

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

19

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-ΚΔ')

Α) ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Ι'
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τόν
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο

Β) ΟΜΙΛΙΕΣ ΙΑ'-ΚΔ'
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τόν
ΝΙΚΟΛΑΟ ΤΣΙΚΗ
Φιλολόγο

Έποπτης Έκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Έπιμελητής Έκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΟΣΓ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

Έκδίδονται

Άπό τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Άρμενοπούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 621

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Καὶ πολὺ ἐποικοδομητικὸ καὶ πολὺ εὐχάριστο εἶναι νὰ ἀσχολεῖται κανεὶς καὶ νὰ μελετᾷ τὰ ἔργα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρες τῆς τρισηλίου θεότητος, τοῦ μεγαλύτερου ρήτορα ὅλης τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς γενικὰ καὶ εἰδικότερα τῆς χριστιανικῆς Γραμματείας, ἡ ὁποία ἔχει νὰ παρουσιάσει μακρὸν κατάλογο μεγάλων ρητόρων.

Στὸν παρόντα τόμο περιλαμβάνονται στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση στὴ δημοτικὴ ἢ νεοελληνικὴ γλῶσσα εἰκοσιτέσσερις ἀπὸ τὶς 30 ὁμιλίαι τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ ἀποτελοῦν μιὰν ἐνιαία σειρά, ἀφοῦ ὅλες ἀναφέρονται, ἐρμηνεύουν καὶ ἀναπτύσσουν ὀλόκληρη τὴ Β' Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου.

Ὁ Παῦλος, μετὰ τὴν εἰδωλολατρικὴ, ἀλλὰ δημοκρατικὴ πάντοτε καὶ ἀνεξίθρησκη Ἀθήνα, ἐπισκέφθηκε τὸ 51 μ.Χ. τὴν κοσμικώτατη καὶ τότε Κόρινθο. Ὑπῆρχε ἐκεῖ ἀρκετὸς πλοῦτος καὶ πολλὴ κραιπάλη καὶ διαφθορὰ καὶ ἡ κοινωνία τῆς Κορίνθου δὲν ἦταν καθόλου ἔτοιμη νὰ δεχθεῖ τὸ σπόρο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος ἦταν ἔτοιμος ν' ἀναχωρήσει καὶ νὰ ἐπιστρέψει στὴ Μακεδονία. Ὁ Θεὸς ὁμῶς εἶπε «δι' ὀράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ· Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσης...»¹. Παρέμεινε λοιπὸν καὶ ἄρχισε τὸ κατηχητικὸ τοῦ ἔργου μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ὁμότεχνου του («ἤσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τῇ τέχνῃ», λένε οἱ Πράξεις) Ἰουδαίου Ἀκύλα καὶ τῆς συζύγου του Πρίσκιλλας, ποὺ γρήγορα ἀσπάσθησαν τὴ νέα διδασκαλία.

1. Πράξ. 18,9-10.

Στὴν Κόρινθο παρέμεινε ὁ Παῦλος ἐνάμισυ χρόνο καὶ κατόρθωσε, παρὰ τὶς πολλὰς δυσκολίες, νὰ ἰδρῦσει τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου, γιὰ τὴν ὁποία μπορούσε νὰ γράψει μετὰ τρία περὶπου χρόνια, τὸ 54 ἢ τὸ 55 μ.Χ.· «ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠΐξανεν»².

Ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἀνεχώρησε ὁ Παῦλος τὸ 52 μ.Χ., ἔχοντας μαζί του τὸν Ἀκύλα καὶ τὴν Πρίσκιλλα, καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἔφεσο. Ἐφθασε τότε στὴν Ἔφεσο «Ἰουδαῖός τις Ἀπολλῶς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος»³ καὶ ἀφοῦ ἐγινε μαθητὴς τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρίσκιλλας, ζήτησε καὶ πῆγε στὴν Κόρινθο καὶ πρόσφερε σημαντικὸ κατηχητικὸ ἔργο.

Δὲν ἄργησε ὁμως νὰ διαιρεθεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου, γιὰτὶ ἄλλοι θεωροῦσαν ἀρχηγὸ τους τὸν Παῦλο, ἄλλοι τὸν Ἀπολλῶ καὶ ἄλλοι τὸν Κηφά. Τότε ἔγραψε ὁ Παῦλος τὴν Α' ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου. Τὴ μετέφερε ἀπὸ τὴν Ἔφεσο ὁ Τίτος, ὁ ὁποῖος ὀργάνωσε στὴν Κόρινθο «τὴν λογίαν» (ἀπὸ τὸ ρῆμα λέγω = συλλέγω), δηλαδὴ ἔρανο γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν φτωχῶν Χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἐπέστρεψε στὴν Ἔφεσο ὄχι, φαίνεται, καὶ πολὺ εὐχαριστημένος. Μετὰ ἀπὸ λίγον καιρὸ καὶ ὁ Τιμόθεος, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶπε ὁ Παῦλος, «ὡς πατρὶ τέκνον οὖν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον»⁴, ἔφερε ἀπὸ τὴν Κόρινθο στὴν Ἔφεσο λυπηρὲς εἰδήσεις. Ὑπῆρχαν, εἶπε, ἄνθρωποι στὴν Κόρινθο, πού ἀμφισβητοῦσαν τὸ κύρος τοῦ Παύλου. Τὸν κατηγοροῦσαν ὡς δειλὸ ὅταν κηρύσσει ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ θρασὺ ὅταν ἐπικοινωνεῖ μὲ ἐπιστολὰς. Μετὰ ἀπὸ λίγον καιρὸ συναντῶνται στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος μὲ τὸν Τίτο, πού ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Ὁ Τίτος φέρνει καλὰ καὶ ἐλπιδοφόρα εἰδήσεις.

Ὅλες αὐτὲς οἱ πληροφορίες, οἱ πρῶτες τοῦ Τίτου, οἱ δευτέρες τοῦ Τιμόθεου καὶ οἱ τρίτες πάλι τοῦ Τίτου ὀδηγοῦν τὸν Παῦλο νὰ γράψει τὴ Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ κατὰ τὸ φθι-

2. Α' Κορ. 3,6.

3. Πράξ. 18,24.

4. Πράξ. 16,1-3.

νόπωρο τοῦ 55μ.Χ. Τὴ μετέφερε ὁ Τίτος, πηγαίνοντας ἔτσι γιὰ τρίτη φορὰ στὴν Κόρινθο.

Αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ ἔρμηνεύει καὶ ἀναπτύσει ὁ Χρυσόστομος μὲ τὶς τριάντα στὸ σύνολο ὁμιλίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ δέκα ἑννέα (ΙΑ - Λ) δημοσιεύονται στὸν παρόντα τόμο. Δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ νὰ δώσει καὶ ἐδῶ ἀπλὰ δείγματα τῆς μεγαλοσύνης του, νὰ μᾶς δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσουμε τὸν ἄφθαστο ρήτορα, τὸ δεινὸ ἔρμηνευτὴ, τὸ μεγάλο Θεολόγο, τὸν ἀξιόλογο ἐκλαϊκευτὴ τῶν Γραφῶν, τὴν ἔντιμη καὶ ἠθικὴ προσωπικότητα ποὺ δὲν ἀρκεῖται μόνο στὸ νὰ γνωρίζει τὴν ἁγία Γραφή σὲ ὄλο τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος της, ἀλλ' ἐπιδιώκει καὶ κατορθώνει νὰ μεταβάλλει σὲ τρόπο ζωῆς τὶς ἱερὲς ἐντολὲς καὶ τὰ ἅγια διδάγματα. Οἱ θέσεις καὶ οἱ ἀπόψεις καὶ οἱ ἔρμηνειες του εἶναι πάντοτε σωστὲς. Τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι πάντοτε πειστικά. Ἄντλεῖ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀπὸ τὸν ἐπίγειο βίον τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ συμπεριφορὰ τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων, τῶν πλουσίων καὶ τῶν φτωχῶν. Χρησιμοποιεῖ μὲ ἄνεση ἀπὸ μνήμης τὰ κάθε φορὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα χωρὶα τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἄν καὶ γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία, ἀφοῦ ἦταν ὁ ἄριστος ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ φανατικοῦ λάτρη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, Λιβάνιου (314–393), θέλει νὰ τὴν ἀγνοεῖ καὶ δὲν τὴν ἀναφέρει οὔτε ἀντλεῖ κανένα παράδειγμα οὔτε παραθέτει κανένα χωρίο ἀπὸ αὐτὴ. Πιστεύει βαθιὰ ὅτι βρῆκε τὴν ἀκένωτη καὶ τὴν ἀστείρευτη πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμμίαν ἄλλη πηγὴ γιὰ νὰ ἀρδεύσει τὸν ἀνθρώπινο ἀγρὸ καὶ νὰ τὸν καλλιεργήσει.

Δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ γλῶσσα. Ὁ λόγος του εἶναι ἀρχαιοελληνικός. Εἶναι ἄριστος χειριστὴς του. Ἔχει ἀποδεχθεῖ καὶ χρησιμοποιεῖ μὲ εὐχέρεια, φυσικὰ καὶ πηγαῖα, ὄλους τοὺς ρητορικοὺς τρόπους καὶ ὄλα τὰ ρητορικὰ μέσα, δηλαδὴ τὴν καλλιπέεια, τὰ ποικίλα ρητορικὰ σχήματα λόγου (ἀσύνδετα, πάρισα, ἐπαναφορὲς, πολυσύνδετα κλπ.), τὴ μεθοδολογία

τῆς ἐπιχειρηματολογίας, χωρὶς νὰ παύει νὰ εἶναι πάντοτε σαφής, εὐκολοπαρακολούθητος, εὐκολονόητος, καὶ χωρὶς ποτὲ νὰ δίνει οὔτε ὑποψία ὅτι κάποια ρητορική ἀλαζονεία ὑπάρχει μέσα του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι τὸ μεγάλο του κατόρθωμα. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἡ ἐπωνυμία Χρυσόστομος δὲν ἔχει οὔτε ἴχνος ὑπερβολῆς. Τὸ γνωρίζουν πολὺ καλά ὅσοι μποροῦν νὰ διαβάσουν τοὺς λόγους του ἀπὸ τὸ πρωτότυπο. Δυστυχῶς ἡ μετάφραση—καμιὰ μετάφραση— δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μεταδώσει ὅλες τὶς ἀρετὲς τοῦ πρωτότυπου λόγου. Ὅσο λίγες ὅμως κι ἂν μεταδώσει, δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ νὰ βεβαιώσῃ τὸν κάθε ἀναγνώστη, τὸν ἀπροκάληπτο καὶ καλοπροαίρετο ἀναγνώστη καὶ μελετητή, ὅτι ἔχει στὰ χέρια του ἕναν μεγάλο τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ δυνατὲς προσωπικότητες ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος.

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-ΚΔ')

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(B' Κορ. 1,1-5)

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος
Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ
τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἀγίοις πᾶσι τοῖς οὔσιν ἐν
5 ὄλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς
καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ
Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῶν
οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακα-
λῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι
ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρα-
10 κλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ».

1. Ἄξιον ζητῆσαι πρότερον, τίνος ἕνεκεν δευτέραν προστίθησιν
ἐπιστολὴν τῇ προτέρᾳ, καὶ τί δήποτε οὕτως ἄρχεται ἀπὸ τῶν οἰ-
κτιρμῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρακλήσεως. Τίνος οὖν ἕνεκεν δευτέ-
ραν προστίθησιν; Εἰπὼν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, ὅτι «ἐλεύσομαι
15 πρὸς ὑμᾶς καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφουσιωμένων, ἀλλὰ
τὴν δύναμιν», καὶ πρὸς τῷ τέλει πάλιν προσηνέστερον αὐτὸ τοῦτο
ὑποσχόμενος, «ἐλεύσομαι» γάρ, φησί, «πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδο-
νίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι· πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν πα-
ραμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω», πολλοῦ μεταξὺ γενομένου χρόνου
20 οὐ παρεγένετο, ἀλλὰ καὶ τῆς προθεσμίας παρελθούσης, ἔμελλεν ἔτι
καὶ ἐβράδυνε, τοῦ Πνεύματος αὐτὸν κατέχοντος ἐν ἑτέροις πολλῶ

1. Α' Κορ. 4,19

2. Α' Κορ. 16,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(Β' Κορ. 1,1-5)

11

«Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, πρὸς τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι στὴν Κόρινθο, καὶ πρὸς ὄλους τοὺς ἁγίους, ποὺ κατοικοῦν σ' ὀλόκληρη τὴν Ἀχαΐα· χάρις καὶ εἰρήνη ἧς δίνεται σὲ σᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατέρας καὶ Θεὸς τῆς εὐσπλαχνίας καὶ κάθε παρηγοριᾶς, ὁ ὁποῖος μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψη, ὥστε νὰ μπορούμε καὶ ἐμεῖς νὰ παρηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ κάθε θλίψη, μετὰ τὴν παρηγοριὰ μετὰ τὴν ὁποία ἐμεῖς οἱ ἴδιοι παρηγορούμαστε ἀπὸ τὸ Θεό».

1. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσουμε προηγουμένως, γιὰ ποιὸ λόγο στὴν πρώτη ἐπιστολὴ προσθέτει καὶ τὴ δεύτερη ἐπιστολή, καὶ γιὰ τί τέλος πάντων ἀρχίζει ἔτσι ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν παρηγοριά. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν προσθέτει δεύτερη ἐπιστολή; Ἀφοῦ εἶπε στὴν πρώτη ἐπιστολή, «θὰ ἔρθω γρήγορα πρὸς ἐσᾶς γιὰ νὰ γνωρίσω ὄχι τίς καυχησιολογίες τῶν φαντασμένων, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴ δύναμη»¹, καὶ πρὸς τὸ τέλος πάλι, ἀφοῦ ὑποσχέθηκε αὐτὸ μετὰ μεγαλύτερη προσήνεια, γιὰ τί λέγει, «θὰ ἔρθω σὲ σᾶς, ἀφοῦ περάσω ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιὰ τί σκοπεύω νὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία, καὶ θὰ μείνω μαζί σας καὶ ἴσως καὶ παραχειμάσω»², ἐπειδὴ στὸ μεταξύ πέρασε πολὺς χρόνος καὶ δὲν πῆγε, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πέρασε ἡ προθεσμία καὶ χρονοτριβοῦσε καὶ βράδυνε νὰ

τούτων ἀναγκαιοτέροις. Διὰ τοῦτο ἐπιστολῆς ἐδεήθη δευτέρας, οὐκ ἂν δεηθεῖς, εἰ παρὰ μικρὸν ὑστέρησεν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ βελτίους ἦσαν ἀπὸ τῆς προτέρας γεγενημένοι. Καὶ γὰρ τὸν πεπορνευκότα, ὃν πρότερον συνεκρότουν, καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐφρό-
 5 νουν, τοῦτον ἐξέκοψαν καὶ ἀφώρισαν παντελῶς. Καὶ τοῦτο ἐδήλω-
 σεν εἰπὼν, «εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέ-
 ρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας ὑμᾶς». Ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ ἢ ἐπιτι-
 μία αὐτῆ ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων. Καὶ προϊὼν πάλιν τὸ αὐτὸ αἰνίττε-
 ται λέγων, «ἰδοὺ γὰρ τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειρ-
 10 γάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν· ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ
 φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν. Ἐν παντὶ
 συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι». Καὶ τὴν εὐλο-
 γίαν δέ, ἣν ἐκέλευσε, μετὰ πολλῆς συνήγαγον τῆς σπουδῆς· διὸ καὶ
 ἔλεγεν· «οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι
 15 Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαῖα παρεσκευάσται ἀποπέρυσιν». Καὶ τὸν Τίτον,
 ὃν ἐπεμψε, μετὰ πάσης ἐδέξαντο τῆς εὐνοίας. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δει-
 κνὸς πάλιν ἔλεγεν, ὅτι «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς
 ὑμᾶς, ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὥστε μετὰ
 φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν».

20 Διὰ ταῦτα πάντα γράφει τὴν δευτέραν ἐπιστολήν. Καὶ γὰρ
 ἐχρῆν, ὥσπερ ἠνίκα ἡμάρτανον ἐνεκάλει, οὕτω διορθωθέντας ἀπο-
 δέξασθαι καὶ ἐπαινέσαι. Διόπερ οὐδὲ καταφορικωτέρα ἐστὶ πᾶσα ἡ
 ἐπιστολή, ἀλλ' ὀλίγα τοῦ τέλους αὐτῆς μέρη. Καὶ γὰρ ἦσαν καὶ
 παρ' αὐτοῖς ἐξ Ἰουδαίων μέγα φρονοῦντες, καὶ Παῦλον διαβάλλον-
 25 τες ὡς ἀλαζόνα καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου· διὸ καὶ ἔλεγον· «αἱ μὲν
 ἐπιστολαὶ βαρεῖαι, ἢ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενῆς, καὶ ὁ λό-

3. Β' Κορ. 2,5.

4. Β' Κορ. 7,11.

5. Β' Κορ. 9,2.

6. Β' Κορ. 7,15.

μεταβεῖ ἐκεῖ, γιατί τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὸν κρατοῦσε κοντὰ σὲ ἄλλους, ποὺ εἶχαν τὴν ἀνάγκη του πολὺ περισσότερο ἀπὸ αὐτούς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν χρειάσθηκε νὰ γράψει δευτέρα ἐπιστολή, ποὺ δὲ θὰ χρειαζόταν νὰ τὴ γράφει, ἐὰν καθυστεροῦσε λίγο μόνο. Καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιατί ἦταν καλύτεροι, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο συνετέλεσε ἡ πρώτη ἐπιστολή. Καθόσον ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία, καὶ τὸν ὁποῖο ἐπιδοκίμαζαν προηγουμένως, καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπερηφανεύονταν, αὐτὸν τὸν ἀπέκοψαν καὶ τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ ἀνάμεσά τους ἐξ ὀλοκλήρου. Καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε, λέγοντας, «ἂν ὅμως κάποιος προκάλεσε λύπη, δὲν λύπησε μόνον ἐμένα, ἀλλὰ ἐν μέρει, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὑπερβολικός, λύπησε καὶ ὄλους ἐσᾶς»³. Ἦταν ἀρκετὴ γιὰ ἓναν τέτοιο ἄνθρωπο ἡ ἐπιτίμηση αὐτὴ ἐκ μέρους τῶν πολλῶν. Καὶ προχωρώντας ὑπαινίσσεται καὶ πάλι τὸ ἴδιο, λέγοντας, «νὰ λοιπὸν, τὸ ὅτι λυπηθήκατε ὅπως ἀκριβῶς θέλει ὁ Θεός, πόση προθυμία ἔβαλε μέσα σας, πόση ἀνάγκη ἀπολογίας, πόση ἀγανάκτηση, πόσο φόβο, πόσο πόθο, πόσο ζῆλο, πόση ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ κακοῦ. Μὲ κάθε τρόπο δείξατε ὅτι εἶστε ἀθῶοι σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα»⁴. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρανο ποὺ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ γίνεи, τὸν ἔκαναν μὲ μεγάλη προθυμία· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «γιατί γνωρίζω πολὺ καλὰ τὴν προθυμία σας, γιὰ τὴν ὁποία καυχίεμαι, γιὰ λογαριασμό σας, πρὸς τοὺς Μακεδόνες, λέγοντας ὅτι ἡ Ἀχαΐα εἶναι ἔτοιμη ἀπὸ πέρυσι»⁵. Καὶ τὸν Τίτο ποὺ τὸν ἔστειλε σ' αὐτούς τὸν δέχθηκαν μὲ ὄλη τους τὴν ἀγάπη. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς θέλοντας νὰ δείξει πάλι, ἔλεγε, «ἡ καρδιά του τώρα εἶναι ἀκόμα περισσότερο δοσμένη σὲ σᾶς, γιατί θυμᾶται τὴν ὑπακοὴ ὄλων σας, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι τὸν δεχθήκατε μὲ φόβο καὶ τρόμο»⁶.

Γιὰ ὄλα αὐτὰ γράφει τὴ δευτέρα ἐπιστολή. Γιατί ἔπρεπε, ὅπως ἀκριβῶς τοὺς ἐπιτιμοῦσε ὅταν ἀμάρταναν, ἔτσι νὰ τοὺς δεχθεῖ καὶ νὰ τοὺς ἐπαινέσει τώρα ποὺ διορθώθηκαν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οὔτε καὶ εἶναι πάρα πολὺ αὐστηρὴ ὄλη ἡ ἐπιστολή, ἀλλὰ λίγα μόνο μέρη τοῦ τέλους αὐτῆς. Καθόσον ὑπῆρχαν καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτούς ὀρισμένοι, προερχόμενοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ μεγαλοφρονοῦσαν, καὶ κατηγοροῦσαν τὸν Παῦλο σὰν ἀλαζόνα καὶ ἐντελῶς τιποτένιο· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «οἱ ἐπιστολές του βέβαια εἶναι

γος ἐξουθενημένος». Ὁ δὲ ἔλεγον τοῦτο ἦν· Ὅταν μὲν παρῆ, φησὶν, οὐδενὸς ἄξιος φαίνεται· τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἡ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής»· ἀπελθὼν δὲ κομπάζει μεγάλα, δι' ὧν ἐπιστέλλει· τὸ γάρ, «αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖται», τοῦτο σημαίνει. Καὶ ἵνα δόξω-
 5 σι τὰ καθ' ἑαυτοῦς σεμνοποιεῖν, ὑπεκρίνοντο μὴ λαμβάνειν. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὐρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς». Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμιν ἔχοντες αὐτόθι, σφόδρα ἐπήροντο. Διὸ καὶ «ιδιώτην» ἑαυτὸν καλεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐκ αἰσχύνεται τούτῳ, οὐδὲ μέγα τι κτῆμα, τούναντίον
 10 μὲν οὖν ἡγεῖται. Ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν τινὰς ὑπὸ τούτων παραπεῖθεσθαι, πρότερον αὐτοῦς ἐγκωμιάσας ὑπὲρ ὧν κατώρθωσαν, καὶ τὴν ἀπόνοιαν ἐκείνων τὴν ἐπὶ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς καταβαλῶν, ἐπειδὴ παρὰ καιρὸν αὐτὰ τηρεῖν ἐφιλονείκουν, τότε συμμέτρως καὶ τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται ἐπίπληξιν.

15 Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς ἐπιστολῆς, ὡς ἂν τις ἐν κεφαλαίῳ καὶ παρατρέχων εἴποι, αὕτη μοι εἶναι δοκεῖ. Δεῖ δὲ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου τῆς ἐπιστολῆς ἄψασθαι λοιπόν, καὶ μετὰ τὴν εἰωθυῖαν αὐτοῦ πρόσρησιν εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν οὕτως ἤρξατο ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. Τέως μέντοι αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ
 20 ζητῆσαι πῶς τὸν Τιμόθεον ἐνταῦθα ἑαυτῷ συντάττει. «Παῦλος» γάρ, φησὶν, «ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός». Καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐπηγγέλλετο αὐτὸν πέμπειν, καὶ παρήγγελλε λέγων, «ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς», πῶς οὖν ἐνταῦθα αὐτὸν
 25 ἑαυτῷ ἐν τῷ προοιμίῳ συντάττει; Παραγενόμενος κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ διδασκάλου («ἔπεμψα» γὰρ «ὑμῖν Τιμόθεον», φησὶν,

7. Β' Κορ. 10,10.

8. Β' Κορ. 11,12.

9. Α' Κορ. 16,10.

σοβαρές και δυνατές, ή σωματική του εμφάνιση όμως είναι ανάξια λόγου και ο λόγος του μηδαμινός»⁷. Αυτό που έλεγαν ήταν το εξής: όταν, λέγει, είναι παρών φαίνεται έντελώς ανάξιος· γιατί αυτό σημαίνει το «ή σωματική του εμφάνιση είναι ανάξια λόγου»· όταν όμως φύγει από κοντά μας κομπάζει υπερβολικά, με τα όσα γράφει στις επιστολές του· γιατί τό, «οί επιστολές του είναι βαρειές», αυτό σημαίνει. Και για να φανούν ότι ήταν σεμνοπρεπεῖς, υποκρίνονταν ότι δέν παίρνουν. Και αυτό λοιπόν υπαινισσόμενος, έλεγε, «για να φανούν σαν έμᾶς στο έργο για το όποιο καυχώ-νται»⁸. Και μαζί με αυτά, έχοντας και τή δύναμη του λόγου, υπε-ρηφανεύονταν υπερβολικά. Γι' αυτό και ονομάζει τόν έαυτό του «ιδιώτη», για να δείξει ότι δέν ντρέπεται γι' αυτό, ούτε και είναι κανένα σπουδαίο απόκτημα αυτό, αλλά θεωρεῖ σπουδαίο ακριβώς το αντίθετο. Έπειδή λοιπόν φυσικό ήταν όρισμένοι να πείθονταν άπ' αυτούς, άφοῦ προηγουμένως έγκωμίασε αυτούς για τα όσα κα-τόρθωσαν, και άφοῦ κατέρριψε τήν άλαζονεία εκείνων, τήν όποία είχαν για τα ιουδαϊκά πράγματα, έπειδή φιλονεικούσαν παράκαιρα για τήν τήρηση αυτών, τότε έπιπλήττει αυτούς με μέτρο και γι' αυτά.

Η υπόθεση λοιπόν τής επιστολῆς, όπως θα μπορούσε κανείς σε γενικές γραμμές να πει, μου φαίνεται ότι είναι αυτή. Πρέπει όμως να προχωρήσουμε πλέον στην εξέταση του προοιμίου τής επιστολῆς, και μετά το συνηθισμένο πρόλογο να πούμε, για ποιό λόγο άρχισε έτσι από τήν εύσπλαγχνία του Θεού. Πρώτα όμως πρέπει να εξετάσουμε τήν άρχή αυτής και να προσπαθήσουμε να βρούμε γιατί αναφέρει έδῶ τόν Τιμόθεο μαζί με τόν έαυτό μου· γιατί λέγει, «ό Παῦλος, απόστολος του Ίησοῦ Χριστοῦ με το θέ-λημα του Θεού, και ό Τιμόθεος ό αδελφός». Καθόσον στην πρώτη επιστολή υποσχέθηκε ότι θα στείλει αυτόν και τούς παράγγειλε λέγοντάς τους, «έάν έρθει ό Τιμόθεος, προσέξτε να είναι χωρίς φόβο όσον καιρό μένει μαζί σας»⁹, πώς λοιπόν έδῶ στο προοί-μιο τής επιστολῆς αναφέρει αυτόν μαζί με τόν έαυτό του; Άφοῦ πήγε, σύμφωνα με τήν υπόσχεση του δασκάλου (γιατί λέγει, «σᾶς έστειλα τόν Τιμόθεο, ό όποῖος θα σᾶς υπενθυμίσει τίς διδασκαλίες

«ὅς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ»), καί, διορθώσας ἅπαντα, ἐπανῆλθε. Καὶ γὰρ πέμπων αὐτὸν ἔλεγε· «προπέμψατε αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς με· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν».

5 2. Ἐπεὶ οὖν ἀπέλαβε τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ διορθώσας μετ' αὐτοῦ («ἐπιμενῶ» γάρ, φησὶν, «ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς Πεντηκοστῆς»), πάλιν εἰς Μακεδονίαν διέβη, εἰκότως αὐτὸν ἅτε παρόντα ἑαυτῷ συντάττει λοιπόν. Καὶ γὰρ τότε μὲν ἐξ Ἀσίας, νῦν δὲ ἀπὸ Μακεδονίας ἐπιστέλλει. Συνέταξε δὲ αὐτόν, ἐκεῖνόν τε σεμνό-
10 τερον ταύτῃ ποιῶν, καὶ τὴν πολλὴν ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνην ἐνδεικνύμενος· καὶ γὰρ καταδεέστερος αὐτοῦ ἦν, ἀλλ' ἡ ἀγάπη πάντα συνάγει. Διὸ καὶ πανταχοῦ αὐτὸν ἑαυτῷ ἐξισάζει, νῦν μὲν λέγων, «ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσε», νῦν δέ, «τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ», ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀδελφὸν καλεῖ, διὰ πάν-
15 των αἰδέσιμον αὐτὸν Κορινθίους καθιστάς. Καὶ γὰρ ἦν παραγεγῶνως, ὡσπερ ἔφην, αὐτόθι, καὶ πειραν τῆς αὐτοῦ δεδωκῶς ἀρετῆς.

«Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ». Πάλιν αὐτοὺς «ἐκκλησίαν» καλεῖ, συνάγων πάντας εἰς ἓν καὶ συνδέων. Οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἐκκλησία μία, διεσπασμένων τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ κατ' ἀλ-
20 λήλων ἐστώτων. «Σὺν τοῖς ἀγίοις πᾶσι τοῖς οὔσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ». Ἄμα καὶ τιμᾶ Κορινθίους, διὰ τῆς τούτων ἐπιστολῆς πάντας προσαγορεύων, καὶ ὀλόκληρον συνάγει τὸ ἔθνος. «Ἄγίους» δὲ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι εἴ τις ἀκάθαρτος, ἐκτός ἐστι τῆς προσηγορίας ταύτης. Διὰ τί δὲ τῇ μητροπόλει γράφων, πᾶσι δι' αὐτῆς ἐπιστέλλει,
25 οὐ πανταχοῦ τοῦτο ποιῶν; Θεσσαλονικεῦσι γοῦν ἐπιστέλλων οὐ δῆπου καὶ Μακεδόσιν ἐπέστελλε· καὶ Ἐφεσίοις γράφων, ὁμοίως

10. Α' Κορ. 4,17.

11. Α' Κορ. 16,11.

12. Α' Κορ. 16,8.

13. Φιλιπ. 2,22.

14. Α' Κορ. 16,10.

μου στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ»¹⁰), καί, ἀφοῦ τὰ διόρθωσε ὅλα, ἐπέστρεψε. Καθόσον στέλοντάς τον, ἔλεγε· «προπέμψατέ τον εἰρηνικά, γιὰ νὰ ἔρθει σ' ἐμένα· γιατί τὸν περιμένω μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς»¹¹.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν γύρισε στὸ δάσκαλο καὶ διόρθωσε μαζί μ' αὐτὸν τὰ πράγματα τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἀσίας (γιατί λέγει, «θὰ παραμείνω στὴν Ἔφεσο μέχρι τὴν Πεντηκοστή»¹²) καὶ πάλι πέρασε στὴ Μακεδονία, πολὺ σωστὰ ἀναφέρει αὐτὸν τώρα, ἐπειδὴ εἶναι παρῶν, μαζί μὲ τὸν ἑαυτό του. Καθόσον τότε τὸν ἔστειλε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Ἀσία, ἐνῶ τώρα τὸν στέλνει ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Τὸν ἀνέφερε μαζί μὲ τὸν ἑαυτό του, καὶ παρουσιάζοντας ἔτσι ἐκεῖνον πρὸ σπουδαῖο, καὶ δείχνοντας τὴ δική του τὴ μεγάλη ταπεινοφροσύνη· γιατί ἦταν βέβαια κατώτερος αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη ὅλα τὰ συνενώνει. Γι' αὐτὸ καὶ παντοῦ τὸν ἐξισώνει μὲ τὸν ἑαυτό του, ἄλλοτε λέγοντας, «σὰν παιδί πρὸς τὸν πατέρα του, ἔτσι μὲ βοήθησε στὸ Εὐαγγέλιο»¹³, καὶ ἄλλοτε πάλι, «γιατί ἐκτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου ὅπως καὶ ἐγώ»¹⁴, ἐνῶ ἐδῶ τὸν ὀνομάζει καὶ ἀδελφό, καθιστώντας τον μὲ ὅλα ἀξιοσέβαστο στοὺς Κορινθίους. Καθόσον, ὅπως εἶπα, εἶχε μεταβεῖ ἐκεῖ καὶ εἶχε δώσει δεῖγμα τῆς ἀρετῆς του.

«Πρὸς τὴν ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι στὸν Κόρινθο». Πάλι ὀνομάζει αὐτοὺς «ἐκκλησία», συνενώνοντας καὶ συνδέοντας ὅλους σὲ ἓνα. Γιατί δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει μία ἐκκλησία, ἐὰν ἦταν διασπασμένοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀποτελοῦσαν αὐτὴν καὶ βρίσκονταν δὲ διάσταση μεταξύ τους. «Καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀγίους ποὺ κατοικοῦν σ' ὀλόκληρη τὴν Ἀχαΐα. Συγχρόνως καὶ τιμᾷ τοὺς Κορινθίους, προσφωνώντας μὲ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἀγίους καὶ συνενώνοντας ἔτσι ὀλόκληρο τὸ ἔθνος. «Ἀγίους» πάλι τοὺς ὀνομάζει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι, ἐὰν κάποιος εἶναι ἀκάθαρτος, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ ὀνομασία αὐτή. Γιατί ὁμως γράφοντας στὴ μητρόπολη, στέλνει τὴν ἐπιστολὴ μέσω αὐτῆς πρὸς ὅλους, χωρὶς αὐτὸ νὰ τὸ κάμνει παντοῦ; Γιατί στέλνοντας ἐπιστολὰς στοὺς Θεσσαλονικεῖς δὲν τις ἔστειλε βέβαια καὶ στοὺς Μακεδόνες· καὶ στοὺς Ἐφεσίους γράφοντας, δὲν περιέλαβε ὁμοῖα καὶ ὅλη

οὐ περιέλαβε τὴν Ἀσίαν ἅπασαν· καὶ ἡ πρὸς Ῥωμαίους δὲ ἐπιστολή, οὐχὶ καὶ τοῖς τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦσιν ἐστὶν ἐπεσταλμένη. Ἀλλ' ἐνταῦθα αὐτὸ ποιεῖ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ μιᾷ πόλει, καὶ δύο καὶ τρισίν, ἀλλὰ τοῖς πανταχοῦ διεσπαρμένοις ἐπιστέλλει, λέγων· «Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη». Καὶ Ἑβραίοις δὲ μίαν ἅπασιν ἔγραψεν ἐπιστολήν, οὐδὲ τούτους διελὼν κατὰ πόλεις.

10 Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Ἐμοὶ δοκεῖ τὸ κοινὰ τὰ νοσήματα εἶναι ἐνταῦθα· διὸ καὶ κοινήν ποιεῖται τὴν ἐπιστολήν, ἐπειδὴ καὶ κοινῆς ἐδέοντο τῆς διορθώσεως. Καὶ γὰρ Γαλάται πάντες ἐνόσουν, καὶ Ἑβραῖοι· οἶμαι δὲ καὶ οὗτοι. Συναγαγὼν τοίνυν ἅπαν τὸ ἔθνος, καὶ προσειπὼν αὐτούς, ὡς πάντας αὐτῷ προσαγορεύειν νόμος ἦν, 15 «χάρις γὰρ ὑμῖν καὶ εἰρήνη», φησὶν, «ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἄκουσον πῶς καταλλήλως ἄρχεται τῇ προκειμένη ὑποθέσει· «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως». Καὶ ποῦ τοῦτο κατάλληλον τῇ προκειμένη ὑποθέ- 20 σει, φησί; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν. Σκόπει δέ. Ἐλύπει λίαν αὐτούς καὶ ἐθορύβει τὸ μὴ παραγενέσθαι ἐκεῖ τὸν Ἀπόστολον, καὶ ταῦτα ἐπαγγειλάμενον, ἀλλὰ τὸν ἅπαντα ἐν Μακεδονίᾳ ἀναλῶσαι χρόνον, καὶ δοκεῖν αὐτῶν ἐτέρους προτετιμηκένοι. Διὰ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἰστάμενος τὸ θορυβοῦν, λέγει τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐ παρεγένετο· οὐ 25 μὴν ἐξ εὐθείας αὐτὴν τίθησιν, οὐδὲ λέγει, ὅτι ὄϊδα μὲν ὑποσχόμενος ἤξειν, ἐπειδὴ δὲ διὰ τὰς θλίψεις ἐνεποδίσθη, σύγγνωτε, καὶ μὴ καταγνώτέ τινα ὑπεροψίαν ἢ ραθυμίαν ἡμῶν, ἀλλ' ἐτέρως αὐτὸ καὶ μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἀξιοπιστότερον κατασκευάζει, ἐπαί-

τὴν Ἀσία, καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους δὲν εἶναι σταλμένη καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ κατοικοῦν στὴν Ἰταλία. Αὐτὸ τὸ κάμνει ἐδῶ καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Γαλάτες. Γιατὶ καὶ ἐκεῖ δὲν τὴν στέλνει σὲ μιὰ πόλη, καὶ δυὸ καὶ τρεῖς, ἀλλὰ σ' ὄλους ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι παντοῦ, λέγοντας, «ὁ Παῦλος, ἀπόστολος, ποὺ ἔλαβε ἐντολὴ ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε ἀπὸ ἀνθρώπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὸν Θεὸ Πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ ὄλοι οἱ ἀδελφοὶ ποὺ εἶναι μαζί μου, πρὸς τὶς ἐκκλησίες τῆς Γαλατίας, χάρη νὰ δίνεται σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη»¹⁵. Καὶ στοὺς Ἑβραίους ἐπίσης ἔγραψε μιὰ ἐπιστολὴ πρὸς ὄλους, χωρὶς νὰ διαιρέσει αὐτοὺς κατὰ πόλεις.

Ποιὰ λοιπὸν ἄραγε εἶναι ἡ αἰτία; Ἐγὼ νομίζω ἐπειδὴ ἐδῶ εἶναι κοινὰ τὰ νοσήματα· γι' αὐτὸ καὶ γράφει πρὸς ὄλους τὴν ἐπιστολή, ἐπειδὴ ὄλοι τους εἶχαν ἀνάγκη διορθώσεως. Καθόσον ἦταν ἀσθενῆς πνευματικὰ ὄλοι οἱ Γαλάτες καὶ οἱ Ἑβραῖοι· καὶ νομίζω ὅτι καὶ αὐτοί. Ἀφοῦ λοιπὸν συνένωσε ὄλο τὸ ἔθνος καὶ χαιρέτησε αὐτούς, ἔτσι ὅπως συνήθιζε αὐτὸς νὰ χαιρετᾷ ὄλους, γιατί λέγει, «ἄς εἶναι μαζί σας ἡ χάρη καὶ ἡ εἰρήνη ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα μας, καὶ ἀπὸ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό», ἄκουσε πῶς προχωρεῖ κατὰ τρόπο κατάλληλο στὴν προκείμενη ὑπόθεση· «ἄς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατέρας τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ Θεὸς κάθε παρηγοριᾶς». Καὶ πῶς, λέγει, αὐτὸ εἶναι κατάλληλο στὴν προκείμενη ὑπόθεση; Ἀσφαλῶς εἶναι πάρα πολὺ κατάλληλο. Καὶ πρόσεχε, προξενούσε μεγάλη λύπη σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀνησυχούσε ποὺ δὲν πῆγε ἐκεῖ ὁ Ἀπόστολος, καὶ αὐτὸ τῆ στιγμῆ ποὺ τὸ ὑποσχέθηκε, ἀλλὰ ξόδεψε ὄλο τὸ χρόνο στὴ Μακεδονία, δημιουργώντας ἔτσι τὴν ἐντύπωση ὅτι προτιμᾷ ἄλλους ἀντὶ αὐτῶν. Γι' αὐτό, ἀναφερόμενος σ' αὐτὸ ποὺ πρξενούσε τὴν ἀνησυχία, λέγει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία δὲν πῆγε· καὶ βέβαια δὲν τὴν ἀναφέρει ἀπ' εὐθείας, οὔτε λέγει, ἄγνωρίζω βέβαια ὅτι ὑποσχέθηκα νὰ ἔρθω, ἐπειδὴ ὁμως ἐμποδίστηκα ἐξ αἰτίας τῶν θλίψεων, συγχωρέστε με, καὶ μὴ κατηγορήσετε γιὰ κάποια ὑπεροψία ἢ ἀδιαφορία μου, ἀλλὰ λέγει αὐτὸ μὲ ἄλλο τρόπο πιὸ μεγαλοπρεπῆ καὶ πιὸ ἀξιόπιστο, ἐξυψώνοντας

ρων τῆ παραμυθία τὸ πρᾶγμα, ἵνα μηδὲ ἐρωτῶσι λοιπὸν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὑστέρησε.

Καὶ ταυτὸν ποιεῖ, οἷον εἴ τις ἐπαγγειλάμενος ἐλθεῖν πρὸς τινα ποθούμενον, εἶτα μετὰ μυρίους κινδύνους ἐλθὼν λέγοι· «δόξα σοι, 5 ὁ Θεός, ὅτι μοι τὸ ποθούμενον ἔδειξας πρόσωπον· εὐλογητὸς ὁ Θεός, οἷων με κινδύνων ἀπήλλαξας». Ἡ γὰρ δοξολογία αὕτη ἀπολογία γίνεται τῷ μέλλοντι ἐγκαλεῖν, καὶ οὐδὲ ἀφήσει μέμψασθαι τῆ μελλήσει. Ἐρυθριᾷ γὰρ τὸν ἐπὶ τῆ τῶν τοσούτων ἀπαλλαγῆ κακῶν εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ εἰς δικαστήριον ἔλκειν καὶ εὐθύνας ἀπαι- 10 τεῖν τῆς βραδύτητος. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτως ἄρχεται, «εὐλογητὸς ὁ Θεός τῶν οἰκτιρμῶν», μεγάλων κινδύνων ἐντεῦθεν ἐπαγωγὴν τε καὶ ἀπαλλαγὴν αἰνιττόμενος. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Δαυῖδ οὐχ ὁμοίως αὐτὸν πανταχοῦ καλεῖ, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὅταν μὲν περὶ πολέμου διαλέγεται καὶ νίκης, «ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου», 15 φησί, «Κύριος ὑπερασπιστῆς μου», ὅταν δὲ περὶ θλίψεως ἀπαλλαγῆς καὶ τοῦ ζόφου τοῦ κατεσχηκότος αὐτόν, «Κύριος φωτισμός μου καὶ Σωτὴρ μου», καὶ νῦν μὲν ἀπὸ φιλανθρωπίας, νῦν δὲ ἀπὸ δικαιοσύνης, νῦν δὲ ἀπὸ κρίσεως ἀδεκάστου αὐτὸν ὀνομάζει καταλλήλως τοῖς ὑποκειμένοις καιροῖς. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Παῦλος 20 ἐνταῦθα ἀρχόμενος, ἀπὸ φιλανθρωπίας αὐτὸν καλεῖ, «ὁ Θεός τῶν οἰκτιρμῶν, λέγων· τουτέστιν, ὁ οἰκτιρμὸς τοσούτους ἐπιδειξάμενος, ὡς ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς ἀναγαγεῖν τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν.

3. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἴδιον Θεοῦ καὶ ἐξαιρετόν, καὶ τῆ φύσει συγκεκληρωμένον, τὸ οὕτως ἐλεεῖν. Διὰ τοῦτο «Θεὸν οἰκτιρμῶν» 25 καλεῖ. Σὺ δέ μοι σκόπει κἀντεῦθεν τὴν ταπεινοφροσύνην Παύλου· ὑπὲρ γὰρ τοῦ κηρύγματος κινδυνεύων, οὐ φησι διὰ τὴν ἀξίαν σώζεσθαι, ἀλλὰ διὰ τοὺς οἰκτιρμὸς τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον

16. Ψαλμ. 17,1.

17. Ψαλμ. 26,1.

μέ την παρηγοριά τὸ πράγμα, ὥστε στὸ ἐξῆς νὰ μὴ ἐρωτοῦν γιὰ νὰ μάθουν τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία καθυστέρησε νὰ πάει.

Καὶ κάμνει τὸ ἴδιο, ὅπως κάποιος πὺ ὑποσχέθηκε νὰ πάει πρὸς κάποιον πὺ τὸν ἀγαπᾷ, καί, ἐρχόμενος μετὰ ἀπὸ ἄπειρους κινδύνους λέγει, ‘δοξασμένος νὰ εἶσαι Θεέ μου, γιὰτὶ με βοήθησες νὰ δῶ τὸ πρόσωπο πὺ ἀγαπῶ· ἃς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς πὺ με ἀπάλλαξε ἀπὸ τέτοιους κινδύνους’. Γιὰτὶ ἡ δοξολογία αὐτὴ γίνεται ἀπολογία γιὰ ἐκεῖνον πὺ πρόκειται νὰ κατηγορήσει καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸν κατηγορήσει γιὰ τὴ χρονοτριβή. Γιὰτὶ κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ νὰ ὀδηγήσει σὲ δικαστήριον ἐκεῖνον πὺ εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ πὺ τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τόσους μεγάλους κινδύνους καὶ νὰ τοῦ ζητεῖ εὐθύνες γιὰ τὴν ἀργοπορία. Γι’ αὐτὸ καὶ ἀρχίζει ἔτσι, «ἃς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας», ὑπονοώντας με αὐτὸ παρουσία μεγάλων κινδύνων καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπ’ αὐτούς. Γιὰτὶ καὶ ὁ Δαυῖδ δὲν καλεῖ αὐτὸν ὁμοίᾳ παντοῦ, οὔτε ἐξ αἰτίας τῶν ἰδίων πραγμάτων, ἀλλ’ ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ πόλεμον καὶ νίκη λέγει, «θὰ ἀγαπήσω ἐσένα, Κύριε, πὺ εἶσαι ἡ δύναμη μου, ἐσένα, Κύριε, πὺ εἶσαι ὁ ὑπερασπιστής μου»¹⁶, ἐνῶ ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ θλίψη καὶ ἀπὸ τὸ σκοτάδι πὺ τὸν κυρίευσε ἀπὸ παντοῦ, τότε λέγει, «ὁ Κύριος εἶναι ὁ φωτισμὸς μου καὶ ὁ Σωτήρας μου»¹⁷, καὶ ὀνομάζει αὐτὸν κατὰ τρόπο κατάλληλον ἀνάλογον με τὴν κάθε περίπτωση ἄλλοτε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία του, ἄλλοτε ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη του, καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴ δίκαια κρίση του. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος ἀρχίζοντας ἐδῶ, τὸν ὀνομάζει ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία του, λέγοντας, «ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας»· δηλαδή, ἐκεῖνος πὺ ἔδειξε τόση μεγάλη εὐσπλαγχνία, ὥστε νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς πύλες τοῦ θανάτου.

3. Πραγματικὰ αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι ἐντελῶς ἰδιαίτερον γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ καὶ στενὰ συνδεδεμένο με τὴ φύση αὐτοῦ, τὸ νὰ ἐλεεῖ μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο. Γι’ αὐτὸ τὸν ὀνομάζει «Θεὸ τῆς εὐσπλαγχνίας». Σὺ ὁμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε καὶ ἐδῶ τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ Παύλου· γιὰτὶ, κινδυνεύοντας γιὰ τὸ κήρυγμα, δὲ λέγει ὅτι σώζεται ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος σωτηρίας, ἀλλ’ ἐξ αἰτίας τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ’ αὐτὸ βέβαιον τὸ λέγει σαφέστερα ἀρ-

σαφέστερόν φησι, νῦν δὲ ἐπάγει λέγων, «ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει». Οὐκ εἶπεν, 'ὁ μὴ ἐὼν ἡμᾶς θλίβεσθαι', ἀλλ', «ὁ ἐν τῷ θλίβεσθαι παρακαλῶν». Τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι, καὶ τῶν θλιβομένων αὔξει τὴν ὑπομονήν· «ἢ γὰρ θλί-
 5 ψις», φησίν, «ὑπομονὴν κατεργάζεται». Τοῦτο καὶ προφήτης ἔλεγεν· «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με». Οὐκ εἶπεν, ὅτι 'οὐκ εἴασάς με ἐμπεσεῖν εἰς θλίψιν', οὐδ' ὅτι 'παρήγαγες ταχέως τὴν θλίψιν', ἀλλ' ὅτι, μενούσης αὐτῆς ἐπλάτυνάς με, τουτέστι, πολλὴν τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν ἄνεσιν παρέσχες, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν παιδῶν τῶν τριῶν γέ-
 10 γονεν. Οὔτε γὰρ ἐκώλυσεν αὐτοὺς ἐμπεσεῖν, οὔτε ἐμπεσόντων, τὴν φλόγα ἔσβεσεν, ἀλλὰ καιομένης τῆς καμίνου, τὴν εὐρυχωρίαν παρέσχε.

Τοῦτο καὶ αἰεὶ ποιεῖν εἴωθεν ὁ Θεός· ὅπερ αἰνιττόμενος καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, «ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει». Καὶ ἕτερον
 15 δέ τι διὰ τούτων δείκνυσι. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ διηνεκῶς τοῦτο ποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ νῦν μὲν παρακαλεῖ, νῦν δὲ ἀφήσιν, ἀλλ' αἰεὶ καὶ διαπαντὸς τοῦτο ἐργάζεται. Διὸ εἶπεν, «ὁ παρακαλῶν», οὐχ, 'ὁ παρακαλέσας', καί, «ἐν πάσῃ θλίψει», οὐκ 'ἐν τῇδε καὶ τῇδε', ἀλλ', «ἐν πάσῃ»· εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακα-
 20 λεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Εἶδες πῶς προανακρούεται τὴν ἀπολογίαν καὶ μεγάλης θλίψεως ὑπόνοιαν παρέχει τῷ ἀκροατῇ; Καὶ δι' αὐτῶν πάλιν μετριάζει τούτων λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ οἰκτιρμὸς οὗτος ἐγένετο, οὐ διὰ τὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν
 25 ὠφελῆθῆναι ὀφείλοντας. Διὰ τοῦτο γὰρ παρεκάλεσεν ἡμᾶς, φησίν, ἵνα ἡμεῖς ἀλλήλους παρακαλῶμεν. Διὰ τούτου δὲ καὶ τὸ ἀξίωμα δείκνυσι τῶν ἀποστόλων, ἐμφαίνων ὅτι παρακληθεῖς καὶ ἀναπνεύσας, οὐκ ἀναπίπτει καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλ' εἰς τὸ ἑτέρους ἀλείφειν πρόεισι καὶ νευροῦν καὶ διεγείρειν. Τινὲς δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτο λέγειν

γότερα, ἐνῶ τώρα προσθέτει καὶ λέγει, «ἐκεῖνος πού μᾶς παρηγορεῖ σέ κάθε θλίψη». Δὲν εἶπε, «ἐκεῖνος πού δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ θλιβόμαστε», ἀλλ', «ἐκεῖνος πού μᾶς παρηγορεῖ ὅταν δοκιμάζουμε θλίψη». Γιατὶ αὐτὸ καὶ τῆ δύναμη τοῦ Θεοῦ δείχνει καὶ αὐξάνει τὴ ὑπομονὴ ἐκείνων πού θλίβονται· γιατί λέγει, «ἡ θλίψη δημιουργεῖ ὑπομονή»¹⁸. Αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ προφήτης· «ἐνῶ βρισκόμουν μέσα στὴ θλίψη, μὲ ἀνακούφισες»¹⁹. Δὲν εἶπε, «δὲν μὲ ἄφησες νὰ πέσω σέ θλίψη», οὔτε ὅτι «ἀπομάκρυνες ἀμέσως τὴ θλίψη», ἀλλ' ὅτι, ἐνῶ παραμένει ἡ θλίψη, μὲ ἀνακούφισες, δηλαδή μου χάρισες πολλὴ εὐρυχωρία καὶ ἄνεση, πράγμα βέβαια πού συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τῶν τριῶν παιδῶν. Γιατὶ οὔτε τοὺς ἐμπόδισε νὰ ὑποπέσουν στὴ θλίψη, οὔτε, ὅταν ὑπέπεσαν, ἔσβησε τὴ φλόγα, ἀλλὰ, ἐνῶ καίγontan τὸ καμίνι, τοὺς χάρισε ἄνεση.

Αὐτὸ συνηθίζει πάντοτε νὰ κάμνει ὁ Θεός, πράγμα πού ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε, «ἐκεῖνος πού μᾶς παρηγορεῖ σέ κάθε θλίψη». Ἀλλὰ μὲ αὐτὰ δείχνει καὶ κάτι ἄλλο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει ὄχι μιὰ καὶ δυὸ φορές, ἀλλὰ συνέχεια. Γιατὶ δὲν μᾶς παρηγορεῖ τὴ μιὰ φορὰ καὶ μᾶς ἀφήνει τὴν ἄλλη, ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάμνει πάντοτε καὶ συνέχεια. Γι' αὐτὸ εἶπε, «ἐκεῖνος πού μᾶς παρηγορεῖ», καὶ ὄχι «ἐκεῖνος πού μᾶς παρηγόρησε», καί, «σέ κάθε θλίψη», καὶ ὄχι «σ' αὐτὴν ἐδῶ καὶ σ' αὐτήν», ἀλλὰ, «σέ κάθε θλίψη, ὥστε νὰ μπορούμε καὶ ἐμεῖς νὰ παρηγορούμε ἐκείνους πού βρίσκονται σέ θλίψη, μὲ τὴν παρηγοριὰ μὲ τὴν ὁποία παρηγορούμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸ Θεό». Εἶδες πῶς προτοιμάζει τὴν ἀπολογία, καὶ βάζει στὸν ἀκροατὴ τὴ σκέψη γιὰ μεγάλη θλίψη; Καὶ μ' αὐτὰ πάλι τὰ ἴδια δείχνει μετριοφροσύνη, γιατί καὶ αὐτὴ ἡ εὐσπλαγχνία δείχθηκε σ' αὐτοὺς ὄχι ἐπειδὴ ἦταν ἄξιοι αὐτῆς, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους πού εἶναι ἀνάγκη νὰ ὠφεληθοῦν ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ, λέγει, γι' αὐτὸ παρηγόρησε ἐμᾶς, γιὰ νὰ παρηγορούμαστε ἐμεῖς ἀναμεταξύ μας. Μὲ αὐτὸ δείχνει καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀποστόλων, δείχνοντας ὅτι, ἀφοῦ παρηγορήθηκε καὶ ἀνακουφίσθηκε, δὲν χάνει τὸ θάρρος του, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ προχωρεῖ στὸ νὰ διδάξει τὸ ἴδιο πράγμα καὶ σ' ἄλλους καὶ νὰ τοὺς ἐνδυναμώσει καὶ νὰ τοὺς διεγείρει. Μερικοὶ λένε, ὅτι αὐτὸς

φασίν, ὅτι ἡ παράκλησις ἡμῶν καὶ ἄλλων παράκλησις ἐστὶ. Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους τοὺς εἰκῆ καυχωμένους καὶ οἴκοι καθημένους καὶ τρυφῶντας ἀποτείνεσθαι διὰ τοῦ προοιμίου. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν αἰνιγματωδῶς καὶ ὡς ἐν παρέργῳ, τὸ δὲ προη-
 5 γούμενον τοῦτο ἦν, ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τῆς μελλήσεως. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο παρακαλούμεθα, ἵνα καὶ ἄλλους παρακαλῶμεν, μὴ ἐγκα-
 λῆτε ὡς μὴ παραγενομένοις. Εἰς γὰρ τοῦτο ἅπας ἡμῖν ὁ χρόνος ἐτρίβετο, εἰς τὰς ἐπιβουλάς, εἰς τὰς ἐπαγωγάς, εἰς τὸ διαλῦσαι τὰ ἐπιόντα δεινά.

10 «Ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν». Ἴνα γὰρ μὴ καταβάλλῃ τοὺς μαθητὰς τῷ σφόδρα ἐπαίρειν τὰς συμφοράς, δείκνυσι πάλιν πολλὴν τὴν περιουσίαν καὶ τῆς παρακλήσεως οὕ-
 σαν, καὶ ἀνίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, οὐ ταύτη μόνον, ἀλλὰ τῷ
 15 ἀναμνηῆσαι τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτοῦ εἰπεῖν εἶναι τὰ παθήματα· καὶ πρὸ τῆς παρακλήσεως ἀπ' αὐτῶν τῶν θλίψεων τὴν παραμυθίαν εἰσάγει. Τί γὰρ ἥδιον τοῦ τῷ Χριστῷ με γίνεσθαι κοινωνόν, καὶ δι' αὐτὸν ταῦτα πάσχειν; τί ταύτης ἴσον τῆς παρακλήσεως; Οὐκ ἐντεῦ-
 θεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ἐπαίρει τὰ φρονήματα τῶν θλιβο-
 20 μένων. Πόθεν ἐτέρωθεν; Ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι «περισσεύει». Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι «καθὼς ἔπεισιν ἡμῖν τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ», ἀλλά, «καθὼς περισσεύει», δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πλείονα τούτων ὑπομένουσι πάθη. Οὐ γὰρ ὅσα ἔπαθε, φησίν, ἐπάθομεν πάθη, ἀλλὰ καὶ περισσά. Σκόπει δέ· Ἠλάθη, ἐδιώχθη ὁ
 25 Χριστός, ἐμαστιγώθη, ἀπέθανεν. Ἀλλ' ἡμεῖς πλέον τούτων, φησίν, ὅπερ καὶ μόνον ἱκανὸν εἰς παραμυθίαν ἀρκέσειεν. Ἀλλὰ μηδεὶς τόλμαν καταγινώσκέτω τοῦ λόγου· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου». Ἀλλ' οὐδέτερον τόλ-

έννοεῖ καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἡ παρηγοριά μας εἶναι παρηγοριὰ καὶ ἄλλων. Μοῦ φαίνεται μὲ τὸ προοίμιο πὼς ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους ποὺ καυχιόνταν μάταια, καὶ κάθονταν στὰ σπίτια τοὺς κάμνοντας τρυφηλὴ ζωὴ. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ λέγει αἰνιγματικὰ καὶ παρεμπιπτόντως, ἐνῶ τὸ κύριο ἐνδιαφέρον του ἦταν αὐτό, ν' ἀπολογηθεῖ γιὰ τὴν καθυστέρηση μεταβάσεώς του ἐκεῖ. Γιατί, ἐὰν γι' αὐτὸ παρηγορούμαστε, γιὰ νὰ παρηγοροῦμε καὶ ἄλλους, μὴ μᾶς κατηγορεῖτε ποὺ δὲν ἤρθαμε. Γιατί ὅλος ὁ χρόνος μας σ' αὐτὸ ξοδεύοταν, στὸ νὰ δεχόμαστε τὶς ἐπιβουλές καὶ τὶς θλίψεις, στὸ νὰ διαλύσομε τὰ ἐπερχόμενα κακά.

«Γιατί, καθὼς αὐξάνεται ἡ συμμετοχὴ μας στα παθήματα τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ αὐξάνεται καὶ ἡ παρηγοριά μας». Γιὰ νὰ μὴ καταβάλει δηλαδὴ τοὺς μαθητὲς μὲ τὴν ὑπερβολικὴ διόγκωση τῶν συμφορῶν, δείχνει πάλι ὅτι εἶναι μεγάλη καὶ ἡ δύναμη τῆς παρηγοριᾶς, καὶ διεγείρει τὴ διάνοια αὐτῶν, ὄχι μόνο μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὑπενθύμιση τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ ὅτι τὰ παθήματα εἶναι αὐτοῦ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρηγοριὰ παρουσιάζει τὴν ἐνθάρρυνση ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς θλίψεις. Γιατί τί ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ γίνομαι κοινωνὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ τὰ παθαίνω αὐτὰ γι' αὐτόν; τί ὑπάρχει ἴσο μὲ αὐτὴ τὴν παρηγοριά; Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ ἐξυψώνει τὸ φρόνημα τῶν θλιβομένων. Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ; Ἀπὸ τὸ νὰ πεῖ ὅτι «περισεύουν τὰ παθήματα». Γιατί δὲν εἶπε, «καθὼς μᾶς ἔρχονται τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ», ἀλλὰ «καθὼς αὐξάνει ἡ συμμετοχὴ μας σ' αὐτά», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὑπομένουν ὄχι μόνο τὰ παθήματα ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτά. Γιατί, λέγει, δὲν πάθαμε ὅσα παθήματα ἔπαθε ἐκεῖνος, ἀλλὰ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ πρόσεχε. Ἀπομακρύνθηκε ὁ Χριστός, διώχθηκε, μαστιγώθηκε, πέθανε. Ἄλλ' ἐμεῖς, λέγει, παθαίνομε περισσότερα ἀπὸ αὐτά, πράγμα ποὺ καὶ μόνο ἦταν ἄρκετὸ γιὰ παρηγοριά. Ἄλλὰ κανεὶς ἄς μὴ θεωρεῖ τολμηρὰ αὐτὰ τὰ λόγια· γιατί καὶ ἄλλοῦ λέγει, «τώρα χαίρομαι γιὰ ὅσα ὑποφέρω γιὰ χάρη σας καὶ συμπληρώνω στὸ σῶμα μου ἐκεῖνο ποὺ λείπει ἀπὸ τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ»²⁰. Ἄλλ' αὐτὸ δὲ δείχνει τόλμη, οὔτε κάποια ἀλα-

μης οὐδὲ ἀπονοίας τινός. Καθάπερ γὰρ μείζονα αὐτοῦ εἰργάσαντο σημεῖα («ὁ γὰρ πιστεύων», φησὶν, «εἰς ἐμέ, μείζονα τούτων ποιήσει»), τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ γίνεται τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς, οὕτω καὶ πλείονα αὐτοῦ ἔπαθον· τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ πάλιν ἐστὶ τοῦ παρακαλοῦν-
5 τος αὐτοὺς καὶ παρασκευάζοντος φέρειν τὰ συμπίπτοντα δεινά.

4. Διὸ δὴ καὶ ὁ Παῦλος αἰσθόμενος ἡλίκον ἐφθέγγετο, ὄρα πῶς αὐτὸ συστέλλει πάλιν, λέγων, «οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν», καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατιθείς, καὶ ἀνακη-
10 ρύττων αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ ὅσον θλιβό-
μεθα, τοσοῦτον παρακαλούμεθα, φησὶν, ἀλλὰ πολλῷ πλέον. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀντίρροπος ἡ παράκλησις τῶν παθημάτων', ἀλλά, «πε-
ρισσεύει ἡ παράκλησις», ὡς τὸν καιρὸν τῶν ἀγώνων, ἐτέρων στε-
φάνων πάλιν εἶναι καιρὸν. Τί γὰρ ἴσον, εἶπέ μοι, τοῦ διὰ τὸν Χρι-
στον μαστίζεσθαι, καὶ Θεῷ διαλέγεσθαι, καὶ πάντων εἶναι δυνα-
15 τώτερον, καὶ τῶν ἐλαυνόντων περιγίνεσθαι, καὶ τῇ οἴκουμένην ἀχείρωτον εἶναι, καὶ τοιαῦτα προσδοκᾶν ἐντεῦθεν ἀγαθά, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέ-
βη; τί δὲ ἴσον τοῦ θλίβεσθαι δι' εὐσέβειαν, καὶ μυρίων ἀπολαύειν παρὰ τοῦ Θεοῦ παρακλήσεων, καὶ ἀμαρτημάτων ἀπηλλάχθαι το-
20 σούτων, καὶ Πνεύματος καταξιοῦσθαι καὶ ἀγιασμοῦ καὶ δικαιοσύ-
νης, καὶ μηδένα δεδοικέναι καὶ τρέμειν, καὶ πάντων λαμπρότερον φαίνεσθαι ἐν αὐτῷ τῷ κινδυνεύειν; Μὴ δὴ καταπίπτωμεν ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Οὐδεὶς γὰρ κοινωνεῖ τῷ Χριστῷ τρυφῶν καὶ καθεύ-
δων καὶ ἀναπίπτων, οὐδεὶς τῶν τὸν ὑγρὸν τοῦτον καὶ διαλελυμένον
25 ζώντων βίον, ἀλλ' ὁ ἐν θλίψει καὶ πειρασμῷ, οὗτος ἐγγύς ἔστηκεν ἐκείνου, ὁ τὴν στενὴν ὁδεύων ὁδόν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην ἐβά-
δισε· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κε-
φαλὴν κλῖναι».

21. Ἰω. 14,12.

22. Ματθ. 8,20.

ζονεία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαναν μεγαλύτερα θαύματα ἀπὸ ἐκεῖνον, (γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' ἐμένα, θὰ κάνει μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»²¹), τὸ πᾶν ὁμῶς εἶναι ἀποτέλεσμα ἐκεῖνου ποὺ ἐνεργεῖ σ' αὐτούς, ἔτσι καὶ ἔπαθαν περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνον· ἀλλὰ τὸ πᾶν πάλι εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ποὺ παρηγορεῖ αὐτούς καὶ τοὺς προετοιμάζει νὰ ὑποφέρουν τὰ κακὰ ποὺ τοὺς βρίσκουν.

4. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἀντιλήφθηκε τὸ πόσο μεγάλο ἦταν αὐτὸ ποὺ εἶπε, πρόσεχε πῶς πάλι περιορίζει αὐτό, λέγοντας· «ἔτσι αὐξάνεται καὶ περισσεύει ἡ παρηγοριά μας», καὶ ἀποδίδοντας τὸ πᾶν σ' αὐτόν, καὶ ἀνακηρύττοντας καὶ μ' αὐτὸ τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ, καθόσον λέγει, δὲν παρηγορούμαστε τόσο, ὅσο θλιβόμαστε, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅτι ἡ παρηγοριά εἶναι ἰσοδύναμη μὲ τὰ παθήματα', ἀλλὰ «ἡ παρηγοριά εἶναι πολὺ περισσότερη», ὥστε ὁ καιρὸς τῶν ἀγώνων νὰ εἶναι πάλι καιρὸς ἄλλων στεφάνων. Γιατὶ πές μου, τί ὑπάρχει ἰσοδύναμο ἀπὸ τὸ νὰ μαστιγώνεται κανεὶς γιὰ τὸ Χριστό, νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸ Θεό, νὰ εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ ὄλους, νὰ νικάει τοὺς διῶκτες του, νὰ εἶναι ἀκατάβλητος σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ νὰ περιμένει ἀπὸ αὐτὸ τέτοια ἀγαθὰ, ποὺ δὲν τὰ εἶδε οὔτε ὀφθαλμὸς, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε, οὔτε ἀνέβηκαν σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου; Τί εἶναι ἰσοδύναμο μὲ τὸ νὰ θλίβεται κανεὶς γιὰ τὴν εὐσέβεια, καὶ ν' ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀμέτρητη παρηγοριά, νὰ ἔχει ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τόσα ἁμαρτήματα, καὶ νὰ ἔχει καταστεῖ ἄξιος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ κανένα νὰ μὴ φοβᾶται οὔτε καὶ νὰ τρέμει, καὶ μὲ τοὺς κινδύνους ποὺ ὑφίσταται νὰ φαίνεται λαμπρότερος ἀπὸ ὄλους; Ἄς μὴ χάνουμε λοιπὸν τὸ θάρρος μας κατὰ τὴν ὥρα τῶν δοκιμασιῶν. Γιατὶ κανένας δὲν γίνεται κοινωνὸς τοῦ Χριστοῦ κάμνοντας τρυφηλὴ ζωὴ, παραμένοντας ἄπρακτος, καὶ χάνοντας τὸ θάρρος του, κανένας ἀπὸ αὐτούς ποὺ ζοῦν αὐτὴ τὴ φιλήδονη καὶ παραλυμένη ζωὴ, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἀντιμετωπίζει θλίψεις καὶ δοκιμασίες, αὐτὸς στέκεται κοντὰ σ' ἐκεῖνον, αὐτὸς ποὺ βαδίζει τὸ στενὸ δρόμο. Καθόσον καὶ αὐτὸς αὐτὸ τὸ δρόμο βάδισε, καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε· «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ποὺ νὰ κλίνει τὸ κεφάλι του»²².

Μὴ τοίνυν ἄλγει θλιβόμενος, ἐννοῶν τίνι κοινωνεῖς, καὶ πῶς ἐκκαθαίρη διὰ τῶν πειρασμῶν, καὶ ὅσα κερδαίνεις. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀνιαρόν, ἀλλ' ἢ τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν. Τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐ θλίψεις, οὐκ ἐπιβουλαί, οὐκ ἄλλο οὐδὲν δυνατὸν λυπῆσαι
 5 τὴν εὖ φρονοῦσαν ψυχὴν, ἀλλ' καθάπερ σπινθῆρα μικρὸν εἰς ἄβυσσον πολλὴν ἐμβαλὼν εὐθέως κατέσβεσας, οὕτω καὶ ἀθυμίας ἀπάσης ὑπερβολὴ εἰς συνειδὸς ἐμπεσοῦσα ἀγαθὸν ἀπόλλυται καὶ ἀφανίζεται ραδίως. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔχαιρεν ἀεὶ, ἐπειδὴ ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἐθάρρει, καὶ οὐδὲ αἰσθησιν τῶν τοσοῦτων κακῶν
 10 ἐλάμβανεν, ἀλλ' ἤλγει μὲν ὡς ἄνθρωπος, οὐ μὴν κατέπιπτεν. Οὕτω καὶ ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος ἐν ἡδονῇ ἦν, πολλὰ παθῶν ὀδυνηρά. Σκόπει δέ. Πατρίδος ἐξέπεσεν, ὁδοιπορίας ὑπέστη μακρὰς καὶ χαλεπὰς, ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ἐλθὼν οὐδὲ βῆμα εἶχε ποδός. Ἐντεῦθεν πάλιν λιμὸς αὐτὸν διεδέξατο καὶ μετανάστην ἐποίησε, καὶ τὸν
 15 λιμὸν διαδέχεται πάλιν ἀρπαγὴ γυναικός, καὶ θανάτου φόβος καὶ ἀπαιδία καὶ πόλεμος καὶ κίνδυνοι καὶ ἐπιβουλαί, καὶ τὸ τελευταῖον ὁ κολοφῶν τῶν ἄθλων, ἢ τοῦ μονογενοῦς καὶ γνησίου παιδὸς σφαγὴ, ἢ ὀδυνηρὰ ἐκείνη καὶ ἀνήκεστος. Μὴ δὴ γάρ, ἐπειδὴ εὐκόλως ὑπήκουσε, νομίσης αὐτὸν καὶ ἀπαθῶς πάντα ἐκεῖνα ὑφεστηκέναι.
 20 Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις δίκαιος ἦν, ὡσπερ οὖν καὶ ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἔπασχεν. Ἀλλ' ὁμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων κατέβαλεν, ἀλλ' εἰστήκει καθάπερ ἀθλητῆς γενναῖος, καὶ στεφανίτης ἐφ' ἐκάστῳ τούτων ἀνακηρυττόμενος.

Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος νιφάδας πειρασμῶν ὄρων
 25 καθ' ἐκάστην ἐπιούσας ἡμέραν, ὡς ἐν μέσῳ παραδείσῳ τρυφῶν, οὕτως ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο. Ὡσπερ οὖν ταύτην χαίρων τὴν χαρὰν οὐκ ἔστιν ἀλώσιμος ἀθυμία, οὕτως ὁ μὴ ταύτην ἐλόμενος πᾶσιν ἔστιν εὐχείρωτος, καὶ πάσχει ταυτόν, οἷον εἴ τις ὄπλα ἔχων σαθρά.

Μὴ λυπᾶσαι λοιπὸν ὅταν θλίβεσαι, σκεπτόμενος τίνος κοινωνὸς γίνεσαι, καὶ πῶς καθαρίζεσαι μὲ τὶς δοκιμασίαις καὶ πόσα κερδίζεις. Γιατὶ τίποτε δὲν εἶναι δυσάρεστο, παρὰ μόνο νὰ ρθεῖς σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Θεό. Ὅταν αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λυπήσουν τὴ φρόνημη ψυχὴ οὔτε οἱ θλίψεις, οὔτε οἱ ἐπιβουλές, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ, ὅπως ἀκριβῶς ἂν βουτήξεις ἓνα μικρὸ σπινθήρα μέσα σὲ μεγάλη ἄβυσσο ἀμέσως τὸν ἔσβησες, ἔτσι καὶ ἡ ὑπερβολὴ κάθε λύπης, ὅταν εἰσέλθει σὲ ἀγαθὴ συνείδηση, χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται εὐκολά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος χαιρόταν πάντοτε, ἐπειδὴ κατὰ τὶς θλίψεις εἶχε στηριγμένο τὸ θάρρος τοῦ στὸ Θεό, καὶ οὔτε κἂν αἰσθανόταν τὰ τόσα κακὰ ποῦ τοῦ συνέβαιναν, ἀλλὰ πονοῦσε βέβαια σὰν ἄνθρωπος, ὅμως δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του. Ἔτσι καὶ ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος χαιρόταν, ἂν καὶ ἔπαθε πολλὰ ὀδυνηρά. Πρόσεχε δηλαδή. Στερήθηκε τὴν πατρίδα του, ὑπέστη μεγάλες καὶ φοβερὲς ὁδοιπορίες, καὶ ἐρχόμενος εἰς τὴν ξένη χώρα δὲν εἶχε μέρος οὔτε ἓνα βῆμα ποδιοῦ. Ἐδῶ πάλι τὸν βρῆκε πείνα καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ μεταναστεύσει, καὶ τὴν πείνα τὴ διαδέχεται πάλι ἡ ἀρπαγὴ τῆς γυναίκας του, καὶ φόβος θανάτου, καὶ ἀπαιδία καὶ πόλεμος καὶ κίνδυνος καὶ ἐπιβουλές, καὶ τὸ τελευταῖο ποῦ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἄθλων, ἡ θυσία τοῦ μοναχογιοῦ καὶ τοῦ γνήσιου παιδιοῦ του, ἡ ὀδυνηρὴ ἐκείνη καὶ ἀνυπόφορη. Γιατὶ βέβαια μὴ νομίσεις, ἐπειδὴ εὐκολά ὑπάκουσε, ὅτι μὲ ἀπάθεια τὰ δέχθηκε ὅλα ἐκεῖνα. Γιατὶ, καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν δίκαιος σὲ ἀμέτρητο βαθμό, ὅπως βέβαια καὶ ἦταν, ἀλλ' ἦταν ἄνθρωπος καὶ πάθαινε τὰ τῆς φύσεως. Ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν κατέβαλε, ἀλλὰ στεκόταν ἀπέναντι σ' αὐτὰ σὰν γενναῖος ἀθλητῆς, καὶ ἀνακηρυσσόταν ἄξιος στεφάνου γιὰ τὸ καθένα ἀπ' αὐτά.

Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, βλέποντας πλῆθος πειρασμῶν νὰ ἔρχεται ἐναντίον του καθημερινά, σὰν νὰ εὐφραινόταν ζώντας μέσα στὸν παράδεισο, ἔτσι χαιρόταν καὶ ἀγάλλονταν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ποῦ δοκιμάζει αὐτὴ τὴ χαρὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τὴ λύπη, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποῦ δὲν εἶναι κυριευμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴ χαρὰ, εἶναι εὐκολονίκητος ἀπὸ ὄλους, καὶ παθαίνει τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος εἶχε ἄχρηστα ὄπλα καὶ

καὶ ὑπὸ τῆς τυχούσης τιτρώσκοιτο πληγῆς. Ἄλλ' οὐχ ὁ καλῶς πάντοθεν περιπεφραγμένος, ἀλλ' ἅπαν ἀκόντιον ἐπιὸν διακρούεται. Καὶ γὰρ ὄπλου παντὸς ἰσχυρότερον ἢ κατὰ Θεὸν ἡδονή, καὶ οὐδὲν τὸν τοιοῦτον ποιῆσαι κατηφῆ καὶ σκυθρωπὸν δύναται ἄν, ἀλλὰ πάντα φέρει γενναίως. Τί γὰρ πυρὸς χεῖρον; τί βασάνων διηνεκῶν ὀδυνηρότερον; Κἂν γὰρ μυρία τις ἀπολέση κτήματα, κἂν παῖδας, κἂν ὀτιοῦν, τοῦτο πάντων τυραννικώτερον εἰς ὀδύνης λόγον ἐστί. «Δέρμα» γάρ, φησὶν, «ὑπὲρ δέρματος, καὶ πάντα ὅσα ὑπάρχει ἀνθρώπῳ, δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ». Καὶ οὐδὲν ἂν γένοιτο ὀδυ-
 10 νῶν χαλεπώτερον. Ἄλλ' ὁμῶς καὶ τὰ τῇ ἀκοῇ ἀφόρητα, ταῦτα φορητὰ καὶ ποθεινὰ διὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἡδονὴν γίνεται. Κἂν ἀγάγῃς τὸν μάρτυρα ἔτι ἐμπνέοντα μικρὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἢ ἀπὸ τῶν τηγάνων, τοσαύτην εὐρήσεις τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ χαράν, ὅσην οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι.

15 Καὶ τί πάθω, φησὶν, ὅτι μαρτυρίου καιρὸς οὐ πάρεστι νῦν; Τί φῆς; οὐ πάρεστι μαρτυρίου καιρὸς; Οὐδέποτε μὲν οὖν οὗτος ἄπεστιν, ἀλλ' αἰεὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστί τῶν ἡμετέρων, ἐὰν νήφωμεν. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐπὶ ξύλου κρέμασθαι μόνον, τοῦτο ποιεῖ μάρτυρα, ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, ἐκτὸς τῶν στεφάνων τούτων ὁ Ἰὼβ ἦν.
 20 Οὐτε γὰρ δικαστηρίῳ παρέστη, οὔτε δικαστοῦ φωνῆς ἤκουσεν, οὐ δῆμιον εἶδεν· οὐ γὰρ ἀνηρτημένος ἐπὶ ξύλου καὶ μετέωρος ὢν, κατεξαίνετο τὰς πλευράς· ἀλλ' ὁμῶς πολλῶν μαρτύρων χαλεπώτερα ἔπαθε, καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἐπαλλήλων ἀγγέλων ἐκείνων πάσης πληγῆς δριμύτερον ἐπληττον καὶ ἐκέντουν πάντοθεν αὐτόν, καὶ μυ-
 25 ρίων δημίων πικρότερον τῶν σκωλήκων ἐκείνων τὰ στόματα πάντοθεν αὐτὸν κατήσθιε.

5. Τίνος οὖν οὐκ ἂν ἀντάξιος μάρτυρος οὗτος; Μυρίων μὲν οὖν. Καὶ γὰρ διὰ πάντων καὶ ἐπάλαιε καὶ ἐστεφανοῦτο, διὰ χρημάτων,

πληγωνόταν ἀπὸ τὸ τυχαῖο πλήγμα. Ὅμως δὲν τὸ παθαίνει αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ παντοῦ περιφραγμένος, ἀλλ' ἀποκρούει τὸ κάθε ἀκόντιο ποὺ ἔρχεται ἐναντίον του. Καθόσον ἢ κατὰ Θεὸν ἡδονὴ εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε ὄπλο, καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ τὸν παρόμοιο ἄνθρωπο νὰ τὸν κάνει μελαγχολικὸ καὶ σκυθρωπὸ, ἀλλ' ὄλα τὰ ὑπομένει γενναῖα. Γιατὶ τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴ φωτιά; τί πιὸ ὀδυνηρὸ ἀπὸ τὰ συνεχῆ βάσανα; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα χάσει κανεὶς ἀμέτρητα κτήματα, καὶ ἂν ἀκόμα παιδιά, καὶ ἂν ἀκόμα ὀτιδήποτε ἄλλο, αὐτὸ εἶναι ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πόνου τὸ πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ ὄλα. Γιατί, λέγει, «δέρμα ὑπὲρ δέρματος καὶ ὄλα ὅσα ὑπάρχουν στὸν ἄνθρωπο θὰ τὰ δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς του». Καὶ τίποτε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει φοβερότερο ἀπὸ τοὺς ὀδυνηροὺς πόνους. Ἄλλ' ὅμως, ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι ἀνυπόφορα καὶ νὰ τ' ἀκούσει κανεὶς, αὐτὰ γίνονται ὑποφερτὰ καὶ ποθητὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἡδονῆς ποὺ νιώθει γιὰ τὸ Θεό. Καὶ ἂν ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὸ ξύλο τοῦ μαρτυρίου γιὰ λίγο τὸ μάρτυρα ποὺ ἀναπνέει ἀκόμα, ἢ ἀπὸ τὰ τηγάνια, θὰ βρεῖς νὰ ὑπάρχει σ' αὐτὸν τόση μεγάλη χαρά, ὅση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθεῖ.

Καὶ τί νὰ κάνω, λέγει, ποὺ δὲν εἶναι τώρα καιρὸς μαρτυρίου; Τί λές; δὲν εἶναι καιρὸς μαρτυρίου; Ποτὲ αὐτὸς δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ κοντὰ μας, ἀλλὰ πάντοτε βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια μας, ἂν εἴμαστε ἐπάγρυπνοι. Καθόσον δὲν κάμνει τὸν μάρτυρα τὸ νὰ κρεμασθεῖ μόνο ἐπάνω στὸ ξύλο, γιατί, ἂν ἦταν αὐτό, θὰ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὰ στεφάνια αὐτὰ ὁ Ἰώβ. Γιατὶ οὔτε σὲ δικαστήριον παραβρέθηκε, οὔτε φωνὴ δικαστῆ ἄκουσε, οὔτε δήμιος εἶδε, οὔτε ἀνεβάσθηκε ἐπάνω σὲ ξύλο καὶ ἔμεινε ἐκεῖ κρεμασμένος, δεχόμενος ἐκεῖ τρυπήματα στὰ πλευρά του, ἀλλ' ὅμως ἔπαθε πολὺ φοβερότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθαν πολλοὶ μάρτυρες, καὶ οἱ φωνές τῶν ἀγγέλων ἐκείνων ποὺ διαδέχονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, τὸν πλήγωναν δριμύτερα ἀπὸ κάθε πληγὴ καὶ τὸν κεντοῦσαν ἀπὸ παντοῦ, καὶ τὰ στόματα τῶν σκουληκιῶν ἐκείνων τὸν κατέτρωγαν ἀπὸ παντοῦ φοβερώτερα ἀπὸ τὰ πλήγματα ἀμέτρητων δημίων²³.

5. Ποιοῦ μάρτυρα λοιπὸν δὲν εἶναι ἀντάξιός αὐτός; Ἀσφαλῶς ἀμέτρητων. Καθόσον μὲ ὄλα καὶ πάλευε καὶ στεφανωνόταν, μὲ τὰ

διὰ παίδων, διὰ σώματος, διὰ γυναικός, διὰ φίλων, δι' ἐχθρῶν, δι' οἰκετῶν (καὶ γὰρ καὶ οὗτοι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπτυνον), διὰ λιμοῦ, δι' ὄνειράτων, δι' ὀδυνῶν, διὰ δυσωδίας. Διὰ δὴ τοῦτο ἔφην, ὅτι οὐχ ἑνὸς καὶ δύο καὶ τριῶν, ἀλλὰ μυρίων ἀντάξιός ἄν εἶη μαρ-
 5 τύρων. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ ὁ χρόνος πολλὴν δίδωσιν αὐ-
 τοῦ τοῖς στεφάνοις προσθήκην· οἷον τὸ πρὸ τοῦ νόμου, πρὸ τῆς χά-
 ριτος ταῦτα παθεῖν, καὶ μῆνας πολλούς, καὶ πάντα μεθ' ὑπερβολῆς,
 καὶ τὸ πάντα ὁμοῦ ἐπιθέσθαι αὐτῷ τὰ δεινὰ, καίτοι καὶ καθ' ἑαυτὸ
 ἕκαστον αὐτῶν ἀφόρητον, καὶ τὸ δοκοῦν φορητότερον εἶναι, ἢ τῶν
 10 χρημάτων ζημία. Πολλοὶ γοῦν πληγὰς μὲν ἤνεγκαν, ζημίαν δὲ
 χρημάτων οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλὰ καὶ μαστίζεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν εἶλοντο,
 καὶ μυρία πάσχειν δεινὰ μᾶλλον ἢ ἐκείνων τι προέσθαι, καὶ μείζων
 αὐτοῖς ἐφάνη ἢ πληγὴ αὐτῆ, ἢ τῆς ζημίας τῶν χρημάτων. Ὡστε
 καὶ οὗτος ἕτερος πάλιν μαρτυρίου τρόπος τῷ φέροντι γενναίως τὴν
 15 τούτων ἀπώλειαν. Καὶ πῶς οἴσομεν γενναίως, φησίν; Ὅταν μάθης
 ὅτι πλείονα κερδανεῖς ὢν ἀπώλεσας δι' ἑνὸς ρήματος τοῦ τῆς εὐ-
 χαριστίας. Ἄν γὰρ ἀκούσαντες τὴν ἀπώλειαν μὴ ταραχθῶμεν,
 ἀλλ' εἴπωμεν, 'εὐλογητὸς ὁ Θεός', πολλῶν πλείονα πλοῦτον εὐρή-
 καμεν. Οὐ γὰρ δὴ τοσαῦτα καρπώση, τὸν πλοῦτον ἀναλίσκων εἰς
 20 τοὺς δεομένους, καὶ περιωῶν, καὶ πένητας ἐπιζητῶν, καὶ σκορπί-
 ζων τὰ ὄντα τοῖς πεινῶσιν, ὅσα διὰ τούτου τοῦ ρήματος κερδανεῖς.
 Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰὼβ οὐχ οὕτω θαυμάζω τὴν οἰκίαν ἀνοίγοντα τοῖς
 δεομένοις, ὡς ἐκπλήττομαι καὶ ἀνακηρύττω τὴν ἀρπαγὴν τῶν
 χρημάτων εὐχαρίστως φέροντα. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ παίδων
 25 ἀποβολῆς ἔστι συμβαῖνον ἰδεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἐλάττονα λήψη
 μισθὸν τοῦ τὸν υἱὸν ἀναγαγόντος καὶ καταθύσαντος, εἰ τελευτῶντα
 ἰδὼν ἠὲχαρίστησας τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ.

Τί γὰρ ὁ τοιοῦτος τοῦ Ἀβραὰμ ἔσται χείρων; Ἐκεῖνος γὰρ οὐκ εἶδε κείμενον νεκρόν, ἀλλὰ προσεδόκησε μόνον· ὥστε εἰ πλεο-

χρήματα, με τὰ παιδιά, με τὸ σῶμα, με τὴ γυναίκα του, με τοὺς φίλους του, με τοὺς ἐχθροὺς του, με τοὺς δούλους του (γιατὶ καὶ αὐτοὶ τὸν ἔφτυναν στὸ πρόσωπο), με τὴν πείνα, με τὰ ὄνειρα, με τοὺς ἀνυπόφορους πόνους, με τὴ δυσωδία. Γι' αὐτὸ βέβαια εἶπε, ὅτι θὰ ἦταν ἀντάξιος ὄχι ἐνὸς καὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων, ἀλλὰ ἀπειρών. Γιατὶ μαζὶ με τὰ ὅσα λέχθησαν αὐξανε πολὺ περισσότερο καὶ ὁ χρόνος τὰ σταφάνια αὐτοῦ, δηλαδή τὸ ὅτι ἔπαθε αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο, πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη, καὶ γιὰ μῆνες πολλοὺς, καὶ ὅλα σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ, καὶ τὸ ὅτι ἐπιτέθηκαν ἐναντίον αὐτοῦ ὅλα τὰ κακὰ μαζὶ, ἂν καὶ βέβαια τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀνυπόφορο, καὶ ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι πιὸ ὑποφερτό, ἢ χρηματικὴ ζημιὰ. Πολλοὶ δηλαδή ὑπέφεραν πληγές, ὅμως δὲν ὑπέφεραν τὴ χρηματικὴ ζημιὰ, ἀλλὰ προτιμοῦσαν γιὰ χάρη αὐτῶν καὶ νὰ μαστιγώνονται καὶ νὰ πάθουν μύρια κακὰ μᾶλλον παρὰ νὰ χαθεῖ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ φάνηκε σ' αὐτοὺς μεγαλύτερο αὐτὸ τὸ πλήγμα, τὸ τῆς χρηματικῆς ζημιάς. Ὡστε καὶ αὐτὸς εἶναι ἄλλος πάλι τρόπος μαρτυρίου σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑποφέρει γενναῖα τὴν ἀπώλεια αὐτῶν. Καὶ πῶς, λέγει, θὰ τὴν ὑποφέρομε γενναῖα; Ὅταν μάθεις ὅτι θὰ κερδίσεις περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχασες με ἓνα λόγο, τὸ λόγο τῆς εὐχαριστίας. Γιατὶ, ἂν δὲν ταραχθοῦμε ὅταν ἀκούσουμε τὴν ἀπώλεια αὐτῶν, ἀλλὰ ποῦμε, 'εὐλογητὸς ὁ Θεός', βρήκαμε πολὺ περισσότερο πλοῦτο. Γιατὶ βέβαια δὲν θὰ καρπωθεῖς τόσα, ξοδεύοντας τὸν πλοῦτο σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, καὶ περιφερόμενος, καὶ ψάχνοντας νὰ βρεῖς φτωχοὺς, καὶ σκορπίζοντας τὰ ὑπάρχοντά σου στοὺς πεινασμένους, ὅσα θὰ κερδίσεις με αὐτὴ τὴ λέξη. Καθόσον καὶ τὸν Ἰὼβ δὲν τὸν θαυμάζω τόσο ποὺ ἀνοίγει τὴν οἰκία του σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, ὅσο ἐκπλήττομαι καὶ διακηρύσσω τὴν ἀρπαγὴ τῶν χρημάτων ποὺ τὴν ὑπέμενε με εὐχαρίστηση. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸν νὰ δεῖς νὰ συμβαίνει με τὴ στέρηση τῶν παιδιῶν. Γιατὶ οὔτε ἐδῶ θὰ λάβεις μικρότερο μισθὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὀδήγησε καὶ θυσίασε τὸ γιό του, ἐὰν εὐχαρίστησες τὸ φιλόνητρο Θεὸ βλέποντας τὸ γιό σου νὰ πεθαίνει.

Πραγματικὰ ὡς πρὸς τί θὰ εἶναι κατώτερος ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ; Καθόσον ἐκεῖνος δὲν εἶδε τὸ γιό του ξα-

νεκτεῖ τῷ μέλλειν καταθύειν, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας τὴν μάχαιραν ἀρπάσαι, πλεονεκτεῖται τῷ κείσθαι τὸ παιδίον νεκρὸν ἐνταῦθα. Καὶ ἄλλως δέ, ἐκείνῳ μὲν ἢ τοῦ κατορθώματος ἐλπίς ἔφερε παραμυθίαν, καὶ τὸ τῆς ἰδίας ἀνδρείας ἔργον εἶναι τὴν ἀριστείαν ἐκείνην, 5 καὶ τὸ φωνῆς ἄνωθεν φερομένης ἀκοῦσαι προθυμότερον ἐποίει, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅθεν ἀδαμαντίνης δεῖ ψυχῆς τῷ μονογενῆ παῖδα, καὶ ἐν πλούτῳ τραφέντα, καὶ χρηστὰς ὑποφαίνοντα ἐλπίδας, ἐπὶ τοῦ βόθρου κείμενον ὀρῶντι καὶ τεταμένον, ὥστε πρῶως ἐνεγκεῖν τὸ συμβάν. Ὁ τοιοῦτος ἂν δυνηθῆ, τῆς φύσεως τὰ κύματα κατευνάσας, εἰπεῖν τὸ τοῦ Ἰὼβ ἀδακρυτί, «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο», μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ αὐτοῦ στήσεται, μετὰ τοῦ Ἰὼβ ἀνακηρυχθήσεται ἀπὸ τοῦ ρήματος τούτου μόνον. Κἂν τοὺς κωκυτοὺς τῶν γυναικῶν παύσας, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν θρηνοῦσῶν διαλύσας, εἰς δοξολογίαν ἅπαντας διεγείρη, μυρία ἄνωθεν, 15 μυρία κάτωθεν δέξεται τὰ βραβεῖα, ἀνθρώπων αὐτὸν θαυμαζόντων, ἀγγέλων κροτούντων, τοῦ Θεοῦ στεφανοῦντος.

6. Καὶ πῶς δυνατὸν μὴ πενθεῖν ἄνθρωπον ὄντα, φησίν; Ἄν ἐννοήσης πῶς ὁ πατριάρχης, πῶς ὁ Ἰὼβ, ἄνθρωποι ὄντες οἱ ἀμφοτέροι, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον, καὶ ταῦτα πρὸ νόμου καὶ χάριτος καὶ 20 τῆς τοσαύτης τῶν νόμων φιλοσοφίας ἐκάτερος αὐτῶν γενόμενος, ἂν λογίσῃ, ὅτι εἰς βελτίονα χώραν μετέστη, καὶ πρὸς ἀμείνω λῆξιν ἀπεπήδησεν ὁ τελευτήσας, καὶ οὐκ ἀπώλεσας τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν ἀπέθου χωρίῳ. Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι 'οὐκέτι καλοῦμαι πατήρ'. Διὰ τί γὰρ οὐκέτι καλῆ τοῦ υἱοῦ μένοντος; μὴ γὰρ ἀπέβαλες τὸ παιδίον; μὴ γὰρ ἀπώλεσας τὸν υἱόν; μᾶλλον ἐκτίσω καὶ 25 ἀσφαλέστερον ἔσχες. Διὰ τοῦτο οὐκέτι ἐνταῦθα μόνον καλῆ πατήρ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν οὐρανῷ· ὥστε οὐ τὸ πατήρ καλεῖσθαι ἀπώλεσας, ἀλλὰ τὸ μειζόνως καλεῖσθαι προσέλαβες· οὐ γὰρ θνητοῦ παιδίου

πλωμένο νεκρό, ἀλλὰ μόνο τὸ περίμενε· ὥστε, ἐὰν πλεονεκτεῖ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τὸν θυσιάσει, καὶ ἄπλωσε τὸ χέρι γιὰ νὰ ἀρπάξει τὸ μαχαίρι, πλεονεκτεῖ ἐδῶ αὐτὸς πού τὸ παιδί του βρίσκεται κάτω ξαπλωμένο νεκρό. Καὶ ἄλλωστε, σ' ἐκεῖνον ἡ ἐλπίδα τοῦ κατορθώματος ἔφερνε παρηγοριά, καὶ τὸ ὅτι τὸ ἀνδραγάθημα ἐκεῖνο ἦταν ἔργο τῆς ἀνδρείας του, καὶ τὸ ὅτι ἄκουσε τῆ φωνῆ ἐκείνη προερχόμενη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸν ἔκαμνε προθυμότερο, ἐδῶ ὅμως τίποτε παρόμοιο δὲν ὑπάρχει. Ἐπομένως χρειάζεται ἀδαμάντινη ψυχὴ ἐκεῖνος πού βλέπει τὸν μοναχογιό του, ἐνῶ ἀνατράφηκε μέσα στὸν πλοῦτο καὶ φαίνονταν ἀγαθὸς οἱ ἐλπίδες γι' αὐτόν, νὰ εἶναι ξαπλωμένος καὶ νεκρὸς μέσα στὸ λάκκο, ὥστε νὰ ὑποφέρει τὸ συμβὰν μὲ πραότητα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἂν μπορέσει, καταπραΰνοντας τὰ κύματα τῆς φύσεως, νὰ πεῖ χωρὶς δάκρυα ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Ἰώβ, «ὁ Κύριος μοῦ τὸν ἔδωσε, ὁ Κύριος μοῦ τὸν ἀφαίρεσε»²⁴, θὰ σταθεῖ μαζί μὲ τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἀνακηρυχθεῖ νικητὴς μαζί μὲ τὸν Ἰώβ μόνο ἀπὸ τὸ λόγο αὐτό. Καὶ ἂν, σταματώντας τοὺς ὄδυρμους τῶν γυναικῶν καὶ διαλύοντας τοὺς χοροὺς ἐκείνων πού θρηνοῦν, διεγείρει ὄλους σὲ δοξολογίες, θὰ λάβει ἀμέτρητα τὰ βραβεῖα ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀμέτρητα ἀπὸ τῆ γῆ, καθόσον οἱ ἄνθρωποι θὰ τὸν θαυμάζουν, οἱ ἄγγελοι θὰ τὸν χειροκροτοῦν, καὶ ὁ Θεὸς θὰ τὸν στεφανώνει.

6. Καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ πενθεῖ κανεὶς, λέγει, τῆ στιγμῆ πού εἶναι ἄνθρωπος; Ἄν σκεφθεῖς πῶς ὁ πατριάρχης, πῶς ὁ Ἰώβ, πού, ἂν καὶ ἦταν ἄνθρωποι καὶ οἱ δύο, δὲν ἔπαθαν τίποτε παρόμοιο, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τῆ χάρη καὶ τὴν τόσο μεγάλη φιλοσοφία τῶν νόμων τῆς χάριτος, ἂν ἀναλογισθεῖς, ὅτι μεταφέρθηκε σὲ καλύτερη χώρα, καὶ μεταπήδησε ἐκεῖνος πού πέθανε σὲ καλύτερο τέλος, καὶ ὅτι δὲν ἔχασες τὸ γιό σου, ἀλλὰ τὸν ἐναπέθεσες πλεον σὲ ἀσύλητο χῶρο. Μὴ λές λοιπόν, 'δὲν ὀνομάζομαι πλεον πατέρας'. Γιατί, γιὰ πιὸ λόγο δὲν ὀνομάζεσαι πατέρας, τῆ στιγμῆ πού τὸ παιδί σου μένει; μήπως δηλαδὴ στερήθηκες τὸ παιδί σου, μήπως ἔχασες τὸ γιό σου; Πολὺ περισσότερο ἔγινε δικός σου καὶ τὸν ἔχεις ἀσφαλέστερο. Γι' αὐτὸ δὲν ὀνομάζεσαι μόνο ἐδῶ πατέρας ἀλλὰ καὶ στὸν οὐρανό· ὥστε δὲν ἔχασες τὸ νὰ ὀνομάζεσαι πατέρας, ἀλλ' ἔλαβες τὸ νὰ ὀνομάζε-

λοιπόν, ἀλλ' ἀθανάτου κληθήσῃ πατήρ, στρατιώτου γενναίου, καὶ ἔνδον ἐστῶτος διηνεκῶς. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ μὴ πάρεστι, καὶ ἀπολω-
λέναι αὐτὸν νόμιζε. Οὐδὲ γάρ, εἰ ἀποδημῶν ἐτύγχανεν, ἀπέστη ἄν
σου καὶ τοῦνομα τῆς συγγενείας μετὰ τοῦ σώματος. Μὴ δὲ τῇ ὄψει
5 τοῦ κειμένου πρόσεχε, ἐπεὶ ἀναρριπίζεις τὸ πάθος, ἀλλ' ἄπαγε τὴν
διάνοιαν ἀπὸ τοῦ κειμένου πρὸς τὸν οὐρανόν. Οὐχ οὗτός ἐστι τὸ
παιδίον τὸ κείμενον, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ἀποπτὰς καὶ ἀναδραμῶν εἰς
ὑψος ἄπειρον. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς καθηρημένους,
καὶ τὸ στόμα συνηρημένον, καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητον, μὴ τοῦτο ἐννόει,
10 ὅτι τοῦτο τὸ στόμα οὐκέτι φθέγγεται, οὗτοι οἱ ὀφθαλμοὶ οὐκέτι βλέ-
πουσιν, οὗτοι οἱ πόδες οὐκέτι βαδίζουσιν, ἀλλ' εἰς φθορὰν πάντα
οἴχεται· μὴ ταῦτα λέγε, ἀλλὰ τάναντία τούτων, ὅτι 'τοῦτο μὲν τὸ
στόμα ἄμεινον φθέγγεται, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μείζονα ὄψονται, καὶ οἱ
πόδες ἐπὶ νεφελῶν ἀρθήσονται, καὶ τὸ διαφθειρόμενον τοῦτο σῶμα
15 ἀθανασίαν ἐνδύσεται, καὶ λαμπρότερον τὸν υἱὸν ἀπολήψομαι'. Εἰ
δὲ λυπεῖ σε τὰ ὀρώμενα, τέως εἶπε πρὸς ἑαυτόν· 'ἰμάτιον τοῦτό
ἐστι, καὶ ἀπεδύσατο, ὥστε αὐτὸ πολυτελέστερον ἀπολαβεῖν· οἰκία
αὕτη ἐστὶ, καὶ καθηρέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν φαιδροτέραν'.

Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς, ἐπειδὴν μέλλωμεν καθαιρεῖν οἰκίας, οὐκ
20 ἀφίεμεν τοὺς ἔνδον οἰκοῦντας μένειν, ἀλλ' ὥστε ἀπαλλαγῆναι τῆς
κόνεως καὶ τοῦ θορύβου, ἀλλὰ κελεύσαντες πρὸς βραχὺ μεταστῆ-
ναι, ἐπειδὴν κατασκευάσωμεν ἀσφαλὲς τὸ δωμάτιον, τότε αὐτοὺς
μετὰ ἀδείας εἰσάγομεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ, καθελὼν αὐτοῦ τὴν
σαθρὰν σκηνὴν, τέως εἰς τὴν πατρικὴν αὐτὸν ἔλαβεν οἰκίαν καὶ
25 πρὸς ἑαυτόν, ἴν', ὅταν καθαιρεθῇ αὕτη καὶ οἰκοδομηθῇ, λαμπροτέ-
ραν αὐτὴν τότε αὐτῷ ἀποδῶ. Μὴ τοίνυν εἴπῃς, ὅτι 'ἀπόλωλε καὶ
οὐκέτι ἔσται'· καὶ γὰρ ἀπίστων τὰ ρήματα ταῦτα· ἀλλ' εἶπέ, 'κα-
θεύδει καὶ ἀναστήσεται, ἀπεδήμησε καὶ ἤξει μετὰ τοῦ Βασιλέως'.
Τίς ταῦτά φησιν; Ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα. «Εἰ γὰρ

σαι πολὺ περισσότερο πατέρας· γιατί δὲν θὰ ὀνομασθεῖς πλέον πατέρα θνητοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ ἀθάνατου, γενναίου στρατιώτη, πού μένει μέσα γιὰ πάντα. Μὴ δηλαδή νομίζεις, ἐπειδὴ δὲν εἶναι παρών, ὅτι καὶ χάθηκε αὐτός. Γιατί οὔτε, ἂν συνέβαινε νὰ μεταβεῖ σὲ ξένη χώρα, θὰ χανόταν ἀπὸ σένα καὶ τὸ ὄνομα τῆς συγγένειας μαζί μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ σώματος ἐκείνου. Μὴ προσέχεις λοιπὸν τὸ πρόσωπο τοῦ ξαπλωμένου κάτω νεκροῦ, γιατί ζωηρεύεις τὴ φλόγα τοῦ πάθους, ἀλλ' ὀδήγησε τὴ σκέψη, ἀπὸ τὸν ξαπλωμένο κάτω νεκρό, στὸν οὐρανό. Δὲν εἶναι αὐτὸς τὸ παιδί σου πού εἶναι ξαπλωμένος κάτω νεκρός, ἀλλ' ἐκεῖνος πού πέταξε καὶ ἔτρεξε σὲ ὕψος ἀπειρο. Ὅταν λοιπὸν δεῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς κατεβασμένους καὶ τὸ στόμα κλεισμένο καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητο, μὴ σκέφτεσαι αὐτό, ὅτι αὐτὸ τὸ στόμα δὲν θὰ μιλήσει ποτέ, αὐτοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν θὰ βλέπουν πιά, αὐτὰ τὰ πόδια δὲν θὰ βαδίσουν πιά, ἀλλ' ὅλα ὀδηγήθηκαν στὴ φθορά· νὰ μὴ λές αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά, ὅτι 'αὐτὸ τὸ στόμα θὰ πεῖ καλύτερα λόγια, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ θὰ δοῦν μεγαλύτερα, καὶ τὰ πόδια θὰ ἀνεβοῦν στὰ σύννεφα, καὶ τὸ φθαρτὸ αὐτὸ σῶμα θὰ ἐνθυδῆ ἀθανασία, καὶ θὰ λάβω τὸ γιό μου λαμπρότερο'. Ἐὰν πάλι σὲ λυποῦν αὐτὰ πού βλέπεις, τότε πὲς πρὸς αὐτόν· 'ἐνδυμα εἶναι αὐτὸ καὶ τὸ ἀπέβαλε, ὥστε νὰ τὸ λάβει πολυτελέστερο· οἰκία εἶναι αὐτὴ, καὶ κατατράφηκε, ὥστε νὰ γίνει αὐτὴ λαμπρότερη'.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐμᾶς, ὅταν πρόκειται νὰ γκρεμίσουμε οἰκίες, δὲν ἀφήνομε νὰ μένουν μέσα ἐκεῖνοι πού κατοικοῦν σ' αὐτές, γιὰ ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴ σκόνη καὶ τὸ θόρυβο, ὅταν κατασκευάσουμε ἀσφαλὲς τὸ δωμάτιο, τότε ὀδηγοῦμε αὐτοὺς μέσα μὲ ἀσφάλεια, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς κάμνει, γκρεμίζοντας τὴ σαθρὴ σκηνὴ αὐτοῦ, πρῶτα πῆρε αὐτόν στὴν πατρικὴ οἰκία καὶ κοντά του, ὥστε, ὅταν γκρεμισθεῖ αὐτὴ καὶ ξαναοικοδομηθεῖ, νὰ τοῦ τὴν δώσει τότε αὐτὴν λαμπρότερη. Μὴ λοιπὸν πεῖς, ὅτι 'χάθηκε καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει πιά'· γιατί αὐτὰ εἶναι λόγια ἀπίστου· ἀλλὰ πὲς, 'κοιμᾶται καὶ θ' ἀναστηθεῖ, ἀπεδήμησε καὶ θὰ ρθεῖ μὲ τὸ βασιλιά'. Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ἐκεῖνος πού ἔχει μέσα του τὸν Χριστὸ νὰ ὀμιλεῖ. Γιατί λέγει, «ἐὰν πιστεύουμε ὅτι ὁ Ἰησοῦς πέθανε καὶ ἀναστήθηκε

πιστεύομεν», φησίν, «ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἔζησεν, οὕτως ὁ Θεὸς καὶ τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῶ». Εἰ τοίνυν ζητεῖς τὸν υἱόν, ἐκεῖ ζῆται ἔνθα ὁ Βασιλεύς, ἔνθα τὸ τῶν ἀγγέλων στρατόπεδον· μὴ ἐν τῷ τάφῳ μηδὲ ἐν τῇ γῆ, ἵνα μὴ, ἐκεί-
5 νου τοσοῦτον ὑψωθέντος, αὐτὸς μείνης ἐπὶ τῆς γῆς συρόμενος.

Ἄν τοίνυν οὕτω φιλοσοφῶμεν, πᾶσαν τοιαύτην ὀδύνην εὐ-
κόλως διακρουσόμεθα. Ὁ δὲ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Πατὴρ πά-
σης παρακλήσεως, παρακαλέσει τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν, καὶ
τῶν τὰ τοιαῦτα ὀδυνωμένων, καὶ τῶν ἐτέρῳ λύπη κατεχομένων,
10 καὶ ἀθυμίας ἀπαλλαγῆναι δῶν πάσης, καὶ πνευματικὴν καρπώσα-
σθαι χαρὰν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, ὧν γένοιτο πάν-
τας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κρά-
15 τος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἔζησε, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ θὰ φέρει μαζί του ἐκείνους ποὺ κοιμήθηκαν»²⁵. Ἄν λοιπὸν ζητεῖς τὸ γιό σου, ἐκεῖ ζήτα τον, ὅπου βρίσκεται ὁ βασιλιάς, ὅπου βρίσκεται τὸ στρατόπεδο τῶν ἀγγέλων, ὄχι στὸν τάφο, οὔτε καὶ στὴ γῆ, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνος ὑψώθηκε τόσο ψηλά, ἐσὺ νὰ μένεις συρόμενος ἐπάνω στὴ γῆ.

Ἄν λοιπὸν φιλοσοφοῦμε ἔτσι κάθε παρόμοιο ὀδυνηρὸ πόνο θὰ τὸν ἀποκρούσομε εὐκόλα. Καὶ ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ Πατέρας κάθε παρηγοριᾶς θὰ παρηγορήσει τὶς καρδιὰς ὄλων μας, καὶ ἐκείνων ποὺ ὑπομένουν αὐτοὺς τοὺς ὀδυνηροὺς πόνους, καὶ ἐκείνων ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ ἄλλη λύπη, καὶ θὰ δώσει ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ κάθε λύπη, καὶ νὰ καρπωθοῦμε τὴν πνευματικὴ χαρά, καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Κορ. 1,6-11)

«Εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν· καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν».

5 1. Εἰπὼν μίαν καὶ πρώτην παρακλήσεως καὶ παραμυθίας ἀφορμὴν (αὕτη δὲ ἦν τῷ Χριστῷ κοινωνεῖν), τίθησι καὶ δευτέραν ταύτην ἣν φησιν. Ἔστι δὲ αὕτη, τὸ αὐτῶν τῶν μαθητευομένων ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι τὴν σωτηρίαν. Μὴ τοίνυν καταπέσητε, φησίν, ἐπειδὴ θλιβόμεθα, μηδὲ θορυβηθῆτε καὶ δείσητε· καὶ γὰρ δι' 10 αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἂν εἴη δίκαιον ὑμᾶς θαρρεῖν. Εἰ γὰρ μὴ ἐθλιβόμεθα, πάντας ἂν ὑμᾶς ταῦτα ἀπώλεσε. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι εἰ μαλακισθέντες καὶ τὰ δεινὰ δείσαντες, μὴ ἐκηρύξαμεν ὑμῖν τὸν λόγον, ὥστε μαθεῖν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ἐν ἐσχάτοις ἦν τὰ ὑμέτερα. Εἶδες πάλιν Παύλου τὴν βίαν καὶ τὴν φιλονεικίαν; ἀφ' ὧν ἐθορυ- 15 βοῦντο, ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παραμυθεῖται. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνηται τὰ τῶν διωγμῶν τῶν ἡμετέρων, φησί, τοσοῦτω μᾶλλον ἐπιδιδόναι δεῖ τὰ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος ὑμῖν· ἐπειδὴ καὶ τοσοῦτω μᾶλλον αὔξεται τὰ τῆς σωτηρίας τῆς ὑμετέρας, καὶ τὰ τῆς παρακλήσεως. Τί γὰρ ἴσον εἰς παρακλήσεως λόγον τοῦ τοσοῦτων ἐπιτυχεῖν ἀγα- 20 θῶν διὰ τοῦ κηρύγματος;

Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ ἐγκώμιον περιμιστᾶν, ὄρα πῶς καὶ ἐκείνους ποιεῖ τῶν ἐπαίνων τούτων κοινωνοὺς. Εἰπὼν γὰρ, «εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας», ἐπήγαγε, «τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Κορ. 1,6-11)

«Ἐὰν δοκιμάζομε θλίψεις, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία, πὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπομονὴν στὰ ἴδια παθήματα πὺ ὑποφέρομε καὶ ἐμεῖς· καὶ ἡ ἐλπίδα μας γιὰ σᾶς εἶναι βεβαία».

1. Ἄφοῦ μίλησε γιὰ μία καὶ πρώτη ἀφορμὴ παρακλήσεως καὶ παρηγοριᾶς (καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ συμμετοχὴ στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ), ἀναφέρει καὶ δεύτερη, πὺ εἶναι αὐτὴ πὺ λέγει. Καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ ὅτι ἡ σωτηρία τῶν μαθητῶν κατορθώνεται ἀπὸ αὐτό. Μὴ λοιπὸν χάσετε τὸ θάρρος σας, λέγει, ἐπειδὴ θλιβόμαστε, οὔτε νὰ θορυβηθεῖτε καὶ νὰ φοβηθεῖτε· καθόσον γι' αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἦταν πολὺ περισσότερο δίκαιο νὰ ἔχομε θάρρος. Γιατί, ἂν δὲν θλιβόμασταν, ὅλους μας αὐτὰ θὰ μᾶς κατέστρεφαν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Γιατί, ἂν ἤμασταν μαλθακοὶ καὶ φοβόμασταν τὰ κακά, καὶ δὲν κηρύτταμε σὲ σᾶς τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μάθετε τὴν ἀληθινὴ γνώση, ἡ κατάστασή σας θὰ βρισκόταν στὴ χειρότερη θέση. Εἶδες πάλι τὴ βία καὶ τὴ φιλονεικία τοῦ Παύλου; ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ θορυβοῦνταν, ἀπὸ αὐτὰ τοὺς παρηγορεῖ. Γιατί, λέγει, ὅσο περισσότερο αὐξάνονται οἱ διωγμοὶ σας, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ αὐξάνονται σὲ σᾶς καὶ οἱ ἀγαθὲς ἐλπίδες, γιὰτι καὶ τόσο περισσότερο θὰ αὐξηθοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σωτηρία καὶ τὴν παρηγοριὰ σας. Γιατί τί ὑπάρχει ἰσοδύναμο, στὸ νὰ προσφέρει παρηγοριὰ, μὲ τὸ νὰ ἐπιτύχουν τόσα ἀγαθὰ μὲ τὸ κήρυγμα;

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι περιορίζει τὸ ἐγκώμιο μόνο στὸν ἑαυτό του, πρόσεχε πῶς καθιστᾶ καὶ ἐκείνους κοινωνοὺς αὐτῶν τῶν ἐπαίνων. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας σωτηρία», πρόσθεσε, «πὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπο-

παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν». Σαφέστερον μὲν οὖν αὐτὸ τίθησιν ὕστερον λέγων οὕτως, ὅτι «ὥσπερ κοινωνοὶ ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως». ἐνταῦθα δὲ τέως αὐτὸ ἠνίξατο εἰπὼν, «τῶν αὐτῶν παθημάτων», καὶ κοινώσας τὸν λόγον. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐχ ἡμῶν ἔργον ἢ ὑμετέρα σωτηρία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς κηρύττοντες θλιβόμεθα, καὶ ὑμεῖς, δεχόμενοι τὸν λόγον, τὰ αὐτὰ πάσχετε· ἡμεῖς μὲν, ἵνα μεταδῶμεν ἅπερ ἐλάβομεν, ὑμεῖς δέ, ἵνα τὸ διδόμενον δέξησθε καὶ μὴ ἀποβάλητε. Τί τοίνυν ἴσον τῆς ταπεινοφροσύνης ταύτης γένοιτ' ἂν, ὅταν καὶ τοὺς τοσοῦτον αὐτοῦ ἀποδέοντας, εἰς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα τῆς ὑπομονῆς ἀνάγη; «Τῆς ἐνεργουμένης» γάρ, φησὶν, «ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων». Οὐ γὰρ διὰ τοῦ πιστεῦσαι μόνον ἢ σωτηρία ὑμῶν γίνεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πάσχειν τὰ αὐτὰ ἡμῖν καὶ ὑπομένειν.

15 Καθάπερ γὰρ παγκρατιαστῆς θαυμαστὸς μὲν ἔστι, καὶ φαινόμενος καὶ εὐεκτῶν καὶ τὴν τέχνην ἔχων ἐν ἑαυτῷ, ὅταν δὲ ἐνεργῇ καὶ φέρῃ πληγὰς καὶ πλήττη τὸν ἀντίπαλον, τότε μάλιστα ἀπολάμπει, ἐπειδὴ καὶ τότε μάλιστα ἐνεργεῖται αὐτοῦ ἢ εὐεξία καὶ διαδεικνυται τῆς τέχνης ἢ δοκιμῆ, οὕτω δὴ καὶ ἡ σωτηρία ὑμῶν τότε
20 ἐνεργεῖται μειζόνως, τουτέστι, δείκνυται, αὔξεται, ἐπιτείνεται, ὅταν ὑπομονὴν ἔχη, ὅταν πάσχη καὶ γενναίως ἅπαντα φέρῃ. Ἴρα ἐνεργεια σωτηρίας, οὐ τὸ ποιεῖν κακῶς, ἀλλὰ τὸ πάσχειν κακῶς. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τῆς ἐνεργούσης', ἀλλὰ, «τῆς ἐνεργουμένης», δεικνὺς ὅτι μετὰ τῆς αὐτῶν προθυμίας καὶ ἡ χάρις ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν».
25 Τουτέστιν, ὅτι κἂν μυρία πάσχητε δεινά, θαρροῦμεν ὅτι οὐ περιτραπήσεσθε, οὔτε ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις διωγμοῖς. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχομεν ὑποπεύειν ὑμᾶς, ἐφ' οἷς αὐτοὶ πάσχομεν, ὡς θορυβουμέ-

μονή στα ίδια παθήματα πού υποφέρουμε και εμεῖς». Πιὸ ξεκάθαρα βέβαια τὸ λέγει αὐτὸ ὕστερα, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «ὅπως ἀκριβῶς συμμετέχετε στα παθήματα, ἔτσι συμμετέχετε καὶ στὴν παρηγοριά»: ἐδῶ ὁμως αὐτὸ τὸ ὑπαινίχθηκε γιὰ πρώτη φορά, λέγοντας, «στα ίδια παθήματα», καὶ κάμνοντας κοινὸ τὸ λόγο γιὰ ὅλους. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: δὲν εἶναι μόνο δικό μας ἔργο ἡ σωτηρία σας, ἀλλ' ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους. Καθόσον καὶ εμεῖς κηρύττοντας δοκιμάζομε θλίψεις, καὶ σεῖς, δεχόμενοι τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, παθαίνετε τὰ ἴδια: εμεῖς βέβαια γιὰ νὰ σᾶς μεταδώσομε ἐκεῖνα πού λάβαμε, ἐνῶ ἐσεῖς γιὰ νὰ δεχθεῖτε ἐκεῖνο πού σᾶς δίνεται καὶ νὰ μὴ τὸ ἀπορρίψετε. Τί θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ ὑπάρξει ἰσοδύναμο μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη αὐτή, ὅταν, ἐκείνους πού τόσο πολὺ ὑπολείπονται ἀπὸ αὐτόν, τοὺς συμπεριλαμβάνει στὸ ἴδιο ἀξίωμα τῆς ὑπομονῆς; Γιατί, λέγει, «πού ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπομονή σας στα ἴδια τὰ παθήματα». Γιατί ἡ σωτηρία σας κατορθώνεται ὄχι μόνο μὲ τὸ νὰ πιστεύσετε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ παθαίνετε τὰ ἴδια μὲ ἐμᾶς καὶ νὰ δείχνετε ὑπομονή.

“Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ πυγμάχος εἶναι βέβαια θαυμαστὸς καὶ ἀπλῶς βλεπόμενος καὶ δείχνοντας τὴν εὐρωστία καὶ τὴν τέχνη του, ὅταν ὁμως βρίσκεται σὲ ἐνέργεια καὶ ἐπιφέρει τὰ χτυπήματα καὶ χτυπᾷ τὸν ἀντίπαλο, τότε πρὸ πάντων διαλάμπει, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τότε κατ' ἐξοχὴν ἐκδηλώνεται ἡ δύναμη αὐτοῦ καὶ φανερώνεται ἡ ἀξία τῆς τέχνης του: ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ σωτηρία σας τότε ἐνεργεῖται περισσότερο, δηλαδὴ δείχνεται, αὐξάνεται, μεγαλώνει, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὑπομονή, ὅταν πάσχει καὶ υποφέρει ὅλα γενναῖα. Ἐπομένως ἐνέργεια τῆς σωτηρίας εἶναι ὄχι τὸ νὰ κακοποιεῖ κάποιος, ἀλλὰ τὸ νὰ κακοποιεῖται. Καὶ δὲν εἶπε, ‘πού ἐνεργεῖ’, ἀλλὰ «πού ἐνεργεῖται», γιὰ νὰ δείξει ὅτι μαζί μὲ τὴν προθυμία αὐτῶν καὶ ἡ θεία χάρις συνεισφέρει πολλὰ, ἐνεργώντας σ' αὐτούς. «Καὶ ἡ ἐλπίδα μας γιὰ σᾶς εἶναι βεβαία». Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα πάσχετε ἀμέτρητα κακά, ἔχομε μεγάλη ἐμπιστοσύνη, ὅτι δὲ θὰ μεταβάλετε γνώμη οὔτε καὶ κατὰ τοὺς διωγμούς σας. Γιατί, τόσο ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε ὑποψίες γιὰ σᾶς, ὅτι θορυβεῖσθε ἀπὸ τὰ ὄσα παθαίνομε εμεῖς, ὥστε, καὶ ὅταν κινδυνεύετε σεῖς οἱ ἴδιοι, καὶ

νους, ὅτι ἡνίκα ἂν αὐτοὶ κινδυνεύητε, καὶ τότε θαρροῦμεν. Εἶδες
 ὅση γέγονεν αὐτῶν ἐπίδοσις ἀπὸ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς; Πολὺ
 γὰρ μείζονα αὐτοῖς ἐμαρτύρησε Μακεδόνων, οὓς ἐπαίρει καὶ ἐγ-
 κωμιάζει ἀπανταχοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης. Ὑπὲρ μὲν γὰρ ἐκείνων
 5 δέδοικε, καὶ φησιν· «ἐπέμψαμεν ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ στηρίζαι
 ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως, εἰς τὸ μηδένα σαίνεισθαι
 ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα»·
 καὶ πάλιν, «διὰ τοῦτο μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πί-
 στιν ὑμῶν, μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένη-
 10 ται ὁ κόπος ἡμῶν». Περὶ δὲ τούτων οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλὰ
 καὶ τούναντίον, ὅτι «ἡ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν. Εἴτε παρα-
 καλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας· εἰδότες
 ὅτι ὡσπερ κοινωνοὶ ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλή-
 σεως».

15 Ὅτι μὲν γὰρ δι' αὐτοὺς ἐθλίβοντο οἱ ἀπόστολοι, ἀπέδειξεν
 εἰπών, ὅτι «εἴτε θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ
 σωτηρίας», βούλεται δὲ δεῖξαι, ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς παρεκαλοῦντο.
 Εἶπε μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ἀνωτέρω, εἰ καὶ ἀδιορίστως, «εὐλογητὸς»
 γὰρ, φησίν, «ὁ Θεὸς ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει, εἰς τὸ δύ-
 20 νασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει», λέγει δὲ αὐτὸ καὶ
 ἐνταῦθα πάλιν ἐτέρως, σαφέστερόν τε καὶ θεραπευτικώτερον.
 «Εἴτε γὰρ παρακαλούμεθα», φησίν, «ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσε-
 ως». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἡ παράκλησις ἡμῶν, ὑμῶν γίνεται
 παραψυχή, καὶ χωρὶς τοῦ διὰ λόγου παρακαλεῖν ὑμᾶς. Ἄν μικρὸν
 25 ἀναπνεύσωμεν μόνον ἡμεῖς, ἀρκεῖ τοῦτο εἰς παραμυθίαν ὑμῖν· κἄν
 αὐτοὶ παρακληθῶμεν, ὑμετέρα τοῦτο παράκλησις γίνεται. Ὡσπερ
 γὰρ τὰ παθήματα τὰ ἡμέτερα ὑμέτερα εἶναι νομίζετε, οὕτω καὶ τὴν
 παράκλησιν τὴν ἡμετέραν ὑμετέραν ἡγεῖσθε. Οὐ γὰρ δήπου ἐν τοῖς
 δυσχερέσει κοινωνοῦντες, ἐν τοῖς χρηστοτέροις οὐ κοινωνήσετε. Εἰ
 τοίνυν ἐν πᾶσι κοινωνεῖτε, καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν παρακλήσει· οὐδὲν

1. Α' Θεσ. 3,2·3.

2. Α' Θεσ. 3,5.

τότε ἔχομε ἐμπιστοσύνη γιὰ σᾶς. Εἶδες πόση ὑπῆρξε ἡ ἐπίδοσή τους στὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ; Γιατὶ ἀνέφερε πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἐπίδοση αὐτῶν ἀπὸ τῶν Μακεδόνων, τοὺς ὁποίους ἐξυψώνει καὶ ἐκγωμιάζει σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης. Καθόσον γιὰ ἐκείνους φοβᾶται καὶ λέγει, «σᾶς στείλαμε τὸν Τιμόθεο νὰ σᾶς στηρίξει καὶ νὰ σᾶς δώσει θάρρος στὴν πίστη, ὥστε κανένας νὰ μὴ κλονίζεται σ' αὐτὲς τὶς θλίψεις· γιατί γνωρίζετε πολὺ καλὰ σεῖς οἱ ἴδιοι, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποστολὴ μας»¹. καὶ πάλι, «γι' αὐτό, μὴ ὑποφέροντας, ἔστειλα τὸν Τιμόθεο γιὰ νὰ γνωρίσω τὴν πίστη σας, μὴ τυχὸν σᾶς πείραξε ὁ πειραστὴς καὶ πάει χαμένος ὁ κόπος μας»². Γι' αὐτοὺς ὁμως τίποτε παρόμοιο δὲν λέγει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο, ὅτι «ἡ ἐλπίδα μας γιὰ σᾶς εἶναι ἀκλόνητη. Ἐὰν παρηγορούμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία· γιατί γνωρίζομε ὅτι, ὅπως συμμετέχετε στὰ παθήματα, ἔτσι συμμετέχετε καὶ στὴν παρηγοριὰ».

Τὸ ὅτι λοιπὸν οἱ ἀπόστολοι θλίβονταν γι' αὐτούς, τὸ ἀπέδειξε, λέγοντας, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία», θέλει ὁμως νὰ δείξει, ὅτι καὶ γιὰ χάρη αὐτῶν παρηγοροῦνταν. Τὸ εἶπε βέβαια αὐτὸ καὶ παραπάνω, ἂν καὶ ἀόριστα, γιατί λέγει, «ᾧς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ποὺ μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψη, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ παρηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ κάθε θλίψη», τὸ λέγει ὁμως καὶ ἐδῶ πάλι μὲ ἄλλο τρόπο, μὲ πιὸ σαφὴ καὶ πιὸ θεραπευτικὸ. Γιατὶ λέγει, «ἐὰν παρηγορούμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἡ παρηγοριὰ μας γίνεται παρηγοριὰ δική σας καὶ χωρὶς νὰ σᾶς παρηγοροῦμε μὲ λόγια. Ἐὰν μόνο λίγο ἀναπνεύσουμε ἐμεῖς, ἀρκεῖ αὐτὸ νὰ παρηγορήσει ἐσᾶς· καὶ ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι παρηγορηθοῦμε, αὐτὸ γίνεται δική σας παρηγοριὰ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὰ παθήματά μας θεωρεῖτε ὅτι εἶναι δικά σας, ἔτσι θεωρεῖτε δική σας καὶ τὴ δική μας παρηγοριὰ. Γιατὶ βέβαια δὲν συμβαίνει νὰ συμμετέχετε στὰ δυσάρεστα, χωρὶς νὰ συμμετέχετε καὶ στὰ εὐχάριστα. Ἐὰν λοιπὸν συμμετέχετε σ' ὅλα, συμμετέχετε καὶ στὶς θλίψεις καὶ στὴν παρηγοριὰ· μὴ μὲ κατηγορήσετε καθόλου γιὰ τὴν ἀργοπορία αὐτὴ καὶ τὴ βραδύτητα νὰ ρθῶ κοντά σας·

ἡμῖν ἐγκαλέσετε ὑπὲρ τῆς μελλήσεως καὶ τῆς βραδύτητος ταύτης· καὶ γὰρ θλιβόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ παρακαλούμεθα δι' ὑμᾶς. Ἴνα γὰρ μὴ τις νομίση βαρὺ τὸ εἰπεῖν, ὅτι 'δι' ὑμᾶς ταῦτα πάσχομεν', λέγει ὅτι 'καὶ δι' ὑμᾶς παρακαλούμεθα'· καὶ οὔτε μόνοι κινδυνεύο-
5 μεν ἡμεῖς· καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς κοινωνοὶ ἐστε τῶν αὐτῶν παθημάτων, φησὶν.

2. Ὡστε καὶ τὸ κοινωνοὺς αὐτοὺς λαβεῖν τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρακλήσεως αὐτῶν αὐτοῖς ἀναθεῖναι τὴν αἰτίαν, καταπραΰνειν τὸν λόγον. Ἄν τε οὖν ἐπιβουλευόμεθα, θαρρεῖτε· ἵνα γὰρ ἡ πί-
10 στις ὑμῶν δυνατωτέρα γίνηται, τοῦτο ὑπομένομεν· κἂν παρακαλώ-
μεθα, ὑμεῖς ἐναβρύνεσθε καὶ τούτῳ· καὶ γὰρ δι' ὑμᾶς τούτων ἀπο-
λαύομεν, ὥστε κἀντεῦθεν ὑμῖν γενέσθαι τινὰ παραμυθίαν κοινω-
νοῦσιν ἡμῖν τῆς ἡδονῆς. Καὶ ὅτι τοῦτον λέγει τὸν τρόπον τῆς παρα-
κλήσεως νῦν, ὃν ἐκαρπούτο, οὐ διὰ τοῦ παρακαλεῖσθαι παρ' αὐτῶν
15 μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μανθάνειν αὐτοὺς ἐν ἀνέσει ὄντας, ἄκου-
σον τῶν ἐξῆς, δι' ὧν αὐτὸ ἐξεκάλυψεν εἰπὼν· «εἰδότες ὅτι ὥσπερ
κοινωνοὶ ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως».
Ὡσπερ γὰρ διώκομένων ἡμῶν ἀλγεῖτε, ὡς αὐτοὶ τοῦτο πάσχον-
τες, οὕτως ἴσμεν ὅτι καὶ παρακαλουμένων, αὐτοὶ τούτων παραπο-
20 λαύειν νομίζετε. Τί ταύτης ταπεινοφρονέστερον τῆς ψυχῆς; ὃς ἐν
μὲν τοῖς κινδύνοις τοσοῦτον πλεονεκτῶν, κοινωνοὺς καλεῖ τοὺς
οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτῶν ὑπομένοντας, ἐν δὲ τῇ παρακλήσει τὴν
αἰτίαν ἅπασαν ἐκείνοις λογίζεται, οὐ τοῖς οἰκείοις πόνοις.

Εἶτα, ἐπειδὴ περὶ θλίψεων ἀδιορίστως ἔλεγε, λέγει λοιπὸν
25 καὶ τὸν τόπον, καθ' ὃν ταῦτα ὑπέμενον· «οὐ γὰρ θέλομεν ἡμᾶς
ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ
'Ἀσίᾳ». Ταῦτα δὲ λέγομεν, φησὶν, ἵνα μὴ ἀγνοῆτε τὰ συμβάντα
ἡμῖν. Καὶ γὰρ βουλόμεθα ὑμᾶς εἰδέναι τὰ ἡμέτερα, καὶ σφόδρα τοῦ-
το ἐσπουδάκαμεν, ὅπερ μέγιστον ἀγάπης σημεῖόν ἐστι. Τοῦτο δὲ
καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἦν ἐπιστολῇ προμηνύσας, καὶ εἰπὼν, ὅτι «θύρα
γὰρ μοι ἀνέωγε μεγάλη καὶ ἐνεργής, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοὶ ἐν

καθόσον θλιβόμαστε για σᾶς καὶ παρηγορούμαστε για σᾶς. Για νὰ μὴν νομίσει λοιπὸν κάποιος βαριά τὰ λόγια του, ὅτι δηλαδή ‘αὐτὰ τὰ παθαίνουμε για σᾶς’, λέγει ὅτι ‘καὶ για σᾶς παρηγορούμαστε’· καὶ οὔτε κινδυνεύουμε μόνοι ἐμεῖς· καθόσον, λέγει, καὶ σεῖς συμμετέχετε στὰ ἴδια παθήματα.

2. Ὡστε, καὶ μὲ τὸ ὅτι παίρνει αὐτοὺς κοινωνοὺς στοὺς κινδύνους, καὶ μὲ τὸ ὅτι ἀποδίδει τὴν αἰτία τῆς παρηγοριᾶς τους σ’ αὐτούς, μαλακώνει τὸ λόγο. Καὶ ἂν λοιπὸν ἐπιβουλεύομαστε, ἔχετε θάρρος· γιατί αὐτὸ τὸ ὑπομένομε για νὰ γίνει ἡ πίστη σας πιὸ δυνατή· καὶ ἂν παρηγορούμαστε, σεῖς νὰ σεμνύνεστε καὶ γι’ αὐτό· καθόσον για σᾶς τὰ ἀπολαμβάνουμε αὐτά, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ δοθεῖ κάποια παρηγοριὰ σὲ σᾶς, συμμετέχοντας μαζί μὲ μᾶς στὴν ἡδονή. Καὶ ὅτι τώρα ἐννοεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς παρηγοριᾶς, τὸν ὁποῖο καρποῦνταν, ὄχι μόνο μὲ τὸ ὅτι παρηγοροῦνταν ἀπ’ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι μάθαιναν νὰ βρίσκονται σὲ ἄνεση, ἄκουσε τὰ ἐξῆς, μὲ τὰ ὁποῖα φανέρωσε αὐτό, λέγοντας, «γιατὶ γνωρίζομε, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς συμμετέχετε στὰ παθήματα, ἔτσι συμμετέχετε καὶ στὴν παρηγοριὰ». Ὡπως ἀκριβῶς δηλαδή λυπᾶστε πὺ καταδιωκόμαστε, σὰν νὰ τὸ παθαίνετε αὐτὸ σεῖς οἱ ἴδιοι, ἔτσι γνωρίζομε ὅτι, καὶ ὅταν παρηγορούμαστε, θεωρεῖτε ὅτι σεῖς οἱ ἴδιοι ἀπολαμβάνετε αὐτὴν τὴν παρηγοριὰ. Τί ὑπάρχει πιὸ ταπεινὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ψυχὴ; ὁ ὁποῖος στοὺς κινδύνους, ἂν καὶ εἶναι τόσο μεγαλύτεροι γι’ αὐτόν, καλεῖ κοινωνοὺς σ’ αὐτοὺς αὐτοὺς πὺ οὔτε τὸ ἐλάχιστο αὐτῶν ὑπομένουν, ἐνῶ για τὴν παρηγοριὰ ἀποδίδει ὅλη τὴν αἰτία σ’ ἐκείνους, καὶ ὄχι στοὺς δικούς του κόπους;

Ἐπειτα, ἐπειδὴ μιλοῦσε ἀόριστα για θλίψεις, λέγει πλέον καὶ τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο ὑπομένουν αὐτά· «γιατὶ δὲν θέλομε νὰ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, τὴ θλίψη πὺ μᾶς βρῆκε στὴν Ἀσία». Αὐτά, λέγει, σᾶς τὰ λέμε, για νὰ μὴ ἀγνοεῖτε ἐκεῖνα πὺ μᾶς συνέβηκαν. Καθόσον θέλομε νὰ γνωρίζετε τὰ δικά μας, καὶ φροντίσαμε πάρα πολὺ γι’ αὐτό, πράγμα πὺ ἀποτελεῖ δεῖγμα μεγάλης ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ προεῖπε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολή, λέγοντας, «γιατὶ μοῦ ἀνοίχθηκε μεγάλη πόρτα για ἀποτελεσματικὸ ἔργο καὶ πολλοὶ εἶναι οἱ ἀντίθετοι στὴν Ἐφεσο»³. Ὑπενθυμίζοντας λοιπὸν σ’ αὐτοὺς

τῇ Ἐφέσῳ». Ἐκείνων οὖν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκων, καὶ διηγούμενος ὅσα ἔπαθε, φησὶν· «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Τοῦτο δὲ καὶ Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· Τυχικὸν γὰρ ἀποστείλας πρὸς αὐτούς, ταύτην ἔφη τῆς ἀπο-
 5 δημίας εἶναι τὴν αἰτίαν αὐτῷ· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέση τὰς καρδίας ὑμῶν». Καὶ ἐν ἄλλαις δὲ ἐπιστολαῖς αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ. Καὶ
 10 οὐκ ἔστι παρέλκον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα περὶ τοὺς μαθητὰς εἶχε, τοῦτο δὲ διὰ τοὺς συνεχεῖς πειρασμούς, ἐν οἷς μεγίστη ἦν παραμυθία τὸ τὰ ἀλλήλων εἰδέναί, ὥστε καὶ λυπηρῶν ὄντων παρασκευάζεσθαι καὶ ἐναγωνίους εἶναι καὶ ἀσφαλεστέρους, καὶ χρηστῶν ὄντων συνήδεσθαι.

15 Ἐνταῦθα μέντοι καὶ ἀπαλλαγὴν καὶ ἐπαγωγὴν μηνύει πειρασμῶν λέγων· «ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρῆθημεν ὑπὲρ δύναμιν», καθάπερ φορτίῳ τινὶ μεγάλῳ βαπτιζόμενον πλοῖον. Καὶ δοκεῖ μὲν ἔν τι εἰρηκέναι, εἰπὼν, «καθ' ὑπερβολὴν», καί, «ὑπὲρ δύναμιν», οὐκ ἔστι δὲ ἔν, ἀλλὰ δύο ταῦτα. Ἴνα γὰρ μὴ τις λέγῃ 'τί γάρ, εἰ καθ'
 20 ὑπερβολὴν μὲν ὁ κίνδυνος ἦν, ὑμῖν δὲ οὐ μέγας ἦν;' ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ μέγας ἦν καὶ τὴν δύναμιν ἐνίκα τὴν ἡμετέραν, καὶ οὕτως ἐνίκα, «ὡς ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν», τουτέστι, μηδὲ προσδοκῆσαι λιοπὸν ἡμᾶς ζῆν. Ὅπερ ὁ Δαυῖδ πύλας ἄδου καλεῖ, καὶ ὠδῖνας καὶ σκιὰν θανάτου, τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς φησιν, ὅτι «κίνδυνον ὑπε-
 25 μείναμεν πάντως θάνατον τίκτοντα. Ἄλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς». Τί ἐστι, «τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου»; Τὴν ψῆφον, τὴν κρίσιν, τὴν προσδοκίαν.

ἐκείνους καὶ διηγούμενος τὰ ὅσα ἔπαθε, λέγει· «δὲ θέλω νὰ ἀγνοεῖτε τὴ θλίψη πού μᾶς βρῆκε στὴν Ἀσία». Αὐτὸ ἔλεγε γράφοντας στοὺς Ἐφεσίους· γιατί, στέλνοντας σ' αὐτοὺς τὸν Τυχικό, εἶπε ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «γιὰ νὰ μάθετε καὶ σεῖς τὰ νέα μου καὶ τί κάνω, θὰ σᾶς τὰ γνωρίσει ὅλα ὁ Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος τοῦ ὄνομα τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖο σᾶς τὸν ἔστειλα γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο, γιὰ νὰ μάθετε τὰ δικά μας νέα καὶ γιὰ νὰ δώσει θάρρος στὶς καρδιές σας»⁴. Καὶ σ' ἄλλες ἐπιστολές κάμνει αὐτὸ ἀκριβῶς. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ περιττό, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖο· ἀπὸ ἓνα μέρος ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀγάπης πού εἶχε γιὰ τοὺς μαθητές, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐξ αἰτίας τῶν συνεχῶν πειρασμῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἦταν μέγιστη παρηγοριὰ τὸ νὰ γνωρίζουν τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ὥστε καὶ ὅταν εἶναι δυσάρεστα, νὰ εἶναι προετοιμασμένοι, καθιστάμενοι συμμετοχοὶ στὴν ἀγωνία καὶ ἀσφαλέστεροι, καὶ ὅταν εἶναι εὐχάριστα νὰ χαίρονται μαζί τους.

Ἐδῶ λοιπὸν προμηνύε καὶ ἀπαλλαγὴ πειρασμῶν καὶ πρόσθεση ἄλλων, λέγοντας, «τὸ βάρος τοὺς ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τίς δυνάμεις μας», ὅπως ἀκριβῶς τὸ πλοῖο πού βυθίζεται ἀπὸ κάποιο μεγάλο φορτίο. Καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι μίλησε γιὰ ἓνα πράγμα, λέγοντας, «ὑπερβολικά», καὶ «πάνω ἀπὸ τίς δυνάμεις μας», δὲν εἶναι ὁμως ἓνα, ἀλλ' αὐτὰ εἶναι δύο. Γιὰ νὰ μὴ λέγει δηλαδὴ κάποιος, 'τί λοιπὸν, ἐὰν ἦταν βέβαια ὑπερβολικά μεγάλος ὁ κίνδυνος, σὲ σᾶς ὁμως δὲν ἦταν μεγάλος;' πρόσθεσε, ὅτι καὶ μεγάλος ἦταν καὶ νικοῦσε τὴ δυνάμη μας, καὶ τόσο τὴ νικοῦσε, «ὥστε νὰ σβῆσει ἡ ἐλπίδα μας καὶ γιὰ τὴ ζωὴ μας», δηλαδὴ, νὰ μὴ ἐλπίζουμε πλέον ὅτι θὰ ζήσουμε. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ὁ Δαυῖδ ὀνομάζει πύλες τοῦ ἄδη καὶ ὠδίνες καὶ σκιά θανάτου, αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐννοεῖ, λέγοντας, «ὑπομείναμε κίνδυνο πού γεννάει ὅπωςδήποτε θάνατο. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐγιναν γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι πρόκειται νὰ παθάνομε, ὥστε νὰ μὴν ἔχομε πεποίθησι στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό, πού ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς». Τί σημαίνει, «τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου»; Τὴν ἀπόφασιν, τὴν κρίσιν, τὴν προσδοκίαν. Τέτοια δηλαδὴ φωνὴ ἄφηναν τὰ πράγματα, τέτοια

Τοιαύτην γὰρ ἠφίει τὰ πράγματα φωνήν, τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδί-
 δου τὰ συμβάντα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως. Οὐ μὴν μέχρι τῆς
 πείρας ἐξέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἔστη τῆς ἡμετέρας. Ἡ
 μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων φύσις τοῦτο ἀπεφήνατο, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ
 5 δύναμις οὐκ ἀφῆκε τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐξελθεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ
 διανοίᾳ μόνῃ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ τοῦτο συμβῆναι συν-
 εχώρησε· διό φησιν, «ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆ-
 καμεν», οὐκ ἐν τῇ πείρᾳ. Καὶ τίνος ἔνεκεν συνεχώρησε τοσοῦτον
 κίνδυνον, ὡς ἀπελπῖσαι ἡμᾶς καὶ ἀπογνῶναι; «Ἵνα μὴ πεποιθότες
 10 ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς», φησίν, «ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ».

3. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω διέκειτο,
 ἀπαγε, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ρυθμίζων,
 ἅμα δὲ καὶ μετριάζειν ἐσπουδακῶς· ἐπεὶ καὶ προῖών φησίν, «ἐδόθη
 μοι σκόλοψ τῇ σαρκί», τοὺς πειρασμοὺς λέγων, «Ἵνα μὴ ὑπεραίρω-
 15 μαι». Καίτοι ὁ Θεὸς οὐ διὰ τοῦτό φησιν αὐτοὺς συγκεχωρηκένας,
 ἀλλὰ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ δια-
 λάμψη μειζόνως· «ἄρκεῖ γάρ σοι», φησίν, «ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύ-
 ναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, οὐδαμοῦ κα-
 ταδεεστέροις ἑαυτὸν ἀριθμῶν, καίτοι πολλῆς δεομένοις παιδαγω-
 20 γίας καὶ διορθώσεως. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς τυχόντας εἷς καὶ δεῦτερος
 πειρασμὸς ἱκανὸς ἐπελθὼν σωφρονίσει, πῶς ἐκεῖνος ὁ πάντων
 ἀνθρώπων μάλιστα ταπεινοφροσύνην ἀσκήσας διὰ παντὸς τοῦ
 βίου, καὶ τосαῦτα παθὼν ὡς μηδεὶς ἀνθρώπων, μετὰ τосαῦτα ἔτη
 καὶ φιλοσοφίαν τῶν οὐρανῶν ἀξίαν, ταύτης ἐδεῖτο τῆς νουθεσίας;
 25 Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ μετριάζων ἐνταῦθα, καὶ τοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα
 φρονούντας καὶ ἀλαζονευομένους καταστέλλων λέγει· «Ἵνα μὴ πε-
 ποθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ». Καὶ ὄρα πῶς αὐτοὺς
 καὶ ταύτην θεραπεύει. Οἱ μὲν γὰρ πειρασμοί, φησί, δι' ὑμᾶς ἡμῖν

5. Β' Κορ. 12,7.

6. Β' Κορ. 12,9.

ἀπάντηση ἔδιναν τὰ συμβάντα, ὅτι θὰ πεθάνομε ὅπωςδῆποτε. Βέβαια αὐτὸ δὲν ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ πραγματοποιηθεῖ, ἀλλὰ προχώρησε μόνο μέχρι τῆ σκέψη μας. Ἡ φύση δηλαδή τῶν πραγμάτων φαενέρωσε αὐτό, ἡ δύναμη ὁμως τοῦ Θεοῦ δὲν ἄφησε τὴν ἀπόφαση νὰ πραγματοποιηθεῖ, ἀλλ' ἐπέτρεψε αὐτὸ νὰ συμβεῖ μόνο στὴ σκέψη μας καὶ στὴν προσδοκία μας· γι' αὐτὸ λέγει, «ἐμεῖς οἱ ἴδιοι σχηματίσαμε τὴν ἐντύπωση ὅτι θὰ πεθάνουμε», χωρὶς αὐτὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ. Καὶ γιὰ ποιό λόγο ἐπέτρεψε ἕναν τόσο μεγάλο κίνδυνο, ὥστε νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴν ἀπελπισία καὶ στὴν ἀπόγνωση; «Γιὰ νὰ μὴ στηρίζομε τὴν ἐλπίδα μας», λέγει, «στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό».

3. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὸς βρισκόταν σὲ τέτοια κατάσταση, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ διαρυθμίζοντας τὶς σκέψεις τῶν ἄλλων στὰ λεγόμενα ἀπὸ αὐτόν, καὶ συγχρόνως φροντίζοντας καὶ νὰ δείξει μετριοφροσύνη· γιατί καὶ προχωρώντας λέγει, «μοῦ δόθηκε στὴ σάρκα μου ἕνα ἀγκάθι», ἐννοώντας τοὺς πειρασμούς, «γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι»⁵. Ἄν καὶ βέβαια ὁ Θεὸς δὲ λέγει ὅτι γι' αὐτὸ τοὺς ἐπέτρεψε, ἀλλὰ γιὰ ἄλλη αἰτία. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Γιὰ νὰ διαλάμψει περισσότερο ἡ δύναμη αὐτοῦ· γιατί λέγει, «σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου· γιατί ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια στὴν ἀδυναμία»⁶. Ἀλλά, ὅπως προανέφερα, πουθενὰ δὲ λησμονεῖ τὸ δικό του ἦθος, ἀπαριθμώντας τὸν ἑαυτό του μεταξὺ τῶν πάρα πολὺ ἀσήμαντων, ἂν καὶ βέβαια χρειάζονται πολλὴ παιδαγωγία καὶ διόρθωση. Γιατί, ἐὰν καὶ τοὺς τυχόντες, ἐρχόμενοι ἕνας καὶ δύο πειρασμοὶ εἶναι ἱκανοὶ νὰ τοὺς σωφρονίσουν, πῶς ἐκεῖνος ποὺ ἄσκησε σ' ὄλη του τὴ ζωὴ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο τὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ ἔπαθε τόσα πολλά, ὅσα κανένας ἄνθρωπος, μετὰ ἀπὸ τόσα ἔτη καὶ ἄσκηση ἀρετῆς ἀξίας τῶν οὐρανῶν εἶχε ἀνάγκη αὐτῆς τῆς νουθεσίας; Ἐπομένως εἶναι φανερό ὅτι, δείχνοντας ἐδῶ μετριοφροσύνη καὶ καταστέλλοντας ἐκείνους ποὺ μεγαλοφρονοῦσαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ ἔδειχναν ἀλαζονεία, λέγει, «γιὰ νὰ μὴ ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό». Καὶ πρόσεχε πῶς θεραπεύει αὐτοὺς καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Γιατί, λέγει, οἱ πειρασμοὶ ἐπιτράπηκαν σὲ μᾶς

ἐπενεχθῆναι συνεχωρήθησαν· τοσούτου τιμᾶται ὑμᾶς ὁ Θεός· «εἴτε γὰρ θλιβόμεθα», φησὶν, «ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας»· ἡ δὲ ὑπερβολὴ δι' ἡμᾶς, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν· «καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ἐβαρήθημεν καὶ ὑπὲρ δύναμιν, ἵνα μὴ πεποιθότες
5 ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς».

Πάλιν τοῦ περὶ ἀναστάσεως ἀναμιμνήσκει λόγου, ὑπὲρ οὗ τοσαῦτα εἶπεν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτὴν βεβαιῶν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ὅς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς». Οὐκ εἶπεν, 'ἐκ τοσούτων κινδύνων', ὁμοῦ μὲν δεικνὺς
10 τὸ ἀφόρητον τῶν πειρασμῶν, ὁμοῦ δὲ ἐκεῖνον, ὅνπερ ἔφην, πιστούμενος τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλον πρᾶγμα ἢ ἀνάστασις ἦν, δείκνυσιν ὅτι τοῦτο καθ' ἐκάστην γίνεται τὴν ἡμέραν. Ὅταν γὰρ ἄνθρωπον ἀπογνωσθέντα καὶ πρὸς αὐτὰς ἐλθόντα τοῦ ἄδου τὰς πύλας ἀνελεύση, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἀνάστασιν ἐπιδείκνυται, ἀπ' αὐτοῦ
15 τοῦ στόματος ἀνασπῶν τοῦ θανάτου τὸν ἐμπεσόντα. Διὸ καὶ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῶν ἀπογνωσθέντων, εἴτα ἀνενεγκόντων ἐξ ἀρρωστίας χαλεπῆς, ἢ ἐκ πειρασμῶν ἀφορήτων, ἔθος τοῦτο λέγειν· 'ἀνάστασιν νεκρῶν ἐωράκαμεν ἐπὶ τοῦδε'. «Ἠλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ἔτι ρύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα
20 ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν». Ἐπειδὴ τό, «ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς», κοινὸν ἐδόκει εἶναι ἔγκλημα καὶ κατηγορία καὶ ἐκείνων ἐνίουσ ἀνιττομένη, παραμυθεῖται πάλιν τὸ εἰρημένον, τὰς εὐχὰς τὰς ἐκείνων ἀντὶ προστασίας μεγάλης καλῶν καὶ δεικνὺς ἅμα, ὅτι διαπαντὸς
25 ἐναγώνιον εἶναι χρὴ τὸν βίον τὸν ἡμέτερον. Τῷ γὰρ εἶπεῖν, «ἠλπίκαμεν δεῖ ὅτι καὶ ρύσεται», πολλῶν προαναφωνεῖ πειρασμῶν νιφάδας, οὐ μὴν ἐγκατάλειψιν οὐδαμοῦ, ἀλλὰ βοήθειαν πάλιν καὶ συμμαχίαν.

Εἴτα, ἵνα μή, ἀκούοντες ὅτι διηνεκῶς μέλλουσι κινδυνεύειν, καταπέσωσιν, ἔδειξε πρότερον τῶν κινδύνων τὸ ὄφελος, οἷον τό,

γιὰ χάρη σας· τόσο πολὺ σᾶς τιμᾶ ὁ Θεός· γιατί λέγει, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία», ἐνῶ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν θλίψεων συμβαίνει γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦμε. Γιατὶ «τὸ βάρος τῶν θλίψεων ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας, γιὰ νὰ μὴν ἔχομε πεποίθηση στὸ ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ στὸ Θεό, πὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς».

Πάλι ὑπενθυμίζει τὸ λόγο περὶ τῆς ἀναστάσεως, γιὰ τὴν ὁποία τόσα πολλὰ εἶπε στὴν ἐπιστολή, καὶ τὴν ὁποία ἐπιβεβαιώνει ἀπὸ τὰ παρόντα συμβάντα· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε ἀπὸ τόσους μεγάλους καὶ θανάσιμους κινδύνους». Δὲν εἶπε, ἀπὸ τόσους κινδύνους', δείχνοντας ἔτσι τὸ ἀνυπόφορο τῶν πειρασμῶν καὶ συγχρόνως ἐπιβεβαιώνοντας, ὅπως προανέφερα, ἐκεῖνον τὸν λόγο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἀνάστασις ἦταν μελλοντικὸ πρᾶγμα, δείχνει ὅτι αὐτὸ συμβαίνει καθημερινά. Γιατί, ὅταν τὸν ἄνθρωπο, πὺ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσις καὶ ἔφθασε σ' αὐτὲς τὶς πύλες τοῦ ἅδη, τὸν ἀνελκύσει ἀπὸ ἐκεῖ, τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ ἀνάστασις, ἀρπάζοντας ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ θανάτου ἐκεῖνον πὺ ὑπέπεσε σ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ σ' ἐκείνους πὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ ἀπόγνωσις καὶ ὕστερα ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ ἀρρώστια φοβερὴ ἢ ἀπὸ ἀνυπόφορους πειρασμούς, συνηθίζουμε νὰ λέμε αὐτό· 'ἀνάστασις νεκρῶν εἶδαμε ἀπὸ αὐτό'. «Καὶ ἐλπίζουμε ὅτι καὶ παλι θὰ μᾶς σώσει, ἐὰν μᾶς βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας, ὥστε ἀπὸ πολλοὺς νὰ ἐκφρασθεῖ εὐχαριστία στὸ Θεὸ γιὰ μᾶς ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος πὺ ἔδειξε γιὰ μᾶς». Ἐπειδὴ τό, «γιὰ νὰ μὴν ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτὸ μας», φαινόταν ὅτι εἶναι κοινὸ ἔγκλημα καὶ κατηγορία, πὺ ὑπαινισσόταν καὶ μερικοὺς ἀπὸ ἐκείνους, μαλακῶνει πάλι τὸ λεγόμενον, ζητώντας σὰν μεγάλη προστασία τὶς προσευχὲς ἐκείνων καὶ δείχνοντας συγχρόνως, ὅτι ἡ ζωὴ μας πρέπει νὰ εἶναι διαρκῶς γεμάτη ἀπὸ ἀγῶνες. Γιατί, μὲ τὸ νὰ πεῖ, «ἐλπίζουμε ὅτι καὶ θὰ μᾶς σώσει», προλέγει πλήθη πολλῶν πειρασμῶν, πουθενὰ ὁμως ἐγκατάλειψη, ἀλλὰ βοήθεια πάλι καὶ συμμαχία.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ θάρρος τοὺς ἀκούοντας ὅτι πρόκειται συνέχεια νὰ κινδυνεύουν, ἔδειξε προηγουμένως τὸ ὄφελος ἀπὸ τοὺς κινδύνους, πὺ εἶναι, «γιὰ νὰ μὴ ἔχομε πεποίθηση

«ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς» τουτέστιν, ἵνα ἐν διηνεκεῖ ταπεινοφροσύνη κατέχη ἡμᾶς, καὶ ἵνα ἡ σωτηρία αὐτῶν ἐνεργῆται, καὶ ἕτερα γοῦν πλείονα· τὸ τῷ Χριστῷ κοινωνεῖν· «περισσεύει», γάρ, φησὶν, «τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν»· τὸ ὑπὲρ τῶν πιστῶν πάσχειν· «εἴτε» γάρ, φησί, «θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας»· τὸ καὶ αὐτὴν ταύτην διαλάμπειν μειζρόνως· «τῆς ἐνεργουμένης» γάρ, φησὶν, «ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων»· τὸ καρτερικοὺς γίνεσθαι, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ τὴν ἀνάστασιν ὄρᾶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν διαλάμπουσιν· «ἐκ τηλικούτων γὰρ θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς»· τὸ ἐναγωνίους εἶναι καὶ πρὸς αὐτὸν διηνεκῶς ὄρᾶν· «ἠλπίκαμεν» γάρ, φησὶν, «ὅτι καὶ ρύσεται»· τὸ εὐχαῖς προσηλωθῆναι· «συνυπουργούντων» γάρ, φησί, «καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν». Δείξας τοίνυν τὸ κέρδος τῶν θλίψεων, εἶτα ἐναγωνίους ποιήσας, ἀλείφει πάλιν αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ προθυμοτέρους εἰς ἀρετὴν ποιεῖ, μεγάλα αὐτῶν μαρτυρῶν ταῖς εὐχαῖς, εἴ γε ταύταις Παῦλον ἐχαρίσαντο· «συνυπουργούντων γὰρ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει», φησί. Τί δέ ἐστιν, «ἵνα ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῆ ὑπὲρ ἡμῶν»; Ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν θανάτων ἐκείνων, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει, φησί· τουτέστιν, εὐχομένων πάντων ὑμῶν. Τὸ γὰρ εἰς ἡμᾶς χάρισμα, τουτέστι τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ἐβουλήθη πᾶσιν ὑμῖν χαρίσασθαι, ἵνα τὰ πολλὰ πρόσωπα αὐτῷ εὐχαριστήσῃ, ἐπειδὴ καὶ τὰ πολλὰ τὴν χάριν ἔλαβε.

4. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἐτέρων εὐχὰς αὐτῶν τοὺς διεγείρων, ὁμοῦ δὲ θίζων καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν ἕτεροι πάθωσιν, εὐχαριστεῖν ἀεὶ τῷ Θεῷ, δεικνὺς ὅτι μάλιστα τοῦτο βούλεται καὶ αὐτός. Οἱ γὰρ μελετήσαντες ὑπὲρ ἐτέρων ταῦτα ποιεῖν, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐπιδείξονται ταῦτα ἀμφοτέρα. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ταπεινοφροσύνην αὐτοὺς διδάσκει, καὶ εἰς ἀγάπην ἄγει θερμο-

στον ἑαυτό μας», δηλαδή, γιὰ νὰ μᾶς κρατάει σὲ συνεχὴ ταπεινοφροσύνη, καὶ γιὰ νὰ ἐνεργεῖται ἡ σωτηρία αὐτῶν, καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἄλλα πολὺ μεγαλύτερα· τὸ νὰ βρισκόμαστε σὲ κοινωνία μὲ τὸ Χριστό· γιὰτι λέγει, «πλεονάζει ἡ συμμετοχὴ μας στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ»· τὸ νὰ πάσχουμε γιὰ τοὺς πιστοὺς· γιὰτι λέγει, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία»· τὸ νὰ λάμπει αὐτὴ περισσότερο· γιὰτι λέγει, «ποὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπομονὴ στὰ ἴδια παθήματα»· τὸ νὰ γινόμαστε ὑπομονητικοί, καὶ ἀκόμα μαζὶ μ' αὐτά, τὸ νὰ βλέπομε τὴν ἀνάστασι νὰ λάμπει μπροστὰ στὰ μάτια μας· γιὰτι, λέγει, «ἀπὸ τόσο μεγάλους θανάτους μᾶς ἔσωσε»· τὸ ν' ἀγωνιζόμαστε συνέχεια καὶ νὰ ἔχομε τὸ βλέμμα μας διαρκῶς στραμμένο πρὸς αὐτόν· γιὰτι λέγει, «ὁ ὁποῖος ἐλπίζομε ὅτι καὶ πάλι θὰ μᾶς σώσει»· τὸ νὰ προσηλωνόμαστε στὶς προσευχάς· γιὰτι λέγει, «ἐὰν μᾶς βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας». Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδειξε τὸ κέρδος τῶν θλίψεων, καὶ τοὺς συνέστησε νὰ ἀγωνίζονται διαρκῶς, ἀσκεῖ πάλι τὰ φρονήματα αὐτῶν καὶ τοὺς κάμνει προθυμότερους στὴν ἀρετὴ, ἐπιβεβαιώνοντας μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὶς προσευχάς, ἐφόσον πρόσφεραν αὐτὲς γιὰ τὸν Παῦλο· γιὰτι λέγει, «ἐὰν μᾶς βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας». Τί σημαίνει ὁμως, «γιὰ ν' ἀποδοθεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλοὺς γιὰ μᾶς ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος ποὺ ἔδειξε ὁ Θεὸς σ' ἐμᾶς»; Μᾶς ἔσωσε ἀπὸ τοὺς θανάτους ἐκείνους, μὲ τὴ βοήθεια, λέγει, τὴ δική σας ἀπὸ τὴν προσευχή σας· δηλαδή μὲ τὴν προσευχὴ ὅλων σας γιὰ μᾶς. Γιὰτι, ἐκεῖνο ποὺ χάρισε σ' ἐμᾶς, δηλαδή τὴ δική μας σωτηρία, θέλησε νὰ τὴ χαρίσει σ' ὅλους ἐσᾶς, ὥστε μ' αὐτὸ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰ πολλὰ πρόσωπα, ἐπειδὴ καὶ τὴ χάρη τὴν ἔλαβαν τὰ πολλὰ πρόσωπα.

4. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε καὶ διεγείροντάς τους στὶς προσευχάς ὑπὲρ ἄλλων, καὶ συγχρόνως συνηθίζοντάς τους νὰ εὐχαριστοῦν πάντοτε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ὅσα παθαίνουν ἄλλοι, δείχνοντας ὅτι αὐτὸ πρὸ πάντων θέλει καὶ αὐτός. Γιὰτι, ἐκεῖνοι ποὺ φρόντισαν νὰ κάνουν αὐτὰ πρὸς χάρη ἄλλων, πολὺ περισσότερο καὶ τὰ δύο αὐτὰ θὰ τὰ κάνουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ τοὺς διδάσκει καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ τοὺς ὀδηγεῖ σὲ θερμότερη ἀγάπη. Γιὰτι, ἐὰν αὐ-

τέραν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον αὐτῶν ὑψηλότερος ὢν, ἐκ τῶν εὐ-
 χῶν ἐκείνων σεσῶσθαί φησι, καὶ χάρισμα αὐτῶν ταῖς δεήσεσι δε-
 δόσθαι αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐννόησον πῶς ἐκείνους ἔδει διακειῖ-
 σθαι καὶ μετριάζειν. Σὺ δέ μοι κάκεῖνο σκόπει, ὅτι κἂν ἀπὸ οἰκτιρ-
 5 μῶν ὁ Θεός τι ποιῇ, μεγάλα ἐνταῦθα καὶ ἡ εὐχὴ συμβάλλεται. Ἄρ-
 χόμενος μὲν γάρ, τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἐλογίσατο· «ὁ
 Θεός» γάρ, φησί, «τῶν οἰκτιρμῶν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο»· ἐνταῦθα
 δὲ καὶ ταῖς εὐχαῖς. Ἐπεὶ κάκεῖνον τὸν τὰ μύρια ὀφείλοντα τάλαντα,
 μετὰ τὸ προσπεσεῖν ἠλέησε, καίτοι γε εἴρηται, ὅτι «σπλαγχνισθεῖς
 10 ἀπέλυσεν αὐτόν»· καὶ τῇ Χαναναίᾳ δὲ μετὰ τὴν πολλὴν προσεδρίαν
 ἐκείνην καὶ καρτερίαν τότε ἐχαρίσατο τῆς θυγατρὸς τὴν σωτηρίαν,
 καίτοι γε ἀπὸ ἐλέου αὐτὴν ἔσωσεν. Ἀπὸ τούτου τοίνυν μανθάνο-
 μεν, ὅτι κἂν ἐλεεῖσθαι μέλλωμεν, ἀξίους τοῦ ἐλέου πρότερον παρέ-
 χεῖν ἡμᾶς ἑαυτοὺς χρή. Κἂν γὰρ ἔλεος ᾗ, τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖ· οὐ
 15 γὰρ ἀπλῶς ἔπεισιν ἅπασιν, καὶ τοῖς ἀναισθητῶς διακειμένοις· «ἐλε-
 ἦσω» γάρ, φησὶν, «ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτεῖρω».

Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι· «συνυπουργούντων καὶ
 ὑμῶν τῇ δεήσει». Καὶ οὕτε τὸ πᾶν αὐτοῖς ἔδωκεν, ἵνα μὴ αὐτοὺς
 ἐπάρη, οὕτε πάντη ἠλλοτριώσεν αὐτοὺς τοῦ κατορθώματος, ἵνα
 20 προτρέψη καὶ προθυμοτέρους ἐργάσῃται καὶ συναγάγῃ πρὸς ἀλλή-
 λους αὐτούς. Διὸ καὶ ἔλεγεν, ὅτι «ὑμῖν ἐχαρίσατό μου τὴν
 σωτηρίαν». Καὶ γὰρ καὶ πλῆθος δυσωπεῖται πολλάκις ὁ Θεὸς ὁμο-
 νοῦν καὶ συμφωνοῦν εἰς εὐχὴν· διὸ καὶ πρὸς τὸν προφήτην ἔλεγεν·
 «ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους
 25 ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων;». Εἶτα ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι πλῆθος
 αἰδεῖται μόνον, φησὶν· «ἐὰν ᾗ ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος
 τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται». Πῶς οὖν Νινευίτας
 ἔσωσεν; Ὅτι οὐ πλῆθος μόνον ᾗν, ἀλλὰ πλῆθος μετὰ ἀρετῆς με-

7. Ματθ. 15,28.

8. Ἐξ. 33,19.

9. Ἰωνᾶς 4,11.

10. Ἠσ. 10,22.

τός, πού εἶναι τόσο πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ αὐτούς, λέγει ὅτι σώθηκε μὲ τὶς προσευχὲς ἐκείνων, καὶ δόθηκε χάρις σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὶς προσευχὲς αὐτῶν, σκέψου ποιά συμπεριφορὰ καὶ μετριοφροσύνη ἔπρεπε ἐκεῖνοι νὰ δείχνουν. Σὺ ὅμως πρόσεχε σὲ παρακαλῶ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ Θεὸς κάμνει κάτι ἀπὸ εὐσπλαχνία, εἶναι μεγάλη καὶ ἐδῶ ἡ συμβολὴ τῆς προσευχῆς. Γιατί, ἀρχίζοντας τὴν ἐπιστολή, ἀπέδωσε τὴ σωτηρία στὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ· γιατί λέγει, «ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαχνίας, αὐτὸς μᾶς ἔσωσε»· ἐδῶ ὅμως λέγει, καὶ μὲ τὶς προσευχὲς. Γιατί καὶ ἐκεῖνον πού ὄφειλε τὰ μύρια τάλαντα, τὸν ἐλέησε ἀφοῦ ἔπεσε καὶ τὸν παρακάλεσε, ἂν καὶ βέβαια ἔχει λεχθεῖ, ὅτι «ἀπέλυσε αὐτὸν ἀπὸ εὐσπλαχνία». Καὶ στὴ Χαναναία πάλι τότε χάρισε τὴ σωτηρία τῆς θυγατέρας της, μετὰ τὴ μεγάλη ἐκείνη ἐπιμονὴ καὶ καρτερία, ἂν καὶ βέβαια ἔσωσε αὐτὴν ἀπὸ εὐσπλαχνία⁷. Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν μαθαίνομε ὅτι, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ λάβομε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, πρέπει προηγουμένως νὰ καταστοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἄξιο τῆς εὐσπλαχνίας αὐτοῦ. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι εὐσπλαχνία, ὅμως ἐπιζητεῖ τοὺς ἀξίους· γιατί δὲν δίνεται ἔτσι ἀπλῶς σ' ὅλους, καὶ σ' ἐκείνους πού ζοῦν μὲ ἀναισθησία· γιατί, λέγει. «θὰ ἐλεήσω ἐκεῖνον πού ἐλεῶ, καὶ θὰ εὐσπλαχνισθῶ ἐκεῖνον πού εὐσπλαχνίζομαι»⁸.

Πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐδῶ τί λέγει· «ἐὰν βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας». Καὶ οὔτε ἔδωσε σ' αὐτούς τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὀδηγήσει σὲ ἀλαζονεία, οὔτε τοὺς ἀποξένωσε ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ κατόρθωμα, γιὰ νὰ τοὺς προτρέψει καὶ νὰ τοὺς κάνει προθυμότερους καὶ νὰ τοὺς συνδέσει μεταξύ τους. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «γιὰ χάρις σας μοῦ χάρισε τὴ σωτηρία». Καθόσον ὁ Θεὸς πολλὰς φορές παρέχει τὴν εὐσπλαχνία του πρὸς πλῆθος ἀνθρώπων πού τὸν ἱκετεύουν μὲ ὁμόνοια καὶ ὁμόφωνη προσευχή· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε πρὸς τὸν προφήτη· «ἐγὼ δὲ θὰ εὐσπλαχνισθῶ τὴν πόλη αὐτή, στὴν ὁποία κατοικοῦν περισσότεροι ἀπὸ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων»⁹. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι εὐσπλαχνίζεται μόνο πλῆθος, λέγει· «ἐὰν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἰσραὴλ σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας, θὰ σωθεῖ τὸ ὑπόλειμμα αὐτοῦ»¹⁰. Πῶς λοιπὸν ἔσωσε τοὺς Νινευῖτες; Ἐπειδὴ δὲν ἦταν μόνο πλῆθος, ἀλλὰ

τενόησε γὰρ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς. Καὶ σώζων δὲ αὐτοὺς ἔλεγεν, ὅτι «οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν». Ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἐξ ἀφελείας μᾶλλον ἔπταιον, ἢ πονηρίας· καὶ δῆλον, ἐξ ὧν μετεβάλλοντο, ὀλίγων ρημάτων ἀκούσαντες. Εἰ δὲ τὸ δώδεκα μυριάδας εἶναι μόνον ἴσχυσεν εἰς τὸ σῶσαι αὐτούς, τί καὶ πρὸ τούτου αὐτοὺς σωθῆναι ἐκώλυσε; Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπε πρὸς αὐτόν, 'ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως ταύτης τῆς οὕτω μεταβαλλομένης;' ἀλλὰ τὰς μυριάδας παράγει; Ἐκ περιουσίας καὶ τοῦτο τιθεῖς. Τὸ μὲν γὰρ ἦν δῆλον, ἢ μεταβολή, ὁ δὲ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀφέλεια, ἄδηλα τῷ προφήτῃ. Πάντοθεν τοίνυν αὐτοὺς καταμαλάξαι βούλεται· ἰσχύει γὰρ καὶ πλῆθος, ὅταν καὶ ἀρετὴ ᾖ.

Τοῦτο γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ λέγουσα ἡ Γραφή, «προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν γινομένη ὑπὲρ αὐτοῦ»· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, καὶ ἀλύσεων ἐπικειμένων, καὶ φυλάκων ἐκατέρωθεν παρακαθευδόντων, ἐξαγαγεῖν τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀπαλλάξαι πάντων ἐκείνων. Ἄλλ', ὡσπερ, ἀρετῆς οὐσης, μέγα δύναται, οὕτω, κακίας οὐσης, οὐδὲν ὀνίνησι τὸ πλῆθος. Καὶ γὰρ οἱ Ἰσραηλῖται, περὶ ὧν φησιν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦν ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, πάντες ἀπώ- λοντο· καὶ οἱ ἐπὶ Νῶε δὲ πολλοὶ καὶ ἄπειροι ἦσαν, καὶ οὐδὲν αὐ- τοὺς τοῦτο ὦνησε· καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐδὲν δύναται πλῆθος, ἀλλ' ἐν προσθήκης μέρει. Σπουδάζομεν οὖν συνιέναι ἐν ταῖς δεήσεσι, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχόμεθα, καθάπερ ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων ἐκεῖνοι. Καὶ γὰρ ἐντολὴν πληροῦμεν, καὶ εἰς ἀγάπην ἀλειφόμεθα (ὅταν δὲ ἀγάπην' εἶπω, πάντα λέγω τὰ ἀγαθὰ), καὶ εὐχαριστεῖν σπουδαιό- τερον μανθάνωμεν. Οἱ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων εὐχαριστοῦντες, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἰδίων. Τοῦτο καὶ ὁ Δαυῖδ ἐποίει λέγων·

11. Ἰωνᾶς 4,11.

12. Πρ. 12,5.

πλῆθος μὲ ἀρετῆ· γιατί μετανόησε ὁ καθένας καὶ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὸν κακὸ δρόμο του. Καὶ σώζοντας αὐτοὺς ἔλεγε, ὅτι «δὲν γνώρισαν τὴ δεξιὰ τους ἢ τὴν ἀριστερά τους»¹¹. Ἴσως λοιπὸν εἶναι φανερό, ὅτι καὶ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα τὰ διέπραξαν ἀπὸ ἀφέλεια μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ κακία, καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸν τρόπο πὺ μετανόησαν, ἀφοῦ ἄκουσαν λίγα λόγια. Καὶ ἐάν, τὸ ὅτι ἦταν δώδεκα μυριάδες μόνο, ὑπῆρξε ἰκανὸ νὰ τοὺς σώσει, τί τοὺς ἐμπόδισε νὰ σωθοῦν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό; Καὶ γιὰ ποιό λόγο δὲν εἶπε πρὸς αὐτόν, 'ἐγὼ δὲ θὰ λυπηθῶ αὐτὴ τὴν πόλη πὺ μετανόησε κατ' αὐτόν τὸν τρόπο;' ἀλλὰ προβάλλει τίς μυριάδες; Κι αὐτὸ τὸ ἀναφέρει σὰν κάτι τὸ ἐπὶ πλεόν. Γιατί τὸ ἕνα, δηλαδὴ ἡ μεταβολή, ἦταν φανερό, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἔλλειψη κακίας ἦταν ἄγνωστα στὸν προφήτη. Ἀπὸ παντοῦ δηλαδὴ θέλει νὰ τοὺς μαλακώσει· γιατί ἔχει μεγάλη δύναμη καὶ τὸ πλῆθος, ὅταν εἶναι ἐνάρετο.

Αὐτὸ βέβαια καὶ ἀλλοῦ τὸ ἀναφέρει ἡ Γραφή, λέγοντας, «προσευχὴ γινόταν ὀλόθερμη γι' αὐτόν στὸ Θεὸ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία»¹², πράγμα πὺ ὑπῆρξε ἰκανό, ὥστε ἂν καὶ οἱ πόρτες ἦταν κλεισμένες καὶ ἀλυσοδεμένες καὶ ὑπῆρχαν φύλακες πὺ φρουροῦσαν καὶ ἀπὸ τίς δυὸ μεριές, νὰ βγάλει τὸν ἀπόστολο ἀπὸ μέσα καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα. Ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ὑπάρχει ἀρετὴ κατορθώνει μεγάλα πράγματα, ἔτσι ὅταν ὑπάρχει κακία δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὸ πλῆθος. Πραγματικὰ οἱ Ἰσραηλίτες, γιὰ τοὺς ὁποίους λέγει, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τους ἦταν σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας, ὅλοι χάθηκαν· καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ πολλοὶ ἦταν καὶ ἄπειροι καὶ καθόλου δὲν τοὺς ὠφέλησε αὐτό· γιατί τὸ πλῆθος αὐτὸ καθ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ κάνει, ἀλλὰ ὅταν προστεθεῖ καὶ ἡ ἀρετὴ. Ἴσως φροντίζομε λοιπὸν νὰ συγκεντρωνόμαστε στὶς δεήσεις καὶ νὰ προσευχόμαστε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ἀποστόλους. Καθόσον ἐκτελοῦμε ἐντολὴ καὶ ἀσκούμαστε στὴν ἀγάπη (καὶ ὅταν λέγω 'ἀγάπη', ἐννοῶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ), καὶ μαθαίνομε νὰ εὐχαριστοῦμε πολὺ πιὸ καλύτερα. Γιατί, ἐκεῖνοι πὺ εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὰ καλὰ πὺ δίνει στοὺς ἄλλους, πολὺ περισσότερο τὸν εὐχαριστοῦν γιὰ ἐκεῖνα πὺ δίνει στοὺς ἴδιους. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Δαυῖδ, λέγο-

«μεγαλύνετε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί, καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό»· τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος πανταχοῦ ζητεῖ· τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα, καὶ εἰς πάντα τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν ἐκφέρωμεν, ἵνα κοινωνοὺς λάβωμεν τῆς εὐφημίας. Εἰ γὰρ παρὰ ἀν-
 5 θρώπων τι παθόντες ἀγαθόν, ὅταν ἀνακηρύξωμεν, προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιοῦμεν, πολλῶ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας ἀναγορεύοντες, εἰς πλείονα αὐτὸν ἐπισπασόμεθα εὐνοίαν. Καὶ εἰ παρὰ ἀνθρώπων εὐεργετηθέντες, καὶ ἄλλους διεγείρομεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς εὐχαριστίας, πολλῶ μᾶλλον τῷ Θεῷ πολλοὺς προσάγειν
 10 χρῆ τούς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστήσοντας. Εἰ γὰρ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, τοσαύτην ἔχων τὴν παρρησίαν, πολλῶ μᾶλλον τῷ Θεῷ πολλοὺς προσάγειν χρῆ τούς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστήσοντας. Εἰ γὰρ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, τοσαύτην ἔχων τὴν παρρησίαν, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναγκαῖον τοῦτο ποιεῖν.

15 5. Παρακαλωμεν τοίνυν τοὺς ἀγίους ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστεῖν, καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ ἀλλήλων τοῦτο ποιῶμεν. Τοῦτο ἱερέων μάλιστα ἐστὶ κατόρθωμα, ἐπειδὴ μέγιστον ἀγαθόν. Προσιόντες γάρ, πρότερον ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν κοινῶν εὐχαριστοῦμεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ καὶ κοιναὶ αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σὺ ἐν τῷ κοινῷ
 20 ἐσώθης. Ὡστε καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας κοινὴν ὀφείλεις χάριν, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἰδιάζουσαν δίκαιος ἂν εἶης ἀναφέρειν εὐφημίαν. Καὶ γὰρ τὸν ἥλιον ἀνῆψεν οὐ σοὶ μόνω, ἀλλὰ καὶ τῷ κοινῷ, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ μέρει τὸ ὅλον ἔχεις· καὶ γὰρ τοσοῦτος γέγονε διὰ τὸ κοινόν· καὶ ὄρᾳς σὺ μόνος τοσοῦτον, ὅσον εἶδον πάντες ἄνθρωποι. Ὡστε το-
 25 σαύτην ὀφείλεις εὐχαριστίαν, ὅσην ἅπαντες καὶ ὑπὲρ τῶν κοινῶν εὐχαριστεῖν ἂν εἶης δίκαιος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐτέρων ἀρετῆς. Πολλὰ γὰρ καὶ δι' ἄλλους πάσχομεν καλῶς. Καὶ γάρ, εἰ δέκα μόνον ἐν Σοδόμοις εὐρέθησαν δίκαιοι, οὐκ ἂν ἔπαθον, ἄπερ ἔπαθον. Ὡστε καὶ ὑπὲρ τῆς ἐτέρων παρρησίας εὐχαριστῶμεν. Καὶ γὰρ ἀρχαῖος οὗτος ὁ νόμος ἐστίν, ἄνωθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυτευμένος. Οὕτω καὶ

ντας· «δοξάστε τὸ Κύριο μαζί μου καὶ ὅλοι μαζί μεγαλύνετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ»¹³. Αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος παντοῦ ζητεῖ· αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ἄς κάμνουμε, καὶ ἄς μεταφέρουμε σ' ὅλους τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε κοινωνοὺς στὴ δοξολογία. Γιατί, ἐάν, δεχόμενοι κάποιο καλὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν τὸ διακηρύξουμε, κάμνομε αὐτοὺς προθυμότερους, πολὺ περισσότερο διακηρύττοντας τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, θ' ἀποσπάσουμε περισσότερο τὴν ἀγάπη αὐτοῦ. Καὶ ἐάν, ὅταν εὐεργετηθοῦμε ἀπὸ ἀνθρώπους, καὶ ἄλλους παροτρύνουμε νὰ πάρουν μέρος στὴν εὐχαριστία, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ὀδηγοῦμε πολλοὺς στὸ Θεὸ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν γιὰ μᾶς. Γιατί, ἂν αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Παῦλος, ἔχοντας τόση παρρησία ἀπέναντί του, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάμνομε αὐτὸ ἐμεῖς.

5. Ἄς παρακαλοῦμε λοιπὸν τοὺς ἀγίους νὰ τὸν εὐχαριστοῦν γιὰ μᾶς, καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἄς τὸ κάμνομε αὐτὸ ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλο. Αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι κατόρθωμα ἱερέων, ἐπειδὴ εἶναι μέγιστο ἀγαθὸ. Ὅταν λοιπὸν ἐρχόμαστε γιὰ προσευχή, πρῶτα ἄς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν. Γιατί, ἂν καὶ οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ εἶναι κοινές, ἀλλὰ καὶ σὺ σώθηκες μὲ τὴν κοινὴ εὐεργεσία. Ὡστε καὶ γιὰ τὴ δική σου σωτηρία ὀφείλεις κοινὴ χάρη, καὶ γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία θὰ ἐνεργοῦσες σωστὰ ἂν ἐξέφραζες πρὸς τὸ Θεὸ μιὰ ὅλως ἰδιαίτερη εὐχαριστία. Καθόσον τὸν ἥλιο τὸν ἄναψε ὄχι μόνο γιὰ σένα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅμως μέσα στὸ ἐπὶ μέρος ἔχεις τὸ ὄλο· γιὰτὶ ἔγινε τόσο μεγάλος γιὰ τὸ κοινό· καὶ βλέπεις ἐσὺ μόνος τόσον, ὅσον εἶδαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἐπομένως ὀφείλεις τόση εὐχαριστία, ὅσην ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ πρέπει νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὰ κοινὰ ἀγαθὰ, καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν ἄλλων. Καθόσον πολλὰ καλὰ τὰ δεχόμαστε ἐξ αἰτίας ἄλλων. Καὶ πράγματι, ἐὰν βρισκόνταν στὰ Σόδομα δέκα μόνο δίκαιοι, δὲν θὰ πάθαιναν ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθαν. Ὡστε πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν παρρησία τῶν ἄλλων. Καθόσον ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἀρχαῖος, φυτευμένος στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, ὑπὲρ τῶν Κορινθίων, ὑπὲρ ὅλης

Παῦλος εὐχαριστεῖ ὑπὲρ Ῥωμαίων, ὑπὲρ Κορινθίων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Καὶ μὴ μοι λέγε, 'οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ κατόρθωμα'. Κἂν γὰρ μὴ σὸν ἦ, καὶ οὕτως εὐχαριστεῖν ὀφείλεις, ὅτι τὸ μέλος σου τοιοῦτόν ἐστιν. Ἔλλως δὲ καὶ σὸν αὐτὸ ποιεῖς διὰ τῆς εὐφροσύνης, καὶ κοινωνεῖς τῶν στεφάνων, καὶ λήψη καὶ αὐτὸς τὸ χάρισμα.

Διὰ τοι τοῦτο καὶ τὰς εὐχὰς οὕτω γίνεσθαι κελεύουσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας νόμοι, οὐ τὰς ὑπὲρ τῶν πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. Τοὺς γὰρ πιστοὺς ὁ νόμος διεγείρει πρὸς τὴν τῶν ἀμυήτων ἰκετηρίαν· ὅταν γὰρ ὁ διάκονος λέγῃ, «ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων ἐκτενῶς δεηθῶμεν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὸν δῆμον ἀπαντα τῶν πιστῶν διανίστησιν εἰς τὰς ὑπὲρ ἐκείνων εὐχὰς. Καίτοι γε ἀλλότριον τέως εἰσὶν οἱ κατηχούμενοι. Οὐδέπω γὰρ τοῦ σώματός εἰσι τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω μυστηρίων ἐκοινωνήσαν, ἀλλ' ἔτι διηρημένοι τυγχάνουσι τῆς ἀγάπης τῆς πνευματικῆς. Εἰ δὲ ὑπὲρ τούτων παρακαλεῖν δεῖ, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ, «ἐκτενῶς», φησί, «δεηθῶμεν», ἵνα μὴ ὡς ἀλλοτρίους ἀποποιήσῃ, ἵνα μὴ ὡς ξένους ἀγνοήσῃ. Οὐδέπω γὰρ εὐχὴν ἔχουσι τὴν νενομισμένην καὶ εἰσενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω παρρησίαν κέκτηνται, ἀλλ' ἐτέρων δέονται τῶν μυσταγωγηθέντων. Ἐξω γὰρ τῶν βασιλικῶν ἐστήκασιν αὐλῶν, πόρρω τῶν ἱερῶν περιβόλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπελαύνονται, τῶν φρικτῶν εὐχῶν ἐκείνων γινομένων. Διὰ τοῦτο καὶ σὲ παρακαλεῖ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα μέλη γένωνται σά, ἵνα μὴ ἔτι ὣσι ξένοι καὶ ἠλλοτριωμένοι. Τὸ γάρ, «δεηθῶμεν», οὐ τοῖς ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν λαὸν συντελοῦσιν. Ὅταν γὰρ εἶπῃ, «στῶμεν καλῶς, δεηθῶμεν», πάντας εἰς τὴν εὐχὴν παρακαλεῖ. Εἶτα ἀρχόμενος τῆς εὐχῆς φησιν· «ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτιρῶν Θεὸς ἐπακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν». Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, 'τί δεηθῶμεν; ἠλλοτριωμένοι εἰσὶν, οὐδέπω συνημμένοι· πόθεν ἔχω δυσωπῆσαι

τῆς οἰκουμένης. Καὶ μὴ μοῦ λές, 'δὲν εἶναι δικό μου τὸ κατόρθωμα'. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι δικό σου, καὶ ἔτσι πάλι ὀφείλεις νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεό, ἐπειδὴ τὸ μέλος σου εἶναι τέτοιο. Ἐξ ἄλλου μὲ τὴν εὐχαριστία τὸ κάμνεις καὶ δικό σου τὸ κατόρθωμα, γίνεσαι συμμέτοχος στὰ στεφάνια, καὶ θὰ λάβεις καὶ σὺ ὁ ἴδιος τὸ χάρισμα.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας προστάζουν νὰ γίνονται ἔτσι οἱ προσευχές, ὄχι μόνο ἐκεῖνες ποὺ γίνονται γιὰ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνες ποὺ γίνονται γιὰ τοὺς κατηχουμένους. Καθόσον ὁ νόμος διεγείρει τοὺς πιστοὺς στὴν ἰκεσία ὑπὲρ τῶν ἀμνητῶν. Γιατί, ὅταν ὁ διάκονος λέγει, «ἄς παρακαλέσομε τὸ Θεὸ ὀλόθερμα ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων», δὲν παροτρύνει κανένα ἄλλο, παρὰ ὄλο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν γιὰ τὶς εὐχές ὑπὲρ ἐκείνων. Ἄν καὶ βέβαια οἱ κατηχούμενοι στὴν ἀρχὴ εἶναι ξένοι. Γιατί δὲν εἶναι ἀκόμα μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἔγιναν ἀκόμα κοινωνοὶ τῶν μυστηρίων, ἀλλ' εἶναι ἀκόμα ἀποχωρισμένοι ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀγάπη. Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ γι' αὐτούς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸν παρακαλοῦμε γιὰ τὰ δικά μας μέλη. Γιατί γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἄς τὸν παρακαλέσομε ὀλόθερμα», γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀπορρίψει σὰν ξένους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀγνοήσει σὰν ξένους. Καθόσον δὲν ἔχουν ἀκόμα τὴν ὀρισμένη καὶ καθιερωμένη ἀπὸ τὸ Χριστὸ εὐχή, δὲν ἔχουν ἀκόμα παρρησία πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἔχουν ἀνάγκη τῆς παρακλήσεως τῶν πιστῶν. Γιατί στέκονται ἔξω ἀπὸ τὶς βασιλικὲς αὐλές, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς περιβόλους. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπομακρύνονται, ὅταν ἐκφωνοῦνται οἱ φρικτὲς ἐκεῖνες εὐχές. Γι' αὐτὸ καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ προσευχηθεῖς γι' αὐτούς, γιὰ νὰ γίνουν μέλη δικά σου, γιὰ νὰ μὴ εἶναι ἀκόμα ξένοι καὶ ἀποχωρισμένοι. Γιατί τό, «ἄς παρακαλέσομε», δὲ λέγεται μόνο γιὰ τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀποτελοῦν τὸ λαό. Γιατί, ὅταν λέγει, «ἄς σταθοῦμε σωστά, ἄς παρακαλέσομε», παρακαλεῖ ὄλους νὰ πάρουν μέρος στὴν εὐχή. Ἐπειτα, ἀρχίζοντας τὴν εὐχή, λέγει· «ὥστε ὁ πανελεήμονας καὶ πολυεύσπλαχνος Θεὸς νὰ εἰσακούσει τὶς παρακλήσεις αὐτῶν». Γιὰ νὰ μὴ λές δηλαδή, 'τί νὰ τὸν παρακαλέσομε; ἀποξενωμένοι εἶναι, δὲν εἶναι ἀκόμα ἐνωμένοι

τὸν Θεόν; πόθεν ἔχω πείσαι μεταδοῦναι ἐλέου καὶ συγγνώμης αὐτοῖς; ἵνα μὴ ταῦτα ζητῶν ἀπορῆς, ὄρα πῶς σου λύει τὴν ἀπορίαν λέγων· «ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτίρμων Θεός». Ἦκουσας, «πανελεήμων Θεός»; Μὴ ἀπόρει λοιπόν· ὁ γὰρ πανελεήμων πάντα 5 ἐλεεῖ, καὶ ἀμαρτωλοὺς καὶ φίλους.

Μὴ τοίνυν λέγε, 'πῶς ὑπὲρ αὐτῶν προσέλθω; αὐτὸς ἐπακούσει τῶν δεήσεων αὐτῶν'. Δέησις δὲ κατηχομένων τίς ἂν εἴη, ἀλλ' ἢ ὥστε μὴ μειῖναι κατηχομένους; Εἶτα καὶ ὑπαγορεύει τῆς ἰκετηρίας τὸν τρόπον. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; «Ἴνα διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν 10 καρδιῶν αὐτῶν». Μέμυκε γὰρ ἔτι, καὶ βέβυσται. Ὡτα δὲ οὐ ταῦτά φησι τὰ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὰ τῆς διανοίας. «Ὡστε ἀκοῦσαι ἃ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Οὐδὲ γὰρ ἤκουσαν τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων, ἀλλὰ πόρρω που καὶ μακρὰν ἐστήκασι. Κἂν ἀκούσωσι δέ, οὐκ ἴσασι τὰ λε- 15 γόμενα· συνέσεως γὰρ δεῖται πολλῆς ἐκεῖνα, οὐκ ἀκροάσεως μόνης· τὰς ἔνδον δὲ οὐδέπω ἔχουσιν ἀκοάς. Διὸ καὶ προφητικὸν αὐτοῖς ἐπεύχεται χάρισμα· καὶ γὰρ ὁ προφήτης οὕτως ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνῶναι ἠνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον· ὅτι αὐτὸς ἀνοίγει μου τὸ στόμα, ἔδωκέ μοι πρῶί, προσέθηκέ 20 μοι ὠτίον ἀκούειν». Ὡσπερ γὰρ οἱ προφήται ἄλλων ἤκουον παρὰ τοὺς πολλοὺς, οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ παρὰ τοὺς κατηχομένους. Ἐντεῦθεν μανθάνει καὶ ὁ κατηχούμενος, μὴ παρὰ ἀνθρώπων ταῦτα μανθάνειν, μηδὲ ἀκούειν («μὴ καλέσητε» γάρ, φησί, «διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς»), ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· «ἔσονται γὰρ 25 πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Διὸ φησι, «καὶ κατηχήση αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας», ὥστε ἔνδοθεν αὐτοῖς ἐνηχεῖσθαι. Ὡς γὰρ εἰδέναι χρή, οὐδέπω ἴσασι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. «Ἴνα κατασπείρῃ τὸν

14. Ἦσ. 50,4·5.

15. Πρβλ. Ματθ. 23,8.

16. Ἦσ. 54,13.

μαζί μας· ἀπὸ ποῦ μπορῶ νὰ παρακαλέσω τὸ Θεό; ἀπὸ ποῦ μπορῶ νὰ τὸν πείσω νὰ μεταδώσει σ' αὐτοὺς τὸ ἔλεος καὶ τὴ συγγνώμη;· γιὰ νὰ μὴ ἀπορεῖς ζητώντας νὰ ἐξηγήσεις αὐτά, πρόσεχε πῶς σοῦ λύνει τὴν ἀπορία, λέγοντας, «ὥστε ὁ πανελεήμονας καὶ πολυεύσπλαχνος Θεός». Ἦκουσες, ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι πολυεύσπλαχνος»; Μὴ ἀπορεῖς πλέον· γιὰτὶ ὁ πολυεύσπλαχνος ὄλους τοὺς ἔλεεῖ, καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ φίλους.

Μὴ λές λοιπόν, 'πῶς νὰ προσέλθω καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω γι' αὐτούς; αὐτὸς θὰ εἰσακούσει τὶς παρακλήσεις αὐτῶν'. Παράκληση τῶν κατηγουμένων ποιά θὰ μπορούσε νὰ εἶναι, παρὰ τὸ νὰ μὴ μείνουν κατηγούμενοι; Ἔπειτα λέγει καὶ τὸν τρόπο τῆς παρακλήσεως. Ποιὸς εἶναι αὐτός; «Γιὰ νὰ ἀνοίξει τὰ αὐτιά τῶν καρδιῶν αὐτῶν». Γιατὶ ἀκόμα εἶναι κλειστὰ καὶ βουλωμένα. Αὐτιά βέβαια δὲν ἐννοεῖ αὐτὰ τὰ ἐξωτερικά, ἀλλὰ τὰ τῆς διάνοιας. «ἽΩστε ν' ἀκούσουν ἐκεῖνα ποὺ ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἤκουσε καὶ σὲ καρδιά ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν». Γιατὶ δὲν ἤκουσαν τὰ ἀπόρρητα μυστήρια, ἀλλὰ στέκονται κάπου ἀπόμερα καὶ μακριά. Ἄλλὰ καὶ ἂν τὰ ἀκούσουν, δὲ γνωρίζουν τὰ λεγόμενα· γιὰτὶ ἐκεῖνα χρειάζονται πολλὴ σύνεση καὶ ὄχι μόνο ἀκρόαση· τὴν ἐσωτερικὴ ἀκοή δὲν τὴν ἔχουν ἀκόμη. Γι' αὐτὸ καὶ ζητᾶ μὲ τὴν εὐχὴ προφητικὸ χάρισμα· καθόσον ὁ προφήτης ἔλεγε τὸ ἐξῆς· «ὁ Θεὸς μοῦ δίνει γλῶσσα παιδείας, ὥστε νὰ γνωρίζω ὅταν πρέπει νὰ μιλήσω· γιὰτὶ αὐτὸς ἀνοίγει τὸ στόμα μου, μοῦ ἔδωσε γνώση ἀπὸ νωρίς, προσθέτοντάς μου καὶ δύναμη γιὰ νὰ ἀκούω τὸν λόγο του»¹⁴. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς οἱ προφῆτες διαφορετικὰ ἤκουαν ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἔτσι καὶ οἱ πιστοὶ ἤκουαν διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς κατηγουμένους. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνει καὶ ὁ κατηγούμενος, νὰ μὴ τὰ μαθαίνει αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε νὰ ἀκούει ἄλλους (γιὰτὶ λέει, «μὴ ὀνομάσετε δάσκαλο ἐπάνω στὴ γῆ»¹⁵, ἀλλ' ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς· γιὰτὶ λέγει, «ὄλοι θὰ διδαχθοῦν τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ Θεό»¹⁶. Γι' αὐτὸ λέγει, «καὶ θὰ διδάξει σ' αὐτοὺς τὸν λόγο τῆς ἀλήθειας», ὥστε νὰ λάβουν ἐσωτερικὰ τὴ γνώση. Γιατί, ἐφόσον πρέπει νὰ λάβουν τὴ γνώση, δὲν γνωρίζουν ἀκόμα τὸν λόγο τῆς ἀλήθειας. «Γιὰ νὰ σπείρει μέσα σ' αὐτοὺς τὸ φόβο αὐτοῦ». Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ

φόβον αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς». Ἄλλ' οὐκ ἄρκεϊ τοῦτο· τὰ μὲν γὰρ ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας.

6. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως αἰτοῦμεν· ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ γῆς λιπαρᾶς ἀνοίγει τὰς αὐλακὰς τὸ ἄροτρον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα γενέσθαι δεόμεθα, ὥστε, νεωθέντας ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας, δέξασθαι τὰ καταβαλλόμενα, καὶ πᾶν ὅπερ ἤκουσαν μετὰ ἀκριβείας κατασχεῖν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «καὶ βεβαιώσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐν ταῖς διανοίαις αὐτοῦ». Τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐξεπιπολῆς κέηται, ἀλλ' ἵνα κατὰ βάθους βάλῃ τὴν ρίζαν. «Ἴνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης». Δείκνυσι διπλοῦν τὸ κάλυμμα· τὸ μὲν διὰ τὸ μεμυκέναι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, τὸ δὲ διὰ τὸ κεκαλύφθαι αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον. Διὸ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγεν, «ἵνα διανοίξῃ τὰ ὄντα τῶν καρδιῶν αὐτῶν», ἐνταῦθα δέ, «ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης», τουτέστιν, ἵνα καὶ αὐτοὺς σοφοὺς ἐργάσῃται καὶ ἐπιτηδεῖους πρὸς ὑποδοχὴν, καὶ ἵνα διδάξῃ καὶ καταβάλλῃ τὰ σπέρματα. Ἄν τε γὰρ ἐπιτήδειοι ὦσιν, οὐδὲν ὄφελος, τοῦ Θεοῦ μὴ ἐκκαλύπτοντος· ἂν τε ἀποκαλύψῃ, μὴ δέξωνται δέ, πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἡ ζημία περιίσταται. Διὰ τοῦτο ἀμφοτέρω αἰτοῦμεν, ἵνα καὶ ἀνοίξῃ τὰς καρδίας, καὶ ἀποκαλύψῃ τὸ εὐαγγέλιον. Οὐδὲ γάρ, 20 εἰ κόσμος καίοιτο βασιλικὸς ἄνωθεν κεκαλυμμένος, ἔσται τι πλεον ὀφθαλμῶν βλέπόντων· ὡσπερ οὖν οὐδὲ γεγυμνωμένου, τούτων μὴ ἐγρηγορότων. Ταῦτα δὲ ἀμφοτέρω γίνεται, ἂν ἐκεῖνοι ἔλωνται πρότερον. Τί δὴ ἐστίν, «εὐαγγέλιον δικαιοσύνης»; Τὸ ποιοῦν δικαίους. Διὰ τούτων γὰρ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἄγει τοῦ βαπτίσματος, δεικνὺς 25 κνὸς ὅτι οὐχ ἁμαρτημάτων ἀφέσεώς ἐστι μόνον τὸν εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης ποιητικόν.

«Ἴνα αὐτοῖς δοίῃ νοῦν ἐνθεον, σώφρονα λογισμόν, καὶ ἐνάρετον πολιτείαν». Ἀκουέτωσαν οἱ πιστοί, ὅσοι τοῖς βιωτικοῖς εἰσι προσηλωμένοι πράγμασιν. Εἰ γὰρ τοῖς ἀμνήτοις κελευόμεθα ταῦτα

αυτό· γιατί ένα μέρος του σπόρου έπεσε δίπλα στο δρόμο, ενώ ένα άλλο επάνω στην πέτρα¹⁷.

6. Όμως εμείς δε ζητούμε κατ' αυτόν τον τρόπο, άλλ' όπως ακριβώς σε γη γόνιμη ανοίγει τὰ αὐλάκια τὸ ἄροτρο, ἔτσι παρακαλοῦμε νὰ συμβεῖ καὶ ἐδῶ, ὥστε, μεταβαλλόμενοι μέσα στὸ βάθος τῆς διάνοιάς τους, νὰ δεχθοῦν ἐκεῖνα ποὺ σπέρνονται, καὶ νὰ κρατήσουν μὲ ἀκρίβεια τὸ κάθε τι ποὺ ἄκουσαν. Γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ λέγει· «καὶ νὰ σταθεροποιήσῃ τὴν πίστη αὐτοῦ στὴ διάνοια αὐτοῦ». Δηλαδή γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει αὐτὴ μέσα του ἐπιπόλαια, ἀλλὰ γιὰ νὰ βάλῃ βαθιὰ τὴ ρίζα. «Γιὰ ν' ἀποκαλύψῃ σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης». Δείχνει διπλὸ τὸ κάλυμμα· τὸ ἓνα ἐπειδὴ εἶναι κλειστοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς διάνοιάς τους, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐπειδὴ ἔχει καλυφθεῖ σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο. Γι' αὐτὸ παραπάνω ἔλεγε, «γιὰ ν' ἀνοίξῃ τ' αὐτιὰ τῶν καρδιῶν αὐτῶν», ἐνῶ ἐδῶ, «γιὰ ν' ἀποκαλύψῃ σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης», δηλαδή, γιὰ νὰ κάνει καὶ αὐτοὺς σοφοὺς καὶ κατάλληλους πρὸς ὑποδοχὴ, καὶ γιὰ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ σπείρῃ τὰ σπέρματα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι κατάλληλοι, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν τὸ φανερώσῃ· καὶ ἂν τὸ φανερώσῃ καὶ δὲν τὸ δεχθοῦν, πάλι ἡ ζημιὰ εἶναι ἡ ἴδια. Γι' αὐτὸ ζητοῦμε καὶ τὰ δύο, ὥστε καὶ ν' ἀνοίξῃ τὶς καρδιὲς καὶ νὰ φανερώσῃ τὸ εὐαγγέλιο. Γιατί οὔτε, ἐὰν ὑπάρχει βασιλικὸς διάκοσμος καλυμμένος πρὸ ὀφθαλμῶν ποὺ βλέπουν, θὰ συμβεῖ κάτι τὸ ἐπὶ πλεόν, ὅπως πάλι βέβαια οὔτε ἂν αὐτὸς εἶναι ἀποκαλυμμένος θὰ συμβεῖ κάτι, ἐὰν οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐπάγρυπνοι. Αὐτὰ καὶ τὰ δύο γίνονται, ἂν τὸ θέλουν καὶ τὸ ἐπιδιώκουν πρῶτα ἐκεῖνοι. Τί σημαίνει λοιπόν, «εὐαγγέλιο δικαιοσύνης»; Ἐκεῖνο ποὺ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους δίκαιους. Μ' αὐτὰ δηλαδή ὁδηγεῖ αὐτοὺς στὴν ἐπιθυμία τοῦ βαπτίσματος, δείχνοντας ὅτι τὸ εὐαγγέλιο δὲν συγχωρεῖ μόνο ἁμαρτήματα, ἀλλὰ συντελεῖ καὶ πρὸς δικαιοσύνη.

«Γιὰ νὰ δώσῃ σ' αὐτοὺς νοῦ γεμάτο ἀπὸ θεῖο ζῆλο, σὺφρονα λογισμὸ καὶ ἐνάρετο τρόπο ζωῆς». Ἄς τὰ ἀκοῦν οἱ πιστοί, ὅσοι εἶναι προσηλωμένοι στὰ κοσμικὰ πράγματα. Γιατί, ἐὰν προτρεπόμαστε νὰ τὰ ζητοῦμε αὐτὰ γιὰ τοὺς ἀμύητους, σκέψου σὲ

αίτειν, ἐννόησον ἐν τίσιν ἡμᾶς εἶναι χρή, τοὺς ταῦτα ἑτέροις αἰτοῦν-
 τας· καὶ γὰρ ἐφάμιλλον δεῖ τῷ Εὐαγγελίῳ τὴν πολιτείαν ἔχειν. Διὸ
 δὴ καὶ τῆς εὐχῆς ὁ νόμος ἀπὸ τῶν δογμάτων ἐπὶ τὴν πολιτείαν με-
 ταβαίνει. Εἰπὼν γάρ, «ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δι-
 5 καιοσύνης», ἐπήγαγεν, «ἵνα δῶ αὐτοῖς νοῦν ἐνθεον». Τί δέ ἐστιν,
 «ἐνθεον»; Ἴνα ὁ Θεὸς οἰκῇ ἐν αὐτῷ· «ἐνοικήσω» γάρ, φησὶν, «ἐν
 αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Ὅταν γὰρ γένηται δίκαιος ὁ νοῦς,
 ὅταν ἀποδύσῃται τὰ ἀμαρτήματα, οἶκος γίνεται τοῦ Θεοῦ· ὅταν δὲ ὁ
 Θεὸς ἐνοικῇ, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔσται λοιπόν. Καὶ οὕτω γίνεται ἐν-
 10 θους ὁ νοῦς, ἅπαντα φθεγγόμενος ἐκεῖθεν, ὥσπερ οὖν καὶ οἶκος
 τοῦ Θεοῦ ἐνδον οἰκοῦντος. Ὁ αἰσχρολογῶν ἄρα οὐκ ἔχει ἐνθεον
 νοῦν, οὐδὲ ὁ εὐτραπελίᾳ καὶ γέλῳτι χαίρων. «Σώφρονα λογισμὸν».
 Καὶ τί ποτέ ἐστι «σώφρονα λογισμὸν» ἔχειν; Τὸ τὴν υἰεῖαν κεκτῆ-
 σθαι τὴν κατὰ ψυχὴν· ὡς ὁ γε κατεχόμενος ἐπιθυμία πονηρίας, καὶ
 15 πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένος οὐκ ἂν εἶη σῶφρων, τουτέστιν, υἰεῖς.
 Καὶ ὥσπερ ὁ νοσῶν καὶ τῶν οὐ προσηκόντων ἐπιθυμεῖ, οὕτω καὶ
 οὗτος.

«Καὶ ἐνάρετον πολιτείαν». Τὰ γὰρ δόγματα πολιτείας χρεῖαν
 ἔχει. Ἀκούσατε τούτων, οἱ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ἐπὶ τὸ βάπτισμα
 20 ἰόντες. Ἡμεῖς μὲν γὰρ εὐχόμεθα, ἵνα μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ πολι-
 τεῖαν σχῆτε, σὺ δὲ σπεύδεις καὶ πάντα ποιεῖς, ὥστε πολιτείας ἔρη-
 μος ἀπελθεῖν. Τί γάρ, εἰ καὶ δίκαιος γίνῃ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως
 μόνης; Ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων εὐχόμεθα σχεῖν
 παρρησίαν. «Διαπαντὸς τὰ αὐτοῦ νοεῖν, τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, τὰ αὐτοῦ
 25 μελετᾶν». Σώφρονα γὰρ λογισμὸν καὶ ἐνάρετον πολιτείαν οὐ μίαν
 ἡμέραν οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς αἰτοῦμεν μόνον, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ
 βίου καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, τὸ τὰ
 αὐτοῦ φρονεῖν. «Οἱ γὰρ πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ». Πῶς οὖν τοῦτο ἂν γένοιτο; δεῖ γὰρ μετὰ τῆς εὐχῆς καὶ
 τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν. Ἐὰν ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγινώμε-

18. Πρβλ. Λευιτ. 26,12.

19. Φιλιπ. 2,21.

ποιά κατάσταση πρέπει να βρισκόμαστε εμείς, πού ζητούμε αυτά για άλλους; καθόσον πρέπει ο τρόπος ζωής να είναι σύμφωνος με το εὐαγγέλιο. Γι' αυτό βέβαια και ο νόμος τῆς εὐχῆς προχωρεῖ ἀπὸ τὰ δόγματα στὸν τρόπο ζωῆς. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «για νὰ φανερώσει σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης», πρόσθεσε, «για νὰ δώσει σ' αὐτοὺς νοῦ γεμάτο ἀπὸ θεῖο ζῆλο». Τί σημαίνει, «ἐνθεο»; Για νὰ κατοικεῖ σ' αὐτὸν ὁ Θεός; γιατί λέγει, «θα κατοικήσω μέσα σ' αὐτοὺς καὶ θα περπατῶ»¹⁸. Γιατί, ὅταν ὁ νοῦς γίνει δίκαιος, ὅταν ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα, γίνεται οἶκος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν κατοικεῖ ὁ Θεός, δὲν θὰ συμβεῖ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο πλέον. Καὶ ἔτσι γίνεται ἐνθεος ὁ νοῦς, μιλώντας ὅλα ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ πού κατοικεῖ μέσα. Ἐπομένως ἐκεῖνος πού αἰσχρολογεῖ δὲν ἔχει νοῦν ἐνθεο, οὔτε ἐκεῖνος πού εὐχαριστεῖται μὲ τὶς ἀστειότητες καὶ τοὺς γέλωτες. «Σώφρονα λογισμό». Καὶ τί τέλος πάντων σημαίνει νὰ ἔχει κανεὶς σώφρονα λογισμό; Τὸ νὰ ἔχει τὴν ψυχικὴ ὑγεία; γιατί, ἐκεῖνος πού κατέχεται ἀπὸ κακὴ ἐπιθυμία καὶ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σώφρονας, δηλαδὴ ὑγιής. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀσθενὴς ἐπιθυμεῖ καὶ ἐκεῖνα πού δὲν πρέπει, ἔτσι καὶ αὐτός.

«Καὶ ἐνάρετο τρόπο ζωῆς». Τὰ δόγματα δηλαδὴ χρειάζονται ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Ἄς ἀκούσουν αὐτὰ ἐκεῖνοι πού προχωροῦν στὸ βάπτισμα πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους. Γιατί εμείς εὐχόμαστε, ὥστε μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ ἔχετε καὶ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς, ἐνῶ σὺ ἐπιδιώκεις καὶ κάνεις τὰ πάντα, ὥστε νὰ φύγεις ἀπὸ τὴ ζωὴ γυμνὸς ἀπὸ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Γιατί ποιό τὸ ὄφελος ἂν γίνεις βέβαια δίκαιος, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὴν πίστη; Ἐμείς ὁμως εὐχόμαστε νὰ ἔχεις καὶ τὴν παρρησία ἀπὸ τὰ κατορθώματα. «Διαρκῶς νὰ σκέπτεται τὰ τοῦ Θεοῦ, νὰ μελετᾷ αὐτά, νὰ φροντίζει γι' αὐτά». Ἐμείς δηλαδὴ ζητοῦμε σώφρονα λογισμό καὶ ἐνάρετο τρόπο ζωῆς ὄχι μόνο μιὰ ἡμέρα οὔτε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ σ' ὅλο τὸ βίο καὶ τὴ ζωὴ, καὶ τὴν αἰτία ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὸ νὰ σκέπτεσθε τὰ τοῦ Θεοῦ. «Γιατί οἱ περισσότεροι ἐπιζητοῦν τὰ ὅσα συμφέρουν σ' αὐτοὺς καὶ ὄχι τὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁹. Πῶς βέβαια θὰ μπορούσε νὰ γίνει αὐτό; Πρέπει μαζὶ μὲ τὴν εὐχὴ νὰ συνεισφέρουμε καὶ τὰ ὅσα ἐξαρτῶνται

θα ἡμέρας καὶ νυκτός· διὸ καὶ ἐπάγει τοῦτο αἰτῶν· «ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι». Καὶ ὡσπερ ἄνω τό, «διαπαντός», εἶπεν, οὕτως ἐνταῦθα, «ἡμέρας καὶ νυκτός». Διὸ καὶ αἰσχύνομαι διὰ τοὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόλις ἐν ἐκκλησίᾳ φαινομένους. Τίνα γὰρ σχοῖεν
 5 ἀπολογίαὶν οἱ δι' ἡμέρας καὶ νυκτός οὐχ ἀπλῶς ὁμιλεῖν τῷ νόμῳ, ἀλλὰ καταγίνεσθαι κελευόμενοι, τουτέστι προσαδολεσχεῖν, καὶ μηδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς ζωῆς τοῦτο ποιοῦντες, τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μνημονεύειν, τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυλάσσειν;

7. Εἶδες σειρὰν ἀρίστην, καὶ πῶς ἕκαστον αὐτῶν τοῦ πλησίον
 10 ἔχεται, πάσης χρυσῆς ἀλύσεως ἀσφαλέστερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον συγκείμενον; Αἰτήσας γὰρ νοῦν ἐνθεον, λέγει πῶς ἂν γένοιτο οὗτος. Πῶς δ' ἂν γένοιτο; Ἐκ τοῦ διαπαντός αὐτὸν μελετᾶν. Τοῦτο δὲ πῶς ἂν συμβαίῃ; Ἐκ τοῦ τῷ νόμῳ προσέχειν διηνεκῶς. Πῶς δ' ἂν πεισθεῖσαν ἄνθρωποι τοῦτο; Εἰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῖεν·
 15 μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ τῷ νόμῳ προσέχειν, καὶ τὸ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν γίνεται· ὡσπερ οὖν καὶ ἐκ τοῦ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν καὶ ἐνθεον ἔχειν νοῦν, τὸ τὰ αὐτοῦ μελετᾶν. Ἐκαστον γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ συγκατασκευάζει τὸ πλησίον, καὶ συγκατασκευάζεται παρ' αὐτοῦ, συνέχον τε αὐτὸ καὶ συνεχόμενον παρ' αὐτοῦ. «Ἔτι ἐκτενέστερον
 20 ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν». Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ μακρῷ λόγῳ καταδαρθάνειν εἴωθεν ἡ ψυχὴ, πάλιν αὐτὴν διανίστησι. Μεγάλα γὰρ βούλεται τίνα αἰτῆσαι πάλιν καὶ ὑψηλά· διὸ φησιν, «ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν». Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ἴνα ἐξέλῃται αὐτοὺς ἀπὸ παντός πονηροῦ καὶ ἀτόπου πράγματος». Ἐν-
 25 ταῦθα τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν καὶ τὸ πάσης ἐπιβουλῆς ἀπαλλαγῆναι αἰτοῦμεν αὐτοῖς σωματικῶν τε ὁμοῦ καὶ πνευματικῶν· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «ἀπὸ παντός ἀμαρτήματος διαβολικοῦ, καὶ πάσης περιστάσεως τοῦ Ἀντικειμένου», τοὺς πειρασμοὺς δηλῶν καὶ τὰς ἀμαρτίας.

Εὐπερίστατον γὰρ ἢ ἀμαρτία, πάντοθεν ἰσταμένη, ἔμπρο-

ἀπὸ μᾶς. Ἐὰν μέρα καὶ νύχτα ἀσχολούμαστε μὲ τὸ νόμο αὐτοῦ· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει αὐτὸ ζητώντας· «νὰ καταγίνονται μὲ τὸ νόμο αὐτοῦ». Καὶ ὅπως ἀκριβῶς παραπάνω εἶπε τὸ «διαρκῶς», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «μέρα καὶ νύχτα». Γι' αὐτὸ καὶ ντρέπομαι γιὰ ἐκείνους ποὺ μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας φαίνονται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὴν ἐκκλησία. Γιατὶ ποιά δικαιολογία θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ἐκεῖνοι πού, ἐνῶ προτρέπονται νύχτα καὶ μέρα ὄχι ἀπλῶς νὰ σχετίζονται μὲ τὸ νόμο, ἀλλὰ νὰ καταγίνονται μὲ αὐτόν, δηλαδή ἀδιάκοπα νὰ ἀσχολοῦνται, ὅμως δὲν τὸ κάμνουν αὐτὸ οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ζωῆς τους, δηλαδή τὸ νὰ ἐνθυμοῦνται τὶς ἐντολές αὐτοῦ καὶ νὰ φυλάσσουν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ;

7. Εἶδες σειρὰ ἄριστη καὶ πῶς τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ συνδέεται μὲ τὸν εὐρισκόμενο πλησίον του, συναρμολογούμενο μὲ ὅλη τὴ χρυσὴ ἀλυσίδα κατὰ τρόπο ἀσφαλέστερο καὶ εὐπρεπέστερο; γιατί, ἀφοῦ ζήτησε νοῦν ἐνθεο, λέγει πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ αὐτός. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ; Μὲ τὸ νὰ μελετᾷ αὐτόν συνέχεια. Αὐτὸ πάλι πῶς θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ; Μὲ τὸ νὰ προσέχει διαρκῶς στὸ νόμο. Καὶ πῶς θὰ μπορούσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ πεισθοῦν γι' αὐτό; Ἐὰν τηροῦν τὶς ἐντολές αὐτοῦ· ἢ καλύτερα αὐτὸ γίνεται μὲ τὸ νὰ εἶναι προσηλωμένοι στὸ νόμο καὶ νὰ τηροῦν τὶς ἐντολές· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ μὲ τὸ νὰ σκέπτονται τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἔχουν ἐνθεο νοῦ, μὲ τὸ νὰ μελετοῦν τὰ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέχθησαν καὶ δημιουργεῖ τὸ πλησίον του καὶ δημιουργεῖται ἀπ' αὐτό, συγκρατώντας αὐτὸ καὶ συγκρατούμενο ἀπ' αὐτό. «Ἀκόμα ἂς παρακαλέσουμε αὐτόν θερμότερα γι' αὐτούς». Ἐπειδὴ δηλαδή μὲ τὸ μακρὸ λόγο συνήθως ἀτονεῖ ἡ ψυχὴ, πάλι διεγείρει αὐτήν. Γιατὶ θέλει νὰ ζητήσῃ ὀρισμένα μεγάλα καὶ ὑψηλά· γι' αὐτὸ λέγει, «ἂς παρακαλέσομε αὐτόν ἀκόμα πιὸ θερμὰ γι' αὐτούς». Καὶ τί σημαίνει αὐτό; «Γιὰ νὰ ἐλευθερώσει αὐτοὺς ἀπὸ κάθε πονηρὸ καὶ παράλογο πράγμα». Μ' αὐτὸ ζητοῦμε τὸ νὰ μὴ ὑποπέσουν σὲ πειρασμὸ καὶ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή, καὶ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ· γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ λέγει· «ἀπὸ κάθε διαβολικὸ ἁμάρτημα καὶ ἀπὸ κάθε περίσταση τοῦ Ἀντικειμένου», δηλώνοντας μ' αὐτὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς ἁμαρτίες.

Πραγματικὰ ἡ ἁμαρτία εἶναι κάτι ποὺ εὐκολὰ μᾶς προσβάλ-

σθεν, ὀπισθεν, καὶ οὕτως ἡμᾶς καταβάλλουσα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἁ
 δεῖ γενέσθαι παρ' ἡμῶν, ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι, τῶν ἐν-
 τολῶν αὐτοῦ μνημονεύειν, τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυλάττειν, πείθει
 λοιπόν, ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀρκεῖ, ἂν μὴ αὐτὸς παρῆ καὶ βοηθῆ. «Ἐὰν
 5 γὰρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδο-
 μούντες αὐτόν», καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτων, οἱ ἔτι πρόκεινται τῷ δια-
 βόλῳ, καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν εἰσι τὴν αὐτοῦ. Καὶ ἴστε ταῦτα οἱ μεμνη-
 μένοι. Ἀναμνήσθητε γοῦν τῶν ρημάτων ἐκείνων, δι' ὧν ἀπετάξα-
 σθε αὐτοῦ τῇ τυραννίδι, γόνυ κλίναντες, καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα αὐ-
 10 τομολήσαντες, καὶ τὰ φρικώδη ἐκεῖνα φθεγζάμενοι ρήματα, δι' ὧν
 παιδευόμεθα μηδὲν αὐτῷ καθόλου πείθεσθαι. Ἀντικείμενον δὲ αὐ-
 τὸν καλεῖ καὶ διάβολον, ἐπειδὴ καὶ Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβάλλει,
 καὶ ἡμᾶς πρὸς Θεόν, καὶ πάλιν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους·
 ποτὲ μὲν γὰρ τὸν Ἰώβ πρὸς τὸν Θεόν, λέγων, «μὴ δωρεὰν σέβεται
 15 Ἰώβ τὸν Κύριον;», καὶ πάλιν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν Ἰώβ, «πῦρ κατήλ-
 θεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»· καὶ πρὸς τὸν Ἀδὰμ πάλιν τὸν Θεόν, ὅτε ἔλεγε
 διανοιχθήσεσθαι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν
 νῦν ἀνθρώπων λέγων, «οὐ προνοεῖ Θεὸς τῶν ὀρωμένων, ἀλλὰ δαι-
 μοσιν ἀφήκε τὰ καθ' ὑμᾶς»· καὶ πρὸς πολλοὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων
 20 τὸν Χριστὸν διέβαλε, πλάνον καὶ γόητα καλῶν. Πῶς δὲ ἐνεργεῖ,
 ἴσως βούλεται τις ἀκοῦσαι. Ὅταν μὴ εὔρη νοῦν ἐνθεον, ὅταν μὴ
 σὴφρονα ψυχὴν, ὅταν μὴ μνημονεύῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ
 φυλάσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, τότε αἰχμάλωτον λαβὼν ἄπεισιν.
 Ὁ γοῦν Ἀδὰμ εἰ ἐμνημόνευε τῆς ἐντολῆς λεγούσης, ἀπὸ παντὸς ζύ-
 25 λου φαγῆ, εἰ ἐφύλασσε τὸ δικαίωμα τὸ λέγον, «ἧ ἂν ἡμέρα φάγητε,
 τότε θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», οὐκ ἂν ἔπαθεν ἄπερ ἔπαθεν.

«Ἵνα καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τῆς τοῦ λουτροῦ
 παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν». Τὰ μὲν γὰρ παρόντα
 αἰτοῦμεν, τὰ δὲ μέλλοντα· καὶ φιλοσοφοῦμεν ὑπὲρ τοῦ λουτροῦ, καὶ
 ἐν τῇ αἰτήσει παιδεύομεν αὐτοὺς εἰδέναί αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Ἐντεῦθεν

20. Ψαλμ. 126,1.

21. Ἰώβ 1,9.

22. Ἰώβ 1,16.

23. Γεν. 3,5.

24. Γεν. 2,17.

λει, βρισκόμενη παντοῦ γύρω μας, μπροστά, πίσω, καὶ ἔτσι μᾶς καταβάλλει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ γίνονται ἀπὸ μᾶς, τὸ νὰ καταγινόμαστε μὲ τὸ νόμο αὐτοῦ, τὸ νὰ μελετοῦμε τὶς ἐντολὲς αὐτοῦ καὶ νὰ φυλάττουμε τὰ προστάγματά του, μᾶς πείθει πλέον, ὅτι αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν, ἂν δὲν εἶναι αὐτὸς παρὼν καὶ μᾶς βοηθεῖ. Γιατί, «ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσει οἶκο, ἄδικα κόπιασαν ἐκεῖνοι ποὺ οἰκοδομοῦν αὐτόν»²⁰, καὶ πρὸ πάντων στὴν περίπτωση ἐκείνων ποὺ ἀκόμα εἶναι ἐκτεθειμένοι στὸ διάβολο καὶ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ. Καὶ τὰ γνωρίζετε αὐτὰ οἱ πιστοί. Θυμηθεῖτε λοιπὸν τὰ λόγια ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκηρύξατε τὴν τυραννικὴ ἐξουσία αὐτοῦ, ἀφοῦ κλίνετε τὸ γόνατό σας καὶ τρέξατε πρὸς τὸ Βασιλιά, λέγοντας τὰ γεμάτα φρίκη ἐκεῖνα λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα διδασκόμαστε νὰ μὴ ὑπακοῦμε καθόλου σὲ κανένα ἀπὸ τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Ὀνομάζει αὐτὸν ἀντικείμενο καὶ διάβολο, ἐπειδὴ καὶ τὸ Θεὸ διαβάλλει στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐμᾶς στὸ Θεό, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ἀναμεταξὺ μας· ἄλλοτε δηλαδὴ τὸν Ἰὼβ πρὸς τὸ Θεό, λέγοντας, «μήπως δωρεὰν σέβεται ὁ Ἰὼβ τὸν Κύριο;»²¹, καὶ πάλι τὸ Θεὸ πρὸς τὸν Ἰὼβ, λέγοντας, «φωτιὰ ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανό»²²· καὶ πρὸς τὸν Ἀδὰμ πάλι τὸ Θεό, ὅταν ἔλεγε ὅτι θ' ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ²³, καὶ σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας, 'δὲν προνοεῖ ὁ Θεὸς ὅλα αὐτὰ ποὺ βλέπετε, ἀλλ' ἄφησε στοὺς δαίμονες τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ σᾶς· καὶ σὲ πολλοὺς Ἰουδαίους ἐπίσης διέβαλε τὸ Χριστό, ὀνομάζοντάς τον πλάνο καὶ γόητα. Ἴσως ὁμως θέλει κάποιος νὰ μάθει πῶς ἐνεργεῖ. Ὄταν δὲ βρεῖ νοῦν ἐνθεο, ὅταν δὲ βρεῖ σὴν ψυχὴν, ὅταν δὲν μελετᾷ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, οὔτε φυλάσσει τὰ προστάγματα αὐτοῦ, τότε, ἀφοῦ τὸν αἰχμαλωτίζει, ἀπομακρύνεται. Ὁ Ἀδὰμ δηλαδὴ ἂν μελετοῦσε τὴν ἐντολὴν ποὺ ἔλεγε, «τὴν ἡμέραν ποὺ θὰ φᾶτε ἀπ' αὐτὸν τὸν καρπό, θὰ πεθάνετε»²⁴, δὲν θὰ πάθαινε αὐτὰ ποὺ ἔπαθε.

«Γιὰ νὰ καταστήσει αὐτοὺς ἄξιους σὲ κατάλληλο καιρὸ νὰ λάβουν τὴν ἀναγέννηση τοῦ λουτροῦ, τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν». Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ζητοῦμε ἄλλα εἶναι παρόντα καὶ ἄλλα μελλοντικά, καὶ φιλοσοφοῦμε ὑπὲρ τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μὲ τὴν αἴτησή μας διδάσκουμε αὐτούς, ὥστε νὰ γνωρίσουν τὴ δύναμιν αὐ-

γὰρ ἤδη ὁ λόγος αὐτοῦς συνεθίζει εἰδέναί, ὅτι ἀναγέννησις τὸ πρᾶ-
 γμά ἐστι, καὶ πάλι γεννώμεθα, ὥσπερ ἀπὸ τῆς μήτρας, οὕτως ἀπὸ
 τῶν ὑδάτων· ἵνα μὴ λέγωσι κατὰ τὸν Νικόδημον, «πῶς δύναται
 τις γεννηθῆναι γέροντων; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς
 5 αὐτοῦ εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι ἄνωθεν;». Εἶτα, ἐπειδὴ ἄφεςιν εἶ-
 πεν ἀμαρτιῶν, διὰ τῶν ἐξῆς αὐτὴν πιστοῦται λέγων, «τοῦ ἐνδύμα-
 τος τῆς ἀφθαρσίας»· ὁ γὰρ υἰότητα ἐνδύμενος, δῆλον ὅτι ἀφθαρτος
 γίνεται. Τί δέ ἐστιν, «ἐν καιρῷ εὐθέτω»; Ὅταν εὖ διακεείμενος ᾦ,
 ὅταν μετὰ προθυμίας καὶ πίστεως προσή· τοῦ γὰρ πιστοῦ καιρὸς
 10 εὐθετος οὗτός ἐστιν. «Ἵνα εὐλογῆσῃ τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς
 ἐξόδους, πάντα τὸν βίον αὐτῶν». Ἐνταῦθα δὲ καὶ σωματικὸν τι αἰ-
 τεῖν κελεύονται, ὡς ἔτι ἀσθενέστεροι ὄντες. «Τοὺς οἴκους αὐτῶν,
 καὶ τὰς οἰκετίας». Τουτέστιν, ἂν τε θεράποντας ἔχωσιν, ἂν τε συγ-
 γενεῖς, ἂν τε ἐτέρους τινὰς προσήκοντας. Ταῦτα γὰρ ἦν τῆς Πα-
 15 λαιᾶς τὰ ἔπαθλα· καὶ οὐδὲν οὕτω δεινὸν ἐδόκει εἶναι, ὡς χηρεία,
 ὡς ἀπαιδία, ὡς τὰ πένθη τὰ ἄωρα, ὡς τὸ ἐν λιμῷ εἶναι, ὡς τὸ μὴ
 ἐξ οὐρίας τὰ πράγματα αὐτοῖς φέρεσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τούτους
 ἀφήσιν ἐμφιλοχωρεῖν ταῖς αἰτήσεσι ταῖς σωματικωτέραις, κατὰ
 μικρὸν αὐτοῦς ἀναβιβάζων. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ, τοῦτο
 20 καὶ ὁ Παῦλος, παλαιῶν μεμνημένος εὐλογιῶν· ὁ μὲν Χριστός, ὅταν
 λέγῃ, «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι γῆν», ὁ δὲ
 Παῦλος, «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ἔση μα-
 κροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς».

8. «Τὰ τέκνα αὐτῶν ἵνα αὐξήσας εὐλογῆσῃ, καὶ εἰς μέτρον ἡλι-
 25 κίας ἀγαγὼν σοφίση». Πάλιν ἐνταῦθα καὶ σωματικὸν καὶ πνευμα-
 τικόν, ἅτε νηπιωδέστερον διακειμένοις. Εἶτα τὸ ὕστερον καθόλου
 πνευματικόν· «ἵνα κατευθύνῃ αὐτοῖς πάντα τὰ προκείμενα πρὸς τὸ
 συμφέρον». Οὐ γὰρ ἀπλῶς τὰ προκείμενα, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέ-
 ρον. Πολλάκις γὰρ πρόκειται ἀποδημία, ἀλλ' οὐ συμφέρει· ἕτερόν
 τι τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἔστι λυσιτελοῦν. Ἀπὸ τούτων παιδεύονται ἐν

25. Ἰω. 3,4.

26. Ματθ. 5,4.

27. Ἐφ. 6,2·3.

του. Γιατί ὁ λόγος αὐτὸς πλέον συνηθίζει αὐτούς, ὥστε νὰ γνωρίσουν, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναγέννηση, καὶ γεννιόμαστε πάλι, ὅπως ἀπὸ τῆς μήτρας, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ ὕδατα· γιὰ νὰ μὴ λέγουν ὅπως καὶ ὁ Νικόδημος, «πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ γεννηθεῖ ἐνῶ εἶναι γέροντας; μήπως μπορεῖ νὰ μπεῖ στὴν κοιλία τῆς μητέρας του καὶ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό;»²⁵. Ἐπειτα, ἐπειδὴ μίλησε γιὰ ἄφεση ἁμαρτιῶν, ἐπιβεβαιώνει αὐτὴν μὲ τὰ ἐξῆς, λέγοντας, «μὲ τὸ ἐνδυμα τῆς ἀφθαρσίας». Ἐκεῖνος δηλαδὴ πὺ ἐνδύεται υἰότητα, εἶναι φανερό ὅτι γίνεται ἄφθαρτος. Τί σημαίνει ὁμως, «σὲ καιρὸ εὐθετο»; Ὅταν βρίσκεται σὲ καλὴ ψυχικὴ κατάσταση, ὅταν προσέρχεται μὲ προθυμία καὶ πίστη· γιὰ τοῦ πιστοῦ κατάλληλος καιρὸς εἶναι αὐτός. «Γιὰ νὰ εὐλογήσει τὴν εἴσοδο αὐτῶν καὶ τὴν ἐξοδο, ὅλη τὴ ζωὴ τους». Ἐδῶ προτρέπονται νὰ ζητοῦν καὶ κάτι τὸ σωματικόν, ἐπειδὴ ἀκόμα εἶναι πνευματικὰ ἀδύναμοι. «Τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ τοὺς ὑπηρέτες». Δηλαδή, ἂν ἔχουν ὑπηρέτες, ἂν ἔχουν συγγενεῖς, καθὼς καὶ ἄλλους δικούς τους ἀνθρώπους. Γιατί αὐτὰ ἦταν τὰ ἐπαθλα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ τίποτε δὲν θεωροῦνταν τόσο φοβερό, ὅσο ἡ χηρεία, ὅσο ἡ μὴ ἀπόκτηση παιδιῶν, ὅσο τὰ πένθη τὰ πρόωρα, ὅσο τὸ νὰ εἶναι κανεὶς φτωχός, ὅσο τὸ νὰ μὴ ἔρχονται σ' αὐτοὺς εὐνοϊκὰ τὰ πρᾶγματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐπιτρέπει αὐτοὺς νὰ προχωροῦν καὶ στὰ πιδ σωματικὰ αἰτήματα, ἀνεβάζοντάς τους πνευματικὰ σιγά – σιγά. Γιατί αὐτὸ κάμνει καὶ ὁ Χριστός, αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἐνθυμούμενος παλιὰς εὐλογίης· ὁ Χριστὸς τὸ κάμνει αὐτὸ ὅταν λέγει, «μακάριοι εἶναι οἱ πραεῖς, γιὰ αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ»²⁶, ἐνῶ ὁ Παῦλος λέγοντας, «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴ μητέρα σου καὶ θὰ γίνεις μακροχρόνιος ἐπάνω στὴ γῆ»²⁷.

8. «Γιὰ νὰ μεγαλώσει τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ νὰ τὰ εὐλογήσει καὶ νὰ τὰ δώσει τὴν ὀρθὴ γνώση, ὀδηγώντας τα σὲ κανονικὴ ἡλικία». Πάλι ἐδῶ τὸ αἶτημα εἶναι καὶ σωματικὸ καὶ πνευματικόν, ἐπειδὴ ἀκόμα πνευματικὰ βρίσκονται σὲ νηπιακὴ κατάσταση. Ἐπειτα τὸ τελευταῖο πὺ εἶναι ἐντελῶς πνευματικόν· «γιὰ νὰ κατευθύνει ὅλα τὰ παρόντα πὺ ἔχουν σχέση μ' αὐτοὺς πρὸς τὸ συμφέρον τους». Ὅχι δηλαδὴ ἀπλῶς τὰ παρόντα, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τους. Γιατί πολλὰς φορὲς βρίσκεται μπροστά τους ἀποδημία, ἀλλὰ δὲ συμφέρει· κάτι ἄλλο ἐπίσης παρόμοιο, ἀλλὰ πὺ δὲν εἶναι ὠφέλι-

πᾶσιν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς συμφερόντως γινομένοις. Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐγείρεσθαι κελεύει λοιπόν. Πρῶτερον γὰρ αὐτοὺς χαμαὶ ρίψας, ὅτε ἤτησαν ἅπερ ἤτησαν καὶ παρρησίας ἐνεπλήσθησαν, ἀνίστησιν αὐτοὺς ὁ λόγος, καὶ κελεύει λοιπόν καὶ αὐτοὺς ἔχεσθαι
 5 τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἰκετηρίας. Τὰ μὲν γὰρ ἡμεῖς λέγομεν, τὰ δὲ αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν, ἤδη τὰς θύρας αὐτοῖς ἀνοίγοντες τοῦ αἰτεῖν· καθάπερ τοὺς παῖδας πρῶτερον μὲν αὐτοὶ διδάσκομεν, ἔπειτα δὲ καὶ δι' ἑαυτῶν φθέγγεσθαι κελεύομεν, λέγοντες, «τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης αἰτήσατε, οἱ κατηχούμενοι». Ἔστι γὰρ ἄγγελος κόλασιν ἔχων,
 10 ὡς ὅταν λέγῃ, «ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν». Ἔστιν ὀλοθρευτής. Διὰ τοῦτο τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης κελεύομεν αἰτεῖν, παιδεύοντες, ὃ πάντων ἐστὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν, εἰρήνη, τοῦτο ζητεῖν, ὥστε πάσης ἀπηλλάχθαι μάχης, παντὸς πολέμου, πάσης στάσεως.

15 «Εἰρηνικὰ ὑμῖν πάντα τὰ προκείμενα». Κἂν γὰρ φορτικὸν ἦ τι, εἰρήνην δὲ ἔχη, κοῦφόν ἐστι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν». Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὄπλον ἰσχυρὸν τῷ διαβόλῳ, ὡς μάχη καὶ ἐχθρα καὶ πόλεμος. «Εἰρηνικὴν τὴν παροῦσαν ἡμέραν, καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν αἰτήσασθε».
 20 Εἶδες πῶς πάλιν ὀλόκληρον τὸν βίον ἐν ἀρετῇ κελεύει εἶναι; «Χριστιανὰ ὑμῶν τὰ τέλη», τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, «τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον»· ὃ γὰρ μὴ καλόν, οὐδὲ συμφέρον. Ἄλλη γὰρ παρ' ἡμῖν τῶν συμφερόντων ἡ φύσις παρὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν. «Ἐαυτοὺς τῷ ζῶντι Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ παραθέσθαι».
 25 Οὐπω γὰρ τῶν ὑπὲρ ἐτέρων αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ὑπὲρ αὐτῶν δύνασθαι δεῖσθαι. Εἶδες εὐχὴν ἀπηρτισμένην, καὶ δογμάτων ἕνεκεν καὶ πολιτείας; Ὅταν γὰρ εὐαγγέλιον εἶπωμεν, ὅταν ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ὅταν λουτρὸν παλιγγενεσίας, τὰ δόγματα εἶπομεν πάντα· ὅταν νοῦν ἐνθεον, ὅταν σῶφρονα λογισμὸν, ὅταν τὰ

28. Ψαλμ. 77,49.

29. Ἰω. 14,27.

μο. Ἀπὸ αὐτὰ διδάσκονται σ' ὅλα νὰ εὐχαριστοῦν τὸ Θεό, γιατί γίνονται πρὸς τὸ συμφέρον τους. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ προτρέπει πλέον νὰ διεγερθοῦν. Ἀφοῦ πρῶτα δηλαδὴ τοὺς ἔρριψε πνευματικὰ κάτω, ὅταν ζήτησαν ἐκεῖνα πού ζήτησαν καὶ γέμισαν ἀπὸ παρησία, τοὺς ἀνεβάζει ψηλὰ ὁ λόγος, καὶ προτρέπει πλέον καὶ αὐτοὺς ν' ἀπευθύνουν τὴν ἰκεσία πρὸς τὸ Θεό. Γιατὶ ὀρισμένα τὰ λέμε ἐμεῖς, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἀφήνομε νὰ τὰ λέγουν αὐτοί, ἀνοίγοντας πλέον τὶς πόρτες σ' αὐτοὺς νὰ ζητοῦν ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κάμνομε μὲ τὰ παιδιά, πρῶτα τοὺς διδάσκομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ἔπειτα τοὺς προτρέπουμε καὶ μόνοι τους ν' ἀπευθύνουν τὴν παράκληση, λέγοντας, «ζητῆστε, οἱ κατηχούμενοι, τὸν ἄγγελο τῆς εἰρήνης». Γιατὶ ὑπάρχει ἄγγελος πού παρέχει τιμωρία, ὅπως ὅταν λέγει, «τὰ ὅποια ἔστειλε μὲ ἀγγέλους ἐξολοθρευτές»²⁸. Ὁ ἄγγελος αὐτὸς εἶναι ἐξολοθρευτής. Γι' αὐτὸ προτρέπομε νὰ ζητοῦν τὸν ἄγγελο τῆς εἰρήνης, διδάσκοντάς τους, ἐκεῖνο πού εἶναι ὁ σύνδεσμος ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἡ εἰρήνη δηλαδὴ, αὐτὸ νὰ ζητοῦν, ὥστε νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε μάχη, ἀπὸ κάθε πόλεμο, ἀπὸ κάθε στάση.

«Ἄς εἶναι σὲ σᾶς εἰρηνικὰ ὅλα τὰ παρόντα». Καὶ ἂν ἀκόμα κάτι εἶναι ἀνυπόφορο, ἀλλ' ἔχει εἰρήνη, εἶναι ἐλαφρὺ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «σᾶς δίνω τὴν εἰρήνη μου»²⁹. Γιατὶ κανένα ὄπλο δὲν εἶναι τόσο ἰσχυρὸ γιὰ τὸ διάβολο, ὅσο ἡ μάχη καὶ ἡ ἔχθρα καὶ ὁ πόλεμος. «Ζητῆστε εἰρηνικὴ τὴ σημερινὴ ἡμέρα καθῶς καὶ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς σας». Εἶδες πῶς πάλι προτρέπει ὅλη ἡ ζωὴ νὰ εἶναι εἰρηνικὴ; «Ἄς εἶναι χριστιανικὸ τὸ τέλος τῆς ζωῆς σας», τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν, «τὸ καλὸ καὶ τὸ συμφέρον»· γιατί ἐκεῖνο πού δὲν εἶναι καλὸ, δὲν εἶναι οὔτε συμφέρον. Βέβαια γιὰ μᾶς ἄλλη εἶναι ἡ φύση τῶν συμφερόντων παρὰ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν. «Καὶ νὰ ἐμπιστευθεῖτε τὸν ἑαυτὸ σας στὸ ζωντανὸ Θεὸ καὶ στὸ Χριστὸ αὐτοῦ». Γιατὶ δὲν τοὺς ἀφήνομε νὰ παρακαλέσουν τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' εἶναι ἀγαπητὸ νὰ μποροῦν νὰ παρακαλοῦν αὐτὸν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους. Εἶδες εὐχὴ ὀλοκληρωμένη, πού γίνεται καὶ γιὰ τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως καὶ γιὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς; Γιατί, ὅταν λέμε εὐαγγέλιο, ὅταν ἐνδυμα ἀφθαρσίας, ὅταν λουτρὸ ἀναγεννήσεως, ἐννοοῦμε ὅλα τὰ δόγματα· ἐνῶ, ὅταν λέμε νοῦν ἐνθεον, ὅταν σῶφρονα λογισμό, ὅταν τὰ ἄλλα

ἄλλα ἅπερ εἰρήκαμεν, τὴν πολιτείαν ἠνιξάμεθα.

Εἶτα κλῖναι τὰς κεφαλὰς κελεύομεν, τεκμήριον τοῦ τὰς εὐχὰς ἀκουσθῆναι ποιούμενοι τὸ τὸν Θεὸν εὐλογεῖν. Οὐ γὰρ δὴ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ εὐλογῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς καὶ γλώττης 5 αὐτῷ προσάγομεν τῷ Βασιλεῖ τὰς κεφαλὰς τῶν παρεστῶτων. Καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπαντες τό, «Ἀμήν». Ταῦτα δέ μοι πάντα τίνος ἕνεκεν εἴρηται; Ἵνα διδάξω ὅτι τὸ ἐτέρων δεῖ ζητεῖν, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ πιστοὶ μηδὲν εἶναι πρὸς αὐτούς, ὅταν ταῦτα λέγηται. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς τοίχοις ὁ διάκονος λέγει, «δεηθῶμεν ὑπὲρ τῶν κατηχομέ- 10 νων». Ἀλλὰ τινες οὕτως εἰσὶν ἀνόητοι καὶ βλᾶκες καὶ διαλελυμένοι, ὡς μὴ μόνον ἐν τῷ καιρῷ τῶν κατηχομένων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν πιστῶν ἐστάναι καὶ διαλέγεσθαι. Ἐντεῦθεν πάντα διέστραπται, ἐντεῦθεν πάντα ἀπόλωλεν, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ μάλιστα δεῖ τὸν Θεὸν καταλλάττειν, ἐν τούτῳ παροξύνοντες ἄπιμεν. 15 Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἐπισκόπων, ὑπὲρ πρεσβυτέρων, ὑπὲρ βασιλέων, ὑπὲρ τῶν κρατούντων, ὑπὲρ γῆς καὶ θαλάσσης, ὑπὲρ ἀέρων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης κελευόμεθα προσιέναι τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. Ὅταν οὖν οἱ τοσαύτην ὀφείλοντες ἔχειν παρρησίαν, ὡς ὑπὲρ ἀλλοτρίων δεῖσθαι, μηδὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν νήφον- 20 τες προσευχώμεθα, τίς ἡμῖν ἢ ἀπολογία; ποία συγγνώμη;

Διὸ δὴ παρακαλῶ ταῦτα πάντα ἐννοήσαντας, εἰδέναί καιρὸν εὐχῆς, καὶ μεταρσίους γίνεσθαι, καὶ ἀπαλλάττεσθαι τῆς γῆς, καὶ αὐτῶν ἄπτεσθαι τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα δυνηθῶμεν τὸν Θεὸν ἰλεων ποιῆσαι, καὶ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ὧν 25 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πού εἶπαμε, ὑπονοοῦμε τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς.

Ἔπειτα τοὺς προτρέπουμε νὰ κλίνουν τὰ κεφάλια, θεωρώντας ἀπόδειξη τοῦ νὰ εἰσακουσθοῦν οἱ εὐχῆς τῆ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού εὐλογεῖ, ἀλλὰ μὲ τὸ χέρι καὶ τῆ γλῶσσα ἐκείνου ὀδηγοῦμε τὰ κεφάλια τῶν παραβρισκομένων στὸν ἴδιο τὸ Βασιλιά. Καὶ προσφωνοῦν ὅλοι τό, «Ἀμήν». Καὶ γιὰ ποιό λόγο τὰ εἶπα ὅλα αὐτά; Γιὰ νὰ διδάξω ὅτι πρέπει νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ καλὸ τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν οἱ πιστοί, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀποκομίζουν τίποτε, ὅταν λέγονται αὐτά. Γιατὶ βέβαια ὁ διάκονος δὲν λέγει στοὺς τοίχους, «ἄς παρακαλέσομε τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς κατηχουμένους». Ἀλλὰ μερικοὶ εἶναι τόσο ἀνόητοι καὶ βλάκες καὶ παραλυμένοι, ὥστε ὄχι μόνο κατὰ τὸν καιρὸ τῶν κατηχουμένων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῶν πιστῶν στέκονται καὶ συνομιλοῦν. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα διαφθάρθηκαν, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα χάθηκαν, γιὰ τὴν ὥρα, κατὰ τὴν ὁποία πρὸ πάντων πρέπει νὰ συμφιλιωνόμαστε μὲ τὸ Θεό, κατ' αὐτὸν φεύγομε ἀπὸ ἐκεῖ ἀφοῦ τὸν ἐξοργίσουμε. Καθόσον κατὰ τὴν ὥρα τῶν εὐχῶν τῶν πιστῶν ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων, ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων, ὑπὲρ τῶν βασιλέων, ὑπὲρ τῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας, ὑπὲρ τῶν ἐποχῶν, ὑπὲρ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, προτρεπόμαστε νὰ προσερχόμαστε στὸ φιλόανθρωπο Θεό. Ὅταν λοιπὸν ἐμεῖς πού πρέπει νὰ ἔχομε τόση μεγάλη παρρησία, ὥστε νὰ προσευχόμαστε γιὰ τὰ ξένα καλά, δὲν προσευχόμαστε μὲ νηφαλιότητα οὔτε γιὰ τὰ δικά μας, ποιὰ ἀπολογία ὑπάρχει γιὰ μᾶς; ποιὰ συγγνώμη;

Γι' αὐτὸ λοιπὸν παρακαλῶ, ἀφοῦ τὰ καλοσκεφθοῦμε ὅλα αὐτά, νὰ ἔχομε συναίσθηση τῆς ὥρας τῆς εὐχῆς, νὰ ἀνυψωνόμαστε πνευματικά, ν' ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ νὰ ἀγγίζομε τὶς ἴδιες τὶς ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ, γιὰ νὰ μπορέσομε νὰ κάνομε εὐσπλαχνικὸ τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ὑποσχέθηκε, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Κορ. 1,12-22)

«Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἀπλότῃ καὶ εἰλικρινείᾳ, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ»

5 1. Ἐνταῦθα πάλιν καὶ ἑτέραν παρακλήσεως ὑπόθεσιν οὐ μικρὰν ἡμῖν ἀνακαλύπτει, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην καὶ ἰκανὴν ἀνορθῶσαι διάνοιαν ὑπὸ κινδύνων βαπτίζομένην. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι «ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο», καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς εὐχαῖς τούτων τὸ πᾶν ἀνέθηκεν, ἵνα μὴ ταύτη τὸν ἀκροατὴν ὑπτίον
10 ποιήσῃ, τῷ ἐλέῳ τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ ταῖς ἑτέρων εὐχαῖς θαρροῦντα, δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ οὐ μικρὸν οἰκοθεν συνεισήνεγκαν. Καὶ ἐδήλωσε μὲν αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν εἰπὼν, ὅτι «κάθως περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν», ἐνταῦθα δὲ καὶ ἕτερόν τι λέγει οἰκεῖον κατόρθωμα. Ποῖον δὴ τοῦ-
15 το; Ὅτι ἐν καθαρῷ συνειδότι καὶ ἀδόλῳ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀναστρεφόμεθα, φησὶν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ἡμῖν εἰς παραμυθίαν καὶ παράκλησιν· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς παράκλησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον, ὃ πολλῷ μείζον τῆς παρακλήσεώς ἐστι, καὶ εἰς καύχησιν. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, κάκεινους παιδεύων ἐν ταῖς θλίψεσι μὴ κατα-
20 πίπτειν, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνεσθαι, ὅταν καθαρὸν ἔχωσι συνειδός, καὶ ἡρέμα καθαπτόμενος τῶν ψευδαποστόλων. Καὶ ὡσπερ· ἐν τῇ προ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Κορ. 1,12-22)

«Αὐτὸ πού μᾶς κάνει νὰ καυχόμαστε εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς μας, ὅτι ἡ συμπεριφορά μας σ' ὄλο τὸν κόσμο ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἀπλότητα καὶ εἰλικρίνεια, συνοδευόμενη μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κοσμικὴ σοφία».

1. Ἐδῶ πάλι καὶ ἄλλη αἰτία παρακλήσεως μᾶς φανερώνει ὄχι μικρὴ, ἀλλὰ πάρα πολὺ μεγάλῃ καὶ ἰκανὴ νὰ ἀνορθώσει διάνοια καταποντιζόμενη ἀπὸ κινδύνους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, ὅτι «ὁ Θεὸς μᾶς ἔσωσε», καὶ ἀπέδωσε τὸ πᾶν στὴν εὐσπλαχνία καὶ στὶς προσευχὲς αὐτῶν, γιὰ νὰ μὴ ὀδηγήσει σὲ ἀπραξία τὸν ἀκροατή, στηρίζοντας τὸ θάρρος του στὴν εὐσπλαχνία μόνο τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς εὐχὲς τῶν ἄλλων, δείχνει ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ συνεισφορά δὲν ἦταν μικρὴ. Καὶ τὸ δήλωσε βέβαια αὐτὸ καὶ πιὸ μπροστά, λέγοντας, ὅτι «ὅπως αὐξάνονται ὑπερβολικὰ σ' ἐμᾶς τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, πλεονάζει καὶ ἡ παρηγοριὰ μας», ἐδῶ ὁμως λέγει καὶ κάποιον ἄλλο δικό τους κατόρθωμα. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι συναναστρεφόμαστε, λέγει, ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ καθαρὴ καὶ ἀπονήρευτη συνείδηση. Δὲν εἶναι αὐτὸ γιὰ μᾶς μικρὴ παρηγοριὰ καὶ ἀνακούφιση· ἢ καλύτερα ὄχι μόνο παρηγοριὰ, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο, πού εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴν καύχηση. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, καὶ ἐκείνους διδάσκοντας νὰ μὴ ἀπελπίζονται κατὰ τὸν καιρὸ τῶν θλίψεων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ θεωροῦν καμάρι τους, ὅταν ἔχουν καθαρὴ συνείδηση, καὶ μὲ τρόπο ἤρεμο ψέγει τοὺς ψευδοποστόλους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν πρώτη ἐπιστολὴ λέγει, «μ'

τέρρα φησίν, ὅτι «ἀπέστειλέ με Χριστὸς εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ», καί, «ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ», οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν, «οὐκ ἐν σοφίᾳ, ἀλλ' ἐν χάριτι Χριστοῦ».
 5 Καὶ ἕτερον δέ τι ἠνίξαστο εἰπών, «οὐκ ἐν σοφίᾳ», τουτέστιν, οὐκ ἐν ἀπάτῃ, καὶ ταύτῃ βάλλων τὴν ἕξω παιδευσιν.

«Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί», φησί, «τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν»· τουτέστιν, ἡ συνείδησις ἡμῶν, οὐκ ἔχουσα ἡμᾶς καταδικάζειν, ὡς ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν ἐλαυνομένους. Κἂν
 10 γὰρ μυρία πάσχωμεν δεινά, κἂν πάντοθεν βαλλώμεθα καὶ κινδυνεύωμεν, ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ οὐ μόνον εἰς παραμυθίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ στεφανοῦσθαι, τὸ συνειδὸς, καθαρὸν ὄν καὶ μαρτυροῦν ἡμῖν, ὅτι δι' οὐδὲν πονηρόν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ταῦτα πάσχομεν, δι' ἀρετὴν, διὰ φιλοσοφίαν, διὰ τὴν τῶν
 15 πολλῶν σωτηρίαν. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ προτέρα παράκλησις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦν, αὕτη δὲ παρ' αὐτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου καθαρότητος συνεισῆγετο. Διὸ καὶ καύχησιν αὐτὴν καλεῖ, ὅτι τῆς οἰκειᾶς αὐτῶν ἀρετῆς κατόρθωμα ἦν. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ καύχησις, καὶ τί μαρτυρεῖ ἡμῖν τὸ συνειδὸς ἡμῶν, «ὅτι ἐν ἀπλότῃ καὶ ἐν εἰλικρινείᾳ»; Του-
 20 τέστιν, οὐδὲν δολερὸν, οὐχ ὑπόκρισιν, οὐκ εἰρωνείαν, οὐ κολακείαν, οὐκ ἐπιβουλήν καὶ ἀπάτην, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ἐν ἐλευθερίᾳ πάσῃ, ἐν ἀπλότῃ, ἐν ἀληθείᾳ, ἐν καθαρᾷ καὶ ἀπονήρῳ γνώμῃ, ἐν ἀδόλῳ διανοίᾳ, οὐδὲν ἔχοντες συνεσκιασμένον, οὐδὲ ὕπουλον.

25 «Οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ». Τουτέστιν, οὐκ ἐν κακουργίᾳ οὐδὲ πονηρίᾳ, οὐδὲ ἐν δεινότητι λόγων ἢ ἐν συμπλοκῇ σοφισμάτων· ταύτην γὰρ λέγει «σοφίαν σαρκικὴν». Καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐφρόνου ἐκεῖνοι, τοῦτο οὕτως ἀρνεῖται καὶ διωθεῖται, δεικνὺς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος οὐκ ὄν ἄξιον καυχήσεως τοῦτο, καὶ ὅτι οὐ μόνον αὐτὸ οὐ

1. Α' Κορ. 1,17.

2. Α' Κορ. 2,5.

ἔστειλε ὁ Χριστὸς νὰ κηρύττω τὸ εὐαγγέλιο ὄχι μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀξία του ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»¹, καί, «γιὰ νὰ μὴ βασίζεται ἡ πίστη μας στὴ ἀνθρώπινη σοφία, ἀλλὰ στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ»², ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «ὄχι μὲ σοφία κοσμική, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ». Καὶ κάτι ἄλλο ὑπαινίχθηκε, λέγοντας, «ὄχι μὲ σοφία», δηλαδή, ὄχι μὲ ἀπάτη, καὶ μ' αὐτὸ στρέφεται ἐναντίον τῆς μὴ χριστιανικῆς παιδεύσεως.

«Αὐτὸ ποὺ μᾶς κάνει νὰ καυχόμαστε», λέγει, «εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς μας»· δηλαδή, ἡ συνείδησή μας δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς καταδικάσει, ὅτι καταδιωκόμαστε γιὰ πονηρὰ πράγματα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα πάσχομε ἀμέτρητα κακά, καὶ ἂν ἀπὸ παντοῦ πολεμούμαστε καὶ κινδυνεύομε, μᾶς ἀρκεῖ γιὰ παρηγοριά, ἢ καλύτερα ὄχι μόνο γιὰ παρηγοριά, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ στεφανωθοῦμε, ἀφοῦ ἡ συνείδησή μας εἶναι καθαρὴ καὶ μᾶς δίνει τὴν ἐπιβεβαίωση, ὅτι αὐτὰ τὰ παθαίνουμε γιὰ τίποτε τὸ κακό, ἀλλὰ γιὰ τὴν πίστη μας στὸ Θεό, γιὰ τὴν ἀρετὴ, γιὰ τὴν εὐσέβεια, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν πολλῶν. Ἐκείνη δηλαδή, ἡ προηγούμενη παρηγοριά, προερχόταν ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου τους. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει αὐτὴν καύχησις, γιατί ἦταν κατόρθωμα τῆς ἀρετῆς τους. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ καύχησις καὶ ποιὰ ἐπιβεβαίωση μᾶς δίνει ἡ συνείδησή μας, «ὅτι συμπεριφερόμαστε μὲ ἀπλότητα καὶ εἰλικρίνεια»; Δηλαδή δὲν ἔχομε τίποτε τὸ δολερό, οὔτε ὑποκρισία, οὔτε εἰρωνεία, οὔτε κολακεία, οὔτε ἐπιβουλή καὶ ἀπάτη, οὔτε κανένα ἄλλο παρόμοιο μ' αὐτά, ἀλλὰ μὲ κάθε ἐλευθερία, μὲ ἀπλότητα, μὲ ἀλήθεια, μὲ καθαρὴ καὶ ἀπονήρευτη γνώμη, μὲ χωρὶς δόλο διάνοια, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ ἐπισκιασμένο, οὔτε ὑπουλο.

«Ὅχι μὲ κοσμικὴ σοφία». Δηλαδή, ὄχι μὲ κακουργία καὶ πονηριά, οὔτε μὲ ἐπιτηδευμένους λόγους ἢ μὲ περίπλοκα σοφίσματα· γιατί αὐτὴν ὀνομάζει «σοφία σαρκική». Καὶ ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο μεγαλοφρονοῦσαν ἐκεῖνοι, αὐτὸ αὐτὸς ἀρνεῖται καὶ ἀπορρίπτει, δείχνοντας μὲ πολλὴ περίσσεια ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἄξιο καυχήσεως, καὶ ὅτι ὄχι μόνο δὲ ζητεῖ αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπορρίπτει

ζητεῖ, ἀλλὰ καὶ διακρούεται καὶ ἐπαισχύνεται. «Ἄλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ». Τί ἐστίν, «ἐν χάριτι Θεοῦ»; Τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν δεδομένην ἡμῖν ἐνδεικνύμενοι διὰ τῶν σημείων, διὰ τοῦ περιγενέσθαι σοφῶν, 5 ρητόρων, φιλοσόφων, βασιλέων, δήμων, ἰδιῶται τυγχάνοντες, καὶ μηδὲν τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐπιφερόμενοι. Οὐχ ἢ τυχοῦσα δὲ αὕτη παράκλησις τε καὶ καύχησις τοῦ συνειδέναί ἐαυτοῖς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη δυνάμει ἐκέχρητο, ἀλλὰ θείᾳ χάριτι πάντα κατώρθουν. «Ἐν τῷ κόσμῳ». Οὕτως οὐκ ἐν Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ παντα- 10 χοῦ τῆς οἰκουμένης. «Περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς». Τί «περισσοτέρως πρὸς ὑμᾶς»; «Ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν». Καὶ γὰρ σημεῖα καὶ θαύματα παρ' ὑμῖν ἐπεδειξάμεθα, καὶ πλείονα ἀκρίβειαν καὶ βίον ἄληπτον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χάριν Θεοῦ καλεῖ, καὶ τὰ οἰκεῖα κατορθώματα αὐτῇ λογιζόμενος. Ἐκεῖ γὰρ καὶ τὰ σκάμ- 15 ματα ὑπερέβη, ἀδάπανον τιθεὶς τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ τὸ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν φείδεσθαι.

«Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγγετο ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ ἔδοξεν ἑαυτῷ μαρτυρεῖν, ὅπερ ἦν φορτικόν, πάλιν αὐτοῦς παράγει 20 μάρτυρας τῶν λεγομένων. Μὴ γάρ τις νομιζέτω πραγμάτων εἶναι κόμπον τὰ λεγόμενα, φησί· ταῦτα γὰρ ὑμῖν δηλοῦμεν, ἃ αὐτοὶ ὑμεῖς ἴστε· καὶ ὅτι οὐ ψευδόμεθα, πρὸ τῶν ἄλλων ἂν ἡμῖν μαρτυρήσετε. Ἄναγινώσκοντες γὰρ ἐπιγινώσκετε, ὅτι ἃ σύνιστε ἡμῖν ἐν τοῖς ἔργοις, ταῦτα καὶ ἐν τοῖς γράμμασι λέγομεν· καὶ οὐκ ἐναντιοῦται 25 ὑμῶν ἢ μαρτυρία ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ συνάδει τῇ ἀναγνώσει ἢ γνῶσις, ἣν προλαβόντες εἶχετε περὶ ἡμῶν. «Καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους». Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀκοῆς ἴστε, φησί, τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς πείρας. Τό δέ, «ἀπὸ μέρους», μετριάζων εἶπεν. Ἔθος γὰρ αὐτῷ τοῦτο, ἐπειδὴν μέγα τι φθέγγεται κατεπειγούσης ἀνάγκης (οὐδὲ γὰρ ἄλλως αὐτὸ ποιεῖ), ταχέως συστέλλειν πάλιν

καὶ νοιώθει ντροπὴ γι' αὐτό. «Ἄλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε μέσα στὸν κόσμος». Τί σημαίνει, «μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»; Δείχνοντας μὲ τὰ θαύματα τὴ δοσμένη σ' ἐμᾶς ἀπ' αὐτὸν σοφία καὶ δύναμη, μὲ τὸ νὰ νικοῦμε τοὺς σοφοὺς, τοὺς ρήτορες, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς βασιλεῖς, τὰ πλήθη, ἐνῶ εἴμαστε ἰδιῶτες καὶ μὴ ἔχοντας τίποτε ἀπὸ τὴν ἐξωχριστιανικὴ σοφία. Δὲν ἦταν τυχαία αὐτὴ ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ καύχησις ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴ γνώση, ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦσαν ἀνθρώπινη δύναμη, ἀλλ' ὅλα τὰ κατόρθωναν μὲ τὴ θεία χάρη. «Μέσα στὸν κόσμος». Τέτοια ἦταν ἡ συναστροφή μας ὄχι μόνο στὴν Κόρινθο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. «Καὶ πολὺ περισσότερο ἀνάμεσα σὲ σᾶς». Τί σημαίνει «πολὺ περισσότερο ἀνάμεσα σὲ σᾶς»; «Μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε ἀνάμεσά σας». Καθόσον ἐπιδειξαμε σὲ σᾶς σημεῖα καὶ θαύματα καὶ περισσότερο ὀρθὸ καὶ ἀνεπίληπτο βίον. Καθόσον καὶ αὐτὸ τὸ ὀνομάζει χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀποδίδοντας καὶ τὰ δικά του κατορθώματα σ' αὐτήν. Γιατὶ ἐκεῖ ὑπερέβηκε καὶ τὰ σκάμματα, προσφέροντας δωρεάν τὸ εὐαγγέλιον, σεβόμενος τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τους.

«Γιατὶ δὲ σᾶς γράφουμε ἄλλα, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ διαβάσετε καὶ τὰ γνωρίζετε πολὺ καλά». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε μεγάλα λόγια γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ φάνηκε ὅτι δίνει μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτό του, πράγμα ποὺ ἦταν ἐνοχλητικόν, πάλι παρουσιάζει αὐτοὺς μάρτυρες τῶν λεγομένων. Ἄς μὴ νομίζει δηλαδὴ κανεὶς, λέγει, ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι κομπασμός· γιατί αὐτὰ σᾶς ἀποκαλύπτομε, τὰ ὅποια γνωρίζετε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι· καὶ ὅτι δὲν λέμε ψέματα πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ μπορούσατε σεῖς νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσετε. Γιατὶ διαβάζοντας τὶς ἐπιστολὰς θὰ γνωρίσετε πολὺ καλά, ὅτι αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἔργα μας, αὐτὰ λέμε καὶ στὰ γράμματα· καὶ δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση ἡ μαρτυρία σας μὲ τὶς ἐπιστολὰς, ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀνάγνωσις αὐτῶν ἢ γνώσις, ποὺ εἶχατε γιὰ μᾶς ἀπὸ πρὶν. «Καθὼς ἐν μέρει μᾶς γνωρίσατε». Γιατὶ, λέγει, δὲ γνωρίσατε ἐξ ἀκοῆς τὰ σχετικὰ μὲ μᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ προσωπικὴ πείρα. Τὸ «ἐν μέρει» τὸ εἶπε ἀπὸ μετριοφροσύνη. Γιατὶ συνηθίζει αὐτὸς νὰ τὸ κάμνει αὐτό, ὅταν ὑπάρχει ἐπείγουσα ἀνάγκη γιὰ νὰ πεῖ κάτι τὸ μεγάλο (γιατὶ

τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὄγκον βουλόμενος. «Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε».

2. Εἶδες πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ μέλλοντα πιστούμενον, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ
5 δυνάμεως; Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀπεφήνατο, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ἔρριψε καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα. «Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὑποτέμνεται φθόνον, μεριστὰς αὐτοὺς καὶ κοινωνοὺς ποιήσας τῆς δόξης τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων.
10 Οὐ γὰρ μέχρις ἡμῶν ἔστηκεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑμᾶς διαβαίνει, καὶ πάλιν ἀφ' ὑμῶν εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπῆρεν ἑαυτόν, καὶ τῶν παρελθόντων παρέσχεν ἀπόδειξιν, καὶ τὰ μέλλοντα ἐνεγγυήσατο, ὥστε μὴ ἐπισκῆψαι τοὺς ἀκούοντας ὡς μεγαληγοροῦντι, μηδὲ εἰς βασκανίαν, ὅπερ ἔφην, ἐξενεχθῆναι, κοινοῖ τὸ καύχημα, καὶ αὐτῶν εἶναί
15 φησι, τὸν τῶν ἐγκωμίων στέφανον τοῦτον. Ἄν γὰρ τοιοῦτοι φανῶμεν, φησὶν, ὁ ἔπαινος ἡμῶν, ὑμῶν ἢ δόξα· ὥσπερ οὖν καὶ ὑμῶν εὐδοκιμούντων ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα καὶ σκιρτῶμεν καὶ στεφανούμεθα. Πάλιν κἀνταῦθα πολὺ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ δι' ὧν εἴρηκεν ἐπιδείκνυται. Οὐ γὰρ ὡς διδάσκαλος μαθηταῖς, ἀλλ' ὡς μα-
20 θητῆς μαθηταῖς ὁμοτίμοις διαλεγόμενος, οὕτως ἐξισάζει τὸν λόγον.

Καὶ θεὰ πῶς αὐτοὺς ὑψηλοὺς ποιεῖ, καὶ φιλοσοφίας πληροῖ, παραπέμπων ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ. Μὴ γάρ μοι τὰ παρόντα εἶπητε, φησί, τουτέστι, τὰ ὄνειδη, τὰς λοιδορίας, τὰ σκώμματα τὰ παρὰ τῶν πολλῶν, οὐδὲν γὰρ μέγα τὰ ἐνταῦθα, οὔτε τὰ χρηστὰ οὔτε τὰ
25 λυπηρά, οὐ τὰ σκώμματα, οὐ τὰ ἐγκώμια τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀναμνήσθητέ μοι τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβεραῆς καὶ φρικώδους, ἐν ἧ πάντα ἀνακεκαλυμμένα. Τότε γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν ὑμῖν καὶ ὑμεῖς ἐν ἡμῖν καλλωπισθήσεσθε, ὅταν καὶ ὑμεῖς φαίνησθε τοιούτους ἔχοντες διδασκάλους, μηδὲν ἀνθρώπινον διδάσκοντας, μηδὲ πονηρίᾳ συνεζηκότας, μηδὲ λαβὴν τινα δεδωκότας, καὶ ἡμεῖς

αὐτὸ δὲν τὸ κάνει διαφορετικά), ἐπιδιώκοντας καὶ πάλι ἀμέσως νὰ περιορίσει τὸν ὄγκο τῶν λεγομένων. «Ἐλπίζω ὁμως ὅτι μέχρι τέλους θὰ τὰ γνωρίσετε πάρα πολὺ καλά».

2. Εἶδες πάλι πὺ ἐπιβεβαιώνει τὰ μελλοντικὰ ἀπὸ τὰ περασμένα, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ περασμένα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ; Γιατὶ δὲν τὸ εἶπε ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀπέδωσε σ' αὐτὸν καὶ στὴν ἐλπίδα σ' αὐτόν. «Γιατὶ εἴμαστε καύχημά σας, ὅπως καὶ σεῖς δικό μας, κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐδῶ ἀπομακρύνει τὸ φθόνο ἀπὸ τὰ λεγόμενα, καθιστώντας αὐτοὺς μετόχους καὶ κοινωνοὺς τῆς δόξας τῶν κατορθωμάτων του. Γιατὶ ἡ δόξα μας δὲν περιορίζεται μόνον σὲ μᾶς, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ σὲ σᾶς, καὶ πάλι ἀπὸ σᾶς ἔρχεται σὲ μᾶς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐξύψωσε τὸν ἑαυτό του παρέχοντας ἀπόδειξη γιὰ τὰ περασμένα, καὶ ἔδωσε ἐγγύηση καὶ γιὰ τὰ μέλλοντα, γιὰ νὰ μὴ δώσει στοὺς ἀκροατὲς τὴν ἐντύπωση ὅτι καυχιέται, οὔτε νὰ φθάσει, ὅπως εἶπα, σὲ φθόνο, κάμνει κοινὸ τὸ καύχημα, καὶ λέγει ὅτι αὐτὸ τὸ στεφάνι τῶν ἐγκωμίων εἶναι καὶ δικό τους. Γιατὶ, λέγει, ἂν φανοῦμε τέτοιοι, ὁ ἔπαινος εἶναι δικός μας, ἐνῶ ἡ δόξα δική σας· ὅπως πάλι βέβαια καὶ ὅταν εὐδοκιμεῖτε ἐσεῖς γεμίζουμε ἐμεῖς ἀπὸ ἀγαλλίαση καὶ σκιρτοῦμε ἀπὸ χαρὰ καὶ στεφανωνόμαστε. Πάλι καὶ ἐδῶ δείχνει μὲ ὅσα εἶπε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ταπεινοφροσύνη του. Γιατὶ δὲ συνομιλεῖ σὰν δάσκαλος μὲ τοὺς μαθητὲς, ἀλλὰ σὰν μαθητὴς μὲ ἰσότιμους μαθητὲς, ἐξισώνοντας ἔτσι μὲ τὸ λόγο.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἐξύψώνει αὐτοὺς καὶ τοὺς γεμίζει ἀπὸ φιλοσοφία, παραπέμποντάς τους σ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Γιατὶ, λέγει, μὴ μοῦ πεῖτε τὰ παρόντα, δηλαδὴ, τοὺς ὄνειδισμούς, τὶς κακολογίες, τὶς κοροϊδίες τῶν πολλῶν· καθόσον ἐδῶ κανένα δὲν εἶναι μεγάλο, οὔτε τὰ καλὰ οὔτε τὰ λυπηρά, οὔτε οἱ χλευασμοί, οὔτε οἱ ἔπαινοι ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ θυμηθεῖτε, σᾶς παρακαλῶ, τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴ φοβερὴ καὶ φρικώδη, κατὰ τὴν ὁποῖα ὅλα εἶναι φανερωμένα. Τότε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς θὰ χαροῦμε γιὰ σᾶς καὶ σεῖς γιὰ μᾶς, ὅταν καὶ σεῖς θὰ φαίνεσθε νὰ ἔχετε τέτοιους δασκάλους, πὺ δὲ διδάσκουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, οὔτε ἔζησαν μὲ τὴν κακία, οὔτε ἔδωσαν κάποια ἀφορμὴ, καὶ ἐμεῖς ἔχοντας τέτοιους

τοιούτους ἔχοντες μαθητάς, μηδὲν ἀνθρώπινον πάσχοντας, μηδὲ σαλευομένους, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας πάντα ὑποδεχομένους, καὶ μηδαμόθεν παραλογιζομένους. Καὶ νῦν μὲν γὰρ ταῦτα δῆλα τοῖς νοῦν ἔχουσι, τότε δὲ πᾶσιν. Ὡστε, εἰ καὶ θλιβόμεθα νῦν, οὐ μικρὰν
 5 καὶ ταύτην ἔχομεν παραμυθίαν· νῦν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότητος, τότε δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκλάμψεως αὐτῆς. Νῦν μὲν γὰρ τὸ συνειδὸς ἡμῶν οἶδεν, ὅτι χάριτι Θεοῦ πάντα ποιούμεν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε καὶ εἴσεσθε, τότε δὲ καὶ πάντες μαθήσονται ἄνθρωποι καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ ὑμῶν, καὶ ὄψονται δι' ἀλλήλων ἡμᾶς δοξαζομένους.
 10 Ἴνα γὰρ μὴ δόξη μόνος αὐτὸς εἶναι λαμπρὸς ἀπὸ τῆς καυχήσεως, καὶ αὐτοῖς δίδοσιν αἰτίαν τοῦ καυχήματος, καὶ ἀπάγει τῶν παρόντων λυπηρῶν. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς παρακλήσεως ἐποίησεν, εἰπὼν, ὅτι 'δι' ὑμᾶς παρακαλούμεθα', τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, 'δι' ὑμᾶς καυχώμεθα', λέγων, ὡσπερ καὶ ὑμεῖς δι' ἡμᾶς, πανταχοῦ κοινω-
 15 νοὺς αὐτοῦς ποιῶν ἀπάντων, τῆς παρακλήσεως, τῶν παθημάτων, τῆς σωτηρίας τῆς αὐτοῦ· καὶ γὰρ τὴν σωτηρίαν ταύτην ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν λογίζεται· «συνυπουργούντων γὰρ ὑμῶν τῇ δεήσει», φησὶν, «ἐρρύσατο ἡμᾶς ὁ Θεός».

Οὕτω δὴ καὶ τὰ καυχήματα κοινὰ τίθησιν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ
 20 φησιν, «ἰδότες ὅτι, ὡσπερ κοινωνοὶ ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν. Καὶ ταύτη τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην πρότερον πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν». Ποία πεποιθήσει; Τῷ σφόδρα θαρρεῖν ὑμῖν, τῷ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν, τῷ καύχημα ὑμῶν εἶναι, τῷ
 25 σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπᾶν, τῷ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναί πονηρόν, τῷ πεποιθέναι ὅτι πάντα πνευματικὰ παρ' ἡμῖν, καὶ ὑμᾶς τούτων μάρτυρας ἔχειν. «Ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν». Καὶ μὴν τούναντίον ἐπηγγείλατο ἐν τῇ προτέρᾳ, οὕτω λέγων· «ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι». Πῶς οὖν ἐνταῦθα τάναντία φησὶν; Οὐ

μαθητὲς ποὺ δὲν παθαίνουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, οὔτε σαλεύονται, ἀλλὰ μὲ προθυμία ὅλα τὰ δέχονται, καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲν φθάνουν στὸν παραλογισμό. Καὶ τώρα βέβαια αὐτὰ εἶναι φανερὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν νοῦ, τότε ὅμως σ' ὅλους. Ὡστε, ἂν καὶ θλιβόμαστε τώρα, δὲν εἶναι μικρὴ παρηγοριὰ καὶ αὐτὴ ποὺ ἔχομε· τώρα βέβαια ἀπὸ τὴ συνείδηση, ἐνῶ τότε καὶ ἐκείνη ποὺ θὰ πηγάζει ἀπὸ τὴ λαμπρότητα αὐτὴ. Γιατὶ τώρα ἡ συνείδησή μας γνωρίζει, ὅτι ὅλα τὰ κάμνομε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ σεῖς τὸ γνωρίζετε καὶ θὰ τὸ γνωρίσετε, τότε ὅμως καὶ ὅλοι θὰ μάθουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ δικά μας καὶ τὰ δικά σας καὶ θὰ δοῦν ἐμᾶς νὰ δοξαζόμαστε ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Γιατί, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι μόνο αὐτὸς εἶναι λαμπρὸς ἀπὸ τὴν καύχηση, δίνει καὶ σ' αὐτοὺς αἰτία τοῦ καυχήματος καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ παρόντα λυπηρά. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε στὴν περίπτωση τῆς παρηγοριᾶς, λέγοντας, 'ἐξ αἰτίας σας παρηγούμαστε', αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ, λέγοντας, 'ἐξ αἰτίας σας καυχόμαστε', ὅπως ἀκριβῶς καὶ σεῖς ἐξ αἰτίας μας, παντοῦ κάμνοντάς τους κοινωνοὺς ὅλων, τῆς παρηγοριᾶς, τῶν παθημάτων, τῆς σωτηρίας τῆς δικῆς του· καθόσον τὴ σωτηρία αὐτὴ τὴ θεωρεῖ ἀποτέλεσμα τῶν εὐχῶν αὐτῶν· γιατί λέγει, «μᾶς ἔσωσε ὁ Θεὸς βοηθώντας καὶ σεῖς μὲ τίς προσευχάς σας».

Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ καυχήματα τὰ παρουσιάζει κοινά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «γνωρίζοντας ὅτι, ὅπως εἴστε κοινωνοὶ τῶν παθημάτων, ἔτσι εἴστε καὶ τῆς παρηγοριᾶς», ἔτσι καὶ ἐδῶ, «εἴμαστε καυχήματά σας, ὅπως καὶ σεῖς δικό μας. Καὶ μὲ τὴν πεποίθηση αὐτὴ ἤθελα νὰ ρθῶ προηγουμένως σὲ σᾶς». Μὲ ποιά πεποίθηση; Μὲ τὴ μεγάλη ἐμπιστοσύνη πρὸς ἐσᾶς, μὲ τὴν καύχηση μου γιὰ σᾶς, μὲ τὸ νὰ εἴμαστε τὸ καυχήματά σας, μὲ τὸ ὅτι σᾶς ἀγαποῦμε ὑπερβολικά, μὲ τὸ ὅτι τίποτε τὸ πονηρὸ δὲν ὑπάρχει στὴ συνείδησή μας, μὲ τὸ ὅτι πιστεύομε ἀπόλυτα ὅτι ὅλα σὲ μᾶς εἶναι πνευματικά καὶ ἔχομε μάρτυρες αὐτῶν ἐσᾶς. «Ἦθελα νὰ ρθῶ πρὸς ἐσᾶς καὶ διερχόμενος ἀπὸ σᾶς νὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία». Καὶ βέβαια τὸ ἀντίθετο ὑποσχέθηκε στὴν προηγούμενη ἐπιστολή, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «θὰ ἔρθω πρὸς ἐσᾶς ὅταν περάσω τὴ Μακεδονία· γιατί τώρα ἐπισκέπτομαι τὴ Μακεδονία»³. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ λέγει τὰ ἀντίθετα;

τὰ ἐναντία φησίν, ἄπαγε· ταῦτα γὰρ ἐναντία μὲν ἔστιν οἷς ἔγραψεν, οὐκ ἐναντία δὲ οἷς ἐβούλετο. Διὸ καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔγραψα δι' ὑμῶν ἀπελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ', «ἐβουλόμην». Εἰ γὰρ καὶ οὐχ οὕτως ἔγραψα, φησίν, ἀλλ' ὁμῶς ἐσπούδαζον καὶ ἐβουλόμην καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ βουληθῆναι ὑστερῆσαι τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι καὶ φθάσαι αὐτὴν ἠθέλησα. «Ἴνα δευτέραν χάριν ἔχητε». Τί ἐστι, «δευτέραν»; Ἴνα διπλὴν χάριν ἔχητε, καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας. Χάριν δὲ ἐνταῦθα τὴν χαρὰν λέγει. «Καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Τοῦτο οὖν βουλόμενος, μὴ τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην;».

3. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐξ εὐθείας ἀποδύεται τὸ ἔγκλημα τὸ ἐκ τῆς μελλήσεως καὶ τῆς ἀπουσίας. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἦλθον; ἄρα ὡς κοῦφος καὶ εὐρίπιστος; τοῦτο γὰρ ἐστι, «μὴ τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην;». Οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ τί; «Ὅτι ἃ βουλευόμεαι, οὐ κατὰ σάρκα βουλευόμεαι». Τί ἐστιν, «οὐ κατὰ σάρκα»; Οὐ σαρκικῶς βουλευόμεαι. «Ἴνα ἢ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ». Ἄλλ' ἔτι καὶ τοῦτο ἀσαφές. Τί οὖν ἐστιν ὃ φησιν; Ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ τοῖς παροῦσι προσηλωμένος καὶ ἐν τούτοις διαπαντὸς ὢν, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἐκτὸς τυγχάνων, πανταχοῦ ἀπιέναι δύναται, καὶ πλανᾶσθαι ὅπου βούλεται· ὁ δὲ ὑπηρέτης τοῦ Πνεύματος καὶ ὑπ' ἐκείνου ἀγόμενος καὶ περιηγόμενος, οὐ δύναται κύριος εἶναι τῆς ἑαυτοῦ γνώμης πανταχοῦ, τῆς ἐκεῖθεν ἐξουσίας ἐξαρτήσας αὐτήν· ἀλλὰ τοιοῦτον ὑπομένει, οἷον ἂν εἰ δοῦλος εὐδοκιμῶν, καὶ πανταχοῦ περιελκόμενος ὑπὸ τῶν δεσποτικῶν ἐπιταγμάτων, καὶ οὐκ ἔχων ἐξουσίαν ἑαυτοῦ, οὐδὲ ἀναπνεῦσαι δυνάμενος οὐδὲ μι-

Δὲ λέγει τὰ ἀντίθετα, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· γιατί αὐτὰ εἶναι βέβαια ἀντίθετα μὲ ἐκεῖνα πού ἔγραψε, ὄχι ἀντίθετα ὁμως μὲ ἐκεῖνα πού ἠθελε. Γι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε, 'σᾶς ἔγραψα ὅτι διερχόμενος ἀπὸ σᾶς θὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία', ἀλλὰ «ἠθελα». Γιατί, ἂν καὶ δὲν σᾶς ἔγραψα αὐτό, λέγει, ἀλλ' ὁμως προσπαθοῦσα καὶ ἠθελα καὶ πρὶν ἔρθω πρὸς ἐσᾶς· τόσο πολὺ ἀπεῖχα ἀπὸ τὸ νὰ θελήσω νὰ καθυστερήσω τὴν πραγματοποίηση τῆς ὑποσχέσεως, γιατί θέλησα καὶ νὰ τὴν πραγματοποιήσω. «Γιὰ νὰ ἔχετε διπλὴ χαρά». Τί σημαίνει, «δεύτερη»; Γιὰ νὰ ἔχετε διπλὴ χάρη καὶ ἐκείνην πού προέρχεται ἀπὸ τὰ γράμματα, καὶ ἐκείνην πού προέρχεται ἀπὸ τὸν ἔρχομό μου σὲ σᾶς. Χάρη ἐδῶ ὀνομάζει τὴν χαρά. «Καὶ διερχόμενος ἀπὸ σᾶς νὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία, καὶ πάλι ἀπὸ τὴ Μακεδονία νὰ ρθῶ πρὸς ἐσᾶς καὶ μὲ τὰ κατευόδια τὰ δικά σας νὰ μεταβῶ στὴν Ἰουδαία. Ἐπιθυμώντας λοιπὸν αὐτό, μήπως ἄραγε τὰ σκέφθηκα αὐτὰ μὲ πολλὴ ἐπιπολαιότητα;».

3. Ἐδῶ λοιπὸν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀποκρούει τὴν κατηγορία τῆς καθυστερήσεως καὶ τῆς ἀπουσίας. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἠθελα νὰ ρθῶ πρὸς ἐσᾶς· γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν δὲν ἦρθα; ἄραγε ἐνεργώντας σὰν ἐλαφρόμυαλος καὶ ἐπιπόλαιος; γιατί αὐτὸ σημαίνει, «μήπως ἄραγε σκέφθηκα κάτι μὲ ἐλαφρότητα;» Καθόλου· ἀλλὰ γιατί; «Ἐπειδὴ ἐκεῖνα πού σκέπτομαι, δὲν τὰ σκέπτομαι σὰν κοσμικὸς ἄνθρωπος». Τί σημαίνει, «ὄχι κατὰ σάρκα»; Δὲν τὰ σκέπτομαι σὰν κοσμικὸς ἄνθρωπος. «Γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸ πού θὰ πῶ ναί, ναί, καὶ αὐτὸ πού θὰ πῶ· ὄχι, ὄχι;». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμα ἀσαφές. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πού λέγει; Ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, δηλαδή, ἐκεῖνος πού εἶναι προσηλωμένος στὰ παρόντα καὶ ζεῖ πάντα μέσα σ' αὐτά, βρισκόμενος ἔξω ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, μπορεῖ παντοῦ νὰ πάει καὶ νὰ περιπλανιέται ὅπου θέλει· ὁ ὑπηρέτης ὁμως τοῦ Πνεύματος, πού ὀδηγεῖται ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ μεταφέρεται, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κύριος τῆς γνώμης του παντοῦ, ἀφοῦ ἐξάρτησε αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνη, ἀλλὰ παθαίνει κάτι παρόμοιο μὲ τὸν δούλο ἐκεῖνο πού, ἐνῶ ἐκτελεῖ τὴν ὑπηρεσία του μὲ μεγάλη προθυμία καὶ ὑπακοή, καὶ παντοῦ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τὰ προστάγματα τοῦ κυρίου του, μὴ ἔχοντας δική του

κρόν, ἐπαγγέλλοιτό τινα τοῖς συνδούλοις, εἶτα τῷ δεσπότη τάναν-
 τία δοκοῦντα, μὴ ἀνύοι τὰ ἀπηγγελμένα. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι «οὐ
 κατὰ σάρκα βουλευόμεαι», καὶ οὐκ εἰμι τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκτὸς
 κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐξουσίαν ἔχω βαδίζειν ὅπου βούλομαι. Καὶ γὰρ
 5 ὑπόκειμαι δεσποτεία τῇ τοῦ Παρακλήτου καὶ ἐπιτάγμασι, καὶ ταῖς
 ἐκείνου ψήφοις ἄγομαι καὶ περιάγομαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθην
 ἐλθεῖν· οὐ γὰρ ἔδοξεν τῷ Πνεύματι. Ὁ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι πολ-
 λαχοῦ γέγονεν· ἀλλαχοῦ γὰρ προηρημένον ἐλθεῖν, τὸ Πνεῦμα ἀλλα-
 χοῦ βαδίζειν ἐκέλευεν. Ὡστε οὐ τῆς ἐμῆς ἐλαφρίας, τουτέστι, κου-
 10 φότητος, τὸ μὴ ἐλθεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Πνεύματος, ὑποκείμενον
 ἐκείνῳ πείθεσθαι.

Εἶδες πάλιν αὐτοῦ τὸ σύνηθες θεώρημα; Ἀφ' ὧν ἐνόμιζον
 αὐτὸν δεικνύναι σαρκικῶς βουλευόμενον, ἐκ τοῦ μὴ πληρῶσαι τὴν
 ὑπόσχεσιν, ἐκ τούτου δείκνυσι μάλιστα πνευματικῶς βεβουλευμέ-
 15 νον, καὶ τούναντίον σαρκικῶς βουλευέσθαι. Τί οὖν, φησίν; οὐ μετὰ
 τοῦ Πνεύματος ἐπηγγείλατο; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ καὶ ἤδη εἶπον, ὅτι
 οὐ πάντα προήδει Παῦλος τὰ μέλλοντα καὶ συμφέροντα. Διὰ δὲ
 τοῦτο ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ φησίν, «ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε οὐ ἔαν
 πορεύωμαι», δεδοικῶς αὐτὸ τοῦτο, μὴ εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰπών,
 20 ἀναγκασθῆ ἑτέρωθι ἀπελθεῖν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἀπέτυχε, λέγει
 αὐτό, «καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν». Ὁ μὲν γὰρ
 ἦν ἀγάπης, τίθησι, τὸ ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς, ὃ δὲ οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς
 ἦν, τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οὐκέτι καὶ τοῦτο προστίθησι
 διωρισμένως. Ἐπειδὴ δὲ ἐλήλεγκται, ἐνταῦθα θαρρῶν λέγει λοι-
 25 πόν, ὅτι «εἰς τὴν Ἰουδαίαν». Καὶ τοῦτο δὲ συμφερόντως ἐγίνετο,
 ἵνα μὴ τις αὐτῶν μείζονα περὶ αὐτὸν τῆς ἀξίας ὑπόνοιαν ἔχη. Εἰ
 γὰρ καὶ τούτων ὄντων θύειν αὐτοῖς ἐβούλοντο ταύρους, ποῦ οὐκ ἂν

ἐξουσία, καὶ μὴ μπορώντας ν' ἀναπνεύσει οὔτε μιὰ στιγμή, ὅμως ἔφθανε στὸ σημεῖο νὰ ὑποσχεθεῖ κάτι σὲ κάποιο σύνδουλό του, ἀλλὰ στὴ συνέχεια δὲν κατόρθωνε νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνα ποὺ ὑποσχέθηκε, ἐπειδὴ ὁ κύριός του θέλησε κάτι τὸ ἀντίθετο. Αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ λέγοντας, «δὲν σκέπτομαι σὰν κοσμικὸς ἄνθρωπος», καὶ δὲν βρίσκομαι ἔξω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Πνεύματος, οὔτε ἔχω ἐξουσία νὰ πηγαίνω ὅπου θέλω. Γιατὶ βρίσκομαι κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Παρακλήτου καὶ μὲ τίς ἀποφάσεις ἐκείνου ὀδηγοῦμαι καὶ μεταφέρομαι παντοῦ. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσα νὰ ρθῶ· γιατί δὲν κρίθηκε σκόπιμο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε σὲ πολλὰς περιπτώσεις καὶ στὶς Πράξεις· γιατί ἄλλοῦ ἤθελε νὰ πάει, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἄλλοῦ τὸν πρόσταζε νὰ μεταβεῖ. Ἐπομένως δὲν ὀφείλεται στὴ δική μου ἐλαφρότητα, δηλαδὴ στὴν ἐπιπολαιότητα, τὸ ὅτι δὲν ἦρθα, ἀλλὰ στὸ Πνεῦμα, ποὺ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούω σ' ἐκεῖνο.

Εἶδες πάλι τὴ συνηθισμένη αὐτοῦ σκέψη; Ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ νόμιζαν ὅτι αὐτὸς σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ κοσμικά, ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν πραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεση, ἀπὸ αὐτὸ πρὸ πάντων δείχνει ὅτι σκέπτεται πνευματικὰ καὶ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι οἱ κοσμικοὶ ἄνθρωποι. Τί λοιπὸν, λέγει; δὲν ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση καθοδηγούμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα; Καθόλου· καθόσον καὶ προηγουμένως εἶπα, ὅτι ὁ Παῦλος δὲν προγνώριζε ὅλα τὰ μέλλοντα καὶ συμφέροντα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν στὴν πρώτη ἐπιστολὴ λέγει, «γιὰ νὰ μὲ ἀποστείλετε σεῖς μὲ τίς εὐχές σας ἐκεῖ ποὺ πρόκειται νὰ μεταβῶ»⁴, φοβούμενος ἀκριβῶς αὐτό, μήπως λέγοντας στὴν Ἰουδαία, ἀναγκασθεῖ νὰ μεταβεῖ ἄλλοῦ· ἐνῶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ἀπέτυχε, λέγει αὐτό, «καὶ ν' ἀποσταλῶ μὲ τίς εὐχές σας στὴν Ἰουδαία». Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἦταν δεῖγμα ἀγάπης, τὸ νὰ ρθεῖ πρὸς αὐτούς, τὸ λέγει, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν ἐνδιέφερε καθόλου αὐτούς, τὸ νὰ μεταβεῖ στὴν Ἰουδαία, δὲν τὸ λέγει καὶ αὐτὸ καθορισμένα. Ἐπειδὴ ὅμως δέχθηκε κατηγορίες, ἐδῶ πλέον μὲ θάρρος λέγει, «νὰ σταλῶ μὲ τίς εὐχές σας στὴν Ἰουδαία». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ γινόταν πρὸς τὸ συμφέρον τους, γιὰ νὰ μὴ σκέπτεται κάποιος ἀπ' αὐτούς γι' αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀξία του. Γιατί, ἐάν, καὶ ἐνῶ συνέβαιναν αὐτά, ἤθελαν νὰ θυσιάσουν

ἐξώκειλαν ἀσεβείας, εἰ μὴ πολλὰ δείγματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθε-
 νείας παρείχοντο; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὰ μέλλοντα πάντα οὐκ ᾔδει,
 ὅπου καὶ ἐν εὐχαῖς πολλαχοῦ τὸ συμφέρον ἀγνοεῖ; Τὸ γάρ, «τί προσ-
 ευξόμεθα», φησί, «καθὸ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν». Καὶ οὐ λέγει τοῦτο
 5 μόνον, ἵνα δόξη μετριάζειν, ἀλλὰ καὶ δείκνυσι, ποῦ τὸ συμφέρον ἐν
 εὐχαῖς ἠγνόησε. Ποῦ τοίνυν ἠγνόησεν; Ἦνίκα παρεκάλει τῶν πει-
 ρασμῶν ἀπαλλαγῆναι, λέγων, «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγε-
 λος σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ. Ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκά-
 λεσα, καὶ εἶπέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν
 10 ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Εἶδες πῶς οὐκ ἔγνω τὰ συμφέροντα αἰτῆσαι;
 Διὸ οὐδὲ ἔλαβε, καὶ πολλάκις αἰτήσας.

«Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένε-
 το ναὶ καὶ οὐ». Καλῶς ἀντίθεσιν ἀνακύπτουσαν καταλύει. Εἰ γὰρ
 ὑποσχόμενος, φησί, παραγίνεσθαι ὑπερέθου, καὶ οὐκ ἔστι παρὰ σοὶ
 15 ναὶ ναί, καὶ οὐ οὐ, ἀλλὰ νῦν ἂ λέγεις ἀνατρέπεις μετὰ ταῦτα, ὥσπερ
 ἐπὶ τῆς σῆς ἐπιδημίας ἐποίησας, οὐαὶ ἡμῖν, μήποτε καὶ ἐν τῷ
 κηρύγματι τοῦτο γέγονεν. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα ἐννοῶσι, μηδὲ θορυ-
 βῶνται, φησί· «πιστὸς δὲ ὁ Θεός ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς
 οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ». Ἐν γὰρ τῷ κηρύγματι, φησί, τοῦτο οὐκ
 20 ἐγένετο, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς ἀποδημίαις μόνον. Ἐν δὲ τῷ
 κηρύγματι μένει βέβαια καὶ ἀκίνητα ἅπερ εἰρήκαμεν. «Λόγον» γὰρ
 ἐνταῦθα τὸ κήρυγμα καλεῖ. Εἶτα ἀπόδειξιν ἀναντίρρητον παρέχει
 τούτου, εἰς τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἀνάγων. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἡ
 ὑπόσχεσις τῆς παρουσίας ἐμῆ ἦν, καὶ ἐγὼ οἴκοθεν ἐπηγγειλάμην
 25 ἐκεῖνο, τὸ δὲ κήρυγμα οὐκ ἐμὸν οὐδὲ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ·
 τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀμήχανον διαψεύσασθαι· διὸ καὶ ἔφη, «πιστὸς δὲ ὁ
 Θεός», τουτέστιν, ἀληθής. Μὴ τοίνυν ὑποπτεύετε τὰ ἐκείνου· οὐδὲν

ταύρους γι' αὐτούς, σὲ ποιό μέγεθος ἀσέβειας δὲν θὰ παρασύρονταν, ἐὰν δὲν δίνονταν πολλὰ δείγματα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας; Καὶ τί ἀπορεῖς, ἐὰν δὲ γνώριζε ὄλα τὰ μέλλοντα, τῆ στιγμῆ πού σὲ πολλές περιπτώσεις καὶ στίς εὐχῆς ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον; Γιατί λέγει, «δὲ γνωρίζομε νὰ ζητήσουμε στὴν προσευχή μας αὐτὸ πού πρέπει». Καὶ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ μόνο γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι μετριόφρονας, ἀλλὰ καὶ δείχνει, σὲ ποιῆς προσευχῆς του ἀγνόησε τὸ συμφέρον. Σὲ ποιῆς λοιπὸν τὸ ἀγνόησε; Ὅταν τὸν παρακαλοῦσε ν' ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, λέγοντας, «μοῦ δόθηκε στὴ σάρκα μου ἓνα ἀγκάθι, ἄγγελος δηλαδὴ τοῦ σατανᾶ, γιὰ νὰ μὲ χαστουκίζει. Γι' αὐτὸ τὸ πράγμα παρακάλεσα τρεῖς φορές τὸν Κύριο, καὶ μοῦ εἶπε, σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου· γιατί ἡ δύναμή μου φαίνεται τελειότερη μέσα στὴν ἀδυναμία»⁵. Εἶδες πῶς δὲ γνώριζε νὰ ζητήσει ἐκεῖνα πού τὸν σενέφεραν; Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὸ ἔλαβε, ἂν καὶ πολλές φορές τὸ ζήτησε.

«Ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυρας ἀληθῆς, ὅτι τὸ κήρυγμά μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι». Πολὺ σωστὰ διαλύει τὴν ἀντίθεση πού προκύπτει. Γιατί, ἐάν, λέγει, ἔδωσες τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ ρθεῖς καὶ τὴν παρέβηκες, καὶ δὲν εἶναι σὲ σένα τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ ὄχι ὄχι, ἀλλὰ αὐτὰ πού λὲς τώρα, τὰ ἀνατρέπεις μετὰ, ὅπως ἔκαμες στὴν περίπτωση τοῦ ἐρχομοῦ σου ἐδῶ, ἀλλοίμονό μας, μήπως αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὸ κήρυγμα. Γιὰ νὰ μὴ σκέπτονται λοιπὸν αὐτά, οὔτε ν' ἀνησυχοῦν, λέγει, «Ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυρας ἀληθῆς, ὅτι τὸ κήρυγμά μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι». Γιατί αὐτό, λέγει, δὲν ἔγινε στὸ κήρυγμα, ἀλλὰ μόνο στίς ὁδοιπορίες καὶ τίς ἀποδημίες. Στὸ κήρυγμα παραμένουν σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητα ἐκεῖνα πού σᾶς εἶπαμε. Γιατί ἐδῶ «λόγο», ὀνομάζει τὸ κήρυγμα. Ἐπειτα δίνει ἀναντίρρητη ἀπόδειξη αὐτοῦ, ἀποδίδοντας τὸ πᾶν στὸ Θεό. Ἐκεῖνο πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἡ ὑπόσχεση τοῦ ἐρχομοῦ μου σὲ σᾶς ἦταν δική μου καὶ ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου τὸ ὑποσχέθηκα ἐκεῖνο, τὸ κήρυγμα ὅμως δὲν εἶναι δικό μου, οὔτε ἀνθρώπινο, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ διαψευσθοῦν τὰ τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ εἶπε, «πιστὸς ὁ Θεός», δηλαδὴ, ἀληθῆς. Μὴ λοιπὸν ἔχετε ὑποψίες γιὰ τὰ λεγόμενα ἐκείνου· γιατί δὲν ὑπάρχει

γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινον. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε «λόγον», ἐπάγει λοιπὸν δεικνὺς ποῖον λόγον φησί.

4. Ποῖος οὖν λόγος οὗτός ἐστιν; «Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Υἱός», φησίν, «ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέ-
5 ου», οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ». Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν χορὸν εἰσάγει τῶν διδασκάλων εἰς μέσον, ἀξιόπιστον κάντεῦθεν τὴν μαρτυρίαν ποιῶν, οὐ διὰ τῶν ἀκουσάντων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν διδασκάντων. Καίτοι μαθηταὶ ἦσαν, ἀλλὰ μετριάζων, ἐν τάξει διδασκάλων αὐτοὺς ἀριθμεῖ. Τί δέ ἐστιν, «οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ»; Οὐκ ἀνέτρε-
10 ψα, φησίν, ἃ πρότερον εἶπον ἐν τῷ κηρύγματι· οὐ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο διελέχθην ὑμῖν· τοῦτο γὰρ οὐκέτι πίστεως, ἀλλὰ πεπλανημένης διανοίας ἐστίν. «Ἀλλὰ ναὶ καὶ ἐν αὐτῷ γέγονε». Τουτέστιν, ἀπαρασάλευτος καὶ βέβαιος ὁ λόγος μένει. «Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ Ἀμήν, τῷ Θεῷ
15 πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν». Τί ἐστιν, «ὅσαι ἐπαγγελίαι Θεοῦ»; Πολλὰ τὸ κήρυγμα ὑπισχνεῖτο, καὶ αὐτοὶ τὰ πολλὰ ταῦτα ἐπηγγέλλοντο καὶ ἐκήρυττον. Καὶ γὰρ περὶ ἀναστάσεως διελέχθησαν, καὶ περὶ ἀναλήψεως, καὶ περὶ ἀφθαρσίας, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἐπάθλων καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων. Ταύτας οὖν τὰς ἐπαγγελίας
20 μένειν ἀκινήτους φησί, καὶ οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ ἐν αὐταῖς. Τουτέστιν, οὐ ποτὲ μὲν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ποτὲ δὲ ψευδῆ, καθάπερ ἢ ἐπιδημία ἢ ἐμῆ, ἀλλ' αἰεὶ ἀληθῆ. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῶν τῆς πίστεως δογμάτων καὶ τοῦ περὶ Χριστοῦ λόγου ἀγωνίζεται λέγων, «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυμά μου οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ», ἔπειτα
25 ὑπὲρ τῶν ὑποσχέσεων· «ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί». Εἰ δὲ ἃ ὑπέσχετο βέβαια καὶ δώσει πάντως, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐστὶ βέβαιος, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι νῦν μὲν ἔστι, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' αἰεὶ ἔστι, καὶ ὁ αὐτός ἐστι.

Τί δέ ἐστιν, «ἐν αὐτῷ τὸ ναί, καὶ τὸ ἀμήν»; Τὸ πάντως ἐσό-

σ' αὐτὰ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε «λόγο», προσθέτει στὴ συνέχεια τὴν ἐξήγηση, δείχνοντας ποιὸ λόγο ἐννοεῖ.

4. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ὁ λόγος; «Γιατὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ποὺ κηρύξαμε σὲ σᾶς ἡμεῖς, δηλαδὴ ἐγὼ καὶ ὁ Σιλουανὸς καὶ ὁ Τιμόθεος, δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι». Γι' αὐτὸ βέβαια ἀναφέρει καὶ τὴν ὁμάδα τῶν δασκάλων, κάμνοντας καὶ μ' αὐτὸ ἀξιόπιστη τὴ μαρτυρία, ὄχι μόνο μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ τὰ δίδαξαν. Ἄν καὶ βέβαια ἦταν μαθητές, ἀλλὰ ἀπὸ μετριοφροσύνη τοὺς ἀπαριθμεῖ στὴ θέση τῶν δασκάλων. Τί σημαίνει ὁμως, «δὲν ἔγινε ναὶ καὶ ὄχι»; Δὲν ἄλλαξα, λέγει, ἐκεῖνα ποὺ εἶπα προηγουμένως στὸ κήρυγμα· δὲν σᾶς εἶπα τὴ μιὰ φορὰ αὐτὸ καὶ τὴν ἄλλη ἐκεῖνο· γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα πίστεως, ἀλλὰ πλανημένης διάνοιας. «Ἀλλὰ τὰ λεγόμενα σ' αὐτὸ ἦταν ὅλα ναί». Δηλαδὴ ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος παραμένει ἀπαρασάλευτος καὶ σταθερός. «Γιατὶ ὅλες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ παραμένουν ναὶ καὶ δὲν παύουν νὰ εἶναι ἀληθινές, παρέχοντας διὰ μέσου μας δόξα στὸ Θεό». Τί σημαίνει, «ὅλες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ»; Πολλὰ ὑποσχόταν τὸ κήρυγμα, καὶ αὐτοὶ αὐτὰ τὰ πολλὰ τὰ ὑπόσχονταν καὶ τὰ κύρυτταν. Καθόσον μίλησαν γιὰ ἀνάστασι, γιὰ ἀνάληψη, γιὰ ἀφθαρσία, καὶ γιὰ τὰ μεγάλα ἔπαθλα καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ. Αὐτὲς λοιπὸν οἱ ὑποσχέσεις, λέγει, παραμένουν ἀμετακίνητες, καὶ δὲν ὑπῆρξε σ' αὐτὲς καὶ ναὶ καὶ ὄχι. Δηλαδὴ δὲν ἦταν ἄλλοτε ἀληθινὰ τὰ λεχθέντα καὶ ἄλλοτε ψευδῆ, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε μὲ τὸν ἐρχομὸ μου ἐκεῖ, ἀλλ' ἦταν πάντοτε ἀληθινὰ. Καὶ πρῶτα βέβαια ἀγωνίζεται γιὰ τὰ δόγματα τῆς πίστεως καὶ γιὰ τὸ λόγο περὶ τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι», ἔπειτα γιὰ τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ· «γιατὶ ὅλες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ παραμένουν ναὶ γι' αὐτόν». Ἐὰν ἐκεῖνα ποὺ ὑποσχέθηκε εἶναι σταθερὰ καὶ θὰ τὰ δώσει ὅπως-δήποτε, πολὺ περισσότερο αὐτὸς καὶ ὁ λόγος γι' αὐτόν εἶναι σταθερός, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πεῖ κάποιος, ὅτι ἄλλοτε βέβαια εἶναι στεθερός, ἄλλοτε ὁμως δὲν εἶναι, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι στεθερός καὶ παραμένει ὁ ἴδιος.

Τί σημαίνει, «ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμήν»; Φανερώνει ἐκεῖ-

μενον δηλοῖ. Αἱ γὰρ ἐπαγγελίαι ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ, τὸ γενέ-
 σθαι ἔχουσι καὶ πληρωθῆναι. Μὴ τοίνυν δείσης· οὐ γὰρ ἄνθρωπός
 ἐστιν, ἵνα ὑποπτεύσης, ἀλλὰ Θεός ἐστιν, ὁ καὶ εἰπὼν καὶ πληρῶν.
 «Τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν». Τί ἐστι, «πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν»;
 5 Πληροῖ αὐτὰς δι' ἡμῶν· τουτέστι, διὰ τῶν εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν
 πρὸς δόξαν αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστι, «τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν». Εἰ δὲ
 πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πάντως ἔσται. Τῆς γὰρ αὐτοῦ δόξης οὐ κα-
 ταφρονήσει, εἰ καὶ τῆς ἡμετέρας κατεφρόνει σωτηρίας· καὶ διὰ τὸ
 σφόδρα φιλόανθρωπος εἶναι. Καὶ πρὸς τοῦτο ἡμῶν ἡ σωτηρία συν-
 10 δέδεται τῇ αὐτοῦ δόξῃ τῇ ἐπὶ τούτοις. Ὡστε εἰ πρὸς δόξαν αὐτοῦ
 εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, πάντως καὶ ἡ σωτηρία ἡμῶν ἔψεται. Ὁ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Ἐφεσίους συνεχῶς περιστρέφει λέγων, «εἰς περιποίησιν
 τῆς δόξης αὐτοῦ». Καὶ πανταχοῦ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς τὸ ἀναγ-
 καῖον τῆς ἐκβάσεως, ὃ καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι αἱ ἐπαγγελίαι αὐτοῦ
 15 οὐ ψεύδονται. Οὐ γὰρ ἡμᾶς μόνον σώζουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δοξά-
 ζουσι. Μὴ τοίνυν τοῦτο ἐννοήσης, ὅτι δι' ἡμῶν ἐπηγγέλλθησαν, καὶ
 διστάσης· οὐ γὰρ δι' ἡμῶν πληροῦνται, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ· καὶ αἱ
 ἐπαγγελίαι δὲ δι' αὐτοῦ· οὐ γὰρ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ πρὸς
 ὑμᾶς εἰρήκαμεν.

20 «Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς, σὺν ὑμῖν εἰς Χριστόν, καὶ χρίσας ἡμᾶς,
 Θεός· καὶ σφραγισάμενος, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος
 ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν». Πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ μέλλοντα
 βεβαιοῦται. Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστόν, τουτέ-
 στιν, ὁ μὴ ἐὼν ἡμᾶς παρασαλεύεσθαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν
 25 Χριστόν, καὶ αὐτὸς ὁ χρίσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ Πνεῦμα ἐν ταῖς
 καρδίαις ἡμῶν, πῶς τὰ μέλλοντα οὐ δώσει; Εἰ γὰρ τὰς ἀρχὰς καὶ
 τὰς ὑποθέσεις ἔδωκε καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν πηγὴν, οἷον τὴν ἀληθῆ
 περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, τὴν τοῦ Πνεύματος μετάληψιν, πῶς τὰ ἐκ τού-
 των οὐ δώσει; Εἰ γὰρ ἐκεῖνα διὰ ταῦτα δίδονται, πολλῷ μᾶλλον ὁ

νο πού θὰ γίνεи ὀπωσδήποτε. Δηλαδή οἱ ὑποσχέσεις ἔχουν τὴ δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεως καὶ ἐκπληρώσεως σ' αὐτὸν καὶ ὄχι σὲ ἄνθρωπο. Μὴ φοβηθεῖς λοιπόν· γιατί δὲν εἶναι ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἔχεις ὑπόνοιες, ἀλλ' εἶναι Θεὸς ἐκεῖνος πού τὰ εἶπε καὶ τὰ πραγματοποιεῖ. «Πού πραγματοποιοῦνται ἀπὸ μᾶς πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ». Τί σημαίνει, «πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν»; Πραγματοποιεῖ αὐτὲς μὲ ἐμᾶς· δηλαδή, μὲ τίς εὐεργεσίες του πρὸς ἐμᾶς πρὸς δόξα δική του· γιατί αὐτὸ σημαίνει, «τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν». Καὶ ἐφόσον γίνονται πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ, ὀπωσδήποτε θὰ πραγματοποιηθοῦν. Γιατί δὲ θὰ περιφρονήσει τὴ δόξα του, καὶ ἂν ἀκόμα περιφρονούσε τὴ δική μας σωτηρία· καὶ ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ φιλόανθρωπος. Καὶ μαζί μ' αὐτὰ ἡ σωτηρία μας συνδέεται μὲ τὴ δόξα αὐτοῦ πού προέρχεται ἀπὸ αὐτά. Ὡστε, ἐφόσον οἱ ὑποσχέσεις πραγματοποιοῦνται πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ, ὀπωσδήποτε θ' ἀκολουθήσει καὶ ἡ σωτηρία μας. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναφέρει συνέχεια στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, λέγοντας, «πρὸς πραγματοποίησιν τῆς δόξας αὐτοῦ»⁶. Καὶ παντοῦ αὐτὸ λέγει, δείχνοντας τὸ ἀναγκαῖο τῆς πραγματοποιήσεως, πράγμα πού καὶ ἐδῶ λέγει, ὅτι οἱ ὑποσχέσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ψευδεῖς. Γιατί δὲν σώζουν μόνο ἐμᾶς, ἀλλὰ δοξάζουν καὶ αὐτόν. Μὴ λοιπόν σκεφθεῖς αὐτό, ὅτι οἱ ὑποσχέσεις αὐτὲς δόθηκαν ἀπὸ μᾶς, καὶ διστάσεις· γιατί δὲν πραγματοποιοῦνται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ ἀπ' αὐτόν· καὶ οἱ ὑποσχέσεις δίνονται ἀπὸ αὐτόν· γιατί δὲν κηρύξαμε σὲ σᾶς τὰ δικά μας, ἀλλὰ τὰ δικά του.

«Καὶ ἐκεῖνος πού κρατᾶ ἐμᾶς στεθεροῦς στὸ Χριστὸ μαζί μὲ σᾶς καὶ μᾶς ἔχρισε, εἶναι ὁ Θεός· αὐτὸς καὶ μᾶς σφράγισε καὶ ἔδωσε στὶς καρδιές μας τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος». Πάλι ἀπὸ τὰ περασμένα ἐπιβεβαιώνει τὰ μέλλοντα. Γιατί, ἐὰν αὐτὸς εἶναι πού μᾶς κρατᾶ σταθεροῦς στὴν πίστη μας πρὸς τὸ Χριστό, δηλαδή, ἐκεῖνος πού δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ παρασαλευθοῦμε ἀπὸ τὴν πίστη μας στὸ Χριστό, καὶ εἶναι αὐτὸς πού μᾶς ἔχρισε καὶ ἔδωσε στὶς καρδιές μας τὸ Πνεῦμα, πῶς δὲ θὰ μᾶς δώσει καὶ τὴ ρίζα καὶ τὴν πηγὴ, δηλαδή τὴν ἀληθῆ γνώση γι' αὐτόν, τὴ μετάληψη τοῦ Πνεύματος, πῶς δὲ θὰ μᾶς δώσει τὰ ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτά; Γιατί, ἐὰν ἐκεῖνα δίνονται γι' αὐτά, πολὺ περισσότερο αὐτὸς πού δίνει

ταῦτα δούς, καὶ ἐκεῖνα παρέξει· καὶ εἰ ταῦτα ἐχθροῖς οὖσιν ἔδωκε, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνα φίλοις γενομένοις χαριεῖται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ «πνεῦμα» εἶπεν ἀπλῶς, ἀλλ' «ἄρραβῶνα» ὠνόμασεν, ἵνα ἀπὸ τούτου καὶ περὶ τοῦ παντός θαρρῆς. Οὐ γάρ, εἰ μὴ ἐμελλε τὸ πᾶν διδόναι, εἴλετο ἂν τὸν ἄρραβῶνα παρασχεῖν, καὶ ἀπολέσαι εἰκῆ καὶ μάτην. Καὶ ὄρα εὐγνωμοσύνην Παύλου. Τί γὰρ δεῖ λέγειν, φησὶν, ὅτι οὐκ ἐν ἡμῖν ἢ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀλήθεια; αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐστάναι ἀπεριτρέπτως καὶ πεπηγέναι ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ· «ὁ γὰρ βεβαιῶν ὑμᾶς», φησί, «Θεός». Οὐκ ἄρα ἡμεῖς ἐσμεν 10 οἱ στηρίζοντες ὑμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ βεβαιουόντος. Ὡστε μηδεὶς ἐν ἡμῖν νομιζέτω κινδυνεύεσθαι τὸ κήρυγμα· αὐτὸς τὸ πᾶν ἀνεδέξατο, αὐτῶ μέλει τοῦ παντός.

5. Τί δέ ἐστι, «χρίσας, καὶ σφραγισάμενος»; Τὸ Πνεῦμα δούς, δι' οὗ ταῦτα ἀμφοτέρω ἐποίησεν, ὁμοῦ προφήτας καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλέας ἐργαζόμενος· ταῦτα γὰρ τὸ παλαιὸν ἐχρίετο τὰ γένη. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ ἓν, ἀλλὰ τὰ τρία μεθ' ὑπεροχῆς ἔχομεν ἀξιώματα νῦν· καὶ γὰρ βασιλείας μέλλομεν ἀπολαύειν, καὶ ἱερεῖς γινόμεθα προσφέροντες θυσίαν τὰ σώματα ἡμῶν· «παραστήσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ», φησί· καὶ μετὰ τούτων 20 καὶ προφήται καθιστάμεθα· «ἃ γὰρ ὄφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε», ταῦτα ἐκκεκαλυμμένα ἡμῖν ἐστι. Καὶ ἄλλως δὲ βασιλεῖς γινόμεθα, ἐὰν βουλευθῶμεν κρατεῖν τῶν ἀτόπων λογισμῶν. Ὅτι γὰρ ὁ τοιοῦτος βασιλεύει, καὶ μᾶλλον ἢ τὸ διάδημα περικείμενος, ἤδη τοῦτο ποιήσω δῆλον ὑμῖν. Πολλὰ ἔχει στρατόπεδα ἐκεῖνος, 25 ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τούτων πλείους ἔχομεν λογισμούς· οὐ γὰρ ἔστιν ἀριθμῆσαι τὸ ἄπειρον τῶν ἐννοιῶν πλῆθος τῶν ἐν ἡμῖν. Οὐ πλῆθος δὲ μόνον ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐν τῷ πλήθει τούτῳ τῶν λογισμῶν καὶ στρατηγούς καὶ ταξιάρχους καὶ λοχαγούς καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας. Τί ἕτερον ποιεῖ βασιλέα; τὰ ἱμάτια;

7. Ρωμ. 12,1.

8. Α' Κορ. 2,9.

αὐτὰ θὰ μᾶς δώσει καὶ ἐκεῖνα. Καὶ ἐὰν αὐτὰ μᾶς τὰ ἔδωσε ἐνῶ ἤμασταν ἐχθροὶ του, πολὺ περισσότερο θὰ μᾶς τὰ χαρίσει ἐκεῖνα τώρα πού γίναμε φίλοι του. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἀπλῶς «Πνεῦμα», ἀλλὰ τὸ ὀνόμασε «ἄρραβώνα», γιὰ νὰ παίρνει ἀπὸ αὐτὸ θάρρος καὶ γιὰ ὅλα. Γιατί, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς δώσει τὸ πᾶν, δὲ θὰ δεχόταν νὰ μᾶς δώσει τὸν ἄρραβώνα, καὶ νὰ μᾶς καταστρέψει ἔτσι χωρὶς κανένα σκοπὸ. Καὶ πρόσεχε τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ Παύλου. Γιατί, λέγει, τί χρειάζεται νὰ λέγω, ὅτι δὲν ἀνήκει σ' ἐμᾶς ἡ ἀλήθεια τῶν ὑποσχέσεων; ἀκριβῶς αὐτό, τὸ ὅτι παραμένετε σεῖς ἀμετάτρεπτοι καὶ σταθεροί, δὲν ὀφείλεται σὲ μᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ· γιατί λέγει, «ἐκεῖνος πού σᾶς κρατάει σταθεροὺς, εἶναι ὁ Θεός». Ἐπομένως δὲν εἴμαστε ἐμεῖς ἐκεῖνοι πού σᾶς στηρίζουμε· γιατί καὶ ἐμεῖς ἔχομε ἀνάγκη ἐκείνου πού στηρίζει. Ὡστε κανένας ἀπὸ μᾶς ἂς μὴ νομίζει ὅτι κινδυνεύει τὸ κήρυγμα· αὐτὸς ἀνέλαβε τὸ πᾶν, σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ φροντίδα τοῦ παντός.

5. Τί σημαίνει ὁμως, «ἐκεῖνος πού μᾶς ἔχρισε καὶ μᾶς σφράγισε»; Ἐκεῖνος πού μᾶς ἔδωσε τὸ Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἔκαμε καὶ τὰ δύο, καθιστώντας συγχρόνως προφῆτες καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς· γιατί αὐτοὶ τὴν παλιὰ ἐποχὴ χρίονταν. Ἐμεῖς ὁμως τώρα ἔχομε ὄχι ἓνα, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία ἀξιώματα μὲ ὑπεροχή· καθόσον καὶ βασιλεία πρόκειται ν' ἀπολαύσουμε, καὶ ἱερεῖς γινόμαστε προσφέροντας θυσία τὰ σώματά μας· γιατί λέγει, «καταστήστε τὰ μέλη σας θυσία ζωντανὴ καὶ εὐάρεστη στὸ Θεό»⁷· καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ γινόμαστε καὶ προφῆτες· γιατί λέγει, «ἐκεῖνα πού δὲν τὰ εἶδε μάτι, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε⁸, αὐτὰ ἔχουν φανερωθεῖ σ' ἐμᾶς. Καὶ μὲ ἄλλον τρόπο γινόμαστε βασιλεῖς, ἐὰν θελήσουμε νὰ ἐξουσιάσουμε τοὺς παράλογους λογισμούς. Γιατί, τὸ ὅτι ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος γίνεται βασιλιάς καὶ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον πού φοράει τὸ βασιλικὸ στέμμα, θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ τώρα. Ἐκεῖνος ἔχει πολλοὺς στρατιῶτες, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀριθμήσουμε τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν λογισμῶν πού ὑπάρχουν μέσα μας. Καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ δοῦμε ὄχι μόνο πλῆθος, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς μέσα στὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν λογισμῶν καὶ στρατηγούς καὶ ταξίαρχους καὶ λοχαγούς καὶ τοξότες καὶ σφενδονῆτες. Τί ἄλλο κάμνει κάποιον βασιλιά; τὰ ἐνδύματα;

Ἄλλα καὶ οὗτος βελτίω περὶκεῖται καὶ ἀμείνω στολήν, ἣν οὔτε σῆς ἐσθίει, οὔτε χρόνος δαπανᾷ· καὶ στέφανον ἔχει ποικίλον τὸν τῆς δόξης, τὸν τῶν οἰκτιρισμῶν τοῦ Θεοῦ· «εὐλόγει γάρ, ἡ ψυχὴ μου», φησί, «τὸν Κύριον, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς»·
 5 καὶ τὸν τῆς δόξης· «δόξη γὰρ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν»· καὶ τὸν τῆς εὐδοκίας· «ὡς ὄπλω εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς»· καὶ τὸν τῶν χαρίτων· «στέφανον γὰρ χαρίτων δέξη σῆ κεφαλῇ». Εἶδες πολὺπλοκον καὶ χαριέστερον τουτὶ τὸ διάδημα; Πλὴν ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὰ ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν πάλιν τὰ τῶν βασιλέων τούτων.
 10 Ἐκεῖνος κρατεῖ τῶν δορυφόρων καὶ πᾶσιν ἐπιτάττει, καὶ πάντες ὑπακούουσι καὶ διακονοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἐγὼ δείκνυμι μείζονα ἐνταῦθα τὴν ἀρχήν. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἴσον, ἢ καὶ πλεῖον· λοιπὸν δὲ περὶ τῆς ὑποταγῆς ἐξετάζειν δεῖ. Καὶ μὴ μοι εἰς μέσον ἀγάγῃς τοὺς ἐκπεσόντας τῆς βασιλείας, καὶ σφαγέντας ὑπ' αὐτῶν τῶν σωματο-
 15 φυλάκων. Μὴ τοίνυν τούτους εἰς μέσον ἄγωμεν, ἀλλὰ τοὺς καλῶς ἐν ἀμφοτέροις τὴν ἑαυτῶν διοικήσαντας βασιλείαν ζητήσωμεν. Καὶ σὺ μὲν, οὗς βούλει, τίθει, ἐγὼ δὲ σοι τὸν πατριάρχην ἀντιτάττω πᾶσιν.

Ὅτε γὰρ τὸν υἱὸν ἐκελεύετο σφαγιάσαι, ἐνόησον πόσοι τότε
 20 ἐπανέστησαν αὐτῷ λογισμοί· ἀλλ' ὁμως πάντα ὑπέταξε, καὶ πάντες αὐτὸν ἔτρεμον μᾶλλον, ἢ βασιλέα οἱ δορυφόροι, καὶ βλέμματι μόνῳ πάντα κατέστελλε, καὶ οὐδὲ γρύξαι ἐτόλμα τούτων οὐδεὶς, ἀλλ' ὑπέκυπτον, καὶ ὡς βασιλεῖ παρεχώρουν ἅπαντες, καίτοι γε ὀξύτατοι ὄντες καὶ σφόδρα ἀπότομοι. Οὐδὲ γὰρ οὕτως εἰσὶν αἱ τῶν
 25 δοράτων αἰχμαὶ φοβεραὶ ὄρθαι ὑπὸ πολλῶν ἀνιστάμεναι στρατιωτῶν, ὡς ἐκεῖνοι τότε ἦσαν φοβεροὶ οἱ λογισμοί. Οὐ δοράτων ἦν χαλεπωτέρα ἢ τῆς φύσεως συμπάθεια; Διὸ καὶ αἰχμῆς ἠκονημένης μᾶλλον τέμνειν ἠδύναντο τὴν ἐκείνου ψυχὴν. Οὐ γὰρ οὕτως ὀξὺ

9. Ψαλμ. 102,2·4.

10. Ψαλμ. 8,6.

11. Παροιμ. 1,9.

12. Γεν. κεφ. 22.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς φοράει καλύτερη καὶ ὠραιότερη στολή, τὴν ὁποία οὔτε ὁ σκόρος τὴν τρώει, οὔτε ὁ χρόνος τὴν ἐξαφανίζει· καὶ ἔχει ποικιλόμορφο στεφάνι, τὸ στεφάνι τῆς δόξας καὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ· γιατί λέγει, «εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριο, πὺ σὲ στεφανώνει μὲ τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαχνία του»⁹· καὶ τὸ στεφάνι τῆς δόξας· γιατί λέγει, «μὲ δόξα καὶ τιμὴ τὸν στεφάνωσες»¹⁰· καὶ τὸ στεφάνι τῆς εὐδοκίας· «μᾶς στεφάνωσες μὲ τὸ ὄπλο τῆς εὐδοκίας σου»· καὶ τὸ στεφάνι τῶν χαρίτων· γιατί λέγει, «δέξου στὸ κεφάλι σου τὸ στεφάνι τῶν χαρίτων»¹¹. Εἶδες ὅτι εἶναι πολύπλοκο καὶ χαριέστερο αὐτὸ τὸ διάδημα; Πλὴν ὅμως ἄς τὰ ἐξετάσουμε πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ λεπτομερέστερα αὐτὰ πὺ ἔχουν αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς. Ἐκεῖνος εἶναι ἐξουσιαστής ὄλων ἐκείνων πὺ τὸν περιβάλλουν, ὄλους τοὺς διατάσσει καὶ ὄλοι ὑπακούουν καὶ τὸν ὑπηρετοῦν, ἀλλ' ἐγὼ σᾶς δείχνω ὅτι ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερη ἡ ἐξουσία. Τὸ πλῆθος βέβαια εἶναι ἴσο ἢ καὶ περισσότερο· πρέπει ὅμως στὴ συνέχεια νὰ ἐξετάσουμε τὴν ὑποταγὴ αὐτοῦ. Καὶ μὴ μοῦ παρουσιάσεις τοὺς βασιλεῖς πὺ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴ βασιλεία καὶ σφάχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς σωματοφύλακες. Ἄς μὴ μιλήσουμε λοιπὸν γι' αὐτούς, ἀλλὰ ἄς ἐξετάσουμε καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις ἐκείνους πὺ διοίκησαν καλὰ τὴ βασιλεία τους. Καὶ σὺ βέβαια ἀνάφερε ἐκείνους πὺ θέλεις, ἐγὼ ὅμως θὰ σοῦ ἀντιτάξω σ' ὄλους αὐτοὺς τὸν πατριάρχη¹².

Πραγματικά, ὅταν ἔπαιρνε τὴν ἐντολὴ νὰ σφάζει τὸ γιό του, σκέψου τότε πόσοι λογισμοὶ ἐπαναστάτησαν μέσα του, ἀλλ' ὅμως ὄλους τοὺς ὑπέταξε, καὶ ὄλοι αὐτὸν ἔτρεμαν περισσότερο, παρὰ οἱ δορυφόροι τὸ βασιλιά, καὶ ὄλους μόνο μὲ τὸ βλέμμα τοὺς κατεπράϋνε, καὶ κανένας ἀπὸ αὐτούς δὲν τολμοῦσε οὔτε μιλιὰ νὰ βγάλει, ἀλλὰ ὑπέκυπταν, καὶ ὑποχωροῦσαν ὄλοι σὰ νὰ ἦταν βασιλιάς, ἂν καὶ βέβαια ἦταν ὀξύτατοι καὶ πάρα πολὺ σκληροί. Γιατί δὲν εἶναι τόσο φοβερὲς οἱ αἰχμὲς τῶν δοράτων, πὺ ὀρθώνονται ἀπὸ πλῆθος στρατιωτῶν, ὄσο ἦταν τότε ἐκεῖνοι οἱ φοβεροὶ λογισμοί. Δὲν ἦταν φοβερότερη ἀπὸ τὰ δόρατα ἡ συμπάθεια τῆς φύσεως; Γι' αὐτὸ καὶ μποροῦσε νὰ ξεσχίζει τὴν ψυχὴ ἐκείνου περισσότερο ἀπὸ ἀκονημένη κόψη. Γιατί δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνεῖ ποτὲ τόσο

δόρυ γένοιτ' ἂν ποτε, ὡς ἐκείνων τῶν λογισμῶν τὰ κέντρα κάτω-
 θεν ἀπὸ τῶν σπλάγγνων ὀξυνόμενά τε καὶ ὀρθούμενα διέπειρε τοῦ
 δικαίου τὴν διάνοιαν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ χρόνου δεῖ καὶ βουλήs
 καὶ πληγῆs καὶ ὀδύνης, καὶ τότε ὁ θάνατος ἔπεται, ἐκεῖ δὲ οὐδενὸs
 5 τούτων ἔδει· οὕτω ταχύτερα καὶ δριμύτερα ἦν τὰ τραύματα. Ἄλλ'
 ὁμως τοσοῦτων τότε ὀπλισθέντων κατ' αὐτοῦ λογισμῶν, πολλὴ ἦν
 ἡσυχία, καὶ πάντες εἰστήκεσαν εὐτάκτως, κοσμοῦντες μᾶλλον αὐ-
 τόν, ἢ φοβοῦντες. Ὅρα γοῦν τὴν μάχαιραν αὐτὸν ἐκτείνοντα, καὶ
 ὄσους βούλει τίθει βασιλεῖs εἰς τὸ μέσον, Αὐγούστους, Καίσαραs.
 10 Ἄλλ' οὐδὲν τοσοῦτον ἔρεῖs, οὐδὲ ἔξεις σχῆμα δεῖξαι τοιοῦτον, οὕτω
 μεγαλοφυῆs καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιον. Κατὰ γὰρ τυραννίδος δυνατω-
 τάτης ἔστησε τρόπαιον ὁ δίκαιος τότε ἐκεῖνος· οὐδὲν γὰρ φύσεωs
 τυραννικώτερον· κἂν μυρίους τιθῆs τυραννοκτόνους, οὐδένα τοιοῦ-
 τον ἐπιδείξῃs ἡμῖν. Καὶ γὰρ ἀγγέλου τὸ τρόπαιον ἦν, οὐκ ἀνθρώ-
 15 που τότε.

Σκόπει δὲ ἡ φύσιs ἔρριπτο χαμαὶ μετὰ τῶν ὄπλων τῶν αὐ-
 τῆs, μετὰ τοῦ στρατοπέδου παντός, καὶ αὐτὸs εἰστήκει τὴν χεῖρα
 ἀνατείνας, οὐχὶ στέφανον ἔχουσαν, ἀλλὰ μάχαιραν στεφάνου παν-
 τὸs λαμπροτέραν, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἐπεκρότει δῆμος, καὶ ὁ Θεὸs
 20 ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀνεκήρυττεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν οὐρανοῖs ἐπολιτεύε-
 το, ἐκεῖθεν ἐδέχετο καὶ τὸ κήρυγμα. Τί τούτου λαμπρότερον; μᾶλ-
 λον δὲ τί τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον τοῦ τροπαίου; Εἰ γάρ, ἀθλητοῦ νι-
 κήσαντος, μὴ κήρυξ κάτωθεν, ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὸs ὁ βασιλεὺs ἀνα-
 σταs ἀνηγόρευσε τὸν Ὀλυμπιονίκην, ἄρ' οὐχὶ τοῦτο τῶν στεφάνων
 25 αὐτῷ λαμπρότερον ἔδοξεν εἶναι, καὶ τὸ θέατρον ἅπαν ἐπέστρεψεν
 ἄν; Ὅταν οὖν μὴ ἄνθρωπος βασιλεὺs, ἀλλ' αὐτὸs ὁ Θεὸs, οὐκ ἐν
 θεάτρῳ τούτῳ, ἀλλ' ἐν θεάτρῳ τῷ τῆs οἰκουμένηs, ἐν τῷ δήμῳ
 τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, αὐτὸν ἀνακηρύττει λαμπρῶ τῇ
 φωνῇ βοῶν ἄνωθεν, ποῦ θήσομεν τὸν ἅγιον τοῦτον, εἰπέ μοι; Εἰ δὲ
 δοκεῖ, καὶ αὐτῆs ἀκούσωμεν τῆs φωνῆs. Τίς οὖν ἡ φωνή;

ὄξυ δόρυ, ὅσο τὰ κεντριά τῶν λογισμῶν ἐκείνων, γινόμενα ὄλο καὶ πιὸ σουβλερά, ὀρθώνονταν μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα καὶ ξέσχιζαν τὴ διάνοια τοῦ δικαίου. Γιατὶ ἐδῶ καὶ χρόνος χρειάζεται καὶ ἀπόφαση καὶ πλήγμα καὶ πόνος καὶ τότε ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος, στὴν περίπτωση ἐκείνου ὅμως δὲν χρειαζόταν κανένα ἀπὸ αὐτά· τόσο ταχύτερα καὶ φοβερότερα ἦταν τὰ τραύματα. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ τότε ὀπλίσθησαν ἐναντίον αὐτοῦ τόσοι λογισμοί, ἐπικρατοῦσε μεγάλη ἡσυχία καὶ ὄλοι στέκονταν μὲ τάξη, στολίζοντας αὐτὸν πολὺ περισσότερο, παρὰ φοβίζοντάς τον. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸν πού σηκώνει τὸ μαχαίρι, καὶ ὀδήγησε στὸ μέσον ὄσους βασιλεῖς θέλεις, Αὐγούστους, Καίσαρες. Ἄλλὰ τίποτε τὸ τόσο μεγάλο δὲν θὰ πεῖς, οὔτε θὰ μπορέσεις νὰ δείξεις τέτοιο σχῆμα, τόσο μεγαλοφυῆς καὶ ἄξιο τῶν οὐρανῶν. Καθόσον τότε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἔστησε τρόπαιο ἰσχυρότατης τυραννίδας· γιατί τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ τὴ φύση· καὶ ἂν ἀκόμα ἀναφέρεις ἀμέτρητους τυραννοκτόνους, δὲν θὰ μᾶς δείξεις κανένα τέτοιο. Καθόσον τὸ τρόπαιο τότε ἦταν ἀγγέλου καὶ ὄχι ἀνθρώπου.

Πρόσεχε λοιπὸν. Ἡ φύση εἶχε πέσει κάτω μὲ τὰ ὄπλα της, μαζί μὲ ὄλο τὸ στρατό της, καὶ αὐτὸς στεκόταν μὲ τὸ χέρι ὑψωμένο, κρατώντας ὄχι στεφάνι, ἀλλὰ μαχαίρι, λαμπρότερο ἀπὸ κάθε στεφάνι, καὶ χειροκροτοῦσε τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς διεκήρυττε αὐτόν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ πολιτεία του βρισκόταν στοὺς οὐρανοὺς, ἀπὸ ἐκεῖ δεχόταν καὶ τὸ κήρυγμα. Τί ὑπάρχει λαμπρότερο ἀπὸ αὐτό; ἢ καλύτερα, τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸ τρόπαιο αὐτό; Γιατὶ ἐάν, νικώντας ἕνα ἀθλητῆς, ἀνακήρυττε τὸν Ὀλυμπιονίκη ὄχι κήρυκας ἀπὸ κάτω, ἀλλὰ ἀπὸ ψηλὰ ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς ἀφοῦ σηκωνόταν, ἄραγε δὲν θὰ φαινόταν αὐτὸ σ' αὐτὸν λαμπρότερο ἀπὸ τὰ στεφάνια, συγκεντρώνοντας τὰ βλέμματα ὄλων τῶν θεατῶν; Ὅταν λοιπὸν ὁ βασιλιὰς δὲν εἶναι ἀνθρώπος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὄχι μέσα σ' αὐτὸ τὸ θέατρο, ἀλλὰ μέσα στὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης, μέσα στὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ ἀνακηρύττει αὐτὸν βροντοφωνάζοντας ἀπὸ ψηλὰ μὲ λαμπρὴ φωνή, ποῦ θὰ τοποθετήσουμε, πές μου, τὸν ἅγιο αὐτό; Καὶ ἂν θέλεις ἄς ἀκούσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴ φωνή. Ποιὰ λοι-

«Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ ἐπενέγκῃς τὴν χειρὰ σου ἐπὶ Ἰσαάκ, μηδὲ ποιήσης αὐτῷ μηδέν. Νῦν γὰρ ἔγνω, ὅτι φοβῆ σὺ τὸν Θεόν, καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ». Τί τοῦτο; ὁ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν εἰδώς, νῦν ἔγνω; Καίτοι γε καὶ ἀνθρώπων 5 δῆλη ἦν ἡ εὐλάβεια τάνδρος· τοσαῦτα παρέσχετο δείγματα τῆς περὶ τὸν Θεὸν εὐνοίας, ὅτε εἶπεν αὐτῷ· «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου»· ὅτε δι' αὐτὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν, τῶν πρωτείων παρεχώρησε τῷ ἀδελφιδῷ· ὅτε αὐτὸν τῶν τοσοῦτων ἐξείλετο κινδύνων· ὅτε ἐκέλευσεν εἰς Αἴγυπτον ἐλθεῖν, καὶ τὴν γυ- 10 ναῖκα ἀφαιρούμενος, οὐκ ἐδυσχέραине, καὶ ἕτερα πλείονα. Καὶ ὅπερ ἔφην, κἂν ἄνθρωπος ἀπὸ τούτων ἔμαθεν ἂν τάνδρος τὴν εὐλάβειαν, μήτι γε ὁ Θεός, ὁ μὴ περιμένων ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαθεῖν τὸ τέλος. Πῶς δὲ αὐτὸν καὶ ἐδικαίωσεν ἀγνοῶν; «Ἐπίστευσε» γάρ, φησὶν, «Ἀβραάμ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην».

15 6. Τί οὖν ἐστὶ, τό, «νῦν ἔγνω»; Ὁ μὲν Σύρος φησὶ· «νῦν ἐγνώρισας», τουτέστι, τοῖς ἀνθρώποις. Ἐγὼ γὰρ ἤδειν πάλαι καὶ πρὸ τῶν ἐπιταγμάτων ἀπάντων ἐκείνων. Διὰ τί δὲ καὶ τοῖς ἀνθρώποις νῦν; Ἐκεῖνα γὰρ οὐχ ἱκανὰ δεῖξαι τὴν περὶ τὸν Θεὸν εὐνοίαν; Ἰκανὰ μὲν, ἀλλὰ τοσοῦτω πάντως τοῦτο ἐκείνων μεῖζον, ὡς μηδὲν ἐκεῖνα 20 πρὸς τοῦτο φαίνεσθαι. Τοῦτο τοίνυν ἐπαίρων τὸ κατόρθωμα, καὶ δεικνὺς πάντων ἀνώτερον, ταῦτα εἶρηκε. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῖς ὑπερέχουσι καὶ τὰ πρῶτα νικῶσιν, οὕτως εἰώθασι λέγειν· οἷον ὅταν τις μεῖζον τῶν προτέρων λάβῃ τι παρά τινος δῶρον, πολλάκις λέγει· «νῦν ἔγνω ὅτι μὲ ἀγαπᾷ ὁ δεῖνα»· οὐ τοῦτο 25 λέγων, ὅτι τὸν ἔμπροσθεν ἠγνόει χρόνον, ἀλλὰ δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτι πάντων μεῖζον τὸ δοθὲν νῦν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀνθρωπί-

13. Γεν. 22,12.

14. Γεν. 12,1.

15. Ρωμ. 4,3.

πὸν ἦταν ἡ φωνή; «'Αβραάμ, 'Αβραάμ, μὴ κατεβάσεις τὸ χέρι σου ἐπάνω στὸν 'Ισαάκ, καὶ μὴ κάνεις κανένα κακὸ σ' αὐτόν. Γιατὶ τώρα γνώρισα, ὅτι σέβεσαι τὸ Θεό, καὶ δὲ λυπήθηκες τὸ γιό σου τὸν ἀγαπητὸ γιὰ χάρη μου»¹³. Τί σημαίνει αὐτό; Ἐκεῖνος ποὺ τὰ γνωρίζει ὅλα πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τους στὴν ὑπαρξη, τώρα γνώρισε αὐτόν; Ἐάν καὶ βέβαια καὶ στὸν ἄνθρωπο ἦταν φανερὴ ἡ εὐλάβεια τοῦ ἀνδρός· τόσα δείγματα ἔδωσε τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸ Θεό, ὅπως ὅταν εἶπε σ' αὐτόν· «φύγε ἀπὸ τὴ γῆ σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου»¹⁴. ὅταν γι' αὐτόν καὶ τὴν τιμὴ πρὸς αὐτόν παρεχώρησε τὰ πρωτεῖα στὸν ἀνεψιό του· ὅταν ἐλευθέρωσε αὐτόν ἀπὸ τοὺς τόσους κινδύνους· ὅταν τὸν πρόσταξε νὰ μεταβεῖ στὴν Αἴγυπτο, καί, ἐνῶ τοῦ ἀφαιρέθηκε ἡ γυναίκα του, δὲ δυσανασχέτησε, καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ὅπως προηγουμένως εἶπα, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος γνώρισε ἀπὸ αὐτὰ τὴν εὐλάβεια τοῦ ἀνδρός, ὄχι ὅμως καὶ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν περιμένει ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ μάθει τὸ τέλος. Γιατὶ πῶς τὸν δικαίωσε μὴ γνωρίζοντάς τον; Γιατὶ λέγει, «πίστεψε ὁ 'Αβραάμ καὶ αὐτὸ τοῦ λογαριάστηκε γιὰ τὴ δικαίωσή του»¹⁵.

6. Τί σημαίνει λοιπὸν τό, «τώρα γνώρισα»; Ὁ Σύρος λέγει, «τώρα ἔγινες γνωστός», δηλαδή, στοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ ἐγὼ σὲ γνώριζα ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ κατορθώματα. Γιατὶ ὅμως τώρα ἔγινε γνωστός καὶ στοὺς ἀνθρώπους; Ἐκεῖνα δηλαδή δὲν ἦταν ἱκανὰ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸ Θεό; Ἦταν ἱκανὰ βέβαια, ἀλλ' αὐτὸ ὅπωςδήποτε εἶναι τόσο πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνα, ὥστε ἐκεῖνα νὰ μὴ θεωροῦνται τίποτα συγκρινόμενα μὲ αὐτό. Τὰ εἶπε λοιπὸν αὐτὰ ἐξυψώνοντας αὐτὸ τὸ κατόρθωμα καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα. Καθόσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους συνηθίζουν νὰ λένε αὐτὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑπερέχουν καὶ κρατοῦν τὰ πρωτεῖα, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὅταν κάποιος λάβει ἀπὸ κάποιον ἓνα δῶρο μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα, πολλές φορές λέγει· «τώρα κατάλαβα ὅτι μὲ ἀγαπᾷ ὁ τάδε»· δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι τὸν προηγούμενο χρόνο τὸ ἀγνοοῦσε αὐτό, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δηλώσει, ὅτι τώρα αὐτὸ ποὺ τοῦ δόθηκε εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα. Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς συζητώντας ἀνθρώπινα, «τώρα

νως διαλεγόμενος, «νῦν ἔγνω», φησίν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν ὑπερβολὴν παραστῆσαι τοῦ ἄθλου βουλόμενος, οὐχὶ τότε μαθῶν, οὐ τὸν φόβον, ἢ τὸ μέγεθος τοῦ φόβου. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, «δεῦτε, καταβάντες ἴδωμεν», οὐ καταβάσεως δεόμενος λέγει, καὶ γὰρ τὰ πάντα
 5 πληροῖ, καὶ πάντα οἶδε σαφῶς, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ἀπλῶς ἀποφαίνεσθαι. Καὶ ὅταν λέγῃ, «Κύριος ἐξέκυψεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀκριβῆ λέγει γινῶσιν.

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «νῦν ἔγνω», φησί, τοῦτο δεικνὺς μεῖζον ἀπάντων ὃν τῶν ἔμπροσθεν. Τούτου καὶ ἀπόδειξιν αὐτοῦ παρέχε-
 10 ται ἐπάγων καὶ λέγων, ὅτι «οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ». Οὐκ εἶπε, 'τοῦ υἱοῦ', μόνον, ἀλλὰ καί, «τοῦ ἀγαπητοῦ». Οὐδὲ γὰρ φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλοστοργίας, ἧς καὶ διὰ τὸν οἰκεῖον τρόπον, καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ παιδὸς πολλὴν οὖσαν ἐν αὐτῷ, κατετόλμησεν. Εἰ δὲ φαύλων παίδων οὐκ ἂν εὐκόλως καταφρονή-
 15 σαιεν πατέρες, ἀλλὰ καὶ τούτους πενθοῦσιν, ὅταν καὶ υἱὸς ᾦ, καὶ γνήσιος, καὶ μονογενής, καὶ ἀγαπητός, καὶ Ἰσαάκ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μέλλῃ σφάττεσθαι τοῦ πατρὸς, τίς ἂν εἶπῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλοσοφίας; Οὗτος μυρίων διαδημάτων καὶ στεφάνων ἀπείρων ὁ ἄθλος φαιδρότερος. Τῷ μὲν γὰρ τὸν στέφανον ἐκεῖνον περικειμένῳ
 20 καὶ θάνατος ἐπελθὼν πολλάκις ἐπηρεάζει, καὶ πρὸ τοῦ θανάτου μυρίαὶ πραγμάτων ἐπιβουλαί, τοῦτο δὲ οὐδεὶς οὐδὲ μετὰ τελευτῆν τὸ διάδημα ἀφελέσθαι δυνήσεται τὸν περικείμενον, οὐ τῶν ἰδίων, οὐ τῶν ἀλλοτρίων. Θεὰ δέ μοι καὶ τὸν τιμιώτατον λίθον τοῦ διαδήματος τούτου. Ὡσπερ γὰρ λίθος τίμιος, οὕτως αὐτὸ συνδεῖ πρὸς
 25 τῷ τέλει. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν, τὸ «δι' ἐμέ»; Οὐδὲ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτόν. Ὡ δεξιᾶς μακαρίας, οἷας κατηξιώθη μαχαίρας! ὦ μαχαίρας θαυμαστῆς, ποίας κατηξιώθη δεξιᾶς! ὦ μάχαιρας θαυμαστῆς, εἰς ποίαν παρεσκευάσθη χρεῖαν, καὶ ποίαν ἤνυσε διακονίαν, καὶ ποίῳ ὑπηρέτησε τύπῳ!

16. Γεν. 11,7.

17. Ψαλμ. 13,2.

γνώρισα», λέγει, θέλοντας νὰ δείξει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τοῦ ἄθλου, καὶ ὄχι ὅτι τὸ ἔμαθε τότε, οὔτε τὸ φόβο, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ φόβου. Καθόσον καὶ ὅταν λέγει, «ἐλάτε νὰ κατεβοῦμε καὶ νὰ δοῦμε»¹⁶, δὲν τὸ λέγει ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκη τῆς καταβάσεως, ἀφοῦ γεμίζει τὰ πάντα μὲ τὴν παρουσία του καὶ ὅλα τὰ γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ ἐκφέρομε τὴ γνώμη μας ἐπιπόλαια. Καὶ ὅταν λέγει, «ὁ Κύριος ἔσκυψε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν»¹⁷, τὸ λέγει ἐννοώντας τὴν ἀκριβῆ γνώση καὶ μεταφέροντας τὴν εἰκόνα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἔτσι καὶ ἐδῶ, «τώρα γνώρισα», λέγει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα. Καὶ παρέχει ἀπόδειξη αὐτοῦ προσθέτοντας καὶ λέγοντας, ὅτι «δὲ λυπήθηκες τὸ γιό σου τὸν ἀγαπητὸ γιὰ χάρη μου». Δὲν εἶπε μόνο 'τὸ γιό', ἀλλὰ καὶ «τὸν ἀγαπητό». Γιατὶ τόλμησε καὶ τὸ ἔκαμε περιφρονώντας ὄχι μόνο τὴ φύση, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγάλη φιλοστοργία πού ἐνιωθε μέσα του, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτήρα του καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τοῦ παιδιοῦ. Ἐὰν οἱ πατέρες δὲ θὰ περιφρονοῦσαν εὐκολὰ τὰ φαῦλα παιδιά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πενθοῦν, ὅταν καὶ υἱὸς εἶναι, καὶ γνήσιος, καὶ μονογενής, καὶ ἀγαπητός, καὶ Ἰσαάκ, καὶ πρόκειται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του νὰ σφαχθεῖ, ποίος θὰ μποροῦσε νὰ περιγράψει τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς εὐσέβειας; Αὐτὸς ὁ ἄθλος εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ ἀμέτρητα βασιλικά στέμματα καὶ ἀπὸ ἄπειρα στεφάνια. Γιατὶ αὐτὸν πού φοράει ἐκεῖνο τὸ στεφάνι πολλὰς φορὰς ἐρχόμενος ὁ θάνατος τὸν καταστρέφει, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο ὑπάρχουν ἄπειρες ἐπιβουλές, ἐνῶ αὐτὸ τὸ διάδημα κανένας δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὸ ἀφαιρέσει ἀπὸ ἀκεῖνον πού τὸ φοράει οὔτε καὶ μετὰ τὸ θάνατο, οὔτε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, οὔτε ἀπὸ τοὺς ξένους. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, καὶ τὸν τιμιότατο λίθο αὐτοῦ τοῦ διαδήματος. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λίθος τίμιος, ἔτσι συνδέει αὐτὸ μὲ τὸ τέλος. Τί σημαίνει ὁμως τὸ «γιὰ μένα»; Δὲν εἶναι δηλαδὴ τὸ θαυμαστὸ αὐτό, ὅτι δὲν τὸν λυπήθηκε, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμε γιὰ χάρη αὐτοῦ. Πῶ, πῶ δεξιὰ μακάρια, πού ἀξιώθηκε νὰ κρατήσῃ τέτοιο μαχαίρι! πῶ, πῶ μαχαίρι θαυμαστό, πού κατασκευάσθηκε γιὰ τέτοια ἀνάγκη, πού ὑπηρέτησε τέτοια διακονία, πού ὑπηρέτησε τέτοιο

πῶς ἠμάχθη, πῶς οὐχ ἠμάχθη! Οὐδὲ γὰρ οἶδα τί εἶπω· οὕτω φρικτὸν τὸ μυστήριον ἦν. Οὐχ ἤψατο τῆς τοῦ παιδὸς δέρρης, οὐδὲ διῆλθε διὰ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγίου ἐκείνου, οὐδὲ ἐφοινίχθη αἵματι δικαίου· μᾶλλον δὲ καὶ ἤψατο καὶ διῆλθε καὶ ἐφοινίχθη καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ οὐκ ἐβάπτισθη.

Τάχα ἐξεστηκέναι ὑμῖν δοκῶ οὕτως ἐναντιολογῶν. Καὶ γὰρ ἐξέστηκα, τὸ θαῦμα ἐννοῶν τοῦ δικαίου, ἀλλ' οὐκ ἐναντιολογῶ. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ δικαίου χεὶρ ἐνέπηξεν αὐτὴν τῷ φάρυγγι τοῦ παιδός, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χεὶρ καὶ ἐμπαγεῖσαν οὐκ ἀφήκεν αἵματι μολυνθῆναι τοῦ παιδός. Καὶ γὰρ οὐχ ὁ Ἀβραὰμ αὐτὴν κατεῖχε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός· καὶ ὁ μὲν ὤθει διὰ τῆς γνώμης, ὁ δὲ Θεὸς ἀνέστελλε διὰ τῆς φωνῆς. Ἡ γὰρ αὐτὴ φωνὴ καὶ ὤπλισε τὴν δεξιάν, καὶ κατέστειλε· καὶ καθάπερ ὑπὸ στρατηγῶ ταττομένη τῷ Θεῷ, πάντα τῷ ἐκείνου νεύματι διεπράττετο, καὶ πάντα τῇ ἐκείνου φωνῇ διηκόνη-
10 15 20 25
ται. Σκόπει δέ, εἶπε, 'σφάζον', καὶ εὐθέως ὠπλίζετο· εἶπε, 'μὴ σφάξης', καὶ εὐθέως ἀφωπλίζετο· καὶ γὰρ ἦν πάντα ἀπηρτισμένα. Καὶ ἐδείκνυ λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν στρατιώτην καὶ στρατηγὸν τῇ οἰκουμένῃ, τὸν στεφανίτην τῷ θεάτρῳ τῶν ἀγγέλων, τὸν ἱερέα, τὸν βασιλέα, τὸν διαδήματος μᾶλλον τῇ μαχαίρᾳ στεφανούμενον, τὸν τροπαιοῦχον, τὸν ἀριστεά, τὸν χωρὶς συμβολῆς νικητὴν. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἂν εἴ τις στρατηγὸς ἀριστον ἔχων στρατιώτην, ἀπὸ τῆς ὀπλοδεξιᾶς, ἀπὸ τῆς στάσεως, ἀπὸ τῆς ρώμης καταπλήξειε τὸν ἀντίδικον, οὕτω καὶ ὁ Θεός, ἀπὸ τῆς γνώμης, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῆς στάσεως μόνης τοῦ δικαίου τὸν κοινὸν ἀπάντων ἡμῶν ἐχθρὸν διάβολον κατέπληξε καὶ ἐφυγάδευσε. Καὶ γὰρ οἶμαι κάκεινον τότε φρίζαντα ἀναχωρῆσαι.

Εἰ δὲ λέγοι τις· 'καὶ τίνοσ ἐνεκεν οὐκ εἶασε βαπτισθῆναι τὴν δεξιάν, εἶτα ἀθρόον ἀνέστησε τὸν σφαγιασθέντα;' Ὅτι Θεῷ θέμις οὐκ ἦν αἵματα δέχεσθαι τοιαῦτα, ἀλλὰ ἀλαστόρων δαιμόνων ἡ τοιαύτη τράπεζα. Ἐνταῦθα δὲ ἀμφοτέρω ἐδείκνυτο, καὶ ἡ τοῦ Δε-

τύπο! πῶς ματώθηκε, πῶς δὲ ματώθηκε! Πραγματικὰ δὲν ξέρω τί νὰ πῶ· τόσο φρικτὸ ἦταν τὸ μυστήριον. Δὲν ἄγγισε τὸ δέρμα τοῦ παιδιοῦ, οὔτε πέρασε ἀπὸ τὸ λαιμὸ ἐκείνου τοῦ ἀγίου, οὔτε βάρφτηκε κόκκινο μὲ τὸ αἷμα τοῦ δικαίου· ἢ καλύτερα καὶ ἄγγισε τὸ δέρμα του, καὶ πέρασε ἀπὸ τὸ λαιμὸ του καὶ βάρφτηκε κόκκινο, καὶ βυθίσθηκε, καὶ δὲ βυθίσθηκε.

Ἴσως ἐκπλαγήκατε διατυπώνοντας αὐτὰ τὰ ἀντίθετα λόγια. Πραγματικὰ ἔμεινα ἐκπληκτος, σκεπτόμενος τὸ θαῦμα τοῦ δικαίου, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα τὰ λεγόμενα. Γιατὶ τὸ χέρι τοῦ δικαίου βύθισε τὸ μαχαίρι στὸ φάρυγγα τοῦ παιδιοῦ, ὅμως τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ βυθίσθηκε, δὲ τὸ ἄφησε νὰ μολυνθεῖ μὲ τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ. Καθόσον αὐτὸ δὲν τὸ κρατοῦσε μόνο ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός· καὶ ὁ Ἀβραάμ βέβαια τὸ βύθιζε μὲ τὴ γνώμη του, ὁ Θεὸς ὅμως τὸ ἐμπόδιζε μὲ τὴ φωνή του. Γιατὶ ἡ ἴδια φωνὴ καὶ ὄπλισε τὸ χέρι του καὶ τὸ ἐμπόδισε· καὶ σὰν νὰ διατασσόταν ἀπὸ τὸ στρατηγὸ Θεό, ὅλα γίνονταν μὲ τὸ νεῦμα ἐκείνου καὶ ὅλα ὑπηρετοῦνταν μὲ τὴ φωνὴ ἐκείνου. Πρόσεχε λοιπόν. Εἶπε, 'σφάζε τον', καὶ ἀμέσως ὀπλιζόταν· εἶπε, 'μὴ τὸν σφάζεις', καὶ ἀμέσως ἀφοπλιζόταν· καθόσον ὅλα ἦταν ὀλοκληρωμένα. Καὶ φανέρωνε πλέον ὁ Θεὸς στὴν οἰκουμένη τὸ στρατιώτη καὶ στρατηγὸ, τὸν ἄξιο γιὰ στεφάνι στὸ θέατρο τῶν ἀγγέλων, τὸν ἱερέα, τὸ βασιλιά, ἐκεῖνον ποὺ στεφανωνόταν πολὺ περισσότερο μὲ τὸ μαχαίρι παρὰ μὲ τὸ διάδημα, τὸν τροπαιοῦχο, τὸν ἀριστέα, τὸ νικητὴ χωρὶς συμπλοκή. Γιατὶ, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος στρατηγός, ἔχοντας ἀριστο στρατιώτη, θὰ κατέπλησσε τὸν ἀντίδικον ἀπὸ τὴν ὀπλοδεξιά, ἀπὸ τὴν στάση, ἀπὸ τὴν ῥώμη, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς κατέπληξε καὶ ἔτρεψε σὲ φυγὴ τὸν κοινὸ ὄλων μας ἐχθρὸ διάβολον μόνο ἀπὸ τὴν γνώμη, ἀπὸ τὸ σχῆμα, ἀπὸ τὴν στάση τοῦ δικαίου. Καθόσον νομίζω ὅτι καὶ ἐκεῖνος τότε ἔφριξε καὶ ἔφυγε.

Ἐὰν ὅμως ἔλεγε κάποιος, καὶ γιὰ ποιὸ λόγον δὲν τὸν ἄφησε νὰ βυθίσῃ τὴ δεξιὰ του, ἐνῶ στὴ συνέχεια σήκωσε ἀμέσως τὸν σφαγιασθέντα; Ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἀρεστὸ στὸ Θεὸ νὰ δέχεται τέτοια αἷματα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τράπεζα εἶναι ἀρεστὴ στοὺς ἀλάστορες δαίμονες. Ἐδῶ καὶ τὰ δύο δείχνονταν, καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ

σπότου φιλανθρωπία καὶ ἡ τοῦ δούλου εὐγνωμοσύνη. Καὶ πρότερον μὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γῆς, τότε δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀνεχώρησε. Διὸ καὶ ἔλαβε μετὰ τόκου τὸ κεφάλαιον· καὶ μάλα εἰκότως· εἴλετο γὰρ μὴ κληθῆναι πατήρ, ὥστε δοῦλος εὐγνώμων φανῆναι. Διὰ τοῦτο οὐχὶ πατήρ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱερεὺς ἐγίνετο· καὶ ἐπειδὴ ἀπέστη τῶν ἑαυτοῦ διὰ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς μετὰ τούτων ἐχαρίσατο αὐτῷ καὶ τὰ αὐτοῦ. Ὅταν μὲν οὖν πολέμιοι ἐπιβουλεύωσι, καὶ μέχρι τῆς πείρας πρόεισι θαυματουργῶν, οἷον ἐπὶ τῆς καμίνου, καὶ τῶν λεόντων, ὅταν δὲ αὐτὸς ἐπιτάτῃ, 5 μέχρι προθυμίας ἴστησι τὸ ἐπίταγμα.

7. Τί γὰρ ἔλειπεν, εἶπέ μοι, τῇ ἀριστείᾳ ταύτῃ λοιπόν; μὴ γὰρ προῆδει τὸ μέλλον ὁ Ἀβραάμ; μὴ γὰρ ἐπραγματεύετο τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν; Εἰ γὰρ καὶ προφήτης ἦν, ἀλλ' οὐ πάντα ὁ προφήτης οἶδεν. Ὡστε περιττὴ λοιπὸν ἦν ἡ σφαγὴ, καὶ ἀναξία Θεοῦ. Εἰ δὲ 15 ἔδει μαθεῖν, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατόν ὁ Θεός, ἀπὸ τῆς μήτρας πολλῷ θαυμαστότερον τοῦτο ἔμαθε· μᾶλλον δέ, καὶ πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἐκείνης· πιστὸς γὰρ ἦν. Σὺ δὲ μὴ θαύμαζε τὸν δίκαιον μόνον, ἀλλὰ καὶ ζήλου· καὶ ὀρῶν αὐτὸν ἐν τοσοῦτῳ θορύβῳ καὶ ζάλῃ κυμάτων, ὡς ἐν γαλήνῃ πλέοντα, ὁμοίως καὶ σὺ μεταχει- 20 ρίζου τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τὸ πηδάλιον. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης μόνον, ὅτι θυσιαστήριον ὠκοδόμησε, καὶ τὰ ξύλα, ἀλλὰ ἀναμνήσθητι καὶ τῆς φωνῆς τοῦ παιδίου, καὶ λόγισαι πόσαι νιφάδες ἐπῆλθον αὐτῷ στρατοπέδων ἐκδειματοῦσαι, ὅτε ἤκουσε τοῦ παιδίου λέγοντος ὁ πατήρ· «τὸ πρόβατον ποῦ;»· ἐννόησον πόσοι 25 τότε ἐκινήθησαν λογισμοί, οὐ σιδήρῳ, ἀλλὰ φλογίνοις δόρασιν ὠπλισμένοι, καὶ πάντοθεν κατακεντοῦντες αὐτὸν καὶ διατέμνοντες. Εἰ γὰρ καὶ νῦν κατακλῶνται πολλοὶ καὶ μὴ πατέρες ὄντες, καὶ ἐδάκρυσαν, εἰ μὴ τὸ τέλος ἤδεισαν, πολλοὺς δέ, καίτοι τοῦτο εἰδότας, δακρύνοντας ὀρῶ, τί πάσχειν ἐκεῖνον εἰκὸς ἦν, τὸν αὐτὸν γεννήσαντα, τὸν θρέψαντα, τὸν ἐν γήρᾳ, τὸν μόνον ἔχοντα τοιοῦτον, τὸν

18. Δαν. κεφ. 3 καὶ 6.

19. Γεν. 22,7.

Θεοῦ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ δούλου. Καὶ στήν ἀρχὴ ἔφυγε ἀπὸ τῆ γῆ του, ἐνῶ τώρα ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλαβε τὸ κεφάλαιο μὲ τὸν τόκο. Καὶ πολὺ σωστά· γιατί προτίμησε νὰ μὴ ὀνομασθεῖ πατέρας, γιὰ νὰ φανεῖ εὐγνώμονας δοῦλος. Γι' αὐτὸ ἐγινε ὄχι μόνο πατέρας, ἀλλὰ καὶ ἱερέας. Καὶ ἐπειδὴ ξέφυγε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ χάρισε μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ τὰ δικά του. Ὅταν δηλαδὴ κάποιον τὸν ἐπιβουλεύονται ἐχθροί, προχωρεῖ θαυματουργώντας μέχρι τὴ δοκιμασία, ὅπως στήν περίπτωση τῆς καμίνου καὶ τῶν λεονταριῶν¹⁸, ὅταν ὁμοῦς ὁ ἴδιος διατάσσει, σταματᾷ τὴν προσταγὴν μέχρι τὴν προθυμία.

7. Γιατὶ πὲς μου, τί ἔλειπε πλέον ἀπὸ τὸ ἀνδραγάθημα ἐκεῖνο; μήπως ὁ Ἀβραὰμ προγνώριζε τὸ μέλλον; μήπως πραγματευόταν τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ; Γιατί, ἂν καὶ ἦταν προφήτης, ἀλλ' ὁμοῦς δὲν τὰ γνωρίζει ὅλα ὁ προφήτης. Ὡστε περιττὴ ἦταν πλέον ἡ σφαγὴ καὶ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ μάθει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δυνατὸς νὰ ἀνασταίνει νεκρούς, αὐτὸ τὸ ἔμαθε μὲ πολὺ πῶ θαυμαστὸ τρόπο ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς Σάρρας· ἢ καλύτερα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη ἐκείνη· γιατί ἦταν πιστός. Σὺ ὁμοῦς μὴ θαυμάζεις μόνο τὸν δίκαιο, ἀλλὰ νὰ γίνεσαι καὶ μιμητὴς του· καὶ βλέποντας αὐτὸν μέσα σὲ τόσο θόρυβο καὶ ζάλη κυμάτων νὰ πλέει σὰν μέσα σὲ γαλήνη, χρησιμοποιοῖ καὶ σὺ ὁμοῖα τὸ πηδάλι τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ἀνδρείας. Μὴ πεῖς δηλαδὴ αὐτὸ μόνο, ὅτι ἔκτισε θυσιαστήριο καὶ ἔφερε τὰ ξύλα, ἀλλὰ θυμήσου καὶ τὴ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ, καὶ σκέψου πόσα πλήθη στρατιωτῶν ὄρμησαν ἐναντίον του κατατρομάζοντάς τον, ὅταν ἄκουσε ὁ πατέρας τὸ παιδὶ νὰ λέγει, «τὸ πρόβατο ποῦ εἶναι;»¹⁹. σκέψου πόσοι λογισμοὶ κινήθηκαν τότε, ὀπλισμένοι ὄχι μὲ σιδερένια ὄπλα, ἀλλὰ μὲ φλογισμένα δόρατα, καὶ ἀπὸ παντοῦ διατρυπώντας αὐτὸν καὶ κατασχίζοντάς τον. Γιατί, ἐὰν καὶ τώρα πολλοὶ κατασυντρίβονται, ἂν καὶ δὲν εἶναι πατέρες, καὶ θὰ δάκρυσαν, ἐὰν δὲ γνώριζαν τὸ τέλος, πολλοὶ πάλι, ἂν καὶ γνωρίζουν αὐτὸ, βλέπω νὰ δακρύζουν, τί ἦταν φυσικὸ νὰ πάσχει ἐκεῖνος, ποῦ γέννησε αὐτόν, ποῦ τὸν ἀνέθρεψε, ποῦ ἦταν γέρος, ποῦ τὸν εἶχε μοναχογιό, ποῦ τὸν ἐβλεπε, ποῦ τὸν ἄκουε, ποῦ

ὀρῶντα, τὸν ἀκούοντα, τὸν εὐθέως μέλλοντα ἀναιρεῖν; τίς ἢ σύνεσις τῶν ρημάτων; τίς ἢ ἐπιείκεια τῆς πεύσεως;

Τίς ἄρα ὁ ἐνεργῶν, ὁ διάβολος, ὥστε ἐμπρῆσαι τὴν φύσιν; Μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ Θεός, ἵνα μᾶλλον βασανίσῃ τὴν χρυσοῦν τοῦ δι-
5 καίου ψυχὴν. Ὅταν μὲν γὰρ ἡ γυνὴ φθέγγηται τοῦ Ἰώβ, διάβολος ἐνεργεῖ· τοιαύτη γὰρ ἡ συμβουλή· οὗτος δὲ οὐδὲν βλάσφημον φθέγγεται, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐσεβὲς καὶ μεμεριμνημένον· καὶ πολλὴ ἡ χάρις ἐπήνθει τοῖς ῥήμασι, πολὺ τὸ μέλι τῶν λόγων ἀπέσταξεν ἀπὸ γαλήνης καὶ ἡμέρου ῥέον ψυχῆς· καὶ λιθίνην ἱκανὰ ταῦτα ἦν μαλά-
10 ξαι διάνοιαν τὰ ῥήματα. Ἄλλ' οὐ τὸν ἀδάμαντα ἐκείνον περιέτρεψεν, ἀλλ' οὐδὲ ἔσεισεν, οὐδὲ εἶπε· 'τί πατέρα καλεῖς τὸν μικρὸν ὕστερον οὐκ ἐσόμενόν σου πατέρα, τὸν ἤδη ταύτην ἀπολέσαντα τὴν τιμὴν;'. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ὁ παῖς ἐρωτᾷ; Οὐ περιεργαζόμενος ἀπλῶς οὐδὲ πολυπραγμονῶν, ἀλλ' ἀγωνιῶν ὑπὲρ τῶν προκειμέ-
15 νων. Καὶ γὰρ ἐνενόει ὅτι, εἰ μὴ ἐβούλετο λαβεῖν κοινωνὸν τῶν γινομένων, οὐκ ἂν τοὺς μὲν παῖδας ἀφῆκε κάτω μένειν, αὐτὸν δὲ μόνον παρέλαβε. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὅτε μόνοι γεγόνασι, τότε αὐτὸν ἐρωτᾷ, ὅτε οὐδεὶς ἤκουε τῶν λεγομένων· τοσαύτη τοῦ παιδὸς ἡ σύνεσις ἦν.

20 ἼΑρα οὐ διεθερμάνθητε πάντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες; οὐχὶ ἕκαστος ὑμῶν περιπτύσσεται τῇ διανοίᾳ καὶ καταφιλεῖ τὸ παιδίον, καὶ θαυμάζει τὴν σύνεσιν, καὶ αἰδεῖται τὴν εὐλάβειαν, μεθ' ἧς καὶ συμποδιζόμενος καὶ ἐπὶ τοῖς ζύλοις ἐπιτιθέμενος, οὐκ ἐξεπλήττετο, οὐκ ἐσκίρτα, οὐ κατεγίνωσκε τοῦ πατρὸς ὡς μαινομένου, ἀλλὰ καὶ
25 ἐδεσμεῖτο καὶ ἀνεβιβάζετο καὶ ἐπετίθετο, καὶ πάντα ἔφερε σιγῇ, καθάπερ τις ἀρνειός, μᾶλλον δέ, καθάπερ ὁ κοινὸς πάντων Δεσπότης; Καὶ γὰρ ἐκείνου ἐμιμεῖτο τὴν ἐπιείκειαν, καὶ τὸν τύπον ἐφύλαττεν· «ὡς προβάτον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος». Καίτοι γε ἐφθέγγετο οὗτος· καὶ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης αὐτοῦ ἐφθέγγετο· πῶς οὖν ἄφωνος; Τουτέστιν,

ἐπρόκειτο ἀμέσως νὰ τὸν σφάζει; ποιά ἡ σύνεση τῶν λόγων; ποιά ἡ ἐπιείκεια τῆς ἐρωτήσεως;

Ποιὸς ἄραγε ἐνεργοῦσε αὐτά; ὁ διάβολος, μὲ σκοπὸ νὰ πυρπολήσει τὴ φύση; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ ὁ Θεός, μὲ σκοπὸ νὰ δοκιμάσει περισσότερο τὴ χρυσὴ ψυχὴ τοῦ δικαίου. Γιατί, ὅταν ἡ γυναῖκα λέγει στὸν Ἰὼβ τὰ λόγια ἐκεῖνα, τότε ἐνεργεῖ ὁ διάβολος· γιατί τέτοια εἶναι ἡ συμβουλή· αὐτὸς ὅμως τίποτε τὸ βλάσφημο δὲ λέγει, ἀλλ' αὐτὸ πὺ λέγει εἶναι πάρα πολὺ εὐσεβὲς καὶ φιλοσοφημένο· καὶ ἦταν μεγάλη ἡ χάρη πὺ ἀνθοῦσε στὰ λόγια, πολὺ τὸ μέλι τῶν λόγων ἀπέσταξε, τρέχοντας ἀπὸ τὴ γαλήνια καὶ ἡμερὴ ψυχῆ· αὐτὰ τὰ λόγια ἦταν ἱκανὰ νὰ μαλακώσουν καὶ πέτρινη διάνοια. Ἄλλ' ὅμως δὲ μετέβαλαν τὸν ἀδάμαντα ἐκεῖνον, ἀλλ' οὔτε τὸν κλόνισαν, οὔτε εἶπε· 'γιατί ὀνομάζεις πατέρα ἐκεῖνον πὺ μετὰ ἀπὸ λίγο δὲ θὰ εἶναι πατέρας σου, ἐκεῖνον πὺ ἔχασε πλέον αὐτὴν τὴν τιμῆ;' Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ρωτᾷει καὶ τὸ παιδί; Ὅχι ἀπὸ ἀπλὴ περιέργεια, οὔτε πολυπραγμονώντας, ἀλλ' ἀγωνιώντας γιὰ ἐκεῖνα πὺ συνέβαιναν. Καθόσον σκεπτόταν πῶς, ἂν δὲν ἤθελε νὰ τὸν πάρει συμμέτοχο στὰ γινόμενα, δὲν θὰ ἄφηνε τοὺς δούλους νὰ μείνουν κάτω, παραλαμβάνοντας μόνο αὐτόν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὅταν ἔμειναν μόνοι, τότε τὸν ἐρωτᾷ, ὅταν κανένας δὲν ἄκουε τὰ λεγόμενα· τόση ἦταν ἡ σύνεση τοῦ παιδιοῦ.

Ἄραγε δὲ διαθερμαθήκαμε ὅλοι, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, δὲν ἀγκαλιάζει ὁ καθένας σας μὲ τὴ σκέψη του καὶ καταφιλεῖ τὸ παιδί καὶ θαυμάζει τὴ σύνεσή του, καὶ σέβεται τὴν εὐλάβειά του, μὲ τὴν ὁποία δὲν ἐνιωθε ἐκπληξῆ, ἂν καὶ δένονταν τὰ πόδια του καὶ τοποθετοῦνταν ἐπάνω στὰ ξύλα, οὔτε ἀναπηδοῦσε, οὔτε κατηγοροῦσε τὸν πατέρα του σὰν μανιακό, ἀλλὰ καὶ δενόταν καὶ ἀνεβαζόταν καὶ τοποθετοῦνταν ἐπάνω στὰ ξίφη, καὶ ὅλα τὰ ὑπέφερε σιωπηλά, σὰν ἀκριβῶς κάποιο ἄρνι, ἢ καλύτερα, ὅπως ἀκριβῶς ὁ κοινὸς Κύριος ὅλων; Καθόσον μιμοῦνταν τὴν ἐπιείκεια ἐκείνου καὶ φύλασσε τὸν τύπο· γιατί λέγει, «σὰν πρόβατο ὀδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἀμνὸς μπροστὰ σ' ἐκεῖνον πὺ τὸν κουρεύει, χωρὶς νὰ βγάζει φωνή»²⁰. Ἄν καὶ βέβαια μίλησε αὐτός· καθόσον καὶ ὁ Κύριός του μίλησε· πῶς λοιπὸν λέγει ἄφωνος; Δηλαδή δὲν εἶπε τί-

οὐδὲν ἀθθαδες εἶπεν, οὐδὲ τραχύ, ἀλλὰ πάντα ἡμερα καὶ προσηνῆ, καὶ μᾶλλον τῆς σιγῆς τὰ ρήματα τὴν ἐπιείκειαν ἐδήλου. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;», καὶ τὴν ἐπιείκειαν μᾶλλον ἐδήλωσεν, ἢ εἰ ἐσίγησε. Καὶ ὡσπερ οὗτος τῷ πατρὶ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ διαλέγεται, «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς», λέγων· «οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι». Τί οὖν ὁ πατριάρχης; «Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὀλοκάρπωσιν, τέκνον». Ἐκάτεροι τὰ ὀνόματα τῆς φύσεως καλοῦσιν· ἐκεῖνος Πατέρα, καὶ 10 τέκνον οὗτος. Καὶ χαλεπὸς ἐκατέρωθεν ὁ πόλεμος διεγείρεται, καὶ πολλὴ ἡ ζάλη, καὶ ναυάγιον οὐδαμοῦ· ἢ γὰρ φιλοσοφία πάντων κρατεῖ. Εἶτα, ἐπειδὴ ἤκουσε τὸν Θεόν, οὐκέτι εἶπεν οὐδέν, οὐδὲ περιεργάσατο· οὕτω συνετὸν ἦν τὸ παιδίον, καὶ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει.

15 Εἶδες τὸν βασιλέα πόσων ἐκράτησε στρατοπέδων, πόσων πολέμων ἐπιόντων; Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἦσαν οἱ βάρβαροι τῇ πόλει τῶν Ἱεροσολύμων φοβεροί, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῇ πολλάκις, ὡς οἱ λογισμοὶ τούτων πάντοθεν αὐτὸν παρικαθήμενοι· ἀλλ' ὁμως ἀπάντων περιεγένετο. Βούλει καὶ τὸν ἱερέα ἰδεῖν; οὐ πόρρωθεν τὸ ὑπό- 20 δειγμα. Ὅταν γὰρ αὐτὸν ἴδῃς πῦρ ἔχοντα καὶ μάχαιραν καὶ θυσιαστηρίῳ ἐφεστῶτα, τί λοιπὸν ἀμφιβάλλεις ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης; Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν θυσίαν ἰδεῖν, ὄρα διπλῆν. Προσήνεγκε γοῦν παῖδα, προσήνεγκε καὶ πρόβατον, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων, τὴν ἑαυτοῦ γνώμην· καὶ τῷ μὲν αἵματι τοῦ προβάτου τὴν δεξιάν, τῇ δὲ σφαγῇ 25 τοῦ παιδὸς τὴν ψυχὴν ἡγίασεν. Οὕτως ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, αἵματι μονογενοῦς, θυσίᾳ ἀμνοῦ. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἱερεῖς αἵματι ἡγιάζοντο τῶν ἱερείων τῶν τῷ Θεῷ προσαγομένων. Βούλει καὶ προφήτην ἰδεῖν; «Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη», φησὶν. Οὕτω καὶ σὺ γίνη βασιλεὺς,

21. Ἰω. 18,23.

22. Λουκᾶ 23,34.

23. Γεν. 22,8.

24. Ἰωνᾶς 5,35.

ποτε τὸ αὐθαδες, οὔτε σκληρό, ἀλλὰ ὅλα τὰ λόγια του ἦταν ἡμερα καὶ γεμάτα πραότητα, καὶ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ σιωπὴ τὰ λόγια ἔδειχναν τὴν ἐπιείκεια. Γιατὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ἐὰν μίλησα κακῶς, πὲς ποιὸ εἶναι τὸ κακό· ἐὰν ὁμως μίλησα σωστά, γιατί με δέρνεις;»²¹· καὶ πολὺ περισσότερο ἔδειξε τὴν ἐπιείκεια, παρὰ ἂν σιωποῦσε. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον συνομιλεῖ με τὸν πατέρα του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος συνομιλεῖ με τὸν Πατέρα ἀπὸ τὸ σταυρό, λέγοντας, «συγχώρησέ τους, Πατέρα, γιατί δὲ γνωρίζουν τί κάνουν»²². Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν ὁ πατριάρχης; «Ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας, παιδί μου»²³. Καὶ οἱ δύο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα τῆς φύσεως· ἐκεῖνος Πατέρας καὶ αὐτὸς τέκνο. Καὶ φοβερὸς πόλεμος ξεσηκώνεται καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, καὶ μεγάλη ἡ ζάλη, ναυάγιο ὁμως πουθενά· γιατί ἡ εὐσέβεια τὰ ἐξουσιάζει ὅλα. Ἐπειτα, ὅταν ἄκουσε τὸ Θεό, δὲν εἶπε τίποτε, οὔτε τοῦ δημιούργησαν περιέργεια τὰ λόγια του· τόσο πολὺ συνετὸ ἦταν τὸ παιδί καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του.

Εἶδες τὸ βασιλιὰ πόσων στρατιωτῶν ὑπῆρξε ἐξουσιαστής, πόσων πολέμων ποὺ ἔπεφταν ἐπάνω του; Γιατὶ δὲν ἦταν τόσο φοβεροὶ οἱ βάρβαροι στὴν πόλη τῶν Ἱεροσολύμων, ὅταν πολλὲς φορὲς ἐπιτέθηκαν ἐναντίον αὐτῆς, ὅσο οἱ λογισμοὶ αὐτῶν, περιτυλίγοντας αὐτὸν ἀπὸ παντοῦ· ἀλλ' ὁμως ὅλους τοὺς νίκησε. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸν ἱερέα; δὲν εἶναι μακριὰ τὸ παράδειγμα. Γιατί, ὅταν δεῖς αὐτὸν νὰ κρατάει φωτιά καὶ μάχαιρα καὶ νὰ στέκεται μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον, γιατί πλέον ἀμφιβάλλεις γιὰ τὴν ἱερωσύνη του; Ἄν ὁμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὴ θυσία, βλέπε ὅτι εἶναι διπλή. Προσφερε δηλαδὴ τὸ παιδί του, πρόσφερε καὶ πρόβατο, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ αὐτὰ πρόσφερε τὴ γνώμη του· καὶ με τὸ αἷμα βέβαια τοῦ προβάτου ἀγίασε τὴ δεξιὰ του, ἐνῶ με τὴ σφαγὴ τοῦ παιδιοῦ τὴν ψυχὴ του. Ἐτσι χειροτονήθηκε ἱερέας, με τὸ αἷμα τοῦ μονογενοῦς του, με τὴ θυσία τοῦ ἀμνοῦ. Καθόσον καὶ οἱ ἱερεῖς ἀγιάζονταν με τὸ αἷμα τῶν σφαγίων ποὺ προσφέρονταν στὸ Θεό. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ προφήτη; «Ὁ Ἀβραὰμ ὁ πατέρας σας ἐνίωσε ἀγαλλίαση, γιὰ νὰ δεῖ τὴν ἡμέρα τὴ δική μου, καὶ τὴν εἶδε καὶ χάρηκε»²⁴, λέγει. Ἐτσι καὶ σὺ γίνε βασιλιάς καὶ ἱερέας καὶ προφήτης μέσα

καὶ ἱερεὺς, καὶ προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ· βασιλεὺς μὲν, πάσας χα-
μαὶ ρίψας τὰς πονηρὰς πράξεις καὶ τὰ ἁμαρτήματα κατασφάζας,
ἱερεὺς δέ, ἑαυτὸν προσενεγκὼν τῷ Θεῷ, καὶ καταθύσας τὸ σῶμα,
καὶ σφαγεὶς καὶ αὐτός· «εἰ γὰρ συναπεθάνομεν αὐτῷ», φησί, «καὶ
5 συζήσομεν αὐτῷ»· προφήτης δέ, τὰ μέλλοντα μανθάνων, καὶ ἔν-
θους γινόμενος καὶ σφραγισάμενος. Καθάπερ γὰρ στρατιώτης
σφραγίς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα ἐπιτίθεται· κἂν λειποτα-
κτικῆς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ εἶχον σφραγιδα
τὴν περιτομὴν, ἡμεῖς δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος.

10 Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ ἑαυτῶν ἐννοήσαντες,
ἄξιον τῆς χάριτος ἐπιδειξώμεθα βίον, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύ-
χωμεν βασιλείας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φι-
λανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
15 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στο λουτρό τῆς μετάνοιας· γίνε βασιλιάς, ρίχνοντας κάτω ὅλες τὶς πονηρὲς πράξεις καὶ καταστρέφοντας τὰ ἁμαρτήματα· ἱερέας πάλι, προσφέροντας τὸν ἑαυτο σου στὸ Θεό, θυσιάζοντας τὸ σῶμα σου καὶ σφαζόμενος ὁ ἴδιος· γιατί λέγει, «ἐὰν πεθάνουμε μαζί μ' αὐτόν, θὰ ζήσουμε μαζί μ' αὐτόν»²⁵. ἐπίσης γίνε προφήτης, μαθαίνοντας τὰ μέλλοντα καὶ γενόμενος ἔνθεος καὶ σφραγίζοντας τὸν ἑαυτό σου. Γιατί, ὅπως στοὺς στρατιῶτες τοποθετεῖται σφραγίδα, ἔτσι καὶ στοὺς πιστοὺς τοποθετεῖται ἐπάνω τους τὸ Πνεῦμα· καὶ ἐὰν λειποτακτήσεις, γίνεσαι φανερός σ' ὅλους. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι βέβαια εἶχαν σφραγίδα τὴν περιτομή, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχομε τὸν ἄρραβῶνα τοῦ Πνεύματος.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ σκεπτόμενοι καλὰ τὸ ἀξίωμά μας, ὡς ἐπιδείξομε βίῳ ἄξιο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὴ μέλλουσα βασιλεία, τὴν ὁποία εὐχομαι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Κορ. 1,23-2,11)

«Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν
ψυχὴν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἤλθον εἰς Κόριν-
θον».

1. Τί φῆς, ὦ μακάριε Παῦλε; φειδόμενος αὐτῶν οὐκ ἤλθες εἰς
5 Κόρινθον; Οὐκοῦν ἐναντιολογίαν τινὰ ἡμῖν εἰσάγεις ἐνταῦθα. Ἄνω-
τέρω μὲν γὰρ ἔλεγες, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθες, ἐπειδὴ οὐ κατὰ σάρ-
κα βουλεύῃ, οὐδὲ κύριος εἶ σαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος
ἐξουσίας πανταχοῦ περιάγῃ, καὶ τὰς θλίψεις εἰς μέσον ἤγες, ἐνταῦ-
θα δὲ σὸν φῆς εἶναι τὸ μὴ ἐλθεῖν, οὐκέτι τῆς τοῦ Πνεύματος ἐξου-
10 σίας· καὶ γὰρ φησιν, ὅτι «φειδόμενος ὑμῶν, οὐκ ἤλθον εἰς Κόριν-
θον». Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ἦ ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ Πνεύματος ἦν,
καὶ ἠθέλησε μὲν αὐτὸς ἐλθεῖν, ὑπέβαλε δὲ τὸ Πνεῦμα μὴ παραγενέ-
σθαι, τὴν φειδῶ τὴν αὐτῶν προβαλλόμενον, ἢ περὶ ἐτέρας λέγει
παρουσίας, δηλῶν ὅτι πρὶν ἢ γράψαι τὴν προτέραν ἐπιστολὴν, ἠθέ-
15 λησεν ἐλθεῖν καὶ κατέσχεν ἑαυτὸν δι' ἀγάπην, ὥστε μὴ ἀδιορθώ-
τοις ἐπιστῆναι. Εἰκὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν, τοῦ
Πνεύματος μηκέτι κωλύοντος αὐτόν, ἐκόντα διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην
μεῖναι. Ὅ καὶ μᾶλλον ἔστιν ὑποπτεῦσαι, ὅτι παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν
τὸ Πνεῦμα ἐκώλυεν, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιλογισάμενος ὅτι τοῦ-
20 το βέλτιον, ἔμεινε. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς πάλιν ἑαυτοῦ μέμνηται, ὃ
συνεχῶς λέγειν οὐ παύσομαι, ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἑαυτῷ συνιστάμε-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Κορ. 1,23-2,11)

«Ἐγὼ ὁμῶς ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸ Θεό, πὺν γνωρίζει τὴν ψυχὴ μου, ὅτι δὲν ἦρθα στὴν Κόρινθο ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι».

1. Τί λές, μακάριε Παῦλε; Δὲν πῆγες στὴν Κόρινθο ἐπειδὴ λυπᾶσαι αὐτούς; Κάποια λοιπὸν ἐναντιολογία μᾶς ἀναφέρεις ἐδῶ. Γιατὶ πὺν πάνω ἔλεγες, ὅτι γι' αὐτὸ δὲν πῆγες, ἐπειδὴ δὲ σκέπτεσαι ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄνθρωποι, οὔτε εἶσαι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἀλλὰ παντοῦ μετακινεῖσαι κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀνέφηρες καὶ τὶς θλίψεις, ἐνῶ ἐδῶ λές ὅτι μὲ τὴ θέλησή σου δὲν ἦρθες, καὶ δὲν ὀφειλόταν αὐτὸ στὴν ἐξουσία τοῦ Πνεύματος· καθόσον λέγει, ὅτι «δὲν ἦρθα στὴν Κόρινθο, ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι». Τί μπορούμε λοιπὸν νὰ ποῦμε; Ἦ ὅτι καὶ αὐτὸ ἦταν ἀπόφαση τοῦ Πνεύματος, καὶ θέλησε βέβαια αὐτὸς νὰ πάει, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ ὑπαγόρευσε νὰ μὴ πάει, προβάλλοντας τὴ λύπη γι' αὐτούς, ἢ ὁμιλεῖ γιὰ κάποια ἄλλη ἐπίσκεψή του ἐκεῖ, δηλώνοντας ὅτι, προτοῦ γράψει τὴν πρώτη ἐπιστολή, θέλησε νὰ πάει, ἀλλὰ συγκράτησε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ἀγάπη πρὸς αὐτούς, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ ἐκεῖ ἐνῶ ἦταν ἀδιόρθωτοι. Φυσικὸ εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴ δεύτερη ἐπιστολή, ὅταν τὸ Πνεῦμα δὲν τὸ ἐμπόδιζε πλέον, δὲν πῆγε μὲ τὴ θέλησή του γιὰ τὴν ἴδια αἰτία. Καὶ πολὺ περισσότερο αὐτὸ μπορούμε νὰ ὑποπτευθοῦμε, ὅτι δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ τὸν ἐμπόδιζε τὸ Πνεῦμα, ἀργότερα ὁμῶς καὶ αὐτός, ἀφοῦ ἀναλογίσθηκε ὅτι αὐτὸ εἶναι καλύτερο, ἔμεινε. Σὺ ὁμῶς, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πῶς πάλι θυμᾶται τὸν ἑαυτό του, πράγμα πὺν δὲ θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω συνέχεια, παρουσιάζοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Ἐπειδὴ

νος. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο εἰκὸς ἦν ὑποπεύειν αὐτοὺς καὶ λέγειν, ὅτι 'διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησας ἐλθεῖν, ἐμίσησας γὰρ ἡμᾶς', δείκνυσι τούναντίον, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησεν, ἐπειδὴ ἐφίλει αὐτούς.

Τί δέ ἐστι, τό, «φειδόμενος». Ἦκουσα, φησίν, ὅτι ἐπόρνευ-
 5 σάν τινες παρ' ὑμῖν· οὐκ ἤθελον οὖν ἐλθὼν λυπῆσαι ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἀνάγκη παρόντα ἐξετάσαι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπεξελθεῖν καὶ κολάσαι, καὶ πολλοὺς ἀπαιτῆσαι δίκην. Βέλτιον οὖν εἶναι ἐνόμισα ἀπειῖναι, καὶ ἐνδοῦναι μετανοῆσαι, ἢ παρῶν ἐπεξελθεῖν, καὶ παροξυνθῆναι μειζόνως. Καὶ γὰρ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς σαφῶς αὐτὸ παρε-
 10 δῆλωσεν, εἰπὼν, «φοβοῦμαι μὴ πως ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἣ ἔπραξαν». Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα ἐνδείκνυται, καὶ λέγει μὲν αὐτὸς ὡς ἀπολογούμενος, ἐπιστύφει δὲ αὐτοὺς σφοδρότατα καὶ φοβεῖ.
 15 Καὶ γὰρ ἠνίξαστο τιμωρίας ὄντας αὐτοὺς ὑπευθύνους, καὶ τι καὶ πεισομένους, εἰ μὴ ταχέως διορθωθεῖεν. Ὁ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς φησιν, ὅτι «ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι». Πλὴν ἀλλ' ἐκεῖ μὲν σαφέστερον, ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ προοίμιον ἦν, οὐχ οὕτως αὐτὸ λέγει, ἀλλ' ὑπεσταλμένως· καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖ-
 20 ται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν θεραπεύει, ἐπιδιορθώσει κεχρημέ-
 νος. Ἐπειδὴ γὰρ ὡσπερ ἐξουσίαν πολλὴν ἐνδείκνυμένου τὸ ρῆμα ἦν (φείδεται γὰρ τις ἐκείνων, οὐς καὶ κολάσαι κύριός ἐστι), τοῦτο αὐτὸ παραμυθούμενος, καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι τραχὺ συσκιάζων, φησίν· «οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως». Τουτέστι, οὐ διὰ
 25 τοῦτο εἶπον, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκ ἤλθον, ὡς κυριεύων ὑμῶν. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὑμῶν', ἀλλά, «τῆς πίστεως», ὃ καὶ πραότερον ἦν καὶ ἀληθέστερον. Τὸ γὰρ μὴ βουλόμενον πιστεῦσαι τίς κύριος ἀναγκάσαι;

«Ἀλλὰ συνεργοὶ ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν». Ἐπειδὴ γὰρ, φησίν,

1. Β' Κορ. 12,21.

2. Β' Κορ. 13,2.

δηλαδή και αυτό φυσικό ἦταν νὰ τὸ ὑποπτεύονται αὐτοὶ και νὰ λέγουν, ὅτι 'γι' αὐτὸ δὲ θέλησες νὰ ρθεῖς, γιατί μᾶς μίσησες', δείχνει τὸ ἀντίθετο, ὅτι γι' αὐτὸ δὲ θέλησε, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε αὐτούς.

Τί σημαίνει ὁμως, «ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι»; Ἦκουσα, λέγει, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς πόρνευσαν· δὲν ἤθελα λοιπὸν νὰ ἔρθω και νὰ σᾶς λυπήσω. Γιατί ἔπρεπε νὰ ρθῶ ἐκεῖ και νὰ ἐξετάσω τὸ πρᾶγμα, νὰ δικάσω και νὰ τιμωρήσω, και νὰ καταδικάσω πολλούς. Ἔκρινα λοιπὸν προτιμότερο ν' ἀπουσιάσω, και νὰ σᾶς δώσω τὴν εὐκαιρία νὰ μετανοήσετε, παρὰ νὰ παραβρεθῶ ἐκεῖ και νὰ ἐξετάσω τὸ πρᾶγμα και νὰ ἐξοργισθῶ περισσότερο. Καθόσον πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τὸ δήλωσε αὐτὸ ξεκάθαρα, λέγοντας, «φοβᾶμαι μήπως, ἐρχόμενος σὲ σᾶς, μὲ ταπεινώσει ὁ Θεὸς και πενήθσω γιὰ πολλούς πὺ ἀμάρτησαν και θ' ἀμαρτήσουν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή μου αὐτή, και δὲν θὰ ἔχουν μετανοήσει γιὰ τὴν ἀσέλγεια και ἀκαθαρσία πὺ διέπραξαν»¹. Αὐτὸ λοιπὸν δείχνει και ἐδῶ, και ὁμιλεῖ βέβαια αὐτὸς σὰ ν' ἀπολογεῖται, ψέγει ὁμως αὐτούς σφοδρότατα και τοὺς φοβίζει. Καθόσον ὑπαινίχθηκε ὅτι εἶναι ὑπεύθυνοι τιμωρίας και θὰ ὑποστοῦν κάποια τιμωρία, ἐὰν δὲν διορθωθοῦν γρήγορα, πρᾶγμα πὺ και αὐτὸ τὸ λέγει πάλι στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι δηλαδή, «ἐὰν ξανάρθω δὲ θὰ σᾶς λυπηθῶ»². Πλὴν ὁμως ἐκεῖ βέβαια τὸ εἶπε σαφέστερα, ἐνῶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς, δὲν τὸ λέγει ἔτσι, ἀλλὰ πὺ συγκρατημένα· και δὲν ἀρκεῖται και σ' αὐτό, ἀλλὰ και αὐτὸ ἀκόμα τὸ θεραπεύει, χρησιμοποιώντας κάποια διόρθωση. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ λόγος αὐτὸς φαινόταν νὰ δείχνει κάποια μεγάλη ἐξουσία (γιατί λυπᾶται κανεὶς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἔχει τὴν ἐξουσία και νὰ τιμωρήσει), καθιστώντας αὐτὸ κάπως πὺ ἐλαφρὺ και ἐπισκιάζοντας ἐκεῖνο πὺ φαινόταν σκληρό, λέγει· «δὲν τὰ λέμε αὐτὰ σὰν νὰ εἴμαστε ἐξουσιαστὲς τῆς πίστεώς σας». Δηλαδή, δὲν εἶπα γι' αὐτό, ὅτι δὲν ἦρθα ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι, σὰν νὰ σᾶς ἐξαναγκάζω. Και δὲν εἶπε, 'σᾶς', ἀλλὰ, «τῆς πίστεώς σας», πρᾶγμα πὺ ἦταν και πὺ μαλακὸ και ἀληθέστερο. Γιατί ἐκεῖνον πὺ δὲ θέλει νὰ πιστέψει, ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸν ἐξαναγκάσει;

«Ἄλλ' εἴμαστε συνεργάτες τῆς χαρᾶς σας». Ἐπειδὴ δηλαδή,

ἡ χαρὰ ὑμῶν ἡμετέρα ἐστίν, οὐκ ἤλθον, ἵνα μὴ ἐμβάλω εἰς λύπην
 ὑμᾶς, καὶ αὐξήσω τὴν ἀθυμίαν τὴν ἐμήν, ἀλλ' ἔμεινα, ἵνα, διορθω-
 θέντες ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς, εὐφρανθῆτε. Πάντα γὰρ ποιοῦμεν ὑπὲρ τῆς
 5 χαρᾶς τῆς ὑμετέρας, καὶ ὑπὲρ τούτου σπεύδομεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ
 κοιωνοῦμεν αὐτῇ. «Τῇ γὰρ πίστει ἐστήκατε». Ὅρα πάλιν ὑπε-
 σταλμένως διαλεγόμενον. Δέδοικε γὰρ αὐτῶν καθάψασθαι πάλιν,
 ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν ἐν τῇ προτέρᾳ καθίκετο ἐπιστολῇ, καὶ τινα
 μεταβολὴν ἐπεδείξαντο, καὶ ἔμελλεν αὐτοὺς τοῦτο ἀνατρέπειν, εἰ
 μεταβαλλόμενοι πάλιν τὴν αὐτὴν ἐπιτίμησιν ὑπέμενον. Διὸ πολλῶ
 10 τῆς προτέρας ἡμερωτέρα αὕτη. «Ἐκρίνα δὲ ἑμαυτῶ τὸ μὴ πάλιν
 ἐν λύπῃ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Τό, «πάλιν», δείκνυσι καὶ ἤδη λυπη-
 θέντα ἐκεῖθεν, καὶ δοκῶν ἀπολογεῖσθαι, λεληθότως αὐτῶν καθά-
 πτεται. Εἰ δὲ καὶ ἤδη ἐλύπησαν, καὶ πάλιν ἔμελλον λυπεῖν, ἐννόη-
 σον ὅσην εἰκὸς γενέσθαι τὴν ἀηδίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ὅτι
 15 «ἐλύπησατε», ἐτέρως δὲ μεθοδεύει τὸν λόγον, τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνιτι-
 τόμενος, καὶ λέγων, ὅτι «διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθον, ἵνα μὴ λυπήσω
 ὑμᾶς», ὃ τὴν αὐτὴν μὲν ἰσχὺν ἔχει τούτῳ ὧ εἶπον, εὐπαράδεκτον δὲ
 μᾶλλον ἐστὶ. «Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστὶν ὁ εὐφραίνων
 με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;» Ποία αὕτη ἀκολουθία; Μεγίστη
 20 μὲν οὖν. Σκόπει δε. Οὐκ ἠθέλησα, φησὶν, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ
 λυπήσω ὑμᾶς πλέον, ἐπιτιμῶν, ἀγανακτῶν, ἀποστρεφόμενος.
 Εἶτα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ σφοδρὸν ἦν καὶ κατηγορίαν αὐτῶν εἶχεν, εἴ-
 γε οὕτως ἔζων ὡς Παῦλον λυπεῖν, ἐπιδιορθώσει χρώμενος, φησὶν·
 «εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστὶν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυ-
 25 πούμενος ἐξ ἐμοῦ;». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ δὲ καὶ ἐν λύπῃ
 ἔμελλον εἶναι, ἀναγκαζόμενος ὑμῖν ἐπιτιμᾶν καὶ ὀρᾶν λυπουμενούς,
 ἀλλ' ὁμως καὶ αὐτὸ τοῦτο ἠδφραίνέ με. Μεγίστης γὰρ τοῦτο ἀγά-

λέγει, ἡ χαρά σας εἶναι καὶ δική μας, δὲν ἦρθα, γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω καὶ αὐξήσω καὶ τὴ δική μου λύπη, ἀλλ' ἔμεινα, ὥστε, ἀφοῦ διωρθωθεῖτε μὲ τὴν ἀπειλή, νὰ εὐφρανθεῖτε. Γιατὶ ὅλα τὰ κάνομε γιὰ τὴ δική σας χαρά, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καταβάλλομε μεγάλη φροντίδα, ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι συμμετέχομε στὴ χαρά σας αὐτή. «Γιατὶ παραμένετε σταθεροὶ στὴν πίστη σας». Πρόσεχε πάλι πὺ ὁμιλεῖ συγκρατημένα. Γιατὶ φοβᾶται νὰ τοὺς ψέξει πάλι, ἐπειδὴ τοὺς ἔψεξε αὐστηρὰ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ καὶ ἐπέδειξαν κάποια μεταβολή, καὶ ἐπρόκειτο αὐτὸ νὰ τοὺς ἀναστατώσει, ἐάν, ἐνῶ ἐπέδειξαν κάποια μεταβολή, δέχονταν πάλι τὴν ἴδια ἐπιτίμηση. Γι' αὐτὸ αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ εἶναι πολὺ πιὸ ἡπιότερη ἀπὸ τὴν πρώτη. «Σκέφθηκα νὰ μὴ σᾶς ἐπισκεφθῶ καὶ σᾶς λυπήσω καὶ πάλι». Τό, «πάλι», δείχνει ὅτι τότε λυπήθηκε, καὶ θέλοντας ν' ἀπολογηθεῖ, ψέγει αὐτοὺς συγκαλυμμένα. Ἐὰν καὶ τότε τὸν λύπησαν καὶ ἐπρόκειτο πάλι νὰ τὸν λυπήσουν, σκέψου πόση, φυσικὸ ἦταν, ἀηδία νὰ προξενήσει αὐτό. Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ λέγει, ὅτι 'μὲ λυπήσατε', ἀλλὰ μὲ ἄλλο τρόπο μεθοδεύει τὸ λόγο, ὑπαινισσόμενος ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, καὶ λέγοντας, ὅτι 'γι' αὐτὸ δὲν ἦρθα, γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω', πράγμα πὺ ἔχει βέβαια τὴν ἴδια ἰσχὺ μὲ αὐτὸ πὺ εἶπα, ἀλλ' εἶναι πολὺ πιὸ εὐκολαπόδεκτο. «Γιατί, ἐὰν ἐγὼ σᾶς λυπῶ, ποῖός τότε εἶναι ἐκεῖνος πὺ μοῦ προξενεῖ χαρά, παρὰ αὐτὸς πὺ τὸν κάνω νὰ λυπᾶται;». Ποιὰ σχέση ἔχουν αὐτά; Ἀσφαλῶς πάρα πολὺ μεγάλη. Καὶ πρόσεχε. Δὲ θέλησα, λέγει, νὰ ρθῶ σὲ σᾶς, γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω περισσότερο, ἐπιτιμώντας σας, ἀγανακτώντας, ἀποστρεφόμενός σας. Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ ἦταν αὐστηρὸ καὶ ἀποτελοῦσε κατηγορία γι' αὐτούς, ἐφόσον ἔτσι ζοῦσαν, ὥστε νὰ λυποῦν τὸν Παῦλο, χρησιμοποιώντας κάποια διόρθωση, λέγει· «γιατί, ἐὰν ἐγὼ σᾶς λυπῶ, ποῖός τότε εἶναι ἐκεῖνος πὺ μοῦ προξενεῖ χαρά, παρὰ αὐτὸς πὺ τὸν κάνω νὰ λυπᾶται;». Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Καὶ ἂν ἀκόμα ἐπρόκειτο νὰ λυπηθῶ, ἀναγκαζόμενος νὰ σᾶς ἐπιτιμῶ καὶ νὰ σᾶς βλέπω λυπημένους, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ πάλι μοῦ προξενοῦσε χαρά. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη μέγιστης ἀγάπης, τὸ νὰ θεωροῦμαι ἀπὸ σᾶς

πης τεκμήριον, τὸ τοσούτου παρ' ὑμῖν ἄξιον εἶναι με, ὡς δύνασθαι δάκνειν ὑμᾶς ἀποστρεφόμενον.

2 Καὶ ὄρα σύνεσιν. Ὁ γὰρ τοῦ νόμου τῶν μαθητῶν ἦν, τὸ ἀλγεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι ἐπιτιμωμένους, τοῦτο ὡς χαριζομένους αὐ-
 5 τοὺς εἰσάγει. Οὐδεὶς γάρ με οὕτως εὐφραίνει, φησίν, ὡς ἐκεῖνος ὁ ἐπιστρεφόμεος τῶν ἐμῶν ρημάτων, καὶ λυπούμενος ὅταν βλέπη με ὀργιζόμενον. Καίτοι τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν. Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστὶν ὁ δυνάμενος ὑμᾶς εὐφραῖναι; Ἀλλ' οὐ λέγει τοῦ-
 10 το, ἀλλ' ἀντιστρέφει πάλιν αὐτό, θεραπεύων αὐτούς, καὶ λέγων· 'εἰ καὶ λυπῶ ὑμᾶς, χάριν μοι παρέχετε κἂν τούτῳ μεγίστην, ὅτι δάκνεσθε ὑπὸ τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων. «Καὶ γὰρ ἔγραψα ὑμῖν αὐτὸ τοῦτο». Ποῖον; Ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθον, φειδόμενος ὑμῶν. Πότε ἔγραψεν; Ἐν τῇ προτέρᾳ, ὅτε ἔλεγεν, «οὐ θέλω ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν», οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ, ὅτε εἶπε,
 15 «μὴ ἐλθόντα με πάλιν ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς». Ἐγραψα οὖν αὐτὸ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει, φησί· «μὴ πως ἐλθόντα με ταπεινώσει ὁ Θεός μου, καὶ πενήθσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων». Διὰ τί δὲ ἔγραψες, «ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην σχῶ ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν, πεποιθῶς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν
 20 ἐστὶν». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'εὐφραίνομαι, ἀλγούντων ὑμῶν', καὶ ἔτι ἀθαδέστερον τοῦτο ἦν καὶ τραχύτερον, πάλιν αὐτὸ ἀνέστρεψεν ἐτέρως, καὶ ἡμερώτερον αὐτὸ ἐποίησεν οἷς ἐπήγαγε. Διὰ τοῦτο γάρ, φησί, προέγραψα ὑμῖν, ἵνα μὴ ἐν ὀδύνη ὑμᾶς εὕρω μὴ διορθωθέντας. Διὰ τοῦτο εἶπον, «ἵνα μὴ λυπηθῶ», οὐ τὸ ἐμαυτοῦ σκοπῶν,
 25 ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. Οἶδα γάρ, ὅτι ἐὰν ἴδητε χαίροντα, χαίρετε· κἂν θεάσησθε ἀλγοῦντα, ἀλγεῖτε.

Ὅρα τοίνυν ἀνωθεν τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων· οὕτω γὰρ εὐμαθέστερος ἡμῖν ἐστὶ ὁ λόγος. Οὐκ ἤλθον, φησίν, ἵνα μὴ

3. Α' Κορ. 16,7.

4. Β' Κορ. 12,21.

τόσο πολὺ σπουδαῖος, ὥστε νὰ μπορῶ νὰ σᾶς πληγώσω ἀποστρεφόμενός σας.

2. Καὶ πρόσεχε σύνεση. Γιατί, ἐκεῖνο πὺ ἀποτελοῦσε κανόνα γιὰ τοὺς μαθητές, τὸ νὰ πονοῦν καὶ νὰ συναισθάνονται τὸ παράπτωμά τους ὅταν ἐπιτιμῶνται, αὐτὸ τὸ λέγει σὰν κάτι πὺ τοὺς προξενεῖ χαρά. Γιατί, λέγει, κανένας δὲ μοῦ προξενεῖ τόση χαρά, ὅση ἐκεῖνος πὺ μετανοεῖ μὲ τὰ λόγια μου καὶ λυπᾶται ὅταν μὲ βλέπει νὰ ὀργίζομαι. Ἄν καὶ βέβαια μποροῦσε νὰ πεῖ τὸ ἐξῆς. Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ σᾶς λυπῶ, ποιός τότε εἶναι ἐκεῖνος πὺ μπορεῖ νὰ σᾶς δώσει χαρά; Ὅμως δὲν τὸ λέγει αὐτό, ἀλλ' ἀντιστρέφει πάλι αὐτό, θεραπεύοντας αὐτοὺς καὶ λέγοντας· ἄν καὶ σᾶς λυπῶ, μοῦ προξενεῖτε ἔστω καὶ μ' αὐτὸ πάρα πολὺ μεγάλη χαρά, ἐπειδὴ πληγώνεσθε ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου. «Καὶ σᾶς ἔγραψα ἀκριβῶς αὐτό». Ποιό; Ὅτι γι' αὐτὸ δὲν ἦρθα, ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι. Πότε τοὺς τὸ ἔγραψε; Στὴν πρώτη ἐπιστολή, ὅταν ἔλεγε, «δὲ θέλω νὰ σᾶς δῶ τῶρα περαστικός»³; Ἐγὼ τουλάχιστον νομίζω ὅχι, ἀλλὰ σ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολή, ὅταν εἶπε, «μήπως ἐρχόμενος ἐκεῖ μὲ ταπεινώσει πάλι ὁ Θεός μου μπροστά σας»⁴. Σᾶς τὸ ἔγραψα λοιπὸν αὐτό, λέγει, στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, «μήπως, ἐρχόμενος ἐκεῖ, μὲ ταπεινώσει ὁ Θεός μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἀμάρτησαν προηγουμένως»⁴. Καὶ γιὰ τὸ ἔγραψες; «Γιὰ νὰ μὴ λυπηθῶ, ἐρχόμενος ἐκεῖ ἀπὸ ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ χαίρομαι, γιὰτὶ εἶμαι ἀπόλυτα πεπεισμένος γιὰ ὅλους σας, ὅτι ἡ χαρά μου εἶναι καὶ δική σας χαρά». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, 'νιώθω χαρὰ πὺ πονᾶται', καὶ ἔδειχνε αὐτὸ μεγάλη θρασύτητα καὶ σκληρότητα, πάλι αὐτὸ τὸ μετέστρεψε καὶ τὸ ἔκαμε ἡμερότερο μὲ ἐκεῖνα πὺ πρόσθεσε. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, λέγει, σᾶς ἔγραψα προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴ σᾶς βρῶ νιώθοντας λύπη πὺ δὲ διωρθωθήκατε. Γι' αὐτὸ εἶπα «γιὰ νὰ μὴ λυπηθῶ», ἀποβλέποντας ὅχι στὸ δικό μου συμφέρον, ἀλλὰ στὸ δικό σας. Γιατὶ γνωρίζω, ὅτι, ἐὰν μὲ δεῖτε νὰ χαίρομαι, θὰ χαρεῖτε· καὶ ἂν μὲ δεῖτε νὰ λυπᾶμαι, θὰ λυπηθεῖτε.

Πρόσεχε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ συνέχεια τῶν λεχθέντων· γιὰτὶ ἔτσι θὰ γίνεῖ πιὸ κατανοητὸς ὁ λόγος. Δὲν ἦρθα, λέγει, γιὰ

λυπήσω ὑμᾶς, ἀδιορθώτους εὐρών. Τοῦτο δὲ ἐποίουν, οὐ τὸ ἑμαυ-
 τοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. Ἐγὼ μὲν γὰρ λυπούμενων ὑμῶν,
 ἔχω ἡδονὴν οὐ μικράν, ὅταν ἴδω τοσοῦτον ἐμοῦ φροντίζοντας, ὡς
 καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἀλγεῖν ἀγανακτοῦντος ἐμοῦ. «Τίς γάρ ἐστιν ὁ εὐ-
 5 φραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;». Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω
 διακεείμενος, ἐπειδὴ τὸ ὑμέτερον σκοπῶ, ἔγραψα ὑμῖν τὸ αὐτὸ τοῦ-
 το, ἵνα μὴ λυπηθῶ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν οὐ τὸ ἑμὸν σκοπῶν, ἀλλὰ
 τὸ ὑμέτερον. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς μέλλετε λυπεῖσθαι, ἀλγοῦντά
 με ὁρῶντες, ὥσπερ οὖν καὶ εὐφραίνεσθαι, χαίροντα θεωροῦντες.
 10 Σκόπει τοίνυν σύνεσιν. Εἶπεν, ἵνα μὴ λυπήσω οὐκ ἤλθον, καίτοι γε
 εὐφραίνομαι, φησὶν. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη ἐκείνων ἀλγούντων εὐφραί-
 νεσθαι, 'κατὰ τοῦτο, φησί, χαίρω, καθὸ καθάπτομαι· ἐπεὶ καθ' ἕτε-
 ρον λυποῦμαι, ὅταν τοὺς οὕτω φιλοῦντας ἀναγκάζομαι λυπεῖν, οὐ
 τούτῳ μόνον τῷ ἐπιτιμᾶν, ἀλλὰ τῷ καὶ αὐτὸς ἐν λύπῃ εἶναι, καὶ
 15 ὑμᾶς διὰ τούτου πάλιν λυπεῖν. Σκόπει δὲ πῶς αὐτὸ καὶ μετ' ἐγκω-
 μίου τίθησι λέγων, «ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν». Τοῦτο γὰρ γνησιότη-
 τα μαρτυροῦντός ἐστι, καὶ πολλὴν φιλοστοργίαν· ὡς ἂν εἰ περὶ
 υἱῶν τις εἶπε πολλὰ εὐεργετηθέντων, καὶ περὶ οὓς ἐπόνησεν. Εἰ
 τοίνυν διὰ τοῦτο γράφω, καὶ οὐκ ἔρχομαι, μέγα τι οἰκονομῶν οὐκ
 20 ἔρχομαι, καὶ οὐ μισῶν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φι-
 λῶν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι 'ὁ λυπῶν εὐφραίνει', ἵνα μὴ λέγωσι,
 'τοῦτο οὖν αὐτὸ σπουδάξεις, ἵνα εὐφραίνῃ καὶ ἐπιδείξῃ πᾶσι πόσῃν
 ἔχῃς ἰσχύν;' ἐπήγαγεν· «ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρ-
 δίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων· οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ
 25 τὴν ἀγάπην ἵνα γινῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς».

Τί ταύτης φιλοστοργότερον τῆς ψυχῆς; Αὐτῶν γὰρ τῶν
 ἡμαρτηκότων οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον δείκνυσιν ἑαυ-
 τὸν ἀλγήσαντα. Οὐ γάρ, «ἀπὸ θλίψεως», φησὶ μόνον, ἀλλ', «ἀπὸ

νὰ μὴ σᾶς λυπήσω, βρίσκοντάς σας ἀδιόρθωτους. Αὐτὸ τὸ ἔκαμα, ἀποβλέποντας ὄχι στὸ δικό μου συμφέρον, ἀλλὰ στὸ δικό σας. Γιατὶ ἐγὼ, ὅταν λυπᾶσθε ἐσεῖς, ἐγὼ νιώθω ἡδονὴ ὄχι μικρὴ, ὅταν δῶ τόσο νὰ φροντίζετε γιὰ μένα, ὥστε καὶ νὰ λυπᾶσθε καὶ νὰ πονᾶτε, ὅταν ἐγὼ ἀγανακτῶ. «Γιατὶ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μοῦ προξενεῖ χαρὰ, παρὰ αὐτὸς ποὺ λυπᾶται ἐξ αἰτίας μου;». Πλὴν ὅμως, ἂν καὶ διάκειμαι ἔτσι, ἐπειδὴ ἀποβλέπω στὸ δικό σας συμφέρον, σᾶς τὸ ἔγραψα αὐτό, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴ λυπηθῶ· καὶ μ' αὐτὸ πάλι δὲν ἀποβλέπω στὸ δικό μου συμφέρον, ἀλλὰ στὸ δικό σας. Γιατὶ γνωρίζω ὅτι καὶ σεῖς πρόκειται νὰ λυπηθεῖτε, βλέποντάς με νὰ πονῶ, ὅπως βέβαια καὶ χαίρεσθε, βλέποντάς με νὰ χαίρομαι. Πρόσεχε λοιπὸν σύνεση. Εἶπε, 'δὲν ἦρθα γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω, ἂν καὶ βέβαια χαίρομαι', λέγει. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι χαίρεται ἐπειδὴ ἐκεῖνοι λυποῦνται, 'γι' αὐτό, λέγει, χαίρομαι, γιὰ τὸ ὅτι σᾶς ψέγω· γιατί στὴν ἀντίθετη περίπτωση λυπᾶμαι, ὅταν ἀναγκάζομαι νὰ λυπῶ ἐκείνους ποὺ τόσο μὲ ἀγαποῦν, ὄχι μόνο μὲ αὐτό, μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἐπιτιμῶ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι λυπᾶμαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ αὐτὸ πάλι γίνεται αἰτία νὰ λυπᾶσθε ἐσεῖς'. Πρόσεχε ὅμως πῶς αὐτὸ τὸ λέγει μὲ τρόπο ἐπαινετικό, λέγοντας, «ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ χαίρομαι». Γιατὶ αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει εὐγενικὰ αἰσθήματα καὶ μεγάλη φιλοστοργία· ὅπως, ἐὰν κάποιος τὰ ἔλεγε αὐτὰ γιὰ τοὺς γιούς του ποὺ εὐεργετήθηκαν πάρα πολὺ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους κόπιασε πολὺ. Ἐὰν λοιπὸν γι' αὐτὸ σᾶς γράφω καὶ δὲν ἔρχομαι, δὲν ἔρχομαι, ἀποβλέποντας σὲ κάτι πολὺ σπουδαῖο, καὶ δὲν τὸ κάνω ἀπὸ μῖσος καὶ ἀποστροφή, ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλη ἀγάπη. Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι 'ἐκεῖνος ποὺ προξενεῖ λύπη, προξενεῖ καὶ χαρὰ', γιὰ νὰ μὴ λέγουν, 'αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ φροντίδα σου, γιὰ νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ δείξεις σ' ὄλους πόση δύναμη ἔχεις;', πρόσθεσε· «γιατὶ σᾶς ἔγραψα ἀπὸ μεγάλη θλίψη καὶ στενοχώρια τῆς καρδιάς μου, χύνοντας πολλὰ δάκρυα· ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη ποὺ ἔχω γιὰ σᾶς».

Τί ὑπάρχει πιὸ φιλόστοργο ἀπὸ τὴν ψυχὴ αὐτή; Γιατὶ δείχνει ὅτι πόνεσε ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀμάρτησαν, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ λέγει, ὄχι μόνο «μὲ θλίψη», ἀλλὰ, «μὲ

πολλῆς»· οὐδέ, «δακρῦων», ἀλλὰ «διὰ πολλῶν δακρῦων καὶ συνοχῆς καρδίας»· τουτέστιν, ἀπηγχοιζόμεν, ἀπεπνιγόμεν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, καὶ μηκέτι φέρων τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, ἔγραψα ὑμῖν, «οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλ' ἵνα γνῶτε τὴν ἀγάπην», φησίν, «ἦν ἔχω
5 περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς». Καίτοι τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· 'οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλ' ἵνα διορθωθῆτε'· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἔγραψεν· ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλὰ καταγλυκαίνων μᾶλλον τὸν λόγον καὶ εἰς μεῖζον φίλτρον αὐτοὺς ἐπισπώμενος, τοῦτο ἀντ' ἐκείνου τίθησι, δεικνὺς ὅτι πάντα ἀπὸ ἀγάπης ποιεῖ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς φησιν, «ἀγά-
10 πην», ἀλλ' «ἦν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς». Βούλεται γὰρ αὐτοὺς καὶ ταύτη ἐπισπάσασθαι, τῷ δεῖξαι ὅτι πλεον πάντων αὐτοὺς φιλεῖ, καὶ ὡς περὶ ἐξαιρέτους μαθητὰς διάκειται. Διὸ φησιν, «εἰ καὶ ἄλλοις οὐκ εἰμι ἀπόστολος, ἀλλὰ γε ὑμῖν εἰμι»· καί, «ἐὰν πολλοὺς παιδαγωγοὺς ἔχητε, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας»· καὶ πάλιν, «ἐν χά-
15 ριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς»· καὶ προῖόν φησι· «καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἦττον ἀγαπῶμαι»· καὶ ἐνταῦθα, «ἦν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς».

3. Ὡστε, εἰ καὶ θυμοῦ τὰ ρήματα ἔγεμεν, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης ἦν πολλῆς καὶ ὀδύνης ὁ θυμός. Καὶ γράφων τὴν ἐπιστολήν, ἔπασχον,
20 ἦλθον, οὐχ ὅτι ἡμαρτήκατε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἠναγκαζόμεν λυπεῖν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ἐξ ἀγάπης· ὡσπερ ἂν ἔχων τις παῖδα γνήσιον σηπεδόνα ἔχοντα, ἀναγκαζόμενος τέμνειν καὶ καίειν, δι' ἀμφοτέρα πάσχοι, καὶ ὅτι νοσεῖ, καὶ ὅτι ἀναγκάζεται αὐτὸν τέμνειν. Ὡστε, ὃ νομίζετε εἶναι τοῦ μισεῖν ὑμᾶς σημεῖον, τοῦτο τοῦ σφόδρα
25 φιλεῖν ἦν. Εἰ δὲ τὸ λυπηῖν ἐξ ἀγάπης, πολλῶ μᾶλλον τὸ εὐφραίνεισθαι λυπουμένων. Ἀπολογησάμενος τοίνυν ὑπὲρ ἑαυτοῦ (καὶ γὰρ ἀπολογεῖται πολλαχοῦ· καὶ οὐκ αἰσχύνεται· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸ ποιεῖ λέγων, «λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι;», πολλῶ μᾶλλον Παῦλος)· ἀπο-

5. Α' Κορ. 9,2 καὶ 4,15.

6. Β' Κορ. 1,12.

7. Β' Κορ. 12,15.

μεγάλη»· οὔτε, «μὲ δάκρυα», ἀλλὰ «μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ συντριβὴ καρδιᾶς»· δηλαδή, ὑπόφερα πάρα πολύ, μ' ἐπνιγε ἡ λύπη, καὶ μὴ ὑποφέροντας πλέον τὸ σύννεφο τῆς λύπης, σᾶς ἔγραψα, «ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀγάπη», λέγει, «ποῦ τρέφω σὲ μεγάλο βαθμὸ γιὰ σᾶς». Ἄν καὶ βέβαια θὰ μπορούσε νὰ πεῖ τὸ ἐξῆς· 'ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθωθεῖτε'· ἀφοῦ γι' αὐτὸ τοὺς ἔγραψε· ὁμως δὲ λέγει αὐτό, ἀλλὰ καταγλυκαίνοντας περισσότερο τὸ λόγο καὶ ἀποσπώντας αὐτοὺς σὲ μεγαλύτερη ἀγάπη, λέγει αὐτὸ ἀντὶ ἐκείνου, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὅλα τὰ κάνει ἀπὸ ἀγάπη. Καὶ δὲ λέγει ἀπλῶς, «ἀγάπη», ἀλλά, «τὴν ὁποία τρέφω σὲ μεγάλο βαθμὸ γιὰ σᾶς». Γιατὶ θέλει καὶ μ' αὐτὸ νὰ τοὺς προσελκύσει, μὲ τὸ νὰ δείξει ὅτι περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ἀγαπᾷ, καὶ ὅτι οἱ διαθέσεις του πρὸς αὐτοὺς εἶναι σὰν πρὸς ἐξαίρετους μαθητές. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἐὰν γιὰ ἄλλους δὲν εἶμαι ἀπόστολος, ὁμως γιὰ σᾶς εἶμαι»· καί, «μπορεῖ νὰ ἔχετε πολλοὺς παιδαγωγούς, ὁμως ὄχι καὶ πολλοὺς πατέρες»⁵· καὶ πάλι, «μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναστραφήκαμε τὸν κόσμον, πολὺ περισσότερο ἀνάμεσα σὲ σᾶς»⁶, καὶ προχωρώντας λέγει· «ἂν καὶ σᾶς ἀγαπῶ περισσότερο, ὁμως ἀγαπιέμαι ἀπὸ σᾶς λιγότερο»⁷· καὶ ἐδῶ, «ποῦ τρέφω γιὰ σᾶς σὲ μεγάλο βαθμὸ».

3. Ὡστε, ἂν καὶ τὰ λόγια ἦταν γεμάτα ἀπὸ θυμὸ, ἀλλ' ὁμως ὁ θυμὸς προερχόταν ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀγάπη καὶ τὸν πόνο. Καὶ γράφοντας τὴν ἐπιστολή, ὑπόφερα, πονοῦσα, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἁμαρτήσατε, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ βρισκόμουν στὴν ἀνάγκη νὰ σᾶς λυπῶ. Καὶ αὐτὸ πάλι γινόταν ἀπὸ ἀγάπη· ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος, ἔχοντας παιδὶ γνήσιο, ποῦ ὑποφέρει ἀπὸ γάγγραινα, καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ τὸ ἐγχειρίσει καὶ νὰ τὸ καυτηριάσει, ὑποφέρει καὶ γιὰ τὰ δύο, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἄρρωστο, καὶ ἐπειδὴ ἀναγκάζεται νὰ τὸ ἐγχειρίσει. Ὡστε, ἐκεῖνο ποῦ νομίζετε ὅτι εἶναι ἀπόδειξη τοῦ μίσους μου πρὸς ἐσᾶς, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης μου. Ἐὰν τὸ ὅτι σᾶς λυπῶ προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη, πολὺ περισσότερο ἢ χαρά μας ὅταν λυπεῖσθε. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπολογήθηκε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του (καθόσον σὲ πολλές περιπτώσεις ἀπολογεῖται καὶ δὲ ντρέπεται· γιὰτί, ἐὰν αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Θεός, λέγοντας, «λαέ μου, τί σοῦ ἔκα-

λογησάμενος οὖν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ μέλλων μετιέναι λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀπολογίαὶν τὴν ὑπὲρ τοῦ πεπορνευκότος, ἵνα μὴ διαστραφῶσιν ὡς τάναντία κελευόμενοι, καὶ προσφιλονεικήσωσιν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τότε ὀργισθεὶς, καὶ νῦν κελεύων αὐτὸν ἀφιέναι, ὄρα πῶς αὐτὸ
 5 προωκονόμησεν, ἀπὸ τε τῶν εἰρημένων, ἀπὸ τε τῶν ρηθησομέ-
 νων. Τί γάρ φησιν; «Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκε». Πρῶτον αὐτοὺς ἐπαινέσας, ὡς τὰ αὐτὰ χαίροντας, καὶ τὰ αὐτὰ λυ-
 πουμένους, τότε ἐμβάλλει εἰς τὸν περὶ τούτου λόγον, εἰπὼν
 πρῶτον, ὅτι «ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστίν». Εἰ δὲ ἡ χαρὰ πάν-
 10 των ὑμῶν χαρὰ, δεῖ μετ' ἐμοῦ καὶ νῦν ἡσθῆναι, ὥσπερ ἡγήσατε
 μετ' ἐμοῦ τότε. Καὶ γὰρ δι' ὧν ἐλυπήθητε, ἠυφράνατε· καὶ δι' ὧν
 χαίρετε νῦν, ἂν ἄρα ἡσθῆτε, τὸ αὐτὸ ποιήσετε. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ
 ἐμὴ λύπη πάντων ὑμῶν ἐστίν', ἀλλ' ἐν τοῖς ἄλλοις κατασκευάσας
 τοῦτο, νῦν μόνον οὗ ἔχρηζε, τοῦτο τέθεικε, τὴν χαρὰν, εἰπὼν, ὅτι
 15 «ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστίν».

Εἶτα καὶ τῶν προτέρων μέμνηται λέγων· «εἰ δέ τις λελύπη-
 κεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας
 ὑμᾶς». Οἶδα, φησίν, ὅτι συνωργίσθητέ μοι καὶ συνηγανακτήσατε
 ἐπὶ τῷ πεπορνευκότι, καὶ ἐκ μέρους πάντας ὑμᾶς ἐλύπησε τὸ συμ-
 20 βάν. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, «ἐκ μέρους», οὐχ ὡς ὑμῶν ἐλάττονα ἀλ-
 γησάντων, ἢ ἐγώ, ἀλλ' ἵνα μὴ βαρήσω ἐκεῖνον τὸν πορνεύσαντα.
 Οὐκ ἐμὲ τοίνυν μόνον ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς ὁμοίως, καὶ φειδό-
 μενος αὐτοῦ εἶπον, «ἀπὸ μέρους». Εἶδες πῶς αὐτῶν εὐθέως ἐχά-
 λασε τὸν θυμόν, δείξας καὶ τῆς ἀγανακτήσεως κοινωνοὺς γενομέ-
 25 νους; «Ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὐτῆ ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων».
 Καὶ οὐ λέγει, «τῷ πεπορνευκότι», ἀλλὰ πάλιν, «τῷ τοιούτῳ», ὡς
 καὶ ἐν τῇ προτέρῳ, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν αἰ-

8. Μιχ. 6,3.

9. Α' Κορ. 5,5.

να;»⁸, πολὺ περισσότερο ὁ Παῦλος)· ἀφοῦ λοιπὸν ἀπολογήθηκε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἔχοντας σκοπὸ νὰ προχωρήσει στὴ συνέχεια στὴν ἀπολογία γιὰ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία, γιὰ νὰ μὴ κυριευθοῦν ἀπὸ ταραχὴ, μὲ τὴ σκέψη ὅτι προτρέπονται γιὰ ἀντίθετα πράγματα, καὶ ἀμφισβητήσουν τὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ὀργίσθηκε καὶ τότε, καὶ τώρα προτρέπει νὰ τὸν συγχωρήσουν, πρόσεχε πῶς τακτοποίησε αὐτό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν, καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν. Τί λοιπὸν λέγει, «ἐὰν κάποιος προξένησε λύπη, δὲ λύπησε μόνο ἐμένα». Ἀφοῦ πρῶτα ἐπαίνεσε αὐτούς, ὅτι χαίρονται γιὰ τὰ ἴδια πράγματα καὶ λυποῦνται γιὰ τὰ ἴδια πράγματα, τότε προχωρεῖ τὸ λόγο στὸ θέμα αὐτό, λέγοντας πρῶτα, ὅτι «ἡ δική μου χαρὰ εἶναι καὶ δική σας χαρὰ». Ἐὰν ἡ χαρὰ εἶναι χαρὰ ὄλων σας, πρέπει καὶ τώρα νὰ χαρεῖτε μαζί μου, ὅπως ἀκριβῶς τότε λυπηθήκατε μαζί μου. Καθόσον μὲ ἐκεῖνα ποὺ λυπηθήκατε, μὲ τὰ ἴδια χαρήκατε· καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ χაίρεσθε τώρα, ἂν καὶ μετὰ χαρεῖτε, τὸ ἴδιο θὰ κάνετε· καὶ δὲν εἶπε, ‘ἡ λύπη μου εἶναι λύπη ὄλων σας’, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ ἐτοίμασε μὲ τὰ ἄλλα λεγόμενα, τώρα μόνο εἶπε αὐτὸ μόνο ποὺ χρειαζόταν, τὴ χαρὰ δηλαδή, λέγοντας, ὅτι «ἡ χαρὰ μου εἶναι καὶ χαρὰ ὄλων σας».

Ἐπειτα θυμᾶται καὶ τὰ προηγούμενα, λέγοντας, «ἐὰν ὅμως κάποιος προξένησε λύπη, δὲ λύπησε μόνο ἐμένα, ἀλλὰ ἐν μέρει, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὑπερβολικός, καὶ ὄλους σας». Γνωρίζω, λέγει, ὅτι ὀργισθήκατε καὶ σεῖς μαζί μὲ ἐμένα καὶ ἀγανακτήσατε ἐπίσης γιὰ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία, καὶ ἐν μέρει τὸ συμβὰν σᾶς λύπησε ὄλους. Καὶ γι’ αὐτὸ εἶπα, «ἐν μέρει», ὅχι ὅτι σεῖς λυπηθήκατε λιγότερο ἀπὸ ὅσο ἐγώ, ἀλλὰ γιὰ νὰ πληγώσω ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία. Δὲ λύπησε λοιπὸν μόνο ἐμένα, ἀλλὰ καὶ σᾶς ὅμοια, καὶ νιώθοντας λύπη γι’ αὐτόν, εἶπα, «ἐν μέρει». Εἶδες πῶς ἀμέσως διέλυσε τὸ θυμὸ τους, δείχνοντας ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔγιναν κοινωνοὶ τῆς ἀγανακτήσεως; «Εἶναι ἀρκετὴ γιὰ ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο ἢ ἐπίπληξη ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους». Καὶ δὲ λέγει, ‘γιὰ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία’, ἀλλὰ πάλι, «γιὰ ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο», ὅπως καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολῇ⁹, ὅμως ὅχι γιὰ τὴν ἴδια αἰτία,

σχυνόμενος, ένταῦθα δὲ φειδόμενος. Διὸ οὐδὲ μέμνηται λοιπὸν οὐ-
 δαμοῦ τῆς ἀμαρτίας· καιρὸς γὰρ ἀπολογίας ἦν. « Ὡστε τούναντίον
 μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι, μὴ πως τῇ περισσο-
 τέρα λύπη καταποθῆ ὁ τοιοῦτος». Οὐ γὰρ μόνον κελεύει λῦσαι τὴν
 5 ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανάγει. Τὸν γὰρ μαστιγω-
 θέντα ἂν μόνον τις ἀφῆ καὶ οὐ θεραπεύσῃ, οὐδὲν ἐποίησεν.

Ὅρα δὲ πῶς κάκεῖνον πάλιν καταστέλλει, ἵνα μὴ τῇ συγχω-
 ρήσει γένηται χείρων. Εἰ γὰρ καὶ ἐξωμολογήσατο καὶ μετενόησε,
 δείκνυσιν ὅτι οὐ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς μετανοίας, ὅσον ἀπὸ τῆς δωρε-
 10 ᾶς λαμβάνει τὴν ἄφεσιν. Διὸ φησι, «χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι».
 Καὶ τὸ ἐξῆς πάλιν τὸ αὐτὸ δηλοῖ. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιός ἐστιν, οὐδὲ
 ἐπειδὴ ἀρκοῦσαν μετάνοιαν ἐπεδείξατο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενής ἐστι,
 διὰ τοῦτό φησιν, 'ἀξιῶ'· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «μὴ πως τῇ περισσοτέρᾳ
 λύπη καταποθῆ ὁ τοιοῦτος. Τοῦτο δὲ καὶ μαρτυροῦντος ἦν αὐτῷ
 15 πολλὴν τὴν μετάνοιαν, καὶ οὐκ ἀφιέντος εἰς ἀπόνοιαν ἐλθεῖν. Τί δέ
 ἐστι τό, «καταποθῆ»; Ἦ τοῦτο ποιήσας ὅπερ καὶ Ἰούδας ἐποίη-
 σεν, ἢ καὶ ἐν τῷ ζῆν χείρων γενόμενος. Κἂν γὰρ ἀποσκιρτήσῃ,
 φησί, τῷ μὴ φέρειν ἐπὶ πλεόν τὴν ἐκ τῆς ἐπιτεινομένης ἐπιπλήξεως
 ὀδύνην· πολλάκις καὶ ἀπογνοῦς, ἢ εἰς ἀγχόνην, ἢ εἰς μείζονα λοι-
 20 πὸν ἤξει κακίαν. Δεῖ τοίνυν προκαταλαβεῖν, ἵνα μὴ χαλεπώτερον τὸ
 ἔλκος γένηται, μηδέ, ὅπερ κατωρθώσαμεν, ἀπολέσωμεν τῇ ἀμε-
 τριά.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐκεῖνον, ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ καταστέλ-
 λων καὶ παιδεύων μὴ γενέσθαι μετὰ τὴν ἄφεσιν ραθυμότερον. Οὐ
 25 γὰρ ὡς ἀπονιψάμενον τέλεον, ἀλλ' ὡς δεδοικῶς μὴ χαλεπώτερόν
 τι ἐργάσῃται, οὕτω ἐδεξάμην, φησίν. Ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ
 μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διά-
 νοιαν καὶ τὴν ἐξιν τῶν ἀμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὀρίζειν, ὃ καὶ
 τότε ὁ Ἀπόστολος ἐποίησε. Καὶ γὰρ ἐφοβεῖτο αὐτοῦ τὸ ἀσθενές·

ἀλλ' ἐκεῖ βέβαια νιώθοντας ντροπὴ γι' αὐτόν, ἐνῶ ἐδῶ λυπούμενος αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ οὔτε θυμᾶται πλέον πουθενὰ τὴν ἁμαρτία· γιατί ἦταν καιρὸς ἀπολογίας. «Ὡστε ἀντίθετα τώρα ἀπὸ τότε πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ τὸν συγχωρέσετε καὶ νὰ τὸν παρηγορήσετε, μήπως αὐτὸς κυριευθεῖ ἀπὸ ὑπερβολικὴ λύπη». Δὲν προτρέπει λοιπὸν μόνο νὰ σταματήσουν τὴν ἐπιτίμηση, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπαναφέρουν στὰ προηγούμενα. Γιατί, ἐκεῖνον ποὺ μαστιγώθηκε, ἂν κάποιος τὸν ἀφήσει μόνο καὶ δὲν τὸν θεραπεύσει, δὲν ἔκαμε τίποτε.

Καὶ πρόσεχε πῶς καὶ ἐκεῖνον πάλι συγκρατεῖ γιὰ νὰ μὴ γίνεи μετὴ συγχώρηση χειρότερος. Γιατί, ἂν καὶ ἐξομολογήθηκε καὶ μετανόησε, δείχνει ὅτι λαμβάνει τὴ συγχώρηση ὄχι τόσο ἀπὸ τὴ μετάνοιά του, ὅσο ἀπὸ τὴ δωρεά. Γι' αὐτὸ λέγει, «συγχωρήστε τον καὶ παρηγορήστε τον». Καὶ τὸ λεγόμενο στὴ συνέχεια τὸ ἴδιο πάλι δηλώνει. Γιατί, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος, οὔτε ἐπειδὴ ἐπέδειξε ἱκανοποιητικὴ μετάνοια, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενής, γι' αὐτὸ λέγει, 'ἀξιῶ'. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «μὴ τυχὸν καὶ κυριευθεῖ αὐτὸς ἀπὸ ὑπερβολικὴ λύπη». Αὐτὸ καὶ ἀποτελοῦσε ἐπιβεβαίωση ὅτι αὐτὸς ἐπέδειξε μεγάλη μετάνοια, καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ περιέλθει σὲ ἀπόγνωση. Τί σημαίνει ὁμως τό, «καταποθῆ»; Ἡ μήπως κάνει ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε καὶ ὁ Ἰούδας, ἢ μήπως καὶ ζώντας γίνεи χειρότερος. Μήπως δηλαδή, λέγει, φύγει, μὴ ὑποφέροντας περισσότερο τὸν πόνο ἀπὸ τὴ συνεχιζόμενη ἐπίπληξη· καὶ πολλές φορές κυριευθεῖς ἀπὸ ἀπόγνωση, μήπως φθάσει στὴν ἀγχόνη ἢ καὶ σὲ μεγαλύτερο κακό. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὸν προλάβομε, γιὰ νὰ μὴ γίνεи χειρότερο τὸ τραῦμα, οὔτε, ἐκεῖνο ποὺ κατορθώσαμε, νὰ τὸ χάσομε μετὴν ἀμετρία.

Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, ὅπως προανάφερα, καὶ ἐκεῖνον μαλακῶνοντας καὶ διδάσκοντάς τον νὰ μὴ γίνεи μετὰ τὴ συγχώρηση πιὸ ἀδιάφορος. Ὁχι δηλαδή ἐπειδὴ καθαρίσθηκε τελείως, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως διαπράξει τίποτε τὸ χειρότερο, λέγει, τὸν δέχθηκα ἔτσι. Ἀπὸ αὐτὸ διδασκόμαστε, ὅτι πρέπει νὰ ὀρίζομε τὴ μετάνοια ὄχι μόνο ἀνάλογα μετὴ τὴ φύση τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογα καὶ μετὴ τὴ διάνοια καὶ τὸ χαρακτήρα ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν, πράγμα ποὺ ἔκαμε τότε καὶ ὁ Ἀπόστολος. Γιατί φοβόταν τὴν

καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε, «μὴ καταποθῆ», ὡς ἐπὶ θηρίου, ὡς ἐπὶ χειμῶ-
 νος, ὡς ἐπὶ κλύδωνος. «Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς». Οὐκέτι ἐπιτάττει,
 ἀλλὰ παρακαλεῖ, οὐχ ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ὁμότιμος, κάκεινους
 ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίσας τοῦ δικαστικοῦ, ἑαυτὸν ἔστησεν ἐν τάξει
 5 συνηγόρου. Ἐπειδὴ γὰρ κατώρθωσεν ὅπερ ἐβούλετο, ἀπλήστως
 ὑπὸ χαρᾶς τῇ ἱκετηρίᾳ κέχρηται. Καὶ τί ποτέ ἐστὶν ὁ παρακαλεῖς,
 εἶπέ μοι; «Κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Τουτέστι, βεβαιῶσαι, μὴ
 ἀπλῶς μηδὲ ὡς ἔτυχε προσέσθαι. Τοῦτο δὲ πάλιν μαρτυροῦντός
 ἐστὶν αὐτοῖς ἀρετὴν μεγίστην, εἴ γε οἱ οὕτω φιλοῦντες αὐτὸν καὶ
 10 συγκροτοῦντες, ὡς καὶ φυσιωθῆναι, οὕτως ἀπεστράφησαν, ὡς το-
 σαῦτα κάμνειν τὸν Παῦλον, ἵνα κυρώσωσιν εἰς αὐτὸν ἀγάπην.

Τοῦτο ἀρετὴ μαθητῶν, τοῦτο ἀρετὴ διδασκάλων, τὸ οὕτως
 ἐκείνους εὐηνίους εἶναι, τὸ οὕτως αὐτὸν ρυθμίζειν αὐτούς. Τοῦτο εἰ
 καὶ νῦν ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἀμαρτάνοντες ἀναισθήτως ἐπλημμέλησαν.
 15 Οὕτε γὰρ φιλεῖν ἀπλῶς δεῖ, οὕτε ἀποστρέφεσθαι ἄνευ λόγου τινός.
 «Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς
 πάντα ὑπήκοοί ἐστε»· μὴ μόνον ἐν τῷ ἀποτέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
 συνάπτειν. Εἶδες πῶς πάλιν καὶ ἐνταῦθα αὐτοῖς περιίστησι τὸν
 ἀγῶνα; Ὡσπερ γάρ, ἡνίκα ἤμαρτεν, ἐναγωνίους αὐτοὺς ἐποίησεν,
 20 εἰ μὴ ἐκτέμοιεν, εἰπών, «μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ», καὶ
 ἕτερα πλείονα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸν τῆς παρακοῆς αὐτοῖς
 ἐφίστησι φόβον, μονονουχὶ λέγων, ὅτι, ὥσπερ τότε οὐχ ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ νῦν οὐχ ὑπὲρ ἐκείνου μᾶλλον ἢ ὑμῶν
 αὐτῶν βουλευτέον ὑμῖν ἐστὶ, μὴ δόξητε φιλόνοικοί τινες εἶναι καὶ
 25 ἀπάθρωποι, καὶ οὐκ ἐν ἅπασιν ὑπήκοοι. Διὸ φησιν, «εἰς τοῦτο γὰρ
 καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί
 ἐστε». Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἔδοξεν ἂν καὶ φθόνου εἶναι καὶ βασκανίας.

πνευματική αδυναμία αὐτοῦ· καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε, «μήπως καταποθεῖ», σὰν ἀπὸ θηρίου, σὰν ἀπὸ κακοκαιρία, σὰν ἀπὸ τρικυμία. «Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ». Δὲν προστάζει πλέον, ἀλλὰ παρακαλεῖ, ὄχι σὰν δάσκαλος, ἀλλὰ σὰν ἰσότιμος, ἀφοῦ ἔβαλε ἐκείνους νὰ καθίσουν στὸ θρόνο τὸ δικαστικό, καὶ ἔστησε τὸν ἑαυτὸ του στὴ θέση τοῦ συνηγόρου. Ἀφοῦ δηλαδὴ κατόρθωσε ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε, χρησιμοποιεῖ τὴν παράκληση μὲ πάρα πολὺ μεγάλη χαρά. Καὶ ποιό τέλος πάντων, πές μου, εἶναι αὐτὸ ποὺ παρακαλεῖς; «Νὰ τοῦ δείξετε ἀγάπη». Δηλαδὴ, νὰ βεβαιώσετε ὅτι τὸν ἀγαπᾶτε, πλησιάζοντάς τον ὄχι ἔτσι ἀπλῶς καὶ στὴν τύχη. Αὐτὸ πάλι ἐπιβεβαιώνει τὴ μέγιστη ἀρετὴ αὐτῶν, ἐφόσον ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγαποῦσαν αὐτὸν τόσο καὶ τὸν ἐπιδοκίμαζαν, ὥστε καὶ νὰ ὑπερηφανευθοῦν, τόσο πολὺ τὸν ἀποστράφηκαν, ὥστε νὰ καταβάλλει ὁ Παῦλος τόση μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐπιδείξουν πρὸς αὐτὸν ἀγάπη.

Αὐτὸ εἶναι ἀρετὴ μαθητῶν, αὐτὸ ἀρετὴ δασκάλων, τὸ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι τόσο ὑπάκουοι, τὸ νὰ καθοδηγεῖ αὐτὸς αὐτοὺς μὲ τέτοιο τρόπο. Αὐτὸ ἂν γινόταν καὶ τώρα, δὲν θὰ διέπρατταν τὰ πλημμελήματα οἱ ἁμαρτάνοντες μὲ ἀναισθησία. Γιατὶ πρέπει οὔτε νὰ τοὺς ἀγαπᾶ ἀπλῶς, οὔτε νὰ τοὺς ἀποστρέφεται χωρὶς κανένα λόγο. «Γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα, γιὰ νὰ σᾶς δοκιμάσω, ἐὰν εἴστε σ' ὄλα ὑπάκουοι»· ὄχι μόνο ὑπάκουοι στὸ ν' ἀπομακρύνετε κάποιον ἀπὸ κοντά σας, ἀλλὰ καὶ στὸ νὰ τὸν φέρνετε κοντά σας. Εἶδες πῶς πάλι καὶ ἐδῶ βάζει αὐτοὺς σὲ ἀγωνία; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἁμάρτησε ἐκεῖνος τοὺς γέμισε ἀπὸ ἀγωνία, ἐὰν δὲν τὸν ἀπέκοπταν ἀπὸ τὸ σῶμα τους, λέγοντας, «λίγη ζύμη δημιουργεῖ τὴ ζύμωση σ' ὄλο τὸ ζυμᾶρι»¹⁰, καὶ ἄλλα πολλὰ, ἔτσι καὶ ἐδῶ πάλι βάζει μέσα σ' αὐτοὺς τὸ φόβο τῆς παρακοῆς, λέγοντάς τους κατὰ κάποιο τρόπο, ὅτι, 'ὅπως ἀκριβῶς τότε σκεφθήκατε ὄχι μόνο γι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ σᾶς, ἔτσι καὶ τώρα πρέπει νὰ σκεφθεῖτε ὄχι τόσο ὑπὲρ ἐκείνου, ὅσο καὶ γιὰ σᾶς, καὶ μὴ φανεῖτε φιλόνηκοι καὶ ἀπάνθρωποι καὶ μὴ ὑπάκουοι σ' ὄλα. Γι' αὐτὸ λέγει, «γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα, γιὰ νὰ σᾶς δοκιμάσω, ἐὰν εἴστε ὑπάκουοι σ' ὄλα». Γιατὶ ἐκεῖνο βέβαια θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ καὶ σὰν ἀποτελε-

τοῦτο δὲ δείκνυσιν καθαρὰν μάλιστα τὴν ὑπακοήν, καὶ εἰ πρὸς φι-
λανθρωπίαν ἐστὲ ἐπιτήδαιοι.

Τοῦτο γὰρ μαθητῶν εὐγνωμόνων, τὸ μὴ μόνον ἐκεῖνα, ἀλλὰ
καὶ τὰ ἐναντία κελεύσαντι πείθεσθαι. Διὰ τοῦτο εἶπεν, «εἰς πάντα»,
5 δεικνύς ὅτι, ἐὰν μὴ ὑπακούσωσιν, οὐχ οὕτως ἐκεῖνον ὡς ἑαυτοὺς
καταισχύνουσι, φιλονείκων λαμβάνοντες δόξαν. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα
κάντεῦθεν αὐτοὺς ὠθήσῃ πρὸς τὸ πεισθῆναι· διὸ καὶ λέγει, «εἰς
τοῦτο γὰρ ἔγραψα ὑμῖν». Καίτοι οὐ διὰ τοῦτο ἔγραψε, λέγει δὲ «διὰ
τοῦτο», ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι· τὸ γὰρ προηγούμενον ἦν ἡ
10 ἐκεῖνου σωτηρία. Ἄλλ' ἐνθα μηδὲν βλάπτεται, κάκεινοις χαρίζεται.
Τῷ δὲ εἰπεῖν, «εἰς πάντα», πάλιν ἐγκωμιάζει, τῆς προτέρας ὑπα-
κοῆς ἀναμνήσας, καὶ εἰς μέσον αὐτὴν ἀγαγών. «ἽΩι δέ τι χαρίζε-
σθε, κάγώ». Ὁρᾷς πῶς πάλιν τὰ δευτερεῖα ἑαυτῷ δίδωσιν, ἐκεί-
νους μὲν ἄρχοντας, ἑαυτὸν δὲ ἐπόμενον δεικνύς; Τοῦτό ἐστι μαλά-
15 ξαι τραχυνομένην γνώμην, τοῦτο ἐκλῦσαι φιλονεικοῦσαν. Εἶτα, ἵνα
μὴ ὑπτίους ποιήσῃ, ὡς κυρίους ὄντας, καὶ μὴ ἀφῶσιν αὐτόν, πάλιν
αὐτοὺς ἄγχει πρὸς τοῦτο, λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐχαρίσατο. «Καὶ γὰρ
ἐγὼ εἶ τι κεχάρισμαι, ὃ κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς». Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸ
δι' ὑμᾶς ἐποίησα, φησί. Καὶ ὥσπερ ἠνίκα ἐκέλευσεν ἀποτεμεῖν,
20 οὔτε ἀφήκεν αὐτοὺς γενέσθαι κυρίους χαρίσασθαι, εἰπών, «ἤδη κέ-
κρικα παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ», καὶ ἔλαβε πάλιν κοι-
νωνοὺς αὐτοὺς τῆς ψήφου εἰπών, «συναχθέντων ὑμῶν παραδοῦναι
αὐτόν», δύο τὰ μέγιστα κατασκευάζων, καὶ τὸ ἐξενεχθῆναι τὴν
ἀπόφασιν, καὶ τὸ μὴ χωρὶς ἐκείνων, ὥστε μὴ δόξαι ταύτη
25 πλήττειν, καὶ οὔτε μόνος αὐτὴν ἐκφέρει, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐθάδη
εἶναι καὶ ὑπερῶφθαι αὐτοί, οὔτε τὸ πᾶν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, ἵνα μὴ

σμα φθόνου καὶ βασκανίας, ἐνῶ αὐτὸ δείχνει πάρα πολὺ καθαρὴ τὴν ὑπακοή, καὶ ἐὰν εἴστε κατάλληλοι γιὰ φιланθρωπία.

Πραγματικὰ αὐτὸ εἶναι δεῖγμα εὐγνωμόνων μαθητῶν, τὸ νὰ δείχνουν ὑπακοή ὄχι μόνο σ' ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ δάσκαλος διατάξει τὰ ἀντίθετα. Γι' αὐτὸ εἶπε, «σ' ὄλα», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι, ἐὰν δὲν ὑπακούσουν, δὲν ντροπιάζουν τόσο ἐκεῖνον, ὅσο τὸν ἑαυτὸ τους, ἀποκτώντας φήμη φιλόνεικων. Καὶ τὸ κάμνει αὐτό, γιὰ νὰ τοὺς ὠθήσει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ στὸ νὰ ὑπακούσουν· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα». Ἐὰν καὶ βέβαια δὲν τοὺς ἔγραψε γι' αὐτό, ἀλλὰ λέγει γι' αὐτό, γιὰ νὰ τοὺς πάρει μὲ τὸ μέρος του· γιὰτὶ προηγοῦνταν ἡ σωτηρία ἐκεῖνου. Ἄλλ' ὅπου δὲν ὑπάρχει καμιά βλάβη, κάμνει χάρη καὶ σ' ἐκεῖνους. Μὲ τὸ νὰ πεῖ ὁμοῦ, «σ' ὄλα», πάλι τοὺς ἐγκωμιάζει, ὑπενθυμίζοντάς τους τὴν προηγούμενη ὑπακοή τους καὶ προβάλλοντας αὐτὴν στὸ μέσον. «Σ' ἐκεῖνον ποὺ συγχωρεῖτε κάτι, τὸ συγχωρῶ καὶ ἐγώ». Βλέπεις πῶς πάλι δίνει στὸν ἑαυτὸ του τὰ δευτερεῖα, παρουσιάζοντας ἐκεῖνους ἄρχοντες, ἐνῶ τὸν ἑαυτὸ του ἀκόλουθο; Αὐτὸ μπορεῖ νὰ μαλακώσει σκληρὴ γνώμη, αὐτὸ νὰ καταπραῖνει φιλόνεικη γνώμη. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὀδηγήσει σὲ ἀδιαφορία, σὰν νὰ εἶναι κύριοι αὐτοί, καὶ δὲν τὸν συγχωρήσουν, πάλι τοὺς πιέζει πρὸς αὐτό, λέγοντας, ὅτι καὶ αὐτὸς τὸν συγχώρεσε. «Γιὰτὶ καὶ ἐγὼ τὴ συγχώρηση ποὺ ἔδωσα, ἂν ἔδωσα κάποια συγχώρηση, τὸ ἔκαμα γιὰ σᾶς». Καὶ αὐτὸ δηλαδὴ πάλι γιὰ σᾶς, λέγει, τὸ ἔκανα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἔδινε ἐντολὴ νὰ τὸν ἀποκόψουν, δὲν τοὺς ἄφησε νὰ γίνουν κύριοι τῆς συγχωρήσεως, λέγοντας, «ἐγὼ ἤδη ἀποφάσισα νὰ παραδώσετε αὐτὸν στὸ σατανᾶ», καὶ ἔλαβε πάλι αὐτοὺς κοινωνοὺς στὴν ἀπόφασή του λέγοντας, «ἀφοῦ συγκεντρωθεῖτε παραδῶστε αὐτόν»¹¹, ἐπιτυχάνοντας δύο πάρα πολὺ σπουδαῖα πράγματα, καὶ τὸ νὰ λάβει τὴν ἀπόφαση αὐτὸς, καὶ τὸ νὰ μὴ συμβεῖ αὐτὸ χωρὶς καὶ τὴν ἔγκριση ἐκεῖνων, ὥστε νὰ μὴ φανεῖ ὅτι πλήττει μ' αὐτὴν, καὶ οὔτε ἐκφέρει αὐτὴν μόνος του, γιὰ νὰ μὴ τὸν θεωρήσουν αὐθάδη καὶ φανοῦν αὐτοὶ περιφρονημένοι, οὔτε ἐπιτρέπει τὸ πᾶν σ' αὐτούς, γιὰ νὰ μὴ προδώσουν τὸν ἁμαρτήσαντα, γενόμενοι κύριοι, συγχωρώντας τὸν σὲ ἀκατάλληλη στιγμή· τὸ ἴδιο κάμνει

κύριοι γενόμενοι προδῶσι τὸν ἡμαρτηκότα, ἀκαίρως αὐτῷ χαριζόμενοι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων, ὅτι 'ἐγὼ ἤδη ἐχαρισάμην', ὃς ἐν τῇ προτέρᾳ ἤδη κέκρικα.

Εἶτα, ἵνα μὴ πληγῶσιν, ὡς ὑπεροφθέντες, φησί, «δι' ὑμᾶς». 5 Τί οὖν; δι' ἀνθρώπους συνεχώρησεν; Οὐχί· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ προσέθηκεν, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Τί ἐστίν, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ»; Ἡ κατὰ Θεόν, φησίν, ἢ εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ. «Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν». Εἶδες πῶς καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, καὶ πάλιν 10 ἀφαιρεῖται αὐτήν, ἵνα ἐκείνῳ μὲν μαλάξῃ, τούτῳ δὲ τὸ αὐθαδὲς αὐτῶν ἐκκόψῃ; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐντεῦθεν κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸ δεῖξαι κοινήν τὴν βλάβην οὔσαν, εἰ παρακούσαιεν, ὅπερ καὶ ἐν ἀρχῇ πεποίηκε. Καὶ γὰρ τότε ἔλεγε, «μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σα- 15 τανᾶ». Καὶ πανταχοῦ καὶ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων ποιεῖ τὴν ἄφεσιν.

5. Σκόπει δὲ ἄνωθεν, «εἰ δέ τις λελύπηκε», φησίν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας ὑμᾶς· εἶτα πάλιν, «ἵκανὸν τῷ τοιούτῳ ἢ ἐπιτιμία αὐτῆ ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων». Τοῦτο αὐτοῦ ψῆφος καὶ γνώμη. Ἄλλ' οὐκ ἔστη μέχρι τῆς ψήφου, 20 ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς κοινωνοὺς ποιεῖ, λέγων· «ὥστε τούναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Πάλιν ἐκείνων τὸ ὄλον ποιήσας, εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἑαυτοῦ μεταβαίνει, λέγων· «εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί 25 ἐστε». Εἶτα πάλιν αὐτῶν ποιεῖ τὴν χάριν, λέγων, «ὧ δέ τι χαρίζεσθε», εἶτα αὐτοῦ, «καὶ ἐγώ», λέγων, «εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς»· εἶτα καὶ ἐκείνων καὶ ἑαυτοῦ· «καὶ γὰρ ἐγώ», φησίν, «εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς ἐν προσώπῳ Χριστοῦ»· ἢ εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἢ ὡς

καὶ ἐδῶ, λέγοντας, ὅτι 'ἐγὼ ἤδη τὸν συγχώρεσα', ἐγὼ πού, γράφοντάς σας τὴν πρώτη ἐπιστολή, εἶχα λάβει τὴν ἀπόφαση τῆς τιμωρίας του.

Ἐπειτα, γὰρ νὰ μὴ πληγωθοῦν, νομίζοντας ὅτι περιφρονηθήκαν, λέγει, «γὰρ σᾶς». Τί λοιπόν; γὰρ χάρις τῶν ἀνθρώπων τὸν συγχώρησε; Ἦ Ὀχι· γι' αὐτὸ βέβαια καὶ πρόσθεσε, «πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ»; Ἦ σύμφωνα μ' αὐτὸ πού θέλει ὁ Θεός, ἢ πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ· «γὰρ νὰ μὴ ἐξαπατηθοῦμε καὶ νικηθοῦμε ἀπὸ τὸ σατανᾶ· γιὰτὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ σχέδιά του». Εἶδες πῶς καὶ τὴν ἐξουσία τοὺς παρέχει καὶ πάλι ἀφαιρεῖ αὐτήν, ὥστε μὲ τὸ πρῶτο νὰ τοὺς μαλακώσει, ἐνῶ μὲ τὸ δεύτερο ν' ἀποκόψει τὴν αὐθάδεια αὐτῶν; Καὶ δὲν ἐπιδιώκει μ' αὐτὸ αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ δείξει ὅτι ἡ βλάβη εἶναι κοινή, ἂν παρακούσουν, πράγμα πού ἔκαμε στὴν ἀρχή. Καθόσον τότε ἔλεγε, «λίγη ζύμη ζυμώνει ὅλο τὸ φύραμα»· καὶ ἐδῶ πάλι, «γὰρ νὰ μὴ νικηθοῦμε ἀπὸ τὸ σατανᾶ». Καὶ παντοῦ παρουσιάζει τὴ συγχώρηση καὶ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων.

5. Πρόσεχε λοιπόν ἀπὸ τὴν ἀρχή. «Ἐὰν κάποιος προξένησε λύπη», λέγει, «δὲ λύπησε μόνο ἐμένα, ἀλλὰ ἐν μέρει, γὰρ νὰ μὴ τὰ φορτώσω ὅλα σ' ἐμένα, καὶ ὅλους ἐσᾶς»· ἔπειτα πάλι, «εἶναι ἀρκετὴ γὰρ τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ αὐτὴ ἡ ἐπιτίμηση ἐκ μέρους τῶν περισσοτέρων». Αὐτὸ ἦταν ἀπόφαση καὶ γνώμη αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲ στάθηκε μέχρι τὴν ἀπόφαση μόνο, ἀλλὰ καθιστᾶ πάλι αὐτοὺς κοινωνοὺς, λέγοντας· «ὥστε ἀντίθετα ἀπὸ τότε τώρα νὰ τὸν συγχωρήσετε πολὺ περισσότερο καὶ νὰ τὸν παρηγορήσετε. Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ νὰ τοῦ δείξετε ἀγάπη». Πάλι σ' ἐκείνους ἀφοῦ ἄφησε τὸ πᾶν, προχωρεῖ στὴ δική σου ἐξουσία, λέγοντας· «γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα, γὰρ νὰ σᾶς δοκιμάσω, ἐὰν εἴστε σ' ὅλα ὑπάκουοι». Ἐπειτα πάλι σ' αὐτοὺς δίνει τὸ δικαίωμα τῆς συγχωρήσεως, λέγοντας, «σ' ἐκείνον πού συγχωρεῖτε κάτω», καὶ μετὰ καὶ στὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «καὶ ἐγὼ, ἐὰν τοῦ ἔδωσα κάποια συγχώρηση, τὸ ἔκανα γὰρ σᾶς»· ἔπειτα παρουσιάζει τὴ συγχώρηση καὶ ἐκείνων καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· γιὰτὶ λέγει, «καὶ ἐγὼ, ἐὰν τοῦ δίνω κάποια συγχώρηση, τὸ κάνω γὰρ σᾶς στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ»· ἢ

τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο κελεύοντος, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐπειθε. Καὶ γὰρ ἐδεδοίκεισαν λοιπὸν μὴ χαρίσασθαι πρᾶγμα εἰς δόξαν αὐτοῦ διαβαῖνον, καὶ αὐτῷ δοκοῦν. Εἶτα πάλιν τὸ κοινὸν βλάβος, εἰ παρακούσαιεν, τίθησι λέγων, «ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ», καλῶς πλεονεξίαν ὀνομάσας· οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ λαμβάνει λοιπὸν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀρπάζει. Μὴ δέ μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι οὗτος μόνος θηριάλωτος γίνεται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σκόπησον, ὅτι ἐλαττοῦται τῆς ἀγέλης ὁ ἀριθμὸς, καὶ νῦν μάλιστα, ὅτε δύναται ὄπερ ἀπέβαλεν ἀνακτήσασθαι.

10 «Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν»· ὅτι καὶ προσχήματι εὐλαβείας ἀπόλλυσιν. Οὐ γὰρ μόνον τῷ εἰς πορνείαν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου δύναται διαφθεῖραι, τῆς ἀμέτρου λύπης τῆς ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ. Ὅταν οὖν μετὰ τῶν ἰδίων καὶ τοὺς ἡμετέρους λαμβάνη, ὅταν καὶ ἀμαρτάνειν κελεύων ἀπολλύη, καὶ μετανοεῖν
15 κελεύοντων ἡμῶν ἀρπάζη, πῶς οὐχὶ πλεονεξία τὸ πρᾶγμα; Οὐ γὰρ ἀρκεῖ αὐτῷ δι' ἀμαρτίας καταβάλλειν, ἀλλὰ καὶ διὰ μετανοίας, ἃν μὴ νήφωμεν, τοῦτο ποιεῖ. Διὸ καὶ πλεονεξίαν εἰκότως ἐλάλεσεν, ὅταν καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων κρατῇ. Τὸ γὰρ δι' ἀμαρτίας λαμβάνειν, ἴδιον αὐτοῦ ἐστὶ, τὸ μέντοι διὰ μετανοίας οὐκέτι· ἡμέτερον γάρ, οὐκ
20 ἐκεῖνου τὸ ὄπλον. Ὅταν οὖν καὶ ἐντεῦθεν δύνηται λαμβάνειν, σκόπησον πῶς ἢ ἥττα αἰσχρά, πῶς ὡς ἀσθενῶν καὶ ταλαιπώρων καταγελάσεται καὶ καταδραμεῖται, εἴ γε τοῖς ἡμετέροις ὄπλοις ἡμᾶς μέλλει χειροῦσθαι. Καὶ γὰρ σφόδρα καταγέλαστον καὶ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης, διὰ τῶν ἡμετέρων φαρμάκων τὰ τραύματα αὐτὸν κατα-
25 σκευάζειν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν, τὸ ποικίλον, τὸ δολερόν, τὸ κακομήχανον, τὸ κακοῦργον, τὸ ἐπὶ προσχήματι εὐλαβείας ἐπηρεαστικὸν ἐμφαίνων.

Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς ἐννοοῦντες, μηδέποτε μηδενὸς καταφρονῶμεν, μηδέποτε ἀμαρτάνοντες ἀπογινώσκωμεν· μηδ' αὖ ραθυμῶ-

πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ προστάσσει ὁ Χριστός, πρᾶγμα ποῦ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἔπειθε. Καθόσον θὰ φοβοῦνταν πλέον νὰ μὴ συγχωρέσουν ἓνα πρᾶγμα ποῦ συντελοῦσε στὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἦταν ἀρεστὸ σ' αὐτόν. Ἐπειτα πάλι ἀναφέρει τὴν κοινὴ βλάβη, ἂν παρακούσουν, λέγοντας, «γιὰ νὰ μὴ ἀρπαχοῦμε ἀπὸ τὸ σατανᾶ»· καὶ σωστὰ τὸ ὀνόμασε αὐτὸ πλεονεξία· γιατί δὲν παίρνει πλέον τὰ δικά του, ἀλλ' ἀρπάζει τὰ δικά μας. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς αὐτό, ὅτι αὐτὸς μόνο γίνεται τροφή τοῦ θηρίου, ἀλλὰ σκέψου καὶ αὐτό, ὅτι ἐλλαττώνεται ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀγέλης, καὶ πρὸ πάντων τώρα, ὅταν μπορεῖ νὰ ξαναποκτήσει ἐκεῖνο ποῦ ἔχασε.

«Γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ σχέδιά του»· ὅτι δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εὐλάβειας ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια. Ὅχι δηλαδὴ μόνο ὀδηγώντας στὴν πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο μπορεῖ νὰ διαφθείρει, μὲ τὴν πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο λύπη τῆς μετάνοιας. Ὅταν λοιπὸν μαζὶ μὲ τοὺς δικούς του ἀρπάζει καὶ τοὺς δικούς μας, ὅταν ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια καὶ παρασύροντας στὴν ἁμαρτία, καὶ ἀρπάζει ὅταν ἐμεῖς προτρέπομε σὲ μετάνοια, πῶς τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι πλεονεξία; Γιατὶ δὲν τοῦ ἀρκεῖ νὰ νικάει μόνο μὲ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μετάνοια, ἂν δὲν εἴμαστε προσεκτικοί, τὸ κάμνει αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστὰ τὸ ὀνόμασε πλεονεξία, ὅταν καὶ μὲ τὰ δικά μας ὄπλα νικάει. Γιατὶ τὸ ν' ἀρπάζει τὰ θύματά του μὲ τὴν ἁμαρτία, εἶναι γνῶρισμα δικό του, ὅμως τὸ νὰ τὸ κατορθώνει αὐτὸ καὶ μὲ τὴ μετάνοια, δὲν εἶναι δικό του· γιατί τὸ ὄπλο εἶναι δικό μας καὶ ὄχι ἐκεῖνου. Ὅταν λοιπὸν καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μπορεῖ ν' ἀρπάζει, σκέψου πόσο αἰσχρὴ γίνεται ἢ ἦττα, πῶς, ὄντας ἐμεῖς ἀσθενεῖς καὶ ταλαιπωρημένοι, θὰ μᾶς ξεγελάσει καὶ θὰ ὀρμήσει ἐπάνω μας, ἐφόσον πρόκειται νὰ μᾶς ὑποδουλώσει μὲ τὰ δικά μας ὄπλα. Γιατὶ εἶναι πάρα πολὺ ἄξιο γιὰ γέλια καὶ δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς ντροπῆς, νὰ πετυχαίνει τὰ τραύματα μὲ τὰ δικά μας φάρμακα. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ δόλια σχέδιά του», δηλώνοντας τὸ ποικίλο, τὸ δολερὸ, τὸ κακομήχανο, τὸ κακοῦργο, τὴν προξένηση βλάβης μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εὐλάβειας.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτά, ποτὲ νὰ μὴ καταφρονοῦμε κανέναν, ποτὲ νὰ μὴ ἀπογοητευόμαστε ὅταν ἁμαρτάνουμε· οὔτε

μεν πάλιν, ἀλλὰ συντριβόμεν τὴν διάνοιαν πλημμελοῦντες, μὴ
 ἀπλῶς ρήματα προβαλλώμεθα. Καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς ἐγώ, οἱ λέ-
 γουσι μὲν πενθεῖν τὰ ἀμαρτήματα, οὐδὲν δὲ μέγα ἐργάζονται, ἀλλὰ
 νηστεύουσι μὲν καὶ τραχέα φοροῦσιν ἱμάτια, χρημάτων δὲ μᾶλλον
 5 τῶν καπηλευόντων ἐφίενται, καὶ ὀργῇ πλεον θηρίων ἀλίσκονται,
 καὶ κακηγορίαις χαίρουσι μᾶλλον, ἢ ἐγκωμίοις ἕτεροι. Οὐκ ἔστι
 ταῦτα μετάνοια· εἰκὼν ἔστι μετανοίας ταῦτα καὶ σκιὰ μόνον, οὐ με-
 τάνοια. Διὸ καὶ ἐπὶ τούτων καλὸν εἰπεῖν· ‘σκοπεῖτε μὴ πλεονεκτε-
 θῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν’. Τοὺς
 10 μὲν γὰρ δι’ ἀμαρτημάτων, τοὺς δὲ διὰ μετανοίας ἀπόλλυσι, τούτους
 δὲ ἑτέρῳ τρόπῳ πάλιν, τῷ μηδὲν ἀπὸ μετανοίας ἀφεῖναι καρποῦ-
 σθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπολέσαι ἐξ εὐθείας οὐχ εὔρεν, ἑτέραν ἤλθεν
 ὁδόν, τοὺς μὲν πόνους ἐπιτείνων, τοὺς δὲ καρποὺς ἀφαιρούμενος,
 καὶ πείθων ὡς τὸ πᾶν κατωρθωκότας, οὕτω τῶν ἄλλων ἀμελεῖν.

15 Ἴν’ οὖν μὴ εἰκῆ κόπτωμεν ἑαυτούς, μικρὰ πρὸς τὰς τοιαύτας
 διαλεχθῶμεν γυναῖκας· γυναικῶν γὰρ μάλιστα τουτὶ τὸ νόσημα.
 Καλὸν μὲν καὶ τοῦτο ὁ πράττετε νῦν, νηστεία καὶ χαμευνία καὶ
 σποδός· ἀλλ’ ὅταν τὰ ἄλλα μὴ προσῆ, τούτων ὄφελος οὐδέν. Ἐδει-
 ξε πῶς ἀφίησιν ἀμαρτίας ὁ Θεός· τί τοίνυν ἐκείνην ἀφέντες τὴν
 20 ὁδόν, ἑτέραν ἑαυτοῖς τέμνετε; Ἡμαρτον οἱ Νινευῖταιί ποτε, καὶ
 ἐποίησαν ταῦτα, ἃ καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε νῦν· ἀλλ’ ἴδωμεν τί αὐτοὺς
 ὠφέλησε. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόντων πολλὰ μὲν ἐπάγουσιν
 οἱ ἰατροί, ὁ δὲ συνετὸς οὐ τοῦτο σκοπεῖ, ὅτι τὸ καὶ τὸ ἐποίησεν ὁ
 ἀρρωστῶν, ἀλλὰ τί αὐτὸν ὠφέλησεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα σκοπεῖν
 25 δεῖ. Τί οὖν ὠφέλησε τοὺς βαρβάρους ἐκείνους; Ἐπέθηκαν
 νηστείαν τοῖς τραύμασι, καὶ σφοδρὰν νηστείαν ἐπέθηκαν, καὶ χα-

πάλι νὰ δείχνουμε ἀδιαφορία, ἀλλὰ νὰ συντρίβομε τὴ διάνοιά μας ὅταν ἀμαρτάνομε, καὶ νὰ μὴ λέμε μόνο λόγια. Γιατὶ γνωρίζω πολλούς, οἱ ὅποιοι λέγουν βέβαια ὅτι πενθοῦν τὰ ἀμαρτήματά τους, ὅμως δὲν κάμνουν τίποτε τὸ σπουδαῖο, ἀλλὰ νηστεύουν βέβαια καὶ φοροῦν σκληρὰ ἐνδύματα, κυριεύονται ὅμως ἀπὸ τὰ χρήματα πῶς πολὺ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπορευόμενους, κυριεύονται ἀπὸ τὴν ὀργὴ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ θηρία, καὶ χαίρονται πολὺ περισσότερο μὲ τις κατηγορίες, παρὰ μὲ τοὺς ἐπαίνους πού χαίρονται ἄλλοι. Δὲν εἶναι αὐτὰ μετάνοια· αὐτὰ εἶναι εἰκόνα μετάνοιας καὶ σκιά μόνο, ὄχι μετάνοια. Γι' αὐτὸ καὶ γι' αὐτοὺς εἶναι καλὸ νὰ ποῦμε· 'προσέχετε μὴ τυχὸν καὶ ἀρπαχθοῦμε ὑπουλα ἀπὸ τὸ σατανᾶ· γιατί δὲν ἀγνοοῦμε τὰ δόλια σχέδιά του'. Γιατὶ ἄλλους τοὺς ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια μὲ τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ἄλλους μὲ τὴ μετάνοια, ἐνῶ αὐτοὺς πάλι μὲ ἄλλο τρόπο, μὲ τὸ νὰ μὴ τοὺς ἀφήνει νὰ καρπωθοῦν καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ τὴ μετάνοια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲ βρῆκε τρόπο νὰ τοὺς ὀδηγήσει ἀπ' εὐθείας στὴν ἀπώλεια, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο, κατὰ τὸν ὅποιο αὐξάνει βέβαια τοὺς κόπους, ἀφαιρεῖ ὅμως τοὺς καρπούς, καὶ πείθοντάς τους ὅτι κατόρθωσαν τὸ πᾶν, τοὺς κάνει ἔτσι ν' ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ ἄλλα.

Γιὰ νὰ μὴ ὑποβάλλομε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸ μας ἄσκοπα στοὺς κόπους, ἃς ποῦμε λίγα λόγια γιὰ τις παρόμοιες γυναῖκες· γιατί αὐτὸ τὸ νόσημα εἶναι τῶν γυναικῶν πρὸ πάντων. Εἶναι βέβαια καλὸ καὶ αὐτὸ πού κάμνετε τώρα, ἡ νηστεία δηλαδὴ καὶ τὸ πλάγιασμα στὸ ἔδαφος καὶ τὸ ἄλλειμμα μὲ στάχτη, ὅμως ὅταν δὲν ὑπάρχουν καὶ τὰ ἄλλα, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ αὐτά. Ἐδειξε πῶς συγχωρεῖ ἀμαρτίες ὁ Θεός· γιατί λοιπὸν, ἀφήνοντας ἐκεῖνο τὸ δρόμο, χαράσετε ἄλλο γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας; Ἀμάρτησαν κάποτε οἱ Νινευῖτες καὶ ἔκαναν αὐτὰ πού κάμνετε καὶ σεῖς τώρα, ἀλλὰ ἃς δοῦμε τί ὠφέλησε αὐτούς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν ἀσθενῶν, πολλὰ βέβαια δίνουν οἱ γιατροί, ὁ συνετὸς ὅμως δὲν ἐξετάζει αὐτό, ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἔκανε αὐτὸ καὶ αὐτό, ἀλλὰ τί ὠφέλησε αὐτόν, τὸ ἴδιο πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ ἐξετάζομε. Τί λοιπὸν ὠφέλησε τοὺς βαρβάρους ἐκείνους; Τοποθέτησαν στὰ τραύματα νηστεία, καὶ μάλιστα τοποθέτησαν πάρα πολὺ αὐστηρὴ

μευνίαν καὶ σάκκου περιβολὴν καὶ τέφραν καὶ ὄδυρμούς· ἐπέθηκαν καὶ μεταβολὴν βίου.

6. Ἴδωμεν οὖν τί τούτων ἐποίησεν αὐτοὺς ὑγιεῖς. Καὶ πόθεν εἰσόμεθα, φησὶν; Ἄν πρὸς τὸν ἰατρὸν ἔλθωμεν, ἂν αὐτὸν ἐρωτήσωμεν· οὐ γὰρ ἀποκρύπεται ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐρεῖ. Μᾶλλον δὲ ἵνα μηδεὶς ἀγνοῇ μηδὲ ἐρέσθαι δέηται, καὶ ἀνέγραψε τὸ φάρμακον τὸ ἀναστῆσαν αὐτούς. Τί οὖν τοῦτο ἐστίν; «Εἶδε», φησὶν, «ὁ Θεὸς ὅτι ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε ποιῆσαι αὐτοῖς». Οὐκ εἶπεν, 10 «εἶδε νηστείαν καὶ σάκκον καὶ σποδόν». Καὶ ταῦτα οὐ νηστείαν ἀναιρῶν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸ τῆς νηστείας κρεῖττον ποιεῖν παραινῶν, τὸ πάσης κακίας ἀπέχεσθαι. Ἦμαρτε καὶ ὁ Δαυῖδ· ἴδωμεν οὖν καὶ οὗτος πῶς μετενόησε. Τρεῖς ἡμέρας ἐκάθισεν ἐπὶ τέφρας. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας ἐποίει, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ 15 παιδίου, μεθύων ἔτι τῷ πάθει· τὴν δὲ ἀμαρτίαν ἐτέρως ἀπέσμηχε, ταπεινοφροσύνη, συντριβῆ καρδίας, κατανύξει ψυχῆς, τῷ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, τῷ μεμνήσθαι διηνεκῶς αὐτῆς, τῷ φέρειν εὐχαρίστως τὰ ἐπιόντα ἅπαντα, τῷ φεῖδεσθαι τῶν λυπούντων, τῷ μὴ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους 20 τοῦτο ποιεῖν, κωλύειν. Ὅτε γοῦν αὐτὸν ὁ Σεμεεὶ μυρίοις ἐπλυνεν ὄνειδεσι, τοῦ στρατηγοῦ τοῦ παρόντος ἀγανακτοῦντος, ἔλεγεν, «ἄφες αὐτὸν καταρᾶσθαί με, ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ». Καρδίαν γὰρ συντετριμμένην καὶ τεταπεινώμενην εἶχεν, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὰ ἀμαρτήματα ἀπέσμηχε· καὶ γὰρ τοῦτο ἐξομολόγησις, τοῦτο 25 μετάνοια. Ἄν δὲ νηστεύοντες ἀλαζόνες ὦμεν, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελήθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐβλάβημεν.

Ταπεινώσον τοίνυν τὴν καρδίαν καὶ σύ, ἵνα τὸν Θεὸν ἐπισπάσῃ· «ἐγγὺς γὰρ Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ». Οὐχ

12. Ἰωνᾶς 3,10.

13. Β' Βασ. 16,10.

14. Ψαλμ. 50,19.

νηστεία, καθὼς καὶ πλάγιασμα στὸ ἔδαφος, φόρεσαν σάκκο, ἀλείφθηκαν μὲ στάχτη καὶ λύθηκαν στοὺς θρήνους· πρόσθεσαν σ' αὐτὰ καὶ μεταβολὴ τοῦ τρόπου ζωῆς.

6. Ἐὰς δοῦμε λοιπὸν ποιό ἀπ' αὐτὰ τοὺς κατέστησε ὑγιεῖς. Καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ τὸ γνωρίσομε, λέγει; Ἐὰν ἐπισκεφθοῦμε τὸ γιατρό, ἂν ἐρωτήσομε αὐτόν· γιατί δὲ θὰ μᾶς τὸ κρύψει, ἀλλὰ θὰ μᾶς τὸ πεῖ μὲ μεγάλη προθυμία. Ἡ καλύτερα γιὰ νὰ μὴ τὸ ἀγνοεῖ κανένας, οὔτε νὰ χρειάζεται νὰ ἐρωτήσῃ, ἔγραψε τὸ φάρμακο ποὺ ἔσωσεν αὐτούς. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Εἶδε», λέγει, «ὁ Θεὸς ὅτι ἀπομακρύνθηκε ὁ καθένας ἀπὸ τὸν πονηρὸ δρόμο ποὺ βιάδιζε καὶ μετανόησε γιὰ τὸ κακὸ ποὺ εἶπε ὅτι θὰ κάνει σ' αὐτούς»¹². Δὲν εἶπε, ὅτι 'εἶδε νηστεία καὶ σάκκο καὶ στάχτη'. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ καταργήσω τὴ νηστεία, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ συμβουλεύω ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε νηστεία, τὸ ν' ἀπέχομε ἀπὸ κάθε κακία. Ἀμάρτησε καὶ ὁ Δαυὶδ· ἄς δοῦμε λοιπὸν καὶ αὐτὸς πῶς μετανόησε. Τρεῖς ἡμέρες κάθισε ἐπάνω στὴ στάχτη. Ὅμως ἐκεῖνος δὲν τὸ ἔκαμνε γιὰ τὴν ἁμαρτία του, ἀλλὰ γιὰ τὸ παιδί τους μεθυσμένος ἀκόμα ἀπὸ τὸ πάθος· τὴν ἁμαρτία ὁμως μὲ ἄλλο τρόπο τὴν ξέπλυνε, μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, μὲ τὴ συντριβὴ τῆς καρδιᾶς, μὲ τὴν κατάνυξη τῆς ψυχῆς, μὲ τὴ μὴ πτώση πάλι στὰ ἴδια, μὲ τὴν ἀνάμνηση συνέχεια αὐτῆς, μὲ τὸ νὰ ὑποφέρει μὲ εὐχαρίστηση ὅλα ἐκεῖνα ποὺ τοῦ συνέβαιναν, μὲ τὴν ἐπίδειξη εὐσπλαγχνίας πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν λυποῦσαν, μὲ τὸ νὰ μὴ πολεμάει ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονταν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμποδίζει ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ κάνουν αὐτό. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Σεμεεὶ τὸν περιέλουσε μὲ ἀμέτρητες κατηγορίες, ἔλεγε στὸν παραβρισκόμενο στρατηγὸν τὸν γεμάτο ἀγανάκτηση, «ἄφησέ τον νὰ μὲ καταριέται, γιατί ὁ Κύριος τοῦ ἔδωσε τὴν ἐντολὴ αὐτή»¹³. Γιατί εἶχε καρδιὰ γεμάτη ἀπὸ συντριβὴ καὶ ταπείνωση¹⁴, πράγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἀπέπλυνε τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ· καθόσον αὐτὸ εἶναι ἐξομολόγησι, αὐτὸ μετάνοια. Ἐὰν ὁμως, ἐνῶ νηστεύομε, εἴμαστε ἀλαζόνες, ὄχι μόνο δὲν ὠφεληθήκαμε, ἀλλὰ καὶ βλαφθήκαμε.

Ταπείνωσε λοιπὸν τὴν καρδιὰ καὶ σὺ γιὰ νὰ προσελκύσεις τὸ Θεό· γιατί λέγει, «ὁ Κύριος βρίσκεται κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ

ὀρᾶς ἐν ταῖς οἰκίαις ταῖς λαμπραῖς τοὺς ἠτιμωμένους, πῶς οὐδὲ
 τῶν ἐλαττόνων οἰκετῶν ὑβρίζοντων αὐτοὺς οὐκ ἀντιλέγουσιν,
 ἀλλὰ φέρουσι διὰ τὴν ἀτιμίαν, ἣ περιέβαλεν αὐτοὺς ἡ ἁμαρτία;
 Οὕτω καὶ σὺ ποίει· κἂν λοιδορήσῃ σέ τις, μὴ ἀγριάνῃς, ἀλλὰ στέ-
 5 ναζον, μὴ ἐπὶ τῇ ὕβρει, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ σὲ εἰς ἀτιμίαν ἐμβα-
 λούσῃ. Στέναζον ὅταν ἀμάρτης, μὴ ὅτι κολάζεσθαι μέλλεις, τοῦτο
 γὰρ οὐδέν, ἀλλ' ὅτι προσέκρουσάς σου τῷ Δεσπότη τῷ οὕτως
 ἡμέρω, τῷ οὕτω σε φιλοῦντι καὶ ἐκκρεμαμένῳ τῆς σωτηρίας τῆς
 σῆς, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν ἐπιδουῖναι ὑπὲρ σοῦ. Διὰ ταῦτα στέναζον, καὶ
 10 τοῦτο ποίει διηνεκῶς· τοῦτο γὰρ ἐξομολόγησις. Μὴ νῦν μὲν φαι-
 δρός, αὐριον δὲ σκυθρωπός, εἶτα φαιδρός, ἀλλὰ διαπαντὸς μένε ἐν
 τῷ πενθεῖν καὶ συντρίβειν σαυτόν. «Μακάριοι» γάρ, φησὶν, «οἱ
 πενθοῦντες», τουτέστιν, οἱ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦντες. Μένε τοῦτο
 ποιῶν διηνεκῶς, καὶ σαυτῷ προσέχων, καὶ συντρίβων σου τὴν
 15 καρδίαν, ὡς ἂν τις γνήσιον υἱὸν ἀποβαλὼν πενθοίῃ. «Διαρρήξατε»,
 φησί, «τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν». Τὸ δὲ διερρω-
 γὸς οὐκ ἂν ἐπαρθείῃ· τὸ συντετριμμένον οὐκ ἂν ἐξανασταίῃ. Διὰ
 τοῦτο ὁ μὲν λέγει, «διαρρήξατε», ὁ δὲ λέγει, «καρδίαν συντετριμμέ-
 νην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Κἂν σοφὸς ᾦς,
 20 κἂν πλούσιος, κἂν δυνάστης, διάρρηξον τὴν καρδίαν, μὴ ἀφῆς αὐ-
 τὴν μέγα φρονεῖν, μηδὲ φουσαῖσθαι. Τὸ γὰρ διερρωγὸς οὐ φουσαῖται,
 κἂν ᾗ τι τὸ ἐπαῖρον, οὐ δύναται στέγειν τὸ φύσημα τῷ διερρηῆσθαι.

Οὕτω καὶ σὺ ταπεινοφρόνησον· ἐννόησον ὅτι τελώνης ἀπὸ
 ρήματος ἐνὸς ἐδικαιώθη· καίτοι γε οὐδὲ ταπεινοφροσύνη ἐκεῖνο ᾦν,
 25 ἀλλ' ὁμολογία ἀληθῆς. Εἰ δὲ τοῦτο τοσαύτην ἔχει ἰσχύν, πόσω
 μᾶλλον ταπεινοφροσύνη; Ἄφες ἁμαρτήματα τοῖς πεπλημμεληκό-
 σιν εἰς σέ· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἁμαρτίας ἀφήσει. Καὶ περὶ μὲν τοῦ

15. Ψαλμ. 33,19.

16. Ματθ. 5,5.

17. Ἰωήλ 2,13.

18. Ψαλμ. 50,19.

19. Λουκᾶ 18,10 ἐέ

ἔχουν συντριμμένη καρδιά»¹⁵. Δὲν βλέπεις στὰ λαμπρὰ σπίτια τοὺς ἀτιμωμένους, πῶς δὲν ἀντιλέγουν οὔτε καὶ πρὸς τοὺς κατώτερους δούλους πὺ τοὺς βρίζουν, ἀλλ' ὑποφέρουν τὴν ὕβρη, ἐξ αἰτίας τῆς ἀτιμίας, μὲ τὴν ὁποία τοὺς περιέβαλε ἡ ἁμαρτία; Ἔτσι λοιπὸν κάμνε καὶ σύ· καὶ ἂν ἀκόμα σὲ κακολογήσει κάποιος, μὴ ἀγριέψεις, ἀλλὰ στέναξε, ὄχι γιὰ τὴ ὕβρη, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἁμαρτία πὺ σὲ ὀδήγησε στὴν ἀτιμία. Στέναξε ὅταν ἁμαρτήσεις, ὄχι γιὰτὶ πρόκειται νὰ τιμωρηθεῖς, γιὰτὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦρθες σὲ σύγκρουση μὲ τὸν Κύριό σου τὸν τόσο ἡμερο, πὺ τόσο σὲ ἀγαπᾶ καὶ ἔχει φροντίσει τόσο γιὰ τὴ σωτηρία σου, ὥστε καὶ τὸν Υἱό του νὰ παραδώσει στὸ θάνατο γιὰ χάρη σου. Γι' αὐτὸ στέναξε καὶ αὐτὸ κάμνε διαρκῶς· γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἐξομολόγηση. Μὴν εἶσαι σήμερα χαρούμενος καὶ αὔριο λυπημένος, ἔπειτα πάλι χαρούμενος, ἀλλὰ διαρκῶς μένε στὸ νὰ πενθεῖς καὶ νὰ συντρίβεις τὸν ἑαυτό σου. Γιὰτὶ λέγει, «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι πὺ πενθοῦν»¹⁶, δηλαδὴ ἐκεῖνοι πὺ τὸ κάμνουν αὐτὸ διαρκῶς. Ἐπίμενε στὸ νὰ τὸ κάμνεις αὐτὸ διαρκῶς, καὶ πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου καὶ σύντριβε τὴν καρδιά σου, ὅπως θὰ πενθοῦσε κάποιος πὺ ἔχασε γνήσιο υἱό. «Ξεσχίσατε», λέγει, «τὶς καρδιές σας καὶ ὄχι τὰ ροῦχα σας»¹⁷. Ἐκεῖνο πὺ θὰ ξεσχισθεῖ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπερηφανευθεῖ· τὸ συντριμμένο δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἀλαζονευθεῖ. Γι' αὐτὸ ὁ ἕνας λέγει, «ξεσχίσατε», ἐνῶ ὁ ἄλλος λέγει, «καρδιά συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲ θὰ τὴν περιφρονήσει»¹⁸. Καὶ εἴτε εἶσαι σοφός, εἴτε πλούσιος, εἴτε ἄρχοντας, ξέσχισε τὴν καρδιά σου, μὴ τὴν ἀφήσεις νὰ μεγαλοφρονεῖ οὔτε νὰ καυχίεται. Γιὰτὶ τὸ συντριμμένο δὲν καυχίεται, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχει κάτι πὺ τὸ κάνει νὰ ὑπερηφανεύεται, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπομείνει τὸ φούσκωμα ἐπειδὴ εἶναι συντριμμένο.

Ἔτσι καὶ σὺ δεῖξε ταπεινοφροσύνη· σκέψου ὅτι ὁ τελῶνης δικαιώθηκε μόνο ἀπὸ ἕνα λόγο¹⁹· ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνο δὲν ἦταν ταπεινοφροσύνη, ἀλλ' ὁμολογία ἀληθινή. Ἐὰν ὁμοῦς αὐτὸ ἔχει τόση μεγάλη δύναμη, πόσο πιὸ μεγαλύτερη ἔχει ἡ ταπεινοφροσύνη; Συγχώρησε τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων πὺ ἁμάρτησαν ἀπέναντί σου· καθόσον καὶ αὐτὸ συγχωρεῖ ἁμαρτίες. Καὶ γιὰ τὸν προηγού-

προτέρου φησίν, «εἶδον ὅτι ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ»· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ δὲ τοῦτο τὴν ὀργὴν ἔλυσε τοῦ Θεοῦ· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, «ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν». Ἔστι καὶ πάλιν ἄλλη ὁδὸς τοῦτο φέρουσα τὸ φάρμακον ἡμῖν, ἢ κατὰ γνω-
 5 σις τῶν πεπλημμελημένων· «λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς». Καὶ τὸ κακῶς πάσχοντα εὐχαριστεῖν λύει τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ἡ πασῶν μείζων ἐλεημοσύνη. Ἀρίθμει τοίνυν τὰ φάρμακα τὰ ἰώμενά σου τὰ τραύματα, καὶ πάντα ἐπιτίθει συνεχῶς, ταπεινοφροσύνην, ἐξομολόγησιν, τὸ μὴ μνησικακεῖν, τὸ πάσχοντα
 10 κακῶς εὐχαριστεῖν, τὸ ἐλεεῖν διὰ χρημάτων, διὰ πραγμάτων, τὸ εὐχεσθαι καρτερικῶς. Οὕτως ἡ χήρα τὸν ὠμὸν καὶ ἀπηνῆ ἐξιλεώ-
 σατο δικαστὴν. Εἰ δὲ ἐκείνη τὸν ἄδικον, πολλῶ μᾶλλον σὺ τὸν ἡμερον. Ἔστι καὶ ἕτερα μετὰ τούτων ὁδός, τὸ προῖστασθαι τῶν ἀδικουμένων· «κρίνατε» γάρ, φησίν, «ὄρφανῶ, καὶ δικαιώσατε
 15 χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, καὶ ἐὰν ὧσι αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ». Ποίας οὖν ἂν εἶημεν ἀπολογίας ἄξιοι, εἰ τοσαύτας ἔχοντες ὁδοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγούσας, καὶ τοιαῦτα φάρμακα ἰώμενα τὰ τραύματα, καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένομεν;

20 Μὴ τοίνυν ἐπιμένωμεν, ἀλλ' οἱ μὲν μηδέπω πεσόντες, ἐν τῷ οἰκείῳ μενέτωσαν κάλλει, μᾶλλον δὲ ἐπιπλέον ἀσκειώσαν τοῦτο· κἂν γὰρ μὴ εὖρη ἀμαρτήματα, ταυτὶ τὰ κατορθώματα πλείονα ποιεῖ τὴν εὐμορφίαν· ἡμεῖς δὲ οἱ πολλὰ πεπλημμεληκότες, εἰς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων διόρθωσιν χρησώμεθα τοῖς εἰρημένοις, ἵνα τῷ
 25 βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρρησίας παραστῶμεν πολλῆς, ἧς γέ-
 νοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

20. Ἦσ. 57,18.

21. Γ' Βασ. κεφ. 21.

22. Πρβλ. Λουκᾶ 6,37.

23. Ἦσ. 43,26.

24. Λουκᾶ κεφ. 18.

25. Ἦσ. 1,16-17.

μενο βέβαια λέγει, «εἶδα ὅτι βάδισε σκυθρωπὸς καὶ τοῦ θεράπευσα τοὺς δρόμους του»²⁰. καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀχαάβ αὐτὸ σταμάτησε τὴν ὀργή τοῦ Θεοῦ²¹. ἐνῶ γιὰ τὸν δεῦτερο λέγει, «συγχωρῆστε καὶ θὰ συγχωρηθεῖτε καὶ σεῖς»²². Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὁδὸς ποὺ μᾶς παρέχει αὐτὸ τὸ φάρμακο, ἡ καταδίκη τῶν ἀμαρτημάτων· γιὰτὶ λέγει, «λέγε ἐσὺ πρῶτος τὶς ἀνομίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»²³. Καὶ ὅταν κακοπαθεῖ κανεὶς καὶ εὐχαριστεῖ τὸ Θεό, συγχωρεῖ τὰ ἀμαρτήματα, καθὼς καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλα. Μέτρα λοιπὸν τὰ φάρμακα ποὺ θεραπεύουν τὰ τραύματά σου καὶ τοποθέτα διαρκῶς ὅλα αὐτὰ ἐπάνω τους, τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν ἐξομολόγηση, τὸ νὰ μὴ κρατᾷς κακία, τὸ νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεὸ ὅταν κακοπαθεῖς, τὸ νὰ ἐλεεῖς μὲ χρήματα καὶ πράγματα, τὸ νὰ προσεύχεσαι μὲ καρτερία. Ἔτσι ἡ χήρα ἐξιλέωσε τὸ σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο δικαστὴ²⁴. Ἐὰν ἐκείνη ἀπέσπασε τὸ ἔλεος τοῦ ἀδικοῦ δικαστῆ, πολὺ περισσότερο σὺ θὰ ἐξιλεώσεις τὸν ἡμεροδικαστὴ. Ὑπάρχει μαζὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς δρόμους καὶ ἄλλος δρόμος, ἡ προστασία τῶν ἀδικουμένων· γιὰτὶ λέγει, «ἀποδῶστε τὸ δίκιο στὸ ὄρφανό, καὶ δῶστε δικαιοσύνη στὴ χήρα, καὶ τότε ἐλάτε νὰ συζητήσουμε· καὶ ἐὰν οἱ ἀμαρτίες σας εἶναι κόκκινες, ἐγὼ θὰ τὶς κάνω λευκὲς σὰν τὸ χιόνι»²⁵. Ποιᾶς λοιπὸν ἀπολογίας θὰ ἤμασταν ἄξιοι, ἐὰν, μολονότι ἔχομε τόσους δρόμους ποὺ ὀδηγοῦν στὸν οὐρανό, καὶ τέτοια φάρμακα ποὺ θεραπεύουν τὰ τραύματα, ἐπιμένουμε καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ κάμνουμε τὰ ἴδια ἀμαρτήματα;

Ἄς μὴ ἐπιμένουμε λοιπὸν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ὑπέπεσαν ποτὲ σ' ἀμαρτήματα ἃς παραμένουν στὸ κάλλος ποὺ ἔχουν, ἢ καλύτερα ἃς στολίζουν περισσότερο αὐτό· γιὰτὶ καὶ ἐὰν ἀκόμα δὲ βρεῖ ἀμαρτήματα, αὐτὰ τὰ κατορθώματα ποὺ εἶπαμε κάμνουν μεγαλύτερη τὴν ὁμορφιά· ἐμεῖς πάλι ποὺ διεπράξαμε πολλὰ πλημμελήματα ἃς χρησιμοποιήσουμε τὰ ὅσα λέχθηκαν γιὰ τὴ διόρθωση αὐτῶν, γιὰ νὰ σταθοῦμε στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μὲ πολλὴ παρρησία, τὴν ὁποία εὐχομαί νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλάνθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

(Β΄ Κορ. 2,12-17)

«Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεωγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἀνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὐρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου».

5 1. Ταῦτα δοκεῖ μὲν ἀνάξια εἶναι Παύλου τὰ ρήματα, εἰ δι' ἀπουσίαν ἀδελφοῦ τοσαύτην προήκατο σωτηρίαν· δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀπηρτηῆσθαι. Τί οὖν; βούλεσθε πρότερον ἀποδείξωμεν, ὅτι τῆς ἀκολουθίας ἤρτηται, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀνάξιον εἶρηκεν ἑαυτοῦ; Ἐμοὶ δοκεῖ τὸ δεύτερον· οὕτω γὰρ κάκεῖνο ἡμῖν εὐκολώτερον ἔσται καὶ
10 σαφέστερον. Πῶς οὖν ἤρτηται τῶν προτέρων ταῦτα; Ἀναμνησθῶμεν αὐτῶν ἐκείνων, καὶ οὕτως εἰσόμεθα τοῦτο. Τίνα οὖν ἦν τὰ πρότερα; Ἄπερ ἔλεγεν ἀρχόμενος· «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως», φησί, «τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρῆθημεν ὑπὲρ δύναμιν»· καὶ δείξας πῶς ἀπηλλάγη,
15 καὶ τὰ ἐν μέσῳ παρενθείς, ἀναγκαίως διδάσκει πάλιν ὅτι καὶ ἐτέρως ἐθλίβη. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τῷ μὴ εὐρεῖν Τίτον. Δεινὸν μὲν γὰρ καὶ ἰκανὸν καταβαλεῖν ψυχὴν, καὶ τὸ πειρασμοὺς ὑπομένειν, ὅταν δὲ καὶ ὁ παραμυθούμενος μὴ ᾔ, καὶ δυνάμενος τὸ φορτίον συνδιενεγκεῖν, μείζων γίνεται ὁ χειμῶν. Τίτος δὲ αὐτός ἐστιν, ὃν
20 φησι προῖὼν παρ' αὐτῶν ἀφῖχθαι πρὸς αὐτόν, καὶ περὶ οὗ πολλὰ καὶ μεγάλα διεξέρχεται ἐγκώμια, καὶ ὃν ἔφησεν ἀπεσταλκέναι. Δείξαι τοίνυν βουλόμενος ὅτι καὶ ταύτη δι' αὐτοὺς ἐθλίβη, ταῦτα εἶρηκεν. Ὅτι μὲν οὖν ἤρτηται τῶν προτέρων τὰ εἰρημένα, δῆλον ἐκ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

(Β΄ Κορ. 2,12-17)

«Όταν ήρθα στην Τρωάδα για να κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ καὶ μοῦ εἶχε ἀνοιχθεῖ πόρτα γιὰ τὸν Κύριο, δὲν ήσύχαζε τὸ πνεῦμα μου, ἐπειδὴ δὲ βρῆκα ἐκεῖ τὸν Τίτο τὸν ἀδελφό μου».

1. Αὐτὰ τὰ λόγια φαίνονται βέβαια ὅτι εἶναι ἀνάξια τοῦ Παύλου, ἐὰν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπουσίας τοῦ ἀδελφοῦ Τίτου παραμέλησε τόση μεγάλη σωτηρία, καὶ φαίνονται σὰν νὰ μὴ συνδέονται μὲ τὰ προηγούμενα. Τί λοιπόν; Θέλετε προηγουμένως ν' ἀποδείξομε, ὅτι συνδέονται μὲ τὰ προηγούμενα, ἢ ὅτι δὲν εἶπε τίποτε ἀνάξιο τοῦ ἑαυτοῦ του; Ἐγὼ νομίζω τὸ δεύτερο· γιὰτί ἔτσι καὶ ἐκεῖνο θὰ μᾶς γίνῃ εὐκολότερο καὶ σαφέστερο. Πῶς λοιπὸν συνδέονται αὐτὰ μὲ τὰ προηγούμενα; Ἄς θυμηθοῦμε ἀκριβῶς ἐκεῖνα τὰ προηγούμενα, καὶ τότε θὰ καταλάβομε αὐτό. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν τὰ προηγούμενα; Ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε ἀρχίζοντας τὴν ἐπιστολή· «δὲν θέλω ν' ἀγνοεῖτε τὴ θλίψη», λέγει, «ποὺ μᾶς βρῆκε στὴν Ἀσία, τῆς ὁποίας τὸ βάρος ἦταν πέρα ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας»¹· καὶ ἀφοῦ ἔδειξε πῶς ἀπαλλάχθηκε, καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ ἐνδιάμεσα, κατ' ἀνάγκη διδάσκει πάλι ὅτι καὶ ἄλλη θλίψη δοκίμασε. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Μὲ τὸ νὰ μὴ βρεῖ τὸν Τίτο. Γιὰτί ἦταν φοβερὸ καὶ ἱκανὸ νὰ καταβάλλῃ τὴν ψυχὴ του καὶ τὸ νὰ ὑπομένῃ πειρασμούς, ὅταν ὁμως δὲν εἶναι παρὼν καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τὸν παρηγορήσῃ καὶ νὰ σηκώσῃ μαζί του τὸ φορτίο, τότε γίνεται μεγαλύτερη ἡ συμφορὰ. Ὁ Τίτος εἶναι αὐτός, γιὰ τὸν ὁποῖο πλέκει πολλὰ καὶ μεγάλα ἐγκώμια, καὶ τὸν ὁποῖο εἶπε ὅτι εἶχε στείλῃ σ' αὐτούς. Θέλοντας λοιπὸν νὰ δείξῃ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θλίψη εἶχε σὰν αἰτία αὐτούς, εἶπε τὰ λόγια αὐτά. Τὸ ὅτι λοιπὸν τὰ λεχθέντα συνδέονται μὲ τὰ προ-

τούτων, ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνάξια Παύλου, καὶ τοῦτο δεῖξαι πειράσομαι. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι ἐνεπόδισε τῇ σωτηρίᾳ τῶν προσιέναι μελλόντων ἢ ἀπουσία Τίτου, οὐδ' ὅτι παρεῖδε τοὺς πιστεύσαντας διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσχηκεν ἄνεσιν, τουτέστιν ἐθλίβη, ὠδυνήθη διὰ τὴν
5 ἀπουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ, δεικνὺς ὅσον ἐστὶν ἀδελφοῦ ἀπουσία· καὶ διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν.

Τί δέ ἐστιν, «ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον»; Οὐχ ἀπλῶς, φησὶν, ἐπεδήμησα, ἀλλ' ὥστε κηρῦξαι. Ἄλλ' ὁμως καὶ διὰ τοῦτο ἐλθὼν, καὶ εὐρῶν ἔργον μέγιστον, «θύρας γὰρ μοι
10 ἀνεωγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν», φησὶν, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐνεπόδισε τὸ ἔργον. Πῶς οὖν φησιν, ὅτι «ἀποταξάμενος αὐτοῖς ἐξῆλθον»; Τουτέστιν, οὐ διέτριψα πλείονα χρόνον, στενοχωρούμενος, ὀδυνώμενος. Ἴσως δὲ καὶ ἐνεποδίζετο τὸ ἔργον, ἐκείνου ἀπόντος. Τοῦτο δὲ οὐ μικρὰ καὶ τούτοις παραμυθία. Εἰ γὰρ ἐκεῖ
15 θύρας ἀνεωγμένης, καὶ εἰς τοῦτο ἐλθὼν, ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν οὐχ εὔρεν, ἀπεπήδησε ταχέως, πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς, φησί, συγγινώσκειν χρῆ ταῖς τῶν πραγμάτων ἀνάγκαις ἀγούσαις καὶ περιηγούσαις ἡμᾶς πανταχοῦ, καὶ οὐκ ἐώσαις, ὡς βουλόμεθα, οὔτε ἀποδημεῖν οὔτε ἐνδιατρίβειν οἷς ἂν ἐθέλωμεν ἐπιπλέον. Διὸ καὶ ἐπάγει
20 πάλιν, ὡσπερ ἄνω τῷ Πνεύματι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ Θεῷ τὰς ἀποδημίας ἀνατιθεῖς, καὶ λέγων· «τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ». Ἴνα γὰρ μὴ δόξη ὡς θρηγῶν ταῦτα ἀποδύρεσθαι, χάριν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ λέ-
25 γει, τοῦτό ἐστι· πανταχοῦ θλίψις, πανταχοῦ στενοχωρία· ἦλθον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐβαρῆθην ὑπὲρ δύναμιν· ἦλθον εἰς τὴν Τρωάδα, οὐχ εὔρον τὸν ἀδελφόν· οὐκ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς· οὐ μικρὰν μοι καὶ τοῦτο ἀθυμίαν ἐνεποίησεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην, καὶ τῷ πολλοὺς

γούμενα, γίνεται φανερό ἀπὸ αὐτά, τὸ ὅτι πάλι δὲν εἶναι ἀνάξια τοῦ Παύλου, καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω. Γιατὶ δὲ λέγει, ὅτι ἡ ἀπουσία τοῦ Τίτου ἐμπόδισε τὴ σωτηρία ἐκείνων πού ἐπρόκειτο νὰ προσέλθουν στὴν πίστη, οὔτε ὅτι παρέβλεψε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοὺς πιστούς, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠσύχαζε, δηλαδή λυπήθηκε, πόνεσε γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀδελφοῦ, γιὰ νὰ δείξει πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ γι' αὐτὸ ἀναχώρησε ἀπὸ ἐκεῖ.

Τί σημαίνει ὁμως, «ὅταν ἦρθα στὴν Τρωάδα γιὰ τὸ εὐαγγέλιο»; Δὲν πῆγα ἐκεῖ, λέγει, ἔτσι ἀπλῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ κηρύξω. Ἄλλ' ὁμως ἂν καὶ πῆγα γι' αὐτὸ καὶ βρῆκα ἔργο συντελεσμένο πάρα πολὺ μεγάλο, γιατί λέγει, «μοῦ εἶχε ἀνοιχθεῖ πόρτα γιὰ τὸν Κύριο, δὲν ἠσύχασα», αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε τὸ ἔργο μου. Πῶς λοιπὸν λέγει, «ἀφοῦ τοὺς ἀποχαιρέτησα ἔφυγα»; Δηλαδή, δὲν παρέμεινα περισσότερο χρόνο, ἐπειδὴ στενοχωριόμουν, ὑπόφερα. Ἴσως καὶ ἐμποδιζόταν τὸ ἔργο μὲ τὴν ἀπουσία ἐκείνου. Αὐτὸ δὲν ἦταν μικρὴ παρηγοριὰ καὶ γι' αὐτούς. Γιατί, ἐὰν ἐνῶ ἐκεῖ ὑπῆρχε θύρα ἀνοιγμένη καὶ πῆγε γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἐπειδὴ ὁμως δὲ βρῆκε ἐκεῖ τὸν ἀδελφό, ἔφυγε ἀμέσως, πολὺ περισσότερο, λέγει, πρέπει σεῖς νὰ συγχωρεῖτε τὶς ἀνάγκες τῶν πραγμάτων ἐκείνων πού μᾶς ὀδηγοῦν καὶ μᾶς μεταφέρουν παντοῦ, καὶ δὲ μᾶς ἀφήνουν, ὅπως θὰ θέλαμε, οὔτε νὰ φύγουμε οὔτε νὰ συναναστρεφόμεστε γιὰ περισσότερο χρόνο μὲ ἐκείνους πού θὰ θέλαμε. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει πάλι, ἀποδίδοντας τὶς ἀναχωρήσεις, ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως στὸ Πνεῦμα, ἔτσι καὶ ἐδῶ στὸ Θεό, καὶ λέγοντας· «ὡς εἶναι ὁμως δοξασμένος ὁ Θεός, πού μᾶς κάνει πάντοτε νὰ θριαμβεύουμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ διαδίδει μὲ ἐμᾶς παντοῦ τὴ ὁσμὴ τῆς γνώσεώς του». Γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει θρηνώντας, ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· παντοῦ ὑπάρχει θλίψη, παντοῦ στενοχώρια· ἦρθα στὴν Ἀσία καὶ τὸ βάρος τῆς θλίψεως ἦταν πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή μου· ἦρθα στὴν Τρωάδα, καὶ δὲ βρῆκα τὸν ἀδελφό· δὲν ἦρθα σὲ σᾶς· καὶ αὐτὸ δὲν μοῦ προξένησε μικρὴ λύπη, ἀλλὰ πάρα πολὺ μεγάλη, καὶ γιὰ τὸ ὅτι πολλοὶ ἀμάρτησαν ἀπὸ σᾶς καὶ γιὰ τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού δὲν μπορῶ

ἡμαρτηκένοι παρ' ὑμῖν, καὶ τῷ διὰ τοῦτο ὑμᾶς μὴ ὄρα· «φειδόμενος γὰρ ὑμῶν, οὐκέτι ἤλθον εἰς Κόρινθον», φησίν.

Ἴν' οὖν μὴ δόξη ὀλοφύρεσθαι ταῦτα λέγων, ἐπάγει, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀλγοῦμεν ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν·
 5 καὶ τὸ μεῖζον, οὐ τῶν μελλόντων ἕνεκεν μόνον ἐπάθλων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν παρόντων· καὶ γὰρ ἐνταῦθά ἐσμεν λαμπροὶ ἐκ τούτων καὶ περιφανεῖς. Τοσοῦτον τοίνυν ἀπέχομεν τοῦ θρηνεῖν, ὅτι καὶ θρίαμβον τὸ πρᾶγμα καλοῦμεν, καὶ ἐγκαλλωπιζόμεθα τοῖς γινομέ-
 10 νοντι· τουτέστι, τῷ πᾶσι ποιοῦντι περιφανεῖς. Ὁ γὰρ δοκεῖ εἶναι ἀτιμίας, τὸ πάντοθεν ἐλαύνεσθαι, τοῦτο τιμῆς ἡμῖν εἶναι φαίνεται μεγίστης. Διὸ οὐκ εἶπε, 'τῷ καταδήλους ποιοῦντι', ἀλλὰ, «τῷ θριαμβεύοντι», δεικνύς, ὅτι οἱ διωγμοὶ οὗτοι τρόπαια συνεχῆ κατὰ τοῦ διαβόλου πανταχοῦ τῆς γῆς ἀνιστῶσιν. Εἶτα μετὰ τοῦ θριαμ-
 15 βεύοντος θεῖς καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἀνίστησι κάντεῦθεν τὸν ἀκροατὴν. Οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θριαμβευόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Χριστῷ· τουτέστι, διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα. Ἐπειδὴν γὰρ θριαμβεύσαι δέη, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἡμᾶς τοὺς φέροντας τὸ τρόπαιον καταδήλους εἶναι, ἐπειδὴ αὐτὸν βαστάζομεν. Διὰ τοῦτο περίβλεπτοί
 20 ἐσμεν καὶ περιφανεῖς. «Καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ».

2. Ἄνω εἶπε, «πάντοτε θριαμβεύοντι», ἐνταῦθα, «ἐν παντὶ τόπῳ», φησί, δεικνύς ὅτι καὶ κόπος καὶ καιρὸς πᾶς τῶν ἄθλων ἐμπέπλησται τῶν ἀποστολικῶν. Καὶ ἕτερα πάλιν κέχρηται μεταφορᾷ
 25 τῆ τῆς εὐωδίας. Καθάπερ γὰρ μύρον βαστάζοντες οὕτω πᾶσιν ἐσμεν κατάδηλοι, φησί, μύρον πολῦτιμον τὴν γνῶσιν λέγων. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τὴν γνῶσιν', ἀλλ', «ὁσμὴν γνώσεως». Τοιοῦτον γὰρ ἡ παροῦσα γνῶσις, οὐ σφόδρα σαφής, οὐδὲ ἐκκεκαλυμμένη. Διὸ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν ἐπιστολῇ, «βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου
 30 ἐν αἰνίγματι», καὶ ἐνταῦθα ὁσμὴν τὸ τοιοῦτον μύρον καλεῖ. Ὁ δὲ

νά σᾶς δῶ· γιατί λέγει, «γιά νά μή σᾶς λυπήσω, δέν ἦρθα ἀκόμα στην Κόρινθο».

Γιά νά μή φανεῖ λοιπόν λέγοντας αὐτὰ ὅτι θρηνεῖ, προσθέτει ὅτι ὄχι μόνο δέν πονοῦμε βρισκόμενοι μέσα σ' αὐτές τῖς θλίψεις, ἀλλά καί χαιρόμαστε· καί τὸ σπουδαιότερο, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῶν μελλοντικῶν ἐπάθλων, ἀλλά καί ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν παρόντων· καθόσον καί ἐδῶ εἴμαστε λαμπροὶ καί ὑπερήφανοι ἐξ αἰτίας αὐτῶν. Τόσο πολὺ λοιπόν ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νά θρηνοῦμε, ὥστε νά ὀνομάζουμε καί θρίαμβο τὸ πράγμα καί νά ὑπερηφανευόμαστε γι' αὐτὰ πού γίνονται. Γι' αὐτὸ καί ἔλεγε, «ᾧς εἶναι δοξασμένος ὁ Θεὸς πού μᾶς κάνει πάντοτε νά θριαμβεύουμε»· δηλαδή, πού σ' ὅλα μᾶς κάνει λαμπρούς. Γιατί ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ἀτιμία, ἢ ἐκδίωξη ἀπὸ παντοῦ, αὐτὸ θεωρεῖται ἀπὸ μᾶς μέγιστη τιμὴ. Γι' αὐτὸ δέν εἶπε, 'σ' ἐκεῖνον πού μᾶς καθιστᾷ φανεροὺς σ' ὄλους', ἀλλά, «πού μᾶς κάνει νά θριαμβεύουμε», γιά νά δείξει ὅτι αὐτοὶ οἱ διωγμοὶ ἀνεγείρουν συνεχῆ τρόπαια ἐναντίον τοῦ διαβόλου σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς. Ἐπειτα, ἀναφέροντας μαζί μὲ ἐκεῖνον πού τοὺς ὀδηγεῖ στοὺς θρίαμβο καί τὴν αἰτία, διεγείρει καί μ' αὐτὸ τὸν ἀκροατή. Γιατί δέν ὀδηγοῦμαστε μόνο στοὺς θρίαμβο ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλ' αὐτὸ γίνεται γιά τὸ Χριστό· δηλαδή γιά τὸ Χριστό καί τὸ κήρυγμα. Γιατί ὅταν χρειάζεται νά θριαμβεύσει, εἶναι τότε ἀνάγκη μεγάλη καί ἐμεῖς πού βαστάζουμε τὸ τρόπαιο νά γίνομε φανεροί, ἐπειδὴ βαστάζουμε αὐτόν. Γι' αὐτὸ εἴμαστε λαμπροὶ καί ἔνδοξοι. «Καὶ διαδίδει μὲ ἐμᾶς σὲ κάθε τόπο τὴν ὁσμὴ τῆς γνώσεώς του».

2. Παραπάνω εἶπε, «πού μᾶς ὀδηγεῖ πάντοτε στοὺς θρίαμβο», ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «σὲ κάθε τόπο», γιά νά δείξει ὅτι καί ὄλος ὁ τόπος καί ὄλος ὁ καιρὸς εἶναι γεμάτος ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς ἄθλους. Καί ἄλλη πάλι μεταφορὰ χρησιμοποιοῖ, τὴν τῆς εὐωδίας. Σὰν νά βαστάζουμε μύρο, ἔτσι εἴμαστε, λέγει, ὀλοφάνεροι σ' ὄλους, ὀνομάζοντας μύρο πολύτιμο τῆ γνώση. Καί δέν εἶπε, 'τῆ γνώση', ἀλλά, «τὴν ὁσμὴ τῆς γνώσεως». Γιατί τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ παρούσα γνώση, οὔτε πάρα πολὺ σαφής, οὔτε καλυμμένη. Γι' αὐτὸ καί στην πρώτη ἐπιστολὴ ἔλεγε, «γιατί βλέπομε τώρα αἰνιγματικὰ σὰν μέσα ἀπὸ καθρέπτη»², καί ἐδῶ πάλι ὀνομάζει τὸ μύρον αὐτὸ «ὁσμὴ».

τὴν ὁσμὴν εἰδῶς, ὅτι μὲν ἔστι μύρον που κείμενον οἶδε, ποταπὸν δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι, ἂν μὴ πρότερον αὐτὸ εἰδῶς τύχη. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτι μὲν ἔστι Θεὸς ἴσμεν, τί δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι. Ὡσπερ οὖν θυμιατήριόν ἐσμεν βασιλικόν, ὅπου ἂν ἀπέλθωμεν τοῦ οὐρα-
 5 νίου πνέοντες μύρου, καὶ τῆς πνευματικῆς εὐωδίας. Ταῦτα δὲ ἔλε-
 γεν, ὁμοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος δεικνὺς τὴν ἰσχύν, ὅτι δι' ὧν ἐπιβου-
 λεύονται, διὰ τούτων λάμπουσι μᾶλλον τῶν διωκόντων αὐτούς,
 καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ποιοῦσι εἰδέναι καὶ τὰ τρόπαια αὐτῶν
 καὶ τὴν εὐωδίαν, καὶ παρακαλῶν ὑπὲρ τῶν θλίψεων αὐτούς καὶ
 10 τῶν πειρασμῶν, ὥστε πάντα φέρειν γενναίως, εἴ γε καὶ πρὸ τῆς
 ἀντιδόσεως ἄφατον καρποῦνται τὸ κλέος.

«Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμεν τῷ Θεῷ ἐν τοῖ σωζομένοις,
 καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις». Ἄν τε γὰρ σώζηται τις, φησὶν, ἂν τε
 ἀπολλύηται, τὸ εὐαγγέλιον τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἔχον μένει. Καὶ κα-
 15 θάπερ τὸ φῶς, κἂν σκοτίζη τοὺς ἀσθενεῖς, φῶς ἐστὶ, καίτοι σκοτί-
 ζον· καὶ τὸ μέλι κἂν πικρὸν ἦ τοῖς νοσοῦσι, γλυκὸν τὴν φύσιν ἐστίν·
 οὕτω καὶ τὸ εὐαγγέλιον εὐωδὲς ἐστὶ, κἂν ἀπολλύωνται τινες ἀπι-
 στοῦντες. Οὐ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἢ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνώ-
 μοσύνης. Καὶ ταύτη δὲ μάλιστα ἡ εὐωδία αὐτοῦ φαίνεται, ἥ οἱ διε-
 20 φθαρμένοι καὶ πονηροὶ ἀπόλλυνται. Ὡστε οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἀγα-
 θῶν σωτηρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πονηρῶν ἀπωλείας
 δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἀρετὴ. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος, ἐπειδὴ σφόδρα φαιδρός
 ἐστὶ, διαζ τοῦτο μάλιστα πλήττει τῶν ἀσθενούντων τὰς ὄψεις· καὶ
 ὁ Σωτὴρ εἰς πτώσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασιν ἐστίν, ἀλλ' ὁμοῦς μένει
 25 Σωτὴρ ὧν, καὶ μυρίων πιπτόντων· καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ μειζό-
 νως ἐκόλασε τοὺς μὴ πειθομένους, ἀλλ' ὁμοῦς μένει σωτήριος
 οὐσα. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς φησιν, ὅτι «τῷ Θεῷ εὐωδία ἐσμεν»·
 τουτέστι, κἂν ἀπολλύωνται τινες, ἡμεῖς μένομεν τοῦτο ὄντες ὅπερ
 ἐσμεν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «εὐωδία», ἀλλά, «τῷ Θεῷ». Ὅταν
 δὲ τῷ Θεῷ εὐωδία ὧμεν, κάκεῖνος ταῦτα ψηφίζεται, τίς ἀνταιρεῖ

Ἐκεῖνος πού γνωρίζει τὴν ὁσμή, τὸ ὅτι ὑπάρχει κάπου τοποθετημένο μύρο τὸ γνωρίζει, ποιά ὁμως εἶναι ἡ οὐσία του δὲν τὸ γνωρίζει. Σὰν νὰ εἶμαστε δηλαδή θυμιατήρι βασιλικό, πού ὅπου καὶ ἂν πᾶμε πνέομε τὸ οὐράνιο μύρο καὶ τὴν πνευματικὴ εὐωδία. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε καὶ τὴ δύναμη τοῦ κηρύγματος δείχνοντας, διότι μὲ ἐκεῖνα πού ἐπιβουλεύονται, μὲ αὐτὰ λάμπουν περισσότερο ἀπὸ τοὺς διῶκτες τους, καὶ κάμνουν ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ γνωρίσει καὶ τὰ τρόπαια αὐτῶν καὶ τὴν εὐωδία, καὶ παρηγορώντας αὐτοὺς γιὰ τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς, ὥστε ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρουν γενναῖα, ἐφόσον καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοση καρποῦνται ἀπερίγραπτη δόξα.

«Γιατὶ εἶμαστε εὐωδία τοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μεταξὺ ἐκείνων πού σώζονται καὶ ἐκείνων πού ὀδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια». Καὶ ἂν δηλαδή κάποιος, λέγει, σώζεται, καὶ ἂν χάνεται, τὸ εὐαγγέλιο παραμένει ἔχοντας τὴν ἀρετὴ του. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὸ φῶς, καὶ ἂν ἀκόμα σκοτίζει τοὺς ἀσθενεῖς, εἶναι φῶς, ἂν καὶ βέβαια σκοτίζει· καὶ τὸ μέλι πάλι, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι πικρὸ στοὺς ἀσθενεῖς, εἶναι γλυκιὰ ἢ φύση του· ἔτσι καὶ τὸ εὐαγγέλιο εἶναι εὐῶδες, καὶ ἂν ἀκόμη μερικοὶ χάνονται ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας τους. Γιατὶ δὲν εἶναι ἔργο αὐτοῦ ἡ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἀχαριστίας ἐκείνων. Καὶ πρὸ πάντων μ' αὐτὸ φαίνεται ἡ εὐωδία αὐτοῦ, μὲ τὸ ὅτι οἱ διεφθαρμένοι καὶ πονηροὶ ὀδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια. Ὡστε ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ φανερώνεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ σωτηρία τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῶν πονηρῶν. Γιατὶ καὶ ὁ ἥλιος, ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ λαμπρός, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τυφλώνει τὰ μάτια τῶν ἀσθενῶν· καὶ ὁ Σωτήρας γίνεται αἰτία τῆς πτώσεως πολλῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀλλ' ὁμως παραμένει νὰ εἶναι Σωτήρας, ἂν καὶ ἀμέτρητοι πέφτουν· καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ περισσότερο τιμώρησε ἐκείνους πού δὲν πιστεύουν, ἀλλ' ὁμως παραμένει νὰ παρουσία του νὰ εἶναι σωτήρια. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει, «εἶμαστε εὐωδία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»· δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα χάνονται μερικοί, ἐμεῖς ἐξακολουθοῦμε νὰ εἶμαστε αὐτὸ πού εἶμαστε. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, «εὐωδία», ἀλλά, «γιὰ τὸ Θεό». Ὅταν ὁμως εἶμαστε εὐωδία γιὰ τὸ Θεό, καὶ ἐκεῖνος ἀποφασίζει αὐτά, ποιός πλέον θὰ φέ-

λοιπόν; Καὶ τό, «Χριστοῦ δὲ εὐωδία», διπλῆν μοι τὴν ἐξήγησιν ἔχειν δοκεῖ. Ἦ γὰρ τοῦτο φησιν, ὅτι ἑαυτοὺς θυσίαν προσέφερον ἀποθνήσκοντες, ἢ ὅτι τῆς τοῦ Χριστοῦ σφαγῆς εὐωδία ἐσμέν· ὡς ἂν εἴποι τις, 'τοῦδε τοῦ ἱερείου εὐωδία ἐστὶ τόδε τὸ θυμίαμα'. Ἦ τοῦτο οὖν ἐμφαίνει τῆς εὐωδίας τὸ ὄνομα, ἢ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, ὅτι καθ' ἡμέραν θύονται διὰ τὸν Χριστόν. Εἶδες ποῦ τοὺς πειρασμοὺς ἀνήγαγε, θρίαμβον καὶ εὐωδίαν καλῶν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ προσαγομένην;

Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, «εὐωδία ἐσμέν, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμέ-
10 νοις», ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι κάκεῖνοι εὐπρόσδεκτοὶ εἰσιν, ἐπήγαγε· «τοῖς μὲν ὄσμη θανάτου εἰς θάνατον, τοῖς δὲ ὄσμη ζωῆς εἰς ζωὴν». Τὴν γὰρ εὐωδίαν ταύτην οἱ μὲν οὕτω προσίενται, ὥστε σωθῆναι, οἱ δὲ οὕτως, ὥστε ἀπολέσθαι. Ὡστε κἂν ἀπολλύηται τις, παρ' αὐτοῦ ἢ αἰτία· ἐπεὶ καὶ τὰς ὕς τὸ μύρον λέγεται πνίγειν, καὶ τὸ φῶς,
15 ὅπερ ἔφθην εἰπών, τοὺς ἀσθενεῖς σκοτίζειν. Καὶ τοιαύτη τῶν ἀγαθῶν ἢ φύσις· οὐ τὰ οἰκεία διορθοῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ἀπόλλυσι, καὶ ταύτη μάλιστα διαδεικνυται αὐτῶν ἢ δύναμις. Καὶ γὰρ καὶ τὸ πῦρ οὐχ ὅταν φωτίζει μόνον, οὐδ' ὅταν χρυσίον καθαίρη, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκάνθας δαπανᾷ, μάλιστα τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἐπιδεί-
20 κνυται, καὶ ταύτη φαίνεται πῦρ. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ταύτη τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ ἐνδείκνυται, ὅταν ἀναλώσῃ τὸν ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. «Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἰκανός;». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη ἐφθέγγετο, ὅτι 'θυσία ἐσμέν τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐωδία, καὶ θριαμβουόμεθα πανταχοῦ', πάλιν μετριάζει, τῷ Θεῷ πάντα ἀνατιθείς· διὸ καὶ φησι, «καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἰκανός;». Τὸ γὰρ πᾶν τοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἐστίν· οὐδὲν ἡμέτερον. Ὁρᾷς ἀπ' ἐναντίας τοῖς ψευδοποστόλοις φθεγγόμενον; Οἱ μὲν γὰρ καυχῶνται ὡς παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντές τι εἰς τὸ κήρυγμα, οὗτος δὲ διὰ τοῦτο φησι καυχᾶσθαι,

ρει αντίρρηση; Καὶ τὸ λεγόμενον, «εὐωδία τοῦ Χριστοῦ», μού φαίνεται πὼς ἔχει διπλὴ ἐξήγηση. Ἡ δηλαδὴ ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι πεθαίνοντας πρόσφεραν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς θυσία, ἢ ὅτι εἴμαστε εὐωδία τῆς σφαγῆς τοῦ Χριστοῦ· ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ‘αὐτοῦ τοῦ σφαγίου εὐωδία εἶναι αὐτὸ τὸ θυμίαμα’. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ δηλώνει τὸ ὄνομα τῆς εὐωδίας, ἢ, ὅπως προανέφερα, ὅτι καθημερινὰ θυσιάζονται γιὰ τὸ Χριστό. Εἶδες πὺ ἀνύψωσε τοὺς πειρασμούς, ὀνομάζοντάς τους θρίαμβο καὶ εὐωδία καὶ θυσία προσφερόμενη στὸ Θεό;

Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «εἴμαστε εὐωδία καὶ μεταξὺ ἐκείνων πὺ ὀδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια», γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι εὐπρόσδεκτοι, πρόσθεσε· «γι’ αὐτοὺς εἴμαστε ὀσμὴ πὺ πὺ ἀπὸ τὸ θάνατο ὀδηγεῖ στὸ θάνατο, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους ὀσμὴ πὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τῆ ζωὴ στὴ ζωὴ». Τὴν εὐωδία δηλαδὴ αὐτὴ ἐκεῖνοι ἔτσι τὴν ἀποδέχονται, ὥστε νὰ σωθοῦν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι, ὥστε νὰ χαθοῦν. Ἐπομένως, καὶ ἂν χάνεται κάποιος, ἡ αἰτία βρίσκεται σ’ αὐτὸν τὸν ἴδιο· γιὰτὶ καὶ τοὺς χοίρους λέγεται ὅτι τοὺς ἀποπνίγει τὸ μύρον, καὶ τὸ φῶς, ὅπως προανέφερα, σκοτίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀσθενῶν. Καὶ εἶναι τέτοια ἡ φύση τῶν ἀγαθῶν· δὲ διορθώνει μόνο τὰ δικά της, ἀλλὰ καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια τὰ ἀντίθετα, καὶ μ’ αὐτὸ πρὸ πάντων γίνεται φανερὴ ἡ δύναμη αὐτῶν. Καθόσον καὶ ἡ φωτιὰ ὄχι μόνο ὅταν φωτίζει, οὔτε ὅταν καθαρίζει τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ καὶ ὅταν κατατρώγει τὰ ἀγκάθια, τότε πρὸ πάντων δείχνει τὴ δύναμή του, καὶ μ’ αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι φωτιὰ. Καὶ ὁ Χριστὸς πάλι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δείχνει τὴ μεγαλωσύνη του, ὅταν καταφάγει τὸν ἀντίχριστο μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ στόματός του καὶ καταργήσει μὲ τὸν ἐρχομὸ του τὴν παρουσία αὐτοῦ. «Καὶ ποιὸς εἶναι ἰκανὸς γιὰ ὅλα αὐτά;» Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπε μεγάλα πράγματα, ὅτι δηλαδὴ ‘εἴμαστε θυσία τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐωδία, καὶ θριαμβεύομε παντοῦ’, πάλι δείχνει μετριοφροσύνη, ἀναθέτοντας τὰ πάντα στὸ Θεό· γι’ αὐτὸ καὶ λέγει, «καὶ ποιὸς εἶναι ἰκανὸς γι’ αὐτά;». Γιατὶ, λέγει, τὸ πᾶν ἀνήκει στὸ Χριστό· τίποτε δὲν εἶναι δικό μας. Βλέπεις ὅτι ὀμιλεῖ ἀντίθετα μὲ τοὺς ψευδαποστόλους; Γιατὶ ἐκεῖνοι καυχῶνται ὅτι εἰσφέρουν κάτι στὸ κήρυγμα ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους,

ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτοῦ φησιν εἶναι· «ἢ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως, ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ». Καὶ οὐ τὴν κτῆσιν ἐνόμιζον ἐκεῖνοι εἶναι καύχημα, τῆς σοφίας λέγω τῆς ἐξωθεν, οὗτος 5 τὴν ἀναίρεσιν· διὸ καὶ ἐνταῦθά φησι, «καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἰκανός;». Εἰ δὲ μὴ ἰκανοί, χάριτος τὸ γινόμενον. «Οὐ γὰρ ἔσμεν, ὥσπερ οἱ λοιποὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ».

3. Εἰ γὰρ καὶ μεγάλα φθεγγόμεθα, ἀλλ' οὐδὲν ἡμέτερον ἔφαμεν εἶναι κατόρθωμα, ἀλλὰ τὰ πάντα τοῦ Χριστοῦ· οὐδὲ γὰρ μιμησόμε- 10 θα τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς τὰ πολλὰ αὐτῶν εἶναι λέγοντας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ καπηλεύσαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον, ὅταν τις χρημάτων πωλῇ, ὅπερ δωρεὰν ἔδει δοῦναι. Ἐνταῦθα γὰρ καὶ εἰς χρήματα αὐτοὺς σκώπτειν μοι δοκεῖ, καὶ ὅπερ εἶπον αἰνίττεσθαι 15 Ἡσαΐας ἐγκαλῶν ἔλεγεν, «οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι». Εἰ γὰρ καὶ περὶ οἴνου τοῦτο εἴρηται, οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι καὶ εἰς διδασκαλίαν αὐτὸ ἐκλαμβάνων. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς, φησίν, οὕτως, ἀλλ' οἷα ἐπιστεύθημεν, τοιαῦτα παρέχομεν, ἄκρατον κερνῶντες τὸν λόγον· διὸ ἐπήγαγεν, «ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ, 20 κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν». Οὐκ ἀπατῶντες ὑμᾶς, φησίν, οὕτω κηρύττομεν, οἶνον ὡς χαριζόμενοι ὑμῖν, ἢ παρ' ἑαυτῶν τι εἰσφέροντες καὶ ἀναμιγνύντες, ἀλλ' «ὡς ἐκ Θεοῦ»· τουτέστιν, οὐ λέγομεν ὅτι οἴκοθεν τι χαριζόμεθα, ἀλλ' ὅτι πάντα ὁ Θεὸς ἔδωκε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «ἐκ Θεοῦ»· τὸ μηδὲν καυχᾶσθαι 25 ὡς ἴδιον ἔχοντας, ἀλλὰ πάντα εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν. «Ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν»· οὐδὲν τῇ ἡμετέρᾳ σοφίᾳ, ἀλλὰ τῇ παρ' ἐκείνου δυνάμει

3. Β' Κορ. 1,12.

4. Ἡσ. 1,22.

ἐνῶ αὐτὸς λέγει γι' αὐτὸ καυχιέται, ἐπειδὴ λέγει τίποτε δὲν εἶναι δικό του· «γιατὶ τὸ καύχημά μας εἶναι αὐτό, ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς μας, ὅτι ὄχι μὲ κοσμικὴ σοφία, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε μέσα στὸν κόσμος»³. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ νόμιζαν ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι καύχημά τους, δηλαδὴ τὴν ἀπόκτηση τῆς κοσμικῆς σοφίας, αὐτὸς τὸ ἀπορρίπτει· γι' αὐτὸ καὶ λέγει ἐδῶ· «καὶ ποιὸς εἶναι ἱκανὸς γι' αὐτά;». Ἐὰν ὅμως δὲν εἴμαστε ἱκανοί, τότε αὐτὸ ποὺ γίνεται εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. «Γιατὶ δὲν εἴμαστε ὅπως ἀκριβῶς οἱ περισσότεροι, νοθευτὲς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ».

3. Ἄν καὶ λέμε λοιπὸν μεγάλα λόγια, ὅμως τίποτε δὲν εἶπαμε ὅτι εἶναι δικό μας κατόρθωμα, ἀλλ' ὅλα τοῦ Χριστοῦ. Οὔτε θὰ μιμηθοῦμε τοὺς ψευδαποστόλους, ποὺ λέγουν ὅτι τὰ περισσότερα εἶναι δικά τους. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει καπηλεία, ὅταν κανεῖς νοθεύει τὸ κρασί, ὅταν κανεῖς πολεῖ μὲ χρήματα, ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ δώσει δωρεάν. Ἐδῶ λοιπὸν μοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς χλευάζει καὶ γιὰ τὰ χρήματα ποὺ παίρνουν, καὶ ὑπαινίσσεται πάλι ἐκεῖνο ποὺ εἶπα, ὅτι δηλαδὴ ἀναμιγνύουν τὰ δικά τους μὲ τὰ θεῖα, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε κατηγορώντας, «οἱ νοθευτὲς σου ἀναμιγνύουν τὸ κρασί μὲ τὸ νερό»⁴. Γιατὶ, ἂν καὶ αὐτὸ λέχθηκε γιὰ τὸ κρασί, δὲ θὰ ἔσφαλλε κάποιος ἐὰν ἐξελάμβανε αὐτὸ καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία. Ὅμως ἐμεῖς, λέγει, δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἐμπιστεύθηκαν, αὐτὰ παρέχομε, κηρύσσοντας ἀνόθευτο τὸ λόγο· γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «ἀλλὰ σὰν ἄνθρωποι εἰλικρινεῖς, σταλμένοι ἀπὸ τὸ Θεό, ὁμιλοῦμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ». Δὲν κηρύττομε, λέγει, ἐξαπατώντας σας, δηλαδὴ χαριζόμενοι σὲ σᾶς ἢ προσφέροντάς σας κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ ἀναμιγνύοντάς το μὲ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ «ὡς προερχόμενα ἀπὸ τὸ Θεό»· δηλαδὴ, δὲ λέμε ὅτι σᾶς προσφέρομε κάτι δικό μας, ἀλλ' ὅτι ὅλα τὰ ἔδωσε ὁ Θεός· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐκ Θεοῦ»· τὸ νὰ μὴ καυχιέμαστε γιὰ τίποτα ὅτι εἶναι δικό μας, ἀλλ' ὅλα νὰ τὰ ἀποδίδομε στὸ Θεό. «Κηρύττομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ»· τίποτε δὲ λέμε μὲ τὴ δική μας σοφία, ἀλλὰ καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὴ δύναμη ἐκείνου. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ καυχιένται, δὲν

ἐνηχοῦμενοι. Οἱ δὲ καυχώμενοι, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς παρ' ἑαυτῶν
τι εἰσφέροντες. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ αὐτοὺς κωμῶδεϊ λέγων, «τί γὰρ
ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβῶν;»

Αὕτη μεγίστη ἀρετὴ, τὸ πάντα τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι, τὸ μηδὲν
5 οἰκεῖον εἶναι νομίζειν, τὸ μηδὲν πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ποιεῖν,
ἀλλὰ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ τὰς εὐθύνας ἀπαι-
τῶν. Νῦν δὲ ἡ τάξις ἀντέστραπται· καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τοῦ βήματος
καθιούμενον καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτήσοντα οὐ σφόδρα δεδοίκαμεν,
τοὺς δὲ μεθ' ἡμῶν ἐστῶτας καὶ κρινομένους φρίττομεν. Πόθεν οὖν
10 ἡ νόσος αὕτη; πόθεν εἰς τὰς ἡμετέρας κατέσκηψε ψυχάς; Ἀπὸ τοῦ
μὴ διηνεκῶς τὰ ἐκεῖ λογιζέσθαι, ἀλλὰ τοῖς παροῦσι προσηλωθῆναι.
Ἐντεῦθεν καὶ ἐν ταῖς πονηραῖς πράξεσι εὐκόλως πίπτομεν· κἂν
ἀγαθόν τι πράξωμεν, πρὸς ἐπίδειξιν ποιούμεν, ὥστε κἂν τεῦθεν
ἡμῖν γίνεσθαι τὴν ζημίαν. Εἶδε γοῦν τις ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς τινα
15 πολλάκις, καὶ ἔλαθε καὶ τὴν ὀφθεισαν καὶ τοὺς συμβαδίζοντας,
ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον οὐκ ἔλαθεν ὀφθαλμόν. Ἐκεῖνος γὰρ καὶ πρὶν ἢ
τὴν ἀμαρτίαν ἐργάσασθαι, εἶδε τὴν ψυχὴν τὴν ἀκόλαστον, καὶ τὴν
μανίαν τὴν ἔνδον, καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς στρεφομένους ἐν ζάλη
καὶ κλύδωνι. Οὐδὲ γὰρ δεῖται μαρτύρων καὶ τεκμηρίων ὁ πάντα
20 εἰδώς. Μὴ τοίνυν πρὸς τοὺς συνδούλους ὄρα· κἂν γὰρ ἐπαινέση ἄν-
θρωπος, οὐδὲν ὄφελος, ὅταν ὁ Θεὸς μὴ καταγνώῃ. Μὴ δὲ ταύτη
παρόξυνε τὸν δικαστὴν, τῶν μὲν συνδούλων πολὺν ποιούμενος λό-
γον, αὐτοῦ δὲ ἀγανακτοῦντος οὐ δεδοικῶς καὶ τρέμων.

Καταφρονήσωμεν τοίνυν τοῦ παρ' ἀνθρώπων ἐπαίνου. Μέ-
25 χρι ποτέ εὐτελεῖς καὶ χαμαιζηλοὶ; μέχρι πότε, τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν
οὐρανὸν ἡμᾶς αἴροντος, αὐτοὶ χαμαὶ σύρεσθαι ἐσπουδάκαμεν; Οἱ
τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφοί, εἰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον,

ἐνεργοῦν ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ προσφέρουν κάτι δικό τους. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ χλευάζοντας αὐτούς, λέγει· «τί λοιπὸν ἔχεις πού δὲν τὸ ἔλαβες; Καὶ ἐφόσον τὸ ἔλαβες, γιατί καυχιέσαι σὰν νὰ μὴ τὸ ἔλαβες;»⁵.

Αὐτὴ εἶναι μέγιστη ἀρετὴ, τὸ νὰ τ' ἀποδίδομε ὅλα στὸ Θεό, τὸ νὰ μὴ θεωροῦμε τίποτε δικό μας, τὸ νὰ μὴ κάμνομε τίποτε γιὰ ν' ἀποσπάσομε τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀρέσομε στὸ Θεό· γιατί αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού ζητεῖ τις εὐθύνες. Τώρα ὁμως ἡ τάξη ἀνατράπηκε· καὶ ἐκεῖνον πού κάθεται στὸ δικαστικὸ βῆμα καὶ θὰ μᾶς ζητήσει τις εὐθύνες δὲν τὸν φοβόμαστε καὶ πάρα πολὺ, ἐνῶ ἐκείνους πού στέκονται κοντά μας καὶ μᾶς κρίνουν, μᾶς γεμίζουν μὲ ρίγη φόβου. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἦρθε αὐτὴ ἡ ἀρρώστια; ἀπὸ πού ὄρμησε μέσα στὶς ψυχές μας; Ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν σκεπτόμαστε διαρκῶς τὰ οὐράνια, ἀλλὰ προσηλωνόμαστε στὰ παρόντα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ πέφτομε εὐκόλα στὶς κεκές πράξεις· καὶ ἂν κάνομε κάποιο καλὸ ἔργο, νὰ κάμνομε πρὸς ἐπίδειξη, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ μᾶς προξενεῖται ζημιὰ. Πολλές φορές λοιπὸν κάποιος εἶδε κάποια μὲ ἀκόλαστα μάτια καὶ διέφυγε τὴν προσοχὴ καὶ ἐκείνης πού εἶδε καὶ ἐκείνων πού βάδιζαν μαζί της, ἀλλὰ δὲ διέφυγε τὸν ἀκίμητο ὀφθαλμό. Γιατί ἐκεῖνος καὶ προτοῦ διαπραχθεῖ ἡ ἁμαρτία, εἶδε τὴν ἀκόλαστη ψυχὴ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ μανία καθὼς καὶ τοὺς λογισμοὺς νὰ περιστρέφονται μέσα στὴ ζάλη καὶ τὴν τρικυμία. Οὔτε βέβαια χρειάζεται μάρτυρες καὶ ἀποδείξεις ἐκεῖνος πού τὰ γνωρίζει ὅλα. Μὴ λοιπὸν στρέφεις τὴν προσοχὴ πρὸς τοὺς συνδούλους σου· γιατί καὶ ἂν ἀκόμα σ' ἐπαινέσει ἄνθρωπος, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος, ὅταν ὁ Θεὸς δὲν τὸ δεχθεῖ· καὶ ἂν σὲ κατακρίνει ἄνθρωπος, καμιά βλάβη δὲν ὑπάρχει, ὅταν ὁ Θεὸς δὲ σὲ καταδικάσει. Μὴ λοιπὸν παροργίζεις μ' αὐτὸ τὸ δικαστὴ, μὲ τὸ νὰ δίνεις πάρα πολὺ σημασία στὶς κρίσεις τῶν συνδούλων σου, χωρὶς νὰ φοβᾶσαι καὶ νὰ τρέμεις αὐτὸν πού ἀγανακτεῖ.

Ἄς περιφρονήσομε λοιπὸν τὸν ἔπαινο ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Μέχρι πότε θὰ εἴμαστε εὐτελεῖς καὶ χαμερπεῖς; μέχρι πότε, ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς τραβάει πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἐμεῖς θὰ φροντίζομε νὰ συρόμαστε κάτω στὴ γῆ; Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ, ἂν εἶ-

ὡς ἔχειν δεῖ, οὐκ ἂν ἐπ' ἐρημίας τὸν ἀδελφὸν λαβόντες ἀπέκτειναν. Ὁ Κάϊν πάλιν, εἰ τὴν φῆφον ἐκείνου ἐδεδοίκει, ὡς δεδοικέναι ἔδει, οὐκ ἂν εἶπε, «δεῦρο, καὶ ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον». Τί γάρ, ὦ δειλὲ καὶ ταλαίπωρε, χωρίζεις αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος καὶ εἰς ἐρημίαν 5 ἐξάγεις; μὴ γὰρ ὁ Θεὸς οὐχ ὄρᾳ καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τὸ τόλμημα; ἀπὸ τῶν τῷ πατρί σου συμβεβηκότων οὐκ ἐπαιδεύθης, ὅτι πάντα οἶδε, καὶ πᾶσι πάρεστι τοῖς γινομένοις; Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπε τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀρνούμενον, 'ἐμὲ κρύπτεις τὸν πανταχοῦ παρόντα, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐπιστάμενον;'. Ὅτι οὕτω ταῦτα φιλοσοφεῖν 10 ἐκεῖνος ἤδει καλῶς. Ἀλλὰ τί φησι; «φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με»· οὐχ ὡς τοῦ αἵματος φωνὴν ἔχοντος, ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα βοᾷ, ἐπὶ τῶν δήλων καὶ σαφῶν. Διὸ δὴ τὴν ψῆφον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν δεῖ, καὶ πάντα σβέννυται τὰ δεινά. Οὕτω καὶ ἐν εὐχαῖς νήφειν δυνάμεθα, ἂν ἐννοήσω-

15 μεν τίνι διαλεγόμεθα, ἂν ἀναλογισώμεθα ὅτι θυσίαν προσάγομεν, καὶ μάχαιραν μετὰ χειρας ἔχομεν, καὶ πῦρ καὶ ξύλα, ἂν ἀναπετάσωμεν τοῦ οὐρανοῦ τὰς πύλας τῷ λογισμῷ, ἂν μεταστῶμεν ἐκεῖ, καὶ λαβόντες τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος ἐμπήξωμεν εἰς τὸν τοῦ ἱερείου λαιμόν, καὶ καταθύσωμεν αὐτῷ νῆψιν, καὶ ἐκχέωμεν αὐτῷ 20 δάκρυα. Τοιοῦτον γὰρ τὸ αἷμα τοῦ ἱερείου τούτου· τοιαύτη τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο φοινίσσεται σφαγῇ. Μηδὲν τοίνυν ἀφῆς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν κατέχειν σου τὴν ψυχὴν τότε.

4. Ἐννόησον ὅτι καὶ ὁ Ἀβραὰμ θυσίαν ἀνάγων, οὐ γυναῖκα, οὐ δοῦλον, οὐκ ἄλλον τινὰ ἀφῆκε παρεῖναι. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ τῶν 25 δουλικῶν καὶ ἀνελευθέρων παθῶν ἀφῆς τινὰ σοι παρεῖναι, ἀλλὰ ἀνάβηθι μόνος εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα ἐκεῖνος ἀνέβη, ἔνθα ἀναβῆναι θέμις οὐδένα ἕτερον. Κἂν ἐπιχειρῶσι συναναβαίνειν τινὲς τῶν τοιούτων ἐννοιῶν, ἐπίταξον αὐταῖς μετ' ἐξουσίας, καὶ εἶπέ, 'καθίσατε

6. Γεν. κεφ.37.

7. Γεν. 4,8.

8. Γεν. 4,10.

χαν μπροστά στα μάτια τους τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν ἔχουν, δὲν θὰ ἔπιαναν τὸν ἀδελφό τους στὴν ἔρημιὰ γιὰ νὰ τὸν φονεύσουν⁶. Ὁ Κάϊν πάλι, ἐὰν φοβόταν τὴν ἀπόφαση ἐκείνου, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὴ φοβᾶται, δὲν θὰ ἔλεγε, «ἔλα νὰ πᾶμε στὴν πεδιάδα»⁷. Γιατί, δειλὲ καὶ ταλαίπωρε, χωρίζεις αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸν ὀδηγεῖς στὴν ἔρημιὰ; μήπως δηλαδή ὁ Θεὸς δὲ βλέπει καὶ στὴν πεδιάδα τὴν τολμηρὴ πράξη; Δὲ διδάχθηκες ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβησαν στὸν πατέρα σου, ὅτι ὅλα τὰ γνωρίζει καὶ παραβρίσκεται σ' ὅλα πὸν γίνονται; Καὶ γιὰ ποιό λόγο δὲν εἶπε αὐτὸ ὁ Θεὸς πρὸς αὐτὸν πὸν ἀρνοῦνταν, 'τὸ κρύβεις ἀπὸ μένα πὸν βρίσκομαι παντοῦ καὶ γνωρίζω τὰ ἀπόρρητα;'. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲ γνώριζε ἀκόμα καλὰ νὰ φιλοσοφεῖ αὐτά. Ἀλλὰ τί λέγει; «Ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου φωνάζει δυνατὰ πρὸς ἐμένα»⁸. Ὁχι ὅτι τὸ αἷμα ἔχει φωνή, ἀλλά, ὅπως ἐμεῖς λέμε, ὅτι τὸ πράγμα φωνάζει, στὴν περίπτωσι τῶν φανερῶν καὶ σαφῶν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχομε μπροστά στα μάτια μας τὴν ἀπόφασι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα τὰ κακὰ τότε σβήνουν. Ἔτσι μπορούμε καὶ κατὰ τίς προσευχὰς νὰ εἴμαστε προσεκτικοί, ἂν σκεφθοῦμε μὲ ποιὸν συνομιλοῦμε, ἂν ἀναλογιζόμαστε ὅτι προσφέρομε θυσία, καὶ κρατοῦμε μάχαιρα στα χέρια καὶ ἔχομε φωτιὰ καὶ ξύλα, ἂν ἀνοίξομε μὲ τὴ σκέψη τίς πύλες τοῦ οὐρανοῦ, ἂν μεταφερθοῦμε ἐκεῖ, καί, παίρνοντας τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, τὴ βυθίσομε στὸ λαιμὸ τοῦ σφαγίου, καὶ προσφέρομε σ' αὐτὸν σὰ θυσία νήψη, καὶ χύσουμε δάκρυα μπροστά του. Γιατί τέτοιο εἶναι τὸ αἷμα τοῦ σφαγίου αὐτοῦ· μὲ τέτοια σφαγὴ τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο βάφεται κόκκινο. Μὴν ἀφήνεις λοιπὸν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς νὰ κατέχουν τότε τὴν ψυχὴ σου.

4. Σκέψου ὅτι καὶ ὁ Ἀβραὰμ προσφέροντας θυσία, δὲν ἄφησε νὰ παραβρεθοῦν ἐκεῖ οὔτε ἡ γυναίκα του, οὔτε τὸ δοῦλο του, οὔτε κάποιον ἄλλον. Μὴ λοιπὸν ἀφήσεις καὶ σὺ νὰ παραβρεθεῖ κάποιον ἀπὸ τὰ δουρικὰ καὶ ἀνελεύθερα πάθη, ἀλλὰ ἀνέβα μόνος στὸ ὄρος, ὅπου ἐκεῖνος ἀνέβηκε, ὅπου δὲν εἶναι σωστὸ ν' ἀνεβεῖ κανένας ἄλλος. Καὶ ἂν ἐπιχειροῦν ν' ἀνεβοῦν μαζί σου μερικὲς ἀπὸ τίς ἐννοίες αὐτές, πρόσταξέ τες μὲ ἐξουσία καὶ πῆς, 'καθίστε ἐδῶ, ἐγὼ

αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδίον προσκυνήσαντες ὑποστρέψομεν', καὶ τὴν ὄνον καὶ τοὺς παῖδας ἀφείς κάτω, καὶ εἴ τι ἄλογον καὶ ἀνόητον, εἴ τι λογικόν, λαβὼν ἀνάβηθι, ὡσπερ ἐκεῖνος τὸν Ἰσαάκ. Καὶ τὸ θυσιαστήριον οἰκοδόμησον οὕτως ὡς ἐκεῖνος, ὡς μηδὲν ἔχων ἀν-
 5 θρώπινον, ἀλλ' ἐξω τῆς φύσεως γενόμενος· ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος, εἰ μὴ ἐξω τῆς φύσεως ἦν, οὐκ ἂν τὸν παῖδα κατέσφαξε. Καὶ μηδὲν ἐνο-
 χλείτω σοι τότε, ἀλλ' αὐτῶν γίνου τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος· στέ-
 ναζον πικρόν, κατάθυσον ἐξομολόγησιν, «λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας
 σου πρῶτος», φησὶν, «ἵνα δικαιωθῆς», κατάθυσον συντριβὴν καρ-
 10 δίας. Ταῦτα τὰ ἱερεῖα οὐκ εἰς τέφραν τελευτᾷ, οὐδὲ εἰς καπνὸν δια-
 λύεται, οὐδὲ ξύλων δεῖται καὶ πυρός, ἀλλὰ κατανευγμένης δια-
 νοίας μόνης· τοῦτο ξύλα, τοῦτο πῦρ καῖον αὐτά, καὶ οὐ κατακαῖον.
 Ὁ γὰρ μετὰ θερμότητος εὐχόμενος, καίεται, καὶ οὐ κατακαίεται,
 ἀλλ', ὡσπερ χρυσίον πυρὶ βασανιζόμενον, λαμπρότερος γίνεται.

15 Μετὰ δὲ τούτων κάκεινο φυλάττου, τὸ μηδὲν εἰπεῖν εὐχόμε-
 νος τῶν παροξυνόντων σου τὸν Δεσπότην, μηδὲ κατ' ἐχθρῶν προ-
 σέλθης. Εἰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐχθροὺς ὄνειδος, τὸ κατεύχεσθαι αὐτῶν ἐν-
 νόησον ἡλίκον κακόν. Δέον γὰρ σε ἀπολογήσασθαι διὰ τί ἐχθροὺς
 ἔχεις, σὺ δὲ αὐτῶν καὶ κατηγορεῖς. Καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης,
 20 καὶ κακηγορῶν, καὶ ἐν καιρῷ τοιούτῳ, ὅτε ἐλέου σοι δεῖ πολλοῦ;
 Καὶ γὰρ ὑπὲρ οἰκείων προσῆλθες ἀμαρτημάτων δεόμενος· μὴ τοί-
 νων μνημονεύσης τῶν ἀλλοτριῶν, ἵνα μὴ τῶν ἰδίων ἀναμνήσης.
 Ἄν γὰρ εἴπης, 'πάταξον τὸν ἐχθρόν', ἐνέφραξάς σου τὸ στόμα· οὐ-
 κέτι γὰρ παρρησίαν ἔδωκας τῇ γλώττῃ· πρῶτον μὲν, ὅτι παρώργι-
 25 σας τὸν δικαστὴν ἐκ προοιμίων εὐθέως· δεύτερον, ὅτι ἐναντία αἰ-
 τεῖς τῷ σχήματι τῆς εὐχῆς. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων
 προσεύχη, πῶς ὑπὲρ κολάσεως διαλέγη; Τούναντίον μὲν οὖν ἔδει
 ποιεῖν, καὶ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν μετὰ

καὶ τὸ παιδί, ἀφοῦ προσκυνήσομε, θὰ ἐπιστρέψομε, καὶ ἀφήνο-
ντας κάτω τὴν ὄνο καὶ τοὺς δούλους καὶ ὅτιδῆποτε ἄλλο παράλογο
καὶ ἀνόητο, ἀνέβα ἐπάνω, ἀφοῦ πάρεις μαζί σου κάτι τὸ λογικό,
ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος τὸν Ἰσαάκ. Καὶ τὸ θυσιαστήριο οἰκοδόμη-
σέ το ὅπως ἐκεῖνος, σὰν νὰ μὴν ἔχεις τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, ἀλλὰ
μεταφερόμενος ἔξω ἀπὸ τὴ φύση· γιατί καὶ ἐκεῖνος, ἐὰν δὲν ἦταν
ἔξω ἀπὸ τὴ φύση, δὲν θὰ μπορούσε νὰ σφάζει τὸ παιδί του. Καὶ ὡς
μὴ σὲ ἐνοχλεῖ τότε τίποτε, ἀλλὰ γίνε πιὸ ψηλὸς καὶ ἀπ' τοὺς οὐρα-
νοῦς, στέναξε πικρά, πρόσφερε σὰν θυσία τὴν ἐξομολόγηση, γιατί
λέγει, «λέγε σὺ πρῶτος τὶς ἀνομίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»⁹, πρόσ-
φερε σὰ θυσία τὴ συντριβὴ τῆς καρδιάς σου. Αὐτὰ τὰ σφάγια δὲν
καταλήγουν σὲ στάχτη, οὔτε διαλύονται σὲ καπνὸ, οὔτε χρειάζο-
νται ξύλα καὶ φωτιά, ἀλλὰ μόνο συντριμμένη διάνοια· αὐτὸ εἶναι
ξύλα, αὐτὸ φωτιά πού καίει καὶ δὲν κατακαίει. Γιατί ἐκεῖνος πού
προσεύχεται μὲ θερμότητα, καίεται καὶ δὲν κατακαίεται, ἀλλά,
ὅπως ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς πού δοκιμάζεται στὴ φωτιά, γίνεται λα-
μπρότερος.

Μαζὶ μ' αὐτὰ ὅμως νὰ προσέχεις καὶ ἐκεῖνο, τὸ νὰ μὴ πεῖς
προσευχόμενος τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἐξοργίζουν τὸν Κύριό σου,
οὔτε νὰ προσέλθεις πρὸς αὐτὸν ζητώντας κάτι ἐναντίον τῶν
ἐχθρῶν σου. Γιατί, ἐὰν τὸ νὰ ἔχεις ἐχθροὺς εἶναι ἄξιο κατηγορίας,
σκέψου πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ προσεύχεσαι ἐναντίον αὐ-
τῶν. Γιατί, ἐνῶ πρέπει ν' ἀπολογηθεῖς γιατί ἔχεις ἐχθροὺς, σὺ
ἀντίθετα καὶ κατηγορεῖς αὐτούς. Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἐπιτύχεις
καὶ κατηγορώντας καὶ σὲ τέτοια στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία ἔχεις ἀνά-
γκη ἀπὸ πολλὴ εὐσπλαγχνία; Καθόσον προσῆλθες σ' αὐτὸν νὰ τὸν
παρακαλέσεις γιὰ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα· μὴ λοιπὸν τοῦ ἀναφέ-
ρεις τὰ ξένα ἁμαρτήματα, γιὰ νὰ μὴ τοῦ ὑπενθυμίσεις τὰ δικά σου.
Γιατί, ἐὰν πεῖς, 'χτύπησε τὸν ἐχθρό', ἔφραξες τὸ στόμα σου, καὶ
δὲν ἔδωσες παρρησία στὴ γλώσσα σου· πρῶτα, γιατί ἐξόργισες τὸ
δικαστὴ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή· δεύτερον, γιατί ζητᾷς ἀντίθετα μὲ
τὸ σκοπὸ τῆς προσευχῆς. Γιατί, ἐὰν προσεύχεσαι γιὰ τὴ συγχώρε-
ση ἁμαρτημάτων, πῶς ὁμιλεῖς πρὸς αὐτὸν γιὰ τιμωρία; Ἔπρεπε
λοιπὸν τὸ ἀντίθετο νὰ κάμνομε, καὶ νὰ τὸν παρακαλοῦμε γιὰ τοὺς
ἐχθροὺς, γιὰ νὰ παρακαλέσομε αὐτὸ μὲ παρρησία γιὰ τὰ δικά μας

παρρησίας παρακαλέσωμεν. Νυνὶ δὲ προκατέλαβες τοῦ δικαστοῦ
 τὴν ψῆφον διὰ τῆς σῆς, ἀξιῶν τοὺς ἀμαρτάνοντας κολάζειν, ὃ καὶ
 συγγνώμης ἀποστερεῖ πάσης. Ἄν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν εὐξῆ, κἂν μηδὲν
 ὑπὲρ τῶν σῶν εἴπῃς, τὸ πᾶν ἤνυσας. Ἐννόησον πόσαι θυσίαι εἰσὶν
 5 ἐν τῷ νόμῳ· θυσία αἰνέσεως, θυσία ἐξομολογήσεως, θυσία
 σωτηρίου, θυσία καθαρῶν, καὶ ἕτεραι μυρίαί, καὶ οὐδεμία κατ'
 ἐχθρῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων ἐκάστη, ἢ καὶ κα-
 τορθωμάτων. Μὴ γὰρ ἄλλω προσέρχη Θεῶ; Ἐκείνῳ προσέρχη
 τῷ εἰπόντι, «εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν». Πῶς οὖν αὐτῶν
 10 καταβοᾶς; πῶς παρακαλεῖς τὸν Θεὸν τὸν οἰκεῖον λῦσαι νόμον; οὐκ
 ἔστι τοῦτο ἰκέτου σχῆμα· οὐδεὶς ἰκετεύει ἵνα ἄλλος ἀπόληται, ἀλλ'
 ἵνα αὐτὸς σωθῆ. Τί τοίνυν σχῆμα μὲν ἰκέτου περίκεισαι, ῥήματα δὲ
 ἔχεις κατηγοροῦ; Καὶ ὅταν μὲν ὑπὲρ ἑαυτῶν εὐχώμεθα, καὶ
 κνώμεθα καὶ χασμώμεθα, καὶ εἰς μυρίους ἐμπίπτομεν λογισμούς,
 15 ὅταν δὲ κατ' ἐχθρῶν, νήφοντες τοῦτο ποιοῦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδεν
 ὁ διάβολος, ὅτι καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθοῦμεν, οὐ περιέλκει οὐδὲ
 περισπᾶ τότε, ἵνα μειζόνως ἡμῖν λυμήνηται.

Ἄλλὰ ἠδίκημαι, φησί, καὶ θλίβομαι. Οὐκοῦν κατὰ τοῦ διαβό-
 λου εὐξαι, τοῦ μάλιστα πάντων ἀδικουῦντος ἡμᾶς. Τοῦτο καὶ ἐπετά-
 20 γης λέγειν, «ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀκα-
 τάλλακτος ἐχθρός· ἄνθρωπος δέ, ὅσα ἂν ποιῆ, φίλος ἐστὶ καὶ ἀδελ-
 φός. Ἐκείνῳ τοίνυν πάντες ὀργιζώμεθα, κατ' αὐτοῦ παρακαλῶμεν
 τὸν Θεὸν λέγοντες, «σύντριψον τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν».
 Οὗτος γὰρ τίκτει καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἄν δὲ κατ' ἐχθρῶν εὐξῆ, τὴν
 25 εὐχὴν, ἣν ἐκεῖνος βούλεται, εὐχῆ· ὥσπερ οὖν ἂν ὑπὲρ ἐχθρῶν,
 κατὰ τούτου. Τί τοίνυν τὸν ὄντως ἐχθρὸν ἀφείς, τὰ μέλη δάκνεις τὰ
 σά, θηρίων χαλεπώτερος ταύτη γινόμενος; Ἄλλ' ὕβρισε, φησί, καὶ
 χρήματα ἀπεστέρησε. Καὶ τίνα δεῖ πενθεῖν, τὸν παθόντα κακῶς, ἢ

10. Ματθ. 5,44.

11. Ματθ. 6,13.

ἀμαρτήματα. Τώρα ὅμως προκατέλαβες τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστῆ με τὴ δική σου ἀπόφαση, ζητώντας νὰ τιμωρεῖ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, πράγμα ποὺ σοῦ ἀποστερεῖ κάθε συγγνώμη. Ἐὰν ὅμως προσευχηθεῖς γι' αὐτούς, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν πεῖς τίποτε γιὰ τὰ δικά σου ἀμαρτήματα, κατόρθωσες τὸ πᾶν. Σκέψου πόσες θυσίες ὑπάρχουν μέσα στὸ νόμο· θυσία αἰνέσεως, θυσία ἐξομολογήσεως, θυσία σωτηρίας, θυσία καθαρισμοῦ, καὶ ἄπειρες ἄλλες, καμία ὅμως ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ κάθε μιὰ ὑπὲρ τῶν δικῶν μας ἀμαρτημάτων ἢ καὶ κατορθωμάτων. Μήπως δηλαδὴ προσέρχεσαι σὲ ἄλλο Θεό; Σ' ἐκεῖνον προσέρχεσαι ποὺ εἶπε, «νὰ προσεύχεσθε γιὰ τοὺς ἐχθροὺς σας»¹⁰. Πῶς λοιπὸν φωνάζεις ἐναντίον αὐτῶν; πῶς παρακαλεῖς τὸ Θεὸ νὰ καταργήσῃ τὸ νόμο του; Δὲν εἶναι αὐτὴ σκέψη προσευχομένου· κανένας δὲν παρακαλεῖ γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπώλεια ἄλλος, ἀλλὰ γιὰ νὰ σωθεῖ αὐτός. Γιατί λοιπὸν παίρνεις τὴ στάση προσευχομένου, ὅμως χρησιμοποιοεῖς τὰ λόγια τοῦ κατηγοροῦ; Καὶ ὅταν βέβαια προσευχόμαστε γιὰ τὸν ἑαυτό μας, τότε καὶ ξυνόμαστε, καὶ χασμουριόμαστε, καὶ κυριεύομαστε ἀπὸ ἀμέτρητους λογισμοὺς, ὅταν ὅμως ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, τὸ κάμνομε αὐτὸ μὲ ὄλη μας τὴν προσοχή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ διάβολος γνωρίζει, ὅτι ὠθοῦμε τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας, δὲν μᾶς ἐμποδίζει οὔτε μᾶς ἀποσπᾶ τότε, γιὰ νὰ μᾶς καταστρέψῃ περισσότερο.

Ἄλλ' ἔχω ἀδικηθεῖ, λέγει, καὶ θλίβομαι. Λοιπὸν προσευχήσου ἐναντίον τοῦ διαβόλου, ποὺ μᾶς ἀδικεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅλους. Αὐτὸ ἔλαβες ἐντολὴ καὶ νὰ λές, «λύτρωσέ με ἀπὸ τὸν πονηρό»¹¹. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀσυμφιλίωτος ἐχθρός· ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὅσα καὶ ἂν κάμνῃ, φίλος εἶναι καὶ ἀδελφός. Ἐναντίον ἐκείνου λοιπὸν ἅς ὀργιζόμαστε ὅλοι, ἐναντίον αὐτοῦ ἅς παρακαλοῦμε τὸ Θεό, λέγοντας, 'σύντριψε τὸ σατανᾶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας'. Γιατί αὐτὸς λειώνει καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἐὰν ὅμως προσευχηθεῖς ἐναντίον ἐχθρῶν σου, κάμνεις τότε τὴν προσευχὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ ὁ διάβολος· ὅπως πάλι βέβαια ἂν προσευχηθεῖς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, προσεύχεσαι ἐναντίον αὐτοῦ. Γιατί λοιπὸν, ἀφήνοντας τὸν πραγματικὸ ἐχθρό, δαγκώνεις τὰ δικά σου μέλη, γενόμενος ἔτσι φοβερότερος ἀπὸ τὰ θηρία; Ἀλλά, λέγει, μὲ ἔβρισε καὶ μοῦ ἀποστέρησε χρήματα. Καὶ ποιὸν πρέπει νὰ πενθεῖς, ἐκεῖνον ποὺ ἔπαθε τὸ κακό, ἢ

τὸν ποιήσαντα κακῶς; Ὅτι χρήματα κερδάνας, τῆς εὐνοίας ἑαυτὸν ἐξέβαλε τοῦ Θεοῦ, καὶ μείζονα ἀπώλεσεν ἢ ἔλαβεν· ὥστε ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἠδίκημένος. Οὐκοῦν οὐχὶ κατεύχεσθαι δεῖ, ἀλλ' ὑπερεύχεσθαι αὐτοῦ, ἵνα ὁ Θεὸς ἴλεως αὐτῷ γένηται.

5 5. Ὅρα πόσα ἔπαθον οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, οὐδὲν ποιήσαντες δεινόν· ἐξέπεσον πατρίδος, ἐλευθερίας, ἐξηχμαλωτίσθησαν καὶ ἐγένοντο δοῦλοι, καὶ εἰς ἀλλοτρίαν καὶ βάρβαρον ἀπανεχθέντες χώραν, καὶ σφάττεσθαι ἔμελλον διὰ τὸ ὄναρ εἰκῆ καὶ μάτην. Τί οὖν εἰσελθόντες μετὰ τοῦ Δανιήλ, τί ἠύξαντο; τί δὲ εἶπον; Κατάρραξον
10 τὸν Ναβουχοδονόσορ· κατάσπασον αὐτοῦ τὸ διάδημα· κατάβαλε αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου; Οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ἐξήτουν οἰκτιρμοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτε ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, ὁμοίως. Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς, ἀλλὰ πολλῶ ἐλάττονα ἐκείνων πάσχοντες, καὶ δικαίως πολλάκις, οὐ παύεσθε ἀρώμενοι μυρία· καὶ ὁ μὲν φησι, 'κατάβαλε τὸν
15 ἐχθρόν, ὡς κατεπόντισας τὸ ἄρμα τοῦ Φαραώ'· ὁ δὲ, 'πλήξον αὐτοῦ τὴν σάρκα'· ἕτερος πάλιν, 'ἀπόδος εἰς τὰ τέκνα'. Ἦ οὐκ ἐπιγινώσκετε ταυτὶ τὰ ρήματα;

Πόθεν οὖν ὑμῖν ὁ γέλωσ οὗτος; Ὅρᾳς πῶς ἐστι καταγέλαστα, ὅταν χωρὶς πάθους λέγηται; Καὶ πᾶσα δὲ ἁμαρτία τότε δείκνυται
20 πῶς ἐστιν αἰσχρά, ὅταν αὐτὴν γυμνώσῃς τῆς διαθέσεως τοῦ τολμῶντος, ἂν τὸν ὀργισθέντα ὑπομνήσῃς τῶν ρημάτων, ὧν εἶπεν ἐν τῷ θυμῷ, καταδύσεται, καὶ καταγελάσεται ἑαυτοῦ, καὶ βουλήσεται μυρία πεπονθέναι, ἢ ἐκεῖνα αὐτοῦ εἶναι τὰ ρήματα· κἂν τὸν ἀκόλαστον ἀγάγῃς μετὰ τὴν μίξιν πρὸς τὴν πορνευομένην γυναῖκα, καὶ
25 οὗτος ταύτην ἀποστραφήσεται ὡς μουσάραν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς οἱ μὴ ὄντες ἐν τῷ πάθει, καταγελάτε νῦν· καταγέλαστα γάρ, καὶ γραϊδίῳ τὰ ρήματα ταῦτα μεθυόντων, καὶ γυναικώδους μικροψυχίας. Καὶ ὁ Ἰωσήφ δὲ πραθεὶς καὶ δοῦλος γενόμενος καὶ δεσμωτήριον οἰκήσας, οὐδ' οὕτως ἐξέβαλε ρῆμα πικρὸν κατὰ τῶν λελυπηκότων·
30 ἀλλὰ τί φησι; «Κλοπῆ ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων»; καὶ οὐ προστί-

ἐκεῖνον πού διέπραξε τὸ κακό; Γιατὶ κερδίζοντας τὰ χρήματα, ἀπομάκρυνε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχασε περισσότερα, παρὰ ἔλαβε· ἐπομένως ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀδικημένος. Ἄρα λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ προσεύχεσαι ἐναντίον του, ἀλλὰ νὰ προσεύχεσαι ὑπὲρ αὐτοῦ, γιὰ νὰ τοῦ δείξει ὁ Θεὸς εὐσπλαγχνία.

5. Πρόσεχε πόσα ἔπαθαν τὰ τρία παιδιά, χωρὶς νὰ ἔκαναν κανένα κακό. Στερήθηκαν τὴν πατρίδα τους, τὴν ἐλευθερία τους, αἰχμαλωτίσθηκαν καὶ ἔγιναν δοῦλοι, καὶ ὁδηγήθηκαν σὲ ξένη καὶ βάρβαρη χώρα, καὶ ἐπρόκειτο νὰ σφαχθοῦν ἐξ αἰτίας τοῦ ὄνειρου ἄδικα καὶ χωρὶς κανένα λόγο. Τί προσευχήθηκαν λοιπὸν ὅταν ριχθηκαν μαζί μὲ τὸ Δανιὴλ στὴ φυλακὴ; τί εἶπαν; Σύντριψε τὸ Ναβουχοδονόσορα· σύντριψε τὸ βασιλικὸ του στέμμα· ρίξε αὐτὸν ἀπὸ τὸν θρόνο; Τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ ζητοῦσαν νὰ δειχθεῖ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία. Καὶ ὅταν βρίσκονταν μέσα στὴν κάμινο, ὅμοια. Ὅμως ἐσεῖς δὲν κάμνετε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ πάσχοντας πολὺ πιὸ μικρότερα ἀπὸ ἐκείνους, καὶ πολλὰς φορές δίκαια, δὲ σταματᾶτε νὰ δίνετε ἀμέτρητες κατάρεις. Καὶ ὁ ἕνας λέγει, ‘σύντριψε τὸν ἐχθρό, ὅπως καταπόντισες τὸ ἄρμα τοῦ Φαραώ’· ὁ ἄλλος, ‘δῶσε ἄρρώστια στὸ σῶμα του’· ὁ ἄλλος πάλι, ‘ἀπόδωσε τὴν τιμωρία στὰ παιδιά του’. Ἡ μήπως δὲν τὰ γνωρίζετε αὐτὰ τὰ λόγια;

Ἄπο ποῦ λοιπὸν ὄλος αὐτὸς ὁ κατάγελως ἐναντίον σας; Βλέπεις πῶς εἶναι ἄξια γιὰ γέλια, ὅταν λέγονται χωρὶς πάθος; Καὶ κάθε ἁμαρτία τότε ἀποδεικνύεται πῶς εἶναι αἰσχρὴ, ὅταν τὴν ἀπογυμνώσεις ἀπὸ τὴν διάθεση ἐκείνου πού τὴ διαπράττει. Ἄν ὑπενθυμίσεις σ’ ἐκεῖνον πού ὀργίσθηκε τὰ λόγια πού εἶπε ἐπάνω στὸ θυμὸ του, θὰ κρυφθεῖ ἀπὸ ντροπὴ καὶ θὰ χλευάσει τὸν ἑαυτό του, καὶ θὰ θελήσει νὰ πάθει ἀμέτρητα κακά, παρὰ ἐκεῖνα τὰ λόγια νὰ εἶναι δικά του· καὶ ἂν τὸν ἀκόλαστο τὸν ὁδηγήσεις μετὰ τὴν διαπραξὴ τῆς συνουσίας στὴ γυναῖκα πού πορνεύει, καὶ αὐτὸς θὰ τὴν ἀποστραφεῖ σὰ σιχαμερὴ. Ἔτσι καὶ σεῖς, πού δὲν εἴστε κυριευμένοι ἀπὸ τὸ πάθος, γελᾶτε τώρα· γιὰ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι ἄξια γιὰ γέλια καὶ εἶναι γραιῶν μεθυσμένων, καὶ γυναικείας μικροψυχίας. Καὶ ὁ Ἰωσήφ πού πωλήθηκε καὶ ἔγινε δοῦλος καὶ κατοίκησε στὴ φυλακὴ οὔτε καὶ ἔτσι ἔβγαλε λόγο κακὸ ἐναντίον ἐκείνων πού τὸν λύπησαν· ἀλλὰ τί λέγει; «Μὲ ἔκλεψαν ἀπὸ τὴ γῆ τῶν Ἑβραίων»¹²,

θησιν ὑπὸ τίνος· αἰσχύνεται γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀδελφικῶν κακῶν μᾶλλον ἐκείνων τῶν ποιησάντων αὐτά.

Οὕτω καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρή, μᾶλλον τῶν ἐπηρεαζόντων αὐτῶν ἀλγεῖν ὑπὲρ αὐτῶν· ἡ βλάβη γὰρ εἰς ἐκείνους διαβαίνει.
 5 Ὡσπερ οὖν οἱ λακτιζόντες ἤλους καὶ μέγα φρονοῦντες, ἐλέου ἄξιοι καὶ θρήνου τῆς μανίας ἔνεκα ταύτης εἰσίν, οὕτως οἱ ἀδικοῦντες τοὺς οὐδὲν ποιοῦντας αὐτοῖς κακόν, ἅτε τὰς ἑαυτῶν πλήττοντες ψυχάς, πολλῶν ὀδυρμῶν ἄξιοι καὶ θρήνων, οὐκ ἀρῶν. Οὐδὲν γὰρ μιαιώτερον ψυχῆς ἀρωμένης, οὐδὲ γλώττης ἀκαθαρτότερον τοιαῦ-
 10 τα θυούσης. Ἄνθρωπος εἶ, μὴ ἀσπίδων ἰὸν ἐμέσης· ἄνθρωπος εἶ, μὴ γένη θηρίον. Διὰ τοῦτό σοι στόμα γέγονεν, οὐχ ἵνα δάκνης, ἀλλ' ἵνα θεραπεύης τὰ ἐτέρων τραύματα. Ἄναμνήσθητι τί σοι παρήνεσα, φησὶν ὁ Θεός· συγχωρεῖν καὶ ἀφιέναι. Σὺ δὲ καὶ ἐμὲ παρακαλεῖς κοινωνὸν γενέσθαι τῆς ἀνατροπῆς τῶν ἐμῶν προσταγμάτων, καὶ
 15 ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν, καὶ φοινίττεις τὴν γλώτταν, καθάπερ οἱ μαινόμενοι ἀπὸ τῶν οἰκείων μελῶν τοὺς ὀδόντας. Πῶς οἶει τὸν διάβολον ἠδεσθαι καὶ γελᾶν, ὅταν τοιαύτης εὐχῆς ἀκούσῃ; πῶς τὸν Θεὸν παροξύνεσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν, ὅταν τοιαῦτα παρακαλῆς; οὐ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; Εἰ γὰρ μυστηρίοις οὐ
 20 χρή προσιέναι ἐχθροὺς ἔχοντα, τὸν οὐκ ἔχοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατευχόμενον, πῶς οὐχὶ καὶ τῶν περιβόλων αὐτῶν ἀπειργεσθαι δεῖ;

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, καὶ τῆς θυσίας τὴν ὑπόθεσιν εἰδότες, ὅτι ὑπὲρ ἐχθρῶν ἐτύθη, μήτε ἐχθρὸν ἔχωμεν, κἂν ἔχωμεν, ὑπερευχόμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν λαβόντες συγχώρη-
 25 σιν, μετὰ παρρησίας τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ παραστῶμεν, ᾧ ἡ δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἄμήν.

χωρίς νὰ λέγει ἀπὸ ποιόν· γιατί νιώθει ντροπή γιὰ τὰ ἀδελφικὰ κακὰ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού διέπραξαν αὐτά.

Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ συμπεριφερόμαστε, πονώντας πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού μᾶς βλάπτουν γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους· γιατί ἡ βλάβη μεταφέρεται σ' ἐκείνους. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνοι πού κλωτσοῦν στὰ καρφιά καὶ ὑπερηφανεύονται, εἶναι ἄξιοι ἐλέους καὶ θρήνου ἐξ αἰτίας τῆς μανίας αὐτῆς, ἔτσι ἐκεῖνοι πού ἀδικοῦν ἐκείνους πού δὲν τοὺς κάνουν κανένα κακό, ἐπειδὴ προξενοῦν πλήγματα στὶς ψυχές τους, εἶναι ἄξιοι γιὰ πολλοὺς ὀδυρμοὺς καὶ θρήνους, καὶ ὄχι γιὰ κατάρες. Γιατί δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ βδελυρὸ ἀπὸ ψυχὴ πού καταριέται, οὔτε πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴ γλῶσσα ἐκείνη πού κατασπαράσσει μὲ τέτοια λόγια. Ἄνθρωπος εἶσαι, μὴ ξερνᾷς δηλητήριο ἀσπίδων· ἄνθρωπος εἶσαι, μὴ γίνεσαι θηρίο. Γι' αὐτὸ ἔγινε τὸ στόμα σου, ὄχι γιὰ νὰ δαγκῶνεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ θεραπεύεις τὰ τραύματα τῶν ἄλλων. Θυμήσου, λέγει ὁ Θεός, τί συμβουλή σοῦ ἔδωσα· νὰ συγχωρεῖς καὶ νὰ δίνεις ἄφεση. Σὺ ὄμως καὶ ἐμένα μὲ παρακαλεῖς νὰ λάβω μέρος στὴν ἀνατροπὴ τῶν δικῶν μου προσταγμάτων, καὶ κατατρώγεις τὸν ἀδελφό σου, καὶ βᾶφεις κόκκινη μὲ αἷμα τὴ γλῶσσα σου, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μανιακοὶ τὰ δόντια τους ἀπὸ τὰ δικά τους μέλη. Πόσο νομίζεις δὲν εὐχαριστεῖ τὸ διάβολο καὶ τὸν κάνει νὰ γελᾷ, ὅταν ἀκούσει τέτοια προσευχή; πόσο δὲν ἐξοργίζεται ὁ Θεός καὶ σ' ἀποστρέφεται καὶ σὲ μισεῖ, ὅταν τὸν παρακαλεῖς τέτοια; Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει φοβερότερο ἀπὸ αὐτό; Γιατί, ἐὰν δὲν πρέπει νὰ πλησιάζει στὰ μυστήρια ὁποῖος ἔχει ἐχθρούς, ἐκεῖνος πού ὄχι μόνο ἔχει, ἀλλὰ καὶ εὐχεται ἐναντίον αὐτῶν, πῶς δὲν πρέπει ν' ἀπομακρύνεται καὶ ἀπὸ τοὺς περίβολους αὐτῶν;

Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτὰ καὶ γνωρίζοντας τὴν αἰτία τῆς θυσίας, ὅτι δηλαδὴ θυσιάσθηκε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, οὔτε ἐχθρὸ νὰ ἔχομε, ἀλλὰ καὶ ἂν ἔχομε, νὰ προσευχόμαστε γι' αὐτόν, ὥστε καὶ ἐμεῖς, ἀφοῦ λάβομε συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας, νὰ σταθοῦμε μὲ παρρησία μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'

(Β' Κορ. 3,1-6)

«Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν; εἰ μὴ χρήζομεν, ὥς τινες, συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν;».

1. Ὅπερ ἔμελλεν αὐτῷ παρ' ἐτέρων ἀνθυποφέρεσθαι, ὅτι ἑπαί-
5 ρεις σαυτὸν', τοῦτο προλαβὼν αὐτὸς τέθεικε· καίτοι τοσαύτη ἐπι-
διορθώσει χρησάμενος ἔμπροσθεν, καὶ εἰπὼν, «πρὸς ταῦτα τίς
ἰκανός;», καί, ὅτι «ἐξ εἰλικρινείας λαλοῦμεν», ἀλλ' ὁμως οὐκ ἀρ-
κεῖται ἐκείνοις. Τοιοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ ἦθος· τοῦ δοκεῖν περὶ ἑαυ-
τοῦ μέγα τι λέγειν πόρρω καθέστηκε, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιου-
10 σίας αὐτὸ φεύγει καὶ ὑπερβολῆς. Σὺ δέ μοι κἀντεῦθεν σκόπει τὴν
περιουσίαν αὐτοῦ τῆς σοφίας. Πρᾶγμα γὰρ δοκοῦν εἶναι σκυθρω-
πόν, τὰς θλίψεις λέγων, οὕτως ἐπῆρε, καὶ ἔδειξε λαμπρὸν ὄν καὶ
περιφανές, ὡς ταύτην αὐτῷ τὴν ἀντίθεσιν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνα-
κύψαι. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς τῷ τέλει. Μετὰ γὰρ τὸ μυρίους
15 ἀριθμῆσαι κινδύνους, ὕβρεις, στενοχωρίας, ἀνάγκας, καὶ ὅσα
τοιαῦτα, ἐπήγαγε λέγων, «οὐχ ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορ-
μὴν δίδόντες ὑμῖν καυχήματος». Καὶ τίθησιν αὐτὸ πάλιν ἐκεῖ σφο-
δρῶς, καὶ μετὰ πλείονος παραμυθίας. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἀγάπης
ἐστὶ τὰ ρήματα, «εἰ μὴ χρήζομεν ὥς τινες συστατικῶν ἐπιστο-
20 λῶν;», ἐκεῖ δὲ γέμει τινὸς τοῦ φρονήματος τὰ λεγόμενα ἀναγκαίως
καὶ χρησίμως καὶ θυμοῦ. «Οὐ γὰρ πάλιν», φησὶν, «ἑαυτοὺς συνι-
στάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν δίδόντες ὑμῖν καυχήματος»· καί, «πάλιν
δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; Ὅτι κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν
Χριστῷ λαλοῦμεν. Φοβοῦμαι γὰρ μὴ πως ἐλθὼν οὐχ οἶους θέλω

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Β' Κορ. 3,1-6)

«Ἀρχίζομε πάλι νὰ συσταίνομε τὸν ἑαυτό μας; Ἡ μήπως ἔχομε ἀνάγκη, ὅπως μερικοί, συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ἐσᾶς, ἢ ἀπὸ σαῶς πρὸς ἐμᾶς;».

1. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ λεχθεῖ ἀπὸ ἄλλους γι' αὐτόν, ὅτι δηλαδὴ 'ὑπερηφανεύεσαι', αὐτὸ πρόλαβε καὶ εἶπε αὐτός, ἂν καὶ βέβαια χρησιμοποίησε πῶς μπροστὰ τόσα λόγια γιὰ νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴ γνώμη, καὶ λέγοντας, «καὶ ποιός εἶναι ἰκανὸς γι' αὐτά;», καὶ ὅτι, «μὲ εἰλικρίνεια μιλάμε»¹, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρκεῖται σ' ἐκεῖνα. Γιατὶ τέτοιος εἶναι ὁ χαρακτήρας αὐτοῦ· βρίσκεται πάρα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ λέγει κάτι τὸ μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ τὸ ἀποφεύγει αὐτὸ σὲ μεγάλο καὶ ὑπερβολικὸ βαθμό. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ καὶ ἐδῶ πρόσεχε τὴ μεγάλη σοφία αὐτοῦ. Γιατὶ τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται δυσάρεστο, ἐννοῶ τὶς θλίψεις, τόσο τὶς ἐξύψωσε, καὶ τὸ ἔδειξε λαμπρὸ καὶ περιφανές, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀντίθεση γι' αὐτὸ νὰ προκύψει ἀπὸ τὰ λεγόμενα. Αὐτὸ τὸ κάμνει καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀπαρίθμησε τοὺς ἀμέτρητους κινδύνους, τὶς ὕβρεις, τὶς στενοχώριες, τὶς ἀνάγκες, καὶ τόσα ἄλλα παρόμοια, πρόσθεσε λέγοντας, «δὲ συνιστοῦμε τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ σαῶς δίνουμε ἀφορμὴ νὰ καυχηθεῖτε». Καὶ τὸ λέγει αὐτὸ πάλι ἐκεῖ μὲ φαιδρὸ τρόπο καὶ μὲ περισσότερη παρηγοριά. Καὶ ἐδῶ βέβαια τὰ λόγια εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀγάπη, «ἢ μήπως ἔχομε ἀνάγκη, ὅπως μερικοί, συστατικῶν ἐπιστολῶν;», ἐνῶ ἐκεῖ τὰ λεγόμενα εἶναι, κατὰ τρόπο ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο, γεμάτα καὶ ἀπὸ θυμό. Γιατὶ λέγει, «δὲ συσταίνομε πάλι τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ σαῶς δίνουμε ἀφορμὴ γιὰ νὰ καυχηθεῖτε»· καί, «πάλι νομίζετε, ὅτι

1. Β' Κορ. 2,17.

εὔρω ὑμᾶς, καὶ ἐγὼ εὐρεθῶ ὑμῖν οἶον οὐ θέλετε». Ἴνα γὰρ μὴ δόξῃ κολακείας δόξαν λαμβάνειν, ὡς ἐφιέμενος τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς, ταῦτά φησι, «φοβοῦμαι μὴ πως ἐλθὼν οὐχ οἶους θέλω εὔρω ὑμᾶς, κάγὼ εὐρεθῶ ὑμῖν, οἶον οὐ θέλετε». Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετὰ
5 κατηγορίας πολλῆς, ἐν ἀρχῇ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἡμερώτερον.

Τί δέ ἐστιν ὃ φησιν; Εἶπε περὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινδύνων, καὶ ὅτι πανταχοῦ πομπεύεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα τοὺς θριάμβους οἶδε τούτους. Ἐπεὶ οὖν μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἐφθέγγετο, ἀνθυποφέρει ἑαυτῷ λέγων· «ἀρ-
10 χόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν;». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. Ἴσως τις ἡμῖν ἀντερεῖ, 'τί τοῦτο, ὦ Παῦλε; ταῦτα περὶ σεαυτοῦ λέγεις, καὶ σαυτὸν ἐπαίρεις;'. Ταύτην οὖν λύων τὴν ὑπόνοιαν, φησὶν, ὅτι 'οὐ τοῦτο βουλόμεθα, οἶον κομπάζειν καὶ ἑαυτοὺς ἐπαίρειν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ δεηθῆναι πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν ἐπι-
15 στολῶν, ὡς ὑμᾶς ἀντὶ ἐπιστολῆς ἔχειν. «Ἡ γὰρ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε», φησί. Τί ἐστιν, «ὑμεῖς ἐστε»; Εἰ ἔδει πρὸς ἑτέρους ἡμᾶς συσταθῆναι, ὑμᾶς ἂν παρηγάγομεν εἰς μέσον ἀντ' ἐπιστολῆς, ὃ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν· «ἢ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε». Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐνταῦθα οὐ λέγει, μετ' εἰ-
20 ρωνείας δέ, ὥστε πληκτικώτερον ποιῆσαι τὸν λόγον· «εἰ μὴ χρῆζομεν συστατικῶν ἐπιστολῶν;». Καὶ αἰνιττόμενος τοὺς ψευδαποστόλους, ἐπήγαγεν· «ὡς τινες, πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν ἐπιστολῶν», πρὸς ἄλλους.

Εἶτα, ἐπειδὴ βαρὺ ἦν τὸ εἰρημένον, παραμυθεῖται αὐτὸ ἐπά-
25 γων καὶ λέγων· «ἢ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη ὑπὸ πάντων· φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ». Ἐνταῦθα οὐ μόνον αὐτοῖς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα μαρτυρεῖ, εἰ γε ἱκανοί εἰσι δεῖξαι πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς τοῦ διδασκάλου τὸ ἀξίωμα. Τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἢ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε». Ὅπερ ἂν ἐποίησε τὰ γράμματα συνιστῶντα ἡμᾶς καὶ αἰδεσίμους ποιῶντα, τοῦτο ὑμεῖς ποιεῖ-

ἀπολογούμαστε σὲ σᾶς; Γιατὶ μιλάμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ φοβᾶμαι μήπως ἐρχόμενος ἐκεῖ δὲ σᾶς βρῶ τέτοιους πού σᾶς θέλω, καὶ ἐγὼ βρεθῶ ἀπάναντί σας τέτοιος πού δὲ μὲ θέλετε»². Ἄλλ' αὐτὰ βέβαια τὰ λέγει μὲ πολλὴ κατηγορία, στὴν ἀρχὴ ὁμως ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πιὸ ἡμερα.

Τί σημαίνει ὁμως αὐτὸ πού λέγει; Μίλησε γιὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ ὅτι παντοῦ στέλνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅλη ἡ οἰκουμένη γνωρίζει αὐτοὺς τοὺς θριάμβους. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔλεγε μεγάλα πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀπαντᾷ στὸν ἑαυτό του λέγοντας· «ἀρχίζομε πάλι νὰ συσταίνομε τὸν ἑαυτό μας;». Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἴσως κάποιος μοῦ πεῖ, 'τί σημαίνει αὐτό, Παῦλε; αὐτὰ τὰ λὲς γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἐξυψώνεις τὸν ἑαυτό σου;' Διαλύοντας λοιπὸν αὐτὴν τὴν ὑπόνοια, λέγει, 'δὲ θέλομε αὐτό, δηλαδὴ νὰ καυχιέμαστε καὶ νὰ ἐξυψώνομε τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ τόσο πολὺ ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε ἀνάγκη συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ἐσᾶς, ὥστε νὰ ἔχομε ἐσᾶς ἀντὶ τῆς ἐπιστολῆς. «Γιατὶ ἡ ἐπιστολή μας εἶστε σεῖς», λέγει. Τί σημαίνει, «σεῖς εἶστε»; Ἐὰν χρειαζόταν νὰ συστηθοῦμε σὲ ἄλλους, θὰ παρουσιάζαμε ἐσᾶς ἀντὶ τῆς ἐπιστολῆς, πράγμα πού ἔλεγε καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολή· «γιατὶ ἡ σφραγίδα τῆς ἐπιστολῆς μου εἶστε σεῖς»³. Ὅμως δὲν τὸ λέγει ἐδῶ ἔτσι, ἀλλὰ μὲ εἰρωνεία, ὥστε νὰ κάνει πιὸ πληκτικὸ τὸ λόγο· «ἢ μήπως χρειαζόμαστε συστατικὲς ἐπιστολές;». Καὶ ὑπαινισσόμενος τοὺς ψευδαποστόλους, πρόσθεσε· «ὅπως μερικοί, πρὸς ἐσᾶς, ἢ συστατικῶν ἐπιστολῶν ἀπὸ σᾶς» πρὸς ἄλλους.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἦταν βαρὺ τὸ λεγόμενον, μετριάζει αὐτὸ προσθέτοντας καὶ λέγοντας· «ἢ ἐπιστολή μας εἶστε σεῖς, γραμμένη στὶς καρδιές μας καὶ πού διαβάζεται ἀπὸ ὄλους, φανερώνοντας, ὅτι εἶστε ἐπιστολή τοῦ Χριστοῦ». Ἐδῶ μαρτυρεῖ γι' αὐτοὺς ὄχι μόνο ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα, ἐφόσον εἶναι ἱκανοὶ νὰ δείξουν σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἀρετὴ τους τοῦ δασκάλου τὸ ἀξίωμα. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «ἢ ἐπιστολή μας εἶσε σεῖς». Ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού θὰ ἔκαμναν τὰ γράμματα συστήνοντάς μας καὶ καθιστώντας μας σεβαστούς, αὐτὸ σεῖς τὸ κάμνετε καὶ βλεπόμενοι καὶ

τε, καὶ ὁρώμενοι καὶ ἀκούόμενοι. Μαθητῶν γὰρ ἀρετὴ τὸν διδάσκαλον εἴωθε κοσμεῖν καὶ συνιστᾶν πάσης μᾶλλον ἐπιστολῆς. «Ἐγγεγραμμένην ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν». Τουτέστιν, ἦν πάντες ἴσασιν· οὕτως ὑμᾶς πανταχοῦ περιφέρομεν, καὶ ἐν νῶ ἔχομεν· ὡς
 5 ἂν εἰ ἔλεγεν, ἡ σύστασις ἡμῶν πρὸς ἑτέρους ὑμεῖς ἐστε· καὶ γὰρ ἔχομεν ὑμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ διηνεκῶς, καὶ πρὸς ἅπαντας τὰ ὑμέτερα ἀνακηρύττομεν κατορθώματα. Οὐ τοίνυν τῶ καὶ πρὸς ἑτέρους ὑμᾶς εἶναι σύστασιν ἡμῶν, δεόμεθα ἐπιστολῶν παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶ σφόδρα φιλεῖν ὑμᾶς, οὐ δεόμεθα πρὸς ὑμᾶς συστάσεως·
 10 πρὸς γὰρ τοὺς ἀγνώτάς τις δεῖται γραμμάτων, ὑμεῖς δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ἐστε. Καὶ οὐκ εἶπεν, «ἐστέ», ἀπλῶς, ἀλλά, «ἐγγεγραμμένη»· τουτέστιν, οὐδὲ ἀποποσεῖν δύνασθε. Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ γραμμάτων ἀναγινώσκοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς καρδίας ἡμῶν γινώσκοντες ἴσασι πάντες τὴν ἀγάπην ἡμῶν, ἦν ἔχομεν περὶ ὑμᾶς.

15 2. Εἰ τοίνυν τὰ γράμματα διὰ τοῦτό ἐστιν, ἵνα δηλώσῃ ὅτι ὁ δεῖνά μοι φίλος, καὶ ἀπολαύετω προστασίας, ἀρκεῖ ἡ ὑμέτερα ἀγάπη τὸ πᾶν ἀνύσαι. Ἄν τε γὰρ πρὸς ὑμᾶς ἴωμεν, οὐ δεόμεθα ἐτέρων τῶν συνιστῶντων ἡμᾶς, τῆς φιλίας ὑμῶν προλαμβάνουσης· ἂν τε πρὸς ἑτέρους, οὐ χρῆζομεν πάλιν γραμμάτων, τῆς αὐτῆς ἀγάπης
 20 ἀντὶ τούτων ἀρκούσης ἡμῖν πάλιν· περιφέρομεν γὰρ τὴν ἐπιστολὴν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Εἶτα ἐπὶ μεῖζον ἐπαίρων αὐτοῦς, καὶ ἐπιστολὴν Χριστοῦ καλεῖ, λέγων, «φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ». Καὶ τοῦτο εἰπὼν, λαμβάνει λοιπὸν ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν ἐνταῦθεν ἐξετάσαι τὰ τοῦ νόμου. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτοῦς ἐνταῦθά
 25 φησιν εἶναι ἐπιστολὴν· ἀνωτέρω μὲν γὰρ ὡς συνιστῶντας· διὸ «ἐπιστολὴν» ἐκάλεσεν, ἐνταῦθα δὲ «ἐπιστολὴν Χριστοῦ», ὡς ἔχοντας τὸν νόμον ἐγγεγραμμένον τοῦ Θεοῦ. Ἄ γὰρ ἐβούλετο ὁ Θεὸς δηλῶσαι πᾶσι καὶ ὑμῖν, ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Ἡμεῖς δὲ παρεσκευάσαμεν ὑμᾶς, ὥστε δέξασθαι τὰ γράμματα. Καθάπερ Μωϋσῆς τοὺς λίθους καὶ τὰς πλάκας ἐκόλαψεν, οὕτως ἡμεῖς τὰς ὑμετέρας ψυχάς· διὸ φησι, «διακονηθεῖσα ὑφ'

ἀκουόμενοι. Γιατὶ τῶν μαθητῶν ἡ ἀρετὴ συνήθως κοσμεῖ τὸ δάσκαλο καὶ τὸν συσταίνει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἐπιστολή. «Γραμμένη μέσα στὶς καρδιές μας». Δηλαδή, τὴν ὁποία γνωρίζουν ὅλοι· ἔτσι σᾶς μεταφέρουμε παντοῦ καὶ σᾶς ἔχουμε μέσα στὸ νοῦ μας· σὰν νὰ ἔλεγε δηλαδή, 'ἡ σύστασις μας σ' ἄλλους εἶστε σεῖς· καθόσον σᾶς ἔχομε μέσα στὴ καρδιά συνέχεια καὶ διακηρύσσομε σ' ὅλους τὰ κατορθώματά σας. Δὲ χρειαζόμαστε λοιπὸν ἐπιστολὲς ἀπὸ σᾶς, ἐπειδὴ σεῖς εἶστε ἡ σύστασίς μας πρὸς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ μᾶς ἀγαπᾶτε πάρα πολὺ, δὲ χρειαζόμαστε σύστασις πρὸς ἐσᾶς· γιατί κανεὶς χρειάζεται συστατικὰ γράμματα πρὸς ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν γνωρίζουν, σεῖς ὅμως εἶστε μέσα στὸ νοῦ μας. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, «εἶστε», ἀλλὰ «γραμμένη»· δηλαδή, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ σβησθεῖτε ἀπὸ ἐκεῖ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς διαβάζουν οἱ ἄνθρωποι τὰ γράμματα, ἔτσι διαβάζοντας τὴν καρδιά μας, μαθαίνουν τὴν ἀγάπη μας ποὺ ἔχομε γιὰ σᾶς.

2. Ἐὰν λοιπὸν τὰ γράμματα γι' αὐτὸ γράφονται, γιὰ νὰ βεβαιώσουν ὅτι ὁ τάδε εἶναι φίλος μου, καὶ νὰ τύχει προστασίας, ἀρκεῖ ἡ ἀγάπη σας νὰ κατορθώσει τὸ πᾶν. Γιατί, ἂν ἔρθομε σὲ σᾶς, δὲ χρειαζόμαστε ἄλλους νὰ μᾶς συστήσουν, ἀφοῦ ἡ δική σας ἀγάπη ἐπαρκεῖ· καὶ ἂν πᾶμε σὲ ἄλλους, δὲ χρειαζόμαστε πάλι συστατικὰ γράμματα, γιατί μᾶς ἀρκεῖ ἀντ' αὐτῶν ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη· καθόσον φέρομε τὴν ἐπιστολὴν στὶς καρδιές μας. Ἐπειτα, ἐξυψώνοντας αὐτοὺς ἀκόμα περισσότερο, τοὺς ὀνομάζει καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «καὶ φανερώνομε ὅτι εἶστε ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτό, παίρνει πλέον ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ νὰ ἐξετάσει στὴ συνέχεια τὰ τοῦ νόμου. Καὶ μὲ ἄλλο τρόπο λέγει ἐδῶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐπιστολή· γιατί παραπάνω τοὺς ὀνόμασε ἔτσι, ἐπειδὴ εἶναι σὰ νὰ τὸν συσταίνουν, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς ὀνόμασε «ἐπιστολή», ἐνῶ ἐδῶ τοὺς ὀνομάζει «ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ», ἐπειδὴ εἶναι σὰ νὰ ἔχουν γραμμένο τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνα δηλαδή ποὺ ἤθελε ὁ Θεὸς νὰ φανερώσει σὲ ὅλους καὶ σὲ σᾶς, αὐτὰ ἔχουν γραφεῖ στὶς καρδιές σας. Ἐμεῖς ὅμως σᾶς προετοιμάσαμε, ὥστε νὰ δεχθεῖτε τὰ γράμματα. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς παρουσίασε τοὺς λίθους καὶ τὶς πλάκες, ἔτσι καὶ ἐμεῖς παρουσιάζομε τὶς ψυχές

ἡμῶν». Ἄλλ' ἐν τούτῳ τὸ ἴσον εἶχον· καὶ γὰρ ἐκεῖναι ὑπὸ Θεοῦ ἐγράφησαν, καὶ αὗται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ποῦ τοίνυν ἡ διαφορά; «Ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνοις». Ὅσον δὲ τὸ μέ-
 5 σον Πνεύματος καὶ μέλανος, καὶ λιθίνης πλακὸς καὶ σαρκίνης, τοσοῦτον τὸ διάφορον τούτων κάκεινων· οὐκοῦν καὶ οἱ διακονήσαντες τοῦ διακονήσαντος ἐκείνοις. Διὰ τοι τοῦτο, ἐπεὶ μέγα ἐφθέγγατο, ταχέως ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ, λέγων, «πεποιθήσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν ὄλον ἀνατίθησι
 10 τῷ Θεῷ· τούτων γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς αἴτιος, φησίν. «Οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν τι λογίσασθαι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν».

Ὅρα πάλιν καὶ ἑτέραν ἐπιδιόρθωσιν. Καὶ γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς τὴν ἀρετὴν ταύτην μάλιστα κέκτηται, τὴν ταπεινοφροσύνην λέγω. Διόπερ ὅταν εἶπη τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, πάσῃ κέχρηται
 15 σπουδῇ, ὥστε σφοδρῶς παραμυθήσασθαι τὸ εἰρημένον τρόπῳ παντί, ὃ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, λέγων, «οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν τι λογίσασθαι ὡς ἐξ ἑαυτῶν». Τουτέστιν, 'οὐχ οὕτως εἶπον, πεποιθήσιν ἔχομεν, ὡς τὸ μὲν ἡμέτερον εἶναι, τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθημι καὶ λογίζομαι'. «Ἡ γὰρ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ
 20 τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης». Τί ἐστίν, «ἰκάνωσε»; Δυνατοὺς ἐποίησε καὶ ἐπιτηδείους. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο, τὸ κομίσαι τοιαύτας πλάκας καὶ ἐπιστολάς τῇ οἰκουμένῃ, πολὺ μείζους τῶν προτέρων. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος». Ἴδου πάλιν ἄλλη διαφορά. Τί οὖν; ἐκεῖνος οὐκ
 25 ἦν πνευματικὸς ὁ νόμος; πῶς οὖν φησιν, «οἶδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστι»; Πνευματικὸς μὲν, ἀλλ' οὐ Πνεῦμα παρείχεν· οὐ γὰρ Πνεῦμα ἐκόμισε Μωϋσῆς, ἀλλὰ γράμματα, ἡμεῖς δὲ ἐπιστεύθημεν Πνεῦμα διδόναι. Διὸ καὶ ἐπεξεργάζεται αὐτὸ λέγων· «τὸ γὰρ

σας· γι' αὐτὸ λέγει, «ποῦ ἀποτελεῖ ἔργο δικό σας». Ἄλλὰ ὡς πρὸς αὐτὸ ἦταν ἰσοδύναμες· καθόσον καὶ ἐκεῖνες γράφθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ αὐτὲς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ διαφορὰ; «Γραμμένη ὄχι μὲ μελάνη, ἀλλὰ μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ζῶντος Θεοῦ· ὄχι σὲ λίθινες πλάκες, ἀλλὰ μέσα στὶς σάρκινες πλάκες τῆς καρδιᾶς». Ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ Πνεύματος καὶ μελάνης, καὶ λίθινης πλάκας καὶ σάρκινης, τόση εἶναι ἡ διαφορὰ αὐτῶν καὶ ἐκείνων· ἐπομένως καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συνετέλεσαν σ' αὐτὸ διαφέρουν τόσο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ συνετέλεσε στὸ ἔργο ἐκείνων. Γι' αὐτὸ βέβαια, ἐπειδὴ εἶπε κάτι τὸ μεγάλο, ἀμέσως παρεμβάλλει τὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «ἢ πεποιθήσῃ ποὺ ἔχομε στὸ Θεὸ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ εἶναι τέτοια»· καὶ πάλι ὄλο τὸ ἀποδίδει στὸ Θεό· γιατί, λέγει, αἴτιος ὄλων αὐτῶν σ' ἐμᾶς εἶναι ὁ Χριστός. «Ἦ ὄχι ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς ἱκανοί, ὥστε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι κάτι ἔγινε ἀπὸ μᾶς».

Πρόσεχε πάλι καὶ ἄλλη ἐπιδιόρθωση. Γιατὶ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ ἔχει αὐτὴν πρὸ πάντων τὴν ἀρετὴ, ἐννοῶ τὴν ταπεινοφροσύνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅταν πεῖ κάτι τὸ μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του, καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε νὰ μετριάσει ὑπερβολικὰ καὶ μὲ κάθε τρόπο τὸ λεγόμενον, πράγμα ποὺ κάμνει καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «ὄχι ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς ἱκανοί, ὥστε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι κάτι ἔγινε ἀπὸ μᾶς». Δηλαδή, 'δὲν τὸ εἶπα μὲ αὐτὸν τὸ σκοπὸ, «ὅτι ἔχομε πεποιθήση», σὰν νὰ εἶναι τὸ ἓνα μέρος δικό μας, ἐνῶ τὸ ἄλλο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀποδίδω καὶ θεωρῶ ὅτι εἶναι ἔργον αὐτοῦ'. «Γιατὶ ἡ ἱκανότητά μας προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς ἔκανε ἱκανοὺς νὰ γίνομε ὑπηρέτες τῆς Καινῆς Διαθήκης». Τί σημαίνει, «ἰκάνωσε»; Μᾶς ἔκανε δυνατοὺς καὶ κατάλληλους. Δὲν εἶναι μικρὸ αὐτό, τὸ νὰ μεταφέρομε τέτοιες πλάκες καὶ ἐπιστολὰς στὴν οἰκουμένη, κατὰ πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς προηγούμενες. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὄχι τοῦ γραπτοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ νόμου τοῦ Πνεύματος». Νὰ πάλι ἄλλη διαφορὰ. Τί λοιπὸν; ἐκεῖνος δὲν ἦταν πνευματικὸς νόμος; πῶς τότε λέγει, «γνωρίζομε ὅτι ὁ νόμος εἶναι πνευματικὸς»⁴; Εἶναι βέβαια πνευματικὸς, ἀλλὰ δὲν παρεῖχε Πνεῦμα· γιατί ὁ Μωϋσῆς δὲν ἔφερε Πνεῦμα, ἀλλὰ γράμματα, ἐνῶ ἐμεῖς τύχαμε τῆς ἐμπιστοσύνης νὰ δίνομε Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ καὶ

γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς φησιν, ἀλλ' ἐκείνους αἰνιττόμενος τοὺς μεγαλοφρονοῦντας ἐπὶ τοῖς ἰουδαϊκοῖς. «Γράμμα» δὲ ἐνταῦθα τὸν νόμον φησί, τὸν κολάζοντα τοὺς πλημμελοῦντας, «πνεῦμα» δὲ τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοὺς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν νεκρωθέντας ζωοποιοῦσαν. Εἰπὼν γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πλακῶν, οὐκ ἐνδιατρίβει αὐτῇ, ἀλλὰ παραδραμῶν αὐτὴν ταύτην ἐπὶ πλεῖον ἐργάζεται, ἢ μάλιστα ἐλεῖν τὸν ἀκροατὴν ἠδύνατο, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος καὶ κούφου. Οὐτε γὰρ πόνον ἔχει, φησί, καὶ μείζονα παρέχει τὴν χάριν.

10 Εἰ γὰρ περὶ Χριστοῦ διαλεγόμενος, ἐκεῖνα μάλιστα τίθησιν, ἃ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἐστὶ μᾶλλον ἢ τῆς ἀξίας, καὶ ἀλλήλοις συνδέεται, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς διαθήκης, ἀναγκαίως τοῦτο ποιεῖ. Τί οὖν ἐστὶ τό, «γράμμα ἀποκτείνει»; Εἶπεν ὅτι ἐν πλαξὶ λιθίναις, καὶ καρδίαις σαρκίνοις, οὐδέπω δὲ μεγάλην ἐδόκει διαφορὰν λέγειν.

15 Προσέθηκε οὖν ὅτι ἐκείνη γράμματι ἢ μέλανι, αὕτη δὲ πνεύματι. Οὐτε τοῦτο πάνυ αὐτοὺς διήγειρε. Λέγει οὖν λοιπὸν ὅπερ ἰκανὸν αὐτοὺς πτερῶσαι, ὅτι τὸ μὲν ἀποκτείνει, τὸ δὲ ζωοποιεῖ.

3. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἐν τῷ νόμῳ, ὁ ἁμάρτημα ἔχων, κολάζεται, ἐνταῦθα ὁ ἁμάρτημα ἔχων, προσελθὼν βαπτίζεται, καὶ γίνεται

20 δίκαιος· δίκαιος δὲ γινόμενος ζῆ, τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγείς. Ὁ νόμος ἐὰν λάβῃ φονέα, ἀναιρεῖ, ἢ χάρις ἐὰν λάβῃ φονέα, φωτίζει καὶ ζωοποιεῖ. Καὶ τί λέγω φονέα; Ξύλα ἔλαβεν ἐν σαββάτῳ συλλέξαντα ὁ νόμος, καὶ ἐλίθασε· τοῦτό ἐστι, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει». Μυρίους ἀνδροφόνους καὶ ληστὰς λαμβάνει ἢ χάρις,

25 καὶ βαπτίζουσα ἀπαλλάττει τῶν προτέρων κακῶν· τοῦτό ἐστι, «τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ἐκεῖνος ἀπὸ ζῶντος νεκρὸν ἐργάζεται τὸν ἀλόντα, αὕτη ἀπὸ νεκροῦ ζῶντα κατασκευάζει τὸν ὑπεύθυνον.

ἐπεξηγεῖ αὐτό, λέγοντας· «γιατί τὸ γράμμα θανατώνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Αὐτὰ βέβαια δὲν τὰ λέγει ἔτσι τυχαῖα, ἀλλ' ὑπαινισσόμενος ἐκείνους πού μεγαλοφρονοῦσαν γιὰ τὰ ἰουδαϊκά. «Γράμμα» πάλι ἐδῶ ὀνομάζει τὸ νόμο, πού τιμωρεῖ ἐκείνους πού ἀμαρτάνουν, ἐνῶ «Πνεῦμα» τῆ χάρη πού δίνεται μὲ τὸ βάπτισμα καὶ ζωοποιεῖ ἐκείνους πού νεκρώθηκαν ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε τῆ διαφορὰ ἀπὸ τῆ φύση τῶν πλακῶν, δὲν σταματᾷ σ' αὐτήν, ἀλλὰ προσπερνώντας αὐτήν, ἐξετάζει περισσότερο αὐτήν, ἡ ὁποία πρὸ πάντων μποροῦσε νὰ προσελκύσει τὸν ἀκροατή, ἐπειδὴ συμφέρει καὶ εἶναι ἐλαφριά. Γιατί, λέγει, οὔτε κόπο ἔχει, καὶ παρέχει μεγαλύτερη τῆ χάρη. Ἐὰν λοιπὸν μιλώντας γιὰ τὸ Χριστό, ἐκεῖνα πρὸ πάντων λέγει, πού ἦταν πολὺ περισσότερο ἔργο τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ παρὰ τῆς δικῆς του ἀξίας καὶ συνδέει αὐτὰ μεταξὺ τους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάνει αὐτὸ μιλώντας γιὰ τῆ διαθήκη. Τί σημαίνει λοιπὸν τό, «γράμμα θανατώνει»; Εἶπε ὅτι ὁ ἕνας νόμος εἶναι γραμμένος σὲ λίθινες πλάκες καὶ ὁ ἄλλος σὲ σάρκινες καρδιές, ἀλλὰ δὲ θεωροῦσε ἀκόμα ὅτι παρουσίασε μεγάλη διαφορὰ. Πρόσθεσε λοιπὸν ὅτι ἐκείνη ἢ πλάκα ἦταν γραμμένη μὲ γράμματα καὶ μελάνη, ἐνῶ αὐτὴ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Οὔτε καὶ αὐτὸ τοὺς διέγειρε πολὺ. Λέγει λοιπὸν ἐκεῖνο πού ἦταν ἰκανὸ νὰ ἀναπτέρωσει αὐτούς, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο θανάτωνε, ἐνῶ αὐτὸ ζωοποιεῖ.

3. Τί ὁμως σημαίνει αὐτό; Στὸ νόμο, ἐκεῖνος πού ἔχει ἀμάρτημα, τιμωρεῖται, ἐνῶ ἐδῶ, ἐκεῖνος πού ἔχει ἀμάρτημα, προσέρχεται καὶ βαπτίζεται καὶ γίνεται δίκαιος, καί, ἀφοῦ γίνεαι δίκαιος, ζεῖ, ἀπαλλαχθεὶς ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ἀμαρτίας. Ὁ νόμος, ἐὰν συλλάβει φονιά, τὸν θανατώνει, ἐνῶ ἡ χάρη, ἐὰν συλλάβει φονιά, τὸν φωτίζει καὶ τὸν ζωοποιεῖ. Καὶ γιατί λέγω φονιά; Ὁ νόμος συνέλαβε ἐκεῖνον πού μάζεψε ξύλα τὸ σάββατο καὶ τὸν λιθοβόλισε⁵· αὐτὸ σημαίνει, «τὸ γράμμα θανατώνει». Ἡ χάρη δέχεται ἀμέτρητους ἀνθρωποκτόνους καὶ ληστές, καί, ἀφοῦ τοὺς βαπτίσει, τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά· αὐτὸ σημαίνει, «τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ὁ νόμος ἐκεῖνον πού θὰ συλλάβει ἀπὸ ζωντανὸ τὸν καθιστᾷ νεκρὸ, ἐνῶ ἡ χάρη καθιστᾷ τὸν ὑπεύθυνο ἀπὸ νεκρὸ

«Δεῦτε γὰρ πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι»· καὶ οὐκ εἶπε, 'κολάσω ὑμᾶς', ἀλλ', «ἀναπαύσω ὑμᾶς». Ἐν γὰρ τῷ βαπτίσματι θάπτεται τὰ ἁμαρτήματα, ἐξαλείφεται τὰ πρότερα, ζωοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὡσπερ εἰς πλάκα αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐγγράφεται πᾶσα ἡ χάρις.

Ἐννόησον τοίνυν ὁσὴ τοῦ Πνεύματος ἡ ἀξία, ὅταν αἱ πλάκες αὐτοῦ βελτίους τῶν προτέρων, ὅταν μεῖζόν τι καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐπιδεικνύηται. Καὶ γὰρ ἡ νέκρωσις αὕτη τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, ἧς καὶ ἀπαλλάττει, καὶ τοσοῦτω, ὅσω ψυχὴ σώματος
10 βελτίων· καὶ αὕτη δι' ἐκείνης συνίσταται ἡ ζωὴ, ἣν τὸ Πνεῦμα δίδωσιν· εἰ δὲ ταύτην δυνατὸν χαρίσασθαι, πολλῶ μᾶλλον τὴν ἐλάττονα· ἐκείνην μὲν γὰρ προφῆται εἰργάσαντο, ταύτην δὲ οὐκέτι. Οὐδεὶς γὰρ δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός. Οὐδὲ ἐκείνην δὲ χωρὶς Πνεύματος παρεῖχον οἱ προφῆται. Οὐ τοῦτο δὲ ἐστὶ
15 μόνον τὸ θαυμαστόν, ὅτι ζωοποιεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἑτέροις τοῦτο παρέσχε ποιεῖν. «Λάβετε» γὰρ, φησί, «Πνεῦμα ἅγιον». Διὰ τί; χωρὶς Πνεύματος γὰρ οὐκ ἐνῆν; Ἀλλὰ δεικνύς ὁ Θεός, ὅτι τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχύν, καὶ τοῦτό φησι· διὸ καὶ ἐπάγει, «ὧν ἐὰν
20 ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται, καὶ ὧν ἐὰν κρατῆτε, κεκράτηνται». Ἐπεὶ οὖν ἐζωοποίησεν ἡμᾶς, μένωμεν ζῶντες, καὶ μὴ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανίωμεν νεκρότητα· «ὁ Χριστὸς γὰρ οὐκέτι ἀποθνήσκει. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ»· καὶ οὐ βούλεται ἀεὶ χάριτι ἡμᾶς σώζεσθαι, ἐπεὶ κενοὶ πάντων ἡμεῖς ἐσόμεθα· διὸ καὶ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεσθαί τι βούλεται. Εἰσενέγκωμεν
25 τοίνυν, καὶ τὴν ψυχὴν ζῶσαν διατηρῶμεν.

Τί δὲ ἐστὶ ψυχῆς ζωὴ, ἀπὸ τοῦ σώματος μάνθανε. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τότε λέγομεν ζῆν, ὅταν βαδίζη ὑγιῆ τινα βάδισιν· ὅταν δὲ κατακέηται διαλυθέν, καὶ παρὰ τάξιν κινῆται, κἂν δοκῆ ζῆν ἢ βαδίζειν, παντὸς θανάτου χαλεπωτέρα ἢ τοιαύτη ζωὴ. Κἂν φθέγγηται

6. Ματθ. 11,28.

7. Ἰω. 20,22.

8. Ρωμ. 6,10.

ζωντανό. Διότι λέγει, «ἐλά̃τε πρὸς ἐμένα ὄλοι οἱ κουρασμένοι καὶ παραφορτωμένοι» καὶ δὲν εἶπε, 'θὰ σᾶς τιμωρήσω', ἀλλὰ «θὰ σᾶς ξεκουράσω»⁶. Γιατὶ μὲ τὸ βάπτισμα θάβονται τὰ ἁμαρτήματα, ἐξαλείφονται τὰ προηγούμενα, ζωοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ σὰν σὲ πλάκα γράφεται στὴν καρδιά αὐτοῦ ὄλη ἡ χάρη.

Σκέψου λοιπὸν πόση εἶναι ἡ ἀξία τοῦ Πνεύματος, ὅταν οἱ πλάκες αὐτοῦ εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ τὶς προηγούμενες, ὅταν κατορθώνει κάτι μεγαλύτερο καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνάσταση. Καθόσον αὐτὴ ἡ νέκρωση εἶναι φοβερότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἀπαλλάσσει, καὶ τόσο φοβερότερη, ὅσο ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸ σῶμα· καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ κατορθώνεται μὲ ἐκείνη, τὴν ὁποία δίνει τὸ Πνεῦμα· ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρίσει αὐτὴν, πολὺ περισσότερο τὴν κατώτερη· γιατί ἐκείνην τὴν πραγματοποιήσαν οἱ προφῆτες, ἐνῶ αὐτὴν ὄχι. Γιατὶ κανένας δὲ μπορεῖ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός. 'Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐκείνη τὴν παρῆχαν οἱ προφῆτες χωρὶς τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ θαυμαστό, τὸ ὅτι ζωοποιεῖ, ἀλλ' ὅτι ἔδινε τὴ δύναμη καὶ σ' ἄλλους νὰ κάμνουν αὐτό. Γιατὶ λέγει, «λάβετε Πνεῦμα ἅγιο»⁷. Γιατί; χωρὶς τὸ Πνεῦμα δὲν ἦταν δυνατόν; 'Ἀλλὰ τὸ λέγει καὶ αὐτό, γιὰ νὰ δείξει ὁ Θεός, ὅτι αὐτὸ εἶναι τῆς ἀνώτατης ἐξουσίας, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἴδια δύναμη· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «ἐκείνων πού θὰ συγχωρῆστε τὶς ἁμαρτίες, συγχωροῦνται, καὶ ἐκείνων πού δὲ θὰ συγχωρεῖτε, θὰ παραμένουν ἀσυγχώρητες»⁷. Ἐπειδὴ λοιπὸν μᾶς ζωοποίησε, ἃς μένομε ζῶντες καὶ ἃς μὴ ἐπιστρέφομε πάλι στὴν προηγούμενη νεκρότητα· «γιατὶ ὁ Χριστὸς δὲν πεθαίνει πλέον. Τὸ θάνατο πού ὑπέστη γιὰ τὴν ἁμαρτία, τὸ ὑπέστη μιὰ φορά»⁸, καὶ δὲ θέλει πάντοτε μὲ τὴ χάρη νὰ μᾶς σώζει, γιατί θὰ ἤμασταν ἐμεῖς γυμνοὶ ἀπὸ ὄλα· γι' αὐτὸ θέλει νὰ συνεισφέρεται κάτι ἀπὸ μᾶς. Ἄς συνεισφέρομε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς κι ἃς διατηροῦμε ζωντανὴ τὴν ψυχὴ.

Τί σημαίνει ὁμως ζωὴ τῆς ψυχῆς, μάθε ἀπὸ τὸ σῶμα. Καθόσον τὸ σῶμα τότε λέμε ὅτι ζεῖ, ὅταν ἀκολουθεῖ κάποιον ὑγιή δρόμο, ὅταν ὁμως παραμένει ἀδρανὲς καὶ διαλυμένο καὶ κινεῖται μὲ ἀταξία, καὶ ἂν ἀκόμα φαίνεται ὅτι ζεῖ ἢ βαδίζει, ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι

μηδὲν ὑγιᾶς, ἀλλὰ τῶν παραπλήγων ρήματα, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων βλέπη, πάλιν τῶν τετελευτηκότων ἐλεεινότερος ὁ τοιοῦτος. Οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν μηδὲν ὑγιᾶς ἔχη, κἂν δοκῆ ζῆν, τέθνηκεν· ὅταν τὸ χρυσίον μὴ βλέπη ὡς χρυσίον, ἀλλ' ὡς μέγα τι καὶ τίμιον, 5 ὅταν τὰ μέλλοντα μὴ ἐννοῆ, ἀλλὰ χαμαὶ σύρηται, ὅταν ἀνθ' ἐτέρων πράττη. Πόθεν γὰρ δῆλον ὅτι ψυχὴν ἔχομεν; οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν; Ὅταν οὖν τὰ αὐτῆς μὴ ἐνεργῆ, οὐχὶ τέθνηκεν; Οἶον, ὅταν μὴ ἐπιμελῆται ἀρετῆς, ἀλλὰ ἀρπάξη καὶ παρανομῆ, πόθεν δύναμαι εἰπεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις; Ὅτι βαδίζεις; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀλόγων.

10 Ἀλλ' ὅτι ἐσθίεις καὶ πίνεις; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῶν θηρίων. Ἀλλ' ὅτι ὀρθὸς ἕστηκας ἐπὶ δύο ποσὶ; Τοῦτό μοι μᾶλλον δείκνυσιν, ὅτι θηρίον εἶ ἀνθρωπόμορφον. Ὅταν μὲν γὰρ τὰ ἄλλα ἔχῃς ἐκείνου, τὴν δὲ διανάστασιν μηκέτι, μᾶλλον με ταραττεῖς καὶ ἐκδειματοῖς, καὶ μᾶλλον τέρας εἶναι νομίζω τὸ φαινόμενον.

15 Καὶ γὰρ εἰ θηρίον εἶδον ἀνθρωπίνῃ φθεγγόμενον τῇ φωνῇ, οὐκ ἂν δι' αὐτὸ τοῦτο ἔφην ἄνθρωπον εἶναι, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο θηρίον θηρίου τερατωδέστερον. Πόθεν οὖν δυνήσομαι μαθεῖν, ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου, ὅταν λακτίξης ὡς οἱ ὄνοι, ὅταν μνησικακῆς ὡς αἱ κάμηλοι, ὅταν δάκνης ὡς αἱ ἄρκτοι, ὅταν ἀρ- 20 πάξης ὡς οἱ λύκοι, ὅταν κλέπτῃς ὡς αἱ ἀλώπεκες, ὅταν δολερὸς ᾖ ὡς οἱ ὄφεις, ὅταν ἀναισχυντῆς ὡς ὁ κύων; πόθεν δυνήσομαι μαθεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου; Βούλεσθε δεῖξω νεκρὰν ψυχὴν καὶ ζῶσαν; Ἀγωμεν τὸν λόγον πάλιν ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους ἄνδρας ἐκείνους, καί, εἰ δοκεῖ, τὸν πλούσιον εἰς μέσον καταθώμεθα τὸν ἐπὶ 25 τοῦ Λαζάρου, καὶ εἰσόμεθα τί ποτέ ἐστι ψυχῆς νέκρωσις. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος νεκρὰν εἶχε ψυχὴν, καὶ δῆλον ἀφ' ὧν ἐποίει· τῶν μὲν γὰρ ψυχῆς ἔργων οὐδὲν ἐπραττεν, ἥσθιε δὲ καὶ ἔπινε καὶ ἐτρώφα μόνον.

χειρότερη ἀπὸ κάθε θάνατο. Καὶ ἂν ὁμιλεῖ χωρὶς νὰ λέγει τίποτε τὸ ὑγιές, ἀλλὰ λέγει λόγια τῶν παραφρόνων, καὶ βλέπει ἄλλα ἀντὶ ἄλλων, πάλι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι πιὸ ἐλεεινὸς ἀπὸ τοὺς πεθαμένους. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὑγιές, καὶ ἂν ἀκόμα φαίνεται ὅτι ζεῖ, ἔχει πεθάνει· ὅταν δὲ βλέπει τὸ χρυσὸ σὰν χρυσό, ἀλλὰ σὰν κάτι τὸ τίμιον, ὅταν δὲ σκέπτεται τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ σύρεται κάτω στὴ γῆ, ὅταν κάμνει ἄλλα ἀντὶ ἄλλων. Γιατὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχομε ψυχὴ; δὲν εἶναι ἀπὸ τίς ἐνέργειες; Ὅταν λοιπὸν δὲν πράττει τὰ δικά της, δὲν ἔχει πεθάνει; Ὅπως, ὅταν δὲ φροντίζει γιὰ τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ ἀρπάζει καὶ παρανομεῖ, ἀπὸ ποῦ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἔχεις ψυχὴ; Ἀπὸ τὸ ὅτι βαδίζεις; Ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα. Ἀπὸ τὸ ὅτι τρῶς καὶ πίνεις; Ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ τὰ θηρία. Μήπως ἀπὸ τὸ ὅτι στέκεσαι ὀρθίος στὰ δυὸ πόδια; Αὐτὸ πολὺ περισσότερο μοῦ δείχνει, ὅτι εἶσαι θηρίον ἄνθρωπόμορφο. Γιατί, ὅταν ἔχεις ὅλα τὰ ἄλλα ἐκείνου, ὄχι ὁμῶς καὶ τὴν διάστασιν, πολὺ περισσότερο μὲ βάζεις σὲ ἀνησυχία καὶ μὲ κατατρομάζεις, καὶ νομίζω πολὺ περισσότερο ὅτι εἶναι τέρας τὸ φαινόμενο.

Πραγματικά, ἐὰν ἔβλεπα θηρίον νὰ ὁμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινη φωνή, δὲν θὰ μπορούσα νὰ πῶ γι' αὐτὸ τὸ πράγμα ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι θηρίον πιὸ τερατῶδες ἀπὸ τὸ θηρίον. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ μπορέσω νὰ μάθω, ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου, ὅταν κλωτσᾷς ὅπως οἱ ὄνοι, ὅταν μνησικακεῖς ὅπως οἱ καμηῆλες, ὅταν δαγκώνεις ὅπως οἱ ἀρκουῦδες, ὅταν ἀρπάζεις ὅπως οἱ λύκοι, ὅταν κλέβεις ὅπως οἱ ἀλεπούδες, ὅταν εἶσαι ὕπουλος ὅπως τὰ φίδια, ὅταν εἶσαι ἀδιάντροπος ὅπως ὁ σκύλος, ἀπὸ ποῦ θὰ μπορέσω νὰ μάθω ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου; Θέλετε νὰ δείξω ὅτι εἶναι νεκρὴ ἡ ψυχὴ καὶ ὅταν ζεῖ; Ἄς μεταφέρομε τὸ λόγο πάλι στοὺς ἀρχαίους ἐκείνους ἄνδρες, καί, ἐὰν νομίζετε, ἕως μιλήσομε γιὰ τὸν πλούσιον ἐκεῖνον ποῦ ἔχει σχέση μὲ τὸ Λάζαρον, καὶ θὰ γνωρίσομε τί τέλος πάντων εἶναι νέκρωσις τῆς ψυχῆς. Καθόσον ἐκεῖνος εἶχε νεκρὴ ψυχὴ, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔκαμνε· γιατί ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς δὲν ἔκαμνε κανένα, ἀλλ' ἔτρωγε καὶ ἔπινε καὶ ἐπιδιδόταν μόνον στίς ἀπολαύσεις⁹.

4. Τοιοῦτοί εἰσι καὶ νῦν οἱ ἀνελεήμονες καὶ ὠμοί· νεκρὰν γὰρ ἔχουσι καὶ οὗτοι ψυχὴν, ὡσπερ ἐκεῖνος. Τὸ γὰρ θερμὸν αὐτῆς ἅπαν τὸ ἀπὸ τῆς φιλίας τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀνήλωται, καὶ ἔστιν ἀψύχου σώματος νεκροτέρα. Ὁ δὲ πένης οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ
5 ἄκρῳ τῆς φιλοσοφίας ἐστὼς διέλαμπε· καὶ λιμῶ παλαίων διηνεκεῖ, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορῶν τροφῆς, οὐδὲ οὕτως εἶπέ τι βλάσφημον εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔφερεν ἅπαντα γενναίως. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ψυχῆς ἔργον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐτονίας καὶ τῆς ὑγείας τεκμήριον μέγιστον. Ὅταν δὲ ταῦτα μὴ ᾗ, δῆλον ὅτι παρὰ τὸ νενεκρῶ-
10 σθαι ἀπόλωλεν. Ἡ οὐ νεκρὰν ἐκείνην εἶναι φήσομεν, εἶπέ μοι, ἣ ἔπεισι μὲν ὁ διάβολος πλήττων, κεντῶν, δάκνων, λακτίζων, αἰσθάνεται δὲ ἐκείνη οὐδενὸς τούτων, ἀλλὰ κεῖται νενεκρωμένη, καὶ τῆς περιουσίας αὐτῆς ἀφαιρουμένης οὐκ ἀλγεῖ, ἀλλ' ἐφάλλεται μὲν ἐκεῖνος, μένει δὲ αὐτὴ ἀκίνητος, ὡσπερ σῶμα ψυχῆς ἀπελθούσης,
15 οὐδὲ αἰσθανομένη; Ὅταν γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος μὴ παρῆ μετὰ ἀκριβείας, τοιαύτην αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, καὶ νεκρῶν ἀθλιωτέραν. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἰχῶρα διαλύεται καὶ τέφραν καὶ κόνιν ἢ ψυχὴ, καθάπερ τὸ σῶμα, ἀλλ' εἰς τὰ τούτων δυσωδέστερα, εἰς μέθην καὶ θυμὸν καὶ πλεονεξίαν, εἰς ἀτόπους ἔρωτας καὶ ἀκαίρους ἐπιθυμίας.
20 Εἰ δὲ βούλη αὐτῆς ἀκριβέστερον ἰδεῖν τὸ δυσῶδες, δός μοι ψυχὴν καθαρὰν, καὶ τότε ὄψει σαφῶς πῶς ἐστὶ δυσώδης ἢ αἰσχρὰ αὐτὴ καὶ ἀκάθαρτος. Νῦν μὲν γὰρ οὐ δυνήσῃ συνιδεῖν· ἕως γὰρ ἂν ὤμεν ἐν συνηθείᾳ δυσωδίας, οὐκ αἰσθανόμεθα, ὅταν δὲ πνευματικοῖς τρεφώμεθα ρήμασι, τότε εἰσόμεθα ἐκεῖνο τὸ κακόν· καίτοι πολλοῖς
25 ἀδιάφορον τοῦτο εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐδέπω λέγω περὶ γεέννης, ἀλλ', εἰ βούλεσθε, τὰ παρόντα ἐξετάσωμεν, καὶ μὴ τὸν αἰσχρὰ πράττοντα, ἀλλὰ τὸν αἰσχρὰ φθεγγόμενον, πῶς ἐστὶ καταγέλαστος, πῶς ἑαυτὸν καθυβρίζει πρῶτον· καθάπερ τις βόρβορον τινα ἀπὸ τοῦ

4. Τέτοιοι εἶναι καὶ τώρα οἱ ἄσπλαχνοὶ καὶ σκληροὶ· καθόσον καὶ αὐτοὶ ἔχουν νεκρὴ ψυχὴ, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος. Γιατὶ ἡ ὄλη θερμότητά της γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καταστρέφεται καὶ εἶναι νεκρότερη ἀπὸ τὸ ἄψυχο σῶμα. Ὁ φτωχὸς ὅμως δὲν εἶναι τέτοιος, ἀλλὰ βρισκόμενος σ' αὐτὸ τὸ ἄκρο τῆς ἀρετῆς, ἔλαμπε ἀπὸ τὴ λαμπρότητα· καὶ ἐνῶ πάλευε μὲ συνεχὴ πείνα καὶ δὲν ἀπολάμβανε οὔτε τὴν ἀναγκαῖα τροφή, οὔτε καὶ ἔτσι εἶπε κάτι τὸ βλάσφημο στὸ Θεό, ἀλλ' ὑπέμεινε ὅλα γενναῖα. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μικρὸ ἔργο τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εἶναι καὶ μέγιστη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑγείας της. Ὅταν δὲν ὑπάρχουν αὐτά, εἶναι φανερὸ ὅτι χάθηκε ἀπὸ τὴ νεκρότητα. Ἡ, πές μου, δὲ θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι νεκρὴ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἐπάνω στὴν ὁποία ὁρμᾶ βέβαια ὁ διάβολος πλήττοντάς την, κεντώντας την, δαγκώνοντάς την, καὶ λακτίζοντάς την, ὅμως ἐκείνη δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ βρίσκεται κάτω νεκρὴ, καί, ἐνῶ τῆς ἀφαιρεῖται ἡ περιουσία της, δὲν πονάει, ἀλλὰ ὁρμᾶ βέβαια ἐκεῖνος ἐπάνω της, αὐτὴ ὅμως μένει ἀκίνητη, ὅπως ἀκριβῶς ἓνα σῶμα πού ἔφυγε ἀπ' αὐτὸ ἡ ψυχὴ, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τίποτε; Γιατὶ, ὅταν δὲν ὑπάρχει μὲ μεγάλη προσοχὴ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, τότε αὐτὴ κατ' ἀνάγκη εἶναι τέτοια καὶ πιὸ ἄθλια ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Γιατὶ ἡ ψυχὴ δὲ διαλύεται σὲ σάπια καὶ στάχτη καὶ σκόνη, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνα πού εἶναι πιὸ βρωμερὰ ἀπὸ αὐτά, στὴ μέθη, τὸ θυμὸ καὶ τὴν πλεονεξία, στοὺς παράλογους ἔρωτες καὶ τὶς ἄκαιρες ἐπιθυμίες. Ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς μὲ πιὸ μεγάλη ἀκρίβεια τὴ δυσωδία αὐτῆς, δός μου μία ψυχὴ καθαρὴ, καὶ τότε θὰ δεῖς καθαρὰ πῶς εἶναι γεμάτη δυσωδία ἢ αἰσchrὴ αὐτὴ καὶ ἀκάθαρτη. Καθόσον τώρα δὲ θὰ μπορέσεις νὰ τὴ δεῖς· γιατί ὅσο βρισκόμαστε μέσα στὴ συνηθισμένη δυσωδία, δὲν τὴν αἰσθανόμαστε, ὅταν ὅμως τρεφόμαστε μὲ τὰ πνευματικὰ λόγια, τότε θὰ γνωρίσομε ἐκεῖνο τὸ κακό· ἂν καὶ βέβαια γιὰ τοὺς πολλοὺς αὐτὸ θεωρεῖται ἀδιάφορο. Καὶ δὲν ὁμιλῶ ἀκόμα γιὰ τὴ γέεννα, ἀλλά, ἂν θέλετε, ἄς ἐξετάσομε τὰ παρόντα, καὶ ὄχι ἐκεῖνον πού πράττει αἰσchrά, ἀλλ' ἐκεῖνον πού λέγει αἰσchrά, πῶς εἶναι ἄξιος γιὰ γέλια, πῶς προσβάλλει πρῶτα τὸν ἑαυτό του· ὅπως ἀκριβῶς κάποιος πού ἀφήνει νὰ βγεῖ βόρβορος ἀπὸ τὸ

στόματος ἀφιεῖς, οὕτως ἑαυτὸν μολύνει. Εἰ γὰρ τὸ ρεῖθρον οὕτως ἀκάθαρτον, ἐννόησον οἷα ἡ πηγὴ τοῦ βορβόρου τούτου· «ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ». Ἐγὼ δὲ οὐ διὰ τοῦτο πενθῶ μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ εἶναι δοκεῖ τῶν ἀτόπων τοῦτο 5 παρά τισιν. Ἐντεῦθεν ἅπαντα αὖξεται τὰ κακά, ὅταν καὶ ἀμαρτάνωμεν, καὶ μηδὲ πλημμελεῖν νομίζωμεν.

Βούλει οὖν μαθεῖν ὅσον κακὸν τὸ αἰσχρὰ φθέγγεσθαι; Ἐννόησον τοὺς ἀκούοντας, πῶς ἐρυθριῶσιν ἐν τῇ ἀσχημοσύνῃ τῇ σῆ. Τί γὰρ εὐτελέστερον ἀνδρὸς αἰσχρολόγου; τί ἀτιμότερον; Εἰς γὰρ 10 τὴν τῶν μίμων ὠθοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ τοιοῦτοι τάξιν, καὶ εἰς τὴν τῶν πεπορνευμένων γυναικῶν· μᾶλλον δέ, ἐκεῖναι ἐρυθριῶσι μᾶλλον, ἢ ὑμεῖς. Πῶς δύνασαι διδάξαι γυναῖκα σωφρονεῖν, παιδεύων αὐτὴν εἰς ἀσέλγειαν διὰ τούτων ἐκβαίνειν τῶν ρημάτων; Βέλτιον σηπεδόνα ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφιέναι, ἢ ρῆμα αἰσχρὸν. Νῦν δέ, ἂν μὲ ὄζη 15 τὸ στόμα, οὐδὲ τῶν κοινῶν μετέχεις σιτίων, τοσαύτης δὲ δυσωδίας οδοῦς ἐν τῇ ψυχῇ, μυστηρίων τολμᾶς κοινωνεῖν, εἰπέ μοι; Καὶ εἰ μὲν σκεῦος ἀκάθαρτόν τις λαβὼν, ἐπὶ τῆς τραπέζης κατέθετο τῆς σῆς, ξύλοις αὐτὸν ἂν παίων ἤλασας, τὸν δὲ Θεὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς αὐτοῦ (τράπεζα γὰρ αὐτοῦ, τὸ στόμα τὸ ἡμέτερον εὐχαριστίας 20 πληρούμενον), σκεύους ἀκαθάρτου παντὸς ῥήματα βδελυρότερα προφέρων, οὐκ οἶει παροξύνειν, εἰπέ μοι; καὶ πῶς ἔνι τοῦτο; Οὐδὲν γὰρ οὕτω παροργίζεις τὸν ἅγιον καὶ τὸν καθαρὸν, ὡς τὰ ῥήματα ταῦτα· οὐδὲν οὕτως ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους ποιεῖ, ὡς τὸ λέγειν τοιαῦτα καὶ ἀκούειν· οὐδὲν οὕτως ἐκλύει τὰ νεῦρα τῆς σωφροσύνης, ὡς ἡ διὰ τούτων ἀναπτομένη φλόξ. Μύρον ἐνέθετό σου τῷ 25 στόματι ὁ Θεός, σὺ δὲ νεκροῦ δυσωδέστερα ἀποτίθεσαι ῥήματα, καὶ αὐτὴν ἀναιρεῖς τὴν ψυχὴν, καὶ ἀκίνητον ποιεῖς. Καὶ γὰρ ὅταν ὑβρίζης, οὐκ ἔστι τοῦτο ψυχῆς φωνή, ἀλλὰ θυμοῦ· ὅταν αἰσχρὰ λέγῃς, οὐκ ἐκεῖνη ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἡ ἀκολασία· ὅταν κακηγορῇς, ἢ

στόμα του, ἔτσι αὐτὸς μολύνει τὸν ἑαυτό του. Ἐὰν λοιπὸν τὸ αὐλάκι εἶναι τόσο ἀκάθαρτο, σκέψου τί λογῆς εἶναι ἡ πηγὴ αὐτοῦ τοῦ βούρκου· «γιατὶ τὸ στόμα ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς καρδιάς»¹⁰. Ἐγὼ ὅμως δὲν πενθῶ μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ δὲ θεωρεῖται ἀπὸ μερικοὺς ὅτι εἶναι ἀπὸ τὰ παράλογα. Ἀπὸ ἐδῶ αὐξάνονται ὅλα τὰ κακά, ὅταν καὶ ἀμαρτάνομε, καὶ νομίζομε ὅτι δὲν κάμνομε κανένα πλημμέλημα.

Θέλεις λοιπὸν νὰ μάθεις πόσο κακὸ εἶναι τὸ νὰ λὲς αἰσχρὰ λόγια; Σκέψου ἐκείνους πὺ σὲ ἀκοῦν, πῶς κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπὴ ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου ἀδιαντροπιᾶς. Πραγματικὰ τί ὑπάρχει εὐτελέστερο ἀπὸ ἄνθρωπο αἰσχρόλογο; τί ἀτιμότερο; Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ σπρώχνουν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὴ θέση τῶν μίμων καὶ τῶν γυναικῶν πὺ πορνεύουν· ἢ καλύτερα, ἐκεῖνες κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπὴ περισσότερο, παρὰ σεῖς. Πῶς μπορεῖς νὰ διδάξεις τὴ γυναῖκα νὰ σωφρονεῖ, διδάσκοντας αὐτὴν μὲ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ διαπράττει τὴν ἀσέλγεια; Εἶναι προτιμότερο ν' ἀφήσεις νὰ βγεῖ βρωμιὰ μέσα ἀπὸ τὸ στόμα σου, παρὰ λόγος αἰσχρὸς. Τώρα βέβαια, ἐὰν μυρίζει τὸ στόμα κάποιου, δὲν παίρνεις μέρος οὔτε σὲ κοινὸ φαγητό, ἐνῶ ὑπάρχει ὅμως τόση δυσωδία μέσα στὴν ψυχὴ σου, τολμᾶς, πὲς μου, νὰ συμμετέχεις στὰ μυστήρια; Καί, ἐὰν κάποιος, παίρνοντας ἓνα σκεῦος ἀκάθαρτο, τὸ τοποθετοῦσε ἐπάνω στὸ τραπέζι σου, θὰ τὸν ἐδιωχνες χτυπώντας τον μὲ τὰ ξύλα, τὸν Θεὸ ὅμως, προφέροντας ἐπάνω στὴν τράπεζά του (γιατὶ τράπεζα αὐτοῦ εἶναι τὸ δικό μας στόμα ὅταν εἶναι γεμάτο ἀπὸ εὐχαριστία) λόγια πιὸ βρωμερὰ ἀπὸ κάθε σκεῦος ἀκάθαρτο, πὲς μου, νομίζεις ὅτι δὲν τὸν ἐξοργίζεις; καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτό; Γιατὶ τίποτε δὲν ἐξοργίζει τόσο τὸν ἅγιο καὶ καθαρὸ, ὅσο τὰ λόγια αὐτά· τίποτε δὲν μᾶς κάμνει τόσο θρασεῖς καὶ ἀδιάντροπους, ὅσο τὸ νὰ λέμε τέτοια καὶ ν' ἀκοῦμε· τίποτε δὲν παραλύει τόσο τὰ νεῦρα τῆς σωφροσύνης, ὅσο ἡ φλόγα πὺ ἀνάβεται μὲ αὐτά. Ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα στὸ στόμα σου μύρο, σὺ ὅμως τοποθετεῖς μέσα σ' αὐτὸ λόγια πιὸ βρωμερὰ καὶ ἀπὸ νεκρὸ, καὶ καταστρέφεις τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ, καθιστώντας τὴν ἀκίνητη. Γιατὶ, ὅταν βρίζεις, δὲν εἶναι αὐτὸ φωνὴ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ θυμοῦ· ὅταν λὲς αἰσχρὰ λόγια, δὲ μίλησε ἐκείνη, ἀλλ' ἡ ἀκολασία· ὅταν κακολογεῖς, ὁμιλεῖ ὁ φθόνος, ὅταν ἐπιβου-

βασκανία· όταν ἐπιβουλεύης, ἢ πλεονεξία. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἐκείνης, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτῆς καὶ τῶν νοσημάτων.

Ὡσπερ οὖν τὸ φθείρεσθαι οὐχ ἀπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἐν τῷ σώματι, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα, 5 τῶν προσγινομένων αὐτῇ παθῶν. Εἰ γὰρ βούλει ψυχῆς ἀκοῦσαι φωνῆς ζώσης, ἄκουσον Παύλου λέγοντος· «ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»· καί, «ἔστι πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια»· καί, «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ». Ἄκουσον Πέτρου λέγοντος, «ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει 10 μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι». Ἄκουσον τοῦ Ἰὼβ εὐχαριστοῦντος καὶ λέγοντος, «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο». Ταῦτα ψυχῆς ζώσης τὰ ρήματα, ταῦτα ἐνεργούσης τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. Οὕτω καὶ Ἰακώβ ἔλεγεν· «ἐὰν δῶ μοι Κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι»· οὕτω καὶ Ἰωσήφ, «πῶς ποιήσω τὸ ρῆμα 15 τὸ πονηρὸν τοῦτο, καὶ ἀμαρτήσομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;». Ἄλλ' οὐχ ἡ βάρβαρος ἐκείνη, ἀλλ' ὡσπερ μεθύουσα καὶ παραπαίουσα, οὕτως ἐφθέγγετο λέγουσα, «κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ».

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ζηλώσωμεν τὴν ζῶσαν ψυχὴν, φύγωμεν τὴν νενεκρωμένην, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν ζωῆς, ἧς γέ- 20 νοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

λεύεσαι, ἢ πλεονεξία. Γιατί αὐτὰ δὲν εἶναι λόγια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν παθῶν καὶ τῶν νοσημάτων αὐτῆς.

“Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἡ φθορὰ δὲν εἶναι ἀπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πάθους ποὺ ὑπάρχει στὸ σῶμα, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὰ ὀφείλονται στὰ πάθη ποὺ δημιουργοῦνται σ’ αὐτήν. Γιατί, ἐὰν θέλεις ν’ ἀκούσεις ζῶσα φωνὴ ψυχῆς, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ἔχοντας τροφές καὶ σκεπάσματα, ἃς ἀρκεσθοῦμε σ’ αὐτά»¹¹. καί, «ἢ εὐσέβεια εἶναι πηγὴ μεγάλου κέρδους»¹². καί, «γιὰ μένα ὁ κόσμος εἶναι σταυρωμένος καὶ ἐγὼ γιὰ τὸν κόσμο»¹³. Ἦκουσε τὸν Πέτρο ποὺ λέγει, «ἀσήμε καὶ χρυσάφι δὲν ἔχω, ἀλλ’ ἐκεῖνο ποὺ ἔχω σοῦ τὸ δίνω»¹⁴. Ἦκουσε τὸν Ἰώβ ποὺ εὐχαριστεῖ τὸν Κύριο καὶ λέγει, «ὁ Κύριος μοῦ τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος μοῦ τὰ ἀφαίρεσε»¹⁵. Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι λόγια ψυχῆς ζώσας, αὐτὰ εἶναι λόγια ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἐνέργεια αὐτῆς. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰακώβ ἔλεγε· «ἐὰν μοῦ δώσει ὁ Κύριος ἄρτο νὰ φάγω καὶ ροῦχο νὰ ντυθῶ»¹⁶. ἔτσι καὶ ὁ Ἰωσήφ λέγει· «πῶς νὰ ἐκτελέσω αὐτὸν τὸν κακὸ λόγο καὶ ν’ ἀμαρτήσω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;»¹⁷. Ὅμως δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι ἡ βάρβαρη ἐκείνη, ἀλλὰ σὰ μεθυσμένη καὶ παραφρονοῦσα, ἔτσι μιλοῦσε καὶ ἔλεγε, «κοιμήσου μαζί μου»¹⁸.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἃς γίνουμε μιμητὲς τῆς ζώσας ψυχῆς, ἃς ἀποφύγομε τὴ νεκρωμένη ψυχὴ, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὴ μέλλουσα ζωὴ, τῆς ὁποίας εὐχομαι ὅλοι μας νὰ γίνουμε μέτοχοι, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἐξῆς...

11. Α΄ Τιμ. 6,14.

12. Α΄ Τιμ. 6,6.

13. Γαλ. 6,14.

14. Πράξ. 3,6.

15. Ἰώβ 1,21.

16. Γεν. 28,20.

17. Γεν. 39,9.

18. Γεν. 39,7.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Β' Κορ. 3,7-18)

5 «Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυ-
πωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθε
ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέ-
ως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργου-
μένην, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος
ἔσται ἐν δόξῃ;».

1. Εἶπεν, ὅτι λίθιναι αἱ πλακες αἱ Μωϋσέως, ὡς ὅτι γράμματα
εἶχον, καὶ ὅτι σάρκιναι αὗται, αἱ καρδίαι τῶν ἀποστόλων, καὶ
Πνεύματι ἦσαν ἐγγεγραμμένοι, καὶ ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει,
10 τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ· ἐλείπετο λοιπὸν τῇ συγκρίσει ταύτη προσ-
θεῖναι καὶ ἕτερον οὐ μικρόν, τὸ τῆς δόξης Μωϋσέως, ὅπερ ἐνταῦ-
θα οὐδεὶς εἶδεν ἐπὶ τῆς Καινῆς τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς. Διὸ
καὶ μέγα ἐδόκει εἶναι, ἐπειδὴ αἰσθητὴ ἦν δόξα· ὀφθαλμοῖς γὰρ ἐω-
ρᾶτο σώματος, εἰ καὶ ἀπρόσιτος ἦν, ἡ δὲ τῆς Καινῆς νοητή. Οὐ γὰρ
15 σαφὴς τοῖς ἀσθενεστέροις τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς ἢ κατάληψις,
ἀλλ' ἐκείνη μᾶλλον αὐτοὺς ἤρε, καὶ ἐπέστρεφε πρὸς ἑαυτήν. Ἐπεὶ
οὖν εἰς ταύτην ἐνέπεσε τὴν σύγκρισιν, καὶ σπουδάζει δεῖξαι τὴν
ὑπεροχὴν, σφόδρα δὲ δύσκολον ἦν διὰ τὸ παχὺ τῶν ἀκροατῶν, ὅρα
τί ποιεῖ, καὶ πῶς αὐτὸ μεθοδεύει, πρῶτον ἀπὸ λογισμῶν τὴν δια-
20 φορὰν εἰσάγων, καὶ πλέκων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημέ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Β' Κορ. 3, 7-18)

«Ἐάν ὅμως ἐκεῖνο ποὺ συντελεῖ στὸ θάνατο, δηλαδή ὁ γραπτὸς νόμος, ὁ χαραγμένος ἐπάνω σὲ πέτρες, δόθηκε μὲ τρόπο λαμπρό, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰσραηλίτες νὰ ὑψώσουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου του ποὺ ἦταν προσωρινή, πῶς δὲ θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἡ λαμπρότητα τοῦ ἔργου τοῦ Πνεύματος;».

1. Εἶπε, ὅτι ἦταν πέτρινες οἱ πλάκες τοῦ Μωϋσῆ καὶ ὅτι εἶχαν γράμματα χαραγμένα, καὶ ὅτι εἶναι σάρκινες αὐτές, οἱ καρδιές τῶν ἀποστόλων, καὶ ἦταν γραμμένες ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀκόμα ὅτι τὸ γράμμα θανατώνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ· ὑπολειπόταν λοιπὸν στὴ σύγκριση αὐτὴ νὰ προστεθεῖ καὶ κάτι ἄλλο ὄχι μικρό, ἡ λαμπρότητα τῆς δόξας τοῦ Μωϋσῆ, πράγμα ποὺ ἐδῶ, στὴν περίπτωση τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν τὸ εἶδε κανένας μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος. Γι' αὐτὸ καὶ φαινόταν ὅτι εἶναι μεγάλο, ἐπειδὴ ἦταν αἰσθητὴ ἡ δόξα· γιατί βλεπόταν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, ἂν καὶ ἦταν ἀπρόσιτη, ἐνῶ τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι νοητὴ. Γιατί δὲν ἦταν σαφὴς ἡ κατανόηση τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς στοὺς πνευματικὰ ἀσθενέστερους, ἀλλ' ἐκείνη πολὺ περισσότερο ἐξύψωνε αὐτοὺς, καὶ ἐπέστρεφε στὸν ἑαυτὸ της. Ἐπειδὴ λοιπὸν περιέπεσε σ' αὐτὴ τὴ σύγκριση καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξει τὴν ὑπεροχὴ, ἦταν ὅμως πάρα πολὺ δύσκολο ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν, πρόσεχε τί κάμνει, καὶ πῶς μεθοδεύει αὐτό, παρουσιάζοντας πρῶτα τὴ διαφορὰ ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς, καὶ πλέκοντας ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν πρὸ μπροστά. Γιατί, ἐὰν ἐκείνη ἡ διακο-

νων. Εἰ γὰρ ἐκείνη μὲν θανάτου, αὕτη δὲ ζωῆς ἢ διακονία, ἀναμφίβολον ὅτι καὶ ἡ δόξα αὕτη μείζων ἐκείνης, φησὶν.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν αὐτὴν δεῖξαι τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς σωματικοῖς, τῷ συλλογισμῷ παρέστησεν αὐτῆς τὸ ὑπερέχον, λέγων· «εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;». Διακονίαν δὲ θανάτου τὸν νόμον λέγει. Καὶ σκόπει πῶς καὶ ἐν τῇ συγκρίσει πολλὴν ποιεῖται τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε μηδεμίαν δοῦναι τοῖς αἵρετικοῖς λαβὴν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὁ ποιητικὸς τοῦ θανάτου', ἀλλ', «ἡ διακονία τοῦ θανάτου»· διακονεῖ γὰρ εἰς θάνατον, οὐκ ἔτικτε θάνατον. Ἡ γὰρ τοῦ θανάτου ποιητικὴ, ἡ ἁμαρτία ἦν, οὗτος δὲ τὴν κόλασιν ἐπῆγε, καὶ τῆς ἁμαρτίας δεικτικὸς ἦν, οὐ ποιητικὸς· ἀπεκάλυπτε γὰρ σαφέστερον τὸ κακὸν καὶ ἐκόλαζεν, οὐκ ὤθει εἰς τὸ κακόν· καὶ διηκόνει, οὐ πρὸς τὸ γενέσθαι ἁμαρτίαν ἢ θάνατον, ἀλλὰ πρὸς τὸ δοῦναι δίκην τὸν ἁμαρτόντα· ὥστε καὶ ἀναιρετικὸς ἦν ταύτῃ τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ γὰρ οὕτω φοβερὰν αὐτὴν δεικνύς, εὐδὴλον ὅτι καὶ φευκτὴν ποιεῖ. Ὡσπερ οὖν τὸ ξίφος μεταχειρίζων καὶ τὸν κατάδικον ἀποτέμνων, διακονεῖ τῷ δικαστῇ ἀποφαινομένῳ, καὶ οὐκ αὐτός 20 ἔστιν ὁ ἀναιρῶν, καίτοι γε αὐτὸς ἀποτέμνων, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀποφαινόμενος καὶ καταδικάζων, ἀλλ' ἡ τοῦ κολαζομένου πονηρία, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα οὐκ αὐτὸς ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία· αὕτη καὶ ἀνήρει καὶ κατεδίκαζε· τιμωρούμενος δὲ οὗτος, ἐκείνης ὑπετέμενετο τὴν ἰσχύν, τῷ φόβῳ τῆς τιμωρίας ἀναστέλλων αὐτὴν. Οὐκ ἠρκέσθη δὲ 25 τούτῳ μόνῳ εἰς τὴν παράστασιν τῆς ὑπεροχῆς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προστίθησι, λέγων, «ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις». Ὅρα πῶς πάλιν ὑποτέμενεται τὸ φρόνημα τὸ ἰουδαϊκόν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἦν ἢ γράμματα ὁ νόμος· οὐ βοήθειά τις ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἐκπηδῶσα καὶ ἐμπνέουσα τοῖς ἀγωνιζομένοις, καθάπερ ἐπὶ τοῦ

νία ὀδηγοῦσε στὸ θάνατο, ἐνῶ αὐτὴ στὴ ζωὴ, εἶναι χωρὶς καμιά ἀμφιβολία, λέγει, ὅτι καὶ ἡ δόξα αὐτὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη.

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μποροῦσε νὰ δείξει αὐτὴν στοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς, παρουσίασε τὴν ὑπεροχὴ αὐτῆς μὲ συλλογισμό, λέγοντας: «ἐὰν ἐκεῖνο ποὺ προξενεῖ θάνατο, δόθηκε μὲ τρόπο λαμπρό, πῶς δὲ θὰ ἔχει μεγαλύτερη λαμπρότητα τὸ ἔργο τοῦ Πνεύματος;». Διακονία θανάτου ὀνομάζει τὸ νόμο. Καὶ πρόσεχε πῶς καὶ κατὰ τὴ σύγκριση παρουσιάζει μεγάλη τὴν ἀσφάλεια, ὥστε νὰ μὴ δώσει καμιά ἀφορμὴ στοὺς αἵρετικούς γιὰ κατηγορία. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'αὐτὸς ποὺ προξενεῖ τὸ θάνατο', ἀλλ' , «ἡ διακονία τοῦ θανάτου»· γιατί ὑπηρετεῖ στὸ θάνατο, δὲ γεννοῦσε θάνατο. Καθόσον ἐκείνη ποὺ προξενοῦσε τὸ θάνατο ἦταν ἡ ἁμαρτία, ἐνῶ αὐτὸς ἐπέβαλε τὴν τιμωρία καὶ ἔδειχνε τὴν ἁμαρτία, δὲν προξενοῦσε ὅμως αὐτὴν· γιατί φανέρωνε σαφέστερα τὸ κακὸ καὶ τὸ τιμωροῦσε, δὲν ὠθοῦσε ὅμως στὸ κακὸ· καὶ ὑπηρετοῦσε ὄχι στὸ νὰ διαπραχθεῖ ἁμαρτία ἢ νὰ προξενηθεῖ θάνατος, ἀλλὰ στὸ νὰ τιμωρήσει ἐκεῖνον ποὺ ἁμάρτανε· ὥστε μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ ἐμπόδιζε τὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας.

Πραγματικὰ ἐκεῖνος ποὺ δείχνει αὐτὴν τόσο φοβερή, εἶναι φανερό ὅτι συντελεῖ καὶ στὴν ἀποφυγὴ αὐτῆς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ χρησιμοποιοῖ τὸ ξίφος καὶ θανατώνει τὸν κατὰδικο, ὑπηρετεῖ τὸ δικαστὴ ποὺ βγάζει τὴν ἀπόφαση, καὶ δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ θανατώνει, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς τὸν θανατώνει, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκεῖνος ποὺ βγάζει τὴν ἀπόφαση καὶ τὸν καταδικάζει, ἀλλ' ἡ κακία τοῦ τιμωρουμένου, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ δὲ θανατώνει αὐτός, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία· αὐτὴ καὶ θανατώνει καὶ καταδίκασε· τιμωρούμενος ὅμως αὐτός, ἀπέκοπτε τὴ δύναμη ἐκείνης, περιορίζοντας αὐτὴν μὲ τὸ φόβο τῆς τιμωρίας. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε μόνο σ' αὐτό, στὸ νὰ παρουσιάσει τὴν ὑπεροχὴ, ἀλλὰ προσθέτει καὶ κάτι ἄλλο, λέγοντας, «γραμμὲν ἡμῶν γράμματα ἐπάνω στὶς πέτρες». Πρόσεχε πῶς πάλι περιορίζεται τὸ ἰουδαϊκὸ φρόνημα. Γιατὶ τίποτε ἄλλο δὲν ἦταν ὁ νόμος, παρὰ γράμματα καὶ δὲν προερχόταν καμιά βοήθεια ἀπὸ τὰ γράμματα, ποὺ νὰ ἐνέπνεε τοὺς ἀγωνιζόμενους, ὅπως

βαπτίσματος, ἀλλὰ στήλαι καὶ γραφαὶ θάνατον φέρουσαι τοῖς τὰ γράμματα παραβαίνουσιν. Εἶδες πῶς διορθούμενος τὴν ἰουδαϊκὴν φιλονεικίαν, καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν καθαιρεῖ τὸ ἀξίωμα λίθον εἰπὼν, καὶ γράμματα, καὶ διακονίαν θανάτου, καὶ προσθεῖς ὅτι
5 ἐντετυπωμένη; Ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ὅτι ἐν ἐνὶ χωρίῳ ὁ νόμος ἰδρυτο, οὐ καθάπερ τὸ Πνεῦμα πανταχοῦ παρῆν πολλὴν ἐμπνέον τὴν ἰσχὺν ἅπασιν· ἢ ὅτι πολλὴν ἐμπνεῖ τὴν ἀπειλὴν τὰ γράμματα, καὶ ἀπειλὴν οὐδὲ ἀφανισθῆναι δυναμένην, ἀλλὰ διαπαντὸς μένουσαν, ἅτε λίθοις ἐγκεκολαμμένην.

10 Εἶτα καὶ δοκῶν ἐγκωμιάζειν τὰ παλαιά, κατηγορίαν πάλιν ἀναμίγνυσιν Ἰουδαίων. Εἰπὼν γάρ, «ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ», ἐπήγαγεν, «ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως», ὃ πολλῆς ἦν αὐτῶν ἀσθενείας καὶ χαμαιζηλίας. Καὶ πάλιν, οὐ, 'διὰ τὴν δόξαν
15 τῶν πλακῶν', ἀλλά, «διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην», φησί. Δείκνυσι γὰρ τὸν φέροντα δοξαζόμενον, οὐκ ἐκεῖνας. Οὐ γὰρ εἶπε, 'διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι εἰς τὰς πλάκας', ἀλλ', «εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως»· καὶ πάλιν, οὐ, 'διὰ τὴν δόξαν τῶν πλακῶν', ἀλλά, «διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ». Εἶτα,
20 ἐπειδὴ ἐπήρην αὐτήν, ὄρα πῶς πάλιν καθαιρεῖ, λέγων, «τὴν καταργουμένην». Οὐ μὴ τοῦτο κατηγορίας ἐστίν, ἀλλὰ ἐλαττώσεως· οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'τὴν διεφθαρμένην, τὴν πονηράν', ἀλλά, 'τὴν παυομένην, καὶ τέλος λαμβάνουσαν'. «Πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἢ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;». Τεθαρρηκῶς γὰρ λοιπὸν τὰ τῆς Καινῆς αἰ-
25 ρει, ὡς ἀναμφισβήτητα. Καὶ σκόπει τί ποεῖ· ἀντέστησε λίθον καρδίᾳ, καὶ γράμμα Πνεύματι. Εἶτα, δείξας τὰ ἐξ ἀμφοτέρων, οὐκέτι τίθησι τὰ ἐξ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τοῦ γράμματος θείας, τὸν θά-

ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ἦταν στῆλες καὶ γραφῆς προξενώντας θάνατο σ' ἐκείνους ποὺ παρέβαιναν τὰ γράμματα. Εἶδες πῶς, διορθώνοντας τὴν ἰουδαϊκὴ φιλονεικία, καὶ μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ καθαιρεῖ τὸ ἀξίωμα, λίθο ὀνομάζοντας καὶ γράμματα καὶ διακονία θανάτου, καὶ προσθέτοντας ὅτι εἶναι χαραγμένη στὸ λίθο; Γιατὶ ἐδῶ δὲ δείχνει τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἔλαβε ὁ νόμος τὴν ἀρχὴν σὲ ἓνα χῶρο, καὶ ὄχι ὅπως ἀκριβῶς τὸ Πνεῦμα ποὺ ἦταν παντοῦ παρόν, ἐμπνέοντας πολλὴ δύναμη σ' ὅλους· ἢ ὅτι τὰ γράμματα ἐμπνέουν πολλὴ ἀπειλή, καὶ ἀπειλὴ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαφανισθεῖ, ἀλλὰ μένει γιὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι χαραγμένη στοὺς λίθους.

Ἔπειτα, δίνοντας τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐγκωμιάζει τὰ παλιά, ἀναμιγνύει πάλι κατηγορία τῶν Ἰουδαίων. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «χαραγμένη μὲ γράμματα ἐπάνω στὶς πέτρες, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν μὲ λαμπρότητα», πρόσθεσε, «ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ σηκώσουν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ», πράγμα ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀδυναμίας τους καὶ τῆς προσηλώσεώς τους στὰ γῆινα. Καὶ πάλι, λέγει, ὄχι 'ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τῶν πλακῶν', ἀλλ' «ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ποὺ ὁμως θὰ λάβει τέλος». Δείχνει δηλαδὴ γεμάτο μὲ λαμπρότητα ἐκεῖνον ποὺ τὶς μεταφέρει, καὶ ὄχι τὶς πλάκες. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ὑψώσουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὶς πλάκες', ἀλλὰ «πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ» καὶ πάλι ὄχι 'ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τῶν πλακῶν', ἀλλ' «ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου αὐτοῦ». Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐξύψωσε αὐτήν, πρόσεχε πῶς πάλι τὴ μειώνει, λέγοντας, «ἡ ὁποία θὰ καταργηθεῖ». Αὐτὸ βέβαια δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία, ἀλλὰ μείωση· γιατί δὲν εἶπε, 'τὴ διεφθαρμένη, τὴν πονηρή', ἀλλὰ 'ποὺ σταματᾷ, ποὺ λαμβάνει τέλος'. «Πῶς δὲ θὰ ἔχει μεγαλύτερη λαμπρότητα ἢ διακονία τοῦ Πνεύματος;». Μὲ μεγάλο θάρρος πλέον ἐξυψώνει τὰ τῆς Καινῆς, σὰν πράγματα ἀναμφισβήτητα. Καὶ πρόσεχε τί κάνει· ἔστησε ἀπέναντι στὴν καρδιὰ τὸ λίθο καὶ στὸ Πνεῦμα τὸ γράμμα. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἔδειξε τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῶν δύο, δὲν ἀναφέρει στὴ συνέχεια τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῶν δύο, ἀλλά,

νατον καὶ τὴν κατάκρισιν, τὸ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος οὐκέτι τίθησι, τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, ὅπερ μείζονα ἐποίει τὸν λόγον. Ἡ γὰρ Καινὴ Διαθήκη οὐ ζωὴν ἐδίδου μόνον, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἐχορήγει τὸ τὴν ζωὴν παρέχον, ὃ πολλῶ μείζον
5 τῆς ζωῆς ἦν· διόπερ εἶπεν, «ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος».

2. Εἶτα πάλιν τὸ αὐτὸ περιστρέφει, λέγων, «εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, δόξα». Καὶ ἐρμηνεύει σαφέστερον τί ἐστὶ, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει», τοῦτο λέγων ὅπερ ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι δεικτικὸς ἁμαρτίας ἦν ὁ νόμος, οὐ ποιητικὸς. «Πολλῶ μᾶλλον ἡ
10 διακονία τῆς δικαιοσύνης περισσεύει ἐν δόξῃ». Ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ πλάκες τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐδείκνυον καὶ ἐκόλαζον, αὕτη δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς οὐ μόνον οὐκ ἐκόλαζεν, ἀλλὰ καὶ δικαίους ἐποίει· τοῦτο γὰρ τὸ βάπτισμα ἐχαρίζετο. «Καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται τὸ δε-
δοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἔνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης».
15 Ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις ἐδειξεν, ὅτι καὶ τοῦτο ἐν δόξῃ, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐν δόξῃ, ἀλλὰ καὶ περισσεύει· οὐ γὰρ εἶπε, 'πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἐστὶ ἐν δόξῃ', ἀλλὰ, «περισσεύει ἐν δόξῃ», τὴν ἀπὸ τῶν λογισμῶν τῶν εἰρημένων ἔχων ἀπόδειξιν. Ἐνταῦθα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὅση, δείκνυσι λέγων, ὅτι 'ἐὰν συγκρί-
20 νω ταύτην ἐκείνη, οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ δόξα τῆς Παλαιᾶς'· οὐχ ἀπλῶς τὸ μὴ εἶναι δόξαν κατασκευάζων, ἀλλὰ τῷ τῆς συγκρίσεως λόγῳ· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «τούτῳ τῷ μέρει»· τουτέστι, κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον. Οὐ μὴν τοῦτο διαβάλλει τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὴν συνίστησιν· αἱ γὰρ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν συγγενῶν
25 εἰώθασιν γίνεσθαι. Εἶτα καὶ ἄλλον κινεῖ λογισμὸν τὸν ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἐτέρωθεν. Ποῖον δὲ τοῦτον; Τὸν ἀπὸ τοῦ χρόνου, λέγων· «εἰ δὲ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης, πολλῶ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ». Τὸ μὲν γὰρ ἐπαύσατο, τὸ δὲ μένει διηνεκῶς.

«Ἐχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα».

ἀναφέροντας τὸ ἔργο τοῦ νόμου, τὸ θάνατο καὶ τὴν καταδίκη, δὲν ἀναφέρει τὸ ἔργο τοῦ Πνεύματος, τὴ ζωὴ δηλαδή καὶ τὴ δικαιοσύνη, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα, πράγμα πού ἔκαμνε σπουδαιότερο τὸ λόγο. Γιατὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη δὲ χάριζε μόνο ζωὴ, ἀλλὰ χορηγοῦσε καὶ Πνεῦμα, πού περιέχει τὴ ζωὴ, πράγμα πού εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὴ ζωὴ· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶπε, «ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος».

2. Ἐπειτα πάλι περιστρέφεται στὸ ἴδιο πράγμα, λέγοντας, «ἐὰν τὸ ἔργο τῆς καταδίκης ἔχει λαμπρότητα». Καὶ ἐρμηνεύει σαφέστερα τί σημαίνει, «τὸ γράμμα θανατώνει», λέγοντας αὐτὸ πού εἶπαμε προηγουμένως, ὅτι δηλαδή ὁ νόμος ἔδειχνε τὴν ἁμαρτία, δὲν προξενοῦσε αὐτήν. «Πολὺ περισσότερο τὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης περισσεύει σὲ λαμπρότητα». Ἐκεῖνες δηλαδή οἱ πλάκες ἔδειχναν τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τοὺς τιμωροῦσαν, ἐνῶ αὐτὴ ὄχι μόνο δὲν τιμωρεῖ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀλλὰ τοὺς κάμνει καὶ δίκαιους· γιατί αὐτὸ τὸ χάριζε τὸ βάπτισμα. «Καθόσον συγκρίνοντας αὐτὰ ἔχασε ἐκεῖνο τὴ λαμπρότητά του, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητας αὐτοῦ». Μὲ τὰ προηγούμενα βέβαια ἔδειξε, ὅτι καὶ αὐτὸ εἶχε λαμπρότητα, καὶ ὄχι ἀπλῶς λαμπρότητα, ἀλλὰ καὶ περίσσεια αὐτῆς· γιατί δὲν εἶπε, «πῶς δὲ θὰ ἔχει λαμπρότητα πολὺ περισσότερο ἢ δικαιοσύνη τοῦ Πνεύματος», ἀλλὰ «περισσεύει ἢ λαμπρότητά της», παρουσιάζοντας τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς πού διατυπώθηκαν. Ἐδῶ δείχνει πόση εἶναι καὶ ἡ ὑπεροχὴ, λέγοντας πῶς, «ἐὰν συγκρίνω αὐτὴν μὲ ἐκείνην, δὲ θὰ εἶναι οὔτε κἂν λαμπρότητα ἢ λαμπρότητα τῆς Παλαιᾶς»· παρουσιάζοντας ὄχι ἀπλῶς ὅτι δὲν εἶναι λαμπρότητα, ἀλλὰ δείχνει αὐτὸ καὶ μὲ τὸ λόγο τῆς συγκρίσεως· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος», δηλαδή, ὡς πρὸς τὸ λόγο τῆς συγκρίσεως. Αὐτὸ βέβαια δὲν κατηγορεῖ τὴν Παλαιά, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσχυροποιεῖ πάρα πολὺ· γιατί συνήθως οἱ συγκρίσεις γίνονται σὲ συγγενῆ πράγματα. Ἐπειτα κάμνει καὶ ἄλλο συλλογισμό, πού δείχνει τὴν ὑπεροχὴ καὶ μ' ἄλλο τρόπο. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; Αὐτός πού προκύπτει ἀπὸ τὸ χρόνο, λέγοντας· «ἐὰν ὁμως ἐκεῖνο πού καταργεῖται παρουσιάσθηκε μὲ δόξα, πολὺ περισσότερο αὐτὸ πού παραμένει ἔχει δόξα». Γιατὶ τὸ ἓνα καταργήθηκε, ἐνῶ τὸ ἄλλο μένει διαρκῶς.

«Ἐχοντας λοιπὸν τέτοια ἐλπίδα, ἐνεργοῦμε μὲ μεγάλη παρ-

Ἐπειδὴ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς περὶ τῆς
 Καινῆς, ἐζήτει καὶ ὀφθαλμοφανῶς τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν, ὄρα ποῦ
 αὐτὸν ἐξακοντίζει πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Διὸ καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς
 μέσον ἔθηκε λέγων, «ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα». «Τοιαύτην»·
 5 ποταπὴν; Ὅτι μειζόνων ἠξιώθημεν ἢ Μωϋσῆς, οὐχ οἱ ἀπόστολοι
 μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοί. «Πολλῇ παρρησίᾳ χρώμε-
 θα». Πρὸς τίνα, εἶπέ μοι; πρὸς τὸν Θεόν, ἢ πρὸς τοὺς μαθητάς;
 Πρὸς ὑμᾶς τοὺς μαθητευομένους, φησί· τουτέστι, 'μετ' ἐλευθερίας
 πανταχοῦ φθεγγόμεθα, οὐδὲν ὑποστελλόμενοι, οὐδὲν ἀποκρυπτόμε-
 10 νοι, οὐδὲν ὑφορώμενοι, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντες· καὶ οὐ δεδοίκαμεν
 μὴ πλήξωμεν ὑμῶν τὰς ὄψεις, καθάπερ Μωϋσῆς τὰς Ἰουδαίων'.
 Ὅτι γὰρ τοῦτο ἠνίκατο, ἄκουσον τῶν ἐξῆς· μᾶλλον δὲ τὴν ἱστορίαν
 πρῶτον ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν συνεχῶς περιστρέ-
 φει. Τίς οὖν ἡ ἱστορία; Ὅτε ἐκ δευτέρου τὰς πλάκας κατήει λαβῶν
 15 ὁ Μωϋσῆς, δόξα τις ἐκπηδῶσα τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοσοῦτον
 ἀπέλαμπεν, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς Ἰουδαίους προσιέναι αὐτῷ καὶ
 διαλέγεσθαι, ἕως ὅτε ἐπέθηκε κάλυμμα τῷ προσώπῳ. Καὶ γέγρα-
 πται οὕτως ἐν τῇ Ἐξόδῳ· «ἠνίκα κατέβη Μωϋσῆς ἐκ τοῦ ὄρους,
 αἱ δύο πλάκες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ᾔδει Μωϋσῆς ὅτι δε-
 20 δόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ· καὶ ἐφοβήθη-
 σαν ἐγγίσει αὐτῷ. Καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς Μωϋσῆς, καὶ ἐλάλησε
 πρὸς αὐτούς. Καὶ ἐπειδὴ κατέπαυσε Μωϋσῆς λαλῶν πρὸς αὐτούς,
 ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κάλυμμα. Ἦνίκα δὲ εἰσεπορεύε-
 το ἐναντίον τοῦ Κυρίου λαλεῖν, περιήρει τὸ κάλυμμα ἕως τοῦ ἐκπο-
 25 ρεύεσθαι αὐτόν». Ταύτης οὖν ἀναμνήσας τῆς ἱστορίας, φησί· «καὶ
 οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ,
 ὥστε μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμέ-
 νου». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Οὐ χρεῖα καλύπτεσθαι ἡμᾶς, κα-
 θάπερ Μωϋσῆς· δυνατοὶ γὰρ ὑμεῖς ἰδεῖν τὴν δόξαν ταύτην, ἣν περι-
 κείμεθα, καίτοι πολλῶ μείζονα καὶ φαιδροτέραν οὔσαν ἐκείνης.

ρησία». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἀκροατὴς, ἀκούοντας τόσα πολλὰ καὶ τόσα μεγάλα γιὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ζητοῦσε νὰ δεῖ καὶ μὲ τὰ μάτια τὴ λαμπρότητα αὐτῆ, πρόσεχε ποῦ μεταφέρει αὐτόν, δηλαδὴ στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀνέφερε τὴν ἐλπίδα, λέγοντας, «ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχομε τέτοια ἐλπίδα». «Τέτοια» τί λογῆς; Ὅτι δηλαδὴ ἀξιωθήκαμε νὰ λάβομε μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔλαβε ὁ Μωϋσῆς, ὄχι μόνο ἐμεῖς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ὄλοι οἱ πιστοί. «Ἐνεργοῦμε μὲ μεγάλη παρρησία». Πρὸς ποιόν, πές μου; Πρὸς τὸ Θεὸ ἢ πρὸς τοὺς μαθητές; Πρὸς ἐσᾶς τοὺς μαθητές μας, λέγει· δηλαδὴ, 'μ' ἐλευθερία παντοῦ μιλοῦμε, χωρὶς τίποτα ν' ἀποσιωποῦμε, χωρὶς τίποτα νὰ κρύβομε, χωρὶς καμιὰ ὑπόνοια, ἀλλὰ τὰ λέμε ὅλα μὲ σαφήνεια· καὶ δὲ φοβόμαστε μήπως καταπλήξομε τὰ μάτια σας, ὅπως ὁ Μωϋσῆς τὰ τῶν Ἰουδαίων'. Τὸ ὅτι βέβαια ὑπαινίχθηκε αὐτό, ἄκουσε τὰ ἐξῆς· ἢ καλύτερα πρέπει πρῶτα νὰ ποῦμε τὴν ἱστορία. Καθόσον αὐτὸς αὐτὴν συνέχεια περιστρέφει. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἱστορία; Ὅταν δηλαδὴ κατέβαινε γιὰ δεύτερη φορά, ἀφοῦ ἔλαβε τὶς πλάκες ὁ Μωϋσῆς, μιὰ κάποια λαμπρότητα, πηγάζοντας ἀπὸ τὸ πρόσωπό του, τόσο πολὺ ἔλαμπε, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ τὸν πλησιάσουν καὶ νὰ συνομιλήσουν, μέχρι ποῦ τοποθέτησε κάλυμμα στὸ πρόσωπό του. Καὶ ἔχει γραφεῖ στὴ Ἑξοδο τὸ ἐξῆς· «ὅταν ὁ Μωϋσῆς κατέβηκε ἀπὸ τὸ ὄρος, κρατοῦσε τὶς δύο πλάκες στὰ χέρια του. Καὶ δὲ γνώριζε ὁ Μωϋσῆς ὅτι ἀκτινοβολοῦσε τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του κάποια λαμπρότητα, καὶ φοβήθηκαν νὰ τὸν ἐγγίσουν. Τότε κάλεσε αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς καὶ μίλησε πρὸς αὐτούς. Καὶ ὅταν σταμάτησε ὁ Μωϋσῆς νὰ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς, τοποθέτησε κάλυμμα στὸ πρόσωπό του. Ὅταν ὁμως πήγαινε νὰ συνομιλήσει μὲ τὸν Κύριο ἀφαιροῦσε τὸ κάλυμμα μέχρι ποῦ ἀπομακρύνονταν ἀπ' αὐτόν»¹. Ἀφοῦ τοὺς ὑπενθύμισε λοιπὸν αὐτὴ τὴν ἱστορία, λέγει· «καὶ δὲν τοποθετοῦσε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς, κάλυμμα στὸ πρόσωπό του, ὥστε νὰ μὴ δοῦν οἱ Ἰσραηλίτες τὸ τέλος ἐκείνου ποῦ ἐπρόκειτο νὰ καταργηθεῖ». Αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Δὲ χρειάζεται νὰ καλυπτόμαστε ἐμεῖς, ὅπως ἔκαμνε ὁ Μωϋσῆς· γιατί σεῖς ἔχετε τὴ δύναμη νὰ ἀντικρύσετε αὐτὴ τὴ λαμπρότητα ποῦ περιβαλλόμαστε, ἂν καὶ βέβαια εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερη καὶ φαιδρότερη ἀπὸ ἐκείνη.

Είδες τὴν προκοπὴν; Ὁ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ εἰπὼν, «γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα», ἐνταῦθα λέγει, ὅτι «πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα»· καὶ Μωϋσέα εἰς μέσον παράγει, κατὰ σύγκρισιν προάγων τὸν λόγον, καὶ ταύτῃ τὸν ἀκροατὴν ἀνάγων. Καὶ τέως Ἰου-
 5 δαίων αὐτοὺς προτίθησι λέγων, ὅτι «οὐ δεόμεθα καλύμματος, καθάπερ ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ἀρχομένων», τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸ τοῦ νομοθέτου τὸ ἀξίωμα ἀνάγει, ἣ καὶ πολλῶ μείζον. Τέως δὲ τῶν ἐξῆς ἀκούσωμεν· «ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς
 10 Διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται». Ὅρα τί κατασκευάζει διὰ τούτων. Ὅπερ γὰρ γέγονεν ἐπὶ Μωϋσέως τότε ἄπαξ, τοῦτο ἐπὶ τοῦ νόμου γίνεται διηλεκῶς. Οὐκ ἄρα τοῦ νόμου διαβολὴ τὸ εἰρημένον, ὥσπερ οὐδὲ Μωϋσέως τότε καλυπτομένου, ἀλλὰ τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔχει
 15 τὴν οἰκείαν δόξαν, οὗτοι δὲ αὐτὴν ἰδεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. Τί τοίνυν διαπορεῖτε, φησὶν, εἰ τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν οὐ δύνανται τὴν τῆς χάριτος, ὅπου γε τὴν ἐλάττω τὴν Μωϋσέως οὐκ εἶδον, οὐδὲ πρὸς τὸ πρόσωπον ἴσχυσαν ἀτενίσαι τὸ ἐκείνου; τί δὲ ταραττεσθε, εἰ οὐ πιστεύουσιν Ἰουδαῖοι Χριστῷ, ὅπου γε οὐδὲ τῷ νόμῳ πιστεύουσι;
 20 Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν χάριν ἠγνόησαν, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εἶδον, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ δόξαν· δόξα γὰρ νόμου, πρὸς Χριστὸν ἐπιστρέψαι.

3. Ὅρᾳς πῶς κἀντεῦθεν καθαιρεῖ τὸ τῶν Ἰουδαίων φύσημα; Ἄφ' ὧν γὰρ ἐδόκουν πλεονεκτεῖν, τοῦ τὴν ὄψιν Μωϋσέως ἐξα-
 25 στράπτειν, ἀπὸ τούτων δείκνυσιν αὐτῶν τὸ παχὺ καὶ χαμαίζηλον. Μὴ τοίνυν τούτῳ καλλωπιζέσθωσαν· τί γὰρ τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους τοὺς μὴ ἀπολαύσαντας; Διὸ καὶ συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει, νῦν μὲν λέγων, ὅτι «τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθή-

Εἶδες τὴν πνευματικὴ πρόδοσόν τους; Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ εἶπε, «μὲ γάλα σᾶς πότισα, ὄχι μὲ στερεὴ τροφή»², ἐδῶ λέγει, «ἐνεργοῦμε μὲ πολλὴ παρρησία»· καὶ ἀναφέρει τὸ Μωϋσῆ, προχωρώντας τὸ λόγο κατὰ τρόπο συγκριτικό, καὶ ἀνεβάζοντας ἔτσι ψηλὰ τὸν ἀκροατή. Καὶ στὴν ἀρχὴ τοποθετεῖ αὐτοὺς μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, λέγοντας, 'δὲ χρειαζόμαστε κάλυμμα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος τὸ χρησιμοποιοῦσε μπροστὰ στοὺς ἀρχομένους του, ἐνῶ τὰ λεγόμενα στὴ συνέχεια τὰ μεταφέρει καὶ στὸ ἴδιο τὸ ἀξίωμα τοῦ νομοθέτη, ἢ καὶ πολὺ περισσότερο. Στὴν ἀρχὴ ὅμως ἄς ἀκούσομε τὰ ἐξῆς· «ἀλλὰ τυφλώθηκαν οἱ διανοιές τους. Γιατί μέχρι σήμερα τὸ ἴδιο κάλυμμα παραμένει κατὰ τὴν ἀνάγνωσι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, χωρὶς ν' ἀφαιρεῖται, γιατί ἡ κατάργησίς του γίνεται ἀπὸ τὸ Χριστό». Πρόσεχε τί λέγει μὲ αὐτά. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ συνέβηκε τότε μὲ τὸ Μωϋσῆ μιὰ φορά, αὐτὸ γίνεται συνέχεια μὲ τὸ νόμο. Ἐπομένως αὐτὸ ποὺ λέχθηκε δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία τοῦ νόμου, ὅπως βέβαια οὔτε τοῦ Μωϋσῆ ποὺ καλυπτόταν τότε, ἀλλὰ τοῦ ἀχάριστων Ἰουδαίων· γιατί ἐκεῖνος ἔχει τὴ λαμπρότητά του, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴ δοῦν. Γιατί λοιπὸν ἀπορεῖτε, λέγει, ἐὰν δὲν μποροῦν νὰ δοῦν τὴ λαμπρότητα αὐτῆ τῆς χάριτος, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ δὲν εἶδαν τὴν μικρότερη, τὴν τοῦ Μωϋσῆ, οὔτε μπόρεσαν νὰ ἀτενίσουν πρὸς τὸ πρόσωπο ἐκείνου; Καὶ τί ταράττεσθε, ἐὰν δὲν πιστεύουν οἱ Ἰουδαῖοι στὸ Χριστό, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ δὲν πιστεύουν οὔτε στὸ νόμο; Γιατί γι' αὐτὸ ἀγνόησαν καὶ τὴ χάρη, ἐπειδὴ οὔτε τὴν παλαιὰ λαμπρότητα εἶδαν, οὔτε αὐτὴν ποὺ ὑπάρχει στὴ χάρη· γιατί δόξα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὸ Χριστό.

3. Βλέπεις πῶς καὶ ἀπὸ ἐδῶ μειώνει τὴν ἀλαζονεία τῶν Ἰουδαίων; Γιατί, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονταν ὅτι πλεονεκτοῦν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὅτι ἄστραφτε τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἀπὸ αὐτὰ δείχνει τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία αὐτῶν καὶ τὴν προσήλωσή τους στὴ γῆϊνα. Ἄς μὴ ὑπερηφανεύονται λοιπὸν γι' αὐτό· γιατί τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ δὲν ἀπόλαυσαν ἐκείνη τὴ λαμπρότητα; Γι' αὐτὸ αὐτὸ συνέχεια περιστρέφει, ἄλλοτε λέγοντας, ὅτι «τὸ ἴδιο κάλυμμα παραμένει κατὰ τὴν ἀνάγνωσι τῆς Παλαιᾶς Διαθή-

κης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται», νῦν δέ, ὅτι «ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται», καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν δεικνὺς ἐπικείμενον· ἀνωτέρω δέ, «ὥστε μὴ ἀτε-
 5 νίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην», οὐ τί γένοιτ' ἂν εὐτελέστερον; ὅταν μὴδέ, καταργουμένης δόξης, μᾶλλον δὲ τῆς μηδέουσης τῇ συγκρίσει, δύνωνται θεαταὶ γενέσθαι, ἀλλὰ καλύπτεται ἀπ' αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ἀτενίσαι εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, του-
 10 τέστι, τοῦ νόμου, ὅ,τι τέλος ἔχει; «Ἄλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν». Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ κάλυμμα, φησί, τότε; Ὅτι τὰ μέλλοντα προδιέγραφεν. Οὐ γὰρ μόνον τότε οὐκ εἶδον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ὀρῶσι τὸν νόμον. Καὶ ἡ αἰτία παρ' αὐτοῖς· ἡ γὰρ πώρωσις γνώμης ἐστὶν ἀναισθήτου καὶ ἀγνώμονος. Ὡστε ἡμεῖς ἐσμεν οἱ καὶ τὸν νόμν εἰ-
 15 δότες· ἐκείνοις δὲ οὐχ ἡ χάρις μόνον, ἀλλὰ καὶ οὗτος συνεσκίασται.

«Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει», φησί, «μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. Τοῦτο αὐτὸ οὐ δύ-
 νανται συνιδεῖν ὅτι πέπαιται, ἐπειδὴ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύουσιν.
 20 Εἰ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ πέπαιται, ὥσπερ οὖν καὶ πέπαιται, καὶ ὁ νόμος τοῦτο προλαβὼν εἶπε, πῶς οἱ μὴ δεχόμενοι τὸν Χριστὸν τὸν καταργήσαντα τὸν νόμον, δυνήσονται ἰδεῖν, ὅτι κατήργηται ὁ νόμος; Οὐ χωροῦντες δὲ τοῦτο ἰδεῖν, εὔδηλον ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου τοῦ ταῦτα λέγοντος τὴν ἰσχὺν ἀγνοοῦσι, καὶ τὴν δόξαν ἅπασαν. Καὶ
 25 ποῦ τοῦτο εἶπε, φησὶν, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται; Οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων ἔδειξε· καὶ πρῶτον μὲν, τῷ τὰς θυσίας καὶ τὴν ἀγιοτεῖαν ἅπασαν ἐν ἐνὶ κατακλεῖσαι τόπῳ, τῷ ναῷ, καὶ αὐτὸν ὕστερον καθελεῖν. Εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο αὐτὸς παύσασθαι καὶ

κης, χωρίς ν' αφαιρεῖται, γιατί ἡ κατάργησή του γίνεται με τὸ Χριστό», ἔπειτα πάλι, ὅτι «μέχρι σήμερα, ὅταν διαβάζεται ὁ Μωϋσῆς, παραμένει τὸ ἴδιο κάλυμμα ἐπάνω στὴν καρδιά τους», δείχνοντας ὅτι αὐτὸ παραμένει τοποθετημένο καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσι καὶ ἐπάνω στὶς καρδιές τους· ἐνῶ πρὶν λέγει, «ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰσραηλίτες νὰ ὑψώσουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητος τοῦ προσώπου του, ποὺ καταργεῖται», πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει εὐτελέστερο; ὅταν δὲν μποροῦν νὰ γίνουν θεατές, ἐνῶ καταργεῖται ἡ λαμπρότητά του, ἢ καλύτερα ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ σὲ σύγκριση με τὴ νέα, ἀλλὰ καλύπτεται ἀπ' αὐτούς, γὰρ νὰ μὴ δοῦν τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, δηλαδὴ τοῦ νόμου, ὁποῖο τέλος ἔχει; «Ἀλλὰ τυφλώθηκε ἡ διάνοιά τους». Καὶ τί σχέση, λέγει, εἶχε αὐτὸ τότε πρὸς τὸ κάλυμμα; Ἐπειδὴ προέλεγε τὰ μέλλοντα. Γιατί, ὄχι μόνο τότε δὲν εἶδαν, ἀλλ' οὔτε τώρα βλέπουν τὸ νόμο. Καὶ ἡ αἰτία βρίσκεται σ' αὐτούς· γιατί ἡ τύφλωσις ἦταν ἀποτέλεσμα γνώμης ἀναίσθητης καὶ ἀχάριστης. Ὡστε ἐμεῖς εἴμαστε ἐκεῖνοι ποὺ γνωρίζομε καὶ τὸ νόμο, ἐνῶ σ' ἐκείνους ὄχι μόνο ἡ χάρις συσκιάσθηκε, ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος.

«Γιατὶ» λέγει, «μέχρι σήμερα παραμένει τὸ ἴδιο κάλυμμα στὴν ἀνάγνωσι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, χωρίς ν' αφαιρεῖται, γιατί ἡ κατάργησή του γίνεται ἀπὸ τὸ Χριστό». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Αὐτὸ τὸ κάλυμμα δὲν μποροῦν ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι καταργήθηκε, ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν στὸ Χριστό. Γιατί, ἐὰν καταργήθηκε με τὸ Χριστό, ὅπως βέβαια καὶ καταργήθηκε, καὶ ὁ νόμος τὸ εἶπε ἀπὸ πρὶν, πῶς ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δέχονται τὸ Χριστό, ποὺ κατάργησε τὸ νόμο, θὰ μπορέσουν νὰ δοῦν, ὅτι καταργεῖται ὁ νόμος; Μὴ μπορώντας ὁμοῦ νὰ τὸ δοῦν αὐτό, εἶναι φανερό ὅτι ἀγνοοῦν καὶ τὴ δύναμι τοῦ ἴδιου τοῦ νόμου ποὺ λέγει αὐτά, καθὼς καὶ τὴν ὅλη λαμπρότητά του. Καὶ ποῦ, λέγει τὸ εἶπε αὐτό, ὅτι ὁ νόμος καταργεῖται με τὸ Χριστό; Δὲν τὸ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ με τὰ ἴδια τὰ πράγματα τὸ ἔδειξε· καὶ πρῶτα βέβαια με τὸ ὅτι περιόρισε τὶς θυσίες καὶ ὅλη τὴν ἱεροτελεστία σὲ ἓνα τόπο, στὸ ναό, καὶ τὴν καταστροφὴ αὐτοῦ ἀργότερα. Γιατί, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ καταργήσει αὐ-

τὸν περὶ τούτων νόμον ἅπαντα, δυοῖν θάτερον ἂν ἐποίησεν, ἢ οὐκ ἂν καθεῖλε τὸν ναόν, ἢ, καθελών, οὐκ ἂν ἀπηγόρευσεν ἀλλαχοῦ θύεσθαι. Νῦν δὲ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἄβατον ταῖς τοιαύταις κατέστησεν ἱερουργίαις· μόνον δὲ τὸν 5 ναὸν αὐταῖς ἀνεῖς καὶ ἀποτάξας, εἶτα αὐτὸν τοῦτον ὕστερον καθελών, καὶ εἰς τέλος ἔδειξε διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι πέπαυται τὰ τοῦ νόμου διὰ Χριστοῦ· καὶ γὰρ τὸν ναὸν ὁ Χριστὸς καθεῖλεν. Εἰ δὲ βούλει καὶ διὰ ρημάτων ἰδεῖν πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ νομοθέτου λέγοντος οὕτω· «προφήτην ὑμῖν 10 ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν ἐντελῆται ὑμῖν. Καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται».

Εἶδες πῶς ἔδειξεν ὁ νόμος ὅτι ἐν Χριστῷ παύεται; Ὁ γὰρ προφήτης οὗτος, τουτέστιν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, οὗ ἀκούειν 15 ἐκέλευσε Μωϋσῆς, καὶ σάββατον καὶ περιτομὴν καὶ τᾶλλα πάντα ἔπαυσε. Καὶ ὁ Δαυῖδ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, ἔλεγε περὶ τοῦ Χριστοῦ· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν. Διὸ καὶ σαφῶς ὁ Παῦλος ἐρμηνεύων αὐτό, φησὶν, ὅτι «μετατιθεμένης τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου 20 μετὰθεσις γίνεται». Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν φησί· «θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἠύδωκῃσας· τότε εἶπον, ἰδοὺ ἤκω». Καὶ ἑτέρας δὲ πολλῶν τούτων πλείους δυνατὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς παραγαγεῖν μαρτυρίας, δηλούσας πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται ὁ νόμος. Ὡστε ὅταν ἀποστῆς 25 τοῦ νόμου, τότε ὄψει τὸν νόμον καλῶς· ἕως δ' ἂν αὐτὸν κατέχῃς καὶ μὴ πιστεύῃς Χριστῷ, οὐκ οἶδας οὐδὲ αὐτὸν τὸν νόμον. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, σαφέστερον τοῦτο αὐτὸ κατασκευάζων, «ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται». Ἐπειδὴ δ' ἄρ' εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει τὸ κάλυμμα, ἵνα μὴ τις νομίσῃ τῆς ἀσα-

3. Δευτ. 18,18·19.

5. Ἑβρ. 7,12.

4. Ψαλμ. 109,4.

6. Ψαλμ. 39,7. Ἑβρ. 10,5-7.

τές και ὄλο τὸ νόμο σχετικὰ μ' αὐτές, τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο θὰ ἔκαμνε, ἢ δὲ θὰ κατέστρεφε τὸ ναό, ἢ, καταστρέφοντάς τον, δὲ θ' ἀπαγόρευε νὰ θυσιάσουν ἄλλοῦ. Τώρα ὅμως ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν κατέστησε ἄβατη σ' αὐτές τις ἱερουργίες· ἐπιτρέποντάς τους ὅμως μόνο στὸ ναὸ νὰ τελοῦν αὐτές καὶ ἀρνούμενος ὁποιοδήποτε ἄλλο μέρος, στὴ συνέχεια καταστρέφοντας καὶ αὐτὸν ἀργότερα, ἔδειξε στὸ τέλος μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι καταργήθηκαν μὲ τὸ Χριστὸ τὰ τοῦ νόμου· καθόσον τὸ ναὸ τὸν κατέστρεψε ὁ Χριστός. Ἐὰν ὅμως θέλεις καὶ μὲ λόγια νὰ δείς πῶς καταργεῖται μὲ τὸ Χριστό, ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ νομοθέτη πὺ λέγει τὰ ἐξῆς· «θ' ἀναστήσει σὲ σᾶς ὁ Κύριος προφήτη ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, σὰν ἐμένα· αὐτοῦ ἀκούσατε ὅλα ὅσα θὰ σᾶς πεῖ. Καὶ θὰ συμβεῖ, κάθε ψυχὴ πὺ δὲ θ' ἀκούσει τὰ προστάγματα ἐκείνου, θὰ ἐξολοθρευθεῖ»³.

Εἶδες πῶς ἔδειξε ὁ νόμος ὅτι καταργεῖται μὲ τὸ Χριστό; Γιατί αὐτὸς ὁ προφήτης, δηλαδὴ ὁ σακρωθεὶς Χριστός, τὸν ὁποῖο πρόσταξε ὁ Μωϋσῆς ν' ἀκοῦν, κατάργησε καὶ τὸ σάββατο, καὶ τὴν περιτομὴ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὁ Δαυῖδ ἐπίσης δηλώνοντας αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε γιὰ τὸ Χριστό· «σὺ εἶσαι ἱερεὺς στὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξη τοῦ Μελχισεδέκ»⁴, ὄχι κατὰ τὴν τάξη τοῦ Ἀαρών. Γι' αὐτὸ καὶ ἐρμηνεύοντας αὐτὸ ὁ Παῦλος μὲ πολλὴ σαφήνεια, λέγει, «ἀφοῦ γίνεται καὶ μετάθεση τῆς ἱερωσύνης, κατ' ἀνάγκη γίνεται καὶ μετάθεση τοῦ νόμου»⁵. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέγει· «θυσία καὶ προσφορὰ δὲ θέλησες, ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίες γιὰ τὴν ἄφεση ἁμαρτιῶν δε σοῦ ἄρεσαν. Τότε εἶπα, νὰ ἦρθα»⁶. Ἀλλὰ καὶ ἄλλες μαρτυρίες πολὺ περισσότερες ἀπὸ αὐτές εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιάσομε ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, πὺ δείχνουν πῶς καταργεῖται ὁ νόμος μὲ τὸ Χριστό. Ὡστε, ὅταν ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ τὸ νόμο, τότε θὰ δείς καλὰ τὸ νόμο, ὅσο ὅμως κρατᾶς αὐτὸν καὶ δὲν πιστεύεις στὸ Χριστό, δὲ γνωρίζεις οὔτε τὸν ἴδιο τὸ νόμο. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, κάμνοντας αὐτὸ ἀκριβῶς σαφέστερο· «ἀλλὰ μέχρι σήμερα, ὅταν διαβάζεται ὁ Μωϋσῆς, ὑπάρχει κάλυμμα ἐπάνω στὴν καρδιά τους». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, ὅτι τὸ κάλυμμα παραμένει κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κάποιος, ὅτι αὐτὰ τὰ

φείας τοῦ νόμου εἶναι τὸ εἰρημένον, καὶ δι' ἑτέρων μὲν αὐτὸ καὶ ἔμ-
 προσθεν ἔδειξε (τὸ γὰρ εἶπεῖν, «ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν»,
 δείκνυσιν αὐτῶν τὸ ἔγκλημα ὄν), καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τούτῳ πάλιν. Οὐ
 γὰρ εἶπεν, 'ἐν τοῖς γράμμασι μένει τὸ κάλυμμα', ἀλλ', «ἐν τῇ ἀνα-
 5 γνώσει», ἢ δὲ ἀνάγνωσις ἐνέργεια τῶν ἀναγινωσκόντων ἐστί· καὶ
 πάλιν, «ἠνίκα ἀναγινώσκειται Μωϋσῆς». Σαφέστερον δὲ αὐτὸ τῇ
 λέξει τῇ ἐξῆς ἐδήλωσεν, «ἀνακεκαλυμμένως» εἰπὼν, «κάλυμμα
 ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται». Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ὄψει Μωϋσέως, οὐ
 διὰ Μωϋσέα ἔκειτο, ἀλλὰ διὰ τὴν τούτων παχύτητα καὶ σαρκικὴν
 10 γνώμην.

4. Κατηγορήσας τοίνυν αὐτῶν ἱκανῶς, δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον
 τῆς διορθώσεως. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; «Ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ
 πρὸς Κύριον», ὅπερ ἐστὶν ἀποστῆναι τοῦ νόμου, «περιαιρεῖται τὸ
 κάλυμμα». Ὅρας ὅτι οὐ τοῦ προσώπου Μωϋσέως κάλυμμα ἦν
 15 ἐκεῖνο, ἀλλὰ τῆς ὄψεως τῆς Ἰουδαϊκῆς; Οὐ γὰρ ἵνα κρύπτηται ἡ
 δόξα Μωϋσέως, τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι μὴ βλέπωσιν· οὐδὲ
 γὰρ ἐχώρουν. Ὡστε ἐκείνων ἐλάττωμα τοῦτο· οὐδὲ γὰρ τοῦτον
 ἐποίει τι ἀγνοεῖν, ἀλλ' ἐκείνους. Καὶ οὐκ εἶπε μὲν, 'ἠνίκα ἂν ἀφῆ
 τὸν νόμον', τοῦτο δὲ ἠνίξατο. «Ὡτε γὰρ ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον,
 20 περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Μέχρι τέλους ἐπέμεινε τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ
 γὰρ ὅτε Ἰουδαίους διελέγετο Μωϋσῆς, ἐκάλυπτεν αὐτοῦ τὸ πρόσω-
 πον, ὅτε δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπέστρεφεν, ἀποκεκαλυμμένον ἦν. Τοῦ-
 το δὲ τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ὅτι, ὅταν ἐπιστρέψωμεν
 πρὸς Κύριον, τότε ὁψόμεθα τὴν δόξαν τοῦ νόμου, καὶ γυμνὸν τὸ
 25 πρόσωπον τοῦ νομοθέτου· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τότε
 ἐσόμεθα καὶ ἐν τάξει Μωϋσέως.

Εἶδες πῶς ἐκκαλεῖται τὸν Ἰουδαῖον ἐπὶ τὴν πίστιν, δεικνὺς
 ὅτι οὐ μόνον Μωϋσέα δύναται ἰδεῖν, πρὸς τὴν χάριν ἐλθὼν, ἀλλὰ
 καὶ ἐν αὐτῇ γενέσθαι τῇ τάξει τοῦ νομοθέτου; Οὐ γὰρ μόνον, φησί,
 τὴν δόξαν ὄψει ἦν τότε οὐκ εἶδες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν δόξῃ ἔση τῇ
 αὐτῇ· μᾶλλον δὲ πολλῶ πλείονι, καὶ τοσαύτη, ὥστε μηδὲ δόξαν

λόγια όφείλονται στην άσάφεια του νόμου, και με άλλα βέβαια έδειξε αυτό και πιο μπροστά (γιατί, με τὸ νὰ πει, «τυφλώθηκε ἡ διάνοιά τους», δείχνει ὅτι ἡ κατηγορία εἶναι αὐτῶν), τὸ δείχνει ὁμως πάλι και μ' αὐτὸ ἀκριβῶς. Γιατί δὲν εἶπε, 'ὅτι τὸ κάλυμμα παραμένει στὰ γράμματα', ἀλλά, «στην ἀνάγνωση», και ἡ ἀνάγνωση εἶναι ἐνέργεια ἐκείνων πὸ διαβάζουν· και πάλι, «ὅταν διαβάζεται ὁ Μωϋσῆς». Σαφέστερα αὐτὸ δήλωσε με τὴν ἐξῆς λέξη, λέγοντας ὅτι εἶναι καλυμμένος· «ὑπάρχει κάλυμμα στην καρδιά τους». Γιατί και στὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, δὲν τοποθετοῦνταν τὸ κάλυμμα για τὸ Μωϋσῆ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας αὐτῶν και τῆς σαρκικῆς γνώμης τους.

4. Ἄφοῦ λοιπὸν κατηγόρησε αὐτοὺς ἀρκετά, δείχνει και τὸν τρόπο τῆς διορθώσεως. Και ποιὸς εἶναι αὐτός; «Ὅταν ὁμως ἐπιστρέψει πρὸν τὸν Κύριο», πράγμα πὸ σημαίνει ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ νόμο, «ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνο δὲν ἦταν κάλυμμα τοῦ προσώπου τοῦ Μωϋσῆ, ἀλλά τῆς ἰουδαϊκῆς ὄψεως; Γιατί αὐτὸ γινόταν ὄχι για νὰ κρύβεται ἡ λαμπρότητα τοῦ Μωϋσῆ, ἀλλά για νὰ μὴ βλέπουν ἐκεῖνοι· οὔτε βέβαια και μπορούσαν. Ὡστε αὐτὸ ἦταν ἐλάττωμα ἐκείνων· γιατί οὔτε αὐτὸν ἔκαμνε ν' ἀγνοεῖ κάτι, ἀλλ' ἐκείνους. Και δὲν εἶπε βέβαια, 'ὅταν ἀφήσει τὸ νόμο', ἀλλ' ὑπαινίχθηκε αὐτό. Γιατί λέγει, «ὅταν ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριο, ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Μέχρι τέλους ἐπέμενε στην ἱστορία. Γιατί, ὅταν συνομιλοῦσε ὁ Μωϋσῆς με τοὺς Ἰουδαίους, κάλυπτε τὸ πρόσωπό του, ὅταν ὁμως ἐπέστρεφε πρὸς τὸ Θεό, ἦταν ἀκάλυπτο τὸ πρόσωπό του. Αὐτὸ βέβαια ἦταν τύπος ἐκείνου πὸ ἐπρόκειτο νὰ γίνει, ὅτι δηλαδή, ὅταν ἐπιστρέψομε πρὸς τὸν Κύριο, τότε θὰ δοῦμε τὴ λαμπρότητα τοῦ νόμου και γυμνὸ τὸ πρόσωπο τοῦ νομοθέτη· ἢ καλύτερα ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά τότε θὰ βρεθοῦμε και στὴ θέση τοῦ Μωϋσῆ.

Εἶδες πῶς κατηγορεῖ τὸν Ἰουδαῖο για τὴν πίστη του, για νὰ δείξει ὅτι ὄχι μόνο μπορεί νὰ δεῖ τὸ Μωϋσῆ, ἐρχόμενος πρὸς τὴ χάρη, ἀλλά και νὰ βρεθεῖ στὴ θέση τοῦ νομοθέτη; Γιατί, λέγει, ὄχι μόνο θὰ δεῖς τὴ λαμπρότητα πὸ δὲν εἶδες τότε, ἀλλά και ὁ ἴδιος θ' ἀποκτήσεις αὐτὴ τὴ λαμπρότητα· ἢ καλύτερα πολὺ περισσότερη

ἐκείνην φαίνεσθαι ταύτη παραβαλλομένην. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι πρὸς τὸν Κύριον ἐπιστρέψας καὶ γενόμενος ἐν τῇ χάριτι, ἐκείνης ἀπολαύση τῆς δόξης, πρὸς ἣν ἡ δόξα Μωϋσέως συγκρινομένη οὕτως ἐλάττων ἐστίν, ὡς μηδὲ δόξα εἶναι. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ μικρὰ 5 καὶ σφόδρα ἀποδέουσα ἐκείνης, Ἰουδαῖος μὲν ὢν, οὐδὲ ταύτης ἀξιωθήσῃ (οὐκ οὖν εἶδον αὐτὴν Ἰουδαῖοι οἱ τότε, οὐ νῦν), πιστὸς δὲ γενόμενος, καὶ τὴν πολλῶ μείζονα αὐτῆς κατηξιωθήσῃ θεάσασθαι. Καὶ ὅτε μὲν τοῖς πιστοῖς διελέγετο, οὐ δεδοξάσθαι τὸ δεδοξασμένον ἔλεγεν, ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Ὅταν ἐπιστρέψῃ 10 πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα», κατὰ μικρὸν αὐτὸν ἀνάγων, καὶ ἐν τάξει Μωϋσέως πρῶτον ἰστάς, καὶ τότε τῶν μειζόνων ποιῶν κοινωνόν. Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Μωϋσέα ἐν δόξῃ, τότε λοιπὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέψεις, καὶ μείζονος ἀπολαύσεις ταύτης. Ὅρα τοίνυν ἐξ ἀρχῆς πόσα τέθεικε τὰ ποιῶντα τὴν διαφορὰν 15 καὶ δεικνύντα τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιὰν τὴν ὑπεροχὴν, οὐ τὴν μάχην, οὐδὲ τὴν ἐναντίωσιν. Ἐκείνη γράμμα, φησί, καὶ λίθος, καὶ θανάτου διακονία, καὶ καταργεῖται· καὶ ὅμως οὐδὲ ταύτης ἠξιώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς δόξης· αὕτη σαρκίνη ἢ πλάξ, καὶ Πνεῦμα καὶ δικαιοσύνη, καὶ μένει, καὶ πάντες αὐτῆς καταξιούμεθα, οὐχ εἷς μόνος, καθάπερ Μωϋσῆς τῆς ἐλλάτονος τότε· «ἡμεῖς» γάρ, φησί, «πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμεθα», οὐ τὴν Μωϋσέως. Ἄλλ' ἐπειδὴ τινὲς τό, «ἠνίκα ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον», περὶ τοῦ Υἱοῦ εἰρήσθαι φασί, τοῖς σφόδρα ὠμολογημένοις ἀντιπίπτοντες, ἀκριβέστερον αὐτὸ ἐξετάσωμεν, 25 μὲν, θέντες πρότερον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ δοκοῦσιν αὐτὸ κατασκευάζειν.

Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Καθάπερ, φησί, λέγει «Πνεῦμα ὁ Θεός», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, Πνεῦμα ὁ Κύριος. Ἄλλ' οὐκ εἶπε, 'Πνεῦμα ὁ Κύριος', ἀλλ', «ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι». Πολὺ δὲ ταύτης κάκεινης τῆς συνθήκης τὸ μέσον. Ὅταν γὰρ βούληται οὕτω λέγειν, ὡς

καὶ τόσο περισσότερη, ὥστε οὔτε κἂν νὰ φαίνεται ἐκείνη λαμπρότητα, συγκρινόμενη μὲ αὐτήν. Πῶς καὶ μὲ ποιόν τρόπο; Γιατί, ὅταν ἐπιστρέψεις πρὸς τὸν Κύριο καὶ βρεθεῖς μέσα στὴ χάρη, θ' ἀπολαύσεις ἐκείνη τὴ λαμπρότητα, πρὸς τὴν ὁποία συγκρινόμενη ἡ λαμπρότητα τοῦ Μωϋσῆ, τόσο μικρότερη εἶναι, ὥστε νὰ μὴ εἶναι οὔτε κἂν λαμπρότητα. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶναι μικρὴ καὶ ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ ἐκείνη, μὲ τὸ νὰ παραμένεις Ἰουδαῖος, δὲ θ' ἀξιωθεῖς αὐτῆς (γιατὶ δὲν εἶδαν αὐτὴν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, οὔτε τώρα), ἂν ὅμως γίνεις πιστός, θ' ἀξιωθεῖς νὰ δεῖς καὶ τὴ πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' αὐτήν. Καὶ ὅταν βέβαια μιλοῦσε στοὺς πιστούς, δὲν ἔλεγε ὅτι ἔχει δοξασθεῖ ἐκεῖνο πού εἶναι δοξασμένο, ἐδῶ ὅμως δὲ λέγει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ τί; «Ὅταν ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριο, ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα», ὀδηγώντας αὐτὸν σιγά – σιγά, καὶ τοποθετώντας τὸν πρῶτα στὴ θέση τοῦ Μωϋσῆ, καὶ μετὰ καθιστώντας τον κοινὸν τῶν μεγαλυτέρων. Γιατί, ὅταν δεῖς τὸ Μωϋσῆ δοξασμένο, τότε λοιπὸν θὰ ἐπιστρέψεις καὶ πρὸς τὸ Θεό, καὶ θ' ἀπολαύσεις μεγαλύτερη τιμὴ. Πρόσεχε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πόσα ἀνέφερε πού παρουσιάζουν τὴ διαφορὰ, καὶ δείχνουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὄχι τὴ μάχη, οὔτε τὴν ἐναντίωσιν. Ἐκείνη, λέγει, ἦταν γράμμα καὶ λίθος καὶ τὸ ἔργο τῆς ἦταν ὁ θάνατος καὶ καταργεῖται, καὶ ὅμως οὔτε αὐτῆς τῆς λαμπρότητας ἀξιώθηκαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνῶ αὐτὴ ἡ πλάκα εἶναι σάρκινη καὶ πνεῦμα καὶ παρέχει δικαιοσύνη καὶ μένει, καὶ ὅλοι καταξιωνόμεσθε αὐτῆς, ὄχι μόνο ἓνας, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς τότε καταξιώθηκε τῆς κατώτερης· γιατί, λέγει, «ὅλοι ἐμεῖς μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο ἀντανακλοῦμε τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου», ὄχι τοῦ Μωϋσῆ. Ἄλλ' ἐπειδὴ μερικοὶ τό, «ὅταν ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριο», λέγουν ὅτι λέχθηκε γιὰ τὸ Υἱό, ἀντιτιθέμενοι σ' ἐκεῖνα πού εἶναι ἀπόλυτα παραδεκτά, ἃς ἐξετάσουμε αὐτὸ ἀκριβέστερα, ἀναφέροντας πρῶτα ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο νομίζουν ὅτι ἐδραιοῦν αὐτό.

Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς, λέγει, «Πνεῦμα ὁ Θεός», ἔτσι καὶ ἐδῶ, Πνεῦμα ὁ Κύριος. Ἄλλὰ δὲν εἶπε, 'Πνεῦμα ὁ Κύριος', ἀλλ', «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα». Εἶναι ὅμως μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνης τῆς συμφωνίας. Γιατί, ὅταν

σὺ φῆς, τῷ ἐπιθέτῳ ἄρθρον οὐ προστίθησιν. Ἄλλως δὲ ἴδωμεν πάντα ὅσα διελέχθη ἄνωθεν, περὶ τίνος εἶρηκεν· οἶον, ὅτε ἔλεγε, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ», καὶ πάλιν, «ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος», ἄρα περὶ τοῦ 5 Υἱοῦ, ἢ περὶ τοῦ Πνεύματος; Εὐδηλον ὅτι περὶ τοῦ Πνεύματος· πρὸς γὰρ τοῦτο ἀπὸ τοῦ γράμματος αὐτοὺς ἐκάλει. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας τις Πνεῦμα, εἶτα λογισάμενος, εἰ Μωϋσῆς πρὸς Κύριον ἐπέστρεψεν, αὐτὸς δὲ πρὸς Πνεῦμα, ἔλαττον ἔχειν νομίση, διορθούμενος τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν, φησὶν, «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά 10 ἐστὶ». Καὶ τοῦτο Κύριός ἐστι, φησί. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι περὶ τοῦ Παρακλήτου ὁ λόγος, ἐπήγαγεν· «οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία». Οὐ γὰρ δήπου τοῦτο ἂν εἴποις αὐτὸν λέγειν, 'οὗ δὲ ὁ Κύριος τοῦ Κυρίου'. Ἐλευθερίαν δὲ εἶπε πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δουλείαν. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι περὶ μέλλοντος χρόνου λέγει, 15 φησὶν· «ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι», οὐ τὴν παυομένην ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν, «τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος».

Εἶδες πῶς πάλιν ἐν τάξει τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τίθησι, καὶ 20 αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν ἀναβιβάζει τῶν ἀποστόλων; Καὶ γὰρ ἔμπροσθεν εἶρηκεν, «ἐπιστολή ἐστε Χριστοῦ», καὶ ἐνταῦθα, «ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ». Καίτοι αὐτοὶ ἦλθον φέροντες κατὰ Μωϋσέα νόμον. Ἄλλ' ὥσπερ ἡμεῖς, φησὶν, οὐκ ἐδεήθημεν καλύμματος, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς οἱ δεξάμενοι. Καίτοι γε πολλῶν μεί- 25 ζων αὕτη ἡ δόξα, οὐ γὰρ τοῦ προσώπου ἡμῶν αὕτη, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὁμῶς ἡμῖν ὁμοίως ἀτενίσαι δύνασθε εἰς ταύτην. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐδὲ διὰ μεσίτου, ὑμεῖς δὲ καὶ χωρὶς μεσίτου δύνασθε τὴν μείζονα· ἐκεῖνοι εἰς τὴν Μωϋσέως οὐκ ἴσχυσαν, ὑμεῖς καὶ εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος· οὐκ ἂν δέ, εἰ καταδεέστερον τὸ Πνεῦμα ἦν, ὡς μείζονα ταῦτα ἐκείνων ἔθηκε.

θέλει νὰ πεῖ αὐτό, πού λές ἐσύ, δὲν προσθέτει ἄρθρο στὸ ἐπίθετο. Ἄλλ' ὅμως ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅλα ὅσα εἶπε, γιὰ ποιόν τὰ εἶπε· δηλαδή, ὅταν ἔλεγε, «τὸ γράμμα θανατώνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ», καὶ πάλι, «γραμμὲν ὄχι μὲ μελάνη, ἀλλὰ μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ζῶντος Θεοῦ», ἄραγε τὰ ἔλεγε γιὰ τὸν Υἱὸ ἢ γιὰ τὸ Πνεῦμα; Εἶναι φανερὸ ὅτι τὰ ἔλεγε γιὰ τὸ Πνεῦμα· γιατί καλοῦσε αὐτοὺς πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τὸ γράμμα. Γιατί, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀκούοντας κανεὶς Πνεῦμα, καὶ ἔπειτα σκεπτόμενος, ἐὰν ὁ Μωϋσῆς ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Κύριο, καὶ αὐτὸς πάλι πρὸς τὸ Πνεῦμα, νομίζει ὅτι εἶναι κατώτερος, διορθώνοντας τὴν ὑπόνοια αὐτή, λέγει, «ὁ Κύριος ὅμως εἶναι τὸ Πνεῦμα». Καὶ αὐτό, λέγει, εἶναι Κύριος. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸν Παράκλητο, πρόσθεσε· «ὅπου ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ ἐλευθερία». Δὲ θὰ μπορούσες βέβαια νὰ πεῖς ὅτι αὐτὸς λέγει αὐτό, ὅπου βρίσκειται ὁ Κύριος τοῦ Κυρίου'. Ἐλευθερία εἶπε σὲ σύγκριση πρὸς τὴν προηγούμενη δουλεία. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τὸν μέλλοντα χρόνο, λέγει· «ἐμεῖς ὅμως μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο, ἀντανακλώντας τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου», ὄχι ἐκείνην πού καταργεῖται, ἀλλ' ἐκείνη πού μένει, «μεταμορφωνόμαστε ὅμοια μ' αὐτὸν ἀπὸ λαμπρότητα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού λαμπρύνεται ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Πνεῦμα».

Εἶδες πῶς πάλι τοποθετεῖ τὸ Πνεῦμα στὴ θέση τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνεβάζει στὴ θέση τῶν ἀποστόλων; Καθόσον πιὸ μπροστὰ εἶπε, «εἶστε ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ», καὶ ἐδῶ, «ὅλοι ἐμεῖς ὅμως μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο». Ἄν καὶ βέβαια αὐτοὶ ἦρθαν φέροντας νόμο ἐναντίον τοῦ Μωϋσῆ. Ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς, λέγει, δὲ χρειασθήκαμε κάλυμμα, ἔτσι οὔτε ἐσεῖς πού τὸν δεχθήκατε. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὴ ἡ δόξα εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερη, γιὰ τὴν αὐτὴ δὲν εἶναι τοῦ προσώπου μας, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὅμως μπορεῖτε ν' ἀτενίσετε πρὸς αὐτὴν ὅμοια μὲ μᾶς. Γιατί ἐκεῖνοι δὲν μπορούσαν ν' ἀτενίσουν οὔτε μὲ μεσολαβητὴ, ἐνῶ σεῖς καὶ χωρὶς μεσολαβητὴ μπορεῖτε νὰ δεῖτε τὴ μεγαλύτερη· ἐκεῖνοι δὲν μπόρεσαν νὰ δοῦν τὴ λαμπρότητα τοῦ Μωϋσῆ, ἐνῶ σεῖς βλέπετε καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος· καὶ δὲν θὰ παρουσίαζε αὐτὰ μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἐὰν ἦταν κατώτερο τὸ Πνεῦμα.

5. Τί δέ ἐστι, «τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα»; Σαφέστερον μὲν τοῦτον ἐδείκνυτο, ἡνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει, πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι. Ὅμοῦ τε γὰρ βαπτίζομεθα,
 5 καὶ ὑπὲρ τὸ ἥλιον ἢ ψυχὴ λάμπει, τῷ Πνεύματι καθαιρομένη· καὶ οὐ μόνον ὀρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθα τινὰ αἴγλην. Ὡσπερ ἂν εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνης τῆς ἡλιακῆς, οὕτω καὶ
 10 ἢ ψυχὴ, καθαιρομένη καὶ ἀργύρου λαμπροτέρα γινομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτην ἀντιπέμπει. Διὸ καὶ φησι, «κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης», τῆς τοῦ Πνεύματος, «εἰς δόξαν», τὴν ἡμετέραν, τὴν ἐγγινομένην, καὶ τοιαύτην οἶαν εἰκός, «ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος».

15 Ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα Κύριον καλεῖ. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ αὐτοῦ τὴν κυριότητα ἔστιν ἰδεῖν· «λειτουργούντων γὰρ αὐτῶν καὶ νηστευόντων τῷ Κυρίῳ», φησὶν, «εἶπε τὸ Πνεῦμα· ἀφορίσατέ μοι Παῦλον καὶ Βαρνάβαν». Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, «λειτουργούντων αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, ἀφορίσατέ μοι», ἵνα τὸ ὁμότιμον δείξῃ.
 20 Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς φησιν, «ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ»· τὸ δὲ Πνεῦμα, ὡς ἄνθρωπος οἶδε τὰ ἑαυτοῦ, οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ διδασκόμενον· ἐπεὶ ἢ εἰκῶν οὐ μένει. Καὶ τὸ ἐνεργεῖν δὲ καθὼς βούλεται, δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν κυριότητα. Τοῦτο μεταμορφοῖ, τοῦτο οὐκ ἔῃ συσχηματίζεσθαι ἡμᾶς
 25 τῷ αἰῶνι τούτῳ, τοῦτο δημιουργὸν τῆς τοιαύτης κτίσεως. Ὡσπερ γὰρ φησι, «κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», οὕτω φησί, «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου».

Βούλει σοι δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; Ἐνόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἱμάτια ἐνήργει, Πέτρον, οὗ καὶ αἰ

7. Πράξ. 13,2.

9. Α' Κορ. 2,11.

8. Ἰω. 15,15.

10. Ἐφ. 2,10.

11. Ψαλμ. 50,12.

5. Τί σημαίνει ὁμως, «ἀντικατοπτρίζοντας τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου, μεταμορφωνόμαστε ἀπὸ τὴ λαμπρότητα ἐκείνην»; Πιὸ καθαρὰ βέβαια αὐτὸ γινόταν φανερὸ ὅταν ἐνεργοῦσε τὰ χαρίσματα τῶν θαυμάτων, πλὴν ὁμως οὔτε τώρα εἶναι δύσκολο νὰ δεῖ αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πιστοὺς ὀφθαλμούς. Γιατὶ μαζὶ βαπτίζομαστε καὶ λάμπει ἡ ψυχὴ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, καθαριζόμενὴ μὲ τὸ Πνεῦμα· καὶ ὄχι μόνο ἀτενίζομε πρὸς τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ δεχόμαστε κάποια λαμπρότητα. Ὅπως ἀκριβῶς ἄργυρος καθαρὸς, ἐκτεθειμένος στὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, καὶ αὐτὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἐκπέμψει ἀκτίνες, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λάμψη τοῦ ἡλίου ποὺ δέχεται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ καθαριζόμενὴ καὶ γινόμενη λαμπρότερη ἀπὸ τὸν ἄργυρο, δέχεται ἀκτίνα ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος καὶ ἀντανακλᾷ αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἀντικατοπτρίζοντας τὴ λαμπρότητά του, μεταμορφωνόμαστε ἀπὸ τὴ λαμπρότητα ἐκείνην», τὴν τοῦ Πνεύματος «στὴ λαμπρότητα» τὴ δική μας, ποὺ παρέχεται καὶ εἶναι τέτοια ὅπως εἶναι φυσικό, ὡς προερχόμενη «ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Πνεῦμα».

Πρόσεχε πῶς καὶ ἐδῶ ὀνομάζει Κύριον τὸ Πνεῦμα. Ἄλλὰ καὶ ἀλλοῦ μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν κυριότητα αὐτοῦ· γιατί λέγει, «ἐνῶ ὑπηρετοῦσαν τὸν Κύριο καὶ νῆστευαν, εἶπε τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ξεχωρίστε μου τὸν Παῦλο καὶ τὸ Βαρνάβα⁷». Γιατὶ γι' αὐτὸ εἶπε, «ἐνῶ ὑπηρετοῦσαν τὸν Κύριο, ξεχωρίστε μου», γιὰ νὰ δείξει τὴν ἰσοτιμία. Καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει, «ὁ δοῦλος δὲ γνωρίζει τί κάμνει ὁ Κύριός του»⁸· τὸ Πνεῦμα ὁμως, ὅπως ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὰ δικά του, ἔτσι γνωρίζει τὰ τοῦ Θεοῦ⁹, χωρὶς νὰ τὰ διδάσκεται· γιατί ἡ εἰκόνα δὲ μένει. Καὶ τὸ ὅτι ἐνεργεῖ ὅπως θέλει, δείχνει τὴν ἐξουσία αὐτοῦ καὶ κυριότητα. Αὐτὸ μεταμορφώνει, αὐτὸ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ γινόμαστε ὅμοιοι μὲ τὸν αἰῶνα αὐτό, αὐτὸ εἶναι δημιουργὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς. Γιατὶ, ὅπως ἀκριβῶς λέγει, «δημιουργηθήκαμε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁰, ἔτσι λέγει, «καρδιὰ καθαρὴ τοποθέτησε μέσα μου, Θεέ μου καὶ Πνεῦμα ἀλήθειας ἐγκαινίασε στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου»¹¹.

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω αὐτὸ πιὸ φανερὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους; Σκέψου τὸν Παῦλο, τοῦ ὁποίου τὰ ροῦχα ἐνεργοῦσαν θαύμα-

σκιαὶ ἰσχυρον. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρό-
 σιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ
 σκιαὶ ἐνήργησαν. Βασιλέως γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λησταῖς ἐστὶ φοβε-
 ρά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσιν ταύτην; «Ἄτενί-
 5 σαντες», φησὶν, «εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον
 ἀγγέλου». Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀστράπτουσιν δό-
 ξαν. Ὅπερ γὰρ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ
 τῆς ψυχῆς περιέφερον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ
 Μωϋσέως αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀσώματον. Καὶ καθάπερ
 10 πυραυγῆ σώματα ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὸ πλησίον
 ἀπορρέοντα, καὶ ἐκείνοις μεταδίδωσι τῆς οἰκείας αὐγῆς, οὕτω δὴ
 καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει. Διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττον-
 ται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄνειροπολοῦσιν.
 Οἴμοι! καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στανάζαι πικρὸν, ὅτι τοσαύτης ἀπο-
 15 λαύοντες εὐγενείας, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολ-
 λύναι τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοῆσθαι. Αὕτη γὰρ ἡ
 δόξα ἢ ἀπόρρητος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέ-
 ρας ἐν ἡμῖν μένει, λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα
 ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ τῇ πυκνότητι τῶν νε-
 20 φῶν ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτῖνας.

Χειμῶν γὰρ τὰ βιωτικά, καὶ χειμῶνος σκυθρωπότερα. Οὐ
 γὰρ κρυμὸς τίκεται ἐντεῦθεν, οὐδὲ ὑετός, οὐδὲ πηλὸν ποιεῖ καὶ
 τέλμα βαθύ, ἀλλὰ τὰ πάντων χαλεπώτερα τούτων, γέενναν συνί-
 στησι καὶ τὰ τῆς γεέννης κακά. Καὶ καθάπερ ἐν κρυμῶ σφοδρῶ
 25 πέπηγε πάντα τὰ μέλη, καὶ ἔστι νεκρά, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ χειμῶνι
 τῶν ἀμαρτημάτων φρίττουσα ἡ ψυχὴ, οὐδὲν τῶν αὐτῆς ἐργάζεται,
 πεπηγυῖα καθάπερ ὑπὸ κρυμοῦ τοῦ συνειδότος. Ὅπερ γὰρ τῷ
 σώματι ψῦχος, τοῦτο πονηρὸν συνειδὸς τῇ ψυχῇ, ὅθεν καὶ δειλία

12. Πράξ. 5,15.

13. Πράξ. 6,15.

τα, τὸν Πέτρο, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ σκιά εἶχε αὐτὴ τὴ δύναμη¹². Γιατὶ δὲ θὰ ἦταν δυνατόν, ἐὰν δὲν ἔφερναν τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ καὶ ἦταν ἀπλησίαστη ἢ λάμψη αὐτῶν νὰ πραγματοποιήσουν τόσα μεγάλα ἔργα τὰ ἐνδύματα αὐτῶν καὶ οἱ σκιές. Καθόσον τοῦ βασιλιᾶ ἡ στολὴ εἶναι φοβερὴ καὶ στοὺς ληστές. Θέλεις νὰ δεῖς αὐτὴν νὰ λάμπει καὶ μὲ τὸ σῶμα τους; «Στρέφοντας», λέγει, «τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Στεφάνου, τὸ εἶδαν νὰ εἶναι σὰν πρόσωπο ἀγγέλου»¹³. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἦταν τίποτε συγκρινόμενο μὲ τὴν ἀστράπτουσα λαμπρότητα τῆς ψυχῆς. Γιατί, ἐκεῖνο πού ὁ Μωϋσῆς εἶχε στὸ πρόσωπό του, αὐτὸ αὐτοὶ τὸ εἶχαν μέσα στὴν ψυχὴ τους, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ τοῦ Μωϋσῆ ἦταν πιὸ αἰσθητικὸ, ἐνῶ αὐτὸ ἀσώματο. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς πυραυγῆ σώματα πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ λαμπρὰ σώματα πού βρίσκονται πλησίον τους, μεταδίδουν καὶ σ' ἐκεῖνα τὴ λαμπρότητά τους, ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς. Γι' αὐτὸ βέβαια ἐκεῖνοι πού πάσχουν αὐτὸ ἀπαλλάσσονται τὴ γῆ, καὶ ὄνειροπολοῦν στοὺς οὐρανούς. Ἀλλοίμονο! καθόσον εἶναι καλὸ ἐδῶ καὶ νὰ στενάξομε πικρά, γιατί, ἂν καὶ ἀπολαμβάνομε τόση εὐγένεια, δὲ γνωρίζομε οὔτε τὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ χάνονται γρήγορα τὰ πράγματα, καὶ παρασυρόμαστε ἀπὸ τὰ αἰσθητά. Γιατὶ αὐτὴ ἡ λαμπρότητα, ἢ ἀπόρρητη καὶ γεμάτη φρίκη, παραμένει μέσα μας μέχρι τὴν πρώτη καὶ δευτέρη ἡμέρα, καὶ στὴ συνέχεια τὴν κατασβήνομε, προσθέτοντας τὸν χειμῶνα τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ ἀποκρούοντας τὶς ἀκτίνες μὲ τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν.

Πραγματικὰ εἶναι χειμῶνας τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ πιὸ σκυθρωπὰ ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Γιατὶ δὲ δημιουργεῖται ἀπὸ ἐδῶ παγωνιά, οὔτε βροχὴ, οὔτε προξενεῖ πηλὸ καὶ λάσπη βαθειά, ἀλλ' ἐκεῖνα πού εἶναι φοβερότερα ἀπὸ ὅλα, γέεννα προξενεῖ καὶ τὰ κακὰ τῆς γέεννας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς σὲ ὑπερβολικὴ παγωνιά παγώνουν ὅλα τὰ μέλη καὶ εἶναι νεκρά, ἔτσι λοιπὸν καὶ μέσα στὸ χειμῶνα τῶν ἀμαρτημάτων, κυριευμένη ἢ ψυχὴ ἀπὸ φρίκη, δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ τὰ δικά της, γιατί παγώνει ἢ συνείδησή της σὰν ἀπὸ τὴν παγωνιά. Γιατὶ ἐκεῖνο πού εἶναι γιὰ τὸ σῶμα τὸ ψῦχος, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἢ πονηρὴ συνείδηση, καὶ ἔτσι γίνεται καὶ δειλὴ. Κα-

γίνεται. Οὐδὲν γὰρ δειλότερον τοῦ τοῖς βιωτικοῖς προσηλωμένου· τὸν γὰρ τοῦ Κάϊν βίον ὁ τοιοῦτος ζῆ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τρέμων. Καὶ τί λέγω θανάτους καὶ ζημίας καὶ προσκρούματα καὶ κολακείας καὶ θεραπείας; καὶ γὰρ καὶ τούτων χωρὶς μυρίας δέδοικε μεταβο-
 5 λάς. Καὶ τὸ μὲν ταμιεῖον γέμει χρυσίου, ἡ ψυχὴ δὲ οὐκ ἀπήλλακται τοῦ τῆς πενίας φόβου· καὶ μάλα εἰκότως. Ὡς ἐπὶ πραγμάτων γὰρ ὀρμεῖ σαθρῶν καὶ εὐμεταπτώτων· κἂν μὴ αὐτὸς ὑπομείνη τὴν μεταβολήν, ἐν ἑτέροις γινομένην ὀρῶν, ἀπόλωλε· καὶ πολλὴ μὲν ἡ δειλία, πολλὴ δὲ ἡ ἀνανδρία. Οὐδὲ γὰρ μόνον πρὸς κινδύνους ἄτολ-
 10 μος ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα πάντα· κἂν ἐπιθυμία χρημάτων ἐμπέση, οὐχ ὡς ἀνὴρ ἐλεύθερος ἀποκρούεται τὴν προσβολήν, ἀλλ' ὡς ἀργυρώνητος πάντα πράττει, καθάπερ δεσποίνῃ χαλεπῇ τῇ φιλαργυρίᾳ δουλεύων· κἂν εὐμορφὸν τινα κόρην ἴδῃ, κατέπτηχεν εὐθέως ἀλούς, καὶ ὥσπερ κύων λυττῶν ἔπεται, δέον τούναν-
 15 τίον ποιεῖν.

6. Ὅταν γὰρ ἴδῃς γυναῖκα ὠραίαν, μὴ τοῦτο σκόπει ὅπως ἀπολαύσης τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ πῶς ἀπαλλαγῆς τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ πῶς τοῦτο ἔνι, φησίν; οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐρᾶν ἐμόν. Ἄλλὰ τίνοσ, εἰπέ μοι; Τῆς τοῦ δαίμονος ἐπηρείας. Ὅλως δαίμονα εἶναι νομίζεις τὸ
 20 ἐπιβουλεῦον; Οὐκοῦν πύκτευε καὶ μάχου νοσήματι. Ἄλλ' οὐ δύναμαι, φησί. Φέρε οὖν, πρῶτον τοῦτό σε διδάξομεν, ὅτι τῆς σῆς ραθυμίας τὸ γινόμενον, καὶ ὅτι σὺ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶ δαίμονι δέδωκας πάροδον, καὶ νῦν, ἂν ἐθέλῃς, μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἀπώση τῆς εὐκολίας. Εἰπέ γάρ μοι, οἱ μοιχεύοντες, ἐρῶντες μοιχεύουσιν, ἢ
 25 ἀπλῶς κινδύνων ἐπιθυμοῦντες; Εἰδηλον ὅτι ἐρῶντες. Ἄρ' οὖν συγγνώμην τυγχάνουσιν; Οὐδαμῶς. Τί δήποτε; Ὅτι αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἀμάρτημα. Ἄλλὰ τί μοι συλλογισμοὺς πλέκεις, φησίν; ἐγὼ σύνοιδα ἑμαυτῷ βουλόμενος ἀποκρούσασθαι τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἰσχύω, ἀλλ' ἐφέστηκε καὶ πιέζει καὶ ὀδυνᾷ χαλεπῶς. Βούλει μὲν ἀποκρού-

θόσον τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ δειλὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ εἶναι προσηλωμένος στὰ κοσμικὰ πράγματα· γιατί ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ζεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Κάϊν, καθημερινὰ τρέμοντας. Καὶ γιατί ἀναφέρω θανάτους καὶ ζημιὲς καὶ προσκρούσματα καὶ κολακεῖες καὶ δουλικότητες; καθόσον καὶ χωρὶς αὐτὰ φοβᾶται ἀμέτρητες μεταβολές. Καὶ τὸ ταμεῖο βέβαια εἶναι γεμάτο ἀπὸ χρυσό, ἡ ψυχὴ ὁμως δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ φόβο τῆς φτώχειας· καὶ πολὺ εὐλογα. Γιατί ὁρμᾷ μὲ πάθος ἐπάνω σὲ πράγματα σάπια καὶ εὐκολομετάβλητα· καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸς δὲν ὑποστεῖ τὴ μεταβολή, βλέποντάς την νὰ συμβαίνει σ' ἄλλους, σβῆνει ἀπὸ τὸ φόβο του· καὶ εἶναι μεγάλη ἡ δειλία, μεγάλη ἡ ἀνανδρία. Γιατί αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο πρὸς τοὺς κινδύνους ἄτολμος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα· καὶ ἂν κυριευθεῖ ἀπὸ ἐπιθυμία χρημάτων, δὲν ἀποκρούει τὴν προσβολὴν σὰν ἄνθρωπος ἐλεύθερος, ἀλλ' ὅλα τὰ κάμνει σὰν δοῦλος, δουλεύοντας στὴ φιλαργυρία σὰν πρὸς φοβερὴ κυρία. Καὶ ἂν δεῖ κάποια ὁμορφὴ κοπέλλα, ἀμέσως κυριεύεται ἀπ' αὐτήν, καὶ τὴν ἀκολουθεῖ σὰν ἀκριβῶς λυσσασμένο σκυλί, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κάνει τὸ ἀντίθετο.

6. Πραγματικά, ὅταν δεῖς γυναῖκα ὡραία, μὴ σκέπτεσαι αὐτό, πῶς ν' ἀπολαύσεις τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ πῶς ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτό, λέγει, γιατί τὸ ν' ἀγαπῶ δὲν εἶναι δικό μου. Ἄλλὰ πές μου, τίνος εἶναι; Τῆς διαβολικῆς ἐπενέργειας. Νομίζεις ὅτι ἐξ ὀλοκλήρου ἡ ἐπιβουλή ἀνήκει στὸ δαίμονα; Λοιπὸν πάλευε τότε καὶ ἀγωνίζου ἐναντίον τοῦ νοσήματος. Ἄλλὰ δὲν μπορῶ, λέγει. Ἐμπρὸς λοιπὸν, πρῶτα νὰ σοῦ διδάξω αὐτό, ὅτι αὐτὸ ποῦ γίνεται ὀφείλεται στὴ δική σου ἀδιαφορία καὶ ὅτι σὺ ἔδωσες ἀρχικὰ στὸ δαίμονα μέρος νὰ περάσει, καὶ τώρα, ἂν θέλεις, θ' ἀπομακρύνεις αὐτὸν μὲ μεγάλη εὐκολία. Γιατί πές μου, ἐκεῖνοι ποῦ μοιχεύουν, μοιχεύουν ἐπειδὴ ἀγαποῦν, ἢ ἀπλῶς ἐπιθυμώντας κινδύνους; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸ κάνουν ἐπειδὴ ἀγαποῦν. Ἄραγε λοιπὸν εἶναι ἄξιοι συγγνώμης; Καθόλου. Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ εἶναι δικό τους τὸ ἀμάρτημα. Ἄλλὰ γιατί, λέγει, μὲ περιπλέκεις μὲ συλλογισμούς; ἐγὼ τὸ γνωρίζω πολὺ καλὰ καὶ θέλω ν' ἀποκρούσω τὸ πάθος, καὶ δὲν μπορῶ, ἀλλὰ παραμένει αὐτὸ καὶ μὲ πιέζει καὶ μὲ βασανίζει φοβερὰ. Θέλεις βέβαια, ἄν-

σασθαι, ἄνθρωπε, οὐ ποιεῖς δὲ ἃ τῶν ἀποκρουομένων ἐστίν, ἀλλὰ ταῦτόν πάσχεις, οἷον ἂν εἴ τις πυρέττων καὶ ψυχρῶν ἐμφορούμενος ναμάτων, λέγοι· 'πόσα ἐπινοῶ βουλόμενος σβέσαι τὸν πυρετὸν καὶ οὐκ ἰσχύω, ἀλλὰ μᾶλλον μου τὴν φλόγα ἀνάπτω;'

5 Ἴδωμεν οὖν μήποτε καὶ σὺ τὰ μὲν ἐκκαίοντα ποιεῖς, νομίζεις δὲ ἐπινοεῖν τὰ σβεννύοντα. Οὐ, φησίν. Εἰπέ οὖν, τί ποτε ἐπεχείρησας ποιῆσαι πρὸς τὸ σβέσαι τὸ πάθος; τί δὲ ἐστὶν ὄλως τοῦ πάθους ἀύ-
 ζητικόν; Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντες ὑπεύθυνοι τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις
 ἐσμὲν (πλείους γὰρ ἂν εὖροιμεν τῷ τῶν χρημάτων, ἢ τῷ τῶν
 10 σωμάτων ἀλισκομένους ἔρωτι), ἀλλὰ κοινὸν πᾶσι προκείσεται τὸ
 φάρμακον, καὶ τούτοις κάκεινοισι. Καὶ γὰρ κάκεινο ἔρωσι ἄτοπος,
 καὶ τοῦτο, ἀλλ' οὗτος ἐκείνου δριμύτερος καὶ ὀξύτερος. "Ὅταν οὖν
 τοῦ μείζονος περεγενώμεθα, εὐδηλον ὅτι καὶ τὸν ἐλάττω ραδίως
 αἰρήσομεν. Καὶ πῶς, εἰ δριμύτερος οὗτος, φησίν, οὐ πάντες ἀλί-
 15 σκονται τῷ κακῷ, ἀλλ' οἱ πλείους περὶ χρήματα μεμήνασιν; "Ὅτι
 πρῶτον μὲν ἀκίνδυνος αὕτη εἶναι δοκεῖ ἢ ἐπιθυμία· ἔπειτα, εἰ καὶ
 ὀξύτερα ἐστὶν ἢ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ θᾶπτον ἐκείνη σβέννυται· ὡς
 εἴ γε παρέμενε, ὡς ἢ τῶν χρημάτων, κἂν ἀπώλεσε τὸν ἀλόντα
 ἄρδην. Φέρε οὖν, περὶ τούτου ὑμῖν διαλεχθῶμεν, τοῦ τῶν σωμά-
 20 των, καὶ ἴδωμεν πόθεν αὖξεται τὸ κακόν· οὕτω γὰρ εἰσόμεθα, εἴτε
 ἡμέτερον τοῦτο ἐγκλημα, εἴτε οὐχ ἡμέτερον· καὶ εἰ μὲν ἡμέτερον,
 πάντα πράζωμεν, ὥστε περιγενέσθαι, εἰ δὲ οὐχ ἡμέτερον, τί μάτην
 κόπτομεν ἑαυτούς; τί δὲ οὐ συγγινώσκομεν, ἀλλ' ἐγκαλοῦμεν τοῖς
 ἀλισκομένοις;

25 Πόθεν οὖν τίκεται οὗτος ὁ ἔρωσι; Ἀπὸ εὐμορφίας προσώ-
 που, φησίν, ὅταν καλὴ καὶ εὐειδὴς ἢ τιτρώσκουσα ἦ. Εἰκὴ ταῦτα
 λέγεις καὶ μάτην. Εἰ γὰρ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐραστὰς ἐπισπάσασθαι,
 πάντας ἂν ἔσχεν ἐραστὰς ἢ τοιαύτη κόρη· εἰ δὲ οὐ πάντας ἔχει, οὐ

θρωπε, νὰ τὸ ἀποκρούσεις, ὅμως δὲν κάμνεις ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἔργο τῶν ἀποκρουομένων, ἀλλὰ παθαίνεις τὸ ἴδιο, ὅπως ἐὰν κάποιος ποὺ πάσχει ἀπὸ πυρετό, καὶ κάνει ὑπερβολικὴ χρῆση ψυχροῦ ὕδατος, λέγει· 'πόσα ἐπινοῶ θέλοντας νὰ σβήσω τὸν πυρετὸ καὶ δὲ μπορῶ, ἀλλ' ἀνάβω πολὺ περισσότερο τὴ φλόγα μου;'

Ἄς δοῦμε λοιπὸν μήπως καὶ σὺ κάμνεις ἐκεῖνα ποὺ ἀνάβουν τὴ φλόγα, ἀλλὰ νομίζεις ὅτι ἐπινοεῖς ἐκεῖνα ποὺ τὴ σβήνουν. Ὅχι, λέγει. Πῆς λοιπὸν, ποῖο εἶναι τέλος πάντων αὐτὸ ποὺ ἐπιχειρήσεις νὰ κάνεις γιὰ νὰ σβήσεις τὸ πάθος; καὶ ποῖο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ αὐξάνει ἀποκλειστικὰ τὸ πάθος; Γιατί, ἂν καὶ δὲν εἴμαστε ὅλοι ὑπεύθυνοι γι' αὐτὲς τὶς κατηγορίες (γιατὶ θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε περισσότερους ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν χρημάτων, παρὰ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν σωμάτων), ἀλλὰ θὰ καταστεῖ κοινὸ τὸ φάρμακο σ' ὅλους, καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους. Καθόσον καὶ ἐκεῖνο εἶναι ἔρωτας παράλογος, καὶ αὐτό, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι δριμύτερος καὶ ὀξύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Ὅταν λοιπὸν νικήσουμε τὸν μεγαλύτερο, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ τὸν μικρὸ θὰ τὸν νικήσουμε εὐκόλα. Καὶ πῶς, λέγει, ἐὰν αὐτὸς εἶναι δριμύτερος, δὲν κυριεύονται ὅλοι ἀπὸ τὴ μανία γιὰ τὰ χρήματα; Πρῶτον ἐπειδὴ φαίνεται αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία ὅτι εἶναι ἀκίνδυνη· ἔπειτα, ἂν καὶ εἶναι ὀξύτερη ἢ ἐπιθυμία τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἐκείνη σβήνεται εὐκολότερα· γιατί, ἐὰν παρέμενε, ὅπως ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, θὰ κατέστρεφε ἀμέσως ἐκεῖνον ποὺ θὰ κυριευόταν ἀπ' αὐτήν. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς σᾶς μιλήσω γι' αὐτόν, γιὰ τῶ ἔρωτα τῶν σωμάτων, καὶ ἄς δοῦμε ἀπὸ ποῦ αὐξάνεται τὸ κακό· γιατί ἔτσι θὰ γνωρίσουμε, ἐὰν αὐτὸ εἶναι δικό μας ἔγκλημα, ἢ δὲν εἶναι δικό μας· καὶ ἂν βέβαια εἶναι δικό μας, ἄς κάνομε τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὸ ἐξαλείψομε, ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι δικό μας, γιατί ἄδικα ὑποβάλλομε τοὺς ἑαυτοὺς μας σὲ κόπο; γιατί δὲ συγχωροῦμε ἀλλὰ κατηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπ' αὐτό;

Ἄπὸ ποῦ λοιπὸν γεννιέται αὐτὸς ὁ ἔρωτας; Ἄπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου, λέγει, ὅταν εἶναι ὠραία καὶ ὁμορφὴ ἐκείνη ποὺ πληγώνει. Ἄδικα καὶ στὴ χαμένα τὰ λῆς αὐτά. Γιατί, ἐὰν εἶναι ἡ ὁμορφιὰ ἐκείνη ποὺ ἀποσπᾶ ἔραστῆς, θὰ τοὺς εἶχε ὅλους ἔραστῆς

τῆς φύσεως τοῦτο οὐδὲ ἐξ εὐμορφίας, ἀλλ' ἐξ ἀκολάστων ὀφθαλμῶν· ὅταν γὰρ ἰδὼν περιέργως θαυμάσης καὶ ἐρασθῆς, ἐδέξω τὸ βέλος. Καὶ τίς ἂν δύναίτο καλὴν γυναῖκα ὀρῶν, μὴ ἐπαινέσαι τὴν ὀρωμένην; φησὶν. Εἰ τοίνυν οὐ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν τὸ τὰ τοιαῦτα 5 θαυμάζειν, οὐκ ἐν ἡμῖν ἄρα ὁ ἔρωσ. Ἐπίσχεσ, ἄνθρωπε. Τί πάντα φύρεις ὁμοῦ, πανταχοῦ περιτρέχων καὶ τοῦ κακοῦ τὴν ρίζαν οὐκ ἐθέλων ἰδεῖν; καὶ γὰρ πολλοὺς ὀρῶ θαυμάζοντας καὶ ἐπαινοῦντας, οὐκ ἐρῶντας δέ. Καὶ πῶς ἐνὶ θαυμάζοντας μὴ ἐρᾶν; Μὴ θορύβει τοῦτο γὰρ ἔρχομαι εἰπεῖν· ἀλλ' ἀνάμεινον, οὐκ ἐρῶντας δέ. καὶ 10 ἀκούσῃ τοῦ Μωϋσέως θαυμάζοντος τὸν παῖδα τοῦ Ἰακώβ, καὶ λέγοντος· «καὶ ἦν Ἰωσήφ καλὸς τῷ εἶδει καὶ ὠραῖος τῇ ὄψει σφόδρα». Ἐὰρ οὖν ἦρα ὁ ταῦτα λέγων; Οὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ ἐώρα, φησί, τὸν ἐπαινούμενον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἀκουόμενα κάλλη πάσχομέν τι τοιοῦτον, οὐ πρὸς τὰ ὀρώμενα μόνον.

15 Ἴνα δὲ μὴ φιλονεικῆς ἡμῖν ἐν τούτοις, ὁ Δαυῖδ οὐκ ἦν ὠραῖος τυραννικώτερον μέρος τῆς εὐμορφίας, τῶν ὀφθαλμῶν τὸ κάλλος; Ἐὰρ οὖν ἠράσθη τις αὐτοῦ; Οὐδαμῶς. Οὐκ ἄρα μετὰ τοῦ θαυμάζειν καὶ τὸ ἐρᾶν γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ μητέρας ἔσχον πολλοὶ σφόδρα ἀνθούσας τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ. Τί οὖν; ἠράσθησαν αὐτῶν οἱ παῖ- 20 δεσ; Ἄπαγε· ἀλλὰ θαυμάζουσι μὲν τὸ ὀρώμενον, οὐκ ἐμπίπτουσι δὲ εἰς ἔρωτα αἰσχρόν. Πάλιν γὰρ τῆς φύσεως τὸ κατόρθωμά ἐστι. Ποίας φύσεως, εἶπέ μοι; Ὅτι μητέρες εἰσὶ, φησὶν. Εἶτα οὐκ ἀκούεις, ὅτι Πέρσαι, μηδενὸς καταναγκάζοντος, ταῖς αὐτῶν μίγνυνται μητράσι, καὶ οὐχ εἰς οὐδὲ δεύτερος, ἀλλ' ὀλόκληρον ἔθνος; Χωρὶς 25 δὲ τούτων, κάκειθεν δῆλον, ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο οὐ τῆς ὥρας τοῦ σώματος, οὐδὲ τῆς εὐμορφίας ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ τῆς ραθύμου καὶ πλανωμένης ψυχῆς. Πολλοὶ γοῦν πολλάκις μυρίας εὐπρεπεῖς παραδραμόντες γυναῖκας, ταῖς αἰσχροτέραις ἔδωκαν ἑαυτούς· ὅθεν

ἡ κόρη αὐτῆ· ἐὰν ὁμως δὲν τοὺς ἔχει ὄλους, δὲν εἶναι αὐτὸ γνώρισμα τῆς φύσεως, οὔτε προέρχεται ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἀκόλαστους ὀφθαλμούς· γιατί, ὅταν, βλέποντάς την, τῆ θαυμάσεις περίεργα καὶ τὴν ἐρωτευθεῖς, δέχθηκες τὸ βέλος. Καὶ ποιός, λέγει, θὰ μποροῦσε, βλέποντας ὡραία γυναῖκα, νὰ μὴ ἐπαινέσει αὐτήν; Γιατί ἂν δὲν ὀφειλόταν στὴν προαίρεσή μας τὸ νὰ θαυμάζομε τὰ παρόμοια, δὲν θὰ ὑπῆρχε τότε μέσα μας ὁ ἔρωτας. Συγκρατήσου, ἄνθρωπε. Γιατί τὰ ἀνακατεύεις ὅλα μαζί, περιτρέχοντας παντοῦ καὶ μὴ θέλοντας νὰ δεῖς τοῦ κακοῦ τὴ ρίζα; Μὴν ἀνησυχεῖς· γιατί αὐτὸ ἔρχομαι νὰ πῶ· ἀλλὰ περίμενε, καὶ θ' ἀκούσεις τὸ Μωϋσῆ, πὺ θαυμάζει τὸν υἱὸ τοῦ Ἰακώβ καὶ λέγει· «καὶ ἦταν ὁ Ἰωσήφ ὡραῖος στὴν ἐμφάνιση καὶ πάρα πολὺ ὁμορφος στὸ πρόσωπο»¹⁴. Ἐραγε λοιπὸν αὐτὸς πὺ τὰ λέγει αὐτὰ τὸν ἐρωτεύθηκε; Καθόλου. Γιατί, λέγει, δὲν ἔβλεπε ἐκεῖνον πὺ ἐπαινοῦσε. Ὁμως παθαίνομε κάτι παρόμοιο ὄχι μόνο πρὸς τὰ κάλλη πὺ βλέπουμε, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκεῖνα πὺ ἀκοῦμε.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ φιλονεικεῖς ἐναντίον μου γι' αὐτά, ὁ Δαυῖδ δὲν ἦταν ὑπερβολικὰ ὡραῖος καὶ κοκκινωπός, μὲ πάρα πολὺ ὡραίους ὀφθαλμούς, πράγμα βέβαια πὺ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν τυραννικότερο μέρος τῆς ὁμορφιάς, τὸ κάλλος τῶν ὀφθαλμῶν; Ἐραγε λοιπὸν ἐρωτεύθηκε αὐτὸν κανεῖς; Καθόλου. Ἐπομένως δὲ γεννιέται μαζί μὲ τὸ θαυμασμὸ καὶ ὁ ἔρωτας. Καθόσον καὶ μητέρες εἶχαν πολλοὶ πὺ ἔλαμπαν ὑπερβολικὰ μὲ τὴν ὡραιότητα τοῦ σώματός τους. Τί λοιπόν; τίς ἐρωτεύθηκαν τὰ παιδιά τους; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· θαυμάζουν βέβαια ἐκεῖνο πὺ βλέπουν, δὲν κυριεύονται ὁμως ἀπὸ ἔρωτα αἰσχρό. Πάλι ὁμως τὸ κατόρθωμα αὐτὸ εἶναι τῆς φύσεως. Πές μου, ποιᾶς φύσεως; Ἐπειδὴ εἶναι μητέρες, λέγει. Ἐπειτα δὲν ἀκοῦς, ὅτι οἱ Πέρσες, χωρὶς νὰ τοὺς ἀναγκάζει κανεῖς, ἔρχονται σὲ ἐπιμιξία μὲ τίς μητέρες τους, καὶ ὄχι ἕνας καὶ δύο, ἀλλ' ὀλόκληρο τὸ ἔθνος; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ τὸ νόσημα αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς ὡραιότητας τοῦ σώματος, οὔτε ἀπλῶς τῆς ὁμορφιάς, ἀλλὰ τῆς ἀδιάφορης καὶ πλανεμένης ψυχῆς. Πολλοὶ λοιπὸν πολλὰς φορές πὺ παρέβλεψαν ἄπειρες ὡραῖες γυναῖκες, παρέδωσαν τὸν ἑαυτὸ τους στὶς αἰσχρό-

δῆλον ὅτι οὐ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐρᾶν· ἢ γὰρ ἂν εἶλον ἐκεῖναι πρὸ τούτων τοὺς ἐμπεσόντας. Τί οὖν τὸ αἴτιον; εἰ γὰρ μὴ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐρᾶν, πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν, φησὶν; Ἀπὸ δαίμονος πονηροῦ; Ἐχει μὲν καὶ ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, 5 ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς αἴτιοι. Οὐ γὰρ ἐκείνων μόνον ἢ ἐπιβουλή, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων καὶ ἡμῶν πρώτων. Οὐδαμόθεν γὰρ ἐτέρωθεν οὕτω τίκτεται τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, ὡς ἀπὸ συνηθείας καὶ κολακειᾶς ρημάτων καὶ σχολῆς καὶ ἀργίας καὶ τοῦ μηδὲν ἔχειν ποιεῖν.

10 7. Μεγάλη γάρ, μεγάλη τῆς συνηθείας ἢ τυραννίς, καὶ τοσαύτη, ὡς εἰς φύσεως ἀνάγκη καθίστασθαι. Εἰ δὲ συνήθεια τὸ τίκτειν αὐτὴν, εὐδελον ὅτι καὶ τὸ σβεννύναι. Πολλοὶ γοῦν ἐρῶντες οὕτως ἐπαύσαντο, μὴ ὀρωμένων τῶν ἐρωμένων. Τοῦτο δὲ πρὸς βραχὺ μὲν δοκεῖ πικρὸν εἶναι καὶ σφόδρα ἀηδέες, τῷ χρόνῳ δὲ ἡδὺ γίνεται, 15 καὶ οὐδὲ βουλομένοις λοιπὸν ἐνὶ ἀνακτήσασθαι τὸ πάθος. Τί οὖν ὅταν συνηθείας χωρὶς ἀπὸ πρώτης τῆς ὄψεως ἀλῶ; Κάνταῦθα ἀργία τοῦ σώματος, ἢ τρυφή, καὶ τὸ μὴ φροντίζειν τῶν προσηκόντων, μηδὲ ἐν ἀναγκαίοις εἶναι πράγμασι. Καθάπερ γὰρ πλάνος τις ὁ τοιοῦτος περιερχόμενος, παντὶ περιπείρεται πονηρῷ, καὶ καθάπερ 20 παιδίον ἄφετον, ὁ βουλόμενος ἀνδραποδίζει τὴν τοιαύτην ψυχὴν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος αὐτῇ ἐνεργεῖν, ὅταν αὐτῆς παύσης τὴν ἐνέργειαν τὴν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, ἐπειδὴ ἀργεῖν οὐ δύναται, ἀναγκάζεται ἕτερα τίκτειν. Καθάπερ ἡ γῆ, ὅταν μὴ σπεύρηται μηδὲ φυτεύηται, βοτάνη ἀναδίδωσιν ἀπλῶς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν μὴ ἔχη τι πρᾶξι τῶν 25 ἀναγκαίων, πάντως τοῦ πράττειν ἐπιθυμοῦσα, πονηροῖς ἑαυτὴν δίδωσι πράγμασι. Καὶ ὡσπερ ὀφθαλμὸς τοῦ μὲν ὄρᾶν οὐ παύεται, καὶ διὰ τοῦτο ὄψεται πονηρά, ὅταν ἀγαθὰ μὴ ᾗ ὑποκείμενα, οὕτω

τερες· ἄρα εἶναι φανερό, ὅτι ὁ ἔρωτας δὲν ὀφείλεται στὴν ὀμορφιά· γιατί, ἐὰν ὀφειλόταν ἐκεῖ θὰ κυρίευαν ἐκεῖνες πρὶν ἀπ' αὐτὲς ἐκείνους πὺ περιέπεσαν σ' αὐτὲς. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; γιατί, ἐὰν ὁ ἔρωτας, λέγει, δὲν ὀφείλεται στὴν ὀμορφιά, ἀπὸ ποῦ ἔχει τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ ρίζα; Προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρὸ δαίμονα; Ἔχει βέβαια καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν αἰτία, ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ζητούμενο, ἀλλὰ ἐὰν δὲν εἴμαστε καὶ ἐμεῖς αἴτιοι. Γιατί δὲν εἶναι μόνο ἐκείνων ἡ ἐπιβουλή, ἀλλὰ μαζὶ μὲ ἐκείνους εἶναι πρωταρχικὰ καὶ δική μας. Γιατί ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲ γεννιέται αὐτὸ τὸ πονηρὸ νόσημα τόσο, ὅσο ἀπὸ συνήθεια, ἀπὸ τὰ κολακευτικὰ λόγια, ἀπὸ τὴν ἀργοσχολία καὶ ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ἔχει κάποιος νὰ κάνει κάτι.

7. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλη, εἶναι μεγάλη ἡ τυραννίδα τῆς συνήθειας, καὶ τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ φθάνει νὰ γίνεται ἀνάγκη τῆς φύσεως. Ἐὰν ὅμως ἡ συνήθεια γεννᾷ αὐτὴν, εἶναι φανερό ὅτι καὶ συνήθεια τὴ σβήνει. Πολλοὶ δηλαδὴ, πὺ ἦταν τόσο πολὺ ἐρωτευμένοι, σταμάτησαν τὸν ἔρωτά τους μὴ βλέποντας τίς ἐρωμένες τους. Αὐτὸ βέβαια γιὰ λίγο διάστημα φαίνεται ὅτι εἶναι πικρὸ καὶ πάρα πολὺ ἀηδιαστικό, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὅμως γίνεται εὐχάριστο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ ξαναποκτήσομε τὸ πάθος καὶ νὰ τὸ θέλομε. Τί λοιπὸν ὅταν, καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει συνήθεια σὲ μένα, κυριευθῶ ἀπὸ ἔρωτα μὲ τὴν πρώτη ματιά; Καὶ ἐδῶ αἰτία εἶναι ἡ ἀδράνεια τοῦ σώματος, ἢ ἡ τρυφηλὴ ζωὴ, καὶ τὸ νὰ μὴ φροντίζεις γιὰ τὰ πρέποντα, οὔτε ν' ἀρκεῖσαι στὰ ἀναγκαῖα πράγματα. Γιατί ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος, περιφερόμενος σὰν ἀκριβῶς κάποιος πλάνος, σουβλίζεται ἀπὸ κάθε πονηρὸ, καὶ σὰν παιδὶ ἐλεύθερο, ἐκεῖνος πὺ θέλει ὑποδουλώνει τὴν ψυχὴ αὐτὴ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὴ συνήθως ἐνεργεῖ, ὅταν σταματήσεις τὴν ἐνέργεια αὐτῆς στὴν ἐκτέλεση ἀγαθῶν, ἐπειδὴ δὲ μπορεῖ νὰ παραμένει σὲ ἀπραξία, ἀναγκάζεται νὰ γεννᾷ ἄλλα. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ γῆ, ὅταν δὲ σπείρεται καὶ δὲ φυτεύεται, βγάζει ἀπλῶς χορτάρια, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν δὲν ἔχει νὰ κάνει κάτι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἐπιθυμώντας ὅπωςδήποτε νὰ κάνει κάτι, παραδίνει τὸν ἑαυτὸ τῆς στὰ πονηρὰ πράγματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ὀφθαλμὸς δὲ σταματᾷ βέβαια νὰ βλέπει, καὶ γι' αὐτὸ θὰ δεῖ πονηρὰ, ὅταν δὲν ὑπάρχουν μπροστά

καὶ ὁ λογισμὸς, ὅταν τῶν ἀναγκαίων ἑαυτὸν ἀπαγάγη, περὶ τὰ ἄχρηστα στρέφεται λοιπὸν· ἐπεὶ, ὅτι καὶ τὴν πρώτην προσβολὴν δύναται ἀποκρούσασθαι ἀσχολία καὶ φροντίς, πολλαχόθεν δῆλον. Ὅταν οὖν ἴδῃς γυναῖκα καλὴν καὶ πάθῃς τι πρὸς αὐτήν, μηκέτι 5 ἴδῃς, καὶ ἀπηλλάγῃς.

Καὶ πῶς δυνήσομαι μηκέτι ἰδεῖν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἐλκόμενος, φησὶν; Ἐτέροις σευατὸν δός, περιέλκουσι τὴν ψυχὴν, βιβλίους, φροντίσιν ἀναγκαίαις; προστασίαις, βοηθείαις ἀδικουμένων, εὐχαῖς, φιλοσοφίᾳ τῇ περὶ τῶν μελλόντων· τοιούτοις κατάδησον τὴν 10 ψυχὴν. Οὕτως οὐχὶ νεαρὸν ἔλκος διορθώσῃ μόνον, ἀλλὰ παγὲν καὶ ἄχρονιον γενόμενον ἀποτρίψῃ ραδίως. Εἰ γὰρ ὕβρις τὸν ἐρώντα πείθει καταλύειν τὸν ἔρωτα, κατὰ τὴν παροιμίαν, πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον αἱ πνευματικαὶ αὐταὶ ἐπωδαὶ περιέσσονται τοῦ κακοῦ, μόνον ἂν ἐθέλωμεν ἀποστῆναι; Ἄν δὲ αἰεὶ προσομιλῶμεν καὶ συναναστρε- 15 φώμεθα ταῖς τοξευούσαις ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα τοξεύματα, καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες τὰ παρ' ἐκείνων, τρέφομεν τὸ νόσημα. Πῶς οὖν ἀξιοῖς σβεσθῆναι τὸ πῦρ, καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν φλόγα ἀνάπτων; Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν τὰ τῆς συνηθείας πρὸς τοὺς νέους εἰρήσθω· ὡς τοῖς γε ἀνδράσι καὶ φιλοσοφεῖν ἐπισταμένοις, πάντων 20 μείζων ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ἢ τῆς γεέννης μνήμη, ἢ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιθυμία· ἱκανὰ γὰρ ταῦτα σβέσαι τὸ πῦρ. Μετὰ δὲ τούτων κάκεῖνο ἐννόει, ὅτι οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ ὀρώμενον, ἢ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ τροφῆς διασπληνίας χυμὸς. Ἀλλὰ φαιδρὸν τὸ ἄνθος τῆς ὄψεως, φησὶν. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν ἀνθῶν τῶν ἀπὸ τῆς γῆς 25 φαιδρότερον· ἀλλὰ καὶ ταῦτα σήπεται καὶ μαραίνεται.

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐνταῦθα τῷ ἀνθει πρόσεχε, ἀλλ' ἐνδότερον διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὸ δέρμα καὶ τὸ καλὸν ἐκεῖνο περιελῶν τῷ λογισμῷ, περιεργάζου τὰ ὑπὸ τοῦτο κείμενα. Ἐπεὶ καὶ τὸ τῶν ὑδεριώντων σῶμα ἀποστίλβει λαμπρόν, καὶ οὐδὲν ἢ ἐπιφάνεια

της καλά, ἔτσι καὶ ὁ λογισμὸς, ὅταν ἀπομακρύνει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, στρέφεται πλέον πρὸς τὰ ἄχρηστα· γιατί, τὸ ὅτι καὶ τὴν πρώτη προσβολὴ μπορεῖ ν' ἀποκρούσει ἢ ἀσχολία καὶ φροντίδα, εἶναι φανερὸ ἀπὸ πολλά. Ὅταν λοιπὸν δεῖς γυναῖκα ὡραία καὶ πάθεις κάτι πρὸς αὐτήν, μὴ τὴν ξαναδεῖς, καὶ ἀπαλλάχθηκες.

Καὶ πῶς θὰ μπορέσω νὰ μὴ τὴν ξαναδῶ, λέγει, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία; Παράδωσε τὸν ἑαυτό σου σὲ ἄλλα, πού ἀποspoῦν τὴν ψυχὴ, στὰ βιβλία, σὲ φροντίδες ἀναγκαῖες, σὲ προστασίες, σὲ βοήθειες ἀδικουμένων, σὲ προσευχές, στὴ φιλοσοφία γιὰ τὰ μελλοντικά· μὲ αὐτὰ δέσε τὴν ψυχὴ σου. Ἔτσι ὄχι μόνο νέα πληγὴ θὰ θεραπεύσεις ἀλλὰ θὰ ἐξαλείψεις εὐκόλα καὶ πληγὴ πού ἔγινε μόνιμη καὶ χρόνια. Γιατί, ἐὰν ἡ προσβολὴ πείθει τὸν ἔραστή νὰ σταματήσῃ τὸν ἔρωτα, κατὰ τὴν παροιμία, πῶς πολὺ περισσότερο δὲ θὰ ὑπερνικήσουν τὸ κακὸ οἱ πνευματικὲς αὐτὲς μελωδίες, ἀρκεῖ μόνο νὰ θελήσομε ν' ἀπομακρυνθοῦμε; Ἄν ὁμως συνομιλοῦμε πάντοτε καὶ συναναστρεφόμεσθε ἐκεῖνες πού τοξεύουν ἐναντίον μας αὐτὰ τὰ τοξεύματα, καὶ λέγοντας καὶ ἀκούοντας τὰ λεγόμενά τους, τότε τρέφομε τὸ νόσημα. Πῶς λοιπὸν ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ σβήσῃ ἡ φωτιά, ἀνάβοντας καθημερινὰ τὴ φλόγα; Καὶ αὐτὰ βέβαια τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνήθειας σὲ μᾶς ἄς λεχθοῦν στοὺς νέους· γιατί γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ ἐκείνους πού γνωρίζουν νὰ φιλοσοφοῦν ἄς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλα ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἡ σκέψη τῆς γέεννας, ἡ ἐπιθυμία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· γιατί αὐτὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ σβήσουν τὴ φωτιά. Μαζὶ ὁμως μ' αὐτὰ νὰ σκέπτεσαι καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἐκεῖνο πού βλέπομε, παρὰ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ χυμὸς τροφῆς σαπισμένης. Ὅμως, λέγει, εἶναι εὐχάριστη ἡ ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου. Ἄλλὰ κανένα δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὰ ἄνθη πού φυτρώνουν ἀπὸ τὴ γῆ· καὶ ὁμως καὶ αὐτὰ σαπίζουν καὶ μαραίνονται.

Μὴ λοιπὸν προσέχεις οὔτε καὶ ἐδῶ τὸ ἄνθος, ἀλλὰ προχώρησε μὲ τὴ σκέψη πιὸ βαθιά, καὶ παραβλέποντας μὲ τὴ σκέψη ἐκεῖνο τὸ ὡραῖο δέρμα, νὰ περιεργάζεσαι ἐκεῖνα πού βρίσκονται κάτω ἀπὸ αὐτό. Γιατί καὶ τὸ σῶμα τῶν ὑδρωπικῶν ἀκτινοβολεῖ

φαῦλον ἔχει, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἔνδον ἀποκειμένου χυμοῦ πληττό-
 μενοι, φιλεῖν τοὺς τοιούτους οὐ δυνάμεθα. Ἄλλ' ὑγρὸς ὁ ὀφθαλμός,
 καὶ γοργός, καὶ καλῶς ἀποτεταμένη ἡ ὀφρὺς, καὶ κυαναῖ αἱ βλεφα-
 ρίδες, καὶ ἡμερος ἡ κόρη, καὶ γαληνὸν τὸ ὄμμα. Ἄλλ' ὄρα ὅτι αὐτὸ
 5 τοῦτο πάλιν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ νεῦρα καὶ φλέβες καὶ ὑμένες καὶ
 ἀρτηρίαι. Σὺ δέ μοι τὸν καλὸν τοῦτον ὀφθαλμὸν ἐννόησον νοσοῦν-
 τα, γηρῶντα, ὑπὸ ἀθυμίας μαραινόμενον, ὑπὸ ὀργῆς οἰδοῦντα, πῶς
 εἰδεχθῆς, πῶς ταχέως ἀπόλλυται, καὶ τῶν γεγραμμένων τάχιον
 ἀφανίζεται. Ἀπὸ τούτων μετάγαγε τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὸ κάλλος τὸ
 10 ἀληθινόν. Ἄλλ' οὐχ ὀρῶ, φησί, κάλλος ψυχῆς. Ἄλλ' ἂν ἐθέλης,
 ὄψει· καὶ ὥσπερ τοὺς ἀπόντας καλοὺς ἐστὶν ὀφθαλμοῖς μὴ ἰδόντα
 τῷ νῷ θαυμάσαι, οὕτω δυνατόν ψυχῆς κάλλος χωρὶς ὀφθαλμῶν
 ἰδεῖν. Οὐχ ὑπέγραψας πολλάκις μορφὴν εὐεῖδῃ καὶ ἔπαθές τι πρὸς
 τὴν διάπλασιν; Ἀνατύπωσον καὶ νῦν ψυχῆς κάλλος καὶ ἐντρύφα τῇ
 15 εὐμορφίᾳ. Ἄλλ' οὐχ ὀρῶ, φησὶν, ἀσώματα. Καὶ μὴν τῶν σωματίων
 αὐτὰ μᾶλλον ὀρῶμεν τῷ νῷ. Διὰ τοῦτο γοῦν θαυμάζομεν καὶ ἀγγέ-
 λους καὶ ἀρχαγγέλους, καίτοι γε μὴ ὀρῶντες, καὶ τρόπων ἤθη καὶ
 ψυχῆς ἀρετήν. Κἂν ἴδῃς ἄνθρωπον ἐπιεικῆ καὶ μέτριον, μᾶλλον
 θαυμάση τοῦτον ἢ ἐκείνην τὴν εὐμορφον ὄψιν· κἂν ἴδῃς ὑβριζόμε-
 20 νον, καὶ φέροντα ἀδικούμενον, μετὰ τοῦ θαυμάζειν ἔρα τῶν τοιού-
 των, κἂν γεγηρακότες ᾖσι. Καὶ γὰρ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς τὸ κάλλος,
 καὶ ἐν γήρᾳ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐραστάς, καὶ οὐδέποτε μαραίνεται,
 ἀλλ' ἀνθεῖ διηνεκῶς.

Ἴν' οὖν καὶ αὐτοὶ τοῦτο κτησώμεθα, τοὺς ἔχοντας αὐτὸ θη-
 25 ρῶμεν καὶ ἐρασταὶ τούτων γινώμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ δυνησό-
 μεθα, ταύτην λαβόντες τὴν εὐμορφίαν, τῶν αἰωνίων ἐπιτυχεῖν ἀγα-
 θῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.
 καὶ τὰ ἐξῆς.

ἀπὸ τῆ λαμπρότητα, καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κακὸ ἢ ἐπιφάνειά του, ἀλλὰ δεχόμενοι μὲ τῆ σκέψη τὸ πλήγμα ἀπὸ χυμὸ πού ὑπάρχει ἐσωτερικά, δὲν μπορούμε ν' ἀγαποῦμε αὐτούς. Ὅμως εἶναι ὑγρὸς ὁ ὀφθαλμὸς, καὶ γοργός, καὶ καλὰ τεντωμένα τὸ φρύδι, καὶ κυανὲς οἱ βλεφαρίδες, καὶ ἡμερῆ ἢ κόρη, καὶ γαλήνιο τὸ βλέμμα. Ἀλλὰ πρόσεχε ὅτι ὅλο αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ νεῦρα καὶ φλέβες καὶ ὑμένες καὶ ἀρτηρίες. Σὺ ὁμως, σὲ παρακαλῶ, σκέψου τὸν ὠραῖο αὐτὸν ὀφθαλμὸ ὅταν ἀσθενεῖ, ὅταν γηράσει, ὅταν εἶναι μαραινόμενος ἀπὸ τῆ λύπη, ὅταν εἶναι φουσκωμένος ἀπὸ ὀργή, πῶς εἶναι ἀποκρουστικός, πῶς ἀμέσως χάνει τὴν ὁμορφιά του, καὶ ἐξαφανίζεται πιὸ γρήγορα καὶ ἀπὸ τὰ ζωγραφισμένα. Ἀπὸ αὐτὰ μεταφέρει τῆ σκέψη στὸ κάλλος τὸ ἀληθινό. Ἀλλά, λέγει, δὲν τὸ βλέπω τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς. Ἄν θέλεις ὁμως θὰ τὸ δεῖς· καὶ ὅπως ἀκριβῶς τοὺς καλοὺς, πού εἶναι ἀπόντες, εἶναι δυνατὸν καὶ χωρὶς νὰ τοὺς δεῖς μὲ τὰ μάτια νὰ τοὺς θαυμάσεις, ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ θαυμάσεις καὶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς χωρὶς νὰ τὸ δεῖς μὲ τὰ μάτια. Δὲ ζωγράφισες πολλὰς φορὲς μορφὴ ὠραία καὶ ἔνιωσες κάτι γιὰ ἐκεῖνο πού ζωγράφισες; Ἀναπαράστησε καὶ τώρα τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς καὶ ἐντρυφά στὴν ὁμορφιά. Ἀλλά, λέγει, δὲν τὰ βλέπω τὰ ἀσώματα. Καὶ ὁμως αὐτὰ τὰ βλέπομε μὲ τὸ νοῦ καλύτερα καὶ ἀπὸ τὰ σώματα. Γι' αὐτὸ βέβαια θαυμάζομε καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους, ἂν καὶ δὲν τοὺς βλέπομε, καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀτόμων καὶ τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Καὶ ἂν δεῖς ἄνθρωπο ἐπιεικῆ καὶ μετριόφρονα, πολὺ περισσότερο θὰ θαυμάσεις αὐτόν, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁμορφο πρόσωπο· καὶ ἂν δεῖς κάποιον νὰ βρίζεται καὶ νὰ ὑπομένει τὴν ἀδικία πού τοῦ γίνεται, μαζί μὲ τὸ θαυμασμό, ἀγάπα αὐτούς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι γέροι. Γιατὶ τέτοιο εἶναι τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς, καὶ στὰ γηρατειὰ ἔχει πολλοὺς ἐραστὲς, καὶ ποτὲ δὲ μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ διαρκῶς.

Γιὰ ν' ἀποκτήσομε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτό, ἂς κληρονομήσομε νὰ βροῦμε ἐκείνους πού ἔχουν αὐτὸ καὶ ἂς γινώμαστε ἐραστὲς αὐτῶν. Γιατὶ ἔτσι καὶ ἐμεῖς θὰ μπορέσομε, ἀποκτώντας αὐτὴν τὴν ὁμορφιά, νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τῶν ὁποίων εὐχομαι ὅλοι μας νὰ γίνομε μέτοχοι, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἐξῆς...

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Β' Κορ. 4,1-7)

«Ἔχοντες οὖν τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν, ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης».

1. Ἐπειδὴ μεγάλη ἐφθάξατο, καὶ Μωϋσέως ἑαυτὸν προῦθηκε,
5 καὶ τοὺς πιστοὺς πάντας, αἰσθόμενος τῆς ὑπερβολῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν εἰρημένων, ὄρα πῶς μετριάζει πάλιν. Καὶ γὰρ ἐπαίρειν ἔδει διὰ τοὺς ψευδαποστόλους καὶ τοὺς ἀκροατάς, καὶ πάλιν παραμυθεῖσθαι τὸν ὄγκον, οὐχὶ καθαιρεῖν, ἐπεὶ τοῦτο παίζοντος ἦν. Διόπερ ἐτέρως αὐτὸ μεθοδεύει, τῷ δεικνύναι, ὅτι οὐκ ἐκ τῶν οἰκείων
10 κατορθωμάτων γέγονεν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸ πᾶν· διὸ καὶ φησιν, «ἔχοντες οὖν τὴν διακονίαν ταύτην». Οὐδὲν γὰρ πλεόν ἡμεῖς εἰσηνέγκαμεν, ἀλλ' ἢ διάκονοι μόνον ἐγενόμεθα καὶ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθειῖσιν ὑπηρετήσαμεν. Διόπερ οὐκ εἶπε 'παροχήν', οὐδὲ 'χορηγίαν', ἀλλὰ 'διακονίαν', καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέ-
15 σθη, ἀλλ' ἐπήγαγε, «καθὼς ἠλεήθημεν». Καὶ γὰρ τοῦτο αὐτό, φησί, τὸ διακονήσασθαι τούτοις, ἀπὸ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας. Καίτοι γε ἐλέους ἐστὶ τὸ κακῶν ἀπαλλάξαι, οὐχὶ τὸ καὶ τοσαῦτα δοῦναι ἀγαθά· ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἔλεος καὶ τοῦτο ἔχει. «Οὐκ ἐκκακοῦμεν». Καὶ τοῦτο δὲ αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπίᾳ λογιστέον. Τὸ γὰρ,
20 «καθὼς ἠλεήθημεν», καὶ ὑπὲρ τῆς διακονίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ, «οὐκ ἐκκακοῦμεν», εἰρῆσθαι νόμιζε. Καὶ σκόπει πῶς σπουδάζει τὰ καθ'

Ο Μ Ι Λ Ι Α · Η'

(Β' Κορ. 4,1-7)

«Ἐχοντας λοιπὸν τὸ ἔργο αὐτό, μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας, ἀλλ' ἀδιαφοροῦμε γιὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἄνθρωποι τὰ κρύβουν ἀπὸ ντροπῆς».

1. Ἐπειδὴ εἶπε μεγάλα λόγια, καὶ ἔθεσε τὸν ἑαυτό του πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ Μωϋσῆ, καθὼς καὶ ὅλους τοὺς πιστοὺς, αἰσθανόμενος τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν λόγων του, πρόσεχε πῶς δείχνει πάλι μετριοφροσύνη. Καθόσον ἔπρεπε νὰ καυχιέται ἐξ αἰτίας τῶν ψευδαποστόλων καὶ τῶν ἀκροατῶν, καὶ πάλι νὰ μειώνει τὴν ὑπερηφάνεια, καὶ ὄχι νὰ ἐξαλείφει αὐτήν, πράγμα ποὺ ἦταν ἀνθρώπου ποὺ ἀστειεύεται. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μεθοδεύει αὐτὸ μὲ ἄλλο τρόπο, δείχνοντας δηλαδὴ ὅτι δὲν ἐγινε τέτοιος ἀπὸ τὰ δικά του κατορθώματα, ἀλλὰ τὸ πᾶν ὀφείλεται στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἔχοντας λοιπὸν τὴ διακονία αὐτή». Τίποτε δηλαδὴ περισσότερο δὲν προσφέραμε ἐμεῖς, παρὰ διάκονοι μόνο γίναμε καὶ ὑπηρετήσαμε ἐκεῖνα ποὺ μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἶπε, 'παροχή', οὔτε 'χορηγία', ἀλλὰ «διακονία», καὶ οὔτε σ' αὐτὸ ἀρκέσθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε, «χάρις στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ». Καθόσον, λέγει, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διακονία του πρὸς αὐτοὺς ἐγινε ἀπὸ τὸ ἔλεος καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἄν καὶ βέβαια ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακά, ὄχι καὶ ἡ χορηγία τόσων ἀγαθῶν· ἀλλὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ περιέχει καὶ αὐτό. «Δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας». Καὶ αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τό, «χάρις στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ», θεώρα ὅτι λέχθηκε καὶ γιὰ τὴ διακονία τους καὶ γιὰ τό, «δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας». Καὶ πρόσεχε πῶς φροντίζει νὰ μειώσει τὰ δικά του.

ἑαυτὸν καθαιρεῖν. Τὸν γὰρ τοιούτων ἀξιωθέντα, φησί, καὶ τηλικούτων, καὶ ταῦτα ἀπὸ ἐλέου μόνον καὶ φιλανθρωπίας, οὐδὲν μέγα τοιούτους ἐπιδείκνυσθαι πόνους, καὶ κινδυνεύειν καὶ πειρασμοὺς ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ καταπίπτομεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν καὶ παρρησιαζόμεθα. Εἰπὼν γοῦν, «οὐκ ἐκκακοῦμεν», ἐπήγαγεν, «ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Καὶ τί ἐστι, «τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης»; Οὐκ ἐπαγγελλόμεθα, φησί, καὶ ὑπισχνούμεθα μεγάλα, καὶ ἕτερα δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων δείκνυμεν, καθάπερ ἐκεῖνοι (διὸ καὶ ἔλεγε, «τὰ κατὰ πρόσωπον, βλέπετε»), ἀλλὰ τοιοῦτοί ἐσμεν, οἷοι ὀρώμεθα, οὐχὶ διπλόην τινὰ ἔχοντες, οὔτε τοιαῦτα λέγοντες καὶ ποιοῦντες ἃ κρύπτειν δεῖ καὶ συσκιάζειν αἰσχυνομένους καὶ ἐρυθριῶντας. Καὶ τοῦτο ἐρμηνεύων, ἐπήγαγε, «μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ». Ὁ γὰρ ἐνόμιζον ἐγκώμιον εἶναι

15 ἐκεῖνοι, τοῦτο αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον ἀποφαίνει.

Τί δὲ ἐστίν, «ἐν πανουργίᾳ»; Δόξαν εἶχον μὴ λαμβανόντων ἐκεῖνοι, ἐλάμβανον δὲ καὶ ἔκρυπτον· δόξαν εἶχον ἀγίων καὶ ἀποστόλων δοκίμων, ἦσαν δὲ μυρίων γέμοντες κακῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς, φησί, τούτοις ἀπειπάμεθα (ταῦτα γὰρ καὶ κρυπτὰ αἰσχύνης καλεῖ),

20 τοιοῦτοι ὄντες οἷοι φαινόμεθα, καὶ οὐδὲν ἔχοντες συνεσκιασμένον, καὶ οὐκ ἐν τῷ βίῳ μόνον τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κηρύγματι· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «οὐδὲν δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας»· οὐ τῷ προσώπῳ καὶ τῇ ἐπιδείξει, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τῶν πραγμάτων ἀποδείξει. «Συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς

25 πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων». Οὐ γὰρ πιστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπίστοις ἐσμέν κατάδηλοι, προκειμένοι πᾶσιν εἰς τὸ βασανίσαι τὰ ἡμέτερα, ὡς ἂν ἐθέλοιεν· καὶ ἀπὸ τούτου συνίσταμεν ἑαυτοὺς, οὐκ ἀπὸ τοῦ ὑποκρίνεσθαι, καὶ προσωπεῖον περιφέρειν φαιδρόν. Λέγομεν οὖν μηδὲν λαμβάνειν, καὶ μάρτυρας ὑμᾶς καλοῦμεν· λέγομεν μηδὲν συνειδέναί ἑαυτοῖς πονηρόν, καὶ τούτου πάλιν τὴν μαρτυρίαν

Γιατί, λέγει, ἐκεῖνος πού ἀξιώθηκε τέτοια καὶ τόσο μεγάλα, καὶ ὅλα αὐτὰ μόνο ἀπὸ εὐσπλαχνία καὶ φιλανθρωπία, δὲν εἶναι καθόλου σπουδαῖο νὰ ἐπιδεικνύει τέτοιους κόπους καὶ νὰ ὑπομένει κινδύνους καὶ πειρασμούς. Γι’ αὐτὸ ὄχι μόνο δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας, ἀλλὰ καὶ χαιρόμαστε καὶ ἔχομε παρρησία. Ἀφοῦ εἶπε λοιπὸν, «δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας», πρόσθεσε, «ἀλλ’ ἀδιαφοροῦμε γιὰ ἐκεῖνα πού οἱ ἄνθρωποι τὰ κρύβουν ἀπὸ ντροπὴ, καὶ δὲν συμπεριφερόμαστε μὲ πανουργία, οὔτε νοθεύομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ». Καὶ τί σημαίνει, «τὰ κρυπτά τῆς αἰσχύνης»; Δὲ λέμε, λέγει, καὶ ὑποσχόμαστε μεγάλα, δείχνοντας ἄλλα μὲ τὰ ἔργα μας, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι (γι’ αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «σεῖς βλέπετε τὰ πράγματα ἐπιφανειακά»¹), ἀλλὰ εἴμαστε τέτοιοι, τέτοιοι πού φαινόμαστε, χωρὶς νὰ παρουσιάζουν κάποια ἀσάφεια τὰ λεγόμενά μας, οὔτε λέμε καὶ κάμνομε τέτοια, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κρύβομε καὶ νὰ τὰ καλύπτομε νιώθοντας ντροπὴ καὶ κοκκινίζοντας ἀπ’ αὐτήν. Καὶ ἐρμηνεύοντας αὐτό, πρόσθεσε, «χωρὶς νὰ συμπεριφερόμαστε μὲ πανουργία». Γιατί, ἐκεῖνο πού νόμιζαν ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι ἐγκώμιο, αὐτὸ δείχνει ὅτι εἶναι αἰσχρὸ καὶ ἄξιο γιὰ γέλια.

Τί σημαίνει ὁμῶς «μὲ πανουργία»; Ὑπῆρχε ἡ φήμη ὅτι ἐκεῖνοι δὲν παίρνουν, ἔπαιρναν ὁμῶς καὶ τὸ ἔκρυβαν· εἶχαν φήμη ἀγίων καὶ ἀποστόλων γνησίων, ὁμῶς ἦταν γεμάτοι ἀπὸ ἄπειρα κακά. Ἀλλ’ ἐμεῖς, λέγει, τ’ ἀπορρίπτομε αὐτὰ (γιατί αὐτὰ τὰ ὀνομάζει κρυπτά αἰσχύνης), καὶ εἴμαστε τέτοιοι, τέτοιοι πού φαινόμαστε, καὶ δὲν ἔχομε τίποτε κρυμμένο, καὶ ὄχι σ’ αὐτὴ τῆ ζωῆ μόνο, ἀλλὰ καὶ σ’ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κήρυγμα· γιατί αὐτὸ σημαίνει, «οὔτε νοθεύομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ φανερώνομε τὴν ἀλήθεια»· ὄχι μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἐπίδειξη, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐμπρακτὴ ἀπόδειξη. «Συσταίνομε τὸν ἑαυτὸ μας σὲ κάθε συνείδηση ἀνθρώπων». Ὅχι μόνο στοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄπιστους εἴμαστε ὀλοφάνεροι, ἔχοντας τὴ διάθεση ν’ ἀποδείξομε σ’ ὅλους, πού θὰ ἤθελαν, τὴ γνησιότητά μας· καὶ μὲ τὴ γνησιότητα αὐτὴ συσταίνομε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ὄχι μὲ ὑποκρισία καὶ παρουσιάζοντας προσωπεῖο φαιδρὸ. Λέμε λοιπὸν ὅτι δὲν παίρνομε τίποτε, καὶ ἐπικαλούμαστε σὰν μάρτυρες ἐσᾶς· λέμε ὅτι ἡ συνείδησή μας δὲν μᾶς ἐλέγχει γιὰ

παρ' ὑμῶν ἔλκομεν, οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι, συσκιάζοντες τὰ καθ' ἑαυτούς, πολλοὺς ἀπατῶσιν. Ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν βίον ἡμῶν πᾶσιν εἰς μέσον προτίθεμεν, καὶ τὸ κήρυγμα ἀπογυμνοῦμεν, ὥστε πάντα αὐτὸ καταμανθάνειν. Εἶτα, ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι ἠγνόουν αὐτοῦ τὴν 5 ἰσχύν, ἐπήγαγεν, ὅτι οὐχ ἡμῶν τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας. Διὸ καὶ φησιν· «εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων». Ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, «οἷς μὲν ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμὴ 10 ζωῆς εἰς ζωὴν», τοῦτο καὶ ἐνταῦθά φησι.

2. Τί δὲ ἐστὶν, «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου»; Οἱ μὲν τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες, λέγουσι περὶ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ δικαίου μόνον, καὶ οὐκ ἀγαθοῦ, ταῦτα εἰρησθαι· λέγουσι γὰρ εἶναί τινα Θεὸν δίκαιον, καὶ οὐκ ἀγαθόν. Μανιχαῖοι δὲ φασὶ τὸν διάβολον ἐνταῦθα 15 λέγεσθαι, ἐκ τούτου δημιουργὸν τῆς κτίσεως ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν παρὰ τὸν ὄντα βουλόμενοι, σφόδρα ἀνοήτως. Οἶδεν μὲν γὰρ πολλάκις ἡ Γραφὴ θεὸν καλεῖν οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ καλουμένου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τῶν ὑποταττομένων· ὡς ὅταν τὸν μαμωνᾶν κύριον λέγῃ, καὶ τὴν κοιλίαν θεόν. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτο οὔτε ἡ 20 κοιλία θεός, οὔτε ὁ μαμωνᾶς κύριος, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ὑποκατακλινόντων ἑαυτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι οὔτε περὶ τοῦ διαβόλου τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ· καὶ οὕτως ἀναγνωστέον, ὅτι «τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα». Ὁ γὰρ μέλλων οὐκ ἔχει ἀπίστους, ἀλλ' ὁ πα- 25 ρῶν μόνος. Εἰ δὲ καὶ ἐτέρως τις ἀναγινώσκει, οἷον, ὅτι «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου», οὐδὲ τοῦτο ἔχει τινα λαβὴν· οὐ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν αὐτὸν τούτου μόνον ὄντα τοῦ αἰῶνος Θεόν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς

τίποτε τὸ πονηρό, καὶ γι' αὐτὸ πάλι τῆ μαρτυρία τὴν ἀντλοῦμαι ἀπὸ σα̃ς, ὄχι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, κρύβοντας τὰ δικά τους, ἐξαπατοῦν πολλούς. Ἐμεῖς ὁμως καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τὸν δείχνομε σ' ὄλους καὶ τὸ κήρυγμα τὸ ἀποκαλύπτομε σ' ὄλους, ὥστε ὄλοι νὰ τὸ γνωρίσουν.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι δὲ γνώριζαν τὴ δύναμή του, πρόσθεσε, ὅτι αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία γιὰ μᾶς, ἀλλ' ὀφείλεται στὴν ἀναισθησία ἐκείνων. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἐὰν τὸ εὐαγγέλιό μας εἶναι καλυμμένο κατὰ κάποιο τρόπο, εἶναι καλυμμένο γιὰ ἐκείνους πὺ βρίσκονται στὴν ἀπώλεια· γιατί ὁ Θεὸς τύφλωσε τὸ νοῦ τῶν ἀπίστων αὐτοῦ τοῦ κόσμου». Ἐκεῖνο ἀκριβῶς πὺ εἶπε προηγουμένως, «ὁ ὁποῖος γιὰ ἐκείνους εἶναι ὀσμὴ θανάτου πὺ ὀδηγεῖ στὸ θάνατο, ἐνῶ γι' αὐτοὺς εἶναι ὀσμὴ ζωῆς πὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ»², αὐτὸ λέγει καὶ ἐδῶ.

2. Τί σημαίνει ὁμως, «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ»; Ἐκεῖνοι πὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ Μαρκίωνα, λέγουν ὅτι αὐτὰ λέχθησαν μόνο γιὰ τὸ δίκαιο Δημιουργό, καὶ ὄχι τὸν ἀγαθό· γιατί λέγουν ὅτι ὑπάρχει κάποιος Θεὸς πὺ εἶναι δίκαιος, ὄχι ὁμως καὶ ἀγαθός. Οἱ Μανιχαῖοι πάλι λέγουν ὅτι ἐννοεῖ ἐδῶ τὸ διάβολο, θέλοντας ἀπ' αὐτὸ νὰ παρουσιάσουν, μὲ ὑπεροβολικὴ ἀνοησία, κάποιον ἄλλο δημιουργὸ τῆς κτίσεως καὶ ὄχι αὐτὸν πὺ εἶναι. Γιατί ἡ Γραφή γνωρίζει πολλὰς φορὰς νὰ ὀνομάζει κάποιον Θεὸ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀξία ἐκείνου στὸν ὁποῖο δίνει τὸ ὄνομα αὐτό, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας ἐκείνων πὺ ὑποτάσσονται σ' αὐτόν, ὅπως ὅταν ὀνομάζει τὸ μαμωνᾶ κύριο, καὶ τὴν κοιλιὰ θεό. Ὅμως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ οὔτε ἡ κοιλιὰ εἶναι θεός, οὔτε ὁ μαμωνᾶς κύριος, ἀλλ' ἐκείνων μόνο πὺ ὑποτάσσουν τὸν ἑαυτὸ τους σ' αὐτά. Ἐμεῖς ὁμως λέμε ἐκεῖνο, ὅτι αὐτὸ οὔτε γιὰ τὸ διάβολο λέχθηκε, ἀλλὰ γιὰ τὸ Θεὸ τῶν ὄλων, καὶ πρέπει νὰ διαβασθεῖ ἔτσι, ὅτι «τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ τύφλωσε ὁ Θεὸς τὸ νοῦ». Γιατί ὁ μέλλοντας αἰώνας δὲν ἔχει ἄπιστους, ἀλλὰ μόνο ὁ παρόντας. Ἐὰν ὁμως κάποιος τὸ διαβάσει καὶ διαφορετικὰ, ὅπως, «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ», οὔτε αὐτὸ ἔχει κάποια λαβὴ γιὰ κατηγορία· γιατί αὐτὸ δὲ δείχνει αὐτὸν Θεὸ μόνο τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ. Καθόσον ὁ Θεὸς λέγε-

οὐρανοῦ λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐρανοῦ μόνον Θεός· καὶ ὁ Θεὸς τῆς παρουσίας ἡμέρας' λέγομεν, καὶ οὐκ εἰς ἐκείνην μόνην συγκλείοντες αὐτοῦ τὴν ἀρχήν, τοῦτό φαμεν· καὶ ὁ Θεὸς δὲ Ἀβραὰμ' λέγεται, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ', καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ', καὶ οὐκ ἐκείνων 5 μόνον ἐστὶ Θεός. Καὶ πολλὰς ἄν τις καὶ ἑτέρας τοιαύτας ἐν ταῖς Γραφαῖς εὔροι μαρτυρίας.

Πῶς οὖν ἐτύφλωσεν; Οὐκ ἐνεργήσας εἰς τοῦτο, ἄπαγε, ἀλλ' ἀφείς καὶ συγχωρήσας· καὶ γὰρ ἔθος τῇ Γραφῇ οὕτω λέγειν· ὡς 10 ὅταν λέγη, «παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν». Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ ἠπίστησαν πρῶτοι, καὶ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατεσκεύασαν τοῦ ἰδεῖν τὰ μυστήρια, καὶ αὐτὸς λοιπὸν εἴασεν. Ἀλλὰ τί ἔδει ποιῆσαι; πρὸς βίαν ἔλκειν καὶ ἐκκαλύπτειν μὴ βουλομένοις ἰδεῖν; Ἀλλὰ μᾶλλον ἂν κατεφρόνησαν, καὶ οὐδ' ἂν εἶδον· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἰς 15 τοῦ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ»· οὐ πρὸς τὸ ἀπιστῆσαι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ τὴν ἀπιστίαν μὴ ἰδεῖν τίνα ἐστὶ τὰ ἔνδον, ὃ καὶ ἡμῖν ἐπέταξε, μὴ ρίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων κελεύσας. Εἰ γὰρ καὶ ἀπιστοῦσιν ἐξεκάλυψε, μᾶλλον ἂν ἡ νόσος αὐτῶν ἐπετρίβη. Καὶ γὰρ εἰ 20 ὀφθαλμιῶντά τις ἀναγκάσειε πρὸς τὰς ἀκτῖνας ἰδεῖν, ἐπιτείνει μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν σκότει κατακλείουσιν αὐτοὺς ἰατρῶν παῖδες, ὥστε μὴ ἐπιτρίψαι τὸ νόσημα. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐνταῦθα νοητέον, ὅτι οὗτοι μὲν γεγόνασιν ἄπιστοι δι' ἑαυτούς, γενόμενοι δὲ ἄπιστοι, οὐκέτι ἐώρων τὰ ἀπόρρητα τοῦ εὐαγγελίου, τοῦ Θεοῦ λοιπὸν ἀποκλείοντος τὰς ἀκτῖνας αὐτοῖς. Ὅπερ καὶ τοῖς 25 μαθηταῖς ἔλεγεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐν παροιμίαις λαλῶ αὐτοῖς, ὅτι ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν.

Ἴνα δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ὑπόθου τινὰ Ἑλληνα εἶναι μύθους τὰ ἡμέτερα ἠγούμενον· οὗτος

3. Ρωμ. 1,28.

4. Ματθ. 7,6.

5. Ματθ. 13,13.

ται 'Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ', ἀλλὰ δὲν εἶναι Θεὸς μόνο τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἀκόμα λέμε 'ὁ Θεὸς τῆς παρούσας ἡμέρας', καὶ δὲν τὸ λέμε αὐτὸ περιορίζοντας αὐτοῦ τὴν ἀρχὴ μόνο στὴν ἡμέρα ἐκείνη. Ἐπίσης λέγεται ὁ Θεὸς καὶ 'ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ', καὶ 'ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ', καὶ 'ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ', καὶ δὲν εἶναι μόνο ἐκείνων Θεός. Καὶ πολλὰς ἄλλες παρόμοιες μαρτυρίες θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ βρεῖ μέσα στὶς Γραφές.

Πῶς λοιπὸν τοὺς τύφλωσε; Δὲν ἦταν ἡ τύφλωση δική του ἐνέργεια, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ ἄφησε καὶ ἐπέτρεψε αὐτὸ νὰ συμβεῖ· καθόσον ἡ Γραφή συνηθίζει νὰ τὸ λέγει αὐτό· ὅπως ὅταν λέγει, «παρέδωσε αὐτοὺς ὁ Θεὸς σὲ ἀνάξιο νοῦ»³. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτοὶ ἀπίστησαν πρῶτοι, καὶ κατέστησαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀνάξιους νὰ γνωρίσουν τὰ μυστήρια, καὶ αὐτὸς ἐπέτρεψε νὰ συμβεῖ αὐτό. Καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάνει; νὰ τοὺς σέρνει μὲ τὴ βία καὶ νὰ τοὺς φανερώνει τὰ μυστήρια χωρὶς νὰ θέλουν νὰ τὰ γνωρίσουν; Ἀλλὰ τότε πολὺ περισσότερο θὰ τὸν περιφρονοῦσαν καὶ δὲν θὰ τὰ ἐβλεπαν· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὥστε νὰ μὴ δοῦν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ»· ὄχι γιὰ νὰ ἀπιστήσουν πρὸς τὸ Θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ δοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας τοὺς ποιά εἶναι ἐνδότερα, πράγμα πού πρόσταξε καὶ σ' ἐμᾶς, λέγοντας, νὰ μὴ ρίχνομε τοὺς μαργαρίτες μπροστὰ στοὺς χοίρους⁴. Γιατί, ἐὰν τὸ φανέρωνε καὶ ἐνῶ ἦταν ἄπιστοι, πολὺ περισσότερο θὰ προχωροῦσε τὸ νόσημά τους. Καθόσον, ἐὰν κάποιος ἐξαναγκάσει κάποιον, πού πάσχουν οἱ ὀφθαλμοί του, νὰ δεῖ πρὸς τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, αὐξάνει πολὺ περισσότερο τὴν ἀσθένεια αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ βοηθοὶ τῶν γιατρῶν περιορίζουν αὐτοὺς σὲ σκοτεινὸ μέρος, γιὰ νὰ μὴ αὐξηθεῖ τὸ νόσημά τους. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ σκεφθοῦμε, ὅτι αὐτοὶ ἔγιναν ἄπιστοι ἀπὸ μόνοι τους, καὶ ἀφοῦ ἔγιναν ἄπιστοι δὲ βλέπουν πιά τὰ ἀπόρρητα τοῦ εὐαγγελίου, γιὰ τὸν Θεὸς στὸ ἐξῆς περιορίζει τὶς ἀκτίνες ἀπὸ αὐτοὺς. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ στοὺς μαθητές του, ὅτι δηλαδὴ «γι' αὐτὸ ὁμιλῶ πρὸς αὐτοὺς μὲ παροιμίες, γιὰτί, ἐνῶ ἀκούουν, δὲν κατανοοῦν»⁵.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ σαφέστερο αὐτὸ πού λέγω καὶ μὲ παράδειγμα, ὑπόθεσε ὅτι κάποιος Ἕλληνας θεωρεῖ μύθους τὰ δικά μας:

οὖν πῶς ὠφεληθήσεται μᾶλλον, εἰσελθὼν καὶ ἰδὼν τὰ μυστήρια, ἢ ἔξω μένων; Διὰ τοῦτο φησιν, «εἰς τὸ μὴ ἀγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμόν», ἐπιμένων ἔτι τῇ ἱστορίᾳ Μωϋσέως. Ὅπερ γὰρ πρὸς Ἰουδαίους γέγονεν ἐπ' ἐκείνου, τοῦτο ἐπὶ πάντων τῶν ἀπίστων γίνεται 5 ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ τί ἐστὶ τὸ συνεσκιασμένον καὶ ὅπερ αὐτοῖς οὐκ ἔστι πεφωτισμένον; Ἐκκουσὸν αὐτοῦ λέγοντος· «εἰς τὸ μὴ ἀγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμόν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ». Οἶον, ὅτι ὁ σταυρὸς τῆς οἰκουμένης σωτηρία καὶ αὐτοῦ δόξα, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ σταυρωθεὶς μετὰ πολ-
 10 λῆς περιφανείας μέλλει παραγίνεσθαι, τὰ ἄλλα πάντα, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὀρώμενα, τὰ οὐχ ὀρώμενα, ἢ ἀπόρρητος τῶν προσδοκωμένων περιφάνεια. Διὸ καὶ ἀγάσαι εἶπεν, ἵνα μὴ τὸ ὄλον ἐνταῦθα ζητῆς· ὡς περ γὰρ ἀγὴ τις ἐστὶ μόνον τοῦ Πνεύματος ἢ δεδομένη. Τοῦτο γοῦν καὶ ἀνωτέρω δηλῶν, «ὀσμὴν» εἶπε, καὶ πά-
 15 λιν «ἀρραβῶνα», δεικνύς ὅτι τὸ πλεον ἐκεῖ μένει. Ἄλλ' ὁμοως ταῦτα ἅπαντα κέκρυπται ἀπ' αὐτῶν· κέκρυπται δέ, ἐπειδὴ ἠπίστησαν πρότεροι. Εἶτα, δεικνύς, ὅτι οὐχὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν ἀγνοοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς οἱ ταύτην οὐκ ἰδόντες, ἐπήγαγεν, «ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ». Μὴ γὰρ μέχρι τοῦ Χριστοῦ στής μό-
 20 νον. Ὅς περ γὰρ διὰ τούτου τὸν Πατέρα ὀρᾶς, οὕτως ἀγνοήσας τὴν τούτου δόξαν, οὐδὲ τὴν ἐκείνου εἶση. «Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν».

3. Καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία; τί τοῦτο πρὸς τὰ εἰρημένα ἔχει κοι-
 25 νόν; Ἦ ἐκείνους αἰνίττεται ὡς ἐπαίροντας ἑαυτοὺς καὶ πείθοντας τοὺς μαθητὰς ἀπ' αὐτῶν ἑαυτοὺς ὀνομάζειν, ὅπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν, «ἐγὼ εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ», ἢ ἕτερόν τι βαρύτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτοὺς ἐπολέμουν καὶ ἐπεβούλευον αὐτοῖς πάντοθεν, ἢ μὴ γὰρ ἡμῖν μάχεσθε, φησί, καὶ πολεμεῖτε; ἢ τῶ δι' ἡμῶν κηρυττομένῳ; οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύττομεν·

6. Β' Κορ. 2,16 καὶ 5,5.

7. Α' Κορ. 3,4.

αὐτὸς λοιπὸν πῶς θὰ ὠφεληθεῖ περισσότερο, μπαίνοντας μέσα καὶ βλέποντας τὰ μυστήρια, ἢ παραμένοντας ἔξω; Γι' αὐτὸ λέγει, «γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ φωτισμό», ἐπιμένοντας ἀκόμα στὴν ἱστορία τοῦ Μωϋσῆ. Γιατὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἐγινε στοὺς Ἰουδαίους στὴν περίπτωση τοῦ Μωϋσῆ, αὐτὸ γίνεται σ' ὄλους τοὺς ἀπίστους σχετικὰ μὲ τὸ εὐαγγέλιο. Καὶ ποιό εἶναι τὸ συνεσκιασμένο καὶ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι φωτεινὸ σ' αὐτούς; Ἦκουσε αὐτὸν πού λέγει· «γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Δηλαδή, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι σῶτηρία τῆς οἰκουμένης καὶ δόξα αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ σταυρωθεὶς πρόκειται νὰ ρθεῖ μὲ πολλὴ λαμπρότητα, ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὄρατά, τὰ ἀόρατα, ἢ ἀπερίγραπτη λαμπρότητα τῶν προσδοκωμένων. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε «νὰ αὐγάσει», γιὰ νὰ μὴ ζητεῖς τὸ ὄλο ἐδῶ· γιατί σὰν ἀκριβῶς κάποια αὐγὴ μόνο εἶναι αὐτὸ πού δίνεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Αὐτὸ λοιπὸν δηλώνοντας καὶ παραπάνω, εἶπε «ὀσμὴ», καὶ ἄλλοῦ πάλι «ἀρραβῶνα»⁶, γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ περισσότερο μένει ἐκεῖ. Ἄλλ' ὅμως ὅλα αὐτὰ ἔχουν κρυβεῖ ἀπ' αὐτούς· καὶ ἔχουν κρυβεῖ, ἐπειδὴ πρῶτα ἀπίστησαν αὐτοί. Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν ἀγνοοῦν μόνο τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνοι πού δὲ γνωρίζουν αὐτήν, πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Μὴ λοιπὸν σταματήσεις μέχρι τὸ Χριστὸ μόνο. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς μέσω αὐτοῦ βλέπεις τὸν Πατέρα, ἔτσι, ἐὰν ἀγνοήσεις τὴ δόξα αὐτοῦ, δὲ θὰ γνωρίσεις οὔτε τὴ δόξα ἐκείνου. «Γιατὶ δὲν κυρύττομε τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριο, ἐνῶ τοὺς ἑαυτούς μας τοὺς θεωροῦμε δούλους σας, γιὰ χάρι τοῦ Ἰησοῦ».

3. Καὶ ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὰ προηγούμενα; Τί τὸ κοινὸ ἔχει πρὸς τὰ λεχθέντα; Ἦ ὑπαινίσσεται ἐκείνους σὰν ἀλαζόνες, καὶ πείθοντας τοὺς μαθητὲς τους νὰ ὀνομάζουν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπ' αὐτούς, πράγμα πού ἔλεγε στὴν πρώτη ἐπιστολή, «ἐγὼ εἶμαι τοῦ Παύλου, ἐγὼ τοῦ Ἀπολλῶ»⁷, ἢ κάτι ἄλλο βαρύτατο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐπειδὴ τοὺς πολεμοῦσαν ὑπερβολικὰ καὶ τοὺς ἐπιβουλεύονταν ἀπὸ παντοῦ, «μήπως ἐμᾶς μάχεσθε», λέγει, «καὶ πολεμεῖτε; ἢ μήπως ἐκεῖνον πού κηρύττεται ἀπὸ μᾶς; γιατί δὲν κηρύτ-

ἐγὼ δοῦλός εἰμι, ἐγὼ διάκονός εἰμι καὶ τῶν δεχομένων τὸ κήρυγμα, ἐτέρῳ πάντα πραγματευόμενος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου δόξης πᾶν ὀτιοῦν ποιῶν. Ὡστε ἐμοὶ πολεμῶν, τὰ ἐκείνου καταβάλλεις. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω εἰς ἑμαυτὸν τι περιστῆσαι τῶν τοῦ εὐαγγελίου, 5 ὅτι καὶ ὑμῶν οὐ παραιτήσομαι εἶναι δοῦλος διὰ τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ἐκείνῳ ἔδοξεν οὕτω τιμῆσαι ὑμᾶς, ἐπειδὴ οὕτως ὑμᾶς ἐφίλησε, καὶ πάντα ὑπὲρ ὑμῶν ἔπραξε. Διὸ καὶ λέγει, «ἐαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Χριστόν». Εἶδες ψυχὴν δόξης καθαρᾶν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον, φησί, τῶν δεσποτικῶν οὐδὲν νοσφιζόμεθα, ἀλλὰ καὶ 10 ὑμῖν ἐαυτοὺς ὑποτάσσομεν δι' ἐκεῖνον.

«Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν». Εἶδες πῶς πάλιν τοῖς ζητοῦσι τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν τὴν ὑπερβάλλουσαν, τὴν Μωϋσέως λέγω, δείκνυσι μετὰ προσθήκης ἀστράπτουσαν; Καθάπερ εἰς πρόσωπον Μωϋσέως, 15 οὕτως εἰς τὰς ὑμετέρας καρδίας ἔλαμψε, φησί. Καὶ πρότερον ἀναμιμνήσκει τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως γενομένων, αἰσθητοῦ φωτὸς καὶ σκότους αἰσθητοῦ, δεικνὺς ὅτι αὕτη μείζων ἢ δημιουργία. Καὶ ποῦ εἶπεν, «ἐκ σκότους φῶς λάμψαι»; Ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίῳ τῆς κτίσεως· «σκότος γὰρ ἦν», φησὶν, «ἐπάνω τῆς 20 ἀβύσσου. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς». Ἀλλὰ τότε μὲν εἶπε, «γενηθήτω, καὶ ἐγένετο», νῦν δὲ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς ἔλαμψε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ αἰσθητὰ πράγματα ὁρῶμεν τοῦ φωτὸς λάμποντος τούτου, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ. 25 Ὅρᾳς τὸ ἀπαράλλακτον τῆς Τριάδος; Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πνεύματος φησιν, «ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος», περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, «εἰς τὸ μὴ ἀυγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς

8. Γεν. 1,2·3.

9. Β' Κορ. 3,18.

τομε τούς εαυτούς μας· ἐγὼ εἶμαι δοῦλος, ἐγὼ εἶμαι διάκονος καὶ ἐκείνων πού δέχονται τὸ κήρυγμα, προσπαθώντας τὰ πάντα γιὰ ἄλλον καὶ κάμνοντας ὅτιδήποτε γιὰ τὴ δόξα ἐκείνου. Ἐπομένως πολεμώντας ἐμένα, καταστρέφεις τὰ ἐκείνου. Γιατὶ τόσο πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδώσω στὸν ἑαυτό μου κάτι ἀπὸ τὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὥστε δὲ θὰ παύσω νὰ εἶμαι δοῦλος σας ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ θεωρήθηκε ὀρθὸ ἀπὸ ἐκεῖνον τόσο πολὺ νὰ σᾶς τιμήσει, ἐπειδὴ τόσο πολὺ σᾶς ἀγάπησε καὶ ὅλα τὰ ἔκαμε γιὰ σᾶς. Γι’ αὐτὸ καὶ λέγει, «ἐνῶ τούς εαυτούς μας τούς θεωροῦμε δούλους σας γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ». Εἶδες ψυχὴ καθαρὴ ἀπὸ δόξα; Γιατί, λέγει, ὄχι μόνο δὲ σφετεριζόμαστε τίποτε ἀπὸ τὰ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τούς εαυτούς μας ὑποτάσσομε σὲ σᾶς γιὰ χάρη ἐκείνου.

«Γιατὶ ὁ Θεὸς πού εἶπε νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι, αὐτὸς ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές σας». Εἶδες πῶς πάλι δείχνει σ’ ἐκείνους πού ζητοῦσαν νὰ δοῦν τὴ δόξα ἐκείνη τὴν ὑπερβολικὴ, ἐννοῶ τοῦ Μωϋσῆ, ν’ ἀστράπτει ὑπερβολικά; Ὅπως ἀκριβῶς στὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἔτσι, λέγει, ἔλαμψε στὶς καρδιές σας. Καὶ προηγουμένως ὑπενθυμίζει ἐκεῖνα πού ἔγιναν στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὴ ἡ δημιουργία εἶναι μεγαλύτερη. Καὶ ποῦ εἶπε, «νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι»; Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ προοίμιο τῆς δημιουργίας· γιατί λέγει, «σκοτάδι ὑπῆρχε ἐπάνω στὴν ἄβυσσο. Καὶ εἶπε ὁ Θεός, ἅς γίνει φῶς, καὶ ἔγινε φῶς»⁸. Ἀλλὰ τότε βέβαια εἶπε, «νὰ γίνει φῶς, καὶ ἔγινε», ἐνῶ τώρα δὲν εἶπε, ἀλλ’ ὁ ἴδιος ἔγινε φῶς σ’ ἐμᾶς· γιατί δὲν εἶπε, ὅτι καὶ τώρα εἶπε, ἀλλ’ ὁ ἴδιος ἔλαμψε. Γι’ αὐτὸ δὲ βλέπομε αἰσθητὰ πράγματα ἐνῶ λάμπει αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ μέσω τοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις τὴν ἀκριβὴ ὁμοιότητα τῆς Τριάδος; Γιατί γιὰ τὸ Πνεῦμα λέγει, «ἐμεῖς ὅμως μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο, ἀντικατοπτρίζοντας τὴ δόξα τοῦ Κυρίου, μεταμορφωνόμαστε ὅμοια μ’ αὐτὸν ἀπὸ δόξα σὲ δόξα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού λαμπρύνεται ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Πνεῦμα»⁹, ἐνῶ γιὰ τὸν Υἱὸ λέγει, «ὥστε νὰ μὴ λάμψει σ’ αὐτούς ὁ φωτισμὸς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι

δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ»· περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς, «ὁ εἰπὼν ἐκ σκοτῶν φῶς λάμπει, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Ὡσπερ γὰρ εἰπὼν, «τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ», ἐπήγαγεν, «ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δεικνὺς ὅτι καὶ τῆς ἐκείνου δόξης ἀπεστερήθησαν, οὕτως εἰπὼν, «τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ», ἐπήγαγεν, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ», δεικνὺς ὅτι διὰ τούτου τὸν Πατέρα γινώσκουμεν, ὥσπερ οὖν καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτῶ προσαγόμεθα.

10 «Ἐχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν». Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ καὶ μεγάλα εἶπε περὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης, ἵνα μή τις λέγῃ, 'καὶ πῶς τοσαύτης δόξης ἀπολαύοντες μένομεν ἐν θνητῷ σώματι;', φησὶν, ὅτι τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μάλιστά ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν
 15 καὶ δεῖγμα μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ὅτι σκεῦος ὀστράκινον τοσαύτην ἡδυνήθη λαμπρότητα ἐνεγκεῖν καὶ τηλικούτον φυλάξαι θησαυρὸν. Ὡσπερ οὖν καὶ αὐτὸς θαυμάζων ἔλεγεν, «ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν», πάλιν ἐκείνους αἰνιττόμενος τοὺς καυχωμένους ἐφ' ἑαυτοῖς. Τό τε γὰρ μέγεθος τῶν
 20 δοθέντων, τό τε ἀσθενὲς τῶν δεξαμένων δείκνυσι τὴν ἰσχύν, οὐχ ὅτι μεγάλα ἐχαρίσατο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μικροῖς οὖσι· τὸ γὰρ ὀστράκινον, τὸ εὐθραυστον τῆς θνητῆς φύσεως αἰνιττόμενος ἔλεγε, καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἀσθενὲς ἐμφαίνων. Ὀστράκου γὰρ ἄμεινον οὐδὲν αὕτη διάκειται· οὕτως ἐστὶν εὐεπηρέαστος καὶ θανάτῳ
 25 καὶ νόσοις καὶ ἀέρων ἀνωμαλίαις καὶ ἑτέροις μυρίοις διαλυομένη ραδίως. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ καταστέλλων ἐκείνων τὸ φύσημα, καὶ πᾶσι δεικνὺς, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν καθ' ἡμᾶς.

4. Καὶ γὰρ τότε μάλιστα διαφαίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὅταν δι' εὐτελῶν ἐνεργῇ μεγάλα. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, «ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ διὰ κωνώπων καὶ μυιῶν ὀλόκληρα στρατόπεδα βαρβάρων ἐτροποῦτο

εικόνα τοῦ Θεοῦ»· καὶ τέλος γιὰ τὸν Πατέρα, «ὁ ὁποῖος εἶπε ἀπὸ τὸ σκοτάδι νὰ λάμψει φῶς, ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές σας, πρὸς φωτισμὸ τῆς γνώσεως τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ». Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λέγοντας, «τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ», πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀποστερήθηκαν καὶ τὴ δόξα ἐκείνου, ἔτσι λέγοντας, «τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ», πρόσθεσε, «στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ», γιὰ νὰ δείξει ὅτι μέσω αὐτοῦ γνωρίζομε τὸν Πατέρα, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα ὁδηγούμαστε σ’ αὐτόν.

«Καὶ αὐτὸν τὸν θησαυρὸ τὸν ἔχομε μέσα σὲ πῆλινα σκεῦη, ὥστε νὰ φανεῖ ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ δύναμη εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ μᾶς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε πολλὰ καὶ μεγάλα γιὰ τὴν ἀπόρρητη δόξα, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος, ‘καὶ πῶς, ἐνῶ ἀπολαμβάνομε τόσο μεγάλη δόξα, παραμένομε μέσα σὲ θνητὸ σῶμα;’ λέγει, ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο καὶ μέγιστο δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι σκεῦος πῆλινο μπόρεσε νὰ ἐκπέμψει τόση μεγάλη λαμπρότητα καὶ νὰ φυλάξει τόσο μεγάλο θησαυρὸ. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν θαυμάζοντας καὶ αὐτός, ἔλεγε, «γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπερβολικὴ δύναμη εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ μᾶς», πάλι ὑπονοώντας ἐκείνους ποὺ καυχιένται γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Γιατί καὶ τὸ μέγεθος τῶν δοθέντων καὶ ἡ ἀδυναμία ἐκείνων ποὺ τὰ δέχθηκαν δείχνει τὴ δύναμη, ὄχι μόνο ὅτι χάρισε μεγάλα, ἀλλ’ ὅτι καὶ ἐνῶ εἴμαστε μικροί· γιατί τὸ πῆλινο τὸ ἔλεγε ὑπονοώντας τὸ εὐθραυστο τῆς θνητῆς φύσεως, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀσθενὲς τῆς σάρκας μας. Γιατί αὐτὴ δὲ βρίσκεται σὲ καθόλου καλύτερη θέση ἀπὸ τὸ πῆλινο· τόσο πολὺ εὐκολὰ ὑφίσταται βλάβες καὶ διαλύεται εὐκολὰ καὶ μὲ τὸ θάνατο, καὶ μὲ τὶς ἀσθένειες, καὶ τὶς ἐποχιακὲς ἀνωμαλίες, καὶ μὲ ἄπειρα ἄλλα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, καὶ καταστέλλοντας τὴν ἀλαζονεῖα ἐκείνων, καὶ δείχνοντας σ’ ὄλους ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀνθρώπινο στὰ δικά μας.

4. Πραγματικὰ τότε πρὸ πάντων φανερῶνεται ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὅταν μὲ εὐτελῆ πράγματα πραγματοποιεῖ μεγάλα. Γι’ αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ ἔλεγε, «γιατί ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἀδυναμία»¹⁰. Ἀλλὰ καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη μὲ κου-

(διὸ καὶ μεγάλην δύναμιν αὐτοῦ τὴν κάμπην ἐκάλει), καὶ ἐν ἀρχῇ γλώττας συγγέων μόνον, τὸν μέγαν πύργον ἐκεῖνον τὸν ἐν Βαβυλώνι κατέλυε. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ νῦν μὲν διὰ τριακοσίων ἄπειρα στρατόπεδα ἤλασε, νῦν δὲ διὰ σαλπίγγων πόλεις καθεῖλε·
 5 μετὰ δὲ ταῦτα διὰ παιδίου μικροῦ καὶ εὐτελοῦς τοῦ Δαυῖδ, ἅπασαν τῶν βαρβάρων τὴν παράταξιν ἐτροπώσατο. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα δώδεκα μόνους ἀποστείλας, τῆς οἰκουμένης περιεγένετο, δώδεκα, καὶ τούτους ἐλαυνομένους, πολεμουμένους. Ἐκπλαγῶμεν οὖν τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, θαυμάσωμεν, προσκυνήσωμεν· ἐρωτήσωμεν
 10 Ἰουδαίους, ἐρωτήσωμεν Ἑλληνας, τίς ἐπεισε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπόστῆναι τῶν πατριῶν ἐθῶν καὶ πρὸς ἑτέραν μετατάξασθαι πολιτείαν; ὁ ἀλιεύς, ἢ ὁ σκηνοποιός; ὁ τελώνης, ἢ ὁ ἀγράμματος καὶ ἰδιώτης; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἢ πάντα κατορθοῦσα δι' ἐκείνων; Τί δὲ καὶ λέγοντες ἐπειθον ἐκεῖνοι;
 15 Βαπτίσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος. Ποίου; Ὅν οὐκ εἶδον, οὐδὲ ἐθεάσαντο. Ἄλλ' ὁμῶς ταῦτα λέγοντες καὶ κηρύττοντες, ἐπειθον, ὅτι οἱ μὲν μαντευόμενοι καὶ ἐκ προγόνων αὐτοῖς παραδοθέντες, οὐκ εἰσὶ θεοί, ὁ δὲ προσηλωθείς, οὗτος Χριστός, πάντας ἐφείλκετο. Καίτοι γε ὅτι μὲν ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, παντί που
 20 δῆλον ἦν, ὅτι δὲ ἀνέστη, οὐδεὶς πλὴν ὀλίγων εἶδεν. Ἄλλ' ὁμῶς καὶ τοῦτο ἐπεισαν τοὺς οὐχ ἑωρακότας· καὶ οὐχ ὅτι ἀνέστη μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθε, καὶ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Πόθεν οὖν τὸ πιθανὸν τοῖς λόγοις τούτοις, εἶπέ μοι; Οὐδαμό-
 25θεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Καὶ γὰρ πρῶτον αὐτὴ ἡ καινοτομία πᾶσι προσίστατο· ὅταν τε καὶ τοιαῦτά τις καινοτομῆ, χαλεπώτερον τὸ πρᾶγμα γίνεται, ὅταν ἀναμοχλεύῃ παλαιᾶς συνηθείας θεμέλια, ὅταν ἐκ βάρων ἀνασπᾷ νόμους. Πρὸς δὲ τού-

νούπια καὶ μυῖγες κατατροπώνονταν ὀλόκληρα στρατόπεδα βαρβάρων (γι' αὐτὸ καὶ ὀνόμαζε τὴν κάμπια μεγάλη δύναμη αὐτοῦ), καὶ στὴν ἀρχὴ συγγέοντας μόνο τὶς γλῶσσες, κατέστρεψε τὸν μεγάλο ἐκεῖνο Πύργο στὴ Βαβυλώνα. Καὶ στοὺς πολέμους ἐπίσης ἄλλοτε μὲ τριακόσιους ἄνδρες ἀποκάκρυνε ἀμέτρητο στρατό, καὶ ἄλλοτε πάλι γκρέμιζε πόλεις μὲ σάλπιγγες· μετὰ ὁμως ἀπὸ αὐτὰ μὲ μικρὸ καὶ ἀσήμαντο παιδί, δηλαδὴ τὸ Δαυῖδ, κατατρόπωσε ὅλη τὴν παράταξη τῶν βαρβάρων. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, στέλνοντας μόνο δώδεκα, κατανίκησε τὴν οἰκουμένη, μὲ δώδεκα, ἂν καὶ αὐτοὶ καταδιώκονταν καὶ πολεμοῦνταν. Ἄς νιώσομε λοιπὸν ἐκπληξη γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἃς τὴ θαυμάσομε, ἃς τὴν προσκυνήσομε, ἃς ἐρωτήσομε τοὺς Ἰουδαίους, ἃς ἐρωτήσομε τοὺς Ἕλληνες, ποῖός ἐπεισε ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ ἐγκαταλείψει τὶς πάτριες συνήθειες καὶ νὰ μεταπηδήσουν σὲ ἄλλο τρόπο ζωῆς; ὁ ψαρᾶς ἢ ὁ σκηνοποιός; ὁ τελώνης ἢ ὁ ἀγράμματος καὶ ἰδιώτης; Καὶ πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν αὐτά, ἂν δὲν ἦταν ἡ θεία δύναμη ἐκείνη ποὺ κατόρθωνε μὲ ἐκείνους ὅλα; Καὶ τί λέγοντας ἐπειθαν ἐκεῖνοι; Βαπτισθεῖτε στὸ ὄνομα τοῦ σταυρωθέντος. Ποιοῦ; Ἐκείνου ποὺ δὲν τὸν εἶδαν, οὔτε τὸν θεάθηκαν. Ἄλλ' ὁμως λέγοντας καὶ κηρύττοντας αὐτὰ ἐπειθαν ὅτι, ἐκεῖνοι ποὺ λατρεύονταν στὰ μαντεῖα καὶ εἶχαν παρασυρθεῖ σ' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, δὲν εἶναι θεοί, ἐνῶ ὁ Χριστός, ποὺ καρφώθηκε ἐπάνω στὸ σταυρό, ὅλους τοὺς προσέλκυε. Ἄν καὶ βέβαια, τὸ ὅτι σταυρώθηκε καὶ τάφηκε, ἦταν φανερὸ στὸν καθένα, τὸ ὅτι ὁμως ἀναστήθηκε, κανένας, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, δὲν τὸ γνώριζε. Ἄλλ' ὁμως καὶ αὐτὸ ἐπεισαν σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν εἶδαν· καὶ ὄχι μόνο ὅτι ἀναστήθηκε, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔρχεται νὰ κρίνει ζῶντες καὶ νεκρούς.

Ἄπὸ ποῦ λοιπὸν, πές μου, προερχόταν ἡ πίστη στὰ λόγια αὐτά; Ἄπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Καθόσον γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὴ ἡ καινοτομία παρουσιαζόταν σ' ὅλους· καὶ ὅταν κανεὶς παρουσιάζει τέτοιες καινοτομίες, τὸ πρᾶγμα γίνεται φοβερότερο, ὅταν ἀναμοχλεύει τὰ θεμέλια παλαιᾶς συνήθειας, ὅταν κλονίζει τοὺς νόμους ἀπὸ τὰ θεμέλια. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ οὔτε

τοῖς οὐδὲ οἱ κήρυκες ἀξιόπιστοι εἶναι ἐδόκουν, ἀλλὰ καὶ ἔθνος
 παρὰ πᾶσι μεμισημένον, καὶ δειλοὶ καὶ ἀμαθεῖς. Πόθεν οὖν περιε-
 γέγοντο τῆς οἰκουμένης; πόθεν ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑμετέρους προγόνους
 τοὺς δοκοῦντας φιλοσοφεῖν, μετὰ τῶν θεῶν αὐτῶν ἐξέβαλον; Οὐκ
 5 εἰδηλον ὅτι ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν; Οὐδὲ γὰρ ἐν
 ταῦτα ἀνθρωπίνης δυνάμεως κατορθώματα, ἀλλὰ θείας τινὸς καὶ
 ἀπορρήτου. Οὐχί, φησὶν, ἀλλὰ γοητικῆς. Οὐκοῦν αὐξηθῆναι ἔδει
 τὴν τῶν δαιμόνων ἀρχὴν καὶ ἐπιταθῆναι τὴν τῶν εἰδώλων θερα-
 πείαν. Πῶς οὖν καθήρηται καὶ ἠφάνισται καὶ ἀπ' ἐναντίας ἐκείνοις
 10 τὰ ἡμέτερα; Ὡστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι τοῦ Θεοῦ ψῆφος ἦν τὰ γι-
 νόμενα, οὐκ ἀπὸ τοῦ κηρύγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πολι-
 τείας αὐτῆς. Πότε γὰρ παρθενία τοσαύτη πανταχοῦ τῆς γῆς ἐφυτεύ-
 θη; πότε χρημάτων ὑπεροψία καὶ ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων;
 Οἱ γὰρ μοχθηροὶ καὶ γόητες οὐδὲν τοιοῦτον ἀνύσαιεν, ἀλλὰ τάναν-
 15 τία ἅπαντα· οὗτοι δὲ ἀγγέλων ἡμῖν εἰσηγήσαντο πολιτείαν· οὐκ
 εἰσηγήσαντο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, ἐν
 τῇ τῶν βαρβάρων, ἐν αὐταῖς τῆς γῆς ταῖς ἐσχατιαῖς. Ὅθεν δῆλον
 ὅτι πάντα ἢ τοῦ Χριστοῦ πανταχοῦ δύναμις ἤνυσεν, ἢ πανταχοῦ
 λάμπουσα, καὶ ἀστραπῆς ἀπάσης ὀξύτερον τὰς τῶν ἀνθρώπων
 20 καταυγάζουσα διανοίας.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντὰ λογισάμενοι καὶ τῆς τῶν μελλόντων ὑπο-
 σχέσεως, τὰ γεγενημένα λαβόντες ἀπόδειξιν ἐναργῆ, προσκυνήσατε
 μεθ' ἡμῶν τὴν ἀμαχον τοῦ σταυρωθέντος ἰσχύν, ἵνα καὶ τὰς ἀφο-
 ρήτους φύγητε κολάσεις, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας ἐπιτύχητε, ἧς
 25 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία καὶ τὰ
 ἐξῆς.

οί κήρυκες φαίνονταν ὅτι εἶναι ἀξιόπιστοι, ἀλλὰ θεωροῦνταν καὶ ἔθνος μισητὸ ἀπὸ ὄλους, καὶ δειλοὶ καὶ ἀμαθεῖς. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἐπεκράτησαν τῆς οἰκουμένης; ἀπὸ ποῦ ἀπέσπασαν ἐσᾶς καὶ τοὺς προγόνους σας, ποῦ νόμιζαν ὅτι εὐσεβοῦν, ξερριζώνοντας μαζὶ καὶ τοὺς θεοὺς τους; δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ ἐπέτυχαν ἀπὸ τὸ ὅτι εἶχαν τὸ Θεὸ μαζὶ τους; Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι αὐτὰ κατορθώματα ἀνθρώπινης δυνάμεως, ἀλλὰ κάποιας θείας καὶ ἀπόρητης. Ὁχι, λέγει, ἀλλὰ γοητικῆς. Λοιπὸν ἔπρεπε τότε νὰ αὐξηθεῖ ἡ ἐξουσία τῶν δαιμόνων καὶ νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων. Πῶς λοιπὸν καθαιρέθηκε καὶ ἐξαφανίσθηκε, ἐνῶ ἀντίθετα τὰ δικά μας εἶχαν τόση ἐπιτυχία; Ὡστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι τὰ ὅσα γίνονταν, γίνονταν μὲ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀφείλονταν ὄχι μόνο στὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο ζωῆς αὐτῶν. Γιατὶ πότε φυτεύθηκε σ' ὄλα τὰ μέρη τῆς γῆς τόση παρθενία; πότε ὑπῆρξε περιφρόνηση τῶν χρημάτων καὶ τῆς ζωῆς καὶ ὄλων τῶν ἄλλων; Γιατὶ οἱ μοχθηροὶ καὶ ἀγύρτες τίποτε παρόμοιο δὲν κατόρθωσαν, ἀλλὰ ὄλα τὰ ἀντίθετα, ἐνῶ αὐτοὶ μᾶς εἰσηγήθηκαν ἀγγελικὸν τρόπον ζωῆς· καὶ δὲν τὸ εἰσηγήθηκαν μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν κατόρθωσαν, καὶ στὴ χώρα μας, καὶ στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, καὶ στὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα μέρη τῆς γῆς. Ἄρα γίνεται φανερό ὅτι ὄλα τὰ κατόρθωσε παντοῦ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία λάμπει παντοῦ, καταυγάζοντας λαμπρότερα ἀπὸ κάθε ἀστραπὴ τὶς διάνοιες τῶν ἀνθρώπων.

Ἄφοῦ λοιπὸν σκεφθοῦμε ὄλα αὐτά, καὶ τὴν ὑπόσχεση γιὰ τὰ μέλλοντα, ἔχοντας καθαρὴ ἀπόδειξη τὰ ὅσα συνέβηκαν, προσκυνήσατε μαζὶ μας τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη τοῦ σταυρωθέντος, ὥστε καὶ τὶς ἀνυπόφορες τιμωρίες ν' ἀποφύγετε καὶ τὴν αἰώνια βασιλεία νὰ ἐπιτύχετε, τὴν ὁποία εὐχομαὶ ὄλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἐξῆς...

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Β' Κορ. 4,8-18)

«Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι».

1. Ἔτι μένει δεικνύς, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον τὸ πᾶν 5 ἔστι, καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα τῶν καυχωμένων ἐφ' ἑαυτοῖς. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ, φησί, θαυμαστόν, ὅτι ἐν ὄστρακίνοις σκεύεσι φυλάττομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον, ἀλλ' ὅτι καὶ μυρία πάσχοντες δεινά, καὶ πανταχοῦ περικρουόμενοι, τηροῦμεν αὐτόν, καὶ οὐκ ἀπόλλυμεν. Καίτοι εἰ καὶ ἀδαμάντινον σκεῦος ἦν, 10 οὔτε θησαυρὸν τοσοῦτον βαστάσαι ἴσχυσεν ἄν, οὐδ' ἄν πρὸς τοσαύτας ἤρκεσεν ἐπιβουλὰς· νῦν δὲ καὶ φέρει καὶ οὐδὲν πάσχει δεινὸν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν. «Ἐν παντὶ γὰρ θλιβόμενοι», φησὶν, «ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι». Τί ἐστίν, «ἐν παντί;» Ἐν τοῖς ἐχθροῖς, ἐν τοῖς φίλοις, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἐν ταῖς ἄλλαις χρείαις, ὑπὸ τῶν πο- 15 λεμίων, ὑπὸ τῶν οἰκείων. «Ἀλλ' οὐ στενοχωρούμεθα». Καὶ ὅρα πῶς πράγματα ἐναντία λέγει, ἵνα κἀντεῦθεν δείξῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν. «Θλιβόμενοι γὰρ οὐ στενοχωρούμεθα», φησὶν· «ἀπορούμενοι οὐκ ἐξαπορούμεθα»· τουτέστιν, οὐκ εἰς τέλος ἐκπίπτομεν. Ἀλγοῦμεν γὰρ πολλαχοῦ καὶ ἀποτυγχάνομεν, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὥστε 20 ἐκπεσεῖν τῶν προκειμένων· εἰς γυμνασίαν γὰρ ἡμῶν ταῦτα, οὐκ εἰς ἧτταν συγκεχώρηται παρὰ τοῦ Θεοῦ. «Διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι». Οἱ μὲν γὰρ πειρασμοὶ συμβαίνουσι, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πειρασμῶν οὐκέτι. Καὶ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Β' Κορ. 4,8-18)

«Ἀπὸ παντοῦ θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε· βρισκόμαστε σὲ ἀμηχανία, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίζομαστε· καταδιωκόμαστε, ἀλλὰ δὲν ἐγκαταλειπόμαστε».

1. Ἀκόμα ἐπιμένει στὸ νὰ δείξει, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργο τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καταστέλλοντας τὰ φρονήματα ἐκείνων ποὺ καυχιένται γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο, λέγει, τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι φυλάσσομε σὲ πῆλινα σκευὴ τὸ θησαυρὸ αὐτό, ἀλλά, ἂν καὶ πάσχομε ἄπειρα κακά, καὶ παντοῦ δεχόμαστε πλήγματα, διατηροῦμε αὐτὸν καὶ δὲν τὸν χάνομε. Ἐὰν καὶ βέβαια καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν ἀδαμάντινο τὸ σκεῦος, δὲ θὰ μπορούσε νὰ βασιτάξει τόσο μεγάλο θησαυρό, οὔτε θὰ ἄντεχε στὶς τόσες ἐπιβουλές· τώρα ὁμως καὶ φέρει αὐτὸν καὶ κανένα κακὸ δὲν πάσχει, ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Γιατί, λέγει, «ἀπὸ παντοῦ θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε». Τί σημαίνει, «ἐν παντί»; Ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀπὸ τοὺς φίλους, ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀνάγκες, ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς. «Ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε». Καὶ πρόσεχε πῶς λέγει πράγματα ἀντίθετα, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ δείξει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Γιατί, λέγει, «θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε· βρισκόμαστε σὲ ἀμηχανία, ἀλλὰ δὲν ἀπελπίζομαστε»· δηλαδή, δὲ χάνομε στὸ τέλος τὸ θάρρος μας. Ὑποφέρομε βέβαια πολλές φορές καὶ ἀποτυγχάνομε, ἀλλὰ ὄχι ἔτσι, ὥστε νὰ χάσομε ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται μπροστά μας· γιατί αὐτὰ παραχωροῦνται ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ μᾶς γιὰ ἄσκηση καὶ ὄχι πρὸς ἥττα. «Διωκόμαστε, ἀλλὰ δὲν ἀγκαταλειπόμαστε· περιπίπτομε σὲ συμφορές, ἀλλὰ δὲ χανόμαστε». Οἱ δοκιμασίαι δηλαδή συμβαί-

τοῦτο δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν. Ἄλλαχοῦ δὲ φησι, καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ταπεινοφροσύνην, καὶ διὰ τὴν ἐτέρων ἀσφάλειαν συγκεχωρηῆσθαι ταῦτα· «ἵνα γὰρ μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ»· φησί· καὶ πάλιν, «ἵνα μὴ τις λογίσηται εἰς ἐμὲ ὑπὲρ ὃ βλέπει 5 καὶ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ»· καὶ ἄλλαχοῦ πάλιν, «ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς». Ἐνταῦθα μέντοι, ἵνα φανῆ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις'.

Ὅρᾳς ὅσον τῶν πειρασμῶν τὸ κέρδος; Καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐδείκνυ καὶ τὴν χάριν ἀπεκάλυπτε μειζόνως, «ἀρκεῖ γὰρ 10 σοι ἡ χάρις μου», φησί, καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην ἤλειψε, καὶ τοὺς ἄλλους καταστέλλεσθαι παρεσκεύαζε, καὶ αὐτοὺς καρτερικωτέρους εἰργάζετο· «ἢ γὰρ ὑπομονή», φησί, «δοκιμὴν κατεργάζεται, ἢ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα». Οἱ γὰρ μυρίοις περιπεσόντες κινδύνοις, καὶ ἐκ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος ἀνανεγκόντες, ἐπαιδεύοντο ταύτης ἔχ- 15 σθαι ἐπὶ πλεῖον ἐν πᾶσι. «Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῆ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν». Καὶ τί ἐστὶν ἡ νέκρωσις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἣν περιέφερον'; Οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, δι' ὧν καὶ ἡ ἀνάστασις ἐδείκνυτο. Εἰ γὰρ τις ἀπιστεῖ, φησὶν, ὅτι ἀπέθανεν Ἰη- 20 σοῦς καὶ ἀνέστη, ἡμᾶς ὁρῶν τοὺς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντας καὶ ἀνισταμένους, πιστευέτω λοιπὸν τῇ ἀναστάσει. Εἶδες πῶς καὶ ἐτέραν αἰτίαν εὑρηκε τῶν πειρασμῶν; Ποίαν δὲ ταύτην; «Ἵνα καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ φανερωθῆ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν», φησί, τῷ ἐξαρπάξειν ἡμᾶς τῶν κινδύνων. Ὡστε τοῦτο, ὃ δοκεῖ ἀσθενείας 25 εἶναι καὶ ἐγκαταλείψεως, τοῦτο αὐτοῦ κηρύττει τὴν ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἐφάνη, μηδὲν πασχόντων ἡμῶν ἀηδές, ἢ δύναμις ἢ ἐκείνου, ὡς νῦν δείκνυται, πασχόντων μὲν, οὐ νικωμένων δέ.

«Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῆ ἐν ἡμῖν ἐν τῇ θνητῇ σαρ-

1. Β' Κορ. 12,7.

2. Β' Κορ. 12,6.

3. Β' Κορ. 1,9.

4. Β' Κορ. 12,9.

5. Ρωμ. 5,4.

νον, ὄχι ὁμως καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν δοκιμασιῶν. Καὶ αὐτὸ πάλι ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἄλλοῦ βέβαια λέγει, ὅτι αὐτὰ ἐπιτρέπονται καὶ γιὰ ταπεινοφροσύνη αὐτῶν καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων· γιὰτὶ λέγει, «γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι, μοῦ δόθηκε ἓνα ἀγκάθι»¹· καὶ πάλι, «γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κάποιος γιὰ μένα κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ βλέπει ὅτι εἶμαι ἢ ποὺ ἀκούει ἀπὸ μένα»²· καὶ ἄλλοῦ πάλι, «γιὰ νὰ μὴ ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτὸ μας»³. Ἐδῶ βέβαια, 'γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ'.

Βλέπεις πόσο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τοὺς πειρασμούς; Καθὼς ἔδειχνε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ φανέρωνε τὴ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ χάρη του, γιὰτὶ λέγει, «σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου»⁴, καὶ τοὺς ἀσκοῦσε στὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ τοὺς ἄλλους προετοίμαζε νὰ εἶναι συγκρατημένοι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔκαμνε πιὸ καρτερικούς· γιὰτὶ, λέγει, «ἡ ὑπομονὴ δημιουργεῖ δοκιμασμένο χαρακτήρα, καὶ ὁ δοκιμασμένος χαρακτήρας ἐλπίδα»⁵. Γιὰτὶ ἐκεῖνοι ποὺ περιέπεσαν σὲ ἀμέτρητους κινδύνους καὶ ἔπαιρναν δύναμη ἀπὸ τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό, διδάσκονταν σὲ ὅλα νὰ στηρίζονται σ' αὐτὴν περισσότερο. «Πάντοτε φέρομε στὸ σῶμα μας τὴ νέκρωση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιὰ νὰ φανερωθεῖ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ στὸ σῶμα μας». Καὶ τί σημαίνει, 'ἡ νέκρωση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τὴν ὁποία περιέφεραν'; Οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, μὲ τοὺς ὁποίους φανερωνόταν ἡ ἀνάσταση. Γιὰτὶ, λέγει, ἐὰν κάποιος ἀπιστεῖ, ὅτι πέθανε ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀναστήθηκε, βλέποντας ἐμᾶς ποὺ καθημερινὰ πεθαίνομε καὶ ἀνασταινόμεστε, ὡς πιστεύει στὸ ἐξῆς στὴν ἀνάσταση. Εἶδες πῶς βρῆκε καὶ ἄλλη αἰτία τῶν πειρασμῶν; Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; «Γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ζωὴ αὐτοῦ στὸ σῶμα μας», λέγει, μὲ τὴν ἀρπαγὴ μας ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Ὡστε αὐτό, ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας καὶ ἐγκαταλείψεως, αὐτὸ κηρύττει τὴν ἀνάσταση αὐτοῦ. Γιὰτὶ δὲ θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ τόσο ἡ δύναμη ἐκείνου, χωρὶς νὰ πάσχομε ἐμεῖς κάτι τὸ δυσάρεστο, ὅσο φανερώνεται τώρα, ποὺ πάσχομε βέβαια, ἀλλὰ δὲ νικιέμαστε.

«Γιὰτὶ ἐμεῖς, ἐνῶ ζοῦμε, παραδινόμαστε στὸ θάνατο γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ, γιὰ νὰ φανερωθεῖ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ στὴ θνη-

κὶ ἡμῶν». Πανταχοῦ γάρ, ὅταν τι ἀσαφὲς εἶπη, ἑαυτὸν ἐρμηνεύει πάλιν, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐποίησε, τοῦτο, ὅπερ εἶπεν, ἐρμηνεύων σαφῶς. Διὰ τοῦτο γὰρ παραδιδόμεθα, φησί, τουτέστι, τὴν νέκρωσιν περιφέρομεν, ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ τῆς ζωῆς φανῆ, μὴ συγχωροῦν-
 5 τος σάρκα θνητὴν τοσαῦτα πάσχουσιν, ὑπὸ τῆς νιφάδος τῶν κακῶν νικηθῆναι. Καὶ ἐτέρως δὲ αὐτὸ ἐκληπτέον. Πῶς; Ὡς ἀλλαχοῦ φησιν, «εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν». Ὡσπερ γὰρ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπομένομεν νῦν καὶ αἰρούμεθα ζῶντες ἀποθανεῖν δι' αὐτόν, οὕτω καὶ αὐτὸς αἰρήσεται ἀποθανόντας ζωογονῆσαι τότε. Εἰ
 10 γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ ζωῆς εἰς θάνατον ἐρχόμεθα, καὶ αὐτὸς ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν ἡμᾶς χειραγωγῆσει. «Ὡστε ὁ θάνατος ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν, ἢ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν». Οὐκέτι περὶ τοῦ θανάτου λέγων, ἀλλὰ περὶ πειρασμῶν καὶ ἀνέσεως. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν κινδύνοις καὶ ἐν πειρασμοῖς, φησὶν, ὑμεῖς δὲ ἐν ἀνέσει, τὴν ἐκ τούτων τῶν κινδύνων καρ-
 15 πούμενοι ζωὴν· καὶ τὰ μὲν ἐπικίνδυνα ἡμεῖς ὑπομένομεν, τῶν δὲ χρηστῶν ὑμεῖς ἀπολαύετε· οὐ γὰρ τοσοῦτους ὑπομένετε πειρασμούς. «Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, 'ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα', καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν· ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγε-
 20 ρεῖ». Ἀνέμνησεν ἡμᾶς ψαλμοῦ πολλὴν ἔχοντος φιλοσοφίαν, καὶ ἱκανοῦ μάλιστα ἐν κινδύνοις ἀλείφειν. Τὴν γὰρ ρῆσιν ταύτην ἐν μεγάλοις κινδύνοις ὧν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἐφθέγγατο, καὶ ἐξ ὧν οὐκ ἦν ἄλλως ἀνενεγκεῖν, ἢ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας.

2. Ἐπεὶ οὖν τὰ συγγενῆ μάλιστα οἶδε παραμυθεῖσθαι, διὰ τοῦτο
 25 φησιν, «ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα», τουτέστιν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς συμμαχίας, ἀφ' ἧς ἐκεῖνος ἐσώθη, καὶ ἡμεῖς σωζόμεθα· ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀφ' οὗ ἐφθέγγατο, καὶ ἡμεῖς φθεγγόμεθα. Ὅθεν δείκνυσι πολλὴν τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιὰν τὴν συμφωνίαν οὖσαν, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐν ἑκατέροις ἐνεργῆσαν, καὶ ὅτι οὐχ ἡμεῖς μόνον ἐν

τῆ σάρκα μας». Γιατὶ παντοῦ, ὅταν λέγει κάτι τὸ ἀσαφές, ἐρμηνεύει στὴ συνέχεια αὐτό, πράγμα πὸ ἔκανε καὶ ἐδῶ, ἐρμηνεύοντας μὲ σαφήνεια αὐτὸ πὸ εἶπε. Γιατί, λέγει, γι' αὐτὸ παραδινόμαστε, δηλαδή, περιφέρομε τὴ νέκρωση, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ δύναμη τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μὴ ἐπιτρέποντας σάρκα θνητῆ, πὸ πάσχει τόσα, νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν. Καὶ ἀλλιῶς ἄς ἐκλάβομε αὐτό. Πῶς; Ὅπως ἄλλοῦ λέγει, «ἐὰν πεθάνομε μαζί του, καὶ θὰ ζήσομε μαζί του»⁶. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὑπομένομε τώρα τὸ θάνατο αὐτοῦ καὶ προτιμοῦμε, ἐνῶ ζοῦμε, νὰ πεθάνομε γι' αὐτόν, ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ θελήσει ὅταν πεθάνομε νὰ μᾶς χαρίσει τότε ζωή. Γιατί, ἐὰν ἐμεῖς ἀπὸ τὴ ζωὴ βαδίζομε πρὸς τὸ θάνατο, καὶ αὐτὸς θὰ μᾶς καθοδηγήσει ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή. «Ὡστε ὁ θάνατος βέβαια ἐνεργεῖται σ' ἐμᾶς, ἐνῶ ἡ ζωὴ σὲ σᾶς». Δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὸ θάνατο, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὴν ἄνεση. Γιατί, λέγει, ἐμεῖς βρισκόμαστε μέσα στοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πειρασμοὺς, ἐνῶ σεῖς σὲ ἄνεση, καρπούμενοι τὴ ζωὴ πὸ προέρχεται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κινδύνους· καὶ τὰ ἐπικίνδυνα βέβαια τὰ ὑπομένομε ἐμεῖς, τὰ ἀγαθὰ ὅμως τὰ ἀπολαμβάνετε ἐσεῖς· γιὰτὶ δὲν ὑπομένετε τόσους πολλοὺς πειρασμοὺς. Ἐχοντας ὅμως τὸ ἴδιο πνεῦμα τῆς πίστεως, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο πὸ ἔχει γραφεῖ, 'πίστεψα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα', καὶ ἐμεῖς πιστεύομε, γι' αὐτὸ καὶ μιᾶμε· γιὰτὶ ἐκεῖνος πὸ ἀνέστησε τὸν Κύριο Ἰησοῦ, θὰ ἀναστήσει καὶ ἐμᾶς μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ». Μᾶς ὑπενθύμισε ψαλμὸ πὸ περιέχει πολλὴ φιλοσοφία, καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μᾶς ἀσκήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ στοὺς κινδύνους. Γιατὶ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος βρισκόμενος μέσα σὲ μεγάλους κινδύνους, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἦταν δυνατό ν' ἀπαλλαγεῖ, παρὰ μόνο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζει ὅτι τὰ συγγενῆ πρὸ πάντων παρηγοροῦν, γι' αὐτὸ λέγει, «ἔχοντας τὸ ἴδιο Πνεῦμα», δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἴδια συμμαχία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκεῖνος σώθηκε, σωζόμαστε καὶ ἐμεῖς· ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δέχθηκε ἐκεῖνος τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, τὰ δεχόμαστε καὶ ἐμεῖς. Ἐπομένως δείχνει ὅτι ὑπάρχει μεγάλη συμφωνία μεταξὺ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ τὸ ἴδιο Πνεῦμα ἐνέργησε καὶ στὶς δύο, καὶ ὅτι ζοῦμε μέσα στοὺς

κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ οἱ παλλαιοὶ πάντες, καὶ δεῖ πίστει καὶ ἐλπίδι διορθοῦσθαι, καὶ μὴ λύσιν εὐθέως ζητεῖν τῶν ἐπικειμένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξε διὰ τῶν λογισμῶν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ὅτι οὐκ ἀσθενείας οὐδὲ ἐγκαταλείψεως ὁ κίνδυνος, λοιπὸν καὶ τὴν
 5 πίστιν εἰσάγει, καὶ αὐτῇ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει. Ἄλλ' ὁμῶς καὶ αὐτῆς ἀπόδειξιν παρέχεται τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, εἰπὼν, ὅτι «καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν». Τί πιστεύομεν, εἶπέ μοι; «Ὅτι ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα, διὰ τῶν πλειόνων
 10 τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ». Πάλιν πληροῖ φρονήματος αὐτοῦς, ἵνα μὴ ἀνθρώποις χάριν εἰδῶσι, τοῖς ψευδαποστόλοις, λέγω. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τὸ πᾶν, ὃς βούλεται πολλοῖς χαρίσασθαι, ὥστε μείζονα ὀφθῆναι τὴν χάριν. Δι' ὑμᾶς γοῦν ἡ ἀνάστασις καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Οὐ γὰρ ἐνὸς ἕνεκεν μόνου ταῦτα πεποι-
 15 ηκεν, ἀλλὰ πάντων. «Διὸ καὶ οὐκ ἐκκακοῦμεν· ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἀνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα». Πῶς φθείρεται; Μαστιζόμενος, ἐλαυνόμενος, μυρία πάσχων δεινά. «Ἄλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα». Πῶς ἀνακαινοῦται; Τῇ πίστει, τῇ ἐλπίδι, τῇ προθυμίᾳ. Τὸ λοιπὸν δεῖ
 20 κατατολμᾶν τῶν δεινῶν. Ὅσω γὰρ ἂν μυρία πάσχη τὸ σῶμα, τοσούτῳ χρηστοτέρας ἔχει τὰς ἐλπίδας ἢ ψυχὴ καὶ λαμπρότερα γίνε-ται, καθάπερ χρυσίον πυρούμενον ἐπὶ πλέον.

Καὶ ὄρα πῶς καθαιρεῖ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου. «Τὸ γὰρ παραυτικά ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως», φησὶν, «εἰς ὑπερβολὴν καθ' ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Εἰς τὴν ἐλπίδα τὸ πρᾶγμα κατακλείσας, καὶ ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἔλεγεν, ὅτι «τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς», τοῦτο

κινδύνους ὄχι μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ παλαιοί, καὶ πρέπει μὲ πίστη καὶ ἐλπίδα νὰ τὰ ἀντιμετωπίζομε ὅλα, καὶ νὰ μὴ ζητοῦμε ἀμέσως ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ πού μᾶς βρίσκουν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδειξε μὲ τοὺς συλλογισμοὺς τὴν ἀνάστασι καὶ τὴ ζωὴ, καὶ ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία, οὔτε στὴν ἐγκατάλειψη, τότε πλέον ἀναφέρει καὶ τὴν πίστη, καὶ σ' αὐτὴν ἀποδίδει τὸ πᾶν. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτῆς ἀπόδειξη παρουσιάζει τὴν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «καὶ ἐμεῖς πιστεύομε, καὶ γι' αὐτὸ κηρύττομε». Πές μου ὅμως, τί πιστεύομε; «Ὅτι ἐκεῖνος πού ἀνέστησε τὸν Ἰησοῦ, θὰ ἀναστήσει καὶ ἐμᾶς καὶ θὰ μᾶς στήσει μαζὶ μὲ σᾶς ἐνώπιόν του. Γιατὶ ὅλα γίνονται γιὰ μᾶς, ὥστε, ἐπεκτεινόμενη ἡ χάρις σὲ περισσότερους, νὰ συντελέσει σὲ περίσσεια εὐχαριστία πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ». Πάλι τοὺς γεμίζει μὲ ὑψηλὸ φρόνημα, γιὰ νὰ μὴ ἀποδίδουν χάρις στοὺς ἀνθρώπους, ἐννοῶ στοὺς ψευδαποστόλους. Γιατὶ τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει σὲ πολλοὺς νὰ δώσει τὴ χάρις του, ὥστε νὰ φανεῖ μεγαλύτερη ἡ χάρις. Γιὰ σᾶς λοιπὸν ἡ ἀνάστασι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε μόνο γιὰ ἓνα, ἀλλὰ γιὰ ὅλους. «Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀπελπίζομαστε, ἀλλ', ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος φθείρεται, ὅμως ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινίζεται καθημερινά». Πῶς φθείρεται; Μὲ τὸ νὰ μαστιγώνεται, νὰ καταδιώκεται, νὰ πάσχει ἀμέτρητα κακὰ. «Ἄλλ' ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινίζεται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα». Πῶς ἀνακαινίζεται; Μὲ τὴν πίστη, μὲ τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν προθυμία. Στὸ ἐξῆς λοιπὸν πρέπει ν' ἀντιμετωπίζομε μὲ θάρρος τὰ κακὰ. Γιατὶ, ὅσο περισσότερα παθαίνει τὸ σῶμα, τόσο καὶ πὺ ἀγαθὲς ἐλπίδες ἔχει ἡ ψυχὴ, καὶ γίνεται λαμπρότερη, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς πού παραμένει περισσότερο μέσα στὴ φωτιά.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἐξαλείφει τὰ λυπηρὰ τῆς παρούσας ζωῆς. «Γιατί», λέγει, «ἡ στιγμιαία ἐλαφρὴ θλίψη μᾶς ἐτοιμάζει ὑπερβολικὰ μεγάλο αἰώνιο βᾶρος δόξας, ἐπειδὴ δὲν προσηλωνόμαστε στὰ ὄρατὰ πράγματα, ἀλλὰ στὰ ἀόρατα». Κατακλείνοντας τὸ πρᾶγμα στὴν ἐλπίδα, καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἔλεγε στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους, ὅτι «μὲ τὴν ἐλπίδα σωθήκαμε, ἀλλ' ἐλπίδα πού βλέπεται δὲν εἶναι ἐλπίδα»⁷, αὐτὸ καὶ ἐδῶ παρουσιάζοντας, τοπο-

καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων, τίθησι παράλληλα τὰ παρόντα τοῖς μέλλουσι, τὸ παραυτίκα πρὸς τὸ αἰώνιον, τὸ ἐλαφρὸν πρὸς τὸ βαρὺ, τὴν θλίψιν πρὸς τὴν δόξαν. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται, ἀλλ' ἐτέραν τίθησι λέξιν, διπλασιάζων αὐτὴν καὶ λέγων, «καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν». Εἶτα καὶ τὸν τρόπον δείκνυσι πῶς ἐλαφρὸν τὸ τῶν τοσοῦτων θλίψεων. Πῶς οὖν ἐλαφρὸν; «Μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Οὕτω καὶ τοῦτο κοῦφον τὸ παρόν, κακεῖνο μέγα τὸ μέλλον, ἂν τῶν ὀρωμένων ἀπαγάγωμεν ἑαυτούς. «Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα». Οὐκοῦν καὶ αἱ
 10 θλίψεις τοιαῦται. «Τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». Οὐκοῦν καὶ οἱ στέφανοι τοιοῦτοι. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'αἱ θλίψεις τοιαῦται', ἀλλὰ, «τὰ βλεπόμενα» πάντα, κἂν κόλασις ἦ, κἂν ἀνάπαυσις, ὥστε μήτε ἐκεῖθεν χανοῦσθαι, μήτε ἐντεῦθεν βιάζεσθαι. Διὰ τοῦτο ρῦδὲ περὶ τῶν μελλόντων λέγων, εἶπεν, 'ἡ βασιλεία αἰώνιος', ἀλλὰ, «τὰ μὴ βλε-
 15 πόμενα αἰώνια», κἂν βασιλεία, κἂν κόλασις ἦ πάλιν, ὥστε καὶ ἐκεῖθεν φοβῆσαι, καὶ ἐκεῖσε προτρέψασθαι.

Ἐπεὶ οὖν τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια, πρὸς ἐκεῖνα βλέπωμεν. Ποίαν γὰρ καὶ σχοίημεν ἀπολογία, τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰωνίων αἰρούμενοι; Εἰ γὰρ καὶ τὸ
 20 παρόν ἡδύ, ἀλλ' οὐ διηνεκές· τὸ μέντοι ὀδυνηρὸν αὐτοῦ, διηνεκές καὶ ἀσύγνωστον. Ποίαν γὰρ ἔξουσιν ἀπολογία οἱ Πνεύματος καταξιωθέντες καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δωρεᾶς, καὶ χαμαίζηλοι γινόμενοι καὶ καταπίπτοντες πρὸς τὴν γῆν; Καὶ γὰρ πολλῶν ἀκούω λεγόντων τὰ καταγέλαστα ταῦτα ῥήματα· 'δός μοι τὴν σήμερον, καὶ
 25 λάβε τὴν αὔριον. Ἄν μὲν γὰρ τοιαῦτα ἦ, φησὶν, οἷα καὶ φατε, ἐκεῖ, ἐν ἀνθ' ἐνὸς γέγονεν, ἂν δὲ μηδὲν ὄλωσ ἦ, δύο ἀντ' οὐδενός'. Τί τῶν ῥημάτων τούτων παρανομώτερον; τί δὲ ληρωδέστερον; Ἡμεῖς περὶ οὐρανοῦ διαλεγόμεθα καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων, καὶ σὺ τὰ τῶν ἵπποδρομίων ἡμῖν ἄγεις εἰς μέσον, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐγκαλύπτῃ τοιαῦτα φθεγγόμενος, ἃ τῶν παραπαιόντων ἐστίν;

θετεῖ παράλληλα τὰ παρόντα πρὸς τὰ μέλλοντα, τὸ στιγμιαῖο πρὸς τὸ αἰώνιο, τὸ ἐλαφρὺ πρὸς τὸ βαρὺ, τὴ θλίψη πρὸς τὴ δόξα. Καὶ οὔτε σ' αὐτὰ ἀρκεῖται, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλη λέξη, διπλασιάζοντας αὐτὴν καὶ λέγοντας, «ὑπερβολικὰ ὑπερβολικὸ βάρος». Ἐπειτα δείχνει καὶ τὸν τρόπο πῶς εἶναι ἐλαφρὺ τὸ βάρος τῶν τόσων πολλῶν θλίψεων. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἐλαφρὺ; «Μὲ τὸ νὰ μὴ προσηλωνόμαστε στὰ ὄρατὰ πράγματα, ἀλλὰ στὰ ἀόρατα». Ἔτσι καὶ αὐτὸ τὸ παρὸν εἶναι ἐλαφρὺ καὶ ἐκεῖνο τὸ μέλλον μεγάλο, ἂν ἀπομακρύνουμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ τὰ ὄρατὰ πράγματα. «Γιατὶ τὰ ὄρατὰ πράγματα εἶναι πρόσκαιρα». Ἄρα καὶ οἱ θλίψεις εἶναι τέτοιες. «Ἐνῶ τὰ ἀόρατα εἶναι αἰώνια». Ἄρα καὶ τὰ στεφάνια εἶναι τέτοια. Καὶ δὲν εἶπε, 'οἱ θλίψεις εἶναι τέτοιες', ἀλλ' ὅλα «τὰ βλεπόμενα», εἴτε τιμωρία εἶναι, εἴτε ἄνεση, ὥστε οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ ἀποχαυνόμαστε, οὔτε αὐτὰ νὰ μᾶς στενοχωροῦν. Γι' αὐτὸ οὔτε εἶπε, μιλώντας γιὰ τὰ αἰώνια, 'ἡ βασιλεία εἶναι αἰώνια', ἀλλὰ, «τὰ μὴ βλεπόμενα εἶναι αἰώνια», εἴτε αὐτὰ εἶναι βασιλεία, εἴτε τιμωρία πάλι, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ φοβίσει καὶ πρὸς ἐκεῖνα νὰ προτρέψει.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ βλεπόμενα εἶναι πρόσκαιρα, ἐνῶ τὰ μὴ βλεπόμενα αἰώνια, πρὸς ἐκεῖνα ἃς ἔχομε στραμμένο τὸ βλέμμα μας. Καθόσον ποιά ἀπολογία θὰ μπρορούσαμε νὰ ἔχομε, προτιμώντας τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰώνιων; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ παρὸν εἶναι εὐχάριστο, ἀλλὰ δὲν εἶναι αἰώνιο· ὅμως τὸ ὀδυνηρὸ αὐτοῦ εἶναι αἰώνιο καὶ ἀσυγχώρητο. Ποιά λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι ποὺ καταξιώθηκαν νὰ λάβουν τὸ Πνεῦμα καὶ ν' ἀπολαύσουν τόση μεγάλη δωρεά, ὅταν μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ προσηλώνονται στὴ γῆ καὶ ἀπορροφῶνται ἀπὸ τὰ γήϊνα; Καθόσον ἀκούω πολλοὺς ποὺ λέγουν αὐτὰ τὰ ἄξια γιὰ γέλια λόγια· 'δός μου τὴ σημερινὴ ἡμέρα καὶ πάρε σὺ τὴν αὐριανή. Γιατί, λέγει, ἂν τὰ ἐκεῖ εἶναι τέτοια ποὺ λέτε σεῖς, θὰ συμβεῖ τότε ἓνα καὶ ἓνα, ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχει τὸ ἐκεῖ, τότε θὰ εἶναι δύο ἕναντι κανενός'. Τί πιὸ ἀπρεπὲς ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; τί πιὸ ἀνόητο; Ἐμεῖς μιᾶμε γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, καὶ σὺ μᾶς παρουσιάζεις τὰ τῶν ἵπποδρομιῶν, καὶ δὲ ντρέπεσαι οὔτε πᾶς νὰ κρυφθεῖς ἀπὸ ντροπὴ λέγοντας τέτοια λόγια, ποὺ εἶναι λόγια τῶν παραφρόνων:

οὐκ ἐρυθριᾷς, οὕτω προσηλωμένος τοῖς παροῦσιν; οὐ παύση παραφρονῶν καὶ ἐξεστηκῶς καὶ ἐν νεότητι ληρῶν; Καὶ τὸ μὲν Ἑλληνας ταῦτα λέγειν, οὐδὲν θαυμαστόν, τὸ δὲ πιστοὺς ἀνθρώπους τοιαῦτα ληρεῖν, ποίαν ἔχει συγγνώμην; Ὅλωσ γὰρ ὑποπτεύεις τὰς ἀθανάτους ἐλπίδας ἐκείνας; ὅλωσ νομίζεις ἀμφίβολα ταῦτα εἶναι; καὶ ποῦ ταῦτα ἀξία συγγνώμης; Καὶ τίς ἦλθε, φησί, καὶ ἀπήγγειλε τὰ αὐτόθι; Ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς, ὁ Θεὸς δὲ ὁ πάντων ἀξιοπιστότερος ταῦτα ἀπεφήνατο. Ἄλλ' οὐχ ὀρᾷς τὰ ἐκεῖ; Οὐδὲ γὰρ τὸν Θεὸν βλέπεις· ἄρ' οὖν οὐχ ἠγήση εἶναι Θεόν, ὅτι μὴ ὀρᾷς; Καὶ σφόδρα
10 ἠγοῦμαι, φησὶν.

3. Ἄν οὖν σε ἔρηταί τις τῶν ἀπίστων, 'καὶ τίς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ταῦτα ἀπήγγειλε;', τί ἐρεῖς; Πόθεν οἶσθα ὅτι ἔστι Θεός; Ἀπὸ τῶν ὀρωμένων, φησὶν, ἀπὸ τῆς εὐταξίας τῆς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, ἀπὸ τοῦ πᾶσιν εἶναι τοῦτο κατάδηλον. Οὐκοῦν καὶ τὸν
15 περὶ κρίσεως οὕτω δέχου λόγον. Πῶς; φησὶν. Ἐρήσομαί σε· σὺ δέ μοι ἀπόκρισαι. Δίκαιός ἐστιν οὗτος ὁ Θεός, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἐκάστῳ, ἢ τούναντίον, τοὺς μὲν ἀδίκους βούλεται εὐημερεῖν καὶ τρυφᾶν, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ἐναντίοις εἶναι; Οὐδαμῶς, φησὶν· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος τοῦτο πάθει. Ποῦ οὖν οἱ καλῶς ἐνταῦ-
20 θα πράξαντες τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσονται; ποῦ δὲ οἱ πονηροὶ τῶν ἐναντίων, εἰ μὴ μέλλοι τις ζωὴ μετὰ ταῦτα καὶ ἀντίδοσις εἶναι; Ὅρᾷς ὅτι ἐν ἀνθ' ἐνὸς τέως, καὶ οὐχὶ δύο ἀνθ' ἐνός; Ἐγὼ δέ σοι δείξω προῖών, ὅτι οὐδὲ ἐν ἀνθ' ἐνός, ἀλλὰ δύο ἀνθ' ἐνός ἔσται τοῖς δικαίοις, τοῖς δὲ ἀμαρτωλοῖς καὶ ἐνταῦθα τρυφῶσι τούναντίον
25 ἅπαν. Οἱ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τρυφήσαντες, οὐδὲ ἐν ἀνθ' ἐνός ἔλαβον, οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ διάγοντες, δύο ἀνθ' ἐνός. Τίνες γὰρ ἐν ἀνέσει, οἱ τῶ παρόντι παραχρησάμενοι βίῳ, ἢ οἱ φιλοσοφήσαντες; Σὺ μὲν ἴσως

δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπῆ μὲ τὸ νὰ εἶσαι τόσο πολὺ προσηλωμένος στὰ παρόντα; δὲ θὰ σταματήσεις νὰ παραφρονεῖς καὶ νὰ μωρολογεῖς, λέγοντας ἀνοησίες καὶ στὴ νεότητά σου; Καὶ τὸ νὰ τὰ λέγουν αὐτὰ οἱ Ἕλληνες, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, τὸ νὰ λέγουν ὁμῶς πιστοὶ ἄνθρωποι τέτοιες ἀνοησίες, ποιά συγγνώμη ἔχει αὐτό; Ἐχεις δηλαδὴ ἐξ ὀλοκλήρου ὑποψίες γιὰ τὶς ἀθάνατες ἐκεῖνες ἐλπίδες; ἐξ ὀλοκλήρου νομίζεις ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀμφίβολα; καὶ πῶς αὐτὰ θὰ εἶναι ἄξια συγγνώμης; Καὶ ποιός, λέγει, ἦρθε καὶ μᾶς εἶπε τὰ ἐκεῖ; Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους βέβαια κανένας, ἀλλ' αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ Θεός, πὺ εἶναι ὁ πιὸ ἀξιόπιστος ἀπὸ ὅλους. Ἀλλὰ δὲ βλέπεις τὰ ἐκεῖ; Οὐτε τὸ Θεὸ βλέπεις· ἄραγε λοιπὸν δὲν θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἐπειδὴ δὲν τὸν βλέπεις; Τὸ πιστεύω, λέγει, καὶ μάλιστα ὑπερβολικά.

3. Ἄν λοιπὸν σὲ ἐρωτήσῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, 'καὶ ποιός ἦρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε αὐτά;', τί θὰ τοῦ πεῖς; Ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχει Θεός; Ἀπὸ τὰ ὅσα βλέπονται, λέγει, ἀπὸ τὴν εὐταξία πὺ ὑπάρχει σ' ὅλη τὴν κτίση, ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι φανερὸ σ' ὅλους. Λοιπὸν ἔτσι νὰ δέχεσαι καὶ τὸν λόγον περὶ κρίσεως. Πῶς; λέγει. Θὰ ἐρωτήσω ἐσένα καὶ σὺ ἀπάντησέ μου. Δίκαιος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ ἀπονέμει στὸν καθένα ἐκεῖνο πὺ τοῦ ἀξίζει· ἢ μήπως τὸ ἀντίθετο θέλει, οἱ ἄδικοι δηλαδὴ νὰ εὐημεροῦν καὶ νὰ ζοῦν ἀπολαυστικὴ ζωὴ, ἐνῶ οἱ καλοὶ ν' ἀπολαμβάνουν τὰ ἀντίθετα; Καθόλου, λέγει· γιὰτὶ οὐτε ἄνθρωπος θὰ τὸ δεχόταν αὐτό. Ποῦ λοιπὸν θ' ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνοι πὺ ἐδῶ ἔπραξαν καλὰ ἔργα; ποῦ οἱ κακοὶ θὰ ὑποστοῦν τὰ ἀντίθετα, ἐὰν πρόκειται νὰ μὴ ὑπάρξῃ κάποια ζωὴ καὶ ἀνταπόδοση μετὰ ἀπὸ αὐτά; Βλέπεις ὅτι τῶρα ἔχομε ἓνα ἔναντι ἑνός, καὶ ὄχι δύο ἔναντι ἑνός; Ἄλλ' ἐγὼ προχωρώντας θὰ σοῦ δείξω, ὅτι θὰ συμβεῖ στοὺς δικαίους ὄχι ἓνα ἔναντι ἑνός, ἀλλὰ δύο ἔναντι ἑνός, ἐνῶ στοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ σ' ἐκείνους πὺ κάνουν ἀπολαυστικὴ ζωὴ ἐδῶ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Γιὰτὶ ἐκεῖνοι πὺ ἐζησαν ἀπολαυστικὰ ἐδῶ δὲν ἔλαβαν οὐτε ἓνα ἔναντι ἑνός, ἐνῶ ἐκεῖνοι πὺ ζοῦν ἐνάρετη, ἔλαβαν δύο ἔναντι ἑνός. Γιὰτὶ ποιοὶ ἐζησαν μὲ ἄνεση, ἐκεῖνοι πὺ δὲν ἔκαναν καλὴ χρῆση αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἢ οἱ ἐνάρετοι; Σὺ βέβαια

ἐκείνους ἐρεῖς, ἐγὼ δὲ τούτους δείκνυμι, μάρτυρας αὐτοὺς ἐκείνους καλῶν, τοὺς ἀπολελαυκότας τῶν παρόντων, καὶ οὐκ ἀναισχυντήσουσι πρὸς ἃ μέλλω λέγειν. Καὶ γὰρ προμνηστρίαις ἐπηράσαντο πολλάκις, καὶ τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐπλάκησαν αἱ παστάδες, καὶ τοὺς 5 μὴ γεγαμηκότας ἐμακάρισαν. Πολλοὶ δὲ τῶν νέων, καὶ παρὸν αὐτοὺς γαμεῖν, δι' οὐδὲν ἕτερον παρητήσαντο, ἀλλ' ἦ διὰ τὸ φορτικὸν τοῦ πράγματος. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τὸν γάμον διαβάλλων (τίμιος γάρ), ἀλλὰ τοὺς κακῶς αὐτῷ κεχρημένους. Εἰ δὲ οἱ γάμοις ὠμιληκότες ἀβίωτον πολλάκις τὸν βίον ἐνόμισαν, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν 10 εἰς πορνικὰ βάραθρα κατενεχθέντων καὶ παντὸς αἵχμαλώτου δουλικώτερον καὶ ἀθλιώτερον διατεθέντων; τί περὶ τῶν ἐν τρυφῇ κατασαπέντων καὶ μυρία τῷ σώματι νοσήματα περιβεβληκότων;

Ἄλλὰ τὸ ἐν δόξῃ εἶναι ἡδύ. Οὐδὲν μὲν οὖν ταύτης τῆς δουλείας πικρότερον. Καὶ γὰρ πάντων ἀνδραπόδων μᾶλλον ἐστὶ δουλικώτερος ὁ κενόδοξος, καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀρέσαι βουλόμενος, ὁ δὲ 15 ταύτην καταπατήσας, πάντων ἐστὶν ἀνώτερος, ὁ μὴ φροντίζων τῆς παρ' ἐτέρων δόξης. Ἄλλὰ τὸ χρήματα ἔχειν, ἐπέραστον. Ἄλλὰ πολλάκις ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἐν πλείονι πλούτῳ καὶ ἀνέσει οἱ τούτων ἀπηλλαγμένοι καὶ μηδὲν ἔχοντες, μᾶλλον εἰσιν. Ἄλλὰ τὸ μεθύειν 20 ἡδύ. Καὶ τίς ἂν εἴποι τοῦτο; Οὐκοῦν εἰ τὸ μὴ πλουτεῖν τοῦ πλουτεῖν ἡδιον, καὶ τὸ μὴ γαμεῖν τοῦ γαμεῖν, καὶ τὸ μὴ κενοδοξεῖν τοῦ κενοδοξεῖν, καὶ τὸ μὴ τρυφᾶν τοῦ τρυφᾶν, καὶ ἐνταῦθα τὸ πλεον ἔχουσιν οἱ μὴ τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι. Καὶ οὕτω λέγω, ὅτι ἐκεῖνος μὲν κἂν μυρίαὶς βασάνοις κατατείνηται, ἔχει τὴν χρηστὴν ἐλπίδα δια- 25 βαστάζουσαν αὐτόν, οὗτος δὲ κἂν μυρίας ἀπολαύῃ τρυφῆς, ἔχει τὸν φόβον τοῦ μέλλοντος ἐπιταράττοντα αὐτοῦ τὴν ἡδονὴν καὶ συγχέ-

ἴσως πείθῃ ἐκείνους, ἐγὼ ὁμῶς σοῦ δείχνω αὐτούς, ἐπικαλούμενος μάρτυρες ἐκείνους τοὺς ἴδιους ποὺ ἀπόλαυσαν τὰ παρόντα, καὶ δὲ θὰ δυσανασχετήσουν γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ πῶ. Καθόσον πολλές φορές καταράσθησαν καὶ τὶς προξενήτρες καὶ τὴν ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία ἐτοιμάσθηκε τὸ νυφικὸ δωμάτιο, μακάρισαν τοὺς ἄγαμους. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νέους, ἐνῶ βρίσκονταν στὰ πρόθυρα τοῦ γάμου, γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν παρατήθηκαν, παρὰ ἐξ αἰτίας τῆς δυσκολίας τοῦ πράγματος. Καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ κατηγορήσω τὸ γάμο (γιατὶ εἶναι τίμιος), ἀλλ' ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιοῦν αὐτὸν κακῶς. Ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ σύναψαν γάμο πολλές φορές θεώρησαν ἀβίωτο τὸ βίον, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ ἐκείνους ποὺ ρίχθηκαν στὰ πύρινα βάραθρα καὶ βρέθηκαν σὲ κατάστασι δουλικότερη καὶ ἀθλιότερη παντὸς αἰχμαλώτου; τί γιὰ ἐκείνους ποὺ κατασάπησαν μέσα στὶς ἀπολαύσεις καὶ περιέβαλαν μὲ ἀμέτρητα νοσήματα τὸ σῶμα;

Ἄλλὰ τὸ νὰ ζεῖ κανεὶς μὲ δόξα εἶναι εὐχάριστο. Κι ὁμῶς τίποτε δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ δουλεία. Καθόσον ὁ ματαιόδοξος καὶ ἐκεῖνος ποὺ θέλει ν' ἀρέσει στοὺς τυχόντες, εἶναι πολὺ πιὸ δουλικότερος ἀπὸ ὅποιονδήποτε δοῦλο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ περιφρόνησε τὴ δόξα, ἐκεῖνος ποὺ δὲ φροντίζει γιὰ τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν ἄλλων εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους. Ὅμως τὸ νὰ ἔχεις χρήματα, εἶναι πολὺ ἀγαπητό. Ἄλλὰ πολλές φορές ἀποδείξαμε, ὅτι σὲ μεγαλύτερο πλοῦτο καὶ ἄνεση βρίσκονται πολὺ περισσότερο ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ αὐτὰ καὶ δὲν ἔχουν τίποτε. Ἄλλὰ τὸ νὰ μεθάει κανεὶς εἶναι εὐχάριστο. Καὶ ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Λοιπόν, ἐὰν τὸ νὰ μὴ ἔχεις πλοῦτο εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχεις πλοῦτο, καὶ ἡ ἀγαμία καλύτερη ἀπὸ τὸ γάμο, καὶ ἡ ἔλλειψη ματαιοδοξίας καλύτερη ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία, καὶ ἡ μιὰ ἀπολαυστικὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ γεμάτη ἀπολαύσεις ζωὴ, καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ περισσότερο τὸ ἔχουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶναι προσηλωμένοι στὰ παρόντα. Καὶ δὲ λέγω βέβαια ἀκόμα ὅτι ἐκεῖνος, καὶ ἂν ἀκόμα ὑφίσταται ἀμέτρητα βάσανα, ἔχει τὴν καλὴ ἐλπίδα ποὺ τὸν στηρίζει, ἐνῶ αὐτὸς καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνει ἀμέτρητες ἀπολαύσεις, ἔχει τὸ φόβο τὸ μελλοντικὸ ποὺ ταρασσει τὴν ἡδονήν

οντα. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος οὐ μικρὸς τρόπος κολάσεως, ὥσπερ οὖν ὁ ἐναντίος, τρυφῆς καὶ ἀνέσεως. Καὶ τρίτος δὲ μετὰ τούτων ἐστὶ τρόπος. Ποῖος δὲ οὗτος; Ὅτι τὰ μὲν τῆς τρυφῆς τῆς βιωτικῆς, οὐδὲ ἡνίκα ἐστὶ, φαίνεται, τῇ τε φύσει καὶ τῷ χρόνῳ ἐλεγχόμενα, ἐκεῖνα 5 δὲ οὐ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἀκίνητα μένει. Ὅρας ὅτι οὐ δύο ἀντι' οὐδενὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τρία, καὶ πέντε, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ μυρία ἀντ' οὐδενὸς δυνησόμεθα θεῖναι; Ἴνα δὲ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ τοῦτο μάθῃς, ὁ πλούσιος καὶ ὁ Λάζαρος, ὁ μὲν τῶν παρόντων, ὁ δὲ τῶν μελλόντων ἀπέλαυσαν. Ἄρ' οὖν σοι δοκεῖ ἓν εἶναι 10 καὶ ἓν, τὸ ἓν παντὶ τῷ χρόνῳ κολάζεσθαι, καὶ τὸ ἓν βραχεῖα ὥρα πεινῆν; τὸ νοσεῖν ἐν φθαρτῷ σώματι, καὶ τὸ ἓν ἀθανάτῳ χαλεπῶς ἀποτηγανίζεσθαι; τὸ στεφανοῦσθαι καὶ τρυφᾶν ἀθάνατα μετὰ τὴν μικρὰν ἀρρωστίαν ἐκείνην, καὶ τὸ βασανίζεσθαι ἀπέραντα μετὰ τὴν βραχεῖαν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν; καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Τί γὰρ 15 βούλει θῶμεν; τὴν ποσότητα, τὴν ποιότητα, τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ, τὴν περὶ ἑκάτερον ψῆφον; Μέχρι τίνος τὰ κανθάρων φθέγγεσθε ρήματα, τῶν τῷ βορβόρῳ διηνεκῶς ἐγκαλινδουμένων; Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπων ταῦτα λογικῶν, ψυχὴν οὕτω τιμίαν ἀντ' οὐδενὸς προέσθαι, δέον ὀλίγου πόνου τοὺς οὐρανοὺς λαβεῖν.

20 Βούλει σε καὶ ἐτέρωθεν διδάξω, ὅτι ἔστιν ἐκεῖ κριτήριον φοβερὸν; Ἄνοιξόν σου τὰς θύρας τοῦ συνειδότος, καὶ βλέπε τὸν ἐν τῇ διανοίᾳ σου καθήμενον δικαστήν. Εἰ δὲ σὺ σαυτὸν κατακρίνεις, καίτοι γε φίλαυτος ὢν, καὶ οὐκ ἂν ἀνάσχοιο μὴ δικαίαν τὴν κρίσιν ἐνεγκεῖν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς πολλὴν ποιήσεται τοῦ δικαίου 25 πρόνοιαν, καὶ τὴν ἀδέκαστον περὶ πάντων ὀΐσει ψῆφον, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ εἰκῆ πάντα φέρεσθαι ἐάσει; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, καὶ ποιητὰ καὶ φιλόσοφοι, καὶ πᾶν ἀνθρώπων γένος συμφωνοῦσιν ἐν τούτοις ἡμῖν,

του και τοῦ προξενεῖ σύγχυση. Καθόσον και αὐτός δὲν εἶναι μικρὸς τρόπος τιμωρίας, ὅπως βέβαια ὁ ἀντίθετος εἶναι τρυφῆς και ἀνέσεως. Ὑπάρχει και τρίτος τρόπος μαζί μ' αὐτούς. Και ποιός εἶναι αὐτός; Ὅτι τὰ τῆς ἀπολαυστικῆς και κοσμικῆς ζωῆς, οὔτε ὅταν ὑπάρχουν φαίνονται, ἐλεγχόμενα και ἀπὸ τὴ φύση και ἀπὸ τὸ χρόνο, ἐνῶ ἐκεῖνα ὄχι μόνο ὑπάρχουν, ἀλλὰ και παραμένουν ἀκίνητα. Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο δύο ἔναντι κανενός, ἀλλὰ και τρία και πέντε και δέκα και εἴκοσι και ἄπειρα ἔναντι μηδενός θὰ μπορέσουμε ν' ἀναφέρομε; Και γιὰ νὰ τὸ καταλάβεις αὐτὸ μὲ παράδειγμα, ὁ πλούσιος και ὁ Λάζαρος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἀπόλαυσε τὰ παρόντα, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὰ μέλλοντα. Ἄραγε λοιπὸν ἔχεις τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶναι ἕνα πρὸς ἕνα τὸ νὰ τιμωρεῖται κανεὶς ὄλο τὸ χρόνο, και τὸ νὰ πεινάει ἕνα σύντομο χρόνο; τὸ νὰ ὑποφέρει σὲ φθαρτὸ σῶμα ἀπὸ κάποιο νόσημα, και τὸ νὰ κατακαίεται φοβερὰ σὲ ἀθάνατο σῶμα; τὸ νὰ στεφανώνεται και ν' ἀπολαμβάνει ἀθάνατη τὴν ἡδονὴ μετὰ τὴ σύντομη ἐκείνη ἀρρώστια, και τὸ νὰ βασανίζεται ἀπέραντα μετὰ τὴ σύντομη ἀπόλαυση τῶν παρόντων; Και ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ αὐτά; Γιατὶ τί θέλεις ν' ἀναφέρομε; τὴν ποσότητα, τὴν ποιότητα, τὴν τάξη τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπόφαση γιὰ τὸν καθένα; Μέχρι πότε θὰ λέτε τὰ λόγια τῶν σκαθαριῶν, πὸ διαρκῶς κυλοῦνται μέσα στὸ βουρκο; Γιατὶ αὐτὰ δὲν εἶναι λόγια λογικῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ προδίδουν ἀντὶ μηδενός τὴν τόσης τιμῆς ψυχῆ, ἐνῶ μποροῦν ἔναντι μικροῦ κόπου νὰ κερδίσουν τὸν οὐρανό.

Θέλεις και μὲ ἄλλο τρόπο νὰ σὲ διδάξω, ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ κριτήριον φοβερό; Ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς συνειδήσεώς σου και πρόσεχε τὸ δικαστὴ πὸ καθεται στὴ διάνοιά σου. Ἐὰν σὺ κατακρίνεις τὸν ἑαυτὸ σου, ἂν και βέβαια εἶσαι φίλαυτος, και δὲν θὰ καταδεχόσουν νὰ μὴ ἐκφέρεις δίκαια τὴν κρίση, δὲν θὰ δείξει πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς μεγαλύτερη φροντίδα γιὰ τὸν δίκαιο, και θὰ ἐκφέρει τὴν ἀμερόληπτη γιὰ ὄλους ἀπόφαση, ἀλλὰ θ' ἀφήσει τὰ πάντα νὰ ὀδηγοῦνται στὴν τύχη ἐδῶ και ἐκεῖ; Και ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ αὐτά; Δὲν ὑπάρχει κανένας, ἀλλὰ και οἱ Ἕλληνας και οἱ βάρβαροι, και οἱ ποιητὲς και φιλόσοφοι, και κάθε ἀνθρώπινο ἔθνος συμφωνοῦν σ' αὐτὰ μὲ ἐμᾶς, ἂν και ὄχι ὄμοια, και

εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, καὶ φασιν εἶναί τινα δικαστήρια ἐν ἕδου· οὕτω φανερόν καὶ ὠμολογουμένον τὸ πρᾶγμα ἔστι. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐνταῦθα κολάζει; φησὶν. Ἴνα τὴν μακροθυμίαν ἐπιδείξηται τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ μετανοίας ἡμῖν παράσχη σωτηρίαν, καὶ μὴ τότε τὸ 5 γένος ἡμῶν ἀνάρπαστον ἐργάσηται, τοὺς τε ἐκ μεταβολῆς ἀρίστης δυναμένους σωθῆναι μὴ προεξαρκάσῃ τῆς σωτηρίας. Εἰ γὰρ εὐθέως ἐκόλαζε παρὰ τὰ ἀμαρτήματα καὶ ἀνήρει, πῶς ἂν ἐσώθη Παῦλος, πῶς δὲ Πέτρος, οἱ κορυφαῖοι τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι; πῶς ἂν ὁ Δαυῖδ τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐκαρπώσατο σωτηρίαν; πῶς οἱ 10 Γαλάται; πῶς ἕτεροι πλείους; Διὰ τοι τοῦτο οὔτε πάντα ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ δίκας, ἀλλ' ἐκ τῶν πάντων ἐνίους, οὔτε ἐκεῖ πάντα, ἀλλὰ τὸν μὲν ἐνταῦθα, τὸν δὲ ἐκεῖ, ἵνα καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθήτους διεγείρῃ δι' ὧν κολάζει. Ἦ οὐχ ὄρᾳς ἐνταῦθα κολαζομένους πολλούς, οἷον ὡς τοὺς τῷ πύργῳ καταχωσθέντας, ὡς ἐκείνους ὧν τὸ αἷμα 15 ταῖς θυσίαις ἀνέμιξεν ὁ Πιλᾶτος, ὡς τοὺς ἀώρῳ θανάτῳ παρὰ Κορινθίοις τελευτήσαντας διὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀναξίως μετασχεῖν, ὡς τὸν Φαραῶ, ὡς τῶν Ἰουδαίων τοὺς ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατασφαγέντας, ὡς ἑτέρους πολλούς, καὶ τότε καὶ νῦν καὶ διηνεκῶς; Καὶ ἕτεροι δὲ πολλὰ ἀμαρτόντες, ἀπῆλθον μὴ δόντες ἐνταῦθα δί- 20 κην, ὡς ὁ πλούσιος ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, ὡς ἕτεροι πολλοί.

4. Ταῦτα δὲ ποιεῖ, καὶ τοὺς διαπιστοῦντας τοῖς μέλλουσι διεγείρων, καὶ τοὺς πιστεύοντας καὶ ραθυμοῦντας σπουδαιοτέρους ποιῶν. Ὁ γὰρ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ ὄργην ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Ἄν δὲ τῇ μακροθυμίᾳ 25 παραχρησώμεθα, ἔσται καιρὸς, ὅτε οὐδὲ βραχὺ μακροθυμήσει λοιπόν, ἀλλ' εὐθέως ἐπάξει τὴν δίκην. Μὴ τοίνυν, ἵνα μίαν ροπὴν τρυφήσωμεν (τοῦτο γὰρ ὁ παρῶν βίος), ἀπείρων αἰώνων ἐπισπασώμεθα κόλασιν, ἀλλὰ ροπὴν πονήσωμεν, ἵνα διηνεκῶς στεφανωθῶ-

λέγουν ὅτι ὑπάρχουν κάποια δικαστήρια στὸν ἄδη· τόσο φανερό καὶ παραδεκτὸ ἀπὸ ὅλους εἶναι τὸ πράγμα. Καὶ γιὰ ποιό λόγο, λέγει, δὲν τιμωρεῖ ἐδῶ; Γιὰ νὰ δείξει τὴ μακροθυμία του καὶ νὰ μᾶς χαρίσει τὴν ἀπὸ τὴ μετάνοια προερχόμενη σωτηρία, καὶ νὰ μὴ ἀφήσει τότε ν' ἀρπαχθεῖ αἰχμάλωτο τὸ ἀνθρώπινο γένος, καθὼς καὶ ἐκείνους πὺ μποροῦν νὰ σωθοῦν μὲ τὴν ἄριστη μετάνοια νὰ μὴ τοὺς στερήσει τὴ σωτηρία. Γιατί, ἐὰν τιμωροῦσε ἀμέσως σύμφωνα μὲ τὰ ἀμαρτήματα καὶ ὀδηγοῦσε στὴν καταδίκη, πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ σωθεῖ ὁ Παῦλος, πῶς ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος δάσκαλος τῆς οἰκουμένης; πῶς θὰ μποροῦσε ὁ Δαυῖδ νὰ καρπωθεῖ τὴν ἀπὸ τὴ μετάνοια πηγάζουσα σωτηρία; πῶς οἱ Γαλάτες; πῶς ἄλλοι περισσότεροι; Γι' αὐτὸ βέβαια οὔτε καὶ τιμωρεῖ ὅλους ἐδῶ, ἀλλὰ μερικοὺς μόνο ἀπὸ ὅλους, οὔτε ἐκεῖ ὅλους, ἀλλὰ τὸν ἓνα ἐδῶ καὶ τὸν ἄλλο ἐκεῖ, γιὰ νὰ διεγείρει καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ ἀναίσθητους μὲ ἐκείνους πὺ τιμωρεῖ, καὶ νὰ τοὺς κάνει νὰ περιμένουν ἀνυπόμονα τὰ μέλλοντα μὲ ἐκείνους πὺ δὲν τιμωρεῖ. Ἡ δὲ βλέπεις ἐδῶ πὺ τιμωροῦνται πολλοί, ὅπως ἐκεῖνοι πὺ καταπλακώθηκαν ἀπὸ τὸν πύργο, ὅπως ἐκεῖνοι, τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ἀνέμιξε ὁ Πιλάτος μὲ τὶς θυσίες, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Κορινθίους πὺ πέθαναν μὲ πρόωρο θάνατο, ἐπειδὴ ἔλαβαν μέρος στὰ μυστήρια ἀνάξια, ὅπως ὁ Φαραώ, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πὺ κατασφάχθηκαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι, καὶ τότε καὶ τώρα καὶ συνέχεια; Καὶ ἄλλοι πάλι, πὺ διέπραξαν πολλὰ ἀμαρτήματα, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ χωρὶς νὰ τιμωρηθοῦν, ὅπως ὁ πλούσιος πὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ Λάζαρο, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι.

4. Καὶ αὐτὰ τὰ κάμνει, καὶ δειγνύοντας ἐκείνους πὺ δὲν πιστεύουν στὰ μέλλοντα, καὶ καθιστώντας σπουδαιότερους ἐκείνους πὺ πιστεύουν καὶ εἶναι ἀδιάφοροι. Γιατί ὁ Θεὸς εἶναι κριτῆς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ δὲν ἐκδηλώνει καθημερινὰ τὴν ὀργή του. Ἄν ὅμως δὲ χρησιμοποιήσομε σωστὰ τὴ μακροθυμία, θὰ ἔρθει καιρὸς πὺ δὲ θὰ δείξει οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ μακροθυμία, ἀλλὰ θὰ ἐπιφέρει ἀμέσως τὴν τιμωρία. Μὴ λοιπόν, γιὰ νὰ νιώσομε μιὰ στιγμὴ μόνο τὴν ἡδονὴ (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ παρούσα ζωὴ), ἐπισύρομε ἐπάνω μας τιμωρία ἄπειρων αἰώνων, ἀλλὰ ὡς πο-

μεν. Οὐχ ὄρατε, ὅτι καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὕτως οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσι, καὶ τὸν ὀλίγον πόνον αἰροῦνται ὑπὲρ τῆς μακρᾶς ἀναπαύσεως, εἰ καὶ τούναντίον αὐτοῖς ἐκβαίνει; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἰσομοιρία καὶ πόνων καὶ κέρδους· πολλάκις δὲ τοῦμπαλιν, ὁ μὲν 5 πόνος ἄπειρος, ὁ δὲ καρπὸς ὀλίγος· ἢ οὐδὲ ὀλίγος πολλάκις· ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας ἀντιστρόφως, ὀλίγον μὲν τὸ ἐπίπονον, πολὺ δὲ τὸ ἡδὺ καὶ ἄπειρον. Σκόπει δέ· ὁ γεωργὸς δι' ὄλου πονεῖ τοῦ ἔτους, καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτει πολλάκις τοῦ καρποῦ τῶν πολλῶν πόνων. Ὁ κυβερνήτης πάλιν καὶ ὁ στρατιώτης 10 μέχρις ἡλικίας ἐσχάτης ἐν πολέμοις καὶ πόνοις, καὶ πολλάκις ἐκάτερος αὐτῶν ἀπῆλθεν, ὁ μὲν τοῦ πλούτου τῶν φορτίων, ὁ δὲ μετὰ τῆς νίκης καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐκπεσών. Τίνα οὖν ἐξομεν ἀπολογίαν, εἰπέ μοι, ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς τὰ ἐπίπονα προτιμῶντες, ἵνα μικρὸν ἀναπαυσώμεθα, ἢ οὐδὲ μικρὸν (καὶ γὰρ ἄδηλος ἡ ἐλπίς), ἐν 15 δὲ τῖς πνευματικοῖς ἀντιστρόφως τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἄφατον κόλασιν ἐπισπώμενοι διὰ μικρὰν ραθυμίαν;

Διὸ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς ὁψὲ γοῦν ποτε ἐκ τῆς παραπληξίας ταύτης ἀνενεγκεῖν. Οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς ἐξαιρήσεται ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, οὐκ ἀδελφός, οὐ πατήρ, οὐ παῖς, οὐ φίλος, οὐ γείτων, οὐκ 20 ἄλλος οὐδεὶς, ἀλλ' ἂν ὑπὸ τῶν ἔργων προδοθῶμεν, πάντα οἰχήσεται, καὶ ἀπολούμεθα πάντως. Πόσα ὁ πλούσιος ἐθρήνησεν ἐκεῖνος, καὶ τὸν πατριάρχην παρεκάλεσε, καὶ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον ἤτησεν; Ἄλλ' ἄκουσον τί πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν Ἀβραάμ· «χάος μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν, ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἐξεῖναι διαβῆναι ἐκεῖ». 25 Πόσα παρεκάλεσαν αἱ παρθένοι ἐκεῖναι τὰς ὁμήλικας ὑπὲρ ὀλίγου ἐλαίου; Ἄλλ' ἄκουσον καὶ ἐκεῖναι τί λέγουσι· «μήποτε οὐ μὴ ἀρκέση ὑμῖν καὶ ἡμῖν», καὶ οὐδεὶς αὐτὰς ἴσχυσεν εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν. Ταῦτα δὴ λογιζόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐπιμελώμεθα τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Ὅσους γὰρ ἂν εἴπης πόνους καὶ ὄσας ἂν προσενέγκης

8. Λουκᾶ 16,26.

9. Ματθ. 25,9.

νέσομε γὰ μιὰ στιγμή, γὰ νὰ στεφανωθοῦμε αἰώνια. Δὲ βλέπετε, ὅτι καὶ στὰ κοσμικὰ πράγματα τὸ ἴδιο κάμνουν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ προτιμοῦν τὸν λίγο κόπο, πρὸς χάρη τῆς μακρόχρονης ἀναπαύσεως, ἂν καὶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει σ' αὐτούς; Γιατὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἰσομοιρία καὶ κόπων καὶ κέρδους· πολλές φορές ὅμως τὸ ἀντίθετο, ὁ κόπος εἶναι ἄπειρος, ἐνῶ ὁ καρπὸς λίγος· ἢ πολλές φορές οὔτε λίγος· ἐνῶ στὴν περίπτωση τῆς βασιλείας τὰ πράγματα εἶναι ἀντίστροφα· λίγος ὁ κόπος, ἐνῶ μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ ἡδονή. Καὶ πρόσεχε· ὁ γεωργὸς κοπιάζει ὅλο τὸ χρόνο καὶ πολλές φορές πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐλπίδας αὐτῆς δὲν ἀπολαμβάνει τὸν καρπὸ τῶν πολλῶν κόπων του. Ὁ κυβερνήτης πάλι καὶ ὁ στρατιώτης μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς ζεῖ μὲ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς κόπους, καὶ πολλές φορές ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ ἕνας χάνοντας τὸν πλοῦτο τῶν φορτίων, ἐνῶ ὁ ἄλλος μαζί μὲ τὴ νίκη καὶ τὴ ζωὴ του. Ποιὰ λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχομε, πές μας, ὅταν στὰ κοσμικὰ βέβαια πράγματα προτιμᾶμε τὰ ἐπίπονα, γὰ νὰ νιώσομε ἔστω καὶ λίγο ἄνεση, ἢ οὔτε γὰ λίγο (καθόσον δὲν εἶναι φανερὴ ἡ ἐλπίδα), ἐνῶ στὰ πνευματικὰ κάμνομε τὸ ἀντίθετο ἀπὸ αὐτό, καὶ ἐπισύρομε ἐναντίον μας ἀπερίγραπτη τιμωρία ἐξ αἰτίας τῆς μικρῆς ἀδιαφορίας;

Γι' αὐτὸ παρακαλῶ ὅλους σας ἔστω λοιπὸν καὶ ἀργὰ νὰ συνέλθομε κάποτε ἀπὸ τὴν παραφροσύνῃ αὐτῇ. Γιατὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς σώσει ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, οὔτε ἀδελφός, οὔτε πατέρας, οὔτε υἱός, οὔτε φίλος, οὔτε γείτονας, οὔτε ἄλλος κανένας, ἀλλ' ἂν προδοθοῦμε ἀπὸ τὰ ἔργα, ὅλη θὰ φύγουν καὶ θὰ χαθοῦν καὶ θὰ χαθοῦμε καὶ ἐμεῖς ὅπωςδὴποτε. Σὲ πόσους θρήνους ξέσπασε ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, καὶ τὸν πατριάρχη παρακάλεσε, καὶ τὸ Λάζαρο ζήτησε νὰ σταλεῖ; Ἄλλ' ἄκουσε τί ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ· «ὑπάρχει χάος ἀνάμεσα σὲ σᾶς καὶ σ' ἐμᾶς, ὥστε νὰ μὴμποροῦν νὰ περάσουν ἐκεῖ ἐκεῖνοι πού θέλουν»⁸. Πόσο παρακάλεσαν οἱ παρθένες ἐκεῖνες τίς συνομήλικές τους γὰ λίγο λάδι; Ἄλλ' ἄκουσε καὶ ἐκεῖνες τί λέγουν· «μήπως δὲν ἐπαρκέσει γὰ σᾶς καὶ γὰ μᾶς»⁹, καὶ κανένας δὲ μπόρεσε νὰ τίς ὀδηγήσει μέσα στὸ νυμφῶνα. Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἐμεῖς ὡς φροντίζομε τὴ ζωὴ μας. Γιατί,

τιμωρίας, οὐδὲν ἅπαντα ταῦτα ἔσται πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Τίθει γοῦν, εἰ βούλει, πῦρ καὶ σίδηρον καὶ θηρία, καὶ εἴ τι τούτων χαλεπώτερον· ἀλλ' ὁμως οὐδὲ σκιά ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα τὰ βασανιστήρια. Ταῦτα μὲν γὰρ ὅταν σφοδρότερον ἐπιτεθῆ, τότε μάλιστα γίνονται κοῦφα, ταχεῖαν ποιοῦντα τὴν ἀπαλλαγὴν, τοῦ σώματος οὐκ ἀρκούντος καὶ εἰς σφοδρότητα καὶ εἰς μῆκος κολάσεως· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀμφοτέρα συνέρχεται, καὶ παράτασις καὶ ὑπερβολή, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς καὶ ἐν τοῖς λυπηροῖς.

Ἔως οὖν ἔστι καιρός, προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν
 10 ἐξομολογήσει, ἵνα ἡμερον αὐτὸν ἴδωμεν τότε καὶ γαληνόν, ἵνα τὰς ἀπειληφόρους ἐκεῖνας δυνάμεις διαφύγωμεν. Οὐχ ὀρᾶς τοὺς ἐνταῦθα στρατιώτας τοὺς τοῖς ἄρχουσι διακονουμένους, πῶς ἔλκουσι, πῶς δεσμοῦσι, πῶς μαστιγοῦσι, πῶς τὰς πλευρὰς διορύττουσι, πῶς λαμπάδας ταῖς βασάνοις προσάγουσι, πῶς ἀποτέμνουσιν;
 15 Ἀλλὰ πάντα ταῦτα παίγνια καὶ γέλως πρὸς ἐκεῖνας τὰς τιμωρίας. Καὶ γὰρ πρόσκαιροι αὐταὶ αἱ κολάσεις· ἐκεῖ δὲ οὔτε ὁ σκώληξ τελευτᾷ, οὔτε τὸ πῦρ σβέννυται· καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἀφθαρτόν ἐστιν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο πείρα ταῦτα ἡμᾶς μαθεῖν, ἀλλὰ μέχρι ρήματος στήναι ἡμῖν τὰ φοβερά· μηδὲ παραδοθῆναι τοῖς βασανισταῖς ἐκεῖ-
 20 νοις, ἀλλ' ἐνταῦθα σωφρονισθῆναι. Πόσα τότε ἐροῦμεν, ἑαυτῶν κατηγοροῦντες; πόσα ὀλοφυρούμεθα; πόσα οἰμώζομεν; Ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος λοιπόν· ἐπεὶ οὐδὲ οἱ ναῦται, τοῦ πλοίου διαλυθέντος καὶ καταδύντος, ὠφελῆσαι τι δύναιτ' ἂν λοιπόν· οὔτε ἰατροί, τοῦ κάμνοντος ἀπελθόντος· ἀλλ' ἐροῦσι μὲν πολλάκις, ὅτι 'τὸ καὶ τὸ ποιῆσαι
 25 ἐχρῆν', πάντα δὲ εἰκῆ καὶ μάτην. Ἔως μὲν γὰρ ἐκ τῆς διορθώσεως ἐλπίδες μένουσι, καὶ λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν χρή, ἐπειδὴν δὲ μηκέτι κύριοι μηδενὸς ὦμεν, τοῦ παντὸς διαφθαρέντος, εἰκῆ καὶ λέγεται πάντα καὶ γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἐροῦσι τότε, «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου», ἀλλ' οὐδὲν ταύτης

ὄσους κόπους καὶ ἂν πεῖς, καὶ ὄσες τιμωρίες καὶ ἂν ἀναφέρεις, τίποτε δὲν θὰ εἶναι ὄλα αὐτὰ μπροστὰ στὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ. Ἀνάφερε λοιπὸν, ἂν θέλεις, φωτιά καὶ σίδερο καὶ θηρία καὶ ἂν ὑπάρχει κάτι ἄλλο φοβερότερο ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ὅμως αὐτὰ οὔτε σκιά εἶναι μπροστὰ σ' ἐκεῖνα τὰ βασανιστήρια. Γιατὶ αὐτὰ ὅταν πέσουν ἐπάνω μας μὲ σφοδρότητα, τότε πρὸ πάντων γίνονται ἐλαφρά, παρέχοντας γρήγορα τὴν ἀπαλλαγὴν, ἀφοῦ τὸ σῶμα δὲν ἀντέχει καὶ στὴ σφοδρότητα καὶ στὸ μῆκος τῆς τιμωρίας· ἐκεῖ ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ συνυπάρχουν καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ παράταση καὶ ἡ ὑπερβολή, τόσο στὰ καλά, ὅσο καὶ στὰ λυπηρά.

“Ὅσο λοιπὸν εἶναι καιρὸς, ἃς σπεύσομε κοντά του, ἐξομολογούμενοι τὶς ἁμαρτίες μας, γιὰ νὰ τὸν δοῦμε τότε ἡμέρο καὶ γαλήνιο, γιὰ ν' ἀποφύγομε τὶς τιμωρητικὲς ἐκεῖνες δυνάμεις. Δὲ βλέπεις τοὺς ἐδῶ στρατιῶτες ποὺ ὑπηρετοῦν τοὺς ἄρχοντες, πῶς σύρουν, πῶς δένουν, πῶς μαστιγώνουν, πῶς ξεσχίζουν τὶς πλευρές, πῶς προσθέτουν λαμπάδες στὰ βάσανα, πῶς θανατώνουν; Ἀλλ' ὄλα αὐτὰ εἶναι παιχνίδι καὶ γέλωτας μπροστὰ σ' ἐκεῖνες τὶς τιμωρίες. Γιατὶ αὐτὲς οἱ τιμωρίες εἶναι πρόσκαιρες, ἐνῶ ἐκεῖ οὔτε τὸ σκουλήκι πεθαίνει, οὔτε ἡ φωτιά σβήνει· γιατί τὸ σῶμα εἶναι ἀφθαρτο. Ἀλλ' εὐχομαι νὰ μὴ συμβεῖ νὰ τὰ γνωρίσομε στὴν πράξη, ἀλλὰ νὰ περιοριστοῦν τὰ φοβερά μόνο μέχρι τὰ λόγια, οὔτε καὶ νὰ παραδοθοῦμε σ' ἐκείνους τοὺς βασανιστὲς, ἀλλὰ νὰ σωφρονισθοῦμε ἐδῶ. Πόσα τότε θὰ ποῦμε, κατηγορώντας τὸν ἑαυτὸ μας; πόσο θὰ θρηνήσομε; πόσο θὰ κλάψομε; Ἀλλὰ κανένα ὄφελος τότε· γιατί οὔτε οἱ ναῦτες, ὅταν τὸ πλοῖο διαλυθεῖ καὶ καταβυθισθεῖ, θὰ μπορούσαν νὰ ὠφεληθοῦν τότε σὲ κάτι· οὔτε οἱ γιατροί, ὅταν ὁ ἀσθενὴς πεθάνει· ἀλλὰ βέβαια θὰ ποῦν πολλὰς φορές ‘αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κάνομε’, ἀλλ' ὄλα ἄδικα καὶ χωρὶς κανένα ὄφελος. Ὅσο λοιπὸν μένουν ἀκόμα ἐλπίδες ἀπὸ τὴν διόρθωση πρέπει καὶ νὰ τὰ λέμε ὄλα καὶ νὰ τὰ κάνομε, ὅταν ὅμως δὲν εἴμαστε κύριοι μηδενός, ἀφοῦ ἔχει χαθεῖ τὸ πᾶν, ἄσκοπα καὶ λέγονται ὄλα καὶ γίνοντα. Γιατὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ποῦν τότε, «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»¹⁰, ἀλλὰ δὲ θὰ μπορέσουν ν'

ἀπόνασθαι δυνήσονται τῆς φωνῆς, εἰς τὸ τὴν κόλασιν διαφυγεῖν·
ὅτε γὰρ ἔδει εἰπεῖν, οὐκ εἶπον.

Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς πολιτείας τοῦτο πάθωμεν, ἐν-
τεῦθεν ἤδη μεταβαλλώμεθα, ἵνα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρ-
5 ρησίας παραστῶμεν πάσης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χά-
ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, καὶ τὰ ἐξῆς.

ἀποκομίσουν καμιά ὠφέλεια ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα στὸ ν' ἀποφύγουν τὴν τιμωρία· γιατί, ὅταν ἔπρεπε νὰ τὰ ποῦν, δὲν τὰ εἶπαν.

Γιὰ νὰ μὴ τὸ πάθομε λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἐμεῖς στὴ ζωὴ ἐκείνη, ἅς μετανοήσομε ὅσο εἴμαστε ἐδῶ, γιὰ νὰ παρουσιασθοῦμε στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μὲ κάθε παρρησία, τὴν ὁποία εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὰ ἐξῆς...

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(B' Κορ. 5,1-10)

«Οίδαμεν γάρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκηνοῦ καταλυθῆ, οἰκοδομῆν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

1. Πάλιν τὴν προθυμίαν αὐτῶν διεγείρει διὰ τὸ πολλοὺς ἐπάγε-
5 σθαι πειρασμούς. Καὶ γὰρ εἰκὸς αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπουσίαν τὴν αὐ-
τοῦ, πρὸς τοῦτο ἀσθενεστέρους γεγενῆσθαι. Τί οὖν φησιν; Οὐ δεῖ
θαυμάζειν, ὅτι κακῶς πάσχομεν, οὐδὲ θορυβεῖσθαι· καὶ γὰρ πολλὰ
κέρδη ἐντεῦθεν καρπούμεθα. Καὶ τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἶπεν, οἶον, ὅτι
καὶ νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ περιφέρομεν καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ
10 ἀπόδειξιν παρεχόμεθα μεγίστην· «ἵνα» γάρ, φησίν, «ἡ ὑπερβολὴ
τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ Θεοῦ» καὶ τῆς ἀναστάσεως τεκμήριον ἐκφέ-
ρομεν σαφές· «ἵνα» γάρ, φησίν, «ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῆ ἐν
τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν». Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τούτων εἶπεν, ὅτι καὶ ὁ
ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος βελτίων γίνεται οὕτως· «εἰ γὰρ καὶ ὁ ἔξω
15 ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται», φησίν, «ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται
ἡμέρα καὶ ἡμέρα», δεικνὺς πάλιν, ὅτι τοσοῦτω χρήσιμον τοῦτο τὸ
μαστιζέσθαι καὶ ἐλαύνεσθαι, ἐπάγει λέγων, ὅτι ὅταν ὀλοσχερῶς
τοῦτο γένηται, τότε τὰ μυρία ἀγαθὰ ἀναβλαστήσει τοῖς ταῦτα ὑπο-
μεμενηκόσιν.

20 Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούων, ὅτι φθείρεται ὁ ἄνθρωπός σου ὁ ἔξω,
ἀλλαγῆς, λέγει ὅτι, ὅταν παντελῶς τοῦτο γένηται, τότε μάλιστα χα-
ρήση, καὶ ἤξεις ἐπὶ βελτίονα λῆξιν. Ὡστε οὐ μόνον ἀλαγεῖν οὐ δεῖ,
ἐκ μέρους αὐτοῦ φθειρομένου νῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄλον τῆς φθορᾶς
ταύτης ἐπιζητεῖν· αὕτη γὰρ σε μάλιστα εἰς ἀφθαρσίαν ἄγει· διὸ καὶ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Β' Κορ. 5,1-10)

«Γιατί γνωρίζουμε, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία μας, τὸ σῶμα, καταλυθεῖ, ἔχομε οἰκοδομὴ ἀπὸ τὸ Θεό, οἰκία ἀχειροποίητη, πὺ βρίσκεται αἰώνια στὸν οὐρανό».

1. Πάλι διεγείρει τὴν προθυμία αὐτῶν, ἐξ αἰτίας τῶν ἐπερχομένων ἐναντίον τους πειρασμῶν. Καθόσον φυσικὸ ἦταν νὰ εἶχαν γίνεαι ἀσθενέστεροι πρὸς αὐτό, λόγω τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ. Τί λοιπὸν λέγει; Δὲν πρέπει ν' ἀποροῦμε, ἐπειδὴ κακοπαθοῦμε, οὔτε νὰ θορυβοῦμαστε· γιατί ἀποκομίζομε ἀπὸ αὐτὸ μεγάλα κέρδη. Καὶ προηγουμένως βέβαια εἶπε, ὅτι καὶ περιφέρομε τὴ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ, καὶ παρέχομε μέγιστη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Γιατί λέγει, «γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ δύναμη προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό»¹· καὶ φέρομε μαζί μας σαφὴ ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως· γιατί λέγει, «γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ στὴ θνητὴ σάρκα μας»². Ἐπειδὴ ὁμως μαζί μ' αὐτὰ εἶπε, ὅτι ἔτσι γίνεται καλύτερος ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, γιατί, λέγει, «ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὁμως ἄνθρωπος ἀνακαινίζεται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα»³, γιὰ νὰ δείξει πάλι, ὅτι εἶναι τόσο πολὺ χρήσιμο αὐτό, δηλαδὴ τὸ μαστίγωμα καὶ οἱ διώξεις, προσθέτει καὶ λέγει, ὅτι, ὅταν αὐτὸ γίνεαι ἐξ ὀλοκλήρου, τότε θ' ἀναβλαστήσουν τὰ ἀμέτρητα ἀγαθὰ γιὰ ἐκείνους πὺ ὑπέμειναν αὐτά.

Γιὰ νὰ μὴ στενοχωριέσαι λοιπὸν, ἀκούοντας, ὅτι φθείρεται ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπός σου, λέγει ὅτι, ὅταν αὐτὸ γίνεαι ἐξ ὀλοκλήρου, τότε πρὸ πάντων θὰ χαρεῖς καὶ θὰ μεταβεῖς σὲ καλύτερη ζωὴ. Ὡστε, ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ στενοχωριέσαι, πὺ φθείρεται αὐτὸ τώρα ἐν μέρει, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιζητεῖς τὴν πλήρη φθορὰ αὐτοῦ· για-

2. Β' Κορ. 4,10.

3. Β' Κορ. 4,16.

ἐπήγαγεν, «οἶδαμεν γὰρ ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκηνούς καταλυθῆ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐπειδὴ γὰρ τὸν περὶ ἀναστάσεως γυμνάζει λόγον πάλιν, εἰς ἣν μάλιστα ἐνόσουν, προσλαμβάνει καὶ 5 τὴν τῶν ἀκουόντων κρίσιν, καὶ οὕτως αὐτὸν κατασκευάζει· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὡς ἐμπροσθεν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐτέρας ὑποθέσεως εἰς τοῦτο ἐλθῶν (καὶ γὰρ ἦσαν διορθωθέντες ἤδη), καὶ φησιν, «οἶδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκηνούς καταλυθῆ, ὅτι οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

10 Τινὲς μὲν τὴν οἰκίαν τὴν ἐπίγειον τὸν κόσμον τοῦτόν φασιν, ἐγὼ δὲ τὸ σῶμα μᾶλλον ἂν φαίην αὐτὸν αἰνίττεσθαι.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς διὰ τῶν ὀνομάτων δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα. Εἰπὼν γὰρ ἐπίγειον, ἀντέθηκε τὴν οὐρανίαν· εἰπὼν οἰκίαν σκηνούς, καὶ τὸ εὐδιάλυτον καὶ 15 πρόσκαιρον δείξας ἐντεῦθεν, ἀντέθηκε τὴν αἰωνίαν· τὸ γὰρ τῆς σκηνῆς ὄνομα, τὸ πρόσκαιρον πολλάκις δείκνυσι. Διὸ φησιν, «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν». Εἰ δέ που καὶ σκηνὰς καλοῖη τῶν ἀγίων τὰς ἀναπαύσεις, οὐχ ἀπλῶς σκηνάς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οὐ γὰρ εἶπεν, «ἵνα δέξωνται εἰς τὰς σκηνὰς 20 αὐτῶν», ἀλλ', «εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς». Εἰπὼν δὲ καὶ «ἀχειροποίητον», ἠνίξατο τὴν χειροποίητον. Τί οὖν; τὸ σῶμα χειροποίητον; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ τὰς οἰκίας ἐνταῦθα αἰνίττεται τὰς χειροποίητους, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλ' «οἰκία σκηνούς» τὸ σῶμα ἐκάλεσε τὸ ἀχειροποίητον. Οὐ γὰρ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τούτου ἀντέθηκεν, ἀλλ' 25 αἰξῶν τὰ ἐγκώμια, καὶ προστιθεὶς τοὺς ἐπαίνους. «Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες». Ποῖον οἰκητήριον; εἶπέ μοι. Τὸ σῶμα τὸ ἀφθαρτον. Καὶ διὰ τί στενάζομεν νῦν; Ἐπειδὴ πολλῶ βέλτιον ἐκεῖνο. Ἐξ οὐρανοῦ δὲ αὐτό φησι διὰ τὸ ἀφθαρτον. Οὐ γὰρ δὴ ἄνωθεν

4. Ἰω. 14,2.

5. Λουκᾶ 16,9.

τι αὐτὴ πρὸ πάντων σὲ ὀδηγεῖ στὴν ἀφθαρσία· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιατὶ γνωρίζομε ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία μας, δηλαδὴ τὸ σῶμα, φθαρεῖ, ἔχομε οἰκοδομὴ ἀπὸ τὸ Θεό, οἰκία ἀχειροποίητη, ποὺ βρίσκεται αἰώνια στὸν οὐρανό». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐτοιμάζει πάλι τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγο, γιὰ τὴν ὁποία πρὸ πάντων οἱ ἀντιλήψεις τοὺς ἦταν ἀσθενεῖς, ἐπικαλεῖται καὶ τὴν κρίση τῶν ἀκροατῶν, καὶ ἔτσι ἐκθέτει αὐτόν· ἀλλ' ὄχι ὁμοια, ὅπως καὶ προηγουμένως, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλη αἰτία ἔρχεται σ' αὐτὸ (καθόσον εἶχαν ἤδη διορθωθεῖ) καὶ λέγει, «γνωρίζομε ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία μας φθαρεῖ, δηλαδὴ τὸ σῶμα μας, ἔχομε οἰκοδομὴ τοῦ Θεοῦ, οἰκία ἀχειροποίητη, ποὺ βρίσκεται αἰώνια στὸν οὐρανό». Ὅρισμένοι σὰν ἐπίγεια οἰκία ἐννοοῦν τὸν κόσμον αὐτό, ἐγὼ ὁμως θὰ ἔλεγα, ὅτι αὐτὸς ὑπαινίσσεται μᾶλλον τὸ σῶμα.

Σὺ ὁμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πῶς μὲ τὰ ὀνόματα δείχνει τὴν ὑπεροχὴ τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὴν ἐπίγεια, ἀντιπαρέθεσε τὴν οὐράνια· καὶ ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὴν οἰκία τοῦ σώματος, καὶ ἔδειξε μ' αὐτὸ τὸ εὐκολοδιάλυτο καὶ πρόσκαιρο, ἀντιπαρέβαλε τὴν αἰώνια· γιατί τὸ ὄνομα τῆς σκηνῆς, δείχνει πολλὰς φορὰς τὸ πρόσκαιρο. Γι' αὐτὸ λέγει, «στὴν οἰκία τοῦ Πατέρα μου ὑπάρχουν πολλοὶ τόποι διαμονῆς»⁴. Ἐὰν ὁμως συμβαίνει νὰ ὀνομάζει τὶς ἀναπαύσεις τῶν ἀγίων καὶ σκηνές, δὲν τὶς ὀνομάζει ἀπλῶς σκηνές, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ ἄλλη λέξη· γιατί δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ σᾶς δεχθοῦν στὶς σκηνές αὐτῶν', ἀλλὰ «στὶς αἰώνιες σκηνές»⁵. Λέγοντας ὁμως «ἀχειροποίητη», ὑπαινίχθηκε τὴ χειροποίητη. Τί λοιπόν; Τὸ σῶμα εἶναι χειροποίητο; Καθόλου, ἀλλὰ ἢ ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὶς χειροποίητες οἰκίες, ἢ, ἐὰν δὲν εἶναι αὐτό, τότε «οἰκία σκηνῶν» ὀνόμασε τὸ ἀχειροποίητο σῶμα. Δὲν τὸ ἀντιπαρέθεσε βέβαια αὐτὸ πρὸς ἀντιδιαστολή, ἀλλ' αὐξάνοντας τὰ ἐγκώμια καὶ προσθέτοντας τοὺς ἐπαίνους. «Γιατὶ στὸ σῶμα αὐτὸ στενάζομε, ποθώντας νὰ ντυθοῦμε τὴν οὐράνια κατοικία μας». Πές μου, ποιά κατοικία; Τὸ σῶμα τὸ ἀφθαρτο. Καὶ γιατί στενάζομε τώρα; Ἐπειδὴ ἐκεῖνο εἶναι πολὺ πιὸ καλύτερο. Καὶ βέβαια δὲν μᾶς δίνεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κάποιο σῶμα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλώνει τὴν ἀπὸ ἐκεῖ στελλόμενη χάρη. Τόσο πολὺ

ἡμῖν κάτεισι σῶμα, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖθεν πεμπομένην χάριν δηλοῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ. Τοσοῦτον οὖν οὐ δεῖ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς κατὰ μέρος πειρασμοῖς, ὅτι καὶ τὸ καθολικὸν δεῖ ζητεῖν· ὡσανεὶ ἔλεγε· ἴστένεις ὅτι διώκη, ὅτι φθείρεται σου ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔξω; στενάξον ὅτι οὐ
5 μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο γίνεται, μηδὲ ὀλοκλήρως φθείρεται.

Εἶδες πῶς εἰς τὸναντίον περιέτρεψε τὸν λόγον, ἀποδείξας, ὅτι ὑπὲρ τούτων δεῖ στενάζειν μὴ γινομένων ὀλοκλήρως, ὑπὲρ ὧν μερικῶς γινομένων ἔστενάξον; Διὰ τοῦτο οὐδὲ σκῆνος αὐτὸ καλεῖ
λοιπόν, ἀλλ' «οἰκητήριον»· καὶ μάλα εἰκότως. Ἡ μὲν γὰρ σκηνηὴ
10 καταλύεται ραδίως, ἐκεῖνο δὲ μένει διηνεκῶς. «Εἴ γε καὶ ἐνδυσά-
μενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρεθησόμεθα». Τουτέστι, κἂν ἀποθώμεθα τὸ
σῶμα, οὐ χωρὶς σώματος ἐκεῖ παραστησόμεθα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ
αὐτοῦ ἀφθάρτου γενομένου. Τινὲς δὲ φασιν, ὃ καὶ μάλιστα ἐγκριτέ-
ον· «εἶπερ καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρεθησόμεθα». Ἴνα γὰρ μὴ
15 ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως πάντες θαρρῶσι, φησὶν, «εἴ γε καὶ ἐνδυσάμε-
νοι», τουτέστιν, ἀφθαρσίαν καὶ σῶμα ἀφθαρτον λαβόντες, «οὐ γυ-
μνοὶ εὐρεθησόμεθα», δόξης καὶ ἀσφαλείας, ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης
πρὸς Κορινθίους ἔλεγεν, ὅτι «πάντες μὲν ἀναστησόμεθα, ἕκαστος
δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι», καί, «ἔστι σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα
20 ἐπίγεια». Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων, ἡ δὲ δόξα οὐκέτι
κοινὴ, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τιμῇ οἱ δὲ ἐν ἀτιμίᾳ, καὶ οἱ μὲν εἰς βασιλείαν,
οἱ δὲ εἰς κόλασιν ἀναστήσονται. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐδήλωσεν
εἰπὼν, «εἴ γε ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρεθησόμεθα. Καὶ γὰρ οἱ ὄν-
τες ἐν τῷ σκῆνει τούτῳ, στενάζομεν, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσα-
25 σθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι».

2. Ἐνταῦθα πάλιν ὀλοσχερῶς καὶ σαφῶς ἀπέφραξε τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν, δείξας ὅτι οὐ περὶ σώματος ἀπλῶς διαλέγεται ἄλλου καὶ ἄλλου, ἀλλὰ περὶ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο στενάζομεν, φησὶν, ἵνα τοῦ σώματος ἀπαλλαγῶμεν (τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἐκδύσασθαι βουλόμεθα), ἀλλὰ τῆς φθορᾶς τῆς ἐν αὐτῷ σπεύδομεν

6. A' Κορ. 15,23.

7. A' Κορ. 15,40.

λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ λυπούμαστε γιὰ τοὺς ἐπὶ μέρους πειρασμοὺς, ὥστε πρέπει νὰ ζητοῦμε καὶ τὴν καθολικὴ φθορὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ· σὰ νὰ ἔλεγε δηλαδή· 'στενάξεις ἐπειδὴ διώκεσαι, ἐπειδὴ φθείρεται ὁ ἐξωτερικὸς σου ἄνθρωπος; στενάξε ἐπειδὴ αὐτὸ δὲ γίνεται σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ, οὔτε φφθείρεται αὐτὸς ἐξ ὀλοκλήρου'.

Εἶδες πῶς ἔστρεψε τὸ λόγο στὸ ἀντίθετο, ἀποδεικνύοντας, ὅτι γι' αὐτὰ πρέπει νὰ στενάζουν πού δὲ γίνονται ἐξ ὀλοκλήρου, γιὰ τὰ ὁποῖα στενάζαν πού γίνονταν ἐν μέρει; Γι' αὐτὸ οὔτε σκηνῶμα τὸ ὀνομάζει αὐτὸ πλεόν, ἀλλ' «οἰκητήριον» καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ἡ σκηνὴ καταστράφεται εὐκόλα, ἐνῶ ἐκεῖνο μένει αἰώνια. «Γιατὶ, ὅταν ντυθοῦμε αὐτὴν, δὲ θὰ εἶμαστε γυμνοί». Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα ἀποθέσομε τὸ σῶμα, δὲ θὰ παρουσιασθοῦμε ἐκεῖ χωρὶς σῶμα, ἀλλὰ θὰ βρεθοῦμε μὲ τὸ ἴδιο σῶμα πού θὰ γίνῃ ἄφθαρτο. Μερικοὶ λέγουν ἐκεῖνο πού εἶναι πολὺ πιὸ σωστό· «ἐὰν πραγματικὰ τὸ ντυθοῦμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί». Γιὰ νὰ μὴ παίρνουν δηλαδή ὄλοι θάρρος ἀπὸ τὴν ἀνάστασι, λέγει, «ἐὰν λοιπὸν ντυθοῦμε», δηλαδή, ἀφθαρσία καὶ λάβομε σῶμα ἄφθαρτο, «δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί» ἀπὸ δόξα καὶ ἀσφάλεια, πράγμα πού ἔλεγε πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ μὲ τὴν πρὶν ἀπ' αὐτὴ ἐπιστολὴ πρὸς αὐτούς, ὅτι «ὄλοι βέβαια θ' ἀναστηθοῦμε, ὁ καθένας ὁμῶς στὴ θέσῃ του»⁶, καὶ «ὑπάρχουν σώματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια»⁷. Γιατὶ ἡ ἀνάστασι βέβαια εἶναι κοινὴ ὄλων, ἡ δόξα ὁμῶς ὄχι κοινή, ἀλλ' ἄλλοι θ' ἀπολαύσουν τιμὴ, καὶ ἄλλοι ἀτιμία, καὶ οἱ πρῶτοι θ' ἀναστηθοῦν στὴ βασιλεία, ἐνῶ οἱ ἄλλοι στὴν κόλασι. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐδῶ δήλωσε, λέγοντας, «ἐὰν ντυθοῦμε αὐτὴν, δὲ θὰ εἶμαστε γυμνοί. Γιατὶ, ζώντας ἐμεῖς στὸ σῶμα αὐτό, στενάζομε, θέλοντας ὄχι νὰ τὸ ἀποβάλομε, ἀλλὰ νὰ φορέσομε ἐπένδυμα ἐπάνω σ' αὐτό».

2. Ἐδῶ πάλι ἔκλεισε ἐξ ὀλοκλήρου καὶ μὲ σαφήνεια τὰ στόματα τῶν αἵρετικῶν, δείχνοντας ὅτι δὲν ὀμιλεῖ ἀπλῶς γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλο πράγμα, γιὰ τὴ φθορὰ δηλαδή καὶ τὴν ἀφθαρσία. Γιατὶ, λέγει, δὲ στενάζομε γι' αὐτό, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ σῶμα (καθόσον αὐτὸ δὲ θέλομε νὰ τὸ ἀποβάλομε, ἀλλὰ βιαζό-

ἐλευθερωθῆναι. Διό φησιν, 'οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι αὐτῷ τὴν ἀφθαρσίαν'. Εἶτα καὶ ἐρμηνεύει αὐτό· «ἵνα καταποθῆ τὸ φθαρτὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς». Ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς φορτικὸν εἶναι ἐδόκει τὸ ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ψήφοις ταῖς 5 ἀπάντων ἠναντιοῦτο λέγων, ὅτι 'στενάζομεν, οὐ βουλόμενοι αὐτοῦ ἀπαλλαγῆναι' (εἰ γὰρ τοιαῦτα πάσχει καὶ ὀδύρεται αὐτοῦ ἢ ψυχὴ χωριζομένη, πῶς σὺ λέγεις, φησίν, ὅτι στενάζομεν, ἐπειδὴ οὐ χωριζόμεθα αὐτοῦ;), ἵν' οὖν μὴ ταῦτα αὐτῷ ἀνθυποφέρηται, οὐδὲ ἐγὼ τοῦτο λέγω, φησίν, ὅτι διὰ τοῦτο στενάζομεν, ἵνα αὐτὸ ἀποθώμεθα 10 (οὐδεὶς γὰρ ἀλύπως αὐτὸ ἀποτίθεται, ὅπου γε καὶ περὶ Πέτρου φησὶν ὁ Χριστός, ὅτι «οἴσουσί σε καὶ ἄξουσιν ὅπου οὐ θέλεις»), ἀλλ' ἵνα ἐπενδυσώμεθα αὐτῷ τὴν ἀφθαρσίαν. Καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν, 'ὅ τὸ σῶμα βαρυνόμεθα'· οὐχ ὅτι σῶμα, ἀλλ' ὅτι φθαρτὸν περικείμεθα σῶμα καὶ παθητόν· τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ τὴν λύπην παρέχει· 15 ἀλλὰ ἀναλίσκει καὶ δαπανᾷ τὴν φθορὰν ἢ ζωὴ παραγινομένη, τὴν φθορὰν, οὐ τὸ σῶμα. Καὶ πῶς γίνεται τοῦτο; φησί. Μὴ ζήτηι, ὁ Θεὸς ποιεῖ· μὴ περιεργάζου. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, Θεός». Ἐντεῦθεν δείκνυσι ταῦτα ἄνωθεν προτυπωθέντα. Οὐ γὰρ νῦν τοῦτο ἔδοξεν, ἀλλ' ὅτε ἐξ ἀρχῆς ἐπλατ- 20 τεν ἡμᾶς ἀπὸ γῆς, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐδημιούργει· οὐκ εἰς τοῦτο δὲ ἐδημιούργει, ἵνα ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀθάνατον ἐργάσῃται.

Εἶτα, τὸ ἀξιόπιστον δεικνὺς καὶ τὴν ἀπόδειξιν παρέχων, ἐπήγαγεν, «ὁ καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος». Καὶ γὰρ καὶ τότε ἐπὶ τούτῳ διέπλασε, καὶ νῦν εἰς τοῦτο κατειργάσατο διὰ τοῦ 25 βαπτίσματος, καὶ τούτου παρέσχεν ἡμῖν ἐνέχυρον οὐ μικρόν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Συνεχῶς δὲ «ἀρραβῶνα» καλεῖ, ὀφειλέτην αὐτὸν ἀποδειξαι βουλόμενος τοῦ παντός, καὶ ἀξιοπιστότερον καὶ ἐντεῦθεν τοῖς παχυτέροις καταστήσαι τὸν λόγον. «Θαρροῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες». Τὸ «θαρροῦντες» πρὸς τοὺς διωγμούς, πρὸς τὰς ἐπι-

μαστε νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴ φθορὰ πού ὑπάρχει σ' αὐτό. Γι' αὐτὸ λέγει, 'δὲ θέλομε ν' ἀποβάλομε τὸ σῶμα, ἀλλὰ νὰ φορέσομε ἐπάνω σ' αὐτὸ τὴν ἀφθαρσία'. Ἐπειτα καὶ ἐρμηνεύει αὐτό· «γιὰ νὰ καταποθεῖ τὸ φθαρτὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ σὲ πολλοὺς φαινόταν δύσκολο τὸ ν' ἀποβάλουν τὸ σῶμα, καὶ ἐναντιωνόταν στὶς γνῶμες ὄλων, λέγοντας 'στενάζομε, ἐπειδὴ δὲ θέλομε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπ' αὐτὸ' (γιατί, ἐὰν παθαίνει τέτοια ἡ ψυχὴ καὶ θρηνεῖ πού χωρίζεται ἀπ' αὐτό, πῶς σὺ λές, λέγει, ὅτι στενάζομε, ἐπειδὴ δὲ χωριζόμαστε ἀπ' αὐτό;), γιὰ νὰ μὴ ἀντιτάσσουν λοιπὸν σ' αὐτὸ αὐτά, οὔτε ἐγώ, λέγει, λέγω αὐτό, ὅτι γι' αὐτὸ στενάζομε, γιὰ νὰ ἀποβάλομε αὐτὸ (γιατὶ κανένας δὲν ἀποβάλλει αὐτὸ χωρὶς λύπη, ἀφοῦ μάλιστα καὶ γιὰ τὸν Πέτρο λέγει ὁ Χριστός, ὅτι «θὰ σὲ μεταφέρει καὶ θὰ σὲ ὀδηγήσει ἐκεῖ πού δὲ θέλεις»⁸), ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπενδύσομε αὐτὸ μὲ τὴν ἀφθαρσία. Καθόσον αὐτὸ σημαίνει 'ἐξ αἰτίας τοῦ βάρους τοῦ σώματος'· ὄχι ὅτι εἶναι βαρὺ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπειδὴ περιβαλλόμαστε μὲ φθαρτὸ καὶ παθητὸ σῶμα· γιατί αὐτὸ μᾶς προξενεῖ καὶ τὴ λύπη· ἀλλ' ἐξαφανίζει καὶ κατατρώγει τὴ φθορὰ ἐρχόμενη ἢ ζωὴ· κατατρώγει τὴ φθορὰ, ὄχι τὸ σῶμα. Καὶ πῶς, λέγει, γίνεται αὐτό; Μὴ ζητᾶς νὰ μάθεις· ὁ Θεὸς τὸ κάμνει· μὴν εἶσαι περίεργος. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ἐκεῖνος ὁμοίως πού μᾶς δημιούργησε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, εἶναι ὁ Θεός». Μ' αὐτὸ δείχνει, ὅτι αὐτὰ ρυθμίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ αὐτὸ δὲν ὑπῆρξε τωρινὴ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπλαθε ἐμᾶς ἀπὸ τὴ γῆ καὶ δημιουργοῦσε τὸν Ἀδὰμ· δὲν τὸν δημιουργοῦσε βέβαια γι' αὐτό, γιὰ νὰ πεθάνει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν κάνει ἀθάνατο.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀξιόπιστο καὶ νὰ παράσχει τὴν ἀπόδειξη, πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε τὸν ἄρραβῶνα τοῦ Πνεύματος». Καθόσον καὶ τότε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὸν ἐπλασε, καὶ τώρα αὐτὸ ἔκαμε μὲ τὸ βάπτισμα, καὶ μᾶς ἔδωσε ὄχι μικρὴ ἐγγύηση γι' αὐτό, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Συνέχεια ὀνομάζει αὐτὸ «ἄρραβῶνα», θέλοντας ν' ἀποδείξει αὐτὸν ὀφειλέτη τοῦ παντός, καὶ νὰ καταστήσει καὶ μ' αὐτὸ τὸ λόγῳ του πῶς ἀξιόπιστο στοὺς πνευματικὰ ἀδύναμους. «Ἐχομε λοιπὸν πάντοτε θάρρος καὶ γνωρίζομε». Τὸ «ἔχομε θάρρος», λέχθηκε γιὰ τοὺς διωγμούς, γιὰ τὶς ἐπιβουλές,

βουλίας, πρὸς τοὺς θανάτους τοὺς συνεχεῖς εἴρηται· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν·
 'ἐλαύνει σέ τις καὶ διώκει καὶ ἀναιρεῖ; μὴ καταπέσης· ὑπὲρ σοῦ τὸ
 πᾶν γίνεται· μὴ φοβηθῆς, ἀλλὰ θάρρει. Καὶ γὰρ δι' ὃ στενάζεις καὶ
 ἀλγεῖς, ὅτι φθορᾶ δουλεύεις, τοῦτο ἀναιρεῖ λοιπὸν ἐκ τοῦ μέσου,
 5 καὶ ταχύτερόν σε ταύτης ἀπαλλάττει τῆς δουλείας. Διὸ καὶ λέγει,
 «θαρροῦντες οὖν πάντοτε», οὐχὶ ἐν ταῖς ἀνέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς
 θλίψεσι, «καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἀποδημοῦμεν
 ἀπὸ τοῦ Κυρίου (διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους),
 θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν ἀποδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ
 10 ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον». Τὸ μείζον πάντων ὕστερον τέθεικε·
 τοῦ γὰρ ἀφθαρτον λαβεῖν τὸ μετὰ Χριστοῦ εἶναι βέλτιον. Ὁ δὲ λέ-
 γει, τοῦτό ἐστιν. Οὐ σβέννυσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ πολεμῶν καὶ
 ἀναιρῶν· μὴ φοβηθῆς· θάρρει κατακοπτόμενος. Οὐ γὰρ μόνον φθο-
 ρᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ Κυρίῳ σε παραπέμπει
 15 ταχέως. Διὸ οὐδὲ εἶπεν, 'ὄντες ἐν τῷ σώματι, ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ ὄν-
 των καὶ ξένη'.

«Εἰδότες οὖν ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν
 ἀπὸ τοῦ Κυρίου· θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ
 σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον». Εἶδες πῶς τὰ λυπηρὰ
 20 ἀποκρουσάμενος, τὰ ὀνόματα τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευτῆς, τὰ
 σφόδρα ποθεινὰ ἀντ' αὐτῶν τέθεικεν, ἐνδημίαν αὐτὰ καλῶν πρὸς
 τὸν Θεόν, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι γλυκέα ἀφείς, τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ
 τῶν λυπηρῶν αὐτὰ ὀνόμασεν, ἐκδημίαν ἀπὸ Κυρίου τὴν ἐνταῦθα
 καλέσας ζωὴν; Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἵνα μηδεὶς μῆτε τοῖς παροῦσιν
 25 ἐμφιλοχωρῆ, ἀλλὰ καὶ βαρύνηται, μῆτε μέλλων τελευτᾶν ἀλύη,
 ἀλλὰ καὶ χαίρη, ὡς ἐπὶ μείζονα ἀπιῶν ἀγαθὰ. Εἶτα, ἵνα μηδεὶς
 εἶπη, ἀκούων, ὅτι «ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου», 'τί ταῦτα λέγεις,
 ἀλλοτριούμεθα οὖν αὐτοῦ ἐνταῦθα ὄντες;', προδιώρθωσε τοῦτο, εἴ-
 πῶν, «διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους»· καὶ ἐνταῦθα

για τούς συνεχεῖς θανάτους, σὰν νὰ ἔλεγε δηλαδή, 'σὲ ἐκδιώκει κάποιος καὶ σὲ ἐξορίζει καὶ σὲ θανατώνει; μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου· γιὰ τὸ καλὸ σου τὸ πᾶν γίνεται· μὴ φοβηθεῖς, ἀλλ' ἔχε θάρρος. Γιατί, γιὰ ἐκεῖνο ποὺ στενάζεις καὶ πονᾷς, ἐπειδὴ εἶσαι δοῦλος τῆς φθορᾶς, αὐτὸ ἐξαφανίζει πλέον ἀπὸ τῆ μέση καὶ σ' ἀπαλλάσσει γρηγορότερα ἀπὸ αὐτὴ τῆ δουλεία. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἔχοντας λοιπὸν θάρρος πάντοτε», ὄχι ὅταν ἀπολαμβάνομε ἄνεση, ἀλλ' ὅταν ἀντιμετωπίζομε θλίψεις, «καὶ γνωρίζοντας ὅτι ἐν ὄσω βρισκόμαστε στὸ σῶμα, εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸν Κύριο (γιατὶ τώρα ζοῦμε μὲ τὴν πίστη καὶ ὄχι βλέποντας ὅλα ἐκεῖνα), ἔχομε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ πᾶμε κοντὰ στὸν Κύριο». Τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα τὸ ἀνέφερε μετὰ· γιατί τὸ νὰ εἴμαστε μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ τὸ νὰ λάβομε ἄφθαρτο τὸ σῶμα. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Δὲ σβῆνει τῆ ζωὴ μας ἐκεῖνος ποὺ μᾶς πολεμᾷ καὶ μᾶς θανατώνει· μὴ φοβηθεῖς· ἔχε θάρρος καταπληγωνόμενος. Γιατὶ δὲν σὲ ἀπαλλάσσει μόνο ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸ βᾶρος, ἀλλὰ καὶ σὲ στέλνει γρήγορα στὸν Κύριο. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ζώντας μέσα στὸ σῶμα, εἶναι σὰν νὰ ζοῦμε σὲ ξένη ἐχθρική χώρα'.

«Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅτι, ὅσο μένομε στὸ σῶμα, βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸν Κύριο, ἔχομε θάρρος καὶ ἐπιθυμία νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ μεταβοῦμε πρὸς τὸν Κύριο». Εἶδες πῶς, κρύβοντας τὰ λυπηρά, τὰ ὀνόματα τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς, ἀνέφερε τὰ ὑπερβολικὰ ποθητὰ ἀντ' αὐτῶν, ὀνομάζοντας αὐτὰ «ἐνδημία», πρὸς τὸ Θεό, καί, ἀφήνοντας ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται εὐχάριστα, τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὰ λυπηρὰ αὐτὰ ὀνόμασε, καλώντας τὴν ἐδῶ ζωὴ «ἐκδημία» ἀπὸ τὸν Κύριο; Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμε, ὥστε κανένας οὔτε στὰ παρόντα νὰ μὴ προσκολλᾶται, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ θεωρεῖ βᾶρος, οὔτε νὰ συγκλονίζεται ἀπὸ τὴ θλίψη ὅταν πρόκειται νὰ πεθάνει, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεται, γιατί ἀναχωρεῖ γιὰ μεγαλύτερα ἀγαθὰ. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ πεῖ κανένας, ἀκούοντας, ὅτι «βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸν Κύριο», 'τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές; ἀποξενωνόμαστε δηλαδή ἀπὸ τὸν Κύριο ὅσο εἴμαστε ἐδῶ;', πρόλαβε καὶ διόρθωσε αὐτό, λέγοντας, «γιατὶ τώρα ζοῦμε μὲ τὴν πίστη, καὶ

μὲν αὐτὸν ἴσμεν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς, ὃ καὶ «θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν». Βαβαί, ποῦ τὸν λόγον περιήγαγεν; εἰς ἐπιθυμίαν ἄκραν τελευτῆς, τὸ φορτικὸν ἠδὲ δείξας, καὶ τὸ ἠδὲ φορτικόν· τὸ γάρ, «εὐδοκοῦμεν», ἐπιθυμοῦμεν, φησί. Τί ἐπιθυμοῦμεν; «Ἐκδη-
 5 μῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς Κύριον». Τοῦτο δὲ ἀεὶ ποιεῖ, ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔδειξα, εἰς τάναντία περιτρέπων τὸν λόγον τῶν ἀντιλεγόντων αὐτῷ. «Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦν-
 τες, εἴτε ἐκδημοῦντες, εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι». Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστι, φησὶν, ἂν τε ἐκεῖ ὦμεν, ἂν τε ἐνταῦθα, κατὰ γνώμην
 10 αὐτοῦ ζῆν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ προηγούμενον. Ὡστε ἐντεῦθεν ἤδη τὴν βασιλείαν ἔχεις ἂν εὐδοκιμῆς. Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν εἰς τοσαύτην ἐλθόντες ἐπιθυμίαν ἀλύωσι πρὸς τὴν μέλλησιν τῆς ἐπιδημίας, ἐν-
 τεῦθεν ἤδη δίδωσιν αὐτοῖς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Τὸ «εὐαρέστους» εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπελθεῖν ἀπλῶς καλόν,
 15 ἀλλὰ τὸ εὐδοκιμοῦντα, δι' ὃ γίνεται καλὸν κάκεινο· οὐδὲ τὸ ἀπλῶς ἐνταῦθα εἶναι βαρὺ, ἀλλὰ τὸ προσκρούοντα.

3. Μὴ τοίνυν νόμιζε τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀποδημίαν ἀρκεῖν· ἀρετῆς γὰρ πανταχοῦ χρεία. Ὡσπερ γὰρ εἰπὼν ἀνάστασιν, οὐκ ἀφήκεν αὐτῇ θαρρεῖν μόνον, λέγων, «εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυ-
 20 μνοὶ εὐρεθησόμεθα», οὕτω καὶ ἀποδημίαν δείξας, ἵνα μὴ νομίσης αὐτὴν ἀρκεῖν σοι πρὸς σωτηρίαν, τό, εὐαρέστους δεῖ εἶναι, προσέ-
 θηκεν. Ἐπειδὴ τοίνυν προὔτρεψεν ἀπὸ πολλῶν χρηστῶν, λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων φοβεῖ. Τὸ γὰρ συμφέρον καὶ ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐν τῇ φυγῇ τῶν κακῶν συνίσταται, ὅπερ
 25 ἐστὶ γέεννα καὶ βασιλεία. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μείζονα ἔχει τὴν ἰσχύν, τὸ φυγεῖν κόλασιν (ἐνθα μὲν γὰρ μέχρι τοῦ μὴ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ ἢ ζημία, εὐκόλως οἱ πολλοὶ τοῦτο οἴσουσιν, ἂν δὲ καὶ μέχρι τοῦ κα-

ὄχι βλέποντας τὰ ἐκεῖ· καὶ ἐδῶ τὸν γνωρίζομε, ἀλλ' ὄχι μὲ τόση καθαρότητα, πράγμα πού λέγει καὶ ἄλλοῦ, «σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη», καί, «κατὰ τρόπο αἰνιγματικό»⁹. «Ἔχομε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐπιθυμία». Πῶ, πῶ! ποῦ μετέφερε τὸ λόγο; σὲ ἀπόλυτη ἐπιθυμία τοῦ θανάτου, δείχνοντας τὸ λυπηρὸ εὐχάριστο, καὶ τὸ εὐχάριστο λυπηρό· γιατί τό, «εὐδοκοῦμε» τὸ λέγει μὲ τὴ σημασία τοῦ ἐπιθυμοῦμε. Τί ἐπιθυμοῦμε; «Νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ μεταβοῦμε πρὸς τὸν Κύριο». Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει πάντοτε, πράγμα πού καὶ προηγουμένως ἔδειξα, μεταστρέφοντας στὰ ἀντίθετα τὸ λόγο τῶν ἀντιλεγόντων πρὸς αὐτόν. «Γι' αὐτὸ καὶ ἀγωνιζόμαστε μὲ ζῆλο, εἴτε βρισκόμαστε στὸ σῶμα, εἴτε φεύγομε πρὸς ἐκεῖνον, νὰ εἴμαστε εὐάρεστοι σ' αὐτόν». Γιατί τὸ ζητούμενο εἶναι αὐτό, λέγει, εἴτε βρισκόμαστε ἐκεῖ, εἴτε ἐδῶ, νὰ ζοῦμε ὅπως ἀρέσει σ' αὐτόν· γιατί αὐτὸ σημάνει τὸ προηγούμενο. Ἐπομένως ἀπὸ ἐδῶ ἤδη ἔχεις τὴ βασιλεία ἂν εὐδοκιμεῖς. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ πάλι, φθάνοντας σὲ τόσο μεγάλη ἐπιθυμία, ν' ἀδημονοῦν γιὰ τὴν καθυστέρηση τῆς ἐπιδημίας, ἀπὸ ἐδῶ ἤδη δίνει σ' αὐτοὺς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; Τὸ νὰ εἶναι «εὐάρεστοι». Γιατί δὲν εἶναι καλὸ τὸ νὰ ἀπέλθει κανεὶς ἀπλῶς ἐκεῖ, ἀλλὰ νὰ ἀπέλθει εὐδοκιμώντας, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου γίνεται καλὸ καὶ ἐκεῖνο· οὔτε τὸ νὰ μένει ἀπλῶς κανεὶς ἐδῶ εἶναι βαρὺ, ἀλλὰ τὸ νὰ ρθεῖ σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Θεό.

3. Μὴ λοιπὸν νομίζεις ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἀναχώρηση ἀπλῶς ἀπὸ τὸ σῶμα· γιατί παντοῦ χρειάζεται ἀρετὴ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν, λέγοντας «ἀνάσταση», δὲν ἄφησε νὰ στηρίζουν τὸ θάρρος τους μόνο ἐκεῖ, λέγοντας, «ἐὰν τὴν ντυθοῦμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί», ἔτσι καὶ ἀφοῦ μίλησε γιὰ ἀποδημία, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὴ σοῦ ἀρκεῖ γιὰ τὴ σωτηρία σου, πρόσθεσε, ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε «εὐάρεστοι». Ἀφοῦ λοιπὸν προέτρεψε ἀπὸ πολλὰ καλὰ, στὴ συνέχεια φοβίζει καὶ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα. Γιατί τὸ συμφέρον βρίσκεται καὶ στὴν ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν καὶ στὴν ἀποφυγὴ τῶν κακῶν, πράγμα πού εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ἡ γέεννα. Ἐπειδὴ ὁμοίως αὐτὸ ἔχει μεγαλύτερη δύναμη, τὸ ν' ἀποφύγει κανεὶς τὴν κόλαση (γιατί ὅπου ἡ ζημιὰ εἶναι μέχρι τοῦ νὰ μὴ λάβει κανεὶς τὰ ἀγαθὰ, εὐκολα οἱ πολ-

κῶς παθεῖν, οὐκέτι· ἔδει μὲν γὰρ ἐκείνην ἀφόρητον νομίζειν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν πολλῶν καὶ τὸ χαμαιζηλον, τοῦτο φαίνεται αὐτοῖς χαλεπώτερον)· ἐπεὶ οὖν οὐχ οὕτω διεγείρει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολὺν ἢ τῶν ἀγαθῶν δόσις, ὡς ἢ τῶν κολάσεων ἀπειλή, ἀναγ-
5 καίως ἐνταῦθα καταλύει, λέγων, «τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερω-
θῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βῆματος τοῦ Χριστοῦ».

Εἶτα φοβήσας καὶ κατασείσας τῇ μνήμῃ τοῦ βήματος ἐκείνου τὸν ἀκούοντα, οὐδὲ ἐνταῦθα χωρὶς τῶν χρηστῶν τέθεικε τὰ λυπη-
ρά, ἀλλὰ ἀνέμιξέ τινα ἡδονήν, εἰπὼν· «ἵνα ἕκαστος κομίσηται τὰ
10 διὰ τοῦ σώματος, ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Ταῦτα δὲ
λέγων, τοὺς τε κατωρθωκότας καὶ ἐλαυνομένους ἀνιστᾷ ταῖς ἐλπί-
σι, τοὺς τε ἀναπεπτωκότας σπουδαιότερους ποιεῖ τῷ φόβῳ. Καὶ
τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ τῶν σωμάτων ἐβεβαίου λόγον. Οὐ
γὰρ δήπου τὸ διακονησάμενον εἰς τοῦτο κάκεῖνο, τῶν ἀμοιβῶν
15 ἔξω στήσεται φησίν, ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς τὰ μὲν κολάζεται, τὰ δὲ
σταφανοῦται. Ἄλλὰ τινες τῶν αἰρετικῶν φασιν, ὅτι ἕτερον ἐγείρε-
ται σῶμα. Πόθεν; εἶπέ μοι· ἄλλο ἡμαρτε καὶ ἄλλο κολάζεται; ἄλλο
κατώρθωσε καὶ ἄλλο στεφανοῦται; Τί δὲ ἐρεῖτε λέγοντι Παύλῳ,
«οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι»; πῶς δὲ τὸ φθαρτὸν
20 ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα καταποθῆ τὸ θνητὸν
ἢ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὑπὸ τοῦ ἀφθάρτου σώματος', ἀλλ', «ἵνα ἡ
φθορὰ ὑπὸ τῆς ζωῆς». Τότε γὰρ τοῦτο γίνεται, ὅταν τὸ αὐτὸ ἐγείρε-
ται σῶμα· ἐὰν δὲ ἐκεῖνο ἀφείς, ἄλλο κατασκευάσῃ, οὐκέτι καταπί-
νεται, ἀλλὰ μένει ἡ φθορὰ κρατήσασα. Διὰ τοῦτο οὐ γίνεται τοῦτο,
25 ἀλλὰ δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο, τούτέστι, τὸ σῶμα, ἐνδύσασθαι ἀφθαρ-
σίαν. Τὸ γὰρ σῶμα μέσον ἐστί, νῦν μὲν ἐν τούτῳ γενόμενον, ὕστε-
ρον δὲ ἐσόμενον ἐν ἐκείνῳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ πρώτῳ, ἐπειδὴ
τὴν ἀφθαρσίαν λυθῆναι οὐκ ἔνι. «Οὐ γὰρ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν

λοι τὸ ὑποφέρουν αὐτό, ἐὰν ὁμως αὐτὴ φθάσει μέχρι καὶ στοῦ νὰ κακοπαθήσει κανεὶς, αὐτὸ δὲν τὸ ὑποφέρουν· γιατί ἔπρεπε νὰ τὴ θεωροῦν ἐκείνη ἀνυπόφορη, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν πολλῶν καὶ τῆς προσηλώσεώς τους στὰ γῆϊνα, αὐτὸ τοὺς φαίνεται φοβερότερο)· ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν διεγείρει τοὺς περισσότερους ἀκροατὲς τόσο πολὺ ἢ χορήγησι τῶν ἀγαθῶν, ὅσο ἢ ἀπειλὴ τῶν τιμωριῶν, κατ' ἀνάγκη καταλήγει ἐδῶ, λέγοντας, «γιατί ὅλοι μας πρέπει νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ στοῦ βῆμα τοῦ Χριστοῦ».

Ἐπειτα, ἀφοῦ φόβισε καὶ συγκλόνησε τὴ διάνοια τοῦ ἀκροατῆ με τὴν ὑπενθύμιση τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἐδῶ ἀνέφερε τὰ λυπηρὰ χωρὶς τὰ εὐχάριστα, ἀλλ' ἀνέμιξε μ' αὐτὰ κάποια ἡδονή, λέγοντας, «γιὰ νὰ λάβει ὁ καθένας, ἀνάλογα με ἐκεῖνα ποὺ ἔπραξε με τὸ σῶμα του, εἴτε ἀγαθό, εἴτε κακό». Λέγοντας αὐτά, καὶ τοὺς ἐνάρετους καὶ καταδυναστευομένους ἐνθαρρύνει με τὶς ἐλπίδες, καὶ τοὺς ἀπελπισμένους κάμνει σπουδαιότερους με τὸ φόβο. Ἐπίσης ἐπιβεβαίωνε καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων λόγο. Γιατί, λέγει, δὲ θὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπὸ τὶς ἀμοιβὲς ἐκεῖνο ποὺ ὑπηρετήσε τὴν ψυχὴ σ' αὐτὸ ἢ σ' ἐκεῖνο, ἀλλὰ μαζί με τὴν ψυχὴ ἐὰν ἔπραξε κακὰ τιμωρεῖται, ἐὰν καλὰ στεφανώνεται. Ἄλλὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς αἰρετικοὺς λένε, ὅτι ἀνασταίνεται ἄλλο σῶμα. Πῶς; πὲς μου· ἄλλο ἀμάρτησε καὶ ἄλλο τιμωρεῖται; ἄλλο κατόρθωσε καὶ ἄλλο στεφανώνεται; Καὶ τί θὰ πεῖτε στοῦ Παῦλο ποὺ λέγει, «δὲ θέλομε ν' ἀποβάλομε αὐτό, ἀλλὰ νὰ φορέσομε ἐπένδυμα»; πῶς τὸ φθαρτὸ καταπίνεται ἀπὸ τὴ ζωὴ; Γιατί δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ καταποθεῖ τὸ θνητὸ ἢ τὸ φθαρτὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ἀφθαρτὸ σῶμα', ἀλλὰ, «γιὰ νὰ καταποθεῖ ἡ φθορὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ». Γιατί τότε αὐτὸ γίνεται, ὅταν ἀνασταίνεται τὸ ἴδιο σῶμα· ἐὰν ὁμως ἀφήνοντας ἐκεῖνο, ἄλλο κατασκευάσει, τότε δὲν καταπίνεται ἡ φθορὰ, ἀλλὰ μένει διατηρώντας τὴν ἐξουσία της. Γι' αὐτὸ δὲ γίνεται αὐτό, ἀλλὰ πρέπει αὐτὸ τὸ φθαρτὸ, δηλαδὴ τὸ σῶμα, νὰ ντυθεῖ ἀφθαρσία. Γιατί τὸ σῶμα εἶναι κάτι τὸ ἐνδιάμεσο, καὶ τώρα γίνεται αὐτό, ὕστερα θὰ γίνεῖ ἐκεῖνο· καὶ γι' αὐτὸ πρῶτα γίνεται αὐτό, ἐπειδὴ ἡ ἀφθαρσία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταργηθεῖ. Γιατί, λέγει, «ἡ φθορὰ

κληρονομεῖ», φησὶν· ἐπεὶ πῶς ἐνὶ ἀφθαρσία; ἀλλὰ τούναντίον, καταπίνεται ἡ φθορὰ ὑπὸ τῆς ζωῆς· τοῦτο μὲν γὰρ ἐκείνου περιγίνεται, ἐκεῖνο δὲ τούτου οὐκέτι. Ὡσπερ γὰρ κηρός, λύεται μὲν ὑπὸ πυρός, αὐτὸς δὲ οὐκέτι λύει τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἡ φθορὰ τήκεται ὑπὸ τῆς
 5 ἀφθαρσίας καὶ ἀφανίζεται, αὕτη δὲ ἐκείνης κρατῆσαι οὐδέποτε δύναται. Ἀκούσωμεν τοίνυν τῆς Παύλου φωνῆς λεγούσης, ὅτι «δεῖ ἡμᾶς παρασταθῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπογράψωμεν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, καὶ νομίσωμεν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ τὰς εὐθύνas ἀπαιτεῖσθαι. Ἐγὼ γὰρ αὐτὸ πλατύτερον ἐρῶ. Παῦλος γάρ,
 10 ἐπειδὴ περὶ θλίψεως ἦν ὁ λόγος αὐτῷ καὶ οὐκ ἐβούλετο πάλιν θλιψαὶ αὐτούς, οὐκ ἐνδιέτριψε τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐν βραχεῖ τὸ στῦφον εἰπὼν, «ἕκαστος κομίζεται πρὸς ἃ ἔπραξε», ταχέως παρέδραμε. Νομίσωμεν οὖν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ἀναλογιζέσθω, καὶ ἤδη λογιζέσθω παρεῖναι τὸν Δικαστήν, καὶ πάν-
 15 τα ἀνακαλύπτεσθαι καὶ εἰς μέσον ἄγεσθαι· οὐ γὰρ παραστήναι ἡμᾶς ἀπλῶς δεῖ, ἀλλὰ καὶ φανερωθῆναι. ἼΑρα οὐκ ἠρυθριάσατε; ἄρα οὐκ ἐξέστητε;

Εἰ δὲ νῦν οὕπω τοῦ πράγματος παρόντος, ἀλλὰ ἀπλῶς καθ' ὑπόθεσιν δοθέντος καὶ λογισμῶ τυπωθέντος, ἀπωλόμεθα ὑπὸ τοῦ
 20 συνειδότης, τί ποιήσομεν, ὅταν παραγένηται, ὅταν ἡ οἰκουμένη πᾶσα παρῆ, ὅταν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ὅταν ἐπάλληλοι τάξεις, καὶ δρόμος ἀπάντων, καὶ ἀρπαγαὶ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ παράταξις τρόμου γέμουσα; ὅταν αἱ σάλπιγγες αἱ ἐπάλληλοι, αἱ συνεχεῖς ἐκεῖναι φωναί; Εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, τὸ ἐν τοσαύτῃ λαμπρότητι ἀπω-
 25 σθῆναι, καὶ ἄτιμον ἀναχωρῆσαι, πόση κόλασις; Καὶ γὰρ εἰ νῦν, βασιλέως εἰσελαύνοντος καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, θεωροῦντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ πενίαν, οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς θεᾶς λαμβάνομεν ἡδονήν,

δὲν κληρονομεῖ τὴν ἀφθαρσίαν»¹⁰. γιατί πῶς εἶναι δυνατὸ τότε νὰ εἶναι ἀφθαρσία; ἀλλὰ τὸ ἀντιθετο συμβαίνει, ἡ φθορὰ καταπίνεται ἀπὸ τὴ ζωή· γιατί αὐτὸ καταβάλλει ἐκεῖνο, ἐκεῖνο ὁμως ὄχι αὐτό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ τὸ κερὶ λειώνει ἀπὸ τὴ φωτιά, αὐτὸ ὁμως δὲ λειώνει τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ ἡ φθορὰ λειώνει ἀπὸ τὴν ἀφθαρσία καὶ ἐξαφανίζεται, ἐνῶ αὐτὴ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερισχύσει ἐκείνης. Ἄς ἀκούσομε λοιπὸν τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου ποὺ λέγει, ὅτι «πρέπει νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ» καὶ ἄς παραστήσομε ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, καὶ ἄς θεωρήσομε ὅτι αὐτὸ εἶναι παρὸν καὶ ἀπαιτεῖ τις εὐθύνες. Ἐγὼ βέβαια αὐτὸ θὰ τὸ παρουσιάσω πλατύτερα. Γιατί ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ ἦταν γιὰ τὴ θλίψη καὶ δὲν ἤθελε πάλι νὰ τοὺς στενοχωρήσει, δὲν ἐπέμεινε στὸ λόγο, ἀλλ', ἀφοῦ μὲ συντομία περιέγραψε τὸ δυσάρεστο, λέγοντας, «ὁ καθένας θὰ λάβει ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐπραξε», ἀμέσως τὸ παρέτρεξε. Ἄς θεωρήσομε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ εἶναι παρὸν τώρα, καὶ ὁ καθένας ἄς ἀναλογίζεται τὴ συνείδησή του, καὶ ἄς σκέφτεται ὅτι ὁ Δικαστὴς εἶναι ἤδη παρὸν, καὶ ὅλα τὰ ἀποκαλύπτει καὶ τὰ παρουσιάζει στὸ μέσον· γιατί δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ παρουσιασθοῦμε ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ φανερωθοῦν τὰ ὅσα πράξαμε. Ἄραγε δὲν κοκκινήσατε ἀπὸ ντροπή; ἄραγε δὲν κυριευθήκατε ἀπὸ ἐκπληξη;

Ἐὰν λοιπὸν τώρα, ποὺ δὲν εἶναι παρὸν τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ὑποθέσαμε καὶ τὸ παραστήσαμε μὲ τὴ σκέψη, καταδικάζομαστε ἀπὸ τὴ συνείδηση, τί θὰ κάνομε ὅταν θὰ στηθεῖ αὐτὸ στὴν πραγματικότητα, ὅταν ὄλη ἡ οἰκουμένη θὰ παραβρίσκεται ἐκεῖ, ὅταν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, ὅταν οἱ οὐράνιες τάξεις ἢ μία κοντὰ στὴν ἄλλη, καὶ θὰ τρέχουν ὄλοι, καὶ θὰ συμβαίνουν ἀρπαγὲς ἐπάνω στὰ σύννεφα, καὶ θὰ σχηματίζεται ἡ παράταξη τῶν ἀνθρώπων γεμάτη ἀπὸ τρόμο; ὅταν θ' ἀκούονται οἱ διαδοχικὲς σάλπιγγες, οἱ συνεχεῖς ἐκεῖνες φωνές; Γιατί, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε γέεννα, πόση κόλαση δὲν θὰ ἦταν τὸ ν' ἀπομακρυνθεῖ κανεὶς ἀπὸ μιὰ τόσο μεγάλη λαμπρότητα καὶ νὰ φύγει ἀπὸ ἐκεῖ ἄτιμος; Καθόσον, ἐὰν τώρα, ἐνῶ διέρχεται ὁ βασιλιάς μὲ τοὺς ἀκολουθοῦσους του, βλέποντας ὁ καθένας τὴ φτώχεια του, δὲ νιώθομε ἀπὸ τὴ θέα τόση εὐχαρίστηση, ὅση λύπη νιώθουμε ἀπὸ τὸ ὅτι δὲ συμμετέχομε στοὺς

ὄσσην ἀπὸ τοῦ μηδενὸς μετέχειν τῶν περὶ τὸν βασιλέα, μηδὲ ἐγγὺς εἶναι τοῦ κρατοῦντος, ἀθυμίαν ὑπομένομεν, τί τότε ἔσται; ἢ μικρὰν εἶναι νομίζεις κόλασιν τὸ μὴ κατατάττεσθαι ἐν ἐκείνῳ τῷ χορῷ, τὸ μὴ καταξιοῦσθαι τῆς ἀπορρήτου δόξης, τὸ τῆς πανηγύρεως ἐκείνης 5 καὶ τῶν ἀφράστων ἀγαθῶν πόρρω που καὶ μακρὰν ἀπερριῖφθαι; Ὅταν δὲ καὶ σκότος ἦ, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ δεσμὰ ἄλυτα, καὶ σκώληξ ἀτελεύτητος, καὶ πῦρ ἄσβεστον, καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία, καὶ γλῶσσαι τηγανιζόμεναι, καθάπερ ἡ τοῦ πλουσίου, καὶ ὀλοφυρώμεθα, καὶ μηδεὶς ἀκούη, καὶ στένωμεν καὶ βρύχωμεν ὑπὸ 10 τῶν ἀλγηδόνων καὶ μηδεὶς προσέχη, καὶ πανταχοῦ βλέπωμεν, καὶ μηδαμοῦ μηδεὶς ὁ παραμυθούμενος ἦ, ποῦ τάξομεν τοὺς ἐν τούτοις ὄντας; τί δὲ ἐκείνων ἀθλιώτερον τῶν ψυχῶν; τί δὲ ἐλεεινότερον;

4. Εἰ γὰρ εἰς δεσμωτήριον εἰσιόντες, καὶ τοὺς μὲν αὐχμῶντας ὀρῶντες, τοὺς δὲ δεδεμένους καὶ πεινῶντας, τοὺς δὲ ἐν σκότῳ κα- 15 τακεκλεισμένους, κατακλώμεθα, φρίττομεν, πάντα ὑπὲρ τοῦ μήποτε ἐμπεσεῖν ἐκεῖσε πράττομεν, ὅταν ἀπαγώμεθα συρόμενοι εἰς αὐτὰ τῆς γεέννης τὰ βασανιστήρια, τίνες ἐσόμεθα; Οὐ γὰρ ἐκ σιδήρου τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἀπὸ πυρὸς οὐδέποτε σβεννυμένου· οὐδὲ ὁμότιμοι οἱ ἐφεστῶτες ἡμῖν, οὐς καὶ ἐκμειλίξασθαι πολλάκις ἔνι, ἀλλ' 20 ἄγγελοι, οἷς οὐδὲ προσβλέψαι θέμις, σφοδρῶς ὑπὲρ ὧν τὸν Δεσπότην ὑβρίκαμεν ὀργιζόμενοι. Οὐκ ἔστι, καθάπερ ἐνταῦθα, τοὺς μὲν ἀργύριον, τοὺς δὲ τροφάς, τοὺς δὲ λόγους εἰσάγοντας παρακλητικούς ἰδεῖν, καὶ παραμυθίας τυχεῖν, ἀλλὰ πάντα ἀσύγνωστα ἐκεῖ- 25 κᾶν Νῶε ἦ, κᾶν Ἰώβ, κᾶν Δανιήλ, καὶ τοὺς οἰκείους ἴδη κολαζομένους, οὐ τολμᾷ παραστῆναι. Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως συμπάθειαν τότε ἀναιρεῖσθαι συμβαίνει. Ἐπειδὴ γὰρ συμβαίνει δικαίους εἶναι παίδων πατέρας πονηρῶν, καὶ παῖδας πατέρων, ὥστε καθαρὰν εἶναι τὴν ἡδονὴν καὶ μὴ τῇ τῆς συμπαθείας ἀνάγκη κατα-

ἀκολουθούς τοῦ βασιλιᾶ, οὔτε βρισκόμαστε κοντὰ στὸν ἄρχοντα, τί θὰ συμβεῖ τότε; Ἡ νομίζεις ὅτι εἶναι μικρὴ τιμωρία τὸ νὰ μὴ ἔχεις καταταγεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ χορό, τὸ νὰ μὴ ἔχεις καταξιωθεῖ τῆς ἀπόρρητης ἐκείνης δόξας, τὸ νὰ ἔχεις πεταχθεῖ κάπου μακριὰ ἀπὸ τὴν πανήγυρη ἐκείνη καὶ τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ; Ὅταν ὁμως καὶ σκοτάδι θὰ ὑπάρχει, καὶ τρυγμὸς τῶν δοντιῶν, καὶ δεσμὰ ἄλυτα, καὶ σκουλήκι ἀτελεύτητο, καὶ φωτιά ἄσβεστη, καὶ θλίψη καὶ στενοχώρια, καὶ γλώσσες τηγανιζόμενες, ὅπως ἀκριβῶς ἡ γλώσσα τοῦ πλουσίου, καὶ θὰ θρηνοῦμε καὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς ἀκούει, καὶ θὰ στενάζομε καὶ θὰ βογγοῦμε ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς προσέχει, καὶ θὰ στρέφομε παντοῦ τὸ βλέμμα μας καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲ θὰ ὑπάρχει κάποιος νὰ μᾶς παρηγορήσει, πού θὰ τοποθετήσομε ἐκείνους πού θὰ ὑφίστανται ὅλα αὐτά; τί θὰ ὑπάρχει ἀθλιότερο ἀπὸ ἐκεῖνες τίς ψυχές; Τί ἐλεεινότερο;

4. Ἐὰν λοιπὸν μπαίνοντας στὴ φυλακὴ καὶ βλέποντας ἄλλους ρυπαροὺς, ἄλλους δεμένους καὶ πεινασμένους, καὶ ἄλλους κλεισμένους μέσα στὸ σκοτάδι, νιώθομε συντριβὴ καὶ φρίκη καὶ κάμνομε τὰ πάντα ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ ποτὲ νὰ πέσομε ἐκεῖ μέσα, ὅταν θὰ ὀδηγοῦμαστε συρόμενοι σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ βασανιστήρια τῆς γέεννας, τί θὰ ἔχομε γίνεи τότε; Γιατὶ ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ δὲν εἶναι ἀπὸ σίδηρο, ἀλλ' ἀπὸ φωτιά πού δὲ σβήνει ποτέ· οὔτε θὰ εἶναι ὁμοιοί μας οἱ φύλακες, τοὺς ὁποίους πολλές φορές εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ἐξευμενίσουμε, ἀλλ' ἄγγελοι, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε τὸ βλέμμα μας νὰ ρίξομε, καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ὑπερβολικὴ ὀργὴ ἐναντίον μας ἐξ αἰτίας τῶν προσβολῶν πού διεπράξαμε πρὸς τὸν Κύριο. Δὲν εἶναι δυνατόν, ὅπως συμβαίνει ἐδῶ, νὰ ἔρχονται ἐκεῖ νὰ μᾶς δοῦν ἄλλοι μὲ χρήματα, ἄλλοι μὲ τροφές, καὶ ἄλλοι μὲ λόγια παρηγορητικὰ καὶ νὰ λάβομε κάποια παρηγοριά, ἀλλ' ὅλα ἐκεῖ εἶναι ἀσυγχώρητα. Εἴτε εἶναι ὁ Νῶε, εἴτε ὁ Ἰώβ, εἴτε ὁ Δανιὴλ καὶ δεῖ τοὺς δικούς του νὰ τιμωροῦνται, δὲν τολμᾶ νὰ πλησιάσει. Γιατὶ τότε θὰ συμβεῖ νὰ μὴ ἔχει ἰσχὺ καὶ ἡ ἀπὸ τὴ φύση συμπάθεια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συμβαίνει δίκαιοι νὰ εἶναι πατέρες πονηρῶν παιδιῶν, καὶ παιδιὰ δίκαια πονηρῶν πατέρων, γιὰ νὰ εἶναι καθαρὴ ἡ ἡδονὴ καὶ νὰ μὴ νιώθουν συν-

κλᾶσθαι τοὺς ἀπολαύοντας τῶν ἀγαθῶν, καὶ ταύτην σβέννυσθαι τὴν συμπάθειάν φημι, καὶ αὐτοὺς συναγανακτεῖν τῷ Δεσπότη κατὰ τῶν οἰκείων σπλάγχων. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι οἱ τυχόντες, ὅταν ἴδωσι φαύλους τοὺς αὐτῶν παῖδας, ἀποκηρύττουσι καὶ τῆς συγγενείας ἐκτέμνουσι, πολλῶ μᾶλλον οἱ δίκαιοι τότε. Τοιγαροῦν μηδεὶς ἐλπίζετω χρηστά, μὴ ἐργασάμενός τι χρηστόν, κἂν μυρίους ἔχη προγόνους δικαίους· «ἕκαστος γὰρ κομίζεται πρὸς ἃ ἔπραξε τὰ διὰ τοῦ σώματος». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τοὺς πορνεύοντας αἰνίττεσθαι, καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἐπιτειχίζων φόβον αὐτοῖς· οὐκ ἐκείνοις δὲ 10 μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ὀτιοῦν πλημμελοῦσι.

Ἄκουωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς· κἂν πῦρ ἔχῃς ἐπιθυμίας, ἀντίστησον ἐκεῖνο τὸ πῦρ, καὶ τοῦτο εὐθέως κατασβεσθὲν οἰχήσεται· κἂν βουληθῆς τι φθέγξασθαι ἀπηχῆς, ἐννόησον τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ χαλινὸς ἔσται σοι ὁ φόβος· κἂν ἀρπάσαι βουληθῆς, 15 ἄκουσον τοῦ δικαστοῦ κελεύοντος καὶ λέγοντος, «δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον», καὶ ἐκβαλεῖς καὶ ταύτην οὕτω τὴν ἐπιθυμίαν. Κἂν μεθύῃς καὶ κραιπαλῶν διατελῆς, ἄκουσον τοῦ πλουσίου λέγοντος, ἴμενον Ἀδάζαρον ἵνα ἄκρω τῷ δακτύλῳ καταψύξῃ τὴν τηγανίζομένην 20 γλῶσσαν, καὶ οὐ τυγχάνοντος, καὶ ἀποστήσῃ τοῦ πάθους. Εἰ δὲ τρυφῆς ἐρᾷς, ἐννόησον τὴν ἐκεῖ θλιῖψιν καὶ τὴν στενοχωρίαν, καὶ οὐδὲν ἐννοήσεις ταύτην. Εἰ δὲ ἀπηνῆς εἶ καὶ ὤμος, ἀναμνήσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων, αἱ, τῶν λαμπάδων αὐταῖς σβεσθεισῶν, οὕτω τοῦ νυμφῶνος ἐξέπεσον, καὶ ταχέως ἔση φιλάνθρωπος. 25 Ἀλλὰ νωθρὸς εἶ καὶ παρειμένος· Λογίζου τὸν τὸ τάλαντον κατακρύψαντα, καὶ ἔση πυρὸς σφοδρότερος. Ἀλλὰ κατεσθίει σε ἢ τῆς τοῦ πλησίον οὐσίας ἐπιθυμία· Λογίζου τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, καὶ εὐκόλως καὶ τοῦτο ἀποθήσῃ τὸ νόσημα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατορθώσεις· οὐδὲν γὰρ φορτικὸν οὐδὲ ἐπαχθὲς ἐπέταξε. Πόθεν

11. Ματθ. 22,13.

12. Λουκᾶ 16,24.

τριβή ἐκεῖνοι πού ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ ἐξ αἰτίας τῆς συμπάθειας, λέγω ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ συμπάθεια σβῆνει τότε, καὶ ἀγανακτοῦν καὶ αὐτοὶ μαζί μὲ τὸν Κύριο ἐναντίον τῶν σπλάγχων τους. Γιατί, ἐὰν ἄνθρωποι τυχαῖοι, ὅταν δοῦν νὰ εἶναι τὰ παιδιὰ τους φαῦλα, τὰ ἀποκηρύττουν καὶ τὰ ἀποκόπτουν ἀπο τὴ συγγένεια, πολὺ περισσότερο τότε οἱ δίκαιοι. Ὡστε λοιπὸν κανένας νὰ μὴ ἐλπίζει ἀγαθὰ, ἐὰν δὲν ἔκαμε κάποιο καλό, καὶ ἂν ἀκόμα ἔχει ἄπειρους δίκαιους προγόνους· γιατί λέγει, «ὁ καθένας θὰ λάβει ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα πού ἔπραξε μὲ τὸ σῶμα». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὑπαινίσσεται καὶ ἐκείνους πού πορνεύουν, θέλοντας νὰ περιφρουρήσει αὐτοὺς μὲ τὸν ἀπὸ ἐκεῖ φόβο· καὶ ὄχι μόνο ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ ὄλους ἐκείνους πού διαπράττουν ὅποιοδήποτε ἀμάρτημα.

Ἄς τὰ ἀκοῦμε λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἐμεῖς· καὶ ἂν ἀκόμα ἡ ἐπιθυμία σου εἶναι σὰν φωτιά, ἀντιπαράβαλέ την μὲ ἐκείνη τὴ φωτιά, καὶ αὐτὴ ἡ φωτιά θὰ σβῆσει τότε καὶ θὰ χαθεῖ· καὶ ἐὰν θελήσεις νὰ πεῖς κάτι τὸ ἀπρεπές, σκέψου τὸν τρυγμὸ τῶν δοντιῶν, καὶ θὰ σοῦ γίνεῖ ὁ φόβος χαλινάρι· καὶ ἐὰν θελήσεις ν' ἀρπάξεις, ἄκουσε τὸ δικαστὴ πού προστάζει καὶ λέγει, «δέσατε τὰ χερίᾶ καὶ τὰ πόδια του, καὶ ρίξτε τον μέσα στὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο»¹¹, καὶ θ' ἀπομακρύνεις ἔτσι καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία. Καὶ ἂν μεθᾶς καὶ ζεῖς ζωῆς κραιπάλης, ἄκουσε τὸν πλούσιο πού λέγει, 'στεῖλε τὸ Λάζαρο, γιὰ νὰ δροσίσει τὴ κατακαιόμενη γλώσσα μου μὲ τὸ ἄκρο τοῦ δακτύλου του'¹², καὶ δὲν πραγματοποιεῖται τὸ αἴτημά του, καὶ δ' ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ τὸ πάθος. Ἐὰν ὁμως ἀγαπᾶς τὴν τρυφηλὴ ζωὴ, σκέψου τὴν ἐκεῖ θλίψη καὶ τὴ στενοχώρια, καὶ θὰ τὴ θεωρήσεις αὐτὴ σὰν τίποτα. Ἐὰν εἶσαι σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος, θυμήσου ἐκεῖνες τὶς παρθένες, οἱ ὁποῖες δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν στὸ νυμφῶνα, ἐπειδὴ ἔσβησαν οἱ λαμπάδες τους, καὶ ἀμέσως θὰ γίνεις φιλάνθρωπος. Ἄλλ' εἶσαι νωθρὸς καὶ ἀδιάφορος; Ἀναλογίζου ἐκεῖνον πού ἔκρυψε τὸ τάλαντο, καὶ θὰ γίνεις σφοδρότερος ἀπὸ τὴ φωτιά. Ἄλλὰ σὲ κατατρώγει ἡ ἐπιθυμία τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον σου; Νὰ σκέπτεσαι τὸ σκουλήκι τὸ ἀθάνατο, καὶ εὐκολὰ θ' ἀποβάλεις καὶ αὐτὸ τὸ νόσημα καὶ θὰ κατορθώσεις ὄλα τὰ ἄλλα· γιατί τίποτε τὸ δύσκολο οὔτε καὶ βαρὺ διέταξε. Ἀπὸ ποῦ

οὖν ἡμῖν φορτικὰ φαίνεται τὰ ἐπιτάγματα; Ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ραθυμίας. Ὡσπερ οὖν ἐὰν σπουδάζωμεν, καὶ τὰ δοκοῦντα ἀφόρητα εἶναι, κοῦφα ἔσται καὶ ράδια, οὕτως ἐὰν ραθυμῶμεν, καὶ τὰ φορητὰ δύσκολα ἡμῖν φανεῖται.

- 5 Ταῦτ' οὖν ἄπαταντα λογισάμενοι, μὴ τρυφῶντας ἐννοῶμεν, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν· ἐνταῦθα μὲν κόπρος καὶ πολυσαρκία, ἐκεῖ δὲ σκώληξ καὶ πῦρ· μὴ τοὺς ἀρπάζοντας, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν· φροντίδες ἐνταῦθα καὶ φόβοι καὶ ἀγωνίαι, ἐκεῖ δὲ δεσμὰ ἅλυτα· μὴ τοὺς δόξης ἐρῶντας, ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τούτων τικτόμενον· δουλεῖαι ἐν-
- 10 ταῦθα καὶ εἰρωνεῖαι, ἐκεῖ δὲ καὶ ζημία ἀφόρητος καὶ τὸ ἐμπυρίζεσθαι διηνεκῶς. Ἄν γὰρ οὕτως ἑαυτοῖς διαλεγώμεθα, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπάδωμεν συνεχῶς ταῖς πονηραῖς ἡμῶν ἐπιθυμίαις, ταχέως καὶ τὸν τῶν παρόντων ἐκβαλοῦμεν ἔρωτα, καὶ τὸν τῶν μελλόντων ἀνάψωμεν. Ἀνάψωμεν τοίνυν αὐτόν, καὶ ἐκκαύσωμεν.
- 15 Εἰ γὰρ ἡ ἐννοια αὐτῶν, καίτοι γε ἀμυδρά τις οὔσα, τοσαύτην παρέχει τὴν ἡδονήν, ἐννόησον ὄσσην αὐτὴ ἢ πεῖρα ἢ σαφῆς οἶσει τὴν εὐφροσύνην ἡμῖν. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο οἱ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντες ἐκείνων· ὥσπερ οὖν ἔλεινοὶ καὶ τρισάθλιοι οἱ τάναντία τούτων ὑπομένοντες.
- 20 Ἴν' οὖν μὴ τούτων, ἀλλ' ἐκείνων γενώμεθα, ἐλώμεθα τὴν ἀρετὴν· οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
- 25 Ἀμήν.

λοιπὸν μᾶς φαίνονται δύσκολα τὰ προστάγματα; Ἀπὸ τῆ δικῆ μας ἀδιαφορία. Ὅπως δηλαδή, ἐὰν προσπαθοῦμε, καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀνυπόφορα, θὰ γίνουν ἐλαφρὰ καὶ εὐκόλα, ἔτσι, ἐὰν δίχνομε ἀδιαφορία, θὰ μᾶς φανοῦν δύσκολα καὶ τὰ ὑποφερτά.

Ἄφοῦ ἀναλογισθοῦμε λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἃς μὴ σκεπτόμαστε πῶς νὰ κάνομε τρυφηλὴ ζωὴ, ἀλλὰ ποιό εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν· ἐδῶ κοπριά καὶ παχυσαρκία, ἐκεῖ ὁμως σκουλήκι καὶ φωτιά. Ἄς μὴ σκεπτόμαστε τοὺς ἄρπαγες, ἀλλὰ ποιό εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν· φροντίδες ἐδῶ καὶ φόβοι καὶ ἀγωνία, ἐνῶ ἐκεῖ δεσμὰ ἄλυτα. Ἄς μὴ σκεπτόμαστε ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὴ δόξα, ἀλλὰ ποιό εἶναι ἐκεῖνο ποὺ γεννιέται ἀπὸ αὐτά· δουλεῖες ἐδῶ καὶ εἰρωνεῖες, ἐνῶ ἐκεῖ καὶ ζημιὰ ἀβάστακτη καὶ ἡ φλόγα ποὺ κατακαίει αἰώνια. Γιατί, ἂν ἔτσι συνομιλοῦμε μὲ τὸν ἑαυτό μας, καὶ ψάλλομε συνέχεια αὐτά καὶ τὰ παρόμοια στὶς πονηρὲς ἐπιθυμίες μας, ἀμέσως θ' ἀποβάλομε καὶ τὸν ἔρωτα τῶν παρόντων καὶ θ' ἀνάψομε τὸν ἔρωτα τῶν μελλόντων. Ἄς ἀνάψομε λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἃς κάνομε νὰ φουντώσει ἡ φλόγα του. Γιατί, ἐὰν ἡ ἔννοια αὐτῶν, ἂν καὶ βέβαια εἶναι κάπως ἀμυδρὴ, παρέχει τόση ἡδονή, σκέψου πόση εὐφροσύνη θὰ μᾶς παράσχει αὐτὴ ἡ σαφῆς πείρα. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ πολλὰς φορές αὐτό, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, ὅπως βέβαια εἶναι ἐλεεινοὶ καὶ τρισάθλιοι ἐκεῖνοι ποὺ ὑπομένουν τὰ ἀντίθετα αὐτῶν.

Γιὰ νὰ μὴ ἀπολαμβάνομε λοιπὸν αὐτά, ἀλλ' ἐκεῖνα, ἃς προτιμοῦμε τὴν ἀρετὴν· γιατί ἔτσι καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχομε, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ τὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α'

(Β' Κορ. 5, 11-21)

«Είδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ἀνθρώπους πεί-
θομεν, Θεῷ δὲ πεφανερῶμεθα, ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς
συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.

1. Ταῦτα οὖν εἰδότες, φησί, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερόν,
5 πάντα πράττομεν, ὥστε μὴ δοῦναι ὑμῖν λαβὴν μηδὲ πρόσκομμα
μηδὲ ψευδῆ τινα ὑποψίαν πονηρὰς πράξεως καθ' ἡμῶν. Εἶδες πο-
λιτείας ἀκρίβειαν καὶ σπουδὴν ψυχῆς κηδεμονικῆς; Οὐ γὰρ δὴ μό-
νον, ἀν πονηρόν τι πράζωμεν, φησὶν, ἐγκαλούμεθα, ἀλλὰ κἂν μὴ
πράζωμεν, ὑποπτευθῶμεν δέ, καὶ κύριοι τὴν ὑποψίαν ὄντες ἀπο-
10 κρούσασθαι, καταφρονήσωμεν, δίκην τίνομεν. Οὐ πάλιν ἑαυτοὺς
συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν.
Ὅρα πῶς συνεχῶς διορθοῦται τὴν τοῦ δοκεῖν ἐγκωμιάζειν ἑαυτὸν
ὑπόνοιαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω προσίσταται τοῖς ἀκούουσιν, ὡς τὸ περὶ
ἑαυτοῦ τινα λέγειν μεγάλα καὶ θαυμαστά. Ἐπεὶ οὖν ἠναγκάζετο εἰς
15 ταύτην τῶν λόγων ἐμπίμπειν τὴν ὑπόθεσιν, ἐπιδιορθώσει κέχρη-
ται λέγων, ὅτι τοῦτο δι' ὑμᾶς ποιοῦμεν, οὐ δι' ἡμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ἔχητε
καλλωπίζεσθαι, οὐχ ἵνα ἡμεῖς· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α'

(Β' Κορ. 5,11-21)

«Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχουμε μέσα μας τὸ φόβο τοῦ Κυρίου, προσπαθοῦμε νὰ πείθουμε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ εἴμαστε φανεροὶ στὸ Θεό. Ἐλπίζω πῶς ἔχουμε γίνει φανεροὶ καὶ στὶς δικές σας συνειδήσεις».

1. Ἐπειδὴ λοιπὸν, λέγει, γνωρίζουμε αὐτά, τὸ φοβερὸ δηλαδὴ ἐκεῖνο δικαστήριον, κάνουμε τὰ πάντα, γιὰ νὰ μὴ δώσουμε λαβὴ οὔτε ἀφορμὴ οὔτε καμιὰ ἄδικη ὑποψία ἐναντίον μας γιὰ πονηρὰς ἐνέργειες. Βλέπεις προσεκτικὸ τρόπο ζωῆς καὶ φροντίδα ψυχῆς προνοητικῆς; Δὲν καλοῦμαστε, λέγει, σὲ ἀπολογία μονάχα ἂν διαπράξουμε κανένα κακό, ἀλλὰ τιμωρούμαστε ἀκόμη καὶ ἂν, χωρὶς νὰ διαπράξουμε κανένα κακό, θεωρηθοῦμε ὑποπτοι, καί, ἐνῶ ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ ἀποδείξουμε τὴν ἀθωότητά μας, ἀδιαφορήσουμε νὰ τὸ κάνουμε. Καὶ ἀκόμα δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι γιὰ νὰ προβάσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς δώσουμε τὴν εὐκαιρία νὰ καυχόσασθε γιὰ μᾶς. Πρόσεχε πῶς φροντίζει συνεχῶς νὰ μὴ δώσει τὴν ἐντύπωση πῶς ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ τίποτα δὲ δυσαρεστεῖ τόσο τοὺς ἀκροατές, ὅσο τὰ νὰ λέγει κανεὶς γιὰ τὸν ἑαυτό του μεγάλα καὶ ἐντυπωσιακὰ πράγματα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀναγκάστηκε νὰ πεῖ τὰ παραπάνω λόγια, κρίνει ἀναγκαῖο νὰ δικαιολογηθεῖ καὶ λέγει ὅτι, μιλῆσαμε ἔτσι γιὰτὶ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ σᾶς, ὄχι γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Κι' ὄχι μόνο γι' αὐτὸν τὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ψευδοποστόλους. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιὰ νὰ ἔχετε κάτι νὰ πεῖτε

τοὺς ψευδαποστόλους. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδία».

Εἶδες πῶς αὐτοὺς ἀπέστησεν ἐκείνων καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰλκυσεν, ἐνδειξάμενος, ὅτι καὶ αὐτοὶ ποθοῦσιν οἱ Κορίνθιοι λαβεῖν 5 τινὰ ἀφορμὴν, δι' ἧς δυνήσονται ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν καὶ ἀπολογεῖσθαι τοῖς ἐγκαλοῦσιν; Οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς καυχησώμεθα, φησί, ταῦτά φαμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ἐλευθεροστομεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς ἐστὶ μαρτυροῦντος ἀγάπην· καὶ οὐχ ἵνα ἀπλῶς καυχήσησθε, ἀλλ' ἵνα μὴ παρασυρῆτε. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει σαφῶς, 10 ἐτέρως δὲ καὶ ἡμερώτερον μεθοδεύει τὸν λόγον, καὶ χωρὶς τοῦ πληῆξαι ἐκείνους, λέγων· «ἵνα ἔχητε καυχᾶσθαι πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους». Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς κελεύει ποιεῖν, αἰτίας οὐκ οὐσης, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνοι ἑαυτοὺς ἐπαίρωσι· πανταχοῦ γὰρ τὸν καιρὸν ἐπιζητεῖ. Οὐ τοίνυν ἵνα ἑαυτὸν δείξῃ λαμπρόν, ἀλλ' ἵνα 15 ἐκείνους παύσῃ ἀτόπως καὶ ἐπὶ βλάβῃ τούτων τῷ πράγματι χρωμένους, τοῦτο ποιεῖ.

Τί δέ ἐστίν, «ἐν προσώπῳ»; Ἐν τοῖς ὀρωμένοις, ἐν τοῖς πρὸς ἐπίδειξιν. Τοιοῦτοι γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι, πρὸς φιλοτιμίαν πάντα ποιοῦντες, καὶ ἐνδοθεν ὄντες κενοί, καὶ εὐλαβείας μὲν ἔχοντες πρό- 20 σωπον καὶ σεμνοὶ φαινόμενοι, ἔργων δὲ ἀγαθῶν ἔρημοι καθεστῶτες. «Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῶ, εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν». Ἄν τέ τι, φησί, μέγα φθεγζώμεθα (ἐκστασιν γὰρ τοῦτο καλεῖ, ὡσπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ ἀφροσύνην), διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦμεν, ἵνα μὴ ὑμεῖς νομίζοντες ἡμᾶς εὐτελεῖς, καταφρονήσητε, καὶ ἀπόλησθε· ἄν 25 τε μέτριόν τι καὶ ταπεινόν, δι' ὑμᾶς ἵνα μάθητε ταπεινοφρονεῖν. Ἦ καὶ ἐκεῖνο πάλιν φησὶν, εἰ μὲν μαίνεσθαι τις ἡμᾶς νομίζει, ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν ἀπαιτοῦμεν, δι' ὃν ἐπὶ τούτοις ὑποπτουόμεθα· εἰ δὲ σωφρονεῖν ἡγεῖται, αὐτὸς ἀπολαυέτω τῆς σωφροσύ-

σ' ἐκείνους πού καυχῶνται γιὰ ἐντυπωσιασμό καὶ ὄχι γιὰ ὅ,τι ἔχουν στὴν καρδιά».

Εἶδες πῶς ἀπομάκρυνε αὐτοὺς ἀπὸ ἐκείνους καὶ τοὺς πῆρε μὲ τὸ μέρος του, δείχνοντας ὅτι καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐπιθυμοῦν νὰ βροῦν κάποια εὐκαιρία καὶ νὰ μπορέσουν νὰ ποῦν λίγα καλὰ λόγια γι' αὐτὸν καὶ νὰ ἀντικρούσουν τοὺς κατηγοροῦς; Δὲν τὰ λέμε, λέγει, γιὰ νὰ ἐπαινέσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ μιᾶτε μὲ παρρησία γιὰ μᾶς, πράγμα πού δείχνει πολλὴν ἀγάπη γι' αὐτούς. Κι ὄχι μόνο γιὰ νὰ καυχηθεῖτε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴν παρασυρθεῖτε. Καὶ δὲν τὸ λέγει βέβαια τόσο ξεκάθαρα, ἀλλ' ἐκφράζεται μὲ διαφορετικὸ τρόπο καὶ μὲ εὐγένεια, χωρὶς νὰ τοὺς θίγει καθόλου, λέγοντας: «γιὰ νὰ ἔχετε κάτι νὰ πεῖτε σ' ἐκείνους πού καυχῶνται γιὰ ἐντυπωσιασμό». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν παροτρύνει νὰ τὸ κάνουν στὰ καλὰ καθούμενα, χωρὶς αἰτία, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνοι κομπάζουν ὑπερβολικά. Γιατὶ ἐπιδιώκει πάντοτε νὰ γίνονται οἱ ἐνέργειες στὴν κατάλληλη στιγμή. Καὶ ἐνεργεῖ ἔτσι, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ παρουσιάσει περίφημο τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποτρέψει ἐκείνους νὰ ἐνεργοῦν ἀσυλλόγιστα καὶ ἐπιζήμια.

Τί σημαίνει ὁμως, «ἐν προσώπῳ»; Γιὰ ὅ,τι ἀπευθύνεται στὰ μάτια, γιὰ ὅ,τι γίνεται γιὰ ἐπίδειξη. Γιατὶ τέτοιοι ἦταν ἐκεῖνοι. Ἔκαναν τὰ πάντα μὲ ἐγωϊσμό, χωρὶς κανένα ἐσωτερικὸ κίνητρο. Παρουσιάζονταν σὰν εὐλαβεῖς καὶ σεμνοί, ἀλλ' ἦταν γυμνοὶ ἀπὸ ἀγαθὰ ἔργα. «Ἄν ἐπράξαμε κάτι ὑπέροχο, τὸ ἐπράξαμε γιὰ τὸ Θεό. Ἄν ἐνεργοῦμε μὲ σωφροσύνη, τὸ κάνουμε γιὰ σᾶς». Ἄν, λέει, ποῦμε τίποτα μεγάλο (αὐτὸ τὸ ὀνομάζει ἐκσταση, ὅπως ἄλλοῦ τὸ ὀνομάζει ἀφροσύνη), τὸ κάνουμε γιὰ τὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴ μᾶς θεωρήσετε ἐσεῖς τιποτένιους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μᾶς περιφρονήσετε καὶ νὰ χαθεῖτε. Κι ἂν ποῦμε τίποτα κοινὸ καὶ ταπεινὸ, τὸ κάνουμε γιὰ σᾶς, γιὰ νὰ μάθετε νὰ εἴσαστε ταπεινοί. Ἡ ἀκόμα ἐννοεῖ καὶ αὐτό. Ἄν νομίζει κανεὶς ὅτι μᾶς ἔπιασε μανία, ἐμᾶς θὰ μᾶς πληρώσει ὁ Θεός, πού γιὰ τὸ ὄνομά του μᾶς ἔπιασε αὐτὴ ἡ μανία. Ἄν ὁμως νομίζει πῶς εἴμαστε συνετοί, ὡς φροντίσει νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴ σύνεσή μας.

νης ἡμῶν. Καὶ πάλιν ἄλλως· μαίνεσθαί τις ἡμᾶς φησι; Διὰ τὸν Θεὸν τοιαῦτα μαινόμεθα. Διὸ καὶ ἐπάγει· «ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο». Οὐ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων φόβος, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα οὐκ ἀφήσιν ἡμᾶς ραθυ-
 5 μῆσαι οὐδὲ ὑπνῶσαι, ἀλλὰ διανίστησι πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πό-
 νους καὶ ὠθεῖ. Καὶ τίνα ἐστὶ τὰ ἤδη γεγενημένα; Ὅτι, «εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον». Οὐκοῦν ὡς πάντων ἀπολομένων, φησὶν. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ πάντες ἀπέθανον, ὑπὲρ πάν-
 των ἀπέθανεν. Ἐνταῦθα γὰρ εἰσιν αἱ τῆς σωτηρίας ἀφορμαί, ἐκεῖ
 10 δὲ οὐκέτι. Διὰ τοῦτό φησι, «συνέχει ἡμᾶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀφήσιν ἡμᾶς ἡσυχάζειν». Ἐσχάτης γὰρ ἐστὶν ἀθλιότητος καὶ γεέννης αὐτῆς χαλεπώτερον, αὐτοῦ πρᾶγμα τοσοῦτον ἐπιδειξαμέ-
 νου, εὐρεθῆναί τινας μετὰ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ πρόνοιαν μηδὲν καρπομένους.

15 Καὶ γὰρ πολλὴ τῆς ἀγάπης ἡ ὑπερβολή, καὶ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοσαύτης οἰκουμένης, καὶ οὕτω διακειμένης ἀποθανεῖν. «Ἴνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι». Εἰ τοίνυν οὐ δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, μὴ ταραττεσθε, φησί, μηδὲ θορυβεῖσθε κινδύνων ἐπιόντων καὶ θανάτων. Καὶ λογι-
 20 σμὸν δὲ τίθησιν ἀναμφίβολον, δι' οὗ δείκνυσιν ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα ὄν. Εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ ζῶμεν ἀποθανόντος, αὐτῷ ζῆν ὀφείλομεν δι' ὄν ζῶμεν. Καὶ δοκεῖ μὲν ἔν εἶναι τὸ εἰρημένον, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, δύο ταῦτά ἐστιν· ἓν μὲν, ὅτι δι' αὐτὸν ζῶμεν, ἕτερον δέ, ὅτι αὐτὸς δι' ἡμᾶς ἀπέθανεν, ὧν ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸν ἰκανὸν
 25 ὑπευθύνους ποιῆσαι, ὅταν δὲ καὶ ἀμφοτέρα συνέλθῃ, ἐννόησον ἡλί-
 κον ἐστὶ τὸ ὀφείλημα. Μᾶλλον δὲ καὶ τρία ταῦτά ἐστι. Καὶ γὰρ τὴν

Καὶ ἀλλιῶς πάλι. Νομίζει κάποιος πὼς μᾶς ἔπιασε μανία; Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μᾶς ἔπιασε. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μᾶς ἐνισχύει, γιατί πήραμε τὸ δρόμο αὐτόν.» Γιατὶ δὲν εἶναι μόνο ὁ φόβος γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ, ἀλλὰ καὶ τὰ περασμένα δὲ μᾶς ἀφήνουν νὰ ἀδιαφορήσουμε καὶ νὰ ἡσυχάσουμε, ἀλλὰ μᾶς παρακινοῦν καὶ μᾶς ὠθοῦν νὰ ἀγωνιστοῦμε γιὰ σᾶς. Καὶ ποιά εἶναι τὰ περασμένα; Ὅτι, «ἂν ἓνας πέθανε γιὰ ὄλους, ἄρα πέθαναν ὄλοι». Μιλᾷει λοιπὸν ὁ Παῦλος σὰν νὰ πέθαναν ὄλοι. Γιατί, ἂν δὲν εἶχαν πεθάνει ὄλοι, δὲ θὰ πέθαινε γιὰ ὄλους ὁ Χριστός. Γιατὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἡ εὐκαιρία γιὰ σωτηρία, ἐνῶ ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει πιά. Γι' αὐτὸ λέγει· «μᾶς ἐνισχύει ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ ἀδρανήσουμε». Γιατὶ εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης ἀθλιότητος καὶ φοβερότερο κι ἀπὸ τὴν κόλαση, ἐνῶ ὁ Κύριος ὑπέστη τέτοια θυσία, νὰ βρεθοῦν κάποιοι πού, μετὰ ἀπὸ τὴν τόση φροντίδα του, νὰ μὴ ὠφεληθοῦν καθόλου ἀπ' αὐτήν.

Εἶναι πραγματικὰ ὑπερβολικὴ ἡ ἀγάπη του, καὶ γιὰ τὸ ὅτι πέθανε γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ γιὰ τὸ ὅτι πέθανε γιὰ μιὰ οἰκουμένη πού βρισκόταν σὲ τέτοια κατάσταση, «ὥστε νὰ μὴ ζοῦν πιά γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους ὅσο βρίσκονται στὴ ζωὴ, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνον πού πέθανε γι' αὐτοὺς καὶ ἀναστήθηκε». Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ζοῦμε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, μὴν ἀνησυχεῖτε, λέγει, καὶ μὴ συγκλονίζεστε ἂν μᾶς βροῦν κίνδυνοι καὶ θάνατοι. Καὶ μᾶς δίνει ἀδιαμφισβήτητο συλλογισμό, μὲ τὸν ὁποῖο δείχνει ὅτι τοῦ ὀφείλουμε τὴ ζωὴ μας. Γιατί, ἂν ὀφείλουμε τὴ ζωὴ μας στὸ θάνατό του, ὀφείλουμε νὰ ζοῦμε γιὰ ἐκεῖνον πού εἶναι αἷτιος τῆς ζωῆς μας. Καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι εἶναι ἓνα αὐτὸ πού λέγει, ἂν ὅμως τὸ ἐξετάσει κανεὶς μὲ προσοχή, εἶναι δύο. Τὸ ἓνα εἶναι ὅτι τοῦ ὀφείλουμε τὴ ζωὴ μας, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὅτι πέθανε γιὰ μᾶς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ καθένα τους εἶναι ἄρκετὸ καὶ μόνο του νὰ μᾶς θυμίζει τὶς εὐθύνες μας, ὅταν ὅμως συνυπάρχουν καὶ τὰ δύο, σκέψου πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὀφειλὴ μας. Ἡ καλύτερα εἶναι τρία αὐτὰ πού λέγει. Γιατὶ γιὰ σένα ἀνέστη-

ἀπαρχὴν διὰ σὲ ἀνέστησε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε· διὸ καὶ προσέθηκε, «τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι».

Ὡστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἶδαμεν κατὰ σάρκα. Εἰ γὰρ πάντες ἀπέθανον, καὶ πάντες ἀνέστησαν, καὶ ἀπέθανον μὲν οὕτως 5 ὡς τῆς ἀμαρτίας ἢ τυραννὸς κατεδίκασεν, ἀνέστησεν δὲ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου· εἰκότως φησὶν, «οὐδένα οἶδαμεν κατὰ σάρκα τῶν πιστῶν. Τί γάρ, εἰ καὶ ἐν σαρκὶ εἰσιν; Ἀλλὰ ἡ ζωὴ ἐκείνη ἢ σαρκικὴ ἀπώλετο, καὶ ἄνωθεν ἐγεννήθημεν ἐν Πνεύματι, καὶ ἕτεραν οἶδαμεν πολιτείαν καὶ διαγω- 10 γὴν καὶ ζωὴν καὶ κατάστασιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ πάλιν τούτου αὐτοῦ ἀρχηγὸν τὸν Χριστὸν ὄντα δείκνυσι· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἰ δὲ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν».

2. Τί οὖν, εἶπέ μοι; τὴν σάρκα ἀπέθετο καὶ νῦν οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ 15 σώματος; Ἄπαγε· καὶ γὰρ καὶ νῦν ἐν σαρκὶ ἔστιν. Οὗτος γὰρ ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται. «Οὕτω»· πῶς; Ἐν σαρκὶ, μετὰ τοῦ σώματος. Πῶς οὖν φησιν, «εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι»; Ἡμῶν μὲν γὰρ τὸ «κατὰ σάρκα», τὸ ἐν ἀμαρτίαις εἶναι, Χριστοῦ δὲ τὸ 20 «κατὰ σάρκα», τὸ ἐν τοῖς παθήμασιν εἶναι τῆς φύσεως, οἷον, ἐν τῷ διψῆν, ἐν τῷ πεινῆν, ἐν τῷ κοπιᾶν, ἐν τῷ καθεύδειν. «Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Διὸ καὶ ἔλεγε, «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας;»· καὶ πάλιν, «ἔρχεται ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν»· τὸ 25 δὲ μὴ κατὰ σάρκα, τὸ καὶ τούτων ἀπηλλάχθαι λοιπόν, οὐ τὸ ἐκτὸς

1. Ἦσ. 53,9.

1α. Ἰω. 8,46.

σε τὸν ἐκλεκτὸ καὶ τὸν ἀνέβασε στὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πέθανε γιὰ μᾶς καὶ ἀναστήθηκε».

Ἐμεῖς ἐπομένως ἀπὸ τὸ χρονικὸ αὐτὸ σημεῖο καὶ πέρα δὲ γνωρίζουμε κανένα μὲ σαρκικὴν ὕπαρξη. Γιατί, ἀφοῦ πέθαναν ὅλοι, καὶ ὅλοι ἀναστήθηκαν. Καὶ πέθαναν βέβαια ὅπως τοὺς καταδίκασε ἡ κακούργα δύναμη τῆς ἁμαρτίας, ἀναστήθηκαν ὅμως μὲ τὸ ἀναγεννητικὸ καὶ ἀνανεωτικὸ λουτρὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σωστὰ λοιπὸν λέγει, «δὲ γνωρίζουμε κανέναν πιστὸ μὲ σαρκικὴ ὕπαρξη. Γιατί ποιά σημασία ἔχει κι ἂν περιβάλλονται ἀπὸ σάρκα; Ἡ ζωὴ ἐκείνη ἢ σαρκικὴ χάθηκε καὶ γεννηθήκαμε ἀπὸ τὰ οὐράνια μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ γνωρίζουμε κάποια ἄλλη πολιτεία καὶ διαγωγή καὶ ζωὴ καὶ κατάσταση, τὴν οὐράνια». Καὶ δείχνει πάλι ὅτι αἴτιος κι αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας εἶναι ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ προσθέτει· «κι ἂν γνωρίσαμε κάποτε τὸ Χριστὸ μὲ τὴ σάρκα, τώρα πιά δὲν τὸν γνωρίζουμε».

2. Γιὰ πές μου λοιπὸν; Γυμνώθηκε ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ εἶναι τώρα ἀσώματος; Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιατί καὶ τώρα ἔχει σάρκα. Ὁ Ἰησοῦς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανό, θὰ ρθεῖ ἔτσι. Ἔτσι; Πῶς; Μὲ σάρκα, μὲ σῶμα. Πῶς τότε λέγει, «κι ἂν γνωρίσαμε κάποτε τὸ Χριστὸ μὲ τὴ σάρκα, τώρα πιά δὲν τὸν γνωρίζουμε ἔτσι»; Ὅταν μιᾶμε γιὰ μᾶς, ἢ φράση, «μὲ τὴ σάρκα», σημαίνει μέσα σὲ ἁμαρτίες, κι ἢ φράση, «χωρὶς σάρκα», σημαίνει χωρὶς ἁμαρτίες, ὅταν ὅμως μιᾶμε γιὰ τὸ Χριστό, ἢ φράση, «μὲ τὴ σάρκα», σημαίνει τὶς ἀνθρώπινες ιδιότητες, π.χ. τὴ δίψα, τὴν πείνα, τὴν κούραση, τὸν ὕπνο («γιατὶ ἁμαρτία δὲν ἔκαμε, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»¹). Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε ὁ Κύριος· «ποιός ἀπὸ σᾶς μπορεῖ νὰ πεῖ ὅτι ἁμάρτησα;»^{1α}. Καὶ ἀλλοῦ· «ἔρχεται ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐπάνω σὲ μένα καμία δύναμη»²), ἐνῶ ἢ φράση, «χωρὶς τὴ σάρκα», σημαίνει τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀνθρωπίνων ιδιοτήτων, καὶ ὄχι τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὴ σάρκα. Γιατί θὰ ἔρθει μὲ

2. Ἰω. 14,30.

σαρκὸς εἶναι. Καὶ γὰρ μετὰ ταύτης ἔρχεται κρίνων τὴν οἰκουμένην, ἀπαθῆ αὐτὴν ἔχων καὶ ἀκήρατον, εἰς ὃ καὶ ἡμεῖς βαδιούμεθα, συμμόρφου τοῦ σώματος ἡμῖν γενομένου τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

«Ὡστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς
 5 ἀγάπης προέτρεψεν εἰς τὴν ἀρετὴν, λοιπὸν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν
 πραγμάτων εἰς τοῦτο ἐνάγει· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἴ τις ἐν Χριστῷ
 καινὴ κτίσις». Εἴ τις ἐπίστευσεν αὐτῷ, φησὶν, εἰς ἑτέραν ἦλθε
 δημιουργίαν· καὶ γὰρ ἄνωθεν ἐγεννήθη διὰ Πνεύματος. Ὡστε καὶ
 διὰ τοῦτο, φησὶν, ὀφείλομεν αὐτῷ ζῆν, οὐχ ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν
 10 μόνον, οὐδ' ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀνέστησεν
 ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἄλλην ἦλθομεν ζωὴν.
 Ὅρα πόσα δικαιώματα τοῦ καλῶς ζῆν τίθησι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
 παχυτέρῳ ὀνόματι καλεῖ τὴν διόρθωσιν, ἵνα πολλὴν δεῖξῃ τὴν με-
 τάστασιν καὶ τὴν μεταβολὴν. Εἶτα περαιτέρῳ ἐπεξιῶν τῷ εἰρη-
 15 μένῳ, καὶ δεικνὺς πῶς καινὴ κτίσις, «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε», φησὶν,
 «ἴδου γέγονε καινὰ τὰ πάντα». Ποῖα «ἀρχαῖα»; Ἦτοι τὰ ἀμαρτη-
 ματὰ φησι καὶ τὰς ἀσεβείας, ἢ τὰ ἰουδαϊκὰ πάντα· μᾶλλον δὲ καὶ
 ταῦτα κάκεϊνά φησιν. «Ἰδου γέγονε τὰ πάντα καινὰ». Τὰ δὲ πάντα
 ἐκ τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲν ἐξ ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἄφεσις ἀμαρτημάτων καὶ
 20 υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα ἀφθαρτος ἐξ αὐτοῦ ἡμῖν δεδωρηται. Οὐκέτι
 γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοὺς
 προτρέπει.

Σκόπει δέ· εἶπεν, ὅτι μέλλομεν ἀνίστασθαι, καὶ εἰς ἀφθαρ-
 σίαν χωρεῖν, καὶ οἰκίαν ἔχειν αἰώνιον· ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονα ἰσχὺν
 25 εἰς τὸ προτρέψαι ἔχει τὰ παρόντα τῶν μελλόντων πρὸς τοὺς μὴ πι-
 στεύοντας τούτοις, ὡς δεῖ πιστεῦειν, δείκνυσιν ὅσα καὶ ἤδη ἔλαβον,
 καὶ τίνες ὄντες. Τίνες οὖν ὄντες ἔλαβον; Νεκροὶ πάντες («πάντες»
 γάρ, φησὶν, «ἀπέθανον, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· οὕτω πάντας

τῆ σάρκα νὰ κρίνει τὴν οἰκουμένη καὶ θὰ τὴν ἔχει ἀμετάτρεπτη καὶ ἀπείρακτη. Τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ καὶ σ' ἐμᾶς. Τὸ σῶμα μας θὰ γίνοι σὰν τὸ δοξασμένο σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπομένως, ἂν κανεὶς ζεῖ ζωὴ χριστιανική, εἶναι νέο δημιούργημα. Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τὴν ἀγάπη προέτρεψε στὴν ἀρετῇ, ὁδηγεῖ στὴ συνέχεια στὴν ἀρετῇ μὲ τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «ἂν κανεὶς ζεῖ ζωὴ χριστιανική, εἶναι καινούργιο δημιούργημα». Ὅποιος τὸν πίστεψε, λέει, ξαναγεννήθηκε, γιὰτὶ γεννήθηκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡστε καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο, λέγει, ὀφείλουμε νὰ ζοῦμε γι' αὐτόν, ὄχι μόνο γιὰτὶ δὲν ἀνήκουμε στοὺς ἑαυτοὺς μας, ὄχι μόνο γιὰτὶ πέθανε γιὰ μᾶς, ὄχι μόνο γιὰτὶ ἀνέστησε τὴν ἀπαρχή, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ προχωρήσαμε σὲ ἄλλη ζωὴ. Πρόσεχε πόση βοήθεια μᾶς προσφέρει γιὰ ἠθικὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ ἐκφράζει μὲ ἀδρότερη ἐκφραση τὴ μεταβολή, γιὰ νὰ δείξει πόσο μεγάλη εἶναι ἡ διαφοροποίηση καὶ ἡ ἀλλαγὴ. Στὴ συνέχεια, ἐξετάζοντας βαθύτερα τὸ λεγόμενο, καὶ θέλοντας νὰ δείξει πῶς εἶναι καινούργιο τὸ δημιούργημα, λέγει· «τὰ παλιὰ πέρασαν, τὰ πάντα ἔγιναν καινούργια». Ποιὰ παλιὰ; Ἡ ἐννοεῖ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὴν ἀσέβεια, ἢ τὴν ἰουδαϊκὴ θρησκεία. Μᾶλλον ὁμοίως ἐννοεῖ καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Νά, ὄλα ἔγιναν καινούργια. Καὶ ὄλα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό. Τίποτα δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς. Γιὰτὶ καὶ ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ ἄφθαρτη δόξα μᾶς δωρήθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνον. Δὲν τοὺς προτρέπει δηλαδὴ μόνο ἀπὸ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα.

Πρόσεχε λοιπὸν. Εἶπε ὅτι θὰ ἀναστηθοῦμε καὶ θὰ γίνουμε ἄφθαρτοι καὶ θὰ κατοικήσουμε σὲ χῶρο αἰώνιο, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ παρόντα ἔχουν μεγαλύτερη προτρεπτικὴ δύναμη ἀπὸ τὰ μέλλοντα γιὰ ὄσους δὲν πιστεύουν σ' αὐτόν ὅπως πρέπει νὰ πιστεύουν, τοὺς παρουσιάζει καὶ ὄσα τοὺς ἔδωσε ἤδη, καὶ σὲ ποιὰ κατάσταση ἦταν. Πῶς ἦταν λοιπὸν πρὶν νὰ τοὺς τὰ δώσει; Ὅλοι ἦταν νεκροὶ (γιὰτὶ λέγει, «ὄλοι πέθαναν καὶ γιὰ ὄλους πέθανε»· τόσο ὁμοία ἦταν γιὰ ὄλους ἡ ἀγάπη του), φθαρμένοι, γερασμέ-

ὁμοίως ἡγάπα»), πεπαλαιωμένοι, γεγηρακότες ἅπαντες τοῖς κακοῖς. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ ψυχὴ καινὴ (ἐκαθάρθη γάρ), καὶ σῶμα καινόν, καὶ λατρεία καινὴ, καὶ ἐπαγγελίαι καιναί, καὶ διαθήκη, καὶ ζωὴ, καὶ τράπεζα, καὶ στολή, καὶ πάντα καινὰ ἀπλῶς. Καὶ γὰρ ἀντὶ τῆς
 5 κάτω Ἱερουσαλήμ ἐλάβομεν τὴν ἄνω μητρόπολιν, καὶ ἀντὶ ναοῦ αἰσθητοῦ ναὸν εἶδομεν πνευματικόν, ἀντὶ πλακῶν λιθίνων σαρκίνας, ἀντὶ περιτομῆς βάπτισμα, ἀντὶ τοῦ μάννα σῶμα δεσποτικόν, ἀντὶ ὕδατος ἀπὸ πέτρας αἷμα ἀπὸ πλευρᾶς, ἀντὶ ράβδου Μωϋσέως ἢ Ἀαρὼν τὸν σταυρόν, ἀντὶ γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴν βασιλείαν τῶν
 10 οὐρανῶν, ἀντὶ μυρίων ἱερέων ἓνα ἀρχιερέα, ἀντὶ ἀμνοῦ ἀλόγου ἀμνὸν πνευματικόν.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενος ἔλεγε, «καινὰ τὰ πάντα. Ταῦτα δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς». Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ,
 15 στοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς». Ἀπὸ γὰρ τούτου πάντα τὰ ἀγαθὰ. Ὁ γὰρ φίλους ἡμᾶς ποιήσας, αὐτὸς καὶ τῶν ἄλλων αἴτιος, ἃ τοῖς φίλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ἀφείς μένειν ἐχθρούς, οὕτως ἡμᾶς ἠμεῖψατο, ἀλλὰ φίλους ποιήσας ἑαυτῷ. Ὅταν δὲ εἶπω, ὅτι Χριστὸς αἴτιος τῆς καταλλαγῆς, καὶ τὸν Πατέ-
 20 ρα λέγω· ὅταν εἶπω τὸν Πατέρα δεδωκέναι, καὶ τὸν Υἱὸν λέγω. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ τούτου δὲ αὐτὸς αἴτιος. Οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτῷ προσεδράμομεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς ἐκάλεσε. Πῶς ἐκάλεσε; Διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σφαγῆς. «Καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς». Πάλιν ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ τῶν ἀποστόλων
 25 ἀξίωμα, δεικνὺς ἡλίκον πρᾶγμα. ἐνεχειρίσθησαν, καὶ τῆς ἀγάπης

νοι ὅλοι ἀπὸ τὰ κακά. Νὰ ὁμως τώρα καὶ ἡ ψυχὴ καινούργια (γιατὶ ἐξαγνίστηκε), καὶ τὸ σῶμα καινούργιο, καὶ ἡ λατρεία καινούργια, καὶ ὑποσχέσεις καινούργιες, καὶ διαθήκη, καὶ ζωὴ, καὶ τράπεζα, καὶ στολὴ, καὶ ὅλα γενικῶς εἶναι καινούργια. Γιατί, ἀντὶ γιὰ τὴν κάτω Ἱερουσαλήμ, κερδίσαμε τὴν οὐράνια βασιλεία, ἀντὶ τοῦ ὄρατοῦ καὶ φθαρτοῦ ναοῦ εἶδαμε τὸν αὐλο καὶ πνευματικὸ, ἀντὶ τῶν λιθίνων πλακῶν εἶδαμε τὶς σάρκινες^{2α}, ἀντὶ τῆς περιτομῆς τὸ βάπτισμα, ἀντὶ τοῦ μάννα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ νεροῦ ἀπὸ βράχο αἷμα ἀπὸ τὴν πλευρά, ἀντὶ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσῆ ἢ τοῦ Ἁαρὼν τὸ σταυρό, ἀντὶ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀντὶ τῶν ἀμέτρητων ἱερέων ἓναν ἀρχιερέα, ἀντὶ ἄλογου ἀμνοῦ τὸν πνευματικὸ ἀμνό.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια συλλογιζόμενος, ἔλεγε, «τὰ πάντα ἐγιναν καινούργια. Κι ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ χορήγησε ὁ Θεὸς μαζί με τὸ Χριστὸ καὶ τὴ θεϊκὴ του χάρη». Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «μᾶς συμφιλίωσε μαζί του με τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνέθεσε σ' ἐμᾶς τοὺς Ἀποστόλους τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης». Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγὸς ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Αὐτὸς μᾶς συμφιλίωσε με τὸ Θεὸ καὶ ἐγινε αἷτιος καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, πὺ ἔδωσε στοὺς φίλους ὁ Θεός. Γιατὶ δὲν μᾶς εὐεργέτησε ἀφήνοντάς μας νὰ εἶμαστε ἐχθροί, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα μᾶς ἔκαμε φίλους του. Καὶ ὅταν λέγω ὅτι αἷτιος τῆς συμφιλίωσης εἶναι ὁ Χριστός, ἐννοῶ καὶ τὸν Πατέρα. Καὶ ὅταν λέγω ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ὁ χορηγός, ἐννοῶ καὶ τὸν Υἱό. Γιατὶ τὰ πάντα ἐγιναν με συνεργὸ τὸ Χριστό. Αὐτὸς εἶναι ὁ αἷτιος καὶ αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας. Γιατὶ δὲν τρέξαμε ἐμεῖς σ' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνος μᾶς ἐκάλεσε. Πῶς μᾶς ἐκάλεσε; Μὲ τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ, «ἀναθέτοντας σὲ μᾶς τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης». Μὲ αὐτὴ τὴ φράση δείχνει πάλι ὁ Παῦλος τὴν ὑψηλὴ ἀποστολὴ τῶν Ἀποστόλων, δείχνοντας πόσο σπουδαῖο ἔργο ἀνέλαβαν, καθὼς καὶ τὴν ὑπερβόλικὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ὀργίσθηκε οὔτε ὅταν οἱ ἄνθρωποι περι-

2α. Ἐννοεῖ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, τὸ ὑλικὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου, μέσα στὸ ὁποῖο κατοικεῖ ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωὴ της.

τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερβολὴν. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ παρήκουσαν τοῦ ἐλθόντος πρεσβευτοῦ, παρωξύνθη καὶ ἀφήκεν αὐτούς, ἀλλ' ἐπιμένει παρακαλῶν καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρων.

Τίς ἂν ταύτην ἀξίως ἐκπλαγείη τὴν κηδεμονίαν; Ἐσφάγη ὁ
 5 Υἱὸς ἐπὶ καταλλαγᾶς ἐλθὼν, ὁ γνήσιος καὶ μονογενής, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τοὺς ἀνηρηκότας ὁ Πατήρ, οὐδὲ εἶπεν, ἔπεμψα τὸν Υἱὸν μου πρεσβευσόμενον, οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἠθέλησαν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἀνεῖλον καὶ ἐσταύρωσαν· ἄξιον αὐτούς ἀφεῖναι λοιπόν· ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμῖν τὸ πρᾶγμα
 10 ἐπίστευσε. «Δόντος γὰρ ἡμῖν», φησί, «τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς. Ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν». Εἶδες ἀγάπην πάντα λόγον, πάντα ὑπερβαίνουσιν νοῦν; Τίς ὁ ὑβρισμένος; Αὐτός. Τίς ὁ πρῶτος ἐλθὼν εἰς καταλλαγᾶς; Αὐτός. Καὶ μὴν τὸν Υἱὸν ἔπεμψε,
 15 φησὶν, οὐκ αὐτὸς ἦλθε. Τὸν Υἱὸν μὲν ἔπεμψεν, οὐκ αὐτὸς δὲ παρεκάλει μόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ὁ Πατήρ· διὸ ἔλεγεν, ὅτι «ὁ Θεὸς ἦν ὁ καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον ἐν Χριστῷ». Τουτέστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «τοῦ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς», ἐπιδιορθώσῃ κέχρηται,
 20 λέγων· μὴ νομίσητε, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοῦ πράγματος αὐθένται· διάκονοί ἐσμεν· ὁ δὲ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος Θεὸς ἐστίν, ὁ διὰ τοῦ Μονογενοῦς τὴν οἰκουμένην καταλλάξας.

Καὶ πῶς κατήλλαξεν ἑαυτῷ; τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, οὐχ ὅτι φίλος ἐγένετο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτω φίλος. Οὕτω· πῶς;
 25 Ἄφεις αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα· ἄλλως γὰρ οὐκ ἦν· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν». Καὶ γὰρ εἰ ἠθέ-

φρόνησαν τὸ Μεσσία πὺ τὸς ἔστειλε καὶ δὲν τὸς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ μὲ ἐπιμόνη τὸς προσκαλεῖ καὶ ὁ ἴδιος καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση ἄλλων.³

Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ θαυμάσει ἐπάξια αὐτὴ τὴν κηδεμονία; Θυσιάστηκε ὁ Υἱός, πὺ ἦρθε νὰ μᾶς συμφιλιώσει, ὁ γνήσιος καὶ μονογενὴς Υἱός, καὶ παρόλα αὐτὰ δὲν ἐμίσησε τὸς θύτες ὁ Πατέρας, οὔτε εἶπε, ἔστειλα τὸ Υἱό μου νὰ μεσολαβήσει, ἀλλ' αὐτοὶ ὄχι μόνο δὲ θέλησαν νὰ τὸν ἀκούσουν, ἀλλὰ καὶ τὸν θανάτωσαν καὶ τὸν σταύρωσαν. Τὸς ἀξίζει νὰ τὸς ἐγκαταλείψω, ἀλλ' ἔκανε ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. "Ὅταν ἐκεῖνος ἔφυγε, ἐμπιστεύθηκε σ' ἐμᾶς τὸ ἔργο αὐτό. «Μᾶς ἀνέθεσε», λέει, «τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης. Γιατὶ ὁ Θεὸς μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ προσπάθησε νὰ συμφιλιώσει τὸς ἀνθρώπους μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν τὸς κατελόγισε τὰ παραπτώματά τους». Εἶδες ἀγάπη πὺ ξεπερνᾷ κάθε λογικὴ καὶ κάθε σκέψη; Ποιὸς καταφρονήθηκε; Ἐκεῖνος. Ποιὸς πρῶτος ζήτησε συνδιαλλαγή; Ἐκεῖνος. Καὶ ὄμως ἔστειλε τὸ Υἱό του, λέγει, δὲν ἦρθε ὁ ἴδιος. Ἐστειλε βέβαια τὸν Υἱό του, ὄμως δὲ μᾶς προσκαλοῦσε ἐκεῖνος μόνο, ἀλλὰ μαζί του καὶ μὲ τὴ μεσολάβησή του καὶ ὁ Πατέρας. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὅτι, «ὁ Θεὸς ἦταν πὺ προσπαθοῦσε νὰ συμφιλιώσει τὸν κόσμον μὲ τὸν ἑαυτό του μὲ μεσολαβητὴ τὸ Χριστό», δηλαδὴ μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «μᾶς ἀνέθεσε τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης», τὸ διορθώνει καὶ λέγει. Μὴ νομίζετε πὺς ἐμεῖς εἴμαστε οἱ πρωτεργάτες αὐτῆς τῆς προσπάθειας· ὑπηρέτες εἴμαστε· ἐκεῖνος πὺ ἐπιτελεῖ ὄλο τὸ ἔργο εἶναι ὁ Θεός, πὺ συμφιλίωσε τὴν οἰκουμένη μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Μονογενοῦς.

Καὶ πὺς τὴ συμφιλίωσε μὲ τὸν ἑαυτό του; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δὲν ἔγινε μόνο φίλος, ἀλλ' ἔγινε μὲ τέτοιο τρόπο φίλος. Μὲ τέτοιον τρόπο. Ποιὸν τρόπο; Συγχώρεσε τὰ ἁμαρτήματά τους. Γιατὶ ἀλλιῶς δὲν ἦταν δυνατόν. Γι'

3. Ἐννοεῖ τὸς Ἀποστόλους καὶ γενικότερα ἐκείνους πὺ κηρύσσουν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ.

λησεν ἀπαιτῆσαι λόγον τῶν πεπλημμελημένων, πάντες ἂν ἀπωλό-
 μεθα· οἱ γὰρ πάντες ἀπέθανον. Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτων ὄντων τῶν
 ἀμαρτημάτων, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ κατηλλάγη·
 οὐ μόνον ἀφῆκεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλογίσατο. Οὕτω καὶ ἡμᾶς ἀφιέναι χρῆ
 5 τοῖς ἐχθροῖς, ἵνα τῆς αὐτῆς καὶ αὐτοὶ τύχωμεν ἀφέσεως. Καὶ θέμε-
 νος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἐπὶ τι φορ-
 τικὸν ἤλθομεν νῦν, ἀλλ' ἵνα φίλους πάντας ποιήσωμεν τῷ Θεῷ.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἐμοί, φησὶν, οὐκ ἐπείσθησαν, παραμείνατε παρακα-
 λοῦντες ὑμεῖς, ἕως ἂν πείσητε. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ὕπερ Χριστοῦ
 10 οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Δεόμεθα
 ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ».

3. Εἶδες πῶς ἤρε τὸ πρᾶγμα, τὸν Χριστὸν εἰσαγαγὼν τιθέντα
 τὴν ἱκετηρίαν ταύτην; μᾶλλον δὲ οὐχὶ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τὸν Πατέρα; Ὁ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἐπεμψε τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ
 15 παρακαλέσαι καὶ πρεσβεύσασθαι πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν
 ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν σφαγεῖς ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμεῖς διεδεξάμεθα
 τὴν πρεσβείαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς παρακαλοῦμεν
 ὑμᾶς. Τοσοῦτου τιμᾶται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι καὶ τὸν Υἱὸν
 ἐπέδωκε, καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι σφαγήσεται, καὶ ἀποστόλους ἡμᾶς
 20 δι' ὑμᾶς ἐποίησεν· ὥστε εἰκότως ἔλεγε, «πάντα δι' ὑμᾶς. Ὑπὲρ
 Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν». Τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· ἡμεῖς
 γὰρ ἀνεδεξάμεθα τὰ ἐκείνου. Εἰ δὲ μέγα σοι δοκεῖ τοῦτο εἶναι,
 ἀκουσον καὶ τῶν ἐξῆς, δι' ὧν δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀντ' αὐτοῦ μόνον
 ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ποιοῦσι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγα-
 25 γεν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν». Οὐ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ
 αὐτοῦ παρακαλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν τῶν τὸ ἐκείνου ἀναδε-
 ξαμένων ἔργων. Μὴ τοίνυν νομίσητε, φησὶν, ὑφ' ἡμῶν ἀξιοῦσθαι·

αὐτὸ πρόσθεσε· «δὲν τοὺς κατελόγισε τὰ ἁμαρτήματά τους». Γιατί, ἂν ἤθελε νὰ ζητήσῃ εὐθύνες γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, θὰ χανόμεσταν ὅλοι· γιατί ὅλοι πέθαναν. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσα τὰ ἁμαρτήματα, ὄχι μόνο δὲν μᾶς τιμώρησε, ἀλλὰ καὶ συμφιλιώθηκε μαζί μας. Ὅχι μόνο τὰ συγχώρησε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσβησε ἐντελῶς. Ἔτσι πρέπει νὰ συγχωροῦμε κι' ἐμεῖς τοὺς ἐχθρούς μας, γιὰ νὰ συγχωρεθοῦμε κι' ἐμεῖς τὸ ἴδιο. Καὶ ἀνέθεσε σ' ἐμᾶς τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης. Καὶ ἐμεῖς τώρα δὲν ἤρθαμε γιὰ νὰ πιέσουμε κανένα, ἀλλὰ νὰ συμφιλιώσουμε τοὺς πάντες μὲ τὸ Θεό. Ἐπειδὴ, λέγει, δὲν ὑπάκουσαν σ' ἐμένα, μείνετε ἐσεῖς καὶ παροτρύνετέ τους, ὥσπου νὰ τοὺς πείσετε. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «εἶμαστε λοιπὸν πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ, σὰν νὰ σᾶς προσκαλεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴ δική μας μεσολάβηση. Σᾶς παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νὰ συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό».

3. Εἶδες πῶς ἐξουδετέρωσε ἐνδεχόμενη παρεξήγηση, παρουσιάζοντας τὸ Χριστὸ νὰ ἀναθέτει τὴν ἀποστολὴ αὐτή; Ἡ καλύτερα ὄχι μόνο τὸ Χριστό, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα; Αὐτὸ ποὺ λέγει δηλαδὴ εἶναι τὸ ἐξῆς. Ὁ Πατέρας ἔστειλε τὸν Υἱὸ νὰ προσκαλέσει καὶ νὰ μεσολαβήσῃ στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος θανατώθηκε κι' ἀνεχώρησε στοὺς οὐρανοὺς, ἀναλάβαμε ἐμεῖς τὴ μεσολάβηση καὶ στὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ Πατέρα του σᾶς προσκαλοῦμε. Τόσο πολὺ τιμᾷ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὥστε ἔστειλε καὶ τὸν Υἱό του, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι θὰ θανατωθεῖ, καὶ ἐμᾶς μᾶς ἔκαμε ἀποστόλους γιὰ σᾶς. Ὡστε σωστὰ ἔλεγε, «τὰ πάντα γιὰ τὴ σωτηρία σας. Εἶμαστε λοιπὸν πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ». Δηλαδὴ ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ· γιατί ἐμεῖς ἀναλάβαμε τὸ ἔργο του. Κι' ἂν αὐτὸ σοῦ φαίνεται πολὺ σπουδαῖο, ἄκουσε καὶ τὴ συνέχεια, μὲ τὴν ὁποία δείχνει ὅτι ἐκτελοῦμε τὸ ἔργο αὐτὸ ὡς ἀντιπρόσωποι ὄχι μόνο τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατέρα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «σὰν νὰ προτρέπει ὁ Θεὸς μὲ ὄργονά του ἐμᾶς». Ἐπομένως δὲν σᾶς προσκαλεῖ μὲ τὴ μεσολάβηση μόνο τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση ἐκείνων ποὺ ἀνέλαβαν νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο του. Μὴ νομίζετε λοιπὸν, λέγει, ὅτι ἐμεῖς σᾶς ζητᾶμε τίποτα· ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς σᾶς

αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὑμᾶς παρακαλεῖ, αὐτὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ Πατὴρ δι' ἡμῶν. Τί ταύτης τῆς ὑπερβολῆς γένοιτ' ἂν ἴσον; Αὐτὸς γὰρ ὁ μυρία εὐεργετήσας ὑβρισθεῖς, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ ἔδωκε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα καταλλαγῶμεν. Οὐ κατηλλάγησαν οἱ δεξά-
5 μενοι, ἀλλὰ καὶ ἔσφαξαν. Πάλιν ἔπεμψεν ἑτέρους πρέσβεις παρακαλοῦντας· καὶ τούτων πεμφέντων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀξιῶν.

Τί δὲ ἀξιοῖ; «Καταλλάγητε τῷ Θεῷ». Καὶ οὐκ εἶπε, 'καταλλάξατε ἑαυτοῖς τὸν Θεόν· οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐχθραίνων', ἀλλ' ὑμεῖς· Θεὸς γὰρ οὐδέποτε ἐχθραίνει. Καὶ δικαιολογούμενος δὲ καθά-
10 περ πρεσβευτῆς ἀποσταλεῖς, «τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε», φησὶν. Οὐ λέγω τὰ πρότερα, ὅτι ὑβρίσατε, ὅτι οὐδὲν ἠδίκηκότα, ὅτι εὐεργετήσαντα, ὅτι δίκην οὐκ ἀπήτησεν, ὅτι παρακαλεῖ πρῶτος, ὑβρισθεῖς πρῶτος· μηδὲν ἐκείνων κείσθω τέως. Διὰ τοῦτο μόνον οὐκ ἂν εἶητε δίκαιοι καταλλαγῆναι, δι'
15 ὅπερ ἐποίησεν εἰς ὑμᾶς νῦν; Καὶ τί ἐποίησε; «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, δι' ὑμᾶς ἁμαρτίαν ἐποίησεν». Εἰ γὰρ μηδὲν ἤνυσε, τοῦτο δὲ μόνον εἰργάσατο, ἐννόησον ἠλίκον ἦν τὸ ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων τὸν Υἱὸν δοῦναι. Νυνὶ δὲ καὶ μεγάλη κατώρθωσε, καὶ μετὰ τούτων τὸν οὐδὲν ἠδίκηκότα ὑπὲρ τῶν ἠδίκηκότων κολασθῆναι εἶασεν.
20 Ἄλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἐστὶ τοῦτου τέθεικε. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν», φησί, τὸν αὐτοδικαιοσύνην ὄντα, «ἁμαρτίαν ἐποίησε»· τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλὸν κατακριθῆναι ἀφῆκεν, ὡς ἐπικατάρατον ἀποθανεῖν· «ἐπικατάρατος γὰρ ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου». Τοῦ γὰρ ἀποθανεῖν τὸ οὕτως ἀποθανεῖν
25 πολλῶ μείζον ἦν· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ αἰνιττόμενος, φησὶν, «ὑπήκοος

προσκαλεῖ, ὁ ἴδιος ὁ Πατέρας τοῦ Χριστοῦ μὲ μεσολαβητὲς ἑμᾶς. Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὸ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης του; Γιατί, ἂν καὶ καταφρονήθηκε αὐτὸς πού μᾶς εὐεργέτησε ἀμέτρητα, ὄχι μόνο δὲ μᾶς τιμώρησε, ἀλλὰ μᾶς πρόσφερε καὶ τὸν Υἱό του, γιὰ νὰ συμφιλιωθοῦμε. Ἄλλ' ὄχι μόνο δὲ δέχτηκαν τὴ συμφιλίωση οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὸν θανάτωσαν. Πάλι ὁμοῦς ἔστειλε ἄλλους πρεσβευτὲς πού μᾶς παρακαλοῦν, καὶ μέσω αὐτῆς ὁμοῦς τῆς ἀποστολῆς ἐκεῖνος εἶναι πού ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς..

Καὶ τί ζητᾷ; Συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό. Καὶ δὲν εἶπε, 'συμφιλιῶστε τὸ Θεὸ μὲ τοὺς ἑαυτοὺς σας'· γιὰτί δὲν εἶναι ἐκεῖνος πού μισεῖ, ἀλλ' ἐσεῖς· ὁ Θεὸς ποτὲ δὲ μισεῖ. Καὶ δικαιολογούμενος σὰν ἐντολοδόχος πρεσβευτῆς, λέγει· «γιὰ χάρη σας ἔκαμε ἁμαρτία, ἐκεῖνος πού δὲ γνώρισε ἁμαρτία». Δὲν ἀναφέρω τὰ παλαιότερα, ὅτι δηλαδὴ τὸν καταφρονήσατε χωρὶς νὰ σᾶς ἔχει βλάβει, ἀλλὰ σᾶς εἶχε εὐεργετήσει, ὅτι δὲν σᾶς τιμώρησε, ὅτι πρῶτος σᾶς προσκαλεῖ, ἂν καὶ πρῶτος περιφρονήθηκε· ἄς μὴ ἀναφέρουμε τώρα τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα. Δὲ θὰ ἦταν ὁμοῦς δίκαιο νὰ συμφιλιωθεῖτε τώρα μόνο γι' αὐτὸ πού ἔκαμε τώρα γιὰ σᾶς; Καὶ τί ἔκαμε; «Γιὰ χάρη σας ἔκαμε ἁμαρτία ἐκεῖνος πού δὲ γνώρισε ἁμαρτία». Κι ἂν ἀκόμα δὲν εἶχε κάμει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτὸ τὸ τελευταῖο, σκέψου καλὰ πόσο σπουδαῖο εἶναι τὸ ὅτι θυσίασε τὸν Υἱό του γιὰ νὰ σώσει τοὺς καταφρονητὲς. Τώρα ὁμοῦς καὶ μεγάλη κατόρθωσε καί, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἄφησε νὰ θυσιασθεῖ ὁ ἀθῶος ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτὸ, ἀλλ' ἀνέφερε κάτι πού εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐκεῖνον, λέγει, πού δὲ γνώρισε ἁμαρτία, ἐκεῖνον πού εἶναι ἢ ἴδια ἢ δικαιοσύνη, τὸν ἔκαμε ἁμαρτωλό. Ἄφησε δηλαδὴ νὰ καταδικασθεῖ σὰν ἁμαρτωλός, νὰ θανατωθεῖ σὰν ἐπικατάρατος· καθόσον οἱ ἐπικατάρατοι σταυρώνονταν. Γιατί ὁ σταυρικὸς θάνατος ἦταν πολὺ πιὸ χειρότερος ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον θάνατο, πράγμα πού ὑπαινισσόμενος ἄλλοῦ, ἔλεγε· «ἔγινε δοῦλος μέχρι θανάτου καὶ μά-

γενόμεος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Οὐδὲ γὰρ κόλασιν εἶχε μόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνην.

Ἐνόησον τοίνυν ὅσα σοι παρέσχε. Μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ ἀμαρτωλὸν ὄντα ὑπὲρ ὅτουοῦν ἀποθανεῖν· ὅταν δὲ καὶ δίκαιος ὁ
5 τοῦτο πάσχων ἦ, καὶ ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπικατάρατος, καὶ μὴ ὡς ἐπικατάρατος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα ἡμῖν ἐντεῦθεν χαρίζεται ἀγαθὰ, ἃ μηδέποτε προσεδοκῆσαμεν («ἵνα γὰρ γενώμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη ἐν αὐτῶ», φησί), ποῖος ταῦτα λόγος, ποῖος ταῦτα παραστῆσαι δυνήσεται νοῦς;
10 Τὸν γὰρ δίκαιον, φησὶν, ἐποίησεν ἀμαρτωλόν, ἵνα τοὺς ἀμαρτωλοὺς ποιήσῃ δικαίους. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ὁ πολλῶν μεῖζον ἦν· οὐ γὰρ ἐξὶν ἔθηκεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ποιότητα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐποίησεν ἀμαρτωλόν, ἀλλ' «ἀμαρτίαν»· οὐχὶ τὸν μὴ ἀμαρτόντα μόνον, ἀλλὰ τὸν μηδὲ γνόντα ἀμαρτίαν· ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθα,
15 οὐκ εἶπε, 'δίκαιοι', ἀλλὰ «δικαιοσύνη», καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη. Θεοῦ γὰρ ἐστὶν αὕτη, ὅταν μὴ ἐξ ἔργων, ὅταν καὶ κηλῖδα ἀνάγκη τινὰ μὴ εὔρεθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ χάριτος δικαιωθῶμεν, ἐνθα πᾶσα ἀμαρτία ἠφάνισται. Τοῦτο δὲ ὁμοῦ οὐτε ἐπαρθῆναι ἀφήσιν, ἅτε τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν χαρισαμένου, καὶ διδάσκει τοῦ δοθέντος τὸ μέγεθος. Ἐκείνη
20 γὰρ ἢ προτέρα νόμου καὶ ἔργων δικαιοσύνη, αὕτη δὲ Θεοῦ δικαιοσύνη.

Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες φοβηθῶμεν τῆς γενένης μᾶλλον τὰ ρήματα ταῦτα, αἰδεσθῶμεν μᾶλλον τῆς βασιλείας τὰ πράγματα, καὶ μὴ νομίσωμεν χαλεπὸν εἶναι τὸ κολάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἀμαρτάνειν.
25 Καὶ γὰρ αὐτὸς εἰ μὴ ἐκόλαζεν ἡμᾶς, αὐτοὺς ἐχρῆν ἀπαιτῆσαι δίκην ἑαυτοῦς, οὕτως ἀγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην γενομένους. Νῦν δὲ ἐρωμένην μὲν τις ἔχων, πολλάκις καὶ ἑαυτὸν κατέσφαξε, μὴ τυχῶν

λιστα θανάτου σταυρικοῦ»⁴. Αὐτὸ δὲν ἦταν μόνο εἶδος ποινῆς, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσβολή.

Σκέψου λοιπὸν τὰ ὅσα σοῦ πρόσφερε. Εἶναι βέβαια πολὺ σπουδαῖο, καὶ ἐνῶ εἶναι κάποιος ἀμαρτωλός, νὰ πεθάνει γιὰ ὅποιονδήποτε, ὅταν ὁμως εἶναι ἀναμάρτητος αὐτὸς ποὺ προσφέρει τὴ ζωὴ του, καὶ ὅταν τὴν προσφέρει ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν, καὶ δὲν πεθάνει ἀπλῶς, ἀλλὰ πεθάνει σὰν ἐπικατάρατος, κι ὄχι μόνο σὰν ἐπικατάρατος, ἀλλὰ μᾶς χαρίζει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μεγάλα ἀγαθὰ, ποὺ ποτὲ δὲν τὰ φαντασθήκαμε («γιὰ νὰ γίνουμε ἐμεῖς», λέγει, «μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δικαιοσύνη Θεοῦ»), ποιὰ λόγια, ποιό μυαλὸ θὰ μπορέσει νὰ τὰ παρουσιάσει αὐτά; Τὸν ἀναμάρτητο, λέγει, τὸν ἔκαμε ἀμαρτωλό, γιὰ νὰ κάμει τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀναμάρτητους. Ἡ καλύτερα, δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο· δὲν ἀνέφερε ἓνα χαρακτηρισμό, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴν οὐσία. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ὅτι 'τὸν ἔκαμε ἀμαρτωλό', ἀλλὰ, «ἀμαρτία»· ὄχι ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἀμάρτησε μόνο, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ οὔτε κἂν γνώρισε ἀμαρτία, γιὰ νὰ γίνουμε κι ἐμεῖς, δὲν εἶπε 'δίκαιοι', ἀλλὰ «δικαιοσύνη», καὶ μάλιστα «δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ». Γιατὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὴ στιγμὴ ποὺ πρέπει γιὰ νὰ δικαιωθοῦμε νὰ μὴ βρεθεῖ οὔτε κηλίδα, ἀλλὰ θὰ δικαιωθοῦμε ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαφανίζεται κάθε ἀμαρτία. Αὐτὸ συγχρόνως καὶ ἐξαφανίζει κάθε ἀλαζονεία, ἀφοῦ ὁ χορηγὸς τῆς εἶναι ὁ Θεός, καὶ γίνεται φανερὸ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς. Γιατὶ ἡ πρώτη εἶναι δικαιοσύνη τοῦ νόμου καὶ τῶν ἔργων, ἐνῶ ἡ δεύτερη εἶναι δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτά, ἃς φοβηθοῦμε αὐτὰ τὰ λόγια πιο πολὺ ἀπὸ τὴν κόλαση, ἃς σεβαστοῦμε αὐτὰ τὰ πράγματα πιο πολὺ ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ἃς μὴ νομίσουμε πὼς εἶναι φοβερὸ πρᾶγμα ἡ κόλαση, ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲ μᾶς τιμωροῦσε ὁ Θεός, ἔπρεπε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ ζητήσουμε τὴν τιμωρία μας, γιὰτὶ δείξαμε τόση ἀχαριστία στὸν εὐεργέτη μας. Τώρα ὁμως ἂν κάποιος εἶναι ἐρωτευμένος, πολλές φορές καὶ αὐτοκτονεῖ, ἂν δὲ βρεῖ ἀνταπόκριση στὸν ἐρωτά

τοῦ ἔρωτος· καὶ τυχῶν δέ, πεπλημμεληκῶς εἰς αὐτήν, οὐδὲ ἄξιον ζῆν ἡγεῖται· εἰς δὲ τὸν οὕτω φιλόανθρωπον καὶ ἡμερον ὑβρίζοντες, οὐχ ἑαυτοὺς ἐμβαλοῦμεν εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης; Εἶπω τι παράδοξον καὶ θαυμαστὸν καὶ πολλοῖς ἴσως ἄπιστον· μείζων ἔσται παραμυθία τῷ κολαζομένῳ μετὰ τὸ παροξῦναι τὸν οὕτω φιλόανθρωπον, ἂν νοῦν ἔχη καὶ φιλή τὸν Δεσπότην, ὡς φιλεῖν δεῖ, ἢ τῷ μὴ κολαζομένῳ.

4. Καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ γὰρ εἰς τὸν φίλτατον ἠδίκηκῶς, τότε μάλιστα ἀναπαύεται, ὅταν ἑαυτὸν
 10 ἀπαιτήσῃ δίκην καὶ πάθῃ κακῶς· ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγεν, «ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἡμαρτον, καὶ ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα· καὶ οὗτοι τὸ ποιμνιον, τί ἐποίησαν; Γενέσθω ἡ χεὶρ σου ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου». Καὶ ὅτε τὸν Ἀβεσσαλώμ ἀπώλεσε, δίκην ἑαυτὸν ἀπῆτει τὴν ἐσχάτην· καίτοι γε οἶκ ἦν αὐτὸς ὁ ἠδίκηκῶς, ἀλλ' ὁ ἠδικημένος· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σφόδρα ἐφίλει τὸν ἀπελθόντα, κατέτει-
 15 νεν ἑαυτὸν ταῖς ὀδύναϊς, ταύτῃ παραμυθούμενος ἑαυτόν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν ἀμαρτάνωμεν εἰς ὃν οὐκ ἐχρῆν ἀμαρτάνειν, δίκην ἑαυτοὺς ἀπαιτῶμεν. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἀποβαλόντας παῖδας γνησίους, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ κόπτονται καὶ τρίχας τίλλουσιν, ἐπειδὴ παραμυ-
 20 θίαν ἔχει τὸ κολάζειν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῶν φιλουμένων; Εἰ δέ, ὅταν μηδὲν ἐργασώμεθα ἡμεῖς τοὺς φιλτάτους δεινόν, φέρει παραμυθίαν ἡμῖν τὸ κακῶς πάσχειν, ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι κακῶς παπόνθασιν· ὅταν αὐτοὶ ὦμεν οἱ παροξύνατες καὶ ὑβρικότες, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναπαύσει τὸ δίκην δοῦναι, ἢ τὸ μὴ κολάζεσθαι κόλασιν; Παντί
 25 που δῆλον. Εἰ τις φιλεῖ τὸν Χριστόν, ὡς φιλεῖν δεῖ, οἶδεν ὃ λέγω,

του, κι ἂν βρεῖ ἀνταπόκριση, ἀλλὰ πέσει σὲ κάποιο σφάλμα, νομίζει πῶς δὲν ἀξίζει νὰ ζεῖ, ὅταν ὁμως καταφρονοῦμε τὸν τόσο φιλόανθρωπο καὶ πρᾶο, δὲν πρέπει νὰ ρίζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴ φωτιὰ τῆς κόλασης; Θὰ πῶ κάτι παράδοξο καὶ ἀξιοθαύμαστο καὶ ἴσως ἀπίστευτο στοὺς πολλούς. Ὅποιος τιμωρεῖται γιατί ἐξόργισε τὸν τόσο φιλόανθρωπο Θεό, πρέπει, ἂν ἔχει μυαλὸ κι ἂν ἀγαπᾷ τὸν Κύριο ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾷ, νὰ ἐλπίζει περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν τιμωρήθηκε.

4. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ ἀδίκησε πολὺ ἀγαπητό του πρόσωπο ἠσυχάζει τότε μόνο, ὅταν τιμωρήσει τὸν ἑαυτό του καὶ κακοπάθει, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ὁ Δαυὶδ· «ἐγὼ ὁ βασιλιάς ἀμάρτησα, ἐγὼ ὁ βασιλιάς κακούργησα. Αὐτοὶ ἐδῶ, οἱ ὑπήκοοί μου, τί ἔκαναν; Ρίξε τὸ χέρι σου, Θεέ μου, πάνω στὴν γενειὰ μου»⁵. Καὶ ὅταν ἐξόντωσε τὸν Ἀβεσσαλώμ, ζητοῦσε νὰ ὑποστεῖ τὴν πιὸ βαριὰ τιμωρία, ἂν καὶ δὲν ἀδίκησε αὐτός, ἀλλ' ἀδικήθηκε. Ἐπειδὴ ὁμως ἀγαποῦσε πολὺ τὸ νεκρὸ πιά Ἀβεσσαλώμ, αὐτοβασανιζόταν μὲ βαθιὰ θλίψη, ἀναζητώντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο παρηγοριά. Ἄς ζητοῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τιμωρία ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, ὅταν ἀδικοῦμε ἐκείνους ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀδικήσουμε. Δὲ βλέπετε αὐτοὺς ποὺ χάνουν ἀγαπημένα τοὺς παιδιά, πῶς χτυπιοῦνται καὶ τραβοῦν τὰ μαλλιά τους, γιατί τοὺς ἀνακουφίζει νὰ βασανίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους; Ἄν λοιπὸν, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲ βλάψουμε ἐμεῖς ἀγαπητά μας πρόσωπα, μᾶς ἀνακουφίζει νὰ ὑποφέρουμε γιὰ ὅσα ἐκεῖνα ἔπαθαν, δὲ μᾶς καταπραΰνει πολὺ περισσότερο ἢ τιμωρία ἀπὸ τὴν ἀτιμωρησία, ὅταν εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἐκεῖνοι ποὺ προκαλέσαμε τὴν ὀργὴ καὶ φερθήκαμε μὲ καταφρόνηση; Εἶναι στὸν καθένα φανερό. Ἄν ἀγαπᾷ κανένας τὸ Χριστὸ ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾷ, καταλαβαίνει αὐτὰ ποὺ λέγω, καὶ δὲ θὰ δεχθεῖ νὰ μὴν τιμωρηθεῖ, ἔστω κι ἂν ὁ Χριστὸς τὸν συγχωρή-

5. Β' Βασ. 24,17.

πῶς οὐδὲ αὐτοῦ συγχωροῦντος ἀνέξεται μὴ κολάζεσθαι· τὴν γὰρ
μεγίστην κόλασιν ὑπομένεις παροξύνας αὐτόν.

Καὶ οἶδα μὲν τοῖς πολλοῖς ἄπιστα λέγων, πλὴν ἀλλ' οὕτως
ἐστὶν ὡσπερ εἶρηκα. Ἐὰν τοίνυν φιλοῦμεν τὸν Χριστόν, ὡς φιλεῖν
5 δεῖ, ἑαυτοὺς τιμωρησόμεθα ἀμαρτάνοντες. Τοῖς γὰρ ὄτουοῦν ἐρώ-
σιν οὐ τὸ κακόν τι παθεῖν ἀηδές, ὑπὲρ ὧν παρώξυναν τὸν ἐρώμε-
νον, ἀλλ' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ παροξῦναι τὸν ἀγαπώμενον. Κἂν ὀρ-
γισθεῖς οὗτος μὴ κολάσῃ, μειζόνως ἐβασάνισε τὸν ἐραστήν· ἂν δὲ
δίκην ἀπαιτήσῃ, μᾶλλον παρεμυθήσατο. Μὴ τοίνυν γέενναν φοβώ-
10 μεθα, ἀλλὰ τὸ προσκροῦσαι τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ ἐκείνου χαλεπώ-
τερον, ὅταν ἀποστρέφῃται ὀργιζόμενος· τοῦτο πάντων χειρόν, τοῦ-
το πάντων φορτικώτερον. Καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον ἐστὶν, ἐννόησον
τοῦτο ὃ λέγω. Εἴ τις κολαζόμενον ἰδὼν ἄνθρωπον ληστήν καὶ κα-
κοῦργον, αὐτὸς βασιλεὺς ὧν, τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν τὸ μονογενῆ καὶ
15 γνήσιον ἔδωκεν ὥστε σφαγῆναι, καὶ μετὰ τοῦ θανάτου καὶ τὴν αἰ-
τίαν ἀπ' ἐκείνου μετήνεγκεν ἐπὶ τὸν υἱὸν οὐκ ὄντα τοιοῦτον, ἵνα καὶ
σώσῃ τὸν κατάδικον καὶ τῆς πονηρᾶς ὑπολήψεως ἀπαλλάξῃ, εἶτα
μετὰ ταῦτα εἰς μεγάλην ἀρχὴν αὐτὸν ἀναγαγὼν, μετὰ τὴν σωτηρίαν
καὶ τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὑβρίζετο παρὰ τοῦ τοιαῦτα πεπονθό-
20 τος, οὐκ ἂν εἴλετο μυριάκις ἀποθανεῖν ἐκεῖνος, εἴ γε νοῦν εἶχεν, ἢ
τοσαύτη ἀγνωμοσύνη φανῆναι ὑπεύθυνος ὧν;

Τοῦτο δὴ καὶ νῦν λογιζόμεθα, καὶ στένωμεν πικρῶς ἐφ' οἷς
παρωξύνουμεν τὸν εὐεργέτην· μηδέ, ἐπειδὴ μακροθύμως ὑβριζόμε-
νος φέρει, διὰ τοῦτο θαρρῶμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο δα-
25 κνώμεθα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τις πληγῆς τὴν δεξιὰν
σιαγόνα, δῶ καὶ τὴν ἀριστεράν, μειζόνως ἀμύνεται, ἢ εἰ μυρίας
ἔδωκε πληγὰς· καὶ ὅταν λοιδορηθεῖς, μὴ μόνον οὐκ ἀντιλοιδορήσῃ,

σει. Γιατί καθένας πού θὰ τὸν ἐξοργίσει, ἔχει διάθεση νὰ ὑπομείνει τὴν πιὸ μεγάλη τιμωρία.

Γνωρίζω βέβαια πὼς αὐτὰ πού λέγω εἶναι ἀπίστευτα γιὰ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὴ πού λέγω. Ἐάν ἀγαποῦμε λοιπὸν τὸ Χριστὸ ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαποῦμε, ἐμεῖς θὰ τιμωροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας. Γιατί ἐκεῖνοι πού ἀγαποῦν ὅποιονδήποτε δὲ δυσανασχετοῦν ἂν κακοπαθοῦν γιὰ πράξεις τους πού ἐξόργισαν τὸ ἀγαπητὸ τους πρόσωπο, ἀλλὰ δυσανασχετοῦν ἀσφαλῶς γιὰ τὴν ἐξόργισαν τὸ ἀγαπητὸ τους πρόσωπο. Κι ἂν δὲν τοὺς τιμωρήσει ὁ ἄνθρωπος πού ἐξόργισαν, ὑποφέρουν ἀκόμη περισσότερο. Ἐάν θελήσει νὰ τοὺς τιμωρήσει, μᾶλλον τοὺς ἀνακουφίζει. Ἐάν μὴ φοβόμαστε λοιπὸν τὴν αἰώνια τιμωρία, ἀλλὰ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Γιατί αὐτὸ εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ πρῶτο, νὰ μὴ γυρίζει νὰ σὲ δεῖ ἀπὸ ὀργή. Αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπ' ὅλα, αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ φρικτό. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβεις τὸ μέγεθός του, σκέψου αὐτὸ πού λέγω. Ἐάν κάποιος, πού εἶναι βασιλιάς, βλέποντας νὰ βασανίζεται ἄνθρωπος ληστής καὶ κακοῦργος, πρόσφερε τὸν ἀγαπητὸ καὶ μονογενῆ γιό του νὰ θυσιαστῆ, καὶ μετέφερε ἀπὸ τὸν κακοῦργο στὸ γιό του, πού δὲν ἦταν κακοῦργος, ὄχι μόνο τὸ θάνατο ἀλλὰ καὶ τὴν ἁμαρτία, γιὰ νὰ σώσει τὸν κατάδικο καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν κακὴ φήμη, κι ἂν μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸν ἀνέβαζε σὲ μεγάλη ἐξουσία καὶ μετὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀνεκφραστή δόξα πού τοῦ πρόσφερε, τὸν ἔβριζε ὁ εὐεργετούμενος, δὲ θὰ προτιμοῦσε χίλιες φορές νὰ πεθάνει ἐκεῖνος, ἂν εἶχε βέβαια μυαλό, παρὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἔνοχος τὴν ἀχαριστίας;

Αὐτὸ λοιπὸν ὡς σκεπτόμαστε καὶ τώρα, κι ὡς ἀναστενάζουμε πικρὰ γιὰ τὴν ἐξοργίσαμε τὸν εὐεργέτη μας. Κι ὡς μὴν παίρνουμε θάρρος, ἐπειδὴ ἀντιμετωπίζει μὲ μακροθυμία τὴν καταφρόνια μας, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ὡς κλαῖμε πικρὰ. Γιατί καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, ὅταν χτυπηθεῖ κάποιος στὸ δεξιὸ μάγουλο καὶ προσφέρει καὶ τὸ ἀριστερό, ἀμύνεται καλύτερα, παρὰ ἂν ἔδινε ἀμέτρητα χτυπήματα· κι ὅταν ὁ ἄνθρωπος πού κακολογήθηκε ὄχι μόνο δὲν ἀνταποδώσει τὴν κακολογία,

ἀλλὰ καὶ εὐλογήσῃ, χαλεπώτερον ἐπληξεν, ἢ εἰ μυρίοις ὄνειδεσιν ἐπλυνεν. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων, ὅταν ὑβρίζοντες μακροθυμίας ἀπολαύωμεν, καταισχνόμεθα, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ δεδοικέναι χρῆ τοὺς ἀμαρτάνοντας διηνεκῶς, καὶ οὐδὲν πάσχοντας δεινόν· καὶ 5 γὰρ καὶ ἐπὶ κακῶ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἢ ἄφατος αὐτοῖς θησαυρίζεται τιμωρία.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, πρὸ πάντων ἀμαρτίαν φοβώμεθα· τοῦτο γὰρ κόλασις, τοῦτο γέεννα, τοῦτο τὰ μυρία κακά. Μὴ φοβώμεθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φεύγωμεν, καὶ τῷ Θεῷ σπουδάζωμεν διηνε- 10 κῶς ἀρέσκειν· τοῦτο γὰρ βασιλεία, τοῦτο ζωή, τοῦτο τὰ μυρία καλά. Οὕτω καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς βασιλείας ἐπιτευξόμεθα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς 15 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσει, τότε χτυπάει πῶς δυνατὰ παρὰ ἂν ἔλουζε μὲ ἄπειρες κακολογίες ἐκεῖνον πού τὸν κακολόγησε. Ἐὰν λοιπὸν μέσα στὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων κατατροπιαζόμαστε ὅταν βρίζουμε κάποιον κι ἐκεῖνος μᾶς ἀντιμετωπίζει μὲ ὑπομονή, πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ φοβοῦνται ὅσοι ἁμαρτάνουν καθημερινὰ καὶ δὲν παθαίνουν τίποτα τὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατὶ συγκεντρώνεται ἀπερίγραφη τιμωρία κατὰ τῆς κεφαλῆς τους.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτά, ὡς φοβόμαστε πρὸ πάντων τὴν ἁμαρτία· γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ κόλαση, αὐτὴ ἡ αἰώνια τιμωρία, αὐτὴ εἶναι τὰ ἀμέτρητα κακά. Κι ὄχι μόνο νὰ τὴ φοβόμαστε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀποφεύγουμε καὶ νὰ μεριμνοῦμε νὰ ἀρέσουμε στὸ Θεὸ κάθε στιγμή· γιατί αὐτὸ εἶναι βασιλεία τῶν οὐρανῶν, αὐτὸ ζωὴ, αὐτὸ τὰ ἄπειρα καλά. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ θὰ κερδίσουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'

(Β' Κορ. 6,1-10)

«Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς. Λέγει γάρ· καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοηθησά σοι».

5 1. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς παρακαλεῖ, καὶ ἡμεῖς πρεσβεύομεν καὶ ἰκετεύομεν, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ἀναπέσωσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς πάλιν φοβεῖ καὶ διανίστησι λέγων, «παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ παρακαλεῖ, φησί, καὶ ἔπεμψε πρεσβευσομένους, διὰ τοῦτο
10 ραθυμῶμεν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ ἐπειγώμεθα πρὸς τὸ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ πνευματικὴν συναγαγεῖν ἐμπορίαν (ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς»· τουτέστι, θλίβει, ὠθεῖ, κατεπείγει), ἵνα μὴ μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν ἀναπεσόντες, καὶ μηδὲν γενναῖον ἐπιδειξάμενοι, τῶν τοσούτων ἐκπέσητε
15 ἀγαθῶν. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ ἔπεμψε παρακαλέσοντας, νομίσητε τοῦτο δεῖ εἶναι· μέχρι τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας τοῦτο ἔσται, μέχρι τότε παρακαλεῖ, ἕως ἂν ὦμεν ἐνταῦθα· μετὰ δὲ ταῦτα δίκη καὶ κόλασις. Διὰ τοῦτο, συνεχόμεθα, φησὶν. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῶν ἀγαθῶν αὐτοὺς καὶ τῆς φιλανθρωπίας μόνον, ἀλλὰ

ΟΜΙΛΙΑ IB'

(B' Κορ. 6,1-10)

«Σὰν συνεργάτες του σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴ δεχθεῖτε μάταια τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει. Σὲ ἄκουσα σὲ καιρὸ εὐνοίας καὶ σὲ βοήθησα σὲ ἡμέρα σωτηρίας».

1. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς παρακαλεῖ καὶ ἐμεῖς πρεσβεύουμε καὶ σᾶς ἰκετεύουμε νὰ συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴν πέσουν σὲ ἀδιαφορία, τοὺς φοβίζει πάλι καὶ τοὺς καθιστᾷ προσεκτικούς, λέγοντας, «σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴ δεχθεῖτε μάταια τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ». Μὴ λοιπὸν, λέγει, ἐπειδὴ παρακαλεῖ καὶ ἔστειλε πρεσβευτές, γι' αὐτὸ μείνουμε ἀδιάφοροι, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ φροντίζουμε νὰ γίνουμε ἀρεστοὶ στὸ Θεὸ καὶ ν' ἀποκομίσουμε πνευματικὸ κέρδος (πράγμα πού ἔλεγε καὶ παραπάνω, ὅτι δηλαδὴ «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μᾶς συνέχει, πού σημαίνει ὅτι μᾶς θλίβει, μᾶς παρακινεῖ, μᾶς κάνει νὰ ἀγρυπνοῦμε), γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, μετὰ τὴν τόση φροντίδα του, δείχνοντας ἀδιαφορία καὶ μὴ ἐκδηλώνοντας καμὴν ἀρετὴ, νὰ χάσουμε τὰ τόσα ἀγαθὰ. Μὴ νομίσετε λοιπὸν πῶς, ἐπειδὴ μᾶς ἔστειλε νὰ σᾶς παρακαλέσουμε, θὰ γίνεταί πάντοτε τὸ ἴδιο. Αὐτὸ θὰ γίνεταί μέχρι τὴ δευτέρα παρουσία του, μέχρι τότε θὰ παρακαλεῖ, ὅσον καιρὸ θὰ βρισκόμαστε στὴν ἐδῶ ζωὴ· μετὰ ἀπ' αὐτὰ θ' ἀκολουθήσει ἡ δίκη καὶ ἡ τιμωρία. Γι' αὐτό, λέγει, μᾶς προφυλάσσει ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Μᾶς κάνει νὰ βιαζόμαστε γιὰ ἐκεῖ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴ φιλανθρωπία του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν λίγο χρόνο

καὶ ἀπὸ τῆς βραχύτητος τῆς τοῦ καιροῦ κατεπείγει αἰεὶ. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία»· καὶ πάλιν, «ὁ Κύριος ἐγγύς». Ἐνταῦθα δέ τι καὶ πλεον ποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ τὸ λειπόμενον τοῦ χρόνου βραχὺ καὶ μικρὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ 5 τοῦ τοῦτον μόνον τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι εἰς σωτηρίαν, ἐνάγει. «Ἴδου» γάρ, φησί, «νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ ἡμέρα σωτηρίας».

Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸ εὐκαιρον, ἀλλ' ἐπιδειξώμεθα ἀξίαν τῆς χάριτος τὴν σπουδὴν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπειγόμεθα, καὶ 10 τὸ βραχὺ καὶ τὸ ἐπιτήδειον εἰδότες τοῦ καιροῦ· διὸ καὶ ἔλεγε, «συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν». Συνεργοῦντες ὑμῖν· ὑμῖν γὰρ συνεργοῦμεν μᾶλλον, ἢ τῷ Θεῷ, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν. Οὐδενὸς γὰρ ἐκεῖνος δεῖται, ἀλλ' ἡ σωτηρία πᾶσα εἰς ὑμᾶς διαβαίνει. Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ λέγει συνεργεῖν, οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ 15 φησι, «Θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί». Ταύτη φησὶ τοὺς ἀνθρώπους σώζειν πάλιν· «καὶ παρακαλοῦμεν». Ἐκεῖνος μὲν γὰρ παρακαλῶν, οὐχ ἀπλῶς παρακαλεῖ, ἀλλὰ ταῦτα προτεινόμενος τὰ διακαιώματα· ὅτι τὸν Υἱὸν ἔδωκε τὸν δίκαιον, τὸν οὐδὲ ἀμαρτίαν εἰδόντα, καὶ ἀμαρτίαν αὐτὸν ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν, ἵνα ἡμεῖς 20 γενώμεθα δίκαιοι· ἄπερ ἔχοντα, καὶ Θεὸν ὄντα, οὐδὲ παρακαλεῖν δεῖ, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους, καὶ προσκεκρουκότας, ἀλλὰ παρακαλεῖσθαι καθ' ἐκάστην ἡμέραν· ἀλλ' ὁμοῦς παρακαλεῖ· ἡμεῖς δὲ παρακαλοῦμεν, δικαίωμα μὲν μηδὲν ἔχοντες ἡμῶν εἰπεῖν οὐδὲ εὐεργέτημα, ἐν δὲ μόνον, τὸ ὑπὲρ Θεοῦ, καὶ τοιαῦτα ἐπιδειξαμένου, πα- 25 ρακαλεῖν. Παρακαλοῦμεν δὲ ἵνα τὴν εὐεργεσίαν δέξησθε, καὶ μὴ ἀποκρούσησθε τὴν δωρεάν. Πείσθητε τοίνυν ἡμῖν, καὶ μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξησθε.

πού έχουμε. Γι' αυτό και ἄλλοῦ λέγει, «τώρα εἶναι πιὸ κοντά μας ἡ σωτηρία»¹· καὶ ἄλλοῦ, «ὁ Κύριος εἶναι κοντά»². Ἐδῶ κάνει κάτι περισσότερο. Προτρέπει δηλαδὴ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ ὅτι μᾶς ἀπομένει μικρὸ καὶ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸς μόνο εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς γιὰ τὴ σωτηρία μας. «Νά», λέγει, «τώρα εἶναι ὁ καιρὸς τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ, τώρα εἶναι ἡ μέρα τῆς σωτηρίας».

Ἄς μὴ ἀφήσουμε λοιπὸν νὰ μᾶς φύγει ἡ μεγάλη εὐκαιρία, ἀλλ' ἄς δείξουμε ἐνδιαφέρον ἀνάλογο μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ βιαζόμαστε κι ἐμεῖς, γνωρίζοντας καὶ τὸ σύντομο καὶ κατάλληλο τοῦ καιροῦ· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «συνεργαζόμαστε καὶ σᾶς παρακαλοῦμε». Συνεργαζόμαστε μ' ἐσᾶς. Πραγματικὰ μ' ἐσᾶς συνεργαζόμαστε περισσότερο παρὰ μὲ τὸ Θεό, γιὰ τὸν ὁποῖο πρεσβεύομε· γιατί ἐκεῖνος δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη, ἀλλὰ σεῖς θ' ἀπολαύσετε τὴ σωτηρία. Κι ἂν λέγει πὼς εἶναι συνεργάτης τοῦ Θεοῦ πράγμα πού δὲν παύει νὰ τὸ λέγει, γιατί καὶ ἄλλοῦ λέγει, «εἴμαστε συνεργάτες τοῦ Θεοῦ»³), μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο λέγει σώζει πάλι τοὺς ἀνθρώπους. «Καὶ παρακαλοῦμε». Ἐκεῖνος παρακαλώντας, δὲν παρακαλεῖ μόνο, ἀλλὰ παρέχει κι αὐτὲς τὶς εὐεργεσίες. Πρόσφερε δηλαδὴ τὸν Υἱό του τὸν δίκαιο, πού δὲ γνώρισε τὴν ἁμαρτία, καὶ τὸν ἔκαμε ἁμαρτία γιὰ νὰ σώσει ἐμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, γιὰ νὰ γίνουμε ἐμεῖς ἐνάρετοι. Ἐνῶ λοιπὸν τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι, καὶ ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι Θεὸς καὶ δὲν πρέπει νὰ παρακαλεῖ ἐμᾶς, πού εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ ἁμαρτήσαμε βαριὰ ἀπέναντί του, ἀλλὰ νὰ τὸν παρακαλοῦμε ἐμεῖς κάθε μέρα, ὅμως αὐτὸς παρακαλεῖ. Ἐμεῖς παρακαλοῦμε, χωρὶς νὰ ἔχουμε νὰ ἀναφέρουμε καμιὰ προσφορά, οὔτε εὐεργεσία, παρὰ μόνο ἓνα, τὸ ὅτι σᾶς παρακαλοῦμε γιὰ τὸ Θεό, πού σᾶς πρόσφερε τόσες εὐεργεσίες. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ δεχθεῖτε τὴν εὐεργεσία, νὰ μὴν ἀρνηθεῖτε τὴ δωρεά του. Πεισθεῖτε λοιπὸν στὰ λόγια μας καὶ μὴν ἀφήσετε τὴ χάρη νὰ χαθεῖ.

1. Ρωμ. 13,11.

2. Φιλιπ. 4,5.

3. Α' Κορ. 3,9.

ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι τοῦτό ἐστι καταλλαγή μόνον, τὸ πιστεῦσαι τῷ καλοῦντι, ἐπάγει ταῦτα, τὴν περὶ τὸν βίον σπουδὴν ἀπαιτῶν. Τὸν γὰρ ἀπαλλαγέντα ἀμαρτημάτων καὶ φίλον γενόμενον, τοῖς προτέροις ἐγκαλινδεῖσθαι πάλιν, ἐπ' ἐχθραν ἐπανελθεῖν 5 ἐστὶ, καὶ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξασθαι, κατὰ τὸν τοῦ βίου λόγον. Οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τῆς χάριτος μέγα ὠφελούμεθα εἰς σωτηρίαν, ἀκαθάρτως ζῶντες· ἀλλὰ καὶ βλαπτόμεθα μειζόνως ταύτῃ βαρούμενοι καὶ ἐν τοῖς ἀμαρτήμασιν, ὅτι καὶ μετὰ ἐπίγνωσιν τοιαύτην καὶ δωρεὰν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανήλθομεν κακά. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδέ- 10 πω τίθησιν, ὥστε μὴ τραχὺν ποιῆσαι τὸν λόγον· ὅτι δὲ οὐδὲν ὠφελούμεθα λέγει μόνον. Εἶτα καὶ προφητείας ἀναμιμνήσκει, κατεπείγων αὐτοὺς καὶ συνωθῶν εἰς τὸ διαναστῆναι πρὸς τὴν τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀντίληψιν. Λέγει γάρ, φησί· «καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. Ἴδου νῦν καιρὸς εὐ- 15 πρόσδεκτος, ἴδου νῦν ἡμέρα σωτηρίας».

«Καιρὸς εὐπρόσδεκτος»· ποῖος οὗτος; Ὁ τῆς δωρεᾶς, ὁ τῆς χάριτος, ὅτε οὐκ ἔστιν εὐθύνας ἀπαιτηθῆναι τῶν ἀμαρτημάτων οὐδὲ δίκην δοῦναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ μυρίων ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν, δικαιοσύνης, ἀγιασμοῦ, τῶν ἄλλων ἀπάντων. Πόσα 20 γὰρ ἔδει καμεῖν, ὥστε ἐπιτυχεῖν τοῦ καιροῦ τούτου; ἀλλ' ἰδοὺ, μηδὲν καμόντων ἡμῶν παραγέγονεν ἄφεςιν φέρων ἀπάντων τῶν ἔμπροσθεν. Διὸ καὶ εὐπρόσδεκτον καλεῖ, ἐπειδὴ καὶ τοὺς μυρία πεπλημμεληκότας προσεδέχετο καὶ οὐχ ἀπλῶς προσεδέχετο, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνωτάτω ἤγε τιμὴν· καθάπερ, ἐπειδὴν ἔλθη βασιλεύς, οὐ δικα- 25 στηρίου καιρὸς, ἀλλὰ χάριτος καὶ σωτηρίας. Διὸ καὶ εὐπρόσδεκτον αὐτὸν καλεῖ, ἕως οὗ ἔτι ἐν τῷ σκάμματι ἐσμεν, ἕως ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζόμεθα, ἕως λείπεται ἡ ἐνδεκάτη.

Γιὰ νὰ μὴ νομίσουν λοιπὸν ὅτι αὐτὸ εἶναι μόνον συμφιλίωσις, τὸ νὰ πιστέψουν δηλαδὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ τοὺς καλεῖ, προσθέτει αὐτά, ζητώντας νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σοβαρὰ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μας. Γιατί ἡ ἐπανάληψη τῶν ἀμαρτημάτων μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὴ συμφιλίωσις μὲ τὸ Θεὸ σημαίνει ἐπάνοδο στὴν ἔχθρα, ὅπως συμβαίνει συνήθως στὴ ζωὴ, καὶ παραίτησις ἀπὸ τὴν εὐεργεσία. Γιατί, ἂν ἡ ζωὴ μας εἶναι ἀκάθαρτη, δὲν ὠφελούμαστε καθόλου ἀπὸ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἀντίθετα μάλιστα ζημιωνόμαστε περισσότερο καὶ ἐπιβαρυνόμαστε μὲ τὶς ἀμαρτίες, γιατί μετὰ ἀπὸ τέτοια ἐπίγνωσις καὶ εὐεργεσία γυρίζουμε στὰ προηγούμενα κακά. Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ λέγει ἀκόμα, γιὰ νὰ μὴ κάνει τὸ λόγο του σκληρό, ἀπλῶς λέγει μόνον ὅτι δὲν ὠφελούμαστε καθόλου. Ἐπειτα ὑπενθυμίζει καὶ κάποια προφητεία, θέλοντας νὰ τοὺς παρακινήσῃ νὰ βιαστοῦν καὶ νὰ φροντίσουν ὅλοι γιὰ τὴ σωτηρία τους. Γιατί λέγει: «σὲ καιρὸ εὐνοίας σὲ ἄκουσα καὶ σὲ βοήθησα σὲ ἡμέρα σωτηρίας. Νὰ λοιπὸν ἡ καλόδεχτη εὐκαιρία, νὰ ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας».

«Καλόδεχτη εὐκαιρία». Ποιὰ εἶναι αὕτη; Ἡ εὐκαιρία τῆς δωρεᾶς, τῆς εὐεργεσίας, κατὰ τὴν ὁποία δὲν μᾶς ζητοῦνται εὐθύνες, οὔτε τιμωρούμαστε γιὰ τὰ ἀμαρτήματά μας, ἀλλὰ μαζί με τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὰ μπορούμε ν' ἀπολαύσουμε ἄπειρα ἀγαθὰ, δικαιοσύνη δηλαδὴ, ἀγιότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Πόσα λοιπὸν ἔπρεπε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴν εὐκαιρία αὕτη; Ἄλλὰ νά, χωρὶς νὰ κοπιᾶσουμε καθόλου, ἦρθε καὶ μᾶς συγχώρησε ὅλα τὰ προηγούμενα. Γι' αὐτὸ τὴ χαρακτηρίζει «καλόδεχτη εὐκαιρία», γιατί ὁ Θεὸς δεχόταν μὲ εὐχαρίστησις καὶ τοὺς πῖο ἀμαρτωλοὺς. Καὶ δὲν τοὺς δεχόταν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρόσφερε τὴν πῖο μεγάλη τιμὴ. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ὅταν ἔρθῃ ὁ βασιλιάς, δὲν εἶναι τότε ὥρα γιὰ δικαστήριον, ἀλλὰ γιὰ εὐεργεσία καὶ προσφορά. Γι' αὐτὸ χαρακτηρίζει «καλόδεχτη τὴν εὐκαιρία» ὅσον καιρὸ βρισκόμαστε ἀκόμη μέσα στὸ σκάμμα, ὅσο καιρὸ ἐργαζόμαστε στὸν ἀμπελώνα, ὅσο μᾶς ἀπομένει ἡ τελευταία ὥρα.

2. Προσέλθωμεν, καὶ βίον ἐπιδειξώμεθα ἀγαθόν· καὶ γὰρ εὐκόλον. Ὁ γὰρ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἀγωνιζόμενος, ἐν ᾧ τοσαύτη κέχυται δωρεά, ἐν ᾧ τοσαύτη χάρις, εὐκόλως ἐπιτεύξεται τῶν βραβείων. Καὶ γὰρ ἐπὶ βασιλέων τῶν κάτω ἐν μὲν τῷ καιρῷ τῶν ἐορτῶν αὐ-
 5 τῶν, καὶ ὅτε ἐν ὑπάτων φαίνονται σχήματι, καὶ ὁ μικρὸν προσενεγκῶν μεγάλας λαμβάνει δωρεάς· ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις, αἷς ἂν δικάζωσι, πολλῆς ἀκριβείας χρεία, πολλῆς ἐξετάσεως. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀγωνισώμεθα· ἡμέρα χάριτός ἐστι, χάριτος θείας· διὸ καὶ εὐκόλως ἐπιτευξόμεθα τῶν στεφάνων. Εἰ
 10 γὰρ τοσοῦτων γέμοντας κακῶν καὶ προσήκατο καὶ ἀπήλλαξε, πάντων ἀπαλλαγέντας, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντας, οὐ πολλῷ μᾶλλον προσδέξεται; Εἶτα, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, ἑαυτὸν μέσον τιθεῖς, καὶ ἐντεῦθεν κελεύων τὸ παράδειγμα λαμβάνειν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται· διὸ καὶ ἐπάγει, «μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν,
 15 ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν», οὐκ ἀπὸ τοῦ καιροῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατορθωσάντων αὐτοὺς πείθων.

Καὶ ὄρα πῶς ἀτύφως· οὐ γὰρ εἶπε, 'προσέχετε εἰς ἡμᾶς ὅτι τοιοῦτοί ἐσμεν', ἀλλὰ τέως ἐπ' ἀναιρέσει κατηγορίας τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγεῖται. Καὶ δύο τίθησιν ὑπερβολὰς ἀμώμου βίου, «μηδεμίαν
 20 ἐν μηδενί», λέγων. Καὶ οὐκ εἶπε κατηγορίαν, ἀλλ' ὁ πολλῷ ἔλαττον ἦν, «προσκοπήν»· τουτέστι, μέμψιν, κατάγνωσιν μηδενὶ παρέχοντες καθ' ἡμῶν. «Ἴνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν». Τουτέστιν, ἵνα μὴ τις αὐτῆς ἐπιλάβηται. Καὶ οὐκ εἶπε πάλιν, 'ἵνα μὴ κατηγορηθῇ', ἀλλ', «ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν αἰτίαν ἔχη, μὴ τις αὐτῇ εἰς
 25 ὅτιοῦν ἐπισκῆψαι δυνηθῇ. «'Ἄλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς, ὡς Θεοῦ διάκονοι». Τοῦτο πολλῷ μεῖζον. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον κατηγορίας ἐλεύθερον εἶναι καὶ τοιαῦτα ἐπιδείκνυσθαι, ὡς πάντοθεν

2. Ἄς προσέλθουμε κι ἄς ζήσουμε ζωὴ ἐνάρετη· καθόσον εἶναι εὐκολο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται τέτοιον καιρὸ, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔχει χυθεῖ τόση δωρεά, κατὰ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει τόση εὐεργεσία, εὐκολα θὰ κερδίσει τὰ βραβεῖα. Γιατὶ καὶ οἱ βασιλιάδες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὸν καιρὸ ποὺ τελοῦν τὶς γιορτὲς τοὺς καὶ παρουσιάζονται μὲ ἐμφάνιση μεγαλοπρεπῶν ἀρχόντων, δίνουν μεγάλες δωρεὲς ἀκόμη καὶ σ' ἐκείνους ποὺ πρόσφεραν λίγα, τὶς μέρες ὅμως ποὺ ἐκτελοῦν δικαστικὰ καθήκοντα, προσέχουν ἀκόμη καὶ τὶς λεπτομέρειες, ἐρευνοῦν πολὺ. Κι ἐμεῖς λοιπὸν πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦμε κατὰ τὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς δωρεᾶς· εἶναι ἡμέρα χάριτος, χάριτος θείας· γι' αὐτὸ εὐκολα θὰ κερδίσουμε τὰ στεφάνια. Γιατί, ἂν ἐνῶ ἤμασταν γεμάτοι μὲ τόσες ἀμαρτίες, μᾶς συγχώρεσε καὶ μᾶς ἀπάλλαξε ἀπ' αὐτές, τώρα ποὺ ἀπαλλαχτήκαμε ἀπὸ ὅλα καὶ θὰ προσφέρουμε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, δὲ θὰ μᾶς δεχθεῖ πολὺ περισσότερο; Ἐπειτα, ἐκεῖνο ποὺ κάμνει πάντοτε, τοποθετώντας τὸν ἑαυτό του στὴ μέση καὶ προτρέποντας νὰ παραδειγματίζονται μὲ αὐτό, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «δὲ δίνουμε σὲ καμιά περίπτωση καμὴν ἀφορμὴ νὰ δυσφημισθεῖ ἡ διακονία μας», πείθοντάς τους ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν καιρὸ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ κατόρθωσαν αὐτά.

Καὶ πρόσεχε πόσο ταπεινὰ τὸ κάνει. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'προσέχετε σ' ἐμᾶς ποὺ εἴμαστε τέτοιοι', ἀλλὰ πρῶτα ἀναφέρεται στὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ἀνατρέψει ἐνδεχόμενη κατηγορία. Καὶ ἀναφέρει δύο περιπτώσεις ἄψογου τρόπου ζωῆς, λέγοντας, «μὴ δίνοντας σὲ καμιά περίπτωση καμὴν ἀφορμὴ». Καὶ δὲν εἶπε 'κατηγορία', ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ ἐλαφρὺ, «προσκοπή», δηλαδὴ μὴ παρέχοντας σὲ κανένα ἀφορμὴ νὰ μᾶς κατηγορήσει καὶ νὰ μᾶς ἐπικρίνει, «γιὰ νὰ μὴ δυσφημισθεῖ ἡ διακονία μας». Δηλαδὴ γιὰ νὰ μὴν τὴ θίξει κανένας. Καὶ δὲν εἶπε πάλι, 'γιὰ νὰ μὴν τὴν κατηγορήσει κανένας', ἀλλὰ, γιὰ νὰ μὴν ἔχει οὔτε τὴν παραμικρὴ αἰτία, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ τὴν ἐπικρίνει κανεὶς γιὰ τίποτα. «Ἄλλ' ἐνεργοῦμε πάντοτε σὰν ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ εἶναι πολὺ σπουδαιότερο. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο

φαίνεσθαι διακόνους ὄντας Θεοῦ· οὐ γάρ ἐστι ἴσον ἀπηλλάχθαι κατηγορίας, καὶ ἐγκωμίοις βρῦειν. Καὶ οὐκ εἶπε, 'φαινόμενοι', ἀλλά, «συνιστῶντες», τουτέστιν ἀποδεικνύντες. Εἶτα λέγει καὶ πόθεν τοιοῦτοι ἐγένοντο. Πόθεν οὖν ἐγένοντο; «ἐν ὑπομονῇ πολλῇ», φησί, 5 τὸν θεμέλιον τῶν ἀγαθῶν τιθεῖς. Διόπερ οὐδὲ ἀπλῶς ὑπομονὴν εἶπεν, ἀλλὰ πολλήν, καὶ δείκνυσιν αὐτῆς καὶ τὸ μέγεθος. Τὸ γὰρ ἐν τι καὶ δεύτερον ἐνεγκεῖν οὐδὲν μέγα· ἀλλ' ἐπάγει καὶ τὰς νιφάδας τῶν πειρασμῶν, λέγων, «ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις». Τοῦτο ἐπίτασις θλίψεως, ὅταν ἄφυκτα ἢ τὰ κακά, καὶ ὡσπερ ἀνάγκη τις ἐπικέηται 10 τῶν δεινῶν διεξόδευτος. «Ἐν στενοχωρίαις». Ἦτοι ταῖς τοῦ λιμοῦ φησι καὶ ταῖς τῶν ἄλλων ἀναγκαίων, ἢ καὶ ἀπλῶς ταῖς τῶν πειρασμῶν. «Ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις». Καίτοι τούτων καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον ἀφόρητον ἦν, καὶ τὸ μαστίζεσθαι μόνον, καὶ τὸ δεδέσθαι μόνον, καὶ τὸ μηδαμοῦ δύνασθαι στήναι ἐλαυνόμε- 15 νον· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «ἐν ἀκαταστασίαις», ὅταν δὲ καὶ πάντα καὶ ὁμοῦ πάντα ἐπίη, ἐννόησον ἡλίκης δεῖται ψυχῆς.

Εἶτα μετὰ τῶν ἐξωθεν καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ τίθησιν. «Ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἀγνότητι». Διὰ τούτων τοὺς καμάτους αἰνίττεται, οὗς ἔκαμε περιῶν καὶ ἐργαζόμενος, τὰς νύκτας ἐν αἷς ἐδίδασκεν, ἢ ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς εἰργάζετο. Καὶ μετὰ τούτων ἀπάντων οὐδὲ τοῦ νηστεύειν ἡμέλει, καίτοι γε ταῦτα ἀντὶ μυρῶν ἤρκει νηστειῶν. Ἀγνότητα δὲ ἐνταῦθα ἢ σωφροσύνην πάλιν ἢ τὴν ἐν ἅπασι καθαρότητα, ἢ τὸ ἀδωροδόκητον ἢ καὶ τὸ δωρεὰν τὸ εὐαγγέλιον κηρύττειν. «Ἐν γνώσει». Τί ἐστίν, 'ἐν γνώσει'; Ἐν 25 σοφίᾳ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένη, τῇ ὄντως γνώσει· οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ καὶ τῇ ἐξωθεν παιδεύσει κομπάζοντες, ταύτῃ δὲ ἐλαττούμενοι. «Ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι».

τὸ νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς κατηγορήσει, καὶ νὰ δείχνουν τέτοια διαγωγή, ὥστε ἀπὸ παντοῦ νὰ γίνεται φανερὸ ὅτι εἶναι ὑπηρετές τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ μὴν μποροῦν νὰ σὲ κατηγορήσουν καὶ τὸ νὰ σὲ ἐπαινοῦν. Καὶ δὲν εἶπε, 'φαινόμαστε', ἀλλὰ «ἐνεργοῦμε», δηλαδὴ δίνουμε δείγματα. Ἐπειτα λέγει καὶ πῶς ἔγιναν τέτοιοι. Πῶς ἔγιναν λοιπόν; «Μὲ πολλὴν ὑπομονή», λέγει, ἀναφέροντας τὸ θεμέλιο τῶν ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἀπλῶς «ὑπομονή», ἀλλὰ «πολλὴν ὑπομονή», καὶ δείχνει καὶ τὸ μέγεθός της. Γιατὶ τὸ νὰ ὑποφέρει κανεὶς μία καὶ δύο φορές δὲν εἶναι πολὺ σπουδαῖο, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὸ πλῆθος τῶν δοκιμασιῶν, λέγοντας· «σὲ θλίψεις καὶ σὲ καταναγκασμούς». Αὐτὸ μεγαλώνει τὴ θλίψη, τὸ νὰ μὴν μπορεῖς νὰ ἀποφύγεις τὰ κακά, ἀλλὰ νὰ σὲ χτυποῦν μὲ μιὰν ἀτέλειωτη σειρά. «Σὲ στερήσεις». Ἡ ἐννοεῖ τὴ στέρηση τροφῆς καὶ ἄλλων ἀπαραιτήτων ἀγαθῶν, ἢ ἐννοεῖ γενικὰ τὶς δοκιμασίες. «Σὲ μαστιγώσεις, σὲ φυλακίσεις, σὲ ταραχές». Ἄν καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀνυπόφορο, καὶ ἡ μαστίγωση μόνη, καὶ ἡ φυλάκιση μόνη, καὶ τὸ διώξιμο ἀπὸ παντοῦ, γιατί αὐτὸ σημαίνει, «σὲ ταραχές», ὅταν ὅμως ἔρχονται ἐναντίον σου ὅλα καὶ μάλιστα ὅλα μαζί, σκέψου πόσο μεγάλη ψυχὴ χρειάζεται.

Ἐπειτα, μαζί μὲ τὰ παραπάνω κακά, ἀναφέρει καὶ τὰ δικά του. «Σὲ κόπους, σὲ ἀγρυπνίες, σὲ νηστεῖες, σὲ ἀγνότητα». Μὲ αὐτὰ ὑπονοεῖ τὴν κούραση ποὺ δοκίμαζε γυρίζοντας καὶ ἐργαζόμενος, τὶς νύχτες ποὺ δίδασκε, ἢ ἀκόμη καὶ τὶς νύχτες ποὺ ἐργαζόταν. Καὶ μαζί μὲ ὅλα αὐτὰ δὲ σταματοῦσε νὰ νηστεύει, ἂν καὶ αὐτὰ ἰσοδυναμοῦν μὲ ἄπειρες νηστεῖες. «Ἀγνότητα» ἐδῶ ἐννοεῖ ἢ τὴν ἐγκράτεια πάλι ἢ γενικὰ τὴν καθαρότητα ἢ τὸ ἀδωροδόκητο ἢ τὴν κήρυξη τοῦ εὐαγγελίου χωρὶς κανένα ἀντάλλαγμα. «Μὲ σύνεση». Τί σημαίνει μὲ «σύνεση»; Μὲ σοφία, τὴ δοσμένη ἀπὸ τὸ Θεό, ποὺ εἶναι ἡ πραγματικὴ γνώση. Ὅχι ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ νομίζουν πῶς εἶναι σοφοὶ καὶ κομπάζουν γιὰ τὴ μόρφωσή τους, ὕστεροῦν ὅμως σ' αὐτὴ τὴ γνώση. «Μὲ ἀνεκτικότητα καὶ καλοσύνη». Εἶναι κι αὐτὸ δεῖγμα γενναιοψυχίας, νὰ ἀντιμετωπίζει μὲ ἀνεκτικότητα ὅλους

Πολὺ γὰρ καὶ ταῦτα γενναίας ἦν ψυχῆς, τὸ πάντοθεν παροξυνόμε-
 νον καὶ κεντούμενον, μακροθύμως ἅπαντα φέρειν. Εἶτα δεικνὺς
 πόθεν τοιοῦτος γέγονεν, ἐπήγαγεν, «ἐν Πνεύματι ἀγίῳ». Ἐν αὐτῷ
 γὰρ πάντα ταῦτα κατορθοῦμεν, φησίν. Ἄλλ' ὄρα πότε τὴν παρὰ τοῦ
 5 Πνεύματος ἔθηκε τοῦ ἀγίου βοήθειαν· ὅτε τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδεί-
 ξατο. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἕτερον λέγειν διὰ τούτου. Ποῖον δὴ τοῦτο;
 Ὅτι καὶ Πνεύματος πολλοῦ πεπληρώμεθα, καὶ ἀποδείκνυμεν καὶ
 ἐντεῦθεν τὴν ἀποστολὴν ἀπὸ τοῦ χαρισμάτων ἠξιῶσθαι πνευματι-
 κῶν. Εἰ γὰρ καὶ χάρις τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αἴτιος ὁ διὰ τῶν κα-
 10 τορθωμάτων καὶ τῶν ἰδρώτων τὴν χάριν ἐπισπασάμενος. Εἰ δέ τις
 εἶποι, μετὰ τῶν εἰρημένων αὐτὸν ἐμφαίνειν τὸ ὅτι καὶ ἐν τῇ χάριτι
 τῇ πνευματικῇ οὐδεμίαν ἔδωκε προσκοπὴν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἐν-
 νοίας. Καὶ γὰρ οἱ τὰς γλώσσας λαβόντες παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐπαρθέν-
 τες, ἐμωμήθησαν· ἔστι γὰρ καὶ χάρισμα λαβόντα πνευματικόν, οὐκ
 15 εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαι. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἐν
 πνεύματι, τουτέστιν, καὶ ἐν τοῖς χαρίσμασιν ἀμώμητοι ἐγενόμεθα.
 «Ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ».

Τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τοῦτο τοιοῦτον αὐτὸν εἰρ-
 γάζετο, τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα μένειν ἐποίει παρ' αὐτῷ, δι' οὗ καὶ
 20 πάντα αὐτῷ κατορθοῦτο. «Ἐν λόγῳ ἀληθείας», ὁ πολλαχοῦ λέγει,
 ὅτι «οὐ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ νοθεύοντες διετελέσα-
 μεν». «Ἐν δυνάμει Θεοῦ». Ὅπερ δεῖ ποιεῖ, οὐδὲν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῷ
 Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατιθεῖς, καὶ αὐτῷ λογιζόμενος τὰ αὐτοῦ κατορθώ-
 ματα, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγγατο
 25 καὶ ἔφησεν ἀληπτον παρεσχῆσθαι βίον διὰ πάντων, καὶ φιλοσο-
 φίαν ἄκραν, τῷ Πνεύματι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα ἀνατίθησιν. Οὐδὲ γὰρ
 τὰ τυχόντα ἦν τὰ εἰρημένα. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ζῶντα δύσκολον
 κατορθοῦν καὶ ἀληπτον εἶναι, τὸν ὑπὸ τοσοῦτων ἐνοχλούμενον πει-

τούς παροξυσμούς και τὰ κεντρίσματα. Ἐπειτα, θέλοντας νὰ δείξει πῶς ἄντεξε, πρόσθεσε· «μὲ ἅγιο Πνεῦμα». Μὲ αὐτό, λέει, τὰ κατορθώνουμε ὅλα αὐτά. Ἀλλὰ πρόσεχε πότε ἀνέφερε τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἁγίου Πνεύματος βοήθεια· ὅταν ἀνέφερε ὅλα τὰ δικά του. Ἐγὼ ὅμως νομίζω πῶς και κάτι ἄλλο ἐννοεῖ μ' αὐτό. Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; Ὅτι ὑπάρχει μέσα μας πολὺ Πνεῦμα καὶ ἀποδεικνύομε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἀποστολή μας, ἀπὸ τὸ ὅτι ἀξιωθήκαμε νὰ λάβουμε πνευματικὰ χαρίσματα. Ἄν και αὐτὸ εἶναι χάρη, ἀλλ' ὅμως εἶναι αἷτιος και αὐτὸς πὺ κέρδισε μὲ τὰ κατορθώματα και τοὺς κόπους του τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἄν ὅμως πεῖ κανεῖς ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω ὑπονοεῖ ὅτι και στὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν παρουσίασε κανένα ἐμπόδιο, δὲ θὰ εἶναι ἐσφαλμένη ἢ γνώμη του αὐτὴ. Γιατὶ ὅσοι ἔλαβαν τὸ χάρισμα νὰ μιλοῦν διάφορες γλῶσσες και ὑπερηφανεύτηκαν γι' αὐτό, κατηγορήθηκαν. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ λάβει κάποιος πνευματικὸ χάρισμα και νὰ μὴν τὸ χρησιμοποιοῦσει σωστά. Ἐμεῖς ὅμως, λέγει, δὲν πάθαμε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἀναδειχθήκαμε ἄψογοι και στὰ πνευματικὰ χαρίσματα, δηλ. στὴ θεία δωρεά. «Μὲ ἀνυπόκριτη ἀγάπη».

Αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸ ἔδωσε στὸν Παῦλο αὐτὲς τὶς ἀρετές, αὐτὸ ἔκανε νὰ μένει μέσα του τὸ ἅγιο Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο κατόρθωνε τὰ πάντα. «Μὲ τὸ κήρυγμα τῆς ἀλήθειας». Πράγμα πὺ λέγει σὲ πολλὰ σημεῖα, ἐνεργήσαμε δηλαδὴ χωρὶς νὰ παραποιοῦμε ποτὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ τὸν νοθεύουμε. «Μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ». Ἐκεῖνο πὺ κάμνει συνέχεια, μὴ ἀποδίδοντας τίποτα στὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ τὰ πάντα στὸ Θεό, πὺ τὸν θεωρεῖ αἷτιο ὄλων τῶν κατορθωμάτων του, αὐτὸ ἔκανε και ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μίλησε γιὰ μεγάλα κατορθώματα και εἶπε πῶς γνώρισμα τοῦ βίου του εἶναι και ἀπόλυτη ἀγνότητα και μεγάλη σύνεση, ἀποδίδει αὐτὰ στὸ Θεὸ και στὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ δὲν ἦταν ἀσήμαντα αὐτὰ πὺ εἶπε. Γιατὶ ἂν εἶναι δύσκολο σ' ἓνα πὺ ζεῖ σὲ ἀπραξία νὰ κατορθῶναι νὰ εἶναι ἀγνός, σκέψου πόσο μεγάλης ψυχῆς εἶναι ἐκεῖνος πὺ ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τόσες δοκιμασίες και πὺ ἔλαμψε μὲ

ρασμῶν, καὶ διὰ πάντων λάμπαντα, ἐννόησον ἡλικίης εἶναι ψυχῆς. Καίτοι οὐδὲ ταῦτα ὑπέμενε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείονα τούτων, ἅπερ ἐξῆς τίθησι. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, οὐχ ὅτι ἄληπτος ἦν ἐν τοσοῦτοις κύμασι πλέων, οὐδ' ὅτι πάντα ὑπέμεινε γενναίως, 5 ἀλλ' ὅτι καὶ μεθ' ἡδονῆς πάντα· ἅπερ διὰ τῶν ἐξῆς ἡμῖν πάντα ποιεῖ φανερὰ λέγων οὕτω. «Διὰ τῶν ὄπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν».

Εἶδες ψυχῆς παράστημα καὶ φρόνημα εὐτονον; Δείκνυσι γὰρ ὅτι ὄπλα εἰσὶν αἱ θλίψεις, οὐ μόνον οὐ καταβάλλοντα, ἀλλὰ καὶ τει- 10 χίζοντα καὶ ἰσχυροτέρους ποιοῦντα. «Ἀριστερὰ» δὲ καλεῖ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρά· καὶ γὰρ τοιοῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτως αὐτὰ καλεῖ; Ἥ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν, ἢ ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς εὐχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. «Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Τί 15 λέγεις; ὅτι δόξης ἀπολαύεις, μέγα τοῦτο τίθης εἶναι; Ναί, φησί. Τί δήποτε; τὸ μὲν γὰρ ἀτιμίαν ἐνεγκεῖν, μέγα, τὸ δὲ δόξης μετασχεῖν, οὐ νεανικῆς δεῖται ψυχῆς; Νεανικῆς μὲν οὖν καὶ σφόδρα μεγάλης, ὥστε αὐτῆς ἀπολαύοντα μὴ ἐκτραχηλισθῆναι. Διὸ καὶ ἐπὶ τούτῳ φρονεῖ, ὡς ἐπ' ἐκείνῳ· καὶ γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίως ἔλαμπε. 20 Πῶς δὲ ὄπλον γίνεται δικαιοσύνης; Ὅτι ἐνάγει πολλοὺς εἰς εὐσέβειαν τὸ ἐν τιμῇ εἶναι τοὺς διδασκάλους· καὶ ἔργων δὲ ἀγαθῶν τοῦτο δεῖγμά ἐστι, καὶ τὸν Θεὸν τοῦτο δοξάζει. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐμηχανίας, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων εἰσάγειν τὸ κήρυγμα.

Σκόπει δέ· ἐδέδετο ὁ Παῦλος; Καὶ τοῦτο ἦν ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγ- 25 γελίου. «Τὰ γὰρ κατ' ἐμέ», φησὶν, «εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν». Δόξης πάλιν ἀπήλαυε; Καὶ τοῦτο πάλιν ἐκείνους προθυμοτέρους εἰρ-

ὄλες. Ἐὰν καὶ δὲν ὑπέμεινε μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσό-
τερα ἀπὸ αὐτά, πού τὰ ἀναφέρει στή συνέχεια. Καὶ τὸ ἀξιο-
θαύμαστο βέβαια εἶναι, ὄχι τὸ ὅτι, ἂν καὶ ταξίδευε μέσα σὲ τέ-
τοιαν τρικυμία, παρέμεινε ἄψογος, οὔτε τὸ ὅτι ἀντιμετώπισε τὰ
πάντα μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ τὸ ὅτι τὰ ἀντιμετώπισε ὅλα μὲ
χαρά, τὰ ὅποια κάμνει φανερά μὲ τὰ ὅσα λέγει στή συνέχεια·
«μὲ τὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης, τὰ ἐπιθετικὰ καὶ τὰ ἀμυντικὰ».

Εἶδες ψυχικὸ παράστημα καὶ ρωμαλέο φρόνημα; Γιατί
δείχνει ὅτι οἱ θλίψεις εἶναι ὄπλα, πού ὄχι μόνο δὲν καταβάλλο-
νται, ἀλλὰ καὶ μᾶς περιφροροῦν καὶ μᾶς κάνουν ἰσχυρότερους.
Ἄριστερὰ ὄπλα ὀνομάζει ἐκεῖνα πού θεωροῦνται λυπηρά· γιατί
τέτοια εἶναι ἐκεῖνα πού ἔχουν μισθό. Γιατί ὁμως τὰ ὀνομάζει
ἔτσι; Ἡ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν ἢ γιατί πρόσταξε ὁ
Θεὸς νὰ προσευχόμεσθε νὰ μὴν ὑποπέσουμε σὲ πειρασμό. «Μὲ
δόξα καὶ μὲ ἀτίμωση, μὲ δυσφημήσεις καὶ μὲ ἐπαίνους». Τί λές;
Πιστεύεις πῶς εἶναι σπουδαῖο νὰ σὲ ἐπαινοῦν; Ναι, λέγει. Γιατί
τέλος πάντων; Τὸ νὰ ὑποφέρεις περιφρόνηση εἶναι μεγάλο
πράγμα, τὸ νὰ μετάσχεις ὁμως σὲ δόξα δὲ χρειάζεται νεανικὴ
ψυχὴ; Καὶ βέβαια χρειάζεται νεανικὴ καὶ μάλιστα πολὺ μεγά-
λη, ὥστε, ἀπολαμβάνοντας αὐτήν, νὰ μὴ λοξοδρομήσει. Γι'
αὐτὸ ἐγκρίνει τὴν ἀτίμωση ὅπως ἐγκρίνει καὶ τὸν ἔπαινο· καθό-
σον καὶ στὰ δύο ἦταν τὸ ἴδιο λαμπρὸς. Μὰ πῶς γί-
νεται ὁ ἔπαινος αἰτία ἀρετῆς; Γιατί ὀδηγεῖ πολλοὺς σὲ εὐσέβεια
ὅταν τιμῶνται οἱ δάσκαλοι. Αὐτὸ εἶναι καὶ δεῖγμα ἀγαθῶν ἔρ-
γων καὶ δοξάζει τὸ Θεό. Εἶναι κι αὐτὸ γνῶρισμα τῆς σοφίας
τοῦ Θεοῦ, νὰ βγαίνουν ἠθικὰ διδάγματα ἀπὸ τὰ ἀντίθετα πράγ-
ματα.

Πρόσεχε δηλαδή. Φυλακίσθηκε ὁ Παῦλος; Αὐτὸ ὠφέλη-
σε τὴ διάδοση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λέει· «τὰ παθήμα-
τά μου βοήθησαν περισσότερο στή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου.
Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τους πνευματικούς μας ἀδελφοὺς πῆραν
θάρος ἀπὸ τὴ φυλάκισή μου καὶ κηρύσσουν πιὸ ἄφοβα τὸ
λόγο τοῦ Θεοῦ»⁴. Ἀπολάμβανε πάλι δόξα; Κι αὐτὸ τοὺς

4. Φιλίπ. 1,12-14.

γάζετο. «Διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνα γενναίως ἔφερε τὰ ἐν τῷ σώματι, τὰς θλίψεις, καὶ ὅσα ἀπηριθμήσατο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μόνης καθαπτόμενα· οὐδὲ γὰρ καὶ ταῦτα ἀπλῶς θορυβεῖν εἴωθεν. Ὁ γοῦν Ἱερεμίας πολλοὺς ἐνεγκῶν πειρασμους, πρὸς ταῦτα ἀπηγόρευε, καὶ ἐπειδὴ ὠνειδίζετο, ἔλεγεν· «οὐ μὴ προφητεύσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου». Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ πολλαχοῦ τὸν ὀνειδισμόν ἀποδύρεται. καὶ ὁ Ἡσαΐας μετὰ πολλὰ ὑπὲρ τούτου παρακαλεῖ, λέγων· «ὀνειδισμόν τῶν ἀνθρώπων μὴ φοβεῖσθε, καὶ τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠττᾶσθε». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ 10 πάλιν τοῖς μαθηταῖς, «ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε», φησὶν, «ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἄλλαχοῦ δὲ φησι, «καὶ σκιρτήσατε». Οὐκ ἂν δὲ τοσοῦτον ἔθηκε τὸν μισθόν, εἰ μὴ πολὺς ἦν ὁ ἀγών. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς βασάνοις καὶ τὸ σῶμα μερίζεται μετὰ τῆς ψυχῆς τὰς 15 ἀλγηδόνας· καὶ γὰρ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὁ πόνος ἐστίν· ἐκεῖ δὲ τῆς ψυχῆς μόνης.

Πολλοὶ γοῦν ἀπὸ τούτων μόνον ἔπεσον καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν ἀπώλεσαν. Καὶ τῷ Ἰὼβ δὲ τῶν σκωλήκων καὶ τῶν τραυμάτων φορτικώτερα ἐφάνη τὰ παρὰ τῶν φίλων ὀνειδή. Οὐ γὰρ 20 ἐστίν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀφορητότερον τοῖς ὀδυνωμένοις λόγου δυναμένου δακεῖν ψυχὴν. Διὸ μετὰ τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἰδρώτων καὶ ταῦτα τίθησι, λέγων· «διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας». Πολλοὶ γοῦν καὶ τῶν Ἰουδαίων διὰ τὴν δόξαν τὴν τῶν πολλῶν οὐκ ἠθέλησαν πιστεῦσαι. Ἐφοβοῦντο γὰρ οὐχ ἵνα μὴ κολασθῶσιν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπο- 25 συνάγωγοι γένωνται· διὸ λέγει, «πῶς δύνασθε πιστεῦειν, δόξαν

έκανε πιό πρόθυμους. «Μέ δυσφημήσεις και μέ έπαίνους». Δέν αντιμετώπισε δηλαδή μέ γενναιότητα μόνο τις σωματικές ταιλαιπωρίες, τις θλίψεις και όσα άλλα ανέφερε, αλλά και όσα έπηρεάζουν μονάχα την ψυχή. Γιατι και αυτά συνήθως προξενούν πολλή ταραχή. Ό Ιερεμίας, όπως είναι γνωστό, ένώ αντιμετώπισε πολλούς πειρασμούς, δέν άντεξε στα παθήματα της ψυχής και, έπειδή τον κατηγορούσαν, έλεγε· «δέ θα προφητεύσω και δέ θα βάλω στο στόμα μου τό όνομα του Κυρίου»⁵. Και ό Δαυδ θρηνεϊ σέ πολλά σημεία για τις μομφές. Και ό Ήσαϊας μετά από πολύ λόγο για τις έπικρίσεις ένθαρρύνει και λέγει· «μή φοβόσαστε τις έπικρίσεις τών ανθρώπων και μήν τρομάζετε από τά περιπαίγματα τους». Κι ό Χριστός πάλι έλεγε στους μαθητές του· «νά νιώθετε χαρά και αγαλλίαση όταν πούν, συκοφαντώντας σας, κάθε κακό λόγο έναντίον σας, γιατί θα είναι μεγάλη ή άμοιβή σας στους ούρανούς»⁶. Και άλλου λέγει· «Άναπηδήστε από χαρά»⁷. Δέ θα όριζε τόση μεγάλη άμοιβή, άν ό άγώνας δέν ήταν δύσκολος. Γιατι κατά τά βασανιστήρια τό σωμα μοιράζεται μέ την ψυχή τους πόνους, καθόσον ό πόνος πληγώνει και τό σωμα και την ψυχή, ένώ για τις έπικρίσεις πονάει μόνο ή ψυχή.

Πολλοί λοιπόν λύγισαν μέ τις έπικρίσεις κι έχασαν την ψυχή τους. Και ό Ίώβ θεώρησε τις έπικρίσεις τών φίλων πιό βασανιστικές από τά σκουλήκια και τις πληγές. Γιατι δέν υπάρχει, δέν υπάρχει για τους αγωνιζόμενους τίποτα πιό άνυπόφορο από τά λόγια πού μπορούν νά πληγώσουν την ψυχή. Γι' αυτό μαζί μέ τους κινδύνους και τους κόπους αναφέρει και αυτά λέγοντας· «μέ δόξα και μέ άτίμωση». Πολλοί βέβαια από τους Ίουδαίους, από φόβο προς τη γνώμη τών πολλών, δέ θέλησαν νά πιστέψουν. Γιατι φοβόνταν όχι μήπως κολασθοούν, αλλά μήπως τους διώξουν από τη συναγωγή. Γι' αυτό λέγει· «πώς εί-

5. Ίερ. 20,9.

6. Ματθ. 5,11-12.

7. Λουκά 6,23.

παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες;». Καὶ πολλοὺς ἂν ἴδοιμεν, οἱ πάντων μὲν κατεφρόνησαν τῶν δεινῶν, ὑπὸ δὲ δόξης ἠττήθησαν. «Ὡς πλάνοι καὶ ἀληθεῖς». Τοῦτό ἐστι, «διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Ὡς ἀγνοούμενοι καὶ ἐπιγινωσκόμενοι. Τοῦτό ἐστι, «διὰ δόξης καὶ 5 ἀτιμίας». Τοῖς μὲν γὰρ ἦσαν γνώριμοι καὶ περισπούδαστοι, οἱ δὲ οὐδὲ εἰδέναί αὐτοὺς ἤξιουν. «Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν». Ὡς ἐπιθανάτιοι καὶ κατάδικοι, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἀτιμίας ἦν.

3. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δεικνὺς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν αὐτῶν ὑπομονήν. Τὸ μὲν γὰρ τῶν ἐπιβουλευόντων μέ-
 10 ρος, ἀπεθάνομεν, καὶ τοῦτο πάντες νομίζουσι· διὰ δὲ τὸν Θεὸν διε-
 φύγομεν τοὺς κινδύνους. Εἶτα δηλῶν καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα συγ-
 χωρεῖ ὁ Θεός, ἐπήγαγεν, «ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι»·
 μέγα ἀπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ πρὸ τῶν μισθῶν δεικνὺς τὸ κέρδος
 αὐτοῖς ἐγγινόμενον, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἄκοντας αὐτοὺς ὠφελοῦντας.
 15 «Ὡς λυπούμενοι, δεῖ δὲ χαίροντες». Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἐξωθεν
 ὑποπτευόμεθα, ὡς ἐν ἀθυμίᾳ εἶναι· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐκείνοις προσέχο-
 μεν, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν ἀκμάζουσαν ἔχομεν. Καὶ οὐκ εἶπε, «χαίρον-
 τες», μόνον, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ διηνεκές. «Ἄει γὰρ χαίρον-
 τες», φησί. Τί τοίνυν ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς, ἐν ἧ' τοσοῦ-
 20 των ἐπιόντων δεινῶν, μείζων ἢ χαρὰ γίνεται; «Ὡς πτωχοί, πολ-
 λοὺς δὲ πλουτίζοντες». Τινὲς μὲν φασὶ πλοῦτον ἐνταῦθα λέγεσθαι
 τὸν πνευματικόν· ἐγὼ δὲ εἶποιμ' ἂν καὶ τὸν σαρκικόν· καὶ γὰρ καὶ
 τοῦτον ἐπλούτουν, καινῶ τινι τρόπῳ τὰς ἀπάντων ἔχοντες οἰκίας
 ἀνεωγμένας αὐτοῖς. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε διὰ τῶν ἐξῆς, εἰπὼν· «ὡς
 25 μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες». Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο; Πῶς
 μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἐνι; Ὁ γὰρ πολλὰ κατέχων, οὐδὲν ἔχει· ὁ δὲ

ναι δυνατόν νὰ ἔχετε πίστη ἐσεῖς, ἀφοῦ δεχόσατε τιμὲς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;»⁸. Καὶ μπορούμε νὰ δοῦμε πολλούς, πού δὲ λύγισαν ἀπὸ τοὺς βασανισμούς, ἀλλὰ νικῆθηκαν ἀπὸ τὴ δόξα. «Σὰν λαοπλάνοι καὶ ἀληθινοί». Αὐτὸ σημαίνει, «μὲ τιμὴ καὶ ἀτίμωση». Γιατὶ ἄλλοι τοὺς γνώριζαν καὶ τοὺς ἐκτιμοῦσαν βαθιὰ κι ἄλλοι δὲν ἤθελαν οὔτε νὰ τοὺς δοῦν. «Σὰν νὰ πεθάναμε καὶ ὁμῶς ζοῦμε». Σὰν καταδικασμένοι σὲ θάνατο καὶ σὰν κατάδικοι, πράγμα πού ἦταν καὶ αὐτὸ κακὴ φήμη.

3. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε δείχνοντας καὶ τὴν ἄπειρη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δική τους ὑπομονή. Κατὰ τὴν ἄποψη δηλαδὴ τῶν κακόβουλων, εἴμαστε νεκροί, ὅπως ὅλοι νομίζουν, μὲ τὴ βοήθεια ὁμῶς τοῦ Θεοῦ ἀποφύγαμε τοὺς κινδύνους. Ἐπειτα, παρουσιάζοντας καὶ τὴν αἰτία πού ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει αὐτά, πρόσθεσε, «σὰν νὰ τιμωρούμαστε καὶ νὰ μὴ θανατωνόμαστε», δείχνοντας ὅτι ἔχουν μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὶς δοκιμασίες τους πρὶν ἀπὸ τὴν τελικὴ ἀμοιβή τους καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ τους τοὺς ὠφελοῦν ἄθελά τους. «Σὰν λυπημένοι, πάντοτε ὁμῶς χαρούμενοι». Οἱ ἄλλοι δηλαδὴ ἔχουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔχουμε βαθιὰ στενοχώρια, ἐμεῖς ὁμῶς δὲ δίνουμε σημασία σ' αὐτούς, ἀλλ' εἴμαστε πολὺ εὐχαριστημένοι. Καὶ δὲν ἀρκέστηκε στὸ «χαρούμενου», ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸ «πάντοτε». Πάντοτε, λέει, εἴμαστε χαρούμενοι. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴ ζωὴ, κατὰ τὴν ὁποία, ἂν καὶ παρουσιάζονται τόσα δεινά, ἡ χαρὰ γίνεται μεγαλύτερη; «Σὰν φτωχοί, πού κάνουμε ὁμῶς πολλοὺς πλούσιους». Μερικοὶ ἔχουν τὴ γνώμη πὼς ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν πνευματικὸ πλοῦτο. Ἐγὼ θὰ ἔλεγα πὼς ἐννοεῖ καὶ τὸν ὑλικό. Γιατὶ εἶχαν καὶ αὐτὸν τὸν πλοῦτο, ἀφοῦ –κάτι πού εἶναι πρωτοφανές– ἦταν ἀνοιχτὰ γι' αὐτούς τὰ σπίτια ὄλων. Καὶ τὸ δείχνει αὐτὸ στὴ συνέχεια λέγοντας· «δὲν ἔχουμε τίποτα καὶ ὁμῶς κατέχουμε τὰ πάντα». Μὰ πὼς εἶναι δυνατό αὐτό; Πὼς εἶναι δυνατό τὸ ἀντίθετο; Ὅποιος ἔχει πολλά, δὲν ἔχει τίποτα, κι ὁποιος δὲν

8. Ἰω. 5,44.

μηδὲν ἔχων, τὰ πάντα κέκτηται. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία ἐγίνετο.

Εἰ δὲ θαυμάζεις πῶς ἔστι τὸν μηδὲν ἔχοντα τὰ πάντα ἔχειν, αὐτὸν τοῦτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ὃς τῇ οἰκουμένη ἐπέταττε, καὶ 5 οὐχὶ τῶν χρημάτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν κύριος ἦν. «Εἰ δυνατὸν» γάρ, φησί, «τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι». Ταῦτα δὲ λέγει, παιδεύων μὴ ταράττεσθαι πρὸς τὰς τῶν πολλῶν δόξας, κἂν πλάνους λέγωσι, κἂν ἀγνοῶσι, κἂν καταδίκους νομίζωσι, κἂν ἐπιθανατίους, κἂν λυπεῖσθαι, κἂν ἐν 10 πτωχείᾳ εἶναι, κἂν μηδὲν ἔχειν, κἂν τοὺς ἐν εὐθυμίᾳ ἀθυμεῖν· ὅτι οὐδὲ τοῖς τυφλοῖς ὁ ἥλιος καταφανής, οὐδὲ τοῖς παραπαίουσιν ἡ τῶν σωφρονούντων ἡδονὴ δῆλη. Μόνοι γὰρ οἱ πιστοὶ ὀρθοὶ κριταὶ τῶν πραγμάτων εἰσὶ, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσι καὶ ἀλγοῦσι τοῖς ἄλλοις. Καὶ γὰρ εἴ τις ἄπειρος ἀγώνων πυκνεύοντα θεάσαιο 15 τραύματα ἔχοντα καὶ στέφανον περικείμενον, ἠγήσαιο αὐτὸν ἀλγεῖν διὰ τὰ τραύματα, οὐκ εἰδὼς τὴν ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ στεφάνου. Καὶ οὗτοι τοίνυν ἐπειδὴ ἂ πάσχομεν ἴσασι, ὑπὲρ δὲ ὧν πάσχομεν ἀγνοοῦσιν, εἰκότως ταῦτα μόνον ὑποπτεύουσι, τὰ παλαίσματα μὲν καὶ τοὺς κινδύνους ὀρῶντες, τὰ δὲ ἑπαθλα καὶ τοὺς στεφάνους καὶ 20 τὴν τῶν ἀγώνων ὑπόθεσιν οὐκέτι.

Τί οὖν ἦν πάντα ἅπερ Παῦλος κατεῖχε, λέγων, «ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες»; Τὰ βιωτικά, τὰ πνευματικά. Ὅν γὰρ ὡς ἄγγελον αἱ πόλεις ἐδέχοντο, ὑπὲρ οὗ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐξορύξαντες ἂν ἔδωκαν, ὑπὲρ οὗ τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέ- 25 θεντο, πῶς οὗτος οὐ πάντα εἶχε τὰ ἐκείνων; Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ πνευματικὰ ἰδεῖν, ὄψει καὶ ἐν τούτοις μάλιστα πλουτοῦντα. Ὁ γὰρ

ἔχει τίποτα, ἔχει τὰ πάντα. Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ ἀντίθετα γίνονται τὰ ἀντίθετα.

Ἄν ὁμως ἀπορεῖς πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχει τὰ πάντα αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει τίποτα, ἄς πάρουμε σὰν παράδειγμα αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο, ποὺ εἶχεν ἐπιρροή σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἦταν κύριος ὄχι μόνο τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τῶν ματιῶν πολλῶν ἀνθρώπων. «Ἄν ἦταν δυνατό», λέγει, «θὰ βγάξετε τὰ μάτια σας καὶ θὰ μοῦ τὰ δίνετε»⁹. Καὶ τὰ λέγει αὐτά, γιὰ νὰ τοὺς διδάξει νὰ μὴν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὶς δοξασίαι τῶν πολλῶν, οὔτε ἂν τοὺς ἀποκαλοῦν λαοπλάνους, οὔτε ἂν τοὺς περιφρονοῦν, οὔτε ἂν τοὺς θεωροῦν κατάδικους ἢ καὶ θανατοποινίτες ἢ ὅτι ἔχουν βαθιὰ στενοχώρια, ἢ ὅτι οἱ χαρούμενοι εἶναι περιίλυτοι. Γιατὶ οὔτε οἱ τυφλοὶ βλέπουν τὸν ἥλιο οὔτε οἱ παράφρονες αἰσθάνονται τὴν εὐτυχία τῶν φρόνιμων. Γιατὶ μόνο οἱ πιστοὶ ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ κρίνουν σωστὰ τὰ πράγματα καὶ δὲ χαίρουν οὔτε λυποῦνται γιὰ τὰ ἴδια πράγματα μὲ τοὺς ἄλλους. Γιατί, ἂν κάποιος ἀνίδεος ἀπὸ ἀγῶνες ἔβλεπε ἕναν πυγμάχο μὲ τραύματα καὶ στεφανωμένο, θὰ νόμιζε, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἰδέα ἀπ' τὴν χαρὰ τοῦ στεφανιοῦ, ὅτι αὐτὸς πονάει γιὰ τὰ τραύματα. Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν, ἐπειδὴ ξέρουν αὐτὰ ποὺ ὑποφέρουμε, ἀγνοοῦν ὁμως ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα τὰ ὑποφέρουμε, εἶναι ἐπόμενον νὰ σκέπτονται μόνο αὐτά, βλέποντας βέβαια τὴν πάλη καὶ τοὺς κινδύνους, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὁμως ἀκόμη τὰ ἔπαθλα καὶ τὰ στεφάνια καὶ τὴν αἰτία τῶν ἀγῶνων.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ κατεῖχε ὁ Παῦλος, λέγοντας, «δὲν ἔχουμε τίποτα καὶ ὁμως κατέχουμε τὰ πάντα»; Τὰ βιωτικὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ. Γιατί, ἐκεῖνον ποὺ οἱ πόλεις τὸν δέχονταν σὰν ἄγγελον, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου θὰ ἐβγάζαν καὶ τὰ μάτια τους καὶ θὰ τοῦ τὰ ἔδιναν, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου καὶ τὴν ζωὴν τους θὰ θυσιάσαν, πῶς δὲν εἶχε ὅλα ἐκείνων; Ἄν ὁμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, θὰ δεῖς ὅτι καὶ σ' αὐτὰ εἶναι πάρα πολὺ πλούσιος. Ἐκεῖνος ποὺ ἦταν φίλος μὲ τὸ

9. Γαλ. 4,15.

οὕτω τῷ βασιλεῖ τῶν πάντων φίλος, ὡς καὶ ἀπορρήτων κοινωνεῖν τῷ Δεσπότη τῶν ἀγγέλων, πῶς οὐ πάντων εὐπορώτερος ἦν, καὶ πάντα εἶχεν; Οὐκ ἂν οὕτως ὑπέκειντο δαίμονες, οὐκ ἂν οὕτως ἐδραπέτευσε πάθη καὶ νοσήματα. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν τι πάσχω-
 5 μεν διὰ τὸν Χριστόν, μὴ μόνον γενναίως φέρωμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρωμεν· κἂν νηστεύωμεν, ὡς τρυφῶντες σκιρτῶμεν· κἂν ὑβριζώμεθα, ὡς ἐγκωμιαζόμενοι χορεύωμεν· κἂν ἀναλίσκωμεν, ὡς κερδαινόντες διακεῶμεθα· κἂν πένησι παρέχωμεν, λαμβάνειν νομίζωμεν· ὁ γὰρ μὴ οὕτω δίδους, οὐδὲ δώσει ραδίως. Ὅταν τοίνυν
 10 θέλης σκορπίσαι, μὴ τοῦτο ἴδης μόνον, ὅτι ἀναλίσκεις, ἀλλ' ὅτι καὶ πλείονα κερδαίνεις· καὶ τοῦτο πρὸ ἐκείνου. Καὶ μὴ μόνον ἐπὶ ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς μὴ τὸ δριμὺ τῶν πόνων, ἀλλὰ καὶ τὸ γλυκὺ τῶν ἐπάθλων λογίζου· καὶ πρὸ πάντων τὴν ὑπόθεσιν τῶν παλαισμάτων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν· καὶ ραδίως ἐπιβήση
 15 τῶν ἀγώνων, καὶ ἐν ἡδονῇ τὸν ἅπαντα βιώση χρόνον.

Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν ἡδονὴν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο Παῦλος μὲν καθ' ἑκάστην κοπτόμενος τὴν ἡμέραν, ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο· οἱ δὲ νῦν, οὐδὲ θναρ ὑπομένοντές τι τούτων, ἀλγοῦσι καὶ θρηνοῦσιν, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ φιλόσο-
 20 φον ἔχειν γνώμην. Ἐπεὶ τίνας ἔνεκεν, εἶπέ μοι, ὁ θρῆνος; ὅτι πένης εἶ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπορεῖς; Οὐκοῦν διὰ τοῦτό σε μᾶλλον θρηνεῖν δεῖ, οὐχ ὅτι κλαίεις, οὐχ ὅτι πένης εἶ, ἀλλ' ὅτι μικρόψυχος· οὐχ ὅτι χρήματα οὐκ ἔχεις, ἀλλ' ὅτι τοσοῦτου τὰ χρήματα τιμᾶς. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπέθνησκε Παῦλος, καὶ οὐκ ἔκλαιεν, ἀλλὰ καὶ
 25 ἔχαιρε· λιμῷ ἐμάχετο διηνεκεῖ, καὶ οὐκ ἤλγει, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλωπίζετο.

4. Σὺ δὲ ὅτι μὴ πάντα ἔχεις τὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ κείμενα, ἀλγεῖς καὶ

βασιλιὰ ὄλων, ὥστε νὰ τοῦ ἐμπιστεύεται καὶ ἀπόρρητα ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων, πῶς δὲν ἦταν πρὸ πλούσιος ἀπὸ ὄλους καὶ εἶχε τὰ πάντα; Ἐὰν δὲν τὰ εἶχε, δὲ θὰ ὑποτάσσονταν ἔτσι οἱ δαίμονες, δὲ θὰ δραπέτευαν ἔτσι τὰ πάθη καὶ οἱ ἀρρώστιες. Κι ἐμεῖς λοιπὸν, ὅταν παθαίνουμε κάτι γιὰ τὸ Χριστό, πρέπει ὄχι μόνο νὰ τὸ ἀντιμετωπίζουμε μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ καὶ νὰ χαιρόμαστε. Καὶ ὅταν νηστεύουμε, νὰ σκιρτοῦμε ἀπὸ χαρὰ σὰ νὰ διασκεδάζουμε. Ὅταν βριζόμαστε, νὰ χορεύουμε σὰν νὰ μᾶς ἐπαινοῦν. Ὅταν δαπανοῦμε, νὰ φαινόμαστε σὰ νὰ κερδίζουμε. Ὅταν δίνουμε στοὺς φτωχοὺς, νὰ νομίζουμε ὅτι παίρνομε. Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ δὲ δίνει μὲ τέτοια διάθεση, δὲ θὰ δώσει εὐκολα. Ὅταν θέλεις λοιπὸν νὰ μοιράσεις, μὴ σκεφθεῖς μόνο αὐτό, ὅτι δαπανᾷς, ἀλλὰ καὶ ὅτι κερδίζεις περισσότερα, καὶ αὐτὸ πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνο. Κι' ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀγαθοεργία δὲν πρέπει νὰ σκέπτεσαι τὶς πίκρες τοῦ ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ τὴ γλυκύτητα τῶν ἐπάθλων, καὶ πρὸ πάντων τὴν αἰτία τῶν ἀγῶνων, τὸν Κύριο μας Ἰησοῦ. Ἐτσι θὰ ἀντιμετωπίσεις εὐκολα τοὺς ἀγῶνες καὶ θὰ ζήσεις εὐχάριστα ὄλη σου τὴ ζωὴ.

Γιατὶ συνήθως τίποτα δὲν προσφέρει τόσην εὐχαρίστηση, ὅσο ἡ ἀγαθὴ συνείδηση. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ καθημερινὰ κόπιαζε, χαιρόταν καὶ σκιρτοῦσε ἀπὸ ἀγαλλίαση, ἐνῶ οἱ σημερινοί, ποὺ οὔτε στὰ ὄνειρά τους ὑποφέρουν κάτι ἀπὸ αὐτά, θλίβονται καὶ θρηνοῦν, γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν φιλοσοφημένη σκέψη. Γιατὶ, πέσ μου σὲ παρακαλῶ, γιατί θρηνεῖς; ἐπειδὴ εἶσαι φτωχὸς καὶ δὲν ἔχεις τὰ ἀναγκαῖα; Λοιπὸν γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θρηνεῖς περισσότερο, ὄχι γιατί κλαῖς, ὄχι γιατί εἶσαι φτωχὸς, ἀλλὰ γιατί εἶσαι μικρόψυχος; ὄχι γιατί δὲν ἔχεις χρήματα, ἀλλὰ γιατί δίνεις τόση σημασία στὰ χρήματα. Κάθε μέρα πέθαινε ὁ Παῦλος καὶ δὲν ἐκλαιε, ἀλλὰ χαιρόταν· κάθε μέρα πάλευε μὲ τὴν πείνα, καὶ δὲν πονοῦσε, ἀλλὰ παρουσιαζόταν χαρούμενος.

4. Ἐσὺ λοιπὸν ὑποφέρεις καὶ χτυπιέσαι γιατί δὲν ἔχεις ὄλα

κόπτεις ἑαυτόν; *Ναί, φησίν· ἐκεῖνος γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μόνον ἐμερίμνα, ἐγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ οἰκετῶν, καὶ παίδων καὶ γυναικός. Ἐκεῖνος μὲν οὖν μόνος τὰ ἑαυτοῦ οὐκ ἐμερίμνα, ἀλλὰ τὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ σὺ μὲν ὑπὲρ οἰκίας μιᾶς, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πενήτων τοσοῦτων ὄντων, ὑπὲρ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ὑπὲρ τῶν πανταχοῦ πτωχεύοντων, ὑπὲρ τῶν διδόντων ἐκείνοις οὐχ ἦττον, ἢ τῶν λαμβανόντων. Καὶ γὰρ διπλῆ ἦν αὐτῷ ἡ φροντις ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, καὶ ὅπως τῶν ἀναγκαίων μὴ ἀποροῖεν, καὶ ὅπως ἐν τοῖς πνευματικοῖς πλουτοῖεν. Καὶ οὐχ οὕτω σὲ λυπεῖ τὰ παιδιά 10 πεινῶντα, ὡς ἐκεῖνον τὰ τῶν πιστῶν πράγματα πάντα. Τί λέγω τὰ τῶν πιστῶν; οὐδὲ γὰρ τῆς ὑπὲρ τῶν ἀπίστων φροντίδος ἐλεύθερος ἦν, ἀλλ' οὕτως ὑπὸ ταύτης ἐτήκετο, ὡς εὐχεσθαι καὶ ἀνάθεμα γίνεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν· σὺ δέ, κἂν μυριάκις ἐπικρατήσῃ λιμός, οὐκ ἂν ἐλοιό ποτε ἀποθανεῖν ὑπὲρ ὄτουοῦν. Καὶ σὺ μὲν ὑπὲρ γυναικός μιᾶς 15 μεριμνᾷς, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ πασῶν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν· «ἢ γὰρ μέριμνά μου», φησί, «πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν». Μέχρι τίνος οὖν παίζεις, ἄνθρωπε, Παύλῳ σαυτὸν παραβάλλον, καὶ οὐ παύσῃ τῆς πολλῆς ταύτης μικροψυχίας; Δακρῦειν γάρ, οὐχ ὅταν ἐν πενίᾳ ὦμεν, ἀλλ' ὅταν ἀμαρτάνωμεν, δεῖ· τοῦτο γὰρ θρήνων 20 ἄξιον· ὡς τὰ γε ἄλλα γέλωτος.*

Ἄλλ' οὐ τοῦτό με λυπεῖ, φησί, μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ δεῖνα ἐν δυναστείᾳ, ἐγὼ δὲ ἄτιμος καὶ ἀπερριμμένος. Καὶ τί τοῦτο; καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος ἄτιμος καὶ ἀπερριμμένος εἶναι ἐδώκει τοῖς πολλοῖς. Ἄλλ' ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, φησίν. Οὐκοῦν οὐχ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης ἀσθένεια ποιεῖ σοι τὴν ἀθυμίαν. Μὴ τοίνυν τὴν πενίαν θρήνει, ἀλλὰ σαυτὸν τὸν οὕτω διακείμενον·

δσα σοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ συντηρηθεῖς ἕνα χρόνο; Ναί, λέγει· γιατί ἐκεῖνος μεριμνοῦσε μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐγὼ φροντίζω γιὰ τοὺς ὑπηρέτες μου, γιὰ τὰ παιδιά μου καὶ τὴ γυναῖκα μου. Μὰ ἐκεῖνος μόνος δὲ μεριμνοῦσε μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ τὴν οἰκουμένη ὁλόκληρη· σὺ μεριμνᾷς γιὰ τὴν οἰκογένειά σου, ἐνῶ ἐκεῖνος γιὰ τοὺς φτωχοὺς τῶν Ἱεροσολύμων, ποὺ ἦταν πάρα πολλοί, γιὰ τοὺς φτωχοὺς τῆς Μακεδονίας, γιὰ τοὺς φτωχοὺς ὅλης τῆς γῆς, ὄχι λιγότερο γιὰ κείνους ποὺ δίνουν, ἀπὸ ὅσο γιὰ ἐκείνους ποὺ παίρνουν τὴν ἐλεημοσύνη. Καθόσον ἦταν διπλὴ ἡ φροντίδα του γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ νὰ μὴ στεροῦνται τὰ ἀπαραίτητα ὑλικά ἀγαθὰ καὶ νὰ ἔχουν πνευματικὸ πλοῦτο. Καὶ δὲ στενοχωριέσαι τόσο γιὰ τὰ παιδιά σου ὅταν πεινοῦν, ὅσο ἐκεῖνος γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα τῶν πιστῶν. Μὰ γιατί λέγω τῶν πιστῶν; Δὲν τοῦ ἔλειπε ἡ φροντίδα οὔτε γιὰ τοὺς ἄπιστους, ἀλλὰ τόσο πολὺ τὸν βασάνιζε αὐτή, ὥστε νὰ εὐχεται νὰ γίνεῖ ἀνάθεμα γιὰ χάρη αὐτῶν, ἐνῶ ἐσύ, καὶ ἂν ἀκομὰ πεινάει ἀμέτρητα ὁ κόσμος, δὲ θὰ δεχόσουν ποτὲ νὰ πεθάνεις γιὰ χάρη ὁποιουδήποτε. Καὶ ἐσύ βέβαια φροντίζεις γιὰ μιὰ γυναῖκα, ἐνῶ ἐκεῖνος γιὰ τὶς Ἐκκλησίες ὅλης τῆς οἰκουμένης. «Μεριμνῶ», λέγει, «γιὰ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες»¹⁰. Ὡς πότε λοιπὸν θὰ ἀστειεύεσαι, ἄνθρωπε, συγκρίνοντας τὸν ἑαυτό σου μὲ τὸν Παῦλο, καὶ δὲ θὰ σταματήσεις αὐτὴν τὴ τόσο μεγάλη μικροψυχία; Καθόσον πρέπει νὰ κλαῖμε ὄχι ὅταν εἴμαστε φτωχοί, ἀλλὰ ὅταν κάνουμε ἁμαρτίες. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἀξιοθρήνητο, ἐνῶ τὰ ἄλλα εἶναι γιὰ γέλια.

Δὲ μὲ στενοχωρεῖ αὐτὸ μόνο, λέγει, ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ τάδε ἔχει στὰ χέρια του ἐξουσία, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ταπεινωμένος καὶ περιφρονημένος. Καὶ τί μ' αὐτό; Γιατί καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φαινόταν στοὺς πολλοὺς ταπεινωμένος καὶ περιφρονημένος. Μὰ ἐκεῖνος, λέγει, ἦταν Παῦλος. Ἐπομένως τὴ στενοχώρια σου δὲ σοῦ τὴν προξενεῖ ἡ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οἱ ἀδυναμίες τῆς ψυχῆς σου. Μὴν θρηνεῖς λοιπὸν τὴ φτώχεια σου,

10. Β' Κορ. 11,28.

μᾶλλον δὲ μὴ σαυτὸν θρήνει, ἀλλὰ διόρθου, μηδὲ χρήματα ζήτηί, ἀλλ' ὁ μυρίων χρημάτων φαιδροτέρους ποιεῖ, τοῦτο δῖωκε, φιλοσοφίαν καὶ ἀρετήν. Ταύτης μὲν γὰρ οὔσης, οὐδὲν πενίας βλάβος· ταύτης δὲ οὐκ οὔσης, οὐδὲν χρημάτων ὄφελος. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ
 5 μοι, τῶν πλουτούντων μὲν, πενιχρὰς δὲ ἐχόντων ψυχάς; Οὐχ οὕτω σὺ σαυτὸν ταλανίζεις, ὡς ἐκεῖνος ὁ πλούσιος ἑαυτόν, ὅτι μὴ τὰ πάντων ἔχει. Εἰ δὲ μὴ κλαίει, καθάπερ σὺ, ἀνάπτυσσον αὐτοῦ τὸ συνειδός, καὶ ὄψει τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κωκυτούς. Θέλεις σοι δεῖξω τὸν πλοῦτον τὸν σόν, ἵνα παύσῃ μακαρίζων τοὺς ἐν χρήμασι
 10 πλουτοῦντας;

Ὅρᾳς τουτονὶ τὸν οὐρανόν, πῶς μὲν καλός, πῶς δὲ μέγας, πῶς δὲ ἐφ' ὑψηλοῦ κεῖται; Τούτου τοῦ κάλλους οὐχὶ πλεόν μὲν ἀπολαύει ἐκεῖνος, οὐδ' ἂν δυνηθεῖν σὲ παρώσασθαι, καὶ αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ πᾶν· ὡσπερ γὰρ δι' ἐκεῖνον γέγονεν, οὕτω καὶ διὰ σέ.
 15 Τί δὲ ὁ ἥλιος, τὸ φαιδρὸν τοῦτο ἄστρον καὶ τηλαυγές, καὶ τὰς ὄψεις ἡμῶν εὐφραῖνον, οὐχὶ κοινὸς ἅπασιν καὶ οὗτος πρόκειται καὶ πάντες ἀπολαύουσιν ἐξ ἴσης αὐτοῦ, καὶ πλούσιοι καὶ πένητες; ἀλλ' ὁ τῶν ἄστρον στεφανὸς καὶ ὁ τῆς σελήνης κύκλος οὐχ ὁμοίως πᾶσιν ἀνεῖται; Μᾶλλον δέ, εἰ δεῖ τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, πλεόν ἡμεῖς οἱ πένη-
 20 τες ἀπολαύομεν, ἢ ἐκεῖνοι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ πολλὰ μέθη βαπτίζόμενοι, καὶ ἐν κώμοις διάγοντες καὶ ὑπνω βαθεῖ, οὐδὲ ἐπαισθάνονται τούτων, ὑπωρόφιοι ὄντες καὶ σκιατραφούμενοι· οἱ δὲ πένητες μάλιστα πάντων εἰσὶν οἱ τοῖς στοιχείοις ἐντρυφῶντες τούτοις. Κἂν τὸν ἀέρα δὲ ἐξετάσῃς τὸν πανταχοῦ κεχυμένον, τὸν πένητα
 25 καθαρωτέρου καὶ πλείονος ἀπολαύοντα ὄψει. Καὶ γὰρ ὁδοιπόροι καὶ γεωργοὶ τῶν ἐν ἄστει μᾶλλον ἐντρυφῶσι τούτοις, καὶ αὐτῶν

ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου πού βρίσκεται σὲ τέτοια κατάσταση· ἢ καλύτερα μὴ θρηνεῖς τὸν ἑαυτό σου, ἀλλὰ διόρθωνέ τον, καὶ μὴ ζητᾶς χρήματα, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού μᾶς κάνει πιὸ χαρούμενους ἀπὸ μυριάδες χρήματα, φιλόσοφη γνώμη καὶ ἀρετὴ. Γιατί, ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ σὲ βλάψει καθόλου ἢ φτώχεια, ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτή, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ τὰ χρήματα. Γιατί, πές μου, ποιό τὸ ὄφελος ἀπὸ ἐκείνους πού εἶναι βέβαια πλούσιοι, ἀλλ' ἔχουν φτωχὲς ψυχές; Δὲν ὑποφέρεις ἐσὺ τόσο, ὅσο ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, πού δὲν ἔχει τὰ ὑπάρχοντα ὄλων. Κι ἂν δὲν κλαίει, ὅπως ἐσύ, ἀνοιξε τὴ συνείδησή του, καὶ θὰ δεῖς θρήνους καὶ κλάματα. Θέλεις νὰ σοῦ δείξω τὸν δικό σου πλοῦτο, γιὰ νὰ πάψεις νὰ μακαρίζεις ἐκείνους πού ἔχουν ὑλικά πλούτη;

Βλέπεις αὐτὸν τὸν οὐρανό, πόσο εἶναι ὁμορφος, πόσο μεγάλος, πόσο ψηλὰ βρίσκεται; Αὐτὴν τὴν ὁμορφιὰ δὲν τὴν ἀπολαμβάνει πιὸ πολὺ ἀπὸ σένα ὁ πλούσιος, οὔτε θὰ μπορούσε νὰ σὲ παραμερίσει καὶ νὰ κάμει δικό του τὸ σύμπαν· γιατί, ὅπως ἔγινε γιὰ κεῖνον, ἔτσι ἔγινε καὶ γιὰ σένα. Κι ὁ ἥλιος ἐπίσης, τὸ χαροποιὸ καὶ τὸ πιὸ φωτεινὸ αὐτὸ ἀστέρι, πού δίνει χαρὰ στὰ μάτια μας, δὲν εἶναι κοινὸς καὶ αὐτὸς σὲ ὄλους καὶ ὄλοι, φτωχοὶ καὶ πλούσιοι, δὲν τὸν ἀπολαμβάνουν τὸ ἴδιο; Καὶ τὸ ὠραῖο σύνολο τῶν ἀστρῶν καὶ ὁ δίσκος τῆς σελήνης δὲν ἀπλώνονται τὸ ἴδιο μπροστὰ σὲ ὄλους μας; Μᾶλλον ὅμως, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ πῶ κάτι τὸ θαυμαστό, ἐμεῖς οἱ φτωχοὶ τὰ ἀπολαμβάνουμε περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους. Γιατί ἐκεῖνοι εἶναι συχνὰ βυθισμένοι στὸ μεθύσι καὶ περνοῦν τὴ ζωὴ τους μέσα σὲ γλέντια καὶ σὲ βαθὺν ὕπνο, κι ἔτσι δὲν τὰ αἰσθάνονται, γιατί ζοῦν κάτω ἀπὸ τὴ στέγες καὶ στὴ σκιά, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ περισσότερο ἀπὸ ὄλους εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀπολαμβάνουν τὰ στοιχεῖα αὐτά. Κι ἂν σκεφτεῖς καὶ τὸν ἀέρα, πού εἶναι διάχυτος παντοῦ, θὰ βρεῖς ὅτι ὁ φτωχὸς ἔχει στὴ διάθεσή του πιὸ πολὺν καὶ πιὸ καθαρὸν. Γιατί οἱ στρατοκόποι κι οἱ γεωργοὶ τὰ χαίρονται αὐτὰ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων κι ἀπὸ αὐτοὺς πάλι πιὸ

πάλιν τῶν ἐν ἄστει τούτων πλέον οἱ χειροτέχνηται τῶν δι' ὄλης με-
θυόντων τῆς ἡμέρας.

Τί δὲ ἡ γῆ, οὐχὶ κοινὴ πᾶσιν ἀνεῖται; Οὐχί, φησί. Πῶς τοῦτο
λέγεις, εἶπέ μοι; Ὅτι ὁ πλουτῶν καὶ ἐν ἄστει πλέθρα ἀπολαβῶν
5 πλείονα, μακροῦς ἀνίστησι περιβόλους, καὶ ἐν ἀγροῖς πολλὰ ἀπο-
τέμνεται μέρη. Τί οὖν, ἐπειδὴ ἀποτέμνεται αὐτός, αὐτῶν ἀπολαύει
μόνος; Οὐδαμῶς, κἂν μυρία φιλονεικήσῃ· καὶ γὰρ τοὺς καρποὺς εἰς
ἅπαντας ἀναγκάζεται διανέμειν, καὶ σῖτον καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον σοὶ
γεωργεῖ, καὶ διακονεῖται σοὶ πανταχοῦ. Καὶ τῶν περιβόλων τῶν
10 μακρῶν καὶ τῶν οἰκημάτων, μετὰ τὴν ἄφατον δαπάνην καὶ τοὺς
πόνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας, σοὶ παρασκευάζει τὴν χρῆσιν, ὀλίγον
παρὰ σοῦ τῆς τοσαύτης διακονίας ἀργύριον λαβῶν. Καὶ ἐν βαλα-
νείοις καὶ πανταχοῦ τὸ αὐτὸ συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν· τοὺς μὲν πλου-
τοῦντας καὶ χρήμασι καὶ φροντίσι καὶ πόνοις δαπανωμένους, τοὺς
15 δὲ πένητας ὀλίγων ὀβολῶν μετὰ ἀδείας ἅπαντα καρπουμένους
ταῦτα. Καὶ πλέον οὐδὲν ἀπολαύει σου τῆς γῆς· οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνος
μὲν δέκα γαστέρας, σὺ δὲ μίαν πληροῖς. Ἀλλὰ πολυτελεστέρων αὐ-
τὸς μετέχει σιτίων; Μάλιστα μὲν οὐ πολλὴ τοῦτο πλεονεξία· πλὴν
κάνταυθά σε τὸ πλέον ἔχοντα εὐρήσομεν. Ἡ γὰρ πολυτέλεια αὕτη
20 διὰ τοῦτό σοι ζηλωτὴ εἶναι δοκεῖ, ἐπειδὴ πλείονα ἔχει τὴν ἡδονήν·
ἀλλ' αὕτη παρὰ τῷ πένητι πλείων, οὐχ ἡδονὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
ὕγεια· κἂν τούτῳ πλεονεκτεῖ μόνον ὁ πλούσιος, τῷ τὸ σῶμα ἀσθε-
νέστερον κατασκευάζειν, καὶ πλείονας συνάγειν τὰς πηγὰς τῶν ἀρ-
ρωστημάτων. Τὰ μὲν γὰρ τοῦ πένητος κατὰ φύσιν οἰκονομεῖται
25 πάντα, τὰ δὲ ἐκείνου διὰ τὴν ἀμετρίαν εἰς φθορὰν τελευτᾷ καὶ ἀρ-
ρωστίαν.

5. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ τοῦτο κατίδωμεν.
Εἰ γὰρ δύοι κάμινον ἀνάψαι, εἴτα ὁ μὲν σηρικὰ ἱμάτια καὶ ὀθόνας

πολὺ οἱ ἐργαζόμενοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι μεθυσμένοι ὅλη τὴν ἡμέρα.

Μὰ καὶ ἡ γῆ δὲν ἀπλώνεται κοινὴ σὲ ὅλους; Ὅχι, λέγει. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό; Πές μου. Γιατὶ ὁ πλούσιος καὶ στὴν πόλη ἔχει μεγαλύτερες ἐκτάσεις καὶ τὶς φράζει μὲ μακροὺς τοίχους, καὶ στὴν ὑπαιθρο ξεχωρίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του μεγάλα κτήματα. Καὶ λοιπὸν, ἐπειδὴ τὶς ξεχωρίζει, τὶς χαίρεται μόνο αὐτός; Ἀσφαλῶς ὄχι, ὅσο κι ἂν ὁ ἴδιος διαφωνεῖ. Γιατὶ ἀναγκάζεται καὶ τοὺς καρποὺς νὰ μοιράζει σὲ πολλοὺς, καὶ γιὰ τὸ ἐσὺ τοῦ καλλιεργεῖς τὸ σιτάρι καὶ τὸ κρασί καὶ τὸ λάδι κι ἐσὺ τὸν ὑπηρετεῖς παντοῦ. Καί, μετὰ ἀπὸ πολλὰ ἐξοδα καὶ κόπους καὶ ταιλαιπωρίες, παραδίνει σὲ σένα τὴ χρήση τῶν περίφρακτων χώρων καὶ παίρνει ἀπὸ σένα λίγα χρήματα γιὰ τὴν τόση προσφορά του. Τὰ ἴδια μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς καὶ στὰ λουτρά καὶ παντοῦ. Οἱ πλούσιοι ξοδεύουν γι' αὐτὰ καὶ χρήματα καὶ φροντίδες καὶ κόπους, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ ἀπολαμβάνουν ἐλεύθερα, μὲ ἀσήμαντο ποσὸ χρημάτων, ὅλα αὐτά. Τίποτα, ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν στὴ γῆ, δὲν ἀπολαμβάνει πιὸ πολὺ ἀπὸ σένα. Γιατὶ δὲν ἔχει ἐκεῖνος δέκα στομάχια κι ἐσὺ ἓνα. Ἄλλ' αὐτὸς τρώει πολυτελέστερα φαγητά; Αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι σπουδαῖο πλεονέκτημα. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ θὰ διαπιστώσουμε ὅτι πλεονεκτεῖς ἐσὺ. Ἐσὺ βέβαια νομίζεις ὅτι εἶναι ζηλευτὴ ἢ πολυτέλεια αὐτή, γιὰτὶ δημιουργεῖ περισσότερες ἀπολαύσεις. Μὰ καὶ οἱ ἀπολαύσεις εἶναι περισσότερες γιὰ τὸν φτωχό, καὶ ὄχι μόνο οἱ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑγεία του. Καὶ τελικὰ ὁ πλούσιος πλεονεκτεῖ μόνο σ' αὐτό, ὅτι κάνει τὸ σῶμα του πιὸ ἀδύναμο καὶ δημιουργεῖ περισσότερες αἰτίες γιὰ ἀρρώστιας. Γιατὶ γιὰ τὸν φτωχὸ ὅλα τακτοποιοῦνται μὲ φυσικὴ τάξη, ἐνῶ ὁ πλούσιος καταλήγει, ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολῆς, σὲ φθορὰ καὶ ἀρρώστια.

5. Ἄν θέλετε, μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε αὐτὸ καὶ μὲ ἓνα παράδειγμα. Ἄν δηλαδὴ θελήσουμε ν' ἀνάψουμε ἓνα καμίνι καὶ ὁ

λεπτὰς καταβάλλοι πολλὰς καὶ ἀπείρους, καὶ οὕτως αὐτὴν ἀνακαίοι, ὁ δὲ ξύλα δρυὸς καὶ πεύκης· τί πλέον ἔσχεν οὗτος ἐκείνου; Οὐδέν· ἀλλὰ καὶ ἔλαττον. Τί δέ; (οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ ἐτέρως τὸ αὐτὸ περιτρέψαι ὑπόδειγμα) εἰ ὁ μὲν ξύλα βάλλοι, ὁ δὲ σώματα ὑποκαίοι, ποία ἂν ἡδέως παρέστης καμίνῳ, τῇ τῶν ξύλων, ἢ τῇ τῶν σωμάτων; Εὐδηλον ὅτι τῇ τῶν ξύλων· ἐκείνη μὲν γὰρ κατὰ φύσιν καίεται, καὶ ἡδὺ θέαμα τοῖς ὀρῶσίν ἐστιν, αὕτη δὲ τῇ κνίσσῃ καὶ τῷ ἰχῶρι καὶ τῷ καπνῷ καὶ τῇ τῶν ὀστέων δυσωδία πάντα ἂν ἀπελάσειεν. Ἐφριξας ἀκούσας, καὶ ἐβδελύξω τὴν κάμινον;

10 Τοιαῦται αἱ τῶν πλουσίων γαστέρες εἰσί· πλείονα γὰρ ἐν τούτοις σηπεδόνα, ἢ ἐν τῇ καμίνῳ ἐκείνη εὖροι τις ἂν, καὶ πνεύματα δυσώδη καὶ ρεύματα ἀκάθαρτα, τῷ πανταχοῦ καὶ ἐν ἐκάστῳ μορίῳ πολλὴν εἶναι τὴν ἀπεψίαν διὰ τὴν πλησμονήν. Τοῦ γὰρ κατὰ φύσιν θερμοῦ οὐκ ἀρκοῦντος ἅπαντα κατεργάσασθαι, ἀλλὰ καταχωννυ-

15 μένου, ἐπίκειται ἐκεῖνα ἄνωθεν καπνιζόμενα, καὶ πολλὴν ποιοῦντα τὴν ἀηδίαν. Τίνι οὖν ἂν τις παραβάλοι τὰς ἐκείνων γαστέρας; ἀλλὰ μὴ δυσχεράνητε πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' εἰ μὴ ἀληθῆ λέγω, διελέγξατε· τίνι οὖν ἂν τις αὐτὰς παραβάλοι; οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα δεῖξαι αὐτῶν τὴν ἀθλιότητα.

20 Εὖρον καὶ ἐτέραν εἰκόνα. Τίνα δὴ ταύτην; Καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀμαρῶν ἔνθα πολλοὶ οἱ φορυτοὶ κόπρου, χόρτου, καλάμης, λίθων, πηλοῦ, συνεχεῖς ἐμφράξεις γίνονται, καὶ ὑπερεκχεῖται λοιπὸν ἄνωθεν ἢ τοῦ βορβόρου ρύμη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τούτων κοιλίας συμβαίνει· φραττομένης γὰρ αὐτῆς κάτωθεν, ἄνωθεν ἀναβλύζει τὰ

25 πλείονα τῶν πονηρῶν τούτων ρευμάτων. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν πενήτων οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ αἱ τὰ καθαρὰ προχέουσαι ρεῖθρα πηγαί, καὶ κήπους ἀρδουσαι καὶ παραδείσους, οὕτω καὶ αἱ τούτων γαστέ-

ἓνας χρησιμοποιοιεῖ γιὰ προσάναμμα μεταξωτὰ φορέματα καὶ πάμπολλα λεπτὰ ὑφάσματα καὶ τὸ ἀνάβει μὲ αὐτὰ, ἐνῶ ὁ ἄλλος χρησιμοποιεῖ ξύλα ἀπὸ βελανιδιὰ κι ἀπὸ πεῦκο, τί παραπάνω κέρδισε ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ δεύτερο; Τίποτα. Μᾶλλον ἔχασε. Καὶ τί; Ἄν ὁ ἓνας χρησιμοποιήσῃ ξύλα καὶ ὁ ἄλλος σώματα (γιατὶ δὲν ἐμποδίζει τίποτα νὰ ἀντιστρέψουμε τὸ παράδειγμα), σὲ ποῖο καμίνι θὰ πηγαινες πιὸ εὐχάριστα, σ' ἐκεῖνο μὲ τὰ ξύλα ἢ σ' ἐκεῖνο μὲ τὰ σώματα; Εἶναι ὀλοφάνερο πῶς θα πηγαινες στὸ πρῶτο. Γιατὶ αὐτὸ ἀνάβει μὲ φυσικὸ τρόπο καὶ εἶναι θέαμα εὐχάριστο σὲ ὄσους τὸ βλέπουν, ἐνῶ τὸ ἄλλο θὰ τοὺς ἐδιωχνε ὄλους μὲ τὴ τσίκνα καὶ τὴ βρώμα καὶ τὸν καπνὸ καὶ τὴ δυσοσμία τῶν ὀστῶν. Ἐφριξες πού τὸ ἄκουσες καὶ σιχάθηκες τὸ καμίνι; Τέτοια εἶναι τὰ στομάχια τῶν πλουσίων. Γιατὶ θὰ βρεῖ κανεῖς πιὸ πολλὴ σαπίλα σ' αὐτὰ παρὰ στὸ καμίνι ἐκεῖνο, καθὼς καὶ δύσοσμες ἀναπνοὲς καὶ βρωμερὲς ἀφοδεύσεις, ἐπειδὴ σ' ὀλόκληρο τὸ σῶμα τους, σὲ κάθε μὀριό τους, ὑπάρχει ἄρκετὸ περίσσευμα, πού δὲ χωνεύτηκε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶναι ἄρκετὴ ἡ φυσικὴ θερμοκρασία νὰ τὰ καταναλώσει ὄλα, συσσωρεύονται ὄλα καὶ καπνίζονται καὶ προξενοῦν μεγάλην ἀηδία. Μὲ τί θὰ σύγκρινε λοιπὸν κανεῖς τὰ στομάχια τους; Σᾶς παρακαλῶ, μὴ δυσανασχετεῖτε ἀπὸ τὰ λόγια μου, ἀλλὰ ἐλέγξατέ με ἂν δὲ λέγω σωστὰ πράγματα. Μὲ τί θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ τὰ συγκρίνει κανεῖς; Γιατὶ ὄσα εἶπα, δὲν εἶναι ἄρκετὰ νὰ δείξουν τὴν ἀθλιότητά τους.

Ἦρθε στὸ νοῦ μου καὶ ἄλλη παρομοίωση. Ποιά; Ὅπως στοὺς ὑπονόμους, πού δημιουργοῦνται πολλοὶ σωροὶ ἀπὸ κοπριά, χόρτα, ἄχυρα, πέτρες, πηλό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φράζουν οἱ ὑπονόμοι καὶ νὰ ξεχειλίζει ὁ βόρβορος, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ στομάχια τους. Ἐπειδὴ φράσσονται κάτω, ξεχειλίζουν ἐπάνω τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ σιχαμένα αὐτὰ ὑγρά. Δὲ συμβαίνει ὄμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς φτωχοὺς, ἀλλ', ὄπως οἱ πηγὲς πού βγάζουν καθαρὰ τρεχούμενα νερὰ καὶ ποτίζουν κήπους καὶ κατάφυτα χωράφια, ἔτσι καὶ τὰ στομάχια τους δὲν ἔχουν τέτοια περισσεύματα. Τῶν πλούσιων καὶ πρὸ πάντων τῶν καλοφαγά-

ρες εἰσὶ καθαραὶ τῶν τοιούτων περιττευμάτων. Ἄλλ' οὐχ αἱ τῶν
 πλουτούντων, μᾶλλον δὲν τρυφώντων, τοιαῦται, ἀλλὰ χυμῶν, φλε-
 γμάτων, χολῆς, αἵματος διεφθορότος, ρεύματος σεσηπότος, καὶ τῶν
 ἄλλων τῶν τοιούτων εἰσὶ πεπληρωμένοι. Διόπερ οὐδεὶς κἂν πρὸς
 5 βραχὺν ἀρκέσει χρόνον διαπαντὸς ἐν τρυφῇ ζῶν, ἀλλ' ἐν ἀρρω-
 στίαις βιώσεται διηνεκέσι. Διὸ καὶ ἡδέως ἂν ἠρόμην αὐτοῦς, τίνος
 ἔνεκεν τὰ σιτία δέδοται; ἵνα φθειρώμεθα, ἢ ἵνα τρεφώμεθα; ἵνα νο-
 σῶμεν, ἢ ἵνα ὑγιαίνωμεν; ἵνα ἀσθενῶμεν, ἢ ἵνα ἰσχύωμεν; Εὐδη-
 λον ὅτι διὰ τροφήν καὶ ὑγείαν καὶ ἰσχύν. Τίνος οὖν ἔνεκεν εἰς τού-
 10 ναντίον αὐτοῖς ἀποκέχρησθε, νόσον καὶ ἀσθένειαν διὰ τούτων
 δημιουργοῦντες τῷ σώματι; Ἄλλ' οὐχ ὁ πένης, ἀλλ' ὑγείαν καὶ εὐ-
 ρωστίαν καὶ ἰσχύν διὰ τῆς λιτῆς ὠνεῖται τροφῆς. Μὴ δὴ κλαῖε διὰ
 πενίαν τὴν ὑγείας μητέρα, ἀλλὰ καὶ ἀγάλλου· καί, εἰ βούλει πλου-
 τεῖν, καταφρόνει πλούτου. Οὐ γὰρ τὰ χρήματα ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ
 15 δεῖσθαι τοῦ ἔχειν, τοῦτο μάλιστα εὐπορία.

Ἄν τοῦτο κατορθώσωμεν, καὶ ἐνταῦθα τῶν πλουτούντων
 πάντων εὐπορώτεροι ἐσόμεθα, καὶ ἐκεῖ τῶν μελλόντων ἐπιτευξό-
 μεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 20 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δων τὰ στομάχια δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι γεμάτα μὲ χυμούς, φλέματα, χολή, σάπιο αἷμα, σαπισμένα ὑγρά καὶ ἄλλα παρόμοια. Γι' αὐτό, ἂν κάποιος ζεῖ συνέχεια μέσα στὴν ἀσωτία, δὲ θὰ ἀντέξει πολὺ, ἀλλὰ θὰ ζήσει μέσα σὲ ἀτέλειωτες ἀρρώστιες. Γι' αὐτὸ εὐχαρίστως θὰ τοὺς ρωτοῦσα, γιατί ὑπάρχουν τὰ φαγητά; Γιὰ νὰ μᾶς θρέφουν ἢ γιὰ νὰ μᾶς καταστρέφουν; Γιὰ νὰ χάνουμε τὴν ὑγεία μας ἢ γιὰ νὰ τὴ διατηροῦμε; Γιὰ νὰ χάνουμε τὶς δυνάμεις μας ἢ γιὰ νὰ τὶς ἐνισχύουμε; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὰ ἔχουμε γιὰ νὰ μᾶς θρέφουν, νὰ διατηροῦν τὴν ὑγεία μας καὶ τὴ δύναμή μας. Γιατί λοιπὸν τὰ χρησιμοποιεῖτε ἀνάποδα καὶ δημιουργεῖτε ἔτσι στὸ σῶμα ἀρρώστιες καὶ ἀδυναμία; Ὁ φτωχὸς δὲν τὰ χρησιμοποιεῖ ἔτσι, ἀλλὰ παίρνει σὰν ἀντάλλαγμα τῆς λιτῆς τροφῆς του τὴν ὑγεία καὶ τὴν εὐρωστία καὶ τὴ δύναμη. Μὴν κλαῖς λοιπὸν, ἀλλὰ νὰ χαίρεσαι γιὰ τὴ φτώχεια, ποὺ εἶναι μητέρα τῆς ὑγείας. Κι ἂν θέλεις νὰ εἶσαι πλούσιος, περιφρόνησε τὸν πλοῦτο. Γιατί πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ νὰ ἔχεις χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ χρήματα.

Ἄν τὸ κατορθώσουμε αὐτό, καὶ σ' αὐτὴ τὴν ζωὴ θὰ εἴμαστε πιὸ εὐποροὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πλούσιους καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ θὰ κερδίσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαί νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Β' Κορ. 6,11-18)

«Τὸ στόμα ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. Οὐ στενωωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενωχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχχοις ὑμῶν».

1. Διηγησάμενος περὶ τῶν ἑαυτοῦ πειρασμῶν καὶ θλίψεων·
5 «ἐν ὑπομονῇ» γάρ, φησὶν, «ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενωχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις» καὶ δείξας ὅτι μέγα ἀγαθὸν τὸ πρᾶγμα, «ὡς λυπούμενοι» γάρ, φησὶν, «ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες», καὶ
10 «ὄπλα» αὐτὰ εἰπών, «ὡς παιδευόμενοι» γάρ, φησί, «καὶ μὴ θανατούμενοι», καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν πολλὴν κηδεμονίαν διὰ τούτων ἐμφήνας καὶ τὴν δύναμιν, «ἵνα γὰρ ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾗ τοῦ Θεοῦ», φησί, «καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν», καὶ τοὺς ἄθλους αὐτοῦ καταλέξας, «πάντοτε γὰρ τὴν νέκρωσιν αὐτοῦ», φησί, «περιφέρο-
15 μεν», καὶ ὅτι ἀναστάσεως τοῦτο ἀπόδειξις σαφῆς, «ἵνα γὰρ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν», φησί, καὶ ὧν γέγονε κοινωνός, καὶ τίνα ἐπιστεύθη, «ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν», φησὶν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν», καὶ τίνων ἐστὶ διάκονος, ὅτι οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Β' Κορ. 6,11-7,1)

«Σᾶς μιᾶμε ἐλεύθερα, Κορίνθιοι, σᾶς ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν καρδιά μας. Ἐμεῖς δὲν δημιουργοῦμε κανέναν περιορισμὸ γιὰ σᾶς. Ἐσεῖς αἰσθανόσαστε περιορισμοὺς στὴν καρδιά σας».

1. Ἄφοῦ διηγήθηκε τὶς δοκιμασίες καὶ τὶς θλίψεις τους, γιατί λέγει, «μὲ ὑπομονή, μὲ θλίψεις, μὲ ταλαιπωρίες, μὲ μαστιγώσεις, μὲ φυλακίσεις, μὲ ταραχές, μὲ κόπους, μὲ ἀγρυπνίες», καὶ ἀφοῦ ἔδειξε ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι μεγάλο ἀγαθό, γιατί λέγει, «σὺν λυπημένοι καὶ ὁμως πάντοτε χαρούμενοι, σὺν φτωχοὶ ποὺ κάνομε ὁμως πολλοὺς πλούσιους, σὺν νὰ μὴν ἔχομε τίποτα καὶ ὁμως κατέχομε τὰ πάντα», καὶ ἀφοῦ αὐτὰ τὰ χαρακτήρισε «ὄπλα», γιατί λέγει, «σὺν νὰ μᾶς βασανίζουν χωρὶς ὁμως νὰ μᾶς θανατώνουν», καὶ ἀφοῦ μ' αὐτὰ ἔδειξε τὴ μεγάλη φροντίδα καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ, γιατί λέγει, «αὐτὰ ὀφείλονται στὴ μεγάλη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι σ' ἐμᾶς», καὶ ἀφοῦ περιέγραψε τοὺς ἀγῶνες του, «πάντοτε», λέει, «μιᾶμε στοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸν ἐκούσιο θάνατο τοῦ Χριστοῦ», καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σαφὴς ἀπόδειξη τῆς ἀνάστασης, γιατί λέγει, «γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ μέσα στὴ θνητὴ σάρκα μας», καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε ποιῶν πραγμάτων κατέστη κοινωνὸς καὶ πῖό ἔργο τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός, «εἴμαστε», λέγει, «πρευσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ· μὲ ὀργανά του ἐμᾶς, σᾶς παρακαλεῖ ὁ Θεός», καὶ ποιῶν πραγμάτων εἶναι διάκονος, ὄχι δηλαδὴ τοῦ γράμματος ἀλλὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι εἶναι ἀξιοσέβαστος ὄχι μόνο γιὰ τὴ διδασκαλία

ματος, καὶ ὅτι οὐ τούτῳ μόνον αἰδέσιμος, ἀλλὰ καὶ τοῖς πειρασμοῖς, «τῷ Θεῷ» γάρ, φησί, «χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι», μέλλει λοιπὸν αὐτοῖς καὶ ἐπιτιμᾶν, ὡς οὐ σφόδρα περὶ αὐτὸν διακειμένοις. Ἀλλὰ μέλλων, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, ἀλλὰ πρότερον τὰ περὶ τῆς ἀγάπης εἰπὼν, ἦν περὶ αὐτοὺς ἐπεδείκνυτο, τότε ἐμβαίνει καὶ εἰς τὸν περὶ τούτων λόγον. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων αἰδέσιμος ὁ ἐπιτιμῶν εἶη, ἀλλ' ὁμως ὅταν καὶ τὴν φιλίαν, ἣν ἔχει πρὸς τοὺς ἐγκαλούμενους, ἐπιδείξῃται, ἀνεπαχθέστερον ποιεῖ τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο
10 καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν ἰδρώτων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀγώνων ἐκβάς, εἰς τὸν περὶ τῆς ἀγάπης μεταβαίνει λόγον, καὶ οὕτως αὐτῶν καθάπτεται.

Τίνα οὖν ἐστὶ τὰ τῆς ἀγάπης ἐνδεικτικά; «Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέφυγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι». Καὶ ποῖον τοῦτο σημεῖον ἀγά-
15 πης; τί δέ καὶ ἐστὶν ὅλως τὸ εἰρημένον; Οὐκ ἀνεχόμεθα, φησί, σιγαῖν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀεὶ βουλόμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν φθέγγεσθαι καὶ διαλέγεσθαι ὑμῖν, ὅπερ ἔθος τῶν ἀγαπώντων ἐστί. Καὶ γὰρ ὅπερ εἰσὶν ἐπὶ σώματος περιπλοκαὶ χειρῶν, τοῦτο ἐπὶ ψυχῆς συνουσία λόγου. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον αἰνίττεται.
20 Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι πάντα μετὰ παρρησίας ὑμῖν διαλεγόμεθα, ὡς ἀγαπητοῖς, καὶ οὐδὲν ὑποστελλόμενοι οὐδὲ ταμιευόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ λοιπὸν μέλλει ἐπιτιμᾶν, συγγνώμην αἰτεῖ, αὐτὸ τὸ ἐπιτιμᾶν μετὰ παρρησίας ἀπόδειξιν ποιούμενος τοῦ σφόδρα αὐτοὺς φιλεῖν. Καὶ ἡ προσθήκη δὲ τοῦ ὀνόματος φιλίας πολλῆς
25 καὶ διαθέσεως καὶ θερμότητος· καὶ γὰρ εἰώθαμεν τῶν ἀγαπωμένων συνεχῶς γυμνὰ τὰ ὀνόματα περιστρέφειν.

«Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται». Καθάπερ γὰρ τὸ θερμαῖνον εὐρύνειν εἴωθεν, οὕτω καὶ τῆς ἀγάπης ἔργον τὸ πλατύνειν

του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς δοκιμασίαις του, γιὰτὶ λέγει, «εὐγνωμονοῦμε τὸ Θεό, πού μᾶς ὀδηγεῖ πάντοτε στὸ θρίαμβο», θέλει στὴ συνέχεια νὰ διατυπώσῃ ἐπικρίσεις πρὸς αὐτούς, γιὰτὶ δὲν τοῦ ἀνοίγουν διάπλατα τὴν καρδιά τους. Ἀλλὰ, ἐνῶ πρόκειται νὰ τὸ κάνει αὐτό, δὲν τὸ κάνει ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη πού ἔδειχνε γι' αὐτούς καὶ ἔπειτα προχωρεῖ καὶ μιλάει καὶ γι' αὐτά. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι σεβαστὸς ἀπὸ τὰ μεγάλα κατορθώματά του ὁ κατήγορος, ἀλλ' ὁμως δείχνοντας καὶ στὴν ἀγάπη πού ἔχει γιὰ τοὺς κατηγορούμενους, κάνει τὰ λόγια του πιὸ ὑποφερτά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὶς δοκιμασίαις, τοὺς ἰδρῶτες καὶ τοὺς ἀγῶνες του, μεταφέρει τὸ λόγος στὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτούς, καὶ ἔτσι ἀρχίζει τὶς παρατηρήσεις του.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνα πού δείχνουν τὴν ἀγάπη του; «Σᾶς ἀνοίξαμε ἐλεύθερα τὸ στόμα μας, Κορίνθιου». Καὶ ποιά ἀπόδειξη ἀγάπης εἶναι αὐτό; τί σημαίνουν γενικὰ αὐτὰ τὰ λόγια; Δὲν μπορούμε, λέει, νὰ εἴμαστε σιωπηλοὶ ἀπέναντί σας, ἀλλὰ θέλουμε πάντα καὶ ἐπιθυμοῦμε νὰ μιᾶμε καὶ νὰ συζητᾶμε μαζί σας, πρᾶγμα πού συνηθίζεται ἀπὸ ἐκείνους πού ἀγαποῦν. Γιατί, ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα τὰ ἀγκαλιᾶσματα, εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἢ ἐπικοινωνία μὲ λόγια. Μαζὶ μ' αὐτὸ ὑπόνοεῖ καὶ κάτι ἄλλο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι ὅλα τὰ συζητᾶμε μαζί σας μὲ εὐλικρίνεια, γιὰτὶ σᾶς ἀγαποῦμε, καὶ δὲν κρύβουμε οὔτε καὶ ἀποσιοποῦμε τίποτα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐπικρίνει, προετοιμάζει κλίμα συγκαταβατικὸ, καθιστώντας μὲ θάρρος τὴν ἴδια τὴν ἐπιτίμησιν ἀπόδειξη τῆς μεγάλης ἀγάπης του πρὸς αὐτούς. Καὶ τὸ ὅτι προσθέτει καὶ τὸ ὄνομά τους δείχνει πολὺ φιλικὰ αἰσθήματα καὶ ζεστασιά· γιὰτὶ συνηθίζουμε νὰ ἀναφέρουμε πάντοτε γυμνὰ τὰ ὀνόματα ἐκείνων πού ἀγαπᾶμε.

«Σᾶς ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν καρδιά μας». Ὅπως ἡ θερμοκρασία διαστελλεῖ τὰ ὑλικά σώματα, ἔτσι καὶ ἡ ἀγάπη

ἐστὶ. Θερμὴ γάρ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ καὶ ζέουσα. Αὕτη καὶ τὸ στόμα
 ἀνεπέτασε Παύλου καὶ τὴν καρδίαν ἐπλάτυνεν. Οὐδὲ γὰρ τῷ
 στόματι μόνον φιλοῦ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν συνάδουσιν
 ἔχω. Διὰ τοῦτο μετὰ παρρησίας φθέγγομαι, ὅλω τῷ στόματι,
 5 ὅλη τῇ διανοίᾳ. Οὐδὲν γὰρ τῆς Παύλου καρδίας πλατύτερον, ἢ
 τοὺς πιστοὺς ἅπαντας, καθάπερ ἂν τις ἐρώμενον, οὕτω σφο-
 δρῶς ἠγάπα, οὐ σχιζομένης αὐτοῦ τῆς φιλίας καὶ ἀσθενεστέρας
 γινομένης, ἀλλ' ὀλοκλήρου ἐν ἐκάστῳ μενούσης. Καὶ τί θαυμα-
 στὸν ἐπὶ πιστῶν, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων τὴν οἰκουμένην
 10 πᾶσαν ἐδέχετο ἡ καρδία Παύλου; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'φιλοῦ
 ὑμᾶς', ἀλλ' ἐμφατικώτερον, «τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέωγεν, ἡ καρδία
 ἡμῶν πεπλάτυνται»· πάντα ἔνδον ἔχομεν· καὶ οὐδὲ τοῦτο
 ἀπλῶς, ἀλλὰ μετ' εὐρυχωρίας πολλῆς. Ὁ γὰρ φιλούμενος, μετὰ
 πολλῆς ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φιλοῦντος βαδίζει τῆς ἀδείας·
 15 διὸ φησὶν, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν
 τοῖς σπλάχνοις ὑμῶν».

Καὶ τὴν ἐπιτίμησιν ὄρα μετὰ φειδοῦς γινομένην, ὃ τῶν
 σφόδρα φιλοῦντων ἐστίν. Οὐκ εἶπεν, 'οὐ φιλεῖτε ἡμᾶς', ἀλλ', οὐ
 μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου· οὐ γὰρ βούλεται αὐτῶν σφόδρα καθά-
 20 ψασθαι. Καὶ πανταχοῦ δὲ ἴδοι τις ἂν πῶς ἐκκαίεται τῶν πι-
 στῶν, ἐκλέγων ἐκάστης ἐπιστολῆς αὐτοῦ τὰ ρήματα. Ρωμαίοις
 μὲν γὰρ φησὶν, «ἐπιποθῶ δὲ ἰδεῖν ὑμᾶς», καί, «πολλάκις προε-
 θέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς»· καί, «εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι
 ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Γαλάταις δὲ φησὶ, «τεκνία μου, οὐς πάλιν
 25 ὠδίνω»· Ἐφεσίοις πάλιν, «τοῦτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου

1. Ρωμ. 1,11.

2. Ρωμ. 1,13.

δημιουργεῖ πλάτος. Γιατί ἡ ἀρετὴ εἶναι ζεστὴ καὶ ὀλόθερμη. Αὐτὴ ἀνοίξε τὸ στόμα τοῦ Παύλου καὶ πλάτυνε τὴν καρδιά του. Δὲν ἀγαπῶ, λέει, μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλ' ἔχω σύμφωνη καὶ τὴν καρδιά μου. Γι' αὐτὸ μιλῶ μὲ παρρησία, μὲ ὄλη τὴν ἐκφραστικὴ μου ἰκανότητα, μὲ ὄλη μου τὴν ψυχὴ. Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ πλατὺ ἀπὸ τοῦ Παύλου τὴν καρδιά, ἢ ὁποῖα ἀγαποῦσε τόσο θερμὰ ὄλους τοὺς πιστοὺς, ὅσο ἀγαποῦν οἱ ἐρωτευμένοι, καὶ δὲν κομματιαζόταν ὥστε νὰ γίνεи μικρότερη, ἀλλ' ὀλόκληρη ἀγκάλιαζε τὸν καθένα. Καὶ τί τὸ περίεργο ποὺ συνέβαινε αὐτὸ γιὰ τοὺς πιστοὺς, τὴ στιγμὴ ποὺ καὶ τοὺς ἄπιστους ὄλης τῆς οἰκουμένης ἀγκάλιαζε ἡ καρδιά τοῦ Παύλου; Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'σᾶς ἀγαπῶ', ἀλλὰ κάτι πιὸ ἔντονο· «σᾶς ἀνοίξαμε ἐλεύθερα τὸ στόμα μας· σᾶς ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν καρδιά μας». Ὅλους τοὺς ἔχουμε μέσα τὴν καρδιά μας· κι ὄχι μόνο σᾶς ἔχουμε, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ εὐρυχωρία. Γιατί κάθε ἀγαπητὸ πρόσωπο κινεῖται μὲ μεγάλη ἄνεση μέσα στὴν καρδιά ἐκείνου ποὺ τὸ ἀγαπᾷ. Γι' αὐτὸ λέγει· «δὲν ὑπάρχουν περιορισμοὶ ἐκ μέρους μας, ἀλλ' ὁ περιορισμὸς ὑπάρχει στὰ δικά σας σπλάχνα».

Πρόσεχε ὅτι καὶ ἡ ἐπιτίμηση γίνεται μὲ περίσκεψη, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ γνῶρισμα ἐκείνων ἀγαποῦν πάρα πολύ. Δὲν εἶπε, 'δὲ μᾶς ἀγαπᾶτε', ἀλλὰ δὲ μᾶς ἀγαπᾶτε ὅσο ἐμεῖς. Γιατί δὲ θέλει νὰ τοὺς ἐπιτιμήσει ἔντονα. Καὶ παντοῦ μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς πόσο εἶναι βαθιὰ ἡ ἀγάπη του γιὰ τοὺς πιστοὺς καὶ μὲ πόση προσοχὴ ἐπιλέγει τίς λέξεις τῆς κάθε ἐπιστολῆς του. Στους Ρωμαίους λοιπὸν γράφει· «ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ σᾶς δῶ»¹, καί, «πολλὲς φορές ἔβαλα σκοπὸ νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ»², καί, «ἴσως θὰ ἔχω κάποτε τὴν εὐτυχία νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ»³. Στους Γαλάτες ἐπίσης γράφει· «παιδιά μου, ποὺ γιὰ σᾶς πάλι ἔχω μεγάλες στενοχώριες»⁴. Στους Ἐφεσίους πάλι· «γι' αὐτὸ

3. Ρωμ. 1,10.

4. Γαλ. 4,19.

ὑπὲρ ὑμῶν»· Φιλιππησίοις δέ, «τίς γάρ μοί ἐστιν ἐλπίς ἢ χαρὰ ἢ
 στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;», καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ
 ἐν τοῖς δεσμοῖς αὐτοῦς περιφέρειν ἔλεγε· Κολασσαεῦσι δέ,
 «θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναί ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὅσοι
 5 οὐχ ἑωράκασι με ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι
 ὑμῶν»· Θεσσαλονικεῦσι δέ, «ὡς ἂν τροφὸς θάλπη τὰς ἑαυτῆς
 τέκνα, οὕτως ἰμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν ὑμῖν μεταδοῦναι οὐ
 μόνον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς»· Τιμοθέῳ
 δέ, «μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ»·
 10 Τίτῳ δέ, «τῷ ἀγαπητῷ τέκνῳ», καὶ Φιλήμονι ὁμοίως.

2. Καὶ Ἑβραίοις δὲ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα γράφει, καὶ οὐ παύ-
 εται παρακαλῶν καὶ λέγων, «ἔτι μικρὸν ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἤξει,
 καὶ οὐ χρονιεῖ», καθάπερ παῖδας δυσχεραίνοντας μήτηρ. Οὕτω
 καὶ αὐτοῖς, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν», φησὶν. Οὐ λέγει δὲ μό-
 15 νον ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ φιλεῖται παρ' αὐτῶν, ἵνα καὶ ταύτη
 μᾶλλον αὐτοῦς ἐπισπάσῃται. Καίτοι τοῖς μὲν τοῦτο μαρτυρῶν
 φησιν, ὅτι «ἦλθε Τίτος ἀπαγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν,
 τὸν ὑμῶν ὄδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον»· καὶ Γαλάταις, «εἰ δυνα-
 τόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι»· καὶ
 20 Θεσσαλονικεῦσιν, «ὅποιαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς»· καὶ
 Τιμοθέῳ δέ, «μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς
 πληρωθῶ». Καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἐπιστολῶν εὗροι τις ἂν αὐτὸν
 τοῦτο μαρτυροῦντα τοῖς μαθηταῖς, καὶ ὅτι ἐφίλησε καὶ ὅτι φιλεῖ-

5. Ἐφεσ. 3,14.

6. Α' Θεσ. 2,19.

7. Φιλίπ. 1,7.

8. Β' Τιμ. 1,4.

9. Τιτ. 1,4.

10. Φιλημ. 1,1.

γονατίζω καὶ προσεύχομαι γιὰ σᾶς»⁵. Καὶ στοὺς Φιλιππησίους: «ποιά εἶναι ἡ ἐλπίδα μου ἢ ἡ χαρὰ ἢ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς καύχησης μου, ἂν δὲν εἴσασθε κι ἐσεῖς;»⁶, λέγοντας ἀκόμα πὼς τοὺς ἔχει μέσα στὴν καρδιά του ἀκόμη κι ὅταν εἶναι στὴ φυλακὴ⁷. Στοὺς Κολοσσαεῖς γράφει: «θέλω νὰ ξέρετε πόσο μεγάλον ἀγώνα διεξάγω γιὰ σᾶς καὶ γιὰ ὅσους δὲ συνάντησα ποτέ, γιὰ νὰ πάρουν θάρρος οἱ καρδιές σας». Στοὺς Θεσσαλονικεῖς πάλι: «ὅπως περιβάλλει μὲ στοργὴ τὰ παιδιά της μιὰ μητέρα μὲ τέτοια ἀγάπη πρὸς ἐσᾶς ἔχουμε τὴν διάθεση νὰ σᾶς μεταδώσουμε ὄχι μόνο τὸ εὐαγγέλιο, ἀλλὰ καὶ τὶς ψυχές μας». Καὶ στὸν Τιμόθεο: «ἐπειδὴ θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ συναντήσω, γιὰ νὰ γεμίσω μὲ χαρὰ»⁸. Καὶ στὸν Τίτο: «ἀγαπητό μου παιδί»⁹, καὶ στὸ Φιλήμονα τὸ ἴδιο¹⁰.

2. Καὶ στοὺς Ἑβραίους γράφει πολλὰ ἄλλα παρόμοια καὶ δὲν παύει νὰ τοὺς παρακαλεῖ, λέγοντας, «σὲ πολὺ λίγο καιρὸ θὰ ἔρθει ὁ ἐρχόμενος καὶ δὲ θὰ ἀργήσει»¹¹, ἔτσι, ὅπως μιλάει καὶ ἡ μητέρα στὰ παιδιά της πὺ ἀνησυχοῦν. «Σ' ἐμᾶς δὲν ὑπάρχει κανένας περιορισμός», λέγει. Καὶ δὲ λέγει μόνο ὅτι τοὺς ἀγαπᾶ, ἀλλὰ καὶ ὅτι κι ἐκεῖνοι τὸν ἀγαποῦν, ὥστε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο. Ἐὰν καὶ βέβαια, ἐπιβεβαιώνοντας αὐτό, λέγει στοὺς Κορινθίους, «ἦρθε ὁ Τίτος καὶ μοῦ ἀνάγγειλε τὸ μεγάλο πόθο σας, τὰ κλάματά σας, τὸ ζῆλο σας»¹². Στοὺς Γαλάτες ἐπίσης, «ἂν ἦταν δυνατό, θὰ βγάζατε τὰ μάτια σας καὶ θὰ μοῦ τὰ δίνατε»¹³. Στοὺς Θεσσαλονικεῖς πάλι, «τί εἶδους ἐπίσκεψη σᾶς ἐκάναμε;»¹⁴. Καὶ στὸν Τιμόθεο ἐπίσης, «ἐπειδὴ θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ δῶ, γιὰ νὰ γεμίσω ἀπὸ χαρὰ»¹⁵. Καὶ σὲ ὄλες τὶς ἐπιστολές μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι ὁμολογεῖ στοὺ μαθητὲς του καὶ πὼς τοὺς

11. Ἐβρ. 10,39.

12. Β' Κορ. 7,7.

13. Γαλ. 4,15.

14. Α' Θεσ. 1,9.

15. Β' Τιμ. 1,4.

ται· οὐ μὴν ὁμοίως. Καὶ ἐνταῦθά φησιν, «εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἦττον ἀγαπῶμαι». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρὸς τῷ τέλει, τέως δὲ σφοδρότερον, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν». Ὑμεῖς ἓνα δέχεσθε, 5 φησίν, ἐγὼ δὲ πόλιν ὀλόκληρον, καὶ δῆμον τοσοῦτον. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'οὐ δέχεσθε ἡμᾶς', ἀλλ' ὅτι «στενοχωρεῖσθε», τὸ αὐτὸ μὲν αἰνιττόμενος, μετὰ φειδοῦς δέ, καὶ τοῦ μὴ σφόδρα καθάψασθαι.

«Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνοις λέγω, πλατύνθητε 10 καὶ ὑμεῖς». Καίτοι οὐκ ἔστιν ἴσον, πρότερον ἀγαπηθῆναι, εἶτα ἀγαπῆσαι. Κἂν γὰρ τὸ ἴσον τις εἰσενέγκῃ μέτρον, ἡλάττωται τῷ δεύτερος ἐπανελθεῖν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἀκριβολογοῦμαι, φησί, κἂν παρ' ἐμοῦ λαβόντες τὰς ἀρχὰς τὸ αὐτὸ μέτρον ἐπιδείξησθε, ἀγαπῶ καὶ στέργω. Εἶτα, ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα 15 ἦν, καὶ ὅτι κολακείας ἐκτὸς τὰ εἰρημένα, «ὡς τέκνοις λέγω», φησί. Τί ἐστίν, «ὡς τέκνοις»; Οὐδὲν μέγα αἰτῶ, εἰ, πατὴρ ὢν, βούλομαι φιλεῖσθαι, παρ' ἡμῶν. Καὶ ὄρα σύνεσιν καὶ μετριοφροσύνην. Οὐ τίθησιν ἐνταῦθα τοὺς κινδύνους τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοὺς πόνους καὶ τοὺς θανάτους, καίτοι πολλὰ ἔχων εἰπεῖν· 20 οὕτως ἐστὶν ἄτυφος· ἀλλὰ τὸ φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοῖ φιλεῖσθαι, ὅτι πατὴρ ὑμῶν ἐγενόμην, φησίν, ὅτι σφόδρα ὑμῶν περικαίομαι, ὃ μάλιστα προσίσταται τῷ φιλουμένῳ πολλάκις, ὅταν τις αὐτῷ τὰς εὐεργεσίας προσφέρῃ· δοκεῖ γὰρ ὄνειδίζειν. Διὸ οὐ ποιεῖ τοῦτο Παῦλος, ἀλλ' ὡς τέκνα πατέρα ἀγαπήσατε, φησίν, ὃ 25 τῆς φύσεως μᾶλλον ἐστίν, καὶ ὀφειλόμενον ἐκάστῳ πατρί. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ δι' ἑαυτὸν ταῦτα λέγειν, δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ ἐκείνων κέρδος καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐπισπᾶται φιλίαν· διὸ καὶ ἐπή-

ἀγαπᾶ καὶ πῶς ἀγαπείεταί ἀπ' αὐτούς, ὄχι ὅμως μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Καὶ στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ λέγει, «ἐνῶ σᾶς ἀγαπῶ περισσότερο, ἐσεῖς μὲ ἀγαπᾶτε λιγότερο»¹⁶. Αὐτὸ τὸ λέγει πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. Στὴν ἀρχὴ ὅμως τὸ λέγει ἐντονότερα. «Σ' ἐμᾶς δὲν ὑπάρχει κανένας περιορισμὸς γιὰ σᾶς· στὰ δικά σας σπλάχνα ὑπάρχει περιορισμὸς». Ἐσεῖς, λέγει, ἔχετε νὰ κάμετε μὲ ἓνα, ἐγὼ μὲ ὀλόκληρη πόλη καὶ μὲ τόσο λαό. Καὶ δὲν εἶπε, 'δὲν μᾶς δέχεστε', ἀλλ' ὅτι «ὑπάρχει περιορισμὸς», ὑπονοώντας βέβαια τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μὲ προσοχή, γιὰ νὰ μὴν τοὺς θίξει πάρα πολὺ.

«Γιὰ ἀνταμοιβή —σᾶς μιῶ σὰν παιδιὰ μου— ἀνοίξετε κι ἐσεῖς τὴν καρδιά σας». Ἄν καὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ἀγαπηθεῖς πρῶτα καὶ μετὰ νὰ ἀγαπήσεις. Γιατί, κι ἂν ἀγαπήσεις στὸν ἴδιο βαθμό, εἶναι κατώτερο, γιὰτὶ ἀγάπησες δεύτερος. Δὲ θὰ λεπτολογήσω ὅμως, λέει, ἀλλά, κι ἂν ἀκόμα ἕκαμα ἐγὼ τὴν ἀρχή, ἐφόσον δείξετε ἀνάλογη ἀνταπόκριση, σᾶς ἀγαπῶ καὶ σᾶς περιβάλλω μὲ στοργή. Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦταν ὀφειλή, λέγει· «σᾶς μιῶ σὰν παιδιὰ μου». Τί σημαίνει, «σὰν παιδιὰ μου»; Δὲ ζητῶ τίποτα δύσκολο, παρά, ὄντας πατέρας σας, θέλω νὰ μὲ ἀγαπᾶτε. Καὶ πρόσεχε σύνεση καὶ μετριοφροσύνη. Δὲν ἀναφέρει ἐδῶ τοὺς κινδύνους τοῦ γι' αὐτοὺς καὶ τοὺς κόπους καὶ τοὺς θανάτους, ἂν καὶ εἶχε πολλὰ νὰ τοὺς πεῖ —τόσο πολὺ ταπεινὸς εἶναι— ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ μιλάει· καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ τὸν ἀγαποῦν, γιατί, λέει, εἶμαι πατέρας σας, γιὰτὶ μὲ κατακαίγει ἡ ἀγάπη μου γιὰ σᾶς, πρᾶγμα ποὺ δυσσαρεστεῖ πολλές φορές τὸν ἀγαπώμενο, ὅταν κανεὶς τοῦ ὑπενθυμίζει τὶς εὐεργεσίες, γιὰτὶ νομίζει πῶς τὸν κατηγορεῖ. Γι' αὐτὸ δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ λέγει ἀγαπήστε με ὅπως τὰ παιδιὰ τὸν πατέρα, πρᾶγμα ποὺ εἶναι φυσικὸ καὶ ὀφειλόμενο πρὸς κάθε πατέρα. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, δείχνει ὅτι ἐπιζητᾶ τὴν ἀγάπη τοὺς γιὰ τὸ δικό τους κέρδος· γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «μὴ δημιουργεῖτε κοι-

16. Β' Κορ. 12,15.

γαγε, «μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις»: Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ ἀναμίγνυσθε ἀπίστοις', ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῶν καθαπτόμενος ἅτε ἀδικούντων τὸ δίκαιον, μὴ ἐκκλίνητε ἑαυτούς, φησί. «Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας;».

5 Ἐνταῦθα λοιπὸν σύγκρισιν ποιεῖται οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης καὶ τῆς ἐκείνων τῶν διαφθειρόντων αὐτούς, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν εὐγενείας καὶ τῆς ἐκείνων ἀτιμίας· οὕτω γὰρ καὶ σεμνότερος ὁ λόγος γέγονε, καὶ αὐτῷ πρεπωδέστερος, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπεσπᾶτο. Ὡς ἂν εἴ τις παιδὶ τῶν γεγεννηκότων ὑπερο-
10 ρῶντι καὶ μιανοῖς ἑαυτὸν ἐκδιδόντι λέγοι, τί ποιεῖς, ὦ παιδίον; τοῦ μὲν πατρὸς καταφρονεῖς, προτιμᾷς δὲ τοὺς μιανοῦς ἄνδρας καὶ μυρίας γέμοντας κακίας; οὐκ οἶσθα πόσον αὐτῶν βελτίων εἶ καὶ σεμνότερος; Οὕτω γὰρ μᾶλλον αὐτὸν ἀφίστησι τῆς ἐκείνων συνουσίας, ἢ εἴ τὸν πατέρα θαυμάζοι. Ἄν μὲν γὰρ λέγῃ, 'οὐκ οἶ-
15 σθα πόσον ἐστὶν ὁ πατήρ σου βελτίων ἐκείνων;' οὐδὲν τοσοῦτον ἐργάσεται, ἂν δὲ τὸν πατέρα ἀφείς, αὐτὸν αὐτῶν προκρίνῃ, λέγων 'οὐκ οἶσθα τίς μὲν σύ, τίνες δὲ ἐκεῖνοι; οὐκ ἐννοεῖς σου τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀτιμίαν τὴν ἐκείνων; τίς γὰρ κοινωνία σοὶ κάκεινοις τοῖς κλέπταις, τοῖς μοιχοῖς, τοῖς
20 γόησι;' ταχέως αὐτὸν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς αὐτοῦ πτερῶσας, ἀπορραγῆναι ἐκείνων παρασκευάσει. Τὸν μὲν γὰρ πρότερον οὐ σφόδρα δέξεται λόγον, ὅτι κατηγορία αὐτοῦ ἐστὶν ἢ προτίμησις τοῦ πατρὸς, ὅταν μὴ μόνον πατέρα φαίνεται λυπῶν, ἀλλὰ καὶ πατέρα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι οὐδὲν τοιοῦτον πείσεται.

25 Οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔλοιτο μὴ ἐγκωμιάζεσθαι· καὶ δι' αὐτοῦ δὴ, μετὰ τῶν ἐπαίνων τοῦ ἀκούοντος, ὁ ἔλεγχος γίνεται εὐπαράδεκτος. Χαλᾶται γὰρ ὁ ἀκροατής, καὶ φρονήματος πληροῦται με-

νωνικές σχέσεις με τούς ἄπιστους, γιατί δὲ σᾶς ταιριάζουν». Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴ συναναστρεφóσαστε τούς ἄπιστους', ἀλλὰ κά- νοντάς τους ἐντονότερη παρατήρηση γιατί παραβιάζουν τὸ δί- καιο, λέγει, μὴ ἀπομακρύνετε τούς ἑαυτούς σας ἀπὸ τὸ σωστὸ δρόμο. «Γιατὶ ποιά σχέση ἔχει ἡ δικαιοσύνη με τὴν ἀνομία;»

Στὸ σημεῖο αὐτὸ λοιπὸν συγκρίνει ὄχι τὴ δική του ἀγάπη με τὴν ἀγάπη ἐκείνων πού τούς προξενοῦν ἠθικὴ φθορά, ἀλλὰ τὴ δική τους εὐγένεια με τὴν ἀτιμία ἐκείνων. Γιατὶ ἔτσι καὶ πιὸ θερμὰ ἔγιναν τὰ λόγια του καὶ πιὸ ταιριαστὰ σ' αὐτόν, καὶ ἀπο- σποῦσε περισσότερο τὴν ἀγάπη τους. "Ὅπως δηλαδή, ἂν κά- ποιος ἔλεγε σὲ κάποιο παιδί πού περιφρονεῖ τούς γονεῖς του καὶ παραδίνει τὸν ἑαυτό του σὲ παληανθρώπους· παιδί μου, τί κά- νεις; περιφρονεῖς τὸν πατέρα σου καὶ προτιμᾷς τούς παληανθρώ- πους, πού εἶναι γεμάτοι με ἄπειρες κακίες; Δὲν ξέρεις πόσο πιὸ καλὸς καὶ πιὸ σεμνὸς εἶσαι ἀπὸ αὐτούς; Γιατὶ ἔτσι ἀπομακρύνει περισσότερο τὸ παιδί ἀπὸ τὴ συναναστροφή του μ' ἐκείνους, παρὰ ἂν ἐπαινοῦσε τὸν πατέρα του. Καὶ δὲ θὰ καταφέρει τίποτα τὸ σπουδαῖο, ἂν λέγει, 'δὲν ξέρεις πόσο ἀνώτερος ἀπὸ αὐτούς εἶναι ὁ πατέρας σου;' "Ἄν ὅμως, ἀφήνοντας τὸν πατέρα, θέσει σὲ ἀνώτερη μοῖρα τὸ παιδί ἀπὸ τούς παληανθρώπους, λέγοντας, 'δὲν ξέρεις ποιὸς εἶσαι ἐσὺ καὶ ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι; Δὲν καταλα- βαίνεις τὴ δική σου εὐγένεια καὶ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δική τους κατωτερότητα; Ποιά σχέση ἔχεις ἐσὺ με ἐκείνους τούς κλέφτες καὶ τούς μοιχοὺς καὶ τούς ἀγύρτες;' εἶνα βέβαιο πῶς σύντομα θὰ τοῦ δώσει θάρρος με τὰ καλά του λόγια καὶ θὰ τὸ κάμει νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτούς. Καὶ δὲ θὰ δεχθεῖ εὐχάρι- στα τὰ πρῶτα λόγια, γιατί ὁ ἔπαινος τοῦ πατέρα εἶναι δική του κατηγορία, ἀφοῦ φαίνεται ὅτι στενοχωρεῖ ὄχι ἀπλῶς τὸν πατέ- ρα, ἀλλὰ ἕναν τέτοιο πατέρα, στὴ δεύτερη ὅμως περίπτωση δὲ θὰ πάθει τίποτα παρόμοιο.

Πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένας πού νὰ μὴ δεχόταν με εὐχαρίστηση νὰ τὸν ἐπαινοῦν. Γι' αὐτὸ με τὰ λόγια ἐκεῖνα, πού εἶναι ἐπαινετικά γιὰ ἐκεῖνον πού τὰ ἀκούει, γίνεται εὐκολα πα-

γάλου, καὶ διαπτύει τὴν ἐκείνων συνουσίαν. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοῦ ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὕτω προήγαγε τὴν σύγκρισιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἕτερόν τι μεῖζον ἐπενόησε, καὶ ἐκπληκτικώτερον· πρῶτον μὲν κατ' ἐρώτησιν προαγαγὼν τὸν λόγον, ὅπερ τῶν σα-
 5 φῶν καὶ ὁμολογουμένων ἐστίν· ἔπειτα δὲ πλατύνων τῇ πυκνό-
 τητι καὶ τῷ πλήθει τῶν ὀνομάτων. Οὐ γὰρ ἓν καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ πλείονα πρὸς τούτοις ἀντὶ τῶν προσώπων τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων τίθησι, καὶ ἄκραν ἐνταῦθα ἀρετὴν, καὶ ἐσχάτην ἐκεῖ κακίαν ὑπογράφει· καὶ πολὺ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον δείκνυ-
 10 σιν, ὡς μηδὲ δεηθῆναι κατασκευῆς. «Τίς» γάρ, φησί, «μετοχὴ δικαιοσύνη καὶ ἀνομία; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; ἢ τίς συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;».

3. Εἶδες πῶς γυμνὰ τὰ ὀνόματα τίθησι καὶ ἀρκοῦντα αὐτῷ
 15 πρὸς ἀποτροπὴν; Οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'παρανομία', ὃ πλεον ἦν, οὐδὲ εἶπε, 'τοῖς τοῦ φωτός, καὶ τοῖς τοῦ σκότους', ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἐναν-
 τία τίθησι, τὰ ἀπαράδεκτα τῶν ἐναντίων, φῶς καὶ σκότος. Οὐδὲ εἶπε, 'τοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς τοῦ διαβόλου', ἀλλ' ὃ πολλῷ πλεον ἀφειστήκει, «Χριστῷ καὶ Βελίαρ», τῇ ἑβραϊκῇ
 20 φωνῇ τὸν ἀποστάτην καλέσας οὕτως. «Ἦ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;». Ἐνταῦθα λοιπόν, ἵνα μὴ δόξη κακίας ἀπλῶς κατηγορίαν καὶ ἀρετῆς ἐγκώμιον διεξιέναι, μέμνηται καὶ προσώπων ἀδιορίστως. Καὶ οὐκ εἶπε 'κοινωνίαν' ἀλλὰ τὰ ἐπαθλα τέθεικε, «μερίδα» εἰπὼν. «Τίς συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;
 25 ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστίν· οὔτε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ἔχει τι κοινὸν πρὸς αὐτόν (τίς γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;), οὔτε τὰ πράγματα· «τίς γὰρ κοι-

ραδεκτὸς ὁ ἔλεγχος. Γιατὶ ὁ ἀκροατῆς ἡρεμεῖ καὶ γεμίζει ἡ ψυχὴ του μὲ αὐτοπεποίθησι καὶ περιφρονεῖ τὴ συναναστροφὴ μ' ἐκείνους. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνον τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ ἔκαμε μὲ τέτοιο τρόπο τὴ σύγκριση ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπινόησε καὶ κάτι ἄλλο πιὸ σπουδαῖο καὶ πιὸ ἐκπληκτικό. Πρῶτα— πρῶτα διατύπωσε τὸ λόγο του μὲ ἐρωτήσεις, πού τὸν κάνουν σαφὴ καὶ πείθουν, κι ἔπειτα τὸν διασάφησε μὲ πολλὰ καὶ πολὺ ἐκφραστικὰς λέξεις. Γιατὶ δὲ χρησιμοποιοῖ μὴν ἢ δυὸ ἢ τρεῖς ἀλλὰ περισσότερες λέξεις, καὶ ἀντὶ γιὰ λέξεις πού σημαίνουν πρόσωπα, χρησιμοποιοῖ τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, περιγράφοντας τὴ μιὰ φορὰ τὴν ἀπόλυτη ἀρετὴ καὶ τὴν ἄλλη τὴν πιὸ ἀπαίσια κακία, καὶ δείχνει πῶς εἶναι μεγάλη καὶ ἀπειρη ἡ ἀπόστασις, ὥστε νὰ εἶναι περιττὴ κάθε ἀμφιβολία. Γιατὶ λέγει, «τί κοινὸ ὑπάρχει μεταξὺ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; ἢ τί σχέσις μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι; ἢ ποιά συμφωνία τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ Βελίαρ; ἢ τί κοινὸ ἔχει ὁ πιστὸς μὲ τὸν ἄπιστο; ἢ ποιά δυνατότητα συνύπαρξης τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ εἰδῶλα;».

3. Εἶδες πῶς χρησιμοποιοῖ τις λέξεις αὐτὲς καθ' ἑαυτὰς καὶ πού εἶναι ἰκανὲς ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ σφάλματα; Δὲν εἶπε δηλαδὴ, 'παρνομία', πού εἶναι πιὸ ἐντονη, οὔτε εἶπε, 'μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκοτίου καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ φωτός', ἀλλὰ χρησιμοποιοῖ τις ἀκριβῶς ἀντιφατικὰς ἐννοιαις, τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι. Οὔτε εἶπε, 'ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ Χριστοῦ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ διαβόλου', ἀλλὰ λέξεις πού εἶναι πολὺ πιὸ ἀντίθετοις, «τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βελίαρ», μὲ τὴν ἑβραϊκὴ αὐτὴ λέξις ὀνομάζοντας τὸν ἀποστάτη. «Ἦ τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ πιστὸς μὲ τὸν ἄπιστο;». Ἐδῶ λοιπόν, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι κατηγορεῖ ἀόριστα τὴν κακία καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἀρετὴ, ἀναφέρει καὶ πρόσωπα χωρὶς νὰ τὰ ὀνομάζει. Καὶ δὲν εἶπε 'κοινωνία', ἀλλ' ἀνέφερε τὰ ἔπαθλα, λέγοντας, «μερίδα». «Εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπάρχει ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ εἰδῶλα; Γιατὶ ἐσεῖς εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Μὲ αὐτὰ ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς· οὔτε ὁ βασιλιάς σας ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὸν διάβολο

νωνία φωτὶ πρὸς σκότος;». Οὐκοῦν οὐδὲ ὑμᾶς δεῖ. Καὶ πρῶτον τίθησι τὸν βασιλέα, καὶ δεῦτερον αὐτούς, τούτῳ μάλιστα αὐτοὺς ἀποσχίζων. Εἶτα εἰπὼν, «ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων» καὶ ἀποφηνάμενος, ὅτι «ὕμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ζῶντος», ἀναγκαίως καὶ 5 τὴν μαρτυρίαν ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι οὐ κολακεία τὸ πρᾶγμα ἐστίν. Ὁ γὰρ ἐγκωμιάζων, ἂν μὴ καὶ ἀπόδειξιν παρέχηται, δοκεῖ κολακεύειν.

Τίς οὖν ἡ τιμωρία; «Ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς», φησί, «καὶ ἐμπεριπατήσω. Ἐνοικήσω ἐν ναοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω», 10 τὴν πλείονα πρὸς αὐτοὺς σχέσιν δηλῶν. «Καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν». Τί, φησί; Θεὸν φέρεις ἐν σεαυτῷ, καὶ πρὸς ἐκείνους τρέχεις; Θεὸν τὸν οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς αὐτούς; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης; ἐνόησον τίς ἐμπεριπατεῖ σοι, τίς ἐνοικεῖ. «Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, 15 καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτους μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος». Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ πράττετε ἀκάθαρτα', ἀλλὰ πλείονα ἀκρίβειαν ζητῶν, μηδὲ ἄπτεσθε, φησί, μηδὲ ἐγγὺς γίνεσθε. Τί δὲ ἐστὶ μολυσμὸς σαρκός; Μοιχεία, πορνεία, ἀσέλγεια πᾶσα. Τί δὲ ψυχῆς; Ἀκάθαρτοι λογισμοὶ ὡς τὸ ἐμβλέψαι 20 ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, μνησικακίαι, δόλοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Βούλεται τοίνυν ἐκατέρωθεν εἶναι καθαρούς. Εἶδες τὸ ἐπαθλον ὄσον; Τὸ ἀπαλλαγῆναι τῶν πονηρῶν, τὸ ἐνωθῆναι Θεῷ. Ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς. «Καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος». Εἶδες ἄνω- 25 θεν τὴν παροῦσαν εὐγένειαν τὸν προφήτην πραοαναφωντοῦντα, τὴν διὰ τῆς χάριτος ἀναγέννησιν;

«Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας», ἀγαπητοί. Ποίας;

(γιατί «ποιά συμφωνία υπάρχει μεταξύ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βελίαν;»), οὔτε τὰ ἴδια τὰ πράγματα· γιατί «τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι;». Ἐπομένως οὔτε σεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχετε. Πρῶτα ἀναφέρει τὸ βασιλιὰ καὶ ἔπειτα αὐτούς, πράγμα μὲ τὸ ὁποῖο πρὸ πάντων τοὺς ξεχωρίζει. Στὴ συνέχεια, λέγοντας, «ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ναὸ τῶν εἰδώλων», καὶ διακηρύσσοντας ὅτι «έσεῖς εἴσθε ναὸς τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ», κατ' ἀνάγκη προσθέτει καὶ τὴ μαρτυρία, δείχνοντας ὅτι τὸ πράγμα δὲν εἶναι κολακεία.

Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ μαρτυρία; «Θὰ κατοικήσω», λέγει, «μέσα τους καὶ θὰ περιπατήσω ἀνάμεσά τους. Θὰ κατοικήσω μέσα σὲ ναοὺς καὶ θὰ περιπατήσω στὴν περιοχή τους», δείχνοντας τὸ μεγάλο του δεσμὸ μαζί τους. «Καὶ θὰ εἶναι ἐκεῖνοι ὁ λαὸς μου καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ Θεὸς τους». Τί, λέγει; Ἔχεις τὸ Θεὸ μέσα σου καὶ τρέχεις πρὸς τοὺς ἄπιστους; Τὸ Θεὸ πού δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ αὐτούς; Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ σοῦ συγχωρεθεῖ αὐτό; Σκέψου καλὰ ποιὸς περιπατεῖ, ποιὸς κατοικεῖ μέσα σου. «Γι' αὐτὸ φύγετε ἀνάμεσα ἀπὸ αὐτούς καὶ ἀπομακρυνθεῖτε καὶ μὴν ἔχετε καμιά σχέση μὲ ἀκάθαρτους, κι ἐγὼ θὰ σᾶς δεχθῶ μὲ χαρὰ, λέγει ὁ Κύριος». Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴν κάνετε ἁμαρτίες', ἀλλὰ θέλοντας νὰ μιλήσει μὲ περισσότερη ἀκρίβεια, οὔτε νὰ τοὺς ἐγγίζετε, λέγει, οὔτε νὰ τοὺς πλησιάζετε. Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ μολυσμὸς τοῦ σώματος; Εἶναι ἡ μοιχεία, ἡ πορνεία, ἡ ἀσέλγεια. Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ μολυσμὸς τῆς ψυχῆς; Οἱ ἀκάθαρτες σκέψεις, ὅπως τὰ αἰσχρα κοιτάγματα, ἡ μνησικακία, ὁ δόλος καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Θέλει λοιπὸν νὰ εἴμαστε καθαροὶ καὶ στὰ δύο. Εἶδες πόσο μεγάλη θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή; Θὰ ἀπαλλαγθοῦμε ἀπὸ τὰ κακά, θὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸ Θεό. Ἄκουσε καὶ τὴ συνέχεια. «Καὶ θὰ εἶμαι Πατέρας σας καὶ σεῖς θὰ εἴσθε υἱοὶ μου καὶ θυγατέρες μου, λέγει ὁ Κύριος». Εἶδες ὅτι ὁ προφήτης προαναγγέλλει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν τωρινὴ εὐγένεια, τὴν ἀναγέννησή μας μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ;

«Ἔχοντας λοιπὸν αὐτὲς τίς ὑποσχέσεις, ἀγαπητοῦ».

Τὸ ναοὺς Θεοῦ εἶναι, τὸ υἱοὺς καὶ θυγατέρας, τὸ ἔνοικον αὐτὸν ἔχειν καὶ ἐμπεριπατοῦντα, τὸ λαὸν αὐτοῦ γίνεσθαι, τὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν καὶ πατέρα κεκτῆσθαι. «Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος». Μήτε ἀκαθάρτων 5 ἀπτώμεθα· τοῦτο γὰρ σαρκὸς μολυσμὸς· μήτε τῶν τὴν ψυχὴν μολυνόντων· οὗτος γὰρ πνεύματος. Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει, «ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ». Οὐ γὰρ τὸ μὴ ἀκαθάρτου ἄπτεσθαι ποιεῖ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου τινὸς ἡμῖν δεῖ ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς ἀγίους, σπουδῆς, προ- 10 σοχῆς, εὐλαβείας. Καὶ καλῶς εἶπε, «ἐν φόβῳ Θεοῦ». Ἔστι γὰρ ἐπιτελεῖν σωφροσύνην, οὐκ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον αἰνίττεται εἰπὼν, «ἐν φόβῳ Θεοῦ», τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἂν ἀνυσθεῖη ἡ ἀγιωσύνη. Εἰ γὰρ καὶ τυραννικὸν ἢ ἐπιθυμία, ἀλλ', ἂν ἐπιτειχίσῃ τὸν τοῦ Θεοῦ φό- 15 βον, κατέλυσας τὴν αὐτῆς μανίαν. «Ἀγιωσύνην» δὲ ἐνταῦθα οὐχὶ σωφροσύνην μόνον λέγει, ἀλλὰ τὴν πάσης ἀμαρτίας ἀπαλλαγὴν· ἅγιος γὰρ ἐστὶν ὁ καθαρὸς. Καθαρὸς δὲ ἂν τις γένοιτο, οὐχὶ εἰ πορνείας ἀπαλλαγεῖη μόνον, ἀλλὰ καὶ πλεονεξίας καὶ βασκανίας καὶ ἀπονοίας καὶ κενοδοξίας· καὶ μάλιστα κενοδο- 20 ξίας, ἣν πανταχοῦ μὲν φυγεῖν δεῖ, πολλῶ δὲ πλέον ἐπὶ ἐλεημοσύνης· ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη ἐλεημοσύνη, εἰ τοῦτο ἔχει τὸ νόσημα, ἀλλ' ἐπίδειξις καὶ ὠμότης. Ὅταν γὰρ μὴ ἐλεῶν, ἀλλ' ἐκπομπέων ποιῆς, οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἐλεημοσύνη τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὕβρις· παραδειγματίσας γὰρ τὸν ἀδελφόν.

25 Οὐκ ἄρα τὸ δίδοναι χρήματα, ἀλλὰ τὸ ἐλεοῦντα δίδοναι, ἐλεημοσύνη. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις διδάσκει καὶ παισὶ πεπορνευμένοις, καὶ ἑτέροις τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλ' οὐκ ἐλεημο-

Ποιές υποσχέσεις; "Οτι εἴμαστε ναοὶ τοῦ Θεοῦ, υἱοὶ του καὶ θυγατέρες του, ὅτι κατοικεῖ μέσα μας καὶ περιπατεῖ μεταξύ μας, ὅτι εἴμαστε ὁ λαὸς του, ὅτι τὸν ἔχουμε Θεὸ καὶ Πατέρα μας, ἃς καθαρίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ κάθε μόλυνση τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἄς μὴν ἐγγίζουμε ἀκάθαρτους, γιατί ἔτσι μολύνουμε τὸ σῶμα μας. Οὔτε ὅ,τι μολύνει τὴν ψυχὴ μας. Γιατί ἔτσι μολύνουμε τὸ πνεῦμα μας. Καὶ δὲ σταματάει σ' αὐτὰ μόνο, ἀλλὰ προσθέτει, «τελειοποιηθεῖτε στὴν ἀγνότητα μὲ φόβο Θεοῦ». Γιατί δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴν ἐγγίζουμε ἀκάθαρτον γιὰ νὰ εἴμαστε καθαροί, ἀλλὰ μᾶς χρειάζεται καὶ κάτι ἄλλο, προσπάθεια, προσοχή, εὐλάβεια, γιὰ νὰ γίνουμε ἀγνοί. Καὶ σωστὰ εἶπε, «μὲ φόβο Θεοῦ». Γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ ἐνεργεῖ κανεὶς φρόνιμα ὄχι ἀπὸ φόβο Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ ματαιοδοξία. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ καὶ ἄλλο ὑπαινίσσεται, λέγοντας, «μὲ φόβο Θεοῦ», τὸν τρόπο δηλαδὴ μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἀγνότητα. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι τυραννικὴ ἢ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας, θὰ ἐξαφανίσεις τὴ μανία της, ἂν περιτειχισθεῖς μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ ὀνομάζει «ἀγιωσύνη» ὄχι μόνο τὴ σωφροσύνη, ἀλλὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε ἁμαρτία. Γιατί ἅγιος εἶναι ὁ καθαρὸς. Καθαρὸς θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ κανεὶς ὄχι ἂν ἀποφύγει μόνο τὴν πορνεία, ἀλλὰ καὶ τὴν πλεονεξία καὶ τὸ φθόνον καὶ τὸν παραλογισμὸ καὶ τὴ ματαιοδοξία, καὶ πρὸ πάντων τὴ ματαιοδοξία, πού πρέπει νὰ τὴν ἀποφεύγουμε πάντοτε βέβαια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὅταν δίνουμε ἐλεημοσύνη. Γιατί, ἂν ἔχει αὐτὴν τὴν ἀρρώστια, δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἐπίδειξη καὶ σκληρότητα. Πραγματικά, ὅταν δὲν ἐλεεῖς, ἀλλὰ ἐξευτελίζεις, αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη, ἀλλ' εἶναι καὶ προσβολή· γιατί διέσυρες τὸν ἀδελφόν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐλεημοσύνη τὸ νὰ δίνεις χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ δίνεις ἀπο συμπόνια. Γιατί καὶ στὰ θέατρα δίνουν καὶ στὰ παιδιὰ πού χρησιμοποιοῦν γιὰ πορνεία καὶ σὲ ὄσους βγαίνουν στὴ σκηνή, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη. Καὶ ἐκεῖνοι

σύνη τὸ τοιοῦτον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑβρίζοντες εἰς τὸ σῶμα τῶν πορνευομένων γυναικῶν διδόασιν, ἀλλ' οὐ φιλανθρωπία τοῦτο, ἀλλὰ παροινία. Τούτῳ καὶ ὁ κενόδοξος ἔοικε. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑβρίζων εἰς τὸ σῶμα τῆς πόρνῆς, μισθὸν αὐτῇ δίδωσι 5 τῆς ὑβρεως, οὕτω καὶ σὺ μισθὸν ἀπαιτεῖς τὸν λαμβάνοντα τὴν ὑβριν, καὶ τὸ πονηρᾷ δόξῃ περιβαλεῖν καὶ σαυτὸν κάκεῖνον. Καὶ μετὰ τούτων ἡ ζημία ἄφατος. Καθάπερ γὰρ θηρίον καὶ κύων μαινόμενος ἐπιπηδῶν, οὕτως ἡμῶν ἀρπάζει τὰ ἀγαθὰ τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, καὶ ἡ ἀπανθρωπία αὕτη· καὶ γὰρ ἀπανθρω- 10 πία καὶ ὠμότης τὸ τοιοῦτόν ἐστι· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ ὠμὸς οὐκ ἂν δοίῃ τῷ δεομένῳ, σὺ δὲ τούτου πλέον ποιεῖς· τοὺς βουλομένους δοῦναι κωλύεις. Ὅταν γὰρ ἐκπομπεύῃς τὴν δόσιν, καὶ τὴν δόξαν καθελεῖς τοῦ λαβόντος, καὶ τὸν μέλλοντα παρέχειν ἀνεχαίτισας, ἂν ράθυμος ᾖ. Οὐδὲ γὰρ 15 δώσει λοιπόν, ὡς εἰληφότι καὶ οὐχ οὕτω δεομένῳ, ἀλλὰ καὶ καταγνώσεται πολλάκις, ἂν προσελθὼν αἰτήσῃ μετὰ τὸ λαβεῖν, καὶ ἀναίσχυντον ἠγήσεται.

4. Ποία οὖν ἐλεημοσύνη τοῦτο, ὅταν καὶ σαυτὸν καταίσχύνης, καὶ τὸν εἰληφότα, καὶ τὸν ἐπιτάξαντα διπλῆ, ὅτι τε αὐ- 20 τὸν θεατὴν ἔχων τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιζητεῖς τοὺς τῶν συνδούλων ὀφθαλμοὺς μετ' ἐκεῖνον, καὶ ὅτι τὸν νόμον τὸν ταῦτα ἀπαγορεύοντα, κείμενον ὑπ' αὐτοῦ, παραβαίνεις; Ἐβουλόμην καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπεξελθεῖν, καὶ νηστεία καὶ εὐχῆ, καὶ δεῖξαι ὅσα καὶ ἐκεῖ λυμαίνεται ἡ κενοδοξία· ἀλλ' ἀνεμνήσθην, ὅτι λόγον τινὰ 25 οὐκ ἦνυσα ἀναγκαῖον, ἐν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει. Τίς δὲ ὁ λόγος ἦν; Ἔλεγον ὅτι οἱ πένητες τῶν πλουτούντων πλεονεκτοῦσιν ἐν τοῖς βιωτικοῖς, ὅτε περὶ ὑγείας καὶ ἡδονῆς διελεγόμην· καὶ σα-

πὸ ἀσχημονοῦν στὰ σώματα τῶν γυναικῶν πὸ πορνεύουν δίνου, αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι φιλανθρωπία, ἀλλ' αἰσχροτήτα. Μὲ αὐτὸν μοιάζει καὶ ὁ ματαιόδοξος. "Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος μεταχειρίζεται αἰσχρὰ τὸ σῶμα τῆς πόρνης καὶ γι' αὐτὸ τὴν πληρώνει, ἔτσι κι ἐσὺ ζητᾷς νὰ πληρωθεῖς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πὸ ἐξευτελίζεις καὶ νὰ περιβάλεις μὲ κακὴ φήμη καὶ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ ἐκεῖνον. Καὶ μαζί μ' αὐτὰ καὶ ἡ ζημία εἶναι ἀπερίγραπτη. Γιατὶ ἡ ὑπουλη αὐτὴ ἀρρώστια καὶ αὐτὴ ἡ ἀπανθρωπιὰ ἀρπάζει τὶς ἀρετὲς μας σὰν θηρίο καὶ σὰν ὀρμητικὸ καὶ λυσσασμένο σκυλί. Γιατὶ ἡ πλεονεξία εἶναι ἀπανθρωπιὰ καὶ σκληρότητα ἢ καλύτερα χειρότερη κι ἀπ' αὐτό. Γιατὶ ὁ σκληρὸς δὲν ἐλεεῖ τὸν φτωχό, ἐνῶ σὺ κάνεις κάτι χειρότερο· ἐμποδίζεις νὰ ἐλεήσουν ἐκεῖνοι πὸ θέλουν. Πραγματικά, ὅταν διαπομπεύεις τὴν ἐλεημοσύνη, καὶ τὴν ὑπόληψη τοῦ φτωχοῦ καταστρέφεις καὶ ἀποτρέπεις ἐκεῖνον πὸ θέλει νὰ ἐλεήσῃ, ἂν εἶναι ἀδιάφορος. Γιατὶ, ὄχι μόνο δὲν πρόκειται νὰ τὸν ξαναελεήσῃ, ἐπειδὴ θὰ πιστεύει ὅτι ἐλεήθηκε καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν ἐπικρίνει πολὺ, ἂν ξαναπάει νὰ ζητήσῃ καὶ θὰ τὸν θεωρήσῃ ἀδιάντροπο.

4. Τί ἐλεημοσύνη εἶναι λοιπὸν αὐτὴ, ὅταν καὶ τὸν ἑαυτὸ σου προσβάλλεις κι ἐκεῖνον πὸ τὴν ἔλαβε κι ἐκεῖνον πὸ τὴν ὄρισε καὶ μάλιστα διπλά· γιατί, ἂν καὶ ἔχεις αὐτὸν θεατὴ τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιζητᾷς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὰ βλέμματα τῶν συνανθρώπων σου καὶ ἀκόμα παραβαίνεις τὸ νόμο πὸ ἀπαγορεύει αὐτό, ἂν καὶ νομοθετήθηκε ἀπ' αὐτόν. Εἶχα σκοπὸ νὰ ἐξετάσω καὶ τὰ ἄλλα, τὴ νηστεία καὶ τὴν προσευχή, καὶ νὰ δείξω πόση ζημιά κάνει καὶ ἐκεῖ ἡ ματαιοδοξία, ἀλλὰ θυμήθηκα, ὅτι δὲν ὀλοκλήρωσα κάτι σπουδαῖο στὴν προηγούμενη ὁμιλία μου¹⁷. Ποιό ἦταν αὐτό; "Ὅταν μιλοῦσα γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὶς ἀπολαύσεις, ἔλεγα πὸς ὡς πρὸς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ οἱ φτωχοὶ βρίσκονται σὲ πλεονεκτικότερη θέση ἀπὸ τοὺς πλούσιους, καὶ τὸ ἀπέ-

17. Βλ. Ὁμιλία 12, παράγρ. 4.

φῶς τοῦτο ἐδείκνυτο. Φέρε οὖν σήμερον αὐτὸ δείξωμεν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω παρὰ τούτοις τὸ πλεόν ἐστί. Τί γὰρ εἰς βασιλείαν εἰσάγει, πλοῦτος ἢ πενία; Ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ τῶν οὐρανῶν Δεσπότη λέγοντος, 5 περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι «εὐκοπώτερον κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυπήματος ραφίδος, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», περὶ δὲ πενήτων τούναντίον· «εἰ γὰρ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκούθει μοι, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς».

10 Εἰ δὲ βούλεσθε, ἐκατέρωθεν ἴδωμεν τὸ εἰρημένον. «Στενή, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός», φησὶν, «ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν». Τίς οὖν βαδίζει τὴν στενήν, ὁ ἐν τρυφῇ, ἢ ὁ ἐν πτωχείᾳ; ὁ μόνος, ἢ ὁ μυρία βαστάζων φορτία; ὁ χαῦνος καὶ διαλελυμένος, ἢ ὁ φροντίζων καὶ μεμεριμνημένος; Ἀλλὰ τίς χρεία τῶν λογισμῶν, 15 δέον ἐπ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἐλθεῖν; Πένης ὁ Λάζαρος ἦν, καὶ σφόδρα πένης· πλούσιος δὲ ὁ παρατρέχων ἐν τῷ πυλῶνι κείμενον τοῦτον. Τίς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς κόλποις ἐνετρύφα τοῦ Ἀβραάμ; τίς δὲ ἀπετηγανίζετο καὶ οὐδὲ σταγόνοσ ἦν κύριος; Ἀλλὰ καὶ πένητες ἀπολοῦνται πολλοί, φησί, καὶ 20 πλούσιοι τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀπολαύσονται ἀγαθῶν. Τούναντίον μὲν οὖν ἐστὶν ἰδεῖν, πλουσίους μὲν ὀλίγους, τῶν δὲ πενήτων πολλῶ πλείους σωζομένους. Σκόπει δὲ ἀκριβῶς ἐξετάζων τὰ τοῦ πλούτου κωλύματα, καὶ τὰ τῆς πενίας ἐλαττώματα· μᾶλλον δὲ οὔτε τοῦ πλούτου οὔτε τῆς πενίας, ἀλλ' ἐκάτερα τῶν 25 κεκτημένων ἐστί· πλὴν ἀλλὰ ποῖον εὐκολώτερον ὄπλον ἴδωμεν. Τί οὖν ἡ πενία ἐλάττωμα ἔχειν δοκεῖ; Ψεῦδος. Τί δὲ ὁ πλοῦτος;

δειξα καθαρά. Ἐμπρὸς λοιπόν, σήμερα ἄς δείξουμε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι ὄχι μόνο στὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ καὶ στὰ οὐράνια ἀγαθὰ πλεονεκτοῦν αὐτοί. Πραγματικά τί μᾶς ὀδηγεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὁ πλοῦτος ἢ ἡ φτώχεια; Ἄς ἀκούσουμε τὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου τῶν οὐρανῶν, πὺ λέγει γιὰ τοὺς πλούσιους, «πιὸ εὐκολο εἶναι νὰ περάσει καραβόσχοινο ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς βελόνας, παρὰ νὰ μπεῖ πλούσιος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁸, ἐνῶ γιὰ τοὺς φτωχοὺς τὸ ἀντίθετο· «ἂν θέλεις νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου, μοίρασέ τα στοὺς φτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθησέ με, καὶ θὰ ἔχεις θησαυρὸ στοὺς οὐρανοῦς»¹⁹.

Ἄν θέλετε, ἄς ἐξετάσουμε τὸ λεγόμενο καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές. «Στενὸς εἶναι», λέει, «καὶ γεμάτος πίκρες ὁ δρόμος πὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωή». Ποιὸς βαδίζει λοιπὸν στὸ στενὸ δρόμο, ἐκεῖνος πὺ ζεῖ στὶς ἀπολαύσεις ἢ ἐκεῖνος πὺ ζεῖ μὲ στερήσεις; Ἐκεῖνος πὺ εἶναι ἀπερίσπαστος ἢ ἐκεῖνος πὺ σηκώνει χίλια φορτία; Ὁ τεμπέλης καὶ ὁ ἀδιάφορος ἢ ὁ γεμάτος φροντίδες καὶ ἐνδιαφέροντα; Ἄλλὰ τί χρειάζονται οἱ συλλογισμοί μας, τὴ στιγμὴ πὺ μποροῦμε νὰ μεταφέρουμε τὸ λόγο μας στὰ ἴδια τὰ πρόσωπα; Φτωχὸς ἦταν ὁ Λάζαρος καὶ μάλιστα πάρα πολὺ φτωχός. Πλούσιος ἦταν ἐκεῖνος πὺ τὸν περιφρονοῦσε, ὅταν ἦταν ξαπλωμένος στὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ του. Ποιὸς μπῆκε ὁμοῦ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ χαιρόταν στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ; Ποιὸς ψηνόταν στὸ τηγάνι καὶ δὲν εἶχε οὔτε σταγόνα νεροῦ; Μὰ καὶ πολλοὶ φτωχοὶ θὰ πᾶνε στὴν κόλαση καὶ πολλοὶ πλούσιοι θ' ἀπολαύσουν τὰ ἀπερίγραπτα ἐκεῖνα ἀγαθὰ. Εἶναι ὁμοῦ φανερὸ ὅτι γίνεται τὸ ἀντίθετο. Οἱ πλούσιοι πὺ σώζονται εἶναι λίγοι, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ εἶναι πολὺ περισσότεροι. Σκέψου μὲ ἀκρίβεια, ἐξετάζοντας τὰ ἐμπόδια τοῦ πλοῦτου καὶ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς φτώχειας. Ἡ καλύτερα οὔτε τοῦ πλοῦτου οὔτε τῆς φτώχειας, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔχουν τὰ

18. Ματθ. 19,24.

19. Ματθ. 19,21.

Ἵπερηφανίαν, τὴν μητέρα τῶν κακῶν, ἣ καὶ τὸν διάβολον ἐποίησεν εἶναι διάβολον, οὐκ ὄντα τοιοῦτον ἔμπροσθεν. Πάλιν, ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία· τίς οὖν ἔστηκε τῆς ρίζης ταύτης πλησίον, ὁ πλούσιος, ἢ ὁ πένης; οὐκ εὐδηλον ὅτι ὁ πλούσιος; Ὅσῳ γὰρ ἂν τις πλείονα περιβαλῆται, τοσοῦτω πλειόνων ἐρᾷ.

Κενοδοξία πάλιν τὰ μυρία λυμαίνεται κατορθώματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης πάλιν ἐγγὺς ὁ πλουτῶν ἐσκήνωται. Τὰ δὲ τοῦ πένητος, φησὶν, οὐ τιθεῖς, τὴν θλίψιν, τὴν στενοχωρίαν; Ἀλλὰ τοῦτο
 10 καὶ τοῦ πλουτοῦντος κοινόν, καὶ τούτου μᾶλλον ἢ τοῦ πένητος· ὥστε ἂ μὲν τῆς πενίας δοκεῖ εἶναι κακά, κοινὰ ἐκατέρων ἐστίν, ἂ δὲ τοῦ πλούτου, μόνα ἐκείνου. Τί δέ, φησὶν, ὅταν διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπορίαν πολλὰ δεινὰ ὁ πένης ἐργάζεται; Ἀλλ' οὐδεὶς πένης, οὐδεὶς τοσαῦτα ἐργάζεται δεινὰ δι' ἔνδειαν, ὅσα οἱ
 15 πλουτοῦντες διὰ τὸ πλείονα περιβάλλεσθαι, καὶ τὰ ἔνδον μὴ ἀπολλύναι. Οὐ γὰρ οὕτω πένης ἐφίεται τῶν ἀναγκαίων, ὡς τῶν περιττῶν ὁ πλουτῶν· οὐδ' αὖ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὸ χρήσασθαι τῇ πονηρίᾳ, ὅσην δύναμιν οὗτος. Εἰ τοίνυν καὶ βούλεται μᾶλλον καὶ δύναται, εὐδηλον ὅτι μᾶλλον καὶ πλείονα ἐρ-
 20 γάζεται. Οὐδὲ γὰρ οὕτω δέδοικεν ὁ πένης ὑπὲρ λιμοῦ, ὡς ὁ πλούσιος ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας τῶν ὄντων τρέμει καὶ ἄγχεται, καὶ ὑπὲρ τοῦ μηδέπω τὰ πάντων λαβεῖν. Ὅταν οὖν καὶ κενοδοξίας ἐστήκη πλησίον καὶ ὑπερηφανίας καὶ φιλαργυρίας τῆς ρίζης τῶν κακῶν ἀπάντων, ποίαν ἔξει σωτηρίας ἐλπίδα, ἂν μὴ πολ-
 25 λὴν ἐπιδείξῃται φιλοσοφίαν; πῶς δὲ βαδιεῖται τὴν στενὴν ὁδόν; Μὴ τοίνυν τὰς τῶν πολλῶν δόξας περιφέρωμεν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ὑπὲρ μὲν χρημάτων μὴ ἑτέροις πιστεῦειν, ἀλλ' ἀριθμῶ καὶ ψήφῳ τοῦτο ἐπιτρέπειν,

κακά τους. Ἐὰς δοῦμε λοιπὸν ποιό ἀπὸ τὰ δύο ἀντιμετωπίζεται καλύτερα. Τί μειονεκτήματα λοιπὸν πιστεύεται ὅτι ἔχει ἡ φτώχεια; Τὸ ψεῦδος. Καὶ τί ὁ πλοῦτος; Τὸν ἐγωϊσμό, τὴ μητέρα τῶν κακῶν, πού καὶ τὸν διάβολο ἔκαμε διάβολο, ἐνῶ πιὸ μπροστὰ δὲν ἦταν. Πάλι «ὄλων τῶν κακῶν ρίζα εἶναι ἡ φιλαργυρία». Ποιὸς βρίσκεται λοιπὸν κοντὰ σ' αὐτὴν τὴ ρίζα, ὁ πλούσιος ἢ ὁ φτωχός; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο πῶς βρίσκεται ὁ πλούσιος; Γιατί, ὅσο πιὸ πολλὰ ἀποκτᾶ κανεὶς, τόσο πιὸ πολλὰ θέλει.

Ἡ ματαιοδοξία ἐπίσης καταστρέφει χιλιάδες κατορθώματα. Ἄλλὰ καὶ κοντὰ σ' αὐτὴν ἔχει στήσει τὴ σκηνὴ τοῦ ὁ πλούσιος. Ἄλλὰ, λέγει, τὰ μειονεκτήματα τῆς φτώχειας, τίς θλίψεις καὶ τίς δυσκολίες, δὲν τὰ λές; Μὰ αὐτὰ τὰ ἔχουν καὶ οἱ πλούσιοι καὶ μάλιστα πιὸ πολὺ ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς. Τὰ κακὰ ἐπομένως, πού νομίζουμε ὅτι ἔχει μόνο ἡ φτώχεια, τὰ ἔχουν καὶ οἱ δύο. Ἐκεῖνα ὅμως πού ἔχει ὁ πλοῦτος, εἶναι μόνο δικά του. Μὰ τί νὰ ποῦμε, ὅταν ὁ φτωχὸς κάνει μεγάλα κακὰ ἀπὸ ἔλλειψη τῶν ἀπαραιτήτων; Ἄλλὰ κανένας φτωχός, κανένας δὲν κάνει τόσα κακὰ ἀπὸ τὴ φτώχεια του, ὅσα οἱ πλούσιοι γιὰ νὰ ἀποκτήσουν περισσότερα καὶ νὰ μὴ χάσουν ὅσα ἔχουν. Γιατί ὁ φτωχὸς δὲν ἐπιθυμεῖ τόσο τὰ ἀναγκαῖα, ὅσο ὁ πλούσιος τὰ περίσσια. Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ θέλει καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἀποκτήσει περισσότερα εἶναι φανερό ὅτι θὰ κάνει περισσότερα. Οὔτε βέβαια ὁ φτωχὸς φοβᾶται τόσο πολὺ τὴν πείνα, ὅσο ὁ πλούσιος τρέμει καὶ στενοχωρεῖται νὰ μὴ χάσει τὴν περιουσία του καὶ δὲν μπορέσει νὰ πάρει ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἄλλων. Ὅταν λοιπὸν τὸν κυβερνᾷ καὶ ἡ ματαιοδοξία καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ φιλαργυρία, αὐτὴ ἡ ρίζα ὄλων τῶν κακῶν, ποιὰν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχει, ἂν δὲν τὸν χαρακτηρίζει βαθιὰ πίστη; Πῶς θὰ βαδίσει στὸ στενὸ δρόμο; Ἐὰς μὴν ἀναμασοῦμε λοιπὸν τίς ἀπόψεις τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς μελετᾶμε τὰ πράγματα. Γιατί, πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ μὴν πιστεύουμε σὲ ἄλλους ὅταν πρόκειται γιὰ χρήματα, ἀλλὰ νὰ τὰ μετροῦμε καὶ νὰ τὰ λογαριάζουμε, καὶ ὅταν παίρνου-

ὑπὲρ δὲ πραγμάτων ψηφίζομένους, ἀπλῶς ταῖς ἐτέρων παρασύ-
 ρεσθαι δόξαις, καὶ ταῦτα ἀκριβῆ ζυγὸν ἀπάντων ἔχοντας καὶ
 γνώμονα καὶ κανόνα, τῶν θείων νόμων τὴν ἀπόφασιν;

Διὸ παρακαλῶ καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, ἀφέντες τί τῷ
 5 δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, παρὰ τῶν Γραφῶν ταῦτα
 ἅπαντα πυνθάνεσθε, καὶ τὸν ἀληθῆ πλοῦτον μαθόντες, τοῦτον
 διώκωμεν, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοι-
 το πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
 10 δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

με αποφάσεις για ουσιαστικά θέματα να παρασυρόμαστε εύκολα από τις γνώμες τῶν ἄλλων, ἂν καὶ ἔχουμε ἀλάνθαστη ζυγὰ καὶ γνώμονα καὶ κανόνα τὶς παραγγελίες τῶν θείων νόμων;

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους καὶ σᾶς ἰκετεύω, ἀδιαφορώντας γὰρ τὶς γνώμες τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, νὰ ἀντλεῖτε γὰρ ὅλα αὐτὰ πληροφορίες ἀπὸ τὶς Γραφές καί, ἀφοῦ μάθουμε ποιὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς πλοῦτος, αὐτὸν ὡς ἐπιδιώκουμε, γὰρ νὰ κερδίσουμε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εὐχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Β' Κορ. 7, 2-3)

«Χωρήσατε ἡμᾶς· οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω· προεῖρηκα γάρ, ὡς καὶ προεῖπον ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν».

5 1. Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον, συστέλλων τὸ τραχὺ τῆς ἐπιτιμήσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἤλεγξε καὶ ἐπέπληξεν, ὡς φιλουμένοις μὲν, οὐχ ὁμοίως δὲ φιλοῦσιν, ἀλλ' ἀπορρηγνυμένοις τῆς ἀγάπης τῆς αὐτοῦ καὶ ἑτέροις φθόροις ἀναμιγνυμένοις, πάλιν λεαίνει τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως λέγων, «χωρήσατε ἡμᾶς», τουτέστι, φι-
10 λήσατε ἡμᾶς, καὶ χάριν αἰτεῖ λαβεῖν ἀνεπαχθῆ, καὶ τοῖς παρέχουσι πρὸ τῶν λαμβανόντων λυσιτελῆ. Καὶ οὐκ εἶπε, 'φιλήσατε', ἀλλ' ἐλεεινότερον, «χωρήσατε». Τίς ἡμᾶς ἀπήλασε, φησί; τίς ἐξέβαλε τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας, πόθεν στενοχωρούμεθα ἐν ὑμῖν; Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, «στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν»,
15 ἐνταῦθα αὐτὸ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγε, «χωρήσατε ἡμᾶς», καὶ ταύτη πάλιν αὐτοῦς ἐφελκόμενος. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ φιλίαν, ὡς τὸ μαθεῖν τὸ φιλούμενον ὅτι σφόδρα αὐτοῦ ἐφίεται τῆς ἀγάπης ὁ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Β' Κορ. 7,2-3)

383

«Κάνετε χῶρο γιὰ μᾶς μέσα στὴν καρδιά σας. Κανένα δὲν ἀδικήσαμε, κανένα δὲν ἐβλάψαμε, κανένα δὲν ἐκμεταλλευτήκαμε. Δὲν τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ κατακρίνω, ἀφοῦ, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, εἴσθε μέσα στὶς καρδιές μας καὶ στὸ θάνατο καὶ στὴ ζωή».

1. Πάλι ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀγάπη, θέλοντας νὰ περιορίσει τὴ σκληρότητα τῆς ἐπιτίμησης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς ἔλεγε καὶ τοὺς ἐπέπληξε ὅτι, ἐνῶ ἐκεῖνος τοὺς ἀγαπᾷ, αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἀγάπη πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀποφεύγουν τὴν ἀγάπη του καὶ συναναστρέφονται μὲ διεφθαρμένους ἀνθρώπους, προσπαθεῖ νὰ μαλακώσει πάλι τὴ σκληρότητα τῆς ἐπιτίμησης, λέγοντας, «κάμετε χῶρο γιὰ μᾶς στὴν καρδιά σας», δηλαδὴ ἀγαπήστε μας, ζητώντας μιὰν ἀνώδυνη προσφορά, πὺ εἶναι πιὸ ὠφέλιμη σ' ἐκείνους πὺ τὴν παρέχουν παρὰ σ' ἐκείνους πὺ τὴν παίρνουν. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἀγαπήστε', ἀλλὰ, «κάμετε χῶρο στὴν καρδιά σας», πὺ εἶναι πιὸ εὐγενικὴ ἔκφραση. Τί μᾶς ἀπομάκρυνε, λέγει; Ποιὸς μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν καρδιά σας, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν ὑπάρχει χῶρος γιὰ μᾶς στὴν καρδιά σας»; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε παραπάνω, «δὲν ὑπάρχει χῶρος στὴν καρδιά σας», γιὰ νὰ τὸ ἐκφράσει ἐδῶ σαφέστερα, λέγει, «κάμετε χῶρο γιὰ μᾶς στὴν καρδιά σας», θέλοντας καὶ πάλι μ' αὐτὸ νὰ τοὺς προσελκύσει. Γιατὶ τίποτε δὲν δημιουργεῖ ἀγάπη τόσο, ὅσο τὸ νὰ γνωρίζει ὁ ἀγα-

φιλῶν. «Οὐδένα ἠδικήσαμεν». Ὅρα πῶς πάλιν οὐ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ ἀνεπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον ἐτέρως τὸν λόγον ποιεῖ. Ἐμα δὲ καὶ αἰνίττεται τοὺς ψευδαποστόλους, «οὐδένα ἠδικήσαμεν», λέγων, «οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονε-
5 κτήσαμεν».

Τί ἐστίν, «ἐφθείραμεν;» Τουτέστιν οὐδένα ἠπατήσαμεν, ὡσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, «μήποτε, ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῆ τὰ νοήματα ὑμῶν». «Οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν»· οὐχ ἠρπάσαμεν, οὐκ ἐπενοήσαμεν. Καὶ οὐ λέγει τέως, τὰ καὶ τὰ ὠφε-
10 λήσαμεν, ἀλλ' ἐντρεπτικώτερον ποιῶν τὸν λόγον, «οὐκ ἠδικήσαμεν», φησί· μονονουχὶ λέγων, ὅτι εἰ καὶ μηδὲν ἤμεν εὐεργετηκότες, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀποστρέφεσθε ἔδει· οὐδὲ γὰρ οὐ μικρόν, οὐ μέγα ἔχετε ἡμῖν ἐγκαλεῖν. Εἴτα ἐπειδὴ ἦσθετο τῆς βαρύτητος, ἐπιδιορθοῦται πάλιν. Καὶ οὐτε ἐσίγησε καθάπαξ· οὐ γὰρ ἂν διανέστησεν·
15 οὐτε ἀδιόρθωτον εἶασε τὸ τραχὺ τοῦ λόγου· ἢ γὰρ ἂν πλέον ἐπληξε. Καὶ τί φησιν; «Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω». Πόθεν δῆλον; «Προείρηκα» γάρ, φησίν, «ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν». Μεγίστη φιλία αὕτη, ὅταν καὶ καταφρονούμενος, καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς καὶ συζῆν αἰρῆται. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς
20 ἐστε ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἀλλ' οὕτω, φησίν, ὡς εἶπον. Ἐνὶ γὰρ καὶ φιλεῖν, καὶ κινδύνους φεύγειν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτω. Καὶ ὄρα κἀνταῦθα σύνεσιν ἄφατον. Οὐ γὰρ τὰ γεγενημένα ὑπὲρ αὐτῶν εἶπεν, ἵνα μὴ δόξη πάλιν ὄνειδίζειν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐπαγγέλλεται. Ἐὰν γὰρ συμβῆ, φησίν, ἐπενεχθῆναι κίνδυνον, πάντα ἔτοι-

πώμενος ὅτι ἐπιθυμεῖ πολὺ τὴν ἀγάπη του ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀγαπᾷ. «Κανένα δὲν ἀδικήσαμε». Πρόσεχε πάλι ὅτι δὲν ἀναφέρει τις εὐεργεσίες, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἔκφρασης κάνει τὰ λόγια του καὶ λιγότερο δυσάρεστα καὶ περισσότερο δραστικά. Συγχρόνως ὑπονοεῖ καὶ τοὺς ψευδαποστόλους, λέγοντας, «κανένα δὲν ἀδικήσαμε, κανένα δὲν βλάψαμε, κανένα δὲν ἐκμεταλλευτήκαμε».

Τί σημαίνει, «κανένα δὲν βλάψαμε»; Δηλαδή δὲν ἐξαπατήσαμε κανένα, ὅπως λέει καὶ ἄλλοῦ· «μήπως ἐξαπατήσει κανείς τις σκέψεις σας, ὅπως τὸ φίδι ἐξαπάτησε τὴν Εὐα»¹. «Κανένα δὲν ἐκμεταλλευτήκαμε». Δὲν παρασύραμε, δὲν ἐστήσαμε παγίδες. Καὶ δὲ λέει στὴν ἀρχή, 'σᾶς προσφέραμε τις τάδε καὶ τις τάδε ὠφέλειες', ἀλλὰ, γιὰ νὰ ἐμπνεύσει περισσότερη περίσκεψη, λέγει, «δὲν ἀδικήσαμε», σὰν νὰ λέγει δηλαδή ὅτι, κι ἂν δὲ σᾶς εἶχαμε κάμει κανένα καλό, καὶ πάλι δὲν ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀποστρεφόσαστε ἔτσι· γιὰτι δὲν ἔχετε νὰ μᾶς κατηγορήσετε γιὰ τίποτα, οὔτε γιὰ μικρὸ οὔτε γιὰ μεγάλο. Ἐπειτα, ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι ὁ λόγος του ἦταν βαρὺς, τὸν διορθώνει πάλι. Δὲν ἐσιώπησε βέβαια, γιὰτι δὲ θὰ παρακινούσε τις καρδιές τους, οὔτε ἄφησε ἀδιόρθωτη τὴ σκληρότητα τοῦ λόγου, γιὰτι ἀλλιῶς θὰ τοὺς πλήγωνε περισσότερο. Καὶ τί λέγει; «Δὲν τὰ λέγω γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω». Ἀπὸ ποῦ φαίνεται; «Ὅπως εἶπα», λέγει, «καὶ προηγουμένως εἴσθε μέσα στὶς καρδιές μας καὶ στὸ θάνατο καὶ στὴ ζωή». Αὐτὴ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλη ἀγάπη, ὅταν, καὶ ἐνῶ περιφρονεῖται, προτιμᾷ καὶ νὰ βρίσκεται μαζί τους καὶ νὰ πεθάνει μαζί τους. Γιὰτι δὲν εἴσθε μέσα στὶς καρδιές μας ἔτσι ἀπλῶς, ἀλλὰ ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα. Εἶναι δηλαδή δυνατὸ νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς κάποιον, ἀλλὰ ν' ἀποφεύγει τοὺς κινδύνους, ἐμεῖς ὁμως δὲν ἀγαποῦμε ἔτσι. Καὶ πρόσεχε ἐδῶ σύνεση ἀπερίγραπτη. Γιὰτι δὲν ἀνέφερε ὅσα ἔκαμε γιὰ τὸ καλό τους, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πῶς τοὺς κατηγορεῖ, ἀλλὰ δίνει ὑποσχέσεις γιὰ τὸ μέλλον. Ἄν τύχει, λέει, καὶ παρουσιασθεῖ κίνδυνος, εἶμαι ἔτοιμος νὰ πάθω γιὰ σᾶς τὰ πάντα καὶ δὲ θὰ λογαριάσω οὔτε τὴ ζωὴ οὔτε τὸ θάνατο. Ὅπου θὰ εἴσθε ἐσεῖς, αὐτὸ θὰ εἶναι προτι-

μος ὑπὲρ ὑμῶν παθεῖν, καὶ οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ μοί τι καθ' ἑαυτὸ φαίνεται, ἀλλ' ἔνθα ἂν ἦτε ὑμεῖς, τοῦτο ἐμοὶ προτιμότερον, καὶ θάνατος ζωῆς, καὶ ζωὴ θανάτου. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἀποθανεῖν δῆλον ὅτι φιλίας, τὸ δὲ ζῆν τίς οὐκ ἂν ἔλοιτο καὶ τῶν μὴ φίλων;

5 Τίνος οὖν ἔνεκεν ὡς μέγα αὐτὸ τίθησι; Ὅτι καὶ σφόδρα μέγα ἐστὶ. Πολλοὶ μὲν γὰρ κακῶς πράττουσι συναλγοῦσι τοῖς φίλοις, εὐδοκιμοῦσι δὲ οὐκέτι συνήδονται, ἀλλὰ καὶ φθονοῦσιν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' ἂν τε ἐν συμφοραῖς ἦτε, οὐ φοβούμεθα κοινωνῆσαι τῆς δυσημερίας ὑμῖν· ἂν τε καλῶς πράττητε, οὐ βαλλόμεθα τῷ φθόνῳ.

10 Εἶτα ἐπειδὴ συνεχῶς ταῦτα ἔστρεψε λέγων, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν», καί, «στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν», καί, «χωρήσατε ἡμᾶς», καί, «πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς», καί, «οὐδένα ἠδικήσαμεν», καὶ ἐδόκει πάντα ταῦτα αὐτῶν εἶναι κατάγνωσις· δρᾶ πῶς καὶ ἐτέρως τὸ βαρὺ τοῦτο παραμυθεῖται λέγων, «πολλή μοι

15 παρρησία πρὸς ὑμᾶς». Διὰ τοῦτο τοιαῦτα τολμῶ, φησὶν, οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγων, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν παρρησίαν, ἧ καὶ ἀνωτέρω δηλῶν ἔλεγε, «πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν». Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐπειδὴ ταῦτα λέγω, ὡς κατεγνωκῶς ὑμῶν καθάπαξ λέγω· σφόδρα γὰρ ἐφ' ὑμῖν καλλωπίζομαι καὶ καυχῶμαι·

20 ἀλλὰ καὶ κηδόμενος, καὶ βουλόμενος ἐπιδοῦναι μειζόνως ὑμᾶς πρὸς ἀρετὴν, ἧ καὶ τοῖς Ἑβραίοις μετὰ πολλὴν ἐπιτίμησιν ἔλεγε· «πεπέισμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν, εἰς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέ-

25 λους». Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, «πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν». Πρὸς ἐτέρους καυχώμεθα, φησὶν, ὑπὲρ ὑμῶν.

Εἶδες πῶς παρεμυθήσατο γνησίως; Καὶ οὐχ ἀπλῶς καυχῶ-

μότερο γιὰ μένα· καὶ ὁ θάνατος θὰ εἶναι προτιμότερος τῆς ζωῆς καὶ ἡ ζωὴ τοῦ θανάτου. Ἄλλὰ τὸ νὰ πεθάνει βέβαια εἶναι δεῖγμα ἀγάπης, τὸ νὰ ζεῖ ὁμοῦς ποῖός δὲ θὰ τὸ προτιμοῦσε καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀγαποῦν;

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν τὸ παρουσιάζει αὐτὸ σὰν μεγάλο; Ἐπειδὴ πραγματικὰ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο. Γιατὶ πολλοὶ συμπάσχουν μὲ τοὺς φίλους τους ὅταν ἐκεῖνοι δυστυχοῦν, ὅταν ὁμοῦς προοδεύουν ὄχι μόνο δὲ συμμετέχουν στὴν εὐτυχία τους, ἀλλὰ καὶ ζηλοφθονοῦν. Αὐτὸ ὁμοῦς δὲ συμβαίνει μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ εἴτε βρισκόσαστε σὲ συμφορές, δὲ διστάζουμε νὰ ὑποφέρουμε μαζί σας, καὶ ἂν εἴστε εὐτυχισμένοι, δὲ μᾶς κυριεύει ὁ φθόνος. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἐπαναλάμβανε αὐτὰ συνέχεια, λέγοντας, «δὲν ὑπάρχουν περιορισμοὶ ἀπὸ ἐμᾶς», καί, «κάμετε στὴν καρδιά σας χῶρο γιὰ μᾶς», καί, «ἀνοῖξτε μας καὶ σεῖς τὴν καρδιά σας», καί, «κανένα δὲν ἀδικήσαμε», καὶ δινόταν ἡ ἐντύπωση ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐπιτιμητικά, πρόσεχε πῶς καὶ μ' ἄλλο τρόπο ἀπαλύνει αὐτὰ, λέγοντας «σᾶς μίλησα μὲ πολλὴ εἰλικρίνεια». Γι' αὐτό, λέγει, τολμῶ καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ σᾶς τὰ λέγω ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης εἰλικρίνειάς μου, πράγμα ποὺ καὶ παραπάνω εἶπε, λέγοντας, «εἶμαι πολὺ περήφανος γιὰ σᾶς». Μὴ νομίσετε δηλαδή, λέγει, ὅτι ἐπειδὴ τὰ λέγω αὐτά, τὰ λέγω γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω· γιατί πολὺ καμαρώνω καὶ περιφανεύομαι γιὰ σᾶς, ἀλλὰ σᾶς τὰ λέγω ἀπὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπειδὴ θέλω νὰ γίνετε ἀκόμη πιὸ ἐνάρετοι. Τὸ ἴδιο ἔλεγε καὶ στοὺς Ἑβραίους μετὰ ἀπὸ πολλὰς ἐπιτιμήσεις· «ἂν καὶ σᾶς μιᾶμε ἔτσι, εἴμαστε βέβαιοι ὅτι εἴσαστε ἄξιοι γιὰ καλύτερα ἔργα, ποὺ ὀδηγοῦν στὴ σωτηρία. Καὶ ἐπιθυμοῦμε νὰ δείχνει ὁ καθένας σας ὡς τὸ τέλος τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐλπίδας»². Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. «Εἶμαι πολὺ περήφανος γιὰ σᾶς». Ὅταν μιᾶμε, λέει, μὲ ἄλλους, καυχόμαστε γιὰ σᾶς.

Εἶδες πόσο ξεκάθαρα τοὺς παρηγόρησε; Καὶ δὲ λέει

2. Ἐβρ. 6,9 καὶ 11.

μαι, φησίν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα. Ἐπήγαγε γοῦν λέγων, ὅτι «πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει». Ποία παρακλήσει; Τῇ παρ' ὑμῶν, ὅτι διορθωθέντες, διὰ τῶν ἔργων παρεκαλέσατέ με. Τοῦτο φιλοῦντός ἐστι καὶ ἐγκαλεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ φιλεῖσθαι καὶ δεδοικέναι μὴ, πέρα 5 τοῦ μέτρου ἐγκαλέσας, λυπήσῃ. Διὰ τοῦτό φησι, «πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ».

2. Ἄλλὰ ταῦτα δοκεῖ, φησίν, ἐναντία εἶναι τοῖς πρώτοις. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα. Ταῦτα γὰρ ἐκεῖνα εὐπαράδεκτα ποιεῖ, καὶ ὁ διὰ τούτων ἔπαινος τὴν ἀπὸ τῶ ἐλέγχων ἐκείνων 10 ὠφέλειαν γνησιωτέραν ἐργάζεται, ὑποκλέπτων αὐτῶν τὸ ὀδυνηρόν. Διὸ καὶ σφόδρα γνησίως κέχρηται τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ φιλοτίμως. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'πεπλήρωμαι τῇ χαρᾷ', ἀλλὰ, «περισσεύομαι»· μᾶλλον δέ, οὐδὲ περισσεύομαι, ἀλλὰ, «ὑπερπερισσεύομαι», κἀντεῦθεν πάλιν δεικνὺς τὸν πόθον, ὅτι κἀν οὕτω φιλεῖσθαι, 15 ὡς φιλεῖσθαι χρή, οὐδὲ τὸ πᾶν εἰληφέναι· οὕτως ἀκόρεστος τῷ σφόδρα φιλεῖν αὐτοὺς ἦν. Τὸ γὰρ παρὰ τῶν ἐρωμένων ὅπως οὖν φιλεῖσθαι, πολλὴν φέρειν τὴν χαρὰν διὰ τὸ σφόδρα αὐτοὺς φιλεῖν. Ὡστε τοῦτο πάλιν τῆς αὐτοῦ ἀγάπης σημεῖον ἦν. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς παρακλήσεώς φησι, «πεπλήρωμαι»· ἀπέλαβον ὅπερ ὠφείλετό μοι· 20 ἐπὶ δὲ τῆς χαρᾶς, «ὑπερπερισσεύομαι»· τουτέστιν, ἠθύμησα πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀπελογήσασθε ἀρκούντως, καὶ παρεμυθήσασθε· οὐδὲ γὰρ μόνον ἀνείλετέ μοι τὴν ὑπόθεσιν τῆς λύπης, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἐποιήσατε πλείονα.

Εἶτα δηλῶν αὐτῆς τὸ μέγεθος, οὐ τούτῳ μόνον δείκνυσιν 25 αὐτό, τῷ εἰπεῖν, ὅτι «ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ», ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπαγαγεῖν, «ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν». Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δι' ὑμᾶς ἡμῖν ἡδονὴ γενομένη, ὡς μηδὲ τοσαύτη ἀμαυρωθῆναι θλίψει, ἀλλὰ

ἀπλῶς, 'εἶμαι περήφανος', ἀλλ' «εἶμαι πάρα πολύ». Πρόσθεσε δηλαδή καὶ εἶπε, «εἶμαι γεμάτος ἀπὸ ἐλπίδα καὶ παρηγοριά». Ποιά παρηγοριά; Τὴν παρηγοριά πού μου δώσατε ἐσεῖς, γιατί μὲ τὸ νὰ διορθωθεῖτε, μὲ παρηγορήσατε μὲ τὰ ἔργα σας. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου πού ἀγαπᾷ, καὶ νὰ ἐπικρίνει γιατί δὲν τὸν ἀγαποῦν, καὶ νὰ φοβᾷται μήπως, κατηγορώντας τους πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο, τοὺς λυπήσει. Γι' αὐτὸ λέγει, «εἶμαι γεμάτος ἀπὸ παρηγοριά, ἔχω περίσσια χαρά».

2. Ἄλλ' αὐτά, λέγει, εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰ προηγούμενα. Κι ὁμως δὲν εἶναι, ἀλλ' εἶναι καὶ πάρα πολὺ μάλιστα σύμφωνα. Γιατί αὐτὰ κάνουν πιὸ εὐκολοπαράδεκτα τὰ πρῶτα καὶ ὁ ἔπαινος μ' αὐτὰ κάμνει καθαρότερη τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὸν ἔλεγχον ἐκείνων, ἐπικαλύπτοντας τὸ ὀδυνηρὸ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ αὐτὰ τὰ λόγια μὲ πολλὴ καθαρότητα καὶ ἀγάπη. Γιατί δὲν εἶπε, 'εἶμαι γεμάτος χαρά', ἀλλά, «ἔχω περίσσια χαρά», ἢ καλύτερα, «ἔχει ξεχειλίσει ἡ χαρά μου», δείχνοντας πάλι καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν πόθο, ὅτι δηλαδή, κι ἂν τὸν ἀγαποῦν τόσο, ὥστε νὰ χαίρεται καὶ νὰ ἀγάλλεται, δὲν πιστεύει ἀκόμη ὅτι τὸν ἀγαποῦν ὅσο ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαποῦν κι ὅτι δὲν ἔλαβε ἀκόμη ὅλη τὴν ἀγάπη τους. Τόσο ἀπέραντη ἦταν ἡ ἀγάπη του γι' αὐτούς. Γιατί τὸ νὰ σὲ ἀγαποῦν ὅπωςδὴποτε ἐκεῖνοι πού ἀγαπᾷς, σοῦ δίνει μεγάλη χαρά, γιατί τοὺς ἀγαπᾷς πολὺ. Ἐπομένως αὐτὸ ἦταν ἓνα ἄλλο δεῖγμα τῆς ἀγάπης του. Καὶ στὴν περίπτωση βέβαια τοῦ λόγου του γιὰ παρηγοριά του, εἶπε, «εἶμαι γεμάτος», ἔλαβα ὅ,τι μου ὀφειλόταν, στὴν περίπτωση ὁμως τῆς χαρᾶς εἶπε, «ἔχει ξεχειλίσει ἡ χαρά μου», δηλαδή μὲ στενοχωρήσατε, ἀλλὰ ἀπολογηθήκατε ἰκανοποιητικὰ καὶ μὲ παρηγορήσατε. Δὲν ἀπομακρύνετε δηλαδή μόνο τὴ λύπη μου, ἀλλὰ μου δώσατε περίσσια χαρά.

Ἐπειτα, θέλοντας νὰ δείξει τὸ μέγεθός της, δὲν τὸ δείχνει αὐτὸ μόνο μὲ τὴ φράση, «ξεχειλίσαι ἀπὸ χαρά», ἀλλὰ καὶ προσθέτοντας, «παρὰ τὴν πολλὴ θλίψη μας». Τόση δηλαδή εἶναι ἡ χαρὰ πού μου δώσατε, ὥστε νὰ μὴν τὴ σκιάσει οὔτε ἡ

τῆ περιουσίᾳ τοῦ οἰκείου μεγέθους περιγενέσθαι τῶν καταλαβόντων ἡμᾶς λυπηρῶν, καὶ μὴ ἀφείναι αἴσθησιν ἡμᾶς αὐτῶν λαβεῖν. «Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἢ σὰρξ ἡμῶν». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «τῆ θλίψει», λέγει καὶ πο-
 5 ταπῆ θλίψει, καὶ ἐπαίρει ταύτην τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ μεγάλην οὖσαν τὴν ἐκ τούτων παραμυθίαν καὶ χαράν, εἴ γε τοσαύτην ἀπεκρούσατο ὀδύνην. «Ἄλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι». Πῶς ἐν παντί; «Ἐξωθεν μά-
 χαι», παρὰ τῶν ἀπίστων· «ἔσωθεν φόβοι»· διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν πιστῶν, μὴ παρασυρῶσιν. Οὐδὲ γὰρ παρὰ Κορινθίοις μόνον τοιαῦ-
 10 τα συνέβαινε, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. «Ἄλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινούς, παρακάλεσεν ἡμᾶς ἐπὶ τῆ παρουσίᾳ Τίτου». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν εἰπών, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν, μάρτυρα παράγει Τίτον τὸν ἀδελφόν, ὃς παρ' αὐτῶν ἀφίκετο πρὸς τὸν Παῦλον μετὰ τὴν προτέραν ἐπιστολὴν διηγούμενος αὐτῷ τὰ τῆς αὐτῶν
 15 διορθώσεως. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ μέγα τίθεται τὴν παρουσίαν Τίτου. Καὶ γὰρ ἐμπροσθέν φησιν, «ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὐρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «ἐπὶ τῆ παρουσίᾳ Τίτου παρεκλήθημεν», φησί. Καὶ γὰρ βούλεται ἀξιο-
 20 πιστον αὐτοῖς καταστήσαι τὸν ἄνδρα, καὶ φίλον σφόδρα ποιῆσαι.

Καὶ ὄρα πῶς ἀμφοτέρα κατασκευάζει. Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου», τὸ μέγεθος αὐτοῦ δείκνυσι τῆς ἀρετῆς. τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι «ἐπὶ τῆ θλίψει ἡμῶν ἡ παρουσία αὐτοῦ ἤρκεσεν εἰς παραμυθίαν», οὐ μόνον δὲ ἐν τῆ παρουσίᾳ αὐτοῦ,
 25 ἀλλὰ καὶ τῆ παρακλήσει, ἧ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν», οἰκειοῖ τοῖς Κορινθίοις τὸν ἄνδρα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλίας ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ, ὡς

τόση θλίψη μου, ἀλλὰ νὰ ἐξουδετερώσει μὲ τὸ μεγάλο της μέγεθος τὶς στενοχώριες ποὺ μᾶς βρῆκαν καὶ νὰ μὴν ἀφήσει οὔτε κἂν νὰ τὶς αἰσθανθοῦμε. «Γιατί, ὅταν πήγαμε στὴ Μακεδονία, τὸ σῶμα μας δὲ βρῆκε καμιὰν ἀνάπαυση». Καὶ ἐπειδὴ μίλησε γιὰ θλίψη, λέει ὅτι ἦταν μεγάλη ἡ θλίψη καὶ ἔτσι δείχνει τὸ μέγεθός της, γιὰ νὰ δείξει πῶς εἶναι μεγάλη ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ χαρὰ ποὺ τοῦ ἔδωσαν, ἀφοῦ ἀπομάκρυνε ὅλη του τὴν ὀδύνη. «Ἀλλὰ παντοῦ θλίψεις». Πῶς παντοῦ; «Ἀπ' ἔξω μάχες», δηλαδή ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, «ἀπὸ μέσα φόβου», γιὰ τοὺς ἀδύνατους στὴν πίστη, μήπως παρασυρθοῦν. Γιατί δὲ συναίβεναν αὐτὰ μόνο στοὺς Κορινθίους, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους. «Ἀλλὰ ὁ Θεὸς ποὺ παρηγορεῖ τοὺς ταπεινοὺς, μᾶς παρηγόρησε μὲ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου». Ἐπειδὴ τοὺς ἐπαίνεσε πολὺ, γιὰ νὰ μὴν νομίζουν πῶς τοὺς κολακεύει, παρουσιάζει σὰν μάρτυρα τὸν ἀδελφὸ Τίτο, ποὺ πῆγε ἐκ μέρους τῶν Κορινθίων στὸν Παῦλο μετὰ τὴν πρώτη του ἐπιστολὴ καὶ τοῦ διηγήθηκε τὴ βελτίωσή τους. Σὺ ὁμως σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πόσο σημαντικὴ θεωρεῖ παντοῦ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου. Καθόσον πιὸ μπροστὰ λέγει, «ὅταν ἔφθασα στὴν Τρωάδα γιὰ νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ δὲν ἠσύχασε τὸ πνεῦμα μου, γιατί δὲν βρῆκα ἐκεῖ τὸν Τίτο τὸν ἀδελφὸ μου»³· καὶ ἐδῶ πάλι λέγει, «παρηγορηθήκαμε ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου». Γιατί θέλει νὰ τοὺς ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τοὺς κάμει νὰ τὸν ἀγαπήσουν πάρα πολὺ.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἐπιδιώκει νὰ τὰ ἐπιτύχει καὶ τὰ δύο. Γιατί μὲ τὸ νὰ πεῖ, «δὲν ἠσύχασε τὸ πνεῦμα μου», δείχνει τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς του, ἐνῶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «στὴ θλίψη μας ἦταν ἀρκετὴ ἡ παρουσία του νὰ μᾶς παρηγορήσει, κι ὄχι μόνο μὲ τὴν παρουσία του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν παρηγοριὰ ποὺ ἐνίωσε κοντὰ σας», καθιστᾷ οἰκεῖο τὸν Τίτο στοὺς Κορινθίους. Γιατί τίποτε δὲ δημιουργεῖ καὶ δὲν καλλιεργεῖ σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴ φιλία, ὅσο τὸ νὰ πεῖς γιὰ κάποιον κάτι σωστὸ καὶ φρόνιμο, πράγμα

3. Β' Κορ. 2,12-13.

τὸ δεξιόν τι καὶ ὑγιὲς περὶ τινος εἶπειν, ὃ καὶ Τίτῳ μαρτυρεῖ λέγων, ὅτι παραγενόμενος ἐπτέρωσεν ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· τοιαῦτα περὶ ὑμῶν ἀπήγγειλε. Διὰ τοῦτο ἡ παρουσία αὐτοῦ ἠῤφρανεν ἡμᾶς. «Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἦσθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ παρα-
 5 κλήσει, ἧ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν». Καὶ πῶς παρεκλήθη; Διὰ τῆς ἀρε-
 τῆς ὑμῶν, διὰ τῶν κατορθωμάτων· διὸ καὶ ἐπάγει, «ἀναγγέλων
 ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὄδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον
 ὑπὲρ ἐμοῦ». Ταῦτα αὐτὸν ἠῤφρανε, φησί, ταῦτα παρεκάλεσεν. Εἰ-
 δες πῶς καὶ αὐτὸν δείκνυσιν αὐτῶν σφοδρὸν ἐραστήν, εἴ γε ἐκεί-
 10 νων εὐδοκίμησιν οἰκείαν παράκλησιν εἶναι ἡγεῖται, καὶ ὡς ἐπ' οἰ-
 κείοις ἀγαθοῖς ἐλθὼν ἐκαυχᾶτο παρὰ Παύλῳ;

Καὶ ὄρα πῶς αὐτὰ θερμῶς ἀπαγγέλλει· «τὴν ὑμῶν ἐπιπόθη-
 σιν, τὸν ὑμῶν ὄδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον». Εἰκόσ γὰρ αὐτοὺς πεν-
 θεῖν καὶ ἀλγεῖν, τί οὕτως ἐδυσχέρανεν ὁ μακάριος Παῦλος, τί το-
 15 σοῦτον ἀπέστη χρόνον. Διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπε, 'δάκρυα', ἀλλ'
 «ὄδυρμόν», οὐδὲ 'ἐπιθυμίαν', ἀλλ' «ἐπιπόθησιν», οὐδὲ 'ὀργήν',
 ἀλλὰ «ζῆλον», καὶ ζῆλον πάλιν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, τὸν ἐκ τοῦ πεπορ-
 νευκότος, τὸν ἐκ τῶν κατηγορούντων. «Ἐπυρώθητε» γάρ, φησί,
 «καὶ ἐξεκάητε δεξάμενοί μου τὰ γράμματα». Διὰ ταῦτα περισσεύει
 20 τῇ χαρᾷ, διὰ ταῦτα πεπλήρωται τῇ παρακλήσει, ὅτι αὐτῶν καθή-
 ψατο. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ταῦτα οὐ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἔμπροσθεν εἰ-
 ρῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς προτροπὴν τῶν κατωρθωκότων αὐτά.
 Καὶ γὰρ εἴ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐγκλήμασιν εἶναί τινος ὑπευθύνους
 ἡγοῦμαι, καὶ τῶν ἐπαίνων τούτων ἀναξίους, ἀλλ' ὁμως αὐτοὺς οὐ
 25 διαιρεῖ, ἀλλὰ κοινὰ τίθησι καὶ τὰ ἐγκώμια καὶ τὰ ἐγκλήματα, δι-
 δοὺς τῷ συνειδῶτι τῶν ἀκουόντων ἐπιλέξασθαι τὰ οἰκεία. Οὕτω
 γὰρ κάκεινα ἀνεπαχθῆ ἐγίνετο, καὶ ταῦτα εἰς ζῆλον ἤγε πολύν.

πού βεβαιώνει για τὸν Τίτο λέγοντας, ὅτι μὲ τὴν παρουσία του μᾶς ἔκαμε νὰ πετάξουμε ἀπὸ χαρά. Τόσο εὐχάριστα πράγματα μᾶς εἶπε γιὰ σᾶς. Γι' αὐτὸ μᾶς χαροποίησε ἡ παρουσία του. «Δὲν εὐχαριστηθήκαμε μόνο ἀπὸ τὴν παρουσία του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν παρηγοριὰ πὺ ἐνίωσε κοντά σας». Πῶς τὴν ἐνίωσε; Μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ μὲ τὰ κατορθώματά σας. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «μᾶς ἀνήγγειλε τὸ μεγάλο πόθο σας, τὰ κλάματά σας, τὸ ζῆλο σας γιὰ μένα». Αὐτά, λέει, τὸν εὐχαρίστησαν, αὐτὰ τὸν παρηγόρησαν. Βλέπεις πῶς δείχνει ὅτι καὶ ὁ Τίτος τοὺς ἀγαποῦσε πολὺ, ἀφοῦ πιστεύει ὅτι ἡ δική τους βελτίωση εἶναι παρηγοριὰ δική του καὶ ὅτι πῆγε στὸν Παῦλο καὶ περηφανευόταν σὰν νὰ εἶναι προσωπικά του ἀγαθὰ;

Καὶ πρόσεχε μὲ πόσο θερμὴ διάθεση τοὺς τὰ λέγει· «τὸν μεγάλο πόθο σας, τὰ κλάματά σας, τὴν προθυμία σας». Γιατὶ ἦταν ἐπόμενο νὰ λυποῦνται καὶ νὰ πονοῦν, γιατί τόσο θύμωσε ὁ μακάριος Παῦλος, γιατί τόσον καιρὸ ἦταν μακριά. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'δάκρυα', ἀλλὰ, «κλάματα», οὔτε 'ἐπιθυμία', ἀλλὰ, «μεγάλον πόθο», οὔτε 'ὀργή', ἀλλὰ «προθυμία», καὶ προθυμία πάλι γιὰ τὸν Παῦλο ἀπὸ ἐκεῖνον πὺ εἶχε διαπράξει τὴν πορνεία, ἀπὸ ἀνθρώπους πὺ τὸν κατηγοροῦσαν. Γιατί, λέει, «ἐσεῖς ἀνάψατε καὶ πήρατε φωτιὰ ὅταν διαβάσατε τὴν ἐπιστολή μου». Γι' αὐτὸ εἶναι περίσσια ἡ χαρὰ του, γι' αὐτὸ γέμισε ἀπὸ παρηγοριὰ, γιατί κατόρθωσε νὰ τοὺς ἀγγίξει στὴν ψυχὴ. Ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε γιὰ νὰ τοὺς παρηγορήσει μόνο γιὰ ὅσα εἶπε προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει ἐκείνους πὺ κατόρθωσαν ὅλα αὐτά. Ἄν καὶ θεωρῶ ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ πὺ εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ προηγούμενα ἀμαρτήματα καὶ ἀνάξιοι γι' αὐτοὺς τοὺς ἐπαίνους, ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς δὲν τοὺς ξεχωρίζει, ἀλλὰ ἀπευθύνει σὲ ὅλους ἀόριστα καὶ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὶς κατηγορίες κι ἀφήνει τὴ συνείδηση τῶν ἀκροατῶν νὰ διαλέξει ἡ κάθε μιὰ τὰ δικά της. Γιατὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ τὰ ἀμαρτήματα δὲν γίνονταν ἀφόρητα καὶ οἱ ἐπαινοὶ ὀδηγοῦσαν σὲ πολλὴν προθυμία.

3. Οὕτω καὶ νῦν χρῆ τοὺς ἐγκαλουμένους διακεῖσθαι, θρηνεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, οὕτω τοὺς διδασκάλους ποθεῖν, οὕτω μᾶλλον πατέρων ἐπιζητεῖν. Δι' ἐκείνων μὲν γὰρ τὸ ζῆν, διὰ δὲ τούτων τὸ καλῶς ζῆν γίνεται. Οὕτω χρῆ φέρειν ἐπιτιμήσεις πατέρων, οὕτω τοῖς 5 προηγουμένοις χρεῶν συναλγεῖν ἐπὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας. Οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς κεῖται τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὑμῖν. Κἂν γὰρ ἴδη ὁ ἡμαρτηκῶς, ὅτι ἐπετιμήθη μὲν παρὰ τοῦ πατρός, ἐκολακεύθη δὲ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, ραθυμότερος γίνεται. Ἄλλ' ὅταν ὁ πατὴρ ἐπιτιμήσῃ, συν-οργίσθητι καὶ σύ, εἴτε ὡς ἀδελφοῦ κηδόμενος, εἴτε ὡς πατρὶ συν-10 ἀγανακτῶν· μόνον ἐπίδειξαι πολλὴν τὴν σπουδὴν, καὶ πένθησον, μὴ ὅτι ἐπετιμήθη, ἀλλ' ὅτι ἡμαρτεν. Ἄν δὲ οἰκοδομήσω μὲν ἐγώ, καταλύσης δὲ σύ, τί ὠφελήσαμεν πλέον ἢ κόπους; Μᾶλλον δὲ οὐ μέχρι τούτου σοι τὰ τῆς ζημίας, ἀλλὰ καὶ κόλασιν ἄγεις ἐπὶ σαυτόν. Ὁ γὰρ κωλύων τὸ τραῦμα θεραπευθῆναι, τοῦ πεποιηκότος αὐτὸ 15 οὐκ ἐλάττονα ἔχει κόλασιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον πληῆξαι, καὶ τὸ πληγὲν κωλῦσαι θεραπευθῆναι· τοῦτο μὲν γὰρ θάνατον τίκτει πάντως, ἐκεῖνο δὲ οὐ πάντως.

Ταῦτα δέ μοι εἰρηται πρὸς ὑμᾶς, ἵνα συνοργίσησθε τοῖς ἀρχουσιν, ἐφ' οἷς δικαίως ἀγανακτοῦσιν· ἴν', ὅταν ἴδητέ τινα ἐπιτιμώ-20 μενον, πάντες ἀποστρέφησθε μειζόνως ἢ ὁ διδάσκαλος. Ὑμᾶς φοβείσθω μᾶλλον, ἢ τοὺς ἀρχοντας ὁ πεπλημμεληκῶς. Ἄν μὲν γὰρ τὸν διδάσκαλον φοβηθῆ μόνον, ταχέως ἀμαρτήσεται, ἂν δὲ τοσούτους ὀφθαλμοὺς περιστέλληται, τοσαῦτα στόματα, ἐν πλείονι ἔσται ἀσφαλεία. Ὡσπερ γάρ, εἰ μὴ ταῦτα ποιῶμεν, τὴν ἐσχάτην δώσο-25 μεν δίκην, οὕτως, εἰ ταῦτα ἐργαζόμεθα, τοῦ κέρδους τοῦ ἐπὶ τῇ διορθώσει κοινωνήσωμεν. Οὕτω τοίνυν ποιῶμεν· κἂν εἴποι τις, ὅτι φιλανθρώπευσαι τὸν ἀδελφόν, τοῦτο πρέπει Χριστιανοῖς, μαν-

3. Τέτοια ψυχική διάθεση πρέπει νὰ ἔχουν καὶ τώρα ὅσοι ἐπικρίνονται, νὰ κλαῖνε δηλαδή καὶ νὰ ὀδύρονται, ν' ἀγαποῦν τοὺς δασκάλους καὶ νὰ τοὺς ἀναζητοῦν πρὸς πολὺ ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Γιατὶ οἱ γονεῖς μᾶς δίνουν τὴ ζωὴ, ἐνῶ οἱ δάσκαλοι τὴν καλὴν ζωὴν. Ἔτσι πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζουμε τὶς ἐπικρίσεις τῶν γονέων, ἔτσι πρέπει νὰ συμπάσχουν οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες μὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Γιατὶ δὲν ἐξαρτῶνται τὰ πάντα ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐσᾶς. Γιατὶ, ἂν δεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ τὴν μιὰ τὸν πατέρα του νὰ τὸν ἐπικρίνει καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν ἀδελφὸ του νὰ τὸν κολακεύει, γίνεται ἀδιάφορος. Ὅταν κατακρίνει ὁ πατέρας, δεῖξε καὶ σὺ ὅτι ἀγανακτεῖς, ἢ γιατί ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὸν ἀδελφὸ σου ἢ γιατί εἶσαι σύμφωνος μὲ τὸν πατέρα σου. Δεῖξε πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ πῶς λυπᾶσαι ὄχι γιατί τὸν κατέκριναν, ἀλλὰ γιατί ἁμάρτησε. Ἄν ὁμως ἐγὼ προσπαθῶ νὰ οἰκοδομήσω κι ἐσὺ γκρεμίζεις, τί ὠφελήσαμε περισσότερο ἐκτὸς ἀπὸ κόπους πρὸς δεχθήκαμε; Ἡ καλύτερα δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ ζημιὰ σου, ἀλλὰ προετοιμάζεις καὶ τιμωρία γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου. Γιατὶ, ὅποιος δὲν ἀφήνει νὰ θεραπευθεῖ ἡ πληγὴ, δὲν ἔχει μικρότερη εὐθύνη, ἀλλὰ μεγαλύτερη. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴσο τὸ νὰ πληγῶνεις κάποιον μὲ τὸ νὰ ἐμποδίσεις νὰ θεραπευθεῖ ἡ πληγὴ. Καθόσον τὸ δεύτερο ἔχει ὅπωςδὴποτε σὰν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο, ἐνῶ τὸ πρῶτο ὄχι ὅπωςδὴποτε.

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα, γιὰ νὰ δείχνετε ὅτι συμφωνεῖτε μὲ τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτες, ὅταν ἀγανακτοῦν δίκαια, ὥστε, ὅταν δεῖτε κάποιον νὰ ἐπιτιμᾶται, νὰ τὸν ἀποστρέψετε ὅλοι σας περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ὁ δάσκαλος. Ἐσᾶς νὰ φοβᾶται περισσότερο παρὰ τοὺς ἄρχοντες, ὅποιος κάνει ἁμαρτίες. Γιατὶ, ἂν φοβηθεῖ μόνο τὸ δάσκαλο, σύντομα θὰ ξανααμαρτήσῃ, ἂν ὁμως τὸν ἐπιτηροῦν ὀλόγυρα τόσα μάτια, τόσα στόματα, θὰ εἶναι πρὸς ἐξασφαλισμένος. Γιατὶ, ὅπως θὰ τιμωρηθοῦμε πολὺ βαριά, ἂν δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἔτσι καί, ἂν ἐκτελοῦμε αὐτά, θὰ πάρουμε τὴν ἀμοιβὴν μας γιὰ τὴν διόρθωσιν τῆς ὁποίας γίναμε αἴτιοι. Ἄς ἐνεργοῦμε λοιπὸν ἔτσι. Κι ἂν πεῖ κάποιος· 'δεῖξε φιλανθρωπία πρὸς τὸν

θανέτω, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος φιλανθρωπεύεται, οὐκ ἐκεῖνος ὁ πρὸ τοῦ καιροῦ καλῶν αὐτόν, καὶ μηδὲ ἀφίεις αἰσθησιν λαβεῖν τοῦ πλημμελήματος. Τίς γάρ, εἶπέ μοι, τὸν πυρεταίνοντα καὶ φρενίτιδι κατεχόμενον ἔλεει, ὁ κατακλίνων ἐπὶ τῆς εὐνῆς καὶ δεσμῶν καὶ σί-
 5 των καὶ ποτῶν τῶν οὐ προσηκόντων ἀπάγων, ἢ ὁ διδοὺς ἀκράτου ἐμφορηθῆναι, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κελεύων εἶναι, καὶ πάντα ποιεῖν ἄπερ τὸν ὑγιαίνοντα δεῖ; οὐχὶ οὗτος μὲν καὶ ἐπιτρίβει τὸ νόσημα, ὁ δοκῶν φιλανθρωπεύεσθαι, ἐκεῖνος δὲ διορθοῦται;

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ψηφίζομεθα. Καὶ γὰρ φιλανθρωπίας
 10 ἐστὶ τὸ μὴ πανταχοῦ χαρίζεσθαι τοῖς κάμνουσι, μηδὲ κολακεύειν τὰς ἀτόπους αὐτῶν ἐπιθυμίας. Οὐδεὶς οὕτως ἐφίλει τὸν πορνεύσαντα παρὰ Κορινθίοις, ὡς Παῦλος, ὁ κελεύων αὐτὸν παραδοῦναι τῷ σατανᾷ· οὐδεὶς οὕτως αὐτὸν ἐμίσει, ὡς οἱ συγκροτοῦντες καὶ θεραπεύοντες· καὶ τὸ πέρας ἔδειξεν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ
 15 ἐφύσησαν καὶ τὴν φλεγμονὴν μείζονα εἰργάσαντο, οὗτος δὲ καὶ κατέστειλε, καὶ οὐκ ἀπέστη, ἕως πρὸς καθαρὰν ὑγίειαν ἤγαγε· καὶ οἱ μὲν τῷ ὄντι κακῷ προσετίθεσαν, οὗτος δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἀνέσπασε. Τούτους καὶ ἡμεῖς μάθωμεν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς νόμους. Καὶ γὰρ ἵππον ἂν ἴδης κατὰ κρημνῶν φερόμενον, χαλινὸν
 20 ἐμβάλλεις καὶ ἀναχαιτίζεις μετὰ σφοδρότητος καὶ μαστίζεις πολλάκις, καίτοι γε τοῦτο κόλασις ἐστίν, ἀλλ' ἡ κόλασις αὕτη σωτηρίας μήτηρ ἐστίν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων ποιήσον· δῆσον τὸν πλημμελήσαντα, ἕως ἂν ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· μὴ ἀφῆς λελυμένον, ἵνα μὴ πλέον δεθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ. Ἄν ἐγὼ δῆσω, ὁ Θεὸς οὐκέ-
 25 τι δεσμεῖ· ἂν δὲ ἐγὼ μὴ δῆσω, τὰ ἄρρηκτα αὐτὸν μένει δεσμά. «Εἰ

ἀδελφό σου, γιατί αὐτὸ ταιριάζει στοὺς Χριστιανούς', ἃς γνωρίζει, ὅτι φιλάνθρωπία δείχνει ἐκεῖνος ποὺ θυμώνει, ὄχι ἐκεῖνος ποὺ καλεῖ πρόωρα καὶ δὲν ἀφήνει νὰ συνειδητοποιήσει τὴν ἁμαρτία του. Γιατὶ πές μου, σὲ παρακαλῶ, ποῖός εὐσπλαχνίζεται ἐκεῖνον ποὺ ἔχει πυρετὸ καὶ τὸν ἔχει πιάσει παραμιλητό; ἐκεῖνος ποὺ τὸν ξαπλώνει στὸ κρεβάτι, τὸν κρατεῖ μὲ τὴ βία ἐκεῖ καὶ δὲν τοῦ δίνει φαγητὰ καὶ πιοτὰ ποὺ βλάπτουν, ἢ ἐκεῖνος ποὺ τοῦ προσφέρει ἄφθονο κρασί καὶ δὲν τοῦ ἐπιβάλλει κανένα περιορισμό, ἀλλὰ τὸν ἀφήνει νὰ κάνει ὅσα κάνει καὶ ὁ ὑγιής; Δὲν ἐνισχύει καὶ χειροτερεύει τὴν ἀρρώστια ἐκεῖνος ποὺ παρουσιάζεται σὰν φιλάνθρωπος, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸν θεραπεύει;

Μὲ τέτοια κριτήρια ἐνεργοῦμε καὶ στὸ δικό μας τομέα. Φιλάνθρωπία θεωροῦμε νὰ μὴν ἱκανοποιοῦμε πάντοτε τὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἀρρώστων καὶ νὰ μὴν κολακεύουμε τὶς παράλογες ἐπιθυμίες τους. Κανένας δὲν ἀγαποῦσε τὸν Κορίνθιο πόρνο πιδὸ πολὺ ἀπ' τὸν Παῦλο, ποὺ πρόσταξε νὰ τὸν παραδώσουν στὸ σατανά⁴. Κανένας δὲν τὸν μισοῦσε τόσο, ὅσο ἐκεῖνοι ποὺ τὸν χειροκροτοῦσαν καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν, καὶ τὸ ἔδειξε τὸ τέλος. Γιατὶ ἐκεῖνοι καὶ τὸν ἔκαναν νὰ φουσκώσει ἀπὸ κομπασμὸ καὶ τὴν πληγὴ του μεγάλωσαν, ἐνῶ αὐτὸς ἀντίθετα καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν νοθεύσει καὶ δὲ σταμάτησε, ὥσπου τὸν ὀδήγησε στὴ σωστὴ ὑγεία του. Καὶ οἱ πρῶτοι βέβαια πρόσθεσαν κι ἄλλο κακὸ στὸ κακὸ ποὺ ὑπῆρχε, ἐνῶ αὐτὸς ξερίζωσε καὶ ἐκεῖνο ποὺ ὑπῆρχε. Αὐτοὺς τοὺς κανόνες φθλάνθρωπίας ἃς μάθουμε κι ἐμεῖς. Γιατί, ἂν δεῖς ἀφηνιασμένο ἄλογο, ποὺ νὰ τρέχει πρὸς τὸ γκρεμό, τοῦ βάζεις χαλινὸ καὶ τὸ συγκρατεῖς μὲ πολλὴ δύναμη καὶ τὸ μαστιγώνεις πολλὰς φορές, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι τιμωρία, ἀλλὰ ἡ τιμωρία αὐτὴ εἶναι μητέρα σωτηρίας. Ἔτσι ἐνέργησε καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν. Δέσε αὐτὸν ποὺ κάνει ἁμαρτίες, ὥσπου νὰ τὸν εὐσπλαχνισθεῖ ὁ Θεός. Μὴν τὸν ἀφήσεις λυμένο, γιὰ νὰ μὴν τὸν δέσει περισσότερο ἢ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Ἄν τὸν δέσω ἐγώ, δὲ θὰ τὸν δέσει ποτὲ ὁ Θεός, ἂν ὁμως δὲν τὸν δέσω ἐγώ, τοῦ ἀπομένουν τὰ αἰώνια δεσμὰ. Γιατί, ἂν κρίναμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, δὲ θὰ κρινόμαστε. Μὴ νομίζεις

γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα». Μὴ δὴ ὠμότητος εἶ-
 ναι νόμιζε τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπανθρωπίας, ἀλλὰ τῆς ἄκρας ἡμερότη-
 τος καὶ τῆς ἀρίστης ἰατρείας, καὶ πολλῆς τῆς κηδεμονίας.

Ἄλλ' ἱκανὸν ἔδοσαν χρόνον τιμωρίαν, φησί. Πόσον, εἶπέ μοι;
 5 ἐνιαυτόν, καὶ ἔτη δύο καὶ τρία; Ἄλλ' οὐ τοῦτο ζητῶ χρόνου
 πλῆθος, ἀλλὰ ψυχῆς διόρθωσιν. Τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξον, εἰ κατενύ-
 γησαν, εἰ μετεβάλλοντο, καὶ τὸ πᾶν γέγονεν· ὥς, ἂν μὴ τοῦτο ἦ, οὐ-
 δὲν ὄφελος τοῦ χρόνου. Οὐδὲ γὰρ εἰ πολλάκις ἐπεδέθη τὸ τραῦμα
 ζητοῦμεν, ἀλλ' εἰ ὦνησέ τι ὁ δεσμός. Εἰ μὲν οὖν ὠφέλησε καὶ ἐν
 10 χρόνῳ βραχεῖ, μηκέτι προσκείσθω· εἰ δὲ μηδὲν ὦνησε, καὶ μετὰ
 δέκα ἐνιαυτοὺς ἔτι προσκείσθω· καὶ ὄρος οὗτος ἔστω λύσεως, τοῦ
 δεδεμένου τὸ κέρδος. Ἄν οὕτω καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν
 ἐπιμελώμεθα, καὶ μὴ πρὸς ἀνθρώπων βλέπωμεν δόξαν καὶ αἰσχύ-
 νην, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖ κόλασιν καὶ τὸ ὄνειδος ἐννοοῦντες, καὶ πρὸ
 15 πάντων τὸ τὸν Θεὸν παραζύνεσθαι, σφόδρα τῆς μετανοίας ἐπιτι-
 θῶμεν τὰ φάρμακα, καὶ ἐπὶ τὴν καθαρὰν ἤξομεν υἰγίειαν ταχέως,
 καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντα
 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
 20 τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λοιπὸν πὼς αὐτὸ εἶναι σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πρὸ μεγάλης καλοσύνης, τῆς ἄριστης θεραπείας καὶ τῆς μεγάλης φροντίδας.

Ἄλλά, λέγει, ἀρκετὸ χρόνο τιμωρήθηκαν. Μὰ πές μου, πόσο; Ἐνα χρόνο; δύο χρόνια; τρία; Δὲν ζητῶ αὐτό, τῆ χρονικῆ διάρκεια, ἀλλὰ τῆ διόρθωση τῆς ψυχῆς. Δεῖξε μου λοιπὸν αὐτό, ἂν ἐνιωσαν βαθιὰ συγκίνηση, ἂν ἄλλαξαν, καὶ τὸ πᾶν κατορθώθηκε. Γιατί, ἂν δὲ γίνεαι αὐτό, δὲ ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ τῆ διάρκεια τοῦ χρόνου. Γιατί δὲν ἐξετάζουμε ἂν ἐπιδέθηκε πολλές φορές τὸ τραῦμα, ἀλλὰ ἂν τοῦ πρόσφερε κάποια ὠφέλεια τὸ δέσιμο. Ἐάν θεραπεύτηκε καὶ μέσα σὲ λίγον καιρό, ἂς μὴ μείνει ἄλλο τὸ δέσιμο; ἂν ὁμως δὲ θεραπεύτηκε, ἂς παραμείνει τὸ δέσιμο καὶ μετὰ δέκα χρόνια· καὶ κριτήριον γιὰ τὸ λύσιμο τοῦ ἐπιδέσμου ἂς εἶναι αὐτό, ἢ ὠφέλεια τοῦ ἀρρώστου. Ἐάν φροντίζουμε ἔτσι καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς ἄλλους καὶ δὲν ἔχουμε κριτήριον τὴν ἐγκόσμια δόξα ἢ κατάκριση, ἀλλὰ σκεπτόμενοι τὴν τιμωρία καὶ τὴν ἐπίπληξη στὴν ἄλλη ζωὴ καὶ προπάντων τὸ ὅτι ἐξοργίζεται ὁ Θεός, ἂς χρησιμοποιοῦμε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ φάρμακο τῆς μετανοίας, καὶ θὰ φτάσουμε σύντομα στὴν πλήρη ὑγεία καὶ θὰ κερδίσουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Β' Κορ. 7, 8-12)

« Ὡστε εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην».

1. Ἀπολογεῖται λοιπὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστολῆς, ὅτε ἀκίνδυνον ἦν αὐτοὺς θεραπεύειν, τῆς ἁμαρτίας διορθωθείσης, καὶ δείκνυσι τοῦ 5 πάγματος τὴν ὠφέλειαν. Ἐποίησε μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν, εἰπὼν, «ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς». Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ νῦν, διὰ πλειόνων οὕτως αὐτὸ κατασκευάζων. Καὶ οὐκ εἶπε, ἴσχυον μὲν μετεμελόμην, νῦν δὲ 10 οὐ μετεμέλομαι· ἀλλὰ πῶς; «Οὐ μεταμέλομαι νῦν, εἰ καὶ μετεμελόμην». Εἰ καὶ τοιαῦτα ἦν, φησί, τὰ γεγραμμένα παρ' ἐμοῦ, ὡς ὑπερβαίνειν τὸ μέτριον τῆς ἐπιτιμῆσεως καὶ ποιῆσαί με μεταμεληθῆναι, ἀλλὰ τὸ πολὺ κέρδος τὸ ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔῃ με μετεμεληθῆναι. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀμέτρως ἐπιτιμῆσας, ἀλλὰ τὰ ἐγκώμια 15 αὐτῶν αὔξων. Τοσαύτην γὰρ ἐπεδείξασθε τὴν διόρθωσιν, φησὶν, ὡς, εἰ καὶ ἔτυχον σφοδρότερον πλήξας οὕτως, ὡς καὶ καταγνῶναι ἑμαυτοῦ, ἐπαινεῖν με νῦν ἑμαυτὸν ἀπὸ τοῦ τέλους. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν παιδίων, ὅταν δέξῃται θεραπείαν λυποῦσαν, οἶονεὶ τομῆν, ἢ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Β' Κορ. 7,8-12)

«Ὡστε, ἂν καὶ σᾶς λύπησα μὲ τὴν ἐπιστολή μου, δὲ μετανιώνω, ἂν καὶ εἶχα μετανιώσει».

1. Δίνει λοιπὸν ἐξηγήσεις γιὰ τὴν ἐπιστολή, τώρα ποὺ δὲν δημιουργοῦσαν κίνδυνο οἱ ἔπαινοι, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία τους θεραπεύτηκε, καὶ δείχνει τὴν ὠφέλεια τοῦ πράγματος. Τὸ ἔκαμε βέβαια αὐτὸ καὶ προηγουμένως, λέγοντας, «σᾶς ἔγραψα ἀπὸ μεγάλη θλίψη καὶ πόνο καρδιάς ὄχι γιὰ νὰ σᾶς στενοχωρήσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ δεῖτε τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη ποὺ ἔχω γιὰ σᾶς»¹, τὸ κάνει ὁμως καὶ τώρα, ἀλλὰ μὲ περισσότερα λόγια. Καὶ δὲν εἶπε, 'πρῶτα βέβαια μετάνιωσα, ἀλλὰ τώρα δὲ μετανιώνω', ἀλλὰ τί εἶπε; «Δὲ μετανιώνω τώρα, ἂν καὶ τότε εἶχα μετανιώσει». Ἄν καὶ ἦταν τέτοια, λέγει, τὰ ὅσα ἔγραψα τότε, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ὑπέρμετρη ἐπιτίμηση καὶ νὰ μὲ κάμουν νὰ μετανιώσω, ὁμως ἡ μεγάλη ὠφέλεια ἀπ' αὐτὰ δὲν μ' ἀφήνει νὰ μετανιώσω. Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ὄχι γιὰ τὸν ἐπιτίμησε ὑπερβολικά, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἐπαινέσει περισσότερο. Τόση, λέγει, διόρθωση δείξατε, ὥστε, ἂν καὶ σᾶς ἐπιτίμησα αὐστηρότερα, ὥστε νὰ ἐπικρίνω τὸν ἑαυτό μου, ἐπαινῶ τώρα τὸν ἑαυτό μου βλέποντας τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅπως δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν παιδιῶν, πού, ὅταν τὰ γιατρεύουμε μὲ ἐπώδυνα μέσα, γιὰ παράδειγμα μὲ

1. Β' Κορ. 2,4.

καῦσιν ἢ πικρὸν φάρμακον, ἀδεῶς αὐτὰ λοιπὸν κολακεύομεν, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ.

«Βλέπω γάρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὦραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς. Νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς 5 μετάνοιαν». Εἰπὼν ὅτι «οὐ μεταμέλομαι», λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, τὸ χρήσιμον τιθεὶς τὸ ἀπὸ τῶν γραμμάτων, καὶ συνετῶς ἀπολογούμενος καὶ λέγων, «εἰ καὶ πρὸς ὦραν». Τὸ μὲν γὰρ λυπηρὸν βραχὺ, τὸ δὲ ὠφέλιμον διηλεκές. Καὶ τὸ μὲν ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, εἰ καὶ πρὸς ὦραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς ἠῤῥωσαν ὑμᾶς καὶ ὠφέλη- 10 σεν. Ἄλλ' οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ κέρδος εἰπεῖν, μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἑαυτοῦ κηδεμονίας λέγων, «νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε»· τί γάρ μοι κέρδος ἀπὸ τοῦ λυπηθῆναι ὑμᾶς; «ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν»· ὅτι ἔσχε τι κέρδος ἢ λύπη. Ἐπεὶ καὶ πατὴρ ὅταν ἴδῃ παῖδα τεμνόμενον, 15 οὐχ ὅτι ὀδυνᾶται χαίρει, ἀλλ' ὅτι διορθοῦται· οὕτω καὶ οὗτος. Ὅρα δὲ πῶς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐπ' αὐτοὺς μεταφέρει τὸ πᾶν κατόρθωμα, καὶ τὸ λυπηρὸν τῇ ἐπιστολῇ λογίζεται, ὅτι πρὸς ὦραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, λέγων, τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς χρήσιμον εἶναι αὐτῶν κατόρθωμά φησιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διώρθωσεν ὑμᾶς ἢ ἐπιστολῇ, εἰ 20 καὶ οὕτως εἶχεν, ἀλλ' ὅτι «ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ἐξ ἡμῶν ζημιωθῆτε».

Εἶδες σύνεσιν ἄφατον; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐποιήσαμεν, φησὶν, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς. Καὶ τὸ μὲν κατόρθωμα αὐτῶν φησὶν εἶναι, τὴν δὲ ζημίαν αὐτοῦ, εἶπερ ἐσιώπησεν. Εἰ γὰρ μέλλουσιν ἐξ ἐπι- 25 πλήξεως διορθοῦσθαι, εἰ μὴ ἐπεπλήξαμεν, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς· καὶ οὐχὶ παρ' ὑμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμᾶς ἂν ἡ βλάβη γέγονε. Καθάπερ γὰρ ὁ μὴ διδοὺς τῷ ἐμπόρῳ τὰ πρὸς τὴν ναυτιλίαν, αὐτός

ἐγγείρηση ἢ μὲ πικρὸ φάρμακο, τὰ καλοκεύουμε τότε ἄφοβα, ἔτσι κάμνει καὶ ὁ Παῦλος.

Βλέπω, λέει, ὅτι ἐκείνη ἡ ἐπιστολή, σᾶς λύπησε ἔστω καὶ προσωρινά. Τώρα νιώθω χαρὰ ὄχι γιατί λυπηθήκατε, ἀλλὰ γιατί ἡ λύπη σᾶς ὀδήγησε στὴ μετάνοια. Λέγοντας, «δὲ μετανιώνω», λέγει καὶ τὴν αἰτία, ὅτι δηλαδὴ ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐπιτίμηση, καὶ δίνει φρόνιμες ἐξηγήσεις, προσθέτοντας, «ἔστω καὶ προσωρινά». Γιατὶ ἡ λύπη ἦταν σύντομη, ἐνῶ ἡ ὠφέλεια εἶναι παντοτεινὴ. Τὸ ὀρθότερο βέβαια θὰ ἦταν νὰ πεῖ, 'ἂν καὶ σᾶς στενοχώρησε προσωρινὰ ἡ ἐπιστολή, ὅμως σᾶς ἀνακούφισε γιὰ πάντα καὶ σᾶς ὠφέλησε'. Ὅμως δὲν τὸ λέει αὐτό, ἀλλὰ πρὶν πεῖ τὴν ὠφέλεια, τοὺς ἐπαινεῖ ξανὰ καὶ παρουσιάζοντας τὴν ἀπόδειξη τοῦ ἐνδιαφέροντός του μὲ τὸ νὰ πεῖ, «τώρα νιώθω χαρὰ ὄχι γιατί λυπηθήκατε», γιατί τί θὰ κέρδιζα ἀπὸ τὴ στενοχώρια σας; ἀλλὰ «νιώθω χαρὰ γιατί ἡ λύπη σᾶς ἔκαμε νὰ μετανοήσετε», γιατί ἡ στενοχώρια εἶχε κάποια ὠφέλεια. Γιατὶ καὶ ὁ πατέρας, ὅταν δεῖ τὸ παιδί του νὰ χειρουργεῖται, δὲ χαίρεται γιατί πονάει, ἀλλὰ γιατί θεραπεύεται. Ἔτσι κι ὁ Παῦλος. Καὶ πρόσεχε πῶς ἀποδίδει τὴ βελτίωση ὄχι στὴν ἐπιστολή του, στὴν ὁποία καταλογίζει τὴ θλίψη τους, λέγοντας ὅτι τοὺς λύπησε ἔστω καὶ προσωρινὰ, ἐνῶ τὴν ὠφέλεια, πού ἔφερε ἡ ἐπιστολή, τὴ θεωρεῖ κατόρθωμά τους. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅτι σᾶς διόρθωσε ἡ ἐπιστολή', ἂν καὶ ἔτσι εἶχε τὸ πράγμα, ἀλλὰ ὅτι «ἡ λύπη σας σᾶς ἔκαμε νὰ μετενιώσετε. Γιατὶ λυπηθήκατε ὅπως θέλει ὁ Θεός, ὥστε δὲ ζημιωθήκατε καθόλου ἀπὸ μᾶς».

Εἶδες σύνεση ἀπερίγραπτη; Ἄν δὲν ἔκαμνα, λέγει, αὐτό, θὰ σᾶς ἔβλαπτα πάρα πολύ. Καὶ τὸ κατόρθωμα βέβαια λέγει ὅτι εἶναι δικό τους, ἐνῶ γιὰ τὴ ζημιὰ θὰ εἶχε τὴν εὐθύνη ὁ ἴδιος ἂν σιωποῦσε. Ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ διορθωθεῖτε μὲ τὴν ἐπιτίμηση, θὰ σᾶς ζημιώναμε ἂν δὲ σᾶς ἐπιτιμούσαμε. Καὶ δὲ θὰ ζημιωνόσαστε μόνο ἐσεῖς, ἀλλὰ θὰ ζημιωνόμασταν καὶ ἐμεῖς. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος πού δὲ δίνει στὸν ἔμπορα τὰ ἐμπορεύματα πού πρέπει νὰ ταξιδεύσουν προξενεῖ ζημιὰ, ἔτσι κι ἐγώ, ἂν δὲ σᾶς

ἐστὶν ὁ τὴν ζημίαν ποιῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ παρέσχομεν ὑμῖν τὰς ἀφορμὰς τῆς μετανοίας, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς. Ὁρᾶς ὅτι τὸ μὴ ἐπιτιμᾶν τοῖς ἀμαρτάνουσι, ζημία ἐστὶ καὶ τῷ διδασκάλῳ καὶ τῷ μαθητῇ; «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται». Διὰ τοῦτο φησιν, εἰ καὶ μετεμελόμην, πρὶν ἢ τὸν καρπὸν ἰδεῖν καὶ τὸ κέρδος ὅσον, οὐ μεταμέλομαι νῦν.

Τοιοῦτον γὰρ ἢ κατὰ Θεὸν λύπη. Καὶ λοιπὸν περὶ αὐτῆς φιλοσοφεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐ πανταχοῦ χαλεπὸν λύπη, ἀλλ' ὅταν κατὰ κόσμον γίνηται. Τί δέ ἐστὶ, κατὰ κόσμον; Ἐὰν λυπηθῆς διὰ χρήματα, διὰ δόξαν, διὰ τὸν ἀπελθόντα, πάντα ἐκεῖνα κατὰ κόσμον, διὸ καὶ θάνατον ποιεῖ. Ὁ γὰρ διὰ δόξαν λυπούμενος, φθονεῖ, καὶ ἀναγκάζεται πολλάκις ἀπολέσθαι· οἷον καὶ ὁ Κάϊν ἐλυπήθη λύπην, οἷον ὁ Ἡσαῦ. Τὴν οὖν κατὰ κόσμον λύπην λέγει ταύτην τὴν ἐπὶ βλάβη τῶν λυπουμένων. Καὶ γὰρ εἰς ἀμαρτίας μόνον ἢ λύπη χρήσιμον· 15 καὶ τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ λυπούμενος ὑπὲρ χρημάτων ἀπωλείας, τὴν ζημίαν οὐ λύει· ὁ λυπούμενος ὑπὲρ τετελευτηκότος, τὸν κείμενον οὐκ ἀνίστησιν· ὁ λυπούμενος ἐπὶ νόσῳ, οὐ μόνον οὐ διορθοῦται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρίβει τὸ νόσημα· ὁ λυπούμενος ἐφ' ἀμαρτίαις, οὗτος μόνος ἀνύει τι πλεον ἀπὸ τῆς λύπης· δαπανᾷ γὰρ καὶ ἀφανί- 20 ζει τὰς ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τοῦτο κατεσκευάζεται τὸ φάρμακον, ἐνταῦθα ἰσχύει μόνον καὶ τὴν ὠφέλειαν ἐπιδείκνυται, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων καὶ βλάπτει.

2. Καὶ μὴν ὁ Κάϊν, φησί, διὰ τὸ μὴ παρὰ τῷ Θεῷ εὐδοκιμεῖν, ἐλυπεῖτο. Οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν εἶδε λάμποντα· 25 ἐπεὶ, εἰ διὰ τοῦτο ἤλγει, ζηλοῦν ἔδει καὶ συγχαίρειν ἐκείνῳ· νυνὶ δὲ ἀλγῶν, ἐδείκνυ κατὰ κόσμον λυπούμενος. Ἄλλ' οὐχ ὁ Δαυῖδ οὕτως, οὐδὲ ὁ Πέτρος, οὐδὲ τῶν δικαίων ἕκαστος, διὸ ἠὲδοκίμουν, ἢ ὑπὲρ

πρότρεπα νὰ μετανοήσετε, θὰ σᾶς ζημιῶνα. Βλέπεις πῶς εἶναι ζημιὰ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς μαθητές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ δάσκαλο νὰ μὴν ἐπιτιμᾷ τοὺς ἁμαρτάνοντες. «Γιατὶ ἡ λύπη ποὺ θέλει ὁ Θεός, φέρνει μετάνοια ποὺ ὀδηγεῖ στὴ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία ποτὲ κανένας δὲ μετανοεῖ». Γι' αὐτό, λέει, ἂν καὶ μετάνιωσα προτοῦ νὰ δῶ πόση εἶναι ἡ ὠφέλεια καὶ ὁ καρπός, τώρα δὲ μετανιώνω.

Τέτοια εἶναι ἡ σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ λύπη. Καὶ στὴ συνέχεια ἀναπτύσσει τὸ νόημά της, δείχνοντας ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε ἡ λύπη ἐπιζήμια, παρὰ μόνο ὅταν εἶναι ἐγκόσμια. Καὶ τί σημαίνει ἐγκόσμια; Ἐὰν λυπηθεῖς γιὰ χρήματα, γιὰ δόξα, γιὰ ἄνθρωπο ποὺ πέθανε, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐγκόσμια. Γι' αὐτὸ καὶ φέρνουν θάνατο. Γιατί, ὅποιος λυπᾶται γιὰ δόξα, γίνεται φθονερός καὶ κατ' ἀνάγκη πολλές φορές καταστρέφεται. Τέτοια λύπη λυπήθηκε κι ὁ Κάιν κι ὁ Ἡσαῦ. Ἐγκόσμια λύπη λέει λοιπὸν αὐτὴν τὴ λύπη, ποὺ ζημιώνει ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν. Μονάχα ἡ λύπη γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας εἶναι ὠφέλιμη· κι αὐτὸ εἶναι φανερό ἀπὸ τὰ ἐξῆς. Ὅποιος λυπᾶται γιὰτι ἔχασε χρήματα, δὲν ἐπανορθώνει τὴ ζημιὰ· ὅποιος λυπᾶται γιὰ κάποιον ποὺ πέθανε, δὲν τοῦ ξαναδίνει τὴ ζωὴ· ὅποιος λυπᾶται γιὰ ἀρρώστια, ὄχι μόνο δὲν τὴ θεραπεύει, ἀλλὰ τὴν κάνει χειρότερη· ὅποιος λυπᾶται γιὰ ἁμαρτίες, μόνο αὐτὸς καταφέρει κάτι σπουδαιότερο ἀπὸ τὴ λύπη. Διαλύει καὶ ἐξαφανίζει τὶς ἁμαρτίες. Ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τοῦ φαρμάκου, ἔχει δραστικότητα καὶ ὠφελεῖ μόνο σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση, ἐνῶ στοὺς ἄλλους καὶ βλάπτει.

2. Καὶ ὁμως, λέγει, ὁ Κάιν στενοχωριόταν γιὰτι δὲν εὐδοκίμοῦσε ἀπέναντι στὸ Θεό. Ὅχι γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἀδελφὸ του νὰ λάμπει ἀπέναντι στὸ Θεό. Γιατί, ἂν στενοχωριόταν γι' αὐτό, ἔπρεπε νὰ εἶναι ζηλωτὴς του καὶ νὰ χαίρεται γι' αὐτόν. Τώρα ὁμως ἔδειχνε μὲ τὴ στενοχώρια του ὅτι στενοχωριέται ἐγκόσμια. Ἄλλ' οὔτε ὁ Δαυὶδ οὔτε ὁ Πέτρος οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς δὲν εἶχε τέτοια στενοχώρια. Γι' αὐτὸ εὐ-

οίκειων, ἢ ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἀλγοῦντες ἀμαρτημάτων. Καίτοι τί λύ-
 πης φορτικώτερον; Ἄλλ' ὅταν κατὰ Θεὸν γίνηται, τῆς ἐν τῷ
 κόσμῳ χαρᾶς βελτίων ἐστίν. Αὕτη μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν τελευτᾷ, ἐκεί-
 νη δὲ «μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον» ἐργάζεται. Καὶ γὰρ
 5 τὸ θαυμαστὸν αὐτῆς τοῦτο ἐστίν, ὅτι οὐδ' ἂν μετανοήσειέ τις ἀλγή-
 σας οὕτως, ὃ μάλιστα τῆς κοσμικῆς λύπης ἰδιὸν ἐστι. Τί γὰρ παι-
 δὸς ποθεινότερον γνησίου; τί δὲ ἀλγεινότερον τῆς τοιαύτης τελευ-
 τῆς; Ἄλλ' ὅμως οἱ ἐν ἀκμῇ τοῦ πένθους μηδενὸς ἀνεχόμενοι πατέ-
 ρες, καὶ κατακόπτοντες ἑαυτοὺς, οὗτοι μετὰ χρόνον μετανοοῦσιν,
 10 ἐπειδὴ ἀμέτρως ἤλγησαν, ὡς οὐδὲν ὀνήσαντες ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ
 μειζόνως ἑαυτοὺς ἐπιτρίψαντες.

Ἄλλ' οὐχ ἢ κατὰ Θεὸν λύπη τοιαύτη· ἀλλ' ἔχει δύο πλεονε-
 κτήματα, τὸ μὴ καταγινώσκεσθαι ἐφ' οἷς ἀλγεῖ τις, καὶ τὸ τὴν λύ-
 πην ταύτην εἰς σωτηρίαν τελευτᾶν, ὧν ἑκατέρων ἐκείνη ἐστέρηται.
 15 Καὶ γὰρ εἰς βλάβην ἀλοῦσι, καὶ μετὰ τὸ ἀλγήσαι σφόδρα, καταγι-
 νώσκουσιν ἑαυτῶν, μέγιστον τοῦτο σημεῖον ἐκφέροντες τοῦ ἐπὶ
 βλάβῃ τοῦτο ποιῆσαι. Ἡ δὲ κατὰ Θεὸν τούναντίον· διὸ καὶ ἔλεγε,
 «μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται». Οὐδεὶς γὰρ
 ἑαυτοῦ καταγνώσεται, εἰ μὴ λυπηθῆ ἑφ' ἀμαρτίᾳ, εἰ μὴ πενήσῃ καὶ
 20 ἑαυτὸν συντρίψῃ, ὅπερ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν, οὐ δεῖται
 ἐτέρωθεν τὸ ὑπόδειγμα παραγαγεῖν ὧν εἶπεν, οὐδὲ τοὺς ἐν ταῖς πα-
 λαιαῖς ἱστορίαις λυπηθέντας παρενεγκεῖν εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοὺς
 Κορινθίους παράγει, καὶ ἀφ' ὧν ἐποίησαν, ἀπὸ τούτων τὴν ἀπόδει-
 ξιν παρέχεται, ἵνα καὶ μετ' ἐγκωμίων αὐτοὺς παιδεύσῃ, καὶ μᾶλλον
 25 αὐτοὺς ἐπισπάσῃ. «Ἴδου» γάρ, φησὶν, «αὐτὸ τὸ κατὰ Θεὸν λυ-

δοκιμοῦσαν ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ καὶ πονοῦσαν γιὰ τὶς δικές τους ἢ γιὰ τὶς ξένες ἀμαρτίες. Ἄν καὶ τί ὑπάρχει πιὸ ἀνυπόφορο ἀπὸ τὴ λύπη; Ὅταν ὁμως γίνεται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἐγκόσμια χαρά. Γιατὶ αὐτὴ δὲν καταλήγει πουθενά, ἐνῶ ἐκείνη φέρνει «μετάνοια γιὰ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία κανένας ποτὲ δὲ μετανοεῖ». Καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο της, τὸ ὅτι κανένας δὲ θὰ μετανοήσῃ ἂν νιώσῃ τέτοια λύπη, πράγμα βέβαια πὺ εἶναι γνώρισμα τῆς κοσμικῆς λύπης. Γιατὶ τί ὑπάρχει πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὸ παιδί μας; καὶ τί ὑπάρχει πιὸ πικρὸ ἀπὸ τὸ θάνατό του; Οἱ γονεῖς ὁμως, πὺ στὴν κορύφωση τοῦ πένθους τους ἦταν ἀσυγκράτητοι καὶ χτυπιό-ντουσαν, αὐτοὶ μετὰ ἀπὸ καιρὸ μετανοοῦν γιὰτὶ πόνεσαν ὑπερβολικά, ἐπειδὴ ὄχι μονάχα δὲν κέρδισαν τίποτα μὲ τὴν ὑπερβολὴ τῆς λύπης τους, ἀλλὰ καὶ ἐξάντλησαν περισσότερο τοὺς ἑαυτούς τους.

Δὲν εἶναι ὁμως τέτοια ἡ λύπη ἡ σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔχει δύο πλεονεκτήματα, τὸ ὅτι δὲν κατακρίνεται κανεὶς γιὰ ἐκεῖνα πὺ λυπᾶται, καὶ τὸ ὅτι ἡ λύπη αὐτὴ καταλήγει σὲ σωτηρία, πράγματα πὺ καὶ τὰ δύο τὰ στερεῖται ἐκείνη. Γιατὶ καὶ ἐπιζήμια λυποῦνται καὶ μετὰ τὴν πολλὴ λύπη κατακρίνουν τοὺς ἑαυτούς τους, παρουσιάζοντας σὰν πιὸ μεγάλη αὐτοῦ τὸ ὅτι ἀπέβη αὐτὸ πρὸς βλάβη τους. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὴ λύπη σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «ἔχει ἀποτέλεσμα τὴ μετάνοια, γιὰ τὴν ὁποία ποτὲ κανένας δὲ μετάνιωσε». Γιατὶ δὲ θὰ ἐπικρίνει ποτὲ κανεὶς τὸν ἑαυτό του ἂν λυπηθεῖ γιὰ ἀμαρτία, ἂν πενήσει καὶ ἐξουθενώσει τὸν ἑαυτό του. Λέγοντας αὐτὸ ὁ μακάριος Παῦλος δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ πάρῃ ἀπὸ ἀλλοῦ παράδειγμα γιὰ ὅσα εἶπε, ἀλλὰ παίρνει παράδειγμα τοὺς ἴδιους τοὺς Κορινθίους καὶ χρησιμο-ποιεῖ σὰν ἀπόδειξη τὰ ὅσα ἔπραξαν, γιὰ νὰ τοὺς διδάξῃ ἐπαι-νώντας τους καὶ νὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο, καὶ δὲν καταφεύγει σὲ παραδείγματα προσώπων τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, πὺ λυπήθηκαν. Γιατὶ λέγει, «Βλέπετε ἡ σύμφωνη μὲ τὸ θέλη-

πηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν;» Οὐ μόνον γάρ, φησὶν, οὐκ ἐνέβαλεν ὑμᾶς εἰς τὸ καταγνῶναι ἑαυτῶν ἢ ἀθυμία, ὡς εἰκῆ τοῦτο πεπονηκότων, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέρους ἐποίησεν. Εἶτα λέγει τῆς σπουδῆς τὰ τεκμήρια. «Ἄλλὰ ἀπολογίαν»· 5 πρὸς ἐμέ. «Ἄλλὰ ἀγανάκτησιν»· πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἡμαρτηκότα. «Ἄλλὰ φόβον». Καὶ γὰρ σφόδρα δεδοικότων ἦν ἡ τοσαύτη σπουδὴ καὶ ἡ ταχίστη διόρθωσις.

Καὶ ἵνα μὴ δόξη ἐπαίρειν ἑαυτόν, ὄρα πῶς ταχέως αὐτὸ παρεμυθήσατο εἰπών, «ἀλλ' ἐπιπόθησιν»· τὴν εἰς ἐμέ· «ἀλλὰ ζῆλον»· 10 τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ· «ἀλλ' ἐκδίκησιν»· καὶ γὰρ ἐξηδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας. «Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι». Οὐχὶ τῷ μὴ τολμῆσαι μόνον· τοῦτο γὰρ πρόδηλον ἦν· ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ συνήδεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγε, «καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ», ἐνταῦθά 15 φησι· καὶ ταύτης ἑαυτοὺς ἀπηλλάξατε τῆς ὑποψίας, οὐχὶ τῷ μὴ ἐπαινεῖσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιτιμῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι. ἼΑρα «εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος». Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν ἡμῖν ἐπιτιμᾶς, εἰ ἀγνοῖ ἡμεν ἐπὶ τῷ πράγματι; πρὸς τοῦτο ἰστάμενος καὶ ἀνωτέρω, καὶ 20 προδιοικούμενος αὐτό, ἔλεγεν ἄπερ ἔλεγεν, οἶον, «οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην». Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω τοῦ μετανοεῖν νῦν ἐφ' οἷς ἔγραψα τότε, φησὶν, ὅτι τότε μᾶλλον μετενόησα ἢ νῦν, ὅτε ἑαυτοὺς συνεστήσατε.

Εἶδες πάλιν αὐτοῦ τὸ βίαιον καὶ φιλόνεικον, πῶς εἰς τούναν- 25 τίον τὸν λόγον περιέτρεπεν; Ἐξ ὧν γὰρ ἐνόμιζον αὐτὸν διατετράφθαι, ὡς εἰκῆ ἐπιτιμῆσαντα, διὰ τὴν προκοπὴν αὐτῶν, ἀπὸ τούτων

μα τοῦ Θεοῦ λύπη σας πόσῃν προθυμία γέννησε μέσα σας;». Ὅχι μόνο δὲ σᾶς ἀνάγκασε, λέει, ἡ στενοχώρια σας νὰ ἐπικρίνετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, διαπιστώνοντας ὅτι στενοχωρηθήκατε ἀπερίσκεπτα, ἀλλὰ σᾶς ἔκαμε καὶ πιὸ πρόθυμους. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τὶς ἀποδείξεις τῆς προθυμίας. «Σᾶς ἀνάγκασε νὰ ἀπολογηθεῖτε» σὲ μένα, «σᾶς γέμισε ἀπὸ ἀγανάκτηση» ἐναντίον ἐκείνου πὺ ἀμάρτησε. Ἀλλὰ σᾶς προξένησε «καὶ φόβο». Γιατὶ ἡ τόση προθυμία καὶ ἡ ἄμεση διόρθωση δείχνει πολὺ φόβο.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι ἐπαινεὶ τὸν ἑαυτό του, πρόσεχε πῶς τὸ πρόλαβε ἀμέσως, λέγοντας, σᾶς δημιούργησε «καὶ πόθο» γιὰ μένα, «καὶ ζῆλο» γιὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, «καὶ τιμωρία τοῦ κακοῦ», γιὰτὶ πραγματικὰ ὑπερασπισθήκατε τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ πὺ περιφρονήθηκαν. «Μὲ κάθε τρόπο δείξατε ὅτι εἴσθε ἀθῶοι σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση». Ὅχι μόνο γιὰτὶ δὲν κάματε κανένα κακὸ ἔργο, γιὰτὶ αὐτὸ ἦταν ὀλοφάνερο, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ δὲν ἐπικροτήσατε ἐκεῖνο πὺ ἔγινε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς ἔγραψε στὴν πρώτη ἐπιστολή, «κι ἐσεῖς ἔχετε πολὺ ἐγωϊσμό μέσα σας»², τοὺς λέει ἐδῶ Ἀπαλλάξατε τὸν ἑαυτό σας καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑποψία, ὄχι μόνο γιὰτὶ ἀποδειχτήκατε ἀθῶοι μὲ τὸ ὅτι δὲν ἐπικροτήσατε ἐκεῖνο πὺ ἔγινε, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ τὸ ἐπικρίνατε καὶ ἀγανακτήσατε. Ἐπομένως, «ἂν καὶ σᾶς ἔγραψα, δὲν τὸ ἔκαμα γιὰ κεῖνον πὺ ἀδίκησε οὔτε γιὰ κεῖνον πὺ ἀδικήθηκε». Γιὰ νὰ μὴν λέγουν λοιπόν, Γιατὶ μᾶς κατακρίνετε ἀφοῦ ἡμαστέ ἀθῶοι; σταματώντας σ' αὐτὸ καὶ παραπάνω καὶ θέλοντας νὰ τὸ προλάβει, εἶπε αὐτὸ πὺ εἶπε· «δὲ μετανιώνω, ἂν καὶ μετάνιωσα». Τόσο δηλαδὴ, λεγεί, ἀπέχω τώρα ἀπὸ τὸ νὰ εἶμαι μετανιωμένος γιὰ ἐκεῖνα πὺ ἔγραψα τότε, ὥστε πολὺ περισσότερο μετάνιωσα τότε, παρὰ τώρα, πὺ βλέπω πῶς διορθώσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας.

Εἶδες πάλι πῶς ἡ δύναμη καὶ ἡ ἀγωνιστικότητά του ἔτρεψαν τὸ λόγο στὸ ἀντίθετο; Τὰ λόγια δηλαδὴ πὺ τοὺς ἔκαμαν νὰ νομίζουν ὅτι μετάνιωσε γιὰτὶ τοὺς εἶχε κατακρίνει ἄδικα, τὰ

2. Α' Κορ. 5,2.

δείκνυσιν ὅτι παρρησιάζεσθαι αὐτὸν δίκαιον. Οὐδὲ γὰρ παραιτεῖται λοιπὸν χαρίζεσθαι ἀδεῶς, ὅταν ἐξῆ τοῦτο ποιεῖν. Ὁ γὰρ τοιαῦτα λέγων ἀνωτέρω, ὅτι «ὁ κολλώμενος τῇ πόρνη, ἐν σῶμά ἐστι», καί, «παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός»,
 5 καί, «πᾶν ἀμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστὶ», καὶ ὅσα τοιαῦτα, πῶς ἐνταῦθά φησιν, «οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος; Οὐκ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκολουθῶν. Πῶς ἑαυτῷ ἀκολουθῶν;
 "Ὅτι περισπούδαστον ἦν αὐτῷ, δεῖξαι τὸ φίλτρον ὃ περὶ αὐτοὺς εἶ-
 10 χεν. Οὐ τοίνυν ἀναιρεῖ τὸ κήδεσθαι ἐκείνου, ἀλλ' ἐνδείκνυται καὶ τὴν ἀγάπην τὴν περὶ αὐτούς, ὅπερ ἔφην, καὶ ὅτι μείζων αὐτὸν κατέσεισε φόβος περὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδεδοίκει γὰρ μὴ ἐπὶ πλεον νεμηθῆ τὸ κακόν, καὶ ὁδῶ βαδίζον, ὄλην καταλάβῃ τὴν Ἐκ-
 κλησίαν. Διὸ καὶ ἔλεγε, «μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ». Ἀλλὰ
 15 τοῦτο μὲν τότε, νῦν δέ, ἐπειδὴ κατώρθωσαν, οὐκέτι αὐτὸ οὕτω τίθησιν, ἀλλ' ἐτέρως· καὶ τὸ αὐτὸ μὲν αἰνίττεται, γλυκύτερον δὲ μεταχειρίζει τὸν λόγον, λέγων, «ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς». Τουτέστιν, ἵνα εἰδῆτε πῶς ὑμᾶς φιλοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ μὲν ἐστὶ τῷ προτέρω, ἐτέρως δὲ ἐρ-
 20 μνηνευθέν, ἐτέραν ἔδοξεν ἔμφασιν παρέχειν. Ἐπεὶ ὅτι τὸ αὐτὸ ἐστίν, ἀνάπτυσσον αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν, καὶ οὐδὲν ὄψει τὸ μέσον.

Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα φιλοῦ ὑμᾶς, φησίν, ἐδεδοίκειν μὴ τι πάθητε ἐκεῖθεν ἀηδές, μὴ αὐτοὶ δέξησθε τὴν λύπην. Ὡσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, «μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ;» οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐ μέλει

ἴδια χρησιμοποιεῖ καὶ δείχνει, μὲ ἐπιχείρημα τῆ βελτίωσής τους, ὅτι εἶναι σωστὸ νὰ ὑπερηφανεύεται γι' αὐτό. Καὶ δὲν ἀποφεύγει στὴ συνέχεια νὰ τοὺς ἀπευθύνει χωρὶς φόβο λόγια ἐπαινετικά, ὅταν αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει. Γιατί, αὐτὸς πὺ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ εἶπε, «ἐκεῖνος πὺ ἔχει ἐπικοινωνία μὲ τὴν πόρνη γίνεται ἓνα σῶμα μὲ αὐτὴ»³, καί, «παραδῶστε τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ στὸ σατανά, γιὰ νὰ καταστραφεῖ τὸ σῶμα του»⁴, καί, «κάθε ἁμαρτία, πὺ κάνει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του», καὶ πολλὰ ὅμοια, πῶς λέγει ἐδῶ, «δὲν τὸ ἔκαμα γιὰ ἐκεῖνον πὺ ἀδίκησε οὔτε γιὰ ἐκεῖνον πὺ ἀδικήθηκε»; Μὴ νομίσετε πῶς ἀντιφάσκει, ἀλλ' εἶναι ἀπόλυτα σύμφωνος. Πῶς εἶναι σύμφωνος; Γιατὶ ἡ ὅλη φροντίδα του ἦταν νὰ δείξει τὴν ἀγάπη πὺ εἶχε γι' αὐτοὺς. Ἐπιβεβαιώνει λοιπὸν ὅτι ἐμερίμνησε γιὰ τὸν πόρνο ἀλλὰ καὶ δείχνει, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, καὶ τὴν ἀγάπη του γι' αὐτοὺς καὶ ὅτι τὸν ἀναστάτωσε πολὺ μεγάλος φόβος γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Γιατὶ φοβόταν μήπως διαδοθεῖ περισσότερο τὸ κακὸ καί, προχωρώντας σιγά-σιγά, κυριέψει ὅλην τὴν Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «λίγο προζύμι ζυμώνει ὅλο τὸ ζυμάρι»⁵ Αὐτὸ τὸ εἶπε τότε, τώρα ὁμως, ἐπειδὴ αὐτοὶ παρουσίασαν κατορθώματα, δὲ μιλάει πιά μὲ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ μὲ ἄλλον τρόπο. Καὶ ὑπαινίσσεται βέβαια τὸ ἴδιο, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ πιὸ γλυκὰ λόγια, λέγοντας, «γιὰ νὰ γίνει φανερὸ σὲ σᾶς τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ σᾶς», δηλαδὴ γιὰ νὰ καταλάβετε πόσο σᾶς ἀγαπῶ. Αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο, ἀλλὰ ἐκφράσθηκε μὲ ἄλλα λόγια καὶ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι διαφορετικὸ. Γιατί, τὸ ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο, ἐμβάθυνε στὸ νόημά του καὶ θὰ δεῖς ὅτι δὲν ἔχει καμιὰ διαφορά.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ σᾶς ἀγαπῶ πολὺ, λέγει, φοβόμουν μήπως πάθετε ἀπὸ ἐκεῖνο τίποτα τὸ δυσάρεστο, μήπως ἀκολουθήσετε κι ἐσεῖς τὸν κακὸ δρόμο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν λέγει,

4. Α' Κορ. 5,5.

5. Α' Κορ. 5,6.

οὐδὲ γὰρ ἐνι τι συστήναι τῶν ὄντων τῆς προνοίας ἀποστερηθὲν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὅτι οὐ προηγουμένως διὰ τοὺς βόας ἐνομοθέτει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, πρῶτον μὲν δι' ὑμᾶς ἔγραφον, δεῦτερον δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον. Καὶ εἶχον μὲν τὴν ἀγάπην ἐν ἑαυτῷ, καὶ χωρὶς τῆς ἐπιστο-
 5 λῆς, φησὶν· ἐβουλόμην δὲ αὐτὴν καὶ ὑμῖν δεῖξαι, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς διὰ τῶν γραμμάτων ἐκείνων. «Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα»· Ἐπει-
 δὴ καὶ τὴν σπουδὴν ἐδείξαμεν τὴν περὶ ὑμᾶς, καὶ τὸ πᾶν ἡμῖν κα-
 τώρθωται. Καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγε, «νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς
 στήκητε ἐν Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπίς, ἢ χαρά, ἢ
 10 στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;». Τοῦτο γὰρ ζωή, τοῦτο
 παράκλησις, τοῦτο παραμυθία διδασκάλῳ νοῦν ἔχοντι, ἢ ἐπίδοσις
 τῶν μαθητευομένων.

3. Οὐδὲν γὰρ οὕτω δείκνυσι τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὡς ἡ φιλο-
 στοργία ἢ περὶ τοὺς ἀρχομένους. Καὶ γὰρ πατέρα οὐ τὸ γεννῆσαι
 15 μόνον ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν μετὰ τὸ γεννῆσαι. Εἰ δὲ ἔνθα φύσις,
 τοσαύτη χρεια ἀγάπης, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἡ χάρις. Οὕτως οἱ πα-
 λαιοὶ πάντες ἔλαμψαν. Ὅσοι γοῦν τῶν παρ' Ἑβραίοις εὐδοκίμη-
 σαν, ἐντεῦθεν ἐφάνησαν. Οὕτω Σαμουὴλ μέγας ἐδείχθη λέγων,
 «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἀμαρτεῖν τῷ Θεῷ τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμε-
 20 νον ὑπὲρ ὑμῶν»· οὕτως ὁ Δαβὶδ, οὕτως ὁ Ἀβραάμ, οὕτως ὁ
 Ἡλίας, οὕτως ἕκαστος τῶν δικαίων, τῶν ἐν τῇ Καινῇ, τῶν ἐν τῇ
 Παλαιᾷ. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς διὰ τοὺς ἀρχομένους πλοῦτον τοσοῦτον
 καὶ θησαυροὺς ἀφάτους κατέλιπεν, ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ
 λαῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἐρ-

6. Α' Κορ. 9,9.

7. Α' Θεσ. 3,8.

«μήπως ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς γιὰ τὰ βόδια;»⁶, δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει τίποτα χωρὶς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶχαν τὰ βόδια προτεραιότητα στὴν πρόνοιά του, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Πρῶτα ἔγραψα γιὰ τὸ δικό σας καλὸ καὶ μετὰ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ πόρνου. Εἶχα βέβαια, λέγει, μέσα μου ἀγάπη γιὰ σᾶς καὶ χωρὶς νὰ σᾶς γράψω, ἤθελα ὁμως μὲ τὴν ἐπιστολὴ νὰ δείξω καὶ σὲ σᾶς καὶ σὲ ὄλους γενικὰ τὴν ἀγάπη μου. «Γι' αὐτὸ παρηγορηθήκαμε». Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μας δείξαμε γιὰ σᾶς, καὶ ἐσεῖς κατορθώσατε τὰ πάντα. Ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ἀλλοῦ, «τώρα ζοῦμε, ἂν ἐσεῖς παραμένετε στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ»⁷, καὶ ἀλλοῦ, «ποιά εἶναι ἡ ἐλπίδα μας, ἡ χαρὰ μας, τὸ μεγαλύτερο καύχημά μας; δὲν εἴσαστε ἐσεῖς;»⁸. Γιὰτὶ γιὰ τὸ συνετὸ δάσκαλο αὐτὸ εἶναι ζωὴ, αὐτὸ ἐλπίδα, αὐτὸ παρηγοριά, ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν του.

3. Τίποτα δὲν δείχνει τόσο τὸν ἄρχοντα, ὅσο ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Γιὰτὶ πατέρα δὲν κάνει κάποιον μόνο τὸ ὅτι γέννησε, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι μετὰ τὴ γέννηση ἀγαπᾷ. Κι ἂν στὸ φυσικὸ τομέα ὑπάρχει τόση ἀνάγκη ἀγάπης, πολὺ περισσότερη ὑπάρχει ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἡ χάρη. Ἔτσι ἔλαμψαν ὄλοι οἱ παλαιοί. Ὅσοι λοιπὸν εὐδοκίμησαν μετὰ τῶν Ἑβραίων, ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἔγιναν γνωστοί. Ἔτσι ἀναδείχθηκε μέγας ὁ Σαμουὴλ, λέγοντας, «νὰ μὴν ἀξιωθῶ ποτὲ νὰ ἀμαρτήσω στὸ Θεὸ παραλείποντας νὰ προσεύχομαι γιὰ τὴ σωτηρία σου»^{8α}. Ἔτσι ἀναδείχθηκε ὁ Δαυίδ, ἔτσι ὁ Ἀβραάμ, ἔτσι ὁ Ἡλίας, ἔτσι καθένας ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Γιὰτὶ ὁ Μωϋσῆς ἄφησε γιὰ τὸ λαὸ του τόσο πλοῦτο καὶ τόσους πολλοὺς θορύβους, προτιμώντας νὰ ὑποφέρει μαζὶ μὲ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ πρὶν νὰ ἐκλεγεῖ ἀρχηγὸς ἦταν μὲ τὰ ἔργα του λαϊκὸς ἡγέτης. Γι' αὐτὸ πολὺ ἀνόητα τοῦ ἔλεγε ἐκεῖνος ὁ

8. Α' Θεσ. 2,19.

8α. Α' Βασ. 12,23.

γων. Διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖ-
 νος, «τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;». Τί λέ-
 γεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις; Ὡσπερ
 ἂν εἴ τις ἰδὼν τέμνοντα ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει
 5 τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρόν, καὶ τέ-
 μνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ᾧ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ
 τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε. Καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν
 ἐστίν, οὐκ ἀξίωμα μόνον, καὶ τέχνη τεχνῶν ἀπασῶν ἀνωτέρα. Εἰ
 γὰρ ἡ τῶν ἐξωθεν ἀρχή, τέχνη καὶ ἐπιστήμη πασῶν βελτίων ἐστί,
 10 πολλῷ μᾶλλον αὕτη. Καὶ γὰρ τοσοῦτω ἀμείνων ἐκείνης αὕτη ἡ
 ἀρχή, ὅσω τῶν ἄλλων ἐκείνη· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον.

Καί, εἰ βούλεσθε, τὸν λόγον τοῦτον ἀκριβέστερον ἐξετάσω-
 μεν. Ἔστι τέχνη γεωργική, ἔστιν ὑφαντική, οἰκοδομική, αἱ καὶ
 ἀναγκαῖαι σφόδρα εἰσὶ, καὶ μάλιστα συνέχουσιν ἡμῶν τὸν βίον. Αἱ
 15 γὰρ δὴ ἄλλαι διάκονοι τούτων εἰσὶν, ἡ χαλκευτική, ἡ τεκτονική, ἡ
 ποιμαντική. Ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν τεχνῶν ἀναγκαιότερα
 πασῶν ἡ γεωργική, ἦν καὶ πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεός, τὸν ἀνθρω-
 πον πλάσας. Ὑποδημάτων μὲν γὰρ ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆν,
 γεωργικῆς δὲ χωρὶς, ἀμήχανον. Τοιοῦτους τοὺς Ἀμαξοβίους εἶναι
 20 φασί, τοὺς παρὰ Σκύθαις Νομάδας, τοὺς γυμνοσοφιστὰς τοὺς τῶν
 Ἰνδῶν. Οὗτοι γὰρ καὶ οἰκοδομικὴν καὶ ὑφαντικὴν καὶ τὴν τῶν
 ὑποδημάτων εἶασαν τέχνην, μόνης δὲ τῆς γεωργικῆς δέονται. Αἰ-
 σχύνθητε οἱ τῶν περιττῶν χρήζοντες τεχνῶν, καὶ μαγείρων καὶ
 πλακουντοποιῶν καὶ ποικιλτῶν καὶ μυρίων ἐτέρων τοιούτων, ἵνα
 25 ζῆτε· αἰσχύνθητε οἱ τὰς ματαιοτεχνίας εἰσαγαγόντες τῷ βίῳ· αἰ-
 σχύνθητε ἐκείνους τοὺς βαρβάρους ὑμεῖς οἱ πιστοί, τοὺς μὴ δεομέ-

Ἐβραῖος, «ποιός σὲ ἔκαμε ἄρχοντα καὶ δικαστὴ μας;»⁹. Τί λές; Βλέπεις τὰ ἔργα του καὶ ἀμφιβάλλεις γιὰ τὸν τίτλο του; Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος, βλέποντας ἓνα γιαιτρὸ νὰ κάνει μὲ τρόπον ἄριστο ἐγχείρησι καὶ νὰ προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσει ἄρρωστο μέλος τοῦ σώματος, τοῦ ἔλεγε· ποιός σὲ ἔκαμε γιαιτρὸ καὶ σοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐγχειρίζεις; Ἡ τέχνη μου, φίλε μου, καὶ ἡ ἀρρώστια σου. Ἔτσι καὶ ἡ βαθιὰ γνώσι ἔκαμε ἡγέτη τὸ Μωϋσῆ. Καθόσον καὶ ἡ διοίκησι εἶναι τέχνη, δὲν εἶναι μόνο ἀξίωμα, καὶ μάλιστα τέχνη ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς τέχνες. Γιατί, ἂν ἡ αἰώνια ἐξουσία εἶναι ἡ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς τέχνες, πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτή. Καθόσον τόσο πιὸ ἀνώτερη εἶναι αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνη, ὅσο ἐκείνη ἀπὸ τὶς ἄλλες, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερο.

Καὶ ἂν θέλετε, ἃς ἐξετάσουμε μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια αὐτὸ τὸ λόγο. Ὑπάρχει ἡ τέχνη τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ὑφαντουργοῦ, τοῦ οἰκοδόμου, οἱ ὁποῖες καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖς εἶναι καὶ ἀπ' αὐτὲς προπάντων ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ μας. Γιατί οἱ ἄλλες, ἡ τέχνη τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ ἐργάτη, τοῦ βοσκοῦ ὑπηρετοῦν τὶς προηγούμενες. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς πρῶτες τέχνες πιὸ ἀναγκαῖα εἶναι ἡ γεωργική, πού εἶναι ἡ πρώτη πού ἔδωσε ὁ Θεὸς ὅταν δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο. Γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ ζήσουμε χωρὶς παπούτσια καὶ ροῦχα, ὅμως εἶναι ἀδύνατο νὰ ζήσουμε χωρὶς τὴ γεωργία. Λένε πὼς τέτοιοι εἶναι Ἀμαξόβιοι, οἱ Σκύθες Νομάδες, οἱ γυμνοσοφιστὲς τῶν Ἰνδῶν. Γιατί αὐτὴ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν τέχνη τοῦ οἰκοδόμου, τοῦ ὑφαντῆ καὶ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ καὶ χρειάζονται μόνο τὴ γεωργία. Νιῶστε ντροπὴ ὅσοι ἔχετε ἀνάγκη γιὰ νὰ ζεῖτε ἀπὸ τὶς περιττὲς τέχνες, τὴ μαγειρική, τὴ ζαχαροπλαστική, τὴ διακοσμῆτική καὶ τὶς χιλιάδες παρόμοιες. Πρέπει νὰ ντρεπόσαστε ὅσοι εἰσάγετε μέσα στὴ ζωὴ τὶς περιττὲς τέχνες. Πρέπει νὰ ντρεπόσατε ἐσεῖς οἱ πιστοὶ ἐκείνους τοὺς βαρβάρους, πού δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὶς τέχνες. Γιατί ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἄνθρωπο πολὺ αὐτάρκη, ὥστε

9. Ἐξοδ. 2,4.

νους τέχνης. Καὶ γὰρ σφόδρα αὐτάρκη τὴν φύσιν ἐξ ὀλίγων ἐποίησεν ὁ Θεός. Πλὴν οὐκ ἀναγκάζω, οὐδὲ νομοθετῶ οὕτω ζῆν, ἀλλ' ὡς ὁ Ἰακώβ ἤτησε. Τί δὲ ἤτησεν ἐκεῖνος; «Ἐχοντες δὲ τροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Πρώτη μὲν οὖν ἡ γεωργική, δευτέρα δὲ ἡ ὑφαντική, καὶ τρίτη μετ' ἐκείνην ἡ οἰκοδομική· ἡ δὲ τῶν ὑποδημάτων πασῶν ἐσχάτη. Παρὰ γοῦν ἡμῖν εἰσι πολλοὶ καὶ οὐκέτι καὶ γεωργοὶ χωρὶς ὑποδημάτων ζῶντες. Οὐκοῦν αἱ χρήσιμοι καὶ ἀναγκαῖαι αὐταί.

Φέρε οὖν, παραβάλωμεν αὐτὰς τῇ ἀρχικῇ. Διὰ γὰρ τοῦτο τὰς 10 πασῶν κυριωτέρας παρήγαγον, ἵν' ὅταν φανῇ αὕτη βελτίων ἐκείνων, ἀναμφισβήτητος ἡ κατὰ τῶν ἄλλων αὐτῇ νίκη ᾗ. Πόθεν οὖν αὐτὴν δεῖξομεν ἀναγκαιοτέραν οὖσαν πασῶν; Ὅτι ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἐκείνων ὄφελος. Καί, εἰ δοκεῖ, τὰς ἄλλας ἀφέντες, τὴν πασῶν ἀνωτέρω καὶ κυριωτέραν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν γεωργικὴν. Τί 15 οὖν ἔσται πλέον τῆς τῶν γεωργῶν πολυχειρίας, ὅταν ἀλλήλοις πολεμῶσι καὶ τὰ ἀλλήλων ἀρπάζωσι; Νῦν μὲν γὰρ ὁ τοῦ ἀρχοντος φόβος κατέχει, καὶ τὰ ὑπ' ἐκείνων γινόμενα φυλάττει· ἔαν δὲ ταύτην ἀνέλῃς, περιττὸς ὁ πόνος ἐκεῖνος. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἑτέραν ἀρχὴν εὐρήσει μητέρα ταύτης καὶ σύνδεσμον οὖσαν. 20 Ποίαν δὲ ταύτην; Καθ' ἣν ἕκαστον αὐτόν τινα ἑαυτοῦ κρατεῖν καὶ ἀρχεῖν δεῖ, τὰ μὲν ἀνελεύθερα κολάζοντα πάθη, πάντα δὲ τὰ τῆς ἀρετῆς βλαστήματα ἐκτρέφοντά τε καὶ αὔξοντα μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης. Ἔστι γὰρ ἀρχῆς εἶδη, ἐν μὲν, καθ' ὃ δῆμων καὶ πόλεων ἀρχουσιν ἄνθρωποι, τὸν πολιτικὸν τοῦτον διορθοῦντες βίον, ὅπερ ὁ 25 Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· «πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ». Εἶτα δεικνύς

νὰ μπορεῖ νὰ ζεῖ με πολὺ λίγα. Πλὴν ὅμως δὲν σᾶς ἀναγκάζω οὔτε ἀπαιτῶ νὰ ζεῖτε ἔτσι, ἀλλ' ὅπως ζήτησε ὁ Ἰακώβ. Καὶ τί ζήτησε ἐκεῖνος; «Ἄς μοῦ δώσει ὁ Θεὸς ψωμί νὰ φάγω καὶ ροῦχα νὰ ντυθῶ»^{9α}. Τέτοια ἐντολὴ ἔδωσε κι ὁ Παῦλος, λέγοντας, «ἂν ἔχουμε τροφὴ καὶ σκεπάσματα, ἃς ἀρκεσθοῦμε σ' αὐτά»¹⁰. Πρώτη τέχνη λοιπὸν εἶναι ἡ γεωργικὴ, δεύτερη ἡ ὑφαντικὴ καὶ τρίτη ἡ οἰκοδομικὴ. Ἡ τέχνη τῶν ὑποδημάτων εἶναι ἡ τελευταία. Ὑπάρχουν βέβαια ἀνάμεσα μας πολλοὶ καὶ ζητιάνοι καὶ γεωργοὶ ποὺ ζοῦν χωρὶς παπούτσια. Ἐπομένως αὐτὲς εἶναι οἱ χρήσιμες καὶ ἀναγκαῖες.

Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἃς τίς συγκρίνουμε με τὴν τέχνη τῆς διοίκησης. Γι' αὐτὸ σᾶς παρουσίασα τίς πιὸ σπουδαῖες ἀπ' ὅλες, ὥστε, ὅταν ἀποδειχθεῖ ἀνώτερη ἀπὸ αὐτὲς ἡ διοικητικὴ, νὰ μὴν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ ὑπεροχὴ της καὶ ἀπὸ τίς ἄλλες. Πῶς θὰ ἀποδείξουμε λοιπὸν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τίς ἄλλες; Ἀπὸ τὸ ὅτι χωρὶς αὐτὴ οἱ ἄλλες δὲν ὠφελοῦν καθόλου. Καὶ ἂν θέλετε, ἃς ἀφήσουμε τίς ἄλλες κι ἃς ἐξετάσουμε τὴν ἀνώτερη καὶ σπουδαιότερη ἀπ' ὅλες, τὴν γεωργικὴ. Τί θὰ μείνει λοιπὸν ἀπὸ τὸν πολὺ κόπο τῶν γεωργῶν ὅταν μάχονται μεταξύ τους καὶ κλέβει ὁ ἓνας τὰ προϊόντα τοῦ ἄλλου; Τώρα βέβαια ὑπάρχει ὁ φόβος τοῦ ἄρχοντα καὶ φυλάγει τὰ προϊόντα τους, ἂν ὅμως ἀφαιρέσεις αὐτήν, τότε εἶναι περιττὸς ἐκεῖνος ὁ κόπος. Ἄν ὅμως ἐξετάσει κάποιος με προσοχὴ, θὰ διαπιστώσει ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐξουσία, ποὺ εἶναι μητέρα καὶ βάση τῆς προηγούμενης. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ἐκείνη σύμφωνα με τὴν ὁποία καθένας πρέπει νὰ εἶναι κύριος καὶ νὰ κυβερνᾷ τὸν ἑαυτό του, καταπολεμώντας ὅλα τὰ δουρικὰ πάθη καὶ διατηρώντας καὶ αὐξάνοντας με κάθε προσοχὴ ὅλους τοὺς βλαστοὺς τῆς ἀρετῆς. Ὑπάρχουν λοιπὸν εἶδη ἐξουσίας, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ διοίκηση τῶν χωριῶν καὶ τῶν πόλεων ἀπὸ ἀνθρώπους, ποὺ φροντίζουν αὐτὴν τὴν πολιτικὴ ζωὴ, πράγμα ποὺ γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Παῦλος ἔλεγε· «κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ πειθαρχεῖ στὶς ἀνώτερες ἐξουσίες· γιατί δὲν ὑπάρχει ἐξουσία ποὺ νὰ μὴν

10. Α' Τιμ. 6,8.

αὐτῆς τὸ κέρδος, ἐπήγαγε λέγων, ὅτι «ὁ ἄρχων Θεοῦ διάκονός ἐστιν εἰς τὸ ἀγαθόν»· καὶ πάλιν, «Θεοῦ διάκονός ἐστιν, ἐκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι». Ἔτερον δέ, καθ' ὃ ἑαυτοῦ τις ἕκαστος ὁ νοῦν ἔχων ἄρχει, ὃ καὶ αὐτὸ παρεδήλωσεν εἰπὼν, «εἰ δέ
5 θέλεις, μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ», τὸν ἑαυτοῦ ἄρχοντα λέγων.

4. Ἐνταῦθα δέ ἐστι καὶ ἑτέρα ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἀνωτέρα. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἧς καὶ αὐτῆς ὁ Παῦλος μέμνηται λέγων, «πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέκειτε·
10 ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες». Αὕτη γὰρ ἡ ἀρχὴ τοσοῦτον τῆς πολιτικῆς ἀμείνων, ὅσον τῆς γῆς ὁ οὐρανός· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὅπως γενόμενα κολάσειεν ἀμαρτήματα σκοπεῖ προηγουμένως, ἀλλ' ὅπως μὴ γένοιτο τὴν ἀρχὴν· ἔπειτα γενόμενα, οὐχ ὅπως ἀπε-
15 νέγκοι τὸν κάμνοντα, ἀλλ' ὅπως ἀφανισθεῖη. Καὶ βιωτικῶν μὲν οὐ πολὺς αὐτῇ λόγος, πάντα δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς πραγμάτων χρηματίζει· «ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐκεῖ». Κέκρυπται γάρ, φησί, σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Καὶ τὰ ἑπαθλα ἐκεῖ, καὶ οἱ δρόμοι περὶ τῶν ἐκεῖ στεφάνων.
20 Οὐδὲ γὰρ καταλύεται μετὰ τὴν τελευταίαν αὕτη ἡ ζωὴ, ἀλλὰ τότε διαλάμπει μείζονως. Διὰ δὴ τοῦτο, οὐχ ὑπάρχων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τὰ διαδήματα πειρικειμένων μείζονά εἰσιν ἐγκεχερισμένοι τιμὴν οἱ ταύτην ἔχοντες τὴν ἀρχὴν, ὅτε ἐν μείζοσι καὶ ἐπὶ μείζοσι πλάττοντες τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' οὔτε ὁ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν με-
25 τιῶν, οὔτε ὁ τὴν πνευματικὴν, δυνήσονται καλῶς ταύτας μεταχει-

11. Ρωμ. 13,1.

12. Ρωμ. 13,4.

ἔχει πηγή τὸ Θεό»¹¹. Ἐπειτα, γὰρ νὰ δείξει τις ὠφέλειές της, πρόσθεσε, «ὁ ἄρχοντας εἶναι ὑπηρετῆς τοῦ Θεοῦ γὰρ τὸ καλό»¹²· καὶ ἀμέσως πρὸ κάτω· «εἶναι ὑπηρετῆς τοῦ Θεοῦ, ἐκδικητῆς τῆς ὀργῆς του γὰρ ὄσους κάνουν τὸ κακό». Ἄλλο εἶδος εἶναι ἐκεῖνο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ κάθε μυαλωμένος ἄνθρωπος εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, πὺν κι αὐτὸ τὸ φανέρωσε, λέγοντας, «ἂν θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία, κάνε τὸ καλό»¹³, ἐννοώντας τὴν ἐξουσία τοῦ ἑαυτοῦ μας.

4. Ἐδῶ ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀρχή, ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πολιτική. Ποιὰ εἶναι αὐτή; Ἡ καθιερωμένη στὴν Ἐκκλησία. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀναφέρει ὁ Παῦλος καὶ λέγει· «νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ὑποχωρεῖτε στοὺς προϊσταμένους σας. Γιατὶ αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γὰρ τὶς ψυχές σας, ἐπειδὴ θὰ λογοδοτήσουν στὸ Θεό»¹⁴. Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι τόσο ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πολιτική, ὅσο ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆ. Ἡ καλύτερα πολὺ πρὸ ἀνώτερη. Πρῶτο γιὰτὶ σκοπὸς της εἶναι ὄχι νὰ τιμωρήσει τὰ ἁμαρτήματα πὺν ἔγιναν, ἀλλὰ νὰ μὴ γίνουν. Ἐπειτα ἀφοῦ γίνουν, δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ βγάλει ἀπὸ τὴν μέση τὸν ἄνθρωπο πὺν ἁμάρτησε, ἀλλὰ νὰ ἐξαλείψει τὶς ἁμαρτίες του. Καὶ δὲν ἀσχολεῖται πολὺ μὲ τὰ ἐπίγεια προβλήματα, ἀλλ' ὄλο τὸ ἐνδιαφέρον της εἶναι γὰρ τὰ οὐράνια πράγματα. Γιατὶ, λέγει, «ἡ πατρίδα μας εἶναι στοὺς οὐρανοὺς»¹⁵. Καὶ ἡ ζωὴ μας ἐκεῖ εἶναι. Γιατὶ, λέγει, «εἶναι κρυμμένη μὲ τὸ Χριστὸ στὸ Θεό»¹⁶. Ἐκεῖ εἶναι καὶ τὰ ἔπαθλα καὶ οἱ δρόμοι γὰρ τὰ οὐράνια στεφάνια. Γιατὶ δὲν τελειώνει ἡ ζωὴ μετὰ τὸ γήινο θάνατο, ἀλλὰ τότε γίνεται πρὸ λαμπρὴ. Γι' αὐτὸ, ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ κάτοχοι αὐτῆς τῆς ἀρχῆς παιδαγωγοῦν τοὺς ἀνθρώπους γὰρ σπουδαιότερα καὶ μεγαλύτερα πράγματα, εἶναι πρὸ ἀξιοσέβαστοι ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς διοικητὲς ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς βασιλιάδες. Ἀλλὰ οὔτε ὁ πολιτικὸς οὔτε ὁ πνευματικὸς ἄρχοντας θὰ μπορέσουν νὰ διοικήσουν καλά, ἂν δὲν κυ-

13. Ρωμ. 13,3.

14. Ἐβρ. 13,17.

15. Φίλιπ. 3,20.

16. Κολοσ. 3,3.

ρίζειν, εἰ μὴ πρότερον ἑαυτῶν ἄρξαιεν, ὡς χρῆ, καὶ τοὺς ἑκατέρους νόμους τῆς πολιτείας φυλάξαιεν μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης.

Ὡσπερ γὰρ ἡ τῶν πολλῶν ἀρχὴ διπλῆ τίς ἐστίν, οὕτω καὶ ἦν ἑαυτοῦ τις ἕκαστος ἄρχει. Καὶ πάλιν κἀνταῦθα ἀμείνων τῆς πολιτικῆς ἢ πνευματικῆς, ὥσπερ ὁ λόγος ἀπέδειξεν. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ τῶν τεχνῶν ἐνίας ἀρχὴν μιμουμένης, καὶ μάλιστα τὴν γεωργικὴν. Καθάπερ γὰρ ἄρχων τίς ἐστι τῶν φυτῶν ὁ γηπόνος, τὰ μὲν περικόπτων καὶ κωλύων, τὰ δὲ αὐξων καὶ θεραπεύων· καθάπερ καὶ οἱ τῶν ἀρχόντων ἄριστοι τοὺς μὲν πονηροὺς καὶ τοῖς πλείοσι λυμαι-
 10 νομένους, τιμωροῦνται καὶ ἐκκόπτουσι, τοὺς δὲ χρηστοὺς καὶ ἐπιεικεῖς ἐπὶ μεῖζον ἄγουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφὴ τοὺς ἄρχοντας ἀμπελοργοῖς ἀπεικάζει. Τί γάρ, εἰ μὴ φωνὴν ἀφιᾶσι τὰ φυτὰ, καθάπερ ἐπὶ τῶν πόλεων οἱ κακῶς πάσχοντες; ἀλλ' ὁμοῦς διὰ τῆς ὄψεως δεικνύουσι τὴν ἀδικίαν, μαραινόμενα, στενοχωρούμενα ὑπὸ
 15 τῶν πονηρῶν βοτανῶν. Καὶ καθάπερ νόμοις κολάζεται ἡ πονηρία, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τῇ τέχνῃ ταύτῃ καὶ γῆς κακία, καὶ φυτοῦ δυσγένεια καὶ ἀγριότης διορθοῦται. Καὶ γὰρ ὅσα ἐν τοῖς ἡθεσίν ἐστι τοῖς ἀνθρωπίνοις, εὐρήσομεν καὶ ἐκεῖ, τραχύτητα, μαλακότητα, δειλίαν, προπέτειαν, ἀστάθειαν, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν πλούτῳ κομῶν-
 20 τα ἀκαίρως καὶ ἐπὶ κακῶ τῶν πλησίων, τὰ δὲ πενόμενα καὶ ἀδικούμενα· οἷον ὅταν οἱ φραγμοὶ κομῶντες ἐπὶ κακῶ τῶν ἐγγύς φυτῶν αἰρωνται, ὅταν ἕτερα δένδρα ἄκαρπα καὶ ἀνήμερα εἰς ὕψος ἀναδραμόντα τὴν αὐξήσιν τῶν ὑποκειμένων κωλύῃ. Καὶ καθάπερ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἔχουσι τοὺς λυμαινομένους αὐτῶν τῇ
 25 ἀρχῇ καὶ πολεμοῦντας, οὕτω καὶ ὁ γηπόνος θηρίων ἐφοδόν, ἀνωμαλίαν ἀέρων, χάλαζαν, ἐρυσίβην, ἐπομβρίας, αὐχμούς, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

βερνήσουν πρώτα τούς ἑαυτούς τους ὅπως πρέπει καὶ δὲν τηρήσουν μὲ κάθε λεπτομέρεια καὶ τούς θρησκευτικούς καὶ τούς πολιτικούς νόμους.

“Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἶναι διπλὴ ἡ ἐξουσία ἐπὶ τῶν πολιτῶν, ἔτσι εἶναι διπλὴ καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ καθενός μας ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Πάλι καὶ ἐδῶ ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, ὅπως πῶς πάνω ἀποδείχθηκε. Καὶ μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι καὶ μερικὲς τέχνες καὶ προπάντων ἡ γεωργία μοιάζουν πολὺ μὲ τὴν ἐξουσία. Ὁ γεωργὸς δηλαδὴ εἶναι σὰν ἕνας ἄρχοντας τῶν φυτῶν, ποὺ ἄλλα κλαδεύει καὶ περιορίζει καὶ ἄλλα τὰ ἐνισχύει καὶ τὰ περιποιεῖται. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἄριστοι ἄρχοντες, ποὺ τιμωροῦν καὶ ἀπομακρύνουν τούς κακοὺς καὶ τούς ἐπιζήμιους γιὰ τούς ἄλλους καὶ βοηθοῦν τούς τίμιους καὶ τούς καλοὺς. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ παρομοιάζει τούς ἄρχοντες μὲ ἀμπελουργούς. Τί σημασία ἔχει, ἂν δὲν βγάξουν φωνὴ τὰ φυτὰ, ὅπως βγάξουν οἱ πολῖτες ποὺ κακοπαθοῦν; Μὲ τὴν ὄψη τους δείχνουν τὴν ἀδικία, γιὰτὶ μαραίνονται καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὰ κακὰ φυτὰ. Καὶ ὅπως ἡ ἀνθρώπινη κακία τιμωρεῖται μὲ τούς νόμους, ἔτσι καὶ στὸ γεωργικὸ τομέα διορθώνεται μὲ τὴν τέχνη αὐτὴ καὶ ἡ κακία τῆς γῆς καὶ ἡ κακὴ φύση καὶ ἀγριότητα τοῦ φυτοῦ. Γιατὶ θὰ βροῦμε καὶ στὰ φυτὰ ὅσα κακὰ βρίσκουμε στοὺς χαρακτῆρες τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ σκληρότητα, μαλακότητα, δειλία, αὐθάδεια, ἀσυνέπεια, καὶ ὅτι ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν ὑπερβολικὰ πλούσιο φύλλωμα καὶ ζημιώνουν τὰ γύρω τους καὶ ἄλλα εἶναι φτωχὰ καὶ ἀδικημένα, ὅπως ὅταν στήνονται μεγάλοι φράχτες καὶ βλάπτουν τὰ γύρω τους φυτὰ καὶ ὅταν διάφορα δένδρα, ἄκαρπα καὶ ἄγρια, γίνονται πολὺ ψηλὰ καὶ ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξη τῶν μικρότερων. Καὶ ὅπως οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἔχουν στὴν ἐπικράτειά τους ἀνθρώπους ποὺ τούς βλάπτουν καὶ τούς πολεμοῦν, ἔτσι καὶ ὁ γεωπόνος ἔχει τὶς ἐπιθέσεις τῶν θηρίων, τὶς ἀνεμοθύελλες, τὸ χαλάζι, τὶς ἀρρώστιες τῶν φυτῶν, τὶς πολλὰς βροχὰς, τὴ ξηρασία καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ταῦτα δὲ γίνεται, ἵνα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ διηνεκῶς ἐλπίδα
 βλέπῃς. Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι τέχναι καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνί-
 στανται σπουδῆς· αὕτη δὲ τὸ πλεόν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ροπῇ ἔχει, καὶ
 ὀλη διόλου σχεδὸν ἐκεῖθεν ἤρτηται· καὶ δεῖ μὲν τῶν ἀνωθεν ὑετῶν,
 5 δεῖ δὲ τῆς ὥρῶν κράσεως, καὶ πρὸ πάντων τῆς αὐτοῦ προνοίας.
 Οὔτε γὰρ ὁ φυτεύων, οὔτε ὁ ποτίζων τί ἐστίν, ἀλλ' ὁ ἀυξάνων
 Θεός. "Ἔστι καὶ θάνατος ἐνταῦθα καὶ ζωὴ, καὶ ὠδῖνες καὶ τόκοι,
 καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων. "Ἔστι γὰρ καὶ ἀποτμηθῆναι, καὶ καρπὸν
 ἐνεγκεῖν, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ γενέσθαι τὸ τεθνηκὸς αὐτὸ πάλιν
 10 ἀνωθεν· ἐνθα καὶ ποικίλως ἡμῖν καὶ σαφῶς διαλέγεται περὶ ἀνα-
 στάσεως ἢ γῆ. "Ὅταν γὰρ ἡ ρίζα ἐνέγκῃ καρπὸν, ὅταν τὸ σπέρμα
 φυῇ, οὐκ ἀνάστασις τὸ πρᾶγμα ἐστίν; Καὶ πολλὴν ἂν τις ἴδοι τῇ
 ἀρχῇ ταύτῃ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἐγκειμένην καὶ σοφίαν, εἰ
 καθ' ἕκαστον ἐπεξίῃ. Ἄλλ' ὅπερ ἐβουλόμην εἰπεῖν, ὅτι αὕτη μὲν
 15 περὶ γῆν ἐστὶ καὶ φυτά, ἢ δὲ ἡμετέρα περὶ ψυχῶν θεραπείαν.
 Ὅσον δὲ φυτῶν καὶ ψυχῶν τὸ μέσον, τοσοῦτον αὕτη βελτίων
 ἐκείνης. Οἱ δὲ τοῦ βίου τοῦ παρόντος ἄρχοντες, τοσοῦτον αὐτῆς
 ἐλάττους πάλιν, ὅσον τὸ ἐκόντος τοῦ ἄκοντος κρατεῖν βέλτιον.
 Αὕτη γὰρ ἐστὶ καὶ ἡ φύσει ἀρχή. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν τῷ φόβῳ γί-
 20 νεται καὶ τῇ ἀνάγκῃ· ἐνταῦθα δὲ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης
 ἐστὶ κατόρθωμα. Καὶ οὐ ταύτη μόνον αὕτη βελτίων ἐκείνης, ἀλλ'
 ὅτι οὐκ ἀρχὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πατρότης, ὡς ἂν τις εἴποι· καὶ
 γὰρ πατὴρ ἔχει τὸ ἡμέρον, καὶ μείζονα ἐπιτάττουσα πείθει. Ὁ μὲν
 γὰρ ἐξωθεν ἄρχων φησὶν, ἐὰν μοιχεύσης, ἀπέθανες, οὗτος δὲ κἂν
 25 ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς ἴδῃς, τὰ μέγιστα ἀπειλεῖ. Καὶ γὰρ σεμνὸν
 τοῦτο τὸ δικαστήριον, καὶ ψυχῆς, οὐχὶ σώματος μόνον διορθωτι-
 κόν.

Αὐτὰ γίνονται γιὰ νὰ ἔχεις συνέχεια τὶς ἐλπίδες σου στὸ Θεό. Γιατὶ οἱ ἄλλες τέχνες ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ τὴ φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ γεωργία ὅμως τὸ περισσότερο τὸ στηρίζει στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ σχεδὸν ὀλόκληρη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεῶ· καὶ χρειάζεται βέβαια καὶ τὶς βροχὲς καὶ τὶς κατάλληλες καιρικὲς συνθῆκες, προπάντων ὅμως χρειάζεται τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ». Γιατὶ οὔτε ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει εἶναι κάτι, ἀλλ' ὁ Θεὸς ποὺ τὰ αὐξάνει»¹⁷. Ὑπάρχουν καὶ στὰ φυτὰ, ὅπως καὶ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ζωὴ καὶ πόνοι καὶ τοκετοί. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ καὶ νὰ κοπεῖ τὸ φυτὸ καὶ νὰ κάμει καρπὸ καὶ νὰ πεθάνει καὶ νὰ ξαναγεννηθεῖ, πράγμα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ γῆ μᾶς διδάσκει μὲ ποικίλους τρόπους καὶ ὀλοκάθαρα τὴν ἀνάσταση. Γιατὶ, ὅταν τὸ δένδρο βγάλει καρπούς, ὅταν ὁ σπόρος βγάλει βλαστούς, δὲν εἶναι αὐτὸ ἀνάσταση; Καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς, ἂν ἐξέταζε προσεκτικὰ τὸ κάθε τι, νὰ δεῖ ὅτι ὑπάρχει ἄφθονη ἢ πρόνοια καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ στὴν ἐξουσία αὐτῆ. Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἤθελα νὰ πῶ εἶναι τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξουσία ἀναφέρεται ἐκεῖ στὴ γῆ καὶ στὰ φυτὰ, ἐνῶ ἡ δική μας ἀναφέρεται στὴν καλλιέργεια τῶν ψυχῶν. Ὅση εἶναι ἡ ἀπόσταση μεταξὺ φυτῶν καὶ ψυχῶν, τόσο ἀνώτερη εἶναι αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην. Οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες πάλι εἶναι τόσο κατώτεροι ἀπὸ αὐτήν, ὅσο ἀνώτερο εἶναι νὰ ἐπιβάλλεται σὲ κάποιον μὲ τὴ θέλησή του ἢ χωρὶς αὐτήν. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ ἐξουσία ποὺ ἐκδηλώνεται στὴ φύση. Ἐκεῖ γίνονται τὰ πάντα μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀνάγκη, ἐνῶ ἐδῶ ἔχουμε τὰ κατορθώματα τῆς ἐλεύθερης βούλησης καὶ τῆς σκέψης. Καὶ δὲν εἶναι μόνο γι' αὐτὸν τὸ λόγο καλύτερη, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνο ἐξουσία ἀλλὰ καὶ πατρικὴ σχέση, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε. Γιατὶ ἔχει τὴν ἡμερότητα τοῦ πατέρα καὶ πείθει ἂν καὶ τὰ προστάγματά της εἶναι μεγαλύτερα. Ὁ πολιτικὸς δηλαδὴ ἄρχοντας λέγει, 'ἂν μοιχεύσεις, θὰ θανατωθεῖς', ἐνῶ ὁ θρησκευτικὸς ἄρχοντας ἀπειλεῖ μὲ πολὺ μεγάλες ἀπειλὲς ἀκόμα κι ἂν κοιτάξεις μὲ ἀδιάντροπο βλέμμα. Γιατὶ τὸ δικαστήριό αὐτὸ εἶναι ἀξιοσέβαστο καὶ ἀποστολὴ του εἶναι νὰ διορθώνει ὄχι μόνο τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴ.

5. Ὅσον οὖν ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μέσον, τοσοῦτον πάλιν αὕτη διέστηκεν ἐκείνης ἢ ἀρχῆ. Κάκεϊνος μὲν τῶν φανερῶν κάθηται κριτής, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων ἀπάντων, ἀλλὰ τῶν ἐλεγχομένων, πολλάκις δὲ καὶ τούτων προδότης γίνεται, τὸ δὲ κριτήριον 5 τοῦτο παιδεύει τοὺς εἰσιόντας, ὅτι ὁ παρ' ἡμῖν δικάζων, πάντα γυμνὰ καὶ τετραηλισμένα εἰς μέσον ἄξει ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης θεάτρου, καὶ λαθεῖν ἀμήχανον. Ὡστε πολλῶ μᾶλλον τῶν ἔξωθεν νόμων ὁ χριστιανισμὸς τὸν ἡμέτερον συνέχει βίον. Εἰ γὰρ καὶ τὸ περὶ τῶν κεκρυμμένων τρέμειν τὸ καὶ τῶν φανερῶν μόνον 10 δεδοικέναι ἀσφαλέστερον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ τὰ μείζω κολάζειν τὸ καὶ τῶν ἐλαττόνων ἀπαιτεῖν εὐθύνας μᾶλλον αὐτὸν διανίστησι πρὸς ἀρετὴν, εὐδηλον ὅτι πάντων μάλιστα αὕτη ἢ ἀρχὴ τὴν ἡμετέραν συγκροτεῖ ζωὴν.

Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰς χειροτονίας τῶν ἀρχόντων ἴδωμεν· καὶ 15 γὰρ ἐνταῦθα πολὺ τὸ μέσον ὄψει. Οὐ γὰρ χρήματα δόντας ἔστι λαβεῖν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀλλὰ τρόπον ἐπιδειξάμενον ἄριστον· οὐδὲ ὡς ἐπὶ δόξαν ἀνθρωπίνην καὶ ἄνεσιν οἰκείαν, ἀλλ' ὡς εἰς πόνους καὶ ἰδρωτάς καὶ τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον, οὕτως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἄγεται ταύτην ὁ χειροτονηθεὶς, διὸ καὶ πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἀνω- 20 θεν βοηθείας παρὰ τοῦ Πνεύματος. Κάκεϊ μὲν μέχρι τοῦ διαγορευσαί τὰ πρακτέα μόνον ἔστηκεν ἢ ἀρχῆ, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος προστίθησι συμμαχίαν. Μᾶλλον δὲ ἐκεῖ μὲν οὐδὲ λόγος ὑπὲρ φιλοσοφίας οὐδεὶς, οὐδὲ κάθηται τις διδάσκων τί ψυχὴ, καὶ τί ποτε κόσμος, καὶ τί μέλλομεν εἶναι μετὰ 25 ταῦτα, καὶ ἐπὶ τίσιν ἀπελευσόμεθα ἐντεῦθεν, καὶ πῶς ἀρετῆς περιεσόμεθα, ἀλλὰ περὶ μὲν συναλλαγμάτων καὶ συμβολαίων καὶ χρημάτων πολὺς ὁ λόγος, τούτων δὲ οὐδεμία φροντίς· ἐν δὲ τῇ Ἐκ-

5. Ὅση εἶναι λοιπὸν ἡ διαφορὰ ψυχῆς καὶ σώματος, τόσο ἐπίσης διαφέρει ἡ ἐξουσία αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην. Ὁ πολιτικὸς ἄρχοντας εἶναι κριτῆς τῶν φανερῶν ἐνεργειῶν, ἢ καλύτερα δὲν εἶναι οὔτε ὄλων αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνων ποὺ γίνονται γνωστές. Πολλὲς φορές μάλιστα δὲν τις τιμωρεῖ οὔτε αὐτές. Τὸ δικό μας δικαστήριον ἀντίθετα διδάσκει ὅτι ὁ δικός μας δικαστὴς θὰ παρουσιάσει τὰ πάντα γυμνὰ καὶ ἀκάλυπτα στὸ κοινὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ τοῦ διαφύγει τίποτα. Ὡστε ὁ χριστιανισμὸς συγκρατεῖ τὴ ζωὴ μας πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος κάνει λιγότερες ἁμαρτίες ἢν φοβᾶται καὶ γιὰ τὰ κρυφὰ παρὰ ἢν φοβᾶται μόνο τὰ φανερά, καὶ ἀφοῦ τὸν παρακινεῖ στὴν ἀρετὴ περισσότερο ἢ ζήτησις εὐθυνῶν καὶ γιὰ τὰ πιὸ μικρὰ παρὰ ἢ τιμωρία τῶν μεγαλυτέρων ἁμαρτημάτων, εἶναι φανερὸ πῶς ἡ θρησκευτικὴ ἐξουσία περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐξουσία συγκροτεῖ τὴ ζωὴ μας.

Ἄν ὁμως θέλεις, ἄς δοῦμε καὶ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων· γιὰτι καὶ ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Γιὰτι ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δώσεις χρήματα γιὰ νὰ πάρεις τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ πρέπει νὰ δείχνεις ἄριστο χαρακτήρα. Οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἐπιλέγεται γι' αὐτὴν τὴν ἐξουσία ἐπιλέγεται σὰν νὰ πρόκειται ν' ἀπολαύσει ἀνθρώπινη δόξα καὶ ἄνετη ζωὴ, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ὑποστεῖ κόπους καὶ ἰδρωτὲς, ὑπηρετώντας τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν. Γι' αὐτὸ ἔχει πλούσια τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἐπίσης φτάνει μόνον ὡς τὸ σημεῖο νὰ θεσπίσει τί πρέπει νὰ κάνει ὁ καθένας, ἐνῶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία προσθέτει καὶ τὴ συμπαράστασις ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἡ σωστότερα, στὴν πρώτη οὔτε συζήτησις δὲν γίνεται γιὰ τὴν πίστιν οὔτε φροντίζει κανεὶς νὰ διδάξει τί εἶναι ψυχὴ, τί εἶναι κόσμος, τί θὰ γίνουμε μετὰ τὸ θάνατό μας, πῶς θὰ φύγουμε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, πῶς θὰ ἀποκτήσουμε τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ γίνεται πολλὴ συζήτησις γιὰ δοσοληψίες καὶ συμβόλαια καὶ χρήματα, χωρὶς νὰ ἐκδηλώνεται γιὰ τὰ

κλησίᾳ πάντας ὑπὲρ τούτων τοὺς λόγους ἴδοι τις ἂν γινομένους· διὸ καὶ δικαίως πάντα ἂν τις αὐτὴν καλέσειε, καὶ δικαστήριον, καὶ ἰατρεῖον, καὶ φιλοσοφίας διδασκαλεῖον, καὶ ψυχῆς παιδευτήριον, καὶ γυμνάσιον δρόμων τῶν εἰς οὐρανοὺς φερόντων.

5 Ὅτι δὲ καὶ ἡμερωτάτη πασῶν ἡ ἀρχή, καίτοι μείζονα ἀκρίβειαν ἀπαιτοῦσα, δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἄρχων, ἂν λάβῃ μοιχόν, εὐθέως ἐκόλασε. Καίτοι τί τὸ κέρδος; τοῦτο γὰρ οὐχὶ τὸ πάθος ἐστὶν ἀνελεῖν, ἀλλὰ τὸ τραῦμα ἔχουσιν ἀποπέμψαι τὴν ψυχὴν. Ὁ δὲ ἐνταῦθα ἄρχων εὐρών, οὐχ ὅπως τιμωρήσεται, ἀλλ' 10 ὅπως ἐξέλη τὸ πάθος, σπεύδει. Σὺ μὲν γὰρ ταῦτόν ποιεῖς, ὥσπερ ἂν, περὶ τὴν κεφαλὴν νοσήματος γενομένου, μὴ τὸ νόσημα παύσης, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμοις, ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ νόσημα ἀποτέμνω· καὶ εἶργω μὲν αὐτὸν μυστηρίων καὶ ἱερῶν περιβόλων, ἀναστησάμενος δὲ αὐτὸν καὶ ἀπαλλαγέντα τῆς κακίας καὶ ἀμείνω 15 τῆ μετανοίᾳ γενόμενον ἀναλαμβάνω πάλιν. Καὶ πῶς ἐστὶν ἐξελεῖν μοιχείαν, φησὶν; Ἔστι, καὶ σφόδρα ἐστὶν ὑπὸ τοῖς νόμοις γερόμενον τούτοις. Βαλανεῖον γὰρ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία πνευματικόν, οὐ ρύπον σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποσμηχόν κηλῖδα τοῖς πολλοῖς τῆς μετανοίας τρόποις. Σὺ μὲν γὰρ ἂν τε ἀφῆς ἀτιμώρητον, χεῖρονα εἰρ- 20 γάσω, ἂν τε κολάσης, ἀνίατον εἴσασας· ἐγὼ δὲ οὔτε ἀφίημι ἀτιμώρητον, οὔτε κολάζω, ὡς σύ, ἀλλὰ καὶ δίκην ἀπαιτῶ τὴν ἐμοὶ πρέπουσαν, καὶ διορθοῦμαι τὸ γεγενημένον.

Βούλει καὶ ἐτέρως μαθεῖν, πῶς σὺ μὲν ξίφη γυμνῶν καὶ φλόγα δεικνὺς τοῖς ἀμαρτάνουσιν, οὐ πολλὴν ἐργάζῃ τὴν ἰατρούειαν, ἐγὼ 25 δὲ τούτων χωρὶς πρὸς καθαρὰν ἐχειραγώγησα τὴν ὑγείαν; Οὐ δεῖ δέ μοι λόγων οὐδὲ ρημάτων, ἀλλὰ γῆν καὶ θάλατταν εἰς μέσον ἄγω, καὶ αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων

πρῶτα κανένα ἐνδιαφέρον. Στὴν Ἐκκλησία ἀντίθετα βλέπουμε ὅτι γίνεται γι' αὐτὰ πολλὴ συζήτηση. Γι' αὐτὸ θὰ μπορούσε δικαίως νὰ τὴν ὀνομάσει κανεὶς τὰ πάντα, δικαστήριον, ἰατρεῖον, σχολεῖον τῆς πίστεως, ἐκπαιδευτήριον τῆς ψυχῆς, γυμναστήριον δρόμων ποῦ ὀδηγοῦν στοὺς οὐρανοὺς.

Ὅτι πάλι ἡ ἐξουσία αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἐπιεικὴς ἀπ' ὅλες, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Ὁ πολιτικὸς ἄρχοντας, ἂν συλλάβει μοιχό, τὸν τιμωρεῖ ἀμέσως. Ποιὰ εἶναι ὁμοίως ἡ ὠφέλεια; Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτὴ δὲν ἔχει τὴ δύναμιν νὰ ἐξαφανίσει τὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ νὰ ἀπομακρύνει τραυματισμένη τὴν ψυχὴ. Ἐνῶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἄρχοντας φροντίζει, ἂν διαπιστώσει τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐλαττώματος, ὄχι νὰ τιμωρήσει, ἀλλὰ νὰ ἐξαλλείψει τὸ ἐλάττωμα. Ἐσὺ δηλαδή, κάνεις τὸ ἴδιον, ὅπως ἀκριβῶς, ἂν, ἐνῶ τὸ τραῦμα εἶναι στὸ κεφάλι, δὲ φροντίζεις νὰ θεραπεύσεις τὸν πόνο, ἀλλὰ κόβεις τὸ κεφάλι. Ἐγὼ ὁμοίως δὲν ἐνεργῶ ἔτσι, ἀλλὰ θεραπεύω τὸν πόνο, καὶ ἀπομακρύνω βέβαια τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὰ ἱερὰ μυστήρια καὶ ἀπὸ τοὺς ναοὺς, ἀλλὰ ὅταν τὸν θεραπεύσω καὶ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὸν κάνω μὲ τὴ μετάνοια καλύτερον, τὸν ξαναδέχομαι στοὺς κόλπους μου. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξαλείψεις τὴ μοιχείαν; Εἶναι δυνατὸ καὶ μάλιστα πολὺ δυνατὸ, ἂν κανεὶς συμμορφωθεῖ πρὸς αὐτοὺς τοὺς νόμους. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι πνευματικὸ λουτρό, ποῦ δὲν καθαρίζει τὸ σωματικὸ ρῦπον ἀλλὰ κάθε ἀκαθαρσία τῆς ψυχῆς μὲ τοὺς πολλοὺς τρόπους τῆς μετανοίας. Γιατὶ ἐσὺ, ἂν τὸν ἀφήσεις ἀτιμώρητον, θὰ τὸν κάμεις χειρότερον, ἂν τὸν τιμωρήσεις τὸν ἄφησες ἀθεράπευτον, ἐνῶ ἐγὼ οὔτε ἀτιμώρητον τὸν ἀφήνω οὔτε τὸν τιμωρῶ ὅπως ἐσὺ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλω τὴν ποινὴν ποῦ ταιριάζει σὲ μένα καὶ διορθώνω τὸ κακὸ ποῦ ἔγινε.

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ μὲ ἄλλον τρόπο πῶς ἐσὺ, ποῦ βγάζεις τὸ σπαθὶ ἀπὸ τὴ θήκη του καὶ δείχνεις τὴ φωτιὰ στοὺς παραβάτες, δὲν προσφέρεις πολλὴ θεραπείαν, ἐνῶ ἐγὼ, χωρὶς τὰ δικά σου μέσα, σίγουρα ὀδηγῶ στὴν πλήρη ὑγείαν; Δὲ μοῦ χρειάζονται συζητήσεις καὶ λόγια, ἀλλ' ἐπικαλοῦμαι τὴν ξηρὰ

δικαστήριον τοῦτο καθίσαι, πῶς τὰ ἀνθρώπινα διέκειται πράγματα, πῶς οὐδὲν τῶν νῦν κατορθωθέντων οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἦν ἀκοῦσαί ποτε. Τίς γὰρ θανάτου κατετόλμησε; τίς χρημάτων κατεφρόνησε; τίς δόξης ὑπερεῖδε; τίς τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους φυγῶν, 5 ὄρη καὶ ἐρημίαν, τὴν μητέρα τῆς φιλοσοφίας, ἠσπάσατο; ποῦ παρθενίας ὄνομά ποτε ἦν; Ταῦτα γὰρ πάντα, καὶ τὰ τούτων πλείονα, τούτου τοῦ δικαστηρίου κατόρθωμα γέγονε, ταύτης τῆς ἀρχῆς ἔργα.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ καταμαθόντες, ὡς ἐντεῦθεν πᾶσα ὠφέλεια τοῦ βίου, καὶ ἡ τῆς οἰκουμένης διόρθωσις, θαμινὰ βαδίζε- 10 τε παρὰ τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν, καὶ τὰς συνόδους τὰς ἐνταῦθα καὶ τὰς εὐχάς. Ἄν γὰρ οὕτως ἑαυτοὺς ρυθμίζητε, δυνήσεσθε τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἐπιδειξάμενοι πολιτείαν, τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση. Καὶ φρόντισε νὰ μάθεις ποιά ἦταν ἡ κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητος προτοῦ στηθεῖ αὐτὸ τὸ δικαστήριον, πῶς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀκούσει κανεὶς οὔτε τὸ ὄνομα τῶν σημερινῶν ἠθικῶν κατορθωμάτων. Ποιὸς στάθηκε μὲ τόλμη ἀπέναντι στὸ θάνατον; ποιὸς περιφρόνησε τὰ χρήματα; ποιὸς ἀδιαφόρησε γιὰ τὴ δόξα; ποιὸς ἄφησε τὴν κοινωνικὴ ζωὴ καὶ προτίμησε τὰ ὄρη καὶ τὴν ἔρημον, τὴ μητέρα τῆς εὐσέβειας; ποῦ ἀκουόταν τότε ἡ λέξις παρθενία; Ὅλα αὐτὰ βέβαια καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κατορθώματα αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου, εἶναι ἔργα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας.

Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ κατανοώντας αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ἐδῶ πηγάζει κάθε ὠφέλεια στὴ ζωὴ καὶ ἡ βελτίωσις τῆς οἰκουμένης, μὲ προθυμία νὰ ἐρχόσαστε γιὰ νὰ ἀκούτε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ στίς ἐδῶ συγκεντρώσεις καὶ τίς προσευχάς. Ἄν ἐπιβάλετε αὐτὴν τὴν τακτικὴν στοὺς ἑαυτοὺς σας, θὰ μπορέσετε νὰ ἐπιδείξετε τρόπο ζωῆς ἀντάξιον τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ ἐπιτύχετε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρις καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἐξῆς.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι ΣΤ'

(Β' Κορ. 7, 13-8,6)

«Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν·
περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου,
ὅτι ἀναπέπαιται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν».

1. Ὅρα πάλιν πῶς ἐπαίρει αὐτῶν τὰ ἐγκώμια καὶ δείκνυσιν τὴν
5 ἀγάπην. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ἦσθην, ὅτι τοσοῦτον ἡ ἐπιστολὴ ἤνυσε, καὶ
ὅτι τοσοῦτον ἐκερδάνετε, «χαίρω» γάρ, φησὶν, «οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε,
ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν», καὶ δείξας αὐτοῦ τὴν ἀγάπην,
φησὶ γάρ, ὅτι «εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος,
οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν
10 σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς», λέγει πάλιν ἄλλο
σημεῖον τῆς αὐτῶν εὐνοίας, ὃ πολὺν αὐτοῖς φέρει τὸν ἔπαινον καὶ
δείκνυσι τῆς ἀγάπης αὐτῶν τὸ γνήσιον· «ἐπὶ γὰρ τῇ παρακλήσει
ὑμῶν περισσοτέρως μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου», φησὶ.
Καίτοι γε τοῦτο οὐκ ἔστι φιλοῦντος σφοδρῶς, τὸ ἐπ' ἐκείνῳ μᾶλ-
15 λον χαρῆναι ἢ ἐπ' αὐτοῖς. Ναί, φησὶν· οὐδὲ γὰρ δι' ἐκεῖνον τοσοῦ-
τον, ὅσον δι' ὑμᾶς ἦσθην. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει λέγων,
«ὅτι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀναπέπαιται ἀπὸ πάντων ὑμῶν». Οὐκ εἶ-
πεν, 'αὐτός', ἀλλά, «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ», τουτέστιν, ἡ ἀγάπη αὐ-
τοῦ ἢ περὶ ὑμᾶς. Καὶ πῶς ἀναπέπαιται; «Ἀπὸ πάντων». Καὶ γὰρ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι ΣΤ'

(Β' Κορ. 7,13-8,6)

431

«Γι' αὐτὸ παρηγορηθήκαμε μὲ τὴ δική σας παρηγορία. Πολὺ περισσότερο χαρήκαμε γιὰ τὴν χαρὰ τοῦ Τίτου, γιατί χάρηκε τὸ πνεῦμα του ἐξαιτίας ὄλων σας».

1. Πρόσεχε πάλι πῶς τοὺς ἐπαινεῖ καὶ δείχνει τὴν ἀγάπη του. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι εὐχαριστήθηκα, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ κατάφερε τόσο πολλὰ καὶ ὅτι ὠφεληθήκατε τόσο, «χαίρομαι», λέγει, «ὄχι γιατί λυπηθήκατε, ἀλλὰ γιατί ἡ λύπη σας ὁδήγησε σὲ μετάνοια», καὶ ἀφοῦ ἔδειξε τὴν ἀγάπη του, γιατί λέγει ὅτι, «ὅταν σᾶς ἔγραψα, δὲν τὸ ἔκαμα οὔτε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδίκησε οὔτε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδικήθηκε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γίνει φανερὸ τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ σᾶς», ἀναφέρει πάλι ἄλλη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τους, ποὺ εἶναι πολὺ ἐπαινετικὸ γι' αὐτοὺς καὶ δείχνει τὴ γνησιότητα τῆς ἀγάπης τους· γιατί λέγει, «ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρηγοριά σας, πολὺ περισσότερο χαρήκαμε γιὰ τὴ χαρὰ τοῦ Τίτου». Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲ δείχνει τόσο πολὺ μεγάλη ἀγάπη, τὸ ὅτι δηλαδὴ χάρηκε περισσότερο γιὰ τὸν Τίτο παρὰ γιὰ κείνους. Ναί, λέγει· δὲν εὐχαριστήθηκα τόσο γιὰ κείνον, ὅσο γιὰ σᾶς. Γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ τὴν αἰτία, λέγοντας, «γιατί ἡ καρδιά του ἠσύχασε ἐξ αἰτίας ὄλων σας». Δὲν εἶπε 'αὐτός', ἀλλὰ «ἡ καρδιά του», δηλαδὴ ἡ ἀγάπη του γιὰ σᾶς. Καὶ πῶς ἠσύχασε; «Ἐξαιτίας ὄλων σας». Γιατί καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλος ἐπαινος. «Γιατί, ἂν κάπως καυχῆθηκα σ' αὐτὸν γιὰ σᾶς». Εἶναι με-

καὶ τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον. «Ὅτι εἴ τι αὐτῷ κεκαύχημαι ὑπὲρ ὑμῶν». Μέγας ὁ ἔπαινος, ὅταν ὁ διδάσκαλος καυχᾶται· φησὶ γάρ, ὅτι «οὐ κατησχύνθην». Διὰ τοῦτο ἐχάρην, ὅτι βελτίους ἐφάνητε καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδείξατέ μου τὰ ρήματα. Ὡστε διπλοῦς ὁ κόσμος 5 ἐμοί, καὶ ὅτι ὑμεῖς ἐπεδώκατε, καὶ ὅτι ἐγὼ οὐκ ἐφάνην τῆς ἀληθείας διαπίπτων.

«Ἄλλ' ὡς πάντοτε ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἢ ἐπὶ Τίτου, ἀλήθεια γέγονεν». Ἐνταῦθα καὶ ἄλλο τι αἰνίττεται· ὅτι ὡσπερ παρ' ὑμῖν μετὰ ἀληθείας πάντα ἐφθεγξάμε- 10 θα, εἰκὸς γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ τούτου πολλὰ αὐτοῖς εἰπεῖν ἐγκώμια, οὕτω καὶ τὰ περὶ ὑμῶν ἡμῖν Τίτῳ εἰρημένα, ἀληθῆ ἐφάνη. «Καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς». Τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖ- 15 νον συνιστῶντός ἐστιν, ὡς σφόδρα ἐκκαιόμενον καὶ συνδεδεμένον αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἡ ἀγάπη αὐτοῦ', ἀλλὰ, «τὰ σπλάγχνα αὐ- 20 τοῦ». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη κολακεύειν, πανταχοῦ τίθησι τῆς φιλίας τὰς αἰτίας, ἵν', ὅσπερ εἶπον, καὶ τὴν κολακειάν διαφύγη καὶ ἐκείνους μᾶλλον προτρέψη, τὸ ἐγκώμιον εἰς αὐτοὺς περιυστάς, καὶ δεικνὺς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς τοσαύτης ἀγάπης ἐκείνους ἐμβα- 25 λόντας αὐτῷ. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς», ἐπήγαγεν· «ἀναμιμνησκομένου τὴν ἀπάντων ὑμῶν ὑπακοήν». Τοῦτο δὲ καὶ τὸν Τίτον εὐγνώμονα δείκνυσι περὶ τοὺς εὐεργέτας, εἴ γε λαβὼν αὐτοὺς ἐν τῇ ψυχῇ ἐπανῆλθεν ἅπαντας, καὶ διηνεκῶς αὐτῶν μέμνηται, καὶ ἐκείνους ἐπὶ στόματος ἔχει καὶ ἐπὶ διανοίας. Καὶ Κορινθίους πάλιν κοσμεῖ μειζόνως, ὅτι αὐτὸν οὕτω 25 χειρωσάμενοι ἐξέπεμψαν.

Εἶτα καὶ τὴν ὑπακοήν αὐτῶν λέγει, ἐπιτείνων αὐτῶν τὴν σπουδὴν· διὸ καὶ ἐπάγει ταῦτα, «ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξα- σθε αὐτόν». Οὐ μετὰ ἀγάπης μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τιμῆς ἐπιτετα- μένης. Εἶδες πῶς διπλῆν αὐτοῖς ἀρετὴν μαρτυρεῖ, καὶ ὅτι ὡς πατέ-

γάλος ὁ ἔπαινος, ὅταν καυχιέται ὁ δάσκαλος· γιατί λέγει, «δὲν ντροπιάσθηκα». Γι' αὐτὸ χάρηκα, γιατί ἀποδείχθήκατε ἀνώτεροι καὶ μὲ τὰ ἔργα σας ἀποδείξατε σωστὰ τὰ λόγια μου. Ὡστε ἡ χαρά μου εἶναι διπλή· καὶ γιατί γίνατε πιὸ ἐνάρετοι καὶ γιατί ἀποδείχθηκε ὅτι ἦταν ἀληθινὸ ἐκεῖνο ποῦ εἶπα.

Ἄλλά, ὅπως πάντοτε ἦταν ἀληθινὸ ἐκεῖνο ποῦ σᾶς εἶπαμε, ἔτσι καὶ ἡ καύχησή μας ποῦ ἐγινε πρὸς τὸν Τίτο ἀποδείχθηκε ἀληθινή. Ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ κάτι ἄλλο· ὅτι δηλαδή, ὅπως εἶπαμε σὲ σᾶς πάντοτε τὴν ἀλήθεια, γιατί φυσικὸ ἦταν καὶ γι' αὐτὸ νὰ τοὺς ἐπαινέσει πολὺ, ἔτσι ἀποδείχτηκαν ἀληθινὰ καὶ ὅσα εἶπαμε γιὰ σᾶς στὸν Τίτο. «Καὶ ἡ καρδιά του κλίνει πιὸ πολὺ πρὸς ἐσᾶς». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ παρουσιάζει ὅτι ὁ Τίτος φλεγόταν ἀπὸ μεγάλη ἀγάπη πρὸς αὐτοὺς κι ὅτι εἶχε ἰσχυροὺς δεσμοὺς μαζί τους. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἡ ἀγάπη του', ἀλλά, «ἡ καρδιά του». Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι τοὺς κολακεύει, ἀναφέρει παντοῦ τὴν αἰτία τῆς ἀγάπης, ὥστε, πράγμα ποῦ εἶπα, καὶ τὴν κολακεία νὰ ἀποφύγει καὶ ἐκείνους νὰ προτρέψει περισσότερο, ἀπευθύνοντας τὰ ἐγκωμιαστικὰ λόγια σ' αὐτούς, καὶ δείχνοντας ὅτι ἐκεῖνοι δημιούργησαν μέσα στὴν καρδιά του τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν αἰτία τόσης ἀγάπης. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἡ καρδιά του κλίνει πιὸ πολὺ πρὸς ἐσᾶς», πρόσθεσε, «γιατί θυμᾶται τὴν ὑπακοὴ ὄλων σας». Αὐτὸ δείχνει καὶ τὸν Τίτο εὐγνώμονα πρὸς τοὺς εὐεργέτες του, ἀφοῦ ἐπέστρεψε ἔχοντας ὄλους μέσα στὴν καρδιά του, καὶ ὅτι τοὺς θυμᾶται συνέχεια, ἔχοντάς τους καὶ στὸ στόμα του καὶ στὴν ψυχὴ του. Συγχρόνως ἐπαινεῖ πάλι τοὺς Κορινθίους, γιατί τὸν ἄφησαν νὰ ἐπιστρέψει, ἀφοῦ κέρδισαν τόσο τὴν ἀγάπη του.

Ἐπειτα ἀναφέρει καὶ τὴν ὑπακοὴ τους, γιὰ ν' αὐξήσει τὸ ἐνδιαφέρον τους· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει αὐτά· «ὅτι μὲ φόβο καὶ τρόμο τὸν δεχτήκατε». Ὅχι μόνο μὲ ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ μὲ περίσσια τιμὴ. Βλέπεις πῶς παρουσιάζει διπλὴ τὴν ἀρετὴ τους, καὶ ὅτι τὸν ἀγαποῦσαν σὰν πατέρα καὶ ὅτι τὸν φοβόταν σὰν ἄρχο-

ρα ἐφίλουν, καὶ ὡς ἄρχοντα ἐδεδοίκεσαν, οὔτε διὰ τὸν φόβον ἀμαυ-
 ροῦντες τὴν ἀγάπην, οὔτε διὰ τὴν ἀγάπην ἐκλύοντες τὸν φόβον;
 Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι «τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς,
 πόσῃν κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθη-
 5 σιν; Χαίρω οὖν, ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν». Ὅρας ὅτι δι' αὐτοὺς
 μᾶλλον χαίρει; Ὅτι οὐδαμοῦ τὸν διδάσκαλον κατησχύνετε, φησὶν,
 οὐδὲ ἀνάξιοι φαίνεσθε τῆς ἐμῆς μαρτυρίας. Ὡστε οὐχ οὕτω διὰ
 Τίτον ἔχαιρεν, ὅτι τιμῆς ἀπήλαυσε τοσαύτης, ὡς δι' αὐτούς, ὅτι το-
 σαύτην ἐπεδείξαντο εὐγνωμοσύνην. Ἴνα γὰρ μὴ νομισθῇ δι' ἐκεῖ-
 10 νον χαίρειν μᾶλλον, ὄρα· πῶς καὶ ἐνταῦθα τὴν αἰτίαν τίθησιν.
 Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι «εἴ τι αὐτῷ κεκαύχημαι ὑπὲρ
 ὑμῶν, οὐ κατησχύνθη», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὅτι «ἐν παντὶ θαρρῶ
 ἐν ὑμῖν».

Κἂν ἐπιπλήξαι δέοι, οὐ δέδοικα μὴ ἀπορραγῆτε, κἂν καυχῆ-
 15 σασθαι, οὐ φοβοῦμαι, ὡς ἐλεγχόμενος, κἂν ὡς πειθηνίους ἐπαινέ-
 σαι κἂν ὡς ἀγαπητούς, κἂν ὡς ζῆλον ἔχοντας, θαρρῶ ἐν ὑμῖν. Εἶ-
 πον ἐκκόψαι, καὶ ἐξεκόψατε· εἶπον δέξασθαι, καὶ ἐδέξασθε· εἶπον
 ὅτι μεγάλοι τινές ἐστε καὶ θαυμαστοὶ ἐπὶ Τίτου καὶ διδασκάλους
 εἰδότες αἰδεῖσθαι· ἀληθῆ διὰ τῶν ἔργων ταῦτα ἐδείξατε. Καὶ οὐχ
 20 οὕτως ἔμαθε ταῦτα παρ' ἐμοῦ, ὡς παρ' ὑμῶν. Ἐπανῆλθε γοῦν
 σφοδρὸς ἐραστής ὑμῶν γενόμενος, πλείονα τῶν λόγων ἐπιδειξαμέ-
 νων ὑμῶν. «Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δε-
 δομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας».

2. Ἐπάρας αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις, παραίνεσιν πάλιν καθίησι.
 25 Διὰ γὰρ τοῦτο τῇ ἐπιπλήξει παρέμιξε τοὺς ἐπαίνους, ἵνα μὴ ἀπὸ
 ἐπιπλήξεως εἰς παραίνεσιν κατελθῶν δυσπαράδεκτον ποιήσῃ τὸν
 λόγον, ἀλλὰ λεάνας αὐτῶν τὴν ἀκοήν, οὕτω προοδοποιήσῃ τῇ πα-

ντα, χωρίς ὅμως νὰ μειώνει ὁ φόβος τὴν ἀγάπη καὶ χωρίς ἡ ἀγάπη νὰ ἐξαφανίζει τὸ φόβο; Τὸ ἴδιο ἔλεγε καὶ παραπάνω· «τὸ ὅτι λυπηθήκατε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πόσῃ ἐπιθυμία γένησε μέσα σας, πόσο φόβο, πόσον πόθο; Χαίρομαι λοιπόν, γιατί ἔχω πεποίθησι σὲ σᾶς γιὰ ὅλα». Βλέπεις ὅτι γι' αὐτοὺς μᾶλλον νιώθει χαρά; Γιατί, λέγει, σὲ καμιά περίπτωση δὲν προσβάλατε τὸ δάσκαλό σας, οὔτε φανήκατε ἀνάξιοι τῆς ἐπιβεβαιώσεώς μου. Ὡστε δὲ χαιρόταν τόσο γιὰ τὸν Τίτο, γιὰ τὸ ὅτι ἀπόλαυσε τόση τιμὴ, ὅσο γιὰ κείνους, γιατί ἔδειξαν τόση εὐγνωμοσύνη. Γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ λοιπόν πῶς χαίρεται περισσότερο γιὰ ἐκεῖνον, πρόσεχε πῶς καὶ ἐδῶ ἀναφέρει τὴν αἰτία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ εἶπε παραπάνω, «ἂν καυχῆθηκα κάπως γιὰ σᾶς, δὲν ντροπιάστηκα», ἔτσι κι ἐδῶ λέγει, «γιὰ τὰ πάντα ἔχω πεποίθησι σὲ σᾶς».

Κι ἂν ἀκόμα χρειασθεῖ νὰ σᾶς ἐπιπλήξω, δὲ φοβᾶμαι μήπως ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ μένα, κι ἂν χρειασθεῖ νὰ καυχῆθῶ, δὲ φοβᾶμαι μήπως μὲ κατηγορήσετε, κι ἂν σᾶς ἐπαινέσω γιατί πειθαρχεῖτε καὶ δείχνετε ἀγάπη καὶ ζῆλο, ἔχω πεποίθησι σὲ σᾶς. Σᾶς εἶπα νὰ τὸν ἀποκόψετε ἀπὸ σᾶς, καὶ τὸν ἀποκόψατε· σᾶς εἶπα νὰ τὸν δεχθεῖτε καὶ τὸν δεχθήκατε· εἶπα πῶς φανήκατε σπουδαῖοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι στὴν περίπτωση τοῦ Τίτου καὶ ὅτι ξέρετε νὰ σεβόσαστε τοὺς δασκάλους σας, καὶ μὲ τὰ ἔργα σας τὰ ἀποδείξατε καὶ αὐτὰ σωστά. Καὶ δὲν τὰ ἔμαθε αὐτὰ τόσο ἀπὸ μένα, ὅσο ἀπὸ σᾶς. Γι' αὐτὸ ἐπέστρεψε γεμάτος ἀγάπη γιὰ σᾶς, ἐπειδὴ κατορθώσατε περισσότερα ἀπὸ τὰ λόγια. «Τώρα θὰ σᾶς κάμω γνωστή, ἀδελφοί, τὴν εὐλογία πού ἔδωσε ὁ Θεὸς στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας»¹.

2. Ἀφοῦ τοὺς ἀνύψωσε μὲ τοὺς ἐπαίνους, τοὺς ἀπευθύνει πάλι συμβουλές. Γι' αὐτὸ ἀνέμιξε τοὺς ἐπαίνους μὲ τὴν ἐπίπληξη, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, προχωρώντας ἀπὸ τὴν ἐπίπληξη στὸν ἔπαινο, νὰ δυσκολέψει τὴν παραδοχὴ τῶν λόγων του, ἀλλά,

1. Β' Κορ. 8,1.

ραინέσει. Βούλεται γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθῆναι· διὸ καὶ
 προλαβὼν εἶπε, «χαίρω ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν»· ἀπὸ τῶν ἤδη
 κατωρθωμένων καὶ εἰς τοῦτο προθυμότερους ποιῶν. Καὶ οὐκ εἶ-
 πεν εὐθέως, 'δότε οὖν ἐλεημοσύνην', ἀλλ' ὄρα τὴν σύνεσιν, πῶς
 5 πόρρωθεν καὶ ἀφ' ὑψηλοῦ προκατασκευάζει τὸν λόγον· «γνωρίζω
 γὰρ ὑμῖν», φησί, «τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκ-
 κλησίαις τῆς Μακεδονίας». Ἴνα γὰρ μὴ ἐπαίρωνται, χάριν τὸ
 πρᾶγμα καλεῖ· καὶ τὰ ἐτέρων διηγούμενος τοῖς ἐτέρων ἐγκωμίοις
 σπουδαιότερους τούτους ἐργάζεται. Καὶ δύο συντίθησιν ἐπαίνους
 10 Μακεδόσι, μᾶλλον δὲ καὶ τρεῖς· καὶ ὅτι πειρασμοὺς γενναίως φέ-
 ρουσι, καὶ ὅτι ἐλεεῖν ἴσασι, καὶ ὅτι πένητες ὄντες, δαψίλειαν ἐνεδει-
 κνυντο ἐν ἐλεημοσύνῃ· καὶ γὰρ ἠρπάγησαν αὐτῶν αἱ οὐσίαι. Καὶ
 τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, ἠνίκα αὐτοῖς ἐπέστελλεν, «ὕμεῖς γὰρ μιμηταὶ
 ἐγένεσθε», φησί, «τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ,
 15 ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθά-
 περ κάκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων». Ἄκουσον τί μετὰ ταῦτα
 Ἑβραίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· «καὶ γὰρ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόν-
 των ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Χάριν δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ,
 οὐχὶ καταστέλλων αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκκαλούμενος, καὶ ἀνε-
 20 πίφθονον τὸν λόγον ἐργαζόμενος. Διὸ καὶ τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα
 προσέθηκεν, ὥστε πᾶσαν ὑποτεμέσθαι βασκανίαν· καὶ γὰρ μέλλει
 μεθ' ὑπερβολῆς ἐγκωμιάζειν αὐτούς.

Ἄκουσον γοῦν τῶν ἐπαίνων. Εἰπὼν γὰρ, «γνωρίζω ὑμῖν
 τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ», οὐκ εἶπε, 'τὴν δεδομένην ἐν τῇδε καὶ τῇδε τῇ
 25 πόλει', ἀλλ' ὀλόκληρον ἐπαινεῖ τὸ ἔθνος λέγων, «ἐν ταῖς Ἐκκλη-

ἀφοῦ προετοιμάσει τὴν ἀκοή τους, ἔτσι νὰ ἀνοίξει τὸ δρόμο γιὰ τὶς συμβουλές. Γιατὶ θέλει νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, γι' αὐτὸ μὲ προνοητικότητα εἶπε· «χαίρομαι πὺ μπορῶ νὰ σᾶς ἐμπιστεύομαι γιὰ ὅλα», κάμνοντάς τους προθυμότερους καὶ σ' αὐτὸ ἀπὸ τὰ ὅσα ἤδη κατόρθωσαν. Καὶ δὲν εἶπε ξεκάθαρα, 'δῶστε λοιπὸν ἐλεημοσύνη', ἀλλὰ πρόσεχε τὴ σύνεσή του, πῶς ἔμμεσα καὶ ἐξυπνα προετοιμάζει τὸ λόγο· γιὰτὶ λέγει, «σᾶς κά- νουμε λοιπὸν γνωστὴ τὴν εὐλογία πὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὶς Ἐκ- κλησίες τῆς Μακεδονίας». Γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύονται δηλα- δὴ, ὀνομάζει τὸ πράγμα αὐτὸ «εὐλογία Θεοῦ», καὶ διηγούμενος τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἄλλων, μὲ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἄλλων, κάμνει αὐτοὺς σπουδαιότερους. Καὶ ἀναφέρει διπλὸν ἔπαινο γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ἢ καλύτερα τριπλὸν· καὶ ὅτι ἀντιμετωπίζουν μὲ γενναιότητα τοὺς πειρασμούς, καὶ ὅτι γνωρίζουν νὰ ἐλεοῦν, καὶ ὅτι, ἂν καὶ εἶναι φτωχοί, ἐλεοῦν μὲ ἀπλοχεριά· καθόσον τοὺς ἄρπαξαν τὶς περιουσίες τους. Καὶ αὐτὸ ἐννοώντας τοὺς ἔγραφε στὴν ἐπιστολὴ του, «έσεῖς», λέγει, «γίνατε μιμητὲς τῶν Ἐκκλη- σιῶν τοῦ Θεοῦ πὺ εἶναι στὴν Ἰουδαία, γιὰτὶ πάθατε καὶ σεῖς ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας τὰ ἴδια πὺ ἔπαθαν καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»². Καὶ ἄκουσε τί ἔλεγε μετὰ ἀπὸ αὐτά, γράφο- ντας στοὺς Ἑβραίους· «μὲ χαρὰ ἀντιμετωπίσατε τὴν ἄρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας»³. Καὶ ὀνομάζει τὸ πράγμα εὐλογία Θεοῦ ὄχι μόνο γιὰ νὰ μὴν ἀφήσει νὰ ἀναπτυχθεῖ ὁ ἐγωῖσμός τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ γιὰ νὰ μὴν προκαλέσει φθόνο μὲ τὰ λόγια του. Γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε καὶ τὴν προσ- φώνηση «ἀδελφοί», ὥστε ν' ἀπομακρύνει κάθε ἴχνος ζήλειας, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐπαινέσει ὑπερβολικά.

Ἄκουσε λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους. Γιατὶ, ἀφοῦ εἶπε, «σᾶς πληροφορῶ γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ», δὲν εἶπε πῶς τὴν ἔδω- σε στὴν τάδε καὶ στὴ τάδε πόλη, ἀλλὰ ἐπαινεῖ ὅλο τὸ ἔθνος λέ-

2. Α' Θεσ. 2,14.

3. Ἐβρ. 10,34.

σiais τῆς Μακεδονίας». Εἶτα καὶ αὐτὴν διηγεῖται τὴν χάριν· «ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἢ περισσειά τῆς χαρᾶς αὐτῶν». Εἶδες σύ-
 νεσιν; Πρῶτον γὰρ ἐκεῖνο λέγει, οὐχ ὁ βούλεται, ἀλλ' ἕτερον πρὸ
 αὐτοῦ, ἵνα μὴ δόξη ἐπίτηδες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκολουθίας
 5 ἐτέρας ἐπ' αὐτὸ ἔρχεσθαι· «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως», ὁ καὶ αὐ-
 τοῖς Μακεδόσι ἐπιστέλλων ἔλεγεν, ὅτι «μιμηταὶ ἐγενήθητε τοῦ Κυ-
 ρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς Πνεύματος
 ἀγίου»· καὶ πάλιν, «ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον
 ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἢ
 10 πίστις ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελέλυθε». Τί δέ ἐστιν, «ἐν πολλῇ δο-
 κιμῇ θλίψεως ἢ περισσειά τῆς χαρᾶς αὐτῶν»; Ἀμφότερα μεθ'
 ὑπερβολῆς γέγονεν αὐτοῖς, φησί, καὶ ἡ θλίψις καὶ ἡ χαρά. Διὸ καὶ
 πολὺ τὸ παράδοξον ἦν, ὅτι τοσαύτη ἡδονῆς περιουσία ἀπὸ θλίψε-
 ως αὐτοῖς ἐβλάστησεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον λύπην οὐκ ἔτεκεν, ἀλλὰ
 15 καὶ ἀφορμὴ γέγονεν αὐτοῖς εὐφροσύνης ἢ θλίψις, καὶ ταῦτα πολλῇ
 οὔσα.

Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἀλείφων αὐτοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς γεν-
 ναίους εἶναι καὶ ἀπεριτρέπτους. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐθλίβησαν, ἀλλ'
 οὕτως ὡς καὶ δόκιμοι γενέσθαι διὰ τῆς ὑπομονῆς· μᾶλλον δὲ οὐ
 20 λέγει, διὰ τῆς ὑπομονῆς, ἀλλ', ὁ πλέον ἦν τῆς ὑπομονῆς, χαράν.
 Καὶ οὐδὲ χαράν ἀπλῶς λέγει, ἀλλὰ, περισσειάν χαρᾶς· καὶ γὰρ
 πολλὴ καὶ ἀφατος ἐβλάστησεν ἐν αὐτοῖς. «Καὶ ἡ κατὰ βάθους
 πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐ-
 τῶν». Πάλιν ἀμφότερα ταῦτα μεθ' ὑπερβολῆς. Ὡσπερ γὰρ ἡ πολ-
 25 λὴ θλίψις πολλὴν χαράν ἔτεκε καὶ παρῖσσειαν χαρᾶς, οὕτως ἡ πολ-
 λὴ πενία πολλὸν πλοῦτον ἔτεκεν ἐλεημοσύνης. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν
 εἰπὼν, «ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν»· οὐ
 γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν παρεχόντων ἢ

γοντας, «στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας». Ἐπειτα τοὺς λέγει ποιά ἦταν ἡ εὐλογία. «Γιατὶ ἡ εὐλογία τοὺς δόθηκε ἄφθονη σὲ καιρὸ θλιβερῆς δοκιμασίας». Εἶδες σύνεση; Πρῶτα δηλαδὴ λέγει ἐκεῖνο, ὄχι ἐκεῖνο ποὺ θέλει, ἀλλὰ κάτι ἄλλο πρὶν ἀπὸ αὐτό, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ στόχος του, ἀλλὰ καταλήγει σ' αὐτὸ ἀφοῦ πρῶτα εἶπε κάτι ἄλλο. «Σὲ μεγάλη καὶ θλιβερὴ δοκιμασία», πράγμα ποὺ ἔγραφε καὶ στοὺς Μακεδόνες, «γίνατε μιμητὲς τοῦ Κυρίου, γιατί δεχθήκατε τὸ κήρυγμα μέσα σὲ πολλὴ θλίψη, μὲ χαρὰ ποὺ δίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα»⁴ καὶ ἀμέσως πιὸ κάτω, «ἀπὸ σαῶς ἀντήχησε ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ὄχι μόνο στὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἀχαΐα, ἀλλ' ἔγινε γνωστὴ ἡ πίστη σας σὲ κάθε τόπο»⁵. Τί σημαίνει ὁμοίως, «σὲ μεγάλη καὶ θλιβερὴ δοκιμασία ξεχειλίσει ἡ χαρὰ τους»; Καὶ τὰ δύο, λέει, καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ θλίψη σας, συνέβησαν μὲ ἀφθονία. Γι' αὐτὸ καὶ ἦταν πολὺ παράδοξο, τὸ ὅτι μέσα στὴν τόση θλίψη τοὺς ἔνωσαν τόση χαρὰ. Ἡ θλίψη τοὺς δηλαδὴ ὄχι μόνο δὲ γέννησε περισσότερὴ θλίψη, ἀλλ' ἔγινε ἀφορμὴ νὰ χαροῦν πολὺ, καὶ ὅλα αὐτὰ τῇ στιγμῇ ποὺ ἦταν τόσο μεγάλη.

Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιὸ γενναίους καὶ πιὸ ἀλύγιστους στοὺς πειρασμούς. Γιατὶ δὲν λυπήθηκαν ἀπλῶς, ἀλλὰ λυπήθηκαν τόσο πολὺ, ὥστε δοκιμάστηκε ἡ ἀρετὴ τους μὲ τὴν ὑπομονή τους· ἢ καλύτερα δὲ λέει μὲ τὴν ὑπομονή, ἀλλὰ κάτι ποὺ ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν ὑπομονή, «μὲ χαρὰ». Καὶ δὲ λέγει ἀπλῶς, «μὲ χαρὰ», ἀλλὰ «μὲ πολλὴ χαρὰ»· γιατί ἔνωσαν πολλὴ καὶ ἄφθονη χαρὰ. «Καὶ ἡ μεγάλη τοὺς φτώχεια ξεχειλίσει σὲ πλούσια γενναιοδωρία». Πάλι καὶ τὰ δύο αὐτὰ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἡ μεγάλη θλίψη γέννησε πολλὴ χαρὰ, καὶ μάλιστα περισσὴ χαρὰ, ἔτσι ἡ πολλὴ φτώχεια γέννησε μεγάλο πλοῦτο ἐλεημοσύνης. Αὐτὸ τὸ δήλωσε λέγοντας, «ἡ μεγάλη τοὺς φτώχεια ξεχειλίσει πλούσια

4. Α' Θεσ. 1,6.

5. Α' Θεσ. 1,8.

φιλοτιμία κρίνεται. Διὸ οὐδαμοῦ λέγει 'πλοῦτον τῶν δοθέντων', ἀλλὰ, «πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον οὐκ ἐνεπόδισεν αὐτοῖς πρὸς δαψίλειαν ἢ πτωχεία, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ γέγονε τοῦ περισσεῦσαι, ὥσπερ ἡ θλίψις τοῦ
5 ἡσθῆναι. Ὅσω γὰρ ἦσαν πένητες, τοσούτῳ μᾶλλον ἐφιλοτιμοῦντο καὶ προθυμότερον παρεῖχον. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτοὺς θαυμάζει, ὅτι ἐκ τοσαύτης πενίας τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοτιμίαν. «Ἡ γὰρ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν», τουτέστιν, ἡ πολλὴ καὶ ἄφατος, ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἀπλότητα.

10 Ἄλλ' οὐκ εἶπεν, 'ἔδειξεν', ἀλλὰ, «ἐπερίσσευσε»· καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἀπλότητα', ἀλλὰ «πλοῦτον ἀπλότητος», τουτέστιν, ἀντίρροπον τοῦ μεγέθους τῆς πτωχείας· μᾶλλον δέ, καὶ πολλῶ μείζονα τὸν ὄγκον ἐπεδείξαντο τῆς δαψιλείας. Εἶτα αὐτὸ καὶ ἐρμηνεύει σαφέστερον, λέγων· «ὅτι κατὰ δύναμιν μαρτυρῶ (ἀξιόπιστος ὁ μάρτυς)
15 καὶ ὑπὲρ δύναμιν»· τουτέστιν, «ἐπερίσσευσε εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν». Μᾶλλον δὲ οὐ διὰ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἀπάντων αὐτὸ δηλοῖ· «αὐθαίρετοι» γάρ, φησίν. Ἴδου καὶ ἕτερα ὑπερβολή. «Μετὰ πολλῆς παρακλήσεως». Ἴδου καὶ τρίτη, καὶ τετάρτη. «Δεόμενοι ἡμῶν». Ἴδου καὶ πέμπτη. «Καὶ ἐν θλίψει
20 ὄντες, καὶ ἐν πενίᾳ. Αὕτη ἕκτη. Καὶ ἑβδόμη, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἔδωκαν.

3. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα βούλεται κατασκευάσαι παρὰ Κορινθίοις, τὸ μετὰ προαιρέσεως δοῦναι, αὐτῶ μάλιστα ἐνδιατρίβει, λέγων, «μετὰ πολλῆς παρακλήσεως», καί, «δεόμενοι ἡμῶν». Οὐχ
25 ἡμεῖς αὐτῶν ἐδεήθημεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἡμῶν. Τί «δεόμενοι ἡμῶν»; «Τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἀγίους». Εἶδες πῶς πάλιν ἐπαίρει τὸ πρᾶγμα, σεμνοῖς ὀνόμασιν αὐτὸ καλῶν; Καὶ γὰρ ἐπειδὴ ζηλωταὶ ἦσαν πνευμάτων, χάριν αὐτὸ ὀνομά-

γενναιοδωρία». Γιατί ἡ γενναιοδωρία δὲν κρίνεται ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν δῶρων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχικὴ διάθεση τῶν δωρητῶν. Γι' αὐτὸ πουθενὰ δὲ λέγει γιὰ ἀφθονία δῶρων, ἀλλὰ γιὰ «πλούσια γενναιοδωρία». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: «ὄχι μόνο δὲν τοὺς ἐμπόδισε ἡ φτώχεια νὰ εἶναι γενναιοδωροί, ἀλλὰ καὶ ἐγίνε ἀφορμὴ νὰ γίνεῖ περισσότερη, ὅπως ἀκριβῶς ἡ θλίψη ἐγίνε αἰτία χαρᾶς. Γιατί ὅσο πιὸ φτωχοὶ ἦταν, τόσο μεγαλύτερο φιλότιμο ἔδειχναν καὶ τόσο προθυμότερα πρόσφεραν. Γι' αὐτὸ τοὺς θαυμάζει πάρα πολὺ, γιατί μέσα ἀπὸ τὴν τόση φτώχεια, ἔδειξαν τόση γενναιοδωρία.

Ὅμως δὲν εἶπε 'ἔδειξε', ἀλλὰ, «ξεχειλίσει». Καὶ δὲν εἶπε, 'γενναιοδωρία', ἀλλὰ «πλούσια γενναιοδωρία», δηλαδὴ ἀντίστροφα ἀνάλογη μὲ τὴ φτώχεια: ἡ καλύτερα ἔδειξαν τὴ γενναιοδωρία τοὺς κατὰ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη. Ἐπειτα τὸ λέγει αὐτὸ σαφέστερα, λέγοντας: «γιατί, σᾶς τὸ ἐπιβεβαιῶνω ἐγὼ (μάρτυρας ἀξιόπιστος), πρόσφεραν ὄχι ὅσα μπορούσαν, ἀλλὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα μπορούσαν» δηλαδὴ «ξεχειλίσει ἡ πλούσια γενναιοδωρία τοὺς». Ἡ καλύτερα ὄχι μὲ αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐπόμενα αὐτὸ δηλώνει: γιατί λέγει, «πρόσφεραν αὐθόρμητα». Νὰ καὶ ἄλλη ὑπερβολικὴ τοὺς ἐνέργεια. «Μὲ πολλές παρακλήσεις». Νὰ καὶ τρίτη καὶ τέταρτη. «Μᾶς παρακαλοῦσαν». Νὰ καὶ πέμπτη. Παρακαλοῦσαν, ἂν καὶ βρίσκονταν μέσα στὴ θλίψη καὶ τὴ φτώχεια. Νὰ καὶ ἕκτη. Καὶ ἡ ἑβδομη, «πρόσφεραν μὲ πολλὴ γενναιοδωρία».

3. Ἐπειτα, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς του, νὰ προδιαθέσει τοὺς Κορινθίους νὰ προσφέρουν αὐθόρμητα, ἐπιμένει πάρα πολὺ σὲ αὐτό, λέγοντας, «μὲ πολλές παρακλήσεις» καὶ «παρακαλώντας μας». Δὲν τοὺς παρακαλέσαμε ἐμεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐμᾶς. Καὶ τί μᾶς ζητοῦσαν; «Τὴ χάρη νὰ γίνουν μέτοχοι τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς ἀγίους». Εἶδες πῶς ἐξυψώνει πάλι τὴν πράξη τοὺς, ἀναφέροντάς τη μὲ σεμνὰ λόγια; Ἐπειδὴ δηλαδὴ σέβονταν τὸ πνεῦμα, τὸ ὀνομάζει αὐτὸ «χάρη», γιὰ νὰ παρακινηθοῦν οἱ Κορίνθιοι, καθὼς ἐπίσης καὶ «κοινωνία», γιὰ νὰ ξέρουν ὅτι παίρνουν, καὶ δὲ δίνουν μόνο. Αὐτὸ λοιπὸν μᾶς παρα-

ζει, ἵνα ἐπιδράμωσι· καὶ «κοινωνίαν» πάλιν, ἵνα μάθωσιν ὅτι λαμβάνουσιν, οὐ διδῶσιν μόνον. Τοῦτο οὖν ἡμᾶς παρεκάλουν, φησίν, ὥστε ἡμᾶς ἀναδέξασθαι τὴν τοιαύτην διακονίαν. «Καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν». Τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ποσότητά φησι καὶ πρὸς τὰς θλίψεις. Οὐ γὰρ ἂν ἠλπίσαμεν, φησίν, ὅτι ἐν τοσαύτῃ θλίψει ὄντες καὶ 5 πενία, καὶ κατήπειξαν ἂν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα παρεκάλεσαν. Καὶ τὴν τοῦ λοιποῦ δὲ βίου ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἐδήλωσεν εἰπὼν· «ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος Θεοῦ». Ἐν πᾶσι γὰρ ὑπήκουσαν πλέον, ἢ προσεδοκήσαμεν· οὐδέ, ἐπειδὴ 10 ἠλέουν, τῶν ἄλλων ἠμέλουν ἀρετῶν, ἀλλὰ «πρῶτον ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ». Τί ἐστίν, «ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ»; Ἀνέθηκαν, δόκιμοι περὶ τὴν πίστιν ἐφάνησαν, πολλὴν τὴν ἀνδρείαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐπεδείξαντο, τὴν κοσμιότητα, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγαθοῖς προθυμίαν τε καὶ σπου- 15 δὴν.

Τί ἐστίν, «καὶ ἡμῖν»; Πειθήνιοι γεγόνασιν ἡμῖν, ἠγάπησαν, ὑπάκουσαν, καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους πληροῦντες, καὶ ἡμῖν διὰ τῆς ἀρετῆς συνδεδεμένοι. Σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐπίτασιν δείκνυσι, λέγων, «ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ». Οὐχὶ τὰ μὲν τῷ 20 Θεῷ ὑπήκουσαν, τὰ δὲ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ, καὶ ὅλους ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Θεῷ. Οὐδέ γὰρ, ἐπειδὴ ἠλέουν, ἀπενοήθησαν, ἀλλὰ πολλὴν ἐπιδειξάμενοι ταπεινοφροσύνην, πολλὴν ὑπακοήν, πολλὴν τιμὴν, πολλὴν φιλοσοφίαν, οὕτω καὶ τὴν ἐλεημοσύνην εἰργάσαντο. Τί δὲ ἐστίν, «διὰ θελήματος Θεοῦ»; Ἐπειδὴ εἶπεν, «ἡμῖν 25 ἔδωκαν ἑαυτούς», οὐδέ ἡμῖν ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην ἐποίουν. «Ὡστε ἡμᾶς παρακαλέσαι Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο ἐν ὑμῖν, οὕτως ἐπιτελέσῃ καὶ τὴν χάριν ταύτην». Καὶ ποία ἀκολουθία αὕτη; Πολλὴ καὶ σφόδρα τῶν ἑμ-

καλοῦσαν, λέει, νὰ δεχθοῦμε ἐμεῖς αὐτὴν τὴν ὑπηρεσία τους. «Καὶ ὄχι ὅπως περιμέναμε». Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ γιὰ τὴν ποσότητα καὶ γιὰ τὶς θλίψεις. Δὲν περιμέναμε, λέει, ὅτι, αὐτοὶ ποὺ ἔχον τόση λύπη καὶ τόση φτώχεια, θὰ μᾶς πίεζαν καὶ θὰ μᾶς παρακαλοῦσαν τόσο. Ἐδειξε ὅτι καὶ ὄλος ὁ βίος τους ἦταν γενικὰ πλούσιος πνευματικά, λέγοντας, «μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους πρῶτα στὸν Κύριο κι ἔπειτα σ' ἐμᾶς». Γιατὶ σὲ ὅλα πλέον ἀνταποκρίθηκαν πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅσο περιμέναμε. Δὲν ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὶς ἄλλες ἀρετὲς ἐπειδὴ πρόσφεραν ἐλεημοσύνη, ἀλλ' «ἔδωσαν πρῶτα τοὺς ἑαυτοὺς τους στὸν Κύριο». Τί σημαίνει, «ἔδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὸν Κύριο»; Τὸν ἀφιέρωσαν, ἀναδείχθηκαν ἐκλεκτοὶ πιστοί, ἔδειξαν μεγάλη γενναιότητα στοὺς πειρασμούς, σεμνότητα, πραότητα, ἀγάπη, προθυμία καὶ ἐνδιαφέρον σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἠθικοὺς τομεῖς.

Τί σημαίνει, «καὶ σὲ μᾶς»; Μᾶς πίστεψαν, μᾶς ἀγάπησαν, μᾶς ὑπάκουσαν, καὶ ἐκτελώντας τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνέπτυξαν μαζί μας δεσμούς ἀγάπης. Πρόσεχε πῶς δείχνει καὶ ἐδῶ τὴν περίσσια προθυμία τους, λέγοντας, «ἔδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὸν Κύριο». Δὲν ὑπάκουσαν σὲ ὀρισμένα στὸ Θεὸ καὶ σὲ ἄλλα στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἔδωσαν στὸ Θεὸ τὰ πάντα καὶ ὀλόκληρους τοὺς ἑαυτοὺς τους. Οὔτε βέβαια, ἐπειδὴ ἔλεοῦσαν, φούσκωσαν τὰ μυαλά τους, ἀλλ' ἔδειξαν πολλὴ ταπεινοφροσύνη, πολλὴν ὑπακοή, πολλὴ σεβασμό, μεγάλη πίστη, καὶ ἔτσι μὲ ὅλα αὐτὰ ἔκαναν καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Τί σημαίνει ὁμως, «μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»; Ἐπειδὴ εἶπε, «καὶ σὲ μᾶς ἔδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους», προσθέτει, ὅτι δὲν τοὺς ἔδωσαν ὅπως συνηθίζουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαναν ὅπως ἐπιθυμεῖ ὁ Θεός. «Ὡστε παρακαλέσαμε τὸν Τίτο, ποὺ ἔκαμε πρῶτος τὴν ἀρχή, νὰ ἐκτελέσει καὶ σὲ σᾶς τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς γενναιοδωρίας». Καὶ ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὰ προηγούμενα; Ἐχει μεγάλη σχέση καὶ εἶναι πολὺ συνδεμένο μὲ τὰ προηγούμενα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ, λέγει, τοὺς εἶδαμε δυνατοὺς καὶ θερμοὺς σὲ ὅλα, στοὺς πειρα-

προσθεν έχομένη. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδομεν αὐτοὺς σφοδρούς, φησίν, καὶ θερμούς ἐν ἅπασιν, ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἐλεημοσύνῃ, ἐν τῇ πρὸς ὑμᾶς ἀγάπῃ, ἐν τῇ λοιπῇ τοῦ βίου καθαρότητι, ἵνα καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς ἐξισωθῆτε, ἐπέμψαμεν Τίτον. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τοῦτο δὲ
5 ἐδήλωσε.

Σκόπει φιλίας ὑπερβολήν. Παρ' ἐκείνων γὰρ παρακαλούμενοι, φησί, καὶ ἀξιούμενοι, τὰ ὑμέτερα ἐμεριμνῶμεν μὴ πως αὐτῶν ἐλαττωθῆτε. Διὸ καὶ ἀπεστείλαμεν Τίτον, ἵνα κάντεῦθεν διεγερθέντες καὶ ὑπομνησθέντες, ζηλώσητε Μακεδόνας. Καὶ γὰρ ἐτύγχανεν
10 ἐκεῖ ὧν ὁ Τίτος, ὅτε ἡ ἐπιστολὴ αὐτῆ ἐγράφετο. Δείκνυσι δὲ αὐτὸν καὶ κατάρξαντα τοῦτου πρὸ τῆς Παύλου προτροπῆς· «ἵνα καθὼς προενήρξατο», φησί. Διὸ καὶ μεγάλα αὐτοῦ λέγει ἐγκώμια, ἐν ἀρχῇ μὲν, ὅτι «τῷ μὴ εὔρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, οὐκ ἔσχον ἀνεσιν τῷ πνεύματί μου»· ἐντεῦθεν δὲ ταῦτα ἅπερ εἶρηκεν ἅπαντα, καὶ
15 τοῦτο δὲ αὐτό. Οὐ μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ καὶ προενάρξασθαι θερμῆς γὰρ τοῦτο καὶ ζεούσης ψυχῆς. Διὸ καὶ ἐπεμψεν αὐτόν, μεγίστην αὐτοῖς ἐντιθεὶς κάντεῦθεν προτροπὴν τοῦ δοῦναι, τὴν παρουσίαν Τίτου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπαίρει τοῖς ἐπαίνοις αὐτόν, οἰκειῶσαι βουλόμενος σφοδρότερον τοῖς Κορινθίοις τὸν ἄνθρωπον.
20 Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὸ πείσαι μέγα, τὸ οἰκειῶς διακεῖσθαι τὸν συμβουλευόντα. Καλῶς δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρις μνημονεύσας τῆς ἐλεημοσύνης, χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, νῦν μὲν λέγων, «γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας», νῦν δέ, «αὐθαίρετοι, μετὰ πολλῆς
25 παρακλήσεως· δεόμενοι ἡμῶν τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν»· καὶ πάλιν, «ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτω καὶ ἐπιτελέση εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην».

4. Καὶ γὰρ μέγα ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ Θεοῦ δῶρον τοῦτο, καὶ αὐτῷ

σμούς, στὴ γενναιοδωρία, στὴν ἀγάπη τους γιὰ μᾶς, στὴν καθαρότητα ὅλης τῆς ζωῆς τους, σᾶς στείλαμε τὸν Τίτο, γιὰ νὰ ἀναδειχθεῖτε ἰσάξιοί τους. Δὲν τὸ εἶπε βέβαια ἔτσι, ἀλλ' αὐτὸ ἔδειξε.

Πρόσεχε τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη. Ἐνῶ ἐκεῖνοι παρακαλοῦσαν, λέει, καὶ ἀπαιτοῦσαν, ἐμεῖς φροντίζαμε γιὰ σᾶς, νὰ μὴ φανεῖτε κατώτεροί τους. Γι' αὐτὸ σᾶς στείλαμε τὸν Τίτο, ὥστε, πληροφορούμενοι καὶ παρακινούμενοι ἀπὸ αὐτό, νὰ μιμηθεῖτε τοὺς Μακεδόνες. Γιατὶ βρισκόταν ἐκεῖ ὁ Τίτος ὅταν ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ γραφόταν. Καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸς ἄρχισε τὸ ἔργο αὐτὸ προτοῦ τοῦ τὸ ἀναθέσει ὁ Παῦλος. «Ὁ Τίτος ἄρχισε πρῶτος», λέγει. Γι' αὐτὸ τὸν ἐπαινεῖ πολὺ, λέγοντας πρῶτα, «ἐπειδὴ δὲν βρῆκα τὸν Τίτο τὸ ἀδελφό μου, δὲν ἠσύχαζε τὸ πνεῦμα μου»⁶, καὶ ἐδῶ πάλι ὅλα ὅσα εἶπε καὶ κυρίως τὸ τελευταῖο αὐτό. Γιατὶ δὲν εἶναι κι αὐτὸς μικρὸς ἔπαινος, ὅτι πρῶτος ἄρχισε· γιατί δείχνει ψυχὴ θερμὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ πόθο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἔστειλε, προτρέποντάς τους τὰ μέγιστα καὶ μ' αὐτὸ νὰ προσφέρουν, μὲ τὴν παρουσία δηλαδὴ τοῦ Τίτου. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐξυψώνει μὲ ἐπαίνους, θέλοντας νὰ συνδέσει πολὺ τὶς φιλικὲς του σχέσεις μὲ τοὺς Κορινθίους. Γιατὶ εἶναι σημαντικὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ πεισθεῖ κανεὶς τὸ νὰ αἰσθάνεται φιλία γιὰ κεῖνον πού τὸν συμβουλεύει. Πολὺ σωστὰ ἀνέφερε μία καὶ δύο καὶ τρεῖς φορές τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴ χαρακτηρίζει εὐλογία τοῦ Θεοῦ, λέγοντας ἄλλοτε «σᾶς κάνω γνωστή, ἀδελφοί, τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ πού δόθηκε στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας», καὶ ἄλλοτε, «αὐθόρμητα, μὲ πολλὰ παρακλήσεις μᾶς ζητοῦσαν νὰ τοὺς κάμουμε τὴ χάρη νὰ συμμετάσχουν», καὶ πιο κάτω, «ὥστε, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν ἀρχή, νὰ φέρει σὲ πέρας καὶ ἀνάμεσά σας τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς γενναιοδωρίας».

4. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ καὶ δῶρο τοῦ Θεοῦ ἡ

6. Β' Κορ. 2,13.

τῷ Θεῷ κατὰ δύναμιν ἡμᾶς ἐξομοιοῖ κατορθούμενον· τοῦτο γὰρ
 μάλιστα ἄνθρωπος. Λέγων γοῦν τις δεῖγμα ἀνθρώπου, τοῦτο τέθει-
 κε· «μέγα» γάρ, φησὶν, «ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων».
 Αὕτη μείζων ἢ χάρις, ἢ νεκροῦς ἀνιστᾶν. Τοῦ γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι
 5 Ἰησοῦ τοὺς ἀποθανόντας ἐγείρειν πολλῶ μείζον τὸ πεινῶντα τρέ-
 φειν τὸν Χριστόν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ σὺ τὸν Χριστόν εὐεργετεῖς, ἐκεῖ
 δὲ αὐτός σε. Καὶ ὁ μισθὸς δὲ ἐν τῷ ποιεῖν εὖ, οὐκ ἐν τῷ πάσχειν
 εὖ. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, ἐπὶ τῶν σημείων λέγω, αὐτὸς ὀφείλεις τῷ
 Θεῷ, ἐπὶ δὲ τῆς ἐλεημοσύνης, τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχεις. Ἐλεημο-
 10 σύνη δὲ ἐστίν, ὅταν μετὰ προθυμίας γίνηται, ὅταν μετὰ δασιλείας,
 ὅταν μὴ νομίσης διδόναι, ἀλλὰ λαμβάνειν, ὅταν ὡς εὐεργετούμενος,
 ὅταν ὡς κερδαίνων καὶ μὴ ἀπολλύς· ἐπὶ τοῦτο οὐδὲ χάρις. Τὸν γὰρ
 ἕτερον ἐλεοῦντα, χαίρειν, οὐ δυσχεραίνειν δεῖ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτο-
 πον, εἰ τὴν ἑτέρου λύων ἀθυμίαν, αὐτὸς ἀθυμοίης; οὐκέτι γὰρ ἔῤῃς
 15 αὐτὴν ἐλεημοσύνην εἶναι. Εἰ γὰρ ἀθυμεῖς, ὅτι ἕτερον ἀπήλλαξας
 ἀθυμίας, ἐσχάτης ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας δεῖγμα ἐκφέρεις·
 βέλτιον γὰρ μὴ ἀπαλλάττειν, ἢ οὕτως ἀπαλλάττειν. Τί δὲ ὄλως καὶ
 ἀθυμεῖς, ἄνθρωπε; μὴ ἑλαττόν σοι γένηται τὸ χρυσίον; Ὅλως, εἰ
 τοιαύτην ἔχεις προαίρεσιν, μηδὲ δῶς· εἰ μὴ θαρρεῖς ὅτι πολυπλα-
 20 σιάζεται σοι ἐν οὐρανοῖς, μὴ παράσχης. Ἄλλ' ἐνταῦθα ζητεῖς τὴν
 ἀντίδοσιν. Διὰ τί; Ἄφες τὴν ἐλεημοσύνην ἐλεημοσύνην εἶναι, καὶ
 μὴ ἐμπορίαν.

Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπέλαβον, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἑλα-
 βον, ὡς ταύτη πλέον ἔχοντες τῶν οὐ λαβόντων ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐνιοὶ
 25 τούτων ὡς ἀσθενέστεροι, ἐπειδὴ τοῖς ἐκεῖ οὐ σφόδρα ἐφείλκοντο.
 Καὶ ὡσπερ οἱ λίχνοι καὶ ἀπειρόκαλοι καὶ γαστρὸς δοῦλοι ἐπὶ βασι-
 λικὴν κληθέντες τράπεζαν, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν οὐκ ἀναμέ-
 νοντες, κατὰ τὰ παιδία τὰ μικρά, λυμαίνουσι αὐτῶν τὴν εὐφροσύ-

ἐλεημοσύνη καὶ ἡμᾶς ἐξομοιώνει, ὅσο ἡμᾶς εἶναι δυνατό, μὲ τὸ Θεό, ὅταν τὴν ἀσκοῦμε· αὐτὸ προπάντων εἶναι ἄνθρωπος. Μιλώντας λοιπὸν κάποιος γιὰ τὸ γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ πρόσθεσε· «εἶναι, λέγει, μεγάλο πρᾶγμα ὁ ἄνθρωπος καὶ πάρα πολὺ σπουδαῖο ὁ ἐλεήμονας». Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι σπουδαιότερο πρᾶγμα ἀπὸ τὸ νὰ ἀνασταίνει κανεὶς νεκρούς. Γιατὶ εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖο νὰ δώσεις τροφή στὸν πεινασμένο Χριστὸ ἀπὸ τὸ νὰ ἀναστήσεις νεκρούς στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Στὴν πρώτη περίπτωση ἐσὺ εὐεργετεῖς τὸ Χριστό, στὴν δεύτερη ὁ Χριστὸς ἐσένα. Καὶ ἀμείβεται κανεὶς ὅταν εὐεργετεῖ καὶ ὄχι ὅταν τὸν εὐεργετοῦν. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἂν δηλαδὴ κάνεις θαύματα, ἐσὺ ὀφείλεις στὸ Θεό, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῆς ἐλεημοσύνης σοῦ ὀφείλει ὁ Θεός. Ἐλεημοσύνη εἶναι ὅταν τὴν κάνεις μὲ προθυμία, ὅταν τὴν κάνεις μὲ γενναιοδωρία, ὅταν δὲ νομίζεις πὼς δίνεις ἀλλὰ πὼς παίρνεις, ὅταν τὴν κάνεις σὰν νὰ σὲ εὐεργετοῦν, σὰν νὰ κερδίζεις, σὰν νὰ μὴ χάνεις. Γιατὶ, ἂν νομίζεις τὸ ἀντίθετο, δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη. Ἐκεῖνος ποὺ ἐλεεῖ ἄλλον, πρέπει νὰ χαίρεται, ὄχι νὰ δυσανασχετεῖ. Γιατὶ πὼς δὲν εἶναι παράλογο ἂν, ἐνῶ ἀνακουφίζεις τὴ λύπη τοῦ ἄλλου, λυπᾶσαι ἐσύ; Δὲν τὴν ἀφήνεις τὴν ἐνέργειά σου ἔτσι νὰ εἶναι ἐλεημοσύνη. Γιατὶ, ἂν στενοχωριέσαι ποὺ ἀνακούφισες τὴ στενοχώρια τοῦ ἄλλου, δίνεις δεῖγμα μεγάλης σκληρότητας καὶ ἀπανθρωπιᾶς· προτιμότερο εἶναι νὰ μὴν τὸν ἀνακουφίζεις παρά νὰ τὸν ἀνακουφίζεις ἔτσι. Γιατὶ τέλος πάντων στενοχωριέσαι, ἄνθρωπε; μήπως λιγοστέψει τὸ χρυσάφι σου; Ἐπιτέλους, ἂν ἔχεις αὐτὴν τὴν γνώμη, μὴ δίνεις. Ἄν δὲν πιστεύεις πὼς σοῦ γίνονται πολλαπλάσια στοὺς οὐρανοὺς, μὴν προσφέρεις. Ἀλλὰ ζητᾶς ἐδῶ τὴν ἀνταπόδοση. Γιατὶ; Ἄφησε τὴν ἐλεημοσύνη νὰ εἶναι ἐλεημοσύνη καὶ ὄχι ἐμπορία.

Πολλοὶ βέβαια τὰ πῆραν πίσω σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ, ἀλλὰ δὲν τὰ πῆραν μὲ τὴν ἐντύπωση πὼς κερδίζουν περισσότερα παρά αὐτοὶ ποὺ δὲν τὰ πῆραν, ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχαν ἰσχυρὴ πίστη καὶ δὲν ἔδειχναν καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ οὐράνια. Κι ὅπως οἱ καλοφαγάδες καὶ οἱ ἀγροῖκοι καὶ οἱ κοι-

νην, προλαμβάνοντες καὶ κορεννύντες ἑαυτοὺς σιτίοις καταδεεστέ-
 ροις, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι οἱ ἐνταῦθα ἐπιζητοῦντες καὶ λαμβάνοντες,
 τὸν μισθὸν ἐλαττοῦσι τὸν ἐκεῖ. Εἶτα δανείζων μὲν, μετὰ πλείονα
 χρόνον ἐπιθυμεῖς ἀπολαβεῖν τὸ κεφάλαιον, τάχα δὲ οὐδὲ ἀπολα-
 5 βεῖν, ἵνα τῇ μελλήσει πλείονα τὸν τόκον ἐργάσῃ, ἐνταῦθα δὲ εὐθέ-
 ως ἀπαιτεῖς, καὶ ταῦτα οὐ μέλλων ἐνταῦθα εἶναι, ἀλλ' ἐκεῖ διηνε-
 κῶς, οὐ μέλλων ἐνταῦθα δικάζεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖ τὰς εὐθύνας ὑφέ-
 ξων; Καὶ εἰ μὲν τίς σοι κατεσκευάζεν οἰκίας, ἐνθα μὴ ἔμελλες μέ-
 νειν, ζημίαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας ἂν, νῦν δὲ ἐνταῦθα βούλει πλου-
 10 τεῖν, ὅθεν καὶ πρὸ τῆς ἐσπέρας μέλλεις πολλάκις ἀποδημεῖν; Οὐκ
 οἶδας, ὅτι ἐπ' ἀλλοτρίας διατρίβομεν, καθάπερ ξένοι καὶ πάροικοι;
 οὐκ οἶδας, ὅτι παροίκων ἐστὶν ἐκβάλλεσθαι, ὅτε μὴ προσδοκῶσι,
 μηδὲ ἐλπίζουσιν; ὅπερ καὶ ἡμεῖς πάσχομεν.

Διὰ δὴ τοῦτο, ὅσα ἂν κατασκευάσωμεν, ἐνταῦθα ἀφίεμεν. Οὐ
 15 γὰρ συγχωρεῖ ὁ Δεσπότης λαμβάνοντας αὐτὰ ἀπελθεῖν, ἂν τε οἰκίας
 οἰκοδομήσωμεν, ἂν τε ἀγροὺς ἀγοράσωμεν, ἂν τε ἀνδράποδα, ἂν
 τε σκεύη, ἂν τε ἕτερόν τι τοιοῦτον. Οὐ μόνον δὲ οὐκ ἀφήσιν ἐντεῦ-
 θεν λαβόντας ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ λογίζεται σοι τὸν μισθόν· προεῖ-
 πε γὰρ σοι, ὅτι μὴ οἰκοδομήσης, μηδὲ δαπανήσης τὰ ἀλλότρια,
 20 ἀλλὰ τὰ σά. Τί τοίνυν τὰ σὰ ἀφείς, ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐργάζῃ καὶ
 δαπανᾷς, ἵνα ἀπολέσης καὶ τὸν πόνον καὶ τὸν μισθόν, καὶ κόλασιν
 τὴν ἐσχάτην ὑπομείνης; Μὴ, παρακαλῶ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ φύσει
 ἐσμὲν πάροικοι, γενώμεθα καὶ προαιρέσει, ἵνα μὴ ἐκεῖ γενώμεθα
 πάροικοι καὶ ἄτιμοι καὶ ἀπερριμμένοι. Ἄν γὰρ ἐνταῦθα βουλευθῶ-
 25 μεν γενέσθαι πολῖται, οὔτε ἐνταῦθα ἐσόμεθα, οὔτε ἐκεῖ· ἂν δὲ πά-
 ροικοι μείνωμεν ὄντες καὶ διαγάγωμεν οὕτως, ὡς παροίκους δια-
 τρίβειν εἰκός, πολιτῶν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ληψόμεθα παρρησίαν.

λιόδουλοι, πού προσκλήθηκαν σὲ βασιλικὸ τραπέζι καὶ δὲν περιμένουν τὴν κατάλληλη ὥρα, ἀλλὰ σὰν μικρὰ παιδιὰ βιάζονται, γεμίζουν τὴν κοιλιὰ τους μὲ κατώτερα φαγητὰ καὶ χαλοῦν τὸ κέφι τους, ἔτσι καὶ αὐτοὶ πού ζητοῦν καὶ παίρνουν ἐδῶ, ἐλαττώνουν τὸν οὐράνιο μισθό. Ἐξάλλου, ὅταν δανεῖζεις, θέλεις νὰ πάρεις πίσω τὸ κεφάλαιό σου μετὰ ἀπὸ πολὺ μεγάλο χρόνο, καὶ ἴσως θέλεις καὶ νὰ μὴν τὸ πάρεις, γιὰ νὰ εἰσπράξεις ἐξαιτίας τῆς καθυστέρησης περισσότερο τόκο, ἐνῶ στὴν περίπτωση αὐτὴ τὰ ἀπαιτεῖς ἀμέσως, καὶ ὅλα αὐτὰ τῇ στιγμῇ πού δὲν πρόκειται νὰ εἶσαι ἐδῶ, ἀλλὰ θὰ εἶσαι ἐκεῖ αἰώνια, ἐνῶ δὲν πρόκειται νὰ κριθεῖς ἐδῶ ἀλλὰ θὰ λογοδοτήσεις ἐκεῖ; Καὶ ἂν κάποιος σοῦ ἔχτιζε σπίτια, πού δὲν ἐπρόκειτο νὰ κατοικήσεις, θὰ τὸ θεωροῦσες ζημιὰ, ἐνῶ τώρα θέλεις νὰ εἶσαι πλούσιος ἐδῶ στὴ γῆ, ἀπ' ὅπου ὑπάρχουν ἀρκετὲς πιθανότητες νὰ ἀποδημήσεις πρὶν νὰ βραδυάσει; Δὲν ξέρεις ὅτι κατοικοῦμε σὲ ξένον τόπο, σὰν ξένοι καὶ ἀλλοδαποί; δὲν ξέρεις ὅτι διώχνουν τοὺς ἀλλοδαποὺς ὅταν δὲν τὸ περιμένουν καὶ δὲν περνᾶ ἀπὸ τὸ νοῦ τους, πράγμα πού τὸ παθαίνουμε καὶ ἐμεῖς;

Γι' αὐτὸ τὰ ἀφήνουμε ἐδῶ ὅσα κι ἂν ἀποχτήσουμε. Γιατὶ δὲν ἐπιτρέπει ὁ Κύριος νὰ πάρουμε καὶ νὰ φύγουμε οὔτε τὰ σπίτια πού θὰ χτίσουμε οὔτε τὰ χωράφια πού θὰ ἀγοράσουμε οὔτε τὰ ζῶα οὔτε τὰ κινητὰ μας πράγματα οὔτε τίποτα ἄλλο παρόμοιο. Κι ὄχι μόνο δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ τὰ πάρουμε καὶ νὰ φύγουμε ἀπ' ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ δὲ λογαριάζει τὸν κόπο σου, ἀφοῦ σὲ προειδοποίησε καὶ σοῦ εἶπε, μὴ χτίσεις σπίτι, μὴ ξοδέψεις τὰ ξένα, ἀλλὰ τὰ δικά σου. Γιατί λοιπὸν ἀφήνεις τὰ δικά σου καὶ ἐργάζεσαι γιὰ ξένα καὶ ξοδεύεσαι, γιὰ νὰ χάσεις τὸν κόπο καὶ τὴν ἀμοιβὴ σου καὶ νὰ τιμωρηθεῖς μὲ τὴν ἐλεεινότερη ποινή; Μὴ, σὲ παρακαλῶ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ φύση μας εἴμαστε ἀλλοδαποί, ἅς γίνουμε καὶ ὡς πρὸς τὴν προαίρεση, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ἀλλοδαποὶ στὸν οὐρανὸ καὶ περιφρονημένοι καὶ διωγμένοι. Γιατί, ἂν θελήσουμε νὰ γίνουμε ἐδῶ πολῖτες, οὔτε ἐδῶ θὰ γίνουμε οὔτε ἐκεῖ, ἂν ὁμῶς μείνουμε ἀλλοδαποί, ὅπως καὶ εἴμαστε, καὶ ζοῦμε ἔτσι, ὅπως πρέπει νὰ ζοῦν οἱ ἀλλοδαποί, θὰ

Ὁ γὰρ δίκαιος, καὶ μηδὲν ἔχων, καὶ ἐνταῦθα ἐν τοῖς ἀπάντων ὡς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ διατρίψει, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπελθὼν, ὄψεται τὰς αἰωνίους αὐτοῦ σκηνάς· καὶ οὔτε ἐνταῦθα πείσεταιί τι τῶν ἀηδῶν· οὔτε γὰρ ξένον αὐτόν τις ποιῆσαι δυνήσεται τὸν πᾶσαν γῆν ἔχοντα πόλιν, καὶ τὴν αὐτοῦ πατρίδα ἀπολαβὼν, ἐπιδέξεται τὸν ἀληθῆ πλοῦτον. Ἴν' οὖν ἀμφοτέρα κερδάνωμεν, καὶ τὰ ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκεῖ, εἰς δέον τοῖς οὔσι χρησώμεθα. Οὕτω γὰρ ἐσόμεθα τῶν οὐρανῶν πολῖται, καὶ πολλῆς ἀπολαυσόμεθα παρρησίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἐξῆς.

ἔχουμε δικαίωμα μόνιμου κατοίκου καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ. Γιατὶ ὁ εὐσεβὴς καὶ πάμπτωχος καὶ ἐδῶ θὰ ζήσῃ μὲ τὰ δικά του καὶ μὲ τὰ ξένα, κι ὅταν πάει στοὺς οὐρανοὺς θὰ βρεῖ τὶς αἰώνιες κατοικίες του, καὶ οὔτε σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ δὲ θὰ πάθει τίποτα τὸ δυσάρεστο, οὔτε κανένας θὰ μπορέσῃ νὰ τὸν κάνει ξένο, ἀφοῦ ἔχει πατρίδα του τὴ γῆ ὁλόκληρη, καί, ἀφοῦ χαρεῖ τὴν πατρίδα του, θὰ βρεῖ τὸν πραγματικὸ πλοῦτο. Γιὰ νὰ κερδίσουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο, καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, ὡς κάνουμε καλὴ χρῆση τῶν ὑπαρχόντων μας. Γιατὶ ἔτσι θὰ γίνουμε πολῖτες τῶν οὐρανῶν καὶ θ' ἀπολαύσομε πολλὴ παρρησία, τὴν ὁποία εὐχομαί νὰ τὴν ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἐξῆς.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ζ'

(Β' Κορ. 8, 7-15)

«'Αλλ' ὡς ἐν παντὶ περισσεύητε, πίστει καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ πάσῃ σπουδῇ».

1. Ὅρα πάλιν μετ' ἐγκωμίων τὴν προτροπὴν γινομένην ἐγκωμίων μειζόνων. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἵνα δῶτε', ἀλλ', «ἵνα περισσεύη-
5 τε», πίστει τῇ τῶν χαρισμάτων, καὶ λόγῳ τῷ τῆς σοφίας, καὶ γνώσει τῇ τῶν δογμάτων, καὶ πάσῃ σπουδῇ πρὸς τὴν ἄλλην ἀρετὴν, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἀγάπῃ, ταύτῃ ἣ προεἶπον, ἧς καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἐποίησάμην. «Ἴνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε». Εἶδες ὅτι διὰ τοῦτο ἐκεῖθεν ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἐπαίνων ἐκείνων, ἵνα ὁδῶ προ-
10 βαίνων, εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις ἐλκύσῃ σπουδὴν. «Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω». Ὅρα πῶς συνεχῶς αὐτοῖς χαρίζεται, πῶς ἀνεπαχθῆς γίνεται, καὶ οὐ βίαιος οὐδὲ ἀναγκαστικός· μᾶλλον δὲ ἀμφοτέρω ὁ λόγος ἔχει, καὶ τὸ ἀνεπαχθές, καὶ τὸ ἀκατανάγκαστον. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς παρήνεσε, καὶ σφόδρα Μακεδόνας ἐνεκω-
15 μίασεν, ἵνα μὴ δόξη τοῦτο ἀνάγκη εἶναι, φησὶν, «οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐτέρων σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων». Οὐχ ὡς ἀμφισβητῶν· οὐ γὰρ τοῦτο ἐνταῦθα δηλοῖ, ἀλλὰ δόκιμον αὐτὸ ποιῶν, καὶ ἀποφαίνων, καὶ ἰσχυρότερον κατασκευάζων. Διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτά φημι, ἵνα ὑμᾶς παροξύνω

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ζ'

(Β' Κορ. 8,7-16)

«Νὰ ὑπερέχετε σὲ ὅλα, στὴν πίστη, στὸ λόγο, στὴ γνώση, σὲ κάθε ἀξιόλογο».

1. Πρόσεχε πάλι πὺ προτρέπει μὲ ἐπαίνους, μὲ ἐπαίνους μεγαλύτερους. Καὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ δώσετε', ἀλλὰ «γιὰ νὰ ὑπερέχετε» στὴν πίστη πρὸς τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ στὸ λόγο τῆς σοφίας, καὶ στὴ γνώση τῶν δογμάτων, καὶ σὲ κάθε μέριμνα γιὰ τὶς ἄλλες ἀρετὲς καὶ στὴν ἀγάπη σας γιὰ μᾶς, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ὁποία μίλησα πρωτύτερα καὶ ἀπέδειξα τὴν ὑπαρξή της. «Γιὰ νὰ ὑπερέχετε καὶ στὸ ἔργο τῆς γενναιοδωρίας». Εἶδες ὅτι γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἄρχισε ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους τῶν Μακεδόνων, ὥστε προχωρώντας νὰ τοὺς πείσει νὰ δείξουν κι αὐτοὶ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γι' αὐτὸ τὸ θέμα. «Δὲν εἶναι διαταγὴ τὰ λόγια μου». Πρόσεχε πῶς συνέχεια τοὺς χαρίζεται, πῶς δὲ γίνεται ἐνοχλητικός, οὔτε σκληρός, οὔτε καὶ ἀναγκαστικός. Ἡ καλύτερα ὁ λόγος του ἔχει καὶ τὰ δύο, καὶ ἐνοχλητικός δὲν εἶναι, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐξαναγκαστικός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς προέτρεψε ἀρκετὰ καὶ ἐπαίνεσε πάρα πολὺ τοὺς Μακεδόνες, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πῶς τοὺς ἀναγκάζει, λέγει «δὲν εἶναι διαταγὴ τὰ λόγια μου, ἀλλὰ, παρουσιάζοντάς σας τὸ ζῆλο τῶν ἄλλων, δοκιμάζω τὴ γνησιότητα τῆς ἀγάπης σας». Ὅχι γιὰτὶ ἔχει ἀμφιβολία· γιὰτὶ πουθενὰ δὲ δείχνει κάτι τέτοιο, ἀλλὰ τὸ κάνει γιὰ δοκιμὴ, γιὰ ἀπόδειξη, καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐνισχύσει. Γι' αὐτὸ σᾶς λέγω αὐτά, γιὰ νὰ σᾶς προτρέψω νὰ ἔχετε τὴν ἴδια προθυμία· καὶ ἀναφέρω

πρὸς τὴν αὐτὴν προθυμίαν· καὶ μέμνημαι τῆς ἐκείνων σπουδῆς, λαμπρύνων, φαιδρύνων, ἐρεθίζων τὴν ὑμετέραν διάθεσιν. Εἶτα ἀπὸ τούτου εἰς ἕτερον μεῖζον κατήντησε· καὶ γὰρ οὐδένα παρήσει τρόπον συμβουλῆς, ἀλλὰ πάντα κινεῖ καὶ μεταχειρίζει τὸν λόγον·
 5 καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀλλοτριῶν ἐγκωμίων προέτρεψε λέγων, «γινώσχετε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας»· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων, «ἀλλ' ὡς ἐν παντὶ περισσεύητε, λόγῳ καὶ γνώσει». Μειζόνως γὰρ δύναται τοῦτο δακεῖν, ὅταν ὑφ' ἑαυτοῦ τις ἠττᾶται, ἢ ὅταν ὑφ' ἑτέρων.

10 Εἶτα λοιπὸν ἐπὶ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν κορωνίδα τῆς συμβουλῆς ἵεται· «γινώσχετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν». Ἐννοήσατε γάρ, φησὶν, ἐνθυμήθητε καὶ λογίσασθε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἀπλῶς αὐτὴν παραδράμητε, ἀλλὰ στοχάσασθε
 15 αὐτῆς τὸ μέγεθος, ὅση ἐστὶ καὶ ἡλικία, καὶ οὐδενὸς φείσεσθε τῶν ὑμετέρων. Ἐκεῖνος δόξαν ἐκένωσεν, οὐχ ἵνα ὑμεῖς τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ πτωχείᾳ πλουτήσητε. Εἰ μὴ πιστεύεις, ὅτι ἡ πτωχεία πλούτου ἐστὶ ποιητικὴ, ἐννόησόν σου τὸν Δεσπότην, καὶ οὐκέτι ἀμφιβάλῃς. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐγένετο πτωχός, οὐκ ἂν ἐγένου σὺ
 20 πλούσιος. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι πτωχεία ἐπλούτησε πλοῦτον. Πλοῦτον δὲ ἐνταῦθά φησι τὴν γνώσιν τῆς εὐσεβείας, τὸν τῶν ἁμαρτημάτων καθαρισμόν, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἀγιασμόν, τὰ μυστήρια ἃ περ παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθά, καὶ μέλλει παρέχειν. Καὶ ταῦτα ἅπαντα διὰ τῆς πτωχείας γέγονεν ἡμῖν. Ποίας πτωχείας; Διὰ τοῦ
 25 σάρκα ἀναλαβεῖν καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ παθεῖν ἃ περ ἔπαθε. Καίτοι γε ἐκεῖνος ταῦτα οὐκ ὤφειλε, σὺ δὲ ὀφείλεις αὐτῷ. «Καὶ γνώμην ὑμῖν ἐν τούτῳ δίδωμι πρὸς τὸ συμφέρον». Ὅρα πῶς ἄλλοτε πάλιν τοῦ ἀνεπαχθῆς εἶναι φροντίζει, καὶ δύο τούτοις παραμυθεῖται

τὸ ζῆλο τους, γιὰ νὰ σᾶς λαμπρύνω, νὰ σᾶς χαροποιήσω καὶ νὰ παρακινήσω τὴν ψυχὴ σας. Ἐπειτα, μετὰ ἀπὸ αὐτά, φτάνει σὲ κάτι ἄλλο σπουδαιότερο· γιὰτὶ δὲν παραλείπει κανέναν τρόπο συμβουλῆς, ἀλλὰ ἐπιστρατεύει καὶ χρησιμοποιοεῖ κάθε λόγο· καθόσον τοὺς προέτρεψε ἐπαινώντας ἄλλους καὶ λέγοντας, «γνωρίζετε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ δόθηκε στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας· τοὺς προτρέπει καὶ ἀπὸ τὶς δικές τους ἀρετές, λέγοντας, «νὰ ὑπερέχετε σὲ ὅλα, στὸ λόγο καὶ στὴ γνώση». Γιὰτὶ περισσότερο μπορεῖ νὰ πληγώσει τὸν ἄνθρωπο, ὅταν νικιέται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, παρὰ ὅταν τὸν νικοῦν ἄλλοι.

Ἐπειτα προχωρεῖ σ' ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κορυφὴ καὶ τὴν κορωνίδα τῆς συμβουλῆς. «Γιὰτὶ γνωρίζετε τὴ γενναιοδωρία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δηλαδὴ, ἂν καὶ ἦταν πλούσιος, ἔγινε φτωχός, γιὰ νὰ γίνετε ἐσεῖς πλούσιοι μὲ τὴ δικὴ του φτώχεια». Σκεφθεῖτε, λέει, θυμηθεῖτε καὶ λογαριάστε τὴ γενναιοδωρία τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴν τὴν προσπεράσετε ἐπιπόλαια, ἀλλὰ στοχαστεῖτε τὸ μέγεθός της, πόση καὶ ποιά εἶναι, καὶ μὴ λυπηθεῖτε τίποτα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σας. Ἐκεῖνος ἄφησε τὴ δόξα του, γιὰ νὰ πλουτήσετε ὄχι μὲ τὸν πλοῦτο του, ἀλλὰ μὲ τὴ φτώχεια του. Ἄν δὲν πιστεύεις ὅτι ἡ φτώχεια γεννᾷ πλοῦτο, σκέψου τὸν Κύριό σου καὶ θὰ πάψεις νὰ ἀμφιβάλλεις. Γιὰτὶ, ἂν δὲ γινόταν ἐκεῖνος φτωχός, δὲ θὰ γινόσουν ἐσὺ πλούσιος. Γιὰτὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι αὐτό, ὅτι ἡ φτώχεια ἐδημιούργησε πλοῦτο. Πλοῦτον ὀνομάζει ἐδῶ τὴ γνώση τῆς εὐσέβειας, τὸν καθαρισμό ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες, τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀγνότητα, τὰ ἀμέτρητα ἀγαθὰ ποὺ μᾶς χάρισε καὶ πρόκειται νὰ μᾶς χαρίσει. Κι ὅλα αὐτὰ τὰ κερδίσαμε μὲ τὴ φτώχεια. Ποιά φτώχεια; Μὲ τὸ ὅτι ντύθηκε τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἔπαθε ὅσα ἔπαθε. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸς δὲν τὰ ὄφειλε αὐτά, ἐνῶ ἐσὺ τὰ ὀφείλεις. «Σᾶς δίνω τὴ γνώμη μου γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ πρὸς τὸ συμφέρον σας». Πρῶτος φροντίζει πάλι νὰ μὴν τοὺς στενοχωρήσει καὶ δύο εἶναι ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς ἐνθαρρύνει, καὶ λέγοντας, «σᾶς δίνω τὴ γνώμη μου», καί, «γιὰ τὸ συμφέρον

τὸν λόγον, καὶ τῷ εἰπεῖν, «γνώμην δίδωμι», καί, «πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον». Οὐτε γὰρ καταναγκάζω καὶ βιάζομαι, φησί, καὶ παρὰ ἀκόντων ἀπαιτῶ, οὐτε τὸ τῶν λαμβανόντων ὡς τὸ ὑμῖν λυσιτελεῖ σκοπῶν, ταῦτα λέγω.

5 Εἶτα καὶ τὸ παράδειγμα λοιπὸν ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ οὐκ ἐξ ἐτέρων. «Οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι». Ὅρα πῶς δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ἐκόντας καὶ χωρὶς προτροπῆς ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντας. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐμαρτύρησε Θεσσαλονικεῦσιν, ὅτι αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως
10 ἦσαν τῆς ἐλεημοσύνης, βούλεται καὶ τούτων δεῖξαι τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὄν. Διὸ εἶπεν, «οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν»· καὶ οὐχί, 'ἐνήρξασθε', ἀλλὰ, «προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι». Ἐπὶ ταῦτα οὖν ὑμᾶς παρακαλῶ, ἐφ' ἃ ἑαυτοὺς φθάσαντες διηγείρατε μετὰ προθυμίας ἀπάσης. «Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπετελέσατε».
15 Οὐκ εἶπεν, ἐποιήσατε, ἀλλ', ἐπεθήκατε τέλος. «Ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία ἐκ τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τὸ ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἔχειν». Ἴνα μὴ μέχρι προθυμίας στή τὸ καλὸν τοῦτο κατόρθωμα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων λάβῃ μισθόν. «Εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἂν ἔχη τις, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει.

20 Ὅρα σοφίαν ἄφατον. Δείξας τοὺς ὑπὲρ δύναμιν ποιοῦντας, τοὺς Θεσσαλονικέας λέγω, καὶ ἐπαινέσας αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ, καὶ εἰπὼν, ὅτι «μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι καὶ ὑπὲρ δύναμιν», ἐπειδὴ κατὰ δύναμιν παρακαλεῖ μόνον, ἀφείλ τὸ ὑπόδειγμα ἐργάσασθαι τὸ ἑαυτοῦ· ἥδει γάρ, ὅτι οὐχ οὕτω παραίνεσις, ὡς ζῆλος ἐγείρει πρὸς τὴν
25 τῶν ὁμοίων μίμησιν· διὸ φησιν, «εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἂν ἔχη, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει». Μὴ φοβηθῆς, φησίν, ἐπειδὴ ἐκεῖνα εἶρηκα· τῆς γὰρ ἐκείνων φιλοτιμίας ἐγκώμιον

σας». Δὲ σᾶς ἐξαναγκάζω, λέγει, οὔτε σᾶς πιέζω, οὔτε ἀπαιτῶ παρὰ τῆ θέλησὶ σας, οὔτε σᾶς τὰ λέγω αὐτὰ ἀποβλέποντας περισσότερο στὸ συμφέρον ἐκείνων ποὺ παίρνουν τὴν ἐλεημοσύνη παρὰ στὸ δικό σας.

Ἐπειτα καὶ τὸ παράδειγμα ποὺ ἀναφέρει εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλους. «Ἐσεῖς ποὺ πέρυσι ἀρχίσατε πρῶτοι ὄχι μόνο νὰ κάνετε, ἀλλὰ καὶ νὰ θέλετε». Πρόσεχε πῶς δείχνει ὅτι καὶ αὐτοὶ ἄρχισαν νὰ ἐλεοῦν μὲ δική τους πρωτοβουλία καὶ χωρὶς προτροπή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε γιὰ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ὅτι μὲ δική τους πρωτοβουλία καὶ μὲ πολλὴ προθυμία ἄρχισαν τὴν ἐλεημοσύνη, θέλει νὰ δείξει ὅτι τὸ κατόρθωμα αὐτὸ εἶναι καὶ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ εἶπε, «ὄχι μονάχα κάνετε, ἀλλὰ καὶ θέλετε» καί, ὄχι 'ἀρχίσατε', ἀλλὰ, «πρῶτοι ἀρχίσατε ἀπὸ πέρυσιν». Σᾶς προτρέπω λοιπὸν κι ἐγὼ νὰ κάμετε ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα προφθάσατε καὶ παρακινήσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας μὲ κάθε προθυμία. «Τώρα ὁμως ὀλοκληρῶστε τὸ ἔργο σας». Δὲν εἶπε 'κάνετε', ἀλλὰ «ὀλοκληρῶστε». «Ὅπως ἡ προθυμία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ βούληση, ἔτσι καὶ ἡ παροχὴ ἐλεημοσύνης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατοχὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν». Γιὰ νὰ μὴ σταματήσει ἡ καλὴ αὐτὴ ἐνέργεια στὴν προθυμία, ἀλλὰ νὰ προχωρήσει στὴν πραγματοποίηση καὶ τὴν ἀμοιβή. Ἄν βέβαια ὑπάρχει ἡ προθυμία, εὐχαρίστως τὴ δεχόμαστε μέσα στὶς δυνατότητες ποὺ ἔχει ὁ καθένας, ὄχι στὶς δυνατότητες ποὺ δὲν ἔχει.

Πρόσεχε σοφία ἀπερίγραπτη. Ἀφοῦ ἀνέφερε ἐκείνους ποὺ ἐλεοῦν πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή τους, δηλαδὴ τοὺς Θεσσαλονικεῖς, καὶ τοὺς ἐπαίνεσε γι' αὐτὸ καὶ εἶπε, «εἶμαι μάρτυρας ὅτι αὐτοὶ ἐλέησαν παρὰ πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή τους», τοὺς προτρέπει νὰ προσφέρουν μόνο ὅσα μποροῦν καὶ ἀφήνει τὸ παράδειγμα νὰ δράσει στὶς ψυχές τους. Γιατὶ γνώριζε ὅτι δὲν εἶναι τόσο ἡ συμβουλή, ὅσο εἶναι ὁ ζῆλος ποὺ διεγείρει στὴ μίμηση τῶν ἄλλων. «Γιατί, ἂν ὑπάρχει ἡ προθυμία, εἶναι εὐπρόσδεκτη ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔχει κανεὶς καὶ ὄχι μὲ ὅσα δὲν ἔχει». Μὴ φοβηθεῖς, λέει, γιατί εἶπα τὰ παραπάνω. Τὰ εἶπα γιὰ νὰ ἐπαινέσω τὴ φιλο-

τὸ εἰρημένον· ὁ δὲ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ «καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει». Τὸ γάρ, «εὐπρόσδεκτος», ἐνταῦθα τό, 'ἀπαιτεῖται', δηλοῖ. Καὶ σφόδρα λιπαίνει, τούτῳ θαρρῶν τῷ ὑποδείγματι, καὶ τῷ δοῦναι ἐξουσίαν μᾶλλον ἐφελκόμενος· διὸ καὶ 5 ἐπήγαγεν, «οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἀνεσις, ὑμῖν δὲ θλίψις».

2. Καίτοι γε οἱ Χριστὸς τούναντίον ἐπήνεσεν ἐπὶ τῆς χήρας, ὅτι τὸν βίον ὅλον ἐκένωσε, καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἔδωκεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ Κορινθίοις διελέγετο, ἐνθα ἠρεῖτο λιμώττειν, «καλὸν γάρ μοι μᾶλλον τὸ ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ», διὰ 10 τοῦτο συμμαετρημένη χρῆται τῇ παραινέσει, ἐπαινῶν μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζων δὲ τούτους ποιῆσαι τοῦτο, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἦσαν. Ἐπεὶ τίνας ἐνεκεν ἐκείνους ἐγκωμιάζει, ὅτι «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἢ περισσεῖα τῆς χαρᾶς αὐτῶν καὶ ἢ κατὰ βάθους αὐτῶν πτωχεῖα ἐπερίσ- 15 σευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν», καὶ ὅτι ὑπὲρ δύναμιν ἔδωκαν; οὐκ εἰδηλον, ὅτι καὶ τούτους εἰς ταῦτα ἐνάγων; Ὡστε εἰ καὶ δοκεῖ τὰ ἐλάττονα συγχωρεῖν, ἵνα δι' ἐκείνων ἐπὶ ταῦτα ἀναβιβάσῃ, τοῦτο ποιεῖ. Σκόπει γοῦν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς πῶς λανθανόντως αὐτὸ κατασκευάζει. Εἰπὼν γὰρ ταῦτα, ἐπήγαγε· «τὸ ὑμῶν πε- 20 ρίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα». Οὐ γὰρ τοῖς εἰρημένοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτοις κούφην ποιῆσαι βούλεται τὴν ἐντολήν. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιδόσεως πάλιν εὐκολωτέραν αὐτὴν καθίστησι, καὶ μείζονα φθέγγεται τῆς ἀξίας αὐτῶν, λέγων· «ἵνα γένηται ἰσότης ἐν τῷ νῦν καιρῷ, καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα 25 εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα». Τί δέ ἐστιν ὃ φησι; Κομᾶτε χρήμασιν ὑμεῖς· κομῶσιν ἐκεῖνοι βίῳ καὶ παρρησίᾳ τῇ πρὸς τὸν Θεόν. Δότε

τιμία τους. Ὁ Θεὸς ζητάει τὰ ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τοῦ καθε-
νός, «ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔχει κανεὶς καὶ ὄχι μὲ ὅσα δὲν ἔχει». Γιατὶ ἡ λέξη, «εὐπρόσδεκτη», σημαίνει ἐδῶ, ἀπαιτεῖται. Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς παρακινεῖ πολὺ, γιατί στηρίζει πολλές ἐλπί-
δες στὸ παράδειγμα καὶ γιατί τοὺς προσελκύει περισσότερο, δί-
νοντάς τους ἐλευθερία ἐπιλογῆς· γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «ὄχι βέ-
βαια νὰ δώσετε σὲ ἄλλους ἄνεση κι ἐσεῖς νὰ στερηθεῖτε».

2. Ὁ Χριστὸς βέβαια ἔκαμε τὸ ἀντίθετο στὴν περίπτωση τῆς
χήρας, πὺ πρόσφερε ὅλα τῆς τὰ ὑπάρχοντα κι ἔδωσε ἀπὸ τὸ
ὕστερήμα τῆς. Ἐπειδὴ ὅμως μιλοῦσε στοὺς Κορινθίους, ὅπου
προτιμοῦσε νὰ ὑποφέρει ἀπὸ πείνα, «μοῦ εἶναι προτιμότερο»,
λέγει, «νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ μοῦ στερήσει κανεὶς τὸ καύχημά
μου»¹, γι' αὐτὸ ἡ παραίνεσή του εἶναι ἀνάλογη. Ἐπαινεῖ ἐκεί-
νους πὺ ἐλεοῦν παρὰ τὴ δύναμή τους, δὲν πιέζει ὅμως τοὺς
Κορινθίους νὰ κάμουν αὐτὸ, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἠθελε, ἀλλ' ἐπειδὴ
δὲν εἶχαν τόση ψυχικὴ δύναμη. Γιατί, γιὰ ποιὸ λόγο ἐπαινεῖ
τοὺς Θεσσαλονικεῖς, λέγοντας, «μέσα σὲ μεγάλη δοκιμασία
θλίψεως ἡ περίσσια χαρὰ τους καὶ ἡ πολλὴ φτώχεια τους ξεχει-
λίσαν σὲ πλούσια γενναιοδωρία», καὶ ὅτι ἐλέησαν παραπάνω
ἀπὸ τίς δυνάμεις τους; δὲν εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θέλει νὰ προ-
τρέψει καὶ τοὺς Κορινθίους νὰ κάμουν τὸ ἴδιο; Ἐπομένως, ἂν
καὶ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸν ἱκανοποιεῖ καὶ ἡ μικρότερη ἐλε-
ημοσύνη, τὸ κάνει γιὰ νὰ τοὺς ἀνεβάσει στὴν παρὰ δύναμη.
Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ἐπιδιώκει ἑμμεσα αὐτὸ καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα.
Γιατί, ἀφοῦ εἶπε αὐτά, πρόσθεσε· «νὰ διαθέσετε τὸ περισσευμά
σας γιὰ τὸ ὕστερήμα τους». Ἐπομένως θέλει νὰ κάμει ἐλαφριά
τὴν ἐντολὴ ὄχι μόνο μὲ ἐκεῖνα πὺ εἶπε, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτά. Καὶ
ὄχι μόνο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνταπόδοση κάνει εὐκολότε-
ρη τὴν ἐκτέλεσή της καὶ τὴ χαρακτηρίζει ἀνώτερη ἀπὸ τὰ
ὑπάρχοντά τους, λέγοντας· «γιὰ νὰ πετύχουμε κάποιαν ἰσότητα
στὴν παρούσα ζωὴ καὶ γιὰ νὰ διατεθεῖ τὸ δικό τους περισσευμα
γιὰ τὸ δικό σας ὕστερημα». Τί σημαίνει αὐτὸ πὺ λέγει; Ἔχετε

1. Α' Κορ. 9,14.

τοίνυν αὐτοῖς ἀφ' ὧν περισσεύετε χρημάτων, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔχουσιν, ἵνα λάβητε ἀπὸ τῆς παρρησίας καθ' ἣν πλουτοῦσιν ἐκεῖνοι, ὑστερεῖσθε δὲ ὑμεῖς.

Ὅρα πῶς τὸ ὑπὲρ δύναμιν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὑστερήματος διδόναι κατεσκεύασε λανθανόντως. Εἰ γὰρ βούλει, φησὶν, ἐκ τοῦ περισσεύματος λαβεῖν, ἐκ τοῦ περισσεύματος δός· εἰ δὲ ὀλόκληρον ἐπισπάσασθαι, ἐκ τοῦ ὑστερήματος παρέξεις, καὶ ὑπὲρ δύναμιν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, καταλείπει δὲ αὐτὸ τῷ λογισμῷ τῶν ἀκροατῶν· αὐτὸς δὲ τὸ προκείμενον καὶ τὴν σύμμετρον παραΐνεσιν 10 τέως ἐργάζεται, κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπάγων καὶ λέγων· «ὅπως γένηται ἰσότης ἐν τῷ νῦν καιρῷ». Πῶς ἰσότης; Τὰ περισσεύματα ἀντιδιδόντων ὑμῶν κάκεινων καὶ τὰ ὑστερήματα πληρούντων. Καὶ ποία αὕτη ἰσότης, σαρκικῶν πνευματικὰ ἀντιδιδόναι; πολλὴ γὰρ ἐνταῦθα ὑπεροχὴ· πῶς οὖν ἰσότητα καλεῖ; Ἡ κατὰ τὸ περισσεύειν 15 καὶ ὑστερεῖσθαι, ἣ κατὰ τὸν παρόντα βίον τοῦτο, φησί, γενέσθαι μόνον. Διὰ γὰρ τοῦτο εἰπὼν, «ἰσότης», ἐπήγαγεν, «ἐν τῷ νῦν καιρῷ». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ τῶν πλουτούντων καταστέλλων τὰ φρονήματα, καὶ δεικνύς, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν, ἐν πλείονι οἱ πνευματικοὶ ὑπεροχῆ. Ἐντεῦθεν μὲν γὰρ πολλῆς ἄπαντες 20 ἀπολαύομεν ἰσοτιμίας, τότε δὲ πολλὴ διάκρισις καὶ μεγίστη ὑπεροχὴ, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λαμπόντων τῶν δικαίων.

Εἶτα, ἐπειδὴ ἔδειξεν αὐτοὺς οὐ διδόντας μόνον ἀλλὰ καὶ ἀντιλαμβάνοντας μείζονα, καὶ ἐτέρωθεν βούλεται κατασκευάσαι τὴν προθυμίαν αὐτῶν, δεικνύς ὅτι οὐδ' εἰ μὴ μεταδοῖεν ἑτέροις, ἔξουσί 25 τι πλεόν, πάντα ἔνδον συνάγοντες. Καὶ παράγει παλαιὰν ἱστορίαν, οὕτω λέγων· «καθὼς γέγραπται, ὁ τὸ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον οὐκ ἠλαττόνησε». Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ μάννα γέγονεν. Οἱ τε γὰρ πλεῖον συναγαγόντες, οἱ τε ἔλαττον τὸ αὐτὸ μέτρον εὕρισκοντο

πολλά χρήματα έσεις; Έχουν κι εκείνοι άγνότητα ζωής και παρρησία στο Θεό. Δώστε τους λοιπόν από τὰ χρήματα που περισσεύουν σε σᾶς και εκείνοι δέν έχουν, για να πάρετε από τήν παρρησία που εκείνοι έχουν άφθονη και λείπει από σᾶς.

Πρόσεχε πῶς προτρέπει έμμεσα να δίνουν από τὸ ὑστέρημα τους και παρά τή δύναμή τους. "Αν θέλεις, λέγει, να πάρεις από τὸ περισσευμά τους, δῶσε τὸ δικό σου περισσευμα. "Αν θέλεις να έχεις ολοκληρωμένο κέρδος, δῶσε από τὸ ὑστέρημά σου, πάνω από τή δύναμή σου. Αυτό βέβαια δέν τὸ λέγει, αλλά τὸ βάζει στο μυαλό τῶν άκροατῶν. Προσπαθεῖ να έπιτύχει τὸ σκοπό του και φαινομενικά τή συμμετρική έλεημοσύνη και προσθέτει «για να έπιτύχουμε ισότητα στην παρούσα ζωή». Και πῶς θὰ έπιτύχουμε τήν ισότητα; Άνταλλάσσοντας τὰ περισσεύματα και συμπληρώνοντας τὰ ὑστερήματα. Και τί ισότητα εἶναι αὐτή, τή στιγμή που ανταλλάσσονται τὰ ὑλικά αγαθὰ με πνευματικά; γιατί τὰ δεύτερα εἶναι πολὺ ανώτερα; πῶς μιλάει λοιπόν για ισότητα; "Η έννοεῖ οτι άλληλοεξουδετερώνονται τὸ περισσευμα με τὸ ὑστέρημα ἢ οτι γίνεται αὐτὸ μόνο στην παρούσα ζωή. Γι' αὐτό, αφού εἶπε, «ισότητα», πρόσθεσε, «στην παρούσα ζωή». Και τὰ έλεγε αὐτὰ και για να περιορίσει τὸν έγωϊσμό τῶν πλουσίων και για να δείξει οτι μετὰ τήν αναχώρησή μας από τή ζωή βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση οἱ κάτοχοι πνευματικῶν αγαθῶν. Έδῶ δηλαδή ἀπολαμβάνουμε ὅλοι πολλήν ισοτιμία, εκεί ὅμως ὑπάρχει μεγάλη διαφορά και πολὺ μεγάλη ὑπεροχή, γιατί οἱ δίκαιοι λάμπουν πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν ἥλιο.

Στὴ συνέχεια, έπειδὴ έδειξε οτι αὐτοὶ δὲ δίνουν μόνο, αλλά και οτι παίρνουν ὡς ἀντάλλαγμα περισσότερα, θέλει να ενισχύσει τήν προθυμία τους και με ἄλλον τρόπο, δείχνοντάς τους οτι δὲ θὰ ἀποχτήσουν τίποτα παραπάνω ἀν δέν έλεοῦν και τὰ συγκεντρώνουν ὅλα στις ἀποθῆκες τους. Και αναφέρει παλιὰ ιστορία, λέγοντας: «ὅπως έχει γραφεῖ, εκείνος που μάζεψε πολὺ, δέν εἶχε πλεόνασμα, κι εκείνος που μάζεψε λίγο, δέν εἶχε ὑστέρημα». Αυτό συνέβηκε στην περίπτωση τοῦ μάννα. "Οσοι

ἔχοντες, τὴν ἀπληστίαν τοῦ Θεοῦ ταύτη κολάζοντος. Ταῦτα δὲ ἔλε-
 γεν, ὁμοῦ καὶ φοβῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τότε γενομένων, καὶ μηδα-
 μοῦ τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι πείθων, μηδὲ ἀλγεῖν ἐπὶ τῷ ἔλαττον
 ἔχειν. Τοῦτο δὲ καὶ νῦν γινόμενον ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν
 5 πραγμάτων, οὐκ ἐπὶ τοῦ μάννα μόνον. Εἰ γὰρ ἅπαντες μίαν γαστέ-
 ρα πληροῦμεν καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ζῶμεν καὶ ἐν σῶμα περιβαλ-
 λόμεθα, οὐδὲν οὔτε τῷ πλουτοῦντι πλεον ἀπὸ τῆς περιουσίας
 ἔσται, οὔτε τῷ πένητι ἀπὸ τῆς πτωχείας ἔλαττον. Τί τοίνυν τρέμεις
 πενίαν; τί δὲ διώκεις πλοῦτον; Δέδοικα, φησί, μὴ ἀναγκασθῶ ἐπὶ
 10 τὰς ἐτέρων θύρας ἐλθεῖν καὶ δεηθῆναι τοῦ πλησίον. Πολλῶν δὲ
 καὶ εὐχομένων τοῦτο ἀκούω συνεχῶς καὶ λεγόντων, μὴ με ἀφῆς ἐν
 χρεῖα ἀνθρώπων καταστῆναί ποτε. Καὶ σφόδρα γελῶ ταῦτα ἀκού-
 ων· καὶ γὰρ παιδικὸς ὁ φόβος. Καθ' ἐκάστην γὰρ ἡμέραν καὶ ἐν
 ἅπασιν, ὡς εἰπεῖν, ἐν χρεῖα ἀλλήλων καθεστήκαμεν.

15 Ὡστε ἀπερισκέπτου ψυχῆς καὶ πεφουσιωμένης ταυτὶ τὰ
 ῥήματα καὶ οὐ διαγινωσκούσης σαφῶς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν.
 Οὐχ ὀρᾶς, ὅτι πάντες ἀλλήλων χρῆζομεν; ὁ στρατιώτης τοῦ χειρο-
 τέχνου, ὁ χειροτέχνης τοῦ ἐμπόρου, ὁ ἔμπορος τοῦ γεωργοῦ, ὁ δοῦ-
 λος τοῦ ἐλευθέρου, ὁ δεσπότης τοῦ δούλου, ὁ πένης τοῦ πλουσίου,
 20 ὁ πλούσιος τοῦ πένητος, ὁ μηδὲν ἐργαζόμενος τοῦ διδόντος ἐλεημο-
 σύνην, ὁ παρέχων τοῦ λαμβάνοντος· καὶ γὰρ ὁ λαμβάνων ἐλεημο-
 σύνην, μεγίστην χρεῖαν πληροῖ καὶ πάντων μείζονα. Εἰ γὰρ μὴ πέ-
 νητες ἦσαν, τὸ πλεον ἂν ἀνετράπη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, οὐκ
 ἐχόντων ποῦ καταβαλεῖν τὰ χρήματα. Ὡστε καὶ ὁ δοκῶν ἀπάντων
 25 ἀχρηστότερος εἶναι πένης, οὗτος ἀπάντων ἐστὶ χρησιμώτερος. Εἰ
 δὲ τὸ ἐτέρου δεῖσθαι, αἰσχρόν, ἀποθανεῖν λείπεται· οὐ γὰρ ἐνὶ ζῆσαι
 τοῦτο δεδοικότα. Ἄλλν οὐ δύναμαι, φησίν, ἐνεγκεῖν ὄφρῦν ἀνεσπα-
 σμένην. Τί ἄλλον διαβάλλων ἐπ' ἀλαζονείᾳ, σαυτὸν καταισχύνεις

δηλαδή μάζεψαν περισσότερο καὶ ὅσοι μάζεψαν λιγότερο, εἶχαν στὸ τέλος τὴν ἴδια ποσότητα, τιμωρώντας ἔτσι ὁ Θεὸς τὴν ἀπληστία. Τὰ ἔλεγε αὐτὰ μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐπιστήσει τὴν προσοχὴ μὲ ὅσα ἔγιναν στὴν περίπτωση τοῦ μάννα, καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ μὴν ἐπιδιώκουν ποτὲ τὰ περισσεύματα καὶ νὰ μὴν ὑποφέρουν ὅταν ἔχουν λιγότερα. Τὸ ἴδιο πράγμα εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ γίνεται καὶ τώρα στὰ κοσμικὰ πράγματα, καὶ ὄχι μόνο στὴν περίπτωση τοῦ μάννα. Γιατί, ἂν ὅλοι γεμίζουμε μία κοιλία καὶ ζοῦμε περίπου τὰ ἴδια χρόνια κι ἔχουμε ἓνα σῶμα, εἶναι φανερὸ πῶς οὔτε ὁ πλούσιος κερδίζει τίποτα μὲ τὰ περισσεύματά του, οὔτε ὁ φτωχὸς χάνει τίποτα ἐξαιτίας τῆς φτώχειας του. Γιατί λοιπὸν τρέμεις τὴ φτώχεια; γιατί ἀγωνίζεσαι νὰ πλουτήσεις; Φοβᾶμαι, λέγει, μήπως ἀναγκασθῶ νὰ χτυπήσω τὴν πόρτα τοῦ συνανθρώπου μου καὶ νὰ ζητιανέψω. Αὐτὸ τὸ ἀκούω πολλές φορές ἀπὸ προσευχομένους, πού λένε· 'μὴ μὲ ἀφήσεις ποτὲ νὰ ἔχω τὴν ἀνάγκη τῶν συνανθρώπων μου'. Καὶ γελῶ πολὺ ὅταν τὰ ἀκούω αὐτά. Γιατί ὁ φόβος εἶναι γιὰ παιδιὰ, ἀφοῦ κάθε μέρα καὶ σὲ ὅλα, γιὰ νὰ μιλήσω γενικά, ἔχουμε τὴν ἀνάγκη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου.

Ἐπομένως αὐτὰ τὰ λόγια δείχνουν ψυχὴ ἀπερίσκεπτη καὶ ματαιόδοξη, ψυχὴ πού δὲν γνωρίζει καλὰ τὴν πραγματικότητα. Δὲ βλέπεις πῶς ὅλοι χρειαζόμαστε τοὺς ἄλλους; Ὁ στρατιωτικὸς τὸν τεχνίτη, ὁ τεχνίτης τὸν ἔμπορο, ὁ ἔμπορος τὸ γεωργό, ὁ δοῦλος τὸν ἐλεύθερο, ὁ οἰκοδεσπότης τὸν ὑπηρέτη, ὁ φτωχὸς τὸν πλούσιο, ὁ πλούσιος τὸ φτωχό, ἐκεῖνος πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐργασθεῖ τὸν ἐλεήμονα, ὁ ἐλεήμονας τὸν ἐλεούμενο. Γιατί ὁ ἐλεούμενος ἐξυπηρετεῖ μεγάλην ἀνάγκη, πῶς μεγάλη ἀπ' ὅλες. Πραγματικά, ἂν δὲν ὑπῆρχαν φτωχοί, θὰ χάναμε τὸ σπουδαιότερο μέσο τῆς σωτηρίας μας, γιατί δὲ θὰ εἶχαμε ποῦ νὰ δώσουμε τὰ χρήματα. Ἐπομένως καὶ ὁ φτωχός, πού θεωρεῖται πῶς εἶναι ὁ πῶς ἄχρηστος ἀπὸ ὅλους, εἶναι πῶς χρήσιμος ἀπ' ὅλους. Ἄν θεωρεῖ κανεὶς ἀπαράδεκτο νὰ ἔχει τὴν ἀνάγκη τῶν ἄλλων, δὲν τοῦ μένει παρὰ νὰ πεθάνει. Γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ζήσει

τῆ κατηγορίᾳ ταύτῃ; καὶ γὰρ ἀλαζονικὸν τὸ μὴ φέρειν ὑπερηφάνου
 ψυχῆς φύσημα. Τί δὲ τὰ μηδενὸς ὄντα λόγου ἄξια ταῦτα δέδοικας,
 ταῦτα τρέμεις, καὶ διὰ ταῦτα τὴν πενίαν φρίττεις; Κἂν γὰρ πλού-
 σιος ᾗς, ἐν πλειόνων καταστήσῃ χρεῖα, καὶ πλειόνων καὶ εὐτελε-
 5 στέρων. Ὅσω γὰρ ἂν πλουτῆς, τοσοῦτον τῆ ἀρᾷ ταύτῃ σαυτὸν
 ὑποβάλλεις.

3. Οὕτως ἀγνοεῖς ὅπερ εὐχη, χρήματα μὲν αἰτῶν ὑπὲρ τοῦ μηδε-
 νὸς δεῖσθαι, ὡσπερ ἂν εἴ τις εἰς πέλαγος ἐλθὼν, ἐνθα καὶ ναυτῶν
 καὶ πλοίου καὶ μυρίας χρεῖα κατασκευῆς, εὐχοίτο μηδενὸς ὄλως ἐν
 10 χρεῖα γενέσθαι. Εἰ γὰρ βούλει μηδενὸς σφόδρα δεῖσθαι, εὐχου πε-
 νίαν· πένης μὲν γὰρ ὢν, κἂν τινος δεηθῆς, ὑπὲρ ἄρτου δεῆσῃ μόνον
 ἢ ἱματίου, πλουτῶν δέ, καὶ ὑπὲρ ἀγρῶν, καὶ ὑπὲρ οἰκιῶν, καὶ ὑπὲρ
 τελεσμάτων, καὶ ὑπὲρ μισθωμάτων, καὶ ὑπὲρ ἀξιώματος, καὶ ὑπὲρ
 ἀσφαλείας, καὶ ὑπὲρ δόξης, καὶ ὑπὲρ ἀρχόντων χρεῖαν ἔξεις· οὐ
 15 τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποτεταγμένων ἐκείνοις, καὶ τῶν
 ἐν πόλει, καὶ τῶν ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐμπόρων καὶ καπήλων. Ὅρατε ὅτι
 ἀνοίας ἐσχάτης ταυτὶ τὰ ρήματα; Ὅλως γὰρ εἰ φρικτὸν εἶναι σοι
 δοκεῖ τὸ χρῆζειν τινός· καθόλου μὲν οὐ δυνατὸν ἀπαλλαγῆναι τού-
 του· εἰ δὲ θέλεις τὸν ὄχλον φυγεῖν, ἔξεστι γάρ, ἐπὶ τὸν ἀκύμαντον
 20 τῆς πενίας καταφυγῶν λιμένα, τὸν πολὺν τῶν πραγμάτων ὄχλον
 περίκοπον, καὶ μὴδὲν αἰσχρὸν τοῦτο νόμιζε τὸ δεῖσθαι ἑτέρου· τῆς
 γὰρ ἀφάτου σοφίας τοῦ Θεοῦ τοῦτο γέγονεν ἔργον. Εἰ γὰρ ἀλλήλων
 χρῆζομεν, καὶ οὐδὲ ἢ τῆς χρεῖας ἀνάγκη συνάγει εἰς φιλίαν ἡμᾶς· εἰ
 αὐτάρκεις ἦμεν, οὐκ ἦμεν ἂν θηρία ἀτίθασσα; Βία οὖν καὶ ἀνάγκη
 25 ἡμᾶς ὑπέταξεν ἀλλήλοις ὁ Θεός, καὶ καθ' ἐκάστην συγκρουόμεθα

ὅποιος ἔχει τὸ φόβο αὐτό. Μὰ δὲν μπορῶ, λέει, νὰ ἀνεχθῶ καμιάν ἐγωϊστικὴ περιφρόνησή μου. Γιατί, κατηγορώντας ἄλλον γιὰ ἐγωϊσμό, ἀπευθύνεις στὸν ἑαυτὸ σου τὴν κατηγορία αὐτή; Γιατὶ εἶναι ἐγωϊσμός νὰ μὴν μπορεῖς νὰ ἀνεχθεῖς τὸ φούσκωμα ἐγωϊστικῆς ψυχῆς. Γιατὶ φοβᾶσαι πράγματα ἐντελῶς ἀναξιόλογα; γιατί τὰ τρέμεις, καὶ γι' αὐτὸ φοβᾶσαι καὶ τὴ φτώχεια. Γιατί, κι ἂν γίνεις πλούσιος, θὰ ἔχεις περισσότερες ἀνάγκες καὶ γιὰ περισσότερα καὶ γιὰ πιὸ ἄχρηστα. Γιατί, ὅσο πιὸ πλούσιος γίνεσαι, τόσο πιὸ πολὺ γίνεσαι δοῦλος αὐτῆς τῆς κατάρας.

3. Ἐτσι ἀγνοεῖς τὸ περιεχόμενο τῆς προσευχῆς σου, ἀφοῦ ζητᾶς χρήματα γιὰ νὰ μὴν ἔχεις τὴν ἀνάγκη κανενός. Ὅπως, ἂν κάποιος βρισκόταν στὸ πέλαγος, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖοι καὶ ναῦτες καὶ πλοῖο καὶ πολλὰ ἄλλα, καὶ παρακαλοῦσε νὰ μὴν ἔχει τὴν ἀνάγκη κανενός γενικά. Ἄν θέλεις πραγματικά νὰ μὴν ἔχεις τὴν ἀνάγκη κανενός, παρακάλα νὰ γίνεις φτωχός. Γιατί, ἂν εἶσαι φτωχὸς καὶ χρειαστεῖς κάτι, δὲ θὰ εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ ψωμί καὶ φόρεμα, ἐνῶ ἂν εἶσαι πλούσιος, θὰ ἔχεις ἀνάγκη καὶ γιὰ χωράφια καὶ γιὰ σπίτια καὶ γιὰ πληρωμές καὶ γιὰ μισθοὺς καὶ γιὰ ἀξιώματα καὶ γιὰ ἀσφάλεια καὶ γιὰ δόξα καὶ γιὰ ἄρχοντες; κι ὄχι μόνο γι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτὰ καὶ στὴν πόλη καὶ στὴν ὑπαιθρο, καὶ γιὰ ἐμπόρους καὶ γιὰ ἐπιχειρηματίες. Βλέπετε ὅτι αὐτὲς οἱ προσευχές μαρτυροῦν πολλὴ μωρία; Γιατί, ἂν ἔχεις γενικά τὴ γνώμη ὅτι εἶναι ἀνυπόφορο νὰ ἔχεις τὴν ἀνάγκη κάποιου, εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ τὸ ἐπιτύχεις. Ἄν θέλεις ν' ἀποφύγεις τὰ ἀνθρώπινα πλήθη, πράγμα πού εἶναι δυνατὸ, ζήτησε καταφύγιο στὸ ἤσυχο λιμάνι τῆς φτώχειας, περιόρισε τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἀπασχολήσεων καὶ μὴ θεωρεῖς καθόλου ντροπὴ νὰ ἔχεις τὴν ἀνάγκη ἄλλων ἀνθρώπων. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς ἀνέκφραστης σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν τώρα πού χρειαζόμαστε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο δὲ μᾶς ἐνώνει φιλικὰ οὔτε αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, ἂν ἡμασταν αὐτάρκεις δὲ θὰ ἡμασταν ἀνήμερα θηρία; Ὁ Θεὸς ἔκαμε νὰ ἔχει ὁ ἕνας τὴν ἀνάγκη τοῦ ἄλλου, ἐμεῖς ὁμῶς συγκρουόμαστε

ἀλλήλοις ἡμέραν. Καὶ εἰ τοῦτον περιεῖλε τὸν χαλινόν, τίς ἂν ταχέως ἠράσθη τῆς τοῦ πλησίον φιλίας;

Μηδὲ τοῦτο οὖν νομιζόμεν εἶναι αἰσχρόν, μηδὲ ἀπευχώμεθα καὶ λέγωμεν, μὴ δῶς ἡμᾶς ἐν χρεῖα τινὸς καταστῆναι, ἀλλ' εὐχώ-
 5 μεθα λέγοντες, μὴ ἀφῆς, ἐν χρεῖα καταστάντων ἡμῶν, ἀνανεῦσαι τοὺς δυναμένους ἡμᾶς ὠφελεῖν. Οὐ τὸ ἐν χρεῖα ἐτέρων καταστῆναι, ἀλλὰ τὸ ἀρπάζειν τὰ ἐτέρων, φορτικόν. Νῦν δὲ ὑπὲρ μὲν ἐκείνων οὐδέποτε εὐξάμεθα, οὐδὲ εἶπομεν, μὴ δῶς μοι ἐπιθυμῆσαι τῶν ἀλ-
 10 λοτριῶν, τὸ δὲ ἐν χρεῖα καταστῆναι, τοῦτο δοκεῖ ἀπευκταῖον εἶναι. Καίτοι Παῦλος ἐν χρεῖα κατέστη πολλάκις, καὶ οὐκ ἠσχύνετο, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλωπίζετο καὶ ἐνεκωμίαζε τοὺς διακονησαμένους, λέγων, «ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δις ἐν ταῖς χρεῖαις μου ἐπέμψατε»· καὶ πάλιν, «ἀλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον πρὸς τὴν ὑμῶν δια-
 15 κονίαν». Οὐ τοίνυν ἐλευθερίας ἐστὶ τὸ ταῦτα αἰσχύνεσθαι, ἀλλὰ μαλακίας καὶ βαναύσου ψυχῆς καὶ ἀνοήτου. Καὶ γὰρ τῷ Θεῷ δο-
 κεῖ χρεῖαν ἡμᾶς ἀλλήλων ἔχειν. Μὴ τοίνυν φιλοσόφει πέρα τοῦ μέ-
 20 τρου. Ἄλλ' οὐ δύναμαι, φησὶν, ἐνεγκεῖν ἄνθρωπον παρακαλούμε-
 νον πολλάκις καὶ οὐκ εἶκοντα. Καὶ πῶς σε οἶσει ὁ Θεὸς παρακα-
 λούμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ οὐ πειθόμενον, καὶ παρακαλούμενον ὑπὲρ
 25 τῶν σοὶ συμφερόντων; «Ἵπὲρ γὰρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν», φησὶν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· καταλλάγητε τῷ Θεῷ». Καὶ μέντοι δοῦλος αὐτοῦ, φησὶν, εἰμί. Καὶ τί τοῦτο; Ὅταν γὰρ σὺ μὲν μεθύης ὁ δοῦλος, ἐκεῖνος δὲ πεινᾷ ὁ δεσπότης, καὶ μηδὲ τῆς ἀναγκαίας ἀπολαύῃ τροφῆς, τί σου τὸ τῆς δουλείας ὄνομα προστή-
 25 σεται; Τοῦτο μὲν οὖν αὐτό σε βαρῆσει μειζόνως, ὅταν μὲν σὺ ἐν

κάθε μέρα μεταξύ μας. Ἐάν μᾶς ἀφαιροῦσε αὐτὸν τὸ χαλινό, ποιὸς θὰ ἤθελε τὴ φιλία τοῦ συνανθρώπου του;

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θεωροῦμε ντροπὴ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ οὔτε νὰ προσευχόμαστε καὶ νὰ λέμε, 'μὴ μᾶς ἀξιώσεις νὰ ἔχουμε τὴν ἀνάγκη κάποιου ἀνθρώπου', ἀλλὰ ὡς λέμε στὴν προσευχή μας. "Ἐάν ἔρθουμε σὲ ἀνάγκη μὴν ἀφήσεις νὰ μᾶς ἀρνηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν'. Ἐνοχλητικὸ δὲν εἶναι τὸ νὰ ἔχουμε τὴν ἀνάγκη ἄλλων, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀρπάζουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐμεῖς ὁμως ποτὲ δὲν εἶπαμε στὴν προσευχή μας, 'μὴ μὲ ἀξιώσεις νὰ ἐπιθυμήσω τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἄλλων'. Νομίζουμε ἀντίθετα ὅτι εἶναι πολὺ δυσάρεστο νὰ ἔχουμε τὴν ἀνάγκη τῶν ἄλλων. Κι ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος βρέθηκε πολλές φορές στὴν ἀνάγκη ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνο δὲν ντρεπόταν, ἀλλὰ καὶ καμάρωνε καὶ ἐπαινοῦσε ἐκείνους ποὺ τὸν ἐξυπηρέτησαν, λέγοντας, «καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορές μοῦ στείλατε βοήθεια στὶς ἀνάγκες μου»²· καὶ πάλι, «ἄλλες ἐκκλησίες λεηλάτησα καὶ πῆρα τὰ ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσω ἐσᾶς»³. Δὲν εἶναι λοιπὸν γενναιοῦτα νὰ ντρέπεσαι γι' αὐτό, ἀλλὰ δειλία καὶ δείχνει ἀνάξια καὶ ἀνόητη ψυχὴ. Γιατὶ ὁ Θεὸς θέλει νὰ ἔχουμε ὁ ἕνας τὴν ἀνάγκη τοῦ ἄλλου. Μὴ βασανίζεις λοιπὸν τὴ σκέψη σου ὑπέρμετρα. Μὰ δὲν μπορῶ, λέει, νὰ ἀνεχθῶ ἀνθρωπο ποὺ τὸν παρακαλοῦν πολλές φορές καὶ δὲν ὑποχωρεῖ. Τότε πῶς θὰ σὲ ἀνεχθεῖ ὁ Θεὸς ποὺ σὲ παρακαλεῖ ὁ ἴδιος καὶ δὲν πείθεσαι, καὶ σὲ παρακαλεῖ μάλιστα γιὰ τὰ συμφέροντά σου; γιατί λέγει, «σᾶς παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι σὰ νὰ σᾶς παρακαλεῖ ὁ Θεὸς μὲ ὄργανά του ἐμᾶς. Συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό»⁴. Εἶμαι ὁμως, λέει, δοῦλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό; Ὅταν ἐσὺ ὁ δοῦλος μεθᾶς, ἐνῶ ἐκεῖνος, ὁ Κύριός σου, πεινᾷ καὶ δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή, τί θὰ σὲ ὠφελήσει τὸ ὅτι εἶσαι δοῦλος του; Αὐτὸ ἀσφαλῶς θὰ σὲ ἐπιβαρύνει περισσότερο, τὸ νὰ μένεις δηλαδὴ ἐσὺ σὲ τριώροφο, ἐνῶ ἐκεῖνος δὲν ἔχει

2. Φιλιπ. 4,16.

3. Β' Κορ. 11,8.

4. Β' Κορ. 5,20.

τριωρόφοις μένης, ἐκεῖνος δὲ μηδὲ χρηστῆς μετέχη στέγης· ὅταν σὺ μὲν ἐν ἀπαλαῖς στρωμαῖς, ἐκεῖνος δὲ μηδὲ προσκεφάλαιον ἔχη.

Ἄλλ' ἔδωκα, φησὶν. Ἄλλ' οὐ χρὴ διαλιμπάνειν ταῦτα ποιοῦντα. Τότε γὰρ μόνον ἀπολογήση, ὅταν μὴ ἔχῃς, κἂν μυριοῖς ἢ δε-
 5 δωκῶς, ὧσι δὲ ἕτεροι πεινῶντες, οὐδεμία σοι ἀπολογία. Ὅταν δὲ καὶ ἀποκλείῃς σῖτον, καὶ τὴν τιμὴν ἐπιτείνῃς, καὶ ἑτέρας καπηλείας ξένας ὁδοὺς ἐπινοῆς, ποῖαν ἔξεις σωτηρίας ἐλπίδα λοιπόν; Δωρεὰν ἐκελεύσθης δίδοναι τῷ πεινῶντι, σὺ δὲ οὐδὲ μετὰ συμμέτρου δίδως τιμῆς· αὐτὸς διὰ σὲ τὴν τοσαύτην δόξαν ἐκένωσε, σὺ δὲ αὐτὸν
 10 οὐδὲ ἄρτου ἀξιοῖς· ἀλλ' ὁ μὲν κύων ἐμπέπλησται, ὁ δὲ Χριστὸς λιμῶ τήκεται· καὶ ὁ μὲν οἰκέτης διαρρήγνυται ὑπὸ πλησμονῆς, ὁ δὲ σὸς κάκεινου Δεσπότης ἀναγκαίως ἀπορεῖ τροφῆς. Καὶ ποῦ ταῦτα φίλων τὰ πράγματα; «Καταλλάγητε τῷ Θεῷ»· ταῦτα γὰρ ἐχθρῶν ἐστι καὶ ἐκπεπολεμωμένων. Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν ὅσα εὐηργετήθη-
 15 μεν, ὅσα εὐεργετεῖσθαι μέλλομεν· κἂν προσέλθῃ πένης δεόμενος, μετὰ πολλῆς αὐτὸν δεχώμεθα τῆς εὐνοίας, παρακαλοῦντες, ἀνιστῶντες τῷ λόγῳ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν τύχωμεν καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων. «Ὅσα γὰρ ἂν θέλητε ἵνα ποιήσωσιν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς». Οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲν ἐπα-
 20 χθὲς οὗτος ὁ νόμος ἔχει· ἃ θέλεις πάσχειν, ταῦτα ποίει, φησὶν· Ἰση ἢ ἀντίδοσις.

Καὶ οὐκ εἶπεν, ἃ μὴ θέλετε πάσχειν, μηδὲ ποιεῖτε', ἀλλὰ τὸ πλεόν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀποχὴ κακῶν, τοῦτο δὲ ἐργασία καλῶν, κάκεινῳ τοῦτο συμπεριεῖληπται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'ταῦτα καὶ ὑμεῖς θέ-
 25 λετε', ἀλλὰ, «ποιεῖτε αὐτοῖς». Καὶ τί τὸ κέρδος; Οὗτός ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται. Ἐλεεῖσθαι βούλει; οὐκοῦν ἔλέει. Συγγνώμης θέλεις τυχεῖν; οὐκοῦν μεταδίδου. Βούλει μὴ ἀκούειν κακῶς; οὐ-

οὔτε τὴν ἀπαραίτητη στέγη. Ὅταν ἐσὺ κοιμᾷσαι σὲ μαλακὰ στρώματα κι ἐκεῖνος δὲν ἔχει οὔτε προσκέφαλο.

Μὰ ἔδωσα, λέει. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ πάψεις ποτὲ νὰ κάνεις αὐτό. Τότε μόνο θὰ εἶσαι δικαιολογημένος, ὅταν δὲν ἔχεις, ὅταν δὲ σοῦ ἔμεινε τίποτα. Ὅσον καιρὸ ὁμως ἔχεις καὶ ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού πεινοῦν, δὲ θὰ μπορεῖς νὰ ἀπολογηθεῖς, ἔστω κι ἂν ἔχεις δώσει ἄπειρα. Κι ἂν κρύβεις στὴν ἀποθήκη σου σιτάρι καὶ ἀνεβάλλεις τὴν τιμὴ του καὶ μηχανεύεσαι ἄλλους τρόπους ἐκμετάλλευσης, ποιά ἐλπίδα σωτηρίας θὰ σοῦ μείνει; Πῆρες τὴν ἐντολὴ νὰ δίνεις δωρεὰν στὸν πεινασμένο καὶ σὺ δὲν τοῦ δίνεις οὔτε μὲ κανονικὴ τιμὴ. Ἐκεῖνος γυμνώθηκε ἀπὸ τὴ δόξα του, κι ἐσὺ δὲν τὸν ἀξιῶνεις οὔτε γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί. Ὁ σκύλος σοῦ εἶναι παραχορτασμένος, ἐνῶ ὁ Χριστὸς λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα. Ὁ ὑπηρέτης σοῦ πάει νὰ σκάσει ἀπὸ τὸ πολὺ φαγητό, ἐνῶ ὁ Κύριός του καὶ δικός σου δὲν ἔχει οὔτε τὸ ἀπαραίτητο φαγητό. Εἶναι αὐτὴ φιλικὴ συμπεριφορά; «Συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό»· γιατί αὐτὴ εἶναι συμπεριφορὰ ἐχθρῶν, πού ἔχουν κηρύξει μεταξὺ τους πόλεμο. Ἄς ντραποῦμε λοιπὸν γιὰ ὅσα εὐεργετηθήκαμε, γιὰ ὅσα θὰ εὐεργετηθοῦμε. Κι ἂν μᾶς πλησιάσει ἄνθρωπος φτωχός, ἅς τὸν δεχτοῦμε μὲ πολὺ καλὴ διάθεση, ἅς τὸν ἐνισχύσουμε, ἅς τὸν ἐνθαρρύνουμε μὲ λόγια, γιὰ νὰ μᾶς ἀνταποδώσουν τὰ ἴδια καὶ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι. Γιατί, «ὅσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, κάνετε τα κι ἐσεῖς σ' αὐτούς». Δὲν ἔχει τίποτα τὸ κουραστικό, τίποτα τὸ ἐνοχλητικό ἢ ἐντολὴ αὐτὴ. Ἐκεῖνα πού θέλεις νὰ σοῦ κάνουν, αὐτά, λέει, νὰ κάνεις. Ἴση ἢ ἀνταπόδοση.

Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴν κάνετε ὅ,τι δὲ θέλετε νὰ σᾶς κάνουν', ἀλλὰ κάτι περισσότερο. Ἐκεῖνο εἶναι ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακά, αὐτὸ εἶναι διάπραξη καλῶν ἔργων. Αὐτὸ ἔχει μέσα στὸ νόημά του καὶ τὸ πρῶτο. Καὶ δὲν εἶπε, 'νὰ θέλετε κι ἐσεῖς τὰ ἴδια', ἀλλὰ, «νὰ κάνετε κι ἐσεῖς». Καὶ τί θὰ κερδίσουμε; «Σ' αὐτὴν τὴ φράση περιέχονται ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες». Θέλεις νὰ σὲ ἐλεοῦν; Κάνε ἐλεημοσύνη. Θέλεις νὰ σὲ συγχωροῦν; Νὰ συγχωρεῖς κι

κοῦν μηδὲ κακῶς λέγε. Ἐπιθυμεῖς ἐπαινεῖσθαι, οὐκοῦν ἐγκωμιάζε. Θέλεις μὴ πλεονεκτεῖσθαι; οὐκοῦν μὴ ἄρπαζε. Εἶδες πῶς ἔδειξε φυσικὸν ὄν τὸ καλόν, καὶ οὐ δεομένους νόμων τῶν ἕξωθεν ἡμᾶς, οὐδὲ διδασκάλων; Ἐν οἷς γὰρ θέλομεν παθεῖν, ἢ μὴ παθεῖν παρὰ 5 τῶν πλησίον, νομοθετοῦμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς. Ὡστε ἂν ἐθέλης μὲν μὴ παθεῖν, ποιῆς δέ, ἢ θέλης μὲν παθεῖν, μὴ ποιῆς δέ, αὐτοκατάκριτος γέγονας, καὶ οὐδεμιᾶς λοιπὸν ἀπολαύεις ἀπολογίας ὡς ἀγνοῶν καὶ οὐκ εἰδῶς τὰ πρακτέα.

Διό, παρακαλῶ, τοῦτον ἐν ἑαυτοῖς δι' ἑαυτοὺς ἀναστήσαντες 10 τὸν νόμον, καὶ ταῦτα ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα τὰ σαφῆ καὶ σύντομα, τοιοῦτοι περὶ τοὺς πλησίον γινώμεθα, οἷους περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι βουλόμεθα, ἵνα καὶ τῆς παρούσης ἀπολαύσωμεν ἀδείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα 15 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐσύ. Θέλεις νὰ μὴ σὲ κακολογοῦν; Μὴν κακολογεῖς κανένα. Θέλεις νὰ σὲ ἐπαινοῦν. Νὰ ἐπαινεῖς κι ἐσύ. Θέλεις νὰ μὴ σὲ ἐκμεταλλεύονται; Μὴν ἀρπάζεις καὶ σύ. Εἶδες πῶς ἔδειξε ὅτι τὸ καλὸ εἶναι μέσα στὴ φύση μας καὶ ὅτι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε ἀνάγκη νὰ πάθουμε ἢ νὰ μὴν πάθουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Ὡστε, ἂν θέλεις νὰ μὴν πάθεις κάτι, τὸ κάνεις ὁμοίως ἐσὺ σὲ ἄλλους, ἢ ἂν θέλεις νὰ σοῦ κάνουν κάτι, ἐσὺ ὁμοίως δὲν τὸ κάνεις στοὺς ἄλλους, καταδικάζεις ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸ σου καὶ δὲν ἔχεις πιά ν' ἀπολογηθεῖς τίποτα, γιὰτὶ ἀδιαφορεῖς καὶ δὲ λογαριάζεις τίς ὑποχρεώσεις σου.

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, ἄς ἀναστήσουμε μέσα μας γιὰ τὸ καλὸ μας αὐτὴν τὴν ἐντολὴ καὶ ἄς μελετοῦμε αὐτὰ τὰ πολὺ κατανοητὰ καὶ σύντομα λόγια, γιὰ νὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας ἔτσι, ὅπως θέλουμε νὰ συμπεριφέρονται ἐκεῖνοι σ' ἐμᾶς. Ἔτσι καὶ τὴν ἐπίγεια εἰρήνη θὰ ἀπολαύσουμε καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ θὰ κερδίσουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Η'

(Β' Κορ. 8, 16-24)

«Χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ δόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ὑπὲρ
ὕμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου».

1. Πάλιν ἐπαινεῖ τὸν Τίτον. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης διε-
λέχθη, διαλέγεται λοιπὸν καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὑποδέχεσθαι
5 παρ' αὐτῶν τὰ χρήματα καὶ ἀποκομίζειν αὐτά. Τοῦτο γὰρ συνεβάλ-
λετο πρὸς τὴν συλλογὴν ταύτην καὶ πρὸς τὸ μείζω ποιῆσαι τὴν
προθυμίαν τῶν εἰσφερόντων. Ὁ γὰρ θαρρῶν ὑπὲρ τοῦ διακονουμέ-
νου καὶ μὴ ὑποπεύων τοὺς ὑποδεχομένους, μετὰ πλείονος τῆς δα-
ψιλείας ἐπιδίδωσιν. Ὅπερ ἵνα καὶ τότε γένηται, ἀκουσον πῶς συν-
10 ἴστησι τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀφικομένους, ὧν ἦν πρῶτος Τίτος. Διὸ καὶ
φησι, «χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ δόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ἐν τῇ καρδίᾳ
Τίτου». Τί ἐστι, «τὴν αὐτὴν»; Ἦνπερ καὶ ὑπὲρ Θεσσαλονικέων
εἶχεν, ἢ τὴν αὐτὴν ἐμοί. Καὶ σκόπει σύνεσιν· τοῦ Θεοῦ δεικνὺς ἔρ-
γον τοῦτο ὄν, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ δεδωκότι, ὥστε καὶ ταύτη προτρέ-
15 ψαι. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸν διήγειρε καὶ ἀπέστειλε πρὸς ὑμᾶς, αὐτὸς
αἰτεῖ δι' ἐκείνου. Μὴ τοίνυν νομίσητε ἀνθρώπινον εἶναι τὸ γεγενη-
μένον. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν προέτρεψεν; «Ὅτι τὴν
μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, ἀβθαίρετος
ἐξῆλθεν».

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Η'

(Β' Κορ. 8,16-25)

«Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, πὺ ἔδωσε τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ
σᾶς στὴν καρδιά τοῦ Τίτου».

1. Πάλι ἐπαινεῖ τὸν Τίτο. Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, μιλάει τώρα γιὰ ἐκείνους πὺ θὰ παραλάβουν τὰ χρήματα πὺ θὰ προσφέρουν αὐτοὶ καὶ θὰ τὰ μεταφέρουν. Γιατὶ συντελεῖ κι αὐτὸ στὴ συγκέντρωση χρημάτων καὶ κάνει περισσότερη τὴν προθυμία ἐκείνων πὺ συνεισφέρουν. Γιατὶ, ἐκεῖνος πὺ δὲν ἔχει καμιὰν ἀμφιβολία γιὰ τὸν ἐλεούμενο καὶ δὲν ἔχει καμιὰν ὑποψία γιὰ ἐκείνους πὺ θὰ παραλάβουν τὰ χρήματα, προσφέρει μὲ περισσότερη γενναιοδωρία. Γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ καὶ τότε, ἄκουσε πῶς παρουσιάζει ἐκείνους πὺ ἦρθαν γι' αὐτὸν τὸ σκοπό, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος ἦταν ὁ Τίτος. Γι' αὐτὸ λέγει: «εὐχαριστῶ τὸ Θεό, πὺ ἔδωσε τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ σᾶς στὴν καρδιά τοῦ Τίτου». Τί σημαίνει, «τὸν ἴδιο»; Αὐτὸν πὺ εἶχε καὶ γιὰ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἢ αὐτὸν πὺ ἔχω καὶ ἐγώ. Καὶ πρόσεχε σύνεση. Δείχνει ὅτι τὸν ζῆλο αὐτὸν τοῦ τὸν ἔδωσε ὁ Θεός, καὶ τὸν εὐχαριστεῖ γι' αὐτό, ὥστε καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ τοὺς προτρέψει. Γιατὶ, ἂν τὸν παρακίνησε ὁ Θεός καὶ σᾶς τὸν ἔστειλε, ζητάει ἐκεῖνος μὲ ὄργανό του τὸν Τίτο. Μὴ νομίζετε λοιπὸν ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ Τίτου εἶναι ἀνθρώπινος. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ συμπεραίνεται ὅτι τὸν παρακίνησε ὁ Θεός; Ἀπὸ τὸ ὅτι «δέχθηκε τὴν παρακίνηση, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο ζῆλο ἦρθε σὲ σᾶς μὲ δική του πρωτοβουλία».

Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸν δείκνυσι τὰ αὐτοῦ πληροῦντα, ἐτέρων
 μὴ δεηθέντα. Καὶ εἰπὼν τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, οὐκ ἀφίησι τοῦ Θεοῦ
 τὸ πᾶν εἶναι, πάλιν ἵνα καὶ ταύτη εἰς πλείονα ἐπισπάσῃται αὐτοὺς
 ἀγάπην, εἰπὼν ὅτι καὶ οἴκοθεν ἐγήγερται. «Σπουδαιότερος γὰρ
 5 ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθεν», ἤρπασε τὸ πρᾶγμα, ἐπεπήδησε τῷ
 θησαυρῷ, οἰκείαν ἐνόμισεν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν διακονίαν· καὶ
 τῷ σφόδρα ὑμᾶς φιλεῖν, οὐδὲ ἐδεήθη τῆς παρ' ἐμοῦ παρακλήσεως,
 ἀλλὰ παρεκλήθη μὲν καὶ ὑπ' ἐμοῦ, οὐ μέντοι ἐντεῦθεν διηγέρθη,
 ἀλλ' οἴκοθεν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. «Συνεπέμψαμεν δὲ
 10 μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν
 τῶν Ἐκκλησιῶν». Καὶ τίς οὗτός ἐστιν ὁ ἀδελφός; Τινὲς μὲν τὸν
 Λουκᾶν, καὶ φασι, διὰ τὴν ἱστορίαν ἠνπερ ἔγραψε, τινὲς δὲ τὸν
 Βαρνάβαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγραφον κήρυγμα εὐαγγέλιον καλεῖ. Καὶ
 τίνος ἕνεκεν οὐ τίθησιν αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τὸν μὲν Τίτον καὶ
 15 ὀνομαστὶ γνωρίζει, καὶ ἀπὸ τῆς εἰς τὸ εὐαγγέλιον συνεργίας καλεῖ
 (εἰ γε τοσοῦτον ἦν χρήσιμος, ὡς διὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ μηδὲ δυ-
 νηθῆναι μέγα τι καὶ γενναῖον ποιῆσαι τὸν Παῦλον· «τῷ γὰρ μὴ εὐ-
 ρεῖν Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, οὐκ ἔσχηκα ἀνεσιν τῶν πνεύματί
 μου»), καὶ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς («τὰ γὰρ σπλάγχνα αὐ-
 20 τοῦ περισσοτέρως ἐστί», φησί, «πρὸς ὑμᾶς») καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τὸ
 πρᾶγμα σπουδῆς («αὐθαίρετος» γὰρ, φησὶν, «ἐξῆλθε»), τούτους δὲ
 οὔτε ὁμοίως συνίστησιν, οὔτε ὀνομαστὶ τίθησι; τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν;
 Ἴσως ἀγνοοῦντες ἦσαν αὐτούς· διόπερ οὐκ ἐμφιλοχωρεῖ τοῖς ἐγ-
 κωμίοις, ἐπειδὴ μηδέπω πείραν αὐτῶν εἰλήφεισαν, ἀλλὰ τοσοῦτον

Πρόσεχε πῶς παρουσιάζει καὶ τὸν Τίτο νὰ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάσει κανεὶς. Καὶ λέγοντας ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, δὲ λέγει ὅτι ἔκαμε τὰ πάντα ὁ Θεός, ἀλλὰ λέγει ὅτι ὁ Τίτος κινήθηκε καὶ μὲ δική του πρωτοβουλία, γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο σὲ περισσότερη ἀγάπη. «Ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο ζῆλο, βγῆκε μὲ δική του πρωτοβουλία», ἐπιδόθηκε στὸ ἔργο του, ἔγινε κύριος τοῦ θησαυροῦ, θεώρησε δική του ὠφέλεια τὴ δική σας ἐξυπηρέτηση. Καὶ ἐπειδὴ σᾶς ἀγαπᾷ πάρα πολύ, δὲ χρειάστηκε νὰ τὸν παρακαλέσω ἐγώ. Ἐγὼ τὸν παρεκάλεσα βέβαια, ὅμως δὲν τὸν ξεσήκωσα ἐγώ, ἀλλὰ ξεσηκώθηκε μόνος του καὶ μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ. «Στέλνομε μαζί του καὶ τὸν ἀδελφό, πού τὸν ἐπαινοῦν ὅλες οἱ Ἐκκλησίες γιὰ τὸ ἔργο του, γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο». Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ἀδελφός; Μερικοὶ λένε ὅτι εἶναι ὁ Λουκᾶς. Καὶ τὸ λένε, γιὰτὶ ὁ Λουκᾶς ἔγραψε Εὐαγγέλιο. Ἄλλοι λένε ὅτι εἶναι ὁ Βαρνάβας. Γιὰτὶ καὶ τὸ προφορικὸ κήρυγμα ὁ Παῦλος τὸ ὀνομάζει εὐαγγέλιο. Καὶ γιὰτὶ δὲν γράφει τὰ ὀνόματα καὶ αὐτῶν; Τὸν Τίτο τὸν κάνει γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομά του καὶ τὸν χαρακτηρίζει ἀδελφὸ ἀπὸ τὴ συνεργασία του στὴ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου (ἀφοῦ τοῦ ἦταν τόσο ἀπαραίτητος ὥστε, ὅταν ἀπουσίαζε ἐκεῖνος, δὲν μπόρεσε ὁ Παῦλος νὰ κάμει τίποτα μεγάλο καὶ γενναῖο· «ἐπειδὴ δὲν βρῆκα τὸν Τίτο τὸν ἀδελφό μου, δὲν ἠσύχασε τὸ πνεῦμα μου»¹), καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτοὺς (γιὰτὶ «ἡ καρδιά του», λέγει, «κλίνει πρὸς πολλὸ πρὸς ἐσᾶς»²), καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἀποστολὴ («μὲ δική του πρωτοβουλία», λέγει, «ἦρθε σὲ σᾶς»), ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους οὔτε τίς ἴδιες συστάσεις κάνει οὔτε ἀναφέρει τὰ ὀνόματά τους. Τί μπορούμε νὰ ποῦμε λοιπόν; Ἴσως δὲν τοὺς ἤξεραν οἱ Κορίνθιοι. Γι' αὐτὸ δὲν ἀσχολεῖται μὲ ἐπαίνους, ἐπειδὴ δὲν τοὺς εἶ-

1. Β' Κορ. 2,13.

λέγει, ὅσον εἰς σύστασιν αὐτοῖς ἤρκει μόνον καὶ τὸ φυγεῖν τὴν πο-
νηρὰν ὑποψίαν.

Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν πόθεν καὶ αὐτὸν τοῦτον ἐγκωμιάζει. Πό-
θεν οὖν ἐγκωμιάζει; Πρῶτον ἀπὸ τοῦ κηρύγματος ἐπαινῶν οὐχ ὅτι
5 ἐκήρυττε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς ἐχρῆν, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης
σπουδῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὅτι κηρύττει καὶ εὐαγγελίζεται', ἀλλ' ὅτι,
«οὗ ὁ ἐπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ». Καὶ ἵνα μὴ δόξη κολακεύειν αὐ-
τόν, οὐχ ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ὀλοκλήρους Ἐκ-
κλησίας ἀγει μαρτυρούσας αὐτῷ, λέγων· «διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλη-
10 σιῶν». Εἶτα καὶ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῶν χειροτονησάντων αἰδέσιμον
αὐτὸν ποιεῖ· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο. Διὰ τοι τοῦτο εἰπὼν, «οὗ ὁ
ἐπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν», ἐπήγαγεν,
«οὐ μόνον δέ». Τί ἐστίν, «οὐ μόνον δέ»; Οὐ μόνον ἀπὸ τούτου,
φησὶν, ἐστὶν αἰδέσιμος, ὅτι κηρύττων εὐδοκιμεῖ, καὶ ἐπαινεῖται
15 παρὰ πάντων, «ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν σὺν
ἡμῖν». Ὅθεν μοι δοκεῖ τὸν Βαρνάβαν αἰνίττεσθαι. Καὶ πολὺ τὸ
ἀξίωμα αὐτοῦ σημαίνει· δείκνυσι γὰρ καὶ ἐπὶ τίνι κεχειροτόνητο.
«Συνέκδημος γὰρ ἡμῶν», φησί, «σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονου-
μένη ὑφ' ἡμῶν». Εἶδες ὅσα αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια; Εὐαγγελιζόμενος
20 ἔλαμψε, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἔσχεν ἐπὶ τούτῳ μαρτυρούσας πάσας·
ἐχειροτονήθη ὑφ' ἡμῶν, καὶ ἐφ' οἷς Παῦλος, καὶ πανταχοῦ κοινω-
νὸς αὐτῷ γέγονε, καὶ κατὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ κατὰ τοὺς κινδύ-
νους· τὸ γὰρ ὄνομα τῆς ἐκδημίας τοῦτο αἰνίττεται.

Τί δέ ἐστι, «σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένη ὑφ' ἡμῶν»;
25 Ὡστε τὸν λόγον καταγγέλλειν, φησί, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττειν·
ἢ ὥστε καὶ πρὸς τὰ χρήματα ὑπηρετήσασθαι· μᾶλλον δέ, πρὸς ἀμ-
φότερά μοι δοκεῖ λέγειν. Εἶτα ἐπάγει, «πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου
δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἠξιώσαμεν,

χαν γνωρίσει ἀκόμη, καὶ λέγει τόσα, ὅσα ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ τοὺς συστήσει καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγουν κάθε πονηρὴν ὑποψία.

Ἄλλὰ ἅς δοῦμε πῶς ἐπαινεῖ τὸν Τίτο. Πῶς τὸν ἐπαινεῖ λοιπόν; Πρῶτα-πρῶτα λέγοντας ὅτι κήρυσσε καὶ ὄχι μόνο κήρυσσε, ἀλλὰ καὶ κήρυσσε ὅπως ἔπρεπε καὶ μὲ πολὺ ζῆλο. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὅτι 'κηρύττει καὶ διαδίδει τὸ Εὐαγγέλιο', ἀλλ' ὅτι «τὸν ἐπαινοῦν γιὰ τὸ ἔργο του γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο». Καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι τὸν ἐπαινεῖ ὑπερβολικά, παρουσιάζει ὡς μάρτυρες ὄχι ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὀλόκληρες ἐκκλησίες, λέγοντας, «τὸν ἐπαινοῦν ὅλες οἱ ἐκκλησίες». Ἐπειτα τὸν κάνει ἀξιοσέβαστο, ἀναφέροντας καὶ τὴν κρίση ἐκείνων πού τὸν ἐξέλεξαν. Δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «τὸν ἐπαινοῦν ὅλες οἱ ἐκκλησίες γιὰ τὸ ἔργο του γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο», πρόσθεσε· «καὶ ὄχι μόνο». Τί σημαίνει, «καὶ ὄχι μόνο»; «Δὲν εἶναι, λέγει, ἀξιοσέβαστος γι' αὐτὸ μόνο, γιατί δηλαδὴ ἀπέκτησε καλὴ φήμη ἀπὸ τὸ κήρυγμα καὶ γιατί τὸν ἐπαινοῦν ὅλοι, «ἀλλὰ καὶ γιατί ἐκλέχτηκε ἀπὸ τίς ἐκκλησίες νὰ συνεργάζεται μαζί μας». Ἀπὸ αὐτὸ σχηματίζω τὴ γνώμη ὅτι ἐννοεῖ τὸ Βαρνάβα. Καὶ δείχνει ὅτι τὸ ἀξίωμα του ἦταν μεγάλο. Γιατὶ μᾶς λέει καὶ μὲ ποιό σκοπὸ τὸν διάλεξαν· «συνοδοιπóρος μας», λέει, «στὴν ὑπηρεσία πού ἐκτελοῦμε ἐμεῖς». Εἶδες πόσο τὸν ἐπαινεῖ; Ἀκτινοβόλησε κηρύσσοντας τὸ Εὐαγγέλιο καὶ γιὰ τὸ ἔργο του αὐτὸ μαρτυροῦν ὅλες οἱ ἐκκλησίες. Ὅριστηκε ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ τὰ ἔργα πού τοῦ ἀνάθεσε ὁ Παῦλος καὶ ἐγινε συνοδοιπóρος του παντοῦ, καὶ στίς δοκιμασίες, καὶ στοὺς κινδύνους. Γιατὶ ἡ λέξη, «συνέκδημος», ἔχει περίπου αὐτὴν τὴ σημασία.

Ἄλλὰ τί σημαίνει ἡ φράση, «μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ πού ὑπηρετοῦμε»; Σημαίνει νὰ διδάσκει τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ κηρύσσει τὸ Εὐαγγέλιο, ἢ γιὰ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τίς οἰκονομικὲς ἀνάγκες, ἢ καλύτερα μοῦ φαίνεται πῶς τὸ λέγει καὶ γιὰ τὰ δύο. Ἐπειτα προσθέτει· «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τὴ προθυμία μας». Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἄπαι-

φησί, χειροτονηθῆναι αὐτὸν μεθ' ἡμῶν, καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο προχειρισθῆναι, ὥστε οἰκονόμον γενέσθαι τῶν ἱερῶν χρημάτων καὶ διάκονον (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν ἦν· «ἐπισκέψασθε» γάρ, φησίν, «ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπτά»), καὶ ἐχειροτονήθη ὑπὸ 5 τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ψῆφος τοῦ δήμου παντὸς ἐγένετο. Τί ἐστίν, «εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν»; Ἴνα καὶ Θεὸς δοξάζεται, καὶ ὑμεῖς προθυμότεροι γίνησθε, τῶν ὑποδεχομένων τὰ χρήματα ταῦτα δοκίμων ὄντων, καὶ οὐδενὸς ψευδοῦ τινος ὑποψίαν κατ' αὐτῶν τεκεῖν δυναμένου.

10 2. Διὰ τοῦτο τοιοῦτους ἐπεζητήσαμεν, καὶ οὐχὶ ἐνὶ μόνῳ τὸ πᾶν ἐπετρέψαμεν, ἵνα καὶ ταύτην φύγη τὴν ὑποψίαν, ἀλλὰ καὶ Τίτον ἐπέμψαμεν, καὶ μετὰ τούτου ἕτερον. Εἶτα ἐρμηνεύων αὐτὸ τοῦτο τό, «πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ προθυμίαν ὑμῶν», ἐπήγαγε· «στελλόμενοι τοῦτο, μὴ τις ἡμᾶς μωμήσῃται ἐν τῇ ἀδρότητι ταύτῃ 15 τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν». Τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον; Ἄξιον τῆς ἀρετῆς Παύλου καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν ἐμφαῖνον καὶ τὴν συγκατάβασιν. Ἴνα γὰρ μὴ τις ἡμᾶς ὑποπτεύσῃ, φησί, μηδὲ τὸν τυχόντα μῶμον καθ' ἡμῶν σχῆ, ὡς νοσφιζομένων ἐκ τῶν ἐγχειριζομένων ἡμῖν χρημάτων, διὰ τοῦτο τοιοῦτους ἐπέμψαμεν, καὶ οὐχ ἓνα 20 μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς. Εἶδες πῶς ἀπαλλάττει πάσης ὑποψίας αὐτούς; οὐκ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ χειροτονηθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δοκίμου, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο χειροτονηθῆναι, ἵνα μὴ ὑποπτεύωνται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ ὑμεῖς μωμήσησθε', ἀλλὰ, «μὴ τις ἄλλος». Καίτοι γε δι' αὐτούς τοῦτο 25 ἐποίησε, καὶ ἠνίξατο εἰπῶν, «εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν»· ἀλλ' ὁμως οὐ βούλεται αὐτούς πληῆξαι, ἀλλ' ἑτέρως φησί, «στελλόμενοι τοῦτο ποιῆσαι»· καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπαγωγῇ θεραπεύει πάλιν λέγων, «ἐν τῇ ἀδρότητι

τήσαμε, λέγει, καὶ ἐκλέχθηκε μαζί μας γιὰ ν' ἀναλάβει αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ ἱερὰ χρήματα καὶ νὰ διακονεῖ (κι' αὐτὸ δὲν ἦταν ἀσήμαντο· γιὰτὶ λέγει· «ἀναζητήστε μεταξύ σας ἑπτὰ ἄνδρες, μὲ καλὴ φήμη»²) καὶ ἐκλέχθηκε ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες καὶ τὸν ψήφισε ὅλος ὁ λαός. Τί σημαίνει, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τὴν προθυμία μας»; Καὶ γιὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς καὶ σεῖς νὰ γίνεσθε πιὸ πρόθυμοι, διαπιστώνοντας ὅτι τὰ χρήματα αὐτὰ τὰ συγκεντρώνουν ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι, πὺ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ βάλει στὸ νοῦ του καμιά ψεύτικη ὑποψία γι' αὐτοῦς.

2. Γι' αὐτὸ ἀναζητήσαμε τέτοιους καὶ δὲν ἀναθέσαμε τὰ πάντα σὲ ἓνα μόνο, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ κάθε ὑποψία, ἀλλὰ στείλαμε καὶ τὸν Τίτο καὶ ἄλλον ἓνα μαζί του. Ἐπειτα, ἐξηγώντας τὴ φράση, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τὴν προθυμία μας», πρόσθεσε, «γιὰ νὰ φυλαχθοῦμε ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς κατηγορήσει κανεὶς γιὰ τὶς πλούσιες εἰσφορὲς πὺ διαχειριζόμεστε». Τί σημαίνει αὐτὸ πὺ λέγει; Εἶναι ἄξιο τῆς ἀρετῆς τοῦ Παύλου καὶ δείχνει τὴ μεγάλη φροντίδα του καὶ τὴ στοργή του. Γιὰ νὰ μὴ μᾶς ὑποπτευθεῖ λοιπὸν κανεὶς, καὶ γιὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσει καθόλου ὅτι τάχα ἐμεῖς παίρνουμε κάποιο ποσὸ ἀπὸ τὰ χρήματὰ πὺ μᾶς προσφέρονται, γι' αὐτὸ στείλαμε τέτοιους, καὶ ὄχι ἓνα μόνο, ἀλλὰ δύο καὶ τρεῖς. Εἶδες πῶς τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε ὑποψία; Ὅχι ἐπειδὴ κηρύσσουν τὸ Εὐαγγέλιο, οὔτε μόνο ἐπειδὴ τοὺς διάλεξαν, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ εἶναι δοκιμασμένοι, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς διάλεξαν, γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦν ὑποψίες. Καὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ μὴν τοὺς κατηγορήσετε ἐσεῖς', ἀλλὰ, «γιὰ νὰ μὴν τοὺς κατηγορήσει κάποιος ἄλλος», ἂν καὶ ἐννοοῦσε αὐτοῦς καὶ τὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἢ προθυμία σας», δὲ θέλει ὁμως νὰ τοὺς θίξει καὶ γι' αὐτὸ τὸ λέγει διαφορετικά· «γιὰ νὰ ἀποφύγουμε νὰ μᾶς κατηγορήσει κανεὶς». Καὶ οὔτε σ' αὐτὸ ἀρκεῖται, ἀλλὰ τοὺς καλοπιάνει πάλι, λέγοντας, «γιὰ τὶς πλούσιες

2. Β' Κορ. 7,15.

ταύτη τῇ διακονουμένη ὑφ' ἡμῶν»· καὶ μετ' ἐγκωμίου τὸ βαρὺ τι-
θεῖς.

Ἴνα γὰρ μὴ ἀλγήσωσι, μηδὲ εἴπωσιν, ἡμᾶς οὖν ὑφορᾶσθαι
ἔχεις, καὶ οὕτως ἐσμὲν ἄθλιοι, ὡς ὑποπτεῦσθαι ποτε ἐπὶ τούτοις;
5 ἐπιδιορθούμενος αὐτούς φησι, πολλὰ τὰ χρήματα τὰ ὑφ' ὑμῶν ἐστι
πεμπόμενα, καὶ αὕτη ἡ ἀδρότης, τουτέστι, τὸ πλῆθος τῶν χρημά-
των, ἵκανὸν τοῖς πονηροῖς παρασχεῖν ὑποψίαν, εἰ μὴ ἐπεδειξάμεθα
τὴν ἀσφάλειαν. «Προνοοῦμεν γὰρ καλὰ, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου,
ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων». Τί ἴσον Παύλου γένοιτ' ἂν; Οὐδὲ
10 γὰρ εἶπεν, ἀπολλύσθω καὶ οἰμωζέτω ὁ βουλόμενος τοιοῦτόν τι
ὑποπτεῦειν· ἕως ἂν μὴ καταγινώσκη μου τὸ συνειδός, οὐδεῖς μοι
λόγος τῶν ὑποπτευόντων· ἀλλ' ὄσω ἀσθενέστεροι ἦσαν, τοσοῦτω
συγκατέβαινε μᾶλλον. Τῷ γὰρ κάμνοντι οὐκ ἀγανακτεῖν, ἀλλὰ
βοηθεῖν χρή. Καίτοι γε τίνος ἀμαρτήματός ἐσμεν πόρρω, ὡς ἐκεῖ-
15 νος τῆς τοιαύτης ὑποψίας; Οὐδὲ γάρ, εἰ δαίμων τις ἦν, ὑπώπτευσεν
ἂν τὸν μακάριον ἐκεῖνον εἰς τὴν διακονίαν ταύτην. Ἄλλ' ὁμως καὶ
τοσοῦτον ἀπέχων τῆς ὑπονοίας τῆς πονηρᾶς, πάντα ποιεῖ καὶ
πραγματεύεται, ὥστε μηδὲ σκιάν τινα καταλιπεῖν τοῖς κἂν ὀπω-
σοῦν ὑπονοῆσαι τι πονηρὸν βουλομένοις· καὶ οὐ μόνον κατηγορίας
20 φεύγει, ἀλλὰ καὶ μώμους καὶ τὴν τυχοῦσαν κατάγνωσιν καὶ ψιλὴν
ὑπόνοιαν.

«Συνεπέψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν». Ἴδου πάλιν
καὶ ἕτερον προστίθησι, καὶ τοῦτον μετ' ἐγκωμίου καὶ τῆς αὐτοῦ
ψήφου καὶ πολλῶν ἐτέρων μαρτύρων. «Ὅν ἐδοκιμάσαμεν»,
25 φησὶν, «ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπου-
δαιότερον». Ἐγκωμιᾶσας αὐτὸν ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων,
καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἐκείνους ἀγάπης ἐπαίρει· καὶ ὁ περὶ Τίτου ἔλεγεν,
ὅτι «σπουδαιότερος ὑπάρχων ἀθθαίρετος ἐξῆλθε», τοῦτο καὶ περὶ

είσφορές πού διαχειριζόμαστε», εκφράζει έτσι τὸ ἐνοχλητικὸ μὲ ἐπαινετικὰ λόγια.

Γιὰ νὰ μὴ στενοχωρηθοῦν λοιπὸν οὔτε καὶ νὰ ποῦν, 'νομίζεις λοιπὸν ὅτι εἶμαστε φιλύποπτοι καὶ ὅτι εἶμαστε τόσο ἐλεεινοί, ὥστε νὰ σᾶς ὑποπτευθοῦμε ποτὲ γι' αὐτά;' διορθώνοντάς τους ὡς πρὸς αὐτό, λέγει· εἶναι πολλὰ τὰ χρήματα πού μᾶς στέλλετε καὶ αὐτὴ ἡ ἀφθονία, δηλαδή τὸ μεγάλο ποσὸ χρημάτων, μπορεῖ νὰ προκαλέσει στοὺς πονηροὺς ὑποψία, ἂν δὲ λάβουμε προφυλακτικὰ μέτρα. «Γιατὶ φροντίζουμε γιὰ τὸ καλὸ ὄχι μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων». Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸν Παῦλο; Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἄς πάει στὸ καλὸ κι ἄς φωνάζει ὁποῖος εἶναι καχύποπτος· ἀφοῦ δὲ μὲ ἐλέγχει ἡ συνείδησή μου, δὲ λογαριάζω καθόλου τοὺς καχύποπτους'· ἀλλ' ὅσο μικρότερη ἦταν ἡ πίστη τους, τόσο πιὸ συγκαταβατικὸς γινόταν. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ φερόμαστε μὲ ἀγανάκτηση στὸν ἄρρωστο, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθοῦμε. Ἄν καὶ βέβαια ἀπὸ ποιὰν ἁμαρτία ἀπέχουμε ἐμεῖς τόσο, ὅσο ἀπέχει ἐκεῖνος ἀπὸ κάθε ὑποψία; Γιατὶ καὶ διάβολος νὰ ἦταν κανεῖς, δὲ θὰ ὑποπτευόταν τὸν μακάρον ἐκεῖνον ἄνθρωπο σ' αὐτὸ τὸ ἔργο του. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ κάθε καχύποψία, κάνει τὸ πᾶν καὶ ἀγωνίζεται νὰ μὴν ἀφήσει οὔτε τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὴ διάθεση νὰ βάλουν κάτι πονηρὸ στὸ νοῦ τους. Καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποφύγει ὄχι μόνον τὶς κατηγορίες, ἀλλὰ καὶ τὶς τυχόν ἐπικρίσεις καὶ τὴν παραμικρὴ ὑπόνοια.

«Στέλνουμε μαζί τους τὸν ἀδελφὸ μας». Νὰ λοιπὸν πού προσθέτει καὶ ἄλλο λόγο καὶ μάλιστα μὲ ἔπαινο καὶ μὲ ὁμοφωνία καὶ τοῦ ἰδίου καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτύρων. «Πολλὲς φορές καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις τὸν δοκιμάσαμε καὶ διαπιστώσαμε ὅτι εἶναι πρόθυμος καὶ τώρα πολὺ προθυμότερος». Ἀφοῦ τὸν ἐπαίνεσε ἐπικαλούμενος τὰ κατορθώματά του, τώρα τὸν ἐξυψώνει ἐπικαλούμενος καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς ἐκείνους· κι ἐκεῖνο πού ἔλεγε γιὰ τὸν Τίτο, «ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο ζῆλο ἔρχεται σὲ

τούτου, εἰπὼν, «νῦν δὲ πολὺ σπουδαιότερον», σπέρματα αὐτοῖς προαποτιθέμενος τῆς πρὸς Κορινθίους ἀγάπης. Καὶ λοιπὸν, ἐπειδὴ ἐπέδειξεν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, παρακαλεῖ καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· «εἴτε ὑπὲρ Τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός».

5 Τί ἐστίν, «εἴτε ὑπὲρ Τίτου»; Εἰ δεῖ τι εἰπεῖν, φησίν, ὑπὲρ Τίτου, ταῦτα ἔχω λέγειν, ὅτι κοινωνὸς ἐμὸς καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός. Ἡ γὰρ τοῦτο φησίν, ἢ, εἰ τι ὑπὲρ Τίτου ποιήσετε, ὅτι οὐκ εἰς τὸν τυχόντα ποιήσετε· κοινωνοὶς γὰρ ἐμὸς ἐστί. Καὶ δοκῶν ἐγκωμιάζειν τοῦτον, ἐκείνους ἐπαίρει, δεικνὺς οὕτω περὶ αὐτὸν διακειμένους, ὡς

10 ἀρκεῖν εἰς τιμῆς ὑπόθεσιν παρ' αὐτοῖς τὸ κοινωνὸν αὐτοῦ τινα φαίνεσθαι.

Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγε λέγων· «εἰς ὑμᾶς συνεργός». Οὐχ ἀπλῶς συνεργός, ἀλλ' ἐν τοῖς πρὸς ὑμᾶς, ἐν τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ, ἐν τῇ ἐπιδόσει, ἐν τῇ φιλίᾳ,

15 ἐν τῇ σπουδῇ τῇ περὶ ὑμᾶς, ὅπερ μάλιστα οἰκειῶσαι αὐτοῖς αὐτὸν ἠδύνατο. «Εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν». Εἴτε ὑπὲρ τῶν ἄλλων, φησίν, ἀκοῦσαί τι βούλεσθε, καὶ οὗτοι μέγιστα ἔχουσι δικαιώματα συστάσεως τῆς πρὸς ὑμᾶς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοί, φησίν, «ἀδελφοὶ ἡμῶν καὶ ἀπόστολοι Ἐκκλησιῶν», τουτέστιν, ὑπὸ Ἐκκλησιῶν πεμφθέντες.

20 Εἶτα τὸ μεῖζον ἀπάντων, «δόξα Χριστοῦ». Εἰς ἐκεῖνον γὰρ ἀναφέρεται ἅπερ ἂν εἰς τούτους γένηται. Εἴτε οὖν ὡς ἀδελφοὺς βούλεσθε δέξασθαι, εἴτε ὡς ἀποστόλους τῶν Ἐκκλησιῶν, εἴτε ὡς εἰς δόξαν Χριστοῦ ποιοῦντες, πολλὰς ἔχετε ἀφορμὰς τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας.

Ἵπὲρ μὲν γὰρ Τίτου ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ «ἐμὸς κοινωνός» καὶ

25 ὑμῶν ἐραστής, ὑπὲρ δὲ τούτων, ὅτι «ἀδελφοί», ὅτι «ἀπόστολοι Ἐκκλησιῶν», ὅτι «δόξα Χριστοῦ».

σᾶς μὲ δική του πρωτοβουλία»³, τὸ λέγει καὶ γι' αὐτὸν μὲ τὴ φράση, «καὶ τώρα πολὺ πιὸ πρόθυμον». Ἔτσι σπέρνει προκαταβολικὰ στὶς ψυχές τους σπόρους ἀγάπης γιὰ τοὺς Κορινθίους. Κι ἀφοῦ παρουσίασε τὴν ἀρετὴ τους, παρακινεῖ τοὺς Κορινθίους μὲ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς ἴδιους καὶ λέγει «ὅσον ἀφορᾶ τὸν Τίτο, αὐτὸς εἶναι βοηθός μου καὶ στενὸς συνεργάτης μου στὸ ἔργο γιὰ σᾶς». Τί σημαίνει, «ὅσον ἀφορᾶ τὸν Τίτο»; Ἄν εἶναι ἀνάγκη, λέγει, νὰ μιλήσω γιὰ τὸν Τίτο, ἔχω νὰ σᾶς πῶ ὅτι εἶναι βοηθός μου καὶ συνεργάτης μου στὸ ἔργο γιὰ σᾶς. Ἡ αὐτὸ ἐννοεῖ λοιπὸν, ἢ ἂν κάμετε κάτι γιὰ τὸν Τίτο, δὲ θὰ τὸ κάμετε γιὰ τὸν τυχόντα. Γιατὶ εἶναι βοηθός μου. Κι ἐνῶ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπαινεῖ τὸν Τίτο, ἐξυψώνει ἐκείνους, δείχνοντας ὅτι ἔχουν τέτοια διάθεση ἀπέναντί του, ὥστε, ἂν κάποιος εἶναι συνεργάτης του, εἶναι αὐτὸ ἀρκετὸ γιὰ νὰ τὸν ἐκτιμήσουν.

Δὲν ἀρκέσθηκε ὁμως σὲ αὐτά, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ κάτι ἄλλο· «συναργάτης μου στὸ ἔργο γιὰ σᾶς». Δὲν εἶναι ἀπλῶς συνεργάτης μου, ἀλλὰ συνεργάτης μου γιὰ σᾶς, γιὰ τὴν προκοπή σας, γιὰ τὸν ἀγῶνα, γιὰ τὴν ἀγάπη, γιὰ τὴν προθυμία μου γιὰ σᾶς, πράγμα ποὺ μποροῦσε ἀσφαλῶς νὰ ἀναπτύξει φιλικὰ αἰσθήματα ἐκείνων πρὸς αὐτόν. «Ὅσον ἀφορᾶ τοὺς ἀδελφούς μας». Ἄν ἐπιθυμεῖτε, λέγει, ν' ἀκούσετε κάτι γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀξίζουν καὶ αὐτοὶ νὰ τοὺς συστήσω σ' ἐσᾶς. Γιατὶ καὶ αὐτοί, λέγει, «εἶναι ἀδελφοί μας καὶ ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν», τοὺς ἔστειλαν δηλαδὴ ἐκκλησίες. Ἐπειτα λέγει τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ σ' ἐκείνον ἀναφέρονται ὅσα θὰ κάμετε σ' αὐτούς. Εἴτε θέλετε λοιπὸν νὰ τοὺς δεχθεῖτε σὰν ἀδελφούς εἴτε σὰν ἀποστόλους τῶν ἐκκλησιῶν εἴτε πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι νὰ τοὺς δείξετε τὴν ἀγάπη σας. Γιατὶ γιὰ τὸν Τίτο βέβαια ἔχω νὰ πῶ ὅτι καὶ δικός μου βοηθός εἶναι καὶ σᾶς ἀγαπᾶ πολὺ, ἐνῶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους, ὅτι εἶναι ἀδελφοί, ὅτι τοὺς ἔστειλαν οἱ ἐκκλησίες, ὅτι εἶναι δόξα τοῦ Χριστοῦ».

3. Πράξ. 6,3.

3. Ὅραξ ὅτι κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι τῶν ἀγνώστων ἦσαν αὐτοῖς: Ἡ γὰρ ἂν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τούτων ἐκόσμησεν, ἀφ' ὧν καὶ Τίτον, λέγω δὴ τῆς περὶ αὐτοῦ ἀγάπης. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω γνώριμοι ἦσαν, ὡς ἀδελφοὺς δέξασθε, φησὶν, ὡς ἀποστόλους τῶν Ἐκκλη-
 5 σιῶν, ὡς εἰς δόξαν Χριστοῦ ποιοῦντες· διὸ ἐπάγει· «τὴν οὖν ἐνδει-
 ξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε, εἰς πρόσωπον τῶν Ἐκκλησιῶν». Νῦν δείξατε, φησί, πῶς μὲν ἡμᾶς ἀγαπᾶτε, πῶς δὲ ἡμεῖς οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ καυχώμεθα ἐν ὑμῖν· δείξατε δὲ τοῦτο, ἔαν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην ἐνδείξη-
 10 σθε. Ἐἶτα καὶ φρικωδέστερον ποιεῖ τὸν λόγον λέγων, «εἰς πρόσω-
 πον τῶν Ἐκκλησιῶν». Εἰς δόξαν, φησί, τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τιμήν. Ἄν γὰρ τούτους τιμήσητε, τὰς ἀποστειλάσας Ἐκκλησίας ἐτιμήσατε. Οὐ γὰρ εἰς αὐτοὺς διαβαίνει μόνον ἡ τιμή, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐκπέμψαντας, οἱ ἐχειροτόνησαν αὐτούς, καὶ πρὸ ἐκείνων, εἰς
 15 τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Ὅταν γὰρ τοὺς ἐκείνω διακονουμένους τιμήσωμεν, εἰς αὐτὸν διαβαίνει τὰ τῆς εὐφημίας. «Εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν». Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο· καὶ γὰρ μεγάλη ἡ δύναμις τῆς συνόδου, ἡγουν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Σκόπει πῶς μεγάλη ἦν ἡ δύναμις τῆς συνόδου. Ἡ τῆς Ἐκ-
 20 κλησίας εὐχὴ τὸν Πέτρον ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἔλυσε, τοῦ Παύλου τὸ στόμα ἠνέωξεν· ἡ τούτων ψῆφος, οὐχ ὡς ἔτυχε, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰς πνευματικὰς ἀρχὰς ἐρχομένους κατακοσμεῖ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ μέλλων χειροτονεῖν καὶ τὰς ἐκείνων εὐχὰς καλεῖ τότε, καὶ αὐτοὶ ἐπιψηφίζονται, καὶ ἐπιβοῶσιν ἄπερ ἴσασιν οἱ μεμνημένοι· οἱ γὰρ

3. Βλέπεις πῶς κι ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶναι φανερό ὅτι τοὺς ἦταν ἄγνωστοι; Γιατὶ ἀσφαλῶς θὰ τοὺς ἐπαινοῦσε κι' αὐτοὺς μὲ τοὺς ἐπαίνους πὺ εἶπε γιὰ τὸν Τίτο, θὰ ἔλεγε δηλαδὴ και' γι' αὐτοὺς ὅτι ἀγαποῦν τοὺς Κορινθίους. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν τοὺς εἶχαν γνωρίσει ἀκόμη, τοὺς λέγει νὰ τοὺς δεχθοῦν σὰν ἀδελφούς, σὰν ἀποστόλους τῶν ἐκκλησιῶν, σὰν ἀνθρώπους πὺ ἐργάζονται γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ· γι' αὐτὸ προσθέτει· «δῶστε τους λοιπὸν ἀποδείξεις ὅτι τοὺς ἀγαπᾶτε και' ὅτι ἔχω λόγους νὰ ἐκφράζω τὴν ὑπερηφάνεια μου γιὰ σᾶς στὶς διάφορες ἐκκλησίες». Δεῖξτε τώρα, λέγει, πόσο μὲ ἀγαπᾶτε, ὅτι ἐγὼ δὲν ὑπερηφανεύομαι ἄδικα και' παράλογα γιὰ σᾶς. Και' θὰ τὸ δεῖξετε, ἂν ἀποδείξετε ὅτι τοὺς ἀγαπᾶτε. Στὸ τέλος τῆς φράσης αὐτῆς δίνει πολλὴ βαρῦτητα στὸ λόγο, λέγοντας, «στὶς διάφορες ἐκκλησίες», ἐννοώντας πρὸς δόξα τῶν ἐκκλησιῶν, γιὰ τὴν τιμὴ τους. Ἄν τιμήσετε δηλαδὴ αὐτοὺς, εἶναι σὰν νὰ τιμήσατε τὶς ἐκκλησίες πὺ τοὺς ἔστειλαν. Γιατὶ ἡ τιμὴ δὲ θὰ ἀνήκει μόνο σ' αὐτοὺς, ἀλλὰ και' σ' ἐκείνους πὺ τοὺς ἔστειλαν, σ' ἐκείνους πὺ τοὺς διάλεξαν και' πάνω ἀπ' ὅλα στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν τιμοῦμε ἐκείνους πὺ τὸν ὑπηρετοῦν, ἡ τιμὴ ἀναφέρεται σ' αὐτόν. «Στὸ σύνολο τῶν ἐκκλησιῶν». Δὲν εἶναι κι αὐτὸ μικρὸ· γιατί εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη και' τοῦ συνόλου, δηλαδὴ τῶν ἐκκλησιῶν.

Πρόσεχε πόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμη τοῦ συνόλου τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπελευθέρωσε τὸν Πέτρο ἀπὸ τὴ φυλακὴ⁴, ἄνοιξε τὸ στόμα τοῦ Παύλου, ἐνῶ ἡ κοινὴ ἀπόφαση αὐτῶν ἀποτελεῖ ἀξιόλογο ἐφόδιο και' στολίδι γι' αὐτοὺς. Γι' αὐτὸ κι ὅποιος πρόκειται νὰ χειροτονήσῃ, ζητάει και' τὶς εὐχὲς τῶν πιστῶν, κι αὐτοὶ ἐγκρίνουν τὴν ἐπιλογή και' ἐπιδοκιμάζουν φωναχτά, πράγματα πὺ εἶναι γνωστὰ στοὺς μνημένους· γιατί οἱ ἀμύητοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ ξέρουν ὅλα. Και' ὑπάρχουν περιπτώσεις πὺ δὲ διαφέρει καθόλου ὁ ἱερέας ἀπὸ τὸν πιστό, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὴν ὥρα τῆς θείας Κοινωνίας, πὺ ὅλοι ἀπολαμβάνουμε τὰ ἴδια μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὅχι ὅπως γινόταν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου ἄλλα ἔτρωγε ὁ ἱερέας και'

δὴ θέμις ἐπὶ τῶν ἀμυήτων ἐκκαλύπτειν ἅπαντα. Ἔστι δὲ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀρχομένου· οἶον, ὅταν ἀπολαύειν δέη τῶν φρικτῶν μυστηρίων· ὁμοίως γὰρ πάντες ἀξιούμεθα τῶν αὐτῶν· οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ 5 ἀρχόμενος, καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεὺς. Ἄλλ' οὐ νῦν· ἀλλὰ πᾶσιν ἐν σῶμα πρόκειται, καὶ ποτήριον ἐν. Καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς δὲ πολὺ τὸν λαὸν ἴδοι τις ἂν συνεισφέροντα. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων, ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ, κοινὰ καὶ παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ παρ' αὐτῶν γίνονται αἱ εὐχαί, καὶ πάντες 10 μίαν λέγουσιν εὐχήν, εὐχήν τὴν ἐλέου γέμουσαν. Πάλιν ἐπειδὴν εἰρξωμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς οὐ δυναμένους τῆς ἱεραῆς μετασχεῖν τραπέζης, ἑτέραν δεῖ γενέσθαι εὐχήν, καὶ πάντες ὁμοίως ἐπ' ἐδάφους κείμεθα, καὶ πάντες ὁμοίως ἀνιστάμεθα. Ὅταν εἰρήνης πάλιν μεταλαμβάνειν καὶ μεταδιδόναι δέη, πάντες ὁμοίως ἀσπαζό- 15 μεθα. Ἐπ' αὐτῶν πάλιν τῶν φρικωδεστάτων μυστηρίων ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, ἐπεύχεται καὶ ὁ λαὸς τῷ ἱερεῖ· τὸ γὰρ, «μετὰ τοῦ πνεύματός σου», οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τοῦτο. Τὰ τῆς εὐχαριστίας πάλιν κοινά· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος εὐχαριστεῖ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἅπας. Πρότερον γὰρ αὐτῶν λαβῶν φωνήν, εἶτα συντιθεμένων ὅτι 20 ἀξίως καὶ δικαίως τοῦτο γίνεται, τότε ἀρχεται τῆς εὐχαριστίας.

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ που μετὰ τοῦ ἱερέως ὁ λαὸς φθέγγεται, ὅπου γε καὶ μετ' αὐτῶν τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, κοινῇ τοὺς ἱερεῖς ἐκείνους ὕμνους ἀναπέμπει; Ταῦτα δέ μοι πάντα ἐκεῖνα εἰρηται, ἵνα ἕκαστος καὶ τῶν ἀρχομένων νήφη, ἵνα μάθωμεν 25 ὅτι σῶμά ἐσμεν ἅπαντες ἐν, τοσαύτην ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους διαφοράν, ὅσην μέλη πρὸς μέλη, καὶ μὴ τὸ πᾶν ἐπὶ τοὺς ἱερέας ρίπτωμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοί, ὡσπερ κοινοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης οὕτω φροντίζωμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἀσφάλειαν πλείονα, καὶ

ἀλλὰ οἱ ὑπόλοιποι, καὶ ἀπαγορευόταν νὰ μετέχει ὁ λαὸς σὲ ὅσα μετεῖχε ὁ ἱερέας. Αὐτὸ δὲ γίνεται τώρα, ἀλλ' ἓνα σῶμα βρίσκεται μπροστὰ σ' ὄλους καὶ ἓνα ποτήρι. Καὶ στὶς προσευχὰς βλέπει κανεὶς ὅτι ὁ λαὸς συμμετέχει πολὺ. Γιατὶ προσεύχονται καὶ γιὰ ὅσα γίνονται καὶ γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς τόσο ὁ ἱερέας ὅσο καὶ ὁ λαὸς καὶ ὅλοι λένε τὴν ἴδια προσευχή, προσευχὴ γεμάτη φιλανθρωπία. Καὶ ὅταν δὲ δεχόμεστε μέσα στὸν ἱερὸ ναὸ ἐκείνους πού δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετάσχουν στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, πρέπει νὰ γίνῃ ἰδιαίτερη προσευχὴ καὶ ὅλοι μαζὶ γονατίζουμε στὸ ἔδαφος καὶ σηκωνόμεστε ὀρθοὶ ὅλοι μαζὶ. Ὅταν ἐπίσης πρόκειται νὰ μεταλάβουμε, ὅλοι ἀνταλλάσσουμε ἀσπασμούς. Κι ὅταν πάλι τελεῖται τὸ πιὸ θαυμαστὸ μυστήριον, εὐχεται ὁ ἱερέας στὸ λαὸ, καὶ ὁ λαὸς στὸν ἱερέα, ἀφοῦ ἢ φράση, «μετὰ τοῦ πνεύματός σου», δὲ σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτὸ ἀκριβῶς. Καὶ ἡ εὐχαριστία ἐπίσης εἶναι κοινὴ. Γιατὶ δὲν εὐχαριστεῖ μόνο ὁ ἱερέας, ἀλλὰ καὶ ὅλος ὁ λαός. Ἀφοῦ ἀρχίζει ἐκεῖνος, ἔπειτα συμφωνοῦν ὅλοι ὅτι αὐτὸ γίνεται σωστὰ καὶ δίκαια καὶ μετὰ ἀρχίζει ἡ εὐχαριστία.

Καὶ γιατί θαυμάζεις πού ὁ λαὸς προσεύχεται μαζὶ μὲ τὸν ἱερέα, ἀφοῦ καὶ μαζὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ Χερουβὶμ καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις ψάλλει τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ὕμνους πρὸς τὸ Θεό; Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπα, γιὰ νὰ εἶναι σεμνοὶ ὅλοι οἱ πιστοί, γιὰ νὰ κατανοήσουμε ὅτι ὅλοι εἴμαστε ἓνα σῶμα καὶ ἔχουμε τόση διαφορὰ μεταξύ μας, ὅση τὸ ἓνα μέλος τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ νὰ μὴ θεωροῦμε ὑπεύθυνους γιὰ ὅλα τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ φροντίζουμε σὰν νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἄρχοντες, ἀφοῦ ἢ Ἐκκλησία εἶναι τὸ κοινὸ σῶμα μας. Γιατὶ αὐτὸ μᾶς ἐξασφαλίζει μεγαλύτερη σιγουριὰ καὶ περισσότερο ζῆλο γιὰ τὴν ἀρετὴ. Ἄκουσε τώρα πῶς ζητοῦσαν τὴ γνώμη τῶν πιστῶν καὶ γιὰ ἄλλα ζητήματα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀποστόλων. Ὅταν δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ χειροτονήσουν τοὺς ἑπτὰ διακόνους, συνεννοήθηκαν πρῶτα μὲ τὸ λαὸ. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Πέτρος γιὰ τὸ Ματθία. Συνεννοήθηκε μὲ ὄλους τοὺς τότε παρόντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι γιὰ νὰ φουσκῶνουν τὰ μυα-

ἡμῖν ἐπίδοσιν μείζονα κατασκευάζει πρὸς ἀρετὴν. Ἐκκουσον γοῦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, πῶς ἀλλαχοῦ τοὺς ἀρχομένους κοινωνοὺς τῆς γνώμης ἐλάμβανον. Καὶ γὰρ ὅτε τοὺς ἐπτὰ ἐχειροτόνουν, τῷ δήμῳ πρότερον ἐκοινώσαντο· καὶ ὅτε τὸν Μαθθίαν ὁ Πέτρος, τοῖς πα-
 5 ροῦσιν ἅπασιν τότε, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξίν. Οὐ γὰρ ἀρχόντων τυ-
 φός ἐστι τὰ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἀρχομένων δουλοπρέπεια, ἀλλὰ ἀρχὴ πνευματικὴ, τούτῳ μάλιστα πλεονεκτοῦσα, τῷ τὸ πλεον τῶν πό-
 νων καὶ τῆς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναδέχεσθαι φροντίδος, οὐ τῷ τιμὰς πλείους ἐπιζητεῖν. Καὶ γὰρ ὡς μίαν οἰκίαν δεῖ τὴν Ἐκκλησίαν οἰ-
 10 κεῖν, ὡς σῶμα ἓν, οὕτω διακεῖσθαι πάντας· ὡσπερ οὖν καὶ βάπτισμα ἓν ἐστὶ, καὶ τράπεζα μία, καὶ πηγὴ μία, καὶ κτίσις μία, καὶ Πα-
 τὴρ εἷς.

Τί τοίνυν διηρήμεθα, τοσοῦτων συναγόντων ἡμᾶς; τί διεσπά-
 μεθα; Ἀναγκαζόμεθα γὰρ πάλιν τὰ αὐτὰ ὀδύρασθαι, ἃ πολλάκις
 15 ἐθρήνησα· πένθους ἄξια τὰ παρόντα· οὕτω σφόδρα ἀπ' ἀλλήλων ἐσμὲν ἀπερρηγμένοι, δέον ἐνδὸς σώματος μιμεῖσθαι συνάφειαν. Οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τοῦ ἐλάττονος ὁ μείζων κερδᾶναι δυνήσεται. Εἰ γὰρ Μωϋσῆς παρὰ τοῦ κηδεστοῦ τι τῶν συμφερόντων ἔμαθεν ὅπερ αὐτὸς οὐ συνεῖδε, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἀν-
 20 γένοιτο. Καὶ τί δήποτε, ὃ συνεῖδεν ὁ ἀπιστος, οὐ συνεῖδεν ὁ πνευματικός; Ἴνα μάθωσι ἅπαντες οἱ τότε, ὅτι ἄνθρωπος ἦν, κἂν θάλατταν σχίζῃ, κἂν πέτραν ρηγνύῃ, τῆς τοῦ Θεοῦ ροπῆς δεῖται· καὶ ὅτι ἐκεῖνα οὐκ ἀνθρωπίνης φύσεως ἦν, ἀλλὰ Θεοῦ δυνάμεως. Καὶ νῦν, εἰ οὐ λέγει τὰ συμφέροντα ὁ δεῖνα, ἕτερος ἀναστὰς εἰπάτω·
 25 κἂν ἐλάττων ἦ, λέγῃ δέ τι τῶν συμφερόντων, κύρωσον τὴν γνώμην· κἂν τῶν σφόδρα εὐτελεστάτων ἦ, μὴ ἀτιμάσῃς. Οὐδεὶς γὰρ τούτων ἀφέστηκε τῶν πλησίον, ὅσον ὁ κηδεστὴς τοῦ Μωϋσέως· ἀλλ' οὐκ ἀπηξίωσεν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἐδέξατο τὴν γνώμην,

λά τῶν ἀρχόντων, οὔτε γὰρ νὰ γίνονται δουλοπρεπεῖς οἱ ὑπόλοιποι, ἀλλὰ εἶναι ἐξουσία πνευματική, πού ἔχει μάλιστα τὸ πλεονέκτημα ὅτι οἱ ἄρχοντες φορτώνονται μὲ περισσότερους κόπους καὶ μεγαλύτερες φροντίδες καὶ δὲ ζητοῦν περισσότερες τιμές. Πρέπει νὰ διοικοῦν τὴν Ἐκκλησία σὰν ἓνα σπίτι, σὰν ἓνα σῶμα. Ἔτσι πρέπει νὰ σκεπτόμαστε ὅλοι. Ὅπως βέβαια καὶ τὸ βάπτισμα εἶναι ἓνα καὶ ἡ τράπεζα μία καὶ ἡ πηγὴ μία καὶ ἡ κλίση μία καὶ ὁ Πατέρας ἓνας.

Γιατί λοιπὸν εἴμαστε διαιρημένοι, ἀφοῦ εἶναι τόσα ἐκεῖνα πού μᾶς ἐνώνουν; Γιατί εἴμαστε διασπασμένοι; Δυστυχῶς ἀναγκάζομαι νὰ θρηνήσω πάλι γιὰ ὅσα πολλές φορές ἔχω θρηνήσει. Ἡ κατάστασή μας εἶναι ἀξιοθρήνητη. Τόσο διασπασμένοι εἴμαστε μεταξύ μας, ἐνῶ πρέπει νὰ εἴμαστε ἐνωμένοι σὰν ἓνα σῶμα. Γιατί ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ ὠφεληθεῖ ἀκόμη κι ὁ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κατώτερο. Ἀφοῦ κι ὁ Μωϋσῆς ἔμαθε ἀπὸ τὸν πενθερό του κάτι πού δὲν ἤξερε⁵, πολὺ περισσότερο θὰ μπορούσε νὰ ὠφεληθεῖ ἡ Ἐκκλησία σὲ παρόμοια περίπτωση. Καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο, πού ἤξερε ὁ ἄπιστος καὶ δὲν τὸ ἤξερε ὁ πνευματικὸς ἡγέτης; Ἐγινε ὁμοῦς αὐτό, γιὰ νὰ μάθουν ὅλοι οἱ σύγχρονοὶ του ὅτι ἦταν ἄνθρωπος, πού, ἂν καὶ σχίζει τὴ θάλασσα, ἂν καὶ χωρίζει τὴν πέτρα, ἔχει ἀνάγκη τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τὰ θαύματά του δὲν ὀφείλονταν στὴν ἀνθρώπινη φύση του, ἀλλὰ στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Καὶ τώρα, ἂν κάποιος δὲ λέει τὰ ὠφέλιμα, ἃς σηκωθεῖ κάποιος κι ἃς τὰ πεῖ. Κι ἂν εἶναι ὁ πιὸ ἀσήμαντος, ἐπικρότησε τὴ γνώμη του, ἂν λέει κάτι τὸ ὠφέλιμο. Κι ἂν εἶναι ὁ πιὸ ἀξιοκαταφρόνητος, μὴν τὸν προσβάλεις. Γιατί κανένας δὲν ἀπέχει τόσο ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του, ὅσο ὁ πενθερὸς ἀπὸ τὸ Μωϋσῆ, πού δὲν περιφρόνησε τὰ λόγια του, ἀλλὰ δέχθηκε τὴ γνώμη του καὶ ὑπάκουσε, τὴν ἔγραψε, καὶ δὲν ντράπηκε νὰ τὴν παραδώσει στὴν ἱστορία, καταστέλλοντας ἔτσι τὸν ἐγωϊσμὸ τῶν πολλῶν. Γι' αὐτὸ τὰ ἄφησε σὰ γραμμένα σὲ στήλη. Γιατί γνώριζε ὅτι αὐτὴ ἡ ἱστορία θὰ εἶναι ὠφέλιμη σὲ πολλούς.

5. Βλ. Ἐξοδ. κ. 18.

καὶ ἐπέισθη, καὶ ἀνάγραπτον ἐποίησε, καὶ οὐκ ἠσχύνθη ταῦτα ἱστορίᾳ παραδοῦναι, τὸν τῶν πολλῶν τυφόν καθαιρῶν. Διὸ καὶ ὡς ἐν στήλῃ τῷ βίῳ ταῦτα γράψας κατέλιπεν· ἦδει γὰρ πολλοῖς χρήσιμον ἐσομένην τὴν ἱστορίαν.

5 Μὴ δὴ παρορῶμεν τοὺς τὰ δέοντα συμβουλευόντας, κἂν τῶν ἀρχομένων τις ᾗ, κἂν τῶν εὐτελῶν, μηδὲ ἄπερ ἂν ἡμεῖς εἰσηγησώμεθα, ταῦτα πάντως κρατεῖν ἀξιῶμεν· ἀλλ' ἄπερ ἂν συμφέροντα φανῆ, ταῦτα παρὰ πάντων κυρούσθω. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀμβλυωτ-
 10 σπουδάζειν καὶ συντετάσθαι. Μηδὲ λέγε, τί με καλεῖς εἰς συμβουλήν, εἰ μὴ ἀκούεις ὃ λέγω; οὐκ ἔστι συμβούλου ταυτὶ τὰ ἐγκλήματα, ἀλλὰ τυράννου. Ὁ γὰρ σύμβουλος, εἰπεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ κύριός ἐστι μόνον· ἂν δὲ καὶ ἕτερον λυσιτελέστερον φανῆ, ὃ δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ πράττειν ἐθέλη, οὐκέτι σύμβουλός ἐστιν, ἀλλὰ τύραννος,
 15 ὡσπερ ἔφην.

Μὴ δὴ οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ τυφου παντὸς καὶ ἀπονοίας ἀπαλλάξαντες τὴν ψυχὴν, σκοπῶμεν οὐχ ὅπως μόνον τὰ ἡμέτερα σταίη, ἀλλ' ὅπως ἢ συμφέρουσα γνώμη κρατήσῃ, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν εἰσφέρηται. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν κερδανοῦμεν, κἂν μὴ τὰ δέοντα
 20 εὖρωμεν, αὐτοὶ τὰ παρ' ἑτέρων φανέντα δεχόμενοι, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολὺν ληψόμεθα τὸν μισθόν, καὶ δόξης δὲ οὕτω μάλιστα ἀπολαύσομεν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὃ τὰ συμφέροντα εἰπών, σοφός, οὕτως ἡμεῖς καταδεξάμενοι, καὶ αὐτοὶ συνέσεως καὶ εὐγνωμοσύνης καρπωσόμεθα ἔπαινον. Οὕτω καὶ οἰκίαι καὶ πόλεις, οὕτω καὶ
 25 Ἐκκλησία οἰκονομουμένη, μείζονα λήψεται προσθήκην· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα βίον ἀριστον οἰκονομήσαντες, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄς μὴν περιφρονοῦμε λοιπὸν ἐκείνους ποὺ δίνουν σωστὲς συμβουλές, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ καταφρονημένοι, κι ἄς μὴν ἔχουμε τὴν ἀξίωση νὰ γίνουν ὅπως ὅποτε ὅσα ἐμεῖς συμβουλευόμε, ἀλλ' ἄς ἐπικροτοῦμε ὅλοι ἐκεῖνα ποὺ θὰ θεωρηθοῦν ὠφέλιμα. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν καλὴν ὄραση, βλέπουν καλύτερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν καλὴ, γιατί μελετοῦν καὶ ἐπιστρατεύουν τὶς ἰκανότητές τους. Μὴ λές, 'τί μοῦ ζητᾷς νὰ σοῦ δώσω συμβουλή, ἀφοῦ δὲν κάνεις αὐτὰ ποὺ σοῦ λέγω;' Τέτοιοι ἐλεγχὸ δὲν τὸν κάνουν οἱ σύμβουλοι, ἀλλὰ οἱ τύρανοι. Γιατὶ ὁ σύμβουλος ἔχει δικαίωμα μόνο νὰ πεῖ τὴ γνώμη του, ἂν ὁμως κριθεῖ πρὸ ὠφέλιμης μιᾶ ἄλλης γνώμης καὶ ἐπιμένει ὁ σύμβουλος νὰ γίνουν ὅσα ἐκεῖνος συμβούλευσε, τότε δὲν εἶναι σύμβουλος, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα πρὸ πάντων, εἶναι τύραννος.

Ἄς μὴ συμπεριφερόμαστε λοιπὸν ἔτσι. Ἄς καθαρίσουμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ κάθε ἐγωῖσμό καὶ ἀνοησία, κι ἄς ἐπιδιώκουμε ὄχι πῶς νὰ ἐπικρατήσῃ μόνο ἡ γνώμη μας, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ πρὸ ὠφέλιμης γνώμης, ἔστω κι ἂν δὲν τὴν ἐκφράσαμε ἐμεῖς. Γιατὶ δὲ θὰ εἶναι μικρὸ τὸ κέρδος μας ἂν δεχθοῦμε τὶς γνώμεις τῶν ἄλλων, στὴν περίπτωσιν ποὺ ἐμεῖς δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε τὴ σωστὴ λύσιν. Ἐτσι καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀμείψῃ καὶ δόξα θὰ ἀποκτήσουμε μὲ τὸν τρόπο αὐτό. Γιατὶ, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ συμβούλευσε τὰ ὠφέλιμα θεωρήθηκε φρόνιμος, ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν τὰ δεχθοῦμε, θὰ μᾶς ἐπαινέσουν γιὰ τὴ φρονιμάδα μας καὶ γιὰ τὴ σύνεσίν μας. Ἐτσι μποροῦν νὰ ὠφεληθοῦν περισσότερο καὶ τὸ σπίτι καὶ ἡ πόλις καὶ ἡ Ἐκκλησία ποὺ διοικοῦνται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Καὶ ἐμεῖς θὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, ἂν ρυθμίσουμε ἄριστα τὴν ἐπίγειαν ζωὴν μας, τὰ ὅποια εὐχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάριν καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἐξῆς.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΘ'

(Β' Κορ. 9, 1-9)

«Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονοίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους
περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν».

1. Τοσαῦτα περὶ αὐτῆς εἰπὼν, ἐνταῦθά φησι, «περιττόν μοί
ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ συνε-
5 τόν, ὅτι τοσαῦτα εἰπὼν, λέγει, «περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν
ὑμῖν», ἀλλ' ὅτι καὶ πάλιν λέγει περὶ αὐτῆς. Ταῦτα μὲν γὰρ ἃ μι-
κρὸν ἔμπροσθεν εἶρηκε, περὶ τῶν τὰ χρήματα ὑποδεξαμένων εἶ-
πεν, ὥστε τιμῆς ἀπολαῦσαι πολλῆς, τὰ δὲ πρὸ ἐκείνων, ἃ περὶ
Μακεδόνων διελέγετο, «ὅτι ἢ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπε-
10 ρίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν», καὶ τὰ ἄλλα
πάντα, περὶ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης. Ἄλλ' ὁμως, καὶ
ἔμπροσθεν τοσαῦτα εἰπὼν, καὶ πάλιν μέλλων ἐρεῖν, «περιττόν
μοί ἐστι», φησί, «τὸ γράφειν ὑμῖν». Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ὥστε μᾶλ-
λον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι. Αἰσχύνεται γὰρ ἄνθρωπος δόξαν
15 τοιαύτην ἔχων, ὡς μηδὲ δεῖσθαι συμβουλῆς, ἐλάττων φανῆναι
τῆς ὑπολήψεως καὶ ὑστερεῖσθαι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κατηγορίας
ποιεῖ πολλάκις, κατὰ παράλειψιν λέγων· καὶ γὰρ μεγάλην ἔχει
τὴν ἰσχύν. Ὁ γὰρ δικαστῆς ὁρῶν τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ κατηγο-
ρου, οὐδὲ ὑποπτεύει λοιπόν. Λογίζεται γὰρ, ὅτι ὁ πολλὰ ἐξὸν εἶ-
20 πεῖν οὐκ εἰπὼν, πῶς ἂν τὰ οὐκ ὄντα πλάσειε; καὶ δίδωσι καὶ

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΘ'

(Β' Κορ. 9,1-9)

«Θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω γιὰ τὴν ὑπηρεσία
πρὸς τοὺς ἁγίους».

1. Ἄφοῦ εἶπε τόσα γι' αὐτήν, τώρα λέγει, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω γι' αὐτήν». Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ σύνεσή του, ὅτι δηλαδή, ἄφοῦ εἶπε τόσα γι' αὐτή, εἶπε, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω γι' αὐτήν», ἀλλὰ καὶ ὅτι μιλάει πάλι γι' αὐτήν. Γιατὶ αὐτὰ πού εἶπε λίγο πιὸ πάνω, τὰ εἶπε γιὰ ἐκείνους πού συγκέντρωσαν τὰ χρήματα, ὥστε νὰ τοὺς τιμήσει πολὺ, ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶπε πιὸ μπροστὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ὅτι «ἡ πολλὴ φτώχεια τοὺς ξεχειλίσει σὲ πλούσια γενναιοδωρία»¹, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ εἶπε γιὰ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶπε τόσο πολλὰ προηγουμένως, καὶ πρόκειται καὶ πάλι νὰ πεῖ, λέγει, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω». Καὶ τὸ κάνει αὐτό, γιὰ νὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο. Γιατὶ ντρέπεται νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὴν ὑπόληψή του καὶ ὅτι δὲν ἔχει τίς ἀναγκαῖες ἰκανότητες αὐτὸς πού ἔχει τέτοια νοημοσύνη, ὥστε νὰ μὴν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμιά συμβουλή. Τὸ ἴδιο κάνει πολλὰς φορές καὶ ὅταν ἐπιτιμᾷ. Λέγει πὼς παραλείπει νὰ μιλήσει· γιατί ὁ τρόπος αὐτὸς ἔχει μεγάλη δύναμη. Γιατὶ καὶ ὁ δικαστής, βλέποντας τὴ μεγαλοψυχία τοῦ κατηγοροῦ, δὲν ἔχει πλέον ὑποψίες. Γιατὶ σκέπτεται ὅτι ἐκεῖνος πού εἶχε νὰ πεῖ πολλὰ καὶ δὲν τὰ εἶπε, πὼς εἶναι δυνατὸ νὰ πεῖ πλάσματα τῆς

1. Β' Κορ. 8,2.

μειζον ὑποπτεύειν, ἢ εἰπεῖν, καὶ ἡθους χρηστοῦ ὑπόνοιαν περιτίθησιν ἑαυτῶ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς συμβουλῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκωμίων ποιεῖ. Εἰπὼν γάρ, «περιττόν ἐστι τὸ γράφειν», δὴ πῶς συμβουλεύει· «οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν 5 καυχῶμαι Μακεδόσι». Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ αὐτὸν εἶδέναι, πολλῶ δὲ πλέον καὶ τὸ εἰς ἑτέρους ἐξενεγκεῖν· μείζονα γὰρ ἔχει τὴν ἰσχύν· οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησαν ἐπὶ τοσοῦτον καταισχυθῆναι.

Εἶδες σύνεσιν προαιρέσεως; Ἀπὸ ἄλλων, τῶν Μακεδόνων, προέτρεψε. «Γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, φησί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ 10 τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας». Προέτρεψεν ἀπ' αὐτῶν· «οἷτινες» γάρ, φησὶν, «οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι». Προέτρεψεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου· «γινώσκετε» γάρ, φησί, «τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν». Πάλιν ἐπὶ τὸ 15 ἰσχυρὸν κεφάλαιον καταφεύγει, τὸ ἀφ' ἑτέρων. Ζηλότυπον γὰρ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Καὶ ἔδει μὲν τὸ τοῦ Κυρίου ὑπόδειγμα μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκύσασθαι, καὶ μετ' ἐκεῖνο, τὸ τῆς ἀντιδόσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἦσαν, τούτῳ μᾶλλον ἐφέλκεται. Οὐδὲν γὰρ τοσοῦτον, ὅσον ὁ ζῆλος ποιεῖ. Σκόπει δὲ πῶς αὐτὸ 20 καὶ καινοτέρως εἰσάγει. Οὐ γὰρ εἶπε, 'τούσδε μιμήσασθε', ἀλλὰ τί; «ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας». Τί λέγεις; πρὸ μικροῦ ἔλεγες, ὅτι αὐτεπάγγελτοι, μετὰ πολλῆς τῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν, πῶς οὖν ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος; Ναί, φησὶν· οὐ συμβουλευσαμεν, οὐ παρακαλέσαμεν, ἀλλ' ἐπηνέσαμεν μόνον ὑμᾶς, 25 ἐκαυχησάμεθα μόνον, καὶ τοῦτο ἤρκεσεν αὐτοῖς εἰς προτροπήν. Εἶδες πῶς δι' ἀλλήλων αὐτοὺς διεγείρει, τούτους μὲν δι' ἐκείνων, ἐκείνους δὲ διὰ τούτων, καὶ τῶ ζῆλῳ καὶ ἐγκώμιον ἀνέμι-

φαντασίας του; Ἔτσι κάνει τὸ δικαστὴ νὰ σκέπτεται πρὸ πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔχει ἀκούσει καὶ δημιουργεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴ γνώμη ὅτι εἶναι ἐνάρετος. Ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ ὅταν συμβουλευεῖ καὶ ὅταν ἐπαινεῖ. Λέγοντας, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω», πρόσεχε πῶς τοὺς συμβουλευεῖ· «γιατὶ γνωρίζω τὴν προθυμία σας, γιὰ τὴν ὁποία μιλῶ μὲ ὑπερηφάνεια στοὺς Μακεδόνες». Εἶναι βέβαια σπουδαῖο νὰ τὸ γνωρίζει ὁ ἴδιος, πολὺ πρὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι νὰ τὸ διακηρύσσει καὶ σὲ ἄλλους. Γιατὶ ἔχει πρὸ μεγάλη ἰσχύ, ἐπειδὴ δὲ θὰ ἤθελαν νὰ ντροπιαστοῦν σὲ τόσους πολλοὺς ἀνθρώπους.

Εἶδες πόσο συνετὰ ἐπιδιώκει τὸ σκοπὸ του; Ἀναφέροντας ἄλλους, τοὺς Μακεδόνες, προτρέπει τοὺς Κορινθίους. «Σᾶς κάνω», λέγει, «γνωστὴ, ἀδελφοί, τὴ χάρη πού ἔδωσε ὁ Θεὸς στὶς ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας»². Τοὺς προέτρεψε μὲ τὰ λόγια αὐτά, «έσεῖς», λέγει, «ἀπὸ πέρυσι ἀρχίσατε πρῶτοι ὄχι μόνο νὰ ἐνεργεῖτε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ θέλετε ὀλόψυχα». Τοὺς προέτρεψε ἀναφέροντας τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου· «γιατὶ ξέρετε τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, πού, ἐνῶ ἦταν πλούσιος, πτώχευσε γιὰ χάρη μας». Ἐδῶ χρησιμοποιεῖ πάλι ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα, τὸ παράδειγμα ἄλλων. Γιατὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι ζηλιάρικο. Ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐπηρεάσει περισσότερο τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ μετὰ ἢ ὑπενθύμιση τῆς ἀνταπόδοσης. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦταν πολὺ δυνατοὶ πνευματικά, τοὺς ἐπηρεάζει περισσότερο τὸ δεύτερο. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι τόσο ἀποτελεσματικὸ, ὅσο ὁ ζῆλος. Καὶ πρόσεχε πόσο διαφορετικὰ τὸ ἐκφράζει. Δὲν εἶπε δηλαδή, 'μιμηθεῖτε τους', ἀλλὰ τί εἶπε; «ὁ δικός σας ζῆλος κέντρισε τοὺς περισσοτέρους». Τί λές; Πιὸ πάνω εἶπες πῶς οἱ Μακεδόνες παρακινήθηκαν μόνοι τους, πῶς σᾶς παρακαλοῦσαν μὲ πολλὴ προθυμία, πῶς λοιπὸν μιλας τώρα γιὰ τὸ δικό μας ζῆλο; Μάλιστα, λέει. Δὲν τοὺς συμβουλευσαμε, δὲν τοὺς παρακαλέσαμε, ἀλλὰ σᾶς ἐπαινέσαμε μόνο, καυχηθήκαμε μόνο γιὰ σᾶς, κι αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει. Εἶδες πῶς τοὺς παροτρύνει χρησιμοποιοῦντας αὐτοὺς σὰν παράδειγμα γιὰ ἐκείνους καὶ ἐκείνους γιὰ αὐτούς, καὶ πῶς μαζὶ μὲ τὸ ζῆλο τους

ξε μέγιστον; Εἶτα ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐπαίρη, κεκολασμένως μεθο-
 δεύει, λέγων· «ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας». Ἐν-
 νόησον τοίνυν ὅσον ἐστὶν ἑτέροις γενομένους αἰτίους τῆς φιλοτι-
 μίας ταύτης, αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι κατὰ τὴν εἰσφορὰν ταύτην. Διὰ
 5 τοῦτο οὐκ εἶπε, 'μιμήσασθε ἐκείνους', οὐ γὰρ τοσοῦτον εἶχε τὸν
 ζῆλον, ἀλλὰ πῶς; Ἐκεῖνοι ὑμᾶς ἐμιμήσαντο· μηδὲ φανῆτε τῶν
 μαθητῶν ἐλάττους οἱ διδάσκαλοι.

Καὶ ὄρα πῶς διεγείρων αὐτοὺς καὶ ἀνάπτων μειζόνως,
 ὑποκρίνεται μετ' αὐτῶν ἐστάναι, καθάπερ ἐν φιλονεικίᾳ τινὶ καὶ
 10 ἀμίλλῃ τὸ μέρος αὐτῶν ἐπιλεγόμενος. Καθάπερ γὰρ ἀνωτέρω
 ἔλεγεν, ὅτι «αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως προσῆλθον
 ἡμῖν, εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο,
 οὕτως ἐπιτελέσῃται τὴν χάριν ταύτην», οὕτω καὶ ἐνταῦθά
 φησιν, ὅτι «διὰ τοῦτο ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ
 15 καύχημα ἡμῶν». Εἶδες αὐτὸν ἀγωνιῶντα καὶ τρέμοντα, ἵνα μὴ
 δόξη προτροπῆς ἕνεκεν εἰρηκένοι μόνον ἃ εἶπεν, ἀλλὰ τῷ οὐ-
 τως ἔχειν, φησὶν, ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς· τοσαύτην ὑπὲρ ὑμῶν
 ποιῶμαι σπουδὴν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν. Καὶ δοκεῖ
 τοῦ μέρους ἑαυτὸν ποιεῖν τῶν Κορινθίων διὰ πάντων, καίτοι
 20 πάντων ὁμοίως κηδόμενος. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· πάνυ σε
 μνύνομαι ἐφ' ὑμῖν, καλλωπίζομαι παρὰ πᾶσιν, ἐκαυχῆσάμην καὶ
 παρ' ἐκείνοις· ὥστε, ἂν ὑστερήσητε, κοινὰ τὰ τῆς αἰσχύνης. Καὶ
 τοῦτο δὲ μεμετρημένως· προσέθηκε γάρ, «ἐν τούτῳ τῷ μέρει»·
 οὐ πανταχοῦ· «ἵνα, καθὼς ἔλεγον, παρεσκευασμένοι ἦτε». Οὐδὲ
 25 γὰρ εἶπον, ὅτι μέλλουσιν, ἀλλ' ὅτι πάντα ἠντρέπισται, καὶ οὐδὲν
 αὐτοῖς ἐνδεῖ λοιπόν. Τοῦτο οὖν βούλομαι διὰ τῶν ἔργων δειχθῆ-
 ναι, φησὶν. Εἶτα καὶ ἀδξει τὴν ἀγωνίαν, λέγων· «μὴ πως, ἐὰν

ἀνέμιξε πάρα πολὺ μεγάλον ἔπαινο; Ἐπειτα, γὰρ νὰ μὴν τοὺς φουσκώσῃ τὰ μυαλά, ρυθμίζει τὸ λόγο κάπως ἐπιτιμητικὰ καὶ λέγει· «ὁ ζῆλος σας κέντρισε τοὺς περισσοτέρους». Σκέψου λοιπὸν πόση ἐντύπωση κάνει νὰ ὑστερήσουν στὴ συνεισφορὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἔγιναν αἰτία νὰ φιλοτιμηθοῦν ἄλλοι. Ἐτσι δὲν εἶπε, 'μιμηθεῖτε τους', γιατί αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ δημιουργήσῃ τόσο ζῆλο, ἀλλὰ τί εἶπε; Ἐκεῖνοι σὰς μιμήθηκαν. Καὶ μὴ φανεῖτε ἐσεῖς οἱ δάσκαλοι κατώτεροι ἀπὸ τοὺς μαθητές.

Καὶ πρόσεχε πῶς, ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ τοὺς παρακινήσῃ καὶ νὰ τοὺς ξεσηκώσῃ πολὺ, ἐμφανίζεται ὅτι εἶναι μὲ τὸ μέρος τους, πηγαίνοντας μὲ τὸ μέρος τους, ὅπως σὲ κάποια φιλονεικία ἢ ἀνταγωνισμό. Γιατί, ὅπως παραπάνω ἔλεγε, ὅτι «αὐθόρμητα καὶ μὲ πολλὰ παρακλήσεις ἦρθαν σ' ἐμᾶς, γὰρ νὰ παρακαλέσουμε ἐμεῖς τὸν Τίτο, ὥστε, ὅπως ἔκαμε πρῶτος τὴν ἀρχή, ἔτσι καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς γενναιοδωρίας»³, ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «γι' αὐτὸ ἔστειλα τοὺς ἀδελφούς, γὰρ νὰ μὴν ἀποδειχθεῖ ἀβάσιμη ἡ καύχησή μας». Εἶδες πῶς ἀγωνιᾷ καὶ τρέμει μήπως νομίσουν ὅτι εἶπε αὐτὰ ποὺ εἶπε μόνο γὰρ νὰ τοὺς παρακινήσῃ; Ἐστειλα, λέει, τοὺς ἀδελφούς, παρακινούμενος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τόσο εἶναι τὸ ἐδιαφέρον μου γὰρ σὰς, «γὰρ νὰ μὴν ἀποδειχθεῖ ἀβάσιμη ἡ καύχησή μου». Δίνει τὴν ἐντύπωση μὲ ὅλα αὐτὰ ὅτι πηγαίνει μὲ τὸ μέρος τῶν Κορινθίων, ἀν καὶ φροντίζει τὸ ἴδιο γὰρ ὄλους. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Πολὺ ὑπερηφανεύομαι γὰρ σὰς, εἶστε παντοῦ τὸ καμάρι μου, καυχῆθηκα καὶ σ' ἐκείνους. Ἐπομένως, ἀν ὑστερήσετε, ἡ ντροπὴ θὰ εἶναι κοινὴ. Καὶ αὐτὸ τὸ λέγει μὲ ἰδιαίτερη προσοχή· γιατί πρόσθεσε, «στὸ σημεῖο αὐτό». Ὅχι σὲ ὄλα. «Γὰρ νὰ εἶστε, ὅπως ἔλεγα, προετοιμασμένου». Γιατί δὲν εἶπε, ὅτι πρόκειται, ἀλλ' ὅτι ὄλα εἶναι τακτοποιημένα καὶ δὲν τοὺς λείπει πιά τίποτα. Αὐτὸ λοιπὸν θέλω, λέει, νὰ ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐπειτα αὐξάνει τὴν ἀγωνία, λέγοντας·

3. Β' Κορ. 8,4-6.

ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες, καταισχυρθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς) ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως».

2. Μείζων ἢ ἐντροπή, ὅταν πολλοὺς ἐπιστήσῃ τοὺς θεατάς, αὐτοὺς τοὺς ἀκηκοότας. Καὶ οὐκ εἶπε, 'φέρω γὰρ Μακεδόνας μετ' ἐμοῦ', 'ἔρχονται γὰρ Μακεδόνες μετ' ἐμοῦ', ἵνα μὴ δόξη ἐπίτηδες αὐτὸ ποιεῖν, ἀλλὰ πῶς; «Μὴ πως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες». Συμβαίνει γὰρ τοῦτο, φησί, γενέσθαι, τῶν ἐγχωρούντων ἐστίν. Οὕτω γὰρ καὶ ἀνύποπτον ἐποίει τὸν λόγον· εἰ δὲ ἐκείνως εἶπε, καὶ φιλονεικοτέρους ἐποίησεν ἄν. Ὅρα πῶς οὐκ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν μόνον αὐτοὺς ἐνάγει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων. Εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ οὐδὲν μέγα τίθεσθε, φησί, θαρρεῖτε δὲ ὡς συγγινώσκοντι, ἀλλ' ἐννοεῖτε Μακεδόνας, «μὴ πως, ἐὰν ἔλθωσι καὶ εὐρωσιν ὑμᾶς»· καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ βουλομένους', ἀλλὰ, «ἀπαρασκευάστους», μηδέπω τὸ πᾶν πεπληρωκό-
15 τας. Εἰ δὲ τοῦτο αἰσχύνῃ, τὸ μὴ ταχέως ἐνεγκεῖν, τὸ μηδὲ ὀλως εἰσενεγκεῖν, ἢ ἔλαττον τοῦ δέοντος, ἐννόησον ἡλίκον. Εἶτα πράως τὸ ἐξ αὐτοῦ συμβησόμενον καὶ πληκτικῶς τίθησιν, οὕτως εἰπὼν· «καταισχυρθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς». Καὶ κολάζει πάλιν λέγων· «ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσε-
20 ως», οὐ ραθυμοτέρους ποιῶν, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις εὐδοκιμοῦντας, καὶ ἐν ταύτῃ πολλὴν ἔχειν δεῖ τὴν παρρησίαν. «Ἀναγκαῖον οὖν ἠγησάμην προπέμψαι τοὺς ἀδελφούς, ἵνα προκαταρτίσωσι ταύτην τὴν εὐλογίαν ὑμῶν ἐτοίμην εἶναι οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν». Πάλιν αὐτὸ ἀνέλαβεν ἐτέ-
25 ρως· καὶ ἵνα μὴ δόξη ἀπλῶς ταῦτα λέγειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὁδοῦ οὐκ ἄλλην εἶναι φησιν, ἀλλ' ὥστε μὴ καταισχυρθῆναι αὐτούς. Ὅρᾳς ὅτι τό, «περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν», ἀρχὴ συμβουλῆς ἦν; Ὅρᾳς γοῦν ὅσα περὶ ταύτης διαλέγεται τῆς διακονίας;

Μετὰ δὲ τούτου κάκεινό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἵνα μὴ δόξη

«μήπως, ἂν ἔρθουν μαζί μου Μακεδόνες, καταντροπιασθοῦμε ἐμεῖς (γιὰ νὰ μὴν ποῦμε, ἐσεῖς) γιὰ τὴν καύχησή μας».

2. Εἶναι μεγαλύτερη ἢ ντροπή, ὅταν προκαλεῖται μπροστὰ σὲ πολλοὺς θεατές, μπροστὰ σ' ἐκείνους πού ἄκουσαν τὴν καύχηση τοῦ Παύλου. Καὶ δὲν εἶπε, 'φέρνω Μακεδόνες μαζί μου', 'έρχονται μαζί μου Μακεδόνες', γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τὸ κάνει ἐπίτηδες· ἀλλὰ τί λέγει; «μήπως, ἂν ἔρθουν μαζί μου Μακεδόνες». Εἶναι, λέει, δυνατὸ νὰ γίνει αὐτό, εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδεχόμενα. Γιατὶ ἔτσι ὁ λόγος του δὲ δημιουργεῖ ὑποψίες. Ἐὰν ὁμοίως ἐκφραζόταν ἀλλιῶς, θὰ τοὺς δημιουργοῦσε ἀρνητικὲς διαθέσεις. Πρόσεχε ὅτι δὲν τοὺς προτρέπει μόνο ἀπὸ τὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Κι ἂν δὲν ὑπολογίζετε, λέει, ἐμένα τόσο πολὺ, ἀλλὰ στηριζόσαστε πολὺ στὴν ἐπιείκειά μου, σκεφθεῖτε τοὺς Μακεδόνες, «μήπως ἔρθουν καὶ σᾶς βροῦν». Καὶ δὲν εἶπε, 'σᾶς βροῦν ἀπρόθυμους', ἀλλὰ, «σᾶς βροῦν ἀπροετοίμαστους», σᾶς βροῦν νὰ μὴν ἔχετε ὀλοκληρώσει τὰ πάντα. Καὶ ἂν εἶναι ντροπή αὐτό, τὸ νὰ μὴν ἐνεργήσετε γρήγορα, σκέψου πόσο σοβαρὸ εἶναι τὸ νὰ μὴν προσφέρεις τίποτα ἢ νὰ προσφέρεις λιγότερα ἀπὸ ὅσα πρέπει. Ἐπειτα λέγει μὲ μαλακὴ καὶ σκληρὴ συγχρόνως ἐκφραση τί θὰ συμβεῖ, λέγοντας τὸ ἐξῆς: «θὰ ντροπιασθοῦμε ἐμεῖς, γιὰ νὰ μὴν πῶ ἐσεῖς». Καὶ τὴν περιορίζει ἀκόμη λέγοντας, «γιὰ τὴν καύχησή μας, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιὸ ἀδιάφορους, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐκεῖνοι πού διακρίνονται στὰ ἄλλα, πρέπει νὰ ἔχουν μεγάλη τὴν παρρησία καὶ σ' αὐτό. «Γι' αὐτὸ ἔκρινα ἀναγκαῖο νὰ στείλω πρώτους τοὺς ἀδελφούς, γιὰ νὰ φροντίσουν νὰ εἶναι ἔτοιμη ἢ προσφορά σας, σὰν προσφορὰ αὐθόρμητη καὶ ὄχι ἀναγκαστατική». Ἐπανελάβε τὸ ἴδιο πράγμα μὲ ἄλλα λόγια. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πὼς αὐτὰ εἶναι ἀπλὰ λόγια, δηλώνει ὅτι δὲν εἶναι ἄλλη ἢ αἰτία τῆς ἀποστολῆς, παρὰ νὰ μὴν ντροπιαστοῦν. Βλέπεις ὅτι τό, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω», ἦταν ἀρχὴ συμβουλῆς; Βλέπεις λοιπὸν πόσα λέγει γι' αὐτὴν τὴν ὑπηρεσία;

Μαζί μ' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ καὶ αὐτό. Γιὰ νὰ μὴ θε-

ἐναντιολογεῖσθαι εἰπὼν «περιττόν», καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, πρὸς τῷ περὶ τάχους διαλέγεσθαι καὶ δασιλείας καὶ προθυμίας, διὰ τούτων κάκεῖνο κατασκευάζει. Τὰ γὰρ τρία ταῦτα ἀπαιτεῖ, καὶ ἐκίνησε μὲν ταυτὶ τὰ κεφάλαια καὶ ἐν ἀρχῇ· ὅταν
 5 γὰρ λέγη, «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἢ περισσεΐα τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἢ κατὰ βάθους πτωχεΐα ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν», οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι καὶ πολὺ εἰσήνεγκαν, καὶ μετὰ χαρᾶς, καὶ μετὰ τάχους, καὶ οὐ μόνον τὸ δοῦναι οὐ πολὺ ἐλύπησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐν πειρασμοῖς εἶναι, ὅπερ
 10 τοῦ δοῦναι φορτικώτερον. Καὶ τό, «ἡμῖν ἔδωκαν ἑαυτούς», καὶ τοῦτο καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν δείκνυσι καὶ τὸ σφόδρα αὐτοὺς πιστεύειν. Πάλιν δὲ καὶ ἐνταῦθα αὐτὰ μεταχειρίζει. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἐναντία ἐστί, φιλοτιμία καὶ προθυμία, καὶ ὁ μὲν πολὺ δούς πολλακίς ἀθυμεῖ, ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀλγεῖν ἔλαττον δίδωσιν, ὅρα
 15 πῶς ἑκατέρους ἐπιμελεῖται καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ συνέσεως.

Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὀλίγον βέλτιον δοῦναι καὶ μετὰ προαιρέσεως', ἢ 'πολὺ μετὰ ἀνάγκης', ἐπειδὴ καὶ πολὺ, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἠβούλετο αὐτοὺς εἰσηνεγκεῖν, ἀλλὰ πῶς; «Ἴνα προκαταρ-
 20 τίσωσι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν ἐτοίμην εἶναι ὡς εὐλογίαν, μὴ ὡς πλεονεξίαν». Πρότερον ἀπὸ τοῦ ἡδίστου καὶ κουφοτέρου ἀρχεται, τοῦ μὴ μετὰ ἀνάγκης· εὐλογία γάρ, φησὶν, ἐστίν. Ὅρα πῶς ἐν τάξει παραινέσεως τὸν καρπὸν εὐθέως δείκνυσι βλαστάνοντα, καὶ εὐλογίας πεπληρωμένους τοὺς παρέχοντας. Καὶ τῇ προση-
 25 γορίᾳ αὐτοὺς ἐπεσπάσατο· οὐδεὶς γὰρ εὐλογίαν δίδωσι μετὰ λύπης. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε· «μὴ ὡς πλεονεξίαν». Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ὡς πλεονεκτοῦντες αὐτὴν λαμβάνομεν, ἀλλ' ὥστε αἴτιοι γενέσθαι ὑμῖν εὐλογίας. Ἡ γὰρ πλεονεξία ἀκόντων ἐστίν· ὥστε ὁ διδοὺς ἐλεημοσύνην ἀκων, πλεονεξίαν δίδωσιν. Εἶτα ἀπὸ τούτου πάλιν ἐπ' ἐκεῖνο μετέβη, τὸ φι-

ωρηθεῖ δηλαδή πὼς πέφτει σὲ ἀντίφραση, γιατί, ἐνῶ εἶπε πὼς «εἶναι περιττό», ἀμέσως μετὰ μιλάει γι' αὐτό, ζητάει νὰ ἐνεργήσουν γρήγορα καὶ ἀνοιχτόχερα καὶ μὲ προθυμία, καὶ μὲ αὐτὰ κατορθώνει καὶ ἐκεῖνο. Γιατὶ αὐτὰ τὰ τρία ἀπαιτεῖ καὶ τὰ ἐπισημαίνει καὶ ἐδῶ καὶ στὴν ἀρχὴ σὰν βασικὰ στοιχεῖα. Γιατί, ὅταν λέει, «μέσα σὲ μεγάλη δοκιμασία θλίψεως ἢ περίσσια χαρὰ τους καὶ ἡ μεγάλη φτώχεια τους ξεχειλίσαν σὲ πλούσια γενναιοδωρία ἐκ μέρους τους»⁴, δὲ λέει τίποτα ἄλλο, παρὰ ὅτι καὶ πολλὰ πρόσφεραν καὶ μὲ χαρὰ καὶ μὲ γρηγοράδα καὶ τὸ ὅτι ζοῦσαν μέσα σὲ δοκιμασίες, πράγμα πὸ εἶναι πιὸ ἐπώδυνο ἀπὸ τὴν προσφορά. Καὶ τό, «σὲ μᾶς ἔδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους», δείχνει καὶ τὴν προθυμία τους καὶ τὴ μεγάλη πίστη τους. Τὰ ξαναλέει πάλι ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδή ἀντιμάχονται ἡ τάση γιὰ ἐπίδειξη καὶ ἡ προθυμία γιὰ ἐλεημοσύνη, κι ἕνας πὸ δίνει πολλὰ δυσανασχετεῖ πολλές φορές, ἐνῶ ἕνας ἄλλος δίνει λίγα γιὰ νὰ μὴ στενοχωριέται, πρόσεχε πὼς φροντίζει καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μὲ τὴν πρέπουσα σύνεση.

Δὲν εἶπε λοιπὸν πὼς εἶναι προτιμότερο νὰ δώσουν λίγα, ἀλλὰ μὲ προθυμία, παρὰ πολλά, ἀλλὰ μὲ ἐξαναγκασμό, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσφέρουν καὶ πολλὰ καὶ μὲ προθυμία. Ἄλλὰ τί εἶπε; «Γιὰ νὰ προετοιμάσουν τὴν προσφορά σας, ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμη σὰν αὐθόρμητη καὶ ὄχι σὰν ἀναγκαστική». Ἀρχίζει πρῶτα μὲ τὸ πιὸ εὐχάριστο καὶ τὸ πιὸ εὐκολο, τὸ μὴ ἀναγκαστικό· γιατί, λέγει, εὐλογία εἶναι. Πρόσεχε πὼς μὲ μορφὴ συμβουλῆς δείχνει ἀμέσως νὰ φυτρώνει ὁ καρπὸς καὶ νὰ εἶναι γεμάτοι εὐλογία ὅσοι προσφέρουν. Καὶ μὲ τὴ ὀνομασία τοῦ πράγματος τοὺς προσέλκυσε· γιατί κανένας δὲ δίνει εὐλογία μὲ λύπη. Καὶ οὔτε σ' αὐτὸ ἀρκέσθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε· «ὄχι ἀναγκαστική». Μὴ νομίσετε, λέγει, ὅτι τὴν παίρνουμε ἀπὸ πλεονεξία, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουμε αἴτιοι νὰ εἴστε εὐλογημένοι. Γιατὶ ἡ πλεονεξία προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους πὸ δίνουν χωρὶς τὴ θέλησή τους· ἐπομένως ὅποιος δίνει ἐλεημοσύνη χωρὶς νὰ θέλει, δίνει πλεονε-

4. Β' Κορ. 8,2.

λοτίμως δίδοναι. «Τοῦτο δὲ λέγω». Τουτέστιν, ὅτι μετὰ τούτου κάκεῖνό φημι. Ποῖον; Ὅτι «ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει».

5 Καὶ οὐκ εἶπε, 'μικρολόγως', ἀλλ' εὐφημότερον, τὸ τοῦ φειδωλοῦ θεῖς ὄνομα. Καὶ σπόρον τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν, ἵνα εὐθέως πρὸς τὴν ἀντίδοσιν ἴδῃς, καὶ τὸν ἀμητὸν ἐννοήσας, μάθῃς ὅτι πλείονα λαμβάνεις ἢ δίδως. Διὸ οὐκ εἶπεν, 'ὁ διδούς', ἀλλ', «ὁ σπείρων»· καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὕμεῖς ἐὰν σπείρητε', ἀλλὰ καθολι-
10 κὸν τὸν λόγον ποιεῖ. Οὐδὲ εἶπε, 'δαψιλῶς', ἀλλ', «ἐπ' εὐλο-
γίαις», ὃ πολὺ τούτου μεῖζον ἦν. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον τὸ ἡδὺ καταφεύγει, λέγων· «ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ». Μᾶλλον γὰρ ἐξουσίαν τις λαβὼν, ἢ ἀναγκαζόμενος ποιεῖ. Διὸ καὶ τούτῳ ἐνδιατρίβει· εἰπὼν γάρ, «καθὼς προαιρεῖται»,
15 ἐπήγαγε· «μὴ ἐκ λύπης, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης». Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Γραφῆς μαρτυρίαν ἐπάγει, λέγων· «ίλα-
ρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός».

Εἶδες πῶς συνεχῶς τοῦτο τίθησιν; «Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω», καί, «γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι», καί, «ὡς εὐλογίαν»,
20 καὶ μὴ «ὡς πλεονεξίαν»· καὶ πάλιν, «μὴ ἐκ λύπης, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης· ἰλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός». Ἐνταῦθα οἶμαι τό, ἰλαρὸν, δαψιλῆ λέγεσθαι· πλὴν αὐτὸς εἰς τὸ μετὰ προθυμίας διδόναι αὐτὸ παρέλαβεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ παράδειγμα Μακεδόνων καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἱκανὰ ἦν ἐργάσασθαι τὴν πολυτέλειαν, οὐ
25 πολλὰ περὶ αὐτῆς φθέγγεται, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ ἄκοντας δίδοναι. Εἰ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἀρετῆς, πᾶν δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ὑποτέμνεται τὸν μισθόν, εἰκότως τοῦτο ἐργάζεται. Καὶ οὐ συμβουλεύει μό-

ξία. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ προχωρεῖ πάλι στὴ φιλότιμη εἰσφορά. «Σᾶς λέγω αὐτό», δηλαδή μαζί μ' αὐτὸ σᾶς λέγω καὶ αὐτό. Ποιό; «Ὅποιος σπέρνει μὲ τσιγγουνιά, θὰ θερίσει μὲ τσιγγουνιά, κι ὅποιος σπέρνει μὲ ἀφθονία, θὰ θερίσει μὲ ἀφθονία».

Καὶ δὲν εἶπε, 'μὲ μικροπρέπεια', ἀλλὰ χρησιμοποίησε ὠραιότερη ἔκφραση, ἀναφέροντας τὸ ὄνομα «τῆς τσιγγουνιάς». Κι ὀνόμασε σπόρο τὴν πράξη, γιὰ νὰ πάει ἀμέσως ὁ νοῦς σου στὴν ἀνταπόδοση καὶ ἀφοῦ κατανοήσεις τὸ πιά εἶναι ἡ συγκομιδὴ, θὰ μάθεις ὅτι παίρνεις περισσότερα ἀπὸ ὅσα δίνεις. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ἐκεῖνος ποὺ δίνει', ἀλλά, «ἐκεῖνος ποὺ σπέρνει» καὶ δὲν εἶπε, 'ἐσεῖς ἂν σπεῖρετε', ἀλλὰ χρησιμοποιοεῖ λόγο γενικότατο. Καὶ δὲν εἶπε, 'μὲ ἀφθονία', ἀλλά, «σὰν εὐλογία», ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό. Καταφεύγει πάλι στὸ πρῶτο, τὸ εὐχάριστο, λέγοντας: «ὁ καθένας ὅς δίνει ὅ,τι τοῦ λέγει ἡ καρδιά του». Γιατὶ καθένας κάνει κάτι πολὺ περισσότερο ὅταν εἶναι ἐλεύθερος, παρὰ ὅταν ἀναγκάζεται. Γι' αὐτὸ ἀσχολεῖται ἀρκετὰ μὲ αὐτό· γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ὅς δίνει ὅ,τι τοῦ λέγει ἡ καρδιά του», πρόσθεσε: «ὄχι μὲ λύπη οὔτε ἀπὸ ἀνάγκη». Καὶ δὲν ἀρκέστηκε σ' αὐτό, ἀλλὰ παρουσιάζει καὶ μαρτυρία ἀπὸ τὴ Γραφή, λέγοντας: «γιατὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὸν χαρούμενο δωρητὴ».

Εἶδες πῶς συνέχεια αὐτὸ ἀναφέρει; «Ὅχι μετὰ ἀπὸ διαταγή», καὶ «γνώμη δίνω γι' αὐτό», καὶ «σὰν αὐθόρμητη προσφορά καὶ ὄχι ἀναγκαστική». Ἐπίσης, «ὄχι μὲ λύπη, οὔτε ἀπὸ ἀνάγκη. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὸν χαρούμενο δωρητὴ». Στὸ σημεῖο αὐτὸ νομίζω ὅτι «ἰλαρὸν» ὀνομάζει τὸν ἀνοιχτοχέρη, ἀλλὰ ὁ Παῦλος τὸ εἶπε ἔτσι μὲ τὴν ἔννοια τῆς πρόθυμης προσφοράς. Ἐπειδὴ δηλαδή τὸ παράδειγμα τῶν Μακεδόνων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μποροῦσαν νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἀφθονία εἰσφορῶν, δὲ λέγει πολλὰ γι' αὐτὴν, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ δίνουμε αὐθόρμητα. Γιατὶ, ἀφοῦ ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἔργο ἀρετῆς, καὶ κάθε τι ποὺ γίνετα ἀναγκαστικὰ μειώνει τὸ μισθό, σωστὰ ἐνεργεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Καὶ δὲ συμβουλεύει μόνο, ἀλλὰ καὶ

νον, ἀλλὰ καὶ ἐπέυχεται, ὅπερ αἰεὶ ποιεῖ, λέγων· «δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν πληρῶσαι εἰς ὑμᾶς».

3. Διὰ τῆς εὐχῆς λογισμὸν ὑφορμοῦντα τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ ἀναιρεῖ, τὸν καὶ νῦν πολλοῖς ἐμποδίζοντα. Καὶ γὰρ πολλοὶ δε-
5 δοίकाσιν ἐλεημοσύνην δοῦναι, λέγοντες, μὴ πως πένης γένωμαι, μὴ πως ἐτέρων δεηθῶ. Τοῦτον οὖν καταλύων τὸν φόβον, προσ-
τίθησι τὴν εὐχὴν, λέγων· «πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς». Οὐχ ἀπλῶς πληρῶσαι, ἀλλὰ «περισσεῦσαι». Τί δέ ἐστι, «χάριν
περισσεῦσαι»; Ἐμπλήσαι, φησὶν, ὑμᾶς τοσοῦτων, ὡς δύνασθαι
10 περιττεύειν ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ. «Ἴνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶ-
σαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν». Ὅρα καὶ ἐν τῇ προσευχῇ αὐτοῦ πολλὴν τὴν φιλοτιμίαν. Οὐ πλοῦτον εἶχεται οὐδὲ περισσεΐαν, ἀλλὰ «πᾶσαν αὐτάρκειαν». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι ὡσπερ
15 τὸ περιττὸν οὐκ ἐπηύξατο, οὕτως οὐ θλίβει αὐτούς, οὐδὲ ἀναγκάζει ἀπὸ τοῦ ὑστερήματος δοῦναι, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, ἀλλ' αὐτάρκειαν αἰτεῖ, καὶ δείκνυσι ἅμα ὅτι τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δώροις οὐ κατακεχρησθαι δεῖ. «Ἴνα περισσεύητε», φησὶν, «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν». Διὰ τοῦτο, φησί, ταῦτα αἰτῶ, ἵνα
20 καὶ ἐτέροις παρέχητε. Καὶ οὐκ εἶπε, 'παρέχητε', ἀλλὰ, «περισσεύητε». Ἐν μὲν γὰρ τοῖς σαρκικοῖς αὐτάρκειαν αὐτοῖς αἰτεῖ, ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς καὶ περισσεΐαν, οὐκ ἐν ἐλεημοσύνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν».

25 Εἶτα τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐπάγει σύμβουλον, μαρτυρίαν ζητήσας τὴν εἰς δαψίλειαν αὐτοὺς ἐκκαλουμένην, καὶ φησι· «καθὼς γέγραπται, ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Τοῦτό ἐστι, «περισσεύητε». Τὸ γὰρ, «ἐσκόρπισεν», οὐδενὸς ἄλλου δηλωτικόν ἐστίν, ἢ τοῦ

εὔχεται, πράγμα πού τὸ κάμνει πάντοτε, λέγοντας· «ὁ Θεὸς ἔχει τὴ δύναμη νὰ σᾶς δώσει κάθε δῶρο μὲ ἀφθονία».

3. Μὲ τὴν εὐχὴ αὐτὴ προσπαθεῖ νὰ ἐξουδετερώσει κάποια σκέψη, πού ἀντιστέκεται στὴ γενναιοδωρία, πράγμα πού ἐμποδίζει καὶ τώρα πολλούς. Γιατὶ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ δώσουν ἐλεημοσύνη, λέγοντας, 'μήπως γίνω φτωχός, μήπως χρειαστῶ ἄλλους'. Θέλοντας λοιπὸν νὰ ἐξαλείψει αὐτὸν τὸ φόβο, προσθέτει τὴν εὐχὴ καὶ λέγει· «κάθε εὐεργεσία νὰ εἶναι περίσσια σὲ σᾶς». Ὅχι ἀπλῶς νὰ σᾶς δώσει, ἀλλὰ «μὲ μεγάλη περίσσια». Καὶ τί σημαίνει, «χάριν περισσεῦσαι»; Νὰ σᾶς γεμίσει, λέει, μὲ τόσα ἀγαθὰ, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ περισσεύουν γι' αὐτὴ τὴ γενναιοδωρία. Γιὰ νὰ ἔχετε παντοῦ καὶ πάντοτε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ νὰ σᾶς περισσεύουν γιὰ ἀγαθοεργίες. Πρόσεχε πῶς καὶ στὴν εὐχὴ του ὑπάρχει πολλὴ φιλοσοφικότητα. Δὲν εὔχεται πλοῦτο καὶ περισσεύματα, ἀλλ' «ὅλα τὰ ἀπαραίτητα». Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ πού πρέπει νὰ θαυμάζουμε, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι, ὅπως δὲν εὐχήθηκε τὰ περιττά, ἔτσι καὶ δὲν τοὺς στενοχωρεῖ, οὔτε τοὺς ἀναγκάζει νὰ δώσουν ἀπὸ τὸ ὑστέρημά τους, ἀλλὰ δείχνει κατανόηση γιὰ τὴν περίπτωση αὐτὴ καὶ ζητάει νὰ ἔχουν τὰ ἀπαραίτητα, δείχνοντας ὅτι δὲν πρέπει νὰ σπαταλοῦμε τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. «Γιὰ νὰ δίνετε», λέγει, «ἀνοιχτόχερα γιὰ κάθε ἀγαθὸ ἔργο». Γι' αὐτό, λέγει, ζητῶ νὰ ἔχετε τὰ ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ δίνετε καὶ σὲ ἄλλους. Καὶ δὲν εἶπε 'νὰ δίνετε', ἀλλὰ «νὰ δίνετε ἀνοιχτόχερα». Γιὰ τὰ ὑλικά πράγματα ζητάει νὰ ἔχουν αὐτάρκεια, ἐνῶ γιὰ τὰ πνευματικά νὰ ἔχουν καὶ περισσευμα, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθόν».

Ἐπειτα, ἐπιστρατεύοντας ἐπιχείρημα πού θὰ τοὺς ὠθήσει σὲ ἀνοιχτόχερη προσφορά, ἐπικαλεῖται γιὰ σύμβουλό τους τὸν προφήτη καὶ λέγει· «καθὼς εἶναι γραμμένο, σκόρπισε, ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς, ἡ ἀγαθοεργία του παραμένει αἰώνια». Αὐτὸ σημαίνει, «δίνετε ἀνοιχτόχερα». Γιατὶ ἡ λέξη «σκόρπισε» δὲ σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ ὅτι ἔδωσε μὲ ἀνοιχτοχεριά. Γιατί,

μετὰ δασιλείας δίδοναι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὰ οὐ μένει, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῶν μένει. Καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, ὅτι φυλαττόμενα μὲν ἀπόλλυται, σκορπιζόμενα δὲ μένει, καὶ μένει διαπαντός. «Δικαιοσύνην» δὲ ἐνταῦθα τὴν φιланθρωπίαν ἐκάλεσε· καὶ γὰρ 5 δικαίους ποιεῖ, τὰ ἀμαρτήματα ὡσπερ πῦρ ἀναλίσκουσα, ὅταν μετὰ δασιλείας ἐκχέηται. Μὴ τοίνυν ἀκριβολογώμεθα, ἀλλὰ ἀθρόα τῇ χειρὶ σπείρωμεν. Οὐχ ὀρᾶς μίμοις πόσα δίδασιν ἕτεροι, καὶ γυναιξὶ πόρναις; Κἂν τὰ ἡμίση τῷ Χριστῷ δός, ὧν τοῖς ὀρχουμένοις ἐκεῖνοι δίδασιν· ὅσα πρὸς φιλοτιμίαν ἐκεῖνοι τοῖς 10 ἐπὶ σκηνῆς, τσαῦτα σὺ κἂν πεινῶντι δός. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῶν ἐταιριζομένων καὶ χρυσίῳ περιβάλλουσιν ἀφάτω, σὺ δὲ οὐδὲ ἱματίῳ ψιλῷ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῦτα γυμνῆν ὀρῶν. Ποίας τοῦτο συγγνώμης ἄξιον, πόσης δὲ οὐ κολάσεως, ὅταν ἐκεῖνος μὲν τῇ ἀπολλυούσῃ αὐτὸν καὶ καταισχυνούσῃ το- 15 σαῦτα παρέχη, σὺ δὲ μηδὲ τὸ ἐλάχιστον τῷ σώζοντί σε καὶ ποιῶντι λαμπρότερον; Ἄλλὰ εἰς γαστέρα μὲν καὶ μέθην καὶ ἀσωτίαν ἀναλίσκων, οὐδαμοῦ πενίας μέμνησαι, ἂν δὲ πενίαν διορθῶσαι δέῃ, πάντων γίνῃ πτωχότερος· καὶ παρασίτους μὲν τρέφων καὶ κόλακας, ὡς ἀπὸ πηγῶν δαπανῶν, οὕτω χαίρεις, εἰ 20 δὲ που πτωχὸν ἴδοις, τότε σοι ὁ τῆς πενίας ἐπιτίθεται φόβος. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν καὶ παρ' ἐτέρων κατακριθησόμεθα τότε, καὶ τῶν κατωρθωκότων καὶ τῶν διαμαρτόντων. Ἐρεῖ γὰρ σοι, διὰ τί οὐ γέγονας οὕτω μεγαλόψυχος ἐν τοῖς προσήκουσιν; Ἄλλ' οὗτος μὲν πόρνη δίδους, οὐδὲν τούτων ὑπε- 25 λογίζετο, σὺ δὲ τῷ Δεσπότῃ παρέχων τῷ εἰρηκότι μὴ μεριμνᾶν, φόβου γέμεις καὶ τρόμου; καὶ τίνος ἂν εἴης συγγνώμης ἄξιος; Εἰ γὰρ ἄνθρωπος οὐ περιόψεται λαβῶν, ἀλλ' ἀποδώσει τὴν χάριν, πολλῷ μᾶλλον ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ λαβεῖν δίδους, πῶς μετὰ τὸ λαβεῖν οὐ δώσει; Τί οὖν, φησὶν, ὅταν πολλὰ ἀνα-

ἂν καὶ αὐτὰ δὲν μένουν, μένουν ὁμως τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ αὐτά. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο· ἂν τὰ κρατᾶμε, χάνονται, ἂν τὰ σκορπίζουμε, μένουν, καὶ μένουν αἰώνια. «Δικαιοσύνη» ἐδῶ ὀνόμασε τὴ φιλανθρωπία. Γιατί, ὅταν ξεχύνεται ἀπλόχερα, ἐξαφανίζεται τὰ φωτιὰ τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς κάνει δικαίους. Ἄς μὴν εἶμαστε λοιπὸν τσιγγούνηδες, ἀλλὰ ὡς σπέρνουμε μὲ ἀπλόχεριά. Δὲ βλέπεις πόσα δίνουν ἄλλοι στοὺς μίμους καὶ στὶς πόρνες; Δῶσε στὸ Χριστὸ τὰ μισὰ ἀπὸ ὅσα δίνουν ἐκεῖνοι στοὺς χορευτῆς τοῦ δρόμου. Δῶσε ἐσὺ στοὺς πεινασμένους τόσα, ὅσα ἀπὸ ἐγωῖσμό δίνουν ἐκεῖνοι στοὺς θεατρίνους. Ἐκεῖνοι καλύπτουν μὲ ἄφθονο χρυσὸ τὸ σῶμα τῶν πορνῶν, καὶ σὺ δὲν καλύπτεις οὔτε μὲ ἓνα φθηνὸ ροῦχο τὴ σάρκα τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ τὴ βλέπεις γυμνή. Ποιᾶς συγγνώμης εἶναι αὐτὸ ἄξιο, πόσης τιμωρίας δὲν εἶναι ἄξιο, ὅταν ἐκεῖνος προσφέρει τόσα πράγματα στὴ γυναῖκα ποὺ τὸν καταστρέφει καὶ τὸν ντροπιάζει, ἐνῶ ἐσὺ δὲν προσφέρεις σχεδὸν τίποτα σ' ἐκεῖνον ποὺ σὲ σώζει καὶ σὲ κάνει ἐκλεκτό; Ἀλλὰ ξοδεύοντας γιὰ τὴν κοιλιὰ σου βέβαια καὶ γιὰ νὰ μεθᾶς καὶ γιὰ νὰ κάνεις ἀσωτίες, δὲ σκέπτεσαι καθόλου τὴ φτώχεια, ἂν ὁμως χρειασθεῖ νὰ βοηθήσεις φτωχό, γίνεσαι φτωχότερος ἀπὸ ὄλους. Καὶ τρέφοντας βέβαια παράσιτους καὶ κόλακες, σὰν νὰ δαπανᾶς ἀπὸ πηγῆς, τόσο πολὺ χαίρεσαι, ὅταν ὁμως συναντήσεις φτωχό, τότε σὲ κυριεύει ὁ φόβος νὰ μὴ γίνεις φτωχός.

Γι' αὐτὸ θὰ κατακριθοῦμε τότε καὶ ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς δίκαιους καὶ τοὺς ἁμαρτωλούς. Γιατὶ θὰ σὲ ἐρωτήσῃ ὁ κριτῆς· γιατί δὲν ἔγινες τόσο γενναιόδωρος ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε; Αὐτὸς ἔδινε στὴν πόρνη καὶ δὲν ὑπολόγιζε ὅσα ἔδινε, καὶ σὺ, προσφέροντας κάτι στὸ Κύριο, ποὺ εἶπε, νὰ εἶσαι ἀμέριμνος, εἶσαι γεμάτος φόβο καὶ τρόμο; Ποιᾶς συγγνώμης θὰ ἦσουν ἄξιος; Ἀφοῦ κάθε ἄνθρωπος ποὺ βοηθοῦμε δὲν ἀδιαφορεῖ, ἀλλ' ἀνταποδίδει τὴν εὐεργεσία, πολὺ περισσότερο ὁ Χριστός. Ἐκεῖνος ποὺ καὶ χωρὶς νὰ πάρει δίνει, πῶς δὲ θὰ δώσει ὅταν πάρει; Ἀλλὰ θὰ πεῖς. Τί γίνεται ὁμως μ' ἐκείνους

λώσαντές τινες, πρὸς τῷ μὴ λαβεῖν καὶ ἐτέρων δέωνται; Περὶ
 τῶν τὰ πάντα δαπανησάντων λέγεις, αὐτὸς οὐδὲ ὀβολὸν διδούς.
 Ὑπόσχου τὰ πάντα κενώσειν, καὶ τότε καὶ περὶ ἐκείνων ἐρώτα·
 ἕως δ' ἂν φειδωλὸς ᾖ καὶ ὀλίγα ἐκ τῶν ὀντων παρέχῃς, τί μοι
 5 προβάλλη σκήψεις καὶ προφάσεις; Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς
 ἀκτημοσύνης σε ἄγομεν κορυφὴν, ἀλλὰ τέως σε τὰ περιττὰ πε-
 ρικόπτειν ἀξιοῦμεν, καὶ τῆς αὐτάρκειας μόνης ἐρᾶν. Αὐτάρκεια
 δὲ τῇ χρεΐα τούτων ὀρίζεται, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι. Οὐδεὶς σε
 τούτων ἀφέλκει, οὐδὲ κωλύει τὴν καθημερινὴν τροφήν· τροφήν,
 10 οὐ τρυφήν λέγω· σκεπάσματα, οὐ καλλωπίσματα. Μᾶλλον δέ,
 εἰ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, τοῦτό ἐστι τρυφή μάλιστα. Σκόπει δέ·
 τίνα ἂν εἴποιμεν τρυφᾶν μᾶλλον, τὸν λαχάνοις τρεφόμενον καὶ
 ὑγιαίνοντα καὶ οὐδὲν πάσχοντα ἀηδές, ἢ τὸν συβαριτικὴν ἔχοντα
 τράπεζαν καὶ μυρίων γέμοντα νοσημάτων; Εὔδηλον ὅτι τοῦτον.
 15 Οὐκοῦν μηδὲν πλέον τούτου ζητῶμεν, εἰ καὶ τρυφᾶν βουλόμεθα
 καὶ μετὰ ὑγείας ζῆν· καὶ τούτῳ τὴν αὐτάρκειαν ὀρίζόμεθα. Καὶ
 ὁ μὲν ὀσπρίοις δυνάμενος ἀρκεῖσθαι καὶ ὑγιαίνειν, μηδὲν πρὸς
 τούτοις ζητεῖτω, ὁ δὲ ἀσθενέστερος καὶ τῆς διὰ τῶν λαχάνων
 δεόμενος θεραπείας, μὴ κωλυέσθω. Εἰ δὲ καὶ τούτου τις ἀσθε-
 20 νέστερος εἶη καὶ τῆς συμμέτρου τῆς ἀπὸ κρεῶν βοηθείας δέοι-
 το, οὐδὲ τούτου αὐτὸν ἀπείρξομεν. Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλωμεν τοὺς
 ἀνθρώπους καὶ διαφθείρωμεν, ταῦτα συμβουλεύομεν, ἀλλ' ἵνα
 τὰ περιττὰ περικόψωμεν· περιττὸν δὲ ἐστίν, ὃ τῆς χρεΐας πλέον
 ἐστίν. Ὅταν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου δυνάμεθα διάγειν ὑγιῶς καὶ
 25 εὐσχημόνως, περιττὸν πάντως ἐκεῖνό ἐστι προστεθέν.

4. Τοῦτο καὶ ἐπὶ ἱματίων λογιζόμεθα, καὶ ἐπὶ τραπέζης, καὶ
 ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ τὴν χρεΐαν
 ζητῶμεν πανταχοῦ. Τὸ γὰρ περιττὸν καὶ ἀνόητον. Ὅταν τὴν
 αὐτάρκειαν μελετήσῃς, τότε σε βουλόμενον τῆς χήρας γενέσθαι

πού πρόσφεραν πολλά καί, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καμίαν ἀνταπόδοση, ζητιανεύουν ἀπὸ ἄλλους; Μιλᾶς γιὰ ἐκείνους πού πρόσφεραν τὰ πάντα, ἐνῶ ἐσὺ δὲν δίνεις οὔτε ὀβολό. Ὑποσχέσου πῶς θὰ δώσεις τὰ πάντα καὶ τότε ρῶτα γιὰ ἐκείνους. Ὅσον καιρὸ δμως εἶσαι τσιγγούνης καὶ δίνεις λίγα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σου, τί μοῦ προβάλλεις δισταγμούς καὶ προφάσεις; Ἐμεῖς δὲ σοῦ ζητᾶμε νὰ φτάσεις στὴν πιὸ ψηλὴ κορυφὴ τῆς ἀκτημοσύνης, ἀλλὰ σὲ συμβουλεύουμε νὰ περιορίζεις τὰ περιττὰ καὶ νὰ ἐπιδιώκεις μόνο τὴν αὐτάρκεια. Ἡ αὐτάρκεια καθορίζεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, πού εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ ζεῖ κανεῖς. Κανένας δὲ θέλει νὰ σοῦ ἀφαιρέσει αὐτά, κανένας δὲ σοῦ στερεῖ τὴν καθημερινὴ τροφή. Τροφή, ὄχι τρυφή, ὄχι ἀπολαύσεις. Ροῦχα, ὄχι στολίδια. Ἡ καλύτερα, ἂν ἐξετάσει κανεῖς τὸ πράγμα μὲ προσοχή, αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τρυφή. Πρόσεχε. Ποιὸς μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ζεῖ περισσότερο ἀπολαυστικά, ἐκεῖνος πού τρώει χόρτα καὶ εἶναι ὑγιῆς καὶ δὲν παθαίνει τίποτα δυσάρεστο, ἢ ἐκεῖνος πού ἔχει συβαρίτικο⁵ τραπέζι καὶ εἶναι γεμάτος μὲ χίλιες ἀρρώστιες; Εἶνα φανερὸ πῶς ὁ πρῶτος. Ἐπομένως, ἂς μὴ ζητᾶμε τίποτα περισσότερο ἀπὸ αὐτό, ἂν θέλουμε καὶ νὰ ζοῦμε ἀπολαυστικά καὶ νὰ εἴμαστε ὑγιεῖς. Ἔτσι ἂς ἐννοοῦμε τὴν αὐτάρκεια. Ὅποιος μπορεῖ νὰ ἀρκεῖται στὰ ὄσπρια καὶ νὰ εἶναι ὑγιῆς, ἂς μὴ ζητάει τίποτα παραπάνω, ἐνῶ ὁ πιὸ ἀδύναμος πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ χορταρικά, ἂς τρώει. Ἄν εἶναι κανένας ἀκόμη πιὸ ἀδύναμος καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ μέτρια ποσότητα κρεάτων, δὲ θὰ τὸν ἐμποδίσουμε κι αὐτόν. Γιατὶ δὲ δίνουμε αὐτὲς τίς συμβουλές γιὰ νὰ ἐξοντώσουμε καὶ καταστρέψουμε τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ νὰ περιορίσουμε τὰ περιττὰ. Καὶ εἶναι περιττό, ὅ,τι εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητο. Ὅταν μπορούμε νὰ ζοῦμε ὑγιεινὰ καὶ μὲ ἀξιοπρέπεια μὲ κάποια ἀγαθὰ, εἶναι περιττό, ὅ,τι προστεθεῖ σ' αὐτά.

4. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ σκεπτόμαστε καὶ γιὰ τὰ ροῦχα καὶ γιὰ τὸ φαγητὸ καὶ γιὰ τὴν κατοικία καὶ γιὰ ὄλα τὰ ἄλλα, καὶ νὰ ζητοῦμε πάντοτε τὰ ἀπαραίτητα. Γιατὶ τὸ περιττὸ δὲν εἶναι

5. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Σύβαρης, πόλης τῆς κάτω Ἰταλίας, ἦταν ξακουστοὶ γιὰ τὴ μεγάλη τρυφή τῆς ζωῆς τους.

ζηλωτήν, εἰς τὰ μείζω τούτων ἐνάζομεν. Οὐδέπω γὰρ ἐφθασας πρὸς τὴν τῆς γυναικὸς φιλοσοφίαν, ἕως ἂν αὐταρκείας φροντίξης. Ἐκείνη γὰρ καὶ ταύτης ἀνωτέρα γέγονεν· ἃ γὰρ ἐμελλεν αὐτὴν διαθρέψειν, ταῦτα κατέβαλε πάντα. Ἔτι οὖν διαπορήσεις 5 περὶ τῶν ἀναγκαίων, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ γυναικὸς ἠττώμενος, καὶ οὐ μόνον αὐτὴν οὐ ζηλῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς ἀπολιμπανόμενος; Ἐκείνη γὰρ οὐκ εἶπε ταῦτα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, τί δέ, ἂν πάντα ἀναλώσασα ἀναγκασθῶ δεηθῆναι ἑτέρου; ἀλλὰ φιλοτίμως ἀπεδύσατο τὰ ὄντα. Τί ἂν τις εἶποι περὶ τῆς ἐν τῇ 10 Παλαιᾷ τῆς ἐπὶ τοῦ προφήτου Ἡλίου; Ἐκείνη γὰρ οὐκέτι περὶ πενίας, ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου καὶ τελευτῆς ὁ κίνδυνος ἦν, οὐ τῆς οἰκείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν παιδῶν. Οὐδὲ γὰρ παρ' ἑτέρων προσεδόκα λήψεσθαι, ἀλλὰ ἀποθανεῖσθαι εὐθέως. Ἀλλὰ τὸν προφήτην εἶδε, φησί, καὶ ἐντεῦθεν φιλότιμος γέγονεν. Ὑμεῖς δὲ 15 οὐχ ὁρᾶτε μυρίους ἀγίους; καὶ τί λέγω ἀγίους; τὸν τῶν προφητῶν ὁρᾶτε προσαιτοῦντα Δεσπότην, καὶ οὐδὲ οὕτω φιλάνθρωποι γίνεσθε· ἀλλὰ ταμιεῖα ἔχοντες ἐρευγόμενα ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, οὐδὲ ἐκ τοῦ περισσεύματος μεταδίδοτε.

Τί λέγεις; προφήτης ἦν ὁ παρών, καὶ τοῦτο αὐτὴν ἐπεισε 20 μεγαλοψυχῆσαι τοσοῦτον; Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο πολλοῦ θαύματος ἄξιον, ὅτι ἐπέισθη μέγαν αὐτὸν εἶναι καὶ θαυμαστόν. Πῶς γὰρ οὐκ εἶπεν, οἷα εἰκὸς ἦν βάρβαρον γυναῖκα καὶ ἀλλόφυλον λογίσασθαι, ὅτι εἰ προφήτης ἦν, οὐκ ἂν ἐμοῦ ἐδεήθη; εἰ Θεοῦ φίλος ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸν περιεῖδεν; ἔστω, Ἰουδαῖοι διὰ ἀμαρτήματα 25 ταύτην τίνουσι τὴν δίκην· οὗτος δὲ πόθεν, καὶ διὰ τί; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, ἀλλ' ἀνέφωξεν αὐτῷ τὴν οἰκίαν, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τὴν γνώμην, καὶ πάντα τὰ ὄντα εἰς μέσον τέθεικε, καὶ τὴν φύσιν ἀφείσα, καὶ τῶν παιδῶν καταφρονήσασα, τὸν ξένον προ-

6. Γιατί δὲν εἶχε ἐρθεῖ ἀκόμη στὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

ώφέλιμο. Ὄταν μελετήσεις τὴν αὐτάρκεια, τότε, ἂν θελήσεις νὰ μιμηθεῖς τὴ χήρα, θὰ σὲ ἀνεβάσουμε πρὸ ψηλὰ ἀπὸ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ. Γιατὶ δὲ θὰ ἀποχτήσεις ποτὲ τὴ φιλοσοφικότητα τῆς γυναίκας αὐτῆς, ὅσο θὰ φροντίζεις γιὰ τὴν αὐτάρκεια. Γιατὶ ἡ χήρα ἀνέβηκε ψηλότερα ἀπὸ τὴν αὐτάρκεια, ἀφοῦ πρόσφερε ὅλα, ὅσα ἦταν ἀπαραίτητα νὰ τὴ διαθρέψουν. Θὰ ἔχεις λοιπὸν ἀκόμη δισταγμοὺς γιὰ τὰ ἀπαραίτητα καὶ δὲ θὰ ντρέπεσαι νὰ εἶσαι κατώτερος ἀπὸ μιὰ γυναίκα, ἀφοῦ ὄχι μόνον δὲ φροντίζεις νὰ τιμηθεῖς, ἀλλ' ἔχεις καὶ τεράστια διαφορὰ ἀπὸ αὐτή; Γιατὶ ἐκείνη δὲν εἶπε αὐτὰ πού λέτε ἐσεῖς, δηλαδὴ 'τί θὰ γίνω ἂν μοιράσω τὰ πάντα καὶ ἀναγκασθῶ νὰ ζητῶ ἀπὸ ἄλλους', ἀλλὰ μὲ γενναιοδωρία ἔδωσε ὅλα τὰ ὑπάρχοντά της. Καὶ τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴ γυναίκα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῆς ἐποχῆς τοῦ προφήτη Ἡλία; Ἐκείνη κινδύνευε ὄχι μόνον νὰ γίνῃ φτωχή, ἀλλὰ καὶ νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ χαθεῖ ὄχι μόνον ἡ ἴδια ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ της. Γιατὶ δὲν περίμενε νὰ τῆς δώσει κανένας, ἀλλὰ θὰ πέθαινε ἀμέσως. Εἶδε ὁμως τὸν προφήτη, λέγει, καὶ ἀμέσως ἔγινε γενναιοδωρῆ. Ἐσεῖς δὲ βλέπετε χιλιάδες ἁγίους; καὶ τί λέγω ἁγίους; Βλέπετε νὰ σᾶς παρακαλεῖ ὁ Κύριος τῶν προφητῶν καί, παρόλα αὐτὰ δὲν ἀποφασίζετε νὰ γίνετε φιλόφθοροι καὶ ἐνῶ ἔχετε ἀποθήκες πού ξεχειλίζουν ἢ μία μέσα στὴν ἄλλη, ὁμως δὲ δίνετε οὔτε ἀπὸ τὸ περίσσευμά σας.

Τί λές; Ὅτι εἶχε μπροστά της προφήτη καὶ αὐτὸ τὴν ἐπεισε νὰ γίνῃ τόσο μεγαλόψυχη; Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι πολὺ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ πείσθηκε ὅτι αὐτὸς εἶναι μέγας καὶ θαυμαστός. Γιατὶ, πῶς δὲν σκέφθηκε ὅσα εἶναι φυσικὸ νὰ σκεφθεῖ γυναίκα ἀλλόφυλη καὶ ἀπολίτιστη, ὅτι, ἂν ἦταν προφήτης, δὲ θὰ εἶχε τὴν ἀνάγκη μου; ἔάν ἦταν φίλος τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ τὸν παρέβλεπε ἐκεῖνος; ἔστω ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τιμωροῦνται γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους, αὐτὸς ὁμως ἀπὸ ποῦ καὶ γιατί; Δὲ σκέφτηκε ὁμως τίποτα ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ τοῦ ἀνοιξε τὸ σπίτι της, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ σπίτι τὴν καρδιά της, καὶ ἔβαλε στὴ μέση ὅ,τι εἶχε καί, νικώντας τὴ φύση καὶ ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ παιδιὰ της, προτί-

ετίμησε πάντων. Ἐννόησον οὖν ὄση κόλασιν κείσεται, ὅταν γυναικὸς χήρας, πτωχῆς, ἀλλοφύλου, βαρβάρου, παίδων μητρός, τούτων οὐδὲν εἰδυίας ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἔλαττον φέρωμεν καὶ ἀσθενέστεροι ὦμεν. Οὐ γάρ, ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν ἰσχυρόν, ἀνδρεῖοί τινές ἐσμεν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος μόνος ταύτην ἔχει τὴν ἀρετήν, κἂν ἐπὶ κλίνης ἦ βεβλημένος, ὁ τὴν ἰσχὺν οἰκοθεν ἔχων· ὡς ταύτης ἀνευ, κἂν ὄρος τις ἀνασπᾶ τῇ τοῦ σώματος ῥώμῃ, οὐδὲν αὐτὸν κορασίου καὶ γραϊδίου ταλαιπώρου φαίην ἂν ἰσχυρότερον εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ ἀσωμάτοις παλαίει κακοῖς, οὗτος δὲ οὐδὲ ἀντι-
10 βλέψαι τολμᾷ.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὗτος ἀνδρείας ὄρος, ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ παραδείγματος αὐτὸ συνάγαγε. Τί γὰρ αὐτῆς ἀνδρειότερον γένοιτ' ἂν τῆς γυναικός, ἢ καὶ πρὸς φύσεως τυραννίδα, καὶ πρὸς λιμοῦ βίαν, καὶ πρὸς τελευτῆς ἀπειλήν ἔστη γενναίως, καὶ πάντων γέγονεν ἰσχυροτέρα; Ἄκουσον γοῦν πῶς ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἀνακηρύττει. «Πολλαὶ» γάρ, φησὶν, «ἦσαν χῆραὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίας, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ὁ προφήτης ἀπεστέλλετο, ἀλλ' ἢ πρὸς ἐκείνην». Εἶπω τι μέγα καὶ παράδοξον; Αὕτη τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραὰμ πλέον εἰς φιλοξενίαν εἰσήνεγκεν. Οὐ γὰρ εἰς ἀγέλην
20 ἔδραμε, καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δρακὸς ἐκείνης παρήλαυνεν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ φιλοξενίᾳ βεβοημένους. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐνίκα, ὅτι εἰς τοῦτο ἑαυτὸν ἔταξεν, αὕτη δέ, ὅτι οὐδὲ τῶν παίδων ἐφείσατο διὰ τὸν ξένον, καὶ οὐδὲ προσδοκῶσα τὰ μέλλοντα. Ἡμεῖς δέ, βασιλείας οὐσης, γεέννης ἀπειλουμένης, ὁ
25 πάντων μεῖζον, τοῦ Θεοῦ τοσαῦτα ὑπὲρ ἡμῶν ἐργασαμένου, καὶ τούτοις εὐφραινομένου καὶ χαίροντος, ἀναπεπτώκαμεν. Μή, πα-

μησε ἀπ' ὄλα τὸν προφήτη. Σκέψου λοιπὸν πόσο μεγάλη θὰ εἶναι τιμωρία μας, ὅταν ἀντέχουμε λιγότερο κι ἔχουμε λιγότερη δύναμη ἀπὸ γυναίκα χήρα, πτωχή, ἀλλόφυλη, ἀπολίτιστη, μητέρα παιδιῶν, πὺ δὲν ἤξερε τίποτα⁶ ἀπὸ ὅσα ξέρουμε ἐμεῖς. Γιατὶ δὲν εἴμαστε καθόλου γενναῖοι, ἂν ἔχουμε σῶμα δυνατὸ. Καθόσον γενναῖος εἶναι μόνο ἐκεῖνος πὺ ἔχει δύναμη ψυχική, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κατάκοιτος στὸ κρεβάτι. Χωρὶς τὴ δύναμη αὐτή, δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ εἶναι δυνατώτερος ἀπὸ ἓνα μικρὸ κοριτσάκι καὶ μιὰ ταλαίπωρη γριούλα, ἀκόμη κι ἂν μετακινεῖ ὄρος μὲ τὴ σωματική του δύναμη. Αὐτὸς ἀντιπαλεύει μὲ ἄυλα κακά, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ τὰ ἀντικρῦσει.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ κριτήριον τῆς γενναιότητος, βγάλε τὸ συμπέρασμα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ παράδειγμα. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀνδρειώτερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ γυναίκα, πὺ στάθηκε γενναία καὶ ἀναδείχθηκε πὺ δυνατὴ ἀπὸ ὄλους ἀπέναντι καὶ στὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ στὸν ἐξαναγκασμὸ τῆς πείνας καὶ στὴν ἀπειλὴ τοῦ θανάτου; Ἄκουσε λοιπὸν πῶς τὴν προβάλλει ὁ Χριστὸς· γιατί λέγει· «πολλὲς χῆρες ὑπῆρχαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡλία. Σὲ καμιά δὲν πῆγε ὁ Ἡλίας παρὰ μόνο σ' αὐτή»⁷. Νὰ πῶ κάτι μεγάλο καὶ καταπληκτικὸ; Αὐτὴ ἔκαμε στὸν τομέα τῆς φιλοξενίας κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ. Γιατὶ δὲν ἔτρεξε σὲ ἀγέλη ὄπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ μὲ τὴν μικρὴ παλάμη της ξεπέρασε ὄλους τοὺς ξακουστοὺς γιὰ τὴ φιλοξενία τους. Ἐκεῖνος ἔβγαινε νικητῆς, γιατί ἔταξε σκοπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐνῶ ἐκείνη βγῆκε νικήτρια, γιατί δὲ λυπήθηκε οὔτε τὰ παιδιά της γιὰ νὰ περιποιηθεῖ τὸν ξένο καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ προσδοκᾷ οὐράνια ἀγαθά. Ἐμεῖς ἀντίθετα, ἂν καὶ ἔχουμε μπροστὰ μας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἂν καὶ κινδυνεύουμε νὰ πᾶμε στὴν κόλαση, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἂν καὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τόσα πολλὰ γιὰ τὴ σωτηρία μας καὶ χαίρεται καὶ

7. Λουκᾶ 4,25.

ρακαλῶ, ἀλλὰ σκορπίσωμεν, δῶμεν πένησιν ὡς δοῦναι δεῖ. Τὸ γὰρ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον οὐ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων ὁ Θεὸς ὀρίζει, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας τοῦ διδόντος. Πολλάκις γοῦν τοῦ μόνον ἓνα καταθέντος ὀβολὸν ἔλαττον σὺ κατέθηκας, ὁ στα-
 5 τῆρας χρυσοῦ καταβαλὼν ἑκατόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ περισσεύματος ἔβαλες. Πλὴν κἄν οὕτω ποίει, καὶ ἤξεις ταχέως καὶ ἐπὶ τὸ δα-
 ψιλέστερον.

Σκόρπισον χρήματα, ἵνα συναγάγῃς δικαιοσύνην. Οὐδὲ γὰρ θέλει μετὰ τῶν χρημάτων αὐτὴ παραγίνεσθαι, ἀλλὰ δι' αὐ-
 10 τῶν μὲν, οὐ μετ' αὐτῶν δὲ ἡμῖν παρέστη. Οὐ γὰρ ἔστιν ὁμοῦ καὶ χρημάτων ἐπιθυμίαν, καὶ δικαιοσύνην οἰκεῖν· κεχωρισμένας γὰρ ἔχουσι τὰς σκηνάς. Μὴ δὴ φιλονεῖκει τὰ ἄμικτα συνάγειν, ἀλλὰ ἀπέλασον τὴν τύραννον φιλαργυρίαν, εἰ βούλει τὴν βασιλί-
 15 λων ποιοῦσα, οὗ τούναντίον ἐκείνη. Διὸ μετὰ πάσης σπουδῆς τὴν μὲν φύγωμεν, τὴν δὲ ἀσπαζώμεθα, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα τύ-
 χωμεν ἐλευθερίας, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν τῶν οὐρανῶν, ἧς δὴ καὶ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρω-
 20 πιά τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πανηγυρίζει γι' αὐτή, βρισκόμαστε σὲ ἀδράνεια. Μή, παρακαλῶ. Ἄς μοιράσουμε ἀνοιχτόχερα, ἅς δώσουμε στοὺς φτωχοὺς ὅσα πρέπει νὰ τοὺς δώσουμε. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν κρίνει μικρὴ ἢ μεγάλη τὴ συνεισφορά μὲ κριτήριον τὴν ποσότητά της, ἀλλὰ μὲ κριτήριον τὴν περιουσία τοῦ δωρητῆ. Πολλὲς φορές δηλαδὴ ἐσύ, πού πρόσφερες ἑκατοντάδες κιλά χρυσοῦ, πρόσφερες λιγότερα ἀπὸ κάποιον πού πρόσφερε ἕναν ὀβολό, ἀφοῦ ἐσύ πρόσφερες ἀπὸ τὸ περίσσευμά σου. Πλὴν ὁμῶς ἔστω καὶ ἔτσι δίνε καὶ γρήγορα θὰ δώσεις περισσότερα.

Σκόρπισε χρήματα, γιὰ ν' ἀπολαύσεις φιλιανθρωπία. Γιατὶ αὐτὴ δὲ θέλει νὰ συνυπάρχει μὲ τὰ χρήματα. Συνυπάρχει μὲ τὴν προσφορά τους, ὄχι μὲ τὴν παρουσία τους. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκατοικοῦν ἡ φιλοχρηματία καὶ ἡ φιλιανθρωπία. Οἱ σκηνές τους εἶναι χωριστές. Μὴν ἀγωνίζεσαι λοιπὸν νὰ συμβιβάσεις τὰ ἀσυμβίβαστα. Διῶξε τὴ βασανιστικὴ φιλαργυρία, ἀν θέλεις νὰ κερδίσεις τὴ βασίλισσα. Γιατὶ ἡ φιλιανθρωπία εἶναι ἡ βασίλισσα, πού ἀπὸ δούλους μᾶς μεταβάλλει σὲ ἐλεύθερους. Τὸ ἀντίθετο κάνει ἡ ἄλλη. Γι' αὐτὸ ἅς φροντίσουμε μὲ πολλὴ προθυμία ν' ἀποφύγουμε τὴ μιὰ καὶ νὰ καλοδεχόμαστε τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ κερδίσουμε ἐδῶ στὴ γῆ τὴν ἐλευθερία μας καὶ ἀργότερα τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὐχομαι νὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλιανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ'

(Β' Κορ. 9,10-15)

«Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπεύροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρωσιν χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν».

5 1. Μάλιστα ἂν τις ἐκ τούτου θαυμάσειε τὴν Παύλου σύνεσιν, ὅτι προτρέψας ἀπὸ τῶν πνευματικῶν, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν, καὶ ἐν τῇ ἀντιδόσει πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, ἑκατέρας τιθεὶς τὰς ἀμοιβάς. Τὸ μὲν οὖν, «ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἢ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα», πνευματικῆς ἐστὶν ἀμοι-
10 βῆς, τὸ δέ, «πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν», σαρκικῆς ἀντιδόσεως. Ἄλλ' ὁμως οὐχ ἴσταται ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ μεταβαίνει, συνεχῶς παράλληλα αὐτὰ τιθεὶς· καὶ γὰρ τό, «αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν», πνευματικόν. Ταῦτα δὲ ποιεῖ, καὶ ποικίλλει τὸν λόγον, τὸν ἄνανδρον
15 ἐκείνων καὶ βλακώδη λογισμὸν πρόρριζον ἀνασπῶν, καὶ τῆς πενίας τὸ φόβον ἐκλύων πολλαχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τούτου τοῦ νῦν. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς τὴν γῆν σπεύρουσι δίδωσιν ὁ Θεός, εἰ τοῖς τὸ σῶμα τρέφουσι παρέχει τὴν ἀφθονίαν, πολλῶ μᾶλλον τοῖς τὸν οὐρανὸν γεωργοῦσι, τοῖς τῆς ψυχῆς ἐπιμελου-
20 μένοισι· καὶ γὰρ ταῦτα βούλεται μᾶλλον προνοίας ἀπολαβεῖν. Ἄλλὰ συλλογιστικῶς μὲν αὐτὸ οὐ τίθησιν, οὐδὲ οὕτως, ὡσπερ ἔφην, ἐν δὲ εὐχῆς μέρει, ὁμοῦ καὶ τὸν συλλογισμὸν φανερόν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ'

(Β' Κορ. 9, 10-15)

«Ἐκεῖνος ποὺ χορηγεῖ σπόρο στὸ σπορέα, θὰ χορηγήσει καὶ ψωμί γιὰ τροφή καὶ θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας καὶ θὰ αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς φιλανθρωπίας σας».

1. Ἄπ' αὐτὸ μπορεῖ προπάντων νὰ θαυμάσει κανεὶς τὴ σύνεση τοῦ Παύλου. Ἄφοῦ προέτρεψε μὲ τὰ ὑλικά καὶ μὲ τὰ πνευματικά, κάνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ἀνταπόδοση, μιλώντας γιὰ τὴν ἀμοιβὴ τῆς καθεμιᾶς. Ἡ φράση, «σκόρπισε, ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς, ἡ φιλανθρωπία του μένει αἰώνια», ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ ἀμοιβή. Ἡ φράση, «θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας», δείχνει τὴν ὑλικὴ ἀνταπόδοση. Δὲ σταματᾷ ὅμως ἐδῶ, ἀλλὰ ξαναγυρίζει στὰ πνευματικά καὶ τὰ παραλληλίζει συνέχεια. Γιατὶ ἡ φράση, «θὰ αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς φιλανθρωπίας σας», εἶναι πνευματικὴ ἀμοιβή. Κάνοντας αὐτά, διανθίζει τὸ λόγο, ξεριζώνει τὴ δειλὴ καὶ ἀνόητὴ ἐκείνη σκέψη καὶ διαλύει μὲ πολλοὺς τρόπους τὸ φόβο τῆς φτώχειας καὶ μάλιστα καὶ μὲ παράδειγμα τωρινό. Γιατί, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δίνει σ' ἐκείνους ποὺ σπέρνουν τὴ γῆ, ἀφοῦ παρέχει ἄφθονα ἐκεῖνα ποὺ τρέφουν τὸ σῶμα, πολὺ περισσότερα δίνει σ' ἐκείνους ποὺ καλλιεργοῦν τὸν οὐρανό, σ' ἐκείνους ποὺ μεριμνοῦν γιὰ τὴν ψυχὴ. Γιατὶ γι' αὐτὰ θέλει νὰ φροντίζουμε περισσότερο. Αὐτὸ δὲν τὸ ἐκφράζει οὔτε μὲ συλλογισμό οὔτε μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸ εἶπα ἐγώ, ἀλλὰ μὲ μορφὴ εὐχῆς καὶ ἔτσι γίνεται φανερός ὁ συλλογισμὸς καὶ τοὺς κάνει

ποιῶν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς εἰς ἐλπίδα ἄγων, οὐκ ἀπὸ τῶν γινομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εὐχῆς ταύτης. «Χορηγήσαι» γάρ, φησὶν, «καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν».

5 Πάλιν κἀνταῦθα τὴν δαψίλειαν ἀνίττεται ἀνυπόπτως· τὸ γάρ, «πληθύναι καὶ αὐξήσαι», τοῦτό ἐστιν ἐνδεικνυμένου· ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων πλέον ἀφήσιν ἐπιζητεῖν, «ἄρτον εἰπὼν εἰς βρῶσιν». Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτοῦ μάλιστα ἐστὶ θαυμάσαι, ὃ καὶ ἔμπροσθεν κατεσκεύασεν, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις οὐδὲν
10 πλέον τῆς χρείας ἀφήσιν ἐπιζητεῖν, ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς πολλὴν τὴν περιουσίαν συμβουλεύει ποιεῖσθαι. Διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, «ἵνα αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν»· καὶ ἐνταῦθα, «ὁ ἐπιχορηγῶν ἄρτον εἰς βρῶσιν, πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν», τουτέστι, τὸν πνευματικόν. Οὐδὲ
15 γὰρ ἀπλῶς ἐλεημοσύνην αἰτεῖ, ἀλλὰ τὴν μετὰ δαψιλείας. Διὸ καὶ σπόρον αὐτὸ συνεχῶς καλεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ σῖτος καταβαλλόμενος κομῶντα τὰ λήϊα δείκνυσι, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πολλὰ τὰ δράματα τῆς δικαιοσύνης ἐργάζεται, καὶ δείκνυσιν ἄφατα τὰ γεννήματα. Ἐπευξάμενος δὲ αὐτοῖς εὐθηνίαν τοσαύτην, δείκνυσι
20 πάλιν ποῦ ταύτην δαπανᾶν χρή, λέγων· «ἵνα ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἀπλότητα, ἧτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ». Οὐχ ἵνα εἰς τὰ μὴ δέοντα ἀναλίσκητε, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα, ἃ πολλὴν φέρει τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν. Καὶ γὰρ μεγάλων ἡμᾶς κυρίους ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ τὰ ἐλάττονα ἑαυτῷ
25 ἀφείξ, ἡμῖν τῶν μειζόνων παρεχώρησε.

Τῆς μὲν γὰρ αἰσθητῆς τροφῆς αὐτὸς κύριος, τὴν δὲ νοητὴν ὑμῖν ἐπέτρεψε· καὶ γὰρ ἡμεῖς κύριοι τὰ λήϊα ἡμῶν δεῖξαι κομῶντα. Οὐδὲ γὰρ ὑετῶν δεῖται καὶ ὠρῶν κράσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης, καὶ πρὸς αὐτὸν τρέχει τὸν οὐρανόν. Ἀπλότητα

νὰ ἐλπίζουν περισσότερο ὄχι μόνο μὲ ὄσα διαπιστώνει ὅτι γίνονται, ἀλλὰ καὶ μὲ ὄσα εὐχεται. «Θὰ χορηγήσει», λέει, «καὶ θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας καὶ θ' αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς φιλανθρωπίας σας».

Κι ἐδῶ ὑπονοεῖ πάλι τὴν πλούσια ἀμοιβή, ἐπειδὴ τό, «θὰ πληθύνει καὶ θ' αὐξήσει», αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει. Συγχρόνως ὁμοίως δὲν ἐπιτρέπει νὰ ζητᾶμε τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «ψωμὶ γιὰ τροφή». Καὶ ἀσφαλῶς πρέπει κανεὶς νὰ τὸν θαυμάσει καὶ γι' αὐτό, πού τὸ ἀνέπτυξε καὶ προηγουμένως. Ὅτι δηλαδὴ στὰ ἀπαραίτητα δὲν ἐπιτρέπει νὰ προστεθεῖ τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἐνῶ τὰ πνευματικὰ συμβουλεύει νὰ τὰ ἔχουμε μὲ πολλὴ περίσσια. Γι' αὐτὸ εἶπε καὶ παραπάνω· «γιὰ νὰ ἔχετε αὐτάρκεια καὶ νὰ δίνετε ἀπλόχερα γιὰ κάθε καλὸ ἔργο»¹. Ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «ἐκεῖνος πού χορηγεῖ ψωμὶ γιὰ τροφή, θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας», δηλαδὴ τὸν πνευματικό. Καὶ δὲν ζητάει ἀπλῶς ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἀπλόχερη ἐλεημοσύνη. Γι' αὐτὸ τὴν ὀνομάζει συνεχῶς σπόρο. Ἐπειδὴ, ὅπως ὁ σπόρος πού πέφτει στὴ γῆ κάνει καταπράσινα τὰ χωράφια, ἔτσι καὶ ἡ ἐλεημοσύνη παράγει πολλοὺς καρποὺς φιλανθρωπίας καὶ δημιουργεῖ ἀξιοθαύμαστα ἐπακόλουθα. Κι ἀφοῦ εὐχήθηκε τόσο μεγάλη ἀφθονία, δείχνει ποῦ πρέπει νὰ τὴν ξοδέψουν, λέγοντας· «γιὰ νὰ εἴστε πλούσιοι σὲ ὄλα καὶ νὰ ἀσκεῖτε κάθε γενναιοδωρία, ἡ ὁποία δημιουργεῖ μὲ τὰ δικά σας ἔργα εὐχαριστία στὸ Θεό». Ὅχι γιὰ νὰ ξοδεύετε ἐκεῖ πού δὲν πρέπει, ἀλλὰ ἐκεῖ πού εἶναι εὐχάριστο γιὰ τὸ Θεό. Γιατὶ ὁ Θεὸς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἔχουμε ἐξουσία σὲ μεγάλα πράγματα. Κράτησε τὰ μικρότερα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔδωσε σ' ἐμᾶς τὰ μεγαλύτερα.

Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἔχει ἐξουσία στὴν ὕλική τροφή, ἐνῶ γιὰ τὴ νοητὴ ἄφησε τὴν ἐξουσία σ' ἐμᾶς. Γιατὶ ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἐξουσία νὰ δείξουμε πράσινα τὰ χωράφια τῆς ψυχῆς μας, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ βροχὲς οὔτε ἀπὸ κατάλληλες

1. Β' Κορ. 9,8.

δὲ ἐνταῦθα τὴν δαψίλειαν καλεῖ, ἣτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἐλεημοσύνη μόνον ἐστὶ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστίας πολλῆς ὑπόθεσις· μᾶλλον δὲ οὐκ εὐχαριστίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων πλειόνων. Καὶ τίθησιν αὐτὰ
 5 προῖών, ἵνα δείξας πολλὰ ὄντα τὰ κατορθούμενα, ἐντεῦθεν προθυμοτέρους ἐργάσῃται. Τίνα οὖν ἐστὶ τὰ πολλά; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ περι-
 10 τισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ· διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἀπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτούς, καὶ εἰς πάντας, καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπιποθούντων ὑμᾶς διὰ τὴν ὑπερβάλουσαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμῖν». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· πρῶτον τὰ ὑστερήματα τῶν
 15 ἀγίων οὐ μόνον πληροῦτε, ἀλλὰ καὶ περισσεύετε, τουτέστι, καὶ πλέον τῆς χρείας αὐτοῖς παρέχετε· εἶτα δι' αὐτῶν εὐφημίαν ἀναπέμπετε τῷ Θεῷ· δοξάζουσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν.

Ἴνα γὰρ μὴ δείξῃ αὐτοὺς διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντας μόνον,
 20 διὰ τὸ λαβεῖν λέγω, ὄρα πῶς ὑψηλοὺς αὐτοὺς ποιεῖ· ὅπερ αὐτός φησι πρὸς Φιλιππησίους, ὅτι «οὐκ ἐπιζητῶ τὰ δόματα», καὶ τούτοις μαρτυρῶ τὸ αὐτό. Χαίρουσι μὲν γάρ, ὅτι τὰ ὑστερήματα αὐτῶν ἀναπληροῦτε, καὶ τὴν πτωχείαν αὐτῶν παραμυθεῖσθε· πολλῶ δὲ πλέον, ὅτι οὕτως ὑποτεταγμένοι ἐστὲ τῷ εὐαγγελίῳ,
 25 οὗ σημεῖον τοῦτό ἐστι, τὸ οὕτω δαψιλῶς εἰσφέρειν. Τοῦτο γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἐπιτάττει. «Καὶ ἀπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας». Καὶ διὰ τοῦτο δοξάζουσι, φησί, τὸν Θεόν, ὅτι οὕτως ἐστὲ φιλότιμοι, οὐκ εἰς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας. Τοῦτο δὲ πάλιν ἐγκώμιον ἐκείνων γίνεται, τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐτέροις διδομένων εὐχαριστεῖν. Οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν

καιρικές συνθήκες, αλλά μόνο από ήθικη βούληση, πού μπορεί να ανεβεί ακόμη και στον ουρανό. Τὴν ἀπλοχεριά τὴν ὀνομάζει ἐδῶ ἀπλότητα, πού παράγει μὲ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα εὐχαριστία στὸ Θεό. Ἐπομένως ἡ ἐνέργεια αὐτὴ δὲν εἶναι μόνο ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ αἰτία πολλῆς εὐχαριστίας, ἢ καλύτερα, ὄχι μόνο εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων. Συνεχίζοντας τὴν ἐπιστολὴ τὰ ἀναφέρει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι πολλὰ τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα καὶ νὰ τοὺς κάμει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο πιὸ πρόθυμους. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν αὐτὰ τὰ πολλὰ; Ἦ ἀκουσε πού τὰ λέγει: «ἡ ἐκτέλεση τοῦ φιλάνθρωπου αὐτοῦ ἔργου ὄχι μόνο τις ἀνάγκες τῶν ἀγίων ικανοποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ξεχειλίζει σὲ πολλὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸ Θεό. Μὲ τις ἀποδείξεις πού θὰ ἔχουν ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, θὰ δοξάζουν τὸ Θεὸ γαί τὴν ὑποταγὴ σας στὴν ὁμολογία τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴ γενναιοδωρία τῆς συνεισφορᾶς σας σ' αὐτοὺς καὶ σὲ ὄλους. Στὴν προσευχὴ τους γιὰ σᾶς, θὰ αἰσθάνονται βαθὺ πόθο γιὰ σᾶς, ἐπειδὴ ἔχετε πλούσια τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μέσα σας». Καὶ νὰ τί ἐννοεῖ. Πρῶτα-πρῶτα ὄχι μόνο ικανοποιεῖτε τις ἀνάγκες τῶν ἀγίων, ἀλλὰ τις ικανοποιεῖτε πλουσιοπάροχα, τοὺς προσφέρετε δηλαδὴ περισσότερα ἀπὸ ὅσα χρειάζονται. Ἔπειτα προσφέρετε ὕμνο στὸ Θεό, ἀφοῦ τὸν ὕμνοῦν γιὰ τὴν ὑποταγὴ σας στὴν ὁμολογία τοῦ Εὐαγγελίου.

Καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς παρουσιάσει ὅτι εὐχαριστοῦν μόνο γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλαβαν τὴν ἐλεημοσύνη, κοίταξε πῶς τοὺς ἐξυψώνει. Ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ ἴδιος στοὺς Φιλιππησίους, «δὲν ἐπιδιώκω νὰ μοῦ δώσετε», τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει ὅτι ἰσχύει καὶ γι' αὐτούς. Χαίρουν βέβαια πού ικανοποιεῖτε τις ἀνάγκες τους καὶ ἀνακουφίζετε τὴ φτώχεια τους, πολὺ περισσότερο ὁμῶς χαίρουν γιὰτὶ πιστέψατε καὶ ἐκτελεῖτε τις ἐντολές τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπόδειξη εἶναι ὅτι προσφέρετε μὲ τόσην ἀπλοχεριά. Ἔτσι προστάζει τὸ Εὐαγγέλιο. «Καὶ μὲ τὴ γενναιοδωρία τῆς συνεισφορᾶς σας καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σὲ ὄλους». Δοξάζουν, λέει, τὸ Θεό, γιὰτὶ εἴσαστε τόσο γενναιοδωροὶ ὄχι μόνο σ' ἐκείνους,

κοσμοῦσι μόνον, φησίν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων, καίτοι γε ἐν ἐσχάτῃ ὄντες πενία, ὃ πολλῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἐστὶ σημεῖον. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ζηλότυπον, ὡς τὸ τῶν πτωχευομένων γένος. Ἄλλ' ἐκεῖνοι καθαροὶ τούτου τοῦ πάθους εἰσὶ, τοσοῦτον ἀπέχοντες ἀλγεῖν ἐφ' οἷς ἐτέροις μεταδίδοτε, ὅτι καὶ χαίρουσιν οὐχ ἥττον, ἢ ἐφ' οἷς αὐτοὶ λαμβάνουσι. «Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν». Ὑπὲρ μὲν γὰρ τούτων εὐχαριστοῦσι φησί, τῷ Θεῷ, ὑπὲρ δὲ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῆς συντυχίας παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα καταξιωθῶσιν ὑμᾶς ἰδεῖν. Ἐπιποθοῦσι γὰρ τοῦτο οὐ
10 διὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ὥστε θεαταὶ γενέσθαι τῆς δεδομένης ὑμῖν χάριτος.

2. Εἶδες Παύλου σύνεσιν, πῶς ἐπάρας αὐτοῦς, τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, χάριν τὸ πρᾶγμα καλέσας; Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα περὶ αὐτῶν ἐφθέγγετο, λειτουργοὺς αὐτοῦς εἰπών, καὶ ἐπάρας εἰς
15 ὕψος, εἴ γε αὐτοὶ μὲν ἐλειτούργουν, αὐτὸς δὲ διηκονεῖτο, καὶ δοκίμους ὀνομάσας, δείκνυσιν ὅτι πάντων τούτων ὁ Θεὸς αἴτιος· καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων πάλιν εὐχαριστίαν ἀναφέρει λέγων· «χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ». «Δωρεᾶν» δὲ ἐνταῦθα λέγει καὶ τὰ τосαῦτα ἀγαθὰ τὰ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης
20 γινόμενα καὶ τοῖς λαμβάνουσι καὶ τοῖς παρέχουσιν· ἢ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ τὰ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῇ οἰκουμένη πάσῃ μετὰ πολλῆς δωρηθέντα τῆς φιλοτιμίας, ὃ καὶ μάλιστα ἐστὶν ὑποπτεῦσαι. Ἴνα γὰρ καὶ καταστείλῃ καὶ δαψιλεστέρους ἐργάσῃται, ὧν ἔτυχον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τούτων αὐτοῦς ἀναμιμνήσκει.
25 Καὶ γὰρ μέγιστον τοῦτο εἰς προτροπὴν ἀρετῆς ἀπάσης· διὸ καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον κατέκλεισεν. Εἰ δὲ ἡ δωρεὰ ἀνεκδιήγητος, τί τῆς μανίας ἴσον γένοιτ' ἂν τῶν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργαζομένων; Οὐχ ἡ δωρεὰ δὲ αὐτοῦ μόνον ἀνεκδιήγητος, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχει, δι' ἧς τὰ ἄνω τοῖς κάτω κατήλλαξε.

ἀλλὰ σ' ὄλους. Καὶ εἶναι ἐπαινετικὸ γι' αὐτοὺς τὸ ὅτι εὐχαριστοῦν καὶ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη πρὸς ἄλλους. Δὲν εὐχαριστοῦν, λέει, μόνο γιὰ ὅσα πῆραν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσα πῆραν οἱ ἄλλοι. Ἐὰν καὶ βρίσκονται σὲ μεγάλη φτώχεια, πράγμα πού δείχνει ὅτι εἶναι πολὺ ἐνάρετοι. Γιατὶ δὲ ὑπάρχει τίποτα πιο ζηλιάρικο ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς. Ἐκείνους ὁμοίως δὲν τοὺς ἐπίασε αὐτὸ τὸ πάθος καὶ τόσο ἀπέχουν νὰ θλίβονται γιὰ ὅσα δίνετε σὲ ἄλλους, ὥστε χαίρουν ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅσο χαίρονται γιὰ ὅσα παίρνουν οἱ ἴδιοι. «Προσεύχονται καὶ γιὰ σᾶς». Γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη εὐχαριστοῦν, λέει, τὸ Θεό. Γιὰ τὴ δική σας ἀγάπη καὶ τὴ δική σας συμβολή τὸν παρακαλοῦν νὰ ἀξιωθοῦν νὰ σᾶς δοῦν. Αὐτὸ τὸ ποθοῦν πολὺ ὄχι γιὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὴ χάρη πού σᾶς ἔδωσε ὁ Θεός.

2. Εἶδες τὴ σύνεση τοῦ Παύλου, πῶς τοὺς ἐξύψωσε κι ἔπειτα ἀπέδωσε τὴν ἐξύψωση στὸ Θεὸ καὶ τὴ χαρακτήρισε χάρι τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε μεγάλους ἐπαίνους γι' αὐτούς, καὶ τοὺς εἶπε λειτουργοὺς καὶ τοὺς ἀνέβασε ψηλά— σὰν νὰ τελοῦσαν ἐκεῖνοι ἱεροτελεστία κι ἐκεῖνος νὰ τοὺς ὑπηρετοῦσε— καὶ τοὺς ἀποκάλεσε ἐκλεκτοὺς, δείχνει ὅτι αἴτιος ὄλων αὐτῶν εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἀπευθύνει πάλι μαζί τους εὐχαριστίες στὸ Θεὸ λέγοντας: «εὐγνωμονοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀνεκδιήγητη δωρεά του». Λέγοντας «δωρεά» ἐννοεῖ ἐδῶ καὶ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ πού ἀποκτοῦν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ ὅσοι τὴ δίνουν καὶ ὅσοι τὴν παίρνουν. Ἡ ἐννοεῖ τὰ μυστηριακὰ ἀγαθὰ, πού πρόσφερε μὲ πολλὴ προθυμία σ' ὄλη τὴν οἰκουμένη μὲ τὴν ἐνσάρκωσή του, πράγμα πού εἶναι καὶ τὸ πιο πιθανό. Γιατὶ, γιὰ νὰ τοὺς συγκρατήσῃ καὶ γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιο πρόθυμους, τοὺς θυμίζει τί τοὺς χάρισε ὁ Θεός. Γιατὶ ἡ ὑπενθύμιση αὐτὴ προτρέπει ἄριστα σὲ κάθε ἀρετὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ὀλοκλήρωσε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ ἀφοῦ εἶναι ἀπερίγραπτη ἡ δωρεά, τί θὰ μπορούσε νὰ ἀντισταθμίσει τὴν ἀνοησία ἐκείνων πού ἀπασχολοῦνται μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καὶ δὲν εἶναι ἀπερίγραπτη μόνο ἡ δωρεά του, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη, μὲ τὴν ὁποία συμφιλίωσε τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ γῆ καὶ δὲ χωρεῖ σὲ ἀνθρώπινο νοῦ.

Σπουδάσωμεν τοίνυν τολαύτης άπολαύοντες χάριτος, άξίαν έπιδείκνυσθαι του βίου την άρετήν, και πολύν τής έλεημοσύνης ποιείσθαι λόγον· ποιησόμεθα δέ, αν την άμετρίαν φύγωμεν, αν την μέθην, αν την άδηφαγίαν. Και γάρ και σίτα και ποτά
 5 δέδωκεν ο Θεός, ούκ εις άμετρίαν, αλλά εις τροφήν. Ούδδ γάρ ο οίνος ποιεί την μέθην· έπει ει τουτο ήν, πάντας έδει μεθύειν. 'Αλλ' ούκ έχρην, φησίν, ούδδ το πολυ βλάπτειν. Μεθυόντων ταυτι τα ρήματα. Εί γάρ το πολυ βλάπτει, και ούδδ ούτως άφίστασαι τής πλεονεξίας· ει ούτως άισχρον και έπιβλαβές τουτο,
 10 και ούδδ ούτω λήγεις τής πονηράς έπιθυμίας, ει έξήν και πολυ πίνειν, και μηδέν παραβλάπτεισθαι, που αν έστης τής πλεονεξίας; άρα ούκ αν έπεθύμησας και τους ποταμους γενέσθαι οίνον; ούκ αν πάντα άπώλεσας και διέφθειρας; Εί μέτρον έστι τροφής, και τουτο ύπερβάντες βλαπτόμεθα, και ούδδ ούτως άνέχη του
 15 χαλινοϋ, αλλά διαρρήξας αυτον τα πάντων λαμβάνεις, ίνα λειτουργήσης τη πονηρά τής γαστριμαργίας τυραννίδι, τί ούκ αν έποίησας, ει τουτο άνηρέθη το μέτρον τής φύσεως; ούκ αν πάντα τον χρόνον εις τουτο άνάλωσας; Έδει ούν ούτως έπιθυμίαν άτοπον ίσχυραν ποιησαι, και την βλάβην μη κωλυσαι την εκ τής
 20 άμετρίας; και πόσαι ούκ αν έτέχθησαν έντεϋθεν έτεραι βλάβαι; 'Αλλ' ω των άνοήτων, οί, καθάπερ βορβόρω κυλινδούμενοι τη μέθη και ταίς λοιπαίς άσωτίαις, όταν μικρον άνανήψωσιν, ούδδέν άλλο τι κάθηνται ποιούντες, ή ταυτι φθειγγόμενοι, δια τί τουτο εις τουτο άναλίσκεται, δέον τοίς έαυτων κρίνειν πλημμελή-
 25 μασιν; 'Ανθ' οϋ γάρ λέγεις, δια τί δρους τέθεικε, δια τί μη πάντα άτάκτως φέρεται, είπέ, δια τί μη πανόμεθα μεθύοντες; δια τί μη λαμβάνομεν κόρον; δια τί των άλόγων έσμεν άνοητότεροι; Ταυτα γάρ έδει ζητείν προς άλλήλους, και τής άποστολικής άκούειν φωνής, και ειδέναι πόσα τουτοις μαρτυρεί τα αγαθα έκ τής έλεημοσύνης, και άρπάζειν τουτον τον θησαυρον. Και γάρ δοκίμους

Ἄφοῦ λοιπὸν μᾶς εὐεργέτησε τόσο, ὥς φροντίσουμε νὰ δείξουμε στὴ ζωὴ μας ἀντάξια ἀρετὴ καὶ νὰ δίνουμε μεγάλη σημασία στὴν ἐλεημοσύνη. Καὶ θὰ δίνουμε σημασία, ἂν ἀποφεύγουμε τὶς καταχρήσεις, τὴ μέθη, τὴ λαιμαργία. Γιατὶ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε καὶ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ ὄχι γιὰ καταχρήσεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ τρεφόμεστε. Τὸ μεθύσι δὲν τὸ φέρνει τὸ κρασί. Ἐὰν τὸ ἔφερνε, θὰ μεθοῦσαν ὄλοι. Θὰ ἔλεγε ὁμοίως κάποιος: 'δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ προκαλεῖ μεθύσι τὸ πολὺ κρασί'. Αὐτὲς εἶναι προφάσεις τῶν μέθυσων. Γιατί, ἀφοῦ τώρα πού βλάπτει τὸ πολὺ δὲν ἀποφεύγεις τὴν κατάχρηση, ἀφοῦ εἶναι τόσο ἐξευτελιστικὴ καὶ ἐπιζήμια καὶ παρόλα αὐτὰ δὲ νικᾷς αὐτὴν τὴν ἄθλια ἐπιθυμία, πῶς θὰ σταματοῦσες τὴν κατάχρηση ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ πίνεις πολὺ καὶ νὰ μὴν παθαίνεις τίποτα; Ἐπειδὴ δὲ θὰ ἐπιθυμοῦσες νὰ γίνουν καὶ τὰ ποτάμια κρασί; δὲ θὰ κατέστρεφες καὶ θὰ ἐξαφάνιζες τὰ πάντα; Ἄφοῦ ὑπάρχει μέτρο τροφῆς πού, ἂν τὸ ξεπεράσουμε, βλαπτόμαστε, καὶ παρόλα αὐτὰ δὲν ἀνέχεσαι τὸ χαλινὸ ἀλλὰ τὸν σπάζεις καὶ τρῶς τὰ πάντα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσεις τὴν ἄθλια ἐξουσία τῆς λαιμαργίας, τί δὲ θὰ ἔκανες, ἂν ἐξαφανιζόταν αὐτὸ τὸ μέτρο τῆς φύσεως; Δὲ θὰ θυσιάζες ὄλο σου τὸν καιρὸ γι' αὐτό; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κάνεις τόσο δυνατὴ αὐτὴ τὴν παράλογη ἐπιθυμία καὶ νὰ μὴν ἐξουδετερώσεις τὶς βλάβες τῆς κατάχρησης; Καὶ πόσες ἄλλες βλάβες δὲ γεννήθηκαν ἀπὸ αὐτή; Πόσο ἀνόητοι εἶναι ἐκεῖνοι πού, ἐνῶ κυλιοῦνται στὸ μεθύσι καὶ στὶς ἄλλες ἀσωτίες σὰν νὰ κυλιοῦνται στὴ λάσπη, ὅταν συνέλθουν λίγο, δὲν κάνουν τίποτα ἄλλο, ἀλλὰ, ἀντὶ νὰ ἐπικρίνουν τὰ σφάλματά τους, ἀναρωτιοῦνται γιατί τὸ ποτὸ ὀδηγεῖ σ' αὐτὸ τὸ κατάντημα. Ἀντὶ νὰ λὲς λοιπὸν, 'γιατί ἔθεσε ὄρια, γιατί δὲ γίνονται ὄλα χωρὶς μέτρο;» πὲς: 'γιατί δὲ σταματᾶμε νὰ μεθᾶμε; γιατί δὲ σταματᾶμε τὶς καταχρήσεις; γιατί εἴμαστε πιὸ ἀνόητοι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα; Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ συζητᾶμε μεταξύ μας καὶ νὰ ἀκοῦμε τὴν ἀποστολικὴ φωνὴ καὶ νὰ γνωρίζουμε πόσες εὐεργεσίες τῆς ἐλεημοσύνης δείχνουν αὐτὰ τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐκμεταλλευόμεστε αὐτὸν τὸ θησαυρὸ. Γιατί, ὅπως εἶπε ὁ Παῦ-

τοῦτο ποιεῖ, καθάπερ αὐτὸς ἔφησε, τὸ χρημάτων ὑπερορᾶν, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι παρασκευάζει, καὶ ἀγάπην θερμαίνει, καὶ μεγαλοψύχους ἐργάζεται, καὶ ἱερέας καθίστησι, καὶ ἱερωσύνην πολλὴν φέρουσαν τὸν μισθόν. Ὁ γὰρ ἐλεήμων οὐ ποδήρη ἐνδέδυ-
 5 ται, οὐδὲ κώδωνας περιφέρει, οὐδὲ στέφανον ἀναδεῖται, ἀλλὰ ἀναβέβληται μὲν τῆς φιλανθρωπίας στολήν, τῆς ἱεραῆς ἐσθήτος ἀγιωτέραν οὖσαν, κέχρισται δὲ ἐλαίῳ, οὐκ ἐξ ὕλης αἰσθητικῆς συγκειμένῳ, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος γεωργουμένῳ, ἔχει δὲ στέφανον ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν. «Τὸν στεφανοῦντά σε» γάρ, φησὶν, «ἐν
 10 ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς»· ἀντὶ δὲ τοῦ πέταλον φέρειν ὄνομα ἔχει Θεοῦ, αὐτὸς ἴσος γένηται τῷ Θεῷ. Πῶς γάρ; «Γενήσεσθε», φησὶν, «ὁμοιοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς».

3. Βούλει καὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτοῦ ἰδεῖν; Οὐ Βεσελεὴλ αὐτὸ ᾠκοδόμησεν, οὔτε ἄλλος τις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός, οὐ διὰ λί-
 15 θων, ἀλλὰ δι' ὕλης τοῦ οὐρανοῦ λαμπροτέρας, διὰ ψυχῶν λογικῶν. Ἀλλὰ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἀγίων εἰσέρχεται ὁ ἱερεύς. Ἐξεστὶ σοι εἰς τὰ φρικωδέστερα εἰσελθεῖν θύοντι τὴν θυσίαν ταύτην, ἔνθα μηδεὶς πάρεστιν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ σου, ὁ βλέπων σε ἐν τῷ κρυπτῷ, ἔνθα μηδεὶς ἄλλος ὄρᾳ. Καὶ πῶς, φησὶν, ἔστι μὴ ὄρᾶν,
 20 δημοσίᾳ ἐστῶτος τοῦ θυσιαστηρίου; Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι τότε μὲν ἀμφίθυρα καὶ παραπετάσματα τὴν ἐρημίαν ἐποίει, νῦν δὲ ἔξεστι δημοσίᾳ θύοντι, ὡς ἐν τοῖς ἀγίοις τῶν ἀγίων, καὶ πολλῷ φρικωδέστερον τοῦτο ποιεῖν. Ὅταν γὰρ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιῆς, κἂν ἢ οἰκουμένη εἶδεν, οὐδεὶς
 25 εἶδεν, ἐπειδὴ σὺ οὕτως ἐποίησας. Οὐ γὰρ εἶπε, «μη ποιεῖτε ἀπλῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», ἀλλὰ προσέθηκε, «πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς». Τοῦτο τὸ θυσιαστήριον ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ σύγκειται μελῶν, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Δεσπότης θυσια-

λος, αὐτὸ μᾶς κάνει ἱκανοὺς νὰ περιφρονοῦμε τὰ χρήματα καὶ συμβάλλει στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ θερμαίνει τὴν ἀγάπη καὶ μᾶς κάνει μεγαλόψυχους καὶ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ λειτούργημα τοῦ ἱερέα, ποὺ προσφέρει μεγάλη ἀνταμοιβή. Γιατὶ ὁ ἐλεήμονας δὲ φοράει μακρὸ ἔνδυμα, δὲν περιφέρεται φορτωμένος μὲ στολίδια, δὲ στολίζει τὸ κεφάλι του μὲ στεφάνι, ἀλλὰ φοράει τὴ στολὴ τῆς φιλανθρωπίας, ποὺ εἶναι πιὸ ἀγνή ἀπὸ τὴ στολὴ τοῦ ἱερέα, ἀλείφεται μὲ λάδι ποὺ δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ αἰσθητὰ ὑλικά, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγαθοποιὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ στεφάνι του εἶναι δημιούργημα τῆς φιλανθρωπίας του. «Σὲ σταφανώνευ», λέει, «μὲ φιλανθρωπία καὶ συμπόνια»². Κι ἀντὶ νὰ φοράει στεφάνι μὲ τὴ λέξη Θεός, γίνεται ἴσος μὲ τὸ Θεό. Πῶς ὁμῶς; «Θὰ γίνετε», λέει, «ὁμοιοὶ μὲ τὸν Πατέρα σας ποὺ κατοικεῖ στὸν οὐρανό»³.

3. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸ θυσιαστήριό του; Δὲν τὸ ἔχτισε ὁ Βεσελεὴλ οὔτε κανένας ἄλλος, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὄχι μὲ πέτρες, ἀλλὰ μὲ ὕλη λαμπρότερη ἀπὸ τὸν οὐρανό, μὲ ψυχῆς λογικῆς. Στὰ ἅγια τῶν ἀγίων μπαίνει ὁ ἱερέας. Μπορεῖς, κάνοντας τὴ θυσία αὐτή, νὰ μπεῖς στὸ ἱερότερο χῶρο ὅπου δὲν ὑπάρχει κανένας παρὰ μόνον ὁ Πατέρας σου, ἐκεῖνος ποὺ σὲ βλέπει κρυφά, ἐκεῖ ποὺ δὲ σὲ βλέπει κανένας ἄλλος. Μὰ πῶς εἶναι δυνατό, λέει, νὰ μὴ σὲ βλέπει κανένας, ἀφοῦ τὸ θυσιαστήριον βρίσκεται σὲ δημόσιο χῶρο; Τὸ ἀξιοθαύματο εἶναι αὐτό, ὅτι τότε ἔκρυβαν τὴ θεὰ θύρες καὶ παραπετάσμα, τώρα εἶναι δυνατό νὰ θυσιάσεις δημόσια, ὅπως στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, καὶ νὰ εἶναι ἡ θυσία αὐτὴ πιὸ μυστηριακὴ. Γιατὶ, ὅταν δὲν κάνεις κάτι γιὰ ἐπίδειξη, κι ἂν σὲ βλέπει ὄλη ἡ οἰκουμένη, δὲ σὲ βλέπει κανένας, ἐπειδὴ ἐσὺ δὲν τὸ ἔκαμες γιὰ νὰ σὲ δοῦν. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἀπλῶς, «μὴν ἐλεεῖτε προστὰ στοὺς ἀνθρώπους», ἀλλὰ πρόσθεσε, «γιὰ νὰ σᾶς βλέπουν»⁴. Αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου γίνεται θυσια-

2. Ψαλμ. 102,4.

3. Ματθ. 5,45.

4. Ματθ. 6,1.

στήριόν σοι γίνεται. Αιδέσθητι τοῦτο αὐτό· ἐν τῇ σαρκὶ θύεις τοῦ Δεσπότου τὸ ἱερεῖον. Τοῦτο τὸ θυσιαστήριον καὶ τούτου τοῦ νῦν φρικωδέστερον, οὐχὶ τοῦ παλαιοῦ μόνον.

Ἄλλὰ μὴ θορυβηθῆτε· τοῦτο μὲν γὰρ θαυμαστὸν διὰ τὴν
 5 ἐπιτιθεμένην ἐν αὐτῷ θυσίαν· ἐκεῖνο δὲ τὸ τοῦ ἐλεήμονος οὐ διὰ
 τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι καὶ ἐξ αὐτῆς σύγκειται τῆς θυσίας τῆς
 τοῦτο ποιούσης. Θαυμαστὸν τοῦτο πάλιν, ὅτι λίθος μὲν ἐστὶ τὴν
 φύσιν, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται Χριστοῦ· ἐκεῖνο
 δέ, ἐπειδὴ αὐτὸ σῶμά ἐστι Χριστοῦ. Ὡστε τοῦτο φρικωδέστε-
 10 ρον ἐκείνου, ᾧ σὺ παρέστηκας ὁ λαϊκός. Ἄρα σοι μὴ τι ὁ Ἄα-
 ρῶν φαίνεται πρὸς ταῦτα; μὴδὲ ὁ στέφανος, μὴδὲ οἱ κώδωνες,
 μὴδὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων; Τί γὰρ δεῖ πρὸς ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ θυ-
 σιατήριον ποιεῖσθαι τὴν σύγκρισιν, ὅπου γε καὶ πρὸς τοῦτο συγ-
 κρινόμενον, οὕτω λαμπρὸν ἐφάνη; Σὺ δὲ τὸ μὲν θυσιαστήριον
 15 τοῦτο τιμᾶς, ὅτι δέχεται τοῦ Χριστοῦ σῶμα, τὸν δὲ αὐτὸ τὸ
 σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὄντα καθυβρίζεις καὶ περιορᾶς ἀπολλύμε-
 νον. Τοῦτο τὸ θυσιαστήριον πανταχοῦ δυνήση κείμενον ἰδεῖν,
 καὶ ἐν στενωποῖς καὶ ἐν ἀγοραῖς, καὶ καθ' ἐκάστην ἐν αὐτῷ
 θύειν τὴν ὄραν· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα θυσία τελεῖται. Καὶ καθά-
 20 περ ὁ ἱερεὺς ἔστηκε τὸ Πνεῦμα καλῶν, οὕτω καὶ σὺ τὸ Πνεῦμα
 καλεῖς· ἀλλ' οὐ διὰ φωνῆς, ἀλλὰ δι' ἔργων. Οὐδὲν γὰρ οὕτω
 |κατέχει καὶ ἀνάπτει τοῦ Πνεύματος τὸ πῦρ, ὡς τοῦτο τὸ ἔλαιον
 δαψιλὲς ἐκχεόμενον.

Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ καταβαλλόμενα ἰδεῖν τί γίνεται, δεῦρο,
 25 καὶ ταῦτά σοι δείξω. Τίς οὖν ὁ καπνός; τίς ἡ εὐωδία τοῦ θυσια-
 στηρίου τούτου; Δόξα καὶ εὐχαριστία. Καὶ μέχρι ποῦ προβαίνει;
 Ἄρα μέχρι τοῦ οὐρανοῦ; Οὐδαμῶς· ἀλλ' αὐτὸν ὑπερβαίνει τὸν
 οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτῷ παρίσταται τῷ
 θρόνῳ τῷ βασιλικῷ· «αἰ εὐχαί σου» γάρ, φησί, «καὶ αἰ ἐλεημο-

στήριό σου. Σεβάσου το. Στὸ ἀνθρώπινο σῶμα θυσιάζεις τὸ ἱερὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Αὐτὸ τὸ θυσιαστήριο εἶναι πιὸ φρικτὸ ἀκόμη κι ἀπὸ τὸ τωρινό, ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ προχριστιανικό.

Ἄλλὰ μὴ ξαφνιαστεῖτε. Τὸ τωρινὸ εἶναι θαυμαστὸ ἐξαιτίας τῆς θυσίας ποὺ γίνεται ἐπάνω του. Τὸ θυσιαστήριο τοῦ ἐλεήμονα δὲν εἶναι θαυμαστὸ γι' αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ γιατί ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θυσία αὐτή. Εἶναι ἐπίσης θαυμαστὸ τὸ πρῶτο, γιατί εἶναι χτισμένο μὲ πέτρες, ἀλλὰ γίνεται ἅγιο γιατί δέχεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δεύτερο ὁμῶς εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε πιὸ μυστηριακὸ εἶναι αὐτό, ὅπου εἶσαι παρὼν ἐσὺ ὁ λαϊκός. Ἐπομένως πῶς σοῦ φαίνεται ὁ Ἄαρὼν σὲ σύγκριση μὲ αὐτά; πῶς τὸ στεφάνι; πῶς οἱ καμπάνες καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων; Τί χρειάζεται λοιπὸν νὰ κάνουμε σύγκριση μὲ τὸ παλιὸ θυσιαστήριο, ἀφοῦ ἀποδείχθηκε τόσο λαμπρὸ καὶ κατὰ τὴ σύγκρισή του μὲ τὸ τωρινό; Ἐσὺ σέβεσαι τὸ τωρινὸ θυσιαστήριο, γιατί δέχεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ συμπεριφέρεσαι περιφρονητικὰ σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν βλέπεις μὲ ἀδιαφορία νὰ χάνεται. Αὐτὸ τὸ θυσιαστήριο μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς στημένο παντοῦ, καὶ σὲ στενοὺς δρόμους καὶ σὲ ἀγορές, καὶ νὰ γίνονται θυσίες πάνω σ' αὐτὸ κάθε ὥρα. Γιατί καὶ σ' αὐτὸ γίνεται θυσία. Κι ὅπως στέκεται ὁ ἱερέας καὶ ἐπικαλεῖται τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔτσι κι ἐσὺ ἐπικαλεῖσαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὄχι ὁμῶς μὲ τὴ φωνή σου ἀλλὰ μὲ τὴν πράξιν σου. Γιατί τίποτα δὲ διατηρεῖ καὶ δὲν ἀνάβει περισσότερο τὴ φωτιὰ τοῦ Πνεύματος, ὅσο αὐτὸ τὸ λάδι ἂν χύνεται ἀφθονο.

Κι ἂν θέλεις νὰ δεῖς τί γίνονται οἱ προσφορές σου, ἔλα νὰ σοῦ τὸ δείξω καὶ αὐτό. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ καπνός; Ποιὰ εἶναι ἡ μυρωδιὰ αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου; Ἡ δόξα καὶ ἡ εὐχαριστία. Καὶ ὡς ποῦ φθάνει; Ἄραγε ὡς τὸν οὐρανόν; Ὁχι. Ξεπερνᾷ ἀκόμη καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ φθάνει μπροστὰ στὸν ἴδιο τὸ θρόνον τοῦ Θεοῦ. «Οἱ προσευχές σου», λέει, «καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἀνέβηκαν καὶ ἔφθασαν μπροστὰ

σύναι σου ἀνέβησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἡ μὲν αἰσθητὴ εὐ-
 ωδία οὐδὲ τὸ πολὺ διατέμνει τοῦ ἀέρος, αὕτη δὲ αὐτὰς ἀνοίγει
 τῶν οὐρανῶν τὰς ἀψίδας. Καὶ σὺ μὲν σιγᾶς, τὸ δὲ ἔργον βοᾷ·
 καὶ γίνεται θυσία αἰνέσεως, οὐ δαμάλεως σφαττομένης, οὐδὲ
 5 δέρματος καιομένου, ἀλλὰ ψυχῆς πνευματικῆς τὰ παρ' αὐτῆς
 εἰσφερούσης. Φιλανθρωπίας γὰρ πάσης ἡ τοιαύτη θυσία εὐδο-
 κιωτέρα. Ὄταν οὖν ἴδῃς πένητα πιστόν, θυσιαστήριον ὄραν
 νόμιζε· ὅταν ἴδῃς πτωχὸν τοιοῦτον, μὴ μόνον μὴ ὑβρίση, ἀλλὰ
 καὶ αἰδέσθητι κἂν ἕτερον ἴδῃς ὑβρίσαντα, κώλυσον, ἄμυνον.
 10 Οὕτω γὰρ δυνήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν Θεὸν ἱλεων ἔχειν, καὶ τῶν
 ἐπηγγελμένων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
 τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

στο Θεό»⁵. Ἡ μυρωδιὰ τῶν αἰσθήσεών μας δὲ διασχίζει οὔτε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἀέρα. Ἡ μυρωδιὰ αὐτὴ ἀνοίγει τὶς ἴδιες τὶς πύλες τῶν οὐρανῶν. Ἐσὺ δὲ λὲς σὲ κανένα τίποτα. Ἡ πράξη σου ὁμῶς φωνάζει καὶ γίνεται θυσία δοξολογίας τοῦ Θεοῦ, ὄχι θυσία σφαγμένου μοσχαριοῦ οὔτε καμένου δέρματος, ἀλλὰ πνευματικῆς ψυχῆς, πὺ προσφέρει τὰ δικά της. Γιατὶ ἡ θυσία αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε φιλανθρωπία. Ὅταν δεῖς τέτοιο φτωχό, ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ τὸν περιφρονήσεις, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τὸν σεβαστεῖς. Κι ἂν δεῖς ἄλλον νὰ τὸν περιφρονεῖ, ἐμπόδισέ τον, βοήθησε. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ ἔχεις κι ἐσὺ ὁ ἴδιος τὸ Θεὸ βοηθὸ καὶ νὰ κερδίσεις τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἄλλου κόσμου, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἐξῆς.

5. Πράξ. 10,4.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Α'

(Β' Κορ. 10, 1-6)

5 «Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς
πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ
πρόσωπον μὲν τὰπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ
εἰς ὑμᾶς. Δέομαι δὲ τὸ μὴ παρῶν θαρρῆσαι τῇ πε-
ποιθήσει, ἧ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπὶ τινὰς τοὺς λο-
γιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας».

1. Ἀπαρτίσας τὸν περὶ ἐλεημοσύνης λόγον, ὡς ἔδει, καὶ δεί-
ξας ὅτι πλεῖον αὐτοὺς ἀγαπᾷ, ἢ ἀγαπᾶται, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑπο-
μονῆς αὐτοῦ καὶ τῶν πειρασμῶν διηγησάμενος, εὐκαιρῶς λοι-
10 πὸν τῶν ἐπιτιμητικωτέρων ἄπτεται λόγων, τοὺς ψευδαποστό-
λους αἰνιττόμενος, καὶ εἰς τὰ φορτικώτερα κατακλείων τὸν λό-
γον, καὶ ἑαυτὸν συνιστῶν. Τοῦτο γὰρ καὶ δι' ὄλης ἐργάζεται τῆς
ἐπιστολῆς. Ὅθεν καὶ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν πολλάκις διορθοῦ-
ται, αὐτὸ τοῦτο λέγων· «ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν;»,
15 καὶ προῖὼν φησὶν, «οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλὰ
ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήσεως»· καὶ μετὰ ταῦτα, «ἄφρων

1. Β' Κορ. 3,1.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΑ΄

(Β΄ Κορ. 10, 1-6)

«Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, πού ὄταν εἶμαι μπροστά σας εἶμαι ταπεινὸς καὶ ὄταν εἶμαι μακριά σας εἶμαι θαρραλέος ἀπέναντί σας, σᾶς παρακαλῶ μὲ τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἐπιείκεια τοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ, ὄταν βρεθῶ μεταξὺ σας, νὰ φανῶ θαρραλέος μὲ τὴν τόλμη πού σκέπτομαι νὰ δεῖξω γιὰ μερικούς, οἱ ὁποῖοι μᾶς νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι».

1. Ἄφοῦ ὁ Παῦλος ὀλοκλήρωσε ὅπως ἔπρεπε ὅσα ἤθελε νὰ πεῖ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, κι ἄφοῦ ἔδειξε ὅτι τοὺς ἀγαπᾷ περισσότερο ἀπὸ ὅσο τὸν ἀγαποῦν, κι ἄφοῦ τοὺς διηγῆθηκε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὶς δοκιμασίες του, ἀρχίζει πιά σὲ κατάλληλη ὥρα νὰ ἐπιτιμᾷ, ὑπονοώντας τοὺς ψευδαποστόλους, καὶ κλείνοντας τὸ λόγο μὲ τὰ πιὸ ἐνοχλητικὰ καὶ συνιστώντας τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ βέβαια κάνει καὶ σ' ὅλη τὴν ἐπιστολή. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ καταλαβαίνει αὐτό, διορθώνει πολλές φορές τὸν ἑαυτό του, λέγοντας αὐτὸ ἀκριβῶς: «ἀρχίζουμε πάλι νὰ συστήνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας;»¹. Καὶ πιὸ κάτω λέει: «δὲ συστήνουμε πάλι τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ σᾶς δίνουμε ἀφορμὴ γιὰ καύχηση»². καὶ παρακάτω: «ἔγινα ἀνόητος μὲ τὴν καύχησή μου· ἐσεῖς μὲ ἀναγκά-

2. Β΄ Κορ. 5,12.

γέγονα καυχώμενος, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε». Καὶ πολλαῖς τοιαύταις κέχρηται διορθώσεσι. Καὶ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐγκώμιον Παύλου προσειπών· οὕτω καὶ τὰ τῆς χάριτος μετὰ δασιλείας τίθησι, καὶ τὰ τῆς ὑπομονῆς τῆς αὐτοῦ.

5 Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν τινες παρ' αὐτοῖς μέγα φρονοῦντες, καὶ προτιθέντες ἑαυτοὺς τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὡς ἀλαζόνα διαβάλλοντες, καὶ ὡς οὐδὲν ὄντα, οὐδὲ ὑγιές τι διδάσκοντα (τοῦτο γὰρ αὐτὸ μάλιστα τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τεκμήριον ἦν), ὄρα πῶς ἄρχεται τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιτιμήσεως· «αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος».

10 Εἶδες πόση ἢ βαρύτης, πόσον τὸ ἀξίωμα; Ὁ γὰρ θέλει εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· δέομαι ὑμῶν, μὴ με ἀναγκάσητε, μηδὲ ἀφήτε χρῆσασθαι τῇ δυνάμει μου κατὰ τῶν ἐξευτελιζόντων ἡμᾶς καὶ νομιζόντων σαρκικοὺς ἄνδρας εἶναι. Βαρύτερον τοῦτο ἐκείνων ὦν ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀπειλῶν ἔλεγεν, «ἐν ράβδῳ

15 ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραότητος;», νῦν δέ, «ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν». Καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἀμφοτέρα δείκνυσι, καὶ τὸ δυνατόν, καὶ τὸ φιλόσοφον καὶ ἀνεξίκακον· εἴ γε οὕτω παρακα-

20 λεῖ, καὶ μετὰ τῆς σπουδῆς, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι εἰς ἐπίδειξιν ἐλθεῖν τῆς οἰκείας δυνάμεως τῆς τιμωρητικῆς, καὶ πλῆξαι αὐτοὺς καὶ κολάσαι, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτῆσαι δίκην. Τοῦτο γὰρ ἠνίξατο λέγων, «δέομαι δὲ τὸ μὴ παρῶν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἢ λογιζομαι τολμησαι, ἐπὶ τινος τοὺς λογιζομέ-

25 νους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας». Τέως δὲ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. «Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος». Πολλὴ ἢ

3. Β' Κορ. 12,11.

4. Α' Κορ. 4,21.

σατε»³. Πολλές τέτοιες ἐπανορθώσεις χρησιμοποιεῖ. Καὶ δὲ θὰ σφάλει κανεῖς, ἂν χαρακτηρίσει τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ἔπαινο τοῦ Παύλου. Ἔτσι παρουσιάζει μὲ πολλὴ ἀφθονία καὶ τὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆ δικῆ του ὑπομονή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπῆρχαν μερικοὶ Κορίνθιοι ποὺ φέρνονταν ἐγωϊστὰ καὶ θεωροῦσαν τὸ ἑαυτὸ τους ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ τὸν κατηγοροῦσαν σὰν ὑπερόπτη καὶ πῶς δὲ διδάσκει τίποτα σωστὸ (αὐτὸ ἦταν βέβαια ἢ πιὸ σημαντικὴ ἀπόδειξη τῆς διαφθορᾶς τους), πρόσεχε πῶς ἀρχίζει τὴν ἐπιτίμησιν ἐναντίον τους. «Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος».

Εἶδες πόσο εἶναι τὸ κύρος του, ποιά εἶναι ἡ ἀξία του. Ἐκεῖνο ποὺ θέλει νὰ πεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς. Σᾶς παρακαλῶ, μὴ μὲ ἀναγκάσετε καὶ μὴ μὲ ἀφήσετε νὰ χρησιμοποιοῦμαι τῆ δύναμή μου ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἐξευτελίζουν καὶ ποὺ νομίζουν πῶς εἴμαστε δοῦλοι τῆς σάρκας μας. Αὐτὸ εἶναι πιὸ βαρὺ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀπειλῶντας τοὺς ἔλεγε στὴν προηγούμενη ἐπιστολή· «νὰ ἔρθω σὲ σᾶς μὲ ραβδί ἢ μὲ ἀγάπη καὶ ἡρεμὴ ψυχὴ»⁴. Καὶ πιὸ μπροστά, «μερικοὶ ὑπερηφανεύτηκαν, σὰν νὰ μὴν πρόκειται νὰ ἔρθω στὸν τόπο σας. Θὰ ἔρθω καὶ θὰ διαπιστώσω ὄχι τί λένε, ἀλλὰ ποιά εἶναι ἡ δύναμή μας»⁵. Ἐδῶ βέβαια δείχνει καὶ τὴ δύναμή του καὶ τὴν πίστη του καὶ τὴν ἀνεξικακία του, ἀφοῦ τοὺς παρακαλεῖ τόσο καὶ μὲ τόσο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ δείξει τὴ δύναμη ποὺ ἔχει νὰ τιμωρεῖ, ὥστε νὰ τοὺς κάμει ἔτσι κακὸ καὶ νὰ τοὺς κολάσει, ζητώντας τὴν πιὸ βαριὰ τιμωρία τους. Γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας· «σᾶς παρακαλῶ, νὰ μὴν ἀναγκασθῶ νὰ φανῶ θαρραλέος ὅταν θὰ εἶμαι κοντὰ σας, μὲ τὴν τόλμη ποὺ σκέπτομαι νὰ χρησιμοποιοῦμαι ἐναντίον μερικῶν, οἱ ὅποιοι μᾶς νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι». Ἄς μεταφέρουμε πάλι τὸ λόγο μας στὴν ἀρχή. «Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος». Πολλὴ ἡ ἔμφαση, πολὺ τὸ βά-

5. Α' Κορ. 4,18.

ἐμφασις, πολλή ἢ βαρύτης· ὥσπερ ἀλλαχοῦ φησιν, «Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν», καὶ πάλιν, «ὡς Παῦλος πρεσβύτης», καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «ἦτις πολλῶν προστάτις ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος». Μέγα μὲν
 5 τοῦτο, τὸ αὐτὸν παρακαλεῖν, τὸ δὲ ἕτερον μεῖζον, ὃ προσέθηκεν εἰπὼν, «διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ». Καὶ γὰρ σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέψαι βουλόμενος, προβάλλεται τὴν πρα-
 ότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ταύτη μείζονα ποιῶν τὴν ἰκετηρίαν·
 ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, αὐτὴν αἰδέσθητε τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ,
 10 δι' ἧς ὑμᾶς παρακαλῶ.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ δεικνὺς ὅτι κἂν μυρίαν ἀνάγκην ἐπάγωσιν, αὐτὸς πρὸς τοῦτο ἐπιρρεπέστερον ἔχει, διὰ τὸ πρᾶος εἶναι· οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς δὲ οὐκ ἐπεξέρχεται, ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐποίει. Ὅς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν
 15 ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς». Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ἦτοι κατ' εἰρωνείαν φησί, τὰ ἐκείνων φθεγγόμενος. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι ὅταν μὲν παρῆ, οὐδενός ἐστιν ἄξιος λόγου, ἀλλ' εὐτε-
 λῆς καὶ εὐκαταφρόνητος, ὅταν δὲ ἀπῆ, φουσᾶται καὶ κομπάζει καὶ κατεξανίσταται ἡμῶν καὶ ἀπειλεῖ. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐξῆς αἰ-
 20 νίττεται λέγων· «ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί», φησί, «βαρεῖαι, ἢ δὲ πα-
 ρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος». Ἦ
 τοίνυν κατ' εἰρωνείαν, φησί, πολλὴν ἐμφαίνων βαρύτητα, καὶ
 λέγων, ἐγὼ ὁ ταπεινός, ἐγὼ ὁ εὐτελής ἐν τῷ παρεῖναι, καθὼς
 ἐκεῖνοί φησί, καὶ ἀπὼν ὑψηλός, ἢ ὅτι κἂν μεγάλα φθέγγηται,
 25 οὐκ ἐξ ἀπονοίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ θαρρεῖν αὐτοῖς. «Δέομαι δὲ τὸ μὴ

6. Γαλ. 5,2.

7. Φιλήμ. 1,9.

8. Ἐννοεῖ τὴ Φοίβη, διάκονο στίς Ἐκκλησίαις τῶν Κεγχρεῶν.

ρος. Ὡπως ἀκριβῶς ἀλλοῦ λέγει, «νά, ἐγὼ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω»⁶ καὶ ἀλλοῦ, «ἐγὼ ὁ Παῦλος, ὁ γέροντας»⁷ καὶ ἀλλοῦ ἐπίσης, «αὐτῆ⁸ βοήθησε καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἐμένα τὸν ἴδιο»⁹, ἔτσι κι ἐδῶ· «ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος». Εἶναι βέβαια σπουδαῖο καὶ αὐτό, τὸ ὅτι αὐτὸς παρακαλεῖ, τὸ ἄλλο ὁμως πὺ πρόσθεσε εἶναι σπουδαιότερο· «μὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια τοῦ Χριστοῦ». Θέλοντας δηλαδὴ νὰ τοὺς φιλοτιμήσει πολὺ, τοὺς ἀναφέρει τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια, κάνοντας ἔτσι δυνατότερη τὴν παράκληση, σὰν νὰ ἔλεγε· Σεβαστεῖτε τὴν ἐπιείκεια τοῦ Χριστοῦ, πὺ τὴν ἐπικαλοῦμαι καὶ σᾶς παρακαλῶ.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ δείχνοντας συγχρόνως ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα τὸν φέρουν σὲ πολὺ δύσκολη θέσῃ, θὰ τὴν ἀντιμετωπίσει σωστότερα, γιὰτι εἶναι πρᾶος. Δὲ θὰ ἐναντιωθεῖ, ὄχι ἀπὸ σωματικὴ ἀδυναμία, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν στάση τηροῦσε κι ὁ Χριστός. «Ὅταν εἶμαι μπροστά σας, εἶμαι ταπεινός, κι ὅταν εἶμαι μακριά σας εἶμαι θαρραλέος ἀπέναντί σας». Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό; Ἦ τὸ λέγει εἰρωνικά, ἐπαναλαμβάνοντας δικὰ τους λόγια. Γιὰτι ἐκεῖνοι τὸ ἔλεγαν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὅταν εἶναι παρῶν δὲν ἀξίζει τίποτα, ἀλλ' εἶναι τιποτένιος καὶ ἀξιοκαταφρόνητος, ὅταν ὁμως εἶναι μακριά, φουσκώνει καὶ λέει μεγάλα λόγια καὶ τὰ βάζει μαζί μας καὶ μᾶς ἀπειλεῖ. Αὐτὸ ὑπονοεῖ καὶ μὲ ὅσα λέγει πὺ κάτω· «οἱ ἐπιστολέσ», λέγει, «εἶναι σοβαρὲς καὶ δυνατὲς, ἐνῶ ἡ σωματικὴ μου δύναμη εἶναι μικρὴ καὶ ὁ προφορικὸς μου λόγος μηδαμινός»¹⁰. Ἦ τὰ λέγει λοιπὸν εἰρωνικά, δείχνοντας κάποια βαρύτητα, καὶ λέγοντας, ἐγὼ πὺ, ὅπως λένε ἐκεῖνοι, εἶμαι τιποτένιος ὅταν εἶμαι παρῶν καὶ εἶμαι φουσκωμένος ὅταν εἶμαι μακριά, ἢ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα λέγει μεγάλα πράγματα, δὲν τὰ λέει ἀπὸ ἀλαζονεία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει πεποίθησι σ' αὐτούς. «Παρακαλῶ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ, ὅταν βρεθῶ μεταξύ σας, νὰ φανῶ θαρραλέος μὲ τὴν τόλμη πὺ σκέπτο-

9. Ρωμ. 16,2.

10. Β' Κορ. 10,10.

παρῶν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἢ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινος τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας».

Εἶδες πόση ἡ ἀγανάκτησις, καὶ πῶς σαφῆς ὁ ἔλεγχος τῶν εἰρημένων; Δέομαι γὰρ ὑμῶν, φησί, μὴ με ἀναγκάσητε δεῖξαι, 5 ὅτι καὶ παρῶν ἰσχυρὸς εἰμι καὶ δύναμιν ἔχω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἀπὼν πάνυ ὑμῶν καταθαρρῶ καὶ ἐπαίρομαι, αὐτοῖς κέχρημαι τοῖς ῥήμασι· δέομαι οὖν μὴ με ἀναγκάσωσι χρήσασθαι μου τῇ δυνάμει. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, «τῇ πεποιθήσει». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἢ παρεσκευάσμαι, ἀλλ, «ἢ λογίζομαι». Οὐπω μὲν γὰρ 10 τοῦτο ἔκρινα, αὐτοὶ δέ μοι τὴν αἰτίαν παρέχουσιν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτω βούλομαι. Καίτοι οὐχ ἑαυτῷ ἀμύνων τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ τῷ εὐαγγελίῳ. Εἰ δέ, ἔνθα τῷ κηρύγματι ἀμύνειν ἔχρῃν, οὐκ ἔστιν ἀστήρως, ἀλλὰ ἀναδύεται καὶ μέλλει καὶ παρακαλεῖ μὴ γενέσθαι τοσαύτην ἀνάγκην, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτοῦ οὐκ ἂν 15 οὐδέποτε τι τοιοῦτον ἐποίησε.

2. Τοῦτο οὖν μοι χαρίσασθε, φησὶν, ὥστε μὴ με ἀναγκάσαι δεῖξαι, ὅτι καὶ παρῶν δύναμαι καταθαρρῆσαι καθ' ὧν ἂν δέη· τουτέστι, κολάσαι αὐτοὺς καὶ τιμωρῆσαι. Εἶδες πῶς οὐκ ἦν φιλότιμος; οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν τι ἐποίει, ὅπου γε καὶ χρείας οὐσης, 20 τόλμαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ; «Δέομαι» γὰρ, φησί, «τὸ μὴ παρῶν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἢ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινος». Τοῦτο γὰρ διδασκάλου μάλιστα ἐστὶ, τὸ μὴ ταχέως ἀμύνασθαι, ἀλλὰ διορθοῦσθαι, καὶ μέλλειν δεῖ καὶ βραδύνειν ἐν ταῖς τιμωρίαις. Τίνας δὲ τούτους φησὶν, οἷς ἀπειλεῖ; «Τοὺς λογιζομένους 25 ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας». Ἐκεῖνοι γὰρ αὐτὸν διέβαλλον ὡς ὑποκριτὴν, ὡς πονηρόν, ὡς ἀλαζόνα. «Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα». Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ φοβεῖ τῇ τροπῇ· σάρκα μὲν γὰρ περικείμεθα, φησὶν,

μαι νὰ δείξω γιὰ μερικούς, οἱ ὅποιοι μᾶς νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι».

Εἶδες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀγανάκτησή του καὶ μὲ πόση σαφήνεια ἀντιδρᾷ στὶς ψευτιές τους; Σᾶς παρακαλῶ, λέει, μὴ μὲ ἀναγκάσετε νὰ δείξω ὅτι καὶ ὅταν εἶμαι κοντά σας εἶμαι ἰσχυρὸς καὶ ἔχω δύναμη. Ἀναγκάζομαι νὰ γράψω αὐτὰ τὰ λόγια, ἐπειδὴ λένε ὅτι, ὅταν εἶμαι μακριά σας, σᾶς συμπεριφέρομαι μὲ πολλή τόλμη καὶ πολὺν ἐγωϊσμό. Παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὴ μὲ ἀναγκάσουν νὰ χρησιμοποιήσω τὴ δύναμή μου. Αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «νὰ φανῶ θαρραλέος». Καὶ δὲν εἶπε, «ὅπως εἶμαι ἔτοιμος», ἀλλὰ «ὅπως σκέπτομαι». Δὲν τὸ ἀποφάσισα δηλαδὴ ἀκόμα· αὐτοὶ μὲ βάζουν σὲ σκέψεις· οὔτε καὶ τὸ θέλω. Ἐὰν καὶ μὲ τὴν ἐνέργεια αὐτὴ δὲ ἀγωνιζόταν γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐὰν ὁμοίως δὲν εἶναι αὐστηρὸς ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποστηρίξει τὴ διδασκαλία του, ἀλλὰ ἀνακοινώνει τὶς σκέψεις του καὶ ἀναβάλλει καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴν τὸν φέρνουν σὲ τόσο δύσκολη θέση, πολὺ περισσότερο δὲ θὰ ἔκανε ποτὲ κάτι τέτοιο γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἑαυτό του.

2. Κάμετέ μου, λοιπὸν, λέγει, αὐτὴν τὴ χάρη, μὴ μὲ ἀναγκάσετε ν' ἀποδείξω ὅτι καὶ ὅταν βρίσκομαι κοντά σας μπορῶ νὰ εἶμαι θαρραλέος ἐναντίον ἐκείνων πού πρέπει, δηλαδὴ νὰ τοὺς τιμωρήσω καὶ νὰ τοὺς βάλω στὴ θέση τους. Εἶδες ὅτι δὲν ἦταν φιλόδοξος καὶ δὲν ἔκανε τίποτα μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίδειξη, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἀνάγκη μιλάει ἀπλῶς γιὰ τόλμη; «Παρακαλῶ», λέγει, «νὰ μὴν ἀναγκασθῶ, ὅταν βρεθῶ ἀνάμεσά σας, νὰ γίνω θαρραλέος, μὲ τὴν τόλμη πού σκέπτομαι νὰ δείξω σὲ μερικούς». Αὐτὸ ἀσφαλῶς εἶναι μεγάλο προτέρημα κάθε δασκάλου, νὰ μὴν ἐπιβάλλει ἀμέσως ποινές, ἀλλὰ νὰ προσπαθεῖ νὰ διορθώσει καὶ νὰ ἀναβάλλει συνεχῶς καὶ νὰ καθυστερεῖ νὰ τιμωρήσει. Ἀλλὰ ποιούς ἀπειλεῖ; «Ἐκείνους πού νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι». Γιατὶ αὐτοὶ τὸν συκοφαντοῦσαν σὰν ὑποκριτὴ, κακό, ἐγωϊστή. «Ἐὰν καὶ ζοῦμε μὲ σάρκα, δὲν ἀγωνιζόμαστε μὲ τὴ σάρκα». Στὸ σημεῖο αὐτὸ πλέον καὶ

ὁμολογῶ, οὐ σὰρκι δὲ ζῶμεν. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ
 τέως αὐτὸ ταμιεύεται· βίου γάρ ἐστιν ἐγκώμιον· περὶ δὲ τοῦ
 κηρύγματος διαλέγεται, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον, οὐδὲ
 τῆς κάτωθεν δεόμενον βοηθείας. Διόπερ οὐκ εἶπεν, 'οὐ κατὰ
 5 σάρκα ζῶμεν', ἀλλ', «οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα»· τουτέστι,
 πόλεμον ἀνεδεξάμεθα καὶ μάχην, ἀλλ' οὐχὶ σαρκικοῖς πολεμοῦ-
 μεν ὄπλοις, οὐ διὰ τινος ἀθνηρωπίνης συμμαχίας. «Τὰ γὰρ ὄπλα
 ἡμῶν οὐ σαρκικά». Ποῖα γὰρ ὄπλα σαρκικά; Πλοῦτος, δόξα,
 δυναστεία, εὐγλωττία, δεινότης, περιδρομαί, κολακεῖαι, ὑποκρί-
 10 σεις, τὰ ἄλλα τὰ τούτοις ἑοικότα.

Ἄλλα τὰ ἡμέτερα, οὐ τοιαῦτα, ἀλλὰ ποταπά; «Δυνατὰ τῷ
 Θεῷ». Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἡμεῖς οὐ σαρκικοί', ἀλλά, «τὰ ὄπλα
 ἡμῶν». Ὅπερ γὰρ ἔφην, τέως περὶ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται,
 καὶ τὴν δύναμιν πᾶσαν τῷ Θεῷ ἀνατίθησι. Καὶ οὐ λέγει, 'πνευ-
 15 ματικά', καίτοι τοῦτο ἦν τὸ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σαρκικοῦ,
 ἀλλὰ «δυνατά», διὰ τούτου κάκεινο αἰνιττόμενος, καὶ δεικνὺς
 ὅτι τὰ ἐκείνων ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα. Καὶ σκόπει αὐτοῦ τὸ ἄτυ-
 φον. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἡμεῖς δυνατοί', ἀλλά, «τὰ ὄπλα ἡμῶν δυνα-
 τὰ τῷ Θεῷ». Οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ τοιαῦτα κατεσκευάσαμεν, ἀλλ'
 20 αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμαστιζοντο, ἠλαύνοντο, καὶ μυρία
 ἔπασχον ἀνήκεστα, ἅπερ ἀσθενείας ἦν, δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν
 ἰσχύν, φησὶν· «ἀλλὰ τῷ Θεῷ δυνατὰ ἐστι». Τοῦτο γὰρ μάλιστα
 δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὅτι διὰ τούτων περιγίνεται. Ὡστε εἰ
 καὶ ἡμεῖς αὐτὰ περικείμεθα, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ δι' αὐτῶν πολε-
 25 μῶν καὶ ἐνεργῶν.

Εἶτα καὶ ἐγκώμιον αὐτῶν διέξεισι μακρὸν λέγων· «πρὸς
 καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων». Καὶ ἵνα μὴ ἀκούσας «ὀχυρώματα»,
 αἰσθητὸν τι νομίσης, φησὶ· «λογισμοὺς καθαιροῦντες»· διὰ μὲν
 τῆς τροπῆς τὴν ἔμφασιν δεικνὺς, διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς τὸ νοητὸν

τούς φοβερίζει με λόγο δμορφο. Εἴμαστε βέβαια ντυμένοι με σάρκα, ἀλλὰ δὲ ζοῦμε με τὴ σάρκα μας. Ἡ καλύτερα δὲν εἶπε οὔτε αὐτό, ἀλλὰ τὸ κρατάει ταμειευμένο, γιατί εἶναι ἐγκώμιο τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του, μιλάει ὁμως γιὰ τὸ κήρυγμά του, καὶ λέγει ὅτι δὲν εἶναι ἀνθρώπινο κι οὔτε ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸ ἐνισχύσουν οἱ ἀνθρωποι. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'δὲ ζοῦμε με σάρκα', ἀλλὰ, «δὲν ἀγωνιζόμαστε με τὴ σάρκα», πὸ σημαίνει, ἀναλάβαμε πόλεμο καὶ μάχη, ἀλλὰ δὲν πολεμοῦμε με σαρκικὰ ὄπλα, δὲν πολεμοῦμε με κάποια ἀνθρώπινη συμμαχία. «Γιατὶ τὰ ὄπλα μας δὲν εἶναι σαρκικά». Ποιὰ εἶναι ἄραγε τὰ σαρκικὰ ὄπλα; Ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, ἡ εὐφράδεια, ἡ ρητορικὴ ἰκανότητα, τὰ τρεχάματα, οἱ κολακεῖες, οἱ ὑποκρισίες, κι ὅσα ἄλλα μοιάζουν με αὐτά.

Ἄλλὰ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια. Τί εἶδους εἶναι; «Δυνατὰ με τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ». Δὲν εἶπε; "Ἐμεῖς οἱ σαρκικοί", ἀλλὰ, «τὰ ὄπλα μας». Γιατί, ὅπως εἶπα, τώρα μιλάει γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ ἀποδίδει στὸ Θεὸ ὅλη τὴ δύναμή του. Καὶ δὲ λέγει, 'πνευματικά', ἀν καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο στὰ σαρκικά, ἀλλὰ, «δυνατά», ἐννοώντας με αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, καὶ δείχνοντας ὅτι τὰ δικά τους εἶναι ἀνίσχυρα καὶ ἀδύνατα. Καὶ πρόσεχε πόσο ταπεινόφρονος εἶναι. Δὲν εἶπε δηλαδὴ, 'ἐμεῖς εἴμαστε δυνατοί', ἀλλὰ, «τὰ ὄπλα μας εἶναι δυνατὰ με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ». Δὲν τοὺς δώσαμε ἐμεῖς τὴ δύναμη αὐτή, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ βασανίζονταν, διώκονταν, πάθαιναν μύρια κακά, πὸ εἶναι δείγματα ἀδυναμίας, θέλοντας νὰ δείξει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, λέγει, «ἀλλ' εἶναι δυνατὰ με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ δείχνει ἀναμφισβήτητα τὴ δύναμή του, τὸ ὅτι με αὐτὰ ἀναδεικνύεται νικητής. Ὡστε, ἀν καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε ἐμεῖς, Ἐκεῖνος εἶναι πὸ πολεμᾷ καὶ ἐνεργεῖ με αὐτά.

Ἐπειτα πλέκει μακρὸ ἐγκώμιό τους, λέγοντας: «γιὰ νὰ γκρεμίζουν ὄχυράματα». Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ἀκούοντας τὴ λέξη, «ὄχυράματα», ὅτι ἐννοεῖ κάτι αἰσθητό, λέγει: «γκρεμίζουμε συλλογισμούς». Με τὴ λεκτικὴ ἀντίθεση κάνει τὸ λόγο

τοῦ πολέμου παραδηλῶν. Ταῦτα γὰρ τὰ ὀχυρώματα ψυχᾶς πο-
 λιορκεῖ, οὐ σώματα. Ὡστε ἐκείνων ἰσχυρότερα· διὸ καὶ μειζό-
 νων δεῖται τῶν ὄπλων. Ὀχυρώματα δὲ λέγει τὸν τῦφον τὸν ἑλ-
 ληνικόν, καὶ τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμῶν τὴν ἰσχύν.
 5 Ἄλλ' ὁμως ἅπαντα ἤλεγξε τὰ ὄπλα, φησὶν, ἰστάμενα κατ' αὐ-
 τῶν. «Λογισμοὺς γὰρ καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμε-
 νον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, ἵνα
 πλείονα ποιήσῃ τὴν ἔμφασιν. Κἂν γὰρ ὀχυρώματα ἦ, φησί, κἂν
 πυργώματα, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον, εἴκει καὶ παραχωρεῖ τοῖς ὄπλοις
 10 τοῦτοις. «Καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ
 Χριστοῦ». Καίτοι κακέμφατος ἢ τῆς αἰχμαλωσίας προσηγορία·
 τῆς ἐλευθερίας γὰρ ἐστὶν ἀναίρεσις.

Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῇ κέχρηται; Καθ' ἕτερον σημαινόμε-
 νον. Τὸ γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα δύο δηλοῖ, καὶ τὸ ἐκπεσεῖν
 15 ἐλευθερίας, καὶ τὸ κατὰ κράτος ἀλῶναι, ὥστε μὴ ἀναστῆναι
 πάλιν. Κατὰ τοῦτο οὖν τὸ δεύτερον αὐτὴν ἐξελάβετο. Ὡσπερ ὅταν
 λέγῃ, «ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα», οὐ τὸ λάθρα λαβεῖν λέγει,
 ἀλλὰ τὸ γυμνῶσαι καὶ πάντα λαβεῖν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγων,
 «αἰχμαλωτίζοντες». Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ ἴσου ἢ μάχη, ἀλλὰ μετὰ
 20 πολλῆς εὐκολίας. Οὐκ εἶπεν ἕν καὶ δύο', ἀλλὰ «πᾶν»· οὐκ εἶπε
 δὲ ἕν καὶ δύο' ἢ ἕνα καὶ δύο' μόνον, ἀλλὰ καὶ «αἰχμαλωτίζο-
 μεν»· ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέρω οὐκ εἶπε, ἑπαιρόμενα μηχανή-
 ματα τοῖς ὀχυρώμασιν', ἀλλὰ, «καθαιροῦμεν αὐτά»· καὶ γὰρ
 πολλὴ τῶν ὄπλων ἢ περιουσία. Οὐ γὰρ λόγοις πολεμοῦμεν,
 25 φησὶν, ἀλλ' ἔργοις πρὸς λόγους, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν
 πνεύματι πραότητος καὶ δυνάμεως. Πῶς οὖν ἔμελλον φιλοτιμεῖ-

έντονο καὶ μὲ τὴν ἐπανάληψη δείχνει ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι πνευματικός. Γιατὶ αὐτὰ τὰ ὀχυρώματα πολιορκοῦν ψυχές, ὄχι σώματα. Ἐπομένως εἶναι πιὸ ἰσχυρὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα. Γι' αὐτὸ καὶ χρειάζονται πιὸ δυνατὰ ὄπλα. Λέγοντας, «ὀχυρώματα», ἐννοεῖ τὴν εἰδωλολατρικὴ ψευτοπερηφάνεια καὶ τὴ δύναμη τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμῶν. Ἄλλ' ὅλα τὰ ὄπλα αὐτὰ πού εἶναι, λέγει, στημένα ἐναντίον τους, τὰ ἐξουδετέρωσαν τὰ δικά μας. «Γκρεμίζουμε συλλογισμοὺς καὶ κάθετι πού ὑψώνεται μὲ ὑπερηφάνεια κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Ἐπέμενε στὴ λεκτικὴ ἀντίθεση, γιὰ νὰ κάνει μεγαλύτερη τὴν ἔμφανση. Κι ἂν εἶναι λέγει, ὀχυρώματα, κι ἂν εἶναι πύργοι ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ὑποχωροῦν καὶ ἐγκαταλείπουν τὴ θέση τους στὰ ὄπλα αὐτά. «Καὶ αἰχμαλωτίζουμε κάθε σκέψη, γιὰ νὰ τὴν πείσουμε νὰ ὑπακούει στὸ Χριστό». Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἀκούγεται σωστὰ ἡ λέξη «αἰχμαλωτίζουμε», γιὰτὶ ἡ αἰχμαλωσία εἶναι καταστροφὴ τῆς ἐλευθερίας.

Γιατί λοιπὸν τὴ χρησιμοποίησε; Μὲ ἄλλη σημασία. Γιατὶ ἡ λέξη «αἰχμαλωσία» ἔχει δύο σημασίες, καὶ τὸ νὰ στερηθεῖς τὴν ἐλευθερία, καὶ τὸ νὰ σὲ κυριεύσουν ὀλοκλήρωτικά, ὥστε νὰ μὴν ξανασηκώσεις κεφάλι. Μὲ τὴ δεύτερη αὐτὴ σημασία χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη. Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει, «ἄλλες ἐκκλησίες λεηλάτησα», δὲν ἐννοεῖ ὅτι πῆρε κάτι κρυφά, ἀλλ' ὅτι τις ξεγύμνωσε καὶ πῆρα τὰ πάντα, ἔτσι καὶ ἐδῶ μὲ τὴ λέξη, «αἰχμαλωτίζουμε». Γιατὶ ἡ μάχη εἶναι ἄνιση καὶ γίνεται μὲ πολλὴ εὐκολία. Δὲν εἶπε 'μία ἢ δύο', ἀλλὰ «κάθε σκέψη». Δὲν εἶπε, 'ὑπακοῦμε καὶ ἐπικρατοῦμε' μόνο, ἀλλὰ καὶ «αἰχμαλωτίζουμε». Ὅπως ἀκριβῶς καὶ παραπάνω δὲν εἶπε, 'πηγαίνουμε πολιορκητικὲς μηχανὲς κοντὰ στὰ ὀχυρώματα', ἀλλὰ, «τὰ γκρεμίζουμε». Γιατὶ τὰ ὄπλα μας εἶναι πολὺ ἰσχυρότερα. Γιατὶ δὲν πολεμοῦμε, λέγει, μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα πολεμοῦμε τὰ λόγια· δὲν πολεμοῦμε μὲ τις σωματικὲς μας δυνάμεις, ἀλλὰ μὲ πνεῦμα ἡρεμίας καὶ δυνάμης. Πῶς ἦταν λοιπὸν δυνατό, λέγει, νὰ δείχνω ἐγωισμό, νὰ δείχνω ὑπερηφάνεια μὲ λόγια, νὰ ἀπει-

σθαι, φησί, καὶ κομπάζειν διὰ λόγων, καὶ ἀπειλεῖν διὰ ἐπιστολῶν, καθάπερ ἐκεῖνοι διέβαλλον λέγοντες, ὅτι «αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖται», ὅπου γε οὐκ ἐν τούτοις ἦν ἡμῖν ἰσχύς;

3. Εἰπὼν δέ, «αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ», ἐπειδὴ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα βαρὺ, ταχέως τὸν τρόπον ἐντεῦθεν κατέλυσεν εἰπὼν, «εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ», ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν, ἀπὸ θανάτου πρὸς ζωὴν, ἐξ ἀπωλείας πρὸς σωτηρίαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς βαλεῖν ἤλθομεν, ἀλλὰ μεταστῆσαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοὺς ἐναντιουμένους. «Καὶ ἐν ἐτοιμῶ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή». Ἐνταῦθα καὶ τούτους ἐφόβησεν, οὐκ ἐκείνους μόνον. Ὑμᾶς γάρ, φησὶν, ἀναμένομεν, ἴν', ὅταν ὑπὸ τῆς παραινέσεως καὶ τῆς ἀπειλῆς διορθώσωμεν ὑμᾶς καὶ ἐκκαθάρωμεν καὶ ἀποστήσωμεν τῆς ἐκείνων κοινωνίας, τότε ἐκείνων ἀπολειφθέντων μόνων ἀνιάτα νοσοῦντων ἐπαγάγωμεν τὴν τιμωρίαν, ὅταν γνησίως ἴδωμεν ὑμᾶς ἀποστάντας. Ὑπακούετε μὲν γὰρ καὶ νῦν, οὐ τελείως δέ. Καίτοι εἰ νῦν ἐποίησας, μεῖζον ἂν εἰργάσω τὸ κέρδος, φησὶν. Οὐδαμῶς· εἰ γὰρ νῦν ἐποίησα, καὶ ὑμᾶς ἂν περιέβαλον τῇ τιμωρίᾳ. Ἄλλ' εἰ ἐφεισάμην, χάριτι ἂν ἔδοξα τοῦτο ποιεῖν· νῦν δὲ οὐ τοῦτο βούλομαι, ἀλλὰ πρῶτον κατορθῶσαι ὑμᾶς, καὶ τότε ἐπ' ἐκείνους ἐλθεῖν. Τί τῶν σπλάγχχνων ἐκείνων ἡμερώτερον; ὅς, ἐπειδὴ τοὺς οἰκείους ἐώρα τοῖς ἀλλοτρίοις ἀναμειγμένους, βούλεται μὲν ἐπαγαγεῖν τὴν πληγὴν, φείδεται δέ, καὶ κατέχει τὴν ἀγανάκτησιν, ἕως ἂν ἐκεῖνοι ἀναχωρήσωσιν, ἵνα τούτους πατάξῃ μόνους· μᾶλλον δέ, ἵνα μηδὲ τούτους.

Διὰ γὰρ τοῦτο ἀπειλεῖ τούτοις, καὶ φησι μόνους βούλεσθαι ἐκείνους ἀπολαβεῖν, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι τῷ φόβῳ διορθωθέντες μεταναστῶσι, καὶ εἰς μηδένα ἀφῆ τὴν ὀργήν. Καθάπερ γὰρ ἰατρὸς

λῶ μὲ ἐπιστολές, ὅπως μὲ συκοφαντοῦν ἐκεῖνοι, λέγοντας ὅτι, «οἱ ἐπιστολές εἶναι σοβαρές»¹¹, τῇ στιγμῇ πού ἡ δύναμή μας δὲ βρίσκεται στὶς ἐπιστολές;

3. Ἐπειδὴ εἶπε, «αἰχμαλωτίζουμε κάθε σκέψη, γιὰ νὰ τὴν πείσουμε νὰ ὑπακούει στὸ Χριστό», καὶ ἡ λέξη αἰχμαλωσία εἶναι βαριά, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ ὕφος αὐτὸ τοῦ λόγου καὶ εἶπε: «γιὰ νὰ ὑπακούει στὸ Χριστό», πού σημαίνει, ἀπὸ τὴ δουλεία στὴν ἐλευθερία, ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωὴ, ἀπὸ τὴν καταστροφή στὴ σωτηρία. Γιατὶ δὲν ἤρθαμε νὰ καταβάλουμε ἀπλῶς τοὺς ἀντιθέτους, ἀλλὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσουμε στὴν ἀλήθεια. «Εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ τιμωρήσουμε κάθε παρακοή, ὅταν ὀλοκληρωθεῖ ἡ ὑπακοή σας». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ φόβισε ὄχι μόνο τοὺς ἀντιθέτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστοὺς. Σᾶς περιμένουμε, λέγει, ὥστε, ὅταν σᾶς διορθώσουμε μὲ τὶς συμβουλές καὶ τὶς ἀπειλές μας, καὶ σᾶς ἐξαγνίσουμε, νὰ σᾶς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία μ' ἐκείνους. Τότε, ὅταν ἐκεῖνοι θὰ μείνουν μόνοι τους καὶ θὰ εἶναι ἀγιάτρευτη ἡ ἀρρώστιά τους, θὰ τοὺς τιμωρήσουμε, ὅταν θὰ δοῦμε ὅτι ἐσεῖς ἀπομακρυνθήκατε εἰλικρινά. Γιατὶ καὶ τώρα ὑπακούετε, ὄχι ὅμως τέλεια. Ἄν καὶ βέβαια, λέγει, ἂν τιμωροῦσες τώρα, θὰ ὠφελοῦσες περισσότερο. Καθόλου. Γιατί, ἂν τιμωροῦσα τώρα, θὰ τιμωροῦσα κι ἐσᾶς. Ἀλλά, λέγει, ἔπρεπε νὰ τιμωρήσεις ἐκείνους κι ἐμᾶς νὰ μᾶς λυπηθεῖς. Μὰ δὲν ἐπιθυμῶ κάτι τέτοιο, ἀλλὰ θέλω πρῶτα νὰ διορθώσω ἐσᾶς καὶ μετὰ νὰ καταπιασθῶ μ' ἐκείνους. Τί λοιπὸν ὑπάρχει πιὸ εὐγενικὸ ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ Παύλου; Ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς πιστοὺς του νὰ ἀναμειγνύονται μὲ τοὺς ἄλλους, θέλει νὰ δώσει τὸ χτύπημα, συγκρατιέται ὅμως καὶ χαλιναγωγεῖ τὴν ἀγανάκτηση, ὥσπου νὰ ξεχωρίσουν αὐτοὶ καὶ νὰ τιμωρήσει μόνο ἐκείνους. Ἡ καλύτερα οὔτε ἐκείνους.

Γι' αὐτὸ τοὺς ἀπειλεῖ καὶ λέγει ὅτι θέλει νὰ βοηθήσει ἐκείνους μόνο, ὥστε νὰ διορθωθοῦν κι ἐκεῖνοι ἀπὸ φόβο καὶ νὰ

11. Β' Κορ. 10,10.

ἄριστος καὶ πατὴρ κοινὸς καὶ προστάτης καὶ κηδεμῶν, οὕτω
 πάντα ἔπραττε, οὕτω πάντων ἐκήδετο, τὰ κωλύματα ἀναιρῶν,
 τοὺς λυμαινομένους ἀναστέλλων, πανταχοῦ περιτρέχων. Οὐδὲ
 γὰρ μαχόμενος οὕτω τὰ πράγματα ἤνυεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἐτοιμῆν
 5 καὶ πρόχειρον ἐρχόμενος νίκην, τὰ τρόπαια ἴστη, κατασκάπτων,
 καθαιρῶν, καταβάλλων τοῦ διαβόλου τὰ ὀχυρώματα καὶ τῶν
 δαιμόνων τὰ μηχανήματα, καὶ τὴν λείαν μετήγεν· ἅπασαν ἐπὶ τὸ
 τοῦ Χριστοῦ στρατόπεδον· καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπνει, ἀπὸ τούτων
 ἐπ' ἐκείνους, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνων· ἐφ' ἑτέρους μεταπηδῶν,
 10 καθάπερ τις στρατηγὸς ἄριστος καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἰστών
 τρόπαια, μᾶλλον δὲ καθ' ἐκάστην ὥραν. Ἄπὸ γὰρ χιτωνίσκου
 μόνου εἰς τὴν παράταξιν εἰσελθῶν, αὐτάνδρους ἤρει τῶν ἐναν-
 τίων τὰς πόλεις, καὶ τόξα καὶ δόρατα καὶ βέλη καὶ πάντα ἢ
 γλῶττα Παύλου. Καὶ γὰρ ἐφθέγγετο μόνον, καὶ παντὸς πυρὸς
 15 σφοδρότερον τοῖς πολεμίοις αἱ ῥήσεις ἐνέπιπτον· καὶ τοὺς μὲν
 δαίμονας ἤλαυνε, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν κατεχομένους ἀνθρώπους
 πρὸς ἑαυτὸν ἐπανῆγε. Ὅτε γοῦν τὸν δαίμονα ἐκείνον τὸν πονη-
 ρὸν ἐξέβαλε, γοήτων ἀνδρῶν μυριάδες πέντε συνελθοῦσαι, τὰ
 βιβλία τῶν μαγειῶν κατέκαιον, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μεθί-
 20 σταντο. Καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ, πύργου πεσόντος ἢ τυράννου
 κατενεχθέντος, οἱ μετ' ἐκείνου πάντες τὰ ὄπλα ρίψαντες, τῷ
 στρατηγῷ προστρέχουσιν, οὕτω δὴ καὶ τότε ἐγένετο. Τοῦ γὰρ
 δαίμονος ἐκβληθέντος, πολιορκηθέντες ἅπαντες, καὶ τὰ βιβλία
 ρίψαντες, μᾶλλον δὲ καταλύσαντες, τοῖς Παύλου ποσὶ προσέ-
 25 τρεχον· ὁ δέ, καθάπερ ἐνὶ στρατοπέδῳ, τῇ οἰκουμένην παρατατ-
 τόμενος, οὐδαμοῦ ἴστατο, ἀλλ' ὥσπερ τις ὑπόπτερος ὢν, πάντα
 ἐποίει· καὶ νῦν μὲν χωλὸν διώρθου, νῦν δὲ νεκρὸν ἤγειρε, νῦν δὲ
 ἕτερον ἐπήρου, τὸν μάγον λέγω· καὶ οὐδὲ ἐν δεσμωτηρίῳ κατα-
 κλειόμενος ἡσύχαζεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν δεσμοφύλακα μετήγε
 30 πρὸς ἑαυτόν, τὴν καλὴν ταύτην αἰχμαλωσίαν ἐργαζόμενος.

ἀλλάξουν στάση καὶ νὰ μὴ ξεσπάσει σὲ κανένα ἢ ὀργή. Γιατὶ ἐνεργοῦσε πάντοτε σὰν ἄριστος γιατρός, σὰν κοινὸς πατέρας καὶ προστάτης καὶ κηδεμόνας. Ἔτσι φρόντιζε γιὰ ὄλους νικῶντας τὰ ἐμπόδια, συγκρατώντας τοὺς ἠθικὰ ἀρρώστους, τρέχοντας παντοῦ. Γιατὶ δὲν τακτοποιοῦσε τὰ πράγματα μὲ μάχη, ἀλλ' ἔστηνε τὰ τρόπαια σὰ νικητῆς σὲ σίγουρο καὶ εὐκολο ἀγῶνα, σκάβοντας, γκρεμίζοντας, ρίχνοντας κάτω τὰ κάστρα τοῦ διαβόλου καὶ τὶς πονηριῆς τῶν δαιμόνων, καὶ μεταφέροντας ὄλα τὰ λάφυρα στὸ στρατόπεδο τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἔπαιρνε οὔτε ἀναπνοή, ἀλλ' ἔτρεχε ἀπ' αὐτοὺς σ' ἐκείνους, ἀπὸ ἐκείνους σ' ἄλλους, στήνοντας σὰν ἄριστος στρατηγὸς τρόπαια κάθε μέρα, ἢ καλύτερα κάθε ὥρα. Γιατί, ἐνῶ μπῆκε στὴ μάχη ντυμένος μόνο μ' ἓνα χιτῶνα, κυριέυσε αὐτανδρες τὶς πόλεις τῶν ἐχθρῶν. Τόξα καὶ δόρατα καὶ βέλη, τὰ πάντα ἦταν ἢ γλώσσα τοῦ Παύλου. Γιατὶ ἄνοιγε μόνο τὸ στόμα του καὶ τὰ λόγια του ἔπεφταν πάνω στοὺς ἐχθροὺς πιὸ καυτερὰ ἀπὸ ὅποιαδήποτε φωτιά. Ἔτσι ἔδιωχνε τοὺς δαίμονες καὶ ξανάφερνε κοντὰ του τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν κυριέψει ἐκεῖνοι. Ὅταν λοιπὸν ἔδιωξε ἐκεῖνον τὸν πονηρὸ δαίμονα, συγκεντρώθηκαν πενήντα χιλιάδες ἀγύρτες καὶ μάγοι, ἔκαψαν τὰ μαγικά τους βιβλία καὶ πῆγαν μὲ τὸ μέρος τῆς ἀλήθειας. Κι ὅπως στὸν πόλεμο, ὅταν πέσει ἓνας πύργος ἢ σκοτωθεῖ ὁ ἀρχηγός, ὄλοι οἱ ἀνθρωποὶ του ρίχνουν τὰ ὄπλα καὶ τρέχουν κοντὰ στὸ στρατηγὸ, ἔτσι ἔγινε καὶ τότε. Ὅταν διώχθηκε δηλαδὴ ὁ σατανᾶς, ἐνοιωσαν ὄλοι πολιορκημένοι, πέταξαν τὰ βιβλία, ἢ καλύτερα τὰ κατέστρεψαν, κι ἔτρεξαν στὰ πόδια τοῦ Παύλου. Κι αὐτὸς παρατασσόταν σ' ὄλη τὴν οἰκουμένη σὰν νὰ εἶναι ἓνα ἐνιαῖο στρατόπεδο, δὲ σταματοῦσε πουθενά, ἀλλ' ἐνεργοῦσε παντοῦ, σὰν νὰ εἶχε φτερὰ στὰ πόδια του. Ἄλλοῦ θεράπευε τὸν ἀνάπηρο, ἄλλοῦ ἀνάστανε τὸ νεκρό, ἄλλοῦ τιμωροῦσε κάποιον, ἐννοῶ τὸ μάγο. Κι οὔτε ὅταν ἦταν κλεισμένος στὴ φυλακὴ καθόταν ἡσυχος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ προσηλύτιζε τὸ δεσμοφύλακα, κάμνοντας λαμπρὴ ἀκόμη καὶ τὴ φυλάκισή του.

4. Τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα κατὰ δύναμιν. Καὶ τί λέγω, κατὰ δύναμιν; Ἐξεστι γὰρ καὶ ἐγγὺς ἐκείνου γενέσθαι τῷ βουλομένῳ, καὶ θεωρῆσαι τὴν ἀριστείαν, καὶ μιμήσασθαι τὴν ἀνδρείαν. Ἐτι γὰρ καὶ τοῦτο ποιεῖ, λογισμοὺς καθαιρῶν, καὶ
 5 πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καίτοι γε πολλοὶ κατατέμνειν αὐτὸν ἐπεχείρησαν αἰρετικοί· ἀλλ' ὁμως κατὰ μέλος ὦν πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν. Κέχρηται μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ Μαρκίων καὶ Μανιχαῖος, ἀλλὰ κατατέμνοντες· ἀλλ' ὁμως καὶ οὕτως ἐλέγχονται ἀπὸ τῶν μελῶν. Καὶ γὰρ καὶ
 10 χεὶρ μόνη τοῦ ἀριστεύου τούτου παρ' αὐτοῖς οὐσα, κατ' ἄκρας αὐτοὺς ἐλαύνει· καὶ ποῦς μόνος παρ' ἑτέροις διώκει καὶ καταβάλλει, ἵνα μάθῃς δυνάμεως περιουσίαν, καὶ ὅτι περικοπτόμενος ἀρκεῖ πάντας ἐλεῖν τοὺς ἐναντιουμένους. Καὶ μέντοι τοῦτο, φησί, διαστροφῆς, τὸ πάντας αὐτῷ κεχρηῆσθαι τοὺς ἀλλήλοις
 15 μαχομένους. Διαστροφῆς μὲν οὖν, τῆς Παύλου δὲ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τῆς τῶν χρωμένων. Οὐ γὰρ ποικίλος τις ἦν, ἀλλὰ ἀπλοῦς καὶ σαφής· οὗτοι δὲ πρὸς τὰς οἰκείας διέστρεψαν τὰ ρήματα ἐννοίας.

Καὶ διὰ τί οὕτως ἐρρέθη, φησὶν, ὡς δοῦναι λαβὰς τοῖς
 20 βουλομένοις; Οὐκ αὐτὸς ἔδωκεν, ἀλλ' ἡ ἐκείνων μανία· οὐκ εἰς δέον γὰρ τούτοις ἐχρήσαντο. Ἐπεὶ καὶ ὁ κόσμος οὗτος ὄλος καὶ θαυμαστός καὶ μέγας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τεκμήριον, καὶ «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, καὶ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν»· ἀλλ' ὁμως τούτῳ
 25 πολλοὶ προσέπταισαν, καὶ ἀπ' ἐναντίας ἀλλήλοις· καὶ οἱ μὲν οὕτως αὐτὸν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐθαύμασαν ὡς αὐτὸν νομίσαι εἶναι Θεόν, οἱ δὲ οὕτως αὐτοῦ τὸ κάλλος ἠγνόησαν, ὡς ἀνάξιον εἶναι φανῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας, καὶ ὕλην τινὶ πονηρᾷ τὸ

4. Αὐτὸν ὡς μιμηθοῦμε λοιπὸν κι ἐμεῖς ὅσο μπορούμε. Ἀλλὰ γιατί λέγω, ὅσο μπορούμε; Γιατί ὁποῖος θέλει μπορεῖ νὰ τὸν πλησιάσει, νὰ διαπιστώσει τὴ μεγάλη ἀγωνιστικότητά του καὶ νὰ μιμηθεῖ τὴν ἀνδρεία του. Γιατὶ κάνει ἀκόμη κι αὐτά. Γκρεμίζει συλλογισμοὺς καὶ κάθε τι πού ὑψώνεται μὲ ὑπερηφάνεια κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄν καὶ προσπάθησαν πολλοὶ αἰρετικοὶ νὰ τὸν ἐξευτελίσουν, ἂν καὶ ἀγωνίζεται μόνος του, δείχνει μεγάλη δύναμη. Τοῦ κάνουν ἐπίθεση καὶ ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Μανιχαῖος, ἀλλὰ γιὰ διαφορετικὰ θέματα. Τοὺς ἀντιμετωπίζει ὁμως χωριστὰ τὸν καθένα. Γιατὶ καὶ τὸ ἓνα χέρι μόνο τοῦ ἀριστοῦ αὐτοῦ ἀγωνιστῆ ἂν παρουσιαστεῖ, ἐξαφανίζονται. Καὶ τὸ πόδι του μόνο καταδιώκει καὶ κατανικᾷ ἄλλους, γιὰ νὰ διαπιστώσεις τὴν ὑπερβολικὴ του δύναμη, καὶ ὅτι, ἀκόμη κι ἂν ἀπασχολεῖται μὲ πολλοὺς, ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐξουδετερώσει ὅλους τοὺς ἀντιθέτους. Εἶναι ὁμως, λέει, δεῖγμα διαστροφῆς τὸ ὅτι τοῦ κάνουν ἐπίθεση ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἔχουν φοβερὲς ἀντιθέσεις μεταξύ τους. Ὅπως δὴποτε δεῖγμα διαστροφῆς, ὄχι ὁμως τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῶν ἀντιπάλων του. Γιατὶ δὲν ἦταν σκοτεινός, ἀλλ' ἀπλὸς καὶ σαφής. Ἐκεῖνοι παραποίησαν τὰ λόγια του, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὶς σκέψεις του.

Γιατί, λέγει, τὰ εἶπε ἔτσι καὶ ἔδωσε λαβὴ στοὺς καλοθελητές; Δὲν ἔδωσε ἐκεῖνος λαβὴ, ἀλλ' ἡ παραφροσύνη τους. Γιατὶ δὲν τὰ ἀντιμετώπισαν τίμια. Γιατὶ κι ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος, ὁ θαυμαστὸς καὶ μεγάλος, καὶ πού εἶναι τρανὴ ἀπόδειξη τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ «ἢ μιὰ μέρα διηγεῖται στὴν ἄλλη καὶ ἢ μιὰ νύχτα ἀνακοινώνει γνώσεις στὴν ἄλλη»¹², ἀλλ' ὁμως πολλοὶ σκόνταψαν ἐπάνω του καὶ ἐνάντια ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Καὶ ἄλλοι τὸν θαύμασαν τόσο πὺ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀξία του, ὥστε πίστεψαν πὺς εἶναι θεός, ἄλλοι πάλι περιφρόνησαν τόσο πολὺ τὶς ἀρετές του, ὥστε τοὺς φάνηκε πὺς εἶναι ἀνάξιος νὰ δημιουργήθηκε

12. Ψαλμ. 18,2-3.

πλέον αὐτοῦ ἀναθεῖναι. Καίτοι γε ἀμφοτέρους ὁ Θεὸς ἠσφαλί-
 σατο, καλὸν μὲν ποιήσας καὶ μέγαν, ἵνα μὴ ἀλλότριος αὐτοῦ τῆς
 σοφίας εἶναι νομίζοιτο· ἐνδεῆ δὲ καὶ οὐκ αὐτάρκη ἑαυτῷ, ἵνα μὴ
 θεὸς ὑποπτεύηται. Ἄλλ' ὁμως οἱ πηρωθέντες ἐξ οἰκείων λογι-
 5 σμῶν, εἰς ἐναντίας ἐξέπεσον ἐννοίας, ἀλλήλους ἐλέγχοντες, καὶ
 ἀλλήλων γινόμενοι κατήγοροι, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας
 ἀπολογούμενοι καὶ αὐτῶν ὧν ἐπλανήθησαν λογισμῶν. Καὶ τί
 λέγω τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν; Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν εἶδον
 θαύματα οἱ Ἰουδαῖοι γινόμενα τοσαῦτα, καὶ μόσχον εὐθέως προσ-
 10 ἐκύνησαν. Πάλιν ἐώρων δαίμονας τὸν Χριστὸν ἀπελαύνοντα,
 καὶ δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλουν. Ἄλλ' οὐ τοῦ ἐκβάλλοντος τοῦτο
 ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς τῶν πεπηρωμένων διανοίας κατηγορία.

Μὴ τοίνυν μηδὲ Παύλου καταγίνωσκε διὰ τὴν τῶν κακῶς
 χρησαμένων γνώμην, ἀλλὰ μάθε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ καλῶς
 15 καὶ τὸν πλοῦτον ἀνάπτυξον, καὶ πρὸς πάντα στήση γενναίως
 ἀπὸ τῶν ἐκείνου φραττόμενος ὄπλων· οὕτω καὶ Ἕλληνας καὶ
 Ἰουδαίους ἐπιστομίσαι δυνήση. Καὶ πῶς, φησὶν, οὐ πιστεύον-
 τας αὐτῷ; Ἀπὸ τῶν γεγενημένων δι' αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν
 οἰκουμένην διορθώσεως. Οὐ γὰρ ἦν ἀνθρωπίνης δυνάμεως το-
 20 σαῦτα δυνηθῆναι, ἀλλ' ἢ τοῦ σταυρωθέντος ἰσχύς ἐμπνέουσα
 αὐτῷ, τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάσατο, καὶ ρητόρων καὶ φιλοσόφων
 καὶ τυράννων καὶ βασιλέων καὶ πάντων δυνατώτερον ἀπέφη-
 νεν. Οὗτος οὐχ ὀπλίσασθαι μόνον ἰκανὸς καὶ βαλεῖν τοὺς ἐναν-
 τίους, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους κατασκευάσαι τοιούτους.

25 Ἴν' οὖν καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις γινώμεθα χρήσιμοι, συνε-
 χῶς αὐτὸν μεταχειριζώμεθα, ἀντὶ λειμῶνος καὶ παραδείσου

ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ἀπέδωσαν τὴν κάποιαν ἀνωτερότητά του σὲ κάποιο πονηρὸ αἴτιο. Καὶ ὅλα αὐτά, ἂν καὶ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τοὺς προφυλάξει καὶ τοὺς δύο, ἀφοῦ τὸν δημιούργησε ἐξαιρετικὸ καὶ σπουδαῖο, γιὰ νὰ μὴν τὸν νομίσει κανεὶς ἀμέτοχο τῆς σοφίας του, καὶ τὸν δημιούργησε ἐπίσης φτωχὸ καὶ μὲ ἀνθρώπινες ἀνάγκες, γιὰ νὰ μὴ φαντασθεῖ κανεὶς πῶς εἶναι θεός. Αὐτοὶ ὅμως ἔγιναν ἐξαιτίας τῆς δικῆς τους λογικῆς πνευματικὰ ἀνάπηροι, κατέληξαν σὲ ἀντίθετες παραδοχές, ἐλέγχουν καὶ κατηγοροῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ γίνονται ἀπολογίες τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν συλλογισμῶν πού οἱ ἴδιοι κάνουν μὲ πολλὴ πλάνη. Καὶ γιατί ν' ἀναφέρω τὸν ἥλιο καὶ τὸν οὐρανό; Οἱ Ἰουδαῖοι εἶδαν νὰ γίνονται μπροστὰ στὰ μάτια τους πολὺ μεγάλα θαύματα κι ἐκεῖνοι ὕστερα ἀπὸ λίγην ὥρα προσκύνησαν τὸ μοσχάρι. Εἶδαν ἐπίσης τὸ Χριστὸ νὰ διώχνει τὰ δαιμόνια καὶ τὸν ὀνόμασαν δαιμονισμένο. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία ἐναντίον ἐκείνου πού διώχνει τὰ δαιμόνια, ἀλλὰ κατηγορία ἐναντίον τῆς ἀνάπηρης σκέψης τους.

Μὴν κατακρίνεις λοιπὸν τὸν Παῦλο ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν κατάλαβαν καλὰ τὴν σκέψη του, ἀλλὰ γνώρισε καλὰ τὸ θησαυρὸ του καὶ αὔξησε τὸν πλοῦτο του καί, προστατευόμενος ἀπὸ τὰ ὄπλα του, θὰ ἀντιμετωπίσεις γενναῖα τοὺς πάντες. Ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ ἀποστομώσεις καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Μὰ πῶς, ἀφοῦ δὲν πιστεύουν σ' αὐτόν; Ἀπὸ ὅσα ἔγιναν μὲ ὄργανο αὐτόν, ἀπὸ τὴ διόρθωση τοῦ κόσμου. Γιατί δὲν μποροῦσε ἀνθρώπινη δύναμη νὰ κάνει τέτοια κατορθώματα, ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ πού τὸν δυνάμωνε, πού τὸν ἔκαμε τόσο ἐνάρετο, πού τὸν ἀνέδειξε πιὸ δυνατὸν ἀπὸ ῥήτορες καὶ φιλοσόφους καὶ ἄρχοντες καὶ βασιλιάδες καὶ ἀπὸ ὄλους. Αὐτὸς ἔχει τὴν ἰκανότητα ὄχι μόνο νὰ ὀπλισθεῖ καὶ νὰ χτυπήσει τοὺς ἀντιθέτους, ἀλλὰ καὶ νὰ δώσει καὶ σὲ ἄλλους τὶς ἴδιες ἰκανότητες.

Γιὰ νὰ γινόμαστε λοιπὸν χρήσιμοι καὶ στοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ στοὺς ἄλλους, ὡς τὸν χρησιμοποιοῦμε συνεχῶς καὶ ὡς ἀπο-

τοῖς τούτου γράμμασιν ἐντροφῶντες. Οὕτω γὰρ δυνασόμεθα καὶ κακίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἀρετὴν ἐλέσθαι, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λαμβάνουμε τὰ γραπτά του σὰν νὰ εἶναι ὠραῖο λιβάδι καὶ θαυμάσιος κήπος. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε καὶ ἀπὸ τὴν κακία ν' ἀπαλλαγοῦμε καὶ τὴν ἀρετὴ ν' ἀκολουθήσουμε, καὶ νὰ κερδίσομε τὰ ἀγαθὰ τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΒ'

(Β' Κορ. 10, 7-18)

«Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. Εἴ τις πέποιθεν
ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ'
ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς».

1. Ὁ μάλιστα ἂν τις θαυμάσειε Παύλου μετὰ τῶν ἄλλων,
5 τοῦτό ἐστιν, ὅτι εἰς ἀνάγκην ἔμπεσὼν μεγάλην τοῦ ἐπᾶραι ἑαυ-
τόν, ἀμφοτέρα ἐργάζεται, τοῦτό τε αὐτό, καὶ τὸ μὴ δοκεῖν ἐπα-
χθῆς εἶναι τοῖς πολλοῖς διὰ τὴν περιαιτολογίαν ταύτην, ἧ καὶ ἐν
τῇ πρὸς Γαλάτας μάλιστα ἴδοι τις ἂν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ἔμπεσὼν εἰς
τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἀμφοτέρων ἐπιμελεῖται τούτων, ὅπερ τῶν
10 σφόδρα ἐστὶ δυσκολωτάτων καὶ πολλῆς δεομένων συνέσεως·
καὶ μετριάζει καὶ περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγει. Σκόπει δὲ πῶς καὶ
ἐνταῦθα μέγα αὐτὸ ποιεῖται. «Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε».
Ὅρα κἀνταῦθα σύνεσιν. Ἐπιτιμήσας γὰρ τοῖς ἀπατῶσιν αὐ-
τούς, οὐ μέχρῃς ἐκείνων τὸν λόγον ἔστησεν, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνων
15 καὶ εἰς τούτους μεταπηδᾷ καὶ συνεχῶς τοῦτο οὕτω ποιεῖ. Οὐ
γὰρ δὴ μόνον τῶν παρακρουομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἠπατημένων
καθάπτεται. Εἴ γὰρ καὶ αὐτοὺς ἀφήκεν ἀνευθύνους, οὐκ ἂν οὕ-
τως εὐκόλως ἐκ τῶν ἐτέροις εἰρημένων διωρθώθησαν, ἀλλὰ
καὶ σφόδρα ἂν ἐπήρθησαν, οὐκ ὄντες ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνοι.
20 Διὰ τοῦτο καὶ αὐτῶν καθάπτεται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον αὐτοῦ ἐστὶ
τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ καταλλήλως ἑκατέροις ἐπιτιμᾷ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΒ'

(Β' Κορ. 10, 7-18)

«Ἐσεῖς βλέπετε τὰ πράγματα ἐπιφανειακά. Ἴαν ἔχει κάποιος πεποιθήση ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἅς σκεφθεῖ μόνος του αὐτό· ὅτι, ὅπως εἶναι ὁ ἴδιος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἴμαστε κι ἐμεῖς».

1. Ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, ἐκεῖνο πὸν θὰ θαύμαζε κανεῖς πάρα πολὺ στὸν Παῦλο εἶναι αὐτό· ὅτι δηλαδὴ, ὅταν βρέθηκε σὲ μεγάλη ἀνάγκη νὰ προβάλλει τὸν ἑαυτὸ του, ἀγωνίζεται καὶ γιὰ τὰ δύο· καὶ τὸν ἑαυτὸ του προβάλλει καὶ φροντίζει νὰ μὴν εἶναι ἐνοχλητικὸς στοὺς πολλοὺς γι' αὐτὴν τὴν περιαιτολογία. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεῖς καὶ στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς Γαλάτας. Γιατὶ κι ἐκεῖ βρέθηκε στὴν ἴδια κατάσταση καὶ φροντίζει καὶ γιὰ τὰ δύο, πράγμα πὸν εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ χρειάζεται πολλὴ φρόνηση. Καὶ τὸ μέτρο τηρεῖ καὶ λέγει κάτι μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Πρόσεχε πόση σημασία δίνει καὶ ἐδῶ σ' αὐτό. «Ἐσεῖς βλέπετε τὰ πράγματα ἐπιφανειακά». Δὲς καὶ ἐδῶ τὴ σύνεσή του. Ἀφοῦ ἐπέκρινε δηλαδὴ ἐκείνους πὸν τοὺς ἀπατοῦν, δὲ σταματᾷ τὸ λόγο σ' αὐτούς, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους μιλάει καὶ γιὰ ἐκείνους, κάνοντας συνεχῶς τὸ ἴδιο. Δὲν τὰ βάζει δηλαδὴ μόνο μ' ἐκείνους πὸν ἐξαπατοῦν, ἀλλὰ καὶ με τοὺς ἐξαπατημένους. Γιατὶ, ἂν δὲν τοὺς θεωροῦσεν ὑπεύθυνους, δὲ θὰ διορθώνονταν τόσο εὐκολα με ὅσα εἶπε γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ θὰ ὑπερηφανεύονταν ὑπέρμετρα, γιατί δῆθεν θὰ ἦταν ἀθῶοι ἀπὸ κάθε ἁμαρτία. Γι' αὐτὸ ἐπικρίνει καὶ αὐτούς. Καὶ δὲν εἶ-

ἼΑκουε γοῦν τί τούτοις φησί· «τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπε-
 τε». Οὐ μικρὸν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα. Πῶς; Ὅτι
 εὐεξαπάτητον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, φησίν. Ὁ δὲ λέγει,
 τοῦτό ἐστιν· ἀπὸ τῶν φαινομένων δοκιμάζετε, ἀπὸ τῶν σαρκι-
 5 κῶν, ἀπὸ τῶν σωματικῶν. Τί ἐστιν, «ἀπὸ τῶν φαινομένων»;
 Εἴ τις πλουτεῖ, εἴ τις φουσᾶται, εἴ τις πολλοὺς περιβέβληται κό-
 λακας, εἴ τις μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ λέγει, εἴ τις κενοδοξεῖ, εἴ τις
 ὑποκρίνεται ἀρετήν, οὐκ ἔχων ἀρετήν· τοῦτο γάρ ἐστι, «τὰ κατὰ
 πρόσωπον βλέπετε. Εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο
 10 λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω
 καὶ ἡμεῖς». Οὐ γὰρ βούλεται ἐκ προοιμίων σφοδρὸς γίνεσθαι,
 ἀλλὰ κατὰ μικρὸν αὐξεται καὶ κορυφοῦται. Σκόπει δὲ ἐνταῦθα
 τὴν πολλὴν τραχύτητα καὶ πολὺ τὸ αἰνίγμα ὄν. Τὸ γάρ, «ἀφ'
 ἑαυτοῦ», τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος· μὴ γὰρ ἀναμενέτω, φησί,
 15 παρ' ἡμῶν μαθεῖν, τουτέστι, διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς κατ' αὐ-
 τοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο λογιζέσθω, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χρι-
 στοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς· οὐκ ἐπειδὴ οὕτως ἦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς
 ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι «ὡσπερ ἐκεῖνος Χριστοῦ», οὕτω καὶ ἐγὼ Χρι-
 στοῦ. Κατὰ τοῦτο ἡ κοινωνία· οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς μὲν Χριστοῦ,
 20 ἐγὼ δὲ ἑτέρου τινός. Καὶ θεῖς τοῦτο τὸ ἴσον, προστίθησι καὶ τὴν
 ὑπεροχὴν, λέγων· «ἐὰν γὰρ καὶ περισσὸν καυχῆσωμαι περὶ τῆς
 ἐξουσίας, ἧς ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς κα-
 θαίρεσιν, οὐκ αἰσχυνηθήσομαι». Ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι λέγειν ἔμελλεν,
 ὄρα πῶς αὐτὸ παραμυθεῖται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω προσίσταται
 25 τοῖς πολλοῖς τῶν ἀκροατῶν, ὡς τὸ ἑαυτὸν τινα ἐγκωμιάζειν.
 Διόπερ ὑποτεμνόμενος τὸ βαρὺ, τοῦτό φησιν· «ἐὰν γὰρ καὶ πε-
 ρισσὸν τι καυχῆσωμαι». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι 'εἴ τις πέποιθεν εἶ-
 ναι Χριστοῦ, λογιζέσθω ὅτι πολὺ ἡμῶν ἀπέχει· ἐγὼ γὰρ ἐξου-

ναι μόνο γι' αὐτὸ ἀξιοθαύμαστος, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἐπικρίνει τὸν καθένα ὅπως τοῦ πρέπει.

Ἄκουσε λοιπὸν τί τοὺς λέει· «ἐσεῖς βλέπετε ἐπιφανειακά». Δὲν εἶναι μικρὴ ἢ κατηγορία, ἀλλὰ πολὺ μεγάλη. Γιὰ ποιὸ λόγο; Γιατὶ λέγει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐξαπατᾶται εὐκολα. Ἐκεῖνο ποὺ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς. Κρίνετε ἀπὸ τὰ φαινόμενα, ἀπὸ τὰ σαρκικά, ἀπὸ τὰ σωματικά. Τί σημαίνει, «ἀπὸ τὰ φαινόμενα»; Ἄν κάποιος εἶναι πλούσιος, ἂν εἶναι ἐγωϊστής, ἂν τὸν περιτριγυρίζουν πολλοὶ κόλακες, ἂν λέει μεγάλα λόγια γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἂν εἶναι ματαιόδοξος, ἂν ὑποκρίνεται ὅτι εἶναι ἐνάρετος, ἐνῶ δὲν εἶναι. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «ἐπιφανειακὰ βλέπετε». «Ἄν ἔχει κανεὶς τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἃς σκεφθεῖ πάλι μόνος καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ, ὅπως εἶναι ἐκεῖνος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἴμαστε καὶ ἐμεῖς». Γιατὶ δὲ θέλει νὰ γίνῃ σκληρὸς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ προχωρεῖ σιγὰ-σιγὰ καὶ φθάνει στὴν κορυφή. Πρόσεχε ὅμως ἐδῶ τὴν πολλὴ σκληρότητα καὶ τὰ πολλὰ νοήματα. Τὸ «ἀπὸ μόνος του» σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἃς μὴν περιμένει, λέγει, νὰ μάθῃ ἀπὸ ἐμᾶς, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐπίκρισίν του, ἀλλὰ ἃς τὸ ἐρευνήσῃ μόνος του, γιὰτὶ, ὅπως εἶναι αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἴμαστε κι ἐμεῖς. Ὅχι ὅπως εἶναι ὁ Παῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἶναι κι ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὅπως εἶναι ἐκεῖνος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἶμαι κι ἐγὼ ὁ Παῦλος. Αὐτὸ εἶναι τὸ κοινὸ μας στοιχεῖο. Δὲν εἶναι δηλαδὴ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ κι ἐγὼ εἶμαι κάποιου ἄλλου. Κι ἀφοῦ ὄρισε αὐτὴν τὴν ἰσότητα, προσθέτει καὶ τὴν ὑπεροχή, λέγοντας· «ἂν βέβαια καυχῆθῶ κάπως περισσότερο γιὰ τὴν ἐξουσία, ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ Κύριος γιὰ τὴ βελτίωσιν κι ὄχι γιὰ τὴν καταστροφὴ σας, δὲ θὰ ντροπιαστῶ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ κάτι μεγάλο, πρόσεχε πῶς τὸ μετριάζει. Γιατὶ τίποτα δὲν δυσανεστῆί τόσο τοὺς θεατῆς, ὅσο τὸ νὰ αὐτοεπαινῆται κανεὶς. Γι' αὐτὸ καὶ θέλοντας νὰ περιορίσῃ τὴν ἐνόχλησιν, λέγει· «ἂν καυχῆθῶ κάπως περισσότερο». Καὶ δὲν εἶπε, ἂν κάποιος ἔχει πεποίθησιν ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἃς σκέπτεται ὅτι ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατὶ

σίαν ἔχω παρ' αὐτοῦ πολλήν, ὥστε οὐδ' ἂν ἐθέλω, κολάζειν καὶ ἀποκτινύναι', ἀλλὰ τί; «ἐὰν γὰρ καὶ περισσόν τι». Καίτοι ἄφατον εἶχεν, ἀλλ' ὁμῶς συστέλλει τῷ λόγῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὅτι καυχῶμαι', ἀλλ' «ἐὰν καυχῆσομαι», ἐὰν βουληθῶ, ἅμα καὶ με-
5 τριάζων καὶ τὴν ὑπεροχὴν δεικνύς.

«Ἐὰν οὖν καυχῆσωμαι», φησί, «περὶ τῆς ἐξουσίας, ἧς ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος». Πάλιν τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθησι καὶ κοινὸν ποιεῖ τὸ δῶρον. «Εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν». Εἶδες πῶς πάλιν παραμυθεῖται τὸν φθόνον τὸν ἀπὸ τῶν ἐγκωμίων,
10 καὶ τὸν ἀκροατὴν ἐπισπᾶται, τὴν χρεῖαν εἰπὼν δι' ἣν ἔλαβε; Καὶ πῶς φησι, «λογισμοὺς καθαιροῦντες»; Ὅτι αὐτὸ τοῦτο μάλιστα οἰκοδομῆς εἶδος ἐστὶ, τὸ τὰ κωλύματα ἀναιρεῖν καὶ τὰ σαθρὰ διελέγχειν καὶ τὰ ἀληθῆ συντιθέναι. «Ἐν οἰκοδομῇ». Εἰς τοῦτο μὲν οὖν ἐλάβομεν, ἵνα οἰκοδομῶμεν. Ἐὰν δέ τις πυκτεύῃ καὶ
15 πολεμῇ καὶ ἀνίατος ᾖ, καὶ τῇ ἐτέρᾳ χρῆσόμεθα ἐνεργείᾳ, καθαιροῦντες αὐτὸν καὶ καταβάλλοντες. Διὸ καὶ, «οὐκ αἰσχυνηθήσομαι», φησί· τουτέστιν, οὐ δειχθήσομαι ψευδόμενος, οὐδὲ ἀλαζονεύόμενος. «Ἴνα δὲ μὴ δόξω, ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς, ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησί, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἢ δὲ παρουσία τοῦ σώμα-
20 τος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος· τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἱοί ἐσμεν δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστὶν· ἡδυνάμην μὲν καυχῆσασθαι, ἵνα δὲ μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγωσιν, ὅτι κομπάζω ἐπιστέλλων, καὶ εὐκαταφρόνητός εἰμι παρών, οὐδὲν μέγα ἐρῶ. Καὶ
25 μὴν ὕστερον ἐφθέγγετο, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς δυνάμεως ταύτης δι' ἧς ἦν φοβερός, ἀλλὰ περὶ ἀποκαλύψεων, καὶ τὸ πλέον περὶ πειρασμῶν. «Ἴν' οὖν μὴ δόξω φοβεῖν ὑμᾶς, τοῦτο λογιζέσθω ὁ

ἐγὼ ἔχω πάρει πολλὴν ἐξουσία ἀπὸ ἐκεῖνον, ὥστε νὰ τιμωρῶ καὶ νὰ θανατώνω ὅποιους θέλω', ἀλλὰ τί εἶπε; «καὶ ἂν καυχηθῶ κάπως παραπάνω». Ἐὰν καὶ εἶχε ἀνυπολόγιστη δύναμη, τὴν περιορίζει μὲ τὰ λόγια του. Καὶ δὲν εἶπε, 'καυχιέμαι', ἀλλὰ, «ἂν καυχηθῶ», ἂν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δείχνοντας συγχρόνως καὶ μετριοφροσύνη καὶ ὑπεροχή.

«Ἐὰν λοιπὸν καυχηθῶ», λέγει, «γιὰ τὴν ἐξουσία ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ Κύριος». Πάλι ἀποδίδει τὰ πάντα στὸ Θεὸ καὶ κάνει πανανθρώπινο τὸ δῶρο του. «Γιὰ τὴν βελτίωση κι ὄχι γιὰ τὴν καταστροφή σας». Εἶδες πῶς, λέγοντας τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο τοῦ δόθηκε ἡ ἐξουσία, περιορίζει τὸ φθόνον ποὺ μποροῦν νὰ γεννήσουν οἱ ἔπαινοι, καὶ πῶς κερδίζει τὸν ἀκροατὴ; Καὶ πῶς λέγει, «γκρεμίζουμε τοὺς συλλογισμούς»; Γιατί εἶναι σπουδαῖος τρόπος βελτίωσης νὰ γκρεμίζεις τὰ ἐμπόδια, νὰ δείχνεις τὰ σάπια, νὰ βγάζεις στὸ φῶς τὴν ἀλήθεια. «Γιὰ οἰκοδομή». Γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ μᾶς ἔδωσε τὴν ἐξουσία, γιὰ νὰ οἰκοδομοῦμε. Ἐὰν ὅμως κάποιος ἀντιδρᾷ καὶ κάνει πόλεμον καὶ εἶναι ἀθεράπευτος, θὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ τὸν ἄλλο τρόπο, θὰ τὸν γκρεμίσουμε καὶ θὰ τὸν νικήσουμε. Γι' αὐτὸ λέγει, «δὲ θὰ ντροπιαστῶ», δηλαδὴ δὲ θὰ ἀποδειχθῶ ψεύτης καὶ ψευτοὑπερήφανος. «Γιὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅμως ὅτι θέλω νὰ σᾶς φοβερίσω μὲ τίς ἐπιστολές, ἐπειδὴ λένε ὅτι οἱ ἐπιστολές εἶναι σοβαρὲς καὶ δυνατές, ἀλλ' ἡ σωματικὴ μου ἐμφάνιση εἶναι ἀδύναμη καὶ ὁ προφορικὸς μου λόγος μηδαμινός, ἅς σκεφθοῦν αὐτό, ἐκεῖνοι ποὺ λένε αὐτά, ὅτι δηλαδὴ, ὅπως φαινόμεσθε ἀπὸ τίς ἐπιστολές ὅταν εἴμαστε μακριά, ἔτσι εἴμαστε κι ὅταν βρισκόμαστε σὲ ἐνεργὸν δράση». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Μποροῦσα νὰ καυχηθῶ· γιὰ νὰ μὴ λένε ὅμως πάλι τὰ ἴδια, ὅτι δηλαδὴ ὅταν γράφω ἐπιστολές ἐκφράζομαι μὲ πολὺ ἐγωϊσμό, ἐνῶ ὅταν εἶμαι παρὼν δὲν ἀξίζω τίποτα, δὲ θὰ πῶ κανένα μεγάλο λόγο. Ἀργότερα βέβαια εἶπε, ἀλλὰ ὄχι γιὰ τὴν δύναμιν ἐκείνην ποὺ τὸν ἔκανε φοβερό, ἀλλὰ γιὰ ἀποκαλύψεις καὶ τὸ περισσότερο γιὰ πειρασμούς. «Γιὰ νὰ μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι σᾶς φοβερίζω, ἅς ἔχει ὑπόψην τοῦ ὁποῖου τὸ λέγει αὐτό, ὅτι εἴμαστε οἱ ἴδιοι ὅταν εἴμαστε μα-

τοιούτος, ὅτι οἰοί ἐσμεν δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ».

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἐπιστέλλει μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ, παρῶν δὲ οὐδενὸς λόγου ἐστὶν ἄξιος, διὰ τοῦτο ταῦτά φησι, καὶ 5 αὐτὰ πάλιν συνεσταλμένως. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'ὡς μεγάλα ἐπιστέλλομεν, μεγάλα καὶ πράττομεν παρόντες', ἀλλ' ὑφειμένως μᾶλλον. Ὅτε μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνους διελέγετο, μετὰ σφοδρότητος αὐτὸ τέθεικε λέγων, «δέομαι δὲ τὸ μὴ παρῶν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἢ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπὶ τινος», ὅτε δὲ πρὸς τοῦ- 10 τούς, καθυφῆκε. Διὸ καὶ λέγει, «ὅποιοί ἐσμεν παρόντες, καὶ ἀπόντες»: τουτέστι, ταπεινοί, συνεσταλμένοι, οὐδαμοῦ κομπάζοντες. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς· «οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρίναι ἢ συγκρίναι ἑαυτοὺς τισι τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων».

2. Ἐνταῦθα καὶ ἀλαζόνας δείκνυσιν ὄντας ἐκείνους, καὶ με- 15 γάλα περὶ ἑαυτῶν φθεγγομένους· καὶ κωμῶδει αὐτοὺς ὡς ἑαυτοὺς συνιστῶντας. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' εἴ τινα καὶ μεγάλα εἰργασάμεθα, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἅπαντα ἀναφέρομεν καὶ ἀλλήλοις ἑαυτοὺς παραβάλλομεν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς 20 οὐ συνιοῦσιν». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐ πρὸς ἐκείνους ἑαυτοὺς παραβάλλομεν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους. Καὶ γὰρ προῖὼν ἔλεγεν, «οὐδὲν ὑστέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων»· καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, «περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα»· καὶ πάλιν, «τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν 25 ἐν πάσῃ ὑπομονῇ». Ὡστε ἑαυτοῖς συγκρίνομεν ἑαυτοὺς, οὐκ

1. Β' Κορ. 12,11.

2. Α' Κορ. 15,10.

κρια καὶ ἐπικοινωνοῦμε μαζί σας μὲ ἐπιστολές, καὶ ὅταν εἶμαστε κοντά σας καὶ ἐπιτελοῦμε τὸ ἔργο μας».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγαν ὅτι στὶς ἐπιστολές γράφει μεγάλα πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ὅτι ὅταν εἶναι παρὼν δὲν ἀξίζει τίποτα, γι' αὐτὸ γράφει αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τὰ γράφει μὲ πολλὴν αὐτοσυγκράτηση. Γιατὶ δὲν εἶπε ὅτι 'ὄσο μεγάλα γράφουμε, τόσο μεγάλα κάνουμε ὅταν εἶμαστε μαζί σας', ἀλλὰ μιλάει μὲ πολλὴ μετριοφροσύνη. Ὅταν ἀπευθυνόταν πρὸς ἐκείνους, ἔθεσε τὸ ζήτημα ἔντονα λέγοντας· «παρακαλῶ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ νὰ φανῶ θαρραλέος ὅταν θὰ εἶμαι κοντά σας καὶ νὰ μὴ δείξω τὴν τόλμη πού σκέπτομαι νὰ δείξω πρὸς μερικούς», τώρα ὁμως πού ἀπευθύνεται πρὸς αὐτούς, χαμήλωσε τὸν τόνο. Γι' αὐτὸ λέγει, «τὸ ἴδιο εἶμαστε καὶ ὅταν εἶμαστε κοντά σας καὶ ὅταν σᾶς γράφουμε», δηλαδὴ εἶμαστε ταπεινοί, συγκρατημένοι, δὲν εἶμαστε ἐγωϊστές, πράγμα πού φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ συνέχεια. «Δὲν τολμᾶμε νὰ κατατάξουμε ἢ νὰ συγκρίνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ μερικούς πού προβάλλουν τοὺς ἑαυτοὺς τους.

2. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δείχνει ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι ἐγωϊστές καὶ λένε μεγάλα λόγια γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ τοὺς ἐπικρίνει ἐπειδὴ προβάλλουν τοὺς ἑαυτοὺς τους. Ἐμεῖς ὁμως δὲν κάνουμε τίποτα τέτοιο. Ἄλλ' ἂν ἐκάναμε κάτι μεγάλο, ἀποδίδουμε τὰ πάντα στὸ Θεὸ καὶ συγκρινόμαστε μεταξύ μας. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «αὐτοὶ ἀντίθετα ὅταν μετροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους μὲ τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ συγκρίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τους μὲ τοὺς ἑαυτοὺς τους, δὲν μποροῦν νὰ κρίνουν μὲ σύνεση». Αὐτὸ πού λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δὲ συγκρίνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μ' ἐκείνους, ἀλλὰ συγκρινόμαστε μεταξύ μας. «Δὲν εἶμαι κατώτερος ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς ἀποστόλους»¹. Καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ γράφει· «ἀγωνίστηκα πιὸ πολὺ ἀπὸ ὄλους αὐτούς»²· καὶ ἄλλοῦ· «τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀποστόλου τὰ ὑλοποίησα μπροστά σας μὲ κάθε ὑπομονή»³. Ἐπομένως ἐμεῖς συγκρίνουμε τοὺς

3. Β' Κορ. 12,12.

ἐκείνοις τοῖς οὐδὲν ἔχουσιν· ἢ γὰρ τοιαύτη ἀπόνοια ἀνοίας ἐστίν. Ἡ περὶ ἑαυτοῦ οὖν τοῦτό φησιν, ἢ περὶ ἐκείνων, ὅτι οὐ τολμῶμεν συγκρίῃναι ἑαυτοὺς ἐκείνοις τοῖς πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλωμένοις καὶ μεγάλα κομπάζουσι, καὶ μὴ συνιοῦσι, τουτέστι, μὴ αἰ-
5 σθανομένοις πῶς εἰσι καταγέλαστοι τοιαῦτα ἐπαίροντες.

«Ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα», καθάπερ οὗτοι. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς κομπάζοντας λέγειν, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπεστρέψαμεν, πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα μεγαληγορεῖν. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτω,
10 φησὶν, «ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον οὗ ἠμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρον, ἐφικέσθαι ἄχρις καὶ ὑμῶν». Ὡστε ἐκατέρωθεν ἢ ταπεινοφροσύνη αὐτοῦ κατάδηλος, καὶ ὅτι οὐδὲν πλεῖον ἢ εἰργάσατο, εἶπε, καὶ ὅτι τοῦτο αὐτὸ τῷ Θεῷ ἀνατίθησι». «Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον», φησί, «τοῦ κανόνος οὗ ἠμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρον, ἐφικέσθαι
15 ἄχρις καὶ ὑμῶν». Καθάπερ γεωργοῖς ἀμπελον διανέμων, οὕτως ἡμῖν ἀφώρισε. Μέχρις οὖν οὗ κατηξιώθημεν φθάσαι, μέχρι τούτου καυχώμεθα. Οὐ γὰρ μὴ ὡς ἐφικόμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς· μέχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ἀπλῶς παρεγενόμεθα, ἀλλὰ κατηγγείλαμεν,
20 ἐκηρύξαμεν, ἐπέισαμεν, κατωρθώσαμεν. Εἰκὸς γὰρ ἐκείνους καὶ ἀπλῶς παραγινομένους τοῖς τῶν ἀποστόλων μαθηταῖς, ἑαυτοῖς τὸ πᾶν λογίζεσθαι, ἐκ τῆς ψιλῆς ἐπιδημίας. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· οὐδ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι οὐ μέχρις ὑμῶν ἰσχύσαμεν ἐλθεῖν, καὶ τῷ λόγῳ μόνον ἐκτείνομεν τὴν μέχρις ἡμῶν καύχησιν·
25 καὶ γὰρ καὶ ὑμῖν τὸν λόγον ἐκηρύξαμεν. «Οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι, ἀλλ' ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα δὲ ἔχοντες, αὐ-

ἐαυτούς μας μὲ τοὺς ἐαυτούς μας, ὄχι μ' ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτα. Γιατὶ κάθε τέτοια ἀνόητη ἐνέργεια εἶναι ἀποτέλεσμα μωρίας. Ἦ γιὰ τὸν ἐαυτό του λοιπὸν τὸ λέγει αὐτό, ἢ γιὰ ἐκείνους, ὅτι δηλαδὴ δὲν τολμοῦμε νὰ συγκρίνουμε τοὺς ἐαυτούς μας μὲ ἐκείνους ποὺ ἀναπτύσσουν ἀνταγωνισμοὺς μεταξὺ τους καὶ μιλοῦν ἐγωϊστικὰ καὶ δὲ σκέπτονται, δηλαδὴ δὲ νιώθουν πόσο γελοῖοι γίνονται μὲ τὸν τέτοιο ἐγωϊσμό τους καὶ μὲ τὴν ἀλαζονεία ποὺ ἐκδηλώνουν στὶς σχέσεις τους μεταξὺ τους.

Ἐμεῖς ὁμως δὲ θὰ καυχηθοῦμε μὲ ὑπερβολή», ὅπως αὐτοί. Θὰ ἦταν βέβαια δυνατὸ νὰ μιῶμε ἐγωϊστικὰ καὶ νὰ λέμε ὅτι γυρίσαμε ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὅτι φτάσαμε στὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ νὰ λέμε πολλὰς ἄλλες παρόμοιες καυχησιές. Ἐμεῖς ὁμως δὲν κάναμε, λέγει, κάτι τέτοιο, «ἀλλὰ θὰ καυχηθοῦμε μέσα στὰ ὄρια ποὺ μᾶς ὄρισε ὁ Θεός, δηλαδὴ νὰ φθάσουμε μέχρι ἐσᾶς». Ἡ ταπεινοφροσύνη του ἐπομένως γίνεται ὀλοφάνερη ἀπὸ δύο σημεῖα. Καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶπε τίποτα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔκαμε, καὶ ἐπίσης καὶ ὅ,τι ἔκαμε τὸ ἀποδίδει στὴ χάρι τῶ Θεοῦ. «Σύμφωνα», λέγει, «μὲ τὰ μέτρα ποὺ μᾶς ὄρισε ὁ Θεός, δηλαδὴ νὰ φθάσουμε μέχρι ἐσᾶς». Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ μοιράζει ἓνα ἀμπέλι σὲ γεωργούς, ἔτσι μᾶς ἔθεσε ὄρια. Καυχόμαστε λοιπὸν ὡς τὸ σημεῖο ποὺ μπορέσαμε νὰ ἐκτελέσουμε τὴν ἀποστολή μας. «Γιατὶ δὲν παραφουσκώνουμε τὸ ἔργο μας, ὅπως θὰ συνέβαινε ἂν δὲν εἶχαμε φθάσει σ' ἐσᾶς. Γιατὶ φθάσαμε πραγματικὰ σ' ἐσᾶς κηρύσσοντας τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ». Δὲν ἤρθαμε μόνο, ἀλλὰ καὶ ἐπικρίναμε, κηρύξαμε, πείσαμε, κατορθώσαμε. Γιατὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ συναντήθηκαν μὲ τοὺς μαθητὲς τῶν ἀποστόλων, νὰ σχηματίζουν μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἐαυτό τους μόνο, ἐπειδὴ εἶχαν αὐτὴ τὴν ἀπλή συνάντηση. Ἐμεῖς ὁμως δὲ σκεπτόμαστε ἔτσι. Οὔτε μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι δὲν κατορθώσαμε νὰ ρθοῦμε ὡς ἐσᾶς καὶ μονάχα μὲ τὰ λόγια καυχόμαστε πῶς ἤρθαμε. Γιατὶ κηρύξαμε καὶ σὲ σᾶς τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. «Δὲν καυχόμαστε ὑπερβολικὰ γιὰ ξένους κόπους, ἀλλ' ἐλπίζουμε ὅτι, καθὼς αὐξάνεται ἡ πίστις σας, θὰ

ξανομένης τῆς πίστεως, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσεῖαν, εἰς τὰ ὑπέρεκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἔτοιμα καυχῆσασθαι». Πολλὴν δείκνυσι τὴν κατηγορίαν ἐκείνων ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς τὰ ἀλλότρια, 5 καὶ ὅτι τῶν μὲν ἀποστόλων ὁ ἰδρῶς ἦν ἅπας, ἐκεῖνοι δὲ ἐκαλωπίζοντο τοῖς ἐκείνων κόποις. Ἡμεῖς δέ, φησί, διὰ τῶν ἔργων ταῦτα ἐπεδείξαμεν. Οὐ τοίνυν ἐκείνους μιμησόμεθα, ἀλλ' ἐνθα ἡμῖν μαρτυρεῖ τὰ ἔργα, ταῦτα ἐροῦμεν.

Καὶ τί λέγω, φησὶν, ὑμᾶς; Ἐλπίδα γὰρ ἔχω, αὐξανομένης 10 τῆς πίστεως ὑμῶν· οὐ γὰρ ἀποφαίνεται ἀπλῶς, τὸ οἰκεῖον ἦθος μιμούμενος, ἀλλ' ἐλπίζω, φησὶν, ὑμῶν ἐπιδιδόντων, ὅτι καὶ περαιτέρω ὁ κανὼν ἡμῶν ἐπεκταθήσεται, εἰς τὰ ὑπέρεκεινα εὐαγγελίσασθαι. Προβησόμεθα γὰρ καὶ περαιτέρω, φησὶν, ὥστε κηρῦξαι καὶ καμεῖν, οὐχ ὥστε λόγοις κομπάζειν ὑπὲρ ὧν ἕκα- 15 μνον ἕτεροι. Καλῶς δὲ κανόνα ἐκάλεσε καὶ μέτρον, ὡς ἐπὶ κτήσιν τῆς οἰκουμένης ἐλθὼν καὶ κληρονομίαν ἀρίστην, καὶ δεικνὺς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ὅλον. Ἐχοντες οὖν τοιαῦτα ἔργα, φησί, καὶ μείζονα προσδοκῶντες, οὐ κομπάζομεν, ὡς ἐκεῖνοι μηδὲν ἔχοντες, οὐδὲ ἑαυτοῖς τι λογιζόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν. 20 Διὸ καὶ ἐπάγει, «ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω». Καὶ τοῦτο, φησὶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν προσγίνεται. «Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν». Εἶδες πῶς συνεσταλμένως φθέγγεται; Εἰ δὲ προῖων ὑψηλότερα ἀνίστησι, μὴ θαυμάσης· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Παύλου συνέσε- 25 ως. Εἰ γὰρ ἔμελλε πανταχοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι, οὐκ ἂν αὐτοὺς ἐπληξεν οὕτως, οὐδ' ἂν τοὺς μαθητὰς τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν.

αύξηθεῖ σέ μεγάλο βαθμό τὸ ἔργο μας μέσα στὰ πλαίσια τῆς δραστηριότητάς μας, ὅτι θὰ κηρύξουμε τὸ Εὐαγγέλιο πρὸ πέρα ἀπὸ τὴ χώρα σας καὶ δὲ θὰ καυχόμαστε γιὰ ἔργα ποὺ ἔκαμαν ἄλλου». Τοὺς κατηγορεῖ βαριὰ καὶ ὅτι καυχόνταν χωρὶς ὄρια καὶ ὅτι καυχόνταν γιὰ ἔργα ἄλλων καὶ ὅτι, ἐνῶ ἀγωνίστηκαν καὶ ἴδρωσαν γιὰ ὅλα οἱ ἀποστόλοι, ἐκεῖνοι καμάρωναν καὶ παρουσίαζαν δικούς τους τοὺς κόπους τῶν ἀποστόλων. Ἐμεῖς, λέγει, μὲ ἔργα δείξαμε αὐτὰ ποὺ λέμε. Δὲ θὰ τοὺς μιμηθοῦμε λοιπὸν, ἀλλὰ θὰ ποῦμε ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὅποια ἔχουμε μάρτυρες τὰ ἔργα μας.

Καὶ γιατί λέγω, λέγει, ἐσῶς; Ἔχω ἐλπίδα, καθὼς αὐξάνεται ἡ πίστη σας. Δὲν ἐκφράζεται, ὅπως συνηθίζει, ἔτσι ἀπλά, ἀλλὰ λέγει, ἐλπίζω ὅτι, ὅσο ἡ πίστη σας στερεώνεται, θὰ ἐξαπλωθεῖ πρὸ πέρα τὸ ἔργο μας, ὅτι θὰ κηρύξουμε τὸ Εὐαγγέλιο πρὸ πέρα ἀπὸ τὴ χώρα σας. Γιατὶ θὰ προχωρήσουμε πρὸ πέρα, γιὰ νὰ κηρύξουμε καὶ νὰ κοπιάσουμε, καὶ ὄχι γιὰ νὰ λέμε μεγάλα λόγια γιὰ ἔργα ἄλλων. Σωστὰ χρησιμοποίησε τὶς λέξεις 'κάνοντας' καὶ 'μέτρο', γιὰ τὴν ἀποστολή του εἶναι ἡ φώτιση τῆς οἰκουμένης καὶ ἡ ἀριστη κληρονομιά, καὶ γιὰ τὸ δείχνει ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχουμε τέτοια ἔργα καὶ ἀναμένουμε, λέγει, μεγαλύτερα, δὲ μιλάμε μὲ ἐγωϊσμό, ὅπως μιλοῦν ἐκεῖνοι, ἂν καὶ δὲν ἔχουν τίποτα, οὔτε θεωροῦμε σπουδαίους τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλ' ἀποδίδουμε τὰ πάντα στὴ χάρις τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ προσθέτει: «ἐκεῖνος ποὺ καυχιέται, νὰ καυχιέται γιὰ τὸν Κύριο». Καὶ τὸ δικαίωμα νὰ καυχόμαστε ὁ Θεὸς μᾶς τὸ δίνει. «Γιατὶ δὲν εἶναι ἐκλεκτὸς ἐκεῖνος ποὺ προβάλλει τὸν ἑαυτό του, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ τὸν προβάλλει ὁ Θεός». Δὲν εἶπε, 'ἐμεῖς εἴμαστε ἐκλεκτοί', ἀλλ' εἶπε, «ἐκεῖνον ποὺ προβάλλει ὁ Θεός». Εἶδες μὲ πόση μετριοφροσύνη ὁμιλεῖ; Κι ἂν στὴ συνέχεια ἀνεβαίνει ψηλότερα, μὴ θαυμάσεις. Γιατὶ κι αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τῆς σύνεσης τοῦ Παύλου. Γιατὶ, ἂν μιλοῦσε πάντοτε μὲ ταπεινοφροσύνη, δὲ θὰ τοὺς ἀντιμετώπιζε τόσο ἀποτελεσματικὰ οὔτε θὰ γλύτωνε τοὺς μαθητὲς ἀπὸ τὴν πλάνη.

Ἔστι γὰρ καὶ μετριάζοντα ἀκαίρως, βλάβαι, καὶ λέγοντά
 τι περὶ ἑαυτοῦ θαυμαστὸν εὐκαίρως, ὠφελῆσαι. Ὡσπερ οὖν καὶ
 αὐτὸς ἐποίησε. Καὶ γὰρ κίνδυνος ἦν οὐ μικρός, περὶ Παύλου τι
 πεισθῆναι φαῦλον τοὺς μαθητάς, οὐκ ἐπειδὴ Παῦλος ἐζήτει τὴν
 5 παρ' ἀνθρώπων δόξαν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐζήτει, οὐκ ἂν τὰ μεγάλα
 ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ τὰ πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἂν ἐσίγησε
 χρόνον τοσοῦτον· οὐδ' ἂν, ἀνάγκης ἐπικειμένης, οὕτως ἀνεδύετο
 καὶ ὤκνει εἰπεῖν. Δῆλον δέ, ὅτι οὐδ' ἂν τότε εἶπεν, εἰ μὴ σφόδρα
 κατηναγκάσθη. Οὐκοῦν οὐ τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν ἐπιζη-
 10 τῶν, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ τῶν μαθητῶν κηδόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ
 διέβαλλον αὐτὸν ὡς ἀλαζόνα καὶ λόγοις κομπάζοντα, ἔργοις δὲ
 οὐδὲν δυνάμενον ἐπιδειῖξαι, ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς ἐκείνας τὰς
 ἀποκαλύψεις ἐλθεῖν. Καίτοι γε δυνάμενος διὰ τῶν ἔργων αὐτοὺς
 πείσαι, ἠνίκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὁμῶς ἔτι τῇ διὰ τῶν λόγων κέ-
 15 χρηται ἀπειλῇ· κενοδοξίας γὰρ μάλιστα καθαρὸς ἦν· καὶ τοῦτο
 αὐτοῦ δείκνυσιν ἅπας ὁ βίος, καὶ ὁ πρότερος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα.
 Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἀθρόον μετέστη, καὶ μεταστὰς συνέχεεν Ἰου-
 δαίους, καὶ πᾶσαν ἐκείνην ἔρριψε τὴν παρ' αὐτῶν τιμὴν, καίτοι
 γε τὸ κεφάλαιον αὐτῶν, καὶ ὁ προστάτης αὐτὸς ἦν.

20 Ἄλλ' οὐδὲν ἐκείνων ἐνενόησεν, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν εὔ-
 ρεν, ἀλλ' ὕβρεις καὶ ἀτιμίας αὐτῶν ἀντηλλάξατο· καὶ γὰρ πρὸς
 τὴν σωτηρίαν ἐώρα τῶν πολλῶν, τοῦτο πάντα ἠγούμενος. Ὁ
 γὰρ μήτε γέενναν, μήτε βασιλείαν ἠγούμενός τι εἶναι, μήτε κό-
 σμους μυρίους πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον, πῶς ἂν τὴν παρὰ
 25 τῶν πολλῶν δόξαν ἐθήρευεν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα τα-
 πεινός ἐστιν, ὅταν ἐξῆ, καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ στηλιτεύει βίον,
 ἄτε βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὕβριστήν ἀποκαλῶν ἑαυτόν.
 Καὶ ὁ μαθητὴς δὲ αὐτοῦ Λουκᾶς πολλὰ περὶ αὐτοῦ φησί, δηλο-

Πραγματικὰ εἶναι δυνατὸ καὶ νὰ βλάψει κανεὶς ἂν ἐκφράζεται μὲ μετριοφροσύνη σὲ ἀκατάλληλο καιρὸ καὶ νὰ ὠφελήσῃ ἂν λέγει κάτι ἀξιοθαύμαστο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του στὴν κατάλληλη περίστασις. Ἔτσι ἔκαμε λοιπὸν καὶ αὐτός. Γιατὶ ὑπῆρχε ὄχι μικρὸς κίνδυνος νὰ πεισθοῦν οἱ μαθητὲς γιὰ κάποιο ἐλάττωμα ἢ σφάλμα τοῦ Παύλου, ὄχι γιατί ὁ Παῦλος ζητοῦσε τὴν ἐπίγεια δόξα. Γιατί, ἂν ζητοῦσε αὐτή, δὲ θὰ ἀποσιωποῦσε τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ ἔργα ποὺ ἔκαμε πρὶν ἀπὸ δέκα τέσσερα χρόνια. Οὔτε θὰ ἀρνιόταν καὶ θὰ δίσταζε τόσο νὰ τὰ ἔλεγε, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἀνάγκη. Κι εἶναι φανερὸ ὅτι οὔτε τότε θὰ τὰ ἔλεγε, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἀνάγκη. Ἐπομένως δὲν τὰ ἔλεγε γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἐπίγεια δόξα, ἀλλὰ γιὰ νὰ προστατεύσῃ τοὺς μαθητὲς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατηγοροῦσαν σὰν ἐγωῖστή καὶ καυχησιάρη καὶ δὲν μπορούσε νὰ ἀποδείξῃ ἔμπρακτα τίποτα, ἀναγκάζεται νὰ ἀποκαλύψῃ ἐκεῖνα. Ἄν καὶ μπορούσε νὰ τοὺς πείσει μὲ τὰ ἔργα του, ὅταν ἔλεγε αὐτά, χρησιμοποιοεῖ ὅμως τὴν ἀπειλὴ μὲ λόγια. Γιατὶ ἦταν ἐντελῶς ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ματαιοδοξία. Αὐτὸ τὸ δείχνει ὅλη του ἡ ζωὴ, καὶ ἡ προηγούμενη καὶ ἡ κατοπινὴ. Γι' αὐτὸ ἀσφαλῶς προσχώρησε αἰφνιδιαστικὰ στὴ χριστιανικὴ πίστι καὶ μὲ τὴ μετάστασή του κατατάραξε τοὺς Ἰουδαίους καὶ περιφρόνησε κάθε τιμὴ ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει, ἂν καὶ ἦταν κορυφαῖος μεταξύ τους καὶ προστάτης τους.

Ὅμως δὲν λογάριασε τίποτα ἀπὸ αὐτά, γιατί βρῆκε τὴν ἀλήθεια, ἀλλ' ἀντάλλαξε τὶς τιμὲς μὲ βρισιῆς καὶ προσβολές. Γιατὶ στόχος του ἦταν ἡ σωτηρία τῶν πολλῶν. Αὐτὸ ἦταν τὸ πᾶν γι' αὐτόν. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲ λογάριαζε καθόλου οὔτε τὴ χειρότερη τιμωρία οὔτε τὸ βασιλικὸ θρόνο οὔτε τὶς ἄπειρες τιμὲς προστὰ στὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἦταν δυνατό νὰ ἐπιδιώκῃ δόξεις ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων; Μὲ κανένα τρόπο. Ἀντίθετα εἶναι πολὺ ταπεινός, ὅσο ἦταν δυνατό, καὶ ἐπικρίνει αὐστηρὰ τὴν προηγούμενη ζωὴ του, ἀποκαλώντας τὸν ἑαυτὸ του βλάσφημο καὶ διώκτη καὶ ὑβριστὴ. Καὶ ὁ μαθητὴς του ὁ Λουκᾶς λέγει πολλὰ γι' αὐτόν, ποὺ εἶναι φανερὸ πῶς τὰ ἔμαθε

νότι παρ' αὐτοῦ μαθῶν, ἐκπομπεύοντος αὐτοῦ τῷ προτέρῳ βίῳ οὐχ ἦττον ἢ τῷ μετὰ ταῦτα.

3. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ
μανθάνωμεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος τῶν πρὸ τοῦ λουτροῦ πλημμελη-
5 μάτων ἐμέμνητο, καίτοι πάντων ἀφανισθέντων, τίνα ἂν σχοίη-
μεν συγγνώμην οἱ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμνημονοῦντες ἡμεῖς;
Τί λέγεις, ἄνθρωπε; προσέκρουσας τῷ Θεῷ καὶ ἐπιλανθάνη;
Δευτέρα αὕτη πρόσκρουσις, δευτέρα ἀπέχθεια. Ποίων οὖν
ἀμαρτημάτων αἰτεῖς λύσιν; ὧν οὐδὲ οἶδας αὐτός; Πάνυ γε. Οὐ
10 γὰρ μεριμνᾷς καὶ φροντίζεις πῶς λόγον δώσεις, ὁ μὴδὲ μεμνη-
σθαι αὐτῶν σπουδάζων, ἀλλὰ παίζων ἐν οὐ παικτοῖς. Ἄλλ'
ἔσται καιρός, ὅτε οὐκέτι προχωρήσει τὰ τῆς παιδιᾶς ἡμῖν. Καὶ
γὰρ δεῖ ἡμᾶς πάντως ἀποθανεῖν (διὰ γὰρ τὴν πολλὴν ἀναισθη-
σίαν τῶν πολλῶν καὶ ὑπὲρ τῶν φανερῶν διαλέγεσθαι δεῖ), καὶ
15 ἀναστῆναι πάντως, καὶ κριθῆναι πάντως, καὶ κολασθῆναι· μᾶλ-
λον δὲ τοῦτο οὐ πάντως, ἐὰν θέλωμεν. Ἐκείνων μὲν γὰρ οὐχ
ἡμεῖς κύριοι, οὔτε τῆς τελευτῆς ἡμῶν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως,
οὔτε τῆς κρίσεως, ἀλλ' ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος· τοῦ μέντοι διδό-
ναι δίκην ἢ μὴ, ἡμεῖς κύριοι· τοῦτο γὰρ τῶν ἐνδεχομένων ἐστίν.
20 Ἄλλ' ἐὰν θέλωμεν, τῶν ἀδυνάτων αὐτὸ ποιήσομεν, ὡσπεροῦν
Παῦλος, ὡς Πέτρος, ὡς οἱ ἄγιοι πάντες· καὶ γὰρ ἐκείνους κολα-
σθῆναι ἀδύνατον. Ἄν τοίνυν ἐθέλωμεν, καὶ ἡμᾶς ὁμοίως ἀδύ-
νατόν τι παθεῖν. Κἂν γὰρ μυρία πεπλημμεληκότες ὦμεν, δυνα-
τὸν ἀποκτήσασθαι, ἕως ἂν ἐνταῦθα ὦμεν.

25 Ἀνακτησώμεθα τοίνυν ἑαυτούς· καὶ ὁ μὲν γέρων ἐννοεῖ-
τω, ὅτι μικρὸν ὕστερον ἀπελεύσεται, ὅτε ἱκανῶς ἐνατρύφησε τῇ
ἡλικίᾳ (καίτοι γε ποία τοῦτο τρυφή τὸ ἐν κακίᾳ διάγειν; ἀλλὰ
τέως πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν τοῦτό φημι)· ἐννοεῖτω μετὰ τοῦτο,
ὅτι ἔξεστιν αὐτῷ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀπονίψασθαι. Ὁ νέος

ἀπὸ τὸν ἴδιο, πὺ ἐπικρίνει τὴν προηγούμενη ζωὴ του ὄχι λιγότερο ἀπο τὴν κατοπινή.

3. Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἀκοῦμε μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ διδασκόμαστε. Γιατί, ἂν ἐκεῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὰ πρὶν ἀπὸ τὴ μετὰστασὴ του ἀμαρτημάτων του, πὺ ἀσφαλῶς ἐξαφανίστηκαν ὄλα, πῶς θὰ ἐξιλεωθοῦμε ἐμεῖς πὺ ξεχνᾶμε τὰ μετὰ τὸ βάπτισμά μας; Τί λές, ἄνθρωπε; Ἐξόργισες τὸ Θεὸ καὶ ἀδιαφορεῖς; Ἡ ἀδιαφορία σου προκαλεῖ δεύτερη ὀργή, δεύτερη ἀποστροφή. Ποιὰ λοιπὸν ἀμαρτήματα ζητᾶς νὰ σοῦ συγχωρεθοῦν; Ἐκεῖνα πὺ δὲν τὰ γνωρίζεις οὔτε ἐσὺ ὁ ἴδιος; Βεβαιότατα. Δὲν μεριμνᾶς καὶ δὲ φροντίζεις πῶς θὰ δικαιολογηθεῖς, ἀφοῦ δὲ φροντίζεις οὔτε νὰ τὰ θυμᾶσαι, ἀλλὰ παίζεις σὲ θέματα πὺ ἀπαιτοῦν πολὺ σοβαρότητα. Θὰ ἔρθει ὄμως ἡ ὥρα πὺ τὸ παιχνίδι μας δὲ θὰ μπορέσει νὰ συνεχισθεῖ. Γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ πεθάνουμε ὄπωςδὴποτε (ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλοὶ ἐπιπόλαιοι σὲ μεγάλο βαθμό, εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλᾶμε καὶ γιὰ τὰ πασίγνωστα) καὶ νὰ ἀναστηθοῦμε ὄπωςδὴποτε καὶ νὰ μᾶς κρίνει ὄπωςδὴποτε ὁ Θεὸς καὶ νὰ τιμωρηθοῦμε. Ἡ καλύτερα αὐτὸ τὸ τελευταῖο δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ἂν θέλουμε. Γιὰ τὰ τρία πρῶτα, τὸ θάνατο, τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν κρίσι δὲν ἔχουμε ἐμεῖς καμιά ἐξουσία, ἀλλὰ ὁ Κύριός μας, ἡ τιμωρία μας ὄμως ἢ ὄχι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατί αὐτὴ δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀπαραίτητο. Ἄν θέλουμε ὄμως θὰ τὴ μεταβάλουμε σὲ κάτι τὸ ἀδύνατο, ὄπως κατάφεραν νὰ τὸ κάμουν ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος, καὶ ὄλοι οἱ ἅγιοι. Γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι. Ἄν θέλουμε λοιπὸν, θὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ πάθουμε κι ἐμεῖς κάτι. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα κάνουμε χιλιάδες ἀμαρτίες, μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ σωθοῦμε ὄσον καιρὸ θὰ εἴμαστε ἐδῶ.

Ἄς ἀνασυντάξουμε ὄμως τὶς δυνάμεις μας. Ἄς σκεφθεῖ ὁ γέρος ὄτι σὲ λίγο θὰ φύγει, ἀφοῦ χάρηκε ἄρκετὰ τὴ ζωὴ του (ἂν καὶ πῶς τὴ χάρηκε ἀφοῦ ἐζήσε μὲ κακία; Τὸ λέγω ὄμως γιὰ τὸ ἴδιο ἔχει αὐτὴ τὴ γνώμη). Ἄς σκεφθεῖ ἔπειτα ὄτι ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ξεπλύνει μέσα σὲ λίγο χρόνον τὰ πάντα. Ὁ νέος ἐπί-

πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ ἀδηλον λογιζέσθω τῆς τελευτῆς, καὶ ὅτι
 πολλῶν πολλάκις πρεσβυτέρων μενόντων ἐνταῦθα, οἱ νέοι πρὸ
 αὐτῶν ἀπηνέχθησαν. Ἴνα γὰρ μὴ πραγματευώμεθα τὴν τελευ-
 τὴν ἡμῶν, διὰ τοῦτο ἐν ἀδήλω κεῖται. Διὸ καὶ σοφός τις παραι-
 5 νεῖ λέγων, «μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ἀνα-
 βάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἢ ἐπιούσα». Ἐκ
 μὲν γὰρ τοῦ ἀναβάλλεσθαι κίνδυνος καὶ φόβος, ἐκ δὲ τοῦ μὴ
 ἀναβάλλεσθαι σωτηρία δῆλη καὶ ἀσφαλής. Ἐχου τοίνυν τῆς
 ἀρετῆς. Οὕτω γάρ, κἂν νέος ἀπέλθῃς, ἀσφαλῶς ἀπῆλθες· κἂν
 10 εἰς γῆρας ἔλθῃς, μετὰ πολλῆς ἀπῆλθες τῆς εὐπορίας· καὶ διπλῆ
 ἑορτὴν διὰ παντὸς ἔξεις τοῦ βίου, κακίας τε ἀπεχόμενος καὶ
 ἀρετῆς ἐπειλημμένος. Μὴ λέγε, ἔσται καιρὸς ὅταν ἐπιστρέψαι
 δέῃ· ταῦτα γὰρ τὰ ρήματα σφόδρα παροργίζει τὸν Θεόν.

Τί δήποτε; Ὅτι αὐτός σοι ἀπίρους αἰῶνας ἐπηγγείλατο,
 15 σὺ δὲ οὐδὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐθέλεις πονεῖν, τὴν βραχεῖαν
 ταύτην καὶ πρόσκαιρον, ἀλλ' οὕτως εἶ χαῦνος καὶ ἀναδρος, ὡς
 καὶ αὐτῆς ταύτης βραχυτέραν ἐπιζητεῖν. Οὐχ οἱ αὐτοὶ κῶμοι
 καθ' ἡμέραν; οὐχ αἱ αὐταὶ τράπεζαι; οὐχ αἱ αὐταὶ πόρναι; οὐχὶ
 τὰ αὐτὰ θεάτρα; οὐχὶ τὰ αὐτὰ χρήματα; Μέχρι τίνος ὡς ἐκείνων
 20 ὄντων ἐρᾷς; μέχρι τίνος τὴν ἀκόρεστον ἔχεις τῆς κακίας ἐπιθυ-
 μίαν; Ἐννόησον ὅτι ὁσάκις ἐπόρνευσας, τοσαυτάκις κατέγνωσ
 σαυτοῦ. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ἡ ἁμαρτία· ἅμα γέγονε, καὶ τὴν ψῆφον
 ἤνεγκεν ὁ δικαστής. Ἐμεθύσθῃς, ἐγαστρίσθῃς, ἤρπασας; Στῆθι
 λοιπόν, ὑπόστρεψον τὴν ἐναντίαν, ὁμολόγησον τῷ Θεῷ χάριν,
 25 ὅτι σε οὐκ ἐν μέσοις ἀνήρπασε τοῖς ἁμαρτήμασι· μὴ καὶ ἑτέραν

σης ἄς σκεφθεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ ὥρα τοῦ θανάτου εἶναι ἄγνωστη, ὅτι πολλὰς φορές μένουν ἐδῶ πολλοὶ πιὸ ἡλικιωμένοι καὶ ἀναχωροῦν οἱ νέοι πρὶν ἀπὸ αὐτοῦς. Γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἀπορροφᾷ λοιπὸν τῇ σκέψῃ ὁ θάνατος, μᾶς εἶναι ἄγνωστο πότε θὰ ἔρθει. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «μὴν ἀργεῖτε νὰ ξαναγυρίσετε στὸ δρόμο τοῦ Κυρίου, μὴν ἀναβάλλετε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Γιατὶ δὲν ξέρεις τί θὰ φέρει ἡ ἐπόμενη ἡμέρα»⁴. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀναβολὴ ὑπάρχει κίνδυνος καὶ φόβος, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπιστροφὴ εἶναι φανερὴ καὶ σίγουρη ἡ σωτηρία. Μένε λοιπὸν ἀκλόνητος στὴν ἀρετὴ. Γιατὶ ἔτσι, κι ἂν ἀκόμα ἀναχωρήσεις νέος, θὰ ἀναχωρήσεις ἀσφαλῆς. Κι ἂν φτάσεις σὲ γεροντικὴ ἡλικία, θὰ φύγεις μὲ μεγάλα πλούτη. Καὶ σὲ ὅλη σου τὴ ζωὴ θὰ γιορτάζεις διπλά. Καὶ γιατὶ θὰ εἶσαι μακριὰ ἀπὸ κάθε κακία καὶ γιατὶ θὰ νιώθεις τὴν ἀπόλαυση τῆς ἀρετῆς. Μὴ λές, 'ὑπάρχει καιρὸς γιὰ νὰ ἐπιστρέψω στὴν ἀρετῆ'. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια ἐξοργίζουν φοβερὰ τὸ Θεό.

Γιατί ὁμως; Ἐπειδὴ ἐκεῖνος σοῦ ὑποσχέθηκε ἄπειρους αἰῶνες κι ἐσὺ δὲ θέλεις οὔτε τὴν ἐπίγεια ζωὴ, τὴ σύντομη καὶ προσωρινή, ν' ἀγωνισθεῖς, ἀλλ' εἶσαι τόσο ἀδιάφορος καὶ δειλός, ὥστε νὰ ζητᾷς καὶ πιὸ σύντομη ἀπὸ αὐτή. Δὲ γίνονται τὰ ἴδια γλέντια κάθε μέρα; δὲ στρώνονται τὰ ἴδια τραπέζια; δὲ εἶναι ἴδιες οἱ πόρνες; δὲ εἶναι ἴδια τὰ θέατρα; δὲ εἶναι ἴδια τὰ χρήματα; ὡς πότε θὰ τὰ ποθεῖς σὰν νὰ εἶναι αὐτὰ ἡ οὐσία τοῦ κόσμου; ὡς πότε θὰ ἔχεις τὴν ἀχόρταγὴ ἐπιθυμία τῆς κακίας; Σκέψου πῶς, ὅσες φορές πόρνευσες, τόσες κατέκρινες τὸν ἑαυτό σου. Γιατὶ ἡ ἁμαρτία ἔχει αὐτὴν τὴν ιδιότητα: μόλις διαπράχθηκε, ἀμέσως ἔβγαλε τὴν ἀπόφασή του ὁ δικαστής. Μέθυσες, γέμισες ὑπερβολικὰ τὴν κοιλιά σου, ἄρπαξες; Σταμάτησε λοιπὸν, κάνε μεταβολὴ καὶ ἀκουλούθησε τὸν ἀντίθετο δρόμο, ὁμολόγησε χάρη στὸ Θεό, πού δὲ σὲ πῆρε τὴν ὥρα πού ἦσουν βουτηγμένος στίς ἁμαρτίες. Μὴ ζητᾷς κι ἄλλη προθεσμία νὰ κάνεις

4. Ἐκκλ. 5,8.

ζήτει προθεσμίαν εἰς τὸ κακῶς ἐργάζεσθαι. Πολλοὶ μεταξὺ πλεονεκτοῦντες ἀνηρπάγησαν, καὶ ἀπῆλθον ἐπὶ φανεράν δίκην. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τοῦτο πάθῃς ἀναπολόγητος. Ἀλλὰ πολλοῖς ἔδωκε προθεσμίαν ὁ Θεός, καὶ ἐν ἐσχάτῳ γήρῳ ἐξομολογήσασθαι.

Τί οὖν; καὶ σοὶ δώσει; Ἴσως δώσει, φησί. Τί λέγεις, ἴσως, καὶ ἐνίοτε, καὶ πολλάκις; ἐννόησον ὅτι περὶ ψυχῆς βουλεύῃ, καὶ τίθει καὶ τὸ ἐναντίον, καὶ λογίζου καὶ λέγε, τί δέ, ἐὰν μὴ δῶ; Τί δέ, ἐὰν δῶ, φησὶν; Ἐδωκε μὲν αὐτός, πλὴν τοῦτο
 10 ἐκείνου ἀσφαλέστερον καὶ κερδαλεώτερον. Ἐὰν μὲν γὰρ ἤδη ἄρξῃ, τὸ πᾶν ἐκέρδανας, ἂν τε λάβῃς, ἂν τε μὴ λάβῃς προθεσμίαν· ἐὰν δὲ ἀεὶ μέλλῃς, δι' αὐτὸ τοῦτο πολλάκις οὐ λήψῃ. Σὺ δὲ εἰς μὲν πόλεμον ἐξιὼν, οὐ λέγεις, οὐκ ἀνάγκη διαθέσθαι, ἴσως ἐπανήξω· οὐδὲ περὶ γάμου βουλευόμενος λέγεις, λάβω γυ-
 15 ναῖκα πενιχράν, πολλοὶ παρὰ δόξαν καὶ οὕτως ἐπλούτησαν· οὐδὲ οἰκίαν οἰκοδομούμενος, καταβάλω θεμελίους σαθροῦς, πολλαὶ καὶ οὕτως ἔστησαν οἰκίαι· ὑπὲρ δὲ ψυχῆς βουλευόμενος, τοῖς σαθροτέροις ἐγχειρεῖς, τὸ ἴσως καὶ πολλάκις καὶ ἐνίοτε τιθεῖς, καὶ τοῖς ἀδήλοις ἐπιτρέπεις σαυτόν; Οὐ τῶ ἀδήλῳ, φησὶν,
 20 ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία· φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Θεός. Οἶδα κάγώ· ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος οὗτος κάκείνους οὐδὲ εἶπον ἀνήρπασε. Τί δέ, ἂν καὶ χρόνον λαβὼν ὁμοίως μένης; ὁ γὰρ τοιοῦτος καὶ ἐν γήρῳ ράθυμος ἔσται. Οὐ, φησὶν. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος καὶ μετὰ τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη, ἐνενήκοντα ἐπιζητεῖ, καὶ
 25 μετὰ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη, ἑκατόν, καὶ μετὰ τὰ ἑκατόν, ἀργότερος ἔσται. Καὶ οὕτως ὁ βίος ἅπας ἀναλωθήσεται μάτην, καὶ συμβήσεται τὰ περὶ τῶν Ἰουδαίων εἰρημένα καὶ ἐπὶ σοί· ὅτι «ἐξέλιπον

κακὰ ἔργα. Πολλοὺς πῆρε ὁ Θεὸς τὴν ὥρα πού τοὺς κυβερνοῦσε ἢ πλεονεξία καὶ πῆγαν σὲ δίκη αὐτόφωρη. Φοβήσου μήπως τὸ πάθεις κι ἐσύ καὶ δὲ χρειασθεῖ οὔτε ν' ἀπολογηθεῖς. Σὲ πολλοὺς βέβαια ἔδωσε προθεσμία ὁ Θεὸς νὰ ἐξομολογηθοῦν στὰ βαθιά τους γηρατιά.

Τί λοιπόν; Θὰ δώσει καὶ σὲ σένα; Ἴσως, λέγει, νὰ μοῦ δώσει. Τί λές ἴσως καὶ καμιὰ φορὰ καὶ πολλές φορές; Συλλογίσου πὼς πρέπει νὰ πάρεις ἀπόφαση γιὰ τὴν ψυχὴ σου, ἔχε ὑπόψη σου καὶ τὸ ἀντίθετο καὶ σκέψου καὶ λέγε, 'τί θὰ γίνει ὅμως ἂν δὲ μοῦ δώσει;' Ἀλλὰ τί, λέγει, ἂν δώσει; Ἐκεῖνος δίνει, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι πιὸ σωστὸ καὶ πιὸ ὠφέλιμο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Γιατί, ἂν ἀρχίσεις ἀμέσως, κέρδισες τὰ πάντα, εἴτε σοῦ δώσει εἴτε δὲ σοῦ δώσει προθεσμία ὁ Θεός. Ἄν κάθε τόσο τὸ ἀναβάλλεις, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο δὲ θὰ πάρεις προθεσμία. Ἐσύ, ὅταν πηγαίνεις στὸν πόλεμο, δὲ λές, 'δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμω τὴ διαθήκη μου, ἴσω νὰ ξαναγυρίσω'. Οὔτε ὅταν σκέπτεσαι γιὰ γάμο λές, 'ἄς πάρω φτωχὴ γυναίκα, πολλοὶ τέτοιοι ἐγιναν πλούσιοι χωρὶς κανέναν νὰ τὸ περιμένει'. Οὔτε ὅταν χτίζεις σπίτι λές, 'ἄς χτίσω σάπια θεμέλια, πολλὰ σπίτια στέκονται μὲ σάπια θεμέλια'. Τώρα πού ἀποφασίζεις γιὰ τὴν ψυχὴ σου, τολμᾶς νὰ στηριχθεῖς στὰ πιὸ σάπια καὶ ἐπικαλεῖσαι τὸ ἴσως καὶ τὸ πολλές φορές καὶ τὸ μερικὲς φορές καὶ ἐμπιστεύεσαι τὸν ἑαυτό σου στὰ σκοτεινά; Ὅχι, λέει, στὰ σκοτεινά, ἀλλὰ στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατί ὁ Θεὸς εἶναι φιλόανθρωπος. Αὐτὸ τὸ ξέρω καὶ ἐγώ. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ φιλόανθρωπος ἄρπαξε κι αὐτοὺς πού εἶπα. Ποιὸ τὸ ὄφελος ἂν, παρόλο πού κερδίζεις χρόνο, μένεις ὁ ἴδιος; Αὐτὸς πού σκέπτεται ἔτσι, εἶναι ἀδιάφορος καὶ στὰ γηρατιά του. Ὅχι, λέγει. Ἀλλ' ὅποιος σκέπτεται ἔτσι, μετὰ τὰ ὀγδόντα χρόνια του ζητάει τὰ ἐνενήντα καὶ μετὰ τὰ ἐνενήντα ζητάει τὰ ἑκατὸ καὶ μετὰ τὰ ἑκατὸ θέλει νὰ ζήσει περισσότερο. Ἐτσι θὰ ξοδέψεις ὀλόκληρη τὴ ζωὴ σου ἄδικα καὶ θὰ συμβοῦν καὶ

ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν». Καὶ εἶθε ἐν ματαιότητι μόνον, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐπὶ κακῶ. Ὅταν γὰρ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ τὸ βαρὺ τῶν ἀμαρτημάτων φορτίον φέροντες (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐπὶ κακῶ), τροφὴν ἀποίσομεν τῷ πυρί, καὶ πολλὴν τῷ σκώληκι τράπεζαν.

5 Διὸ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ στήναί ποτε γενναίως καὶ ἀπο-
 στήναι κακίας, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν
 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 10 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ σένα ὅσα εἶπε ὁ ψαλμωδὸς γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· «χάθηκαν μέσα στὴ ματαιοδοξία οἱ ἡμέρες τους»⁵. Καὶ μακάρι νὰ χάθηκαν μόνο μέσα στὴ ματαιοδοξία καὶ ὄχι καὶ γιὰ κακὸ τους. Γιατί, ὅταν ἀναχωρήσουμε γιὰ ἐκεῖ καὶ σηκώνουμε τὸ βαρὺ φορτίο τῶν ἀμαρτιῶν μας (αὐτὸ ἐννοῶ μὲ τὴ λέξη κακὸ) θὰ πάρουμε μαζί μας τροφή γιὰ τὴν πυρὰ τῆς κόλασης καὶ πλούσιο τραπέζι γιὰ τὰ σκουλήκια.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ σταθοῦμε ἐπιτέλους μὲ γενναιότητα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν κακία, γιὰ νὰ κερδίσουμε καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

5. Ψαλμ. 77,33.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΓ'

(Β' Κορ. 11, 1-12)

«Ὅφελον ἠνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, ἀλλὰ
καὶ ἀνέχεσθέ μου».

1. Μέλλων ἐμβαίνειν εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, πολλῇ κέ-
χρηται τῇ προδιορθώσει. Καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον τοῦτο
5 ποιεῖ, καίτοι γε ἰκανὴ ἦν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποθέσεως ἀπολογήσα-
σθαι ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὰ πολλάκις εἰρημένα αὐτῷ. Ὁ γὰρ ἀμαρ-
τημάτων μεμνημένος, ὧν ὁ Θεὸς οὐκ ἐμέμνητο, καὶ διὰ τοῦτο
λέγων ἀνάξιος εἶναι καὶ τῆς προσηγορίας αὐτῆς τῶν ἀποστό-
λων, καὶ τοῖς σφόδρα ἀναισθήτοις εὐδηλὸς ἐστὶν οὐ διὰ δόξαν
10 ταῦτα λέγων, ἀ μέλλει νῦν ἐρεῖν. Καὶ γάρ, εἰ δεῖ τι καὶ θαυμα-
στὸν εἰπεῖν, εἰς δόξαν αὐτὸν μάλιστα τοῦτο παρέβλαπτε, τὸ περὶ
ἑαυτοῦ τι λέγειν· καὶ προσίσταται τοῦτο τοῖς πολλοῖς. Ἄλλ'
δμως οὐδὲν τούτων ὑπείδετο, ἀλλ' εἰς ἓν εἶδε, τὴν τῶν ἀκουόν-
των σωτηρίαν. Ὡστε οὖν μηδὲ βλάψαι τούτῳ τοὺς ἀνοήτους,
15 τῷ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ἐκ περιουσίας κέχρηται ταῖς πολ-
λαῖς ταύταις προδιορθώσεσι, καὶ φησιν, «εἴθε ἠνείχεσθέ μου μι-
κρά τινα ἀνοηταίνοντος· μᾶλλον δὲ καὶ ἀνέχεσθε».

Εἶδες σύνεσιν; Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «εἴθε», κυρίου αὐτοῦ
ποιοῦντός ἐστι, τὸ δὲ καὶ ἀποφήνασθαι, σφόδρα θαρροῦντος αὐ-
20 τῶν ἐστὶ τῇ ἀγάπῃ, καὶ ἐνδεικνυμένου ὅτι καὶ φιλεῖ καὶ φιλεῖται·

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΓ'

(Β' Κορ. 11,1-12)

«Μακάρι νὰ δείχνατε ἀνοχή σὲ κάποια μικρὴ ἀνοησία μου. Δέχομαι ὁμως ὅτι μοῦ δείχνετε ἀνοχή».

1. Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ μπεῖ στοὺς ἐπαίνους τοῦ ἑαυτοῦ του, προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ προκαταβολικά. Καὶ δὲν τὸ κάνει μία ἢ δύο φορές; ἂν καὶ ἦταν ἀρκετὴ δικαιολογία ἢ ἀνάγκη νὰ ἀντικρούσει κατηγορίες καὶ ὅσα εἶχε πεῖ πολλὰς φορές γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ποὺ δὲν ξεχνᾷ τις ἁμαρτίες του, ἂν καὶ ὁ Θεὸς τοῦ τις εἶχε συγχωρήσει, καὶ ποὺ λέγει ὅτι αὐτὲς τὸν κάνουν ἀνάξιο νὰ λέγεται καὶ ἀπόστολος, εἶναι ὀλοφάνερο ἀκόμη καὶ στοὺς πιὸ ἀναίσθητους ὅτι δὲ λέγει, ὅσα πρόκειται νὰ πεῖ, γιὰ νὰ ἐπαινέσει τὸν ἑαυτό του. Κι ἂν ἐπιτρέπεται νὰ πῶ κάτι παράξενο, ἦταν πολὺ ἐπιζήμιο γιὰ τὴ φήμη του τὸ νὰ ἐπαινῆ τὸν ἑαυτό του, γιὰτὶ εἶναι κάτι ποὺ δυσαρρυστεῖ τοὺς περισσότερους. Ὁ Παῦλος ὁμως ἀψήφησε ὅλα αὐτὰ καὶ ἔθεσε ἓνα σκοπὸ, τὴ σωτηρία τῶν ἀκροατῶν. Ὡστε γιὰ νὰ μὴ βλάψει τοὺς ἀνόητους μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μὲ τὸ νὰ πεῖ δηλαδὴ σπουδαῖα γιὰ τὸν ἑαυτό του, προβάλλει τις ἐπὶ πλέον αὐτὲς δικαιολογίες καὶ λέγει· «μακάρι νὰ δείχνατε μιὰ μικρὴ ἀνοχή στὴν ἀνοησία μου. Ἄλλὰ μᾶλλον δείχνετε ἀνοχή».

Εἶδες πόσο συνετὸς εἶναι; Λέγοντας «μακάρι», δείχνει ἄνθρωπο ποὺ τοὺς ἀναγνωρίζει ἐξουσία. Δείχνει ἀκόμη ὅτι ἔχει πολλὴν ἐμπιστοσύνη στὴν ἀγάπη τους, ὅτι καὶ τοὺς ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀγαποῦν· ἢ καλύτερα λέγει ὅτι πρέπει νὰ τοῦ δείχνουν ἀνο-

μάλλον δὲ οὐκ ἀπὸ ἀγάπης ψιλῆς ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τινος ἔρω-
 τος θερμοῦ καὶ μανικοῦ φησι δεῖν αὐτοὺς ἀνασχέσθαι καὶ ἀνοη-
 ταίνοντος. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω». Οὐκ
 εἶπεν, ἀγαπῶ γὰρ ὑμᾶς, ἀλλ' ὁ πολλῶ τούτου σφοδρότερον ἦν
 5 τίθησι. Ζηλότυποι γάρ εἰσιν αἱ ψυχαὶ αἱ σφόδρα τῶν ἐρωμένων
 περικαιόμεναι, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως τεχθεῖη ζηλοτυπία, ἀλλ' ἢ ἀπὸ
 σφοδρᾶς φιλίας. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι δυναστείας ἕνεκεν,
 ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου, τῆς φιλίας αὐτῶν
 ἐφίεται, προσέθηκε, «Θεοῦ ζήλω». Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται
 10 ζηλοῦν, οὐχ ἵνα πάθος ὑποπτεύσῃ τις, καὶ γὰρ ἀπαθὲς τὸ θεῖον,
 ἀλλ' ἵνα μάθωσιν ἅπαντες, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ δι' αὐ-
 τοὺς τοὺς ζηλοτυπουμένους πάντα ποιεῖ· οὐχ ἵνα αὐτός τι κερ-
 δάνῃ, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους διασώσῃ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων
 οὐχ οὕτως ὁ ζῆλος γίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἀνάπαυσιν· οὐ
 15 διὰ τὸ καθυβρίζεσθαι τοὺς ἐρωμένους, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πλήττε-
 σθαι τοὺς φιλοῦντας καὶ παρευδοκιμεῖσθαι καὶ ἔλαττον ἔχειν
 παρὰ τοῖς ἐρωμένοις. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ τούτου
 μοι μέλει, φησί, μὴ ἔλαττον σχῶ παρ' ὑμῖν, ἀλλὰ μὴ ὑμᾶς ἴδω
 διαφθαρέντας. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος, τοιοῦτος καὶ ὁ
 20 ἐμός, σφοδρὸς ὁμοῦ καὶ καθαρός.

Εἶτα καὶ ἡ αἰτία ἀναγκαία· «ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀν-
 δρὶ παρθένον ἀγνήν». Οὐκοῦν οὐκ ἑμαυτῶ, ἀλλ' ἐκείνῳ ζηλῶ,
 ᾧ ἡρμοσάμην. Μνηστείας γὰρ ἐστὶ καιρὸς ὁ παρῶν καιρὸς, ὁ δὲ
 τῶν παστάδων ἕτερος, ὅταν λέγωσιν, ἀνέστη ὁ νυμφίος. Ὡ
 25 καινῶν πραγμάτων· ἐπὶ τοῦ κόσμου παρθένοι μένουσι πρὸ τοῦ
 γάμου, μετὰ δὲ τὸν γάμον οὐκέτι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ
 κἂν μὴ ὧσι παρθένοι πρὸ τοῦ γάμου τούτου, μετὰ τὸν γάμον

χή ἀκόμα καὶ ὅταν κάνει κάποια ἀνοησία, ὄχι ἀπὸ ἀπλήν ἀγάπη, ἀλλὰ ἀπὸ κάποιον ἔρωτα θερμὸ καὶ ὑπερβολικὸ. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «σᾶς ζηλεύω μὲ ζῆλο Θεοῦ». Δὲν εἶπε, 'γιατὶ σᾶς ἀγαπῶ', ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ λέξη πολὺ πιὸ ἐκφραστικὴ. Γιατὶ ζηλότυπες εἶναι οἱ ψυχὲς ποὺ καίονται ἀπὸ μεγάλον ἔρωτα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ μὲ ἄλλον τρόπο ἢ ζηλοτυπία παρὰ μόνον ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀγάπη. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι θέλει τὴν ἀγάπη τους γιὰ ν' ἀποκτήσει δύναμη ἢ τιμὴ ἢ χρήματα ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο, πρόσθεσε· «μὲ ζῆλο Θεοῦ». Ἀκούοντας «ζῆλο Θεοῦ», δὲν πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ τὸ μυαλό σας ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιο πάθος, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει πάθη, ἀλλ' ἐπιδιώκει ὁ Παῦλος νὰ καταλάβουν ὅλοι ὅτι κάνει τὰ πάντα ὄχι γιὰ τίποτα ἄλλο, παρὰ γιὰ νὰ ὠφελήσει ἐκείνους ποὺ ζηλεύει. Ὁχι γιὰ νὰ κερδίσει κάτι ὁ ἴδιος, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσει ἐκείνους. Οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν τέτοιο ζῆλο, ἀλλὰ ζῆλο ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴ δικὴ τους ἐξυπηρέτηση. Ὁχι νὰ ἐλέγχουν αὐστηρὰ τοὺς ἀγαπητοὺς τους, ἀλλὰ νὰ μὴ θίγουν ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν καὶ νὰ ἀποχτοῦν περισσότερες τιμὲς καὶ νὰ μὴ βρίσκονται σὲ κατώτερη θέση ἀπὸ τοὺς ἀγαπητοὺς τους. Στὴν περίπτωσι τοῦ Παύλου δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Δὲν ἐνδιαφέρομαι, λέγει, μήπως πάψετε νὰ μὲ ὑπολογίζετε, ἀλλὰ μήπως σᾶς δῶ νὰ χάνετε τὴν ἠθικὴ σας ὑπόστασι. Τέτοιος εἶναι ὁ ζῆλος τοῦ Θεοῦ, τέτοιος καὶ ὁ δικός μου, δυνατὸς καὶ καθαρὸς.

Ἐπειτα καὶ ἡ αἰτία εἶναι ἀναγκαία· «γιατὶ σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἓνα ἄνδρα, σὰν νὰ εἴσθε ἀγνή παρθένος». Σᾶς ζηλεύω λοιπὸν ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνον, μὲ τὸν ὁποῖο σᾶς ἀρραβώνιασα. Γιατὶ ὁ τωρινὸς καιρὸς εἶναι καιρὸς ἀρραβώνα. Ἄλλος εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ γάμου, ὅταν θὰ λένε ὅτι ἀναστήθηκε ὁ νυμφίος. Τί περίεργα πράγματα. Στὸν κόσμον αὐτὸ παρθένας εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο. Μετὰ τὸ γάμο δὲν εἶναι πιά. Στὴ δική μας περίπτωσι ὁμοίως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ κι ἂν δὲν εἶναι παρθένας πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, γίνονται παρθένας μετὰ τὸ

παρθένοι γίνονται. Οὕτω πᾶσα ἡ Ἐκκλησία παρθένος ἐστί. Καὶ γὰρ πρὸς πάντας διαλεγόμενος ταῦτά φησι, καὶ τοὺς γεγαμηκότας καὶ τὰς γεγαμημένας. Ἄλλ' ἴδωμεν τί φέρων, ἡμᾶς ἡρμόσατο, ποῖα ἔδνα. Οὐ χρυσόν, οὐκ ἄργυρον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν
 5 οὐρανῶν· διὸ καὶ ἔλεγεν, «ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν»· καὶ παρακαλεῖ, ὅτε τὴν νύμφην ἐμελλε λαμβάνειν. Τούτου τύπος ἦν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸν παῖδα τὸν πιστὸν ἐπεμψε μνηστευσόμενον κόρην ἐθνικὴν· καὶ ἐνταῦθα ἐπεμψεν ὁ Θεὸς τοὺς οἰκέτας τοὺς ἑαυτοῦ μνηστευσομένους τῷ παιδί τὴν Ἐκ-
 10 κλησίαν, καὶ προφήτας ἄνωθεν ταῦτα λέγοντας· «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου». Εἶδες καὶ τὸν προφήτην ἄρμοζόμενον; εἶδες καὶ τὸν ἀπόστολον μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τοῦτο τὸ ρῆμα φθεγγόμενον καὶ λέγοντα,
 15 «ἡρμόσάμην ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ»;

Εἶδες πάλιν σύνεσιν; Εἰπὼν γάρ, ὅτι «ὀφείλετέ μου ἀνέχεσθαι», οὐκ εἶπε, 'διδάσκαλος γὰρ ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐ, δι' ἑμαυτὸν λέγω', ἀλλ' ὁ μάλιστα τούτοις ἔφερεν ἀξίωμα, τοῦτο τίθη-
 20 σιν, ἑαυτὸν μὲν ἐν χώρᾳ τῆς προμνηστρίας, ἐκείνους δὲ ἐν τάξει τῆς νύμφης στήσας· καὶ ἐπάγει λέγων, «φοβοῦμαι δὲ μή πως, ὡς ὄφεις Εὐβαν ἠπάτησε διὰ τῆς πανουργίας αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν». Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀπώλεια ὑμετέρα, ἀλλὰ ἡ ἀθυμία κοινή.
 25 Καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν· οὐ γὰρ αὐτὸ ἀποφαίνεται, καίτοι ἦσαν διεφθαρμένοι· καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, «ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή», καί, «πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων»·

γάμο. Ἔτσι ὀλόκληρη ἡ Ἐκκλησία εἶναι παρθένος. Γιατί αὐτὰ τὰ λέγει ὅταν μιλάει πρὸς ὄλους, καὶ πρὸς τοὺς παντρεμένους καὶ πρὸς τὶς παντρεμένες. Ἄς δοῦμε ὁμως τί πρόσφερε γιὰ νὰ μᾶς ἀρραβωνιασθεῖ, ποιάν προίκα. Ὅχι χρυσάφι οὔτε ἀσήμι, ἀλλὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «εἴμαστε πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ»¹, καὶ παρακαλεῖ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὴ νύμφη. Πρότυπο εἶναι ὅσα ἔγιναν μὲ τὸν Ἀβραάμ. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἔστειλε τὸν πιστό του δοῦλο νὰ τὸν ἀρραβωνιάσει μὲ μιὰν εἰδωλολάτρισσα. Καὶ στὴν περίπτωσή μας ἔστειλε ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους του γιὰ νὰ ἀρραβωνιάσουν τὴν Ἐκκλησία μὲ τὸ Υἱό του καθὼς καὶ προφῆτες πού τὸ προφήτευσαν. «Ἄκουσε, κόρη μου, καὶ δὲς καὶ λησμόνησε τὸ λαό σου καὶ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα σου καὶ θὰ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλιάς τὸ κάλλος σου»². Εἶδες πὺ ἀρραβωνιάζει καὶ ὁ προφήτης; Εἶδες ὅτι καὶ ὁ ἀπόστολος κηρύσσει μὲ πολλὴν πίστη αὐτὸν τὸ λόγο καὶ λέγει, «σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω σὰν ἀγνή παρθένο στὸ Χριστό»;

Εἶδες πάλι τὴ σύνεσή του; Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ ὅτι ὀφείλετε νὰ δείξετε ἀνοχή ἀπέναντί μου, δὲν εἶπε, 'γιατί εἶμαι δάσκαλος σας', οὔτε εἶπε, 'τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ ἐπαινέσω τὸν ἑαυτό μου', ἀλλὰ παρουσίασε τὰ πράγματα μὲ τρόπο πὺ ἦταν πολὺ τιμητικὸς γι' αὐτούς, ἀφοῦ ἔδωσε στὸν ἑαυτό του τὸ ρόλο τῆς προξενήτρας καὶ σ' ἐκείνους τὸ ρόλο τῆς νύμφης. Καὶ πρόσθεσε· «ἀλλὰ φοβᾶμαι μήπως, ὅπως τὸ φίδι ἐξαπάτησε τὴν Εὐὰ μὲ τὴν πονηριά του, ἔτσι διαστρεβλωθῶν καὶ οἱ σκέψεις σας κι ἡ πίστη σας στὸ Χριστό». Ἄν καὶ ἡ ζημιὰ εἶναι δική σας, ἡ στενοχώρια εἶναι κοινή. Καὶ πρόσεχε σωφροσύνη. Δὲν λέγει ὅτι εἶχαν διαστρεβλωθεῖ οἱ σκέψεις τους, ἂν καὶ εἶχαν διαστρεβλωθεῖ. Τὸ ἐπισήμανε κι αὐτὸ λέγοντας· «ὅταν ὀλοκληρωθεῖ ἡ ὑπακοή σας»³, καὶ «θὰ λυπηθῶ πολὺ γιὰ πολλοὺς πὺ ἔκαμαν

2. Ψαλμ. 44,11-12.

3. Β' Κορ. 10,6.

ἀλλ' ὁμως οὐκ ἀφήσιν αὐτοὺς ἀναισχυντῆσαι· διό φησι, «μήπο-
 τε». Οὐτε γὰρ καταδικάζει, οὔτε σιγᾷ· οὐδέτερον γὰρ ἀσφαλές,
 οὔτε εἰπεῖν φανερώς, οὔτε κρύψαι διηνεκῶς. Διὸ τὸ μέσον τίθη-
 σι λέγων, «μήποτε». Τοῦτο γὰρ οὐδὲ σφόδρα κατεγνωκότος,
 5 οὐδὲ σφόδρα θαρροῦντος, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων ἑκατέρων
 ἐστῶτος. Οὕτω μὲν οὖν παρεμυθήσατο· τῇ δὲ μνήμῃ τῆς ἱστο-
 ρίας εἰς φόβον ἄφατον ἐνέβαλε καὶ πάσης ἀποστερεῖ συγγνώμης
 αὐτούς. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ὄφις κακοῦργος, κάκεινη ἀνόητος, ἀλλ'
 ὁμως οὐδὲν τούτων ἐξήρπασε τὴν γυναῖκα.

102. Ὅρατε οὖν μὴ ταῦτα πάθητε, φησί, καὶ οὐδὲν ὑμῶν προ-
 στήσεται. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος μείζονα ἐπαγγειλάμενος, οὕτως
 ἠπάτησεν. Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ οὗτοι κομπάζοντες, φουσῶντες
 αὐτοὺς ἐξηπάτων. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐντεῦθεν μόνον ἐστὶ στοχάσα-
 σθαι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα λέγει, ὅτι, «εἰ μὲν ὁ ἐρχόμενος
 15 ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦμα ἕτερον
 λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε,
 καλῶς ἠνείχεσθε». Καὶ οὐ λέγει, μὴ πως ὡς ὁ Ἀδὰμ ἠπατήθη,
 ἀλλὰ δείκνυσι γυναῖκας ὄντας τοὺς ταῦτα πάσχοντας· γυναικῶν
 γὰρ τὸ ἀπατᾶσθαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπατηθῆτε',
 20 ἀλλὰ ἔτι μένων τῇ μεταφορᾷ, φησί, «μὴ πως φθαρῆ τὰ νοήματα
 ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς εἰς Χριστόν». Ἀπὸ τῆς ἀφελείας,
 οὐκ ἀπὸ τῆς κακουργίας, λέγω· οὔτε ἐκ κακουργίας οὔτε ἐκ τοῦ
 μὴ πιστεῦειν ὑμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀφελείας. Ἀλλ' ὁμως οὐδὲ ἐνταῦθεν
 συγγνώμης ἄξιοι οἱ ἀπατώμενοι· καὶ ἐδήλωσεν ἡ Εἰσα. Εἰ δὲ
 25 τοῦτο οὐ συγγνώμης ἄξιον, πολλῶ μᾶλλον, ὅταν διὰ κενοδοξίαν
 τις τοῦτο πάθῃ. «Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσ-

ἀμαρτίες»⁴, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐξωθεῖ νὰ γίνουν ἀδιάντροποι. Γι' αὐτό λέγει, «μήπως». Ἐπομένως οὔτε τοὺς καταδικάζει οὔτε παρασιωπᾷ. Γιατί δὲν εἶναι σωστό οὔτε νὰ τὰ πεῖ ξεκάθαρα οὔτε νὰ τὰ κρύψει γιὰ πάντα. Γι' αὐτό ἀκολουθεῖ τῇ μέσῃ ὁδῷ καὶ λέγει, «μήπως». Γιατί αὐτὸ δείχνει ἄνθρωπο πού δὲν καταδικάζει αὐστηρὰ οὔτε ἔχει πολλὴν ἐμπιστοσύνη, ἀλλὰ βρίσκεται σὲ ἴσην ἀπόσταση ἀπὸ τὰ δύο αὐτά. Ἔτσι λοιπὸν τοὺς ἔδωκε θάρρος, ἐνῶ, ὑπενθυμίζοντάς τους τὸ παρελθόν, τοὺς ἔβαλε σὲ μεγάλο φόβο καὶ τοὺς ἀποστερεῖ ἀπὸ κάθε συγγνώμη. Γιατί, ἂν καὶ ἦταν τὸ φίδι κακούργο καὶ ἡ Εὐὰ ἀνόητη, ὅμως τίποτα ἀπὸ τὰ δύο αὐτά δὲν τὴν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία.

2. Προσέχετε λοιπὸν, λέγει, νὰ μὴν πάθετε τὰ ἴδια, γιατί τίποτα δὲ θὰ σᾶς σώσει. Γιατί καὶ τὸ φίδι ὑποσχέθηκε πολλὰ καὶ ἔτσι ἐξαπάτησε. Εἶναι ἐπομένως φανερὸ ὅτι καὶ αὐτοὶ μὲ τις καυχησιᾶς καὶ τοὺς ἐγωῖσμούς τους ἐξαπατοῦσαν τοὺς Κορινθίους. Αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ συμπεράνει ὄχι μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα λέγει πρὸ κάτω. «Ἄν ἔρθει κάποιος καὶ κηρύξει ἄλλον Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο δὲν ἐκηρύξαμε, ἢ λάβετε Πνεῦμα διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἐλάβατε, ἢ Εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο πού δεχθήκατε, θὰ τὸν ἀνεχόσασταν καλά». Δὲ λέγει, 'μήπως ἐξαπατηθεῖτε ὅπως ἐξαπατήθηκε ὁ Ἀδάμ', ἀλλὰ δείχνει πὼς εἶναι γυναῖκες ὅσοι παθαίνουν αὐτά. Γιατί οἱ γυναῖκες ἐξαπατῶνται. Καὶ δὲν εἶπε, 'φοβᾶμαι μήπως ἀπατηθεῖτε κι ἐσεῖς', ἀλλὰ, ἐπιμένοντας στὴ μεταφορικὴ ἐκφραση, λέγει· «μήπως διαστρεβλωθοῦν οἱ σκέψεις σας κι ἡ πίστη σας στὸ Χριστό». Ἀπὸ τὴν ἀφέλειά σας, λέγω, ὄχι ἀπὸ τὴν κακουργία σας. Οὔτε ἀπὸ τὸν κακὸ σας χαρακτήρα οὔτε ἀπὸ τὴν ἀπιστία σας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀφέλειά σας. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ συγχωρεθοῦν ἐκεῖνοι πού ἐξαπατῶνται, καὶ τὸ ἔκαμε φανερὸ ἡ Εὐὰ. Κι ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι στοιχεῖο γιὰ συγχώρεση, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι, ἂν ἐξαπατηθεῖ κανεὶς ἀπὸ ματαιοδοξία. «Ἄν ἔρθει κάποιος καὶ κηρύξει ἄλλον Ἰη-

4. Β' Κορ. 12,21.

σει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν». Δείκνυσιν ἐντεῦθεν οὐχὶ διαφθειρομένους Κορινθίους ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐτέρωθεν αὐτοῖς ὄντας τοὺς ἀπατῶντας· διὸ φησιν, «ὁ ἐρχόμενος». «Εἰ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, εἰ Εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχθησθε».

Τί λέγεις; ὁ Γαλάταις εἰπών, «εἴαν τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελέβετε, ἀνάθεμα ἔστω», νῦν λέγεις, «καλῶς ἠνείχθησθε»; Καὶ μέντοι διὰ τοῦτο οὐκ ἔδει ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀποπηδᾶν· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ λέγουσι, δεῖ ἀνέχεσθαι. Πῶς οὖν λέγεις, ἐπειδὴ τὰ 10 αὐτὰ λέγουσι, οὐ δεῖ ἀνέχεσθαι; εἰ γὰρ ἄλλα ἔλεγον, φησὶν, ἔδει ἀνέχεσθαι; Προσέχωμεν τοίνυν· καὶ γὰρ μέγας ὁ κίνδυνος καὶ βαθὺς ὁ κρημνός, ἂν ἀπλῶς αὐτὸ παραδράμωμεν, καὶ πάσαις ταῖς αἰρέσεσι πάροδον δίδωσι τὸ εἰρημένον. Τί οὖν ἔστι τὸ νόημα τῶν ρημάτων τούτων; Οὕτως ἐκόμπαζον ἐκεῖνοι, ὡς ἀτε- 15 λῶς τῶν ἀποστόλων διδασκόντων, ὡς αὐτῶν πλεῖόν τι εἰσφέροντες. Εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς πολλὰ φλυαροῦντας, φορυτὸν ἐπεισάγειν ἀνόητον τοῖς δόγμασι τούτοις. Διὸ καὶ τοῦ ὄψεως καὶ τῆς Ἐβας ἀνεμνήσθη οὕτως ἀπατηθείσης τῆ τοῦ πλείονος προσδοκία. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, «ἤδη ἐπλου- 20 τήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε»· καὶ πάλιν, «ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ».

Ἐπεὶ οὖν πολλὰ εἰκὸς αὐτοὺς φλυαρεῖν τῇ ἐξωθεν σοφίᾳ κεκρημένους, τοῦτό φησιν· ὅτι, εἰ μὲν τι περιττὸν ἔλεγον οὗτοι, καὶ ἕτερον ἐκήρυττον Χριστόν, ὃν οὐ κηρυχθῆναι ἔδει, ἡμεῖς δὲ 25 παρελίπομεν, καλῶς ἠνείχθησθε· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, «ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν». Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κεφάλαια τῆς πίστεως, τί τὸ

σοῦ, διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτὸν ποὺ κηρύξαμε». Ἐννοεῖ μὲ αὐτὰ ὅτι οἱ Κορίνθιοι δὲ διαφθείρουν τοὺς ἑαυτοῦς τους, ἀλλὰ ἄλλοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξαπατοῦν. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἂν ἔρθει κάποιος», «ἂν λάβετε πνεῦμα διαφορετικὸ ἢ Εὐαγγέλιο διαφορετικὸ, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δεχθήκατε, θὰ τὸν ἀνεχόσατε καλὰ».

Τί λές; ἐσὺ ποὺ εἶπες στοὺς Γαλάτες, «ἂν κάποιος σᾶς κηρύσσει Εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ παραλάβετε, νὰ εἶναι καταραμένος»⁵, τῶρα λές, «θὰ τὸν ἀνεχόσατε σωστά»; κι ὁμως γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀνέχονται, ἀλλὰ νὰ τοὺς διώχνουν, ἐνῶ ἂν κηρύσσουν τὰ ἴδια, πρέπει νὰ τοὺς ἀνέχονται. Πῶς λές λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀνεχόμαστε, γιατί λένε τὰ ἴδια; Ἄν ἔλεγαν, λέγει, διαφορετικά, ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀνεχόμαστε; Ἄς προσέχουμε λοιπὸν. Γιατὶ εἶναι μεγάλος ὁ κίνδυνος καὶ βαθὺς ὁ κρημνὸς ἂν τὰ προσπεράσουμε μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ ἀνοίγουν δρόμο σὲ ὅλες τὶς αἰρέσεις τὰ λόγια αὐτά. Ποιό εἶναι λοιπὸν τὸ νόημα αὐτῶν τῶν λόγων; Ἔτσι καυχῶνταν ἐκεῖνοι, ὅτι οἱ ἀπόστολοι δὲν διδάσκουν σωστά, ὅτι οἱ ἴδιοι προσφέρουν περισσότερα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους. Φυσικὸ λοιπὸν εἶναι ὅτι αὐτοὶ μὲ τὴν πολλὴ φλυαρία τους πρόσθεταν πολλὰ ἀνοησίες στὰ δόγματα. Γι' αὐτὸ θυμῆθηκε τὸ φίδι καὶ τὴν Εὐα, ποὺ ἐξαπατήθηκε ἔτσι, ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία τοῦ περιττοῦ. Αὐτὸ ὑπονοοῦσε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ὅταν ἔλεγε· «τῶρα πιά γίνετε πλούσιοι, χωρὶς ἐμᾶς γίνετε βασιλιάδες»⁶· ἐπίσης· «ἐμεῖς θεωρούμαστε ἀνόητοι γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἐσεῖς φρόνιμοι μέσα στὸ Χριστό»⁷.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν ἐπόμενο νὰ λένε πολλὰς φλυαρίες, ἀφοῦ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐγκόσμια φιλοσοφία, λέγει ὅτι, ἂν αὐτοὶ ἔλεγαν κάτι περισσότερο καὶ κήρυσσαν διαφορετικὸ Χριστό, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ κηρύσσουν, ἐνῶ ἐμεῖς τὰ παραλείψαμε, καλὰ τοὺς δείχνατε ἀνοχή. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «ποὺ δὲν τὸν

6. Β' Κορ. 4,8.

7. Β' Κορ. 4,10.

πλέον; ὅσα γὰρ ἂν εἴπωσιν, οὐδὲν πλέον ἐροῦσιν ὧν ἡμεῖς εἰρήκαμεν. Καὶ ὄρα πῶς αὐτὸ ἀκριβῶς τίθησιν· οὐ γὰρ εἰ μὲν ὁ ἐρχόμενος πλεῖόν τι λέγει· ἔλεγον γάρ τι πλέον, μετὰ πλείονος δημηγοροῦντες ἐξουσίας, καὶ πολλοῦ τοῦ κάλλους τῶν ρημάτων· διόπερ οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ τί; «Ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει», ὅπερ οὐ χρεῖαν εἶχε τῆς διὰ τῶν λόγων κατασκευῆς· «ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε»· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα λόγων ἦν χρεῖα· τουτέστι, πλουσιωτέρους ὑμᾶς ποιεῖ κατὰ τὴν χάριν· «ἢ Εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε», οὐδὲ τοῦτο λόγων
 10 ἐδεῖτο πάλιν, «καλῶς ἠνείχεσθε». Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ τῷ διορισμῷ κέχρηται, τῷ δηλοῦντι ὅτι οὐδὲν περιττόν, οὐδὲν πλέον τι παρ' αὐτῶν εἰσενήνεκται. Εἰπὼν γὰρ ὅτι, «εἰ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει», ἐπήγαγεν, «ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν· καὶ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε», προσέθηκεν, «ὃ οὐκ ἐλάβετε»· «ἢ Εὐαγγέλιον ἕτερον», ἐπήγαγεν, «ὃ οὐκ ἐδέξασθε»· διὰ πάντων δηλῶν, ὅτι οὐχ ἀπλῶς, εἰ πλέον τι λέγουσι, προσέχειν δεῖ, ἀλλὰ εἰ τι πλέον λέγουσιν ὃ λεχθῆναι ἔδει, καὶ παρ' ἡμῶν παρελείφθη. Εἰ δὲ οὐδὲ ἔδει, διὸ οὐδὲ παρ' ἡμῶν εἴρηται, ἵνα τί πρὸς αὐτοὺς κεχήνατε;

20 3. Καίτοι εἰ τὰ αὐτὰ λέγουσι, φησί, τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς κωλύεις; Ὅτι ὑποκρίσει κεκρημένοι, ἕτερα εἰσάγουσι δόγματα. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν τέως οὐ λέγει, ἀλλ' ὕστερον αὐτὸ τίθησιν, ὅταν λέγη, «μετασχηματίζονται εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ»· τέως δὲ ἐκ τῶν ἀνεπαχθεστέρων ἀπάγει τῆς αὐθεντίας αὐτῶν τοὺς μαθητάς· καὶ οὐκ ἐκείνοις βασκαίνων, ἀλλὰ τούτους ἀσφαλιζόμενος.
 25 Ἐπεὶ τὸν Ἀπολλῶν διὰ τί οὐ κωλύει, καίτοι ἄνδρα λόγιον

ἐκηρύξαμε». Ἐὰν ὁμοῦς τὰ βασικά σημεῖα τῆς πίστεως εἶναι τὰ ἴδια, τί παραπάνω μποροῦν νὰ ποῦν; Γιατί, ὅσα κι ἂν ποῦν, δὲ θὰ ποῦν τίποτα παραπάνω ἀπὸ ὅσα εἶπαμε ἐμεῖς. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσην ἀκρίβεια τὸ ἐκφράζει. Δὲν εἶπε, 'ἂν ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται λέγει κάτι παραπάνω'· γιατί ἔλεγαν κάτι παραπάνω, μιλώντας μὴ πολλὴ ἐξουσία καὶ χρησιμοποιώντας πολὺ ὠραῖα λόγια· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλὰ τί εἶπε; «ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται, κηρύσσει διαφορετικὸν Ἰησοῦν», πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ὑποστήριξη μὲ λόγια. «Ἡ ἂν λάβετε διαφορετικὸ Πνεῦμα»· οὔτε ἐδῶ χρειάζονταν τὰ λόγια. Αὐτὸ σημαίνει· ἂν σᾶς προσφέρει περισσότερὴ χάρις τοῦ Θεοῦ. «Ἡ Εὐαγγέλιο διαφορετικόν, ποὺ δὲν τὸ δεχτήκατε». Κι αὐτὸ ἐπίσης δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ λόγια. «Καλὰ τοὺς δείχνατε ἀνοχή». Σὺ ὁμοῦς πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, ὅτι παντοῦ χρησιμοποιεῖ προσδιορισμούς, ποὺ φανερώνουν ὅτι τίποτα παραπάνω, τίποτα περιττὸ δὲν προτείνουν αὐτοί. Γιατί, ἀφοῦ εἶπεν, «ἂν ἔρθει κάποιος καὶ κηρύξει, διαφορετικὸν Ἰησοῦ», πρόσθεσε, «ποὺ ἐμεῖς δὲν τὸν ἐκηρύξαμε», «καὶ διαφορετικὸ Πνεῦμα», πρόσθεσε, «ποὺ ἐσεῖς δὲν τὸ ἐλάβετε»· «ἢ διαφορετικὸ Εὐαγγέλιο», συμπλήρωσε, «ποὺ δὲν τὸ δεχτήκατε». Μὲ ὅλα αὐτὰ δείχνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχουμε ἀπλῶς ἂν λένε κάτι περισσότερο, ἀλλὰ ἂν λένε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ λεχθεῖ καὶ ἐμεῖς τὸ παραλείψαμε. Ἐὰν ὁμοῦς δὲν χρειαζόταν καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ εἶπαμε ἐμεῖς, γιατί χαζεύετε γύρω τους μὲ ἀνοιχτὸ στόμα;

3. Ἐὰν ὁμοῦς, λέγει, λέγουν τὰ ἴδια, γιατί τοὺς ἐμποδίζεις; Γιατί ἐνεργοῦν ὑποκριτικὰ καὶ διδάσκουν διαφορετικὰ δόγματα. Αὐτὸ ὁμοῦς δὲν τὸ λέγει τώρα, ἀλλὰ τὸ λέγει ἀργότερα, ὅταν λέγει, «μεταμορφώνονται σὲ ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ»⁸. Στὴν ἀρχὴ προσπαθεῖ μὲ πιὸ ἥπια μέσα νὰ ἀπομακρύνει τοὺς μαθητὲς ἀπὸ τὴν ἐπήρειά τους. Χωρὶς νὰ κακολογεῖ ἐκείνους, ἀλλὰ συμβουλευόντας τοὺς μαθητὲς. Γιατί καὶ τὸν Ἀπολλῶ γιατί δὲν

8. Β' Κορ. 10,13.

δυντα, καὶ δυνατὸν ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ καὶ ἐπαγγέλλεται πέμψειν αὐτόν; Ὅτι μετὰ τῆς παιδεύσεως ἐκεῖνος καὶ τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα διετήρει· οὗτοι δὲ τούναντίον. Διόπερ αὐτοῖς πολεμεῖ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ πρὸς αὐτοὺς 5 κεχηνόσι, λέγων, ὅτι εἰ μὲν τι τῶν ὀφειλόντων λεχθῆναι παρελίπομεν ἡμεῖς, ἐπλήρωσαν δὲ ἐκεῖνοι, οὐ κωλύομεν προσέχειν· εἰ δὲ πάντα ἀπήρτισται παρ' ἡμῶν καὶ οὐδὲν λέλειπται, πόθεν ὑμᾶς εἶλον ἐκεῖνοι; Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, «λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέσαι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων»· οὐκέτι πρὸς ἐκείνους, 10 ἀλλὰ πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ποιούμενος τὴν σύγκρισιν. Ὡστε, εἰ ἐμοῦ τι πλεον ἴσασι, κάκεινων. Καὶ ὄρα πῶς κάνταῦθα μετριάζει. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'οὐδὲν μου πλεον εἶπαν οἱ ἀπόστολοι', ἀλλὰ πῶς, «λογίζομαι»· οὕτω νομίζω, ὅτι οὐδὲν ὑστέρησα «τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων». Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο ἐλάττωμα 15 αὐτοῦ ἐδόκει εἶναι τὸ προλαβόντας ἐκείνους ὄνομα ἔχειν πλεον, καὶ μείζων περὶ ἐκείνους ἦν ἡ δόξα, καὶ ἔμελλον οὗτοι παρεισάγειν ἑαυτούς, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν μετὰ τοῦ προσήκοντος αὐτῷ σχήματος. Διὸ καὶ μετ' ἐγκωμίων αὐτῶν μέμνηται, οὐχ ἀπλῶς τῶν ἀποστόλων εἰπών, ἀλλά, «τῶν 20 ὑπερλίαν», Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην δηλῶν.

«Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει». Ἐπειδὴ γὰρ τούτῳ ἐκεῖνοι ἐπλεονέκτουσαν οἱ διαφθείροντες Κορινθίους, τῷ μὴ εἶναι ἰδιῶται, καὶ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐπαισχύνεται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'εἰ δὲ 25 καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κάκεινοι'· τοῦτο γὰρ ἐδόκει διαβάλλοντος εἶναι κάκεινους, καὶ τούτους ἐπαίροντος· ἀλλ' αὐτὸ καθαιρεῖ τὸ πρᾶγμα τὸ τῆς ἕξω σοφίας. Καὶ ἐν μὲν τῇ προτέρῃ ἐπιστολῇ καὶ σφόδρα ἀγωνίζεται περὶ τούτου λέγων, ὅτι οὐ μό-

τὸν ἐμποδίζει, ἂν καὶ ἦταν μορφωμένος ἄνθρωπος καὶ δυνατὸς στὴ γνώση τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τὸν προτρέπει καὶ ὑπόσχεται ὅτι θὰ τὸν στείλει; Ἐπειδὴ αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ μὀρφωσῆ του, τηροῦσε σωστὰ τὰ δόγματα, ἐνῶ αὐτοὶ ἔκαμναν τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸ τοὺς καταπολεμᾷ καὶ κατηγορεῖ τοὺς μαθητὲς ὅτι τοὺς ἀκοῦν μὲ ἀνοιχτὸ στόμα, λέγοντας ὅτι, ἂν ἐμεῖς παραλείψαμε κάτι ποὺ ἔπρεπε νὰ ποῦμε καὶ τὸ συμπλήρωσαν ἐκεῖνοι, δὲ σᾶς ἀπαγορεύουμε νὰ τοὺς παρακολουθεῖτε, ἂν ὁμως τὰ εἶπαμε ἐμεῖς μὲ πληρότητα καὶ δὲν παραλείψαμε τίποτα, πῶς σᾶς ἀπομάκρυναν ἐκεῖνοι; Γι' αὐτὸ καὶ συμπληρώνει μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δὲν εἶμαι κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἐξοχότερους ἀποστόλους». Δὲ συγκρίνει τὸν ἑαυτὸ του μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ μὲ τὴν ὁμάδα τοῦ Πέτρου. Ἐπομένως ἂν γνωρίζουν κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐμένα, γνωρίζουν περισσότερα καὶ ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ πρόσεχε πόση εἶναι ἡ μετριοφροσύνη του καὶ ἐδῶ. Δὲν εἶπε ὅτι 'δὲν εἶπαν τίποτα παραπάνω ἀπὸ ἐμένα οἱ ἀπόστολοι', ἀλλὰ τί εἶπε; «ἔχω τὴ γνώμη», ἄρα, νομίζω πῶς δὲν εἶμαι κατώτερος ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐξοχους ἀποστόλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πίστευε ὅτι εἶναι γνωστοὶ καὶ ἡ δόξα τους ἦταν μεγαλύτερη καὶ σκόπευαν αὐτοὶ νὰ παρεμβάλουν τοὺς ἑαυτούς τους, γι' αὐτὸ συγκρίνει τὸν ἑαυτὸ του μὲ αὐτούς, ἀλλὰ μὲ τὸν κατάλληλο καὶ εὐγενικὸ τρόπο. Γι' αὐτὸ τοὺς ἀναφέρει ἐπαινετικὰ καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'τῶν ἀποστόλων', ἀλλὰ, «τῶν πιὸ ἐξόχων ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους», ἐννοώντας τὸν Πέτρο, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Ἰωάννη.

«Κι ἂν εἶμαι ἄπειρος στὸ λόγο, δὲν εἶμαι ὁμως καὶ στὴ γνώση». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ διέφθειραν τοὺς Κορινθίους ὑπερεῖχαν στὸ ὅτι ἦταν ἔμπειροι ρήτορες, τὸ ἀναφέρει καὶ αὐτὸ καὶ δείχνει ὅτι δὲν ντρέπεται γι' αὐτὸ, ἀλλὰ ὑπερηφανεύεται. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἂν καὶ εἶμαι ἐγὼ ἄπειρος στὸ λόγο, εἶναι ὁμως κι ἐκεῖνοι', γιατί ἔτσι θὰ ἔδινε τὴν ἐντύπωση ἀνθρώπου ποὺ κατηγορεῖ ἐκείνους καὶ ἐξυψώνει τοὺς ἄλλους, ἐνῶ μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε γκρεμίζει τὴ δύναμη τῆς ἐγκόσμιας σοφίας. Καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ κάνει σκληρὸν ἀγῶνα γι' αὐτὸ καὶ λέγει, ὅτι

νον οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκιάζει τῇ δόξῃ τοῦ σταυροῦ· «ἦλθον» γάρ, φησὶν, «οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»· καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα· ὅτι τῇ γνώσει ἰδιῶται ἦσαν, 5 ἤπερ καὶ ἐσχάτη ἐστὶν ἰδιωτεία. Ὅτε μὲν οὖν ἐν τοῖς μεγάλοις ἔδει συγκρίνειν, τοῖς ἀποστόλοις ἑαυτὸν συγκρίνει, ὅτε δὲ δεῖξαι τὸ δοκοῦν ἐλάττωμα εἶναι, οὐκέτι, ἀλλ' αὐτῷ συμπλέκεται τῷ πράγματι, καὶ δείκνυσι πλεονέκτημα τοῦτο γενόμενον· καὶ ὅτε μὲν οὐδεμίᾳ ἀνάγκῃ κατήπειγε, καὶ ἐλάχιστόν φησι τῶν ἀπο- 10 στόλων εἶναι, καὶ οὐδὲ τῆς προσηγορίας ἄξιον· ἐνταῦθα δὲ πάλιν, ὅτε καιρὸς ἐκάλει, φησὶ μηδὲν ὑστερηκένοι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων· ἦδει γὰρ τοῦτο μάλιστα ὠφελῆσον τοὺς μαθητάς· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, «ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς». Καὶ γὰρ ἐνταῦθα πάλιν διαβάλλει τοὺς ψευδαποστόλους, 15 ὡς ἐν πανουργίᾳ περιπατοῦντας.

Ταῦτα δὲ καὶ ἐμπροσθεν περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ὅτι οὐ κατὰ πρόσωπον ἔζη, οὐδὲ δολῶν καὶ καπηλεύων τὸν λόγον ἐκήρυττεν. Ἐκεῖνοι δὲ ἕτεροι μὲν ἦσαν, ἕτεροι δὲ ἐφαίνοντο, ἀλλ' οὐκ αὐτός. Διὸ καὶ πανταχοῦ μέγα φρονεῖ ἐπὶ τῷ μηδὲν πρὸς ἀν- 20 θρώπων δόξαν ποιεῖν, μηδὲ ἀποκρύπτεσθαι τὰ καθ' ἑαυτόν. Ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι «τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων»· καὶ νῦν δὲ φησιν, «ἐν παντὶ φανερωθέντες εἰς ὑμᾶς». Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἰδιῶται, φησὶν, ἐσμέν, καὶ οὐκ ἀποκρυπτόμεθα· λαμβά- 25 νομεν, καὶ οὐχὶ προσποιούμεθα μὴ λαμβάνειν, καθάπερ οὗτοι λαμβάνοντες, ἀλλὰ πάντα ποιοῦμεν φανερὰ ὑμῖν. Καὶ σφόδρα

ὄχι μόνο δὲ συμβάλλει ἡ ἐγκόσμια σοφία στὴ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἐπισκιάζει τὴ δόξα τοῦ σταυροῦ· γιατί λέγει, «ἦρθα πρὸς ἐσᾶς ὄχι μὲ ὑπεροχὴ λόγου ἢ σοφίας, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴ δύναμή του ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Χριστοῦ»⁹, καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια. Γιατὶ δὲν ἦταν δυνατοὶ στὴ γνώση, πρᾶγμα ποῦ ἀποτελεῖ τὴ χειρότερη ἀπειρία. Ὅταν λοιπὸν πρέπει νὰ συγκρίνει τὸν ἑαυτό του μὲ μεγάλους, τὸν συγκρίνει μὲ τοὺς ἀποστόλους, ὅταν ὁμως θέλει νὰ δείξει κάτι ποῦ θεωρεῖται μειονέκτημα, δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλὰ καταπιάνεται μὲ τὸ ἴδιο τὸ θέμα καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸ καταλήγει νὰ εἶναι πλεονέκτημα. Κι ὅταν δὲν τὸν καταπίεζε καμιὰ ἀνάγκη, λέει ἀκόμη καὶ ὅτι εἶναι ὁ πιὸ ἀσήμαντος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ ὅτι δὲν τοῦ ἀξίζει οὔτε τὸ ὄνομα. Ἐδῶ ἀντίθετα, ἐπειδὴ τὸ ἐπιβάλλει ἡ περίσταση, λέγει ὅτι δὲν εἶναι καθόλου κατώτερος ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐξοχούς ἀποστόλους. Γιατὶ γνώριζε ὅτι αὐτὸ θὰ ὠφελήσει πάρα πολὺ τοὺς μαθητές. Γι' αὐτὸ συμπληρώνει καὶ λέγει· «σᾶς τὸ δείξαμε φανερὰ μὲ κάθε τρόπο σὲ ὄλες τὶς περιστάσεις. Ἐδῶ βέβαια κατηγορεῖ πάλι τοὺς ψευδοποστούλους, ὅτι ἐνεργοῦν μὲ πανουργία.

Αὐτὰ βέβαια τὰ εἶπε καὶ πιὸ μπροστὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅτι δὲ ζοῦσε μὲ προσωπεῖο οὔτε κήρυττε τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου μὲ δόλο καὶ ἀπάτη. Ἐκεῖνοι ὁμως ἦταν ἄλλοι καὶ ἄλλοι φαίνονταν, κι ὄχι αὐτός. Γι' αὐτὸ πάντοτε ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸ ὅτι τίποτε δὲν κάνει γιὰ ν' ἀποσπάσει τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι δὲν κρύβει τίποτε σχετικὸ μὲ τὸν ἑαυτό του, πρᾶγμα ποῦ τὸ εἶπε καὶ πιὸ μπροστὰ· «φανερώνουμε τὴν ἀλήθεια καὶ παρουσιάζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴ συνείδηση κάθε ἀνθρώπου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»¹⁰. Καὶ τώρα λέγει· «σᾶς τὸ δείξαμε φανερὰ σὲ ὄλες τὶς περιστάσεις». Τί σημαίνει αὐτό; Στερούμαστε, λέει, πείρας καὶ δὲν κρυβόμαστε. Παίρνουμε ἀπὸ κάποιους καὶ δὲν τὸ ἀποσιωποῦμε. Ἀπὸ σᾶς λοιπὸν παίρνουμε καὶ δὲν προσποιούμαστε ὅτι δὲν παίρνουμε, ὅπως κάνουν αὐτοί, ἂν καὶ παίρνουν, ἀλλὰ ὄλα τὰ κάνουμε φανερὰ γιὰ σᾶς. Αὐτὰ δεί-

10. Β' Κορ. 4,2.

θαρροῦντος ἐκείνοις ἦν, καὶ μετὰ ἀληθείας ἅπαντα καταγγέλον-
 τος. Διὸ καὶ μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ, καὶ νῦν εἰπὼν, «ἐν πᾶσιν
 εἰς ὑμᾶς», καὶ ἔμπροσθεν λέγων, «οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν,
 ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε». Εἶτα, ἐπειδὴ ὑπὲρ
 5 τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, βαρέως τὸ ἐξῆς ἐπάγει λέγων,
 «ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἑμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε;».
 Καὶ ἐρμηνεύων αὐτό, φησὶν, «ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα, λα-
 βῶν ὀψώνιον, πρὸς τὴν ὑμετέραν διακονίαν». Ὁ δὲ λέγει, τοῦ-
 τό ἐστιν· ἐν στενοχωρίᾳ διήγαγον· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «ταπεινῶν
 10 ἑμαυτόν». Τοῦτο οὖν μοι ἔχετε ἐγκαλεῖν; καὶ διὰ τοῦτο κατεπαί-
 ρεσθέ μου, ἐπειδὴ ἐταπείνωσα ἑμαυτὸν προσαιτῶν, στενοχω-
 ρούμενος, λιμώττων, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε;

Καὶ πῶς ὑποῦντο οὗτοι, τούτου ὄντος ἐν στενοχωρίᾳ;
 Μᾶλλον ὠκοδομοῦντο, καὶ οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, ὃ καὶ μεγίστη
 15 αὐτῶν ἂν εἴη κατηγορία, καὶ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἔγκλημα, ὅτι
 οὐκ ἦν αὐτοὺς ἄλλως ἐνάγειν, ἢ πρότερον ταπεινωθέντα. Ἐγκα-
 λεῖτέ μοι οὖν ὅτι ταπεινὸς γέγονα; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὑμεῖς ὑψώ-
 θητε. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι διέβαλλον αὐτόν, ὅτι
 παρῶν μὲν ταπεινός, ἀπῶν δὲ θαρρεῖ, ἀπολογούμενος πλήττει
 20 πάλιν αὐτοὺς ἐνταῦθα λέγων, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ὑμᾶς. «Ἐκκλησίας ἐσύλησα». Ἐνταῦθα λοιπὸν ὀνειδιστικῶς· ἀλλὰ τὰ
 πρότερα οὐκ ἀφήσιν ἐπαχθῆ ταῦτα φανῆναι. Εἶπε γὰρ, ἀνέχε-
 σθέ μου μικρὸν τῆ ἀφροσύνη· καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κατορ-
 θωμάτων ἐν τούτῳ καυχᾶται. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ζητοῦσιν οἱ
 25 βιωτικοί, καὶ ἐν τούτῳ κάκεῖνοι, οἳ δι' ἐναντίας μέγα ἐφρόνουν.
 Διὰ τοῦτο οὐ πρότερον εἰς τὸν τῶν κινδύνων ἐμβάλλει λόγον,
 οὐδὲ εἰς τὸν τῶν σημείων, ἀλλ' εἰς τὸν τῆς τῶν χρημάτων ὑπε-

χνουν καὶ ὅτι εἶχε πολλὴν ἐμπιστοσύνη σ' αὐτοὺς καὶ ὅτι ἔλεγε τὰ πάντα μὲ εἰλικρίνεια. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς καλεῖ μάρτυρες καὶ τώρα λέγοντας, «μπροστὰ σας σὲ κάθε περίσταση», καὶ πιὸ μπροστὰ ὅταν εἶπε, «δὲ σᾶς γράφουμε τίποτα διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι διαβάζετε καὶ καταλαβαίνετε»¹¹. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἀπολογήθηκε γιὰ τὰ ἔργα του, μὲ στενοχώρια προσθέτει τὰ ἐξῆς: «ἦ ἔκανα ἁμαρτία ποὺ ταπεινώσα τὸν ἑαυτό μου γιὰ νὰ ὑψωθεῖτε ἐσεῖς;» Καὶ ἐξηγώντας τὰ λόγια αὐτά, λέγει: «ἄλλες Ἐκκλησίες λεηλάτησα καὶ πῆρα τὰ ἀναγκαῖα γιὰ νὰ σᾶς προσφέρω ὑπηρεσίες». Μ' αὐτὸ ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς. Πέρασα στενοχώριες: γιὰ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «ταπεινώσα τὸν ἑαυτό μου». Αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἔχετε λοιπὸν νὰ μοῦ ἀπαγγεῖλετε; Γι' αὐτὸ μὲ περιφρονεῖτε, ἐπειδὴ ταπεινώσα τὸν ἑαυτό μου ζητιανεύοντας, στερούμενος, πεινώντας, γιὰ νὰ ὑψωθεῖτε ἐσεῖς;

Μὰ πῶς ὑψώνονταν αὐτοί, τῆ στιγμῆ ποὺ ἐκεῖνος βρισκόταν σὲ δύσκολη θέση; Περισσότερο ὠφελοῦνταν ψυχικὰ καὶ δὲν σκανδαλίζονταν. Γι' αὐτὸ εἶναι μεγάλη κατηγορία γι' αὐτοὺς καὶ σφάλμα τοῦ ἀδύνατου χαρακτήρα τους ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν κατηγοροῦν, παρὰ μόνο μετὰ τὴν ταπεινώσή του. Μὲ κατηγορεῖτε λοιπὸν ὅτι ἔγινα ταπεινός; Μὰ γι' αὐτὸ ὑψωθήκατε ἐσεῖς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε καὶ παραπάνω ὅτι τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι ὅταν εἶναι παρὸν εἶναι δειλός, ἐνῶ ὅταν εἶναι μακριὰ εἶναι θαρραλέος, ἀπολογούμενος τοὺς δίνει ἀποστομολογικὴν ἀπάντησιν, λέγοντας ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμα γιὰ σᾶς. «Ἄλλες Ἐκκλησίες λεηλάτησα». Ἐδῶ μιλάει πιά προσβλητικὰ, ἐνῶ πιὸ μπροστὰ φρόντιζε νὰ μὴν τοὺς στενοχωρήσει. Γιὰ αὐτὸ εἶπε: «ἀνεχθεῖτε κάποια μικρὴ ἀνοησία μου». Καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα του κατορθώματα καυχιέται πρῶτα ἀπ' ὅλα γι' αὐτό. Γιὰ αὐτὸ πρὸ πάντων ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐγκοσμίων καὶ γι' αὐτὸ περηφανεύονταν καὶ οἱ ἀντίπαλοί του. Γι' αὐτὸ δὲ μιλάει γιὰ τοὺς κινδύνους οὔτε γιὰ τὰ θαύματα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀλαζονείαν ποὺ

11. Β' Κορ. 1,13.

ροψίας, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἐφρόνουν· ὁμοῦ δὲ αὐτοὺς καὶ αἰνίττεται πλουτοῦντας.

4. Τὸ δὲ θαυμαστὸν αὐτοῦ τοῦτο ἐστίν, ὅτι ἔχων εἰπεῖν ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐτρέφετο, οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὁ μάλιστα 5 αὐτοὺς ἐνέτρεπε, καὶ οὐδὲ αὐτοῦ ἐγκώμιον ἦν, τοῦτο λέγει, ὅτι παρὰ ἄλλων ἔλαβον. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἔλαβον', ἀλλά, «ἐσύλησα»· τουτέστιν, ἐγύμνωσα καὶ πένητας αὐτοὺς ἐποίησα. Καὶ τὸ δεῖ 10 μεῖζον, ὅτι οὐκ εἰς περιουσίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων χρείαν· ὅταν γὰρ εἶπη, «ὄψώνια», τὴν ἀναγκαίαν λέγει τροφήν. Καὶ τὸ χαλεπώτερον, «εἰς τὴν ὑμῶν διακονίαν». Ὑμῖν κηρύττομεν, καὶ παρ' ὑμῶν ὀφείλων τρέφεσθαι, παρ' ἐτέρων τούτων ἀπήλαυον. Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, μᾶλλον δὲ τριπλοῦν· ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς ὦν, καὶ αὐτοῖς διακονούμενος, καὶ τὴν ἀναγκαίαν 15 ζητῶν τροφήν, ἐτέρους εἶχε τοὺς χορηγοῦντας. Καὶ πολλὴ τούτων ὑπερβολὴ πρὸς ἐκείνους. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ραθυμίᾳ, οἱ δὲ ἐν σπουδῇ· οἱ μὲν καὶ μακρὰν ὄντι ἐπεμπον, οἱ δὲ οὐδὲ παρόντα ἔτρεφον. Εἶτα ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν καθήψατο, ἡρέμα πάλιν 20 χαλᾷ τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως, λέγων· «καὶ παρῶν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεῖς, οὐ κατενάρκησα οὐδενός». Οὐ γὰρ εἶπεν, «οὐ δεδώκατέ μοι», ἀλλ', «ἐγὼ οὐκ ἔλαβον». Φεῖδεται γὰρ αὐτῶν ἔτι· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἐν τῇ ὑφέσει τοῦ λόγου, λανθανόντως πάλιν πλήττει· τὸ γὰρ, «παρῶν», σφόδρα ἐμφατικόν, καὶ τὸ «ὑστερηθεῖς»· ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, 'τί οὖν, εἰ εἶχες;' ἐπήγαγε, «καὶ ὑστερηθεῖς οὐ κατενάρκησα ὑμῶν.

25 Ἐνταῦθα πάλιν μετρίως αὐτοὺς πλήττει, ὡς ὀκνηρῶς τὴν τοιαύτην τιθέντας φορὰν, ὡς βαρυνομένους. Εἶτα καὶ ἡ αἰτία, κατηγορίας μεστὴ καὶ ζηλοτυπίας γέμουσα. Διὸ καὶ τέθεικεν αὐτὴν οὐ προηγουμένως, ἀλλ' ὡς διδάσκων πόθεν καὶ παρὰ τί-

ἔχει αἰτία τῆς τὸν πλοῦτο, γιατί τὸν ὑπολόγιζαν πολὺ. Συγχρό-
 νως ὑπονοεῖ ὅτι αὐτοὶ εἶχαν ἄφθονα ὑλικά ἀγαθά.

4. Τὸ ἀξιοθαύμαστο ὁμῶς στὸν Παῦλο εἶναι ὅτι, ἂν καὶ μπο-
 ροῦσε νὰ πεῖ ὅτι ζοῦσε καὶ ἀπὸ τῆ σωματικῆ του ἐργασία, δὲν
 τὸ εἶπε, ἀλλὰ λέγει ἐκεῖνο ποὺ αὖξανε τῆ φιλοτιμία τους πολὺ
 καὶ δὲν ἦταν ἐπαινετικὸ γιὰ τὸν ἴδιο, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ἄλλους
 'ἐπῆρα'. Καὶ δὲν εἶπε 'ἐπῆρα', ἀλλὰ, «λεηλάτησα», δηλαδὴ
 τοὺς ἔγδυσα καὶ τοὺς ἔκαμα φτωχοὺς. Καὶ τὸ σπουδαιότερο,
 ὄχι γιὰ ἀφθονία, ἀλλὰ γιὰ ἱκανοποίηση τῶν βασικῶν ἀναγκῶν.
 Γιατί, ὅταν μιλάει γιὰ «ἀναγκαῖα», ἐννοεῖ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τῆ
 διατροφή του. Καὶ τὸ πιὸ φοβερό, «γιὰ νὰ σᾶς ὑπηρετήσω». Σὲ
 σᾶς κηρύσσουμε, κι ἐνῶ ἔχετε χρέος νὰ μὲ τρέφετε ἐσεῖς, μὲ
 τρέφουν ἄλλοι. Διπλὴ ἢ κατηγορία ἢ καλύτερα τριπλὴ. Ὅτι
 δηλαδὴ, ἐνῶ ἦταν στὸν τόπο τους, καὶ ἐνῶ τοὺς πρόσφερε
 ὑπηρεσίες, καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα τρόφιμα, παρό-
 λα αὐτὰ τοῦ τὰ χορηγοῦσαν ἄλλοι. Εἶναι μεγάλη ἡ ὑπεροχὴ αὐ-
 τῶν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους. Οἱ Κορίνθιοι δηλαδὴ ἀδιαφοροῦσαν,
 ἐνῶ οἱ ἄλλοι μεριμνοῦσαν. Αὐτοὶ τοῦ ἔστελλαν ἂν καὶ βρισκό-
 ταν μακριὰ τους, ἐνῶ οἱ Κορίνθιοι δὲν τοῦ ἔδιναν νὰ φάει ἂν
 καὶ ἦταν μαζί τους. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἡ ἐπιτίμηση αὐτὴ ἦταν
 ἐντονη, χαλαρώνει σιγά—σιγά τὸν τόνο τῆς καὶ λέγει· «καὶ ὅταν
 ἦμουν μαζί σας καὶ ζοῦσα μὲ στερήσεις, δὲν ἐπιβάρυνα κανέ-
 να». Δὲν εἶπε δηλαδὴ, 'ἐσεῖς δὲ μοῦ δώσατε', ἀλλ' εἶπε, «ἐγὼ
 δὲν πῆρα». Γιατί τοὺς λυπᾶται ἀκόμη. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ποὺ ὁ λό-
 γος εἶναι ἥπιος, τοὺς ἐπικρίνει ἔμμεσα. Γιατί ἡ φράση, «ὅταν
 ἦμουν μαζί σας» εἶναι πολὺ ἐκφραστικὴ καθὼς καὶ ἡ φράση,
 «ἂν καὶ ζοῦσα μὲ στερήσεις». Γιὰ νὰ μὴν ποῦν ὁμῶς, ' τί λοι-
 πόν, ἂν εἶχες;' πρόσθεσε, «ἂν καὶ εἶχα στερήσεις, δὲν ἐπιβάρυ-
 να κανένα ἀπὸ ἐσᾶς».

Ἐδῶ τοὺς ἐπικρίνει πάλι ἐλαφρά, γιατί ἀντιμετώπισαν μὲ
 ἀδιαφορία αὐτὴν τὴν συνεισφορά, γιατί δηλαδὴ τῆ θεωροῦν βάρ-
 ρος. Ἐπειτα λέει τὴν αἰτία, ποὺ εἶναι γεμάτη ἐπιτίμηση καὶ
 γεννᾶ πολλὴ ζήλεια. Γι' αὐτὸ δὲν τὴν ἀνέφερε πρωτύτερα, ἀλλὰ

νων ἐτράφη, ὥστε ἀνυπόπτως διεγείρειν πάλιν εἰς τὸν τῆς ἐλεημοσύνης λόγον. «Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου, φησί, προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ Μακεδονίας». Εἶδες πῶς παροξύνει πάλιν, εἰς μέσον ἄγων τοὺς διακονησαμένους; Πρότερον γὰρ 5 εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἄγων τοῦ μαθεῖν τίνες ἂν εἶεν οὗτοι, ὅτε ἔλεγεν, «ἀλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα», τότε καὶ ὀνομαστὶ αὐτοὺς τίθησιν, ὅπερ καὶ εἰς ἐλεημοσύνην αὐτοὺς προέτρπε. Τοὺς γὰρ ἠττηθέντας ἐν τῷ μὴ θρέψαι τὸν ἀπόστολον, πείθει καὶ ἐν τῇ τῶν πενήτων μὴ ἠττηθῆναι βοηθείᾳ. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοῖς 10 Μακεδόσιν ἐπιστέλλων λέγει, ὅτι «ἐν ταῖς χρεῖαις μου ἐπέμψατέ μοι καὶ ἄπαξ καὶ δῖς, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου», ὅπερ καὶ ἐγκώμιον μέγιστον αὐτῶν ἦν, ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων ἔλαμψαν.

Ἄλλ' ὄρα πανταχοῦ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ τιθέντα καὶ οὐδαμοῦ 15 περιουσίαν. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, ὅτι «παρῶν καὶ ὑστερηθεὶς», ἔδειξεν ὅτι παρὰ Κορινθίων ἔδει τραφῆναι· τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι «τὸ ὑστέρημά μου προσανεπλήρωσαν», δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἠττησε. Καὶ αἰτίαν τίθησιν οὐκ οὔσαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὸ παρ' ἐτέρων λαβεῖν· «τὸ γὰρ ὑστέρημά μου», φησί, «προσανεπλήρωσαν 20 οἱ ἐλθόντες». Διὰ τοῦτό φησιν, «οὐ κατενάρκησα», οὐ διὰ τὸ μὴ θαρρεῖν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ, καὶ δείκνυσι διὰ τῶν ἐξῆς· ἀλλ' οὐ λέγει αὐτὸ σαφῶς, ἀλλὰ συσκιαίνει, ἀφείς τῷ συνειδῶτι τῶν ἀκρωμένων. Καὶ λανθανόντως αὐτὸ ἐνδείκνυται διὰ τῶν ἐξῆς, λέγων, «καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ἑμαυτὸν ἐτήρησα καὶ 25 τηρήσω». Μὴ γὰρ νομίσητε, φησί, ταῦτα λέγειν με, ἵνα λάβω. Τὸ δέ, «τηρήσω», βαρύτερον, εἰ μὴδ' ἔτι αὐτοῖς θαρρεῖ, ἀλλὰ καθάπαξ ἀπέγνω τι λαβεῖν παρ' αὐτῶν. Δείκνυσι δέ, ὅτι καὶ βά-

τώρα πού τους πληροφορεῖ ποιοὶ τοῦ πρόσφεραν τροφή, ὥστε νὰ τοὺς ὠθήσει πάλι χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν νὰ κάνουν ἐλεημοσύνη. «Τὸ ὑστέρημά μου», λέγει, «τὸ συμπλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ πού ἦρθαν ἀπὸ τὴ Μακεδονία». Βλέπεις πῶς τοὺς παροτρύνει πάλι ἀναφέροντας ἐκείνους πού τοῦ πρόσφεραν ὑπηρεσίες; Πρῶτα, ὅταν ἔλεγε, «ἄλλες Ἐκκλησίες λεηλάτησα», τοὺς δημιουργοῦσε τὴν ἐπιθυμία νὰ μάθουν ποιοὶ ἄραγε ἦταν αὐτοί, ἔπειτα τοὺς ἀναφέρει μὲ τὸ ὄνομά τους, πράγμα πού τοὺς ὠθοῦσε πρὸς τὴν ἐλεημοσύνη. Γιατὶ πείθει ἐκείνους πού ἀποδείχθηκαν κατώτεροι στὴ συνεισφορὰ τῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὸν ἀπόστολο, νὰ μὴ φανοῦν κατώτεροι καὶ στὴ βοήθεια πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ λέγει καὶ στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Μακεδόνες: «στὶς ἀνάγκες μου μοῦ στείλατε καὶ μία καὶ δύο φορές βοήθεια, ἀκόμη καὶ ὅταν ἄρχισα νὰ κηρύσσω τὸ Εὐαγγέλιο»¹², πού ἦταν καὶ πολὺ μεγάλος ἔπαινός τους, γιατί ἔδειξαν τὴν ἀρετὴ τους ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Ἄλλὰ πρόσεχε ὅτι παντοῦ ἀναφέρει τὴν ἀνάγκη καὶ πουθενὰ τὸ περίσσευμα. Λέγοντας, «ὅταν ἤμουν μαζί σας καὶ εἶχα στερήσεις», ἔδειξε πῶς ἔπρεπε νὰ τοῦ δίνουν τὴν τροφή του οἱ Κορίνθιοι, ἐνῶ λέγοντας, «τὶς στερήσεις μου συμπλήρωσα», δείχνει ὅτι οὔτε τοὺς ἐζήτησε. Καὶ ἀναφέρει γι' αὐτὸ αἰτίαν ὄχι ἀληθινή. Ποιὰ εἶναι αὐτή; Ὅτι πῆρε ἀπὸ ἄλλους: «τὶς ἀνάγκες μου», λέγει, «τὶς συμπλήρωσαν ἐκεῖνοι πού ἦρθαν». Γι' αὐτό, λέγει, «δὲ σᾶς ἐπιβάρυνα», ὄχι γιατί δὲν πίστευα σὲ σᾶς. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι δὲν τὸ κάνει γι' αὐτό, ὅπως τὸ δείχνει μὲ τὴ συνέχεια, ἀλλὰ δὲν τὸ λέγει καθαρὰ. Τὸ λέγει ἔμμεσα καὶ τὸ ἀφήνει στὴ γνωστικὴ ἰκανότητα τῶν ἀκροατῶν. Συγκαλυμμένα δίνει στοιχεῖα γι' αὐτὸ στὴ συνέχεια, λέγοντας: «φρόντισα καὶ θὰ φροντίσω νὰ μὴ σᾶς φανῶ βάρος σὲ τίποτα». Μὴ νομίσετε δηλαδὴ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγω γιὰ νὰ μοῦ δώσετε. Τὸ «θὰ φροντίσω» εἶναι πιὸ βαρὺ, ἀφοῦ δείχνει ὅτι οὔτε τώρα δὲν τοὺς ἔχει ἐμπιστοσύνη, ἀλλ' ἀπελπίστηκε μιὰ γιὰ πάντα ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ τοῦ προσφέρουν κάτι. Δείχνει ἀκόμη ὅτι νόμιζαν πῶς

12. Φιλίπ. 4,16 καὶ 15.

ρος ἐνόμιζον εἶναι τοῦτο· διὸ ἔλεγεν, «ἀβαρῆ ἐτήρησα καὶ τηρήσω». Τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ λέγει, «οὐκ ἔγραψα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί· καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «ἀβαρῆ ὑμῖν ἑαυτὸν 5 ἐτήρησα, καὶ ἔτι τηρήσω». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη ὑπὲρ τοῦ μᾶλλον ἐπισπάσασθαι αὐτοὺς ταῦτα λέγειν, φησὶν· «ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί». Μὴ νομίσητε, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον, ἵνα λάβω, ἵνα μᾶλλον ἐφελκύσωμαι· «ἔστι» γάρ, φησὶν, «ἀλήθεια ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχησίς μου αὕτη οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς 10 Ἀχαΐας».

Ἴνα γὰρ μὴ τις αὐτὸν νομίση πάλιν ἀλγεῖν ἐπὶ τούτῳ, ἢ ὀργιζόμενον ταῦτα λέγειν, καὶ καύχησιν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ δὲ ὁμοίως αὐτὸ κατεσκευάζεν. Ὡστε γὰρ μηδὲ ἐκεῖ πληξαι αὐτούς, φησὶ· «τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγ- 15 γελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ὥσπερ ἐκεῖ μισθόν, οὕτως ἐνταῦθα καύχημα καλεῖ, ἵνα μὴ σφόδρα αἰσχύνωνται τοῖς λεγομένοις, ὡς αἰτοῦντι μὴ παρέχοντες. Τί γάρ, ἂν καὶ ὑμεῖς δῶτε, φησὶν; ἀλλ' ἐγὼ οὐ δέχομαι. Καὶ τό, «οὐ φραγήσεται», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ποταμῶν, αὐτοῦ φήμης 20 ὡς πανταχοῦ ρεούσης ὅτι οὐ λαμβάνει. Οὐκ ἐμφράσσετε τῷ δόματι τὴν παρρησίαν τὴν ἐμήν. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν, 'οὐκ ἐμφράσετε', ὅπερ πληκτικώτερον, ἀλλ', «οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας». Τοῦτο πάλιν καιρίαν διδόντος ἦν, καὶ σφόδρα ἱκανὸν αὐτοὺς καθελεῖν καὶ λυπῆσαι, εἴ γε μόνους αὐτοὺς παρητεῖτο. Εἰ 25 γὰρ ἔκαυχᾶτο, πανταχοῦ ἔδει καυχᾶσθαι· εἰ δὲ ἐν ὑμῖν μόνοις, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἴσως τὴν ὑμῶν. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα λογιζόμενοι ἀθυμῶσιν, ὄρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται· «διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγα-

αὐτὸ εἶναι βάρος. Γι' αὐτὸ εἶπε, «φρόντισα καὶ θὰ φροντίσω νὰ μὴ σᾶς φανῶ βάρος». Αὐτὸ τὸ ἔγραψε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολῇ. «Δὲ σᾶς τὸ γράφω γιὰ νὰ γίνεῖ τὸ ἴδιο καὶ σ' ἐμένα. Προτιμῶ νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ ματαιώσῃ κανεὶς τὸ καύχημά μου»¹³. Καὶ ἐδῶ λέγει πάλι· «φρόντισα καὶ θὰ φροντίσω νὰ μὴν ἐπιβαρύνω κανένα σας». Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τὰ λέει γιὰ νὰ τοὺς παρασύρει περισσότερο, προσθέτει· «ὑπάρχει», λέγει, «ἡ ἀλήθεια μέσα μου». Μὴ νομίσετε, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ εἶπα, γιὰ νὰ λάβω μᾶλλον παρὰ νὰ σᾶς προσελκύσω· γιατί, «ὑπάρχει», λέγει ἡ ἀλήθεια μέσα μου, καὶ ἔτσι τὸ καύχημά μου αὐτὸ δὲ θὰ βρεῖ φραγμὸ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀχαΐας».

Γιὰ νὰ μὴ νομίσει ἐπίσης κανένας ὅτι αὐτὸς στενοχωριέται γι' αὐτό, ἢ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει ἀπὸ ὀργή, χαρακτηρίζει τὶς ἐνέργειές του καύχημά του. Καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολῇ ἔλεγε τὸ ἴδιο μὲ ὁμοιον τρόπο. Γιὰ νὰ μὴν τοὺς προσβάλλει καὶ ἐκεῖ, λέγει· «ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ ἀμοιβή μου; Νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ χωρὶς δαπάνες». Κι ὅπως ἐκεῖ μιλάει γιὰ ἀμοιβή, ἔτσι κι ἐδῶ γιὰ καύχημα, γιὰ νὰ μὴ ντροπιάζονται πολὺ μὲ τὰ λόγια του, ὅτι δηλαδὴ ζητάει καὶ δὲν τοῦ δίνουν. Τί, λέγει, κι ἂν μοῦ δώσετε; Ἐγὼ δὲ δέχομαι. Καὶ τό, «δὲ θὰ βρεῖ φραγμὸ», εἶναι ἔκφραση μεταφορικὴ ἀπὸ τοὺς ποταμούς, γιατί παντοῦ ἀπλωνόταν ἡ φήμη του ὅτι δὲν ἔπαιρνε τίποτα. Δὲ θὰ βάλετε μὲ τὰ δῶρα σας φραγμὸ στὴ ἐλευθερία μου. Δὲν εἶπε βέβαια, 'δὲ θὰ βάλετε φραγμὸ', γιατί ἦταν πιὸ τσουχτερό, ἀλλά, «δὲ θὰ βρεῖ φραγμὸ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀχαΐας». Κι αὐτὸ ἐπίσης ἦταν δυνατὸ χτύπημα καὶ πάρα πολὺ ἱκανὸ νὰ τοὺς συγκλονίσει καὶ νὰ τοὺς λυπήσει, ἂν ἀναφερόταν μόνο σ' αὐτούς. Γιατί, ἂν καυχιόταν, ἔπρεπε νὰ καυχιέται παντοῦ, ἂν ὅμως καυχιόταν μόνο σ' ἐσᾶς, ἴσως τὸ ἔκανε γιατί δὲν ἔχετε ἀρκετὴ πνευματικὴ δύναμη. Γιὰ νὰ μὴ στενοχωριοῦνται λοιπὸν κρίνοντας μὲ τὴ σκέψη τους τὰ λόγια αὐτά, πρόσεχε πῶς τὸ διορθώνει. «Γιατί;

13. Α' Κορ. 9,15.

πῶ ὑμᾶς; Ὁ Θεὸς οἶδε»· ταχέως τὴν λύσιν ἐπαγαγὼν καὶ εὐαπαλλάκτως. Ἄλλ' ὁμῶς οὐδὲ οὕτως ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν ἐγκλημάτων. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἀσθενεῖς, οὐδ' ὅτι ἐστὲ ἰσχυροί', ἀλλ', ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, ὃ μάλιστα ἐπέτεινεν αὐτῶν τὴν
5 κατηγορίαν. Τοῦ γὰρ μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς ἦν τὸ μὴ λαμβάνειν παρ' αὐτῶν, ἐπειδὴ σφόδρα ἐπλήττοντο.

5. Ὡστε ἐναντία ἐποίει ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, καὶ ἐλάμβανε, καὶ οὐκ ἐλάμβανε, ἢ δὲ ἐναντιότης παρὰ τὴν τῶν διδόντων ἔξιν. Καὶ οὐκ εἶπε μὲν, ὁδὶα τοῦτο οὐ λαμβάνω, ἐπειδὴ σφόδρα ὑμᾶς
10 ἀγαπῶ', ἐπεὶ κατηγορίαν αὐτῶν εἶχε τῆς ἀσθενείας καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν, ἀλλ' ἔτρεψεν εἰς ἑτέραν αἰτίαν τὸν λόγον. Ποίαν δὴ ταύτην; «Ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμὴν, ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὐρεθῶσι, καθὼς καὶ ἡμεῖς». Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον, λαβὴν τινα εὐρεῖν, καὶ ταύτην ἀναιρεῖν δεῖ.
15 Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ᾧ σεμνύονται μόνον. Ἵνα τοίνυν μηδὲν πλεονέχωσι, καὶ τοῦτο διορθῶσαι ἔδει· ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἡλαττώμενοι ἦσαν. Οὐδὲν γὰρ, ὅπερ ἔφην, οὕτως οἰκοδομεῖ τοὺς βιωτικούς, ὡς τὸ λαμβάνειν. Πονηρὸς οὖν ὢν ὁ διάβολος, τοῦτο μάλιστα τὸ δέλεαρ καθῆκε, βουλόμενος αὐτοὺς εἰς ἕτερα παραβλά-
20 ψαι. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τοῦτο ὑποκρίσεως εἶναι. Διόπερ οὐδὲ εἶπεν, ὅτι ἐν ᾧ κατώρθωσαν', ἀλλὰ τί; «ἐν ᾧ καυχῶμαι», ὃ καὶ εἰς ἀλαζονείαν σκώπτοντος ἦν· ἐκαυχῶντο γὰρ καὶ τοῦτο ὃ οὐκ ἦσαν. Τὸν δὲ γενναῖον ἄνδρα οὐ μόνον ἐφ' οἷς οὐκ ἔχει καυχᾶσθαι οὐ δεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν οἷς κέκτηται, καθάπερ ὁ μακάριος οὐ-
25 τος ἐποίει, καθάπερ ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, λέγων, «ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν εἰπεῖν ἁμαρτήματα, ἀλλ'

Ἐπειδὴ δὲ σᾶς ἀγαπῶ; Ὁ Θεὸς γνωρίζει ὅτι σᾶς ἀγαπῶ». Ἀμέσως καὶ ἀποτελεσματικὰ δίνει τὴ λύση. Καὶ ὁμοίως οὔτε μὲ αὐτὰ τοὺς ἔβγαλε ἀθώους. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'δὲν εἴσαστε ἀδύναμοι', οὔτε, 'εἴσαστε δυνατοί', ἀλλ' εἶπε, «σᾶς ἀγαπῶ», πράγμα πού ἐνίσχυσε τὴν κατηγορία ἐναντίον τους. Γιατὶ ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης ἀγάπης τοῦ ἦταν τὸ ὅτι δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ αὐτούς, γιατί πολὺ τοὺς στενοχωροῦσε.

5. Ὡστε ἡ ἀγάπη τὸν ὀδηγοῦσε σὲ ἀντίθετες ἐνέργειες. Καὶ ἔπαιρνε καὶ δὲν ἔπαιρνε. Κάθε ἐνέργεια ἦταν σύμφωνη μὲ τὸ χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὲν εἶπε, 'δὲν παίρνω γιατί σᾶς ἀγαπῶ πολὺ', ἐπειδὴ τοὺς καταλόγιζε ἔλλειψη ψυχικῆς ἀντοχῆς καὶ τοὺς ἔβαζε σὲ ἀμφιβολία, ἀλλ' ἔστρεψε τὸ λόγο σὲ ἄλλη αἰτία. Ποιάν; «Γιὰ νὰ μὴ δώσω τὴν εὐκαιρία σ' ἐκείνους πού ζητοῦν εὐκαιρία νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἐκτελοῦν τὸ ἔργο σὰν ἐμᾶς, γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται, ὅπως καυχόμαστε κι ἐμεῖς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπιδίωκαν νὰ βροῦν κάποια ἀφορμὴ νὰ τὸν κατηγορήσουν, πρέπει νὰ ἐξουδετερώσει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιδίωξη. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο, γιὰ τὸ ὁποῖο νιώθουν ὑπερήφανοι. Γιὰ νὰ μὴν ἔχουν λοιπὸν τίποτε περισσότερο, ἔπρεπε νὰ διορθώσει καὶ αὐτό. Γιατὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα δὲν εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν τίποτα καὶ τίποτα δὲν κερδίζει τόσο τίς ψυχές τῶν προσηλωμένων στὸν ὑλικὸ κόσμο, ὅσο, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, τὸ νὰ μὴν παίρνεις τίποτα ἀπ' αὐτούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ διάβολος εἶναι πονηρός, τοὺς ἔρριξε αὐτὸ τὸ δόλωμα, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς βλάψει σὲ ἄλλους τομεῖς. Ἐχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἐπιδίωξη τους αὐτὴ δείχνει τὴν ὑποκρισία τους. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὁ Παῦλος, 'τὸ ἔργο πού κατόρθωσαν', ἀλλὰ τί εἶπε; «τὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται», φράση πού δείχνει ὅτι τοὺς κατηγορεῖ γιὰ ἀλαζονεία. Γιατὶ καυχόνταν καὶ γιὰ ὅ,τι δὲν εἶχαν, ἐνῶ ὁ εὐγενὴς ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ καυχιέται ὄχι μόνο γιὰ ὅσα δὲν ἔχει, ἀλλὰ οὔτε γιὰ ὅσα ἔχει, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμνε αὐτὸς ὁ μακάριος, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμνε ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, πού ἔλεγε, «ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ σκόνη»¹⁴. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχε ἀμαρ-

14. Γεν. 18,17.

ἐλαμπεν ἀπὸ κατορθωμάτων, πανταχοῦ περιδραμών, καὶ μὴ εὐρών τινα καθ' ἑαυτοῦ μεγίστην λαβὴν, ἐπὶ τὴν φύσιν καταφεύγει· καὶ ἐπειδὴ τὸ τῆς γῆς ὄνομα ὅπωςδὴποτε σεμνόν, καὶ τὸ τῆς σποδοῦ προσέθηκε. Διὸ καὶ ἕτερός τις ἔλεγε, «τί ὑπερηφά-
5 νεύεται γῆ καὶ σποδός;».

Μὴ γάρ μοι τὸ ἄνθος εἶπης τῆς ὄψεως, μηδὲ τὸν ἀνατετα-
μένον αὐχένα, μηδὲ τὴν χλανίδα καὶ τὸν ἵππον καὶ τοὺς ἀκολού-
θους, ἀλλὰ ποῦ τελευτᾷ ταῦτα πάντα λογίζου καὶ προστίθει.
Ἐὰν δὲ τὰ φαινόμενα λέγῃς, καὶ ἐγὼ σοι τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς
10 ἐρῶ, τὰ πολλῶ τούτων λαμπρότερα. Ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖνα διὰ τὴν
ὄψιν οὐ θαυμάζομεν, τὴν οὐσίαν αὐτῶν ὀρῶντες ὅτι πηλός ἐστι
τὸ πᾶν, οὕτω δὴ μηδὲ ταῦτα. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πηλός· μᾶλλον
δὲ καὶ πρὶν διαλυθῆναι καὶ γενέσθαι κόνιν. Δειῖξόν μοι τοῦτον
τὸν ἀνατεταμένον πυρέττοντα, ψυχορραγοῦντα, καὶ τότε σοι δια-
15 λέξομαι καὶ ἐρήσομαι τί γέγονεν ὁ πολὺς κόσμος ἐκεῖνος, ποῦ
δὲ οἴχεται ἡ πολλὴ κολακεία καὶ ἡ θεραπεία τῶν δούλων καὶ ἡ
περιουσία τῶν χρημάτων, τῶν κτημάτων, ποῖος ἄνεμος ἐπισ-
ελθὼν ἐξεφύσησε πάντα. Ἄλλὰ ἐρεῖς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης
κείμενος φέρει τοῦ πλούτου καὶ τοῦ τύφου τὰ σύμβολα, ἐσθῆτος
20 λαμπρᾶς ἐπικειμένης, πενήτων καὶ πλουσίων προπεμπόντων,
δήμων εὐφημούντων. Μάλιστα μὲν καὶ ταῦτα κατάγελως· πλὴν
ἀλλὰ καὶ ταῦτα εὐθέως ἐλέγχεται ὥσπερ ἄνθος διαρρέοντα.
Ὅταν γὰρ τὸν οὐδὸν ὑπερβῶμεν τῶν τῆς πόλεως πυλῶν, καὶ
τοῖς σκώληξι παραδόντες τὸ σῶμα ὑποστρέφωμεν, πάλιν σὲ
25 ἐρήσομαι, ποῦ πορεύεται ὁ πολὺς ὄχλος ἐκεῖνος; τί γέγονεν ἡ
κραυγὴ καὶ ὁ θόρυβος; ποῦ δὲ αἱ λαμπάδες; ποῦ δὲ οἱ χοροὶ τῶν
γυναικῶν; ἄρα μὴ θναρ ταῦτά ἐστι; τί δὲ καὶ ἐγένοντο αἱ βοαί;

τίες γιὰ νὰ τὶς πεῖ, ἀλλ' ἔλαμπε ἀπὸ κατορθώματα, ἀφοῦ ἐρεύνησε παντοῦ καὶ δὲ βρῆκε καμιὰν ἀξιόλογη κατηγορία γιὰ τὸν ἑαυτό του, καταφεύγει στὴ φύση, κι ἐπειδὴ τὸ χῶμα εἶναι κάτι ποῦ ἀξίζει πολὺ, προσθέτει καὶ τὴ λέξη σκόνη. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος ἄλλος ἔλεγε· «γιατί περηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ σκόνη;»¹⁵.

Μὴ μοῦ μιλήσεις γιὰ τὴν ὠραιότητα τοῦ προσώπου, οὔτε γιὰ τὸν τετνωμένο αὐχένα, οὔτε γιὰ τὰ φορέματα καὶ τὰ ἄλογα καὶ τοὺς ἀκολούθους, ἀλλὰ σκέψου ποῦ καταλήγουν ὅλα αὐτὰ καὶ μετὰ προχώρησε. Κι ἂν ἐσὺ μιλήσεις γιὰ τὰ ὑλικά καὶ τὰ μεταβλητά, θὰ σοῦ μιλήσω κι ἐγὼ γιὰ πράγματα ποῦ ἀναφέρουν οἱ Γραφές καὶ εἶναι πολὺ πιὸ λαμπρὰ ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἄλλ' ὅπως δὲ θαυμάζουμε τὰ ὑλικά καὶ μεταβλητά, βλέποντας ὅτι οὐσιαστικὰ εἶναι ὅλα πηλὸς, ἔτσι δὲ θαυμάζουμε οὔτε τὰ ἀνθρώπινα. Γιατί κι αὐτὰ εἶναι πηλὸς καὶ μάλιστα καὶ πρὶν νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ γίνουν σκόνη. Δεῖξε μου αὐτὸν μὲ τὸν τετνωμένο αὐχένα νὰ ἔχει πυρετὸ καὶ νὰ εἶναι ἐτοιμοθάνατος καὶ τότε θὰ συζητήσω μαζί σου καὶ θὰ σοῦ πῶ τί ἔγιναν ἐκεῖνα τὰ πολλὰ στολίδια, ποῦ πῆγαν ἐκεῖνοι οἱ πολλοὶ κόλακες, ποῦ οἱ περιποιήσεις τῶν δούλων, ἢ ἀφθονία τῶν χρημάτων καὶ τῶν κτημάτων, ποιὸς ἄνεμος ὄρμησε καὶ σκόρπισε τὰ πάντα. Θὰ μοῦ πεῖς ὅμως ὅτι καὶ στὴ νεκρική του κλίνη ξαπλωμένος ἔχει μαζί του τὰ σημάδια τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτέλειας, εἶναι στρωμένη μὲ φανταχτερὰ ὑφάσματα, τὸν συνοδεύουν φτωχοὶ καὶ πλούσιοι, βγάζουν τιμητικὲς κραυγὲς τὰ πλήθη. Εἶναι ὅπως δὴποτε καὶ αὐτὰ πολὺ γελοῖα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀποδειγμένο ὅτι αὐτὰ φεύγουν καὶ χάνονται σὰν τὰ λουλούδια. Γιατί, ὅταν περάσουμε τὸ κατώφλι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπιστρέφουμε, ἀφοῦ ἀφήσαμε τὸ σῶμα του στὰ σκουλήκια, θὰ σὲ ρωτήσω ξανά, ποῦ πῆγαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ πλήθη; τί ἔγιναν οἱ κραυγὲς καὶ ὁ θόρυβος; ποῦ εἶναι οἱ λαμπάδες; ποῦ οἱ πολλὲς γυναῖκες; ἄραγε δὲν εἶναι αὐτὰ ὄνειρο; Τί ἔγιναν οἱ φωνές; ποῦ εἶναι τὰ πολλὰ ἐκεῖνα

15. Ἐκκλ. 10,9.

ποῦ τὰ στόματα τὰ πολλὰ ἐκεῖνα τὰ κραυγάζοντα καὶ παρακε-
λευόμενα θαρρεῖν, ὅτι οὐδεὶς θάνατος;

Οὐ νῦν ταῦτα ἔδει λέγεσθαι τῷ μὴ ἀκούοντι, ἀλλ' ὅτε
ἤρπαζεν, ὅτε ἐπλεονέκτει, τότε μικρὸν παραλλάξαντας ἔδει λέ-
5 γειν· οὐ δεῖ θαρσεῖν, οὐδεὶς ἀθάνατος· ἐπίσχες τῆς μανίας, σβέ-
σον τὴν ἐπιθυμίαν, μηδὲ θάρσει τῷ ἀδικουμένῳ. Ἐπεὶ τούτῳ γε
τὸ τὰ τοιαῦτα νῦν λέγειν, καὶ φειδομένων ἐστὶ καὶ εἰρωνευομέ-
νων· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν χρή θαρρεῖν λοιπὸν, ἀλλὰ δεδοικέ-
ναι καὶ τρέμειν. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐκείνῳ ταῦτα ἀνόητα λοιπὸν ἐξελ-
10 θόντι τὸ στάδιον, κἂν οἱ τὰ αὐτὰ νοσοῦντες τῶν πλουτούντων,
καὶ ἐπὶ τὸ σῆμα ἀκολουθοῦντες, ἀκουέτωσαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμ-
προσθεν ὑπὸ τῆς μέθης τῶν χρημάτων οὐδὲν τοιοῦτον ἐννοοῦ-
σιν, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅτε καὶ ἡ ὄψις τοῦ κειμένου πι-
στοῦται τὸ λεγόμενον, σωφρονεῖσθωσαν, παιδευέσθωσαν, ἐν-
15 νοῦντες ὅτι μικρὸν ὕστερον καὶ αὐτοὺς ἤξουσιν οἱ ἀπάγοντες ἐπὶ
τὰς φοβερὰς ἐκείνας εὐθύνας, καὶ τὸ δοῦναι δίκην ὧν ἤρπασαν,
ὧν ἐπλεονέκτησαν. Καὶ τί ταῦτα πρὸς τοὺς πένητας, φησί; Μά-
λιστα μὲν πολλοῖς καὶ τοῦτο ἡδύ, τὸ ἰδεῖν κολαζόμενον τὸν ἀδι-
κήσαντα. Ἄλλ' ἡμῖν οὐχ ἡδύ, ἀλλὰ τὸ μὴ παθεῖν κακῶς. Ἐπαι-
20 νῶ σφόδρα ὑμᾶς καὶ ἀποδέχομαι, ταῖς ἀλλοτριαῖς οὐκ ἐφηδομέ-
νους συμφοραῖς, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ζητοῦντας ἀσφάλειαν.

Φέρε οὖν καὶ ταύτην ὑμῖν ἐγγυήσομαι. Ἄν γὰρ παρὰ ἀν-
θρώπων πάσχωμεν κακῶς, ὑποτεμνόμεθα τοῦ χρέους οὐκ ὀλί-
γον, φέροντες γενναίως τὰ γινόμενα. Οὐκ ἄρα ἀδικούμεθα· λογί-
25 ζεται γὰρ εἰς τὸ ὄφλημα ἡμῖν τὴν ἐπήρειαν ὁ Θεός, οὐ κατὰ τὸν
τοῦ δικαίου λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς φιλανθρωπίας. Διὰ τοῦτο
καὶ ἄνωθεν οὐκ ἤμυνε παθόντι κακῶς. Πόθεν τοῦτο δῆλον,
φησὶν; Ἐπαθον ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων οἱ Ἰουδαῖοί ποτε κακῶς,

στόματα πού κραύγαζαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοῦ δώσουν θάρρος, λέγοντάς του ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας θάνατος;

Δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ λέμε αὐτὰ τώρα πού ἐκεῖνος δὲν ἀκούει, ἀλλ' ὅταν ἄρπαζε, ὅταν τὰ ἤθελε ὅλα δικά του. Τότε ἔπρεπε νὰ τοῦ λέμε, κάμνοντας κάποιες μικρὲς ἀλλαγές. 'Δὲν πρέπει νὰ στηρίζεις τὴν ἐλπίδα σου σ' αὐτά, γιατί κανένας δὲν εἶναι ἀθάνατος. Συγκράτησε τὶς ἐξαλλοσύνες σου, σβῆσε τὶς ἐπιθυμίες, μὴ στηρίζεσαι στοὺς ἀδικημένους'. Γιατὶ τὸ νὰ τοῦ τὰ λὲς τώρα δείχνει ἢ ὅτι τὸν λυπᾶσαι ἢ ὅτι τὸν εἰρωνεύεσαι. Γιατὶ αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει πιά, ἀλλὰ μόνο νὰ φοβᾶται καὶ νὰ τρέμει. 'Αλλ', ἂν αὐτὰ δὲν ὠφελοῦν πιά ἐκεῖνον πού ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωή, ἄς τὰ ἀκούσουν τουλάχιστον ὅσοι πλούσιοι ἔχουν τὴν ἴδια νοσηρὴ νοοτροπία καὶ τὸν ἀκολουθοῦν στὸ μνήμα. Ἀφοῦ δηλαδὴ δὲν καταλαβαίνουν ἐνωρίτερα τίποτα τέτοιο, γιατί εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ τὰ πλούτη, ἄς συνετισθοῦν καὶ ἄς πάρουν μαθήματα κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη πού ἡ θεὰ τοῦ νεκροῦ ἀποδείχνει τὰ λόγια μας, κι ἄς σκεφθοῦν ὅτι σὲ λίγο καὶ αὐτοὺς θὰ τοὺς μεταφέρουν ἐκεῖνοι πού ὀδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὶς φοβερὲς ἐκεῖνες εὐθύνες, ἐκεῖ πού θὰ δικασθοῦν γιὰ ὅσα ἄρπαξαν, γιὰ ὅσα ἔδειξαν πλεονεξία. Θὰ πεῖ κάποιος: 'Τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τοὺς φτωχοὺς;' Καὶ βέβαια ἔχουν, γιατί σίγουρα πολλοὶ εὐχαριστιοῦνται νὰ δοῦν νὰ τιμωρεῖται ὁ ἀδικητής. Γιὰ μᾶς δὲν εἶναι εὐχάριστο αὐτό, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν πάθουμε ἐμεῖς κανένα κακό. Σᾶς ἐπαινῶ πολὺ καὶ συμφωνῶ μαζί σας, πού δὲ χαιρόσαστε μὲ τὶς ξένες συμφορές, ἀλλὰ θέλετε νὰ εἴσθε ἐσεῖς ἐξασφαλισμένοι.

'Ἐλᾶτε λοιπὸν νὰ σᾶς δώσω καὶ αὐτὴν τὴν ἐγγύηση.' Ἄν δηλαδὴ μᾶς κακοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι, κερδίζουμε ὄχι μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴν ὀφειλή μας, ἂν ἀντιμετωπίσουμε τὰ πράγματα μὲ γενναιότητα. Ἐπομένως δὲν ἀδικούμε, ἀφοῦ ὁ Θεὸς λογαριάζει τὴν κακοπάθειά μας ὡς ἐξόφληση τῶν ὑποχρεώσεών μας ὄχι γιατί εἶναι δίκαιο αὐτό, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν βοήθησε ἔγκαιρα τὸν ἄνθρωπο πού ἀδι-

καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλ' ἀπήγοντο παῖδες καὶ γυναῖκες· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ αἰχμαλωσία αὕτη κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῖς γέγονε παραμυθία. Διὰ τοῦτο τῷ Ἡσαΐα φησί, «παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, ἱερεῖς· λαλήσατε ἐπὶ 5 τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῆς»· καὶ πάλιν, «δὸς ἡμῖν εἰρήνην· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν». Καὶ ὁ Δαβὶδ φησιν, «ἶδε τοὺς ἐχθρούς μου, ὅτι ἐπληθύνθησαν, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἀμαρτίας μου». Καὶ ἠνίκα τὸν Σεμεὶ καταρώμενον ἔφερε, λέγει, «ἄφες αὐτόν, ὅπως ἴδῃ 10 Κύριος τὴν ταπεινώσιν μου, καὶ ἀνταποδῶ μοι ἀντὶ τῆς ἡμέρας ταύτης». Ὅταν γὰρ μὴ ἀμύνη ἀδικουμένοις, τότε μάλιστα ὠφελούμεθα· λογίζεται γὰρ ἡμῖν εἰς κατόρθωμα, ἂν εὐχαρίστως ἐνέγκωμεν.

6. Ὡστε δταν ἴδῃς πλούσιον ἀρπάζοντα πένητα, ἀφεις τὸν 15 ἐπηρεαζόμενον, δάκρυσον τὸν ἀρπάζοντα. Ὁ μὲν γὰρ ἀποτίθεται ρύπον, ὁ δὲ προστρίβεται ρύπον. Οὕτω καὶ ὁ τοῦ Ἐλισσαίου παῖς ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ Νεεμάν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἤρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀπάτῃ λαβεῖν, ἀδικία. Τί οὖν γέγονεν; Ἔλαβε μετὰ τῆς ἀδικίας καὶ τὴν λέπραν· καὶ ὁ μὲν ἀδικηθεὶς, ὠφελεῖτο, ὁ δὲ ἀδικήσας, 20 τὰ μέγιστα βλέπεται. Τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεται. Καὶ τοσοῦτον τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοῦτο μόνον πολλάκις ἴλεων τὸν Θεὸν ἐποίησε· κἂν ὁ πάσχων κακῶς ἀνάξιος ἢ βοηθείας, δταν μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο πάθῃ, καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ συγγνώμην τὸν Θεὸν ἐπισπᾶται καὶ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ ποιοῦντος ἐντεῦθεν μόνον. Διὸ 25 καὶ τοῖς βαρβάροις ἔλεγεν ὁ Θεὸς ἀνωθεν, «ἐγὼ μὲν παρέδωκα αὐτοὺς εἰς ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά», διὰ τοῦτο τὰ

16. Ἡσ. 40,1-2.

17. Ἡσ. 26,12.

κούνταν. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται, λέγει, αὐτό; Κάποτε οἱ Ἰουδαῖοι ὑπόφεραν ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἐμπόδισε, ἀλλὰ ἀρπάζονταν τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες. Ἀργότερα ὁμοίως ἢ ἀρπαγὴ αὐτὴ ἐγινε, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀμαρτίες τους, ἐλπίδα καὶ παρηγοριά. Γι' αὐτὸ εἶπε στὸν Ἡσαΐα: «συμβουλευέτε, συμβουλευέτε τὸ λαό μου, ἱερεῖς. Μιλῆστε στὴν καρδιά τῆς Ἱερουσαλήμ, γιατί δέχθηκε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου διπλὰ τὰ ἀμαρτήματά της».¹⁶ καὶ πάλι: «δῶσε μας εἰρήνη, ἀφοῦ ὅλα μᾶς τὰ ἔδωσες»¹⁷. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει: «δὲς τοὺς ἐχθρούς μου ποὺ αὐξήθηκαν πολὺ καὶ συχώρεσε ὅλες μου τὶς ἀμαρτίες»¹⁸. Καὶ ὅταν τὸν καταριόταν ὁ Σεμεεί, εἶπε: «συχώρεσέ τον, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Κύριος τὴν ταπείνωσή μου καὶ νὰ μοῦ δώσει ἀνταμοιβή γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή»¹⁹. Ὅταν δηλαδὴ δὲ μᾶς βοηθήσει τὴν ὥρα ποὺ ἀδικούμεστε, ἔχουμε μεγάλην ὠφέλεια, γιατί λογαριάζεται γιὰ κατόρθωμά μας ἂν ὑπομείνουμε μὲ χαρά.

6. Ὡστε ὅταν δεῖς πλούσιο ν' ἀρπάζει ἀπὸ πτωχό, ἄφησε τὸν ἀδικούμενο καὶ δάκρυσε γιὰ τὸν ἄρπαγα. Γιατί ὁ πρῶτος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ ρύπο, ἐνῶ ὁ δεύτερος προσθέτει κι ἄλλον ρύπο σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑπάρχει. Κάτι τέτοιο ἔπαθε καὶ ὁ γιός τοῦ Ἐλισσαίου μὲ τὸ Νεεμᾶν. Γιατί, ἂν καὶ δὲν ἐκλεψε, εἶναι ἀδικία τὸ ὅτι ἄρπαξε μὲ ἀπάτη. Τί ἐγινε λοιπόν; Πῆρε μαζί μὲ τὴν ἀδικία καὶ τὴ λέπρα. Ὁ ἀδικημένος ὠφελήθηκε, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀδίκησε ἔπαθε πολὺ μεγάλη ζημιὰ. Αὐτὸ γίνεται καὶ τώρα στὴν ψυχὴ. Κι εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κακὸ αὐτό, ὥστε αὐτὸ μόνο ἔκαμε πολλὰς φορές τὸ Θεὸ νὰ δείξει εὐσπλαχνία. Ἀκόμη κι ἂν ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει εἶναι ἀνάξιος γιὰ βοήθεια, ὅταν ὑποφέρει ὑπερβολικά, κερδίζει καὶ μόνο γι' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ τὴ συγχώρεσή του ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ νὰ τὸν βοηθήσει ἐναντίον ἐκείνου ποὺ τὸν ἀδίκησε. Γι' αὐτὸ ἔλεγε γιὰ τοὺς βαρβάρους παλαιότερα ὁ Θεός: «ἐγὼ τοὺς ἐπέτρεψα νὰ ἔχουν λίγα, ἐκεῖνοι ὁμοίως ἐπιδό-

18. Ψαλμ. 24,19 καὶ 18.

19. Β' Βασ. 16,11.

ἀνήκεστα πείσονται. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τὸν Θεὸν οὕτω παροξῦνον, ὡς τὸ ἀρπάζειν καὶ βιάζεσθαι καὶ πλεονεκτεῖν. Τί δήποτε; Ὅτι σφόδρα εὐκολον ταύτης ἀπέχεσθαι τῆς ἀμαρτίας. Οὐ γάρ ἐστι φυσικὴ ἐνοχλοῦσα ἐπιθυμία, ἀλλὰ ἀπὸ ραθυμίας γίνεται. Πῶς οὖν ρίζαν κακῶν αὐτὴν ὁ ἀπόστολος καλεῖ; Καὶ γὰρ ἐγὼ τοῦτο λέγω· ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς ἡ ρίζα αὕτη, οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Καί, εἰ βούλεσθε, ποιησώμεθα σύγκρισιν, καὶ ἴδωμεν ποῖον τυραννικώτερον, χρημάτων ἢ σωμάτων ἐπιθυμία· ὁ γὰρ ἂν εὐρεθῆι μέγλους ἄνδρας καταβεβληκός, 10 τοῦτό ἐστι τὸ χαλεπώτερον.

Οὐκοῦν ἴδωμεν τίνα μέγαν κατέσχε χρημάτων ἐπιθυμία. Οὐδένα, ἀλλὰ οἰκτροὺς σφόδρα καὶ ἀπερριμένους, τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἀχαάβ, τὸν Ἰούδαν, τοὺς ἱερεῖς τοὺς Ἰουδαϊκοὺς· ἐπιθυμία δὲ σωμάτων τοῦ μεγάλου προφήτου περιεγένετο τοῦ Δαυίδ. Καὶ 15 ταῦτα λέγω, οὐ συγγνώμην διδοὺς τοῖς ὑπὸ ἐπιθυμίας τοιαύτης ἀλισκομένοις, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς νήφειν παρασκευάζων. Ὅταν γὰρ δείξω μέγα τὸ πάθος, τότε μάλιστα αὐτοὺς δείκνυμι συγγνώμης ἀπάσης ἀπεστερημένους. Εἰ μὲν γὰρ ἠγνόεις τὸ θηρίον, εἶχες εἰς αὐτὸ τοῦτο καταφυγεῖν, νυνὶ δὲ εἰδὼς καὶ ἐμπί- 20 πτων, οὐκ ἂν σχοίης ἀπολογίαν τινά. Μετὰ δὲ τοῦτον, τὸν τούτου παῖδα μετὰ πλείονος εἶλεν ὑπερβολῆς, καίτοι σοφώτερος ἐκείνου οὐδεὶς γέγονε, καὶ πᾶσαν δὲ τὴν ἄλλην ἐπῆλθεν ἀρετὴν· ἀλλ' ὁμως ὑπὸ τούτου οὕτω σφοδρῶς ἐάλω, ὡς καὶ ἐν τοῖς καιρίοις δέξασθαι τὴν πληγὴν. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἀνέστη καὶ ἀνε- 25 μαχήσατο τὴν πάλιν καὶ πάλιν ἐστεφανώθη, οὗτος δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεδείξατο. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγε· «κρεῖσσόν

20. Ζαχ. 1,15.

21. Α' Κορ. 7,9.

θηκαν ὁμαδικὰ στὰ κακά»²⁰. Γι' αὐτὸ θὰ πάθουν ἀγιάτρευτα κακά. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει τίποτα πὺ νὰ ἐξοργίζει τόσο τὸ Θεό, ὅσο τὸ νὰ ἀρπάζεις, νὰ ἐκβιάζεις καὶ νὰ εἶσαι πλεονέκτης. Γιατί ἄραγε; Ἐπειδὴ εἶναι πολὺ εὐκολο νὰ ἀπέχεις ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἁμαρτία. Γιατὶ δὲν εἶναι ἐνοχλητικὴ φυσικὴ ἐπιθυμία, ἀλλὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία. Πῶς λοιπὸν τότε ὁ ἀπόστολος τὴν ὀνομάζει ρίζα τῶν κακῶν; γιατί καὶ ἐγὼ τὸ λέγω αὐτό, ἀλλ' ἡ ρίζα αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ μᾶς καὶ δὲν εἶναι ἐλάττωμα πὺ γεννάει ἡ φύση. Κι ἂν θέλετε, ἄς κάμουμε σύγκριση κι ἄς δοῦμε ποιό εἶναι πιὸ βασανιστικὸ, ἡ ἐπιθυμία περιουσίας ἢ σωμάτων; Ἀσφαλῶς πιὸ ἐνοχλητικὸ εἶναι ἐκεῖνο πὺ θὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι κατακυριεύει μεγάλους ἄνδρες.

Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποιὸν μεγάλο κυριεύσε ἡ ἐπιθυμία περιουσίας. Κανένα, παρὰ μόνο πολὺ ἀξιολύπητους καὶ περιφρονημένους, ὅπως δηλαδὴ τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἀχαάβ, τὸν Ἰούδα, τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία σωμάτων φάνηκε πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὸ μεγάλο προφῆτη Δαυίδ. Καὶ τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ δώσω ἄφεση σ' ἐκείνους πὺ κυριεύονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία αὐτὴ, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσω νὰ ἀποκτήσουν περισσότερη αὐτοσυγκράτηση. Γιατί, ὅταν δείξω ὅτι εἶναι μεγάλο τὸ πάθος, τότε θὰ ἀποδείξω ἀναμφισβήτητα ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀσυγχώρητοι. Γιατί, ἂν δὲ γνώριζες τὸ θηρίο, μπορούσες νὰ ζητήσεις καταφύγιο σ' αὐτό, τώρα ὅμως πὺ τὸ γνωρίζεις καὶ πέφτεις μέσα στὸ στόμα του, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχεις καμιά δικαιολογία. Μετὰ τὸ Δαυίδ, κυριεύσε τὸ γιό του μὲ περισσότερη ὑπερβολή, ἂν καὶ κανένας δὲν ἦταν πιὸ σοφὸς ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ἦταν προικισμένος μὲ κάθε ἄλλην ἀρετή. Κυριεύθηκε ὅμως τόσο ἐντονα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος, ὥστε τοῦ προξένησε βαθύτατη πληγὴ. Καὶ ὁ πατέρας βέβαια σηκώθηκε ξανὰ ὀρθιος, ξανάρχισε τὸν ἀγῶνα καὶ ξαναστεφανώθηκε, ὁ γιὸς ὅμως δὲν κατάφερε τίποτα τέτοιο. Γι' αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «εἶναι προτιμότερο νὰ νυμφεύεται κανεὶς, παρὰ νὰ τὸν καίει ἡ ἐπιθυμία»²¹· καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε· «ὅποιος μπορεῖ νὰ βαδίσαι μπροστά, ἄς βαδίσει»²². Γιὰ

22. Ματθ. 19,12.

ἔστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι»· καὶ ὁ Χριστός, «ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω». Περὶ δὲ χρημάτων οὐχ οὕτως, ἀλλ', «ὅς ἀφῆκε τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἑκατονταπλασίονα λήψεται».

Πῶς οὖν, φησί, περὶ τῶν πλουτούντων εἶπεν, ὅτι δυσκό-
 5 λως ἐπιτεύζονται τῆς βασιλείας; Πάλιν τὴν βλακειάν αὐτῶν αἰ-
 νιττόμενος, οὐ τὴν τυραννίδα τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν σφοδρὰν
 αὐτῶν δουλείαν. Καὶ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ὁ Παῦλος συνεβούλευσε
 δῆλον. Ἐκείνης μὲν γὰρ ἀπάγει τῆς ἐπιθυμίας λέγων, «οἱ δὲ
 βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμόν», ἐπὶ δὲ ταύ-
 10 τῆς οὐκέτι, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν μόνον διαλύσας, καὶ τοῦτο συμ-
 φώνως, πάλιν ἐπὶ τὸ συνέρχεσθαι συμβουλεύει. Δέδοικε γὰρ τὰ
 κύματα τῆς ἐπιθυμίας, μήποτε ναυάγιον ἐργάσῃται χαλεπόν.
 Τοῦτο καὶ ὀργῆς εὐτονώτερον πάθος· ὀργίζεσθαι μὲν γὰρ οὐκ ἔνι,
 μηδενὸς ὄντος τοῦ παροξύνοντος· ἐπιθυμεῖν δὲ ἀνάγκη, καὶ τῆς
 15 ὄψεως τῆς εἰς τοῦτο κινούσης μὴ φαινομένης. Διὸ ταύτην μὲν
 οὐκ ἐξέκοψε καθάπαξ, ἀλλὰ τό, «εἰκῆ», προσέθηκεν· οὐτ' αὐ-
 τὴν ἐπιθυμίαν ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ἄδικον· «διὰ γὰρ τὰς ἐπιθυ-
 μίας», φησὶν, «ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω». Θησαυρί-
 ζειν δὲ οὔτε εἰκῆ, οὔτε μὴ εἰκῆ συνεχώρησε. Ταῦτα μὲν γὰρ τὰ
 20 πάθη χρείας ἔνεκεν ἡμῖν ἐνεφυτεύθη· ὑπὲρ μὲν παιδοποιίας ἐπι-
 θυμία, ὑπὲρ δὲ βοηθείας τῶν ἀδικουμένων ὀργή· ἐπιθυμία δὲ
 χρημάτων οὐδαμῶς. Οὐκοῦν οὐδέ ἐστι φυσικὸν τὸ πάθος.
 Ὡστε ὅταν ὑπὸ τούτου ἀλῶς, τοσοῦτῳ μᾶλλον τὰ αἰσχιστα
 πείσῃ. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ δεῦτερον ἐπιτρέπων γάμον ὁ Παῦλος,
 25 ἐπὶ χρημάτων πολλὴν ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίβειαν, λέγων, «διὰ τί οὐ
 μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;» Καὶ περὶ

23. Ματθ. 19,29.

24. Α' Τιμ. 6,9.

25. Ὁ Χρυσόστομος ἔχει ἐδῶ ὑπόψη τὰ λόγια τοῦ Παύλου: «Μὴ στερεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἐκτὸς ἂν τὸ κάμετε προσωρινὰ καὶ μετὰ ἀπὸ συμφωνίας, γιὰ νὰ νηστεύετε καὶ νὰ προσευχηθεῖτε καὶ νὰ σμίγεται πάλι μαζί...» Α' Κορ. 7,5.

τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ὁμοῦς δὲ μίλησε ἔτσι, ἀλλ' εἶπε, «καὶ ὁποῖος ἄφησε τὰ ὑπάρχοντά του, θὰ πάρει ἑκατονταπλάσια»²³.

Πῶς λοιπόν, λέγει, εἶπε γιὰ τοὺς πλούσιους ὅτι δύσκολα θὰ κερδίσουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἐννοεῖ πάλι τὴ νωθρότητα τους, ὄχι δηλαδὴ τὴν κυριαρχία τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν ὑποδούλωσή τους στὰ χρήματα. Αὐτὸ εἶναι φανερὸ κι ἀπὸ ὅσα συμβούλεψε ὁ Παῦλος. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνη ἀποτρέπει, λέγοντας, «ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ γίνουν πλούσιοι, πέφτουν σὲ πειρασμό»²⁴, γιὰ τὴν ἐπιθυμία σωμάτων ὁμοῦς δὲ λέγει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ δέχεται προσωρινὴ διακοπὴ²⁵ καὶ μάλιστα μετὰ ἀπὸ συμφωνία, καὶ συμβουλεύει νὰ ξανασυνδεθοῦν. Γιατὶ φοβᾶται μήπως τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας προκαλέσουν κάποτε φοβερὸ ναυάγιο. Αὐτὸ τὸ πάθος εἶναι πιὸ δυνατὸ καὶ ἀπὸ τὴν ὀργή. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὀργίζεται κανεὶς, ἂν δὲν ὑπάρχει κάποιος ποὺ νὰ τὸν ἐξοργίζει, ἢ ἐπιθυμία ὁμοῦς εἶναι ἀνάγκη, ἀκόμη καὶ ἂν τὸ πρόσωπο ποὺ γεννᾷ τὴν ἐπιθυμία δὲ φαίνεται. Γι' αὐτὸ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία δὲν τὴν ἀπέκλεισεν ἐντελῶς, ἀλλὰ πρόσθεσε τὴ λέξη, «ἀπερίσκεπτα». Οὔτε θέλησε νὰ ξεριζώσῃ τὴν ἴδια τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ μόνο τὴν ἄδικη. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἐπιθυμίες, καλὸν εἶναι νὰ ἔχει ὁ καθένας τὴ γυναίκα του»²⁶. Δὲ ἔδωσε ὁμοῦς τὴν ἄδεια σὲ κανένα νὰ θησαυρίζει οὔτε ἀπερίσκεπα οὔτε μὲ περίσκεψη, γιατί αὐτὰ τὰ πάθη φύτρωσαν μέσα μας ἀπὸ κάποια ἀνάγκη. Γιὰ παράδειγμα ἢ ἐπιθυμία σωμάτων ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποχτήσουμε παιδιά, ἢ ὀργὴ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ βοηθήσουμε ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦνται. Μὲ τὴν ἐπιθυμία χρημάτων δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἐπομένως δὲν εἶναι πάθος φυσικό. Ἄρα, ἂν σὲ κυριεύσῃ τὸ πάθος αὐτό, θὰ πάθῃς ὅ,τι τὸ χειρότερο. Γι' αὐτό, ἐνῶ ἐπιτρέπει καὶ δεῦτερο γάμο ὁ Παῦλος, ἀπαιτεῖ γιὰ τὰ χρήματα πολλὴ προσοχὴ καὶ λέγει «γιατὶ δὲν προτιμᾶτε νὰ σᾶς ἀδικοῦν; γιατί δὲν προτιμᾶτε νὰ σᾶς στεροῦν τὰ ὑπάρχοντά σας;»²⁷. Μιλῶντας γιὰ τὴν ἀγαμία

26. Α' Κορ. 7,2.

27. Α' Κορ. 6,7.

μὲν παρθενίας διαλεγόμενος, φησὶν, «ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω», καὶ, «πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω», ὅταν δὲ περὶ χρημάτων ὁ λόγος αὐτῶ, «ἔχοντες», φησί, «σκεπάσματα καὶ τροφήν, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα».

5 Πῶς οὖν, φησί, τούτῳ μᾶλλον ἀλίσκονται πολλοί; Ὅτι οὐχ οὕτως εἰσὶ πρὸς αὐτὸ παραταττόμενοι, ὡς πρὸς ἀσέλγειαν καὶ πορνείαν· ὡς εἴ γε ὁμοίως ἐδόκει εἶναι δεινόν, οὐκ ἂν ταχέως ἐάλωσαν. Οὕτω καὶ αἱ ἄθλαι παρθένοι ἐκεῖναι τοῦ νυμφῶ-
 10 σαι, ὑπὸ τοῦ ἀσθενεστεροῦ καὶ μηδὲν ὄντος ἐβλήθησαν. Μετὰ τούτου κάκεινό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι εἴ τις ἐπιθυμίας κρατῶν, ὑπὸ χρημάτων νικᾶται, οὐδὲ ἐπιθυμίας πολλάκις κρατεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ φύσεως ἔλαχε τὸ μὴ σφόδρα ἐνοχλεῖσθαι ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ πάν-
 15 τες ὁμοίως εἰσὶ κατωφερεῖς. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὸ ὑπόδει-
 15 γμα τῶν παρθένων συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς στρέφοντες, φεύγωμεν τὸ πονηρὸν τοῦτο θηρίον. Εἰ γὰρ παρθενία οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλ' ἀπώλοντο μετὰ μυρίους πόνους καὶ ἰδρῶτας ἐκεῖναι διὰ τὴν φι-
 15 λαργυρίαν, τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται, εἰ τούτῳ περιπέσοιμεν τῷ πά-
 15 θει;

20 Διὸ παρακαλῶ πάντα ποιεῖν μήτε ἀλῶναι, μήτε ἀλόντας ἐναπομεῖναι, ἀλλὰ καὶ διαρρηῆξαι τὰ χαλεπὰ ταῦτα δεσμά. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πρὸς τὸν οὐρανὸν στῆναι καὶ τῶν μυρίων ἐπι-
 20 τυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πα-
 25 τρι ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λέγει, «έντολή τοῦ Κυρίου δέν ἔχω»²⁸, καί, «σᾶς τὸ λέγω γιὰ τὸ συμφέρον σας, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς βάλω θηλειὰ στὸ λαιμό»²⁹. Ἐνῶ ὅταν μιλάει γιὰ τὰ χρήματα, λέγει· «ἂν ἔχουμε σκεπάσματα καὶ τροφές, μᾶς εἶναι ἀρκετὰ αὐτά»³⁰.

Γιατί ὁμως, λέγει, πολλοὶ κυριεύονται περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος; Γιατί δέν εἶναι τόσο ἔτοιμοι νὰ πολεμήσουν ἐναντίον του, ὅσο εἶναι ἔτοιμοι ἐναντίον τῆς πορνείας καὶ τῆς ἀκολασίας. Ἔτσι διώχθηκαν ἀπὸ τὸ νυμφώνα καὶ ἐκεῖνες οἱ ἀξιολύπητες παρθένες, ἐπειδὴ, ἀφοῦ νίκησαν τὸ μεγαλύτερο ἀντίπαλο, νικήθηκαν ἀπὸ τὸν πῶ ἀδύνατο καὶ τὸν τιποτένιο. Ἄλλην αἰτία μπορούμε νὰ ἀναφέρουμε αὐτὴν· ἂν κάποιος νικᾷ τὶς ἐπιθυμίες του ἀλλὰ νικιέται ἀπὸ τὰ χρήματα, αὐτὸς δὲ ἐξουσιάζει πολλές φορές οὔτε τὶς ἐπιθυμίες, ἀλλ' ἔτυχε νὰ μὴν ἔχει ἀπὸ τὴ φύση ἔντονη κλίση πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση. Γιατί εἶναι γνωστὸ πὼς δέν ἔχουν ὅλοι τὰ ἴδια ἐλαττώματα. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἔχοντας συνεχῶς στὸ μυαλό μας τὸ παράδειγμα τῶν παρθένων, ἅς ἀποφεύγουμε τὸ πονηρὸ αὐτὸ θηρίο. Ἀφοῦ δέν τὶς ὠφέλησε καθόλου ἡ παρθενία, ἀλλὰ καταστράφηκαν μετὰ ἀπὸ ἀναρίθμητους κόπους καὶ ἰδρῶτες ἐξαιτίας τῆς φιλαργυρίας τους, ποιὸς θὰ μᾶς λυτρώσει ἂν γίνουμε αἰχμάλωτοι αὐτοῦ τοῦ πάθους;

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, νὰ κάμετε τὸ πᾶν νὰ μὴν κυριευθεῖτε, ἀλλὰ κι ἂν κυριευθεῖτε νὰ μὴν παραμείνετε σ' αὐτό, ἀλλὰ νὰ σπάσετε τὰ φοβερὰ αὐτὰ δεσμά. Γιατί ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ βαδίσουμε πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ, πὸ εὐχομαι νὰ τὰ ἀπολαύσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

28. Α' Κορ. 7,25.

29. Α' Κορ. 7,35.

30. Α' Τιμ. 6,8.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Δ'

(Β' Κορ. 11, 13-20)

«Οί γάρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ».

1. Τί λέγεις; οἱ Χριστόν κηρύττοντες, οἱ χρήματα μὴ λαμβάνοντες, οἱ Εὐαγγέλιον ἕτερον μὴ ἐπεισάγοντες, ψευδαπόστολοι; 5 *Ναί, φησί· καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα, ὅτι ταῦτα ὑποκρίνονται πάντα, ἵνα ἀπατήσωσιν. «Ἐργάται δόλιοι». Ἐργάζονται μὲν γάρ, ἀλλ' ἀνασπῶσι τὰ πεφυτευμένα. Ἐπειδὴ γὰρ ἴσασιν, ὅτι ἐτέρως οὐκ ἂν γένοιτο εὐπαράδεκτοι, τὸ προσωπεῖον λαβόντες τῆς ἀληθείας, οὕτω τὸ δράμα τῆς πλάνης ὑποκρίνονται. Καὶ μέντοι χρήματα, φησὶν, οὐ λαμβάνουσιν. Ἵνα πλείονα λάβωσιν, ἵνα ψυχὴν ἀπολέσωσι. Μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ψεῦδος· καὶ ἐλάμβανον, ἀλλ' ἐλάνθανον· καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐν τοῖς ἐπιούσι. Καὶ ἤδει μὲν γὰρ ἠνίξαστο εἰπών, ὅτι «εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, τούτου ἀνέχεσθε». Νῦν 15 δὲ ἐτέρωθεν αὐτοὺς διαβάλλει λέγων, «μετασχηματιζόμενοι». Σχῆμα μόνον αὐτοῖς, ἡ δὲ δὸρὰ τοῦ προβάτου ἐπίκειται. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. «Εἴ γὰρ αὐτὸς ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, τί μέγα, εἴ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζον-*

1. Β' Κορ. 11,20.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Δ'

(Β' Κορ. 11,13-20)

«Οί άνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ψευδαπόστολοι, δόλιοι ἐργάτες, πὸν μεταμφιέζονται σὲ ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ».

1. Τί λές; Οἱ ἄνθρωποι πὸν κηρύσσουν τὸ Χριστό, πὸν δὲν παίρνουν χρήματα, πὸν δὲ διδάσκουν διαφορετικὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ψευδαπόστολοι; Ναι, λέγει. Καὶ προπάντων γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ὑποκρίνονται ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ ἐξαπατήσουν. «Δόλιοι ἐργάτες», γιὰτι ἐργάζονται, ἀλλὰ ξεριζώνουν τὰ φυτευμένα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνωρίζουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοὺς καλοδεχθοῦν, φοροῦν τὸ προσωπεῖο τῆς ἀλήθειας καὶ παίζουν παραπλανητικὸ θέατρο. Δὲν παίρνουν ὄμως, λέει, χρήματα. Γιὰ νὰ πάρουν περισσότερα, γιὰ νὰ καταστρέψουν ψυχές. Ἡ καλύτερα κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια. Καὶ ἐπαιρναν καὶ τὸ ἔκρυβαν ὅτι παίρνουν. Αὐτὸ τὸ δείχνει στὴ συνέχεια. Καὶ ἤδη βέβαια τὸ ὑπαινίχθηκε, λέγοντας: «γιὰ νὰ φανοῦν ὅτι εἶναι σὰν ἐμᾶς στὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται», πλὴν ὄμως πὸν κάτω τὸ ὑπαινίχθηκε πὸν κάθαρα, λέγοντας, «ἀνεχόσαστε ἄνθρώπους πὸν σᾶς καταβροχθίζουν ἢ σᾶς ἐκμεταυλλεύονται ἢ σᾶς συμπεριφέρονται ἐγωϊστικά»¹. Τώρα τοὺς κατηγορεῖ μὲ ἄλλον τρόπο, λέγοντας, «γιὰτι μεταμφιέζονται». Ἐξωτερικὰ μόνο παρουσιάζονται μὲ τὴν προβιὰ τοῦ προβάτου. «Καὶ δὲν εἶναι καθόλου περίεργο. Ἄφοῦ ὁ ἴδιος ὁ σατανᾶς μεταμορφώνεται σὲ φωτεινὸν ἄγγελο, πῶς εἶναι μεγάλο πρᾶγμα ἂν οἱ ὑπηρέτες του μεταμορφώνονται

ται ὡς διάκονοι διακαιοσύνης;». Ὡστε εἰ δεῖ θαυμάζειν, τοῦτο δεῖ θαυμάζειν, τὸ δὲ τούτων, οὐκέτι. Ὅταν γὰρ ὁ διδάσκαλος αὐτῶν πάντα τολμᾷ, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τοὺς μαθητὰς ἔπεσθαι. Τί δέ ἐστιν, «ἄγγελον φωτός»; Τὸν παρρησίαν ἔχοντα λέγειν, τὸν τῷ Θεῷ παρεστῶτα. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι σκότους οὗτοι οἱ τοῦ διαβόλου, οἱ σκοτεινοὶ καὶ ἄγριοι. Καὶ πολλοὺς ὁ διάβολος οὕτως ἠπάτησε, μετασχηματιζόμενος, οὐ γινόμενος ἄγγελος φωτός. Οὕτω καὶ οὗτοι σχῆμα ἀποστόλου περιφέρουσιν, οὐκ αὐτὴν τὴν δύναμιν· οὐδὲ γὰρ ἰσχύουσιν. Οὐδὲν δὲ οὕτω διαβολικόν, ὡς τὸ πρὸς ἐπίδειξιν τι ποιεῖν.

Τί δέ ἐστι «διάκονοι δικαιοσύνης»; Ὅπερ ἡμεῖς ἐσμεν, Εὐαγγέλιον κηρύσσοντες ὑμῖν δικαιοσύνην ἔχον. Ἡ γὰρ τοῦτό φησιν, ἢ ὅτι δικαίων ἀνδρῶν ἑαυτοῖς περιτιθέασι δόξαν. Πῶς οὖν αὐτοὺς ἐπιγνωσόμεθα; Ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε. Διὸ ἀναγκάζεται τὰ ἑαυτοῦ θεῖναι κατορθώματα καὶ τὴν ἐκείνων κακίαν παράλληλα, ἵνα ἀπὸ τῆς συγκρίσεως φανῶσιν οἱ νόθοι. Καὶ μέλλον πάλιν ἐμβαίνειν εἰς τὰ ἐγκώμια τὰ ἑαυτοῦ, κατηγορεῖ πρῶτον ἐκείνων, ἵνα δείξῃ ἀναγκαίαν οὕσαν αὐτοῦ τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα μὴ τις ἐγκαλέσῃ ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι, καὶ φησι, «πάλιν λέγω». Καὶ γὰρ ἤδη πολλῇ προδιορθώσει ἐχρήσατο· ἀλλ' ὁμῶς οὐκ ἄρκοῦμαι τοῖς εἰρημένοις, ἀλλὰ καὶ πάλιν λέγω, μὴ τίς με δόξῃ ἄφρονα εἶναι. Τοῦτο γὰρ ἐκείνων ἦν ἔργον, τό, αἰτίας μὴ οὔσης, καυχᾶσθαι. Σὺ δὲ μοι σκόπει ὅτι, ὡσάκις ἐμβαίνειν μέλλει εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, προανακρούεται. Τὸ μὲν γὰρ πρᾶγμα ἀφροσύνης ἐστὶ, φησί, τὸ καυχᾶσθαι, ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς ἀνοηταίνων αὐτὸ ποιῶ, ἀλλὰ ἀναγκαζόμενος. Εἰ δὲ οὐ πείθεσθε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκην οὕσαν ὁρῶντες, καταγνώσεσθε, οὐδὲ οὕτω παραιτήσομαι.

σὲ ὑπηρέτες δικαιοσύνης;». Ὡστε, ἂν πρέπει νὰ θαυμάζουμε, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θαυμάζουμε, γι' αὐτοὺς ὅμως καθόλου. Γιατί, ἀφοῦ ὁ δάσκαλός τους ἔχει τὴν τόλμη νὰ κάνει τὰ πάντα, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο πὺ τὸν ἀκολουθοῦν οἱ μαθητές του. Ἄλλὰ τί σημαίνει, «ἄγγελος φωτός»; Ἐκεῖνον πὺ κηρύσσει ἐλεύθερα, ἐκεῖνον πὺ εἶναι κοντὰ στὸ Θεό. Γιατί ὑπάρχουν καὶ ἄγγελοι τοῦ σκοτός, οἱ ἄγγελοι τοῦ διαβόλου, πὺ εἶναι σκοτεινοὶ καὶ ἄγριοι. Καὶ πολλοὺς ὁ διάβολος ἐξαπάτησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μεταμφιεζόμενος δηλαδὴ, χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται ἄγγελος φωτός. Ἔτσι κι αὐτοὶ παρουσιάζουν στοὺς πιστοὺς μορφὴ ἀποστόλου, ὄχι δύναμη ἀποστολική, γιατί δὲν ἔχουν. Τίποτα ὅμως δὲν εἶναι τόσο διαβολικό, ὅσο τὸ νὰ κάνεις κάτι γιὰ ἐπίδειξη.

Ἄλλὰ τί σημαίνει, «ὑπηρέτες δικαιοσύνης»; Αὐτὸ πὺ εἴμαστε ἐμεῖς, πὺ σᾶς κηρύσσουμε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης. Ἡ αὐτὸ ἐννοεῖ ἢ ὅτι ντύνουν τοὺς ἑαυτοὺς τους μὲ δόξα δικαίων ἀνδρῶν. Πῶς θὰ τοὺς ἀναγνωρίσουμε ὅμως; Ἀπὸ τὰ ἔργα τους, ὅπως εἶπε ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ ἀναφέρει συγκρίνοντας τὰ δικά του κατορθώματα καὶ τὸν δικό τους κακὸ χαρακτήρα, ὥστε ἀπὸ τὴν σύγκριση νὰ φανεῖ ποιοὶ εἶναι ψεύτικοι. Καὶ ἐπειδὴ πρόκειται ν' ἀρχίσει νὰ ἐπαινεῖ πάλι τὸν ἑαυτό του, κατηγορεῖ πρῶτα ἐκείνους, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀναγκάζεται νὰ τὸ κάμει, γιὰ νὰ μὴ τὸν κατηγορήσει κανεὶς ὅτι περιαυτολογεῖ, καὶ λέγει, «ξανά λέγω». Ὡς τώρα φρόντισε πολὺ νὰ λάβει προφυλακτικὰ μέτρα. Δὲν μοῦ εἶναι ὅμως ἀρκετὰ αὐτά, λέγει, καὶ τὰ λέγω ξανά, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι εἶμαι ἀνόητος. Αὐτὸ ἦταν γνώρισμα ἐκείνων, τὸ νὰ καυχῶνται χωρὶς νὰ ὑπάρχει λόγος. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε ὅτι, κάθε φορὰ πὺ πρόκειται ν' ἀρχίσει νὰ ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, κάνει σχετικὴ προετοιμασία. Ἡ πράξη αὐτή, δηλαδὴ ἡ καυχησιολογία, εἶναι, λέγει, ἀνοησία, ἐγὼ ὅμως τὴ χρησιμοποιοῦ ὄχι γιατί εἶμαι ἀνόητος, ἀλλὰ γιατί ἀναγκάζομαι. Κι ἂν δὲ μὲ πιστεύετε ἀλλὰ μὲ κατακρίνετε, ἂν καὶ βλέπετε ὅτι εἶναι ἀνάγκη, δὲ θὰ σταματήσω.

Εἶδες πῶς ἔδειξε πολλὴν οὖσαν τὴν ἀνάγκην τοῦ λέγειν; Ὁ γὰρ μὴδὲ ταύτην ὑποστελλόμενος τὴν ὑποψίαν, ἐννόησον ὁσὴν βίαν ὑπέμεινεν εἰς τὸ λέγειν, καὶ πῶς ὤδινε καὶ ἐβιάζετο εἰπεῖν. Ἄλλ' ὁμῶς καὶ οὕτω μετρίως τῷ πράγματι κέχρηται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα καυχῆσωμαι. Καὶ μικρὸν μέλλων καυχᾶσθαι, πάλιν καὶ ἑτέρα κέχρηται παραιτήσει, λέγων «ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως». Ὁρᾷς πῶς τὸ καυχᾶσθαι οὐκ ἔστι κατὰ Κύριον; «Ὅταν γὰρ πάντα ποιήσητε», φησί, «λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί 10 ἔσμεν». Ἄλλ' αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐκ ἔστι κατὰ Κύριον, ἀπὸ δὲ τῆς διανοίας τοῦτο γίνεται. Διὰ τοῦτο εἶπεν, «ὁ λαλῶ»· οὐ τὴν αἰτίαν διαβάλλων, ἀλλὰ τὰ ρήματα. Ἐπεὶ ὁ σκοπὸς οὕτω θαυμαστός, ὡς καὶ τὰ ρήματα σεμνύνειν. Ὡσπερ γὰρ ὁ φονεὺς τῶν σφόδρα κεκωλυμένων ὧν, ἀπὸ διανοίας πολλακίς ηὔδοκί- 15 μησε, καὶ τὸ περιτέμενεσθαι οὐκ ὄν κατὰ Κύριον, ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦτο γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ καυχᾶσθαι. Καὶ τί δήποτε οὐ κέχρηται ἀκριβολογίᾳ τοσαύτῃ; Ὅτι πρὸς ἕτερον ἐπείγεται, καὶ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς ἐπιλαμβάνεσθαι βουλομένοις χαρίζεται μόνον, ἵνα εἴπῃ τὰ ὠφελοῦντα· καὶ γὰρ ἱκανὰ ἦν πᾶσαν ἀνελεῖν 20 τὴν ὑποψίαν λεχθέντα.

«Ἄλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ». Πρῶτερόν φησιν, «ὄφελον ἠνεΐχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ»· νυνὶ δέ, «ὡς ἐν ἀφροσύνῃ». Ὅσω γὰρ πρόεισι, τοσοῦτω μᾶλλον ἐκκαθαίρει τὸν λόγον. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσης πανταχοῦ ἀνοηταίνειν αὐτόν, προσέθηκεν, 25 «ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως». Κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, φησὶν· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, «ἵνα μὴ καταισχυρθῶμεν»· καὶ προσετίθει, «ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν εἰπὼν, «ἢ ἂ βουλευόμεαι κατὰ σάρκα βουλεύο-

Βλέπεις πὼς ἔδειξε ὅτι εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νὰ τὰ πεῖ; Ἄφοῦ δὲν ὑποχωρεῖ οὔτε μπροστὰ σὲ τέτοια δυσπιστία, σκέψου πόση πίεση ἔνιωσε γιὰ νὰ μιλήσει καὶ πόσο ἀγωνιοῦσε καὶ ἔνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ μιλήσει. Παρόλα αὐτὰ ὁμῶς διατυπώνει τὰ λόγια του μὲ μετριοφροσύνη. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ καυχηθῶ'. Κι ἐνῶ πρόκειται νὰ καυχηθεῖ σὲ λίγο, ζητάει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ συγγνώμη, λέγοντας· «αὐτὸ πὸν λέγω, δὲν τὸ λέγω μὲ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ σὰν ἀνόητος ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ τῆς καυχῆσεως». Βλέπεις ὅτι ἡ καύχησις δὲν εἶναι ἐπιθυμητὴ στὸν Κύριο; Γιατὶ λέγει, «ὅταν κάμετε ὅλα σας τὰ καθήκοντα, νὰ λέτε, εἴμαστε ἀνάξιοι δοῦλου»². Ἡ καύχησις λοιπὸν δὲν εἶναι κάτι πὸν τὸ θέλει ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ. Γι' αὐτὸ εἶπε, «αὐτὸ πὸν λέγω», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐπικρίνει τὴν καυχησιολογίαν καὶ ὄχι τὴν αἰτία τῆς. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς εἶναι τόσο σπουδαῖος, ὥστε κάνει σεβαστὴ καὶ τὴν καύχησις. Ὅπως δηλαδὴ ὁ φονιάς πολλὰς φορὰς ἐπιδοκιμάστηκε ἀπὸ ἀνθρώπινες ψυχές, ἂν καὶ ὁ φόνος εἶναι κάτι τὸ ἀπόλυτα ἀπαγορευμένο, κι ὅπως ἡ περιτομὴ, πὸν δὲν εἶναι κάτι πὸν ἐπιβάλλει ὁ Κύριος, γίνεται μὲ ἀπόφασις τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι καὶ ἡ καύχησις. Γιατὶ ὁμῶς δὲν ἀκριβολογεῖ τόσο πολὺ; Γιατὶ βιάζεται γιὰ κάτι ἄλλο καὶ τὸ κάνει σὰν νὰ εἶναι περιττὸ καὶ γιὰ τὸ χατήρι ἐκείνων πὸν θέλουν νὰ ἐρευνοῦν περισσότερο. Βιάζεται νὰ πεῖ τὰ ὠφέλιμα, πὸν λεγόμενα ἔχουν τὴ δύναμη νὰ διαλύσουν κάθε ἀμφιβολίαν.

«Ἄλλὰ σὰν ἀνόητος». Πιὸ μπροστὰ εἶπε, «μακάρι νὰ μοῦ δείχνατε ἀνοχὴ γιὰ κάποια μικρὴ ἀνοησία μου», ἐνῶ τώρα λέγει· «σὰν νὰ εἶμαι ἀνόητος». Ὅσο προχωρεῖ δηλαδὴ, τόσο περισσότερο σαφὴ κάνει τὸ λόγο του. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι κάνει ἀνοησίες παντοῦ, πρόσθεσε, «ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς καυχῆσεως». Ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ θέμα, λέγει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄλλοῦ ἔλεγε, «γιὰ νὰ μὴν κατατροπιαστοῦμε» καὶ πρόσθεσε, «ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς καυχῆσεως». Καὶ ἄλλοῦ πάλι ἀφοῦ εἶπε, «ἢ ὅσα ἀποφασίζω τὰ ἀποφασίζω κατὰ κοσμικὸν τρόπο, ὥστε

2. Λουκᾶ 17,10.

μαι, ἵνα ἢ παρ' ἐμοὶ τό, ναὶ ναί, καὶ τό, οὐ οὐ;» καὶ δείξας, ὅτι οὐ δύναται πανταχοῦ ἄπερ ἐπαγγέλεται καὶ πληροῦν, ἐπειδὴ οὐ κατὰ σάρκα βουλεύεται, ἵνα μὴ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ δόγματος ἐλκύσωσί τινες, φησί· «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος 5 ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ».

2. Καὶ ὄρα πόσα ἔμπροσθεν εἰπὼν, πάλιν καὶ ἐτέρας τίθησιν ἀπολογίας, προστιθείς οὕτω, καὶ λέγων, «ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀγὼ καυχῆσομαι». Τί ἐστι, «κατὰ σάρκα»; Ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ πλούτου, ἀπὸ σοφίας, 10 ἀπὸ τοῦ περιτομῆν ἔχειν καὶ προγόνους Ἑβραίους, ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν δόξης. Καὶ θέα σύνεσιν· ἐκεῖνα τίθησιν ἄπερ οὐδένα δείκνυσιν, καὶ τότε καὶ ἀφροσύνην. Εἰ γὰρ τὸ ἐπὶ τοῖς ὄντως ἀγαθοῖς καυχᾶσθαι ἀφροσύνη, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς μηδὲν οὔσι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ, «οὐ κατὰ Κύριον», καλεῖ. Οὐ γὰρ 15 ὄφελος Ἑβραῖον εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Μὴ τοίνυν νομίσητε, ὅτι ὡς ἀρετὴν αὐτὰ τίθημι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι καυχῶνται, ἀναγκάζομαι κἀγὼ ἐντεῦθεν τὴν σύγκρισιν ποιήσασθαι, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ λέγων, «εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον». Καὶ ἐκεῖ, διὰ τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τούτῳ. Ὡσπερ ἂν εἰ 20 τις γένους λαμπροῦ ὦν καὶ φιλόσοφον ἐλόμενος βίον, ἴδοι μέγα φρονοῦντας ἐτέρους ἐπὶ εὐγενείᾳ, καὶ βουλόμενος καθελεῖν αὐτῶν τὸ φύσημα, ἀναγκασθεῖ τὴν οἰκείαν περιφάνειαν εἰπεῖν, οὐχὶ καλλωπιζόμενος, ἀλλὰ ἐκείνους ταπεινῶν. Τοῦτο δὴ καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. Εἶτα, ἀποστάς ἐκείνων, ἐπὶ Κορινθίους ὀλόκληρον 25 τὴν αἰτίαν κενοῖ λέγων, «ἡδέως ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων». Ὡστε ὑμεῖς αἴτιοι τούτων, καὶ μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι. Εἰ γὰρ μὴ

νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα νὰ εἶναι τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ ὄχι ὄχι;»³, καὶ δείχνοντας ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελεῖ πάντοτε ὅσα ὑπόσχεται, ἐπειδὴ δὲν ἀποφασίζει κατὰ κοσμικὸ τρόπο, καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑποψιαστοῦν μερικοὶ ὅτι δείχνει τὴν ἴδια ἀσυνέπεια καὶ στὴ διδασκαλία του, λέγει· «ὁ Θεὸς εἶναι ἀξιόπιστος, γιὰτὶ ὁ λόγος μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦταν συγχρόνως ναὶ καὶ ὄχι».

2. Καὶ πρόσεχε ὅτι, ἐνῶ εἶπε τόσα πιὸ μπροστά, ἀναφέρει πάλι καὶ ἄλλες δικαιολογίες καὶ προσθέτει τὰ ἐξῆς λόγια· «ἐπειδὴ πολλοὶ καυχῶνται σὰν ὑλικοὶ ἄνθρωποι, θὰ καυχηθῶ κι ἐγώ». Τί σημαίνει, «σὰν ὑλικοὶ ἄνθρωποι»; Ὅχι ὅπως τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ γιὰ τὴ ὑψηλὴ καταγωγή τους, γιὰ τὰ πλούτη τους, γιὰ τὴν ἐξυπνάδα τους, γιὰ τὴν περιτομὴ πού ἔχουν, γιὰ τοὺς Ἑβραίους προγόνους τους, γιὰ τὶς τιμὲς πού τοὺς ἀποδίδουν πολλοί. Καὶ δὲς πόσο συνετός εἶναι. Ἀναφέρει ἐκεῖνα πού δὲν ἀναδεικνύουν κανένα, καὶ μετὰ ἀναφέρει καὶ τὴν ἀφροσύνη. Αὐτὸ εἶναι πού ἐκφράζει μὲ τὴ φράση, «ὄχι μὲ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου». Γιὰτὶ δὲν ἔχει ἀξία νὰ εἶσαι Ἑβραῖος καὶ τὰ παρόμοια. Μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι αὐτὰ τὰ ἀναφέρω σὰν ἀρετές, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι καυχῶνται γι' αὐτά, ἀναγκάζομαι κι ἐγὼ νὰ κάμω σχετικὴ σύγκριση. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ἄλλοῦ λέγοντας, «ἂν νομίζει κανεὶς ὅτι μπορεῖ νὰ ἔχει πεποίθηση στὴ σάρκα του, περισσότερο μπορῶ ἐγώ»⁴. Καὶ ἐκεῖ τὸ ἀναφέρει ἐξαιτίας ἐκείνων πού εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὴ σάρκα τους. Ἔτσι θὰ ἀναγκαζόταν νὰ μιλήσει κάποιος πού κατάγεται ἀπὸ λαμπρὴ γενιὰ καὶ ἔχει σπουδαία φιλοσοφικὴ κατάρτιση, ἂν ἔβλεπε ἄλλους νὰ ὑπερηφανεύονται γιὰ τὴ σπουδαία καταγωγή τους καὶ ἤθελε νὰ καταπολεμήσει τὸν ἐγωϊσμό τους. Θὰ ἀναγκαζόταν νὰ μιλήσει γιὰ τὴ λαμπρὴ καταγωγή του ὄχι ἀπὸ ἐγωϊσμό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ταπεινώσει τοὺς ἐγωϊστὲς. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνει καὶ ὁ Παῦλος. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀφήνει τοὺς ἄλλους καὶ ρίχνει ὅλο τὸ φταίξιμο στοὺς Κορινθίους, λέγοντας· «μὲ χαρὰ δείχνετε ἀνοχὴ στοὺς ἀνόητους». Ἐπομένως ἐσεῖς φταῖτε γι' αὐτὰ καὶ μάλιστα πιὸ πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Γιὰτὶ, ἂν δὲν τοὺς δείχνατε ἐσεῖς ἀνοχὴ

4. Φιλίπ. 3,4.

ὕμεις αὐτῶν ἠνείχεσθε καὶ παρεβλάπτεσθε τό γε ἐκείνων μέρος, οὐδὲν ἐφθεγξάμην· ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας κήδομαι σωτηρίας καὶ συγκαταβαίνω.

Καὶ ὄρα πῶς καὶ τὴν ἐπιτίμησιν μετ' ἐγκωμίου τίθησιν. 5 Εἰπὼν γάρ, «ἠδέως ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων», ἐπήγαγε, «φρόνιμοι ὄντες». Ἀφροσύνης γὰρ τὸ καυχᾶσθαι καὶ ἐπὶ τοιούτοις. Καίτοι ἐχρῆν ἐπιτιμῆσαι καὶ εἰπεῖν, μὴ ἀνέχεσθε τῶν ἀνοήτων, ἀλλὰ μετὰ πλείονος αὐτὸ ποιεῖ περιουσίας. Ἐκείνως μὲν γὰρ ἔδοξεν ἂν ὡς ἀπεστερημένος αὐτῶν ἐπιτιμᾶν, νυνὶ δὲ δείξας 10 ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτοις κρατοῦντα, καὶ οὐδὲν εἶναι ταῦτα νομίζοντας, μειζόνως αὐτοὺς διορθοῦται. Τέως δὲ πρὶν ἢ εἰς τὰ ἐγκώμια ἐμβάλλειν καὶ τὴν σύγκρισιν, καὶ τὴν πολλὴν Κορινθίων δουλοπρέπειαν ὄνειδίζει αὐτοῖς, ὅτι μεθ' ὑπερβολῆς αὐτοῖς καθυπεκλίνοντο. Καὶ σκόπει πῶς κωμωδεῖ. «Ἀνέχεσθε» γάρ, 15 φησὶν, «εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει». Πῶς οὖν ἔλεγε, «ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὐρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς»; Ὅρᾳς ὅτι δείκνυσιν αὐτοὺς λαμβάνοντας, καὶ οὐχ ἀπλῶς λαμβάνοντας, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς; τὸ γὰρ κατεσθίειν τοῦτο δηλοῖ. «Εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ». Καὶ τὰ χρήματα ὑμῶν, φησὶ, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὴν ἐλευ- 20 θερίαν ἐξεδώκατε. Τοῦτο γὰρ μεῖζον τοῦ λαβεῖν, τὸ μὴ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν κυρίου εἶναι, ὃ καὶ ἔμπροσθεν δηλοῖ λέγων, «εἴ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς;».

Εἶτα τὸ χαλεπώτερον προστίθησι λέγων, «εἴ τις ἐπαίρε- 25 ται». Οὐδὲ γὰρ σύμμετρος ὑμῶν ἡ δουλεία, οὐδὲ ἡμεροὶ οἱ δεσπότηαι, ἀλλὰ φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς. «Εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει». Εἶδες πάλιν ἐπίτασιν τυραννίδος; Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ

ἀλλὰ σᾶς ἐνοχλοῦσαν οἱ πράξεις τους, δὲ θὰ ἔκανα καμιά συζήτηση. Τώρα ὅμως μὲ ἐνδιαφέρει ἡ σωτηρία σας καὶ γι' αὐτὸ κρίνω μὲ ἐπιείκεια.

Πρόσεξε ὅμως πῶς ἐκφράζει καὶ τὴν ἐπιτίμηση μὲ ἔπαινο. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδή, «μὲ χαρὰ ἀνεχόσαστε τοὺς ἀνόητους», πρόσθεσε, «ἂν καὶ εἴσαστε φρόνιμοι». Γιατὶ εἶναι ἀνόητοι ὅποιοι καυχῶνται γι' αὐτά. Καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐπιτιμήσει καὶ νὰ τοὺς πεῖ νὰ μὴ δείχνουν ἀνοχή στοὺς ἀνόητους, καυχιέται μὲ ἄφθονους αὐτοεπαίνους. Γιατὶ, ἂν δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι, θὰ ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπικρίνει τοὺς ἄλλους, γιατί δὲν ἔχει τίποτα νὰ ἐπιδείξει ὁ ἴδιος. Τώρα ὅμως, δείχνοντας ὅτι καὶ σ' αὐτὰ τοὺς ξεπερνᾷ, ἀλλὰ δὲν τοὺς δίνει καμιά σημασία, τοὺς διορθώνει περισσότερο. Προηγουμένως ὅμως προτοῦ ἀρχίσει τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴ σύγκριση, ἐπικρίνει αὐστηρὰ τὴ δουλοπρέπεια τῶν Κορινθίων πρὸς αὐτούς, ἐπειδὴ τοὺς κάνουν βαθιὲς ὑποκλίσεις. Καὶ πρόσεχε πῶς γελοιοποιεῖ τὸ πρᾶγμα· γιατί λέγει, «δείχνετε ὑπομονὴ ἂν κάποιος σᾶς καταβροχθίζει». Πῶς λοιπὸν ἔλεγες, «γιὰ νὰ ἀποδειχθοῦν ὅτι εἶναι ὅμοιοι μ' ἐμᾶς στὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται»; Βλέπεις ποὺ δείχνει ὅτι αὐτοὶ παίρνουν καὶ ὄχι ὅτι παίρνουν ἀπλῶς, ἀλλὰ παίρνουν πάρα πολλά; Αὐτὸ σημαίνει τὸ «σᾶς καταβροχθίζει». «Ἄν κάποιος σᾶς ὑποδουλώνει ἐντελῶς». Καὶ τίς περιουσίες σας, λέει, καὶ τὰ σώματά σας, καὶ τὴν ἐλευθερία σας τὰ παραδώσατε. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ παίρνουν, τὸ ὅτι δηλαδή δὲν παίρνουν μόνο τὴν περιουσία σας ἀλλὰ γίνονται κύριοι καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σας, πρᾶγμα ποὺ τὸ λέγει καὶ πιὸ μπροστά, λέγοντας, «ἂν κάποιος ἄλλοι ἔχουν ἐξουσίαν ἐπάνω σας, δὲν πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ ἔχουμε ἐμεῖς»⁵

Ἐπειτα προσθέτει τὸ πιὸ ἐνοχλητικό· «ἂν κανεὶς συμπεριφέρεται ἐγωϊστικά». Ἡ δουλεία σας δηλαδή δὲν ἔχει κάποιο μέτρο οὔτε εἶναι μαλακοὶ οἱ κυρίαρχοί σας, ἀλλὰ ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀνυπόφοροι. «Ἄν σᾶς χτυπᾷ κανεὶς στὸ πρόσωπο». Βλέ-

5. Α' Κορ. 9,12.

ὅτι εἰς ὄψιν ἐτύπτοντο, ἀλλ' ὅτι διέπτυσαν αὐτοὺς καὶ ἠτίμαζον· διὸ προσέθηκε, «κατὰ ἀτιμίαν λέγω». Τῶν γὰρ εἰς ὄψιν τυπτομένων οὐκ ἔλαττον πάσχετε. Τί τοίνυν τούτου γένοιτ' ἂν ἰσχυρότερον; ποία δὲ ταύτης τῆς δεσποτείας πικροτέρα, ὅταν καὶ τὰ 5 χρήματα ὑμῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν ἀφελόμενοι, μηδὲ οὕτως ὥσιν ἡμεροί, μηδὲ ἐν τάξει δούλων ἐῷσιν ὑμᾶς μένειν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀργυρωνήτου ὑβριστικώτερον ὥσιν ὑμῖν κεκρημένοι; «Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἡσθενήσαμεν». Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. Ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἦν, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸ τέθεικεν, 10 ἵνα κλέψῃ τὴν ἐπάχθειαν τῇ ἀσαφείᾳ. Ὁ γὰρ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· μὴ γὰρ οὐ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν; Ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῶν ἀνέχεσθε, ὡς ἡμῶν μὴ δυναμένων ταῦτα ποιεῖν; Ἐγκλημα μὲν οὖν καὶ τὸ μωραινόντων ἀνέ- 15 χεσθαι, τὸ δὲ καὶ οὕτω καταφρονούντων ὑμῶν, ἀρπαζόντων, ἐπαιρομένων, τυπτόντων, οὐδ' ἂν ἀπολογίαν ἔχοι, οὐδ' ἂν λόγον τινά. Καινὸν γὰρ τοῦτο τὸ τῆς ἀπάτης εἶδος. Οἱ μὲν γὰρ ἀπατῶντες καὶ παρέχουσι καὶ κολακεύουσιν, οὗτοι δὲ καὶ ἀπατῶσι, καὶ λαμβάνουσι, καὶ ὑβρίζουσιν. Ὅθεν οὐδὲ σκιὰν ἂν σχοίητε 20 συγγνώμης, ὅτι τοὺς μὲν ταπεινοῦντας ἑαυτοὺς δι' ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, διαπτύετε, τοὺς δὲ ὑψοῦντας ἑαυτούς, ἵνα ὑμεῖς ταπεινωθῆτε, θαυμάζετε. Μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἠδυνάμεθα ταῦτα ποιεῖν; Ἀλλ' οὐ βουλόμεθα, τὸ συμφέρον ὑμῶν σκοποῦντες. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ ὑμέτερα καθαιροῦντες, τὰ ἑαυτῶν σκοποῦ- 25 σιν. Ὁρᾶς πανταχοῦ, ἐξ ὧν παρρησιάζεται πρὸς αὐτούς, ἐκ τούτων αὐτοὺς καὶ φοβεῖ; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτοὺς τιμᾶτε, φησὶν,

πεις πόσο σκληρή είναι ή έξουσία τους; Αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὄχι γιατί τοὺς χτυποῦσαν στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ γιατί τοὺς καταφρονοῦσαν καὶ τοὺς πρόσβαλλαν. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «μὲ ντροπή μου τὸ λέγω». Δὲν ὑποφέρετε λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους πὺ τοὺς χτυποῦν στὸ πρόσωπο. Ὑπάρχει ἄραγε τίποτα χειρότερο ἀπ' αὐτό; ποιά αὐταρχικότητα εἶναι πιὸ πικρὴ ἀπὸ αὐτή, ὅταν σᾶς παίρνουν καὶ τὴν περιουσία σας καὶ τὴν ἐλευθερία σας, καὶ πάλι δὲν ἡσυχάζουν οὔτε σᾶς ἐπιτρέπουν νὰ εἴσαστε δοῦλοι, ἀλλὰ σᾶς μεταχειρίζονται πιὸ περιφρονητικὰ ἀπὸ ἀγορασμένους δούλους; «Σὰ νὰ χάσαμε ἐμεῖς τὸ κουράγιο μας». Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι δυσκολονόητα. Ἐπειδὴ ἦταν δηλαδὴ ἀνυπόφορο, γι' αὐτὸ τὸ ἐκφράζει μὲ τέτοιον τρόπο, γιὰ νὰ καλύψει μὲ τὴν ἀσάφεια τὴ σκληρότητα. Ἐκεῖνο λοιπὸν πὺ θέλει νὰ πεῖ εἶναι τὸ ἐξῆς. Μήπως δὲν μπορούμε κι ἐμεῖς νὰ τὰ κάνουμε αὐτά; Ἀλλὰ δὲν τὰ κάνουμε.

Γιατί λοιπὸν δείχνετε ἀνοχή σ' αὐτούς, σὰ νὰ μὴν μπορούμε ἐμεῖς νὰ τὰ κάμουμε; Εἶναι βέβαια μεγάλη ἀμαρτία νὰ δείχνετε ἀνοχή στοὺς ὀλιγόπιστους. Δὲν εἶναι ὅμως καθόλου δικαιολογημένο, δὲν εἶναι καθόλου σωστὸ νὰ ἀνεχόμαστε ἐκείνους, πὺ τόσο σᾶς καταφρονοῦν, πὺ ἀρπάζουν, πὺ εἶναι ἐγωῖστες, πὺ δέρνουν. Αὐτὸ εἶναι καινούργιο εἶδος ἐξαπάτησης. Γιατί, ἐκεῖνοι πὺ ἐξαπατοῦν, καὶ προσφέρουν καὶ κολακεύουν. Αὐτοὶ ὅμως καὶ ἐξαπατοῦν, καὶ παίρνουν, καὶ περιφρονοῦν. Ἐπομένως δὲ θὰ ἔχετε οὔτε ἶχνος συγγνώμης, ἐπειδὴ περιφρονεῖτε ἐκείνους πὺ ταπεινώνουν τοὺς ἑαυτούς τους γιὰ νὰ ὑψωθεῖτε ἐσεῖς, ἐνῶ ἀντίθετα θαυμάζετε ἐκείνους πὺ ὑψώνουν τοὺς ἑαυτούς τους γιὰ νὰ ταπεινωθεῖτε ἐσεῖς. Μήπως λοιπὸν δὲν μπορούσαμε καὶ ἐμεῖς νὰ τὰ κάμουμε αὐτά; Δὲ θέλουμε ὅμως, γιατί ἐπιδιώκουμε τὴν ψυχικὴ σας ὠφέλεια. Ἐκεῖνοι ὅμως γκρεμίζουν τὰ δικά σας γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς ἑαυτούς τους. Βλέπεις ὅτι πάντοτε τοὺς φοβερίζει μὲ ἐκεῖνα πὺ τοὺς λέγει ἐλεύθερα; Ἐὰν τοὺς τιμᾶτε, λέγει, ἐπειδὴ σᾶς περιφρονοῦν καὶ σᾶς ξευτελίζουν, μπορούμε καὶ ἐμεῖς νὰ τὸ κάνου-

ἐπειδὴ τύπτουσιν, ὑβρίζουσι, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν, δουλοῦσθαι, τύπτειν, ἐπαίρεσθαι καθ' ὑμῶν.

3. Εἶδες πῶς ὄλην ἐπ' αὐτοὺς ἄγει τὴν αἰτίαν καὶ τῆς ἐκείνων ἀπονοίας, καὶ τῆς δοκούσης εἶναι ἀφροσύνης ἑαυτοῦ; Οὐ γὰρ ἵνα ἑμαυτὸν δεῖξω λαμπρότερον, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἀπαλλάξω ταύτης τῆς πικρᾶς δουλείας, ἀναγκάζομαι μικρόν τι καυχᾶσθαι. Δεῖ δὲ οὐχ ἀπλῶς τὰ λεγόμενα ἐξετάζειν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν προστιθέναι. Ἐπεὶ καὶ Σαμουὴλ ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ συνέθηκε μέγα, ὅτε τὸν Σαοὺλ ἔχριε, λέγων, «ὄνον τίνος ὑμῶν εἴληφα, 10 ἢ μόσχον, ἢ ὑπόδημα; ἢ ἐξεπίασά τινα ὑμῶν;», ἀλλ' ὁμως οὐδεὶς ἐγκαλεῖ. Τὸ δὲ αἴτιον, οὐ καλλωπίζων ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπειδὴ βασιλέα καθιστᾶν ἔμελλεν, ἐν ἀπολογίας τάξει βούλεται παιδεῦσαι ἐκεῖνον πρῶτον καὶ ἡμερον εἶναι. Καὶ σκόπει σύνεσιν προφήτου, μᾶλλον δὲ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ὅτε μὲν γὰρ ἀπο- 15 στρέψαι αὐτοὺς ἠβούλετο, πολλὰ φορτικὰ συναγαγὼν, ἔλεγε περὶ τοῦ μέλλοντος βασιλεύειν· οἶον, ὅτι μυλωθρίδας τὰς γυναῖκας αὐτῶν ποιήσει, ποιμένας τοὺς ἄνδρας, ἡμιόνων ἐπιστάτας (καὶ γὰρ μετὰ ἀκριβείας ἐπεξήει τὴν τῆς βασιλείας θεραπείαν), ἐπειδὴ δὲ εἶδεν οὐδενὶ τούτων κωλυομένους, ἀλλὰ ἀνιάτα νο- 20 σοῦντας, καὶ οὕτως αὐτῶν φεῖδεται, καὶ ρυθμίζει τὸν βασιλέα πρῶτον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸν παράγει μάρτυρα. Οὐ γὰρ δὴ ἐδικάζετό τις πρὸς αὐτὸν τότε, οὐδὲ ἐνεκάλει ἵνα ἀπολογήσῃται, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνον ποιήσῃ βελτίονα, ταῦτα ἔλεγε. Διὸ καὶ ἐπήγαγε καθαιρῶν αὐτοῦ τὸ φύσημα, «ἐὰν ἀκούσητε ὑμεῖς καὶ ὁ βασι- 25 λεὺς ὑμῶν, τὰ καὶ τὰ ἐστὶν ὑμῖν ἀγαθὰ, ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητε, τὰ ἐναντία ἅπαντα».

Καὶ Ἀμμῶς δὲ ἔλεγεν, «οὐκ ἤμην προφήτης, οὐδὲ υἱὸς

με, δηλαδή νὰ σᾶς κάνουμε δούλους μας, νὰ σᾶς περιφρονοῦμε, νὰ σᾶς συμπεριφερόμαστε ἐγωϊστικά.

3. Εἶδες πῶς θεωρεῖ μόνους αὐτοὺς ὑπεύθυνους καὶ γιὰ τὴν μωρία ἐκείνων καὶ γιὰ τὴ φαινομενικὴ δική του ἀνοησία; Ἐναγκάζομαι νὰ καυχιέμαι κάπως ὄχι γιὰ νὰ δείξω τὸν ἑαυτό μου πιὸ λαμπρό, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ αὐτὴ τὴν πικρὴ δουλεία. Πρέπει λοιπὸν νὰ μὴν ἐξετάζουμε μόνο τὰ λόγια, ἀλλὰ νὰ προσθέτουμε καὶ τὴν αἰτία τους, ἀφοῦ καὶ ὁ Σαμουήλ σύνθεσε μεγάλο ἐγκώμιο τοῦ ἑαυτοῦ του ὅταν ἔστεψε βασιλιὰ τὸ Σαούλ, λέγοντας, «τίνος ἀπὸ σᾶς πῆρα τὸ γαιδούρι ἢ τὰ παπούτσια; ἢ ποιὸν ἀπὸ σᾶς καταπίεσα;»⁶. Κανένας ὁμως δὲν τὸν κατηγορεῖ. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι τὰ ἔλεγε ὄχι ἀπὸ ἐγωϊσμό, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταστήσει στὸ θρόνο βασιλιά, θέλει, ὑπὸ μορφήν ἀπολογίας, νὰ τὸν διδάξει νὰ εἶναι ταπεινὸς καὶ ἐπεικὴς. Καὶ πρόσεχε πόση εἶναι ἡ σύνεση τοῦ προφήτη ἢ καλύτερα ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἤθελε δηλαδή νὰ τοὺς ἀποτρέψει, συγκέντρωσε πολλὰ ἐπιβαρυντικὰ γιὰ τὸν μέλλοντα βασιλιὰ καὶ τὰ ἔλεγε, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὅτι θὰ βάλει τὶς γυναῖκες τους νὰ ἀλέθουν σὲ μύλους, ὅτι θὰ κάμει τοὺς ἄνδρες βοσκούς, ἐπιστάτες ἡμιόνων (γιατὶ μιλοῦσε μὲ λεπτομέρειες γιὰ βασιλικὸ καθεστῶς καὶ τὴν ἐθιμοτυπία του), ὅταν ὁμως εἶδε ὅτι τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν τοὺς συγκρατοῦν ἀλλ' εἶναι ἡ ἀρρώστια τους ἀγιάτρευτη, καὶ πάλι τοὺς λυπήθηκε καὶ προσπαθεῖ νὰ ρυθμίσει νὰ εἶναι μετριοπαθὴς ὁ βασιλιάς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν παρουσιάζει μάρτυρα. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶχε τότε κανένας ἀντιδικία μὲ αὐτὸν οὔτε τὸν κατηγοροῦσε κανένας, ὥστε ν' ἀπολογηθεῖ, ἀλλὰ τὰ λέγει αὐτά, γιὰ νὰ τὸν κάμει καλύτερο. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξαφανίσει τὸν ἐγωϊσμό του· «ἂν μὲ ἀκούσετε ἐσεῖς καὶ ὁ βασιλιάς σας, θὰ ἔχετε αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ. Ἄν ὁμως δὲ μὲ ἀκούσετε, θὰ ἔχετε ὅλα τὰ ἀντίθετα.⁷

Καὶ ὁ Ἄμμως ἔλεγε· «δὲν ἤμουν προφήτης οὔτε γιὸς προ-

6. Α' Βασ. 12,3.

7. Α' Βασ. 12,14.

προφήτου, ἀλλ' ἢ αἰπολὸς ἤμην συκάμινα κνίζων. Καὶ ἀνέλαβέ με ὁ Θεός». Οὐκ ἐπαίρων δὲ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἀλλὰ ἐπιστομίζων τοὺς ὑποπτεύοντας αὐτὸν οὐχ ὡς προφήτην, καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἀπατᾷ, οὐδὲ οἰκοθεν λέγει ταῦτα ἀ λέγει. Καὶ ἕτερος δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐμφαίνων, ἔλεγεν· «ἀλλὰ μὲν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος Κυρίου ἐν πνεύματι καὶ δυναστείᾳ». Καὶ ὁ Δαυὶδ δέ, ὅταν τὰ κατὰ τὴν ἄρκτον καὶ τὸν λέοντα διηγείτο, οὐχὶ καλλωπιζόμενος, ἀλλ' οἰκοδομῶν τι μέγα καὶ θαυμαστόν, ἔλεγεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἠπιστεῖτο ὅτι περιέσται τοῦ βαρβάρου γυμνός, ὁ μὴδὲ ὄπλα ἐνεγκεῖν δυνάμενος, ἠναγκάσθη παρασχεῖν ἀποδείξεις τῆς οἰκείας ἀνδρείας». Καὶ τὸ κράσπεδον ὅτε ἀφείλε τοῦ Σαοῦλ, οὐκ ἐπιδεικνύμενος ἔλεγεν ἄπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ πονηρὰν διακρουόμενος ὑποψίαν, ἣν κατεσκέδασαν αὐτοῦ λέγοντες, ὅτι ἀνελεῖν αὐτὸν ἠθελε. Δεῖ τοίνυν πανταχοῦ τὴν αἰτίαν ζητεῖν. Ὁ γὰρ πρὸς τὸ 15 συμφέρον τῶν ἀκουόντων ὁρῶν, κἂν ἐγκωμιάζῃ ἑαυτὸν, οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλεῖσθαι ἄξιος, ἀλλὰ καὶ στεφανοῦσθαι· κἂν σιγᾷ τότε, ἐγκαλεῖσθαι ἄξιος. Ἐπεὶ καὶ Δαυὶδ τότε εἰ ἐσίγησεν ἐπὶ τοῦ Γολιάθ, οὐκ ἂν εἴασαν αὐτὸν ἐξελθεῖν ἐπὶ τὴν παράταξιν, οὐδὲ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ἔστησε τρόπαιον. Διὰ δὴ τοῦτο λέγει 20 ἀναγκασθεὶς, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ· ἢ γὰρ ἂν παρ' αὐτοῖς ἠπιστήθη· ὁ γὰρ φθόνος ἐνέφραττεν αὐτῶν τὰς ἀκοάς. Διόπερ ἐκείνους ἀφείς, τῷ μὴδέπω βασκαίνοντι διαλέγεται.

4. Δεινὸν γὰρ ἢ βασκανία, δεινόν, καὶ τῆς οἰκείας ἀναπειθεὶ καταφρονεῖν σωτηρίας. Οὕτω καὶ Κάϊν ἑαυτὸν ἀπώλεσε, καὶ 25 πρὸ τούτου πάλιν ὁ τὸν τούτου πατέρα ἀνελὼν διάβολος. Οὕτως ὁ Σαοῦλ δαίμονα πονηρὸν ἐκάλεσε κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς·

φήτη, ἀλλ' ἤμουν γιδοβοσκὸς καὶ μάζευα συκάμινα. Καὶ με ἀνύψωσε ὁ Θεός»⁸. Καὶ δὲν τὰ ἔλεγε αὐτὰ γιὰ νὰ προβάλει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποστομώσει ἐκείνους ποὺ ἀμφισβητοῦσαν ὅτι εἶναι προφήτης, καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν ἐξαπατεῖ καὶ ὅτι δὲν εἶναι δικά του αὐτὰ ποὺ ἔλεγε. Καὶ ἄλλος ἐπίσης, θέλοντας νὰ δείξει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ἔλεγε· «ἐγὼ ὁμῶς γέμισα με δύναμη Θεοῦ, με Πνεῦμα καὶ ἐξουσία»⁹. Καὶ ὁ Δαυὶδ, ὅταν διηγόταν τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν ἀρκούδα καὶ τὸ λιοντάρι, τὰ διηγόταν ὄχι γιὰ νὰ καυχηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχει κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν τὸν πίστευαν ὅτι θὰ νικήσει ἄοπλος τὸν βάρβαρο αὐτὸς ποὺ οὔτε νὰ σηκώσει τὰ ὄπλα μπορούσε, ἀναγκάστηκε νὰ δώσει ἀποδείξεις τῆς γενναιότητάς του. Κι ὅταν σύντριψε τὴν κεφαλὴ τοῦ Σαοῦλ δὲν ἔλεγε ὅσα ἔλεγε γιὰ νὰ ἐπιδειχθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀντικρούσει πονηρὰν ὑποψίαν ποὺ διέδιδαν ἐναντίον του, ὅτι δηλαδὴ ἤθελε νὰ τὸν σκοτώσει. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητᾶμε σὲ κάθε περίπτωση τὴν αἰτία. Γιατὶ ἐκεῖνον ποὺ ἀποβλέπει στὸ συμφέρον τῶν ἀκροατῶν του ὄχι μονάχα δὲν πρέπει νὰ τὸν κατηγοροῦμε ἀκόμη κι ἂν ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐπιβραβεύουμε. Ἐὰν στὴν περίπτωση αὐτὴ σιωπᾶ, πρέπει νὰ τὸν κατηγοροῦμε, ἀφοῦ καὶ τὸ Δαυὶδ, ἂν σιωποῦσε τότε στὴν περίπτωση τοῦ Γολιάθ, δὲ θὰ τὸν ἄφηναν ν' ἀγωνισθεῖ καὶ νὰ κερδίσει τὴν περίφημη ἐκείνη νίκη. Γι' αὐτὸ ἀναγκάστηκε νὰ μιλήσει καὶ μάλιστα ὄχι στοὺς ἀδελφούς του, ἀλλὰ στὸ βασιλιά. Αὐτοὶ ἀσφαλῶς δὲ θὰ τὸν πίστευαν, ἐπειδὴ ἡ ζήλεια θὰ ἔφραζε τὰ αὐτιά τους. Γι' αὐτὸ τοὺς ἀπέφυγε καὶ συζήτησε μ' ἐκεῖνον ποὺ ποτὲ δὲν μπορούσε νὰ τὸν ζηλέψει.

4. Εἶναι πραγματικὰ φοβερὸ πρᾶγμα ἡ ζήλεια, φοβερό, καὶ μᾶς παρασύρει νὰ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας. Ἐτσι κατὰστρεψε καὶ ὁ Κάιν τὸν ἑαυτό του καὶ πρωτύτερα ἀπὸ αὐτὸν ὁ διάβολος, ποὺ κατὰστρεψε τὸν πατέρα τοῦ Κάιν. Ἐτσι ὁ Σαοῦλ

8. Ἀμὼς 7,14-15.

9. Μιχ. 3,8.

καὶ καλέσας, τῷ ἰατρῷ πάλιν ἐβάσκαине. Τοιοῦτον γὰρ ὁ φθόνος· ἥδει ὅτι ἐσώθη, καὶ ἀπολέσθαι μᾶλλον ἤθελεν, ἢ τὸν σώσαντα εὐδοκιμοῦντα ἰδεῖν. Τί τούτου χαλεπώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ πάθους; Οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι διαβόλου γέννημα τοῦτο εἰπών·
 5 καὶ ἐν μὲν ἐκείνῳ κενοδοξίας καρπός, μᾶλλον δὲ καὶ ρίζα· ἀμφοτέρα γὰρ ταυτὶ τὰ κακὰ ἑαυτὰ συγκατασκευάζειν εἴωθεν. Οὕτω δὴ καὶ ἐβάσκαινεν ὁ Σαούλ, ἐπειδὴ εἶπον, «ἐπάταξε Δαυὶδ ἐν μυριάσιν», οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; Τί γάρ, εἶπέ μοι, φθονεῖς; ὅτι ἐπήνεσεν ὁ δεῖνα; Καὶ μέντοι χαίρειν ἔδει· ἀλ-
 10 λως δὲ οὐδὲ οἶδας, εἰ ἀληθῆς ὁ ἔπαινος ἦ. Καὶ διὰ τοῦτο πενθεῖς, ὅτι οὐκ ὦν θαυμαστός ἐπηνέθη; Καὶ μὴν ἔλεεῖν χρή. Καὶ γὰρ ἐὰν μὲν ἀγαθός ἦ, οὐδεὶς φθονεῖ ἐπαινουμένου, ἀλλ' ἐπαινεῖ μετὰ τῶν εὐφημούντων· εἰ δε μὴ τοιοῦτος, τί δάκνη; τί κατὰ σαυτοῦ τὸ ζήφος ὠθεῖς; Ὅτι θαυμαστός τοῖς ἀνθρώποις; Ἀλλὰ
 15 ἀνθρώποις τοῖς σήμερον οὔσι, καὶ αἰριον οὐκ οὔσιν. Ἀλλ' ὅτι δόξης ἀπολαύει; Ποίας, εἶπέ μοι; περὶ ἧς ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι ἄνθος ἐστὶ χόρτου; Διὰ τοῦτο οὖν βασκαίνεις, ὅτι οὐκ ἀχθοφορεῖς, οὐδὲ χόρτου περιφέρεις φορτία τοιαῦτα; Εἰ δὲ αὐτός σοι ζηλωτὸς εἶναι δοκεῖ διὰ τοῦτο, τί μὴ καὶ δρυτόμοι καθ' ἑκάστην
 20 ἀχθοφοροῦντες ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ πόλει εἰσιόντες; οὐδὲν γὰρ τούτου ἄμεινον τοῦτο τὸ φορτίον, ἀλλὰ καὶ χειρόν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ σῶμα πιέζει μόνον, τοῦτο δὲ καὶ τὴν ψυχὴν πολλάκις παρέβλαψε, καὶ μείζονα παρέσχε τὴν ἀγωνίαν τῆς ἡδονῆς. Κἂν γὰρ λέγων εὐδοκιμῇ, μείζονα ἔχει τὸν φόβον τῆς εὐφημίας· μᾶλλον
 25 δέ, τὴν μὲν βραχεῖαν, τὸν δὲ διηνεκῇ.

Ἀλλὰ παρὰ ἀρχουσι εὐδοκιμεῖ; Κακεῖ πάλιν φθόνος καὶ

κάλεσε πονηρὸ διάβολο γιὰ νὰ πολεμήσει τὴν ψυχὴ του. Κι ἀφοῦ τὸν κάλεσε, ζήλευε πάλι κατὰ τοῦ γιατροῦ. Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ζήλεια. Γνώριζε πὼς σώθηκαν καὶ προτιμοῦσε νὰ καταστραφεῖ παρὰ νὰ δεῖ νὰ χαίρεται ἐκεῖνος πού τὸν ἔσωσε. Ποιὸ πάθος εἶναι χειρότερο ἀπὸ αὐτό; Δὲ θὰ κάνει λάθος κανεὶς ἂν τὸ ὀνομάσει γέννημα τοῦ διαβόλου. Σ' ἐκεῖνον ἡ ζήλεια ἦταν καρπὸς ἢ καλύτερα καὶ ρίζα ματαιοδοξίας· γιὰτι καὶ τὰ δύο αὐτὰ κακὰ ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ γεννᾷ τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἔτσι καὶ τότε ζήλεψε ὁ Σαοὺλ γιὰτι εἶπαν, «νίκησε ὁ Δαυὶδ δέκα χιλιάδες»¹⁰, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ παράλογο; Πές μου, γιὰτι ζηλεύεις; Γιὰτι ὁ τάδε ἐπαίνεσε; Ἔπρεπε νὰ χαίρεσε. Ἐξάλλου δὲν ξέρεις ἂν εἶναι ἀληθινὸς ὁ ἔπαινος. Στενοχωρέθηκες ἐπειδὴ τὸν ἐπαίνεσαν χωρὶς νὰ εἶναι ἀξιόλογος; Ἔπρεπε μᾶλλον νὰ δείξεις εὐσπλαχνία. Γιὰτι, ἂν εἶναι ἀξιέπαινος, δὲν πρέπει νὰ ζηλεύει κανένας γιὰ τὸν ἔπαινό του, ἀλλὰ νὰ ἐπαινεῖ κι αὐτὸς μαζί μὲ τοὺς ἄλλους. Ἄν δὲν εἶναι ἀξιέπαινος, γιὰτι ὑποφέρεις; γιὰτι σπρώχνεις τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου; Γιὰτι τὸν θαυμάζουν οἱ ἄνθρωποι; Τὸν θαυμάζουν αὐτοὶ πού ζοῦν σήμερα καὶ αὔριο δὲ θὰ ὑπάρχουν. Ἐπειδὴ ἔχει δόξα; Ποιὰ δόξα; πές μου· ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποία λέγει ὁ προφήτης ὅτι εἶναι ἄνθος φυτοῦ; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ζηλεύεις, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶσαι ἀχθοφόρος καὶ δὲ μεταφέρεις τέτοια φορτία χόρτου; Ἄν νομίζεις ὅτι πρέπει νὰ τὸν ζηλεύεις γι' αὐτό, γιὰτι νὰ μὴ ζηλεύεις καὶ τοὺς ξυλοκόπους πού μεταφέρουν φορτία κάθε μέρα καὶ τὰ κουβαλοῦν στὴν πόλη; Ἀφοῦ μάλιστα κανένα φορτίο δὲν εἶναι καλύτερο ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ χειρότερο. Γιὰτι αὐτὸ πιέζει μόνο τὸ σῶμα, ἐνῶ ἐκεῖνο βλάπτει πολλές φορές καὶ τὴν ψυχὴ καὶ δημιουργεῖ πιὸ πολλὴν ἀγωνία παρὰ ἀπόλαυση. Ἄν τὸν ἐπαινοῦν γιὰ τὴ ρητορικὴ του ἰκανότητα, ὁ φόβος του εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ἔπαινό του ἢ, πιὸ σωστά, ὁ ἔπαινος διαρκεῖ λίγο, ἐνῶ ὁ φόβος του εἶναι συνεχής.

Μήπως ὁμως τὸν ἐκτιμοῦν οἱ ἄρχοντες; Κι ἐδῶ ὑπάρχει

10. Α' Βασ. 18,7.

κίνδυνος. Ὁ γὰρ σὺ πρὸς αὐτὸν πάσχεις, τοῦτο καὶ ἕτεροι πλείους. Ἀλλ' ἐπαινεῖται συνεχῶς; Τοῦτο δουλείαν ποιεῖ πικράν. Οὐ γὰρ τολμήσει τι πρᾶξαι ἀδεῶς τῶν κατὰ γνώμην, ἵνα μὴ προσκρούση τοῖς δοξάζουσιν αὐτόν· δεσμὰ γὰρ αὐτῷ χαλεπὰ 5 ἢ περιφάνεια. Ὡστε ὅσω ἂν πλείοσι γνώριμος ᾗ, τοσοῦτω πλείους ἔχει δεσπότης, καὶ ἐπιτείνεται τὰ τῆς δουλείας αὐτῷ, τῶν κυρίων αὐτοῦ πανταχοῦ φαινομένων. Καὶ ὁ μὲν οἰκέτης, ὅταν ἀπαλλαγῇ τῆς ὄψεως τοῦ δεσπότη, καὶ ἀναπνεῖ καὶ μετ' ἐλευθερίας ἐστὶν ἀπάσης, οὗτος δὲ πανταχοῦ δεσπότης περι- 10 τυγχάνει· πάντων γὰρ δοῦλός ἐστι τῶν ἐν ἀγορᾷ φαινομένων. Κἂν κατεπέιγη τι τῶν ἀναγκαίων, οὐ τολμᾷ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, εἰ μὴ καὶ τῶν οἰκετῶν ἐπομένων καὶ τοῦ ἵππου, καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας συγκεκροτημένης, ἵνα μὴ οἱ δεσπότης καταγνώσι. Κἂν φίλον ἴδῃ τινὰ τῶν γνησίων, οὐ θαρρεῖ μετὰ ἰσοτι- 15 μίας αὐτῷ διαλεχθῆναι· δέδοικε γὰρ τοὺς δεσπότης, μὴ καθέλωσιν αὐτόν ἀπὸ τῆς δόξης. Ὡστε ὅσω περιφανέστερός ἐστι, τοσοῦτω μᾶλλον δεδούλωται. Κἂν πάθῃ τι τῶν ἀηδῶν, ἢ ὕβρις χαλεπωτέρα, ὅσω καὶ πλείους ἔχει τοὺς μάρτυρας, καὶ παρ' ἀξίαν τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ. Οὐ μόνον δὲ ἡ ὕβρις, ἀλλὰ καὶ ἡ 20 συμφορὰ. Καὶ γὰρ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐφηδομένους· ὥσπερ οὖν κἂν ἀγαθοῦ τινος ἀπολαύση, πλείους τοὺς φθονοῦντας καὶ βασκαίνοντας καὶ καθελεῖν ἐσπουδακότας. Τοῦτο οὖν ἀγαθόν, εἶπέ μοι; τοῦτο δόξα; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ ἀδοξία, καὶ δουλεία, καὶ δεσμὰ, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἂν εἴποι τις φορτικόν.

25 Εἰ δὲ καὶ οὕτως ἐπέραστόν σο ἡ παρὰ ἀνθρώπων δόξα, καὶ πάνυ σε θορυβεῖ παρὰ πολλῶν κροτούμενος ὁ δεῖνα, ὅταν ἴδῃς ἀπολαύοντα τῶν κρότων, πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὴν ἐκεῖ δόξαν· καὶ ὥσπερ θηρίον ἐπιὸν

ζήλεια καὶ κίνδυνος. Γιατί, αὐτὸ ποὺ αἰσθάνεσαι ἐσὺ γι' αὐτόν, τὸ αἰσθάνονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Μήπως τὸν ἐπαινοῦν συνέχεια; Αὐτὸ τοῦ δημιουργεῖ πικρὴ δουλεία, γιατί δὲν τολμᾷ νὰ ἐκτελέσει χωρὶς φόβο ὅσα κρίνει σωστά, γιὰ νὰ μὴν ἀντιδρᾶσουν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐπαινοῦν. Γιατὶ ἡ καλὴ του φήμη εἶναι βαρῖα δεσμὰ. Ὡστε ὅσο πῖο πολλοὶ τὸν γνωρίζουν, τόσο περισσότερα ἀφεντικὰ ἔχει καὶ τόσο πῖο ἔντονη εἶναι ἡ δουλεία του, γιατί τὸν παρακολουθοῦν παντοῦ τὰ ἀφεντικά του. Ὁ ὑπηρέτης, ὅταν δὲν τὸν βλέπει τὸ ἀφεντικό, καὶ ἀνακουφίζεται καὶ ἔχει κάθε ἐλευθερία. Αὐτὸς ὅμως ἔχει πάντοτε γύρω του ἀφεντικά, ἀφοῦ εἶναι δοῦλος ὄλων ἐκείνων ποὺ παρουσιάζονται στὴν ἀγορά. Κι ἂν ἔχει ἐπείγουσαν ἀνάγκη ἀπὸ κάτι, δὲν μπορεῖ νὰ τρέξει στὴν ἀγορὰ ἂν δὲν τὸν συνοδεύουν καὶ οἱ ὑπηρέτες του καὶ τὸ ἄλογό του καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ ὀργανωμένη φαντασιοπληξία, γιὰ νὰ μὴν τὸν κατηγορήσουν οἱ ἄρχοντες. Κι ἂν συναντήσῃ κανένα ἀγνὸ φίλο του, δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ τοῦ μιλήσῃ μὲ ἰσοτιμία, γιατί φοβᾶται μήπως οἱ ἄρχοντες τοῦ στερήσουν τὴ δόξα του. Ὡστε, ὅσο πῖο ξακουστὸς εἶναι, τόσο πῖο πολὺ εἶναι δοῦλος. Κι ἂν πάθει κάτι δυσάρεστο, ἡ προσβολὴ του εἶναι τόσο πῖο δυσάρεστη, ὅσο περισσότεροι τὸ γνωρίζουν καὶ ὅσο πῖο πολλοὶ νομίζουν ὅτι δὲν τοῦ ἄξιζε νὰ τὸ πάθει. Κι ὄχι μόνο ἡ προσβολὴ εἶναι δυσάρεστη, ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορὰ. Γιατὶ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ χαίρονται. Ὅταν ἀντίθετα τοῦ τύχει τίποτα καλό, εἶναι πῖο πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν φθονοῦν καὶ τὸν ζηλεύουν καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση. Πές μου λοιπόν, αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸ; αὐτὸ εἶναι δόξα; Ἀποκλείεται. Εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ δόξα, εἶναι δουλεία καὶ δεσμὰ κι ὅ,τι δυσάρεστο μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς.

Ἄν ποθεῖς τόσο πολὺ τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων καὶ σὲ στενοχωροῦν πολὺ τὰ πολλὰ χειροκροτήματα γιὰ κάποιον, στρέψε τὸ λογισμό σου πρὸς τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὴν οὐράνια δόξα, ὅταν δεῖς νὰ τὸν χειροκροτοῦν. Κι ὅπως ὅταν δεῖς νὰ ἔρχεται ἐναντίον σου κάποιο θηρίο τρέχεις νὰ ξεφύγεις, μπαίνεις σὲ κά-

σπεύδων διαφυγεῖν, εἰς οἰκίσκον εἰσελθὼν ἀποκλείεις τὰς θύρας, οὕτω καὶ νῦν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν κατάφυγε, καὶ τὴν ἀπόρρητον δόξαν ἐκείνην. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτην καταπατήσεις, καὶ ἐκείνης ἐπιλήψη ραδίως, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας ἀπολεύσεις, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ποιο σπιτάκι καὶ κλείνεις τὶς πόρτες, ἔτσι κατάφυγε καὶ τώρα στὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὴν ἀπερίγραπτη ἐκείνη δόξα. Γιατὶ ἔτσι καὶ τὴν ἐπίγεια θὰ περιφρονήσεις καὶ τὴν οὐράνια θὰ ἐπιδιώξεις καὶ τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία θὰ κερδίσεις καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὐχομαί νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς
 στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ
 ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ἀπλῶς πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Ψαλμοὶ		
18	17	608	18	2-3	548
28	20	416	24	18	606
				19	606
	Ἐξοδος		44	11-12	580
			77	33	574
2	4	414	102	4	526
18	-	200			
				Ἐκκλησιαστής	
	Βασιλειῶν Α΄		5	8	570
12	3	626	10	9	602
	14	626			
	23	412		Ἄμώς	
18	7	630			
			3	8	628
	Βασιλειῶν Β΄			Μιχαίας	
24	17	318	3	8	628

18	9-10	5		Ἡσαΐας	
	24	6			
			53	9	308
	Ρωμαίους				
1	10	368		Ἰερεμίας	
	11	368	20	9	358
	13	368			
	28	240		Ματθαῖος	
4	3	106			
5	3	22		11-12	338
	4	254		45	526
6	10	186	6	1	526
7	14	182	19	21	376
8	24	258		24	376
12	1	100		29	610
13	1	418			
	3	418		Λουκᾶς	
	4	418			
	11	326			
16	2	536	4	25	512
			6	23	338
	Κορινθίους Α'		17	10	618
	17	82. 598		Ἰωάννης	
2	1	590			
	5	82	5	44	340
	11	218	8	46	304
3	2	206	14	30	304
	4	242			
	6	6		Πράξεις	
	7	422			
	9	326			
4	7	164	3	6	194
	9	100	5	15	220
	15	130	6	3	382
	17	16		15	220
	18	534	10	4	538
			12	5	58. 484

	17	176		21	534
3	1	532	5	1-8	396
	18	244		2	408
4	2	590		3	138
	7	276		5	132. 138. 410
	8	584		6	136. 410
	10	276. 584	6	7	610
	16	276		16	410
5	5	242	7	2	610
	12	532		25	612
	20	466.580		35	612
7	7	362	9	2	130. 178
	11	12		9	412
	15	12. 478		12	624
8	1	434.494		14	458
	2	492.500	13	12	156. 286
	4-6	496	15	10	560
9	2	12		23	280
	8	518		40	280
	15	598		50	290
	6	580	16	5	10. 88
	10	536.544		6	88
	13	586		7	126
	3	384		8	16
	8	466		9	46
	20	614		10	14. 16
	28	348		11	16
10	7	236			
	10	14			
11	12	14			
12	6	254			
	7	50. 94. 254	1	8	152
	9	50. 246. 254		9	254
	11	534.560		12	130. 162
	12	122. 560		13	592
	15	130		17	620
	19-20	178	2	4	400
	21	126. 582		5	12
				12-13	390

Κορινθίους Β'

	Γαλάτας		9	362
			2	14
				436
1	1-3	18		19
				362.412
	9	584	3	2-3
				44
4	15	342.362		5
				44
	19	360		8
				412
5	2	536	4	14
				38
6	14	194		

Τιμόθεον Α'

	Ἐφεσίους		6	6	194
1	14	98		8	416.612
2	10	218		9	610
3	14	362		14	194
6	21-22	48			
	23	74			

Τιμόθεον Β'

	Φιλιπησίους		1	4	362
			2	11	116.256
1	7	362			
	12-14	336			
2	8	316			
	21	68			
	22	16	1	4	36
3	4	620			
	20	418			
4	5	328			
	15	596			
	16	466.596			

Φιλήμονα

	Κολοσσαείς				
1	24	24	6	9	386
3	3	418		11	386
			7	12	210
			10	5-7	210
				34	436
				39	362
1	8	438			

Θεσσαλονικεῖς Α'

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

- Ἄαρὼν 210. 308. 528
Ἄβεσσαλὼμ 318.
Ἄβραὰμ 32. 34. 106. 108. 112. 116.
166. 240. 270. 376. 412. 580.
600.
ἀγανάκτησις 12. 132. 538.
ἀγάπη 58. 128. 130. 180. 300. 302.
306. 308. 310. 324. 334. 358.
366. 382. 400. 412. 430. 432.
434. 452. 474. 484. 534. 576.
578.
ἄγγελος σκότους 616.
ἄγγελος φωτὸς 614.
ἀγιασμὸς 26. 454.
Ἄγιος, -οὶ 16.
ἀγιωσύνη 372.
ἀγνότης 332.
ἀγνωμοσύνη 320.
ἀγρυπνία 332.
Ἄδὰμ 72. 582.
ἀδοξία 632.
ἀδρότης 478. 480.
ἀθλιότης 302. 352.
ἀθυμία 28. 38. 124. 130. 154. 340.
346. 580.
Αἴγυπτος 106.
αἰσχύνη 236. 316. 398. 496. 498.
αἰχμαλωσία 342. 544.
ἀκαταστάσια 332.
ἀκολασία 192.
ἀλαζονεία 462.
ἀλγηδὼν 338.
ἀλήθεια 64. 100. 236. 334. 432. 566.
592.
Ἄμαξόβιος, -οὶ 414.
ἀμάρτημα, -τα 66. 118. 134. 146. 148.
168. 170. 186. 268. 306. 310.
312. 326. 406. 410. 418. 454.
506. 568. 770. 574. 576. 600.
ἀμαρτία 70. 72. 142. 146. 150. 164.
184. 186. 210. 304. 314. 316.
326. 400. 404. 406. 570. 592.
606.
ἀμαρτωλὸς, -οὶ 202. 262. 314. 316.
326.
Ἄμμῶς 626.
ἀναγέννησις 370.
ἀναισθησία 238. 568.
ἀνανδρία 22.
ἀνάστασις 52. 186. 254. 278. 288.
356. 424. 568.
ἀνδρεία 34. 512.
ἄνοια 562.
ἀνομία 150. 168. 366. 368.
ἀντίδοσις 516.
Ἄντικείμενος 70.
ἀντιμισθία 364.
ἀπαιδία 28.
ἀπανθρωπιά 374. 398. 446.
ἀπαρχή 304. 306.
ἀπάτη 82.
ἀποκάλυψις 566.
ἀπόκριμα θανάτου 48. 50.
Ἄπολλῶς 586.
ἀπόνοια 84. 372. 536. 562. 626.
ἀποσυνάγωγος, -οὶ 338.

ἀπώλεια 32. 158. 378. 544. 580.
 ἀρετή 54. 56. 82. 108. 158. 180. 308.
 344. 348. 360. 368. 386. 390.
 392. 424. 432. 452. 478. 482. 522.
 552. 570

ἀρρωστία 350.

ἀσέβεια 306.

ἀσέλγεια 370. 612.

Ἄσια 16. 18. 46. 152. 154.

ἀσωτία 506.

ἀτιμία 156. 336. 338. 340. 366. 566.
 624.

αὐτάρκεια 504. 508.

αὐτοδικαιοσύνη 314.

ἄφεςις 312.

ἀφθαρσία 74. 280. 288. 306.

ἀφροσύνη 576. 592. 618. 620. 626.

Ἄχαάβ 150. 608.

Ἄχαφα 12. 438. 598.

B

Βαβυλῶν 248.

Βαβυλώνιος, -οι 504.

βάπτισμα 200. 308. 588.

Βαρνάβας 218. 474. 476.

βασίλεια 308. 316. 376. 452. 506. 604.

βασίλεια τῶν οὐρανῶν 308. 376. 580.

βασκανία 194. 436. 628.

Βελίαρ 368.

Βεσελεήλ 526.

βία 464.

βλάβη 402.

Γ

Γαλάται 18. 360. 362. 554. 584.

Γαλατία 18. 268.

γαστριμαργία 524.

γένενα 302. 316. 318. 320. 568.

γνώσις 332. 458. 542. 548.

Γολιάθ 628.

Δ

δαίμων, -ες 222. 618.

Δανιήλ 172. 292.

Δαυῖδ 20. 48. 58. 146. 210. 248. 268.
 318. 338. 404. 412. 606. 608.
 628. 630.

δειλία 22.

διάβολος 170. 238. 368. 378. 600.
 628.

διακονία 330. 442. 474. 520. 592.

δαιακονία δικαιοσύνης 202.

διακονία θανάτου 196. 198. 200. 214.

διακονία κατακρίσεως 202.

διακονία Πνεύματος 196.

δικαιοσύνη 26. 66. 106. 202. 316. 328.
 336. 366. 368. 454. 508. 518.
 518.

διωγμός, -οι 42. 156.

δόλος 304. 370.

δόξα 196. 198. 200. 202. 204. 206. 212.
 214. 216. 218. 220. 244. 246.
 264.

δουλεία 284. 466. 544. 628. 632.

δυσφημία 336. 338. 340.

δωρεά 328. 330. 522.

E

Ἑβραῖος, -οι 18. 172. 362. 386. 414.
 620.

εἶδωλον 368.

εἰλικρίνεια 82. 176.

εἰρήνη 10. 76. 522.

εἰρωνεία 536.

ἐλεημοσύνη 150. 344. 372. 374. 436.

438. 442. 446. 456. 462. 492.

500. 518. 522. 524. 596.

ἐλευθερία 216. 366. 466. 542. 624.

632.

Ἐλισσαῖος 606.

Ἑλληνας, -ες 240. 248. 262. 266. 550.

ἐλπίς 40. 86. 254. 258. 262. 378. 562.

ἐξομολόγησις 150. 168.

Ἐπαφρᾶς 450.

ἐπιβουλή 28. 82. 282.

ἐπιείκεια 114. 116. 442. 532. 536.

ἐπιθυμία 222. 224. 392. 524. 608. 610.

672.

ἐπικατάρατος 314. 316.

ἐπιπόθησις 392.

ἐπιτίμησις 382. 394. 400. 524. 594.

622.

ἔρωσις 224.

Εἶς 580.

Εὐαγγέλιον δικαιοσύνης 66. 68.

εὐγένεια 366. 370.

εὐγνωμοσύνη 100. 112.

εὐδοκία 102.

εὐεργεσία 326. 364.

εὐθυμία 342.

εὐλάβεια 106. 114. 142. 300. 372.

εὐλογία 598. 600. 602.

εὐμορφία 224. 226. 232.

εὐσέβεια 474.

εὐφημία 336. 338. 340.

εὐφροσύνη 438.

εὐχαριστία 486. 518. 520. 528.

εὐωδία 158. 160.

Ἐφέσιος, -οἱ 14. 48. 360.

Ἐφεσος 48.

Z

ζῆλος 12. 392. 494. 496. 578.

ζημία 374. 394. 402. 404.

ζύμη 136. 140.

H

ἡδονή 30. 46. 128. 264. 336. 340. 342.

344. 350. 374. 388. 392. 630.

Ἡλίας 510.

Ἡσαΐας 162. 338. 604.

Ἡσαῦ 404.

Θ

θάνατος 48. 50. 52. 54. 188. 194. 196.

198. 238. 08. 534.

Θεσσαλονικεῖς 16. 362. 454. 472.

θλίψις 10. 22. 24. 26. 44. 46. 152. 156.

158. 258. 260. 332. 336. 338.

356. 378. 388. 390. 400. 438.

440. 442. 458.

θυματήριον 158.

θυμὸς 130. 176.

θυσία 166. 208. 210.

θυσία αἰναισεως 170. θυσία ἐξομολο-

γήσεως 170. θυσια καθαρμῶν

170. θυσία σωτηρίου 170.

θυσιαστήριον 166. 168. 426. 528.

I

Ἰακώβ 194. 226. 240. 416.

Ἰάκωβος 588.

ιδρώσις, -τες 338. 358.

Ἰερεμίας 338.

Ἱεροσόλυμα 116. 346.
 ἱεουργία 210.
 Ἱερουσαλήμ 210. 308. 606.
 Ἰουδαία 90. 92. 436. .
 Ἰουδαῖος, -οἱ 12. 72. 118. 200. 204.
 206. 212. 214. 248. 268. 272.
 338. 436. 510. 550. 566. 572.
 604.
 Ἰούδας 608.
 Ἰσαάκ 106. 240.
 ἰσοτιμία 460. 632.
 Ἰσραήλ 56. 200. 204.
 Ἰσραηλίτης, -αι 58.
 Ἰωάννης, ὁ εὐαγγελιστής, 588.
 Ἰώβ 30. 32. 34. 72. 114. 134. 292. 338.
 Ἰωσήφ 164. 194. 226.

Κ

καθαίρεσις 558.
 Κάϊν 166. 222. 404. 628.
 κακία 146. 366. 368. 568. 616.
 κακουργία 82. 582.
 καπηλεία 468.
 κατάγνωσις 480.
 κατάκρισις 382.
 καταλλαγή 308. 310. 312. 328.
 κατηγορία 332.
 κατηχούμενος, -οἱ 64. 76. 78.
 καύχημα 86. 88. 162. 176. 298. 458.
 καύχησις 80. 82. 162. 386. 412. 484.
 498. 562. 598. 612.
 κενοδοξία 372. 374. 378. 566. 582.
 630.
 κεφαλαγία 378. 380.
 κηδεμονία 324. 356. 398. 478.
 κίνδυνος 28. 302. 332. 334. 336. 364.

384. 476. 508. 566. 592.
 κολακεία 82. 364. 432. 546. 602.
 Κολοσσαεῖς 362.
 Κορίνθιος, -οἱ 16. 62. 300. 356 358
 390. 396. 406. 432. 44.
 Κόρινθος 10. 16. 120.

Λ

Λάζαρος 188. 266. 268. 270. 294. 376.
 λατρεία 308.
 λιμὸς 332.
 λοιμὸς 44. 362.
 Λουκᾶς 474. 566.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 304.
 λύπη 134. 388. 402. 404. 406.

Μ

Μακεδονία 10. 88. 90. 346. 390. 434.
 436. 438. 444. 454. 494. 596.
 Μακεδῶν, -ες 12. 16. 18. 44. 446.
 452. 492. 494. 498. 502. 594.
 μακροθυμία 332.
 μαλακία 466.
 μαμωνᾶς 238.
 μανία 174. 372. 422. 548.
 Μανιχαῖος, -οἱ 238. 558.
 μάννα 308 462.
 Μαρκίων 238. 548.
 ματαιοτεχνία 414.
 ματαιότης 574.
 Ματθίας 588.
 μεγαλοψυχία 492.
 μέθη 506. 524. 604. 426.
 Μελχισεδέκ 210.
 μέριμνα 346.

μετάνοια 134. 142. 144. 268. 402. 404.
406. 430.
μετριοφροσύνη 364.
μικροψυχία 172. 346.
μνησικακία 370.
μνηστεία 578.
μοιχεία 370.
μοιχός, -οι 366.
μολυσμός 372.
Μωϋσῆς 196. 200. 206. 208. 210. 212.
214. 220. 226. 234. 242. 244.
308. 412. 488.

N

Ναβουχοδονόσορ 172.
Νεεμάν 606.
νέκρωσις 188. 356.
νηστεία 144. 146. 332. 374.
Νικόδημος 74.
Νινεϋτης, -αι 56. 146.
νόμος 32. 34. 170. 200. 208. 212.
Νῶε 58. 292.

O

όδύνη 30. 318.
όλοκάρπωσις 116.
όλοκαύτωμα 210.
όνειδισμός 338.
όνειδος 338.
όργη 392. 396. 594. 610.
όσμη ζωῆς 160.
όσμη θανάτου 160.

Π

πάθημα, -τα 24. 26. 40. 42. 46. 54. 88.

παιδοποιΐα 610.
παλιγγενεσία 304.
πανουργία 236. 580.
παραίνεσις 436. 460. 500. 544.
πaráκλησις 10. 24. 26. 38. 40. 44. 46.
54. 80. 88. 388. 390. 392. 412.
440. 456. 472. 494.
Πaráκλητος 92.
παραμυθία 20. 34. 44. 48. 80. 88. 318.
390. 392.
παρανομία 368.
παρθενία 612.
παρθένος 578. 580.
παροιμία 374.
παρρησία 60. 62. 168. 174. 358. 360.
448. 450. 458. 498. 580.
Παῦλος 10. 12. 14. 18. 20. 22. 26. 28.
40. 54. 60. 62. 74. 92. 100. 136.
152. 154. 178. 194. 210. 218.
242. 268. 290. 336. 342. 344.
346. 360. 364. 392. 398. 400.
406. 416. 418. 444. 466. 474.
476. 478. 480. 522. 532. 534.
536. 544. 548. 550. 554. 564.
566. 568. 608. 610.
πειρασμός 70. 236. 252. 254. 256.
332. 336. 340. 356. 358. 442.
476. 500. 558.
πενία 342. 440. 464. 504.
πεποίθησις 538.
περιτομή 118. 308.
Πέρσης, -αι 226.
Πέτρος 194. 218. 268. 404. 484. 488.
568. 588.
Πιλᾶτος 268.
πίστις 44. 46. 74. 258. 452. 584.
πλάνη 564.
πλεονεξία 142. 194. 372. 500. 502.
πλημμέλημα, -τα 394. 568.

πλησμονή 352.
 πλούσιος, -οι 268. 294. 352. 378.
 πλούτος 374. 412. 454. 458. 540.
 πονηρία 58. 378.
 πορνεία 370. 372. 612.
 πραότης 532. 544.
 προθυμία 74. 88. 112. 442. 446. 452.
 456. 460. 476. 478. 500.
 πρόνοια 302. 412. 422. 516.
 προσευχή 58.
 πτωχεία 342. 454. 462. 492. 520.
 πύλαι ἄδου 48.

Ρ

ραθυμία 18. 222.
 Ρωμαῖος, -οι 18. 258. 360.

Σ

Σαμουήλ 412.
 σατᾶν 94.
 σατανᾶς 140. 392. 614.
 Σεμεὶ 146.
 Σιλουανὸς 96.
 σκιά θανάτου 48.
 Σκύθης, -αι 414.
 Σόδομα 60.
 σοφία 332. 452. 454. 550. 584. 588.
 590.
 σποδὸς 144. 602.
 σταυρὸς 116. 308. 590.
 Στέφανος 220.
 συγγνώμη 170. 358. 370. 468. 504.
 568. 582. 604.
 σύνεσις 114. 554. 580.
 συνήθεια 226.
 σωτηρία 42. 52. 56. 268. 286. 300.

310. 314. 326. 328. 378. 386.
 394. 404. 406. 462. 544. 566.
 570. 622.
 σωφροσύνη 300. 332. 372.

Τ

ταλαιπωρία 350.
 ταπεινοφροσύνη 16. 50. 148. 150.
 254. 442.
 Τιμόθεος 10. 14. 44. 96. 362.
 τιμωρία 272. 322. 370. 538. 544.
 Τίτος 152. 154. 362. 390. 392. 430.
 432. 434. 442. 472. 474. 578.
 480. 482. 484. 496.
 τρυφή 568.
 Τρῶας 152. 154. 390.
 τῦφος 512.
 Τυχικὸς 48.

Υ

ὑβρις 374. 516. 632.
 υἰθεσία 304.
 ὑπακοή 138. 432. 442. 544.
 ὑπερηφανία 378.
 ὑπόκρισις 540.
 ὑπομονή 42. 254. 332. 340. 316. 448.
 512. 560.
 ὑπόνοια 298. 480.

Φ

Φαραὼ 268.
 φθόνος 396. 618. 630.
 φθορὰ 36. 280. 282. 288. 290. 350.
 φιλανθρωπία 20. 26. 78. 112. 118.

138. 150. 184. 232. 234. 236.
274. 314. 374. 380. 396. 398.
428. 450. 490. 492. 496. 514.
530. 552. 572. 612.

φιλαργυρία 222. 378.

Φιλήμων 362.

Φιλιππήσιος, -οι 362. 510.

φιλονεικία 40. 200.

φιλοξενία 512.

φιλοσοφία 34. 190. 230. 256. 334.
348. 414. 416. 418. 442.

φιλοστοργία 108. 412.

φιλοτιμία 300. 440. 456. 494. 500.
505. 522.

φόβος 12. 66. 388. 372. 390. 410. 432.
434. 462. 504. 518. 544. 582.

φροντίς, -δες 350. 414. 488.

φύσημα 620.

X

χαμευνία 144. 146.

χαρά 362. 388. 390. 392. 406. 438.
510.

χάρις 32. 80. 84. 118. 162. 184. 206.

214. 312. 314. 316. 318. 320.
324. 354. 358. 360. 370. 380.
408. 412. 424. 438. 444. 446.
450. 452. 470. 474. 477. 490.
504. 514. 524. 530. 552. 574.
612. 634.

χάρισμα, -τα 334. 412.

χρήμα, -τα 348. 350. 372. 388. 404.
428. 458. 460. 462. 472. 610.
612. 614. 622. 624.

χρηστότης 332.

Χριστιανός, -οι 394.

Χριστιανισμός 414.

Ψ

ψευδαπόστολος, -οι 24. 80. 160. 162.
234. 258. 300. 384. 590. 614.

ψεῦδος 374. 614.

Ω

ώμότης 372. 398.

ώφέλεια 400. 404.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5 – 9
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	10–635
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Β' Κορ. 1,1 – 5)	10–39
ΟΜΙΛΙΑ Β' (Β' Κορ. 1,6 – 11)	40–79
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Β' Κορ. 1,12 – 22)	80–119
ΟΜΙΛΙΑ Δ' (Β' Κορ. 1,23 – 2,11)	120–151
ΟΜΙΛΙΑ Ε' (Β' Κορ. 2,12 – 17)	152–175
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ' (Β' Κορ. 3,1 – 6)	176–195
ΟΜΙΛΙΑ Ζ' (Β' Κορ. 3,7 – 18)	196–233
ΟΜΙΛΙΑ Η' (Β' Κορ. 4,1 – 7)	234–251
ΟΜΙΛΙΑ Θ' (Β' Κορ. 4,8 – 18)	252–275
ΟΜΙΛΙΑ Ι' (Β' Κορ. 5,1 – 10)	276–297
ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ' (Β' Κορ. 5,11 – 21)	298–323
ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ' (Β' Κορ. 6,1 – 10)	324–355
ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ' (Β' Κορ. 6,11 – 7,1)	356–381
ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ' (Β' Κορ. 7,2 – 7)	382–399
ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ' (Β' Κορ. 7,8 – 12)	400–429
ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ' (Β' Κορ. 7,13 – 8,6)	430–451
ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ' (Β' Κορ. 8,7 – 15)	452–471
ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ' (Β' Κορ. 8,16 – 24)	472–491
ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ' (Β' Κορ. 9,1 – 9)	492–515
ΟΜΙΛΙΑ Κ' (Β' Κορ. 9,10 – 15)	516–531
ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ' (Β' Κορ. 10,1 – 6)	532–553
ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ' (Β' Κορ. 10,7 – 18)	554–575
ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ' (Β' Κορ. 11,1 – 12)	576–613
ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ' (Β' Κορ. 11,13 – 20)	614–635
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	637–647
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	637–640
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	641–647

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές.
»	2ος	Ἐπιστολές.
»	3ος	Ἐπιστολές.
»	4ος	Ὁμιλίες στὴν Ἑξαήμερο.
»	5ος	Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικὲς.
»	7ος	Ὁμιλ. δογματικὲς, περιστατικὲς, ἐγκωμιαστικὲς, παιδ/κὲς.
»	8ος	Ἀσκητικὰ (Ἔσοροι κατὰ πλάτος).
»	9ος	Ἀσκητικὰ (Ἔσοροι κατ' ἐπιτομήν).
»	10ος	Δογματικὰ ἔργα.

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐνανθρωπήσεως).
»	2ος	Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α-Β).
»	3ος	Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ-Δ).
»	4ος	Δογματικὰ Γ'.
»	5ος	Ἑρμηνευτικὰ Α'.
»	6ος	Ἑρμηνευτικὰ Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	7ος	Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	8ος	Ἱστορικοδογματικὰ Α'.
»	9ος	Ἱστορικοδογματικὰ Β', ἐπανεκδίδεται.
»	10ος	Ἱστορικοδογματικὰ Γ' ».
»	11ος	Ἀσκητικὰ.
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	Προσωπικές Σχέσεις και Ἐκκλ/κή Διακονία Α'.
»	2ος	Προσωπικές Σχέσεις και Ἐκκλ/κή Διακονία Β'.
»	3ος	Ἀπολογητικά ἔργα.
»	4ος	Δογματικά ἔργα.
»	5ος	Ὁμιλίες.
»	6ος	Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
»	7ος	Ἐπιστολές (ὑπὸ ἔκδοση).
»	8ος	Ὁ Χριστὸς Πάσχων, καὶ Ἔπη δογματικά.
»	9ος	Ἔπη Ἠθικά.
»	10ος	Ἔπη Ἱστορικά Α'.
»	11ος	Ἔπη εἰς Ἐτέρους. Ἐπιγράμματα.

Δ' ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος	1ος	Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' -Γ').
»	2ος	Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' -ΣΤ').
»	3ος	Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' -Ι').
»	4ος	Στὸ Μ. Κων/νο Τρακονταετηρικός, Στὸ Βίο Μ. Κων/νου, Λόγος Μ. Κων/νου στὸ Σύλλογο τῶν ἁγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

Τόμος	1ος	Δογματικά Α' (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως)
-------	-----	--

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος	1ος	Διάλογος Παλλαδίου - Περί τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν - Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
»	2ος	Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Α' -ΚΓ').
»	3ος	Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΚΔ' -ΜΑ').
»	4ος	Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΜΒ' -ΞΔ').
»	5ος	Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Γ' -ΙΒ'), στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΑ' -ΜΓ').
»	6ος	Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' -ΡΚΓ').
»	7ος	Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' -ΡΝ') καὶ Ὁμιλίες στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
»	8ος	Ὁμιλίες στὴ Γένεσι Α' -Θ', Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα καὶ Ὑπόμνημα στὸν Δανιήλ (Κεφ. Ι' -ΙΓ').

- » 9ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὅμιλ. Α΄-Κ΄).
- » 10ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὅμιλ. ΚΑ΄-ΜΗ΄).
- » 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὅμιλ. ΜΘ΄-ΟΕ΄).
- » 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὅμιλ. ΟΣΤ΄-4Α΄)
β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὅμιλ. Α΄-ΙΘ΄).
- » 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὅμιλ. Κ΄-ΝΔ΄).
- » 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὅμιλ. ΝΕ΄-ΠΗ΄).
- » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὅμιλ. Α΄-ΚΓ΄).
- » 16α΄ Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὅμιλ. ΚΔ΄-ΜΔ΄).
- » 16β΄ Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὅμιλ. ΜΕ΄-Ν΄), στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὅμιλ. Α΄-Ι΄).
- » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὅμιλ. ΙΑ΄-ΛΓ΄).
- » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὅμιλ. Α΄-ΚΑ΄).
- » 18α΄ Ὑπόμνημα στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὅμιλ. ΚΒ΄-ΜΔ΄), καὶ Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὅμιλ. Α΄-ΙΑ΄)
- » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὅμιλ. Α΄-ΚΔ΄)
- » 20ος Ὑπόμνημα στὴν Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὅμιλ. ΚΕ΄-Λ΄) καὶ στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὅμιλ. Α΄-ΙΑ).
- » 21ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὅμιλ. ΙΒ΄-ΚΔ΄) καὶ στὴν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὅμιλ. Α΄-ΙΒ΄).
- » 22ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὅμιλ. ΙΓ΄-ΙΕ΄), στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α΄.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α΄.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β΄.
- » 31ος Ὅμιλ. κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β΄ - Ὅμιλ. Περιστατικὲς Α΄.
- » 32ος Ὅμιλίες Περιστατικὲς Β΄.
- » 33ος Ὅμιλίες Περιστατικὲς Γ΄.
- » 35ος Ὅμιλίες δογματικὲς.
- » 36ος Ὅμιλίες ἐορταστικὲς - ἐγκωμιαστικὲς.

Ζ΄ ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α΄ (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἰμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περί ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', - Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων Λόγοι Α' - Γ'.
- » 3ος Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακὲς.
- » 4ος Ἐπιστολὲς.
- » 9ος Ὁμιλίαι Α'-Κ'.
- » 10ος Ὁμιλίαι ΚΑ'-ΜΒ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὁμιλίαι.
- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖαι καὶ Ἐπιστολὲς.
- » 14ος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς, Μυσταγωγία - Τὰ 400 Κεφάλαια Περί Ἀγάπης - Λόγος Ἀσκητικὸς - Τὰ 200 Κεφάλαια Περί Θεολογίας.
- » 19Α' Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίος Συμεῶν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίαι - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεία στὴ Θεία Λειτουργία - Περί τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνος, Ἀπολογίαι Α' καὶ Β' - Λόγος Περί Ἀναστάσεως - Διάλογος πρὸς Τρύφωνα.